KONSTITUCINIAI GINČAI

MRU
MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

KONSTITUCINIAI GINČAI

MONOGRAFIJA

Vilnius, 2019

RECENZAVO:

Prof. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas)
Prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas)
Prof. dr. Algimantas Urmonas (Mykolo Romerio universitetas)

Leidybai pritarė Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisija.

AUTORIAI:

Prof. dr. Toma Birmontienė
Dr. Ingrida Danėlienė
Prof. dr. Egidijus Jarašiūnas
Prof. dr. Vytautas Sinkevičius
Prof. dr. Dainius Žalimas

Mokslinis redaktorius prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Duomenys apie autorių indėlį pateikiami knygos 3-iame puslapyje.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-9955-19-981-6 (spausdintas)
ISBN 978-9955-19-983-0 (internetinis leidinys)

© Mykolo Romerio universitetas, 2019
© Neringa Sviščiauskaitė, viršelis, 2019

AUTORIŲ INDĖLIS:

Prof. dr. Toma Birmontienė
III skyrius

Dr. Ingrida Danėlienė
I skyriaus 2 poskyris, VI skyriaus 1–4 poskyriai

Prof. dr. Egidijus Jarašiūnas
V skyrius

Prof. dr. Vytautas Sinkevičius
Įvadas, II skyrius, IV skyrius, išskyrus IV skyriaus 4.3 poskyrį

Prof. dr. Dainius Žalimas
I skyriaus 1 poskyris, IV skyriaus 4.3 poskyris, VI skyriaus 5–7 poskyriai

TURINYS

Įvadas 7

I SKYRIUS. KONSTITUCIJOS SAMPRATA IR VIRŠENYBĖ

I.1. Konstitucijos samprata 16

I.1.1. Konstitucija kaip steigiamojo pobūdžio Tautos aktas ir visuomenės sutartis 19
I.1.2. Konstitucijos substantyvumas ir antimažoritarinis pobūdis 23
I.1.3. Konstitucija kaip aukščiausioji teisė ir teisinės sistemos branduolys 28
I.1.4. Konstitucijos vientisumas ir tiesioginis taikymas 35
I.1.5. Konstitucijos stabilumas ir gyvybingumas (jurisprudencinė konstitucija) 41
I.1.6. Lietuvos Respublikos Konstitucija konstitucijų tipologijos kontekste 45

I.2. Konstitucijos viršenybės principas – konstitucinės kontrolės pagrindas 47

I.2.1. Konstitucinė kontrolė: Konstitucija – teisiškumo matas 50
I.2.2. Konstitucijos viršenybės imperatyvumas – būtinų konstitucinės kontrolės įgaliojimų šaltinis 55

II SKYRIUS. KONSTITUCINIO TEISMO ĮSTEIGIMAS

II.1. Konstitucinės kontrolės idėja Lietuvoje 1918–1940 m. 64
II.2. „Konstitucinės kontrolės“ vizija 1988–1990 m. 74
II.3. Ginčai dėl konstitucinės kontrolės modelio rengiant 1992 m. Konstitucijos projektą 95
II.4. Konstitucinio Teismo įsteigimas 1993 m. 106

III SKYRIUS. KONSTITUCINIS TEISMAS – SAVARANKIŠKAS IR NEPRIKLAUSOMAS TEISMAS

III.1. Konstitucinio Teismo vieta teismų sistemoje 114
III.2. Konstitucinio Teismo nepriklausomumo konstitucinės garantijos 124

III.2.1. Institucinis ir finansinis nepriklausomumas 129
III.2.2. Teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas 131
III.2.3. Teisėjo procesinis nepriklausomumas 137
III.2.4. Konstitucinio Teismo teisėjo imunitetas 140
III.2.5. Teisėjų socialinės ir materialinės garantijos 144

IV SKYRIUS. KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMŲ RIBOS

IV.1. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas 152
IV.2. Parametrai, pagal kuriuos tiriama įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai 180

IV.2.1. Pagal normų turinį 180
IV.2.2. Pagal reguliavimo apimtį 182
IV.2.3. Pagal teisės akto formą 185
IV.2.4. Pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką 200

IV.3. Legislatyvinė omisija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje 251
IV.4. Konstitucinio Teismo išvados 262

IV.4.1. Konstitucinio Teismo išvada, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus 263
IV.4.2. Konstitucinio Teismo išvada, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas 283
IV.4.3. Konstitucinio Teismo išvada, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai 293
IV.4.4. Konstitucinio Teismo išvada, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai 308

V SKYRIUS. OFICIALIOSIOS KONSTITUCINĖS DOKTRINOS REINTERPRETAVIMO PROBLEMOS

V.1. Jurisprudencinė konstitucija ir oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimas 337
V.2. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas) kaip oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo neišvengiamas elementas 343
V.3. Nuo faktinių jurisprudencijos korekcijų iki išplėtotos oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) koncepcijos 347
V.4. Konstitucijos reinterpretavimas (koregavimas), susijęs su konstitucinėmis pataisomis 352
V.5. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) išplėtotos sampratos suformavimo reikšmė 356
V.6. Konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, doktrinos argumentacija ir pagrindiniai elementai 363
V.7. Tolesnis reinterpretavimo (koregavimo) doktrinos „šlifavimas“ 368

VI SKYRIUS. KONSTITUCINIŲ GINČŲ TEISENA

VI.1. Subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą 379

VI.1.1. Seimas 381
VI.1.2. Seimo narių grupė 388

VI.1.3. Respublikos Prezidentas 392
VI.1.4. Vyriausybė 397
VI.1.5. Teismai 400
VI.1.6. Fiziniai ir juridiniai asmenys 414
VI.1.7. Kiti subjektai, turintys teisę kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo 435

VI.2. Išankstinis kreipimosi tyrimas 439
VI.3. Bylos parengimas Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui 457
VI.4. Bylos nagrinėjimas Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje 465
VI.5. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, jų galiojimas ir teisinės pasekmės 486

VI.5.1. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įsigaliojimas, galia ir pasekmės 489
VI.5.2. Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvus taikymas 510
VI.5.3. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų specifinės teisinės pasekmės 527

VI.6. Konstitucinio Teismo nutarimų įsigaliojimo atidėjimas 539
VI.7. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas, ištaisymas ir peržiūrėjimas 548

VI.7.1. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas 548
VI.7.2. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ištaisymas 560
VI.7.3. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas 563

Išvados 571
Constitutional Disputes. Summary 581

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai ir jų projektai 599
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai 606
Mokslinė literatūra 623
Teismų sprendimai 635
Informacinė literatūra, kiti šaltiniai 636

ĮVADAS

Konstitucija yra aukščiausioji teisė, visos teisės sistemos branduolys; pagal Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalį negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai. Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucinis Teismas taip pat teikia išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinio Teismo nutarimai ir kiti aktai, kuriuose pateikiama Konstitucijos nuostatų samprata, turi Konstitucijos galią. Jų negali pakeisti jokia valstybės valdžios institucija, joks pareigūnas, jie negali būti pakeisti referendumu.

Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas. Konstitucinis Teismas, taip pat jo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija. Konstitucinio Teismo uždavinius, įgaliojimus ir darbo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Konstitucinis Teismas – tai ypatinga valstybės valdžios institucija, nes jis turi įgaliojimus šalinti iš Lietuvos teisės sistemos įstatymus ir kitus Seimo priimtus aktus, taip pat Vyriausybės ir Respublikos Prezidento aktus, kurie prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas realiai pradėjo veikti 1993 m. rugpjūčio 2 d., kai buvo pradėti oficialiai registruoti prašymai ištirti, ar teisės aktai atitinka Konstituciją. Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose, sprendimuose) pateikta Konstitucijos nuostatų samprata daro didžiulę įtaką teisėkūrai ir teisės taikymui, nes visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, ministerijos, savivaldybių tarybos ir kt. – leisdamos įstatymus ir kitus teisės aktus negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. Lygiai taip pat visi Lietuvos teismai, spręsdami bylas ir taikydami teisės normas, negali nesivadovauti Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata. Konstitucinis Teismas šalina iš Lietuvos teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus. Pateikdamas Konstitucijos nuostatų sampratą ir formuodamas oficialią konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas brėžia ribas, kurių įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai negali peržengti. Kartu Teismas lyg „pataria“ įstatymų leidėjui ir kitiems teisėkūros subjektams, koks turėtų būti jų kuriamas būsimas teisinis reguliavimas, kad jis atitiktų Konstituciją.

Yra daug mokslo darbų, kuriuose nagrinėjami Konstitucinio Teismo statusas ir vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, įgaliojimai, nepriklausomumo garantijos, analizuojami Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, jų teisiniai padariniai ir kt. Konstitucinio Teismo statusą ir jo veiklos teisinį reguliavimą tyri-

nėjo J. Baltrimas[1], L. Beliūnienė[2], T. Birmontienė[3], D. Butvilavičius[4], I. Danėlienė[5], E. Jarašiūnas[6], E. Kūris[7], G. Mesonis[8], D. Pūraitė-Andrikienė[9], P. Ragauskas[10], V. Sinkevičius[11], E. Smith[12], V. Staugaitytė[13], E. Šileikis[14], C. Taube[15], V. Vaičaitis[16], D. Žalimas[17], J. Žilys[18] ir kiti mokslininkai. Mokslo darbų autoriai, pasirinkę tam tikrą mokslinių tyrimų lauką, savo įžvalgomis įvairiais pjūviais svariai praturtino Lietuvoje veikiančio konstitucinės kontrolės instituto pažinimo ribas. Bet, išsamiau susipažinus su Konstituciniam Teismui skirtais mokslinių tyrimų darbais, negalima nepastebėti, kad juose kai kurie labai svarbūs Konstitucinio Teismo veiklos aspektai iki šiol mažai nagrinėti arba analizuoti tik fragmentiškai. Viena iš nepakankamai tyrinėtų sričių – konstitucinių ginčų teisiniai pagrindai ir jų realus taikymas (įgyvendinimas) Konstitucinio Teismo praktikoje. Nors konstituciniai ginčai nėra visiškai nauja mokslinių tyrimų sritis, jų konstitucinis reguliavimas ir realus teisinio reguliavimo taikymas iki šiol daugiausia buvo nagrinėti tik atskirais aspektais. Stokojama kompleksinių tyrimų, kuriuose sistemiškai ir nuosekliai būtų analizuojami ne tik konstitucinių ginčų konstituciniai pagrindai, bet ir atskleistos teorinės ir praktinės problemos, kylančios sprendžiant konstitucinius ginčus. Kita vertus, konstitucinės kontrolės institutas, konstitucinė justicija, taigi ir konstituciniai ginčai, yra labai plati ir daugiabriaunė tyrimo sfera, leidžianti ne tik prisiliesti prie mažai nagrinėtų temų, bet ir diskutuoti dėl kai kurių jau atliktų mokslinių tyrimų kokybės ir jų metu gautų mokslinių išvadų pagrįstumo, naujai pažvelgti į kai kuriuos teisės mokslinėje literatūroje nusistovėjusius požiūrius, juos koreguoti ar net kvestionuoti.

Viena iš diskutuotinų temų – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto konstitucinės kontrolės instituto ištakos, arba „konstitucinės kontrolės vizijos“ susiformavimas. Šis tyrimo aspektas neatsiejamas nuo atsakymo į klausimą, kaip vertinti 1988–1990 m. rengtus Lietuvos TSR konstitucijos projektus, – ar tai buvo Lietuvos valstybės konstitucionalizmo raidos etapas, ar „kvazikonstitucionalizmas“, ar tik bandymas pakeisti Lietuvai ją okupavusios valstybės prievarta primestą teisės aktą, turėjusį konstitucijos pavadinimą, bet tokiu nesantį, siekiant palankesnių sąlygų okupuotos Lietuvos politinei, socialinei, ūkinei raidai? Kitaip tariant, ar 1988–1990 m. laikotarpis, kai buvo rengti Lietuvos TSR konstitucijos pakeitimo projektai, yra Lietuvos valstybės vientiso konstitucinio proceso dalis, – būtent taip teigiama Lietuvos konstitucionalizmo raidos studijoms skirtuose mokslo darbuose[19], – ar šis laikotarpis vis dėlto turėtų būti apibūdinamas visiškai kitaip, – kaip neturintis nieko bendra su Lietuvos valstybės konstitucionalizmu ir labai aiškiai nuo jo atribotas[20]? Tokiame kontekste neišvengiamas dar platesnis klausimas, – ar vadinamoji Lietuvos TSR buvo valstybė, Lietuvos valstybingumo forma? Jeigu laikyti ją valstybe ir Lietuvos valstybingumo forma nėra jokio teisinio pagrindo, – o tokio pagrindo tikrai nėra, – tai ir 1988–1990 m. vykęs Lietuvos TSR konstitucijos projektų rengimo procesas taip pat negali būti laikomas Lietuvos valstybės konstitucionalizmo raidos etapu.

Nors Lietuvos konstitucinės kontrolės instituto moksliniuose tyrimuose nemažai vietos skirta Konstitucinio Teismo įgaliojimams, tačiau labai stokojama tyrimų, atskleidžiančių, kaip keitėsi Konstitucinio Teismo doktrina, susijusi su jo įgaliojimais, kokios aplinkybės lėmė nurodytos konstitucinės doktrinos pokyčius. Antai, savo

veiklos pradžioje konstatavęs, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, vėliau Konstitucinis Teismas radikaliai pakeitė savo požiūrį, konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti ne tik negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, bet ir priimtų, pasirašytų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, nepriklausomai nuo to, kokia yra tų teisės aktų taikymo pradžia. Mokslo darbų, analizuojančių nurodytos konstitucinės doktrinos pokyčius ir juos lėmusias aplinkybes, pasigendama.

Atliktuose moksliniuose tyrimuose dažnai remiamasi Konstitucinio Teismo jurisprudencija, konkrečiomis jo išnagrinėtomis bylomis ir jose priimtais nutarimais, išvadomis, sprendimais. Dėmesys sutelkiamas į jų turinį. Tačiau Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai, išvados, sprendimai) dažniausiai pateikiami tik pakartojant juose esančias nuostatas, jų kritiškai nevertinant ir net nesuabejojant, ar Konstitucinio Teismo aktai yra tinkamai konstituciškai pagrįsti ir argumentuoti, ar nebuvo pagrindo Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. Konstitucinės teisės mokslas Lietuvoje jau pasiekė tokį lygį, kad mokslinės diskusijos, kylančios dėl kai kurių Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų, neturėtų stebinti ar būti laikomos bandymu paneigti konstitucinės kontrolės reikalingumą, nes jos dažniausiai vyksta pasitelkiant tik konstitucinius ir kitus teisinius argumentus. Manytina, kad kai kurie Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai gali būti laikomi nepakankamai konstituciškai argumentuoti ir pagrįsti. Nors tokių nutarimų ir sprendimų buvo priimta Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje, jų, mūsų nuomone, pasitaiko ir šiuo metu. Konstituciniais ir kitais teisiniais argumentais pagrįstas kritinis požiūris į kai kuriuos Konstitucinio Teismo priimtus aktus gali būti naudingas ne tik teisės mokslininkams, bet ir pačiam Konstituciniam Teismui, – toks požiūris gali padėti Konstituciniam Teismui ne tik plėtoti konstitucinę doktriną, bet ir ją reinterpretuoti, o tai sudaro prielaidas geriau užtikrinti Konstitucijos viršenybę, didinti Konstitucijos efektyvumą ir stiprinti konstitucinį teisingumą.

Taip pat stokojama mokslo darbų, bent kiek visapusiškiau, nuosekliau ir išsamiau atskleidžiančių, pagal kokius parametrus Konstitucinis Teismas tiria įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Beveik neturime mokslinių tyrimų, kuriuose būtų visapusiškai ir nuosekliai analizuojamos konstitucinės doktrinos reinterpretavimo problemos, tyrinėjamos aplinkybės, lėmusios esminius konstitucinės doktrinos pokyčius. Šių Konstitucinio Teismo veiklos aspektų analizė yra būtina siekiant užtikrinti teisinį tikrumą ir saugumą, Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumą.

Yra nemažai mokslinių tyrimų, analizuojančių Konstitucinio Teismo įgaliojimus teikti išvadas. Daugiausia tyrinėti įgaliojimai teikti išvadas dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo, taip pat dėl asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų. Deja, Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas kitais jam Konstitucijoje priskirtais klausimais mokslinėje literatūroje beveik nenagrinėti. Gal todėl, kad Konstitucinis Teismas nėra nagrinėjęs, ar per Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas; šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai dažniausiai nagrinėjami analizuojant Lietuvos

Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme ir Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, taigi ordinarinį, o ne konstitucinį teisinį reguliavimą. Tai nepadeda atskleisti Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų turinio, nes Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ir kitais teisės aktais, Konstituciją galima aiškinti remiantis tik ja pačia. Galima teigti, kad beveik nėra ir mokslinių tyrimų, skirtų Konstitucinio Teismo įgaliojimams teikti išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Stokojama ir mokslo darbų, kuriuose būtų bent kiek išsamiau nagrinėti Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadas, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Tokių darbų nėra gal ir dėl to, kad Konstitucinis Teismas iki šiol nėra teikęs tokios išvados, todėl jokios teisinės praktikos neturime. Mokslo darbuose, nagrinėjančiuose Konstitucinio Teismo įgaliojimus teikti išvadas, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, apsiribojama Konstitucijoje ir Seimo statute įtvirtintų nuostatų atkartojimu, iš esmės – jų citavimu, tačiau jos neanalizuojamos ir konstitucingumo požiūriu nevertinamos. Mūsų nuomone, Seimo statute nustatyto teisinio reguliavimo aiškiai nepakanka, taigi, jame yra legislatyvinė omisija, be to, kai kurios Seimo statuto nuostatos gali prieštarauti Konstitucijai. Seimo statute įtvirtinto teisinio reguliavimo, nustatančio, kaip sprendžiama, ar Respublikos Prezidento būklė neleidžia jam eiti pareigų, nepavyks patobulinti, jeigu prieš tai nebus atkleistas Konstitucijoje *eksplicitiškai* ir *implicitiškai* įtvirtintų atitinkamų nuostatų turinys. Mokslinėje literatūroje tai iki šiol nenagrinėta.

Nors turime išsamių kompleksinių mokslo darbų, skirtų konstitucinei teisenai ir jos tobulinimui, nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusios Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pataisos, įtvirtinusios individualų skundą, skatina naujus konstitucinės teisenos tyrinėjimus. Atitinkami Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimai, nustatantys konstitucinės teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu skundu įgyvendinimą, kelia kai kurių teorinių ir praktinių problemų, dar daugiau jų atsiskleidžia pradėjus realiai taikyti naujas teisės normas, todėl jų mokslinė analizė gali būti labai prasminga, nes padėtų tobulinti teisinį reguliavimą.

Ši monografija skirta konstitucinių ginčų teisinių pagrindų, taip pat teorinių ir praktinių problemų analizei. *Tyrimo tikslas* – išnagrinėti Konstitucijos nuostatas, įtvirtinančias Konstitucijos viršenybę, nustatančias Konstitucinio Teismo vietą teismų sistemoje ir jo įgaliojimus, sutelkiant dėmesį į konstitucinių ginčų materialiuosius ir procesinius pagrindus, identifikuoti ir išanalizuoti teorines ir praktines problemas, kylančias sprendžiant konstitucinius ginčus. *Tyrimo objektas* – konstitucinių ginčų teorija ir praktika.

Siekiant tyrimo tikslo iškelti tokie *uždaviniai*: 1) ištirti Konstitucijos nuostatas ir jų turinį atskleidžiančią Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir išnagrinėti, kokiais konstituciniais pagrindais ir kaip remiasi Konstitucinis Teismas spręsdamas konstitucinius ginčus; 2) išanalizuoti, kokios teorinės ir praktinės problemos kyla sprendžiant konstitucinius ginčus; 3) išnagrinėti, kaip plėtojama Konstitucinio Teismo pateikta atitinkamų Konstitucijos nuostatų samprata ir konstitucinė doktrina, susijusi su konstituciniais ginčais.

Įgyvendinant iškeltus uždavinius monografijoje atskleidžiami mažiau žinomi Konstitucijos sampratos ir Konstitucijos viršenybės principo aspektai. Pristatomas diskursas dėl Konstitucinio Teismo vietos teismų sistemoje ir analizuojami įvairūs oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje kol kas neatskleisti Konstitucinio Teismo ir šio teismo teisėjų nepriklausomumo aspektai. Nagrinėjama, kaip Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata ir jo suformuota oficialioji konstitucinė doktrina saisto Seimą, Respublikos Prezidentą, Vyriausybę ir kitus teisėkūros subjektus, taip pat kaip ji saisto teismus ir kitus teisę taikančius subjektus. Analizuojama, kaip Konstitucinis Teismas aiškina jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, kaip per Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį šie įgaliojimai buvo plečiami. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos, susijusios su legislatyvine omisija, atskleidžiamos teorinės ir praktinės problemos, kylančios nagrinėjant tokio pobūdžio konstitucinius ginčus. Tiriama, kaip Konstitucinis Teismas reinterpretuoja konstitucinę doktriną, kokios aplinkybės lemia ne tik dalinius, bet ir esminius konstitucinės doktrinos pokyčius. Analizuojama, kaip Konstitucinis Teismas įgyvendina jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus teikti išvadas, atkreipiant dėmesį į tai, kad Seimo rinkimų įstatymo, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo, taip pat Lietuvos Respublikos Seimo statuto kai kurios nuostatos, autorių nuomone, gali prieštarauti Konstitucijai. Tiesiogiai remiantis Konstitucija, pirmą kartą bandoma atskleisti Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turinį, taip pat Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, turinį. Išsamiai tyrinėjami nauji konstitucinių ginčų teisenos aspektai, susiję su Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pataisomis, įtvirtinančiomis individualų konstitucinį skundą.

Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, sukauptą nagrinėjant įvairaus pobūdžio konstitucinius ginčus, nevengiama diskusinio, o kartais ir kritinio požiūrio į kai kuriuos Konstitucinio Teismo nutarimus ir sprendimus. Kritinis požiūris grindžiamas konstituciniais ir kitais teisiniais argumentais, taip pat kitokia, negu Konstitucinio Teismo pateikta, Konstitucijos nuostatų samprata.

Buvo tiriami šie šaltiniai: 1) norminiai (Konstitucija, Konstitucinio Teismo įstatymas, kiti įstatymai, susiję su konstituciniais ginčais, taip pat Seimo statutas); 2) jurisprudenciniai (Konstitucinio Teismo aktai – nutarimai, išvados, sprendimai); 3) specialioji literatūra (Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai straipsniai, mokslo studijos, monografijos).

Tyrimo metodologiją nulėmė tyrimo objektas ir tikslas. Monografijoje analizuojamos ne tik konstitucinius ginčus reguliuojančios Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos, bet ir tai, kaip jos realiai taikomos Konstitucinio Teismo praktikoje, su kokiomis teorinėmis ir praktinėmis problemomis susiduriama, todėl tyrimas atliktas naudojant empirinį dokumentų turinio analizės, taip pat loginės, sisteminės, lingvistinės, lyginamosios, kritinės analizės metodus ir istorinį tyrimo metodą.

Monografijoje pateiktas tyrimas ne tik plėtoja ankstesnius konstitucinės justicijos tyrimus, bet yra *kokybiškai naujo pobūdžio*, nes jame nagrinėjami iki šiol netyri-

nėti ar mažai tyrinėti konstitucinių ginčų aspektai, kuriuos jau nurodėme. Tyrimas neapsiriboja konstitucinių ginčų atskirų elementų (fragmentų) analize, o yra kompleksinis, t. y. jame sistemiškai, nuosekliai ir išsamiai nagrinėjami visi konstitucinių ginčų materialiniai ir procesiniai teisiniai pagrindai, identifikuojamos teorinės ir praktinės problemos, pateikiami siūlymai, kaip jas galima būtų spręsti.

Tyrimas labai *aktualus*, nes padeda įtvirtinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, užtikrinti konstitucinį teisėtumą, teisinį tikrumą ir saugumą, taip pat didesnį Konstitucinio Teismo būsimų sprendimų (nutarimų, išvadų, sprendimų) prognozuojamumą. Kita vertus, kritinis kai kurių Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų vertinimas gali paskatinti Konstitucinį Teismą jo ateityje nagrinėjamose konstitucinės justicijos bylose siekti plačiau atskleisti tam tikrų Konstitucijos nuostatų turinį, išsamiau ir visapusiškiau argumentuoti savo būsimus nutarimus, išvadas ir sprendimus, plėtoti ir reinterpretuoti konstitucinę doktriną. Tai padidins Konstitucinio Teismo priimtų aktų įtaką Lietuvos teisės sistemai, valstybės valdžios institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – vykdomai teisėkūrai, taip pat teisės taikymui nagrinėjant bylas bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose. Taigi *monografija gali turėti ir praktinę reikšmę.*

Monografija pirmiausia skirta teisės mokslininkams, besidomintiems konstitucine teise, konstitucine justicija. Ji gali būti naudinga Seimo, Vyriausybės nariams, visų Lietuvos teismų, taip pat ir Konstitucinio Teismo, teisėjams, valstybės tarnyboje dirbantiems asmenims, politologams ir istorikams. Mokslinio tyrimo medžiaga išdėstyta taip, kad ji būtų prieinama ir plačiai mokslo bendruomenei. Monografijoje pateikta konstitucinių ginčų teorinių ir praktinių problemų analizė gali padėti geriau suprasti ir išsamiau atskleisti tam tikrų Konstitucijos nuostatų turinį, sudaro prielaidas efektyviau spręsti konstitucinius ginčus, sparčiau konstitucionalizuoti ordinarinę teisę, didinti Konstitucinio Teismo vaidmenį užtikrinant Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisingumą.

---

[1] BALTRIMAS, J. Rėmimasis precedentais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, t. 97.

[2] BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014; BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių ar laisvių esmę paneigiančių atvejų konstatavimas konstitucinėje jurisprudencijoje ir jų analizė. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 3 (65).

[3] BIRMONTIENĖ, T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 148–160; BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2011, Nr. 3 (23), p. 248–272; BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 3 (31), p. 240–263; BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių konstitucinės doktrinos bruožai. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Konstituciniam Teismui – 20 metų.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014; BIRMONTIENĖ, T. «*Невидимі» поправки до конституційого*: *роль конституционого суду*. Iš *Вісник Конституційного Суду України*. Київ: Конституційний Суд України, 2016, № 4–5, p. 223–238; BIRMONTIENĖ, T. Avoiding political influence on Constitutional Courts – is this mission possible? Iš *Current Constitutional issues: a jubilee book on the 40th anniversary of scientific work of prof. Bogusław Banaszak*. Warszawa: C. H. Beck, 2017, p. 3–23; BIRMONTIENĖ, T. Impeachment as Constitutional

Liability: Lithuanian experience in the comparative context. Iš Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzocha, Andrzej Szmyt (eds.). *Development of Constitutional Law through Constitutional Justice: Landmark decisions and their impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Gdansk, 2019, p. 37–58.

4 BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S).Vilnius, 2013.

5 DANĖLIENĖ, I. Who is Entitled to the Right to Respect for Family Life Under the European Union Law? *Teisė*, 2019, t. 110, p. 24–45; DANĖLIENĖ, I. Responding to Threats to the Rule of Law and Fundamental Rights: the Evolving Powers of the Constitutional Court. Iš *Venice Commission: Joint Council on Constitutional Justice*: Mini Conference „Courageous Courts: Security, Xenophobia and Fundamental Rights". Strasbourg: Council of Europe, 2017, p. 65–72; DANĖLIENĖ, I. Aspekty konstytucyjne statusu sądów administracyjnych Litwy orazichsędziów. *Aktualne problemy Polskiego i Litewskiego prawa konstytucyjnego.* Red. Górecki, D. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2015, p. 187–201; DANĖLIENĖ, I. Viața de familie: Tensiuni între politică și drept. *Buletinul Curții Constituționale*, Nr. 2/2017 (3), Chișinău: Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 2017, p. 32–47; DANĖLIENĖ, I. The Judicial Role in Constitutional Amendment and Dismemberment. *Taiwan Constitutional Court Reporter*, Taipei: Constitutional Court of Taiwan, 2018, p. 89–96.

6 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003; JARAŠIŪNAS, E., *et. al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003; JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80); JARAŠIŪNAS, E. Le principe constitutionnel de l'État de droit dans la jurisprudence de la Cour constitutionnelle de la République de Lituanie, Démocratie et liberté: tension, dialogue, confrontation. *Mélanges en l'honneur de Slobodan Milacic* (ed. J. Du Bois de Gaudusson, P. Claret, P. Sadran, B. Vincent). Bruxelles: Bruylant, 2007; JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija,* 2006, Nr. 12 (90); JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115).

7 KŪRIS, E. *Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga (2002 m. kovo 15–16 d., Vilnius). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002; KŪRIS, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008; KŪRIS, E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.* Tarptautinė konferencija 2005 m. birželio 30 d. – liepos 1 d., Vilnius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005; KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90); KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78; KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai.* Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012; KŪRIS, E. (moksl. red.) Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos.* Vilnius: Registrų centras, 2011.

8 MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010; MESONIS, G. Konstitucijos interpretavimo kokybės: „common sense" ir mokslinė doktrina. *Logos*, 2010, Nr. 63, p. 68–79; MESONIS, G. Subjektyvumo faktorius interpretuojant konstituciją. *Logos*, 2011, Nr. 68, p. 37–51.

9 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Poreikis, prielaidos ir galimybės plėsti paklausymų dėl Konstitucinio Teismo išvadų nagrinėjimo teisenos objektų sąrašą. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47); PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2017; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, išvadas, sprendimus: teisinio reguliavimo problemos ir tobulinimo galimybės. *Teisė*, 2019, t. 111.

10 RAGAUSKAS, P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 1 (43), p. 8–54; RAGAUSKAS, P. *Įstatymų leidyba Lietuvoje: teorinis aspektas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2004.

11 SINKEVIČIUS, V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios reformavimosi problemos. *Socialinių*

mokslų studijos, 2009, Nr. 3 (3); SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115); SINKEVIČIUS, V. How to execute the judgement of the Strasbourg Court in the case *Paksas v. Lithuania*? *Przegląd prawa i administracji*. Pod redakcją Mariusza Jabłońskiego. Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 2013, t. XCII; SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (3); SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (4); SINKEVIČIUS, V. Ar Konstitucijos 125 straipsnio pataisa neprieštarauja Konstitucijai? *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (1); SINKEVIČIUS, V. Legislatyvinė omisija Konstitucinio Teismo nutarimuose: kai kurie diskusiniai klausimai. *Jurisprudencija*, 2017, Nr. 2; SINKEVIČIUS, V. Nusikaltimas, kaip apkaltos pagrindas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija,* 2018, Nr. 25 (2).

[12] SMITH, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas lyginamuoju aspektu. Iš *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995, p. 33–38; SMITH, E. Judicial Review of Legislation in a Comparative Perspective. Iš *Constitution as a legal base for a system and functions of organs of the state*. Tallinn: Estonian Academy, 1996, p. 75–83; SMITH, E. Constitutional judges and other means for ensuring compliance with the constitution. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 123–131; SMITH, E. *The Constitution as an Instrument of Change*. Stockholm: SNS Förlag, 2003.

[13] STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 77 (69), p. 65–81; STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo ir teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 100–111; STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4, p. 330–362.

[14] ŠILEIKIS, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2008; ŠILEIKIS, E. Apkaltos instituto konceptualaus supratimo paieška. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19 (3); ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1; ŠILEIKIS, E. Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įtaka Lietuvos Konstitucijos aiškinimui. Iš *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisinei sistemai*. Vilnius, 2014.

[15] TAUBE, C. Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Iš *A study in comparative constitutional law*. Uppsala: Iustus Förlag, 2001; TAUBE C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius, 2002, p. 201–212.

[16] VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. *Teisė*, 2012, t. 85; VAIČAITIS, V. Šiuolaikinė konstitucionalizmo samprata. *Teisė*, 2017, t. 104.

[17] ŽALIMAS, D. Konstitucinio Teismo galios: plėsti negalima riboti. Iš *Tarptautinė konferencija „Konstitucijos įgyvendinimas: patirtis ir problemos" (konferencijos medžiaga – straipsnių rinkinys)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 7–26, žr. *http://ebooks.mruni.eu/product/tarptautin-konferencija-konstitucijos-gyvendinimas-patirtis-ir-problemos*; ŽALIMAS, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 38–68; ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui – 20 metų*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 295–321; ŽALIMAS, D. The Official Constitutional Doctrine: Concept, Significance and the Main Principles of Development. Iš *Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві (матеріали міжнародної конференції, присвяченої 20-ій річниці Конституційного Суду України, Київ, 7–8 жовтня 2016 року)*. Київ: BAITE, 2016, p. 197–214; ŽALIMAS, D. National Constitutional Paradigm and the Principles and Norms of International and EU Law. *Journal of the Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions. BBCJ 2nd Congress: the Role of Constitutional Courts in Interpreting the Provisions of National Constitutions in the Context of the Generally Recognized Principles and Norms of International Law and EU Law, Judgments of International Courts*. Kyiv: Конституційний Суд України,

2017, Nr. 1, p. 34–52; ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė Konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018, p. 252–334; ŽALIMAS, D. Teisėtumo patikra Konstitucinio Teismo sprendimuose: patikros principai ir kriterijai. = Likumības pārbaude konstitucionālās tiesas nolēmumos: pārbaudes principi un kritēriji. Iš *Likumu kvalitātes izvērtēšana konstitucionālās teisas nolēmumos: vērtēšanas kritēriji un principi = Įstatymų kokybės vertinimas Konstitucinio Teismo sprendimuose: vertinimo kriterijai ir principai.* Satversmes tiesas 2017. Gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2019, p. 7–62; ŽALIMAS, D. Input Paper: Constitutional Principles as Higher Norms? Is It Possible to Determine a Hierarchy within the Constitution? Unamendable (Eternal) Provisions in Constitutions and the Judicial Review of Constitutional Amendments. Iš *XVIIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts: Role of Constitutional Courts in Upholding and Applying Constitutional Principles*. Batumi: the Constitutional Court of Georgia, 2018, t. I, p. 85–96.

[18] ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001; ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

[19] ŽILYS, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės prielaidos. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 159; ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 40–41.

[20] STANKEVIČIUS, Č. Tariamo suvereniteto įtvirtinimas Lietuvos TSR konstitucijose 1988–1990 metais: procesas ir samprata. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47), p. 80.

I SKYRIUS
KONSTITUCIJOS SAMPRATA IR VIRŠENYBĖ

I.1. Konstitucijos samprata

Terminas „konstitucija“ gali turėti daug reikšmių. Jis yra kilęs iš giminingų lotynų kalbos žodžių *constitutio* (šis žodis reiškia imperatoriaus dekretą, įsakymą, santvarką, susitarimą) ir *constituo* (t. y. ką nors nustatyti, įsteigti, sukurti, apibrėžti, įtvirtinti)[1]. Kitaip tariant, plačiąja prasme beveik viskas, kas gali būti įsivaizduojama, pavyzdžiui, kiekvienas žmogus, daiktas, įmonė, asociacija, tam tikra prasme turi savo konstituciją[2]. Neatsitiktinai įvairių bendrovių, visuomenės susivienijimų, tarptautinių organizacijų steigiamieji dokumentai ir įstatai kartais pavadinami konstitucijomis.

Tačiau tradicinė ir pirmoji termino „konstitucija“ reikšmė yra susijusi su valstybe kaip politine visuomenės organizacija. Tokia prasme šis terminas jau buvo žinomas nuo Antikos[3], ypač senovės Romos, laikų, kai juo vadinti svarbiausi valstybinės reikšmės ar imperatoriaus aktai[4]. Nuo tada žinoma ir sentencija *ubi societas ibi jus* (kur visuomenė, ten teisė). Iš tikrųjų jokia politinė bendruomenė negalėtų funkcionuoti kaip valstybė, jeigu neturėtų bendrų taisyklių (konstitucijos), reguliuojančių jos veiklos organizavimą ir narių tarpusavio santykius[5]. Taip ilgainiui subrendo konstitucijos kaip pamatinio įstatymo idėja[6].

Suprantama, šiuolaikinę prasmę konstitucija įgijo tik konstitucionalizmo eroje XVIII a. kartu su konstituciniu sąjūdžiu prieš absoliutizmą ir pirmosiomis rašytinėmis konstitucijomis[7], iš kurių paminėtinos 1787 m. rugsėjo 17 d. JAV Konstitucija, 1791 m. gegužės 3 d. Abiejų Tautų Respublikos Konstitucija, 1791 m. rugsėjo 3 d. Prancūzijos Respublikos Konstitucija. Šios, pirmosios, konstitucionalizmo bangos laikotarpiu konstitucija buvo daugiausia suvokiama kaip pagrindiniai valstybės kūrimo ir organizavimo principai[8], t. y. aukščiausios galios teisės aktas, reguliuojantis valstybės valdžios organizavimą ir ribojantis šią valdžią[9]. Žmogaus teisės dar nebuvo konstitucinio reguliavimo epicentre, bet pats valdžios ribojimo konstitucija koncep-

1 *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017, p. 13.

2 SCHMITT, C. *Constitutional Theory*. Durham: Duke University Press, 2008, p. 59.

3 VAITIEKIENĖ, E.; MESONIS, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 59.

4 BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2013, p. 15.

5 KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 17.

6 KACZOROWSKI, P. Epistemology of Constitution. Iš GORNISIEWICZ, A.; SZLACHTA, B. (eds.) *The Concept of Constitution in the History of Political Thought*. The Hague: De Gruyter Open, 2017, p. 14.

7 ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018, p. 288.

8 TUSHET, M. Constitution. Iš ROSENFELD, M.; SAJO, A. (eds.) *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 217.

9 JARAŠIŪNAS, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120), p. 24–25, 29.

cijos įgyvendinimas turėjo apsaugoti piliečius nuo nepagrįsto valstybės kišimosi į jų gyvenimą. Kitaip tariant, *valdžios sąrangos santykių reguliavimas* yra tarsi konstitucijos sampratos „konstitucinis minimumas“, greta kurio nėra kito *a priori* nulemto privalomo konstitucijos turinio[10].

Kartu su kitomis konstitucionalizmo bangomis (konstitucijų raidos etapais) konstitucijos samprata papildoma kitu svarbiu elementu – *žmogaus teisių ir laisvių apsaugos institutu*, kuris plėtojamas jau ne vien kaip valstybės valdžios apribojimai; konstitucinio reguliavimo objektas platėja ir kitais aspektais[11] (pavyzdžiui, įtvirtinant socialinių teisių katalogą, įvairių žmogiškųjų vertybių apsaugą, įvairius demokratijos ir konstitucinės kontrolės institutus). Kitaip tariant, nuo svarbiausius valstybinio gyvenimo klausimus reguliuojančių „procedūrų konstitucijų“ pereinama prie substantyvinių konstitucijų modelio, kuriuo siekiama įtvirtinti ne tik valstybės valdžios organizaciją, bet ir teisingos visuomenės principus bei asmens teisinę padėtį, teisėkūros kryptis ir konstitucinę justiciją[12]. Kartu pasikeitė požiūris į konstituciją: anksčiau ji neretai buvo suvokiama kaip „ne teisė“, o simbolinio politinio pobūdžio dokumentas; dabar kartu su konstitucinio reguliavimo objekto plėtra ir konstitucinės kontrolės mechanizmo įtvirtinimu pripažįstamas konstitucijos autonomiškumas, teisiškumas, viršenybė, tiesioginis taikymas ir net konstitucinė atsakomybė, t. y. konstitucija nekvestionuojama kaip aukščiausioji teisė ir vienintelis tikras teisinės valstybės postamentas[13]. Beje, toks senstelėjęs ir beviltiškai atsilikęs nuo konstitucionalizmo raidos požiūris, kad konstitucija tėra nereikšmingas simbolis, „tolimas nuo praktinio gyvenimo“, o konstitucinis teismas nėra „tikrasis teismas“, kartais vis dar pasitaiko XXI a. Lietuvoje ir matomas net kai kurių valstybės institucijų veikloje.

Taigi apibendrinant *konstitucijos sampratą* galima pažymėti, kad žmogaus teisės ir valstybės valdžios organizavimas yra lyg „du konstitucijos sparnai“, „dvi to paties medalio pusės“[14], be kurių neįsivaizduojama šiuolaikinė konstitucija. Tai yra dvi svarbiausios konstitucijų reguliuojamų visuomeninių santykių grupės. Platesne prasme konstitucija gali būti apibrėžiama kaip gana glausto pobūdžio[15] aukščiausios galios teisės aktas, įtvirtinantis viešosios valdžios organizacijos ir funkcionavimo pagrindus, reguliuojantis asmens ir valstybės santykius, nustatantis valstybės teritorinį suskirstymą ir vietos savivaldos pagrindus[16], teisėkūros procedūrų principus ir teisinio

[10] KŪRIS, 5 išnaša, p. 17, 19.

[11] JARAŠIŪNAS, 9 išnaša, p. 26–27.

[12] JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 30–32.

[13] JARAŠIŪNAS, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 9–10.

[14] SINKEVIČIUS, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 33.

[15] LANE, J.-E. *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 27, 30.

[16] KŪRIS, 5 išnaša, p. 20.

reguliavimo kryptis[17], kuris priimamas ir keičiamas ypatinga tvarka[18]; Vakarų teisės tradicijos konstitucijose įtvirtinami tokie specifiniai substantyvinio pobūdžio principai ir vertybės, kaip teisės viršenybė ir žmogaus teisės[19]. Tai yra patys bendriausi konstitucijos bruožai, o visiškai vienodų pagal formą, struktūrą ir turinį konstitucijų „dvynių“ nėra[20]; kiekviena konstitucija, nors ir grindžiama tais pačiais universaliais principais ir vertybėmis kaip kitos, yra savita dėl skirtingos konstitucionalizmo patirties, specifinių konstitucijos priėmimo aplinkybių, konstitucijos kūrėjų siekių ir vizijų; kitaip tariant, konstitucijoje kiekviena tauta savitai išreiškia savo dvasią ir tą sutarimą, koks buvo pasiektas priimant konstituciją[21].

Suprantama, tokia konstitucijos samprata gauta apibendrinus įvairius teisės moksle formuluojamus konstitucijos apibrėžimus ir nėra vienintelė teisinga. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucijos samprata ir bruožai atskleidžiami oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje[22] suformuluota tokia Konstitucijos samprata ir tokie svarbiausi jos bruožai: „Konstitucija yra aukščiausioji teisė“; „Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta“; „Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė“; referendumu „priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį“; „Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis“; „Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu“; „Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, Tautos ūkio, vietos savivaldos, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai“; „Tauta Konstituciją keičia tiesiogiai arba per savo demokratiškai išrinktus atstovus ir tik pagal pačioje Konstitucijoje nusta-

[17] JARAŠIŪNAS, E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 13.

[18] JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 11.

[19] WEBER, A. *European Constitutions Compared*. München: Verlag C. H. Beck, 2019, p. 12.

[20] *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 142.

[21] JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 14.

[22] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2014 m. sausio 24 d. nutarimą (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117). Paskutiniame nutarime plėtojamos ir tikslinamos pirmųjų dviejų nutarimų nuostatos, apibrėžiančios Konstituciją ir jos bruožus, tačiau kai kurie aspektai nepakartoti.

tytas taisykles“; „ji nubrėžia gaires visai teisės sistemai – visa teisės sistema kuriama Konstitucijos pagrindu“. Suprantama, šiose citatose minimos ir atskleidžiamos ne visos Konstitucijos savybės; galima būtų dar nurodyti, pavyzdžiui, Konstitucijos vientisumą, tiesioginį taikymą, stabilumą ir gyvybingumą[23].

Taigi apibendrinant galima išskirti šiuos pagrindinius Lietuvos Respublikos Konstitucijos sampratos elementus: 1) Konstitucija kaip steigiamojo pobūdžio Tautos aktas ir visuomenės sutartis; 2) Konstitucijos substantyvumas ir antimažoritarinis pobūdis; 3) Konstitucija kaip aukščiausioji teisė ir teisinės sistemos branduolys; 4) Konstitucijos vientisumas ir tiesioginis taikymas; 5) Konstitucijos stabilumas ir gyvybingumas („gyvoji“ arba jurisprudencinė konstitucija).

I.1.1. Konstitucija kaip steigiamojo pobūdžio Tautos aktas ir visuomenės sutartis

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu – visos Tautos balsavimu; šis referendumas suorganizuotas laikantis Lietuvos valstybės demokratinės teisinės tradicijos[24]. Taigi Konstitucijos šaltinis yra *Tauta*. Pabrėžtina, kad nors Konstitucijos preambulėje Konstituciją priimančiu ir skelbiančiu subjektu nurodyta „lietuvių tauta“, Konstitucija nėra etninės lietuvių tautos aktas. Konstitucijos šaltinis yra ne etninė, o pilietinė Tauta kaip valstybinė bendruomenė, kurią sudaro visi piliečiai, kurių dauguma, suprantama, yra lietuviai (t. y. vyraujančiai Lietuvoje etninei tautai save priskiriantys asmenys). Tokį aiškinimą patvirtina ir pati Konstitucijos preambulė (nuostata, kad Konstitucija priimama ir skelbiama „atgimusios Lietuvos valstybės piliečių valia“), ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs[25], kad „būtent Lietuvos pilietinė Tauta – atgimusios Lietuvos valstybės piliečiai 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmė ir paskelbė Lietuvos Respublikos Konstituciją“, „būtent Lietuvos pilietinė Tauta yra Konstitucijos šaltinis“. Todėl Konstitucijoje vartojamų sąvokų „lietuvių tauta“ ir „Tauta“ negalima priešpriešinti: lietuvių tauta yra Lietuvos pilietinės tautos – valstybinės bendruomenės pagrindas, būtina egzistavimo prielaida, o Lietuvos pilietinė Tauta – valstybinė bendruomenė jungia Lietuvos valstybės piliečius nepriklausomai nuo jų etninės kilmės[26]. Pagal Konstitucijos 2 straipsnį suverenitetas priklauso būtent pilietinei Tautai; būtent pilietinė Tauta, kaip aukščiausią suverenią galią vykdantis subjektas, turima omenyje Konstitucijos 4 straipsnyje. Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, „tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisinių santykių pa-

[23] ŽALIMAS, 7 išnaša, p. 288–291.

[24] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1994, Nr. 57-1120), 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 85-3094).

[25] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 123-4650.

[26] *Ibid*.

grindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą.“[27]

Tai, kad Konstitucijos šaltinis yra Lietuvos pilietinė Tauta, leidžia į Konstitucijos sampratą įtraukti kelis aspektus. Visų pirma, Konstitucija turėtų būti suvokiama kaip *Tautos steigiamojo pobūdžio aktas*[28], nes Konstitucijos, kaip ir valstybės valdžios, kūrėja yra Tautos steigiamoji valdžia, kaip vienintelė suvereni valdžia, o ne įstatymų leidžiamoji valdžia, suvaržyta konstitucinių įgaliojimų[29]. Todėl Konstitucija, kaip steigiamosios valdžios aktas[30], yra *pirminė teisė*[31] ir teisinės galios, ir turinio prasme, t. y. teisinio gyvenimo centras, lemiantis teisėkūros kryptis ir turinį[32]. Jokie kiti aktai negali būti laikomi pirminiais konstitucinės teisės šaltiniais, išskyrus fundamentaliuosius Lietuvos valstybės konstitucinius aktus, kuriais išreikšta suvereni Tautos valia įkurti savo valstybę ar atkurti jos nepriklausomybę (tokiais aktais laikytini 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybos Nepriklausomybės Aktas, 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės, 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija, 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“[33]). Iš Konstitucijos kaip pirminės teisės kyla ir *aukščiausioji jos galia*.

Antra, į Tautos priimtą Konstituciją galima žvelgti kaip į *visuomenės sutartį*: šiuo ypatingu teisės aktu įsteigiama viešoji valdžia ir susitariama dėl jos sandaros, organizavimo ir funkcionavimo procedūrų, individo svertų prieš valdžios spaudimą[34], t. y. dėl socialinės tvarkos, kuriai palaikyti ši valdžia įsteigta[35]. Tik politinei bendruomenei susitarus, kaip bus sprendžiami svarbiausi bendro gyvenimo klausimai, gali funkcionuoti demokratinė sistema; Konstitucija kaip tik ir išreiškia tokį susitarimą[36]. Kitaip tariant, Konstitucija kartu yra *visuomenės kompromisas*[37], gautas pavykus suderinti skirtingų jos sluoksnių ir grupių interesus[38], t. y. toks sutarimas, kurį pasiekus nė viena svarbesnė politinė jėga nesijaučia pralaimėjusi ir kuris atrodo objektyvus, neutralus ir esantis aukščiau bet kurio individualaus ar grupinio intereso. Tokia kompromisu grindžiama, o ne kurios nors vienos politinės jėgos padiktuota konstitucija turi didelį gyvybingumo potencialą – tai matyti ir iš Lietuvos patirties: 1992 m.

---

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 124-5643), 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 52-1917).

28 VAITIEKIENĖ; MESONIS, 3 išnaša, p. 65.

29 JARAŠIŪNAS, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33 (25), p. 31, 33.

30 KACZOROWSKI, 6 išnaša, p. 16.

31 JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 253.

32 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 33.

33 *Lietuvos teisė, 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 107.

34 KŪRIS, 5 išnaša, p. 17.

35 JARAŠIŪNAS, 17 išnaša, p. 13.

36 *Ibid*., p. 8.

37 KACZOROWSKI, 6 išnaša, p. 14, 16, 18.

38 VAITIEKIENĖ; MESONIS, 3 išnaša, p. 67.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri buvo sunkiai pasiekto politinio kompromiso rezultatas, yra ilgiausiai galiojanti ir stabiliausia Konstitucija Lietuvos istorijoje.

Konstitucijos kaip visuomenės sutarties esmė yra minėtasis visų Lietuvos Respublikos piliečių įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti[39], kitaip tariant, pilietinės Tautos sutarimas dėl jai gyvuoti būtinų bendro gyvenimo taisyklių. Todėl Konstitucija yra Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, *bendro gyvenimo teisinis pamatas*[40]. Toks teisinis pamatas nėra savitikslis: juo yra grindžiamas valdžios legitimumas ir visuomenės santarvė. Legitimi yra valdžia, vykdoma pagal Konstituciją[41]; valdžios legitimumas įgyjamas paisant politinio proceso (kovos dėl valdžios, valdžios formavimo ir jos įgyvendinimo) taisyklių, kurias nustatyti yra Konstitucijos politinė funkcija[42]. Tuo tarpu Konstitucija kaip *visuomenę telkiantis institutas*[43] sudaro prielaidas visuomenės santarvei: išreikšdama pilietinės Tautos įsipareigojimą būsimosioms kartoms, Konstitucija atlieka taikdarystės ir stabilizavimo funkciją, nes sukuria tvarų ir nuolatinį visuomenės bendro gyvenimo teisinį pagrindą[44]; Konstitucija taip pat atlieka visuomenės integravimo funkciją, nes bendrų vertybių pagrindu vienija įvairias visuomenės interesų grupes[45]. Lietuvos Respublikos Konstituciją galima pagrįstai laikyti tvirtu valdžios legitimumo ir visuomenės santarvės pagrindu: per 27 jos galiojimo metus konstitucinė santvarka iš esmės nepakito, įsitvirtino visuomenės sąmonėje ir nėra kvestionuojama.

Pabrėžtina, kad Konstitucija kaip visuomenės sutartis įpareigoja ne tik šios visuomenės narius, bet ir pačią pilietinę Tautą, kaip visą valstybinę bendruomenę, nors ji ir yra vienintelis suverenas ir Konstitucijos šaltinis. Kaip minėta, Konstitucijoje atsispindinti visuomenės sutartis yra „visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti“[46], Konstitucija yra visos Tautos, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo teisinis pamatas. Konstitucija kartais vadinama valdžios chartija, nes reglamentuoja valdžios organizavimą ir suverenių galių vykdymą[47]. Be to, kaip minėta, „Tauta Konstituciją keičia tiesiogiai arba per savo demokratiškai išrinktus atstovus ir tik pagal pačioje Konstitucijoje nustatytas taisykles“[48]. Taigi galima teigti, kad Konstitucija išreiš-

[39] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

[40] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. *Ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117.

[41] JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 15.

[42] VAITIEKIENĖ; MESONIS, 3 išnaša, p. 69.

[43] JARAŠIŪNAS, 17 išnaša, p. 13.

[44] WEBER, 19 išnaša, p. 13.

[45] *Ibid*.

[46] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

[47] JARAŠIŪNAS, 17 išnaša, p. 12.

[48] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

kia visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimą vadovautis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis[49]. Kaip aišku iš Konstitucinis Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo[50], kadangi Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma tik laikantis Konstitucijos. Kitaip, jei Tauta kaip piliečių visuma nebūtų įsipareigojusi vadovautis Konstitucija, pati Konstitucija kaip visuomenės sutartis netektų prasmės, nes aukščiausios suverenios galios vykdymas nebūtų varžomas jokių taisyklių, vadinasi, šios visuomenės – valstybinės bendruomenės nariai neturėtų jokių garantijų, kad nepatirs daugumos bendruomenės narių savivalės. Tokiu atveju galima būtų tik retoriškai paklausti, kam reikalingos sutartos bendros taisyklės, jeigu dauguma susitarusiųjų galėtų veikti nevaržomi šių taisyklių ir gal net nesivargindami jų keisti.

Pabrėžtina ir tai, kad Tautos įsipareigojimas laikytis Konstitucijos nėra jos suvereniteto varžymas. Atvirkščiai, šis įsipareigojimas yra prisiimtas būtent Tautai įgyvendinant suverenitetą, t. y. jis pats grindžiamas Tautos aukščiausia suverenia galia, suponuojančia teisę nusistatyti norimas bendro gyvenimo taisykles, įskaitant šių taisyklių keitimo tvarką; bendro gyvenimo taisyklės neišvengiamai reguliuoja ir Tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo tvarką. Kaip konstatuota minėtame Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime, konstitucinis reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią negali būti vertinamas kaip pagal Konstitucijos 3 straipsnio 1 dalį draudžiamas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis; jis juo labiau negali būti laikomas prievartiniu kėsinimusi į konstitucinę santvarką, kuriam galėtų būti priešinamasi pagal Konstitucijos 3 straipsnio 2 dalį. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų paskirtis – apsaugoti šiame straipsnyje nurodytas konstitucines vertybes (Tautos suverenitetą, Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką), todėl šiomis nuostatomis negali būti remiamasi siekiant jas paneigti; Konstitucijos 3 straipsnio nuostatų negalima aiškinti taip, esą jos suponuoja Tautos teisę nepaisyti savo pačios priimtos Konstitucijos arba piliečio, kokios nors piliečių grupės teisę tapatintis su Tauta ir veikti jos vardu siekiant pažeisti minėtas konstitucines vertybes. Kitaip tariant, būtent nepaklusimas Konstitucijos kaip visuomenės sutarties įtvirtintoms taisyklėms, net jei tam pritartų dauguma piliečių, o ne vien Tautos vardu prisidengianti kokia nors jų grupė, savaime ir reikštų kėsinimąsi į konstitucinę santvarką, t. y. sutartų bendrų taisyklių laužymą, o ne atvirkščiai. Taigi Konstitucija negali niekam suteikti pagrindo ją pažeidinėti, net jei to pageidautų piliečių dauguma; daugumos valia gali būti vykdoma tik taip, kaip sutarta ir įtvirtinta Konstitucijoje.

Trečia, Konstitucija kaip visuomenės sutartis nustačiusi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, bendro gyvenimo norminį pagrindą, kartu logiškai įtvirti-

[49] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

[50] *Ibid*.

na *valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį*[51]. Šiuo požiūriu Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime[52] pabrėžė, kad Konstitucijoje atsispindi valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos įsipareigojimas kurti ir stiprinti valstybę vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis taisyklėmis. Kitaip tariant, Konstitucija kaip visuomenės sutartis suvienija politinę bendruomenę, kad ji kurtų ir stiprintų valstybę visos visuomenės gerovės labui[53]. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime[54], valstybė yra visos visuomenės organizacija; jos, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą; todėl valstybė, vykdydama savo funkcijas, turi veikti visos visuomenės interesais. Taigi Konstitucija teisiniu požiūriu įprasmina ir įtvirtina valstybę: būtent dėl Konstitucijos valstybė yra *teisinis Tautos įasmeninimas*.

Valstybė kaip bendras visos visuomenės gėris ir yra tas Tautos instrumentas, kuris užtikrina Konstitucijos kaip visuomenės sutarties laikymąsi. Konstitucija yra Tautai priklausančios steigiamosios valdžios ir jos įsteigtos valdžios distinkcijos pagrindas[55]. Pastaroji įsteigiama pirmosios apsaugai, todėl Konstitucija įtvirtinta valstybė pirmiausia turi ginti Tautos nustatytas bendro gyvenimo taisykles. Saugoti konstitucinę santvarką – visų valstybės valdžios institucijų konstitucinė priedermė, kylanti pirmiausia iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo ir reikalavimo laikytis Konstitucijos, ją vykdyti, jos nepažeisti ir ją ginti[56]. Tačiau svarbiausia yra tai, kad, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu[57].

I.1.2. Konstitucijos substantyvumas ir antimažoritarinis pobūdis

Taigi Konstitucija formuoja visuomenės vertybinę orientaciją[58], t. y. atlieka ideologinę funkciją[59]. Konstitucijoje įgauna teisinę formą valstybinio gyvenimo prasmę

---

51 Tokią valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, koncepciją Konstitucinis Teismas suformulavo, be kita ko, 2004 m. gegužės 25 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime (*ibid.*, 2006, Nr. 90-3529), 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarime (*ibid.*, 2009, Nr. 115-4888), 2014 m. sausio 24 d. nutarime (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

52 *Ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117.

53 BUTVILAVIČIUS, 4 išnaša, p. 16, 20.

54 *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

55 BUTVILAVIČIUS, 4 išnaša, p. 28.

56 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 101-2916.

57 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 90-3529), 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2009, Nr. 115-4888), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

58 WEBER, 19 išnaša, p. 13.

59 *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 19.

grindžianti filosofija, t. y. asmens ir valstybės santykių koncepcija ir valstybiškai organizuotos visuomenės pageidaujamas modelis, kurio esmių esmė – asmens teises ir laisves užtikrinanti valdžia[60]. Šiuo požiūriu Konstitucija atspindi Tautos kuriamąją dvasią[61] ir yra substantyvinio pobūdžio aktas[62], kuriame išreiškiami pagrindiniai Tautos siekiai, principai ir vertybės, įskaitant teisės viršenybę ir žmogaus teises.

Kokiomis gi svarbiausiomis Tautos puoselėjamomis vertybėmis, kurias turi saugoti Lietuvos valstybė, yra grindžiama Konstitucija kaip substantyvinio pobūdžio aktas? Kaip jau minėta, iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos[63] aišku, kad tai – *universalios, nekvestionuojamos demokratinės vertybės, būdingos Vakarų teisės tradicijai*: suvereniteto priklausymas Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas bei jų gerbimas, pagarba teisei ir teisės viešpatavimas, valdžios galių ribojimas, valdžios įstaigų priedermė tarnauti žmonėms ir atsakomybė visuomenei, pilietiškumas, teisingumas, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtinamais Tautos siekiais ir vertybėmis išreiškiama konstitucinė Lietuvos valstybės tapatybė, t. y. konstituciškai įtvirtinta nacionalinė tapatybė[64]. Suprantama, minėtos universalios demokratinės vertybės kartu išreiškia ne tik nacionalinę, bet ir europinę (vakarietišką) Lietuvos valstybės konstitucinę tapatybę, nes demokratija grindžiama nacionalinių konstitucinių tapatybių konvergencija lemia ir tokių platesnio masto tarptautinių tapatybių, kaip europinė konstitucinė tapatybė, formavimąsi (pamatiniai europinės konstitucinės tapatybės elementai, kylantys iš Vakarų valstybėms bendrų konstitucinių tradicijų, kaip tik ir yra atstovaujamoji demokratija, teisės viršenybė, socialinis teisingumas ir pagarba žmogaus teisėms)[65]. Tokią europinę (vakarietišką) Lietuvos valstybės konstitucinę tapatybę, kaip integralią Vakarų valstybių konstitucinės tapatybės dalį[66], bene ryškiausiai atspindi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, pagal kurią šalies narystė Europos Sąjungoje (toliau – ir ES) ir NATO pripažįstama konstituciniu imperatyvu ir vertybe[67]. Žinoma, Konstitucijoje yra įtvirtinta tokių nuostatų, kurios išreiškia daugiau nacionalinę konstitucinę tapatybę atspindinčias vertybes: pavyzdžiui, Lietuvos valstybės ir jos pilietybės tęstinumas (reiškiantis, kad 1940 m. SSRS agresija ir 1940–1990 m. Lietuvos okupacija

60 JARAŠIŪNAS, 17 išnaša, p. 15.

61 JARAŠIŪNAS, 9 išnaša, p. 46.

62 WEBER, 19 išnaša, p. 12–13.

63 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903), 2014 m. sausio 24 d. nutarimą (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117).

64 ŽALIMAS, D. Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika. *Jurisprudencija*, 2017, Nr. 24 (1), p. 36.

65 ŽALIMAS, D. Amžinosios nuostatos – demokratinės santvarkos ir konstitucinės tapatybės garantija. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2015, Nr. 2 (38), p. 327–328.

66 ŽALIMAS, D. *Valstybės geopolitinės orientacijos principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje*. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/zalimas_lt-konstitucijos-diena.pdf*.

67 *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 762–764.

teisės požiūriu nesunaikino Lietuvos valstybės ir jos pilietybės)[68], pagarbos tarptautinei teisei konstitucinė tradicija[69], parlamentinės respublikos valdymo forma su kai kuriais mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumais[70], lietuvių tauta – titulinė nacija[71], valstybinė yra lietuvių kalba[72], Vilnius – ilgaamžė istorinė Lietuvos sostinė[73], daugybinės pilietybės draudimo konstitucinė tradicija[74], tautinės santarvės puoselėjimo istorinė tradicija[75], valstybės ir bažnyčios atskirumas – valstybės pasaulietiškumo pamatas[76], kt.

Suprantama, visų Konstitucijoje įtvirtintų Tautos saugomų ir puoselėjamų vertybių išvardyti neįmanoma. Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra, todėl Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota[77].

Taigi atrodytų, kad Konstitucijoje įtvirtintų vertybių hierarchijos nėra. Tačiau tai tik paviršutiniškas įspūdis: sisteminė Konstitucijos nuostatų analizė ir jų aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje leidžia daryti išvadą, kad vis dėlto *konstitucinių vertybių hierarchija* egzistuoja ir net yra neišvengiama[78]. Tokią hierarchiją lemia atitinkamas vertybes įtvirtinančių Konstitucijos nuostatų kilmė, suponuojanti pamatinių nekeičiamų (amžinųjų) konstitucinių vertybių buvimą, ir Konstitucijos nuostatų keitimo tvarka. Konstitucinių vertybių hierarchija atskleista Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, kurioje suformuota oficialioji konstitucinė Konstitucijos

---

68 Konstitucijos preambulė ir 1 straipsnis, Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“ preambulė ir 1 straipsnis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2013, Nr. 22-1068), 2014 m. kovo 18 d. nutarimas (TAR, 2014-03-19, Nr. 3226).

69 Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. kovo 18 d. nutarimas (*ibid.*, 2014-03-19, Nr. 3226).

70 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

71 Konstitucijos preambulė, 14 straipsnis, 32 straipsnio 4 dalis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650), 2019 m. sausio 11 d. nutarimas (TAR, 2019-01-11, Nr. 439).

72 Konstitucijos 14 straipsnis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 90-2662).

73 Konstitucijos 17 straipsnis.

74 Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650).

75 Konstitucijos preambulė; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 123-4650).

76 Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalis ir 43 straipsnio 1, 7 dalys; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2000, Nr. 49-1424).

77 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas (*ibid.*, 2002, Nr. 104-4675), 2003 m. kovo 4 d. nutarimas (*ibid.*, Nr. 24-1004).

78 ŽALIMAS, D. *Hierarchy of Constitutional Principles as Criteria of Constitutionality of Constitutional Amendments*. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/hierarchy-of-constitutional-principles-as-criteria-of-amendments_batumi2017.pdf*.

pataisų konstitucingumo doktrina[79]. Iš jos matyti, kad tos konstitucinės vertybės, kurios sudaro Lietuvos valstybės pamatą ir yra įtvirtintos ne tik Konstitucijos 1 straipsnyje, bet pirmiausia 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akte, kaip ikikonstituciniame ir suprakonstituciniame akte, yra nekeičiamos (amžinosios)[80].

Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime[81] taip yra apibūdinęs nekeičiamas (amžinąsias) konstitucines vertybes: prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos kaip visuomenės sutarties ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą; niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą; todėl net paisant iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinama Konstitucija būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atkurtą „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“. Iš tikrųjų Konstitucija stovi ant 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto pamato, todėl negali jo paneigti, t. y. Konstitucija negali būti suprantama priešingai savo paskirčiai įprasminti ir Lietuvos valstybei, įkurtai šiuo Nepriklausomybės Aktu, įtvirtinti. Todėl pirmiausia Nepriklausomybės Akte ir tik po to Konstitucijos 1 straipsnyje eksplicitiškai įtvirtinta Lietuvos valstybės nepriklausomybė ir demokratija yra nekeičiamos (amžinosios) pamatinės konstitucinės vertybės. O prigimtinis žmogaus teisių pobūdis joms taip pat priskirtas dėl to, kad akivaizdu, jog prigimtinių žmogaus teisių, kylančių iš žmogaus orumo, apsauga yra esminis demokratijos elementas (be to, niekas ir negali turėti įgaliojimų panaikinti prigimtines žmogaus teises, kylančias iš prigimtinio žmogaus orumo)[82]. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, tik besivadovaujanti pagarba kiekvieno žmogaus orumui valstybė gali būti laikoma iš tikrųjų demokratine[83].

Tokia prigimtinio žmogaus teisių pobūdžio, kylančio iš žmogaus orumo, ir demokratijos, kaip nekeičiamų (amžinųjų) konstitucinių vertybių, samprata leidžia apibūdinti Konstituciją kaip *antimažoritarinį aktą*: Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucija – antimažoritarinis aktas, ji gina individą[84]. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui“[85],

---

79 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117).

80 Žr. ŽALIMAS, 64 išnaša, p. 37–42.

81 TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

82 ŽALIMAS, 64 išnaša, p. 40.

83 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada (TAR, 2017-12-19, Nr. 20413), 2019 m. sausio 11 d. nutarimas (*ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439).

84 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 90-3529), 2019 m. sausio 11 d. nutarimas (TAR, 2019-01-11, Nr. 439).

85 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-2007.

„Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu“[86].

Konstitucijos kaip antimažoritarinio akto samprata gali būti kildinama iš jos preambulės nuostatos, pagal kurią Konstitucija priimama ir skelbiama įkūnijant „prigimtinę žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje – nepriklausomoje Lietuvos valstybėje“. Taigi Konstitucija yra ne tik Tautos, bet ir žmogaus Laisvės aktas, todėl skirta ir prigimtinėms žmogaus teisėms saugoti, sudaryti sąlygas laisvai jo asmenybės raiškai. Pažymėtina, kad Konstitucija kaip antimažoritarinis aktas suponuoja draudimą demokratinėje teisinėje valstybėje diskriminuoti asmenis remiantis tam tikru laikotarpiu vyraujančios daugumos visuomenės narių nuostatomis ar stereotipais[87]. Kitaip tariant, individo orumas, privatumas, prigimtinės teisės negali priklausyti nuo visuomenės narių daugumos malonės. Priešingu atveju Konstitucija sudarytų prielaidas ne demokratijai, o „demokratūrai“[88], t. y. nevaržomai daugumos diktatūrai, kai yra nepaisoma jokių ne tik mažumų, bet ir atskirų individų teisių.

Po nekeičiamų (amžinųjų) konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybės, demokratijos, prigimtinių žmogaus teisių – antrąją vietą konstitucinių vertybių hierarchijoje užima *de facto* nepakeičiamos konstitucinės vertybės[89], t. y. tokios pamatinės vertybės, kurios taip pat yra įtvirtintos Konstitucijos 1 straipsnyje ar susijusios su jame įtvirtintomis pamatinėmis vertybėmis, bet tiesiogiai nekylančios iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto. *De facto* nepakeičiamomis jos vadintinos dėl to, kad jas įtvirtinančių nuostatų praktiškai pakeisti neįmanoma, nes tam reikėtų referendume surinkti ne mažiau kaip 3/4 visų Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę, balsų. Tokios *de facto* nepakeičiamos konstitucinės vertybės yra Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta respublika ir su Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos Respublikos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją, tiksliau, negatyvusis šios orientacijos aspektas – draudimas jungtis į priklausomybės buvusiai SSRS pagrindu kuriamas sąjungas, įtvirtintas Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“[90].

Taigi Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kaip ir Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus[91]. Tuo tarpu po Konstitucijos 1 straipsnyje ir su juo susijusiame Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ įtvirtintų pamatinių (nekeičiamų ir *de facto* nepakeičiamų) konstitucinių vertybių kitą vietą konstitucinių vertybių hierarchijoje užima tos vertybės, kurias įtvirtinančias Konstitucijos

---

86 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 101-2916.

87 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas. TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

88 ŽALIMAS, 64 išnaša, p. 40.

89 ŽALIMAS, 78 išnaša.

90 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

91 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

nuostatas galima pakeisti referendumu[92], t. y. pirmiausia Konstitucijos I skirsnyje (išskyrus 1 straipsnį) įtvirtintos konstitucinės vertybės ir Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos pozityvųjį aspektą išreiškiantys konstituciniai Lietuvos Respublikos narystės ES pagrindai, įtvirtinti Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje" 1 ir 2 straipsniuose. Galiausiai po jų eina kitos konstitucinės vertybės, kurias įtvirtinančias Konstitucijos nuostatas gali keisti ir Seimas.

I.1.3. Konstitucija kaip aukščiausioji teisė ir teisinės sistemos branduolys

Aukščiausioji teisė yra svarbiausias ir dažniausiai pabrėžiamas Konstitucijos sampratos aspektas. *Aukščiausioji teisė* reiškia aukščiausią galią teisinėje sistemoje[93], nes Tautos įsteigtos valdžios (pirmiausia įstatymų leidėjo) priimami teisės aktai savo galia negali prilygti Konstitucijai, kaip Tautos steigiamosios valdžios ir pirminės teisės aktui.

Kodėl Konstitucija yra būtent aukščiausioji teisė, o *ne pagrindinis įstatymas*, kaip ji dar vis neretai pavadinama net teisininkų? Apibūdinant bent jau Lietuvos Respublikos Konstituciją, paprasčiausias atsakymas į šį klausimą būtų toks: todėl, kad Konstitucija yra Tautos, o ne įstatymų leidėjo aktas, ji pati steigia valdžią ir suteikia jai teisėkūros įgaliojimus; vadinasi, Konstitucija negali būti suvokiama ir vertinama remiantis tais pačiais kriterijais kaip įstatymai ir kiti ordinarinės teisės šaltiniai, o pati savaime yra visų įstatymų ir kitų teisės aktų vertinimo matas[94]. Tad Konstitucija jokiu būdu negali būti laikoma įstatymu, net ir svarbiausiu ar pagrindiniu.

Papildant tokį atsakymą reikėtų pridėti tai, kad posūkis nuo Konstitucijos kaip pagrindinio įstatymo sampratos link Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės sampratos įvyko tada, kai procedūrinės konstitucijos modelį (būdingą pirmajai konstitucijų kartai) ėmė keisti substantyvinės konstitucijos modelis[95]. Procedūrinė konstitucija iš tiesų galėjo būti laikoma vienu iš įstatymų (tegul ir pagrindiniu bei aukštesnės galios), nes jos reguliavimo dalykas buvo ribotas ir specifinis – svarbiausios valstybės gyvenimo procedūros: valstybės valdžios organizacija ir valstybės institucijų kompetencija (tokia konstitucija buvo tarsi valdymo planas ar schema[96]). Tuo tarpu substantyvinės konstitucijos jau tokia nepavadintume, nes, kaip minėta, ji apima ir žmogaus teises bei apskritai teisingos visuomenės organizavimo principus, įskaitant teisėkūros kryptis ir konstitucinę justiciją. Taigi substantyvinė konstitucija yra pirminė teisė ne tik teisinės galios, bet ir visos teisinės sistemos turinio požiūriu, jos reguliavimo sritis apima visus galimus teisiškai reguliuoti visuomeninius santykius. Tai yra pirmasis teisės lygmuo, susidedantis iš absoliučių pamatinių normų, kurių teisiškumas nekelia abejonių, o visas kitas teisinis reguliavimas laikomas antruoju teisės lygmeniu – or-

92 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

93 LIMBACH, J. The Concept of the Supremacy of the Constitution. *The Modern Law Review*, 2001, vol. 64, p. 1.

94 ŽALIMAS, 7 išnaša, p. 290.

95 Žr. JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 236–237.

96 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 32.

dinarine teise, kurios teisiškumas yra tik preziumuojamas ir reliatyvus, nes galimas tikrinti atitikties aukščiausiajai teisei požiūriu[97].

Galima prisiminti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija suvokiama kaip pilietinės Tautos viso bendro gyvenimo norminis pagrindas ir visos teisinės sistemos gairės. Tokia substantyvinė Konstitucija, kitaip nei įstatymai, negali turėti specifinio reguliavimo dalyko[98] ir šiuo požiūriu nebegali būti priskiriama teisiniam įstatymų sluoksniui, savo esme ji yra visai kitokios rūšies teisės aktas[99]. Tokia Konstitucija negali būti ir kokios nors vienos teisės šakos atspindys greta kitų teisės šakų, skirstomų pagal reguliavimo dalyką (toks skirstymas į teisės šakas yra tik ordinarinės teisės horizontali diferenciacija); atvirkščiai, Konstitucija teisinės galios požiūriu yra virš visų ordinarinės teisės šakų[100], o turinio požiūriu yra jų pagrindas[101]. Taigi logiška, kad tokia Konstitucija turi būti įvardijama kaip teisių teisė arba aukščiausioji teisė. Tuo tarpu pagrindiniu įstatymu Konstitucija vis dar įvardijama inertiškai, galbūt tam įtakos turi sovietinės okupacijos palikimas: sovietinės „konstitucijos“ iš tikrųjų vadintos pagrindiniais įstatymais, iš dalies tai atspindėjo tikrovę, nes vienintelės jų nuostatos, kurios turėjo reikšmės, buvo tos, kurios reguliavo okupacinio režimo valdymo organizavimą (dauguma kitų nuostatų, ypač susijusių su žmogaus teisėmis, buvo fiktyvios). Beje, turbūt neatsitiktinai pagrindinio įstatymo pavadinimas labiau mėgstamas nedemokratinio režimo šalyse. Tai savaime nereiškia, kad konstitucija demokratiniame pasaulyje apskritai niekur nėra vadinama pagrindiniu įstatymu, kaip, pavyzdžiui, Vokietijoje, kur yra būtent toks tradicinis formalus konstitucijos pavadinimas, tačiau po šiuo pavadinimu slypinti teisinė realybė yra substantyvinė konstitucija kaip aukščiausioji teisė.

Žinoma, galima išskirti ir gerokai daugiau Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės išskirtinių bruožų, kurių neturi ir negali turėti įstatymai. Kaip antai Konstitucija yra *didžiausios teisinės konsistencijos aktas*, kurio formuluotės pasižymi didžiausiu norminiu krūviu[102]. Konstitucija nustato visų galimų teisiškai reguliuoti visuomeninių santykių teisinio reguliavimo pagrindus, todėl negali būti labai detali, t. y. ji nėra „kodeksų kodeksas“, kuriame detaliai reguliuojami visi konstitucinę reikšmę turintys visuomeniniai santykiai[103]. Vadinasi, Konstitucija tik apibrėžia teisinę tvarką, pirminė jos būsena (tekstas) yra tik konstitucinės sistemos kontūrai ir visos šios sistemos plėtros potencialas[104]. Į Konstituciją galima žvelgti kaip į pamatinių, visą teisinę sistemą grindžiančių, principų „rinkinį“[105], tad didžiausias norminis krūvis kaip tik ir tenka Konstitucijos principams, nes iš tokių pamatinių nuostatų išsirutulioja ištisas teisinių konstrukcijų tinklas[106]. Atskleisti konstitucinių nuostatų

97 *Ibid*., p. 35.

98 KŪRIS, 5 išnaša, p. 21.

99 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 33.

100 KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (1). *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 23 (15), p. 63.

101 KŪRIS, 5 išnaša, p. 21–22.

102 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 37.

103 KŪRIS, 5 išnaša, p. 22.

104 JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 25.

105 KŪRIS, 100 išnaša, p. 59.

106 JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 240.

potencialą, jų norminio krūvio turinį – Konstitucijos interpretuotojų, pirmiausia Konstitucinio Teismo, uždavinys.

Aiškinant Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę būtina atsižvelgti į tai, kad jos normos gali būti suformuluotos ir atrandamos tik pačioje Konstitucijoje ir niekur kitur (kitaip tai nebūtų aukščiausiosios teisės normos), todėl jas aiškinti galima tik remiantis pačios Konstitucijos logika, jos principų sklaida ir tarpusavio ryšiais[107], konstituciniu visuminiu reguliavimu[108]. Konstitucijos kaip teksto formuluotės dažnai yra labai bendro pobūdžio ir abstrakčios[109], tad toje pačioje teksto formuluotėje gali slypėti net ne viena Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės norma ir principas[110] (pavyzdžiui, Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalį, kurioje nustatyta, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, aiškinant su kitomis Konstitucijos normomis ir principais atsispindi konstituciniai valdžios atsakomybės visuomenei, atsakingo valdymo, teisėkūros proceso viešumo ir skaidrumo principai[111]). Taigi spręsti apie Konstitucijos turinį vien iš jos teksto yra tas pats, kas spręsti apie spektaklio turinį tik iš programos[112]. Todėl itin svarbus Konstitucijos aiškinimo kūrybiškumas[113] – gebėjimas atrasti Konstitucijos tekste Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės turinį ir prasmę atsižvelgiant į visuminį konstitucinį reguliavimą, tinkamai taikant teisės aiškinimo metodus, nuosekliai plėtojant konstitucinę jurisprudenciją.

Konstitucija aiškintina taip, kad būtų užtikrintas *konstitucionalizmas* – toks Konstitucijos įgyvendinimas ir toks jos gyvenimas, koks yra preziumuojamas pačioje Konstitucijoje, kuris kyla iš pačios Konstitucijos, be kita ko, realiai užtikrinant valstybės valdžios ribojimą pagal Konstituciją ir žmogaus teisių ir laisvių prioritetą[114]. Kūrybiškai aiškinti Konstituciją, kad būtų užtikrintas konstitucionalizmas, reiškia mokėti derinti originalistinį (formalistinį) požiūrį, pagal kurį Konstitucijos aiškinimas ir įgyvendinimas turėtų kuo labiau atitikti jos kūrėjų sumanymą, ir interpretyvistinį (pragmatinį) požiūrį[115], pagal kurį akcentuojama konstitucinė praktika ir jos evoliucija dėl konstitucinio konteksto pokyčių[116]. Be abejo, aiškinant Konstituciją, kad būtų atskleistas tikrasis jos turinys ir užtikrintas konstitucionalizmas, taip pat taikytini įvairūs teisės aiškinimo metodai[117], negali būti suabsoliutintas lingvistinis ar koks nors kitas metodas[118]. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucija,

[107] KŪRIS, 100 išnaša, p. 63–64.

[108] SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 67 (59), p. 15.

[109] KŪRIS, 5 išnaša, p. 22.

[110] KŪRIS, 100 išnaša, p. 61.

[111] Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimą (TAR, 2016-07-08, Nr. 19478), 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221).

[112] KŪRIS, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*, 31 išnaša, 2002, p. 12.

[113] JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 244–245.

[114] SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 10.

[115] Plačiau apie konstitucinį formalizmą ir pragmatizmą žr., pvz., 15 išnašą, p. 34–36.

[116] Žr. JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 244–245; KŪRIS, 112 išnaša, p. 19–21.

[117] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 29.

[118] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 26-1200.

jeigu ji būtų aiškinama vien taikant lingvistinį metodą, pažodžiui, negalėtų būti Lietuvos aukščiausioji teisė, nes būtų iš esmės sutapatinama su jos tekstine forma – būtų suabsoliutinama Konstitucijos raidė ir ignoruojama Konstitucijos dvasia[119]; suabsoliutinus pažodinį (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, kartu sumenkinamas visuminio konstitucinio reguliavimo turinys, ignoruojamos jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, gali būti sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje[120]. Todėl aiškinant Konstituciją privalu derinti lingvistinį, sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kitus teisės aiškinimo metodus[121]. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima užtikrinti konstitucionalizmą: sudaryti prielaidas įgyvendinti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją[122].

Taip prieiname prie kito itin svarbaus klausimo: kas gi sudaro Konstituciją kaip visumą, į kurią reikia atsižvelgti aiškinant ją taip, kad būtų užtikrintas konstitucionalizmas? Atsakydami į šį klausimą, pamatysime dar vieną ryškų Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės ir įstatymų skirtumą. Turbūt jau aišku, kad Konstitucija negali būti suvokiama vien kaip tekstas, ji yra ir teisė, slypinti už šio teksto[123]. O aiškinantis, kas gi dar sudaro Konstituciją, puikiausiai praverčia konstitucinės jurisprudencijos klasika laikytinas Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas[124]: Konstitucija kaip teisės aktas yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką; tačiau taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos kaip teisinės realybės negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos; Konstituciją kaip teisinę realybę sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami; vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisinės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės; būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą

[119] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

[120] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 65-2400.

[121] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 81-2903), 2012 m. vasario 27 d. nutarimą (i*bid.*, 2012, Nr. 26-1200).

[122] *Ibid*.

[123] Žr. SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 17–21.

[124] *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ir jos ginama vertybė; per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą; Konstitucijos dvasia gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto paskirtį; Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisinei sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. Akivaizdu, kad taip negalėtume apibūdinti ordinarinės teisės.

Taigi galima apibendrinti, kad Konstituciją sudaro *konstitucinės normos*, kurios gali būti tiek eksplicitinės (*expressis verbis* įtvirtintos Konstitucijos tekste), tiek implicitinės (išvedamos iš eksplicitinių normų, aiškinamų kitų konstitucinių normų ir konstitucinių principų kontekste[125]), taip pat *konstituciniai principai*, kurie taip pat gali būti tiek eksplicitiniai (pavyzdžiui, Konstitucijos preambulėje ir kitose Konstitucijos nuostatose įtvirtintas teisinės valstybės principas), tiek implicitiniai (pavyzdžiui, minėtieji atsakingo valdymo, teisėkūros viešumo ir skaidrumo principai). Vis dėlto Konstitucija yra visų pirma principų rinkinys[126]. Konstituciniai principai yra svarbiausi, nes, kaip minėta, jie organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, yra tarsi Konstitucijos karkasas; konstituciniais principais taip pat grindžiama visa teisinė sistema[127]. Atsižvelgiant į tai, išskiriami *koordinaciniai konstituciniai principai*, kurie koordinuoja ir organizuoja į vientisą sistemą Konstitucijos nuostatas (pavyzdžiui, Konstitucijos viršenybės, Konstitucijos vientisumo, teisinės valstybės principai)[128], ir *determinaciniai konstituciniai principai*, kurie nustato ordinarinio teisinio reguliavimo kryptis ir lemia jo turinį[129] (pavyzdžiui, demokratijos ir suvereniteto,

[125] Implicitinės konstitucinės normos pavyzdžiu galėtų būti nuostata, kad tik Konstitucijos 68 straipsnyje nurodyti įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektai (Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, taip pat 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę) turi kitų nei įstatymai Seimo teisės aktų priėmimo iniciatyvos teisę (išskyrus Konstitucijoje nustatytas išimtis), kuri išvedama aiškinant Konstitucijos 68 straipsnio ir 69 straipsnio 1 dalies nuostatas viso konstitucinio teisinio reguliavimo kontekste, atsižvelgiant *inter alia* į Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios, paskirtį ir funkcijas, be kita ko, į tai, kad Seimas priima ne tik įstatymus, bet ir kitus Seimo teisės aktus. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 29 d. nutarimą (TAR, 2018-06-29, Nr. 10929).

[126] KŪRIS, 100 išnaša, p. 60.

[127] *Ibid*., p. 54.

[128] Plačiau apie koordinacinius konstitucinius principus žr. KŪRIS, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 26 (18), p. 36–47.

[129] *Ibid*., p. 36–37.

pilietinės visuomenės, valdžių padalijimo, pasaulietinės valstybės, valstybės socialinės orientacijos principai)[130].

Tačiau svarbiausia suvokiant Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę yra tai, kad Konstitucija, kaip konstitucinių normų ir principų visuma, lemia tokią kokybę, kokios neturi konstitucinės normos ir principai pavieniui, – tai, kas išplaukia iš visuminio konstitucinio reguliavimo įvertinus Konstitucijos paskirtį ir prasmę, ir vadinama *Konstitucijos dvasia*. Kaip minėta, Konstitucijos dvasia išreiškia tas vertybes ir siekius, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi jos nuostatų formuluotes, eksplicitiškai ir implicitiškai įtvirtinusi konstitucinį reguliavimą. Kitaip tariant, Konstitucijos dvasia yra tarsi Konstitucijos „vidinis žodis", kurio neįmanoma visiškai išreikšti teisine kalba Konstitucijoje, bet kuris suvokiamas iš Konstitucijos visumos[131].

Šiame kontekste pažymėtinas dar vienas Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės skirtumas nuo įstatymų. Kadangi Konstitucija yra didžiausios teisinės konsistencijos aktas, kurį sudaro labai bendro pobūdžio pamatinės nuostatos, nederėtų jos normų ir ypač principų matuoti ordinarinės teisės normų matu – teorine trinare teisės normos struktūra[132] (pagal kurią teisės normą turėtų sudaryti trys elementai – hipotezė, dispozicija ir sankcija). Ypač būtų beprasmiška ieškoti Konstitucijoje represinių sankcijų (nebent išskyrus pašalinimą iš pareigų ir Seimo nario mandato panaikinimą apkaltos proceso tvarka). Tačiau negalima sakyti, kad konstitucinės sankcijos nėra: jos ypatumas yra teisės atkuriamasis pobūdis[133], t. y. nesuderinamo su Konstitucija elgesio neigiamas teisinis įvertinimas, sukeliantis atitinkamas teisines pasekmes (pirmiausia nesuderinamo su Konstitucija teisinio reguliavimo pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai ir jo pašalinimas iš teisinės sistemos). Tokios konstitucinės sankcijos pagrindu galima laikyti Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Ji taikoma per konstitucinę justiciją kaip aukščiausią teisinę gynybą[134].

Suvokiant Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę, esančią Tautos bendro gyvenimo pagrindu ir grindžiančią visą teisinę sistemą, neišvengiamai pastebimas dar vienas išskirtinis jos bruožas – Konstitucija yra *teisinės sistemos branduolys*[135]. Kitaip tariant, Konstitucija yra lyg tam tikri rėmai, apibrėžiantys, kas yra teisiškai būtina ir kas yra teisiškai galima[136]; Konstitucija yra visą teisinę sistemą integruojantis ir visą teisinį reguliavimą kreipiantis, jo turinį lemiantis aktas[137]. Tai yra vienintelis teisės aktas, kuriam būdingas toks vaidmuo[138]. Todėl į visą nacionalinę teisę žvelgiama per jos konstitucingumo prizmę, o tai yra teisės konstitucionalizacijos prielaida ir apraiš-

[130] Plačiau apie determinacinius konstitucinius principus žr. KŪRIS, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 27 (19), p. 59–70.

[131] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 22.

[132] KŪRIS, 100 išnaša, p. 59.

[133] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 20.

[134] JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 35.

[135] JARAŠIŪNAS, 12 išnaša, p. 22.

[136] SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 10.

[137] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 25.

[138] JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 35.

ka[139]. Kartu taip įtvirtinama *konstituciocentrinės teisinės sistemos* samprata, kurios esmė – visas teisinis gyvenimas sukasi apie Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę, kurios principai nukreipia teisėkūrą ir teisės taikymo praktiką[140].

Pabrėžtina, kad iš Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės ir teisinės sistemos branduolio sampratos kyla svarbiausia jos savybė – *Konstitucijos viršenybė*, kuria grindžiama visa nacionalinė teisinė sistema: Konstitucijai savo teisine galia negali prilygti joks kitas teisės aktas, išskyrus minėtuosius pirminius konstitucinės teisės šaltinius – pamatinius Lietuvos valstybės aktus (pirmiausia 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktą, taip pat 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaraciją ir 1990 m. kovo 11 d. Aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“). Todėl Konstitucija yra visos likusios teisinės sistemos tikrasis teisiškumo matas, o Konstitucijos viršenybės principas yra Konstitucinio Teismo atliekamos konstitucinės kontrolės pagrindas.

Galiausiai Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, ja grindžiamos teisinės sistemos požiūriu turi būti suvokiama kaip *ideali teisė*, kitaip ji negalėtų būti viso kito teisinio reguliavimo teisiškumo matas[141], lemti visos nacionalinės teisės sistemos turinio ir plėtros krypčių[142], t. y. nebūtų prasmės kalbėti apie konstituciocentrinę teisinę sistemą. Suprantama, tikroji Konstitucija nėra tobula, nes jos tekstas, kaip minėta, yra politinio kompromiso rezultatas, todėl jame tam tikri konstitucinio reguliavimo aspektai gali būti per detalūs arba, atvirkščiai, nutylėti[143]. Pagaliau pats Konstitucijos tekstas, kaip ir bet kuris kitas teisinis tekstas, savo kalbine išraiška gali būti netobulas, jame gali būti tam tikrų neaiškumų, nelygumų, net iš pirmo žvilgsnio tarpusavyje nesuderinamų tekstinių nuostatų[144]. Pavyzdžiui, tokių nuostatų yra Konstitucijos 149 straipsnyje, kurio 3 dalyje nustatytas įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo terminas – „ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo“, o šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, Respublikos Prezidentui tokio įstatymo nepasirašius ir oficialiai nepaskelbus per 1 dalyje nustatytą 5 dienų nuo priėmimo terminą, „įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“. Taigi atrodytų, kad pagal Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalį įstatymas dėl Konstitucijos keitimo galėtų įsigalioti anksčiau nei per vieną mėnesį nuo jo priėmimo. Matydamas tokį Konstitucijos 149 straipsnio netolygumą, Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime[145] turėjo išaiškinti, kad „Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalies nuostata taikoma ir šio straipsnio 2 dalyje nurodytam atvejui, kai Konstitucijos keitimo įstatymą oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas: Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Respublikos Prezidento per 5 dienas nepasirašytas ir nepaskelbtas įstatymas dėl Konstitucijos keitimo „įsigalioja, kai jį pasi-

139 KŪRIS, 112 išnaša, p. 10.

140 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 35.

141 *Ibid*., p. 36.

142 ŽALIMAS, D. *Viability of the Constitution and the Role of the Constitutional Court*. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/06/viability-of-theconstitution-lvivroundtable.pdf*.

143 JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 247.

144 SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 27.

145 TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

rašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“, turi būti aiškinama kartu su šio straipsnio 3 dalies nuostata ir negali jos paneigti“. Taigi, kaip matyti ir iš šio pavyzdžio, šalinti Konstitucijos teksto trūkumus ir suteikti Konstitucijai teisės *par excellence* pavidalą galima tik per konstitucinę jurisprudenciją[146].

Konstituciją kaip idealią teisę taip pat atskleidžia toliau analizuojamos jos savybės – Konstitucijos vientisumas ir tiesioginis taikymas, jos stabilumas ir gyvybingumas.

I.1.4. Konstitucijos vientisumas ir tiesioginis taikymas

Konstitucijos negalėtume apibūdinti kaip idealios teisės, jeigu ji nebūtų, kaip skelbia Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis, „vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“. *Konstitucijos vientisumas* yra esminė konstitucinio reguliavimo savybė[147], kuri suponuoja, kad Konstitucija kaip aukščiausioji teisė yra vieninga ir darni sistema. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos nuostatos, be kita ko, principai ir normos, yra susijusios ir sudaro vieną darnią sistemą[148]; kitaip tariant, Konstitucijos nuostatos yra tarp savęs suderintos ir sudaro vientisą visumą[149]. Minėta ir Konstitucijoje įtvirtintų vertybių darna bei pusiausvyra[150].

Pabrėžtina, jog, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra taip susijusios, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį[151]. Štai kodėl, pavyzdžiui, Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalis negali būti suprantama kaip įtvirtinanti baigtinį nediskriminavimo pagrindų sąrašą; priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje laiduojamą visų asmenų lygybę įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms, t. y. pačią konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo esmę[152]. Taigi pagal Konstitucijos vientisumo principą atskirų jos nuostatų turinio suvokimo negali lemti vien jų išdėstymas Konstitucijos tekste[153] (štai kodėl, pavyzdžiui, Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, įtvirtinta, be kita ko, Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, suponuoja Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimų energetikos srityje, kuriais siekiama užtikrinti energetikos sistemos saugumą ir patikimumą, neatsiejamumą nuo Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos valstybės pareigos užtikrinti bendrą tautos gerovę[154], ar net teismų teisę pagal Konstituciją dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami kons-

146 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 36; SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 9.

147 *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 185.

148 Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5057), 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 85-3094), 2014 m. sausio 24 d. nutarimą (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

149 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.

150 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 104-4675.

151 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

152 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas. *Ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439.

153 KŪRIS, 128 išnaša, p. 39.

154 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. TAR, 2015-04-03, Nr. 5147.

tituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai, įskaitant dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose[155]). Taigi visos Konstitucijos nuostatos, kad ir kurioje Konstitucijos teksto vietoje (preambulėje, pagrindiniame tekste ar Konstitucijos sudedamosiose dalyse) būtų įtvirtintos, sudaro ne bet kokią formalią struktūrinę, o būtent prasmingą visumą[156]. Į tokią prasmingą darnią visumą Konstitucijos nuostatas organizuoja konstituciniai principai, kurie neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų[157] (iš tokių principų šiuo požiūriu išskirtini minėti koordinaciniai konstituciniai principai).

Ką reiškia toks Konstitucijos vientisumo supratimas? Visų pirma, Konstitucijos kaip *tobulos teisės be spragų* sampratą: kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, pati Konstitucijos kaip aukščiausios teisinės galios akto prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų[158]. Akivaizdu, kad kitaip Konstitucija negalėtų būti ideali teisė, nes ji nebūtų nei visų teisės aktų teisiškumo matas, nei visos teisinės sistemos branduolys (tokiu atveju būtų galima teigti, kad tam tikrus klausimus įstatymų leidėjas gali reguliuoti vadovaudamasis absoliučia nuožiūra, nes Konstitucijoje šie klausimai apskritai niekaip nereguliuojami). Todėl tada, kai tam tikru klausimu, iš pirmo žvilgsnio atrodytų, yra konstitucinio reguliavimo spraga, Konstitucijoje, kaip prasmingoje visumoje, ypač remiantis joje įtvirtintais principais, būtina įžvelgti atitinkamas gana konkrečias implicitines nuostatas, kurios leistų išspręsti tokį klausimą (bene labiausiai šiuo požiūriu žinomas apkaltos pasekmių klausimas[159], bet, žinoma, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje apstu ir kitų pavyzdžių[160]). Net ir pripažinus Konstitucijos pataisą prieštaraujančia Konstitucijai, Konstitucijoje negali atsiverti jokia konstitucinio reguliavimo spraga. Štai kodėl Konstitucinis Teismas, 2014 m. sausio 24 d. nutarime[161] pripažindamas, kad Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas prieštaravo Konstitucijai, kartu konstatavo, kad jokia spraga ar vidinis prieštaravi-

---

155 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas. *Ibid.*, 2016-05-16, Nr. 12865.

156 *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 185.

157 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

158 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 85-3094), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

159 Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094) atskleidė konstitucinę sankciją – nuolatinį draudimą asmenims, kuriuos apkaltos proceso tvarka Seimas pašalino iš pareigų ar kurių Seimo nario mandatas buvo panaikintas, užimti tokias pareigas, kurioms eiti pagal Konstituciją būtina duoti priesaiką.

160 Iš paskutinių metų konstitucinės justicijos bylų galima paminėti kad ir Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą (TAR, 2019-12-02, Nr. 19221), kuriame Konstitucinis Teismas atskleidė atvejus, kuriais įstatymai gali būti priimami taikant svarstymo skubos ir ypatingos skubos tvarka procedūras, taip pat 2019 m. gegužės 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-05-17, Nr. 7876), kuriame atskleista iš Konstitucijos, *inter alia* jos 25 straipsnio, kylanti nacionalinio visuomeninio transliuotojo (kurio steigimas yra Konstitucijos tik implikuojamas) misija ir šiai misijai vykdyti būtinas jo nepriklausomumas.

161 TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

mas Konstitucijoje neatsirado, ir išaiškino konstitucinį Lietuvos banko statusą ir jo veiklos reguliavimą remdamasis kitomis Konstitucijos nuostatomis[162].

Antra, Konstitucijos vientisumas lemia kelias *esmines Konstitucijos aiškinimo taisykles*. Kaip antai nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms (be kita ko, negalima priešpriešinti konstitucinių principų ir konstitucinių normų), aiškinti jas taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė ir turinys, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra; to nepaisant būtų iškreipta ir viso konstitucinio reguliavimo esmė[163]. Štai kodėl, pavyzdžiui, negalima priešpriešinti konstitucinės asmens teisės į privatumą ir konstitucinių valstybės tarnybos skaidrumo ir viešumo principų, o aiškinant atitinkamas konstitucines nuostatas ir principus kartu matyti, jog valstybės pareiga pagal Konstituciją imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir piktnaudžiavimui valdžia valstybės tarnyboje, galima grįsti tam tikrą, valstybės tarnautojų teisę į privatumą ribojantį, teisinį reguliavimą[164]. Teisinės galios (ne įtvirtintų vertybių) požiūriu nė viena Konstitucijos nuostata negali būti traktuojama kaip „viršesnė“ ar „labiau fundamentali“ už kitas[165] (tačiau, kaip minėta, galima kalbėti apie tam tikrą Konstitucijoje įtvirtintų vertybių hierarchiją, kurios viršuje – nekeičiamos (amžinosios) ir *de facto* nepakeičiamos konstitucinės vertybės).

Kita vertus, ne mažiau, o, ko gero, dar svarbiau yra atskirų Konstitucijos nuostatų ar principų nepriešpriešinti visuminiam konstituciniam reguliavimui, t. y. *nesuvokti jų priešingai Konstitucijos dvasiai*. Kaip 2004 m. gegužės 25 d. nutarime[166] pabrėžė Konstitucinis Teismas, priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės; Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto paskirtį, be kita ko, atsižvelgiant į jos kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio akto prasmę. Kitaip tariant, aiškinant Konstituciją prioritetas teiktinas būtent Konstitucijos dvasiai, o ne raidei[167]; priešingu atveju Konstitucija nebūtų prasminga visuma. Štai kodėl, pavyzdžiui, Konstitucijos 137 straipsnyje nustatytas iš pažiūros labai kategoriškas užsienio

[162] Pavyzdžiui, tai, kad, atsižvelgiant į Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį, Lietuvos bankas yra Lietuvos Respublikos centrinis bankas, kurio kompetencijos dalis yra patikėta Europos Centriniam Bankui ir kuris yra sudedamoji Europos centrinių bankų sistemos dalis (taigi Lietuvos bankas neturi išimtinės pinigų emisijos teisės), Lietuvos bankui ir jo valdybos pirmininkui pagal Konstituciją taikytinos atitinkamos nepriklausomumo garantijos.

[163] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5057), 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2003 m. spalio 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 103-4611), 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 85-3094).

[164] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas. TAR, 2019-04-18, Nr. 6411.

[165] KŪRIS, 128 išnaša, p. 38.

[166] *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[167] JARAŠIŪNAS, 104 išnaša, p. 26; KŪRIS, 5 išnaša, p. 24.

valstybių karinių bazių Lietuvos Respublikos teritorijoje draudimas negali būti absoliutinamas[168]: atsižvelgiant į Konstitucijos paskirtį ir prasmę, joje įtvirtintus Tautos siekius ir vertybes (kaip antai užtikrinti šalies saugumą, piliečių gerovę) ir į Lietuvos valstybės geopolitinę orientaciją (suponuojančią narystę ES ir NATO), minėtas draudimas negali būti aiškinamas kaip neleidžiantis panaudoti veiksmingiausių galimų priemonių valstybės gynybai, be kita ko, bendros gynybos su valstybėmis sąjungininkėmis tikslais Lietuvos Respublikos teritorijoje įsteigtų karinių bazių, kurias valdant ir kontroliuojant dalyvautų ir Lietuvos Respublika[169]; priešingas Konstitucijos aiškinimas, esą išorės grėsmių akivaizdoje Lietuvos Respublika turėtų verstis viena, be NATO sąjungininkių paramos, akivaizdžiai nederėtų su Konstitucijos dvasia, nes Konstitucija tokiu atveju būtų tarsi instrumentas, sudarantis prielaidas agresoriui sunaikinti Lietuvos valstybę. Kitas labai ryškus Konstitucijos dvasios dominavimo prieš raidę pavyzdys yra materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai, atskleisti Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime[170]: kaip šiame nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai kyla iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo ir yra skirti universalioms vertybėms, kuriomis grindžiama Konstitucija, kaip aukščiausioji teisė ir visuomenės sutartis, ir valstybė, kaip bendras visos visuomenės gėris, ginti, taip pat šių vertybių, Konstitucijos nuostatų darnai apsaugoti. Taigi, nors pagal Konstitucijos tekste įtvirtintas eksplicitines nuostatas atrodytų, kad jokių turinio ribojimų Konstitucijos pataisoms nėra nustatyta, visuminis konstitucinis reguliavimas, be kita ko, Konstitucijoje įtvirtinti Tautos siekiai ir vertybės, lemia tai, kad Konstitucijos pataisos, sudarančios prielaidas sunaikinti demokratinės Lietuvos valstybės pamatus, negali būti priimtos. Kitaip tariant, su Konstitucijos dvasia nederėtų ir jos, kaip instrumento „demokratiškai nusižudyti“, samprata[171].

Taigi, trečia, Konstitucijos vientisumo principas kartu su Konstitucijoje įtvirtintų vertybių hierarchija yra Konstitucijos pataisų konstitucingumo kriterijus. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas[172], iš Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies kyla imperatyvas, kad Konstitucijos pataisomis negali būti pažeista Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna; kitaip tariant, Konstitucijos pataisomis negalima vienos kitai priešpriešinti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių, t. y. sukurti tokio naujo konstitucinio reguliavimo, kad viena Konstitucijos nuostata paneigtų kitą ar jai prieštarautų ir šių nuostatų būtų neįmanoma aiškinti kaip tarpusavyje derančių.

Kaip minėta, Konstitucija nebūtų ideali teisė ir be kito Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto principo – *Konstitucijos tiesioginio taikymo*. Jeigu nebūtų galimybės Konstitucijos taikyti tiesiogiai, ji nebūtų pajėgi kurti teisinės realybės, kurioje

---

168 *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 783–784.

169 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 32-1503.

170 TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

171 ŽALIMAS, 78 išnaša.

172 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117).

kaip prasminga visuma įgyvendinami konstituciniai principai ir normos. Todėl, aiškindamas Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalį, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas neturi teisės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją[173]. Konstitucijos tiesioginio taikymo principas reiškia, kad, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje daromos tiesioginės nuorodos, kad tam tikrus santykius dar turi reguliuoti įstatymai, nei asmeniui, siekiančiam įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintas teises, nereikia, kad būtų išleistas atskiras įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris sudarytų papildomas teisines prielaidas šiomis teisėmis pasinaudoti, nei kiti subjektai negali kliudyti tokiam asmeniui šiomis teisėmis pasinaudoti, motyvuodami tuo, kad toks papildomas teisinis reguliavimas yra reikalingas[174].

Konstitucijos tiesioginis taikymas yra vienas iš modernios demokratinės konstitucijos bruožų, leidžiantis ją laikyti realia privaloma aukščiausiąja teise, o ne tik politiniu, ideologiniu ir simboliniu dokumentu[175]. Nors nemažai Konstitucijos nuostatų yra gana abstrakčios ir lakoniškos, jose suformuluotos taisyklės būna itin bendro pobūdžio, kai kurioms konstitucinėms nuostatoms įgyvendinti pačioje Konstitucijoje nustatyti įpareigojimai įstatymų leidėjui priimti atitinkamus įstatymus, tai nekeičia Konstitucijos tiesioginio taikymo svarbos. Juk tiesiogiai remiantis Konstitucija galima ginčyti bet kurį įstatymą ar kitą teisės aktą, net pačios Konstitucijos pataisą, o konstitucinių ginčų sprendimas Konstituciniame Teisme taip pat grindžiamas tiesioginiu Konstitucijos taikymu. Kad ir koks būtų nustatytas žemesnės galios teisinis reguliavimas ar jo nebūtų, visada galima remtis tiesiogiai Konstitucija kaip visuma[176]. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 30 d. nutarime[177] pabrėžė, kad net ir nesant atitinkamo įstatymo nustatyto reguliavimo, asmuo gali reikalauti jam atlyginti neteisėtais valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmais padarytą žalą tiesiogiai remdamasis Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalimi ir kitais Konstitucijos straipsniais, kuriuose nustatytos atitinkamų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo garantijos.

Taigi tiesioginis Konstitucijos taikymas pirmiausia yra susijęs su konstitucinių teisių ir laisvių gynimu. Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kiekvieno asmens teisė ginti savo teises remiantis Konstitucija. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją galimybė ginti pažeistas teises turi būti reali[178]. Tokią galimybę itin sustiprino *individualaus konstitucinio skundo instituto* įtvirtinimas Konstitucijoje 2019 m. rugsėjo 1 d. (įsigaliojus naujai Konstitucijos 106 straipsnio 4 daliai ir naujai Konstitucijos 107 straipsnio 3 daliai)[179]. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, šiuo institutu siekiama suteikti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises

[173] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828), 2012 m. kovo 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2012, Nr. 40-1973).

[174] KŪRIS, 100 išnaša, p. 47–48.

[175] *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 186–187; VAITIEKIENĖ; MESONIS, 3 išnaša, p. 66.

[176] Žr. KŪRIS, 128 išnaša, p. 38, 47.

[177] *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 54-1587.

[178] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 33-1108.

[179] Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu; Konstitucinio Teismo sprendimas, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas peržiūrėti šio teisės akto pagrindu priimtą sprendimą siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą[180].

Konstitucijos tiesioginis taikymas bene ryškiausiai pastebimas tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo nutarimu tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai: nuo tokio Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos antikonstitucinis teisės aktas nebegali būti taikomas (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis). Pavyzdžiui, Konstituciniam Teismui 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimu[181] pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai Vaikų išlaikymo išmokų įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį būtina paskirtų išmokų vaikams išlaikyti mokėjimo sąlyga buvo vaiko ar jį auginančio asmens nuolatinis gyvenimas Lietuvos Respublikoje, tokią sąlygą nustatančios įstatymo nuostatos nebegali būti taikomos ir turi būti atnaujintas išmokų mokėjimas, kuris buvo nutrauktas vien dėl vaiko ar jį prižiūrinčio asmens išvykimo gyventi į užsienį. Konstitucijos tiesioginis taikymas taip pat akivaizdus tais atvejais, kai oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, atsiranda teisinio reguliavimo spraga dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas neįvykdo savo pareigos pakoreguoti teisinį reguliavimą taip, kad jis neprieštarautų Konstitucijai. Bene labiausiai žinomas tokios situacijos pavyzdys, kai teisinio reguliavimo vakuumas, atsiradęs oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą pripažinti įstatymą antikonstituciniu ir įstatymų leidėjui nesiėmus veiksmų tokį įstatymą suderinti su Konstitucija, yra užpildomas tiesiogiai taikant Konstituciją remiantis Konstitucinio Teismo nutarimu, yra gerokai užtrukęs Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo[182] įgyvendinimas iki šiol nepakoregavus Konstitucijai prieštaraujančiu pripažinto Teisėjų valstybinių pensijų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo, susijusio su maksimalaus teisėjų valstybinės pensijos dydžio apskaičiavimu atsižvelgiant į atskirų teismų sistemos ypatumus ir teisėjų darbo stažą. Kaip Konstitucinis Teismas pažymėjo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime[183], tokiais atvejais teisės spragas turi užpildyti ir teisę taikantys teismai, vadovaudamiesi, be kita ko, Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas; kitaip galėtų būti pakirstas visuomenės pasitikėjimas valstybe ir teise, sudarytos prielaidos valdžios savivalei ir teisiniam nihilizmui.

Kartais Konstitucija tiesiogiai taikoma Konstituciniam Teismui atskleidžiant jo nutarimo teisinius padarinius, taip siekiant įvykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2018 m. birželio 19 d. nutarime[184] pažymėjo, jog konstatavus, kad ginčytos

[180] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2019-11-25, Nr. 18747.

[181] *Ibid.*, 2019-11-08, Nr. 17963.

[182] *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.

[183] *Ibid.*, 2006, Nr. 88-3475.

[184] TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos neatitiko *inter alia* iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų reikalaujama neįmanomų dalykų *(lex non cogit ad impossibilia)*, būtina konstatuoti ir tai, kad šių nuostatų taikymas, *inter alia* priimant poįstatyminius, įskaitant ir teisės taikymo, aktus, nesukelia teisinių padarinių tais aktais reguliuojamų teisinių santykių subjektams, *inter alia* aukštosioms mokykloms; vadinasi, ginčytų įstatymo nuostatų pagrindu priimti švietimo ir mokslo ministro įsakymai ir jais remiantis priimti teisės taikymo aktai laikytini nesukėlusiais jokių teisinių padarinių aukštosioms mokykloms.

I.1.5. Konstitucijos stabilumas ir gyvybingumas (jurisprudencinė konstitucija)

Konstitucija negalėtų būti ideali teisė, jeigu neturėtų dviejų paradoksaliai kartu skambančių savybių – stabilumo ir gyvybingumo. *Konstitucijos stabilumas* yra dėsningas jos bruožas[185], kurį lemia fundamentalus šio akto pobūdis[186]: Konstitucija kaip aukščiausioji teisė turi būti stabilus aktas[187]. Be šios savybės Konstitucija kaip visuomenės sutartis negalėtų būti ilgalaikis Tautos įsipareigojimas būsimosioms kartoms, sudaryti prielaidų nuosekliai valstybės raidai, visuomenės santarvei ir jos pažangai; galiausiai, nebūdama stabili, ji niekuo nesiskirtų nuo įstatymų. Kad tokia Konstitucijos stabilumo reikšmė nėra perdėta, rodo Lietuvos palyginimas su kai kuriomis Rytų Europos šalimis: kaip minėta, Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka per Konstitucijos galiojimo metus nepakito, taigi paprastai buvo daromos konstitucinės santvarkos esmės nekeičiančios ir paprastai iš tikrųjų būtinos Konstitucijos pataisos (jų iš viso buvo dešimt), o per tą laiką Lietuvos valstybė įtvirtino atkurtąją nepriklausomybę, pasiekė strateginius integracijos į ES ir NATO tikslus ir padarė reikšmingą pažangą kurdama visuomenės gerovę; viso to, deja, nepasakytume, pavyzdžiui, apie Baltarusiją, kurios konstitucinė santvarka buvo radikaliai pakeista iš demokratinės į autoritarinę, arba apie Ukrainą, kurios konstitucinė santvarka net kelis kartus patyrė esminius pokyčius.

Taigi ne veltui oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje[188] pabrėžiama, kad Konstitucijos stabilumas – didžiulė teisinė vertybė; jis yra viena iš prielaidų užtikrinti valstybės tęstinumą, pagarbą konstitucinei santvarkai ir teisei, Konstitucijoje paskelbtų lietuvių tautos siekių, kuriais grindžiama pati Konstitucija, įgyvendinimą. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (pirmiausia su Konstitucijos ypatinga, aukščiau-

185 BUTVILAVIČIUS, 4 išnaša, p. 35.

186 TUSHET, 8 išnaša, p. 226.

187 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (*Valstybės žinios,* 2006, Nr. 7-254), 2006 m. kovo 14 d. nutarimas (*ibid.,* 2006, Nr. 30-1050), 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292).

188 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

sia teisine galia) konstitucinį reguliavimą atskiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo, o Konstituciją – nuo visų kitų teisės aktų[189], t. y. nuo ordinarinės teisės.

Viena iš sąlygų, užtikrinančių Konstitucijos kaip teisinės realybės stabilumą, yra jos teksto stabilumas[190]; tai reiškia, kad Konstitucija neturi būti keičiama, jeigu tai nėra teisiškai būtina. Pavyzdžiui, Konstitucijos tekstas neturi būti koreguojamas vien pasikeitus terminijai, *inter alia* teisinei[191]. Konstitucijos, kaip itin stabilaus teisės akto, prasmė taip pat būtų ignoruojama, jeigu intervencija į jos tekstą būtų daroma kiekvienąkart, kai pasikeičia kurie nors teisiškai reguliuotini visuomeniniai santykiai (pavyzdžiui, kai tam tikrų veiklos rūšių technologinės galimybės išsiplečia taip, kaip galbūt ir nebuvo įmanoma numatyti tuo metu, kai Konstitucijos tekstas buvo kuriamas)[192].

Prie to, kad Konstitucija būtų keičiama tik tais atvejais, kai objektyviai būtina, prisideda ypatinga, palyginti su ordinarine teise, Konstitucijos keitimo tvarka; ji yra sudėtingesnė, sunkesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, o kai kurių svarbiausių Konstitucijos nuostatų keitimui yra nustatyti ypatingi reikalavimai[193]. Taigi Konstitucijos stabilumas kaip konstitucinė vertybė kartu su Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvu, Konstitucijos samprata, jos prigimtimi ir paskirtimi suponuoja Konstitucijos keitimo apribojimus[194]. Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“ nustatytą ypatingą jos keitimo tvarką atspindi šie procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai, kurie padeda užkirsti kelią skubotoms Konstitucijos pataisoms[195]: draudimas keisti Konstituciją nepaprastosios padėties ar karo padėties metu, reikalavimas pamatines Konstitucijos nuostatas keisti tik referendumu, ypatingi subjektai, turintys teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, ypatinga Konstitucijos pataisų priėmimo Seime tvarka, ypatingos kvalifikuotos Seimo narių balsų daugumos reikalavimas Konstitucijos keitimo įstatymui priimti, ypatingas apribojimas teikti iš naujo Seimui svarstyti nepriimtą Konstitucijos pataisą, ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo promulgavimo tvarka, ypatinga Konstitucijos keitimo įstatymo įsigaliojimo tvarka.

Konstitucijos gyvybingumas, t. y. jos dinamiškumas ir gebėjimas prisitaikyti prie kintančių socialinių sąlygų[196], tik iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti sunkiai suderinamas su

[189] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas (*Valstybės žinios,* 2006, Nr. 30-1050), 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

[190] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

[191] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (*Valstybės žinios,* 2006, Nr. 7-254), 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292).

[192] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

[193] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas (*ibid.,* 2006, Nr. 30-1050), 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

[194] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117).

[195] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą. *Ibid.*, 2014-01-24, Nr. 478.

[196] KŪRIS, 5 išnaša, p. 23.

Konstitucijos stabilumu. Atvirkščiai, Konstitucijos gyvybingumas yra būtina jos stabilumo prielaida. Valstybė negali būti statiška politinė bendruomenė, jos raida yra nuolatinė, todėl nuolat atnaujinama ir politinės bendruomenės vienybė kasdien derinant įvairius prieštaringus interesus, nuomones ir siekius[197]. Tad ir Konstitucija kaip aukščiausioji teisė negali būti statiška, t. y. jos turinys negali visą laiką būti tapatus Konstitucijos „pradinio teksto" turiniui, kuris buvo nustatytas ją priimant. Priešingu atveju Konstitucija negalėtų adekvačiai reaguoti į naują socialinę tikrovę, kartu nebebūtų pajėgi kurti teisinės realybės, o kiekvieną kartą, kai būtų susiduriama su naujais iššūkiais, kurių nebuvo priimant Konstituciją, tektų Konstitucijos tekstą keisti nesant objektyvios teisinės būtinybės. Kitaip tariant, Konstitucijos kaip statiškos teisės suvokimas išprovokuotų nuolatines jos pataisas, padarytų ją ne mažiau „lanksčią" nei ordinarinę teisę, ir tada nebebūtų prasmės kalbėti nei apie Konstitucijos stabilumą, nei apie ją kaip aukščiausiąją teisę apskritai (beje, netektų prasmės tokios minėtos tradicinės Konstitucijos funkcijos, kaip teisinė, taikdarystės ir stabilizavimo, visuomenės integravimo ir ideologinė).

Kad Konstitucijos neištiktų toks kolapsas, būtina suvokti ją kaip potencialą[198], t. y. matyti jos imanentinės kaitos – vidinės turinio raidos (savikaitos) atsižvelgiant į besikeičiančią socialinę tikrovę (politinių idėjų pliuralizmą, mokslo ir technologijų pažangą, visuomeninių santykių įvairovę, kt.) – galimybes[199], kitaip tariant, Konstitucijos turinio raidos ir plėtros, nekeičiant jos teksto, galimybes. Vadovaujantis principu *lex prospicit, non respicit* reikia suvokti perspektyvinio Konstitucijos veikimo, nekeičiant joje įtvirtintų vertybių esmės ir jų pusiausvyros, erdvę ir ribas. Suprantama, reikia atsižvelgti į tai, kad Konstitucijos nuostatų tekstinė išraiška ir prasminės sąsajos su kitomis nuostatomis lemia nevienodą jų turinio evoliucijos potencialą (pavyzdžiui, neįmanoma Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalies išaiškinti kaip nors kitaip, nei kad Seimą sudaro 141 Seimo narys ir Seimo narių skaičiaus pakeitimas galimas tik atitinkamai keičiant šios Konstitucijos nuostatos tekstą).

Tačiau dauguma Konstitucijos nuostatų, ypač įtvirtinančių žmogaus teises ar kitus demokratijos institutus, iš tikrųjų turi nemažai jų turinio raidos ir plėtros potencialo. Antai vargu ar priimant Konstituciją buvo galvojama apie tokį šiurkštų Konstitucijos ir žmogaus teisių pažeidimą kaip priekabiavimas (įskaitant priekabiavimą dėl lyties ir seksualinį priekabiavimą), kuris taip buvo apibūdintas tik Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvadoje[200]; panašiai priimant Konstituciją nebuvo aktuali nediskriminacija lytinės tapatybės ar seksualinės orientacijos pagrindais, kaip ir tokios šeimos, kuri yra dviejų tos pačios lyties asmenų sąjunga, apsauga, o tai, kad Konstitucija draudžia diskriminavimą tokiais pagrindais ir gina tos pačios lyties asmenų šeimos santykius, išaiškinta tik Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarime[201]. Tačiau juk niekas niekada neatšaukė tokių konstitucinių principų, kaip pagarba žmogaus teisėms, įskaitant jo orumą ir privatų gyvenimą, ir nediskrimi-

197 SCHMITT, 2 išnaša, p. 61.

198 JARAŠIŪNAS, 104 išnaša, p. 25.

199 BUTVILAVIČIUS, 4 išnaša, p. 35–36.

200 TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

201 *Ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439.

navimas. Todėl remiantis šiais principais galima buvo formuoti tokią Konstitucijos nuostatų sampratą, pagal kurią būtų draudžiamas priekabiavimas ir diskriminavimas lytinės tapatybės ar seksualinės orientacijos pagrindais, kaip šiurkštūs konstitucinių teisių pažeidimai, taip pat būtų ginamos visos šeimos, nepaisant jų sudarymo pagrindo ir sudėties. Kaip Konstitucijos nuostatų turinio evoliucijos nekintant jų tekstinei išraiškai pavyzdį galima pateikti konstitucinį referendumo institutą: vargu ar priimant Konstituciją buvo galvojama apie tai, kad tam tikri klausimai apskritai negali būti sprendžiami referendume, kaip ir apie tai, kad galima nustatyti kokią nors kitokią balsavimo referendume trukmę nei viena balsavimo diena; tik 2014 m. liepos 11 d. nutarime[202] Konstitucinis Teismas išsamiau atskleidė konstitucinę referendumo sampratą, išaiškindamas, kad ne visais klausimais (pavyzdžiui, minėtų nekeičiamų (amžinųjų) konstitucinių vertybių, valstybės biudžeto priėmimo ar nesuprantamais, klaidinančiais klausimais) pagal Konstituciją referendumai yra galimi, ir tik 2019 m. vasario 15 d. nutarime[203] Konstitucinis Teismas suformulavo draudimą manipuliuoti galimybe nustatyti kitokią nei vienos dienos balsavimo referendume trukmę. Tačiau vėlgi atitinkamai aiškinti Konstituciją leido joje įtvirtinti Tautos suvereniteto, demokratijos, Konstitucijos viršenybės, referendumo proceso sąžiningumo principai.

Kaip matyti kad ir iš pateiktų pavyzdžių, tokia dinamiška ir evoliucionuojanti kartu su visuomenės raida ir jai kylančiais iššūkiais Konstitucija gali būti vadinama *gyvąja konstitucija*[204], o raktas į tokią „gyvąją", nuolat besivystančią konstituciją, kaip Konstitucijos „pradinio teksto" ir oficialiosios konstitucinės doktrinos vienovę, yra konstituciniai principai[205], kurie gali būti laikomi Konstitucijos normų pagrindu, persmelkiančiu ir lemiančiu šių normų turinį[206]. Taigi aišku, kad „gyvoji konstitucija" yra ne kas kita, kaip nuolat plėtojama aukščiausioji teisė[207], t. y. Konstitucinio Teismo formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, kuri generuojama aiškinant Konstitucijos tekstą, o vėliau ir pačią save[208]; taigi abiejų Konstitucijos egzistencinių sąlygų – jos gyvybingumo ir kartu (jau ne paradoksaliai), kiek tai priklauso nuo nuoseklios oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtros, jos stabilumo – užtikrinimas pirmiausia yra Konstitucinio Teismo atsakomybė. Neatsitiktinai Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime[209] pabrėžta, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos aiškinimas ir plėtojimas leidžia atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą; oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas – konstitucinės justicijos funkcija; aiškinant ir plėto-

[202] *Ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117.
[203] *Ibid.*, 2019-02-15, Nr. 2373.
[204] Žr. *Lyginamoji konstitucinė teisė*, 20 išnaša, p. 152–154.
[205] KŪRIS, 5 išnaša, p. 23.
[206] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 28–29; SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 9–10.
[207] JARAŠIŪNAS, 17 išnaša, p. 11.
[208] KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 24 (16), p. 62.
[209] *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

jant oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina; taip prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos, stabilumo užtikrinimo.

„Gyvoji konstitucija" yra neatskiriamas Konstitucijos turinio elementas, nes per ją atskleidžiamos Konstitucijos normos ir principai, joje įtvirtintos vertybės, tikroji konstitucinio reguliavimo prasmė. Interpretuoti Konstitucijos tekstą – vadinasi, suteikti jam teisinį gyvenimą[210]. Konstitucija turi būti aiškinama nuolat, nes galima teigti, kad tikrojo Konstitucijos turinio yra tiek, kiek jos išaiškinta oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje[211]. Galiausiai tokia „gyvosios konstitucijos" plėtra, sudaranti prielaidas turėti tvirtą ir kartu nuolat evoliucionuojančią Konstituciją, leidžia konstatuoti *jurisprudencinės konstitucijos* fenomeną. Jurisprudencinė konstitucija suprantama kaip neatskiriama dviejų konstitucinės norminės tikrovės elementų – aukščiausios galios akto, įvardyto konstitucija, ir jame įtvirtintą reguliavimą aiškinančios oficialiosios konstitucinės doktrinos, suformuotos Konstitucinio Teismo aktuose, – jungtis[212]. Kitaip tariant, jurisprudencinę konstituciją sudaro Konstitucijos tekstas ir jį aiškinanti „gyvoji konstitucija" – oficialioji konstitucinė doktrina; jurisprudencinė konstitucija yra ta pati Konstitucija, tik sukonkretinta, ir jos tekstas savo teisine verte lygiavertis akto, vadinamo Konstitucija, tekstui, tik labiau išplėtotas ir konkretesnis[213]. Kokybiniai ir kiekybiniai parametrai, apibūdinantys Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, leidžia teigti neabejotiną jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą Lietuvoje[214].

I.1.6. Lietuvos Respublikos Konstitucija konstitucijų tipologijos kontekste

Aptarus Lietuvos Respublikos Konstitucijos sampratą ir pagrindinius jos bruožus, galima ją apibūdinti ir konstitucijų tipologijos kontekste[215]. Taigi, visų pirma, Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m. po nepriklausomybės atkūrimo ir subyrėjus SSRS kontroliuotai totalitarinio komunistinio režimo valstybių stovyklai, pagal priėmimo laikotarpį priskirtina *paskutinei, ketvirtajai, konstitucionalizmo bangai* (pasaulio konstitucijų raidos etapui), kuriai būdingi tokie išsivadavusių iš okupacijos ir totalitarinio režimo valstybių konstitucinio reguliavimo bruožai: pakankamai išsamus asmens pagrindinių teisių ir laisvių įtvirtinimas, politinio pliuralizmo, tautinių mažumų, rinkos ekonomikos ir nuosavybės santykių apsauga, parlamentinė valdymo sistema, teisinės, socialinės, pasaulietinės valstybės idėjos, europinis konstitucinės kontrolės modelis[216]. Atsižvelgiant į tai, antra,

[210] SINKEVIČIUS, 14 išnaša, p. 25.
[211] SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 15.
[212] JARAŠIŪNAS, 104 išnaša, p. 32.
[213] *Ibid*., p. 27.
[214] Žr. Lietuvos jurisprudencinės konstitucijos apybraižą: ŽALIMAS, 7 išnaša, p. 252–334.
[215] Apie konstitucijų tipologiją žr. *Lietuvos konstitucinė teisė*, 1 išnaša, p. 16–17, 19–28; *Lyginamoji konstitucinė teisė*, 20 išnaša, p. 142–150.
[216] JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 29.

Lietuvos Respublikos Konstitucija pagal turinį laikytina *modernia substantyvine* (ne procedūrine) konstitucija[217], kuri grindžiama Vakarų teisės tradicijai būdingais teisės viršenybės, demokratijos ir pagarbos žmogaus teisėms principais. Trečia, pagal poveikį visuomeniniams santykiams Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *reali* (ne fiktyvi), nes jos nuostatos iš tiesų veikia ir daro realią įtaką visuomenės ir valstybės gyvenimui; be kita ko, tai patvirtina Konstitucijos nuostatų tiesioginis taikymas, jurisprudencinės konstitucijos susiformavimas, veiksmingas Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įgyvendinimas teisėkūroje ir teisės taikymo veikloje[218].

Ketvirta, pagal priėmimo būdą Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *priimta Tautos*, jai referendume įgyvendinus steigiamosios valdžios įgaliojimus. Penkta, pagal galiojimo laiką Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *nuolatinė*, nes joje nenustatytas jos galiojimo laikas ir pakeitimo nauja konstitucija galimybė (atvirkščiai, kaip minėta, tam tikros fundamentalios Konstitucijos nuostatos yra nekeičiamos ar *de facto* nepakeičiamos). Šešta, pagal Konstitucijos pataisų priėmimo procedūros sudėtingumą Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *griežtoji* (ne lanksčioji), nes jos pataisos priimamos specialia tvarka, gerokai sudėtingesne nei ordinarinės teisės aktų priėmimo tvarka, kurią apibūdina procedūriniai Konstitucijos keitimo apribojimai, be to, iš Konstitucijos kyla materialiniai Konstitucijos turinio keitimo apribojimai[219] (kaip minėta, yra nekeičiamos ir *de facto* nepakeičiamos fundamentalios Konstitucijos nuostatos, kitos svarbiausios Konstitucijos nuostatos gali būti pakeistos tik referendumu, Seimo kompetencijai priklausančioms Konstitucijos pataisoms priimti nustatyta gana sudėtinga procedūra).

Septinta, pagal formą ir struktūrą Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *rašytinė, sudėtinė kodifikuotoji*, nes ją sudaro ne tik vientisas aktas, oficialiai vadinamas Konstitucija (su klasikinėmis jam būdingomis struktūrinėmis dalimis – preambule, pagrindine dalimi, skirstoma į skirsnius ir straipsnius, baigiamosiomis nuostatomis), bet ir jį papildantys aktai, esantys Konstitucijos sudedamąja dalimi (pagal Konstitucijos 150 straipsnį jos sudedamoji dalis yra 1991 m. vasario 11 d. Konstitucinis įstatymas „Dėl Lietuvos valstybės“, 1992 m. birželio 8 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“, 1992 m. spalio 25 d. Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, 2004 m. liepos 13 d. Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“).

---

[217] JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 242; JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 32.

[218] 2018 m. duomenimis, neįgyvendinta tik 6 proc. Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriems įgyvendinti būtini pozityvūs teisėkūros veiksmai. Žr. *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas: 2018*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019, p. 65 (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf*).

[219] Apie materialinius ir procedūrinius Konstitucijos keitimo apribojimus žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

Aštunta, Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *parlamentinės respublikos, kuriai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai,* konstitucija[220].

Devinta, pagal Konstitucijoje įtvirtintą valstybės sandarą Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *unitarinės valstybės* konstitucija[221].

Galiausiai, dešimta, pagal Konstitucija nustatytą politinį režimą Lietuvos Respublikos Konstitucija yra *demokratinė*[222].

I.2. Konstitucijos viršenybės principas – konstitucinės kontrolės pagrindas

Natūralu, kad *Konstitucijos viršenybės principas* kyla iš Konstitucijos kaip pirminės ir aukščiausiosios teisės sampratos. Jis gali būti laikomas bendruoju Europos (išskyrus Jungtinę Karalystę ir Maltą) konstituciniu principu[223].

Konstitucijos viršenybės principas Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekste pirmiausia įtvirtintas 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje skelbiama, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“[224]. Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas[225], Konstitucijos viršenybės principas, kaip pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas, įvairiais aspektais taip pat įtvirtintas kitose Konstitucijos nuostatose: 1) 1 straipsnio nuostatoje, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė (tai reiškia, kad Konstitucijos viršenybė yra būtinas demokratinės santvarkos atributas); 2) 5 straipsnio 1 dalyje, kurioje įtvirtintas valdžių padalijimo principas (tai reiškia, kad Konstitucijos viršenybė suponuoja draudimą įstatymų leidžiamosios,

[220] Kaip konstatuota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99), „<...> pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai.“

[221] Konstitucinis Teismas 1998 m. vasario 18 d. nutarime (*ibid.*, 1998, Nr. 18-435) konstatavo, jog Konstitucijos 10 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokius valstybinius darinius; „būtent šioje nuostatoje yra unitarinės valstybės santvarkos konstitucinis įtvirtinimas, išreiškiantis vieningos ir nedalomos valstybės idėją“.

[222] Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779) yra pažymėjęs, jog pagal Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, „valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas“. Kartu ši nuostata „yra konstitucinis įpareigojimas nenukrypti nuo demokratijos reikalavimų, taikytinas visoms valstybės institucijoms, neišskiriant ir įstatymų leidėjo“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 93-4000).

[223] WEBER, 19 išnaša, p. 11.

[224] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949), 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 19-828), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

[225] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 19-828), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779).

vykdomosios ir teisminės valdžių institucijoms perimti vienai kitos kompetenciją); 3) 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija (tai yra esminis konstitucionalizmo postulatas, Konstitucijos viršenybės kontekste suponuojantis draudimą valdžios institucijoms viršyti jų konstitucinius įgaliojimus, *inter alia* kėsintis į prigimtines žmogaus teises ir laisves); 4) 6 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos vientisumo principas, kurio kontekste Konstitucijos viršenybė reiškia jos, kaip darnios visumos, viršenybę visoje teisės sistemoje); 5) 6 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos tiesioginio taikymo principas, kaip viena iš Konstitucijos viršenybės garantijų); 6) 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (tai taip pat yra viena iš Konstitucijos viršenybės garantijų, suponuojanti tiesioginį Konstitucijos taikymą ginant asmens konstitucines teises); 7) 18 straipsnyje, kuriame įtvirtintas principas, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (tai reiškia, kad Konstitucijos viršenybės principas suponuoja prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą); 8) 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą (tai yra minėtos Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos Konstitucijos viršenybės garantijos sukonkretinimas, t. y. veiksmingos teisminės konstitucinių teisių ir laisvių gynybos garantija); 9) 102 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams (šioje nuostatoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės užtikrinimo mechanizmas – atitinkama Konstitucinio Teismo paskirtis ir kompetencija); 10) 107 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (tai yra viena iš Konstitucijos viršenybės garantijų – Konstitucinio Teismo įgaliojimas veiksmingai užtikrinti Konstitucijos viršenybę šalinant iš teisės sistemos antikonstitucinius aktus); 11) 110 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (tai taip pat viena iš Konstitucijos viršenybės garantijų – bet kurio teismo pareiga nagrinėjant bylą netaikyti teisės akto, dėl kurio konstitucingumo kyla pagrįstų abejonių, ir vadovaujantis Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalimi kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar tas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai). Pažymėtina, kad visose minėtose Konstitucijos nuostatose Konstitucijos viršenybė įtvirtinta tiesiogiai, bet Konstitucijos viršenybės principas, kaip „apibendrinantis" kompleksinis principas, išplaukia ne iš vienos, o iš visų minėtų konstitucinių nuostatų ir jų tarpusavio sisteminio sąryšio[226].

[226] KŪRIS, 208 išnaša, p. 59.

Šiame kontekste taip pat reikėtų pabrėžti, kad, kaip Konstitucinis Teismas konstatavo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime[227], Konstitucijos viršenybės principas savo turiniu neatsiejamai yra susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas[228]. Iš tikrųjų Konstitucijos viršenybės principas išreiškia tą patį teisės viešpatavimo imperatyvą[229], kuris yra konstitucinio teisinės valstybės principo esmė[230]. Būtų beprasmiška kalbėti apie teisės viršenybę apskritai, jeigu teisinėje sistemoje konkrečiai nebūtų užtikrinta Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės viršenybė.

Konstitucijos viršenybės principas priskiriamas koordinacinių konstitucinių principų, kurie suderina ir koordinuoja bei „organizuoja" į vientisą sistemą visas Konstitucijos nuostatas, kategorijai[231]. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą[232]. Šio koordinacinio konstitucinio principo esmę galima trumpai apibūdinti taip: jis suponuoja Konstitucijos kaip teisės šaltinio buvimą svarbiausiu teisės šaltiniu, o drauge – ir konstitucinės teisės buvimą „virš" visų teisės šakų, galimybę bet kokiame teisės akte nustatytą reguliavimą vertinti Konstitucijos požiūriu[233]. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluoti šie pagrindiniai Konstitucijos viršenybės principo postulatai: 1) Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą: joks teisės aktas (įskaitant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis[234]) negali prieštarauti Konstitucijai ir niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos[235]; 2) Konstitucijos normos yra vienodai privalomos visiems teisės subjektams, *inter alia* visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija[236]; 3) Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir

[227] *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

[228] Taip pat žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutarimą. TAR, 2014-11-10, Nr. 16400.

[229] Toks aiškinimas matyti, pvz., iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimo (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708) konstatuota, jog konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, o visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija.

[230] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (TAR, 2014-01-24, Nr. 478).

[231] KŪRIS, 128 išnaša, p. 36, 38.

[232] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1236), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

[233] KŪRIS, 128 išnaša, p. 38.

[234] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.

[235] Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 19-828), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

[236] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 1994, Nr. 94-1852), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje[237]; 4) Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausioji teisė, visų kitų teisės aktų teisiškumo ir legitimumo matas[238]; 5) konstitucinė tvarka turi būti ginama, *inter alia* pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, leidžiantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai[239].

Žinoma, ne tik šie formalūs ir instituciniai Konstitucijos viršenybės principo elementai sudaro prielaidas iš tikrųjų veiksmingai užtikrinti Konstitucijos viršenybę. Ne ką mažiau svarbūs veiksniai yra, pavyzdžiui, konstitucinės sąmonės lygis, Konstitucinio Teismo vertybinės orientacijos[240]. Kaip antai konstitucinė kultūra turi būti tokia, kad politikai paisytų Konstitucijos ne vien dėl Konstitucinio Teismo „grėsmės", t. y. kad Konstitucija būtų svarbi kasdieniame gyvenime už Konstitucinio Teismo sienų, kitaip tariant, būtina derama konstitucinės kontrolės ir kitų Konstitucijos viršenybės užtikrinimo priemonių pusiausvyra[241]. Tačiau tokia pusiausvyra yra ne tiek šios knygos, kiek kitų mokslų (politologijos, sociologijos, kt.) tyrimo dalykas. Tuo tarpu Konstitucinio Teismo vertybinę orientaciją savaime turėtų lemti Konstitucijos samprata ir jos viršenybė, iš kurios ir kyla imperatyvas vadovautis tik Konstitucija ir besąlygiškai ją ginti.

I.2.1. Konstitucinė kontrolė: Konstitucija – teisiškumo matas

Taigi Konstitucijos viršenybės principą galima laikyti pačios konstitucinės kontrolės mechanizmo, įskaitant jos įgaliojimus, buvimo pagrindu, t. y. *raison d'ètre*. Geriausia konstitucinės kontrolės, kartu ir veiksmingiausia konstitucijoje įtvirtintos demokratinės santvarkos teisinės apsaugos forma yra konstitucinė justicija, nesvarbu, ar ją įgyvendina konstitucinis teismas (europietiškasis konstitucinės justicijos modelis), ar bendrųjų teismų sistema (amerikietiškasis konstitucinės justicijos modelis)[242]. Konstitucinis Teismas, kaip konstitucinės kontrolės institucija, gindamas pagrindines teises ir teisės viršenybę savaime turėtų būti aukščiau bet kokių politinių interesų[243].

Pabrėžtina, kad tokia konstitucinės kontrolės forma, kaip konstitucinė justicija, suponuojama Konstitucijos viršenybės principo, kartu yra demokratinės teisinės valstybės reikalavimas, o ne demokratijos paneigimas. Juk demokratijos ir konstitucinės santvar-

---

237 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276), 2004 m. liepos 1 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 105-3894).

238 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2014 m. liepos 11 d. nutarimas (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

239 Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117).

240 JARAŠIŪNAS, 104 išnaša, p. 26.

241 SMITH, E. Constitutional Judges and Other Means for Ensuring Compliance with the Constitution. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 128–129.

242 JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 31.

243 TANASE, A. Constitutional Justice – Guarantee of Constitution's Supremacy. Iš *Konstitucionalas tiesas loma konstitucionalo vertibu aiszardziba: tiesas pieteikums Satversmes tiesai*. Riga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2013, p. 163.

kos prigimtis yra antimažoritarinė[244], todėl į konstitucinę justiciją būtina žvelgti kaip į priemonę, kad neįsivyrautų antidemokratinės, antinacionalinės tendencijos, kad nebūtų uzurpuota valdžia valstybėje. Pati Seimo kaip Tautos atstovybės („Tautos atstovavimo“) sąvoka suponuoja, kad Tauta ir jos atstovai nėra tas pats; Tauta, pagal Konstituciją įsteigusi konstitucinės justicijos instituciją – Konstitucinį Teismą, patikėjo šiai institucijai kompetenciją kontroliuoti, kaip Tautos atstovų valia atitinka Tautos valią, išreikštą Konstitucijoje[245]. Apskritai daugumos taisyklė savaime nėra vakarietiškosios demokratijos esmė, kita demokratijos pusė yra pagarba fundamentaliosioms vertybėms, ir abi šios demokratijos pusės turi derėti; todėl teisėjų vertybinis kriterijus sprendžiant konstitucinės justicijos bylas negali būti viešoji nuomonė (štai kodėl Konstituciniam Teismui kartais tenka priimti nepopuliarius visuomenėje sprendimus)[246].

Ką reiškia Konstitucijos viršenybės užtikrinimas atliekant konstitucinę kontrolę? Kaip minėta, pagal Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybę, *inter alia* spręsdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo aktai, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai. Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylas, užtikrina konstitucionalizmą, nes konstitucionalistinio požiūrio į teisinį reguliavimą šerdis yra reikalavimas, kad visi kiti teisės aktai neprieštarautų Konstitucijai[247].

Konstitucinės kontrolės procesą galima apibūdinti keliomis operacijomis: tikrinamo teisės akto turinio išsiaiškinimas, konstitucinio reguliavimo, kurio atžvilgiu aktas tikrinamas, prasmės suvokimas, paskui – abiejų (teisinio ir konstitucinio) reguliavimų turinio palyginimas[248]. Kaip minėta, Konstitucija šiame procese yra aktas, atitiktis kuriam laikoma teisiškumo pripažinimu, t. y. *tikrasis teisiškumo matas ir etalonas*[249], todėl šiuo požiūriu ji laikytina idealia (tobula) teise (teise *par excellence*, kurios teisiškumas nekelia abejonių[250]). Konstitucijos normos yra absoliučios pamatinės normos, kurias turi atitikti visos kitos normos, kad ir kokiai teisės sričiai ar teisiniam lygmeniui jos priklausytų; Konstitucijos normų ir principų teisėtumas teisės normų sistemoje nekvestionuojamas (nebent išskyrus Konstitucijos pataisas), kitaip jos neturėtų aukščiausios teisinės galios ir nacionalinė teisinė sistema būtų grindžiama ne Konstitucija, o kažkuo aukštesniu už ją[251] (vėlgi reikėtų padaryti išlygą dėl Konstitucijos pataisų, kurių turinio konstitucingumo kriterijus yra Konstitucijoje įtvirtintų vertybių hierarchija).

Atlikdamas konstitucinę kontrolę, Konstitucinis Teismas aiškina ir taiko Konstituciją kaip *vienintelį* visų kitų teisės aktų (net pačią Konstituciją keičiančių įstatymų[252]) teisiškumo ir legitimumo matą, „uždėdamas“ jį kaip konstitucinių prin-

244 KŪRIS, 130 išnaša, p. 61.
245 JARAŠIŪNAS, 13 išnaša, p. 30–31.
246 LIMBACH, 93 išnaša, p. 3.
247 KŪRIS, 5 išnaša, p. 18.
248 JARAŠIŪNAS, 31 išnaša, p. 234.
249 *Ibid*., p. 247–248.
250 SINKEVIČIUS, 108 išnaša, p. 8.
251 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 35.
252 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

cipų ir normų „tinklą“ ant tikrinamo teisės akto nuostatų. Vaizdžiai tariant, konstitucinis „tinklas“ sustabdo antikonstitucines nuostatas. Kitokio teisiškumo mato pagal Konstitucijos viršenybės principą būti negali, nes Konstitucijos normos ir principai yra aukščiausios teisinės galios, kuriai niekas negali prilygti[253]. Iš tikrųjų Konstitucijos kaip pirminės ir aukščiausiosios teisės požiūriu visi kiti teisės aktai traktuotini kaip nustatantys išvestinį, todėl esantį konstitucinės kontrolės objektu teisinį reguliavimą, ir tai neturėtų šokiruoti[254]: net referendumu priimti teisės aktai ir net Konstitucijos pataisos yra bendrieji teisės taikymo aktai, nes turi būti priimami paisant Konstitucijoje įtvirtintų apribojimų ir Konstitucijos nustatyta tvarka[255] (Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma tik laikantis Konstitucijos), t. y. šia prasme jie nėra Tautos steigiamojo pobūdžio aktai; juo labiau Seimo išleisti įstatymai yra bendrieji teisės taikymo aktai, nes jie yra pagal Konstituciją įsteigtos ir Konstitucijos ribojamus įgaliojimus įgyvendinantys, o ne Tautos steigiamosios valdžios aktai.

Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į Konstitucijos kaip darnios ir prasmingos visumos sampratą, Konstitucijos viršenybės principas suponuoja tai, kad atliekant konstitucinę kontrolę vertintina teisės akto *atitiktis Konstitucijai kaip visumai* – vienai darniai konstitucinių principų ir normų sistemai[256] (savaime suprantama, didžiausią teisinio reglamentavimo kritikos ir jo rezultatyvaus kvestionavimo potencialą turi konstituciniai principai[257]). Todėl vertinant teisės akto atitiktį Konstitucijai kaip visumai teisinės galios požiūriu nė viena Konstitucijos norma ar principas negali būti laikoma „viršesne“ ar labiau fundamentalia už kitas[258] (vėlgi išskyrus nebent Konstitucijos pataisų konstitucingumo vertinimą). Atitikties Konstitucijai kaip visumai vertinimas, be kita ko, reiškia, kad teisės aktų atitiktis Konstitucijai gali būti vertinama pagal visus įmanomus konstitucingumo patikros parametrus, t. y. pagal Konstitucijos nustatytus reikalavimus atitinkamo teisės akto turiniui, reguliavimo apimčiai, formai, priėmimo ir paskelbimo tvarkai. Ne mažiau svarbu yra tai, kad suvokiant Konstituciją kaip darnią visumą be spragų, lemiančią visos teisės sistemos turinį, negali būti tokių teisės aktų, kurie turėtų imunitetą nuo konstitucinės kontrolės ir negalėtų būti tiriami jų atitikties Konstitucijai požiūriu[259].

Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir tai, kad atliekant konstitucinę kontrolę Konstitucijos, atitiktis kuriai yra tiriama, šaltiniu gali būti tik pati Konstitucija[260]: kaip jau minėta, Konstitucijos negalima aiškinti remiantis žemesnės galios aktais (t. y. įstatymais, poįstatyminiais aktais), taigi Konstitucijos nuostatos

253 JARAŠIŪNAS, 29 išnaša, p. 34.

254 KŪRIS, 100 išnaša, p. 49.

255 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimą (TAR, 2014-01-24, Nr. 478), 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117).

256 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.

257 KŪRIS, 100 išnaša, p. 54.

258 KŪRIS, 128 išnaša, p. 38.

259 SINKEVIČIUS,108 išnaša, p. 8.

260 KŪRIS, 100 išnaša, p. 63–64.

ir principai gali būti randami pačios Konstitucijos tekste ar konstatuojami remiantis jos nuostatomis[261]. Kitaip tariant, susiformavus jurisprudencinei konstitucijai, yra du *Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės šaltiniai* – Konstitucijos tekstas ir oficialioji konstitucinė doktrina, plėtojama Konstitucinio Teismo aktuose aiškinant Konstitucijos nuostatas. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime[262], oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo kaip vienos visumos esmė.

Vis dėlto čia tenka padaryti išimtį, susijusią su ekstranacionaliniais, t. y. kitokios nei nacionalinė teisė prigimties, šaltiniais – tarptautine teise ir ES teise, kuri taip pat gali būti Konstitucijos aiškinimo šaltinis. Konstitucija gali įpareigoti tam tikrais atvejais ir tiek, kiek pati Konstitucija leidžia, aiškinant ją vadovautis formaliai žemesnės galios tarptautinės ir ES teisės šaltiniais, taigi atverti jos aiškinimą tarptautinės ir ES teisės įtakai[263]. Toks Konstitucijos atvirumas tarptautinei ir ES teisei ne menkina Konstitucijos viršenybę, o, atvirkščiai, yra jos nulemtas. Kitaip tariant, iš konstitucinių teisinės valstybės, pagarbos tarptautinei teisei, atviros pilietinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vakarietiškosios geopolitinės orientacijos principų kyla pareiga harmonizuoti (suderinti) Konstitucijos nuostatas su tarptautine teise, taip derinant du teisės viršenybės elementus – Konstitucijos viršenybę ir pagarbą tarptautinei (ir ES) teisei[264]. Iš tikrųjų, pavyzdžiui, esant pareigai vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis), nėra jokio konstitucinio pagrindo tokias tarptautinės teisinės prigimties konstitucines sąvokas, kaip „ginkluotas užpuolimas“, „ginkluota agresija“, „gynyba nuo ginkluotos agresijos“, suvokti kitaip, nei jos suprantamos pagal tarptautinę teisę (todėl galima pagrįsti ir kolektyvinės gynybos konstitucingumą)[265]; panašiai nėra konstitucinio pagrindo nukrypti nuo tarptautinėje teisėje apibrėžtos genocido sąvokos, kai sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės už šį tarptautinį nusikaltimą retroaktyvumo klausimas[266]. Kiek tai susiję su ES teise, jos, kaip Konstitucijos aiškinimo šaltinio, vaidmuo aiškus iš konstitucinio visateisio Lietuvos Respublikos dalyvavimo ES imperatyvo ir konstitucinio Lietuvos Respublikos įsipareigojimo tinkamai įgyvendinti ES teisės reikalavimus, taip pat Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnio, pagal kurį Lietuvos Respublika, būdama ES valstybė narė, dalijasi ar patiki ES valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama ES, nustatytose srityse. Atsižvelgiant į tai, nėra jokio konstitucinio pagrindo aiškinti su šiomis sritimis (pavyzdžiui, ES piliečių judėjimo laisve,

[261] KŪRIS, 208 išnaša, p. 61–62.

[262] *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

[263] ŽALIMAS, 7 išnaša, p. 290.

[264] Žr. ŽALIMAS, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 58–64.

[265] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 32-1503.

[266] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimą. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

žemės ūkiu, vidaus rinka) susijusių Konstitucijos nuostatų kitaip, nei nurodytas sritis reguliuoja ES teisė[267]. Be to, galima teigti, kad, paisant konstitucinių atviros pilietinės visuomenės ir vakarietiškosios geopolitinės orientacijos principų, aiškinant Konstituciją derėtų atsižvelgti ir į geriausią tarptautinių ekspertinių institucijų bei užsienio konstitucinių teismų praktiką[268]. Žinoma, formaliai žvelgiant galima tvirtinti, kad tarptautinės ir ES teisės šaltiniai, kaip ir tarptautinės bei užsienio gerosios praktikos šaltiniai, nėra Konstitucijos šaltiniai griežtąja šio žodžio prasme, nes jų nuostatos perkeliamos arba neperkeliamos į oficialiąją konstitucinę doktriną, bet vargu ar tai pakeistų faktinę šių šaltinių reikšmę aiškinant Konstituciją[269].

Konstitucijos viršenybės principo suponuojama konstitucinė kontrolė yra grindžiama *teisės aktų ir jų padarinių konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija*. Kaip dar 1995 m. spalio 17 d. nutarime[270] pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos viršenybės principas savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties. Tai reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad jo pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti[271]. Tokia teisės aktų ir jų padarinių konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija kyla iš konstitucinio teisinės valstybės principo, suponuojančio teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo apsaugą, taip pat iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies, pagal kurią teisės aktas (jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad tas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Jeigu šios prezumpcijos nebūtų, kiekviena valstybės institucija ar net asmuo galėtų atsisakyti paklusti įstatymų ir teisės apskritai reikalavimams vien dėl to, kad manytų, jog tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. Tokia galimybė atvertų kelią savivalei paplisti, ji taip pat neleistų užtikrinti vienodo Konstitucijos aiškinimo ir taikymo, taigi ir Konstitucijos viršenybės.

---

267 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439), 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimą (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772*).

268 Tai gana dažnai daroma Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, oficialioji konstitucinė referendumo doktrina plėtota atsižvelgiant į Europos Tarybos patariamosios komisijos „Demokratija per teisę" (Venecijos komisijos) dokumentus (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimą (TAR, 2014-07-11, Nr. 10117)); oficialioji konstitucinė teisės į apeliaciją doktrina plėtota ir atsižvelgiant į atitinkamą užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudenciją (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-03-01, Nr. 3464)) ir nuspręsta, jog Konstitucijai prieštarauja reikalavimas, kad surašyti apeliacinį skundą turi advokatas.

269 Apie tarptautinės ir ES teisės šaltinių, Venecijos komisijos dokumentų įtaką oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtrai žr., pvz., MILIUVIENĖ, J. *Quis custodet ipsos custodes?* Konstitucinės jurisprudencijos plėtojimą lemiantys veiksniai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 69–90.

270 *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.

271 Be kita ko, žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 124-5643), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2011 m. spalio 25 d. nutarimą (*ibid.*, 2011, Nr. 129-6116), 2016 m. balandžio 27 d. nutarimą (TAR, 2016-04-28, Nr. 10540), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779).

Kaip ir kiekviena prezumpcija, teisės aktų ir jų padarinių konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija gali būti paneigta. Tačiau tai gali atlikti tik vienintelis oficialus Konstitucijos aiškintojas ir konstitucinio teisingumo vykdytojas – Konstitucinis Teismas, spręsdamas konkrečius konstitucinius ginčus ir įgyvendindamas Konstitucijos viršenybės principo suponuojamus įgaliojimus.

I.2.2. Konstitucijos viršenybės imperatyvumas – būtinų konstitucinės kontrolės įgaliojimų šaltinis

Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį galima apibūdinti taip: atlikdamas konstitucinę teisminę kontrolę, t. y. spręsdamas dėl teisės aktų konstitucingumo ir įgyvendindamas kitus konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą[272]. Atsižvelgiant į tai, galima konstatuoti esant ne tik eksplicitinius (teisės aktų konstitucingumo kontrolės ir Konstitucijoje nurodytų išvadų teikimo), bet ir tokius implicitinius Konstitucinio Teismo įgaliojimus, kokie būtini veiksmingai atsakant į iššūkius Konstitucijos ir teisės viršenybei[273]. Žinoma, aiškinant Konstituciją joje „atrandami" Konstitucinio Teismo įgaliojimai turi būti suderinami su konstitucine justicija, neturi būti nukrypta nuo jo eksplicitinių įgaliojimų esmės. Kitais žodžiais tariant, pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas gali turėti tokius implicitinius įgaliojimus, kokių reikia sprendžiant konstitucinius ginčus deramai vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą.

Nepretenduojant į išsamų tokių Konstitucijos viršenybės imperatyvumo suponuojamų implicitinių Konstitucinio Teismo įgaliojimų išvardijimą[274], galima mėginti juos grupuoti. Viena šių įgaliojimų grupė yra įgaliojimai konstitucinės justicijos bylose *nustatyti atliekamos konstitucinės kontrolės apimtį* ne tik pagal pareiškėjo prašymą, bet ir tiek, kiek būtina Konstitucijos viršenybei užtikrinti, t. y. išeiti už pareiškėjo prašymo ribų – tirti teisės akto konstitucingumą ne tik pareiškėjo prašomu aspektu, taip pat tirti ne tik pareiškėjo ginčijamas teisės akto nuostatas, bet ir su jomis susijusias kitas nuostatas, įtvirtintas tame pačiame ar net kitame teisės akte (žinoma, neviršijant Konstitucinio Teismo dalykinės kompetencijos ribų, t. y. tas kitas teisės aktas pagal Konstituciją turi būti Konstitucinio Teismo atliekamos konstitucinės kontrolės objektas, kaip antai įstatymas ar kitas Seimo aktas, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas). Visų pirma, kadangi atliekant konstitucinę kontrolę tiriama ginčijamo teisės akto atitiktis Konstitucijai kaip vientisai ir darniai sistemai, Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas teisės aktas prieštarauja pareiškėjo nenurodytoms Konstitucijos nuostatoms, turi įgaliojimus tai konstatuoti[275] (pavyzdžiui, 2017 m. liepos 4 d. nuta-

[272] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimą. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

[273] Žr. ŽALIMAS, 264 išnaša, p. 40–42.

[274] *Ibid*., p. 38–68.

[275] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424), 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361).

rimu[276] Konstitucinis Teismas pripažino Karo prievolės įstatymo nuostatą prieštaraujančia ne tik pareiškėjo nurodytam Konstitucijos 29 straipsniui, bet ir konstitucinės justicijos bylai aktualiu aspektu su šiuo straipsniu susijusiai Konstitucijos 139 straipsnio 2 daliai); kitaip Konstitucinis Teismas neatliktų savo priedermės[277]. Be to, kaip aišku iš Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimo[278], atsižvelgdamas į Konstitucijos viršenybės principą, Konstitucinis Teismas turi konstatuoti ginčijamo poįstatyminio teisės akto prieštaravimą Konstitucijai, nors pareiškėjas to ir neprašė, tada, kai tokį prieštaravimą nustato pagal pareiškėjo prašymą tirdamas šio teisės akto atitiktį įstatymo galią turintiems teisės aktams.

Antra, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus konstatuoti teisės akto nuostatų, kurių pareiškėjas neginčija, prieštaravimą Konstitucijai, kai: 1) tomis nuostatomis, įtvirtintomis tame pačiame pareiškėjo ginčijamame ar kitame teisės akte, įsiterpiama į ginčijamomis nuostatomis reguliuojamus santykius (pavyzdžiui, 2014 m. liepos 11 d. nutarimu[279] Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijai Referendumo įstatymo nuostatas, kuriomis remiantis aiškintos to paties įstatymo nuostatos, kurias ginčijo pareiškėjas; 2014 m. sausio 24 d. nutarimu[280] Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijai pareiškėjo neginčyto Seimo statuto nuostatas, kuriose nustatyta tvarka vadovautasi priimant pareiškėjo ginčytą Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymą); 2) tos nuostatos yra ne „įsiterpiančios“ į pareiškėjo ginčijamą teisinį reguliavimą, o tik susijusios su juo ir yra įtvirtintos tame pačiame ar kitame teisės akte, įskaitant ginčijamą teisinį reguliavimą pakeitusį teisės aktą, kitaip tariant, tos nuostatos yra neišvengiamai pastebimos Konstituciniam Teismui nutarime aiškinant ginčijamą teisinį reguliavimą ir jų prieštaravimas Konstitucijai matyti iš tame nutarime dėstomos oficialiosios konstitucinės doktrinos (pavyzdžiui, 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimu[281] Konstitucinis Teismas prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažino ne pareiškėjo ginčytas Vaikų išlaikymo fondo įstatymo nuostatas, o jas pakeitusias ir todėl su jomis susijusias Vaikų išlaikymo išmokų įstatymo nuostatas); 3) tos nuostatos yra susijusios net ne su ginčijamu teisiniu reguliavimu, o su tuo teisiniu reguliavimu, kurio atžvilgiu ginčijamas teisinis reguliavimas, kitaip tariant, tos nuostatos yra neišvengiamai pastebimos Konstituciniam Teismui nutarime aiškinant, pavyzdžiui, įstatymą, kurio kitų nuostatų atžvilgiu ginčijamas poįstatyminiame teisės akte nustatytas teisinis reguliavimas, ir jų prieštaravimas Konstitucijai matyti iš tame nutarime dėstomos oficialiosios konstitucinės doktrinos (pavyzdžiui, 2018 m. kovo 2 d. nutarimu[282] Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai Vyriausybės įstatymo nuostatą, kurios atžvilgiu pareiškėjas neginčijo Vyriausybės nutarimo, bet kuri pagal turinį buvo susijusi su ta Vyriausybės įstatymo nuostata, kurios atžvilgiu ginčytas

[276] TAR, 2017-07-04, Nr. 11471.
[277] KŪRIS, 112 išnaša, p. 23.
[278] TAR, 2019-12-18, Nr. 20438.
[279] *Ibid.*, 2014-01-24, Nr. 478.
[280] *Ibid.*, 2014-07-11, Nr. 10117.
[281] *Ibid.*, 2019-11-08, Nr. 17963.
[282] *Ibid.*, 2018-03-05, Nr. 3510.

Vyriausybės nutarimas); 4) tomis nuostatomis, įtvirtintomis kitame aukštesnės galios teisės akte (įstatyme) ar kitame tos pačios galios teisės akte (kitame įstatyme ar kitame poįstatyminiame teisės akte), vadovautasi priimant pareiškėjo ginčytą teisės aktą (pavyzdžiui, 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimu[283] Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" nuostatą, kuria vadovautasi oficialiai neskelbiant pareiškėjo ginčyto Vyriausybės sprendimo; 2016 m. liepos 8 d. nutarimu[284] Konstitucinis Teismas prieštaraujančia Konstitucijai pripažino Vyriausybės darbo reglamento nuostatą, kurios nustatyta tvarka vadovautasi priimant pareiškėjo ginčytą Vyriausybės nutarimą). Pareiškėjo neginčytas teisės akto nuostatas šalinant iš teisės sistemos yra įgyvendinamas konstitucinis teisingumas ir užtikrinama Konstitucijos viršenybė[285].

Išties būtų keista, jeigu Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą, matytų, kad ginčijamos teisės akto nuostatos prieštarauja Konstitucijai dėl kitų priežasčių, nei nurodytos pareiškėjo, arba yra susijusios su pareiškėjo neginčijamomis, bet antikonstitucinėmis teisės akto nuostatomis (įtvirtintomis ginčijamame ar kitame teisės akte), tačiau būtų tam abejingas ir nekonstatuotų prieštaravimo Konstitucijai. Palikdamas neliestą antikonstitucinį reguliavimą, pats Konstitucinis Teismas paneigtų Konstitucijos viršenybę, kartu sudarydamas prielaidas jos nesilaikyti (taigi nepaisyti ir konstitucinio teisėtumo reikalavimo), kitaip tariant, sukurtų su konstitucinio teisingumo vykdymu nesuderinamą situaciją.

Kita Konstitucijos viršenybės imperatyvo suponuojamų Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų grupė yra įgaliojimai *tirti visus teisės aktus*, kuriuos tirti pagal Konstituciją priskirta Konstitucinio Teismo kompetencijai, net jei jie konkrečiai neįvardyti Konstitucijos tekste kaip konstitucinės kontrolės objektas. Tokie įgaliojimai grindžiami principu, kad joks teisės aktas negali turėti imuniteto nuo konstitucinės kontrolės[286]. Todėl visi referendumu priimti, Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai (bet ne ministrų, kitų įstaigų vadovų ir ne savivaldybių institucijų aktai), kad ir kaip jie vadintųsi ir kokio pobūdžio (norminio ar individualaus, programinio, kt.) būtų, yra konstitucinės kontrolės objektas.

Dar viena Konstitucijos viršenybės imperatyvo suponuojamų Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų grupė yra įgaliojimai *tirti negaliojančius teisės aktus*. Iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, 105 straipsnio 1 ir 2 dalių formuluočių (pavyzdžiui, „Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai", „Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai") atrodytų, kad Konstitucinis Teismas gali tirti tik tam tikru metu galiojančių teisės aktų konstitucingumą (juk Konstitucijos tekste nurodyta, kad

283 *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636.

284 TAR, 2016-07-08, Nr. 19478.

285 Taip šiais keturiais atvejais argumentuojami Konstitucinio Teismo įgaliojimai pripažinti antikonstituciniu pareiškėjo neginčijamą teisės aktą (jo dalį). Žr. Konstitucinio Teismo nutarimus, kurie nurodyti pirmiau atitinkamiems atvejams iliustruoti.

286 Žr. ŽALIMAS, 264 išnaša, p. 43–54.

Konstitucinis Teismas sprendžia, ar atitinkami aktai būtent neprieštarauja, o ne neprieštaravo Konstitucijai). Tačiau toks įspūdis būtų paviršutiniškas ir neteisingas. Jeigu Konstitucinis Teismas negalėtų tirti negaliojančių teisės aktų konstitucingumo, kai į jį dėl tokių aktų kreipėsi teismai, vykdydami teisingumą bylose, susijusiose su jau negaliojančių teisės aktų aiškinimu ir taikymu, arba fiziniai ar juridiniai asmenys, gindami tokių aktų pagrindu priimtais sprendimais pažeistas savo konstitucines teises ar laisves, prasmę prarastų ir Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teismo pareiga kreiptis į Konstitucinį Teismą prašant spręsti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją, ir individualaus konstitucinio skundo institutas, įtvirtintas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) ir 107 straipsnio 3 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija)[287]. Nesant Konstitucinio Teismo sprendimo, ar tam tikras teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, teismas negalėtų teisingai išspręsti bylos, o fizinis ar juridinis asmuo – veiksmingai apginti savo konstitucinių teisių ar laisvių.

Atsižvelgiant į tai, Konstitucijos viršenybės imperatyvas, kaip ir konstitucinio teisingumo bei konstitucinio teisėtumo imperatyvai, suponuoja Konstitucinio Teismo pareigą nagrinėti konstitucinės justicijos bylas pagal teismų, fizinių ir juridinių asmenų prašymus nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas teisės aktas galioja (suprantama, jeigu tokie prašymai Konstituciniam Teismui yra priimtini pagal kitus kriterijus)[288]. Kita vertus, tie patys konstituciniai imperatyvai įpareigoja Konstitucinį Teismą nagrinėti konstitucinės justicijos bylą dėl pripažinto netekusiu galios teisės akto konstitucingumo ir pagal kitų asmenų (Seimo, ne mažesnės nei 1/5 Seimo narių grupės, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės) prašymus, jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad būtina ginti konstitucines vertybes: kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime, vykdydamas konstitucinius įgaliojimus Konstitucinis Teismas negali nutraukti pradėtos teisenos (bylos) pagal Konstitucinio Teismo įstatymo[289] 69 straipsnio 4 dalį[290] tuo atveju, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai nei teismai ir Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodyti asmenys[291], o ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios, panaikintas arba pakeistas, jeigu atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos aplinkybes Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad bylos neišsprendus iš esmės galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* Konstitucijos ginamą viešąjį interesą.

---

[287] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimą. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

[288] Žr. *ibid*.

[289] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

[290] Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti".

[291] Turimi omenyje fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas pažeidė jų konstitucines teises ar laisves, konstitucingumo, jeigu šie asmenys išnaudojo visas teisinės gynybos priemones ir įvykdė Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytas kitas sąlygas.

Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje lėmė dar vieno Konstitucijos viršenybės, konstitucinio teisingumo ir konstitucinio teisėtumo imperatyvų suponuojamą Konstitucinio Teismo įgaliojimą – išimtiniais atvejais *sustabdyti kitų teismų įsiteisėjusių sprendimų vykdymą* (t. y. tokių teismų sprendimų, kurie buvo priimti fiziniam ar juridiniam asmeniui išnaudojus visas veiksmingas teisinės gynybos priemones, vykdymą): Konstitucinio Teismo įstatymo 67^2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, atsižvelgdamas į pareiškėjo pateiktą motyvuotą prašymą sustabdyti teismo sprendimo vykdymą, Konstitucinis Teismas gali sustabdyti teismo sprendimo vykdymą išimtiniais atvejais, kai dėl teismo sprendimo vykdymo būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso.

Į atskirą Konstitucijos viršenybės imperatyvo suponuojamų Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų grupę reikėtų išskirti įgaliojimus *pripažinti ginčijamus teisės aktus iš esmės niekiniais*, kitaip tariant, laikyti antikonstitucinėmis visas prieštaraujančiu Konstitucijai pripažinto teisės akto pasekmes, įskaitant tas, kurios atsirado iki šį teisės aktą pripažįstant antikonstituciniu (t. y. iki įsigaliojant atitinkamam Konstitucinio Teismo nutarimui). Iš Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimo[292] aišku, kad tokius įgaliojimus Konstitucinis Teismas turi tik išimtiniais atvejais, kai nepritaikius Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytos bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimties būtų paneigtas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas, taigi būtų pažeisti konstitucinio teisingumo vykdymo reikalavimai.

Iš to paties Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimo matyti, kad tokiais išskirtiniais konstituciškai pateisinamais atvejais, kai Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus paskelbti antikonstitucinėmis visas Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto pasekmes, yra šie akivaizdūs Konstitucijos pažeidimai: 1) itin sunkus Konstitucijos pažeidimas – kai Konstitucinis Teismas nustato ne tik tai, kad ginčijamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, bet ir tai, kad juo iš esmės paneigiamos pamatinės konstitucinės vertybės (Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija ar respublika arba nuo demokratijos sampratos neatsiejamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, pripažįstamas pagal Konstitucijos 18 straipsnį). Atsižvelgiant į Konstitucijos ir teisės viršenybės imperatyvus Konstitucija negali būti aiškinama kaip leidžianti naikinti Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl šį pamatą sudarančios konstitucinės vertybės negali būti paneigtos jokiomis aplinkybėmis; 2) Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimas[293] – kai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad teisės aktas ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet pagal turinį yra visiškai ar iš dalies tapatus anksčiau priimtam, antikonstituciniu pagal turinį pripažintam teisės aktui. Atsižvelgiant į Konstitucijos ir teisės viršenybės imperatyvus Konstitucija negali būti suprantama ir kaip leidžianti ją žinomai pažeidinėti priimant

[292] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[293] Plačiau apie tai žr. ŽALIMAS, 264 išnaša, p. 54–58.

akivaizdžiai antikonstitucinius teisės aktus, todėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto įveikimas negali būti jokių teisėtų lūkesčių šaltinis.

Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos matyti, kad gali būti dar vienas akivaizdaus Konstitucijos pažeidimo atvejis, kai konstituciškai pateisinama visas prieštaraujančiu Konstitucijai pripažinto teisės akto pasekmes laikyti antikonstitucinėmis: tai atvejis, kai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad antikonstituciniu teisės aktu nustatytu teisiniu reguliavimu reikalaujama neįmanomų dalykų (t. y. kad pažeidžiamas bendrasis teisės principas *lex non cogit ad impossibilia*, esantis konstitucinio teisinės valstybės principo suponuojamas reikalavimas), todėl joks mėginimas įgyvendinti tokį teisinį reguliavimą negali būti laikomas teisėtu ir jis negali sukelti jokių teisinių pasekmių atitinkamų teisinių santykių subjektams[294]. Jeigu mėginimas įgyvendinti neįmanomą įgyvendinti teisinį reguliavimą bent iš dalies (t. y. iki šio teisinio reguliavimo pripažinimo antikonstituciniu) būtų laikomas teisėtu, tai būtų nesuderinama ir su konstitucinio teisėtumo bei konstitucinio teisingumo imperatyvais.

Šiuo aspektu su Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų išskirtiniais atvejais pripažinti ginčijamus teisės aktus niekiniais grupe yra susijusi dar viena Konstitucijos viršenybės imperatyvo suponuojamų Konstitucinio Teismo bendresnio pobūdžio implicitinių įgaliojimų grupė – įgaliojimai *atskleisti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto teisines pasekmes*, kad būtų užtikrintas konstitucinis teisėtumas ir vykdomas konstitucinis teisingumas, kurie dar gali būti priskiriami vadinamiesiems pozityvaus įstatymų leidėjo įgaliojimams. Kitaip tariant, tai yra Konstitucinio Teismo įgaliojimai taip išaiškinti po jo baigiamojo akto priėmimo ir įsigaliojimo susiklostančią teisinę situaciją, kad būtų paisoma Konstitucijos ir ji būtų teisingai taikoma, įskaitant išaiškinimą, kokia šio baigiamojo akto įtaka teisinei sistemai ir teisinių santykių subjektams, kokie reikalavimai jam įgyvendinti kyla iš Konstitucijos. Pavyzdžiui, 2019 m. balandžio 16 d. nutarime[295] Konstitucinis Teismas taip atskleidė daugelį šio nutarimo priėmimo ir įsigaliojimo pasekmių: 1) paisant konstitucinio teisinės valstybės principo imperatyvų, be kita ko, teisinės sistemos stabilumo ir teisinių santykių subjektų pasitikėjimo valstybėje priimtais teisės aktais interesų, šis Konstitucinio Teismo nutarimas savaime nesuteikia pagrindo ginčyti iki jo viešo paskelbimo priimtų, taikant antikonstitucine pripažintą Seimo statute nustatytą svarstymo ypatingos skubos tvarka procedūros taisyklę, įstatymų ir kitų Seimo aktų atitiktį Konstitucijai (t. y. vien dėl tų pačių priežasčių, dėl kurių Konstitucinio Teismo nutarime ginčytas Miškų įstatymo pakeitimo įstatymas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, negalima ginčyti kitų tokiu pat būdu priimtų įstatymų ir kitų Seimo aktų konstitucingumo); 2) nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje iki jo įsigaliojimo oficialiai jį paskelbus jame nurodytą dieną (šio nutarimo įsigaliojimas, t. y. jo oficialus paskelbimas, buvo atidėtas vėlesniam laikui) Seimo statute nustatyta įstatymų ir kitų Seimo aktų svarstymo ypatingos skubos tvarka procedūra turėtų būti taikoma paisant Konstitucinio Teismo nutarime suformuluotų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, nors šis Konstitucinio

[294] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimą. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

[295] *Ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221.

Teismo nutarimas tuo metu dar negaliojo (kitaip tariant, tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimas dar negalioja, neturėtų būti išnaudojama žinomai nepaisant Konstitucijos, kurios reikalavimai įstatymų ir kitų Seimo aktų svarstymo ypatingos skubos tvarka procedūrai yra jau aiškūs viešai paskelbus šį Konstitucinio Teismo nutarimą); 3) nors Seimo statute nustatytas įstatymų svarstymo skubos tvarka procedūros teisinis reguliavimas nebuvo nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos tyrimo dalykas, viešai paskelbus šį Konstitucinio Teismo nutarimą tokią procedūrą reguliuojančios Seimo statuto nuostatos turi būti taikomos laikantis Konstitucinio Teismo nutarime atskleistų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų įstatymų svarstymo skubos tvarka procedūrai (kitaip tariant, dar iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo jame paskelbti ir todėl žinomi reikalavimai turi būti taikomi įstatymų svarstymo skubos tvarka procedūrai, nes kitaip būtų žinomai nepaisoma Konstitucijos); 4) atsižvelgiant į viešąjį interesą užtikrinti miškų ūkio teisinio reguliavimo stabilumą, kad nebūtų sutrikdytas miškų ūkio valdymas, taip pat į teisinės sistemos stabilumo interesus ir visuminį teisinį reguliavimą, šis Konstitucinio Teismo nutarimas savaime nepanaikina Miškų įstatyme nustatyto miškų ūkio valdymo modelio ir nesuteikia pagrindo ginčyti įgyvendinant šio įstatymo nuostatas Vyriausybės nutarimu įvykdyto miškų urėdijų reorganizavimo.

Konkrečios atskleistinos Konstitucinio Teismo baigiamojo akto teisinės pasekmės priklauso nuo atitinkamos konstitucinės justicijos bylos aplinkybių. Tai lemia poreikis byloje vykdyti konstitucinį teisingumą. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip Konstitucinis Teismas pabrėžė 2018 m. birželio 19 d. nutarime[296], iš Konstitucijos kylanti konstitucinio teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų vykdomą konstitucinį teisingumą, o tokius Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, kurie savo turiniu nėra neteisingi; priešingu atveju, nesudarius galimybės Konstituciniam Teismui pagal jam suteiktus įgaliojimus priimti tokio baigiamojo akto, kuris atitiktų teisingumo kriterijus, nebūtų užtikrinta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje, būtų užkirstas kelias vykdyti konstitucinį teisingumą ir užtikrinti konstitucinį teisėtumą.

Su konstitucinio teisingumo vykdymo poreikiais konkrečioje konstitucinės justicijos byloje susiję dar vieni Konstitucijos viršenybės principo suponuojami Konstitucinio Teismo implicitiniai įgaliojimai – įgaliojimai *atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą*, t. y. jo oficialų paskelbimą (tiesa, dabar šie įgaliojimai eksplicitiškai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 3 dalyje[297]). Paradoksalu, bet atidedant antikonstitucinio teisės akto pašalinimą iš teisės sistemos taip pat gali būti sudaromos prielaidos užtikrinti Konstitucijos viršenybę, kartu ir laiduoti konstitucinį teisėtumą bei konstitucinį teisingumą. Tai būtina tais atvejais, kai nedelsiant įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, atsivertų atitinkamo teisinio reguliavimo spraga, dėl kurios galėtų būti padaryta dar didesnė žala Konstitucijos ginamoms vertybėms, kartu galėtų būti pakenkta konstituciniam teisėtumui ir konstituciniam teisingumui.

[296] *Ibid.*, 2018-06-19, Nr. 10101.

[297] Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 3 dalį, „atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo datą“.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje[298] yra konstatuota, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas, įvertinęs *inter alia* tai, kokia teisinė situacija gali susidaryti įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, gali nustatyti, kada tas Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti oficialiai paskelbtas; Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo oficialų paskelbimą, jeigu tai būtina, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti tas *lacunae legis*, kurių atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes. Taigi Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliotų[299]. Pavyzdžiui, jau minėtame Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarime[300] nuspręsta šį nutarimą oficialiai paskelbti Teisės aktų registre 2019 m. gruodžio 2 d. atsižvelgiant į Konstitucijos ginamą viešąjį interesą užtikrinti miškų ūkio teisinio reguliavimo stabilumą, kad nebūtų sutrikdyti miškų ūkio valdymas ir tvarkymas, taip įstatymų leidėjui suteikiant laiko dėl Konstitucinio Teismo nutarimo atsirasiančioms Miškų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo spragoms ir neapibrėžtumui pašalinti (deja, įstatymų leidėjui to nepavyko laiku padaryti).

Atskirai reikėtų išskirti Konstitucinio Teismo įgaliojimus *aiškinti savo baigiamuosius aktus*, kuriuos taip pat galima laikyti implicitiniais, nes eksplicitiškai jie nenumatyti Konstitucijoje (tokie įgaliojimai eksplicitiškai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalyje). Šie įgaliojimai yra būtini Konstitucijos viršenybei ir konstituciniam teisėtumui užtikrinti, nes Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimas skirtas deramam šio Konstitucinio Teismo akto vykdymui ir vadovavimuisi juo užtikrinti[301]. Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimą galima laikyti savotiška konstitucinio ginčo sprendimo tąsa.

Galiausiai su Konstitucijos viršenybės imperatyvu reikėtų sieti svarbius Konstitucinio Teismo įgaliojimus, kurie yra ne tiek implicitiniai, kiek imanentiniai: tai įgaliojimai *oficialiai aiškinti Konstituciją* (oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimas) ir *tiriamą teisės aktą*[302]. Pati pirmapradė konstitucinės justicijos

---

298 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 9-289), 2012 m. vasario 6 d. nutarimą (*ibid.*, 2012, Nr. 109-5528), 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimą (TAR, 2017-01-02, Nr. 1), 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221).

299 *Ibid*.

300 TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

301 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051.

302 Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti ir Konstituciją, ir tiriamą teisės aktą, kaip kylantys iš pačios Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo paskirties, yra konstatuoti, pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime (*ibid.*, 2012, Nr. 105-5330), 2007 m. gegužės 8 d. sprendime (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta549*).

funkcija – teisės aktų konstitucingumo vertinimas – suponuoja konstitucijos (taip pat tikrinamo teisės akto) aiškinimo įgaliojimus kaip neatskiriamą konstitucinės kontrolės elementą[303]. Akivaizdu, kad be tokių įgaliojimų konstitucinė justicija būtų tiesiog neįmanoma. Pažymėtina, kad Konstitucijos viršenybė, kaip ir konstitucinis teisėtumas, užtikrinama įgyvendinant ir įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, ir įgaliojimus oficialiai aiškinti tiriamus teisės aktus: viena vertus, turėdamas išimtinius įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, Konstitucinis Teismas formuoja vienodą ir visiems privalomą Konstitucijos nuostatų sampratą; kita vertus, turėdamas tegul ir neišimtinius įgaliojimus oficialiai aiškinti tiriamus teisės aktus, Konstitucinis Teismas legitimizuoja arba delegitimizuoja atitinkamą teisinį reguliavimą, jį išaiškindamas kaip neprieštaraujantį arba prieštaraujantį Konstitucijai (pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas gali įtvirtinti vienintelę galimą įstatymo nuostatos sampratą, kuri atitiktų Konstituciją, nors ir skirtųsi nuo bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų praktikoje suformuotos sampratos[304]).

[303] ŽALIMAS, 7 išnaša, p. 292.

[304] Pvz., žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą. TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

II SKYRIUS
KONSTITUCINIO TEISMO ĮSTEIGIMAS

II.1. Konstitucinės kontrolės idėja Lietuvoje 1918–1940 m.

Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. paskelbusi Nepriklausomybės aktą, iš karto negalėjo imtis valstybės konstitucinių pamatų kūrimo darbų, nes Lietuvoje buvo Vokietijos kariuomenė, kraštą valdė jos administracija. Reali galimybė parengti pirmą atkurtos nepriklausomos valstybės Konstituciją atsirado 1918 m. rudenį, kai tapo aišku, kad Vokietija pralaimės karą ir jai teks atsisakyti pretenzijų į okupuotą Lietuvą. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai[1] buvo priimti 1918 m. lapkričio 2 d. Tai ne kas kita, o Laikinoji Lietuvos Konstitucija. Ji labai trumpa, susidedanti vos iš 29 straipsnių. Šioje Konstitucijoje nebuvo nuostatų, susijusių su įstatymų ar kitų teisės aktų konstitucingumo patikra. Buvo apsiribota principine nuostata, kad „srityse, kuriose Lietuvos Valstybės nėra išleista naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams“ (24 straipsnis). Lietuvos Valstybės Tarybos 1919 m. balandžio 4 d. priimtoje naujoje Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių redakcijoje[2] įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė taip pat nebuvo numatyta, jos 28 straipsnyje buvo pakartota minėta principinė nuostata, kad anksčiau išleisti įstatymai galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams. „Ši nuostata ir pačioje konstitucijoje, ir vėlesniuose žemesnio rango teisės aktuose liko tiksliau neapibrėžta, jokiai konkrečiai institucijai nebuvo pavesta vertinti tų įstatymų konstitucingumo, nebuvo pateiktas ir svetimų įstatymų, pripažįstamų atitinkančiais konstituciją ar jos neatitinkančiais, sąrašas. Klausimas tiesiog paliktas atviras, jį turėjo spręsti pačios tuos įstatymus taikančios institucijos“[3]. Kitaip ir negalėjo būti. Ne tik todėl, kad pirmiausia reikėjo apginti atsikuriančią nepriklausomą Lietuvos valstybę, užtikrinti Lietuvos teritorijos kontrolę, steigti ir stiprinti valstybės institucijas ir kt., o ne aiškintis, kokie konkretūs įstatymai atitinka Laikinąją Konstituciją, o kokie jai prieštarauja. Atsikūrusioje Lietuvos valstybėje galiojo net trys skirtingos civilinės teisės sistemos: didesnėje Lietuvos teritorijos dalyje – Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo I dalis, Užnemunėje – vadinamasis Napoleono kodeksas, t. y. 1804 metų prancūzų civilinis kodeksas su papildymais ir pakeitimais, pagaliau, žemėse, įėjusiose į buvusios

[1] Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Lietuvos valstybės konstitucijos.* Vilnius: Mokslas, 1989, p. 7.

[2] Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai (Trečiuoju skaitymu Lietuvos Valstybės Tarybos priimti 1919 m. balandžio 4 d.). *Lietuvos valstybės konstitucijos*, 1 išnaša, p. 8–13.

[3] MAKSIMAITIS, M. Įstatymų konstitucingumas Lietuvos tarpukario konstitucijose ir jo kontrolės problema. *Konstitucinė jurisprudencija*, Nr. 2 (26), p. 277.

Kuršo gubernijos teritoriją, – Pabaltijo įstatymų sąvado Trečioji knyga[4]. Niekas tiksliai nežinojo, kiek ir kokie įstatymai tuo metu galiojo[5], o atlikti jų reviziją ir patikrinti, kokie iš jų neprieštarauja Laikinajai Konstitucijai, tiesiog nebuvo laiko ir galimybių. Todėl Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose buvo įtvirtintas labai svarbus kriterijus, kuriuo remiantis buvo galima spręsti, ar taikyti svetimų valstybių įstatymus – jie galėjo būti taikomi tik tais atvejais, jeigu neprieštaravo Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams. Veikę prieš karą įstatymai negalėjo būti taikomi, jeigu jų turinys *aiškiai prieštaravo* Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams[6].

Steigiamojo Seimo 1920 m. birželio 2 d. priimtoje Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[7] taip pat nenumatyta įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė. Siekiant užtikrinti Konstitucijos viršenybę, joje buvo įtvirtinta, kad „veikusieji iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja, palieka galioje“ (3 §). Ši nuostata iš esmės pakartojo Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose įtvirtintą principą, kad toliau galioja tik tie įstatymai, kurie neprieštarauja Konstitucijai. Taigi spręsti, kokie įstatymai atitinka Konstituciją, o kokie jai prieštarauja, vėl buvo palikta juos taikančioms valstybės institucijoms.

Steigiamojo Seimo 1922 m. rugpjūčio 1 d. priimtoje nuolatinėje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[8] nuostata, įtvirtinanti Konstitucijos viršenybę, buvo suformuluota trumpiau ir aiškiau – buvo nustatyta, kad „Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“ (3 §). 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[9] jos viršenybės principą išreiškė nuostata, kad „veikusieji Lietuvoje ligi šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja ir nebus panaikinti ar pakeisti šios Konstitucijos nurodytu įstatymų leidimo keliu, palieka galioję“ (107 straipsnis). 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje[10] ši nuostata buvo išdėstyta trumpiau, nurodant, kad „įstatymai, kurie yra priešingi Konstitucijai, neturi galios“ (106 straipsnis). Tačiau nė vienoje iš nurodytų Konstitucijų nebuvo nustatyta, kokia valstybės institucija ir kokiais būdais turės užtikrinti, kad įstatymai neprieštarautų Konstitucijai. Galima daryti prielaidą, kad įstatymų konstitucingumo patikra nebuvo numatyta *inter alia* dėl to, kad Europoje pati konstitucinės kontrolės idėja tuo metu dar tik pradėjo formuotis, konstituciniai teismai veikė tik Austrijoje ir Čekoslovakijoje, konstitucinė kontrolė buvo naujiena[11]. Būta nuomonių, kad teismai savo sprendimuose negali

[4] MAKSIMAITIS, M. *Valstybės taryba Lietuvos teisinėje sistemoje (1928–1940).* Vilnius: Justitia, 2006, p. 18.

[5] MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais.* Vilnius: Justitia, 2001, p. 71–72.

[6] Apygardų teismams, Taikos teisėjams, teismo tardytojams, Valstybės gynėjams ir notarams (Teisingumo ministro P. Leono paaiškinimas). *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 5-70.

[7] Lietuvos valstybės Konstitucija. *Lietuvos valstybės žinios*, 1920, Nr. 37.

[8] Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799.

[9] Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ibid.*, 1928, Nr. 275-1778.

[10] Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ibid.*, 1938, Nr. 608-4271.

[11] RÖMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Fotografuotinis leidinys. Vilnius: Pozicija, 1994, p. 134.

abejoti įstatymais, negali kontroliuoti įstatymų konstitucingumo ir tuo pagrindu juos naikinti, kad teismų veiklos rezultatas galėtų būti ne antikonstituciniais pripažintų įstatymų panaikinimas, o tik atsisakymas juos taikyti[12]. Tokios ir panašios nuomonės formavosi dėl 1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvoje įvykdyto perversmo. Kita vertus, konstitucinės kontrolės institutas normaliai gali funkcionuoti tik demokratinėje valstybėje, besąlygiškai pripažįstančioje teisinės valstybės principus[13], o Lietuva pagal 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijas negalėtų būti priskirta tokioms valstybėms. Pabrėždamas konstitucinės kontrolės reikšmę, M. Römeris rašė, kad „<...> vis dėl to tuo tarpu aš nemanau jos Lietuvai siūlyti, nes, mano supratimu, mūsų konstitucinis ir iš viso teisinis gyvenimas dar nėra tokiai reformai subrendęs. Iš viso valstybei, kuri dar nusistovėjusios konstitucinės santvarkos neturi ir konstitucinės evoliucijos metodų dar nesurado, kuri dar tebegyvena konstituciniais perversmais ir provizoriumais, tebeieškodama savo kelių, ne laikas siūlyti instituciją, tinkamą ramiam, nuo audrų apsaugotam, konstitucingumo gyvenimui. <...> Konstitucinis Teismas yra „luxsus“, apie kurį tiktai svajoti, bet ne konkrečiai įgyvendinti galvoti tegalima“[14].

Nors prieškario Lietuvos konstitucijose įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo patikrinimas numatytas nebuvo, tačiau konstitucinės kontrolės idėja buvo svarstoma. Ir ne tik teoriškai, ne tik teisės mokslininkų – būta mėginimų ją įtvirtinti rengiant 1938 m. Konstituciją. Jau pirmuosiuose šios Konstitucijos projekto variantuose buvo nuostatų, numatančių konstitucinę kontrolę. Vėliau tokių nuostatų daugėjo, ir, kaip rašo M. Maksimaitis, 1937 m. pradžioje „jos Konstitucijos projekte sudarė ištisą normų sistemą, gana detaliai aprėpusių nemaža svarbiausių konstitucinės justicijos klausimų: konstitucinio teismo vietą Lietuvos teismų sistemoje ir jo sudarymo tvarką, teisės kreiptis į konstitucinį teismą subjektus, leistinus konstitucinio teismo nagrinėjamus objektus, galimas konstitucinio teismo sprendimo pasekmes“[15]. Konstitucinis teismas turėjo būti atskiras savarankiškas teismas, nesusijęs su bendrosios kompetencijos teismais, jo veiklą turėjo reguliuoti įstatymas. „Konstitucinio teismo modeliavimo Konstitucijos projekte faktas rodo, kad Lietuvos teisininkai būsimoje Konstitucijoje užsibrėžė nustatyti demokratinio pobūdžio, teisinei valstybei būdingą mechanizmą, skirtą įstatymų konstitucingumui kontroliuoti ir užtikrinti“[16]. Deja, konstitucinės kontrolės idėja 1938 m. Konstitucijoje nebuvo įgyvendinta – vos įpusėjus rengti Konstitucijos projektą visi straipsniai, skirti konstituciniam teismui arba užsimenantys apie jį, iš Konstitucijos projekto buvo išbraukti. Nuostatų dėl konstitucinio teismo eliminavimas iš Konstitucijos projekto galėjo būti grindžiamas tuo, kad konstitucinė kontrolė būtų „nesuderinama su kai kuriomis pagrindinėmis

[12] RÖMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė*, 1925, Nr. 7, p. 5, 6, 10, 13.

[13] LAPINSKAS, K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje. *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje:* konferencijų medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995, p. 25.

[14] RÖMERIS, 11 išnaša, p. 4.

[15] MAKSIMAITIS, M. Konstitucinis Teismas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projekte. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 52 (44), p. 22.

[16] *Ibid.*, p. 23.

tos pačios Konstitucijos nustatytomis autoritarinės valstybės konstrukcijomis“[17]. M. Maksimaičio nuomone, „akivaizdu, kad konstitucinė justicija, kontroliuodama „vadovaujančio valstybei“ prezidento veiklos įstatymų leidyboje kokybę tų įstatymų konstitucingumo prasme, turėjo aiškiai paliesti ir kartu žeisti ne tik prezidento galias, bet ir paties aukštinamo valstybės vadovo autoritetą“[18]. Toliau rengiant 1938 m. Konstitucijos projektą, prie konstitucinės kontrolės ir konstitucinio teismo įsteigimo idėjos nebuvo grįžta, priimtoje Konstitucijoje, kaip minėta, buvo apsiribota bendro pobūdžio nuostata, kad „įstatymai, kurie yra priešingi Konstitucijai, neturi galios“.

Mokslinėje teisės literatūroje nurodoma, kad konstitucinės kontrolės užuomazgos prieškario Lietuvoje įžvelgiamos kai kuriuose įstatymuose[19]. Vienas jų – Valstybės Tarybos įstatymas. Valstybės Taryba, kaip valstybės institucija, buvo numatyta 1928 m. Konstitucijos 54 straipsnyje, pagal kurį „įstatymams tvarkyti ir jų sumanymams ruošti bei svarstyti steigiama Valstybės Taryba. Jos sudėtį, teises ir pareigas nustato atskiras įstatymas.“ Valstybės Tarybos įstatyme[20], priimtame 1928 m. rugsėjo 18 d., buvo nustatyta, kad „Valstybės Taryba, pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos nesutinka su veikiančiais *įstatymais*, praneša apie tai Ministerių Kabinetui arba atitinkamam ministeriui“ (3 straipsnis). Būtent šią įstatymo nuostatą nurodo teisės mokslininkai, teigdami, kad Valstybės Taryba vykdė „dalį konstitucinės priežiūros funkcijų“[21], kad Valstybės Tarybos įstatyme galima rasti konstitucinės kontrolės užuomazgų[22]. Su tokiu požiūriu galima sutikti nebent tuo aspektu, kad egzistavo valstybės institucija, turinti teisę pareikšti nuomonę, jog *poįstatyminis teisės aktas prieštarauja įstatymui*. Tačiau Valstybės Tarybos vieta valstybės institucijų sistemoje ir tai, kokias teisines pasekmes sukeldavo jos konstatavimas, kad poįstatyminis teisės aktas prieštarauja įstatymui, leidžia teigti, kad ji *nevykdė* „dalies konstitucinės priežiūros funkcijų“, o minėtos „konstitucinės kontrolės užuomazgos“ (jeigu jos apskritai buvo) buvo labai menkos. 1928 m. Konstitucijoje nuostata dėl Valstybės Tarybos įtvirtinta Konstitucijos skirsnyje „Vyriausybė“. Tai reiškė, kad pagal Konstituciją Valstybės Taryba nepriskirta teisminei valdžiai, ji nėra teismas. Pagal Valstybės Tarybos įstatymą ši institucija turėjo teisę tik *pastebėti* vykdomosios valdžios institucijų išleistų poįstatyminių teisės aktų neatitiktį įstatymams ir apie tai tik *pranešti* Vyriausybei ar atitinkamam ministrui. Taigi, ji neturėjo įgaliojimų priimti visiems privalomų sprendimų, kad poįstatyminis teisės aktas prieštarauja įstatymams, kad jis pašalinamas iš teisės sistemos ir negali būti toliau taikomas. Tik Vyriausybė ar atitinkamas ministras turėjo teisę spręsti, ar

17 *Ibid.*

18 *Ibid.*, p. 24.

19 ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai.* Sud. ir moksl. red. E. Kūris. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 30.

20 Valstybės Tarybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 283-1813.

21 STAČIOKAS, S. Lietuvos Respublikos konstitucingumo tradicijos. *Lietuvos teisės kūrimo principai:* tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995, p. 11.

22 Žr., pavyzdžiui, ANDRIULIS, V. Konstitucinės priežiūros Lietuvoje pradai Valstybės Tarybos (1928–1940) veikloje. *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*, 13 išnaša, p. 22.

toks teisės aktas gali būti toliau taikomas, ar jį panaikinti, pakeisti. Negalima nematyti ir to, kad 1928 m. Konstitucijoje apskritai *nėra* nuostatų, jog Valstybės Taryba gali konstatuoti, kad įstatymai ir kiti teisės aktai *prieštarauja Konstitucijai*. Apibūdinant Valstybės Tarybos funkcijas, Konstitucijoje, kaip minėta, nurodoma, kad ji steigiama „įstatymams tvarkyti ir jų sumanymams ruošti bei svarstyti". Konstitucijoje nesant nuostatų, kad Valstybės Taryba gali pareikšti nuomonę dėl įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties *Konstitucijai*, mūsų nuomone, nėra teisinio pagrindo kalbėti apie tai, kad pagal Valstybės Tarybos įstatymą ji esą vykdė konstitucinės priežiūros funkcijas, kad minėtame įstatyme yra konstitucinės kontrolės užuomazgų. Apie konstitucinės kontrolės užuomazgas Valstybės Tarybos įstatyme galima kalbėti tik santykinai, vadovaujantis nebent tuo, kad, konstatavus, jog poįstatyminis teisės aktas prieštarauja įstatymui, kartu konstatuojamas poįstatyminio teisės akto prieštaravimas Konstitucijai, nes pažeidžiama Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija. Bet Valstybės Tarybos pateikta nuomonė, kad poįstatyminis teisės aktas prieštarauja įstatymui, nebuvo imperatyvi, jokių teisinių pasekmių nesukeldavo, nes toks poįstatyminis teisės aktas ir toliau likdavo galioti ir galiodavo tol, kol Vyriausybė ar atitinkamas ministras jį panaikindavo ar pakeisdavo. Valstybės Tarybos įstatymo nuostata, kad „Valstybės Taryba, pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos nesutinka su veikiančiais įstatymais, praneša apie tai Ministerių Kabinetui arba atitinkamam ministeriui" aiškintina ne atskirai (izoliuotai), bet ir kitų šio įstatymo nuostatų kontekste. Antai Valstybės Tarybos įstatyme buvo nustatyta, kad „Valstybės Taryba ruošia įstatymų kodifikacijos sumanymus ir išviso tvarko ir derina veikiančius įstatymus" (2 straipsnis), kad „Valstybės Taryba, tvarkydama veikiančius įstatymus, gali iškelti klausimą, kad yra reikalinga naujus įstatymus išleisti arba, kad yra reikalinga veikiančius įstatymus papildyti ar pakeisti" (4 straipsnis). Iš Konstitucijos 54 straipsnio, taip pat Valstybės Tarybos įstatyme nustatyto visuminio teisinio reguliavimo matyti, kad Valstybės Taryba pirmiausia buvo institucija, turėjusi padėti parengti įstatymų projektus, suderinti tarpusavyje galiojančius įstatymus[23]. Teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad tai buvo tik Respublikos Prezidento, Vyriausybės patariamoji institucija[24], „valdančiųjų pagalbinis organas, jųjų taryba, iš kurios jie gali gauti reikalingų žinių, praktikos nurodymų, nesudarančių jiems jokio imperatyvo"[25]. Valstybės Tarybos funkcijos, kaip ir apskritai visi jos kompetencijos dalykai, iš esmės buvo tik pagalbinio techninio pobūdžio[26]. Jai įsteigti net nereikėjo Konstitucijos normos, visiškai būtų pakakę paprasto įstatymo. Vykdydama įstatymų tvarkymo funkcijas, ji turėjo teisę tik atkreipti Vyriausybės, ministro dėmesį, kad jų išleisti teisės aktai nedera su įstatymais, kad reikia imtis tam tikrų teisėkūros veiksmų. Taip aiškinant Valstybės Tarybos paskirtį, funkcijas ir įgaliojimus, jie koresponduotų su Konstitucijos 54 straipsniu, pagal kurį, kaip minėta, Valstybės Taryba buvo steigiama „įstatymams tvarkyti ir jų sumanymams ruošti bei svarstyti". Jeigu Valstybės

[23] MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 157.

[24] MASIULIS, B. Valstybės Taryba. *Teisininkų žinios*, 1958, Nr. 25–26, p. 16.

[25] RÖMERIS, M. Valstybės Taryba. *Teisė*, 1929, Nr. 16, p. 23.

[26] MAKSIMAITIS, 4 išnaša, p. 35.

Tarybos įstatymo nuostatą, pagal kurią „Valstybės Taryba, pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos nesutinka su veikiančiais įstatymais, praneša apie tai Ministerių Kabinetui arba atitinkamam ministeriui", vertintume kaip esą „leidžiančią vykdyti dalį konstitucinės priežiūros funkcijų", tektų konstatuoti, kad nurodyta Valstybės Tarybos įstatymo nuostata pati prieštarauja Konstitucijai, nes ji labai išplečia Konstitucijoje Valstybės Tarybai nustatytus įgaliojimus, iš esmės keičia Valstybės Tarybos konstitucinį statusą. Iš tokios Konstitucijai prieštaraujančios įstatymo nuostatų sampratos negali kilti išvados ar teiginiai, kurie būtų pagrįsti Konstitucija. Galima pridurti, kad Valstybės Taryba, teikdama nuomones dėl vykdomosios valdžios organų išleistų teisės aktų atitikties įstatymams, iš esmės apsiribodavo atitinkamų įstatymų aiškinimu. Nors kai kuriose Valstybės Tarybos nuomonėse cituojami Konstitucijos straipsniai, tačiau tai, ką reiškia tam tikra Konstitucijos nuostata, koks jos turinys, bent kiek išsamiau neatskleidžiama[27].

Dar vienas įstatymas, kuriame teisės mokslininkai įžvelgia konstitucinės kontrolės užuomazgas, yra *Statutinio teismo įstatymas*[28], paskelbtas 1935 m. kovo 13 d. Teisinėje literatūroje rašoma, kad Statutinis teismas turėjo „užtikrinti Konstitucijos veikimą Klaipėdos krašte, nes nuolat iškildavo Lietuvos Konstitucijos ir Klaipėdos krašto statuto sąveikos problema"[29]. Nurodoma ir tai, kad Statutinio teismo įstatyme atsispindi konstitucinės kontrolės užuomazgos, kad jo „nuostatos artimos konstitucinės justicijos sampratai"[30]. Nors dėl įvairių politinių ir teisinių aplinkybių, o ypač dėl griežto Vokietijos prieštaravimo Statutinis teismas nepradėjo realiai veikti[31], nepaisant to, kad jo teisėjai buvo paskirti, šio teismo įstatymo nuostatų analizė gali būti prasminga, diskutuojant dėl konstitucinės kontrolės ištakų Lietuvoje.

Pagal Statutinio teismo įstatymą šis teismas turėjo veikti Vyriausiajame Tribunole (1 straipsnis). Teismas turėjo susidėti iš jo pirmininko, – juo skiriamas Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas, ir keturių teisėjų. Statutinio teismo teisėjas turėjo būti Lietuvos Respublikos pilietis, „turintis kvalifikacijų viešosios teisės srityje". Teisėjus septynerių metų kadencijai turėjo skirti Respublikos Prezidentas teisingumo ministro teikimu. Statutinio teismo įstatymo 13 straipsnyje buvo nustatyta, kad teismas sprendžia bylas: 1) dėl Respublikos įstatymo prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; 2) dėl Klaipėdos krašto įstatymo prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; 3) dėl Respublikos administracijos organo administracinio akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; 4) dėl Klaipėdos krašto gubernatoriaus akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; 5) dėl Klaipėdos krašto administracijos organo administracinio akto

---

27 *Valstybės Tarybos nuomonės teisės klausimais (1929–1937)*. Kaunas: Lietuvos teisininkų draugija, „Spindulio" bendrovės spaustuvė, 1937.

28 Statutinio teismo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 474-3326.

29 ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 73.

30 ŽILYS, 19 išnaša, p. 30.

31 DEVIATNIKOVAITĖ, I. Statutinis teismas: įstatymų projektai, aiškinamieji raštai, diplomatų pokalbiai (1930–1935). *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 112.

prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui; 6) dėl Klaipėdos krašto seimelio neįstatyminio akto prieštaravimo Klaipėdos krašto statutui.

Taigi įstatyme tiesiogiai nebuvo nustatyta, kad Statutinis teismas sprendžia Lietuvos Konstitucijos ir Klaipėdos krašto statuto sąveikos klausimus. Tokius jo įgaliojimus teisės mokslininkai kildina iš Lietuvos valstybės principinės pozicijos, kad Klaipėdos krašto statutas buvo Lietuvos teisės sistemos integrali dalis, todėl sprendžiant, ar Lietuvos ir Klaipėdos krašto institucijų priimti sprendimai neprieštarauja Klaipėdos krašto statutui, „kartu galėjo būti užtikrinamas ir Lietuvos Konstitucijos veikimas Klaipėdos krašte“[32]. Gaila, kad teiginys, jog pagal nurodytą teisinį reguliavimą „galėjo būti užtikrinamas ir Lietuvos Konstitucijos veikimas Klaipėdos krašte“ nėra kaip nors plačiau paaiškintas, neatskleista, kokiais būdais tai galėjo būti padaryta. Gal ir dėl to atsakymas į klausimą, ar Statutinio teismo įstatyme yra „konstitucinės kontrolės užuomazgų“[33], ar jo „nuostatos artimos konstitucinės justicijos sampratai“[34], nėra paprastas.

Pagal Statutinio teismo įstatymą tol, kol „Statutinis teismas nėra nusprendęs pripažinti Respublikos įstatymą arba Klaipėdos krašto įstatymą prieštaraujant Klaipėdos krašto statutui, joks teismas negali netaikyti Respublikos įstatymo arba Klaipėdos krašto įstatymo, tardamas, kad jis prieštarauja Klaipėdos krašto statutui“ (14 straipsnis). Ši nuostata patvirtina, kad Statutiniam teismui buvo priskirti įgaliojimai spręsti, ar šio teismo įstatyme nurodyti įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja *tik Klaipėdos krašto statutui*. Teisės literatūroje nurodoma, kad pagal Klaipėdos teritorijos statutą[35] Klaipėdos krašto „autonominė galia, veikdama Statuto jai užbrėžtos kompetencijos ribose, turi vaduotis: 1) Statuto nuostatais ir 2) Lietuvos Konstitucijos principais, kiek jie neprieštarauja Statutui“[36]. Vadinasi, „įstatymų leidybos galios Klaipėdos krašte perleidimas autonominėms institucijoms reiškė, kad Lietuvos valstybė prisiėmė tarptautinį įsipareigojimą pripažinti išskirtinius Klaipėdos krašto teisės šaltinius“, kad „Klaipėdos krašte galiojusi teisė menkai tepriklausė nuo Lietuvos įstatymų leidėjo valios ir visai ne jo valioje buvo šios receptuotos teisės atsisakyti ar ją novelizuoti“[37]. Statutinio teismo įstatyme, mūsų nuomone, nėra nuostatų, kuriomis galima būtų pagrįsti, kad Statutinis teismas turėjo įgaliojimus tikrinti, ar Klaipėdos krašto institucijų priimti sprendimai neprieštarauja Lietuvos Konstitucijai, ir taip garantuoti Lietuvos Konstitucijos viršenybę. Taigi lieka neaišku, kaip, teismui sprendžiant, ar Lietuvos ir Klaipėdos krašto institucijų priimti sprendimai neprieštarauja Klaipėdos krašto statutui, „kartu galėjo būti užtikrinamas ir Lietuvos Konstitucijos veikimas Klaipėdos krašte“. Statutinio teismo konstatavimas, kad šio teismo įstaty-

[32] ŽILYS, 19 išnaša, p. 78.

[33] VINKLERIS, P. Lietuvos konstitucinės teisės tradicijų klausimu. *Lietuvos teisės tradicijos:* mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 1997, p. 229.

[34] ŽILYS, 29 išnaša, p. 80.

[35] Klaipėdos teritorijos statutas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 169/1168.

[36] VALSONOKAS, R. *Klaipėdos problema*. Fotografuotinis leidinys. Vilnius: Leidybos fotocentras „Vaizdas“, 1989, p. 212.

[37] MAKSIMAITIS, 5 išnaša, p. 149.

me nurodytas įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Klaipėdos krašto statutui, savaime nereikštų, kad kartu būtų konstatuojama, jog nurodytas įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Lietuvos Konstitucijai. Nors Klaipėdos krašto statutas iš tiesų buvo Lietuvos teisės sistemos integrali dalis, Statutinio teismo įstatyme nurodytų institucijų priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų tyrimas jų atitikties Klaipėdos krašto statutui aspektu nėra tas pats, kas jų tyrimas atitikties Lietuvos Konstitucijai aspektu. Todėl neaišku, kokiomis konkrečiai Statutinio teismo nuostatomis remiantis yra teigiama, kad įstatyme esą atsispindi konstitucinės kontrolės užuomazgos ir kad jo nuostatos „artimos konstitucinės justicijos sampratai". Tokie teiginiai, mūsų nuomone, kol kas stokoja įtikinamo teisinio pagrindimo. Priešingai, iš Statutinio teismo įstatymo projekto rengimo aiškinamųjų raštų galima daryti išvadą, kad „Statutinis teismas yra atskirtas nuo konstitucinio ir administracinio teismų"[38]. Paklauskime taip: o ar apskritai galima kalbėti apie konstitucinės kontrolės užuomazgas kokiame nors įstatyme ar kitame teisės akte, jeigu jie net nenumato, kad įstatymai ir kiti teisės aktai gali būti tiriami jų atitikties Konstitucijai aspektu? Galima tuo abejoti. Juk konstitucinės kontrolės pagrindas – spręsti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja pirmiausia Konstitucijai. Jeigu įstatymas nenustato, kad teismas gali tirti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį valstybės Konstitucijai, gal vartotina ne *konstitucinės kontrolės*, o įstatymų ir kitų teisės aktų *teisėtumo kontrolės* sąvoka. Ji, mūsų nuomone, daug tiksliau atspindėtų tokio teisinio instituto paskirtį ir esmę. Manytina, kad apie Statutinio teismo įstatymo nuostatų sąsajas su konstitucine justicija galima kalbėti tik labai santykinai ir tik tuo atveju, jeigu vadovautumėmės požiūriu, kad Klaipėdos krašto statutas buvo to krašto konstitucija. Kad ir kaip būtų, platesnė diskusija dėl Statutinio teismo įstatyme nustatytų jo įgaliojimų būtų naudinga, nes ji galėtų padėti apsispręsti, ar tikrai yra teisinis pagrindas teigti, kad Statutinio teismo įstatyme atsispindėjo konstitucinės kontrolės užuomazgos, ar įstatymo nuostatos buvo artimos konstitucinės justicijos sampratai.

Lietuvos konstitucingumo raida buvo nutraukta 1940 m. birželio 15 d., kai Sovietų Sąjunga, šiurkščiai pažeisdama tarptautinę teisę, įvykdė prieš Lietuvą ginkluotą agresiją, ją okupavo, o vėliau aneksavo[39]. Vadinamoji Lietuvos TSR nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma. Ją sukūrė ne tauta, o okupacinės valdžios sudarytas „liaudies seimas", neturėjęs tautos įgaliojimų ir neatspindėjęs jos valios[40]. Sovietų Sąjunga prievarta primetė savo okupuotai Lietuvai sovietinę vadinamąją Lietuvos TSR konstituciją, kuri nebuvo tikroji valstybės konstitucija, o tik dokumentas, kuriuo remdamasi Sovietų Sąjunga įgyvendino okupuotoje Lietuvoje savo valdžią. Apibūdindamas, kas yra vadinamoji Lietuvos TSR, M. Römeris rašė, kad Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika Sovietų Sąjungos sudėtyje buvusi „marionetinė politinio vaikų teatro valstybė", kad jos „konstitucija" nebuvo jos konsti-

[38] DEVIATNIKOVAITĖ, 31 išnaša, p. 98.

[39] Plačiau žr. MAKSIMAITIS, M. Lietuvos Respublikos okupacija ir aneksija 1940 m. „Sovietinės teisės" sistemos prievartinis įdiegimas. Iš *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 82–96.

[40] *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*, 39 išnaša, p. 867.

tucija, kad Lietuvos TSR „teturėjo tiktai popierinį gyvenimą, o politinėje veikliojoje tikrenybėje neegzistavo kaip valstybė“[41]. Galima teigti, kad Lietuvos TSR terminas atspindi ne Lietuvos valstybingumo formą, o okupuotos Lietuvos valstybės teritorijos valdymo būdą[42]. „Lietuvos TSR buvo okupuotos Lietuvos Respublikos teritorijoje įsteigtas Sovietų Sąjungos marionetinis darinys, atitikęs tarptautinės teisės doktrinoje nurodomus tokių marionetinių pseudovalstybinių darinių požymius: tai buvo neteisėtai sukurtas darinys, skirtas agresijai (ypač neteisėtai aneksijai) maskuoti. <...> Vadinasi, tarptautinės teisės požiūriu <...> Lietuvos TSR nebuvo Lietuvos valstybingumo forma. Lietuvos valstybės atžvilgiu Lietuvos TSR buvo kitos valstybės, Sovietų Sąjungos, valstybinio mechanizmo dalis, neteisėtai įsteigta ir veikusi Lietuvos valstybės teritorijoje.“[43] Po 1940 m. okupacijos Lietuva neteko suvereniteto, tauta neturėjo jokių sąlygų laisvai ir savarankiškai spręsti valstybės ir visuomenės organizavimo klausimų: pasirinkti valstybės santvarkos, nustatyti ūkinio ir visuomenės gyvenimo pagrindų, pasirinkti užsienio politikos krypčių. Okupacinės valdžios sudaryta administracija likvidavo Lietuvos Respublikos valstybinės valdžios institucijas; visi politinio pobūdžio sprendimai, taip pat bent kiek svarbesni ūkiniai sprendimai buvo priimami ne Lietuvoje ir ne jos institucijų, bet Maskvoje. Šiuos sprendimus priimdavo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vadovaujantys organai (Centro Komitetas, politinis biuras – nedidelė tik tos partijos narių rinktų žmonių grupė), o jeigu kai kuriuos neesminius sprendimus leisdavo priimti Lietuvoje, – juos priimdavo Lietuvos komunistų partijos, kuri buvo Sovietų Sąjungos komunistų partijos vietinis teritorinis padalinys, vadovybė[44]. Vadinamosios Lietuvos TSR aukščiausiosios tarybos, Lietuvos TSR ministrų tarybos buvo ne kas kita, o tik Sovietų Sąjungos valdžios organų sukurtos, jiems pavaldžios ir jų kontroliuojamos vietinės administracinės įstaigos, per kurias buvo valdoma okupuota Lietuvos valstybės teritorija. Lietuvos TSR aukščiausiąsias tarybas, Lietuvos TSR ministrų tarybas, kitas valdžios institucijas kontroliavo komunistų partija, todėl jos klusniai patvirtindavo komunistų partijos vadovybės priimtus sprendimus, taip juos tariamai „legalizuodamos“. Sovietų Sąjungos komunistų partija buvo uzurpavusi ir politinę, ir valstybinę valdžią – tai buvo niekam neatskaitinga jėga, besiremianti saugumo ir kitomis represinėmis struktūromis. Sovietų Sąjungoje, taip pat jos okupuotoje Lietuvoje kitos politinės partijos buvo uždraustos, jos negalėjo dalyvauti rinkimuose, komunistų partija buvo paskelbta visų valdžios

41 RÖMERIS, M. *Lietuvos sovietizacija 1940–1941 m.* Augsburgas, 1949, p. 43–44.

42 Tegul neklaidina pavadinime „Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika“ esantis žodis „Respublika“. „Respublika“ yra valstybės valdymo forma, bet Lietuvos TSR nebuvo valstybė, tad ir valdymo formos (respublika) nurodymas tebuvo fikcija. Todėl jokie „buvusios sąjunginės respublikos“, „postsovietinės respublikos“, „postsovietinės valstybės“ , o tuo labiau „Lietuvos kaip valstybės, buvusios Sovietų Sąjungos sudėtyje“ terminai Lietuvai negali būti taikomi. Apie tai Lietuvos Respublikos Seimas pareiškė 1999 m. sausio 12 d. priimtame „Memorandume Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-144.

43 ŽALIMAS, D. Sąjūdis ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Iš *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. Sudarė B. Genzelis ir A. Rupšytė. Kaunas: Šviesa, 2010, p. 167.

44 SINKEVIČIUS, V. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje. *Nepriklausomybės sąsiuviniai: istorijos ir kultūros žurnalas*, 2013, Nr. 1 (3), p. 27.

institucijų „vadovaujančiu branduoliu“. Komunistų partijos sprendimai buvo aukščiausi įstatymai. Be komunistų partijos vadovybės leidimo ir aprobavimo joks įstatymas ar kitas teisės aktas negalėjo būti priimtas. Teismai taip pat buvo priklausomi nuo komunistų partijos, nes faktiškai jos vadovybė skyrė teisėjus ir bet kada galėjo juos atleisti. Komunistų partijos vadovybės sprendimų, paverstų įstatymais ir kitais teisės aktais, niekas negalėjo kontroliuoti, tik ji pati. Taigi okupuotoje Lietuvoje nebuvo nei tikros konstitucijos, nei savarankiškos teisės sistemos, nei nepriklausomų teismų, todėl apie konstitucinę kontrolę net netenka kalbėti.

1944 m. prasidėjęs ir net iki 1953 m. vykęs Lietuvos ginkluotas pasipriešinimas sovietinei okupacijai rodo, kad tauta nesusitaikė su nepriklausomybės netekimu. Ginkluotoje kovoje su okupantais žuvo apie 20 tūkst. partizanų ir jų rėmėjų, buvo suimta ir įkalinta apie 186 tūkst. asmenų, lageriuose ir kalėjimuose žuvo apie 25 tūkst. žmonių, apie 120 tūkst. Lietuvos gyventojų buvo ištremta į atokiausias Sovietų Sąjungos teritorijos vietas[45]. Visoms pasipriešinimo jėgoms atstovaujančios Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija – iškiliausias pasipriešinimo kovų teisės aktas – nustatė būsimos, vėl nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pagrindus. Pagal Deklaraciją Lietuva turėjo būti demokratinė respublika (1 straipsnis); būsimoji nauja Lietuvos Konstitucija turėjo atitikti žmogaus teises ir demokratinius siekimus (principus) (14 straipsnis); buvo numatyta, kad naują Konstituciją priims Seimas (14 straipsnis), kuris bus renkamas laisvais, demokratiniais, visuotiniais, lygiais, slaptais rinkimais (5 straipsnis); būtent taip išrinktas Seimas ir Vyriausybė valdys Lietuvą (5 straipsnis). O tol, kol Seimas priims naują Konstituciją, „Lietuvos valstybės atstatymas <...> vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. konstitucijos dvasią“ (14 straipsnis). Deklaracijoje yra labai talpių nuostatų, susijusių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, jų garantijomis, joje įtvirtintas Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas. Deklaracijoje įtvirtintas ir labai svarbi teisinės valstybės nuostata – teisingumą vykdo tik teismai, taip pat nustatyta, kad „asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdavę Tėvynę bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš Lietuvos teismą“ (17 straipsnis). Deklaracijoje nurodoma, kad „komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – Lietuvos nepriklausomumui, nelaikoma teisine partija“ (16 straipsnis). Sovietinės okupacijos sąlygomis Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba buvo vienintelė teisėta valdžia Lietuvos teritorijoje[46], ji išreiškė prieškario nepriklausomos Lietuvos Respublikos valstybės valdžios tęstinumą[47]. 1949 m. vasario 16 d. deklaracija yra vienas iš nepriklausomos Lietuvos

[45] Žr. Lietuvos gyventojų ir genocido tyrimo centro svetainę *genocid.lt/centras/lt/147/c/*.

[46] Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11-241.

[47] 1918–1940 m. nepriklausomos Lietuvos Respublikos valstybės valdžios tęstinumą taip pat išreiškė po 1940 m. birželio 15 d. okupacijos užsienio valstybėse likusios veikti Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės – jos veikė iki pat 1990 m. kovo 11 d., kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė.

valstybės konstitucinių pamatų. Nors 1953 m. ginkluotas pasipriešinimas Sovietų Sąjungos okupacijai buvo nuslopintas, jis įvairiomis formomis tęsėsi iki pat nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d.

II.2. „Konstitucinės kontrolės" vizija 1988–1990 m.

Maždaug devintojo dešimtmečio pradžioje tapo aišku, kad Sovietų Sąjungos ekonominė sistema, kuri buvo grindžiama valstybine nuosavybe ir griežtu centralizuotu planavimu, jau nepajėgi užtikrinti bent kiek pakenčiamą žmonių gyvenimo lygį. 1985 m. pasikeitė Sovietų Sąjungos komunistų partijos generalinis sekretorius, juo tapo M. Gorbačiovas. Prasidėjo vadinamoji „perestroika" (persitvarkymas), kurio esmė – daugiau viešumo, demokratijos, daugiau ūkinio savarankiškumo atskiriems regionams, daugiau galimybių pasireikšti žmonių iniciatyvai. Bet su viena sąlyga – Sovietų Sąjunga ir toliau išlieka tokia pat vieninga ir centralizuota komunistų partijos valdoma valstybė. Kitaip tariant, sovietinė imperija išlieka, tik truputį modifikuota, kad ją galima būtų apskritai išsaugoti. Atsiradus didesnio viešumo ir demokratijos galimybei, Lietuvoje 1988 m. birželį susikūrė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis (toliau – Sąjūdis), kurio tikroji, giluminė idėja išsikristalizavo labai greitai, vos per pusmetį, – pasinaudoti atsiradusiomis galimybėmis ir pamėginti atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Pusmečio visiškai pakako, kad pradinė Sąjūdžio idėja – persitvarkymas – peraugtų į didesnio Lietuvos ūkinio savarankiškumo reikalavimą, pastarasis – į suvereniteto siekį, o suvereniteto siekis – į visišką Lietuvos valstybės nepriklausomybės idėją.

Tuo metu okupuotoje Lietuvoje galiojo 1978 m. balandžio 20 d. Lietuvos TSR Konstitucija. Ši konstitucija okupacinės valdžios Lietuvai buvo primesta prievarta, tai nebuvo tikra Lietuvos konstitucija, ją priėmė ne tauta ar jos atstovai, o vadinamoji Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, kurią sudarė Sovietų Sąjungos komunistų partijos paskirti asmenys. Nors ši konstitucija neišreiškė tautos valios, būtent joje buvo įtvirtintas Lietuvos TSR teisinis santykis su Sovietų Sąjunga, pagal šią konstituciją buvo organizuotas okupuotos Lietuvos politinis, ūkinis, visuomeninis gyvenimas, ja vadovaujantis buvo leidžiami įstatymai ir kiti teisės aktai, taip pat ir tie, kurie apibrėžė asmens teisinį statusą, jo teises ir laisves. 1988 m. pradžioje iš Maskvos pradėjus sklisti idėjoms apie didesnį vadinamųjų sąjunginių respublikų, kurioms pagal TSRS Konstituciją buvo priskirta ir Lietuvos TSR, ūkinį savarankiškumą[48], apie būtinumą plėsti liaudies deputatų tarybų vaidmenį, atsirado galimybė diskutuoti apie Lietuvos TSR Konstitucijos pakeitimus. Lietuvos komunistų partija pabandė perimti naujos Lietuvos TSR Konstitucijos projekto rengimo iniciatyvą. Tam buvo pasitelkta Lietuvos TSR mokslų akademija[49]. 1988 m. balandžio mėnesį tuometės Lietuvos TSR

[48] LAURINAVIČIUS, Č.; SIRUTAVIČIUS, V. *Lietuvos istorija*. T. XII, d. I: *Sąjūdis: nuo „persitvarkymo" iki Kovo 11-osios*. Lietuvos istorijos institutas. Vilnius: Baltos lankos, 2008, p. 67.

[49] STANKEVIČIUS, Č. Tariamo suvereniteto įtvirtinimas LTSR konstitucijoje 1988–1990 metais: procesas ir samprata. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47), p. 112.

mokslų akademijos prezidentas Juras Požėla sudarė akademiko Eduardo Vilko vadovaujamą komisiją naujai Lietuvos TSR Konstitucijai parengti. Komisijos 1988 m. birželio mėnesį parengtame Konstitucijos projekte, grindžiamame „didesnio Lietuvos TSR savarankiškumo“ koncepcija ir labai atsargiai kalbančiame apie „Lietuvos TSR suverenitetą“ TSRS sudėtyje, buvo numatyta, kad Lietuvos TSR Konstituciniam teismui pavedama „įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucingumo priežiūra, o nekonstituciniu pripažintas įstatymas ar kitas įstatyminis aktas (įsakas, nutarimas, sprendimas ir kt.) būtų skelbiami negaliojančiais“[50]. Mokslinėje teisės literatūroje nurodoma, kad būtent šiame Lietuvos TSR Konstitucijos projekte pirmą kartą buvo suformuluota Konstitucinio teismo įsteigimo idėja[51], o jo patobulintame variante, parengtame 1988 m. rugsėjo 5 d. – lapkričio 11 d., „pirmą kartą konkrečiau suformuluota konstitucinės kontrolės koncepcija“[52].

Dėl teiginio, kad šiame Lietuvos TSR Konstitucijos projekte pirmą kartą buvo paminėtas Lietuvos TSR Konstitucinis teismas, nėra jokio reikalo diskutuoti. Ginčytis reikia dėl to, ar šiame ir vėlesniuose Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numatytas Lietuvos TSR Konstitucinis teismas ir jam suteikti įgaliojimai tikrinti, ar Lietuvos TSR įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai, gali būti laikomi „įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucingumo priežiūra“, ar juose buvo „pirmą kartą konkrečiau suformuluota konstitucinės kontrolės koncepcija“. Mūsų nuomone, nėra jokio teisinio pagrindo būtent taip vertinti Lietuvos TSR Konstitucijos projektų nuostatų, numatančių Lietuvos TSR įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai tikrinimą. Tai pagrindžiančius argumentus pateiksime išnagrinėję visus 1988–1990 m. rengtus Lietuvos TSR Konstitucijos projektus ir jų nuostatas, numatančias Lietuvos TSR Konstitucinį teismą ir jo įgaliojimus. Analizuodami Lietuvos TSR Konstitucijos projektus, vartosime terminus „Konstitucinis teismas“, „konstitucinė priežiūra“, „konstitucinės priežiūros institutas“, „įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo patikra“ ir pan., tačiau tai darysime ne todėl, kad sutinkame, jog šie terminai esą atspindėjo Konstitucinio teismo ir konstitucinės priežiūros (kontrolės) instituto idėją, o tik todėl, kad tokie terminai vartojami Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose, taip pat juos nagrinėjusių teisės mokslininkų darbuose[53]. Užbėgdami už akių platesnei argumentacijai, kol kas pasakysime tik tiek, kad nurodyti terminai nelaikytini tokiais, kurie apibūdina tikrą konstitucinę priežiūrą (kontrolę) ir tikrą ją vykdančią instituciją – Konstitucinį teismą. Jeigu jų vartojimas Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose yra suprantamas, – Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose buvo galima rašyti tik apie Lietuvos TSR Konstitucinį teismą ir apie jo vykdomą Lietuvos TSR įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucingumo priežiūrą, tačiau bandymai mokslo darbuose, išleistuose po nepriklausomybės atkūrimo[54], 1988–1989 m. pa-

[50] ŽILYS, 19 išnaša, p. 30.

[51] *Ibid.*

[52] ŽILYS, 29 išnaša, p. 85.

[53] *Ibid.*

[54] ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 39–40; ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. *Parlamento studijos*, 2006, Nr. 6, p. 123–152.

rengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų nuostatas interpretuoti kaip konstitucinės priežiūros Lietuvoje užuomazgas, kaip konstitucinės kontrolės koncepcijos formavimąsi, o tuo labiau kaip vientiso 1988–1992 m. vykusio konstitucionalizmo proceso raišką, mūsų nuomone, teisiškai visiškai nepagrįsti ir dėl to nepriimtini. „Lyginantieji Sąjūdžio rengtų LTSR konstitucijos straipsnių kai kurias formuluotes su kovo 11-ąją atkurtos Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo formuluotėmis gali konstatuoti tam tikrą panašumą ir net įžvelgti kai kurių teisinių idėjų tęstinumą. Tai gali skatinti juos daryti išvadą, kad 1988–1992 m. vyko vientisas Lietuvos konstitucinės kūrybos procesas. Tačiau, ar įvertinus neteisėtos LTSR AT ir teisėtos Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos nelyginamus statusus tokia išvada nebūtų akivaizdžiai klaidinga?“[55]. Manytume, kad būtų klaidinga. Bet apie tai vėliau, o dabar grįžkime prie minėto Lietuvos TSR mokslų akademijos parengto ir kitų 1988–1989 m. parengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų.

Lietuvos TSR mokslų akademijoje sudarytos komisijos parengtas Lietuvos TSR Konstitucijos projektas 1988 m. birželio mėnesį buvo perduotas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, kuris 1988 m. birželio 22 d. nutarimu[56] sudarė darbo grupę konstituciniams įstatymams tobulinti ir liaudies deputatų tarybų vaidmeniui didinti. Darbo grupė tobulino pirminį Mokslų akademijos parengtą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą, jo pagrindu buvo parengta nauja projekto versija[57]. Sąjūdis 1988 m. spalio 10 d. Lietuvos TSR Konstitucijos projektą paskelbė laikraštyje „Atgimimas“[58]. Projekte buvo aptartas ir TSRS įstatymų galiojimas Lietuvos TSR teritorijoje. Buvo numatyta, kad „TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje tik priimtieji sutinkant Respublikos suverenitetą TSRS Aukščiausiojoje Taryboje atstovaujantiems liaudies deputatams arba jų neužprotestavus Respublikos Aukščiausiajai Tarybai ar piliečiams pareiškiant savo valią per referendumą“ (70 straipsnis). Taigi pagal projektą buvo pripažįstamas TSRS įstatymų galiojimas Lietuvos TSR teritorijoje, tačiau kartu buvo numatytos priemonės, turėjusios užkirsti kelią su Lietuvos interesais nesuderinamų TSRS įstatymų galiojimui Lietuvoje. Tokių priemonių būta kelių. *Pirma*, TSRS Aukščiausiojoje Taryboje priimant TSRS įstatymus su jais turėjo sutikti Respublikos suverenitetui TSRS Aukščiausiojoje Taryboje atstovaujantys liaudies deputatai. Tai reiškė, kad jeigu TSRS Aukščiausiojoje Taryboje priimant TSRS įstatymus Respublikos suverenitetui atstovaujantys liaudies deputatai balsuotų „prieš“, tokie įstatymai Lietuvos TSR teritorijoje negaliotų. *Antra*, net jeigu TSRS Aukščiausiojoje Taryboje priimant TSRS įstatymus Respublikos suverenitetui atstovaujantys liaudies deputatai balsuotų „už“, Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba galėtų juos užprotestuoti, tokiu atveju tokie TSRS įstatymai Lietuvos TSR teritorijoje

[55] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 80.

[56] Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1988 m. birželio 22 d. nutarimas „Dėl pasiūlymų tobulinti konstitucinius įstatymus ir didinti liaudies deputatų tarybų vaidmenį“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1988, Nr. 19-188.

[57] ŽILYS, 19 išnaša, p. 30.

[58] Žr. 56 išnašą.

taip pat negaliotų. *Trečia*, teisę nuspręsti, kad TSRS įstatymai Lietuvos TSR teritorijoje negalioja, turėjo piliečiai – jie savo valią galėtų pareikšti referendume.

Ne visos projekto nuostatos, susijusios su TSRS įstatymų galiojimu Lietuvoje, buvo išdėstytos tiksliai ir nedviprasmiškai. Antai nuostata, kad Lietuvos TSR teritorijoje galioja tik tie TSRS įstatymai, kurie buvo priimti sutinkant Respublikos suverenitetui TSRS Aukščiausiojoje Taryboje atstovaujantiems liaudies deputatams, kėlė bent kelis klausimus: ar turėjo sutikti visi Respublikos suverenitetui TSRS Aukščiausiojoje Taryboje atstovaujantys liaudies deputatai, ar tik jų dauguma? Kaip reikėtų vertinti situaciją, jeigu deputatai ar kuris nors vienas deputatas, jų grupė balsuodami nepareikštų savo nuomonės, pavyzdžiui, susilaikytų, – ar tai reikštų prieštaravimą, ar neprieštaravimą? Ką reiškia formuluotė „Respublikos suverenitetas“ – ar apskritai gali egzistuoti viena ir visiems deputatams privaloma Respublikos suvereniteto samprata, ar deputatai gali turėti skirtingų nuomonių, kas yra minėtas Respublikos suverenitetas? Pagaliau kas spręstų, kad atskiro deputato nuomonė balsuojant dėl TSRS įstatymo esą buvo nesuderinama su atstovavimu Respublikos suverenitetui? Kad ir kaip kritiškai vertintume nurodytų Konstitucijos projekto nuostatų formulavimą (redakcine prasme), daug svarbiau yra tai, kad jos įtvirtino esminį principą – TSRS įstatymai Lietuvoje galioja tik tuo atveju, jeigu Lietuva su tuo sutinka. Taigi Sovietų Sąjungos okupuotai Lietuvai prievarta primestoje Lietuvos TSR Konstitucijoje buvo norėta įtvirtinti naują Sovietų Sąjungos ir Lietuvos TSR (vadinamosios sąjunginės respublikos) santykių modelį, perskirstyti kiekvienai iš jų priskirtas kompetencijas, sustiprinti Lietuvos TSR savarankiškumą. Tai buvo labai drąsus projekto rengėjų žingsnis, nes nurodyta Lietuvos TSR Konstitucijos projekto nuostata aiškiai ir atvirai konfrontavo su TSRS Konstitucija, kurioje buvo nustatyta, kad TSRS įstatymai besąlygiškai galioja visoje TSRS teritorijoje. Lietuvos TSR neturėjo jokių galimybių pakeisti TSRS Konstitucijos, bet padaryti projekte siūlomas Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas, didinančias Lietuvos TSR savarankiškumą Sovietų Sąjungos sudėtyje, galėjo. Nors Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas galėjo daryti tik Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, t. y. okupacinės valdžios sudaryta Lietuvą administruojanti institucija, – ji galėjo būti panaudota siekiant priimti Lietuvai naudingus sprendimus. Tuo metu veikiančios Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir kitų administracinių struktūrų panaudojimas, siekiant didinti Lietuvos TSR savarankiškumą, mažinti komunistų partijos įtaką visose politinio, ekonominio gyvenimo srityse, stiprinti liaudies deputatų tarybas, per kurias turėjo būti įgyvendinama valdžia, buvo taktika, kurios Sąjūdis nuosekliai laikėsi, vesdamas tautą į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1988 m. birželio 22 d. nutarimu sudarytos darbo grupės patobulintame Lietuvos TSR Konstitucijos projekte, kaip ir pirminiame Mokslų akademijos parengtame projekte, buvo numatyta, kad „įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucingumo priežiūrą vykdo Lietuvos TSR Konstitucinis teismas. <...> Konstitucinio teismo pripažintas nekonstituciniu įstatymas bei įstatyminis aktas (įsakas, nutarimas, sprendimas ir t. t.) skelbiamas negaliojančiu“ (161^1 straipsnis). Konstitucinis teismas turėjo susidėti iš pirmininko, pirmininko pavaduotojo ir 7 narių. Konstitucinį teismą rinktų Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba

5 metams iš reikalingą išsilavinimą turinčių asmenų. Lietuvos TSR Konstitucijos projekto nuostata, kurioje numatytas Konstitucinis teismas, buvo labai svarbi, nes atspindėjo projekto rengėjų apsisprendimą, kad įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo priežiūrą vykdys ne bendrosios kompetencijos teismai, o atskira teisminė institucija – Konstitucinis teismas. Kita vertus, negalima nepastebėti, kad projekte buvo stokojama normų, numatančių, kokie subjektai galėtų kreiptis į Konstitucinį teismą ir dėl kokių konkrečiai teisės aktų. Pagal projektą prieštaraujančiais Lietuvos TSR Konstitucijai galėjo būti pripažinti įstatymai ir įstatyminiai aktai – „įsakai, nutarimai, sprendimai ir t. t.“. Tai leidžia daryti išvadą, kad Konstitucinis teismas tikrintų Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtų įstatymų, nutarimų, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimų, vietinių liaudies deputatų tarybų ir jų vykdomųjų komitetų sprendimų ir kitų poįstatyminių teisės aktų konstitucingumą. Nuostata, kad bus tikrinamas „įstatymų bei įstatyminių aktų“ konstitucingumas, leidžia daryti prielaidą, kad turėjo būti tikrinama *tik norminių* teisės aktų atitiktis Lietuvos TSR Konstitucijai.

1988 m. spalio 22–23 d. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo patvirtintoje Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio bendrojoje programoje buvo numatyta, kad „pagrindinis „Sąjūdžio“ tikslas – viešumas, demokratija, Lietuvos TSR valstybinis, ekonominis, kultūrinis suverenitetas, teisinė socialistinė valstybė, kurioje liaudies valia realiai atstovaujama visais įstatymų leidimo ir jų vykdymo bei teisminės valdžios lygmenimis“[59]. Taip pat buvo numatyta, kad „Tarybos turi tapti kompetentingais ir vienvaldžiais piliečių valios reiškimo, atstovavimo ir vykdymo organais. Lietuvos TSR turi galioti tik jos įstatymai, grindžiami nauja Respublikos konstitucija, įtvirtinančia Lietuvos TSR liaudies suverenitetą“. Programoje buvo numatyta ir tai, kad reikia įsteigti Konstitucinį teismą. Taigi buvo suformuota principinė Sąjūdžio pozicija, kad Lietuva turi turėti naują konstituciją, Lietuvoje turi galioti tik jos įstatymai, kurie turi būti grindžiami jos nauja konstitucija, kad turi būti Konstitucinis teismas, kuris vykdys įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo priežiūrą. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas 1988 m. spalio 23 d. priėmė rezoliuciją Nr. 25 „Dėl Konstitucinio teismo įsteigimo“[60], kurioje išdėstė argumentus, kodėl toks teismas turi būti įsteigtas. Rezoliucijoje nurodoma, kad „Respublikos visuomenė ne kartą susidūrė su įstatymų ir įstatyminių aktų ignoravimu bei piliečiams Konstitucijos garantuotų teisių pažeidimu. Su tuo susiję neteisėti valdžios pareigūnų veiksmai kompromituoja socialistinę santvarką, daro visuomenei ir atskiriems piliečiams įvairią žalą. Siekdamas stiprinti teisėtumą, kelti teisėtvarkos kultūrą, ugdyti demokratinius santykius ir socialinį teisingumą, Sąjūdžio suvažiavimas siūlo Respublikos Aukščiausiajai Tarybai įsteigti Lietuvos TSR konstitucinį teismą, susidedantį bent iš 7 kompetentingų asmenų. Konstitucinio teismo pagrindinė funkcija – įstatymų ir įstatyminių aktų konstitucinė priežiūra, šiuo klausimu gautų skundų nagrinėjimas. Konstitucinio teismo pripažintas nekonstituciniu įstaty-

[59] *Lietuvos Sąjūdis ir valstybės idealų įgyvendinimas*. Sudarė D. Blažytė *et. al*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1988, p. 312.

[60] Rezoliucija Nr. 25 „Dėl Konstitucinio teismo įsteigimo“. *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis: steigiamasis suvažiavimas 1988 m. spalio 22–23 d.* Vilnius: Mintis, 1990, p. 237.

mas ar įstatyminis aktas skelbiamas negaliojančiu.“ Nevertinsime Rezoliucijos teiginių apie „socialistinės santvarkos kompromitavimą“, – jie buvo skirti tuometinei sovietinei Lietuvos TSR valdžiai nuraminti, esą Konstitucinis teismas neleis ignoruoti įstatymų, neleis pareigūnams neteisėtais veiksmais kompromituoti socialistinės santvarkos, neleis pažeisti Lietuvos TSR Konstitucijos. Kas gali priešintis norams apginti Lietuvos TSR Konstituciją ir Lietuvos TSR įstatymus?! Tokių Sąjūdžio tikruosius tikslus slepiančių teiginių atsiradimą nurodytoje rezoliucijoje lėmė tikrai ne Sąjūdžio noras išsaugoti „nesuteptą socialistinės santvarkos veidą“, o to laikotarpio sąlygos. Prisiminkime, kad tuo metu Sąjūdis dar nebuvo įregistruotas kaip visuomeninė organizacija, todėl ir Sąjūdžio programoje, ir rezoliucijose vengta nuostatų, kurios atvirai ir labai aiškiai rodytų, kad Sąjūdžiui ne pakeliui su socialistine santvarka ir sovietų valdžia, nes tai būtų pagrindas neregistruoti Sąjūdžio. Jeigu Sąjūdis nebūtų įregistruotas, jam būtų daug sunkiau veikti viešai, naudojantis Lietuvos TSR Konstitucijos visuomeninėms organizacijoms suteiktomis teisėmis. Kad ir kaip būtų, nurodyta Sąjūdžio rezoliucija labai svarbi, nes joje atsispindi du esminiai konstitucinės priežiūros dalykai: *pirma*, turi būti Lietuvos TSR Konstitucinis teismas, kuris tikrins Lietuvos TSR įstatymų ir kitų įstatyminių aktų atitiktį Lietuvos TSR Konstitucijai; *antra*, įstatymas ir kitas įstatyminis aktas, Lietuvos TSR Konstitucinio teismo pripažintas prieštaraujantis Lietuvos TSR Konstitucijai, negalioja.

Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1988 m. birželio 22 d. nutarimu sudaryta darbo grupė toliau tobulino Lietuvos TSR Konstitucijos projektą ir 1988 m. lapkričio 11 d. baigė rengti naują projekto variantą, kuris buvo paskelbtas spaudoje[61]. Projekto rengėjų nuomone, ši antroji Konstitucijos projekto redakcija „pagrindinėmis savo valstybinės santvarkos nuostatomis, be jokios abejonės, išreiškia ne tik daugumos valią, bet ir šiandienos mūsų teisinę savivoką“[62]. Pagal projektą „Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika yra suvereni socialistinė teisinė valstybė, išreiškianti Lietuvos liaudies bendrą valią bei interesus“ (1 straipsnis). Tai buvo akivaizdi netiesa, nes Lietuvos TSR nebuvo ir negalėjo būti jokia valstybė, o tuo labiau teisinė valstybė, ji atsirado ne Lietuvos žmonių valia, o buvo Lietuvą okupavusios Sovietų Sąjungos įsteigtas administracinis darinys. Lietuvos TSR tikrai neišreiškė Lietuvos liaudies bendrų interesų. Projekte buvo numatyta, kad „Lietuvos TSR ekonominės sistemos pagrindas yra socialistinė gamybos priemonių nuosavybė, kurią sudaro valstybinė (visaliaudinė) ir kolūkinė bei kita kooperatinė nuosavybė“ (10 straipsnio 1 dalis), kad „sutinkamai su TSRS nustatyta bendra sąjungine pilietybe kiekvienas Lietuvos TSR pilietis yra TSRS pilietis“ (31 straipsnio 1 dalis), kad „Lietuvos Komunistų partija tarnauja liaudžiai ir telkia visuomenę socializmui kurti“ (6 straipsnis). Pagal projektą Lietuvos TSR užsienio politikos veikloje vadovaujasi TSRS Konstitucijos ir Lietuvos TSR nustatytais užsienio politikos tikslais, uždaviniais ir principais (28 straipsnio 1 dalis). *Šios ir kitos projekto* nuostat*os rodo, kad jis buvo grindžiamas ne Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, o „didesnio Lietuvos TSR savarankiškumo TSRS sudėtyje“ koncepcija.* Ją atspindėjo *inter alia* projekto nuostata, kad Lietuvoje galioja

[61] *Atgimimas*, 1988 m. lapkričio 15 d.

[62] *Ibid.*, p. 2.

TSRS įstatymai, tiesa, darant išlygą, kad „TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje tik tuo atveju, jeigu jie neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai“ (70 straipsnis). Tai labai svarbi nuostata, nes ja buvo siekiama iš esmės apriboti TSRS įstatymų galiojimą Lietuvoje. Projekte nuostatos, susijusios su Lietuvos TSR Konstituciniu teismu, įtvirtintos atskirame skirsnyje – jame išdėstytos teisės normos, nustatančios Konstitucinio teismo sudarymo tvarką, jo kompetenciją, priimtų sprendimų teisines pasekmes. Buvo numatyta, kad Konstitucinis teismas „savo iniciatyva arba Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pavedimu pateikia Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai išvadas, ar Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos aktų projektai atitinka Lietuvos TSR Konstituciją“ (projekto 114 straipsnio 1 punktas). Konstitucinis teismas turėjo stebėti, „ar Lietuvos TSR įstatymus atitinka Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimai“ (projekto 114 straipsnio 2 punktas). Buvo numatyta ir tai, kad Konstitucinis teismas „savo iniciatyva arba Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pavedimu, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pasiūlymais pateikia išvadas, ar Lietuvos TSR Konstituciją ir įstatymus atitinka kitų valstybinių organų ir visuomeninių organizacijų normatyviniai aktai“ (projekto 114 straipsnio 3 punktas). Pagal projektą, „išsiaiškinęs, kad teisinis aktas ar jo atskiri nuostatai prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymams, Lietuvos TSR Konstitucinis teismas siunčia aktą išleidusiam organui savo išvadą, kad būtų pašalintas šis prieštaravimas. Tokios išvados siuntimas sustabdo Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančio akto ar jo atskirų nuostatų vykdymą“ (projekto 114^1 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis teismas turėjo teisę „pateikti pasiūlymą Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai ar Lietuvos TSR Ministrų Tarybai panaikinti jiems atskaitingų organų ar pareigūnų Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančius aktus (projekto 114^1 straipsnio 2 dalis). Konstitucinio teismo organizavimo ir veiklos tvarką turėjo nustatyti įstatymas.

Projekte numatyti Lietuvos TSR Konstitucinio teismo įgaliojimai rodo, kad teismas vykdytų preliminarią, išankstinę *(a priori)* kontrolę, nes Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai teiktų išvadas, ar jos numatomų priimti *aktų projektai* atitinka Lietuvos TSR Konstituciją. Tokią kontrolę Konstitucinis teismas vykdytų tik Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtų įstatymų ir kitų įstatyminių aktų projektams. Kita vertus, projekto nuostata, pagal kurią, „išsiaiškinęs, kad teisinis aktas ar jo atskiri nuostatai prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymams“, Konstitucinis teismas turėjo išsiųsti savo išvadą tokį teisės aktą išleidusiam subjektui, o išvados išsiuntimas „sustabdo Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančio akto ar jo atskirų nuostatų vykdymą“, leidžia manyti, kad projekte buvo įtvirtinta ir paskesnė *(a posteriori)* teisės aktų kontrolė. Tačiau paskesnės *(a posteriori)* teisės aktų kontrolės apimtis nėra aiški. Neaišku, dėl kokių *kitų valstybinių organų* normatyvinių aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams galėjo būti teikiamos Konstitucinio teismo išvados: ar ir dėl Lietuvos TSR Ministrų Tarybos, ar dėl visų *kitų valstybinių organų* norminių teisės aktų, išskyrus Lietuvos TSR Ministrų Tarybos aktus. Iš projekto sunku spręsti, ar pagal jį Konstitucinis teismas tikrai turėtų įgaliojimus sustabdyti Lietuvos TSR įstatymų ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimų galiojimą. Abejoti,

ar Konstituciniam teismui tikrai buvo numatyti nurodyti įgaliojimai, leidžia projekto nuostatos, kad Konstitucinis teismas turėjo teisę „pateikti pasiūlymą Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai ar Lietuvos TSR Ministrų Tarybai *panaikinti jiems atskaitingų organų* ar pareigūnų Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančius aktus“ [išskirta autoriaus]. Projekte nenurodoma, kad Konstitucinis teismas galėtų pateikti pasiūlymą Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai panaikinti jos pačios išleistus įstatymus ir kitus teisės aktus, prieštaraujančius Lietuvos TSR Konstitucijai. Nieko nerašoma ir apie tai, kad Konstitucinis teismas galėtų pateikti pasiūlymą Lietuvos TSR Ministrų Tarybai panaikinti jos pačios išleistus nutarimus ir kitus teisės aktus, prieštaraujančius Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymams. Apsiribojama minėtu teiginiu, kad Konstitucinis teismas „savo iniciatyva arba Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pavedimu, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pasiūlymais *pateikia išvadas*, ar Lietuvos TSR Konstituciją ir įstatymus atitinka *kitų valstybinių organų* ir visuomeninių organizacijų normatyviniai aktai“ [išskirta autoriaus]. Taigi formuluotė „*pateikia* išvadas dėl *kitų valstybinių organų* normatyvinių teisės aktų“ suponuoja, kad pateikiamos išvados ir dėl Lietuvos TSR Ministrų Tarybos norminių teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai ir įstatymams. Numačius tokią Konstitucinio teismo teisę, būtų logiška numatyti ir tai, kad Konstitucinis teismas gali pasiūlyti Lietuvos TSR Ministrų Tarybai panaikinti jos priimtus nutarimus ir kitus teisės aktus, prieštaraujančius Lietuvos TSR Konstitucijai ir įstatymams, bet tokia Konstitucinio teismo teisė, kaip minėta, Lietuvos TSR Konstitucijos projekte nebuvo įtvirtinta. Kad ir kaip būtų, iš Lietuvos TSR Konstitucijos projekto neaišku, ar Konstitucinis teismas galėjo sustabdyti visų teisės aktų, prieštaraujančių Lietuvos TSR Konstitucijai ir įstatymams, vykdymą, taigi ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos priimtų nutarimų ir kitų teisės aktų, ar teisės aktų, išskyrus Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos priimtus nutarimus ir kitus teisės aktus, vykdymą. Galima manyti, kad projekto nuostatos, apibrėžiančios teisines pasekmes, kylančias iš Konstitucinio teismo sprendimų, pristigo tikslumo ne todėl, kad jo rengėjai nesugebėjo jų tinkamai suformuluoti. Tai, kad šios nuostatos buvo išdėstytos 114 straipsnyje su novela, taigi lyg papildomame straipsnyje, kuris nutraukia nuoseklią ištisinę projekto straipsnių numeraciją, leidžia, mūsų nuomone, daryti kelias prielaidas, kodėl 114[1] straipsnis stokoja teisinio tikslumo: *pirma*, projektą rengusioje grupėje (iki pat jai baigiant darbą) buvo skirtingų nuomonių dėl įvairių konstitucijos straipsnių, jos neretai buvo priešingos, buvo ieškoma kompromisų[63], taigi neatmestina, kad buvo skirtingų nuomonių ir dėl to, kokias teisines pasekmes turėtų sukelti Konstitucinio teismo sprendimas, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai, todėl nurodytas projekto 114[1] straipsnis galbūt atsirado paskutiniu momentu, kai projekto rengėjai jau

[63] *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. 1988 m. lapkričio 17–18 d.:* stenogramos. Vilnius: Mintis, 1989, p. 148.

neturėjo laiko pakeisti projekto straipsnių numeracijos, kad ji būtų nuosekli; *antra*, gal šis straipsnis novela buvo pažymėtas, nes projekto rengimo grupė numatė, kad Lietuvos TSR Aukščiausioje Taryboje svarstant Lietuvos TSR Konstitucijos projektą gali kilti ginčų, ar toks straipsnis reikalingas, todėl jį būtų galima išbraukti siekiant pritarimo visam projektui, kartu nepažeidžiant nuoseklios ištisinės projekto straipsnių numeracijos. Teisinėje literatūroje nepavyko rasti paaiškinimų, kodėl būtent šį projekto straipsnį, numatantį Konstitucinio teismo sprendimų teisines pasekmes, reikėjo pažymėti novela[64].

Konstitucijos projekte buvo numatyta, kad Konstitucinis teismas susidės iš pirmininko, jo pavaduotojo ir septynių teismo narių, kurie bus renkami iš aukštos kvalifikacijos teisės specialistų dešimčiai metų (projekto 113 straipsnis). Konstitucinio teismo teisėjus turėjo rinkti Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, o jų kandidatūras teikti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas (projekto 112 straipsnis).

Sąjūdis palaikė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo sudarytos darbo grupės patobulintą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą, nes jame buvo nuostatų, padedančių siekti Sąjūdžio tikslų. Tai atsispindėjo Sąjūdžio Seimo 1988 m. lapkričio 13 d. priimtoje rezoliucijoje Nr. 1, kurioje Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba buvo raginama įtraukti parengto Lietuvos TSR Konstitucijos projekto svarstymą į Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesiją, šaukiamą 1988 m. lapkričio 17 d., ir toje sesijoje jį priimti[65].

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo sudarytos darbo grupės parengtas Lietuvos TSR Konstitucijos projektas buvo pateiktas svarstyti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, kuri vyko 1988 m. lapkričio 17–18 d. Pristatydamas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo sudarytos darbo grupės parengtą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą, darbo grupės vadovas Pr. Kūris pabrėžė, kad 1978 m. priimta Lietuvos TSR Konstitucija „nebeatlieka visuomeninių procesų reguliatoriaus ir stimuliatoriaus vaidmens, neatitinka socialinės realybės. Ji pati virto savotišku persitvarkymo ir atsinaujinimo stabdžiu. Politinės sistemos reforma logiškai turi prasidėti nuo Konstitucijos tobulinimo, nes esmingiausia pasikeitimai neišvengiamai turi įgauti konstitucinę išraišką“[66]. Pranešėjas pabrėžė, kad „konstitucinės reformos idėja yra logiška, įkūnijanti siekimą atkurti lenininę tarybinės federacijos, kaip suverenių respublikų, suverenių valstybių savanoriškos sąjungos, sampratą“[67], kad „parengtas Konstitucijos projektas – tai savarankiškos valstybės, turinčios būtinus ryšius su TSR Sąjunga, Pagrindinio Įstatymo projektas“[68]. Kartu jis atkreipė dėmesį į tai, kad projekte yra nemažai nuostatų, nesuderinamų su TSRS Konstitucija, kurioje

[64] Nurodytame Lietuvos TSR Konstitucijos 1988 m. lapkričio 11 d. projekte buvo dar vienas straipsnis su novela, t. y. 27^1 straipsnis, numatantis, kad „Lietuvos TSR rūpinasi kitose TSRS respublikose gyvenančių lietuvių nacionalinės kultūros ir švietimo poreikių tenkinimu“.

[65] *Lietuvos kelias. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis*. Parengė S. Ardžiūnas, L. Gruzdytė, O. Volungevičiūtė. Vilnius: Viltis, 1989, p. 45.

[66] *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. 1988 m. lapkričio 17–18 d.*: stenogramos, 63 išnaša, p. 145.

[67] *Ibid.*, p. 146.

[68] *Ibid.*, p. 147.

nustatyta, kad sąjunginės respublikos Konstitucija turi atitikti TSRS Konstituciją. Tai nuostatos, įtvirtinančios Respublikos nuosavybę (11 straipsnis), Lietuvos TSR pilietybę (31 straipsnis), santykius su TSRS (68 straipsnis), ir kt. Ypač akcentuota projekto 70 straipsnio nuostata, kad „TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje, jeigu jie neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai“. Ši projekto nuostata aiškiai neatitiko TSRS Konstitucijoje įtvirtinto priešingo principo, kad „tuo atveju, kai sąjunginės respublikos įstatymas skiriasi nuo sąjunginio įstatymo, galioja TSRS įstatymas“. Pranešėjas teigė, kad „Lietuvos TSR Konstitucijos straipsnių, prieštaraujančių ar neatitinkančių TSRS Konstitucijos, priėmimas gali nuvesti į tam tikrą konfrontaciją su sąjunginėmis instancijomis, ir tada konfliktas pereis iš teisinės į politinę plotmę“. Deputatai buvo paraginti klausimą „spręsti vadovaujantis savo politine išmintimi, sąžine ir įžvalgumu, jaučiant visišką atsakomybę už savo sprendimų pasekmes“. Buvo pateikta ir kitų argumentų, kodėl šioje Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje nereikėtų priimti Konstitucijos, buvo pasiūlyta Konstitucijos projektą „priimti domėn“ ir „sudaryti deputatinę ir Tarybos komisiją Lietuvos TSR Konstitucijos naujai redakcijai (ar naujai Lietuvos TSR Konstitucijai) paruošti“. Tokiam požiūriui pritarė visi Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatai, dalyvavę diskusijoje šiuo klausimu. Nors V. Landsbergis, kalbėdamas kaip Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio atstovas, ragino Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, jeigu ji nenorinti balsuoti už visą Konstitucijos projektą, priimti „gyvybiškai būtiną“ projekto 70 straipsnį[69], pagal kurį „TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje, jeigu jie neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai“, Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba vienbalsiai atsisakė tai padaryti. Ji nutarė sudaryti net 59 asmenų komisiją Lietuvos TSR Konstitucijos projektui toliau rengti[70], nurodydama, kad šiai jos sesijai pateiktas Lietuvos TSR Konstitucijos projektas „vertintinas kaip pagrindas toliau organizuojant Tarybų Lietuvos Pagrindinio Įstatymo rengimą“. Komisija turėjo galutinai parengtą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą perduoti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, kad 1989 m. sausio–vasario mėnesiais jį būtų galima paskelbti visuomenei svarstyti.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos atsisakymas priimti bent tuos Konstitucijos straipsnius, kurie stiprino „Lietuvos TSR suverenitetą“, sukėlė Sąjūdžio ir visuomenės protestus, Sąjūdžio ir Tarybų Sąjungos komunistų partijos konfliktą, politinę krizę Lietuvoje[71]. Reaguodama į susiklosčiusią padėtį, Sąjūdžio Seimo taryba 1988 m. lapkričio 20 d. posėdyje priėmė nutarimą, kuriame konstatavo, kad Sąjūdis savarankiškai tobulins Konstitucijos projektą, pabrėždamas Lietuvos suverenitetą[72]. Tame posėdyje buvo priimtas ir Moralinės nepriklausomybės pareiškimas, kuriuo paskelbta, kad „Lietuvoje nuo šiol bus gerbiami tik tie įstatymai, kurie nevaržo Lietuvos nepriklausomybės. Nepriklausomybę pažeidžiančių įstatymų nevykdymas gali užtraukti juridinę atsakomybę, bet nepažeidžia doros“[73].

---

69 *Ibid.*, p. 151.

70 *Ibid.*, p. 194–196.

71 ČEPAITIS, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą: nuo 1988 06 03 iki 199 03 11*. Vilnius: Tvermė, 2006, p. 154.

72 *Sąjūdžio žinios*, 1988, Nr. 52.

73 *Ibid.*

Tuo metu Lietuvoje susiklosčiusi politinė padėtis, visuomenės nuotaikos akivaizdžiai rodė, kad iki tol pasirinktas Lietuvos TSR Konstitucijos tobulinimo kelias, grindžiamas „Lietuvos TSR savarankiškumo TSRS sudėtyje“ stiprinimu, jau yra neperspektyvus, nes tai būtų tik pseudovalstybinio Lietuvos TSR darinio su jo pseudokonstitucija modifikavimas. Toliau eiti tokiu keliu buvo pavojinga, nes Lietuvos TSR darinio modifikavimas galėjo būti vertinamas kaip netiesioginis pripažinimas, kad Lietuvos TSR esą yra tikra valstybė, tik socialistinė. Buvo akivaizdu, kad reikia rengti tikrą nepriklausomos valstybės konstituciją. Suderinusi su Sąjūdžio Seimo taryba, tokios konstitucijos projektą rengti ėmėsi bendra Sąjūdžio Seimo tarybos ir Sąjūdžio Kauno tarybos komisija[74]. Komisija nusprendė redaguoti ne visą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą, kuris buvo pateiktas svarstyti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1988 m. lapkričio 17–18 d. sesijoje, o tik preambulę ir pasirinktus 33 svarbiausius straipsnius, taip pat ir 70 straipsnį, apibūdinantį TSRS ir Lietuvos TSR įstatymų santykį. Komisijos parengtas Konstitucijos projektas 1989 m. sausio 26 d. buvo publikuotas Sąjūdžio Kauno tarybos laikraštyje „Kauno aidas“[75], o sausio 27 d. tas pats tekstas paskelbtas ir laikraštyje „Atgimimas“[76]. TSRS ir Lietuvos TSR įstatymų santykį apibūdinęs ankstesnio Lietuvos TSR Konstitucijos projekto 70 straipsnis, kuriame buvo numatyta, kad „TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje, jeigu jie neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai“, buvo iš esmės performuluotas: jame buvo nustatyta, kad „Lietuvoje galioja tik Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimti įstatymai. TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje tik juos įregistravus Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sprendimu, priimtu 2/3 deputatų balsų“. Nors naujai suredaguotas Konstitucijos projekto 70 straipsnis įtvirtino Lietuvos TSR įstatymų prioritetą, tačiau jo redakcija gali būti vertinama kaip šiek tiek disonuojanti su kitais Konstitucijos projekto straipsniais, kurie nustatė daug ryškesnes būsimos nepriklausomos Lietuvos valstybės gaires. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1988 m. lapkričio 17–18 d. sesijoje svarstyti pateikto Lietuvos TSR Konstitucijos projekto straipsniai, kuriuose numatyta konstitucinė priežiūra, bendros Sąjūdžio Seimo tarybos ir Sąjūdžio Kauno tarybos komisijos parengtame Lietuvos TSR Konstitucijos projekte liko nepakeisti.

Sąjūdžio Seimo tarybos ir Sąjūdžio Kauno tarybos bendros komisijos parengtas Konstitucijos projektas „jau nebuvo LTSR konstitucijos pakeitimų pasiūlymai dėl maksimalaus „LTSR suvereniteto SSRS sudėtyje“ įtvirtinimo, nes reiškė pseudovalstybinio LTSR darinio su jo surogatine konstitucija panaikinimą, o ne tolesnę jo transformaciją. Nustatyti Lietuvos valstybės konstituciniai pagrindai reiškė valstybės nepriklausomybę ir buvo nesuderinami su jos buvimu Sovietų Sąjungos sudėtyje. Todėl Sąjūdis juos viešai paskelbė, bet oficialiai jų netvirtino ir TSKP kontroliuojamai Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai neteikė“[77]. Tikslas atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę labai aiškiai buvo deklaruotas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio 1989 m. vasario 16 d. deklaracijoje, kurioje pabrėžta, kad „Tauta niekada nesusi-

[74] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 90.

[75] Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas). *Kauno aidas*, 1989 m. sausio 26 d.

[76] Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas). *Atgimimas*, 1989 m. sausio 27 d.

[77] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 92.

taikė su valstybės suvereniteto praradimu ir kad Sąjūdis reiškia tautos ryžtą taikiu būdu atkurti savo teises gyventi nepriklausomai nuo bet kokio diktato“[78]. Sąjūdžio Kauno tarybos parengtame pirminiame deklaracijos projekte svarbiausias Sąjūdžio tikslas buvo išdėstytas dar atviriau: „Sąjūdis galutiniu suvereniteto siekimo tikslu laiko *nepriklausomos demokratinės Lietuvos valstybės sukūrimą*“[79] [išskirta autoriaus]. Sąjūdžio Seimo taryba tokį aiškų ir nedviprasmišką jo tikslų deklaravimą vertino kaip per daug rizikingą, todėl buvo ieškoma kompromisinių formuluočių, kurios išreikštų tą patį tikslą, tik švelnesne forma. Tai ir atsispindi Sąjūdžio 1989 m. vasario 16 d. deklaracijoje. Pabrėžtina, kad deklaracijos nuostatos, jog Lietuva turi būti nepriklausoma demokratinė valstybė, *inter alia* preziumavo, kad rengiamuose Konstitucijos projektuose turi būti įtvirtintas principas, kad Lietuvoje galioja tik Lietuvos įstatymai, jie negali prieštarauti Lietuvos Konstitucijai. Iš šio principo kilo ir tai, kad turi būti įsteigta konstitucinės priežiūros institucija, kuri spręstų, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1988 m. lapkričio 18 d. nutarimu sudaryta komisija tuo metu parengė Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas, kurios 1989 m. vasario 28 d. buvo paskelbtos laikraštyje „Tiesa“[80]. Šis Lietuvos TSR Konstitucijos projektas aiškiai disonavo su Sąjūdžio, turėjusio didžiulį visuomenės palaikymą, tikslais ir iš to kylančiais reikalavimais naujos konstitucijos turiniui. Komisijos projektas vėl buvo grindžiamas maksimalaus „Lietuvos TSR suvereniteto TSRS sudėtyje“ koncepcija, o ne būtinumu parengti tikros nepriklausomos Lietuvos valstybės konstitucinius pagrindus. Antai projekte buvo siūloma įtvirtinti, kad „Lietuvos TSR – suvereni tarybinė socialistinė valstybė TSR Sąjungos sudėtyje“ (71 straipsnis), kad „Lietuvos komunistų partija – TSKP sudėtinė dalis ir visuomenės avangardas“ (6 straipsnis), kad „kiekvienas Lietuvos TSR pilietis yra TSRS pilietis“, o „kitų sąjunginių respublikų piliečiai Lietuvos TSR teritorijoje naudojasi vienodomis teisėmis su Lietuvos TSR piliečiais“ (32 straipsnis), kad Lietuvoje funkcionuoja TSRS liaudies ūkiui priklausančios sąjunginio pavaldumo įmonės. Konstitucijos projekte buvo ir kitų nuostatų, kurios buvo akivaizdžiai nesuderinamos su Lietuvos, kaip nepriklausomybę siekiančios atkurti valstybės, tikrąja Konstitucija. Kartu negalima nepastebėti, kad projekte buvo nuostatų, kurios prieštaravo TSRS Konstitucijai. Antai buvo numatyta, kad „TSRS įstatymai, kiti TSRS aukščiausiųjų valstybinės valdžios ir valdymo organų aktai galioja Lietuvos TSR teritorijoje, jeigu jie nepažeidžia jos suverenių teisių, įtvirtintų Lietuvos TSR Konstitucijoje“ (73 straipsnio 1 dalis). Projekte pagal tobulinamą TSRS Konstitucijos projekto modelį buvo numatyta steigti Lietuvos TSR Konstitucinės priežiūros komitetą (119 straipsnio 1 dalis), kuris Lietuvos TSR liaudies deputatų suvažiavimui *teiktų išvadas*, ar Lietuvos TSR įstatymų projektai, kuriuos turi svarstyti suvažiavimas, atitinka Lietuvos TSR Konstituciją (120 straipsnio 1 dalis), ar Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos aktai, taip pat šio organo projektai atitinka Lietuvos TSR Konstituciją ir Lietuvos TSR įstatymus, kuriuos priėmė Lietuvos TSR liaudies de-

[78] *Lietuvos kelias*. Vilnius: Viltis, 1989, p. 49.

[79] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 93.

[80] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (Pagrindinis Įstatymas). *Tiesa*, 1989, Nr. 50 (13969).

putatų suvažiavimas (119 straipsnio 2 dalis). Buvo numatyta, kad Konstitucinės priežiūros komitetas *stebės*, ar Lietuvos TSR Konstituciją ir įstatymus atitinka Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimai ir potvarkiai (119 straipsnio 3 dalis). Išsiaiškinęs, kad aktas ar jo atskiros nuostatos prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai arba įstatymams, Konstitucinės priežiūros komitetas *siųs aktą išleidusiam organui savo išvadą*, kad būtų pašalintas padarytas pažeidimas. Tokios išvados priėmimas komitete *sustabdys* Lietuvos TSR Konstitucijai arba įstatymui prieštaraujančio akto ar jo atskirų nuostatų *vykdymą* (121 straipsnio 1 dalis). Buvo numatyta, kad Konstitucinės priežiūros komitetas *turės teisę pateikti siūlymą* Lietuvos TSR liaudies deputatų suvažiavimui, Lietuvos TRS Aukščiausiajai Tarybai, Lietuvos TSR Ministrų Tarybai panaikinti jiems atskaitingų organų arba pareigūnų aktus, prieštaraujančius Lietuvos TSR Konstitucijai arba įstatymui (121 straipsnio 2 dalis). Taigi pagal projektą Konstitucinės priežiūros komitetas priimtų išvadas, kad teisės aktas prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai ar įstatymui, išvados priėmimas sustabdytų įstatymo ar kito teisės akto taikymą, o jo panaikinimo klausimą spręstų tokį teisės aktą išleidusi institucija. Įdomu, kad projekte buvo numatyta, jog Konstitucinės priežiūros komitetas sudaromas ne tik iš teisės, bet ir iš politikos specialistų (119 straipsnio 1 dalis). Jis susidėtų iš 7 asmenų, juos rinktų Lietuvos TSR liaudies deputatų suvažiavimas dešimčiai metų. Projekto rengėjai, konstatuodami, kad jame yra nuostatų, nesuderinamų su TSRS Konstitucija, lyg pasiteisindami rašė: „tačiau toliau žengiant pertvarkos keliu bus tobulinama ir TSRS Konstitucija“, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas teiks TSRS Aukščiausiajai Tarybai pasiūlymus dėl TSRS Konstitucijos atitinkamų straipsnių pakeitimo[81]. Tikėtis, kad TSRS Aukščiausioji Taryba sutiks padaryti TSRS Konstitucijos pataisas, įtvirtinančias, pavyzdžiui, vadinamųjų sąjunginių respublikų įstatymų viršenybę prieš TSRS įstatymus, buvo ne tik savęs, bet ir visuomenės apgaudinėjimas.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis nepritarė tokiam Lietuvos TSR Konstitucijos projektui. Sąjūdžio Seimo 1989 m. balandžio 1 d. priimtame Pareiškime Lietuvos žmonėms dėl pateikto svarstyti Lietuvos TSR Konstitucijos projekto[82] konstatuota, kad *projektas negali būti skelbiamas tautos vardu kaip nauja konstitucija*, kad iš jo būtina išbraukti nuostatas, nesuderinamas su valstybės suverenitetu. Pareiškime buvo nurodyti konkretūs Konstitucijos projekto straipsniai, kurie yra nepriimtini[83].

1989 m. kovo 26 d. vyko Sovietų Sąjungos liaudies deputatų rinkimai, kuriuos laimėjo Sąjūdis, iškovodamas net 36 vietas iš 42. Deputatai buvo išrinkti Tautos, remiančios Sąjūdžio siekį atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę, jie turėjo tautos daugumos mandatą atstovauti tokiam tikslui ir prisidėti prie jo įgyvendinimo. „Taigi su

[81] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) projekto paaiškinamasis tekstas, pateiktas po projektu. *Tiesa*, 1989, Nr. 50 (13969).

[82] Sąjūdžio Seimo pareiškimas Lietuvos žmonėms dėl pateikto svarstymui Lietuvos TSR Konstitucijos projekto. Iš *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*, 43 išnaša, p. 479.

[83] Šios knygos dalies autorius bandė kalbinti kai kuriuos nurodytos Lietuvos TSR Konstitucijos projekto rengimo komisijos narius teisininkus, norėdamas sužinoti, kodėl buvo parengtas būtent toks Konstitucijos projektas, kuris aiškiai neatitiko to meto realijų, tačiau visi kalbinti komisijos nariai sakė, kad jie nieko neprisimena apie projekto rengimą, nedalyvavo komisijos posėdžiuose ir pan., todėl paaiškinti, kas ir kodėl parengė būtent tokį Konstitucijos projektą, negali.

Sąjūdžio platforma demokratiškai išrinkti deputatai sudarė Tautos įgaliotą delegaciją Lietuvą okupavusios valstybės aukščiausioje asamblėjoje, įpareigotą ginti prigimtines ir neatimamas Tautos teises atkurti nepriklausomą valstybę“[84]. Sąjūdžio pergalė Sovietų Sąjungos liaudies deputatų rinkimuose pakeitė politinių jėgų santykį Lietuvoje ne komunistų partijos naudai, leido Sąjūdžiui didinti spaudimą tuometinei komunistų partijos kontroliuojamai Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai ir reikalauti, kad ji priimtų Sąjūdžio siūlomas Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas. 1989 m. gegužės 18 d. Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą dėl Lietuvos TSR Konstitucijos 11, 31, 37 ir 70 straipsnių pakeitimo[85] pagal Sąjūdžio pasiūlytas formuluotes. Konstitucijos 70 straipsnyje TSRS ir Lietuvos TSR įstatymų santykis buvo apibrėžtas taip: „Lietuvos TSR galioja tik jos Aukščiausiosios Tarybos arba referendumu priimti įstatymai. TSRS įstatymai ir TSRS valstybinės valdžios ir valdymo organų teisiniai aktai Lietuvos TSR teritorijoje galioja tik Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai juos patvirtinus ir įregistravus nustatyta tvarka. Jų galiojimas gali būti apribotas ar sustabdytas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu.“ Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba taip pat priėmė deklaraciją „Apie Lietuvos valstybinį suverenitetą“, kurioje buvo skelbiama, kad „<...> nuo šios dienos, priėmus Lietuvos TSR Konstitucijos 70 straipsnio pataisą, Lietuvos TSR galioja tik jos Aukščiausioje Taryboje priimti arba patvirtinti įstatymai. Ateities santykiai su TSRS ir kitomis valstybėmis turi būti nustatomi tik tarpvalstybinėmis sutartimis.“ Teisinėje literatūroje nurodoma, kad priimdama nurodytą deklaraciją „marionetinės prigimties institucija – Lietuvos TSR AT, kuri buvo skirta neteisėtai okupacijai maskuoti“, ėmėsi ginti okupuotos valstybės – Lietuvos Respublikos teises“[86]. Tačiau tai nereiškia, kaip kartais teigiama, kad nuo 1985 m. veikusi paskutinė Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba esą *evoliucionavo* „iš fiktyvios valdžios į parlamentą“[87]. Tai, kad Sąjūdžio spaudžiama Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba 1988–1990 m. vasario mėn. priėmė kai kuriuos teisės aktus (dėl valstybinės kalbos, vėliavos, Molotovo–Ribbentropo pakto ir kt.), ir tai, kad devintojo dešimtmečio pabaigoje per šią svetimos valstybės primestą instituciją buvo galima siekti priimti kai kuriuos Lietuvai naudingus sprendimus, visiškai nereiškia, kad minėtos Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prigimtis pasikeitė – ji nebuvo parlamentas, nebuvo tautos atstovybė, neturėjo tautos mandato, nes ją išrinko ne tauta, o sudarė (paskyrė) Sovietų Sąjungos komunistų partija.

Pakeitus Lietuvos TSR Konstitucijos 70 straipsnį, reikėjo nustatyti jo įgyvendinimo tvarką. Tai buvo padaryta Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1989 m. lapkričio 3 d. nutarimu „Dėl Lietuvos TSR Konstitucijos (Pagrindinio Įstatymo) 70 straipsnio taikymo tvarkos“[88]. Nutarime buvo nustatyta, kad TSRS įstatymų, kitų teisės aktų normos įsigalioja Lietuvos TSR teritorijoje keliais būdais: jeigu jos inkorporuojamos

[84] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 97–98.

[85] *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1989, Nr. 15-166.

[86] ŽALIMAS, 43 išnaša, p. 178.

[87] BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ, D.; TAMOŠAITIS, M.; TRUSKA, L. *Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia.* Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 226; SVARAUSKAS, A. Studija apie moderniojo parlamentarizmo raidą Lietuvoje. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9, p. 211.

[88] *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1989, Nr. 32-432.

į Lietuvos TSR įstatymus ir kitus teisės aktus; kai Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priima specialų sprendimą dėl šių normų galiojimo Lietuvoje.

Rengdamasis 1990 m. vasario 24 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimams, Sąjūdis savo rinkimų programoje[89] nurodė ir tai, kad reikia priimti Nepriklausomos Lietuvos Laikinąją Konstituciją, įsteigti Konstitucinį ir administracinius teismus. Buvo akivaizdu, kad netrukus prasidės naujas Lietuvos valstybingumo etapas, bus parengta nauja Laikinoji Konstitucija, bus diskutuojama ir dėl Konstitucinio Teismo įsteigimo. Tai analizuosime šiek tiek vėliau, o dabar *pabandykime įvertinti 1988–1990 m. rengtus Lietuvos TSR Konstitucijos projektus mūsų nagrinėjamu konstitucinės priežiūros instituto formavimosi aspektu: pirmiausia, ar tuo laikotarpiu rengti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai gali būti laikomi Lietuvos „konstitucionalizmo raidos išraiška", „konstitucine kūryba"*[90]. Tik atsakę į šį klausimą, galėsime atsakyti ir į kitą: *ar Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numatyta Lietuvos TSR įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai patikra gali būti laikoma „konstitucinės priežiūros užuomazga", ar LTSR Konstitucijos projektuose buvo suformuota „konstitucinės kontrolės koncepcija"*[91].

Kalbėti apie konstiucionalizmo raidą ir jos apraiškas galima tik tuo atveju, jeigu valstybė realiai egzistuoja ir turi tikrą konstituciją. Lietuvos TSR nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma. Minėta, kad terminas „Lietuvos TSR" atspindėjo okupuotos Lietuvos valstybės teritorijos valdymo būdą, tai buvo „Lietuvą okupavusios Sovietų Sąjungos įsteigtas Lietuvos Respublikos teritorijoje surogatinis pseudovalstybinis darinys", „<...> skirtas tariamam LTSR valstybingumui imituoti, SSRS įvykdytos Lietuvos okupacijai ir aneksijai maskuoti"[92]. Nėra reikalo įrodinėti, kad 1978 m. balandžio 20 d. Lietuvos TSR Konstitucija[93] (būtent ji galiojo tuo metu, kai buvo rengiami nauji jos projektai) nebuvo tikra konstitucija. Kaip ir pirmoji Lietuvos TSR Konstitucija, kurią 1940 m. rugpjūčio 25 d. priėmė vadinamasis liaudies seimas, tai buvo Sovietų Sąjungos prievarta Lietuvai primestas teisės aktas, pagal kurį buvo organizuojamas okupuotos Lietuvos valdymas, tvarkomas jos politinis, ūkinis, visuomeninis gyvenimas. Konstituciją priima tauta ar jos įgalioti atstovai. 1978 m. Lietuvos TSR Konstituciją priėmė ne tauta ir ne jos įgalioti atstovai, o Sovietų Sąjungos komunistų partijos paskirta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, kuri buvo ne tautos atstovybė, ne parlamentas, o tik okupacinės sovietų valdžios sudaryta ir jos visiškai kontroliuojama administracinė įstaiga, turėjusi klusniai „legalizuoti" visus Sovietų Sąjungos valdžios institucijų sprendimus, suteikdama jiems Lietuvos TSR įstatymų formą. Kad ir ką sakytume apie Lietuvos TSR Konstituciją, ji neatspindėjo tautos valios ir jos siekių, nes okupacijos sąlygomis tauta neturėjo jokių galimybių laisvai išreikšti savo valios ir troškimų. „Lietuvos TSR konstitucija Lietuvai buvo ne

[89] *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*, 43 išnaša, p. 477.

[90] ŽILYS, 29 išnaša, p. 83–84; ŽILYS, 19 išnaša, p. 30; ŠILEIKIS, 54 išnaša, p. 39.

[91] ŽILYS, 29 išnaša, p. 85.

[92] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 112.

[93] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Konstitucija (Pagrindinis Įstatymas). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1978, Nr. 11-130.

konstitucija, o tik SSRS konstitucijos klonas – teritorinio lygmens SSRS „pagrindinis įstatymas“, įforminęs jos okupuotos ir aneksuotos Lietuvos teritorijos administravimo modelį“[94]. Vadinamieji Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos rinkimai buvo tik imitacija, nes realiai deputatus skyrė Sovietų Sąjungos komunistų partija. Taigi Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, neturėdama tautos mandato reikšti tautos valią, neturėjo tautos įgaliojimų priimti ir 1988–1990 m. „patobulintos“ Lietuvos TSR Konstitucijos, kad ir kas parengė jos projektą.

Konstatavus, kad Lietuvos TSR nebuvo valstybė, o Lietuvos TSR Konstitucija nebuvo tikroji konstitucija, darytina išvada, kad *nėra jokio teisinio pagrindo 1988–1990 m. rengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų laikyti konstitucionalizmo raidos raiška*. Kad būtų aiškiau, paklauskime kitaip: kokios valstybės konstitucionalizmo raidą atspindėtų nurodyti *Lietuvos TSR* Konstitucijos projektai? Tikrai ne Lietuvos. Ir jokios kitos valstybės. Manytina, kad 1988–1990 metais rengti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai vertintini ne kaip Lietuvos konstitucionalizmo raidos reiškiniai, o tik kaip mėginimai pakeisti okupacinės valstybės Lietuvai prievarta primestą teisės aktą, turėjusį konstitucijos pavadinimą, bet tokiu nebuvusį; tokiais pakeitimais buvo siekiama palankesnių sąlygų okupuotai Lietuvai. Sovietų Sąjunga nesiėmė jokių veiksmų jėga užgniaužti Lietuvos TSR Konstitucijos projektų rengimo, nes jais nebuvo peržengta raudona linija – Lietuva buvo matoma kaip socialistinė valstybė, siekianti didesnio savarankiškumo, bet nenutraukianti ryšių su TSRS. Vėliau Sovietų Sąjungos komunistų partijos generalinis sekretorius M. Gorbačiovas (beje, pirmasis ir vienintelis TSRS prezidentas) rašė, kad maždaug iki 1989 m. vidurio Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies frontai [Lietuvos Sąjūdis – autoriaus pastaba], keldami gimtosios kalbos tam tikroje respublikoje įteisinimo, 1918 m. tautinių himnų ir vėliavų grąžinimo, migracijos apribojimo, realaus respublikų savarankiškumo klausimus, veikė remdamiesi savo konstitucijų formuluotėmis ir pagrindiniu TSRS įstatymu. „Visa tai, apskritai paėmus, vyko nenukrypstant nuo partijos XIX konferencijos idėjų – nekeliant reikalavimų išstoti iš Sąjungos“[95]. Pritartina nuomonei, kad „Sąjūdžio pastangomis LTSR AT 1989 m. gegužės 18 d. priimti LTSR „suvereniteto“ įtvirtinimo įstatymai *[LTSR Konstitucijos pataisos. – Red. pastaba]* ir visi vėliau priimti LTSR (ne) teisės aktai turėjo tik politinę, bet ne teisinę vertę ir Lietuvos TSR (ne) teisinės padėties niekaip nekeitė. Formaliai įgyvendinamas LTSR savarankiškumas jos konstitucijoje nebuvo nei tariamo LTSR valstybingumo kūrimo etapas, nei teisinio Lietuvos valstybės atkūrimo tarpinis etapas. Tai buvo tik SSRS unitarinės (vientisos) valdžios sandaros transformacija Lietuvos teritorijoje – SSRS centrinės valdžios institucijų tiesioginio valdymo įgaliojimų „perėmimas“ į LTSR vietos valdžios institucijų dispoziciją. Kartu buvo ardomi pusės amžiaus trukmės LTSR vietos valdžios paklusnumo SSRS centrinės valdžios institucijoms santykiai“[96].

[94] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 112.

[95] *Lietuva pasaulio galingųjų akiratyje 1988–1991: Nepriklausomybės atkūrimo užkulisiai žymiausių politikų memuaruose*. Vilnius: Algimantas, 2005, p. 12.

[96] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 114.

Toks požiūris gali būti atspirties taškas atsakant į kitą klausimą: ar 1988–1990 m. rengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numatyta įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai patikra gali būti laikoma „konstitucinės priežiūros užuomazga“, ar Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose buvo suformuota „konstitucinės kontrolės koncepcija“? Konstitucinės priežiūros esmė ir paskirtis – užtikrinti, kad įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarautų Konstitucijai, t. y. neprieštarautų toms fundamentalioms vertybėms, kurias tauta tiesiogiai ar per savo demokratiškai išrinktus atstovus įtvirtino Konstitucijoje. Konstitucinė priežiūra turi garantuoti, kad nuo tų vertybių nebūtų nukrypstama, turi užtikrinti Konstitucijos viršenybę, kartu – joje įtvirtintos tautos valios viršenybę. Jeigu sutinkame su tuo, kad Lietuvos TSR Konstitucijos projektai nebuvo tikros nepriklausomos Lietuvos valstybės konstitucijos projektai, kad nauja „patobulinta“ Lietuvos TSR Konstitucija, jeigu ji būtų priimta, negalėtų būti laikoma tautos valia priimta konstitucija, nes ją priimtų tautos įgaliojimų neturinti Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, turime pripažinti ir tai, kad būtų pagrindas abejoti, ar „patobulintoje“ Lietuvos TSR Konstitucijoje būtų įtvirtintos tos vertybės, kurių tikrai nori tauta. Atsirastų labai didelis teisinis netikrumas. Kad ir kaip vertintume Lietuvos TSR Konstitucijos projektus, tai buvo ne nepriklausomos valstybės konstitucijos projektai, o Sovietų Sąjungos okupuotai Lietuvai prievarta primestos Lietuvos TSR Konstitucijos, neturėjusios nieko bendra su tikra konstitucija, pakeitimo projektai. Visi jie buvo grindžiami ne nepriklausomos valstybės koncepcija, o didesnio „Lietuvos TSR savarankiškumo“ TSRS sudėtyje siekiu ar „suverenios socialistinės valstybės, turinčios būtinus sutartinius ryšius su TSRS“, principu. Arčiausiai prie nepriklausomos valstybės konstitucijos priartėjo Sąjūdžio Seimo tarybos ir Sąjūdžio Kauno tarybos bendros konstitucinės komisijos 1989 m. lapkričio 11 d. parengtas Lietuvos TSR Konstitucijos projektas[97], kuris, beje, net nebuvo pateiktas svarstyti Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai, gerai suprantant, kad jis atspindi tik tam tikrą trumpalaikę to laikotarpio situaciją. 1988–1989 m. rengtuose Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose nebuvo galimybių išreikšti didesnių tikslų ir siekių. Kita vertus, visuose Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose buvo nemažai abejotinų, su demokratinės teisinės valstybės principais menkai suderinamų nuostatų. *Projektuose numatyta konstitucinę priežiūrą turėjusi vykdyti institucija (Lietuvos TSR Konstitucinis teismas, Lietuvos TSR Konstitucinės priežiūros komitetas) turėtų tikrinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja netikros valstybės netikrai konstitucijai.* Tai neturėtų nieko bendra su tikra konstitucine priežiūra, paneigtų jos esmę ir paskirtį. Todėl 1988–1989 m. rengtuose Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numatytą įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai patikrą, mūsų nuomone, nėra jokio teisinio pagrindo vadinti „konstitucinės priežiūros užuomazga“; Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose nebuvo suformuota ir „konstitucinės kontrolės koncepcija“. Terminai „konstitucinė priežiūra“, „konstitucinė kontrolė“ gali būti taikomi tik reiškiniams, kurie nepaneigia visuotinai pripažįstamos konstitucinės priežiūros ir konstitucinės kontrolės esmės ir paskirties. *Gal Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numa-*

[97] Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas). *Atgimimas*, 1989 m. sausio 27 d.

tytą minėtą patikrą būtų tiksliau vadinti priemone, turėjusia užtikrinti, kad įstatymai ir kiti teisės aktai atitiktų aukštesnės galios teisės aktą, kuris tik vadinosi konstitucija, tačiau toks nebuvo. Spręsti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, nėra tas pats, kas vykdyti konstitucinę priežiūrą. Mokslinėje teisės literatūroje suformuotam požiūriui, kad 1988–1990 m. rengtuose Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose numatyta įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Lietuvos TSR Konstitucijai patikra esą gali būti laikoma konstitucionalizmo raidos dalimi, konstitucinės priežiūros užuomazga, konstitucinės priežiūros koncepcijos išraiška ir pan., negalime pritarti ir dėl to, kad tai, mūsų nuomone, nesiderintų su 1990 m. kovo 11 d. atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumo principu. Tai, kad Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose buvo numatomas Lietuvos TSR Konstitucinis teismas, kuris turėjo spręsti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai, jokiu būdu nereiškia, kad 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinės kontrolės institutas gali būti kildinamas iš minėtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų nuostatų apie „konstitucinę priežiūrą“ ar nurodytose nuostatose suformuotos „konstitucinės kontrolės koncepcijos“. Nėra jokio teisinio pagrindo šiuo metu veikiančio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ištakų ieškoti netikroje Lietuvos TSR Konstitucijoje ar jos „patobulintuose“ projektuose, kad ir kas juos buvo parengęs. „Šiandien ieškoti lietuviškos konstitucinės kontrolės ištakų *vien* savo intelektinėje patirtyje, juolab penkiasdešimt metų neigtoje, kraipytoje ir maskuotoje, reikštų kelti hipotezę, kurią vargu ar įmanoma patikrinti“[98]. Pasakysime kategoriškiau: turime kalbėti ne apie tai, ar ją įmanoma (neįmanoma) patikrinti, o apie tai, kad nėra jokio teisinio pagrindo kelti tokią hipotezę.

Išsiaiškinti, ar 1988–1990 m. parengti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai buvo „konstitucionalizmo raidos raiška“, labai svarbu, nes atsakymas į šį klausimą lemia, *ar nurodytas laikotarpis gali būti laikomas vientiso Lietuvos konstitucionalizmo raidos dalimi*. Mokslinėje teisės literatūroje teigiama, kad „šiuolaikinės Lietuvos konstitucinė sistema formavosi keliais etapais. *Pirmajam etapui* priskirtinas 1988–1990 m. laikotarpis“[99]. Šio teiginio autoriaus čia pat padarytas patikslinimas, kad „egzistavusi teisinė tvarka apibūdintina kaip *quasi* teisinė, o konstituciniu lygmeniu – *quasi* konstitucinė“, 1988–1990 m. laikotarpio bendro vertinimo nekeičia – jis laikomas vienu iš Lietuvos konstitucinės sistemos formavimosi etapų. Nuomonės, kad nurodytas laikotarpis yra Lietuvos konstitucionalizmo dalis, laikosi ir kai kurie kiti autoriai. Antai rašoma, kad „vertinant Lietuvos valstybės funkcionavimo atkūrimo genezę 1988–1990 m., tuometinių Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio politinių reikalavimų įgyvendinimą atitinkama konstitucine kūryba (Lietuvos TSR Konstitucijos atitinkamomis pataisomis) galima laikyti *savita konstitucionalizmo išraiška*. Tai pasakytina ir apie Sąjūdžio Steigiamajame suvažiavime (1988 m. spalio 22–23 d.) priimtą

[98] KŪRIS, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas.* Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga (2002 m. kovo 15–16 d., Vilnius). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 11.

[99] ŽILYS, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės prielaidos. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 159.

rezoliuciją „Dėl Lietuvos TSR suvereniteto sampratos“, pagal kurią LTSR gali įgyvendinti teisę išstoti iš TSRS Konstitucijoje numatytomis piliečių apsisprendimo formomis. <...> *ydinga teigti, kad paskutiniais LTSR gyvavimo metais reiškėsi vienoks konstitucionalizmas, o po 1990 m. kovo 11 d. – iš esmės kitoks. Principiniu požiūriu 1990 m. kovo 11 d. – tai kalnagūbris, skiriantis LTSR ir Lietuvos Respublikos konstitucijas ir konstitucinę teisę, bet ne konstitucionalizmą, kuris LTSR iš esmės prasidėjo nuo 1988 m.* viešai deklaruotų Sąjūdžio konstitucinių iniciatyvų <...>. Taigi *konstitucionalizmas Lietuvoje tiek 1988–1990 m., tiek 1990–1992 m. iš esmės vertintinas vienodai* – kaip taikingas valstybinės bendruomenės (ja tapti siekiančių LTSR piliečių) *suvereniteto reiškimas konstitucine kūryba, alternatyviais projektais, konstitucijų pataisomis*“[100] [išskirta autoriaus]. Mokslininkai, pritariantys tokiam 1988–1990 m. politinio proceso vertinimui, pažymi, kad „šio turinio esminiais reiškiniais laikytini ne tik Sąjūdžio Steigiamojo suvažiavimo, bet ir vėlesni Sąjūdžio Seimo dokumentai, *galiojusios Konstitucijos pataisos* bei kiti politiniai dokumentai <...>. Analizuojant 1988–1990 m. *konstitucionalizmo* turinį, reikėtų atsižvelgti ir į kitus teisinės kūrybos aspektus <...>“[101] [išskirta autoriaus]. Į kokius? Nurodoma, kad „siekiant bent iš dalies atsakyti į klausimą, kokiu mastu konstitucinė *laisvės idėja skatino konstitucinį procesą, reikėtų pasiremti pagrindiniais konstituciniais reiškiniais ir faktais, kurių visuma ir sudaro konstitucionalizmo turinį tuo laikotarpiu*“[102] [išskirta autoriaus]. Pagrindinių konstitucinių reiškinių ir faktų analizė pradedama daug kartų minėtu Lietuvos TSR mokslų akademijos 1988 m. parengtu Lietuvos TSR Konstitucijos projektu, vėliau pateikiami kiti 1988–1989 m. rengti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai. Kaip papildomas argumentas, turintis patvirtinti, kad nurodyti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai esą priskirtini to laikotarpio konstituciniams reiškiniams, *inter alia* nurodoma, kad minėtų projektų kai kurios nuostatos buvo įtrauktos į 1990 m. kovo 11 d. priimtą Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą.

Taigi matome labai aiškią poziciją: 1988–1990 m. parengti Lietuvos TSR Konstitucijos projektai buvo „konstitucionalizmo raidos raiška“, nurodytas laikotarpis gali būti laikomas *vientiso* Lietuvos konstitucionalizmo raidos dalimi. Bet ar toks požiūris teisiškai pagrįstas? Manytume, kad ne. Minėta, kad 1988–1990 m. parengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų negalime laikyti „konstitucionalizmo raidos raiška“ vien dėl to, kad Lietuvos TSR nebuvo valstybė, o 1978 m. Lietuvos TSR Konstitucija (būtent ji galiojo tuo metu, kai buvo rengiami nauji jos projektai) nebuvo tikra konstitucija, todėl būtų tiksliau kalbėti ne apie „konstitucionalizmo raidos reiškinius“, o tik apie bandymus pakeisti Sovietų Sąjungos okupuotai Lietuvai prievarta primestą teisės aktą, turintį konstitucijos pavadinimą, bet tokiu nesantį. Lietuvos TSR konstitucijos pataisos, padarytos 1989 m., įtvirtino tik didesnį „Lietuvos TSR savarankiškumą TSRS sudėtyje“. Nors Lietuvos TSR Konstitucijos (1989 m. gegužės

[100] ŠILEIKIS, 54 išnaša, p. 40–41. Apie tai, kad 1988–1992 m. vyko Lietuvos konstitucionalizmo raida, E. Šileikis rašo ir straipsnyje „Konstitucijos 25-mečio fenomenas: subrandinimo veiksniai ir iššūkiai“. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 22.

[101] ŽILYS, 54 išnaša, p. 136.

[102] *Ibid.*

18 d. redakcija) 70 straipsnyje buvo nustatyta, kad „Lietuvos TSR galioja tik jos Aukščiausiosios Tarybos arba referendumu priimti įstatymai. TSRS įstatymai ir TSRS valstybinės valdžios ir valdymo organų teisiniai aktai Lietuvos TSR teritorijoje galioja tik Lietuvos TSR Aukščiausiajai Tarybai juos patvirtinus ir įregistravus nustatyta tvarka. Jų galiojimas gali būti apribotas ar sustabdytas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu“, Sovietų Sąjungos okupuotoje Lietuvoje faktiškai ir toliau buvo taikomi TSRS įstatymai, nes nebuvo laiko ir galimybių įvertinti, kokie TSRS įstatymai, priimti iki 1989 m. gegužės 18 d. padarytos Lietuvos TSR Konstitucijos pataisos, gali būti taikomi Lietuvoje. Tai, kad Sąjūdžio rengtų ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos priimtų Lietuvos TSR Konstitucijos straipsnių kai kurios formuluotės panašios į 1990 m. kovo 11 d. priimto Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo formuluotes[103], dar neįrodo, kad 1988–1990 m. laikotarpis esą sudaro dalį vientiso konstitucingumo proceso, vykusio 1988–1992 m. *Tikras Lietuvos konstitucingumo procesas prasidėjo tik 1990 m. kovo 11 d., kai buvo priimtas Aktas dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo*. Pritartina nuomonei, kad „LTSR AT vykdytą LTSR savarankiškumo SSRS sudėtyje formalaus įtvirtinimo LTSR Konstitucijoje procesą, nors jį forsavo Tautos remiamas Sąjūdis, *nėra jokio pagrindo vertinti kaip Lietuvos konstitucinį procesą* ar apskritai kaip parlamentinį konstitucinį procesą okupuotoje Lietuvoje. *Tai buvo teisėtų pozityvių režimo pokyčių Lietuvoje politinis procesas*, vykęs Sąjūdžiui pasinaudojant Lietuvai primestais surogatiniais SSRS teisinės sistemos įrankiais. Tas kvazikonstitucinis procesas silpnino okupacinį režimą Lietuvos teritorijoje. Daliniai jo pasiekimai *buvo politiniai, bet ne teisiniai* Lietuvos pasiekimai, mažinę kliūtis jos kelyje į galutinį tikslą – nepriklausomybę“[104]. Tarp paskutinės sovietinės Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir laisvuose, demokratiškuose rinkimuose 1992 m. vasario 24 d. išrinktos Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nėra jokių teisinių perimamumo ryšių. Tokių ryšių nėra ir tarp 1988–1990 m. rengtų Lietuvos TSR Konstitucijos projektų ir 1990 m. kovo 11 d. priimto Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo. Daryti išvadą, kad 1988–1992 m. vyko vientisas Lietuvos konstitucinės kūrybos procesas, yra akivaizdžiai klaidinga[105].

Taigi turime du skirtingus požiūrius į tai, kaip vertinti Sovietų Sąjungos okupuotai Lietuvai prievarta primestos Lietuvos TSR Konstitucijos keitimo projektus, rengtus 1988–1990 m., ir 1989 m. padarytas Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas. Tai rodo, kad „vienareikšmė okupacinio režimo primestos LTSR konstitucijos „tobulinimo“ proceso esmės ir prasmės LTSR laikotarpiu iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo samprata viešoje erdvėje vis dar *nėra susiformavusi ir tapusi bendru na-*

[103] Mokslinėje teisės literatūroje rašoma, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas įtvirtino sovietinio pseudokonstitucionalizmo ir politinės bei teisinės praktikos neigtas vertybes – privatinę nuosavybę, daugpartinę sistemą, žmogaus teises, valstybės atsakomybę piliečiui, o svarbiausia – valstybės nepriklausomybę, bet savo sąvokomis, formuluotėmis, daugeliu atžvilgių ir struktūra Laikinasis Pagrindinis Įstatymas buvo tikra sovietinės konstitucijos kopija. KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*, 19 išnaša, p. 61.

[104] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 114.

[105] *Ibid.*, p. 80.

cionaliniu naratyvu, kurį vadinamoji Sąjūdžio karta turėtų perduoti jaunajai nepriklausomos Lietuvos kartai, ypač studentijai“[106] [išskirta autoriaus]. Platesnė diskusija šiuo klausimu būtų labai naudinga. Jeigu ji būtų grindžiama remiantis tarptautine ir konstitucine teise, tikrąja konstitucijos ir konstitucionalizmo samprata, tikėtina, kad būtų rasta ir pateikta papildomų įtikinamų argumentų, paneigiančių požiūrį, kad „1988–1990 m. laikotarpis yra Lietuvos konstitucinės sistemos formavimosi pirmasis etapas“[107], kad „*konstitucionalizmas Lietuvoje tiek 1988–1990 m., tiek 1990–1992 m. iš esmės vertintinas vienodai*“[108], kad *1988–1990 m.* laikotarpis esą gali būti laikomas *vientiso* Lietuvos konstitucionalizmo raidos dalimi. Dar kartą pasakysime, kad, mūsų nuomone, jis negali būti vertinamas vienodai – skiriamoji riba yra 1990 m. kovo 11 d., kai buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė. Tik nuo šios dienos toliau buvo tęsiama 1940 m. sovietinės okupacijos nutraukta Lietuvos konstitucingumo raida. 1940–1990 m. laikotarpis – tai sovietinės okupacijos laikotarpis, jis negali būti vadinamas Lietuvos konstitucingumo raidos laikotarpiu, todėl ir į jį patenkantis 1988–1990 m. laikotarpis negali būti laikomas Lietuvos konstitucingumo laikotarpiu. „Vientiso konstitucingumo proceso“ doktrina, kad ir ką sakytų jos autoriai, suponuoja nurodyto proceso *tęstinumą*, perimamumą, bet kaip *1990 m. kovo 11 d. atkurta Lietuvos valstybė nėra Lietuvos TSR tęsinys, taip ir nepriklausomos valstybės konstitucionalizmas nėra tariamo Lietuvos TSR konstitucionalizmo tęsinys. Pabrėžtina, kad 1988–1989 m. parengtomis ir priimtomis Lietuvos TSR Konstitucijos pataisomis Lietuvos TSR politinė sistema nebuvo reformuota.* Ji ir negalėjo būti reformuota, nes Sovietų Sąjungos okupuotą ir aneksuotą Lietuvos valstybę tuo metu realiai valdė Sovietų Sąjungos komunistų partija, Sovietų Sąjungos valstybės valdžios ir valdymo institucijos, taip pat Sovietų Sąjungos komunistų partijos vietinis padalinys – Lietuvos komunistų partija, o Lietuvoje galiojo Sovietų Sąjungos įstatymai ir kiti teisės aktai bei jų pagrindu Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos, Ministrų Tarybos, kitų Lietuvą administruojančių institucijų priimti vietiniai įstatymai ir kiti teisės aktai.

Tai nereiškia, kad teisinės diskusijos, vykusios 1988–1989 m. rengiant Lietuvos TSR Konstitucijos pakeitimo projektus ir pagal Sąjūdžio pasiūlymus darant Lietuvos TSR Konstitucijos pataisas, buvo beprasmės. Ne, jos buvo labai naudingos, nes leido sukaupti reikiamų teisinių žinių, kurių tuo metu labai stokota ir kurios labai pravertė vėliau, kai buvo rengiamas 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija), o vėliau ir 1992 m. spalio 25 d. Konstitucija. 1988–1990 m. diskusijose buvo plėtojama teisinė mintis, „brandinamos naujos konstitucinės sistemos vizijos“[109], formuluojamos tam tikros teisinės idėjos. Tai, kad jos nebuvo tokios, kurias galėtume priskirti konstitucionalizmo raidos reiškiniams, jokiu būdu nėra priekaištas jų autoriams. Teisinių idėjų ribotumą daugiausia lėmė tai, kad jas buvo planuojama įterpti į netikros valstybės netikrą konstituciją. Taigi jų autoriai buvo suvaržyti. To laikotarpio aplinkybės Lietuvos TSR

[106] *Ibid.*, p. 81.
[107] ŽILYS, 99 išnaša, p. 159.
[108] ŠILEIKIS, 54 išnaša, p. 40–41.
[109] ŽILYS, 99 išnaša, p. 159.

Konstitucijos projektų rengėjams neleido peržengti tam tikrų sovietinės valdžios nubrėžtų ribų, o gal ir vidinės savicenzūros bei savisaugos ribų. Konstitucijos projektuose atsispindėjo to meto teisinė savivoka. Situacija, susiklosčiusi po Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1989 m. lapkričio 17–18 d. sesijos, kurioje net nebuvo pradėtas svarstyti Sąjūdžio teikiamas Lietuvos TSR Konstitucijos projektas, turėjęs realiai padidinti Lietuvos TSR savarankiškumą, pagrįstai apibūdinama taip: „<...> Lietuvos TSR konstitucijos projekto patvirtinimas Lietuvos TSR Aukščiausiojoje Taryboje Lietuvos juridinės padėties iš esmės nebūtų komplikavęs, tačiau realiai laisvėjimas vyko taip greitai, kad ta Konstitucija vargu ar būtų įnešusi kokių nors pozityvių slinkčių į žmonių sąmonę ir gyvenimą. *Negatyvių duoti aiškiai galėjo*“[110] [išskirta autoriaus]. Tuo metu vykusios diskusijos dėl Lietuvos TSR Konstitucijos projektų, mūsų nuomone, vertintinos tik kaip to laikotarpio teisinę savivoką atspindinčių tam tikrų teisinių idėjų raiška, naujų teisinių idėjų paieška ir jų aptarimas. Tai, kad Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme galima įžvelgti tam tikrų 1988–1990 m. keltų teisinių idėjų atspindžių, nereiškia, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas esą *pratęsė* idėjas, kurios buvo suformuluotos Lietuvos TSR Konstitucijos projektuose ir jos pataisose[111]. Kad ir kaip kritiškai vertintume Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, tai buvo ne Lietuvos TSR Konstitucijos klonas, iš kurios, kaip nurodoma mokslinėje teisės literatūroje, buvo išbrauktos bet kokios užuominos „apie politinius Lietuvos ryšius su Sovietų Sąjunga, apie monopolinę vienos partijos padėtį“[112], o nepriklausomos Lietuvos valstybės Laikinoji Konstitucija. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, susirinkusi į posėdį 1990 m. kovo 10 d., paprasčiausiai neturėjo laiko parengti geresnės konstitucijos, nes konstitucija turėjo būti priimta nedelsiant po to, kai 1990 m. kovo 11 d. buvo atkurta nepriklausomybė, – nepriklausoma valstybė negalėjo neturėti savo konstitucijos, nors ir netobulos. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija) minimaliai užtikrino to laikotarpio nepriklausomos Lietuvos valstybės poreikius, taip pat gynė Lietuvos teisės sistemą nuo Sovietų Sąjungos Konstitucijos ir teisės. Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatas, turėjusias užtikrinti jo viršenybę Lietuvos teisės sistemoje, aptarsime šiek tiek vėliau, o dabar grįžkime į 1990 m. pradžią, kai buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė ir prasidėjo naujas Lietuvos konstitucionalizmo laikotarpis, kartu ir diskusijos dėl Lietuvos konstitucinės kontrolės modelio.

II.3. Ginčai dėl konstitucinės kontrolės modelio rengiant 1992 m. Konstitucijos projektą

1990 m. vasario 24 d. vyko Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų rinkimai. Per pastaruosius 50 metų tai buvo pirmi tikrai laisvi ir demokratiniai rinki-

[110] OZOLAS, R. Lietuvos Respublikos Konstitucijos prielaidos. *Lietuvos Respublikos Konstitucija penkerių metų retrospektyvoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998, p. 36–37.

[111] STANKEVIČIUS, 49 išnaša, p. 80.

[112] *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 501.

mai, kuriuose konkuravo ir asmenybės, ir rinkimų programos. Rinkimus triuškinančia balsų dauguma laimėjo Sąjūdis. Šiuose rinkimuose išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba savo esme buvo visiškai kitokia negu ankstesnės Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos. Tai buvo tikra tautos atstovybė, išrinkta laisvų ir demokratinių rinkimų būdu. Sąjūdžio siekis atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę buvo aiškiai deklaruotas Sąjūdžio rinkimų programoje, vadinasi, rinkdama Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatus, tauta jiems suteikė mandatą reikšti suverenią tautos valią ir atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę per šią Aukščiausiąją Tarybą. Tai konstatuota 1990 m. kovo 11 d. deklaracijoje „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“[113]. Joje nurodyta ir tai, kad „Lietuvai primestų svetimos valstybės struktūrų panaudojimas neturi būti interpretuojamas kaip jas primetusios valstybės suvereniteto lietuvių tautai ir jos teritorijai arba tos valstybės įvykdytos aneksijos pripažinimas“. Siekiant 1990 m. vasario 24 d. išrinktą Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą atriboti nuo ankstesnių Lietuvos TSR Aukščiausiųjų Tarybų, kurios, kaip minėta, buvo ne tautos atstovybės, o okupacinės valdžios sudarytos vietos administracinės įstaigos, deklaracijoje „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“ konstatuota, kad ši Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba nuo 1990 m. kovo 11 d. 18 valandos bus vadinama *Lietuvos Aukščiausiąja Taryba*. Taigi neliko vos trijų raidžių (TSR), bet tai ne smulkmena – taip buvo konstatuota, kad atsirado visiškai kitokio pobūdžio institucija – Lietuvos Aukščiausioji Taryba. Toks konstatavimas buvo būtinas, kad institucija, priimsianti sprendimą dėl valstybės nepriklausomybės, jokiais būdais nebūtų susieta su vadinamąja Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika, kuri, kaip minėta, niekada nebuvo Lietuvos valstybingumo forma. 1990 m. kovo 11 d. priimtame įstatyme „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“[114] buvo nustatyta, kad Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose turi būti vartojamas vienintelis valstybės pavadinimas „Lietuvos Respublika“, o trumpiau ir sudėtiniuose pavadinimuose – „Lietuva“, „Lietuvos“. Nurodyta toliau vartoti oficialų valstybės herbą ir ženklą – Vytį. Įstatyme konstatuota, kad Lietuvos Aukščiausioji Taryba vadinama „Lietuvos Respublikos Aukščiausiąja Taryba“, o Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybė vadinama „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pareigybe“. Priėmus deklaraciją „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“ ir įstatymą „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“, 1990 m. vasario 24 d. vykusiuose rinkimuose išrinkta Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, kurią sudarė tautos mandatą turintys deputatai, transformavosi į kokybiškai naują valstybės valdžios instituciją – Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą. Nutraukus bet kokias sąsajas su vadinamąja Lietuvos TSR, būtent ši Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba turėjo teisę išreikšti tautos suverenią valią ir priimti sprendimą dėl valstybės nepriklausomybės atkūrimo[115]. Tai buvo padaryta Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. Kovo 11-osios Aktu

[113] Deklaracija „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“. *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11d.–1990 m. gegužės 11 d.)*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 6–7.

[114] Įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo“. *Ibid.*, p. 7.

[115] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. 1990 m. kovo 11-osios aktas. Iš *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*, 39 išnaša, p. 143–155.

„Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“[116]. Akte buvo nustatyta ir tai, kad Lietuvoje „neveikia jokios kitos valstybės Konstitucija“. 1990 m. kovo 11 d. priimtu įstatymu „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“[117] nutrauktas 1978 m. balandžio 20 d. Lietuvos TSR Konstitucijos galiojimas, taip pat 1977 m. spalio 7 d. TSRS Konstitucijos ir TSRS ir sąjunginių respublikų įstatymų, kitų TSRS įstatymų galiojimas Lietuvoje ir *atnaujintas 1938 m. Konstitucijos veikimas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje*. Nors 1938 m. Konstitucija veikė trumpiau kaip pusvalandį, bet ji veikė, vadinasi, galiojo ir jos nuostata, kad „įstatymai, kurie yra priešingi Konstitucijai, neturi galios“ (106 straipsnis). Akivaizdu, kad atkūrus nepriklausomybę, gyventi pagal 1938 m. Konstituciją būtų buvę sunku ar net neįmanoma, nes buvo susiklostę iš esmės nauji ekonominiai, socialiniai ir kiti santykiai. Todėl buvo nutarta sustabdyti 1938 m. Konstitucijos galiojimą ir priimti Laikinąją Konstituciją. Tam skirtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“[118]. Nors šiame pavadinime nėra žodžio „Konstitucija“, bet tai buvo ne kas kita, kaip Laikinoji Konstitucija.

Gerai žinoma, kad konstitucija yra aukščiausios galios teisės aktas, kad konstitucijos viršenybės principas yra demokratinės teisinės valstybės principas, *inter alia* reiškiantis, kad jokie įstatymai ir kiti teisės aktai negali prieštarauti konstitucijai. Kaip galiojančius įstatymus, kitus teisės aktus suderinti su Laikinuoju Pagrindiniu Įstatymu (Laikinąja Konstitucija)? Jeigu būtų imta peržiūrėti kiekvieną įstatymą jo suderinamumo su Laikinąja Konstitucija požiūriu, tas darbas labai užsitęstų. Tuomet net nebuvo žinoma, kiek apskritai įstatymų yra, kokios paskutinės galiojančios jų redakcijos ir pan. Nebuvo galima leisti kilti teisiniam chaosui, todėl įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ buvo įtvirtinta nuostata, kad „Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui“. Taigi siekiant užtikrinti Konstitucijos viršenybę, buvo įtvirtintas toks pat principas, kuris buvo numatytas ir 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose, – galioja tik tie anksčiau priimti įstatymai ir kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Konstitucijai[119]. Ar iki Laikinojo Pagrindinio Įstatymo priėmimo Lietuvoje veikę įstatymai ir kiti teisės aktai ir toliau galioja, spręsti turėjo subjektai, kurie juos taikė.

Rengiant ir priimant Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, buvo akivaizdu, kad jis gali patenkinti tik trumpalaikius to laikotarpio valstybės atkūrimo poreikius, kad atkurtai nepriklausomai Lietuvos valstybei reikės kokybiškai naujos Konstitucijos, įtvirtinan-

[116] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys.* T. I. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1991, p. 31–32.

[117] Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“. *Ibid.*, p. 32–33.

[118] Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Ibid.*, p. 34.

[119] 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose buvo nustatyta, kad „srityse, kuriose Lietuvos valstybės nėra išleista naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams“.

čios Lietuvos ilgalaikės politinės, ekonominės, socialinės raidos konstitucinius pagrindus. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas[120] (toliau – ir LPĮ), priimtas 1990 m. kovo 11 d., buvo suvokiamas tik kaip trumpo pereinamojo laikotarpio Laikinoji Konstitucija, jame konstitucinės kontrolės institutas nenumatytas, tačiau jame buvo įtvirtintas bendras principas, kad įstatymai ir kiti teisės aktai negali prieštarauti Konstitucijai. Tiesa, šis principas nebuvo suformuluotas *expressis verbis*, jis kildintinas iš LPĮ 130 straipsnio, kuriame nustatyta, kad „visi Lietuvos įstatymai ir kitokie valstybinių organų aktai leidžiami remiantis šiuo Laikinuoju Pagrindiniu Įstatymu ir sutinkamai su juo“. Ši nuostata implikavo, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas yra aukščiausios galios teisės aktas, kad įstatymai ir kiti teisės aktai negali jo neatitikti. Kita vertus, LPĮ buvo numatyti kai kurie būdai, leidžiantys užtikrinti, kad žemesnės galios teisės aktai neprieštarautų įstatymams. Pagal LPĮ 78 straipsnio 21 punktą Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba turėjo įgaliojimus „panaikinti Ministrų Tarybos nutarimus ir potvarkius, taip pat rajonų ir Respublikos miestų tarybų sprendimus, jeigu jie prieštarauja įstatymams“. Atitinkami įgaliojimai buvo numatyti ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei – LPĮ 98 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Lietuvos Ministrų Taryba savo kompetencijos ribose turi teisę panaikinti ministerijų ir kitų jai pavaldžių organų aktus. Ministrų Taryba turi teisę užprotestuoti Aukščiausioje Taryboje aukštesnės pakopos savivaldybės sprendimus, jeigu jie prieštarauja Lietuvos įstatymams.“ LPĮ nustatė ir kai kurių teisės aktų galiojimo sustabdymo institutą: pagal LPĮ 98 straipsnio 2 dalį Lietuvos įstatymų numatytais atvejais Ministrų Taryba galėjo sustabdyti ir užprotestuoti aukštesniosios pakopos savivaldybės valdymo organų sprendimus šioje savivaldybės taryboje. Kilus ginčui, klausimą galutinai sprendė Aukščiausioji Taryba.

Kita valstybės institucija, turėjusi užtikrinti, kad visoje šalies teritorijoje būtų vienodai vykdomi įstatymai, buvo prokuratūra. LPĮ nustatė, kad prokuratūra vykdo vadinamąją bendrą priežiūrą. Jos esmė atskleista LPĮ 125 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „aukščiausiąją priežiūrą, kad visos ministerijos, žinybos, įmonės, įstaigos ir organizacijos, vietinių Liaudies deputatų tarybų vykdomieji organai, kolūkiai, kooperatinės bei kitokios visuomeninės organizacijos, pareigūnai, taip pat piliečiai Lietuvos teritorijoje tiksliai ir vienodai vykdytų įstatymus, įgyvendina Lietuvos Respublikos prokuroras bei jam pavaldūs žemesnieji prokurorai“. LPĮ nebuvo nuostatų, kad prokuratūra tikrina įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui. Ši prokuratūros funkcija įtvirtinta Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme[121], pagal kurį prokuratūra „siekia užtikrinti, kad visų ministerijų, departamentų, kontrolės organų, valstybinių tarnybų, inspekcijų, vietinės valstybinės valdžios ir valdymo organų, komercinės ūkinės veiklos dalyvių, kitokių valdymo organų, visuomeninių organizacijų pareigūnų priimami teisiniai aktai neprieštarautų Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui, kitiems įstatymams ir tarptautiniams susitarimams“ (2 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Prokurorai turėjo teisę „reikalauti iš Vyriausybės, ministerijų, departamentų, kontrolės organų,

[120] *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, t. I, 116 išnaša, p. 34–56.

[121] *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 23-557.

valstybinių tarnybų, inspekcijų, vietinės valstybinės valdžios ir valdymo organų, komercinės ūkinės veiklos dalyvių, kitokių valdymo organų, profsąjunginių ir kitų visuomeninių organizacijų pateikti potvarkius, nutarimus, instrukcijas, įsakymus, kitus teisinius aktus ir tikrinti, ar jie neprieštarauja Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui bei kitiems įstatymams“ (19 straipsnio 1 punktas). Nustatęs, kad nurodytų subjektų išleisti teisės aktai neatitinka Laikinojo Pagrindinio Įstatymo ir kitų galiojančių įstatymų, „prokuroras paduoda protestą betarpiškai teisinį aktą išleidusiam organui ar pareigūnui“ (21 straipsnio 1 dalis). Prokuroro protestas turėjo būti išnagrinėtas per 7 dienas nuo jo gavimo dienos. Protesto nepatenkinus arba negavus atsakymo, prokuroras turėjo teisę per 3 dienas kreiptis į teismą dėl neteisėto teisės akto panaikinimo ar pakeitimo. Prokuroro pareiškimo teismui padavimas reiškė, kad teisės akto veikimas sustabdomas. Kitaip turėjo būti elgiamasi, kai generalinis prokuroras nustatydavo, kad Vyriausybės teisės aktai prieštarauja Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui ar kitiems įstatymams: tokiais atvejais jis privalėjo nedelsdamas apie tai pranešti Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai (21 straipsnio 5 dalis). Minėta, kad pagal Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba turėjo įgaliojimus panaikinti Ministrų Tarybos nutarimus ir potvarkius (78 straipsnio 21 punktas). Lietuvos Respublikos prokurorą skirti ir atleisti galėjo Aukščiausioji Taryba Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko teikimu. Lietuvos Respublikos prokuroras buvo atsakingas ir atskaitingas Aukščiausiajai Tarybai. Be abejo, prokuratūros vykdytos vadinamosios bendrosios priežiūros jokiu būdu negalima laikyti konstitucinės priežiūros institutu, tačiau prokurorams suteikti įgaliojimai tikrinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui, prisidėjo prie Laikinojo Pagrindinio Įstatymo (Laikinosios Konstitucijos) apsaugos, konstitucijos viršenybės Lietuvos teisės sistemoje užtikrinimo.

Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija), kaip minėta, galėjo patenkinti tik trumpalaikius to laikotarpio valstybės atkūrimo poreikius, tačiau neatitiko į visiškai naują savo raidos etapą įžengusios Lietuvos valstybės ilgalaikės politinės, ekonominės, socialinės raidos poreikių, todėl 1990 m. pabaigoje buvo pradėta ruoštis kokybiškai naujos Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo darbams. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1990 m. lapkričio 7 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo“[122] sudarė darbo grupę Konstitucijos koncepcijos metmenims (toliau – ir Metmenys) parengti. Jie buvo parengti ir 1991 m. kovo 7 d. pateikti Aukščiausiajai Tarybai. Rengiant Metmenis, reikėjo apsispręsti dėl daugelio labai svarbių dalykų, ypač dėl to, kokia bus valstybės valdymo forma, nes būtent pasirinkta valstybės valdymo forma lemia valstybės valdžios institucijų sistemą, jų įgaliojimus, tarpusavio teisinius santykius, taip pat ir konstitucinės kontrolės modelį. Konstitucijos koncepcijos metmenys nebuvo Konstitucijos projektas, – tai pagrindinės įžvalgos apie tai, kokios svarbiausios nuostatos turėtų būti įtvirtintos būsimoje Konstitucijoje. Teisinėje literatūroje rašoma, kad „sprendimas ren-

[122] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, t. I, 116 išnaša, p. 600–601.

giamą dokumentą pavadinti net ne Konstitucijos koncepcija, o tik jos metmenimis, <...> rodo tik tai, kad darbo grupė siekė suteikti didesnį pagreitį konstitucinei diskusijai, o ne uzurpuoti nuomonių įvairovę ar įgyti jų monopolį", kad „darbo grupės <...> sprendimas rengti ne visą Konstitucijos tekstą, o tik bendrąją Konstitucijos koncepciją, buvo pagrįstas politinės ir teisinės tikrovės visaverčiu vertinimu"[123]. Nors konstitucinės priežiūros institutas Metmenyse aptartas gana lakoniškai, tačiau juose atspindėta esminė idėja – turi būti tikrinama įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai, tai turi atlikti Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba). Taigi numatyta speciali konstitucinės kontrolės institucija. Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba) susidėtų iš devynių teisėjų, juos lygiomis dalimis skirtų Seimas, Prezidentas ir Aukščiausiasis Teismas. Konstitucinio Teismo (Konstitucinės Tarybos) kompetenciją ir veiklos tvarką nustatytų konstitucinis įstatymas. Metmenyse nurodoma, kad Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba) tirs, ar įstatymai ir kiti teisės aktai atitinka Konstituciją, tačiau apie tai, kokių valstybės institucijų priimtų *kitų teisės aktų* atitiktis Konstitucijai bus tiriama, nerašoma. Nėra įžvalgų ir apie tai, kokie subjektai galės kreiptis į Konstitucinį Teismą (Konstitucinę Tarybą), ar Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba) galės teikti išvadas kokiais nors jos kompetencijai priskirtais klausimais, kokią teisinę galią turės Konstitucinio Teismo (Konstitucinės Tarybos) sprendimai: ar jie bus galutiniai ir neskundžiami, privalomi visoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms ir kitiems subjektams, ar bus tik rekomendaciniai, ir kt. Galima manyti, kad platesnių įžvalgų, kokia konstitucinė kontrolė turėtų būti įtvirtinta būsimoje Konstitucijoje, Metmenyse nėra dėl to, kad darbo grupėje buvo skirtingų nuomonių dėl valstybės valdymo formos, taip pat ir dėl būsimo konstitucinės kontrolės modelio, konstitucinę kontrolę vykdysiančios institucijos įgaliojimų. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad konstitucinę kontrolę vykdysianti institucija Metmenyse turi du pavadinimus, t. y. Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba). Tai nereiškia, kad Metmenų rengėjai neva nesutarė tik dėl to, kaip vadinsis konstitucinės kontrolės institucija, todėl nurodė du galimus pavadinimus. Tai, kad Metmenyse rašoma apie Konstitucinę Tarybą, rodo, kad jų rengimo grupei buvo žinomas *inter alia* Prancūzijoje taikomas konstitucinės kontrolės, kurią vykdo būtent Konstitucinė Taryba, modelis. Pagal Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalį „organiniai įstatymai prieš juos paskelbiant, <...> parlamento rūmų reglamentai prieš pradedant juos taikyti turi būti pateikti Konstitucinei Tarybai, ji priima sprendimą dėl jų atitikties Konstitucijai"[124]. Taigi Prancūzijos Konstitucinė Taryba vykdo *a priori* (išankstinę) įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolę. Vadinasi, Metmenyse pavartotas terminas „Konstitucinė Taryba" leidžia daryti prielaidą, kad būta skirtingų nuomonių ir dėl to, ar įstatymų ir kitų teisės aktų kontrolė bus *a priori* (išankstinė), ar ir *a posteriori* (paskesnė).

[123] ŽILYS, J. Iš konstitucionalizmo istorijos. Konstitucijos koncepcijos metmenys – žingsnis Lietuvos Respublikos Konstitucijos link. *Justitia*, 2001, Nr. 3, p. 24.

[124] Prancūzijos Respublikos Konstitucija. *Pasaulio valstybių konstitucijos*. T. III. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 331.

Konstitucijos koncepcijos metmenyse nebuvo aiškiai konstatuota, kad būsimoji Konstitucija bus rengiama vadovaujantis nuostata, jog Lietuvos valstybės valdymo forma yra parlamentinė respublika. Nors teisinėje literatūroje rašoma, kad „Metmenyse atsispindi prielankumas parlamentinės demokratijos prioritetams“[125], tačiau Metmenys buvo suformuluoti taip, kad neatmetė galimybės, jog gali būti ir kita valstybės valdymo forma, pavyzdžiui, pusiau prezidentinė ar net prezidentinė. Gal todėl vienas iš Metmenų rengimo darbo grupės narių, tvirtai pasisakantis už tai, kad Lietuva būtų parlamentinė respublika, pareiškė, kad „metmenys būsimuosius Aukščiausiosios Tarybos, jos sudarytos komisijos sprendimus dėl Konstitucijos *nesaistys*“[126] [išskirta autoriaus]. Kad ir kaip būtų, tai, kad Metmenyse buvo numatyta, jog įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdys atskira speciali konstitucinės kontrolės institucija, t. y. Konstitucinis Teismas (Konstitucinė Taryba), vėliau turėjo didelę reikšmę Aukščiausiajai Tarybai galutinai apsisprendžiant dėl konkretaus konstitucinės kontrolės modelio, kuris turi būti įtvirtintas 1992 m. Konstitucijos projekte, teikiamame Tautos referendumui.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. lapkričio 5 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“[127], kuriame buvo numatyti svarbiausi Konstitucijos projekto rengimo etapai. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. gruodžio 10 d. nutarimu[128] sudarė laikinąją komisiją Konstitucijos projektui parengti (toliau – Komisija). Komisija buvo sudaryta remiantis visų frakcijų atstovavimu ir atsižvelgiant į frakcijas sudarančių narių skaičių. Komisijos pirmininku buvo paskirtas Aukščiausiosios Tarybos deputatas, autoritetingas teisininkas Kęstutis Lapinskas[129]. Komisijos parengtame Konstitucijos projekte[130] buvo numatyta, kad įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdys specialus teismas, t. y. Konstitucinis Teismas (projekto 116 straipsnio 1 dalis). Siekiant pabrėžti ypatingą šio teismo vietą teismų sistemoje, jam buvo skirtas atskiras Konstitucijos VIII skirsnis. Konstitucinio Teismo kompetencijai buvo priskirta prižiūrėti, kad „įstatymai ir kiti Seimo teisės aktai, Prezidento ir Vyriausybės teisės aktai neprieštarautų Konstitucijai“. Pagal projekto 119 straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas turėjo nagrinėti ir priimti sprendimą, „ar atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją: 1) Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai; 2) Lietuvos Respublikos Prezidento dekretai; 3) Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai“. Projekte buvo numatyta ir tai, kad Konstitucinis Teismas „teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai Lietuvos Respublikos Prezidento ar konkrečių Seimo deputatų rinkimo metu; 2) dėl

[125] ŽILYS, 99 išnaša, p. 165.

[126] ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*: *istorijos ir kultūros žurnalas,* 2017, Nr. 1 (19), p. 17.

[127] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 32-847.

[128] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. gruodžio 10 d. nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“. *Ibid.*, 1991, Nr. 36-978.

[129] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. sausio 16 d. nutarimas. *Ibid.*, 1992, Nr. 3-47.

[130] *Lietuvos aidas*, 1992 m. gegužės 1 d.

Lietuvos Respublikos Prezidento sveikatos būklės ir gebėjimo toliau eiti šias pareigas; 3) dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo“. Iniciatyvos teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą projekto 119 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais turėjo Vyriausybė, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo deputatų grupė, taip pat teismai, o prašyti Konstitucinio Teismo išvados galėjo tik Seimas. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal projektą Respublikos Prezidentas neturėjo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo priimtų įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat dėl Vyriausybės priimtų teisės aktų konstitucingumo, o Vyriausybė dėl Respublikos Prezidento priimtų teisės aktų atitikties Konstitucijai kreiptis galėjo. Ši aplinkybė yra viena iš daugelio, kuri rodo, kad Konstitucijos projekto rengėjai Lietuvą matė kaip parlamentinę respubliką, kurioje lemiamas vaidmuo priklauso Seimui – Tautos atstovybei, o ne Respublikos Prezidentui, kaip buvo nustatyta 1938 m. Konstitucijoje. Požiūris, kad Respublikos Prezidentas neturi turėti įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą, buvo grindžiamas *inter alia* tuo, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas turės teisę spręsti, ar pasirašyti Seimo priimtą įstatymą ir jį oficialiai paskelbti, ar grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Manyta, kad *veto* teisės Respublikos Prezidentui visiškai pakanka užtikrinti valdžių pusiausvyrą, o jeigu jam dar būtų suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą ir dėl Seimo priimtų įstatymų atitikties Konstitucijai, jis įgytų per didelius įgaliojimus Seimo atžvilgiu, galėtų daryti didelę įtaką įstatymų leidybai. Panašiais argumentais buvo remiamasi apsisprendžiant, ar projekte numatyti Respublikos Prezidento teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės teisės aktų atitikties Konstitucijai, – buvo baiminamasi, kad turėdamas tokią teisę Respublikos Prezidentas galės daryti labai didelę įtaką Vyriausybės veiklai.

Apsvarsčiusi Komisijos parengtą Konstitucijos projektą, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 21 d. nutarimu pritarė Komisijos atliktam darbui ir nutarė projektą paskelbti spaudoje[131]. Minėta, kad Komisijoje būta skirtingų požiūrių į tai, kokia turi būti valstybės valdymo forma. Ne visi Komisijos nariai buvo tos nuomonės, kad tai turi būti grynai parlamentinė respublika. Jie baiminosi, kad Konstitucijoje įtvirtinus valstybės valdymo formą, kurioje dominuoja Seimas (tokia valstybės valdymo forma buvo nustatyta 1922 m. Konstitucijoje), nebus užtikrinta stabili valstybės raida. Keli Komisijos nariai (E. Jarašiūnas, N. Rasimavičius ir Z. Šličytė) nesutiko su Komisijos parengtu Konstitucijos projektu, kuriame, jų nuomone, Respublikos Prezidentui buvo numatyta per mažai įgaliojimų, ir pasiūlė šešių Konstitucijos projekto skirsnių alternatyvias redakcijas[132]. Viena alternatyvų buvo susijusi su Konstituciniu Teismu[133]. Komisija visas alternatyvias Konstitucijos skirsnių redakcijas atmetė. 1992 m. gegužės 6 d. Lietuvos Sąjūdis, Demokratų partija, Krikščionių demokratų partija, Lietuvos tautininkų sąjunga sudarė koaliciją alternatyviam Konstitucijos projektui parengti. „Sąjūdžio koalicija „Už demokratinę Lietuvą“ 1992 m. gegužės 12 d. pateikė alternatyvų visos Konstitucijos projektą ir jį paskel-

[131] *Ibid*.

[132] *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*, f. 2, ap. 4, b. 1813, l. 94.

[133] *Ibid*., p. 110–111.

bė spaudoje[134]. Šiame Konstitucijos projekte buvo laikomasi nuostatos, kad *konstitucinei kontrolei nereikia atskiro specializuoto teismo*, kad ją gali vykdyti aukščiausios grandies bendrosios kompetencijos teismas. Pagal projektą šią funkciją turėjo atlikti Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, kuris buvo laikomas „Aukščiausiu Teismu visai valstybės teritorijai". Projekte buvo numatyta, kad „Vyriausiasis Tribunolas taip pat prižiūri, kad įstatymai, kiti Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktai neprieštarautų Konstitucijai" (projekto 109 straipsnis). Vyriausiasis Tribunolas turėjo spręsti, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai: 1) Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; 2) Lietuvos Respublikos Prezidento aktai; 3) Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai; 4) Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Buvo numatyta ir tai, kad „Vyriausiasis Tribunolas nustato, ar nebuvo pažeisti įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ir teikia išvadas dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės ir gebėjimo eiti toliau savo pareigas" (projekto 109 straipsnio 3 dalis). Kreiptis į Vyriausiąjį Tribunolą „dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai galėjo ne mažiau kaip vienas dešimtadalis Seimo narių, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė" (projekto 109 straipsnio 4 dalis). Atkreiptinas dėmesys, kad pagal projektą Respublikos Prezidentas turėjo teisę kreiptis į Vyriausiąjį Tribunolą ir dėl Seimo priimtų įstatymų, ir dėl Vyriausybės priimtų nutarimų atitikties Konstitucijai. Tokios projekto nuostatos labai sustiprintų Respublikos Prezidento įtaką įstatymų leidybai ir Vyriausybės veiklai. Nurodyta Konstitucijos projekto nuostata, kaip ir nemažai kitų jo nuostatų, liudijo, kad projekto rengėjai matė Lietuvą ne kaip grynai parlamentinę respubliką, kurioje dominuoja Seimas, bet kaip pusiau prezidentinę, kurioje Respublikos Prezidentas turi didelius įgaliojimus.

Palyginę nurodytus Konstitucijos projektus, matome, kad jų rengėjų požiūriai į tai, kas turės vykdyti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolę, iš esmės skyrėsi. Nesutapo požiūriai ir į tai, kokių teisės aktų atitiktį Konstitucijai galės tirti konstitucinės kontrolės institucija, kokiais klausimais ji galės teikti išvadas, kas galės į ją kreiptis, kokia bus jos sprendimų teisinė galia ir kt.

Sąjūdžio koalicija „Už demokratinę Lietuvą" 1992 m. rugpjūčio 20 d. parengė patobulintą savo Konstitucijos projektą[135], visuomenei jis buvo paskelbtas laikraštyje „Atgimimas"[136]. Konstitucinę priežiūrą numatančios nuostatos projekte beveik nepakito. Kaip ir ankstesniame Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą" projekte (1992 m. gegužės 12 d.), jame buvo numatyta, kad konstitucinę priežiūrą vykdys Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, tačiau buvo nurodyta, kad vykdydamas šią funkciją jis veiks kaip *Konstitucinis Teismas*. Nuostatos, kad Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas veiks kaip Konstitucinis Teismas, ankstesniame Konstitucijos projekte nebuvo. Tai reikšmingas patikslinimas, galima manyti, kad juo norėta pabrėžti, jog Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas veikia ne tik kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, bet ir kaip vienintelė konstitucinės priežiūros institucija, t. y. kaip Konstitucinis Teismas. Matome ir tai, kad jo įgaliojimai buvo išdėstyti kiek kitaip: 1992 m. gegužės 12 d.

[134] *Lietuvos aidas*, 1992 m. gegužės 1 d.

[135] *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*, f. 2, ap. 4, b. 1814, l. 54.

[136] *Atgimimas*, 1992 m. rugsėjo 11 d.

projekte buvo numatyta, kad Vyriausiasis Tribunolas sprendžia, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Lietuvos Respublikos Prezidento aktai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, o 1992 m. rugpjūčio 20 d. Konstitucijos projekte buvo teigiama, kad Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas spręstų, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti teisės aktai bei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Projekte neliko nuostatos, kad Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas sprendžia, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijai neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės nutarimai. Gal buvo galvota, kad Respublikos Prezidento aktų ir Vyriausybės nutarimų nurodyti nėra reikalo, nes formuluotė „kiti teisės aktai" esą apima ir Respublikos Prezidento aktus, ir Vyriausybės nutarimus. Kad ir kaip būtų, bet formuluotė „kiti teisės aktai", mūsų nuomone, stokojo tikslumo, ji galėjo būti aiškinama skirtingai, nes iš jos nebuvo aišku, kokių valstybės valdžios institucijų priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tirtų Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas: ar tik Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės priimtų teisės aktų, ar ir kitų valstybės institucijų bei savivaldybių tarybų ir jų institucijų priimtų teisės aktų.

Taip 1992 m. viduryje atsirado du skirtingi alternatyvūs Konstitucijos projektai. Esminis jų skirtumas: nevienodas požiūris į tai, kokia turi būti valstybės valdymo forma, valdžios institucijų struktūra, įgaliojimai, tarpusavio sąveika. Skyrėsi požiūris ir į tai, kas turi vykdyti konstitucinę kontrolę. Dialogas tarp skirtingų Konstitucijos projektų rengimo grupių vyko labai sunkiai, o kartais visai nevyko. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. birželio 9 d. parengė pareiškimą, kuriame buvo *inter alia* teigiama, kad jeigu iki Seimo rinkimų dienos, kurią turės vykti ir referendumas dėl Konstitucijos, „vieningas Konstitucijos projektas nebūtų parengtas, *konsultaciniam referendumui teikiamos pagrindinių Konstitucijos nuostatų (dėl valdžios galių) alternatyvos*"[137] [išskirta autoriaus]. Siekiant parengti vieną bendrą Konstitucijos projektą, kurį būtų galima pateikti tautos referendumui, buvo ieškoma politinių ir teisinių kompromisų. Tam iš įvairių frakcijų atstovų buvo sudaryta Konstitucinių problemų derinimo grupė, kuri 1992 m. birželio 10 d. – liepos 29 d. vykusių posėdžių ir pasitarimų metu susitarė, kad vienas bendras Konstitucijos projektas turės būti rengiamas Aukščiausiosios Tarybos sudarytos komisijos Konstitucijos projektui parengti ir Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą" parengto Konstitucijos projekto pagrindu. Bendras Konstitucijos projektas turėjo būti parengtas iki 1992 m. rugsėjo 1 d. Konstitucinių problemų derinimo grupės 1992 m. liepos 30 d. protokole[138] buvo užfiksuoti ne tik labai svarbūs susitarimai dėl Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimų, bet ir dėl konstitucinės kontrolės instituto. Protokole buvo nurodyta, kad konstitucinę kontrolę vykdys tik Konstitucinis Teismas; jis „svarsto ir pripažįsta negaliojančiais Seimo priimtus įstatymus ar kitus teisinius aktus, jeigu jie prieštarauja

[137] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. birželio 9 d. pareiškimas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. T. II. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1992, p. 445–446.

[138] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Konstitucinių problemų derinimo grupės 1992 m. liepos 30 d. protokolas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 24-708.

Konstitucijai“. Dėl to į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Vyriausybė, 1/5 Seimo deputatų grupė, teismai. Konstitucinis Teismas taip pat svarsto ir pripažįsta negaliojančiais Vyriausybės ir Prezidento aktus, prieštaraujančius Konstitucijai ar įstatymams; dėl to į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Prezidentas, 1/5 Seimo deputatų grupė, teismai; „Prezidento teikimas arba Seimo nutarimas sustabdo atitinkamo akto galiojimą“. Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinių problemų derinimo grupėje buvo susitarta, jog „Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkus slaptu balsavimu iš savo tarpo renka šių teismų nariai“. Galima teigti, kad „Konstitucinis Teismas buvo modeliuojamas perkeliant į Lietuvos dirvą austriškąjį (arba kontinentinį) konstitucinės kontrolės modelį, bet atskiri teismo proceso, teisėjų skyrimo, teismo santykio su kitomis teisminės valdžios institucijomis elementai buvo konstruojamai atsižvelgiant ir į kitų Europos valstybių (Italijos, Lenkijos, Vokietijos) patirtį“[139].

Tai, kad Konstitucinių problemų derinimo grupės protokolui 1992 m. rugpjūčio 4 d. nutarimu[140] pritarė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, turėjo paskatinti vieno bendro Konstitucijos projekto rengimą, bet taip neatsitiko. Nors buvo bandoma ieškoti politinių ir teisinių kompromisų, bet skirtingų Konstitucijos projektų rengimo grupėms jų pasiekti nepavyko, nes grupės priešiškai sutikdavo ir atmesdavo bet kokius oponentų pasiūlymus. Situacija buvo tiesiog dramatiška, nes laiko iki referendumo buvo visai nedaug, o vieno Konstitucijos projekto teksto, kuris galėtų būti teikiamas referendumui, nebuvo. Ieškodami išeities, visų pagrindinių Seimo frakcijų (devynių) atstovai 1992 m. rugsėjo 29 d. kreipėsi į Aukščiausiosios Tarybos Juridinį skyrių, prašydami iš dviejų Konstitucijos projektų, t. y. Aukščiausiosios Tarybos laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti projekto ir Santaros „Už demokratinę Lietuvą“ projekto, parengti vieną projektą, kuris būtų priimtinas abiem pusėms. Juridinio skyriaus teisininkų maždaug per savaitę parengtas vadinamasis kompromisinis Konstitucijos projektas tapo prielaida tęsti Konstitucijos rengimo darbą[141]. Redaguodami Konstitucijos projekto skirsnį, skirtą Konstituciniam Teismui, Juridinio skyriaus teisininkai rėmėsi Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos laikinosios komisijos parengtu Konstitucijos projektu, tik papildydami ir patikslindami kai kurias jo nuostatas[142]. Teisės literatūroje nurodoma, kad būtent Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus teisininkų parengtas Konstitucijos projektas „buvo pradėtas svarstyti Aukščiausiosios Tarybos frakcijose. Derinant skirtingas nuomones, savaime susidarė neformalus, visoms Aukščiausiosios Tarybos frakcijoms atstovaujantis kolektyvas, kuriam vadovavo Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis. Suprasta, kad visas idėjas vienijančio Konstitucijos projekto parengimas yra ypatingos svarbos uždavinys, o darbo rezultatai lems visuome-

139 KŪRIS, 98 išnaša, p. 12.

140 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugpjūčio 4 d. nutarimas „Dėl pritarimo Aukščiausiosios Tarybos konstitucinių problemų derinimo grupės protokolui“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 24-708.

141 Projektą parengė Juridinio skyriaus teisininkai J. Žilys, V. Sinkevičius, dalyvavo G. Bulotas. *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*, 39 išnaša, p. 183.

142 *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*, f. 2, ap. 4, b. 1814, l. 140–141.

nės ir valstybės raidą, ilgalaikę konstitucinę jos ateitį“[143]. Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus teisininkų parengto Konstitucijos projekto skirsnis, skirtas Konstituciniam Teismui, projekto derinimo grupėje nebuvo pakeistas, padarytos tik kelios redakcinės pataisos.

Bendras Konstitucijos projektas derinimo grupėje buvo baigtas rengti 1992 m. spalio 13 d. paryčiais, tą pačią dieną jis buvo apsvarstytas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje[144], jam pritarta, nutarta paskelbti jį spaudoje ir pateikti referendumui[145]. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta referendumu 1992 m. spalio 25 d., o įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d., t. y. kitą dieną po referendumo rezultatų oficialaus paskelbimo (151 straipsnis). Konstitucijos 154 straipsnyje nustatyta, kad „referendumu priimtą Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ pasirašo ir ne vėliau kaip per 15 dienų skelbia Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas“. Remdamasis Konstitucijos 154 straipsniu, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis 1992 m. lapkričio 6 d. išleido potvarkį[146], kuriuo paskelbė referendumu priimtus Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, įsigaliojusius 1992 m. lapkričio 2 d.

II.4. Konstitucinio Teismo įsteigimas 1993 m.

Pagal Konstitucijos 103 straipsnį Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 10 metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą. Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Konstitucijos 103 straipsnyje įtvirtintos bendros Konstitucinio Teismo formavimo taisyklės. Pirmą kartą sudarant Konstitucinį Teismą buvo vadovaujamasi Konstitucijos 103 straipsniu ir 1992 m. spalio 25 d. priimtu Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, – šis įstatymas buvo priimtas referendumu kartu su Konstitucija ir yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Pagal šį įstatymą pirmą kartą skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus, trys iš jų skiriami trejiems metams, trys – šešeriems ir trys – devyneriems (7 straipsnio

[143] *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*, 39 išnaša, p. 183.

[144] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 31-954.

[145] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto pateikimo referendumui“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 31-957.

[146] *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*, f. 2, ap. 4, b. 1816, l. 169.

2 dalis). Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, siūlydami skirti Konstitucinio Teismo teisėjus, nurodo, kuriuos iš jų skirti trejiems, šešeriems ir devyneriems metams.

Atsakyti į klausimą, kada konkrečiai buvo įsteigtas Konstitucinis Teismas, nėra paprasta. Konstitucija, kurioje numatytas Konstitucinis Teismas, – jam skirtas Konstitucijos VIII skirsnis, – įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d., tačiau vien tai, kad Konstitucijoje numatytas Konstitucinis Teismas, savaime nereiškia, kad Konstitucijos įsigaliojimo data yra ir Konstitucinio Teismo „gimtadienis". Mokslinėje teisės literatūroje Konstitucinio Teismo įsteigimo data dažniausiai laikoma data, kai buvo paskirti visi Konstitucinio Teismo teisėjai, t. y. 1993 m. kovo 18 d.[147]. Būtent šią datą nurodo ir pats Konstitucinis Teismas[148].

Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo procesas buvo labai sudėtingas, vyko tvyrant politinei įtampai. Būtinybę kuo greičiau paskirti Konstitucinio Teismo teisėjus diktavo kelios konstitucinės nuostatos. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos", – šis įstatymas, kaip minėta, yra Konstitucijos sudedamoji dalis, – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai, o iš jų – Konstitucinio Teismo pirmininkas, turėjo būti paskirti ne vėliau kaip per vieną mėnesį po Respublikos Prezidento išrinkimo (7 straipsnis). Kita konstitucinė norma buvo įtvirtinta Konstitucijos 82 straipsnio 3 dalyje, pagal kurią Respublikos Prezidento priesaiką pasirašo jis pats ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jo nesant – vienas iš Konstitucinio Teismo teisėjų. Respublikos Prezidento priesaika buvo numatyta ir Respublikos Prezidento įstatyme[149], kuriame nustatyta, kad „išrinkus Respublikos Prezidentą tais atvejais, kurie numatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje, išrinktas Respublikos Prezidentas penktąją darbo dieną po Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų paskelbimo pradeda eiti savo pareigas, kai Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams, prisiekia Tautai" (2 straipsnio 2 dalis). 1993 m. vasario 14 d. vykusiuose Respublikos Prezidento rinkimuose Respublikos Prezidentu buvo išrinktas A. Brazauskas. Jo inauguracija turėjo vykti 1993 m. vasario 25 d.

Nurodytos konstitucinės nuostatos ir reali teisinė situacija lėmė, kad Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo procedūra turėjo prasidėti dar prieš Respublikos Prezidento priesaiką Seime, kitaip kiltų problemų su Respublikos Prezidento priesaika – nepaskyrus Konstitucinio Teismo teisėjų (bent vieno) nebūtų asmens, kuris pagal Konstituciją turi įgaliojimus priimti Respublikos Prezidento priesaiką ir kartu su Respublikos Prezidentu pasirašyti priesaikos tekstą. Dar viena labai svarbi aplinkybė – turėjo būti priimtas Konstitucinio Teismo įstatymas, numatantis Konstitucinio Teismo veiklos tvarką ir bylų nagrinėjimo procedūrą, nes be tokio įstatymo Konstitucinis Teismas tiesiog negalėtų funkcionuoti.

147 RINKEVIČIUS, V. Šešeri Konstitucinio Teismo metai. *Justitia*, 2000, Nr. 1, p. 2.

148 Konstitucinio Teismo pranešimas. *Tiesa*, 1993 m. rugpjūčio 4 d.

149 Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. *Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žinios*, 1993, Nr. 5-89.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas Seime buvo priimtas 1993 m. vasario 3 d.[150] Įstatyme buvo įtvirtintas Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų statusas, nustatytos pagrindinės teisenos taisyklės, Konstitucinio Teismo sprendimų paskelbimo tvarka ir kt. Įstatyme buvo nustatyta ir tai, kad nuolatinė Konstitucinio Teismo buveinė yra Vilniaus miestas, kad Konstitucinio Teismo posėdžiai vyksta jo nuolatinėje buveinėje (90 straipsnis). Ši, iš pirmo žvilgsnio tik protokolinio ir procedūrinio pobūdžio nuostata, kad Konstitucinio Teismo posėdžiai vyksta jo nuolatinėje buveinėje, vėliau netikėtai tapo labai svarbi, nes kol Konstituciniam Teismui nebuvo paskirtos nuolatinės patalpos, Konstitucinis Teismas negalėjo pradėti veikti. Kita vertus, remdamasis nurodyta įstatymo nuostata, Konstitucinis Teismas galėjo reikalauti ir išreikalavo, kad jam būtų skirtos jo ypatingą statusą ir vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje atitinkančios patalpos Vilniaus centre. Bet apie tai vėliau, o dabar grįžkime prie pirmųjų Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo, sukėlusio labai daug politinių aistrų.

1993 m. sausio 18 d. raštu laikinai einantis Seimo pirmininko pareigas Č. Juršėnas kreipėsi į Lietuvos teisininkų draugiją, teisingumo ministrą, Aukščiausiojo Teismo pirmininką, generalinį prokurorą, Advokatų tarybą, Vilniaus universiteto Teisės fakultetą prašydamas pateikti samprotavimus dėl konkrečių teisininkų, galinčių pretenduoti į Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas[151]. Nurodytos valstybės ir visuomeninės institucijos pateikė net 32 teisininkų kandidatūras, kai kurie iš jų kandidatuoti atsisakė. Apie institucijų pasiūlytas kandidatūras Č. Juršėnas informavo Seimą 1993 m. vasario 3 d. posėdyje. Po kelių dienų pretendentų į Konstitucinio Teismo teisėjus sąrašas buvo paskelbtas spaudoje[152].

Minėta, kad pagal Konstitucijos 103 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. 1992 m. spalio 25 d. vykusius Seimo rinkimus laimėjo Lietuvos demokratinė darbo partija, jos pirmininkas A. Brazauskas buvo išrinktas Seimo Pirmininku, o Č. Juršėnas – Seimo Pirmininko pavaduotoju. Respublikos Prezidentas dar nebuvo išrinktas – jo rinkimai turėjo vykti 1993 m. vasario 14 d., – todėl susiklostė situacija, numatyta Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje: Seimo Pirmininkas A. Brazauskas pradėjo laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojas Č. Juršėnas – laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas. Nors pagal Konstituciją asmuo, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, ir asmuo, laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas, turėjo teisę teikti Seimui Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, kilo politinė ir teisinė diskusija, ar nurodytas pareigas laikinai einantys asmenys turi tokią teisę. Buvo teigiama, kad tokią teisę esą turi tik tikrasis Respublikos Prezidentas ir tikrasis Seimo Pirmininkas, o asmenys, laikinai einantys nurodytas pareigas, jos neturi. Nenorėdami, kad būtų nors mažiausias pretekstas kvestionuoti Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimą remiantis tik tuo, kad jų kandidatūras pateikė subjektai, esą neturintys tokios teisės,

[150] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1993 m. vasario 6 d.

[151] ŽILYS, 19 išnaša, p. 41.

[152] *Tiesa*, 1993 m. vasario 5 d.

laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas A. Brazauskas ir laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas Č. Juršėnas nusprendė neteikti kandidatų į Konstitucinio Teismo teisėjus – nurodytą teisę jie paliko įgyvendinti išrinktajam Respublikos Prezidentui ir išrinktajam Seimo Pirmininkui. Taigi Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras Seimui teikė tik Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Vadovaudamasis Konstitucijos 103 straipsniu ir Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos" 7 straipsnio 3 dalimi Aukščiausiojo Teismo pirmininkas oficialiai pateikė Seimui šias Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras: L. Sabutį buvo siūloma rinkti trejiems metams, S. Stačioką – devyneriems metams, J. Žilį – šešeriems metams. Šios kandidatūros buvo svarstomos ir dėl jų slaptai balsuojama Seimo 1993 m. vasario 17 d. posėdyje. Seimas pritarė tik J. Žilio kandidatūrai, o L. Sabučio ir S. Stačioko kandidatūras atmetė. Taigi pirmuoju Konstitucinio Teismo teisėju Seimo 1993 m. vasario 17 d. nutarimu buvo paskirtas Juozas Žilys[153]. Nepavykus paskirti kitų dviejų Konstitucinio Teismo teisėjų, politikai pradėjo kelti klausimą – o kas bus, jeigu vienintelis Konstitucinio Teismo teisėjas J. Žilys susirgs ar jam dar kas nors atsitiks ir jis negalės priimti Respublikos Prezidento priesaikos? Č. Juršėnas prisimena: „Nepatikėsite, bet buvo sutarta, kad jį reikia saugoti, kad jis būtų sveikas ir gyvas bei įvykdytų prisaikdinimo ceremoniją"[154].

Visuotiniuose rinkimuose išrinktas Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1993 m. vasario 25 d. prisiekė ir pradėjo eiti Respublikos Prezidento pareigas. Tą pačią dieną Č. Juršėnas buvo išrinktas Seimo Pirmininku. Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1993 m. kovo 3 d. dekretu pasiūlė K. Lapinską paskirti Konstitucinio Teismo teisėju šešeriems metams, V. Pavilonį – devyneriems, S. Šedbarą – trejiems metams. Seimas 1993 m. kovo 16 d. nutarimu[155] visus nurodytus asmenis paskyrė Konstitucinio Teismo teisėjais. Seimo Pirmininkas 1993 m. kovo 18 d. pateikė Seimui dar trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras: A. Gailiūną siūlė paskirti trejiems metams, Z. Levickį – devyneriems, V. Rasimavičių – šešeriems metams. Visi jie Seimo 1993 m. kovo 18 d. nutarimu[156] buvo paskirti Konstitucinio Teismo teisėjais.

Seimo 1993 m. kovo 18 d. posėdyje Aukščiausiojo Teismo pirmininkas pateikė Seimui dviejų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, – minėta, kad vienai jo pateiktai kandidatūrai Seimas jau buvo pritaręs 1993 m. vasario 17 d. nutarimu, kuriuo Konstitucinio Teismo teisėju buvo paskirtas J. Žilys. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas pasiūlė Konstitucinio Teismo teisėja devyneriems metams skirti T. Staugaitienę ir pakartotinai svarstyti jo ankstesnį teikimą Konstitucinio Teismo teisėju trejiems metams skirti S. Stačioką. Seimas 1993 m. kovo 18 d. nutarimu nurodytus asmenis paskyrė Konstitucinio Teismo teisėjais. Taigi nuo 1993 m. vasario 17 d. iki 1993 m. kovo 18 d. buvo paskirti visi Konstitucinio Teismo teisėjai. Būtent 1993 m. kovo 18 d.,

[153] Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. vasario 17 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo". *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 7-141.

[154] Prezidentų inauguracijos: megztųjų berečių užkarda, aiškiaregė ir padangę raižę lėktuvai. *15 min.lt*, 2019 m. birželio 9 d.

[155] *Lietuvos aidas*, 1993 m. kovo 19 d.

[156] *Ibid.*, 1993 m. kovo 20 d.

kai buvo sudarytas visas Konstitucinis Teismas, yra laikoma Konstitucinio Teismo suformavimo (įsteigimo) data.

Paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus, turėjo būti paskirtas jo pirmininkas. Pagal Konstitucijos 103 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Atitinkami Respublikos Prezidento įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos 84 straipsnio 12 punkte, pagal kurį Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą Seimui teikia Respublikos Prezidentas; ji teikiama paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus ir tik iš šio Teismo teisėjų. Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1993 m. kovo 22 d. dekretu „Dėl Konstitucinio Teismo pirmininko" pateikė Seimui skirti Konstitucinio Teismo pirmininku J. Žilį. Seimas 1993 m. kovo 23 d. nutarimu[157] paskyrė J. Žilį Konstitucinio Teismo pirmininku. Taigi J. Žilys tapo ne tik pirmuoju Konstitucinio Teismo teisėju, bet ir pirmuoju šio Teismo pirmininku. Seimo nutarime dėl J. Žilio paskyrimo Konstitucinio Teismo pirmininku nebuvo nurodyta, kokiam konkrečiam laikui jis skiriamas. Nuo tada susiformavo konstitucinė tradicija, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas skiriamas laikotarpiui, kuris sutampa su jo, kaip Konstitucinio Teismo teisėjo, įgaliojimų laikotarpiu.

Minėta, kad Konstitucinio Teismo įstatyme buvo nustatyta, jog nuolatinė Konstitucinio Teismo buveinė yra Vilniaus miestas, kad Konstitucinio Teismo posėdžiai vyksta jo nuolatinėje buveinėje (90 straipsnis). Ši įstatymo nuostata reiškė, kad Konstitucinis Teismas gali pradėti veikti tik tada, kai jam bus paskirta nuolatinė būstinė. Reikėjo pasirūpinti ir Konstitucinio Teismo finansavimu, materialiniu ir kitokiu aprūpinimu, suformuoti Konstitucinį Teismą aptarnaujančius padalinius, išspręsti daugybę kitų organizacinių klausimų. Ypač opia problema tapo nuolatinių patalpų Konstituciniam Teismui skyrimas. Konstitucinio Teismo vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, jo konstitucinis statusas implikavo tam tikrus specifinius reikalavimus jo būstinei: patalpos turėjo būti centrinėje Vilniaus dalyje, reprezentatyvios, suplanuotos taip, kad tiktų Konstitucinio Teismo veiklai, t. y. turėjo būti pakankamai didelė Teismo posėdžių salė, kad juos galėtų stebėti visi norintys, taip pat salė teisėjų pasitarimams, tinkamos patalpos teisėjų kabinetams, jų padėjėjams ir kitiems Teismą aptarnaujančių padalinių darbuotojams. Buvo svarbu ir tai, kad teisėjai į Teismo posėdžių salę galėtų įeiti tiesiai iš už posėdžių salės esančių ar greta jos esančių patalpų, o ne pro salėje susirinkusią publiką. Patalpoms buvo keliami ir kiti specifiniai reikalavimai, pavyzdžiui, turėjo būti tinkamos patalpos Teismo bibliotekai, svarbių istorinių dokumentų saugojimui ir kt. Tokių patalpų Vilniaus centre nebuvo daug, jose dažniausiai jau buvo įsikūrusios įvairios valstybės institucijos, jas būtų tekę iškelti į kitas patalpas, o jas rasti nebuvo lengva. Kita vertus, valstybės ir kitos institucijos visai nenorėjo keltis iš Vilniaus centre esančių patalpų, rasdavo daugybę tokį nenorą neva pagrindžiančių argumentų. Nemaža kliūtimi tapo įtakingo verslo, konkrečiai bankininkų, interesai, kurie taip pat buvo nusižiūrėję ir pretendavo į kai kuriuos reprezentatyvius pastatus, esančius Vilniaus centre. Patalpų

[157] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 10-240.

Konstituciniam Teismui skyrimas pradėjo strigti. Nors poreikis vykdyti konstitucinę kontrolę vis augo, Konstitucinis Teismas negalėjo pradėti savo veiklos, nes jo posėdžiai galėjo vykti tik jo nuolatinėje buveinėje. Ar dėl to, kad nesuprato, kas yra Konstitucinis Teismas ir kokios patalpos jam turi būti skirtos, ar dėl to, kad atstovavo verslo ir finansų grupių interesams, kai kurie politikai pradėjo kalbėti apie tai, kad pradžioje Konstituciniam Teismui esą pakaktų skirti kelis kambarius Teisingumo ar kitoje ministerijoje ir jis galėtų pradėti veikti. Buvo siūlymų Konstituciniam Teismui skirti jo veiklai visiškai nepritaikytus buvusių Politinio švietimo namų, Komunalinio ūkio ministerijos ir kitus pastatus, kurių remontas, perplanavimas ir pritaikymas Konstitucinio Teismo veiklai pareikalautų didelių investicijų. Svarstyta ir dėl buvusio komjaunimo centro komiteto pastato, ir dėl pastato, kuriame tuo metu buvo įsikūrusi Vilniaus miesto savivaldybės architektūros valdyba, taip pat dėl pastato prie Lukiškių aikštės, kuriame šiuo metu veikia Mokesčių inspekcija[158]. Nė vienas iš jų netiko Konstituciniam Teismui.

Diskusija dėl nuolatinių patalpų skyrimo Konstituciniam Teismui pradėjo įgauti politinį pobūdį, nes vis dažniau buvo keliamas klausimas, ar kai kurie Seimo priimti įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Konstitucinis Teismas negalėjo pradėti veikti, nes jam nebuvo skirta nuolatinė būstinė. Diskusija persikėlė į Seimą, kuris 1993 m. kovo 16 d. nutarimu[159] „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo organizavimo“ sudarė komisiją, kuri iki 1993 m. kovo 20 d. turėjo pateikti Seimui pasiūlymus dėl atskiro pastato Konstituciniam Teismui skyrimo, o iki 1993 m. balandžio 1 d. – pasiūlymus Vyriausybei dėl Konstitucinio Teismo materialinio techninio aprūpinimo. Seimo nutarime išreikšta Seimo pozicija, kad Konstituciniam Teismui turi būti skirtas atskiras pastatas, o ne patalpos kokiai nors valstybės institucijai priklausančiame pastate, turėjo esminę reikšmę, nes užbaigė nevaisingas diskusijas, esą Konstitucinis Teismas gali pradėti veikti ir kitoms valstybės institucijoms priklausančiose patalpose. Rengdama pasiūlymus Seimui, komisija vadovavosi tuo, kad Konstitucinio Teismo pastatas turi liudyti Konstitucinio Teismo vykdomos teisminės valdžios autonomiškumą ir savarankiškumą, turi būti reprezentatyvus, Vilniaus centre, jo vieta negali būti labai nutolusi nuo kitų svarbiausių valstybės valdžios institucijų. Komisijos nuomone, Konstitucinio Teismo pastatas turėjo būti Gedimino prospekte, kuriame buvo Seimo, Vyriausybės, įvairių ministerijų pastatai. Komisija nutarė pasiūlyti Seimui priimti specialų nutarimą, kuriuo Konstituciniam Teismui būtų skirtas pastatas, kuriame buvo įsikūrusi Lietuvos mokslų akademija ir jos prezidiumas (Gedimino pr. 3). Nors šis pastatas tiko Konstitucinio Teismo veiklai, labai greitai paaiškėjo, kad tai nebuvo pats geriausias pasiūlymas, nes dėl jo galėjo kilti konfliktas su mokslo bendruomene. Komisijos pirmininko V. P. Andriukaičio, Konstitucinio Teismo pirmininko J. Žilio ir dar kelių kitų komisijos narių susitikimas su Lietuvos mokslų akademijos prezidentu ir jos

[158] Seimo nario V. P. Andriukaičio kalba. *Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija. 1993 m. balandžio 15 d., 21, 22 posėdžiai (45).* Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1993, p. 49.

[159] Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 16 d. nutarimas Nr. I-95 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo organizavimo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 9-203.

prezidiumo nariais, įvykęs 1993 m. balandžio 15 d., parodė, kad komisija, pasirinkusi Lietuvos mokslų akademijos patalpas, neįvertino visų savo siūlymo aplinkybių[160]. Komisija pasirinko pastatą, kuris atitiko visus Konstitucinio Teismo pastatui keliamus reikalavimus, bet pamiršo, kad Lietuvos mokslų akademija yra tokia pat reikšminga Lietuvai, kaip ir Konstitucinis Teismas, kad būtina vengti teisminės valdžios ir mokslo bendruomenės priešpriešos. Siūlymo priimti Seimo nutarimą skirti Konstituciniam Teismui pastatą, priklausantį Lietuvos mokslų akademijai, buvo atsisakyta. 1993 m. balandžio 15 d. Konstitucinio Teismo darbo organizavimo komisija, dalyvaujant visiems Konstitucinio Teismo teisėjams, susitiko su tuometiniu Ministru Pirmininku A. Šleževičiumi. Susitikime buvo preliminariai sutarta, kad Konstituciniam Teismui galėtų būti skirtas pastatas, esantis Gedimino pr. 36, kuris priklausė Energetikos ministerijai ir kuriame tuo metu veikė Atominės saugos inspekcija[161]. Seimas 1993 m. balandžio 22 d. ypatingos skubos tvarka priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“[162], kuriuo Konstituciniam Teismui skyrė pastatą, esantį Vilniuje, Gedimino pr. 36, su visu jame esančiu inventoriumi. Seimo nutarime buvo nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos Vyriausybė aprūpina Lietuvos Respublikos energetikos ministeriją tinkamomis patalpomis ir garantuoja Konstituciniam Teismui perduodamo pastato įrengimą pagal paskirtį, organizuoja būtiną remontą“. Seimo nutarimas įsigaliojo nuo jo priėmimo. Atrodytų, klausimas išspręstas, bet ne viskas buvo taip paprasta. Seimo nutarime nebuvo nustatyta, iki kada konkrečiai Energetikos ministerija turi perduoti pastatą Konstituciniam Teismui. Pastato perdavimas užsitęsė, Ministrui Pirmininkui teko išleisti potvarkį, kuriame buvo nustatyta, kad pastatas turi būti perduotas Konstituciniam Teismui iki 1993 m. birželio 30 d. Deja, Ministro Pirmininko potvarkis nebuvo įvykdytas, iki potvarkyje nurodytos datos pastatas Konstituciniam Teismui nebuvo perduotas. Reaguodamos į susiklosčiusią situaciją, kelios Seimo frakcijos (Sąjūdžio, Piliečių chartijos, Laisvės, Krikščionių demokratų, Demokratų) Seimo 1993 m. liepos 1 d. plenariniame posėdyje padarė pareiškimą „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo sąlygų“, kuriame atkreipė Seimo ir visuomenės dėmesį į tai, kad Seimo 1993 m. balandžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“ nėra įvykdytas, todėl Konstitucinis Teismas negali pradėti nagrinėti jam įteiktų prašymų. Seimo frakcijos pareiškė, kad „Vyriausybė, vilkindama šios problemos sprendimą, akivaizdžiai parodo, kad LDDP daugumai Seime ši valstybinė institucija ir jos privaloma vykdyti Konstitucijos apsauga nereikalingi“[163]. Pastatas, esantis Gedimino pr. 36, Vilniuje, Konstitucinio Teismo dispozicijai buvo perduotas tik 1993 m. rugpjūčio 1 d. Nors pastate buvo būtina atlikti tam tikrus remonto darbus, tačiau minimalios darbo sąlygos jo veiklai buvo sudarytos, todėl Konstitucinis Teismas

[160] Žr. 158 išnašą.

[161] ŽILYS, 19 išnaša, p. 50.

[162] Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. balandžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“. *Lietuvos aidas*, 1993 m. balandžio 24 d.

[163] *Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija. 1993 m. liepos 1 d., 66, 67 posėdžiai*. Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, p. 42.

pranešė visuomenei, valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, kad nuo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pradedami oficialiai registruoti prašymai ištirti, ar teisės aktai atitinka Konstituciją[164]. Konstitucinis Teismas taip pat pranešė, kad gavo 9 tokius prašymus: 8 iš Seimo narių ir 1 iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, pateikė gautų prašymų sąrašą. Pirmasis Konstitucinio Teismo posėdis įvyko 1993 m. rugpjūčio 17 d. – tai buvo tvarkomasis Teismo posėdis, kuriame Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą grąžinti pareiškėjai Seimo narių grupei jos 1993 m. birželio 30 d. prašymą ištirti, ar Seimo Statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnis atitinka Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies nuostatas[165]. Pirmasis Konstitucinio Teismo viešas posėdis įvyko 1993 m. rusėjo 15 d. Jame pagal Seimo narių grupės prašymą buvo nagrinėjama, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 1993 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl Vilniaus miesto tarybos paleidimo ir kai kurių priemonių tvarkai savivaldybėse pagerinti“. Nutarimą byloje Konstitucinis Teismas priėmė 1993 m. rugsėjo 17 d., minėtas Seimo nutarimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 123 straipsniui[166].

[164] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas. *Lietuvos aidas,* 1993 m. rugpjūčio 4 d.

[165] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 17 d. sprendimas „Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žiniose“ paskelbtas nebuvo.

[166] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žinios*, 1993, Nr. 47-949.

III SKYRIUS
KONSTITUCINIS TEISMAS – SAVARANKIŠKAS IR NEPRIKLAUSOMAS TEISMAS

III.1. Konstitucinio Teismo vieta teismų sistemoje

Konstitucinės kontrolės institucijų vieta teismų sistemoje ir jų santykis su ordinarinių teismų sistema – aktualus klausimas, kuris ir šiandien kelia daug diskusijų. Konstitucinių teismų paskirtis, įgaliojimai, kompetencija, sudarymo principai skiriasi nuo ordinarinių teismų. Ar tokie skirtumai nedaro konstitucinio teismo ar kitos konstitucinę kontrolę vykdančios institucijos išskirtine valstybės valdžios institucija, kuri gali būti net nepriskiriama teismų sistemai? Juk konstituciniai teismai, priklausomai nuo jiems suteiktos kompetencijos ir įgaliojimų, gali ne tik vertinti, bet ir pripažinus prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams (o kai kuriose valstybėse – ratifikuotoms tarptautinėms sutartims), anuliuoti, pripažinti netekusiais galios kitų valstybės valdžių – parlamento, Vyriausybės, Respublikos Prezidento aktus. Tokie įgaliojimai paprastai nepriskirtini ordinariniams teismams.

Konstitucinės kontrolės institutas, grindžiamas konstitucinių teismų (tribunolų, tarybų) ar bendrosios kompetencijos teismų vykdoma konstitucine kontrole, yra visuotinai laikomas efektyviausia konstitucijos teisine apsauga, skirta konstitucinėms vertybėms, *inter alia* žmogaus teisėms, užtikrinti. Konstitucinės kontrolės institutas pripažįstamas būtinu demokratinės konstitucinės sandaros elementu, jo pagrindinis tikslas ir *raison d'être* – konstitucijos viršenybės teisės sistemoje užtikrinimas, teisinės valstybės principu grindžiamų valstybės valdžių atskyrimas ir jų veikimo darna, konstitucinių teisių apsauga.

Konstitucinės kontrolės institutų įvairovę lemia valstybės konstitucinė tradicija, jos konstitucinių teisės šaltinių sistema. Demokratinėse valstybėse, *grindžiamose valstybės valdžių padalijimu, teisinės valstybės principu, pagarba žmogaus teisėms,* paprastai toks vaidmuo priskiriamas konstitucinės justicijos (kontrolės) institucijai – specializuotai teisminei institucijai ar bendrosios kompetencijos teismams, turintiems įgaliojimus vertinti teisės aktų konstitucingumą.

Konstitucinė justicija (kontrolė) suprantama kaip teisminės valdžios institucijos įgaliojimai nagrinėti teisės akto, visų pirma įstatymo, atitiktį Konstitucijai, o nustačius prieštaravimą, pripažinti jį netekusiu galios (ar netaikytinu), nes „nesilaikant konstitucijos nuostatų, galiojančios teisės normos neatsiranda, o šiuo būdu sukurtos normos yra niekinės arba nuginčijamos“[1]. Kaip svarbūs konstitucinės justicijos tikslai išskiriami ne tik konstitucijos viršenybės teisės sistemoje užtikrinimas, bet ir konstitucinių vertybių, *inter alia* žmogaus teisių įtvirtinimas, demokratinių tarptautinių standartų sklaida, teisinis politinių konfliktų sprendimas.

[1] KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 77.

Konstitucinės justicijos institucijų vaidmenį teismų sistemoje lemia konstitucinės justicijos modelio pasirinkimas. Jeigu konstitucinę kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai, t. y. konstitucinė kontrolė paremta išsklaidyta, decentralizuota kontrole, vadinamuoju amerikietiškuoju modeliu[2], dažniausiai būdingu bendrosios teisės tradicijos (anglų ir amerikiečių) valstybėms, klausimo, kokiai valstybės valdžios grandžiai jie priskirtini, nekyla. Formuojant tokius teismus mažiau įtakos turi politiniai procesai. Bendrosios kompetencijos teismui konstitucinė kontrolė yra tik viena iš daugelio kitų jo vykdomų funkcijų. Tokia tradicija būdinga ir Skandinavijos valstybėms (Danijai, Švedijai, Norvegijai), kurios pasirinko amerikietiškajam modeliui artimą konstitucinės kontrolės sistemą. Graikijoje konstitucinė kontrolė taip pat patikėta bendrosios kompetencijos teismams. Estijoje teisės aktų konstitucingumo patikrą atlieka speciali Aukščiausiojo Teismo kolegija.

Pasirinkus centralizuotą, vadinamąjį europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį[3], konstitucinės kontrolės funkcijos priskiriamos vienai institucijai – konstituciniam teismui, konstituciniam tribunolui ar konstitucinei tarybai[4]. Centralizuota konstitucinė kontrolė būdinga kontinentinės (civilinės) teisės tradicijos valstybėms. Ir nors esant centralizuotai konstitucinei kontrolei konstitucinės justicijos institucija paprastai priskiriama teisminei valdžiai, vis dėlto šiuo atveju mokslinėje doktrinoje diskutuojama, galbūt konstitucingumo klausimus sprendžianti institucija nepriklau-

---

[2] Amerikietiškajam konstitucinės kontrolės modeliui būdinga tai, kad jį vykdo vieninga bendrųjų teismų sistema (tokie įgaliojimai gali būti patikėti ir išskirtinai aukščiausiems teismams). Abejonės dėl teisės aktų konstitucingumo gali kilti bet kurioje teisminio ginčo stadijoje. Tai universalaus pobūdžio kontrolė, nes apima ne tik įstatymus, bet ir kitų valdžios institucijų aktus, veiksmus. *Tokios konstitucinės kontrolės efektyvumą lemia ir precedento, kaip svarbaus teisės šaltinio, pripažinimas.* Tai išsklaidyta (difuzinė) konstitucinė kontrolė, ją gali įgyvendinti bet kurios grandies teismas; kauzatyvinė kontrolė – kylanti teismui nagrinėjant konkretų ginčą; subsidiarinė konstitucinė kontrolė – teismui tai tik viena iš daugelio jo sprendžiamų problemų; ši konstitucinė kontrolė vadinama *inter partes* (tarp šalių), teismo sprendimas teisės akto galios nepanaikina, jis tik netaikomas konkrečioje byloje, tačiau savo esme vis tik turi *erga omnes* pasekmes; ji yra *a posteriori* (paskesnioji) konstitucinė kontrolė.

[3] Europos valstybių konstitucinės kontrolės sistemos (modelio) pradininku laikytinas Hansas Kelsenas, jo idėjos XX a. pradžioje lėmė europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio atsiradimą. Hanso Kelseno suformuota konstitucinės kontrolės doktrina remiasi nuostata, kad konstitucinė kontrolė turi būti patikėta specialiai teisminio pobūdžio institucijai, vienam ypatingam teisminiam organui, taip vykdant konstitucinę kontrolę nebus iškreipiamas valdžių padalijimo principas, valdžių balansas. Europietiškajam *(kartais vadinamam Kelseno ar austriškuoju konstitucinės kontrolės modeliu)* konstitucingumo tyrimo modeliui būdingas kompleksinis pobūdis – ne tik įstatymų (ar kitų teisės aktų konstitucingumas), bet ir rinkimų ginčai, federacijos subjektų ginčai, individualūs skundai; dominuoja abstrakti konstitucinė kontrolė (teisės akto konstitucingumo tyrimas, o ne šalių ginčo sprendimas). Konstitucinė kontrolė yra absoliutaus pobūdžio, sprendimai galioja *erga omnes*. Nors dominuoja *a posteriori* (paskesnioji), bet pripažįstama ir *a priori* (išankstinė) teisės aktų konstitucingumo kontrolė. Konstitucinė kontrolė koncentruojama vienoje teisminėje institucijoje – konstituciniame teisme, konstituciniame tribunole, konstitucinėje taryboje.

[4] Kaip savarankiškas konstitucinės kontrolės modelio variantas teisės literatūroje išskiriamas ir vadinamasis prancūziškasis modelis, sietinas su Prancūzijos Konstitucinės Tarybos veiklos modeliu, kuriam buvo būdinga išimtinai *a priori* (išankstinė) konstitucinė kontrolė, tačiau 2008 m., įvykdžius konstitucinę reformą, pakeitus 1958 m. Prancūzijos konstitucijos nuostatas ir įtvirtinus Konstitucinei Tarybai tam tikrą *a posteriori* (paskesniąją) kompetenciją, šis modelis prarado savo išskirtinumą.

so teismų sistemai[5]. Svarstoma, ar konstitucinės justicijos institucija gali būti vertinama kaip savarankiška valstybės valdžią įgyvendinanti institucija, artimesnė valstybės kontrolei ar ombudsmeno institutui.

Centralizuotos konstitucinės kontrolės modelis, paplitęs ne tik Europoje, bet ir toli už jos ribų, *inter alia* Pietų Korėjoje, vertintinas kaip efektyvus, siekiant veiksmingos Konstitucijos ir jos vertybių apsaugos, vienodumo formuojant oficialiąją konstitucinę doktriną, interpretuojant Konstitucijos nuostatas. Toks jis gali būti ir išlikti tik turėdamas visuomenės pasitikėjimą, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių paramą ir supratimą, kad net ir valstybės valdžios institucijų leidžiamus teisės aktus pripažindamas prieštaraujančiais Konstitucijai, konstitucinės kontrolės institutas – konstitucinis teismas – turi išlikti nešališkas, nepriklausomas, pajėgus vykdyti savo misiją.

Yra ir vadinamosios mišrios konstitucinės kontrolės modelis, kai konstitucinę justiciją įgyvendina ir bendrosios kompetencijos, ir konstitucinis teismas (konstitucinis tribunolas), kaip antai Portugalijoje, Pietų Afrikos Respublikoje.

Ilgą laiką mokslinės diskusijos apie konstitucinio teismo teisminę prigimtį ir paskirtį vyko ir dėl Lenkijos Konstitucinio Tribunolo. Šių diskusijų neužgesino net ir 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija[6], kurioje Konstitucinis Tribunolas priskirtas teisminei valdžiai, jį, kitus teismus ir tribunolus įrašius į vieną VIII skyrių „Teismai ir tribunolai“, suskirstytą į atskirus skirsnius[7]. Vėliau diskusijas dėl Lenkijos Konstitucinio Tribunolo konstitucinio statuso paskatino ir pakitusi valstybės politinė situacija. Konstituciniam Tribunolui išgyvenant 2015 m. prasidėjusią konstitucingumo, teisminio nepriklausomumo krizę ir jo sprendimus vis labiau lemiant įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžiai, pradedama abejoti Konstitucinio Tribunolo gebėjimu užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir apsaugą, garantuoti valdžių padalijimo,

[5] L. Favoreu pažymi, kad daugelyje šalių, pasirinkusių Kelseno modelį, manoma, kad konstituciniai teismai nepriklauso nė vienai iš trijų valdžių, kad jiems pavesta kontroliuoti, kaip jos laikosi priskirtų įgaliojimų. Žr. FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 25.

[6] 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija. Iš *Pasaulio valstybių konstitucijos*. T. II. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 569–627.

[7] Lenkijos Respublikos Konstitucijos VIII skyrius „Teismai ir tribunolai“ yra skirtas teisminei valdžiai ir jos institucijoms – teismams, Konstituciniam Tribunolui (atskiras skirsnis) ir Valstybės tribunolui (atskiras skirsnis).

jų atskyrimo, galiausiai – teisinės valstybės principus[8]. Kartu tai sudaro prielaidas abejoti ir tuo, ar centralizuota konstitucinės kontrolės sistema, kai vienos institucijos rankose sutelkiama išskirtinė teisės aktų konstitucingumo kontrolė, pajėgi šią funkciją vykdyti krizinėse situacijose, kai abejojama jos nepriklausomumu.

Pakitus valstybės politinei situacijai, turinčiai įtakos nedemokratiniams konstitucinio teismo sudėties ir veiklos pokyčiams, kaip antai Lenkijos Konstitucinio Tribunolo atveju, galima kelti klausimą ir dėl centralizuotos konstitucinės kontrolės efektyvumo bei galimybės bendrosios kompetencijos teismams vykdyti konstitucinę kontrolę, inicijuojant decentralizuotą (ar mišrią) konstitucinės kontrolės sistemą, ir taip užtikrinti valdžių padalijimo ir konstitucijos apsaugos funkcijas[9]. Centralizuotos konstitucinės kontrolės modelis, kai vienai konstitucinei institucijai suteikiami įgaliojimai vykdyti konstitucinę kontrolę, yra priklausomas ne tik nuo politikos pokyčių, bet ir nuo pačios konstitucinės institucijos gebėjimo išlikti nepriklausoma, profesionalia, pajėgia vykdyti savo misiją – ginti konstitucines vertybes, garantuoti demokratijos principais paremtą valstybės valdžių funkcionavimą. Tokio testo, deja, 2019 m. neišlaikė Moldovos Konstitucinis Teismas[10].

Lietuvos konstitucinės justicijos modelis priskiriamas europietiškajam ir grindžiamas centralizuotos konstitucinės kontrolės sistema. Konstitucinė kontrolė pa-

---

8 Lenkijos Konstitucinio Tribunolo tapatumo krizei skirta ypač daug publikacijų, *inter alia* GARLICKI, L. Die Ausschaltung des Verfassungsgerichtshofes in Polen? (Disabling the Constitutional Court in Poland). Iš *Transformation of Law Systems in central, Eastern and Southeastern Europe in 1989–2015*. Liber Amicorum in Honorem Prof. Dr. Dres. H. C. Rainer Arnold. Andrzej Szmyt and Boguslaw Banaszak. Gdansk university press, 2016, p. 63–78; SZMYT, A. Dispute over the publication of judgments of the Constitutional Tribunal in Poland in 2015–2018 (genesis, course, finale). *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice: Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzoha, Andrzej Szmyt (eds). Gdansk, 20–23 September 2018. Gdansk university press, 2019, p. 329–348. Kai kurie autoriai šios krizės kontekste grįžta ir prie Konstitucinio Tribunolo, kaip teisminės institucijos, klausimo, jis neretai nagrinėjamas istorinio konstitucinio tribunolo raidos aspektu. Kaip antai žr. FLORCZAK-WĄTOR, M. Constitutional Court as the guarantor of the separation of powers. *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice: Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*, p. 127–142.

9 GARLICKI, L.; DERLATKA, M. Constitutional Court of Poland – 1996–2018. *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice: Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*, 8 išnaša, p. 151–168; GRANAT, M. Can Common Courts examine the compatibility of the law with the constitution? (The Issue of Concrete review of the Constitutionality of the Law in Poland). *Constitutional Justice and Evolution of Individual Rights*: XIXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Chisinau, 8–9 June 2017. Regensburg university press, 2018, p. 325–332.

10 Pagal Moldovos konstitucinę sandarą (1994 m. Moldovos Konstituciją) konstitucinė kontrolė paremta centralizuotu konstitucinės kontrolės modeliu. Konstitucinės kontrolės funkcija yra patikėta Konstituciniam Teismui. 2018 m. pabaigoje – 2019 m. pradžioje susiklosčius nepalankiai politinei situacijai, pakitusios sudėties Konstitucinis Teismas neatsispyrė politikų įtakai, prarado nepriklausomumą tapdamas politikos, o ne teisės įrankiu, ir po tam tikrų kontraversiškų politiškai angažuotų, *inter alia* 2019 m. birželio 7–9 d. sprendimų, kuriuos netrukus tų pačių metų birželio 15 d. pripažino negaliojančiais, visas teismas (pirmininkas ir 5 teisėjai) atsistatydino. Nauja Konstitucinio Teismo sudėtis buvo patvirtinta tik 2019 m. rugpjūtį. Taigi 2019 m. kurį laiką valstybėje apskritai nebuvo konstitucinės kontrolės institucijos, nebuvo vykdomos konstitucinės kontrolės funkcijos.

tikėta Konstituciniam Teismui, kuris nuo 1993 m. sėkmingai vykdo šią misiją. Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“ nustatyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai, įtvirtinta Konstitucinio Teismo sprendimų teisinė galia, apibrėžta Konstitucinio Teismo formavimo tvarka, nustatyti Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymo (veiklos) pagrindai ir garantijos, įtvirtintas Konstitucinio Teismo teisėjų statusas ir kt. Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir darbo tvarka detalizuojami 1993 m. priimtame Konstitucinio Teismo įstatyme[11], kurio 1 straipsnyje apibrėžiamas Konstitucinio Teismo, kaip savarankiško ir nepriklausomo teismo, kuris teisminę valdžią įgyvendina Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka, statusas, jo paskirtis garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą; Konstitucinis Teismas tai daro spręsdamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Būtent ši Konstitucinio Teismo įstatymo nuostata vėliau buvo tapusi vieno konstitucinio ginčo objektu byloje, kurioje priimtas Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas.

Mokslinėje doktrinoje apie Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų santykį buvo diskutuojama analizuojant Konstitucinio Teismo teisminę prigimtį[12]. Tai, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, vykdantis konstitucinį teisingumą, buvo pabrėžta gerokai anksčiau, nei kilo minėtas konstitucinis ginčas, dar Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime (tai atsispindėjo ir kai kuriuose vėlesniuose nutarimuose[13]). Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime, spręsdamas dėl teisėjų atlyginimų klausimų teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai, pabrėžė, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas, turėdamas užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir vykdydamas konstitucinį teisingumą, negali netirti kurių nors įstatymų ar kitų teisės aktų, jis privalo nagrinėti visų Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nurodytų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taigi ir tų, kuriais nustatomi Lietuvos Respublikos teismų teisėjų atlyginimai. Taigi būdamas teisminės sistemos dalimi Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti su teismine valdžia susijusio teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, kuris yra vienas kertinių Konstitucinio Teismo aktų, toliau aiškinami konstituciniai teisminės valdžios principai, bendrosios kompetencijos teismų ir konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo sąveika, formuojama teisminio precedento, kaip svarbaus teisės šaltinio, doktrina, toliau vystoma teisminės valdžios nepriklausomumo doktrina, pradėta formuoti dar

---

11 *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

12 *Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 433–436; *Lietuvos konstitucinė teisė.* Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 589–595.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276), 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2001, Nr. 102-3636), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708).

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime[14]. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė teisminės valdžios visavertiškumą, konstatavo, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, kurie yra jurisdikcinės institucijos, – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių; vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija.

Aiškindamas Konstitucinio Teismo vaidmenį Lietuvos teismų sistemoje, šiame nutarime Konstitucinis Teismas išryškino bendrosios kompetencijos teismų sistemos ir konstitucinės justicijos sistemos, jos institucijos – Konstitucinio Teismo reikšmingas sąsajas, jų bendradarbiavimo ir atskirties taškus.

Kaip reikšmingas bendrosios kompetencijos teismų sistemos ir konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo sąsajas Konstitucinis Teismas išskyrė tai, kad *inter alia*: bet kuris bendrosios kompetencijos teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus – saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos.

Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė ir esminę šių sistemų atskirtį – organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais abi šios teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdantis konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos teismų sistema – yra atskirtos.

Minėtame nutarime, pabrėždamas Konstitucinio Teismo teisminę prigimtį ir savarankiškumą, Konstitucinis Teismas išskyrė Konstitucinio Teismo įstatymo reikšmę, pažymėdamas, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą visus su Konstitucinio Teismo statusu, formavimu, įgaliojimų vykdymu (veikla) ir jo garantijomis, Konstitucinio Teismo teisėjų statusu, taip pat su Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymu susijusius santykius reglamentuoti įstatymu, t. y. Konstitucinio Teismo įstatymu. Konstitucinis Teismas nesuabsoliutino Konstitucinio Teismo įstatymo reikšmės[15], nes vis dėlto tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai gali būti reguliuojami ir kitais įstatymais. Prie tokių įstatymų priskirtini ir tokie, kurie reglamentuoja *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų socialines garantijas, *inter alia teisėjo pensiją*[16].

---

[14] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.

[15] Konstitucinio Teismo įstatymo reikšmė buvo akcentuojama ir vėlesniuose Konstitucinio Teismo aktuose, *inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarime. *Ibid.*, 2011, Nr. 129-6116.

[16] Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymas. *Ibid.*, 2002, Nr. 73-3088.

Diskusijos dėl Konstitucinio Teismo teisminės prigimties galutinai prarado aktualumą Konstituciniam Teismui priėmus 2006 m. birželio 6 d. nutarimą[17], kuriame pagal pareiškėjos Seimo narių grupės prašymą Konstitucinis Teismas vienintelį kartą savo veiklos istorijoje vertino ne straipsnį sudarančių nuostatų, o straipsnio pavadinimo, būtent – Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“, ir šio straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta tvarka“, atitiktį Konstitucijai. Pareiškėja šioje byloje suabejojo, ar Konstitucinis Teismas iš tiesų yra teismas Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies prasme ir ar jis iš tikrųjų vykdo valstybės valdžią, jei pačioje Konstitucijoje jis yra reglamentuojamas atskirame skirsnyje nei visi kiti teismai. O jeigu Konstitucinis Teismas nevykdo valstybės valdžios, tai galbūt ir nėra reikalo paklusti jo nutarimams (*inter alia* juose suformuotai oficialiajai konstitucinei doktrinai).

Gavus tokį kreipimąsi, Konstituciniam Teismui teko spręsti unikalią bylą dėl savo paties statuso. Mokslinėje literatūroje ši konstitucinės justicijos byla neformaliai vadinama siūlymu Konstituciniam Teismui „susinaikinti“[18]. Tiesa, nelabai aišku, kodėl pareiškėja, kvestionuodama Konstitucinio Teismo prigimtį ir paskirtį, kreipėsi būtent į Konstitucinį Teismą, prašydama ištirti vienos iš valstybės valdžios institucijų – Seimo – priimtą teisės aktą. Pats Konstitucinis Teismas taip pat neįžvelgė nieko keisto, kad būtent jam pačiam tenka spręsti dėl savo teisinio statuso, nes pagal Konstituciją būtent Konstituciniam Teismui, gavusiam atitinkamą pareiškėjo prašymą, priskirta tirti įstatymų atitiktį Konstitucijai ir nuspręsti, atitinka jie Konstituciją ar ne.

Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 6 d. nutarime toliau reikšmingai plėtojo oficialiąją konstitucinę doktriną dėl Konstitucinio Teismo teisinio statuso ir vaidmens Lietuvos teismų sistemoje. Atsakydamas į pareiškėjos abejones dėl Konstitucinio Teismo teisminės prigimties, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t. y. ne teisminė institucija. Vien tai, kad Konstitucijoje yra atskiri skirsniai „Teismas“ ir „Konstitucinis Teismas“ ir kad Konstitucinio Teismo padėtis apibrėžiama atskirame Konstitucijos skirsnyje, nėra ir negali būti pagrindas aiškinti esą jis nėra teismas (teisminės valdžios dalis) ir yra kažkur už teisminės valdžios sistemos ribų. Šiame nutarime buvo ne tik pakartota *inter alia* 2006 m. kovo 28 d. ir 2006 m. gegužės 9 d. nutarimuose[19] suformuluota nuostata, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas – konstitucinės justicijos institucija, vykdanti konstitucinę teisminę kontrolę, pabrėžta, kad Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdantis konstitucinį teisingumą, garantuojantis Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtu-

[17] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 65-2400.

[18] KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 8.

[19] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

mą, bet ir toliau plėtota Konstitucinio Teismo kaip teisminės institucijos doktrina, formuluojami Konstitucinio Teismo ir kitų teismų sąveikos principai.

Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstitucijos nuostatas, reglamentuojančias Lietuvos teisminę valdžią, pabrėžė, kad teismai, pagal Konstituciją vykdantys teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų, ir išskyrė tris šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje egzistuojančias sistemas: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai[20].

Būdamos savarankiškos bendrosios kompetencijos ir specializuotų administracinių teismų sistemos glaudžiai bendradarbiauja. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų savivaldos institucija, pagal Teismų įstatymą įkurta Teisėjų taryba, sudaryta iš abiejų teismų sistemų atstovų, sprendžia ir bendrosios kompetencijos, ir administracinių teismų klausimus, *inter alia* pataria Respublikos Prezidentui dėl teisėjų skyrimo ir atleidimo iš pareigų. Taigi šių sistemų atskirumas nėra toks ryškus, kaip kad šių teismų sistemų ir konstitucinės justicijos sistemos – Konstitucinio Teismo. Konstitucinis Teismas įgaliojimų, formavimo ir kitais aspektais reikšmingai skiriasi nuo kitų teismų; jis nedalyvauja teismų savivaldoje, Teisėjų tarybos veikloje, skiriasi Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo į pareigas tvarka, kadencijų trukmė, tačiau tai nereiškia, kad jis neturėtų būti laikomas teismu.

Vis dėlto tai, kad Konstitucinis Teismas negali būti ne valstybės valdžią įgyvendinanti institucija, akivaizdžiausiai liudija Konstituciniam Teismui suteikti jo konstituciniai įgaliojimai. Tai, kad jis pagal Konstituciją turi įgaliojimus pripažinti kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės – teisės aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir taip panaikinti šių aktų teisinę galią bei visam laikui pašalinti šiuos teisės aktus iš Lietuvos teisės sistemos, tai, kad tik Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją ir pateikti Konstitucijos nuostatų sampratą, kuri saisto visas teisės aktus leidžiančias ir visas teisę taikančias institucijas, negali reikšti nieko kita, kaip tik tai, kad jis neabejotinai įgyvendina valstybės valdžią, ir ne bet kokią, o teisminę.

Konstitucinio Teismo teisinė teisminė prigimtis buvo akcentuojama ir vėlesniuose aktuose. Kaip antai Konstitucinis Teismas 2013 m. kovo 13 d. sprendime pabrėžė teisinę, o ne politinę Konstitucinio Teismo prigimtį ir akcentavo, kad Konstitucinis

[20] Šios konstitucinės doktrinos nuostatos buvo ne kartą pakartotos kituose Konstitucinio Teismo nutarimuose, *inter alia* 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2010 m. birželio 6 d. nutarimuose.

Teismas pagal Konstituciją jo kompetencijai priskirtus teisinius klausimus sprendžia remdamasis tik teisiniais argumentais, *inter alia* savo jau suformuota oficialiąja konstitucine doktrina ir precedentais[21].

Konstitucinis Teismas savo įgaliojimus vykdyti konstitucinį teisingumą grindžia konstitucinės teisinės valstybės imperatyvu ir iš jo kylančiais reikalavimais, *inter alia* teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio saugumo, teisinio tikrumo, teisingumo, protingumo, *impossibilium nulla obligatio est* (niekas neįpareigojamas daryti to, kas neįmanoma) ir *lex non cogit ad impossibilia* (teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų) principais[22].

2018 m. birželio 19 d. nutarime Konstitucinis Teismas dar kartą pakartojo savo jurisprudencijoje formuluojamus Konstitucinio Teismo kaip teisminės valstybės valdžios institucijos, vykdančios konstitucinį teisingumą, įgaliojimus, ir pažymėjo, kad Konstitucinis Teismas – konstitucinės justicijos institucija; pagal savo kompetenciją spręsdamas dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

Įdomu pažymėti ir tai, kad dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo statuso ir jo priimamų sprendimų pobūdžio aiškintasi ir Europos Bendrijų Teisingumo Teisme (toliau – ir EBTT). Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 8 d. priėmė sprendimą, kuriuo sustabdė konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į EBTT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą dėl tam tikros Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos nuostatos, aktualios nagrinėtoje konstitucinės justicijos byloje, aiškinimo[23].

Generalinė advokatė Europos Bendrijų Teisingumo Teismui teikdama išvadą[24] pagal Konstitucinio Teismo kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo pažymėjo, kad nors konstituciniai teismai patenka į „teismo" sąvoką Europos bendrijos steigimo sutarties

---

[21] Konstitucinis Teismas 2013 m. kovo 13 d. sprendime, plėtodamas savo baigiamųjų aktų aiškinimo doktriną, pabrėžė, kad jis savo baigiamųjų aktų negali aiškinti remdamasis *inter alia* politinio tikslingumo argumentais, politinių partijų ar kitokių visuomenės organizacijų dokumentais, politikų nuomonėmis ar vertinimais, politologiniais ar sociologiniais tyrimais, visuomenės apklausų rezultatais; priešingu atveju atsirastų prielaidų abejoti Konstitucinio Teismo nešališkumu, kiltų grėsmė jo nepriklausomumui, pačios Konstitucijos, *inter alia* oficialiosios konstitucinės doktrinos, stabilumui. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 28-1333.

[22] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. TAR, 2018-06-29, Nr. 10929.

[23] Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 8 d. sprendimu kreipėsi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, ar 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 96/92/EB, 20 straipsnis turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nares nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį bet kuri trečioji šalis savo nuožiūra, jei tik yra elektros energijos sistemos „būtinų pajėgumų", turi teisę pasirinkti, prie kurios sistemos – elektros energijos perdavimo ar elektros energijos paskirstymo – ji nori prisijungti, o tokios sistemos operatorius turi pareigą suteikti prieigą prie tinklo.

[24] ESTT generalinės advokatės Juliane Kokott 2008 m. birželio 12 d. išvada byloje C-239/07 *Julius Sabatauskas ir kt*., 15–19 punktai, žr. *http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=69025&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1705214#Footref4*.

234 straipsnio prasme, vis dėlto dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, tuo metu neturėjusio įgaliojimų nagrinėti bylų pagal individualių asmenų prašymus, statuso prireikė išsamesnės analizės. Išvadoje pažymėta, kad pagal Europos bendrijos steigimo sutarties 234 straipsnį į Europos Bendrijos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą gali kreiptis tik nacionaliniai teismai, kurie sprendžia teisminius ginčus ir priima teisminio pobūdžio sprendimus, taip pat konstatuota, kad „nėra jokių abejonių dėl to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turi teismui būdingų požymių". Vertinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo subjektiškumą kreipimosi į EBTT prasme, pabrėžta, kad nagrinėjamoje byloje Konstitucinis Teismas vis dėlto priims teisminio, o ne administracinio pobūdžio sprendimą, kuris reiškia ne Konstitucinio Teismo nuomonę įstatymų leidybos procedūroje, o *erga omnes* poveikio sprendimą paskelbti nacionalinį įstatymą netaikytinu. Kadangi apie tai nebeužsimenama pačiame sprendime, priimtame minėtoje byloje, manytina, kad Europos Bendrijų Teisingumo Teismas generalinės advokatės išvadų liko įtikintas.

Gavęs Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2008 m. spalio 9 d. prejudicinį sprendimą[25], Konstitucinis Teismas 2008 m. gruodžio 4 d. nutarime[26] nusprendė, kad toje byloje ginčytos Elektros energetikos įstatymo nuostatos dėl vartotojo įrenginių prijungiamo prie perdavimo tinklų neprieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo vaidmuo Lietuvos teismų sistemoje yra išskirtinis. Jis vienintelis oficialiai aiškina Konstituciją, sprendžia dėl valstybės valdžios institucijų aktų atitikties Konstitucijai. Konstitucinis Teismas yra ir jurisprudencinės konstitucijos kūrėjas, išskirtinis yra jo vaidmuo ir skatinant tarptautinių teisės standartų, demokratinių institutų plėtrą.

Konstitucinis Teismas Konstitucijos jam skirtą misiją saugoti Konstituciją gali įgyvendinti tik būdamas nepriklausomas. Pasirinkus centralizuotos konstitucinės kontrolės modelį, kai konstitucinė justicija sutelkiama vienos institucijos rankose, ypač svarbu garantuoti šios institucijos gebėjimą ją vykdyti.

[25] EBTT 2008 m. spalio 9 d. sprendimas byloje C-239/07 Julius Sabatauskas ir kt. Žr. *http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=69091&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5924543.*

[26] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 140-5569.

III.2. Konstitucinio Teismo nepriklausomumo konstitucinės garantijos

Konstitucinio Teismo nepriklausomumas neatsiejamas nuo teisminės valdžios, visos teismų sistemos nepriklausomumo[27]. Teisminės valdžios nepriklausomumas yra esminis teisinės valstybės principo elementas, be kurio demokratinė valstybės sąranga negalima. Valstybės demokratinių institutų krizės suvaldymas neįmanomas be nepriklausomų teismų[28]. Teisminės valdžios nepriklausomumas yra svarbus ir valdžių padalijimo, ir jų pusiausvyros garantas. Ir nors nacionalinės teisinės sistemos ypatumai lemia tam tikrus savitus teisminės valdžios, *inter alia* konstitucinės justicijos institucijos, vykdančios konstitucinę teisminę kontrolę, nepriklausomumo garantijų bruožus, juos aiškinantis aktuali yra ir teismų nepriklausomumo doktrina, plėtojama tarptautinių teismų, *inter alia* Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir

[27] Teismų nepriklausomumo principo koncepcija ir jos reikšmingumas istoriškai siekia XVIII amžių. Montesquieu veikale *De L'espirit des Loix* (1748) pagrindė valstybės valdžių, taip pat ir teisminės, atskyrimo doktriną. Anglijos teisėje teismų nepriklausomumo principas kildinamas iš 1701 m. Sosto paveldėjimo akto nuostatos, nustačiusios monarcho valdžios ribojimus atleidžiant teisėjus iš užimamų pareigų. Teisminės valdžios nepriklausomumo istorinėms ištakoms priskirtina ir 1787 m. JAV Konstitucija, joje įtvirtinti valdžių padalijimo – jų atskyrimo ir pusiausvyros principai. Teismų, *inter alia* konstitucinių, nepriklausomumui ypatingą dėmesį skiria tarptautinės organizacijos – Jungtinių Tautų Organizacija, Europos Taryba, tarptautiniai teismai, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir kt. Teismų nepriklausomumui analizuoti skirta daug tarptautinių organizacijų dokumentų, studijų, kaip antai Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijos *Basic Principles on the Independance of the Judiciary (40/32* ir *40/4146);* Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių" CM/Rec(2010)12; Europos komisijos „Demokratija per teisę" (Venecijos komisija) studijos: *Report on the Independance of the Judicial System Part I: Independance of Judges (12–13 March 2010) (CDL-AD(2010)004); Report On the Rule of Law (25–26 March 2011) (SDL-AD(2011)003); Draft Report on the Freedom of Expression of Judges (CDL (2015)025);* Venecijos komisijos nuomonės: *On Amendment to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal Poland (CDL-AD(2016)001); On the Act on the Constitutional Tribunal (14–15 October 2016) (CDL-AD(2016)025); Venice Commission Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice of 1 July 2015 (CD-PI(2015)002).*

[28] Konstitucinio Teismo kaip užtikrinančio konstitucijos vertybes vaidmuo ypač reikšmingas, kai parlamente susiformuoja didelė dauguma, gaunanti galimybę ne tik keisti įstatymus, bet ir Konstituciją, kaip antai Vengrijos atveju, kai be opozicijos – parlamento mažumos nuomonės buvo priimta 2011 m. Vengrijos Konstitucija *(The Fundamental Law)*, apribojusi Vengrijos Konstitucinio Teismo kompetenciją, jo galimybes ginti konstitucines teises.

ESTT)[29], Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT), jurisprudencijoje[30], nes problemos, su kuriomis susiduria ar ateityje gali susidurti Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, siekdamas išlikti nepriklausomas, neretai yra ne tik nacionalinių, bet ir globalių teismų nepriklausomumą veikiančių tendencijų pasekmės.

Teisminės valdžios nepriklausomumas gali būti suprantamas kaip apimantis ir teismo, kaip teisminės institucijos, ir teisėjo nepriklausomumą. Teismo ir teisėjo nepriklausomumas – susijusios sąvokos, ir tik užtikrinus teismo ir teisėjo nepriklausomumą galima kalbėti apie nepriklausomą teismą, visavertę nepriklausomą teisminę valdžią. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos aiškinamos kartu kaip viena kitą lemiančios[31].

Teismo nepriklausomumas[32] nėra pats sau tikslas, o siekis, kad visuomenė pasitikėtų teismais ir vertintų juos kaip nepriklausomus ir nešališkus. Teismo ir teisėjo nepriklausomumas ir nešališkumas, taip pat ir šių principų apsaugos garantijos yra glaudžiai susiję[33]. Tik nešališkas teismas pajėgus objektyviai išspręsti visuomenėje kylančius konfliktus. Nešališkumo principas gali būti įvardijamas ir kaip neutralumo principas. Šis principas, suponuojantis pareigą teisėjui nusišalinti nuo bylos, kurios sprendimu vienu ar kitu aspektu jis gali būti suinteresuotas *(nemo iudex in rea sua)*, nėra absoliutus ir nereiškia, kad, pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas gali atsisakyti spręsti bylas, susijusias su Konstitucinio Teismo, teisminės valdžios problemomis, nes Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją privalo tirti *visų* jo kompetencijai priskirtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taigi ir tų, kuriais reguliuojami su teismų ir

---

[29] Kaip antai Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associacao Sindical dos Juizes Portugueses (EU: C:2018:117)*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/118 *Minister for Justice and Equality (PPU.EU:C:2018:586)*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Commission v Poland*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje C-192/18 *Commission v Poland*.

[30] *Inter alia* Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Baka v. Hungary*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Wille v. Lichtenstein*; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Bryan v. United Kingdom*.

[31] *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d. nutarimai.

[32] Teismo nepriklausomumas gali būti nagrinėjamas įvairias pjūviais. Galėtume atskirai analizuoti teismų sistemos, teismo (*inter alia* konkretaus teismo, teismų rūšies), teisėjo nepriklausomumo turinį ir jo garantijas. Nors teismo ir teisėjo nepriklausomumą lemia ir teismų veiklą reglamentuojantys teisės aktai, tačiau vien jų nepakanka siekiant garantuoti teisingumo vykdymą. Todėl gali būti išskiriamas ir vadinamasis *formalus* teismo nepriklausomumas, atsispindintis tik formaliosios teisės aktuose, neparemtas realia praktika.

[33] Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, aiškindamas teismo nepriklausomumą 2019 m. birželio 24 d. sprendime byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*, teismo nepriklausomumą ir nešališkumą vertina kaip vienodai reikšmingus ir apibendrindamas teismų nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas, teismų nepriklausomumo principo reikšmę pažymi, kad pagal teismų nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas reikalaujama, kad atitinkama institucija savo funkcijas vykdytų visiškai autonomiškai, būtų apsaugota nuo išorinio poveikio ar spaudimo, galinčių kelti grėsmę jos narių nepriklausomam sprendimų priėmimui ir turėti įtakos jų sprendimams, būtų objektyvi ir neturėtų jokio suinteresuotumo bylos baigtimi; taisyklės, kuriomis siekiama užtikrinti šį nepriklausomumą ir nešališkumą, turi būti tokios, kad teisės subjektams nekiltų jokių pagrįstų abejonių dėl to, ar šiai institucijai nedaro įtakos išorės veiksniai, taip pat dėl jos neutralumo, kai susikerta interesai (108 punktas).

paties Konstitucinio Teismo veikla susiję klausimai, taip pat Konstitucinis Teismas vienintelis gali konstatuoti, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, ir pašalinti jį iš teismų sistemos visiems laikams.

Taigi teismo nepriklausomumas – tai esminis teismo ir teisėjo veiklos principas, grindžiamas galimybe vykdyti teisingumą be kitų, visų pirma išorinių, veiksnių, be valstybės valdžios institucijų poveikio ir kontrolės. Teisėjo nepriklausomumas ir nešališkumas grindžiamas jo profesiniu autonomiškumu (savarankiškumu), jo asmenybės integralumu.

Aiškinantis teismo nepriklausomumo turinį galima skirti teismo nepriklausomumo objektyvųjį ir subjektyvųjį aspektus[34]. Objektyvusis aspektas – tai reikalavimas, kad egzistuotų kvalifikuotas teismas; subjektyvusis aspektas suprantamas kaip asmens teisė, kad jo teisės ir laisvės būtų ginamos nepriklausomo teisėjo, nes be nepriklausomo teismo ir teisėjo jos negali būti tinkamai apginamos.

Teismo teisėjo nepriklausomumo principas negali būti įgyvendinamas be atitinkamų garantijų sistemos. Galima išskirti išorines ir vidines teismo nepriklausomumo principo garantijas. ESTT teismų nepriklausomumo principą kildina iš Europos Sąjungos teisės nuostatų[35] ir 2019 m. birželio 24 d. sprendime *Europos Komisija prieš Lenkiją*[36], remdamasis *inter alia* anksčiau suformuota jurisprudencija[37], jį interpretuoja kaip teismų išorines ir vidines nepriklausomumo garantijas. Išorinės teismų nepriklausomumo garantijos suprantamos kaip reikalavimas, kad atitinkama institucija savo funkcijas vykdytų visiškai autonomiškai, jos nesaistytų jokie hierarchijos ar pavaldumo ryšiai, ji negautų jokių nurodymų ar įpareigojimų, būtų apsaugota nuo išorinio poveikio ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jos narių (t. y. teisėjų) nepriklausomam sprendimų priėmimui ir turėti įtakos jų sprendimams[38]. Vidinės teismų nepriklausomumo garantijos yra susijusios su teismo nešališkumu, reikalavimu vienodai atsiriboti nuo bylos šalių ir jų atitinkamų interesų, susijusių su nagrinėjamos bylos dalyku; šis aspektas reikalauja objektyvumo ir jokio suinteresuotumo bylos baigtimi nebuvimo, išskyrus siekį, kad ginčas būtų išspręstas griežtai laikantis teisės[39].

Taigi išorinėms teismų, *inter alia* konstitucinių teismų, nepriklausomumo sąlygoms priskirtinas teismų jurisdikcinės veiklos autonomiškumas, įstatymų leidžiamosios ir įstatymų vykdomosios valdžių nesikišimas į konstitucinio teisingumo vykdymą,

---

[34] Plačiau žr.: Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) *Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice of 1 July 2015 (CD-PI(2015)002); Report on the Independance of the Judicial System Part I: The Independance of Judges* (*CDL-AD92010)004)*.

[35] *Inter alia* Europos Sąjungos sutarties 2, 19 straipsniai, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (47 straipsnis).

[36] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*.

[37] *Inter alia* Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associacao Sindical dos Juizes Portugueses (EU: C:2018:117)*; Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/118 *Minister for Justice and Equality (PPU.EU:C:2018:586)*.

[38] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Europos Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)*, 72 punktas.

[39] *Ibid.*, 73 punktas.

teismų sprendimų vykdymas. Ir nors teisminės valdžios nepriklausomumas, kurį lemia teisingumo funkcijos vykdymas, – tai visų pirma nepriklausomumas nuo politikų įtakos, vis dėlto konstituciniai teismai neturi būti veikiami ir privačių subjektų, t. y. *neturėtų tapti politinių partijų, žiniasklaidos priemonių manipuliacijos objektu*.

Konstitucinio Teismo, kaip ir kitų teismų, nepriklausomumas nereiškia teismo uždarumo ir yra glaudžiai susijęs su teismo veiklos atsiskaitomumu. Jo formos gali būti įvairios, *inter alia* teismo veiklos viešumas, finansinė atsiskaitomybė, Konstitucinio Teismo metiniai pranešimai, atvirų durų dienos visuomenei ir t. t.

Vidinėms teismų, *inter alia* konstitucinių teismų, nepriklausomumo sąlygoms priskirtinos teisėjo nepriklausomumo garantijos, subordinacijos ar kitokio pavaldumo nebuvimas *vykdant teisingumą*, sprendžiant ir skiriant nagrinėti bylas. Tai ne tik teisminės valdžios vidaus organizacijos principai, nesudarantys prielaidų teisėjo pavaldumui vykdant teisingumą, bet ir vidinis nepriklausomumas, turintis apimti ir teisėjo profesionalumo, asmenybės integralumo kriterijus, gebėjimą profesionaliai vykdyti teisėjo pareigas, nesukeliant abejonių dėl teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo. Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrinoje pabrėžiama, kad *teisėjas* gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų[40].

Su teisėjo, *inter alia* konstitucinio teismo teisėjo, nepriklausomumu, vidinėmis teismų nepriklausomumo garantijomis susiję daug svarbių teisėjo profesinės veiklos klausimų, *inter alia* teisėjo žodžio laisvės principo įgyvendinimas[41], teisėjo asociacijos laisvė, kuri gali apimti ir leidimą ar draudimą teisėjui būti tam tikrų asociacijų, *inter alia* politinių partijų, nariu[42]. Teisėjo žodžio laisvę riboja jo profesijos reikalavimai, tačiau tai nereiškia, kad teisėjas negali turėti nuomonės visuomeninę reikšmę turinčiais teismų sistemos klausimais ir jos viešai reikšti. EŽTT byloje *Baka prieš Vengriją*[43] analizavo teisėjų nepriklausomumo ir nepašalinamumo (angl. *irremovability*) principų svarbą, teisėjų žodžio laisvės garantijas ir pabrėžė, kad teisėjas negali būti atleidžiamas iš pareigų dėl viešai išsakytos nepalankios nuomonės svarbiais visuomeninę reikšmę turinčiais teismų reformos klausimais[44].

Teismų nepriklausomumo principas negali būti tapatinamas su teisėjo absoliučia veikimo laisve ar savivale, kuri vertinama kaip piktnaudžiavimas teise. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra privilegija, o viena svarbiausių konstitucinių teisėjo

---

40 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2008 m. gegužės 28 d. nutarimai.

41 Teisėjo žodžio laisvės klausimai buvo analizuojami Europos komisijos „Demokratija per teisę" (Venecijos komisija) dokumente *Draft Report of the Venice Commission on the Freedom of Expression of Judges (CDL (2015)025)*. Jame apibendrinama valstybių praktika reglamentuojant teisėjo teisę laisvai viešai reikšti nuomonę.

42 *Ibid*.

43 2016 m. Europos Žmogaus Teisių Teismo byla *Baka v. Hungary [GC], No. 20261/12*.

44 *Ibid.* Šioje byloje EŽTT pripažino Vengriją pažeidus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir 10 straipsnio nuostatas.

ir teismo pareigų[45]. Nei teismas, nei teisėjas neturi imuniteto nuo konstruktyvios kritikos. Teismo ir teisėjo nepriklausomumas – tai argumentais pagrįsti teismų sprendimai, garantuojantys teisės stabilumą ir nuspėjamumą, grindžiamą *inter alia* teisminio precedento kaip teisės šaltinio institutu.

Konstitucinis Teismas oficialiąją konstitucinę teisminės valdžios nepriklausomumo doktriną[46] formavo daugelyje nutarimų ir sprendimų[47]. Teismų ir teisėjų nepriklausomumo garantijų sistema buvo formuojama aiškinant *inter alia* Konstitucijos preambulės, Konstitucijos 5, 30, 31, 109, 112, 115, taip pat ir 52 bei 135 straipsnių nuostatas. Konstitucinio Teismo doktrinoje teismo nepriklausomumas ir nešališkumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga[48].

Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principo ir jo garantijų doktrina, skirta tiesiogiai Konstituciniam Teismui, buvo formuojama (paminėta) tik nedaugelyje konstitucinės justicijos bylų, *inter alia* 2005 m. birželio 2 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d. nutarimuose, 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2009 m. gegužės 15 d. sprendimuose. Vis dėlto, kaip minėta, Konstituciniam Teismui, kaip integraliai teismų sistemos daliai, *mutatis mutandis* taikytina bendrosios kompetencijos ir specialiems teismams formuota oficialioji teismų ir teisėjo nepriklausomumo konstitucinė doktrina. Konstitucinio Teismo nepriklausomumo principo doktrinos ypatumus lemia tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimas, jų įgaliojimų trukmė reikšmingai skiriasi nuo bendrosios kompetencijos ir specialiųjų teismų. Konstitucinis Teismas nedalyvauja ir teismų savivaldoje – jo atžvilgiu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų priimti sprendimų[49].

---

[45] Tai, kad t*eisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą,* yra svarbi doktrininė nuostata, ne kartą pakartota Konstitucinio Teismo aktuose, *inter alia* 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d., 2015 m. sausio 14 d. nutarimuose.

[46] Konstitucinė teismų nepriklausomumo doktrina buvo analizuojama *inter alia* BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 3 (31), p. 240–263.

[47] *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimai, 2009 m. gegužės 15 d., 2014 m. kovo 10 d., 2015 m. sausio 14 d., 2016 m. gegužės 16 d. sprendimai.

[48] Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas kaip būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga plėtota daugelyje Konstitucinio Teismo aktų ir išliko vienu svarbiausių teisėjo ir teismo nepriklausomumo tikslų. Konstitucinis Teismas *inter alia* 2008 m. gegužės 28 d. nutarime šią nuostatą aiškino ir kaip reiškiančią teisėjo ir teismų pareigą, kylančią iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnio 2 dalyje, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą.

[49] Konstitucinis Teismas 2005 m. birželio 2 d. nutarime pabrėžė, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo nustatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu ar Lietuvos Respublikos teismo teisėjo, paskirto Konstitucinio Teismo teisėju, atleidimu iš pareigų. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2561.

Konstitucinio Teismo kompetencija, jo įgaliojimai pripažinti Konstitucijai prieštaraujančiais įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių aktus, jam suteikti įgaliojimai apkaltos procese daro jį išskirtinį ir vertinant jo nepriklausomumo garantijas.

Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje išskirtini *inter alia* tokie teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų aspektai, aktualūs Konstituciniam Teismui: institucinis ir finansinis nepriklausomumas; teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas; teisėjų procesinis nepriklausomumas; teisėjų imunitetas; teisėjų materialinės ir socialinės garantijos.

III.2.1. Institucinis ir finansinis nepriklausomumas

Institucinis ir finansinis nepriklausomumas – svarbi Konstitucinio Teismo, kaip konstitucinį teisingumą vykdančios institucijos, veiklos garantija. Konstitucijos 104 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Konstitucija. Šis teisėjų statuso nepriklausomumo aspektas yra svarbus Konstitucinio Teismo institucinio nepriklausomumo elementas.

Svarbus visų teismų sistemų organizacinio savarankiškumo materialinis pagrindas – jų finansinis nepriklausomumas, visų pirma nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, pagal Seimo narių grupės prašymą spręsdamas dėl atitinkamų Teismų įstatymo straipsnių atitikties Konstitucijai, *inter alia* tuo aspektu, kad teisingumo ministras turi didelius įgaliojimus formuojant teismus, formulavo svarbius teismų nepriklausomumo nuo vykdomosios valdžios principus. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo svarbų imperatyvą, kad lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui, taigi ir Konstituciniam Teismui, turi būti skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete, taip užtikrinant teismų organizacinį savarankiškumą, nepriklausomumą, sudarant tinkamas sąlygas vykdyti teisingumą[50].

Finansinis Konstitucinio Teismo nepriklausomumas gali būti užtikrinamas tik tuo atveju, jeigu valstybės biudžete numatyta pakankamai Konstituciniam Teismui Konstitucijoje nustatytoms funkcijoms vykdyti reikalingų lėšų. Ši Konstitucinio Teismo nepriklausomumo garantija gali būti pažeidžiama Vyriausybei rengiant biudžeto projektą ir Seimui įstatymu tvirtinant biudžetą, kuriame būtų skiriama nepakankamai lėšų Konstitucinio Teismo veiklai. Be abejo, Konstitucinis Teismas, turėdamas įgaliojimus vertinti biudžeto įstatymo atitiktį Konstitucijai, galėtų tokią nuostatą pripažinti prieštaraujančia Konstitucijai, jeigu būtų inicijuota atitinkama konstitucinės justicijos byla.

---

[50] 2006 m. gegužės 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas pakartojo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime suformuluotą nuostatą, kad teismų nepriklausomumo principas apima ir teismų finansavimo nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios; finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos iš įstatymu patvirtinto valstybės biudžeto; valstybės biudžete turi būti nustatoma, kiek lėšų skiriama kiekvienam teismui. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

Valdžių padalijimo principas, kuriuo grindžiamas Konstitucinio Teismo *inter alia* institucinis ir finansinis nepriklausomumas, nepaneigia valstybės valdžių bendradarbiavimo būtinumo. Tarpfunkcinio valstybės institucijų bendradarbiavimo principas įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius yra aktualus Konstituciniam Teismui vykdant ir bendrąsias valstybės funkcijas, skirtas siekiant konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų. Konstitucinio Teismo tarptautinės veiklos prioritetas yra bendradarbiavimas su Europos Sąjungos, Rytų partnerystės šalių konstitucinės justicijos institucijomis[51].

Valstybės institucijų tarpfunkcinės partnerystės principas Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime aiškinamas interpretuojant teisminės valdžios savarankiškumą. Šis principas buvo plėtojamas vėlesniuose Konstitucinio Teismo aktuose, *inter alia* 2016 m. gegužės 16 d. sprendime, kuriame Konstitucinis Teismas aiškino teismų galimybes veikti įgyvendinant bendrąsias valstybės funkcijas, skirtas siekiant konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų. Šiame sprendime Konstitucinis Teismas, interpretuodamas teismų galimybes dalyvauti įgyvendinant bendrąsias valstybės funkcijas, pabrėžė, kad pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – kaip ir kitos valstybės valdžios institucijos, pagal savo konstitucinę kompetenciją savarankiškai arba bendradarbiaudami su kitomis valstybės valdžios institucijomis jie gali dalyvauti įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius. Teismai, vykdydami bendrąsias valstybės funkcijas, gali *inter alia* dalyvauti veikloje, kuria siekiama konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų. Teismai gali dalyvauti veikloje, kuria siekiama konstitucinių Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslų, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės tarptautinėse organizacijose, *inter alia* Europos Sąjungoje, įsipareigojimai[52].

Taigi institucinis ir finansinis nepriklausomumas, būdamas svarbi Konstitucinio Teismo kaip konstitucinį teisingumą vykdančios institucijos nepriklausomumo garantija turėtų būti aiškinamas ne tik kaip įpareigojantis užtikrinti Konstitucinio

---

[51] Nuo pat įsteigimo – 1993 m. – Konstitucinis Teismas plėtoja ryšius su kitų valstybių konstituciniais teismais, tarptautinėmis organizacijomis ir tarptautiniais teismais, yra aktyvus tarptautinės bendruomenės narys. Konstitucinis Teismas yra Pasaulio konstitucinės justicijos konferencijos dalyvis, Europos konstitucinių teismų konferencijos narys, Baltijos ir Juodosios jūrų regionų valstybių konstitucinės justicijos asociacijos steigėjas ir narys, dalyvauja Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) darbe, įgyvendina Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšomis finansuojamus projektus ir t. t.
Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – konstitucinių teismų pasaulinių kongresų rengėjas ir dalyvis. Europos konstitucinių teismų konferencijos XIV kongresas 2008 m. vyko Vilniuje, jį rengė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kartu su Venecijos komisija. Pasaulio konstitucinės justicijos konferencijos IV kongresas vyko 2017 m. rugsėjo 11–14 d. Vilniuje. Jį rengė Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kartu su Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija).

[52] Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendime *inter alia* pakartotos doktrinos nuostatos, skirtos Lietuvos valstybės geopolitinei orientacijai aiškinti. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad bendriesiems Konstitucijoje įtvirtintiems valstybės tarptautinio bendradarbiavimo pagrindams būdinga *inter alia* tai, kad yra nustatyta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija – Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje ir NATO ir būtinumas vykdyti su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus. TAR, 2016-05-16, Nr. 12865.

Teismo kaip visavertės valdžios savarankiškumą, finansinį nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios, bet ir kaip nepaneigiantis valstybės valdžių bendradarbiavimo būtinumo.

III.2.2. Teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas

Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje teisėjų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų, įgaliojimų trukmės neliečiamumas – svarbus teismo nepriklausomumo garantijų aspektas[53]. Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka ir įgaliojimų trukmė iš esmės skiriasi nuo bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų skyrimo tvarkos ir jų įgaliojimų trukmės; tai, be kita ko, lemia ir atitinkamų konstitucinių nepriklausomumo užtikrinimo garantijų ypatumus.

Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantijos, kurias diktuoja Konstitucija, turėtų apimti Konstitucinio Teismo teisėjo *skyrimo tvarką, įgaliojimų trukmę ir įgaliojimų nutrūkimo pagrindus.*

Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka nustatyta Konstitucijoje. Pagal Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalį Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami 9 metams ir tik vienai kadencijai; kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas.

Taigi pagal Konstituciją subjektai, turintys teisę siūlyti Seimui skirti asmenį Konstitucinio Teismo teisėju, – Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, – pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 2 dalies nuostatas turi pateikti Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki eilinės teisėjų kadencijos pabaigos[54]. Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnyje (1996 m. liepos 11 d. redakcija) įtvirtinta trijų mėnesių taisyklė, nenumatanti jokių išimčių, gali kelti klausimų tais atvejais, kai trijų mėnesių laikotarpiu pasikeičia Seimo pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar netgi Respublikos Prezidentas. Ar tokiu atveju ir naujas pareigas pradedantys eiti subjektai, pagal Konstituciją turintys teisę pateikti Seimui Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, negali keisti buvusių subjektų valios ir siūlyti naujų kandidatų? Manytina, kad Konstitucijos jiems nustatyta teisė ir pareiga siūlyti Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, nustatanti ir jų atsakingą požiūrį į tokių kandidatų siūlymą, įpareigoja juos vertinti anksčiau siūlytą kandidatą

[53] Konstitucinis Teismas teisėjo įgaliojimų neliečiamumo garantijų doktriną formavo spręsdamas dėl Respublikos Prezidento dekretų (ir Seimo nutarimų), kuriais teisėjai įvairiais pagrindais buvo atleidžiami iš pareigų, atitikties Konstitucijai (*inter alia* Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos atskiroms nuostatoms), *inter alia*, kai Aukščiausiojo Teismo teisėjas buvo atleidžiamas iš Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų dėl to, kad buvo skiriamas Konstitucinio Teismo teisėju (2005 m. birželio 2 d. nutarimas), kai Aukščiausiojo Teismo pirmininkas nebuvo Seimo nutarimu atleistas pasibaigus jo įgaliojimų laikui (2009 m. gegužės 15 d. sprendimas), taip pat dėl teisėjų atleidimo iš apygardos teisėjo ir apylinkių teismų pirmininko pareigų dėl to, kad savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (2007 m. sausio 16 d., 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimai), ir kt.

[54] Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 2 dalyje *inter alia* nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjų kadencijos pabaiga yra atitinkamų metų kovo mėnesio trečiasis ketvirtadienis.

skirti Konstitucinio Teismo teisėju ir siūlyti tą patį ar kitą kandidatą, nesilaikant įstatyme nustatytos trijų mėnesių taisyklės.

Dėl Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras teikiančių subjektų, *expressis verbis* nurodytų Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje, gali kilti klausimų ir tada, kai jie Konstitucijoje nurodytas pareigas eina laikinai. Tokiais atvejais svarbu išsiaiškinti, kokius įgaliojimus pagal Konstituciją ir jai neprieštaraujančius įstatymus jie gali vykdyti laikinai eidami pareigas. Įgaliojimų apimtis turėtų lemti ir tai, ar laikinai einantys pareigas subjektai, kaip antai laikinai einantis pareigas Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Seimo Pirmininko pavaduotojas ar Seimo Pirmininkas, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, gali teikti Seimui Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras ir jeigu tam nėra kliūčių, – ar turėtų juos siūlyti. Konstitucinio Teismo stabilumas, jo atnaujinimas, Konstitucinio Teismo kvorumas – tam tikras būtinas teisėjų skaičius, sudarantis prielaidas Konstituciniam Teismui veikti, – svarbi konstitucinė vertybė.

Konstitucijoje nurodyti subjektai, turintys teisę siūlyti Seimui skirti Konstitucinio Teismo teisėjus, pateikdami kandidatūras privalo vadovautis Konstitucijoje nustatytais Konstitucinio Teismo teisėjams skirtais reikalavimais.

Konstitucijos 103 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip 10 metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą.

Taigi pagal Konstituciją subjektams, turintiems teisę siūlyti Seimui skirti asmenį Konstitucinio Teismo teisėju, – Respublikos Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, – iš Konstitucijos kyla pareiga įsitikinti, ar siūlomas kandidatas atitinka Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus. Tai svarbi konstitucinė pareiga, kuri įgyvendinama pateikiant Seimui atitinkamą teisės aktą, neturintį kelti abejonių dėl atitikties Konstitucijai[55].

Visų pirma, siūlomas Seimui skirti Konstitucinio Teismo teisėju asmuo turi būti Lietuvos Respublikos pilietis[56]. Siūlomas skirti Konstitucinio Teismo teisėju asmuo turi būti *nepriekaištingos reputacijos* – tokiam asmeniui keliami aukštesni nei kad bet kuriam kitam skiriamam valstybės pareigūnui nepriekaištingos reputacijos reikalavimai[57].

Konstitucijoje nustatyta, kad siūlomas skirti Konstitucinio Teismo teisėju asmuo turi turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą. Toks išsilavinimas turi būti universitetinis[58]. Jeigu asmuo įgijo aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ne Lietuvos universitete, kaip antai Europos Sąjungos valstybės narės universitete, toks jo išsilavinimas turėtų būti pripažįstamas atitinkantis Lietuvoje tokiam išsilavinimui taikomus standartus;

---

55 Kaip antai Respublikos Prezidento dekretas, kuriuo Seimui siūlomas asmuo skirti Konstitucinio Teismo teisėju, gali būti apskųstas Konstituciniam Teismui.

56 Svarstytina, ar pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną toks asmuo tik Konstitucijos nustatytais išimtiniais atvejais galėtų būti dar ir kitos valstybės pilietis.

57 Asmuo, siūlomas skirti Konstitucinio Teismo teisėju, turėtų atitikti ir ordinarinio teismo teisėjui taikomus nepriekaištingos reputacijos reikalavimus.

58 Konstitucinis Teismas 2008 m. vasario 20 d. nutarime aiškino teisininko profesijai keliamus reikalavimus, *inter alia* aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo kriterijus.

tokiu atveju tikėtina ir tai, kad asmuo būtiną ne mažesnį kaip 10 metų teisinio ar pedagoginio darbo stažą įgis Lietuvoje.

Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad siūlomas skirti Konstitucinio Teismo teisėju asmuo turi turėti būtiną ne mažesnį nei 10 metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą.

Pagal Konstitucijos nuostatas ne mažesnis nei 10 metų trukmės teisininko specialybės darbo stažas gali būti įgytas tik dirbant teisininko praktinį darbą, t. y. darbą, kuriam būtinas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas. Konstitucija taip pat nustato, kad ne mažesniam nei 10 metų teisininko darbo stažui gali būti prilyginamas mokslinis pedagoginis teisininko darbas, t. y. asmuo ne mažiau kaip 10 metų dėsto teisės srities dalykus ir dirba mokslinį darbą, kaip antai dėsto universitete ir rengia mokslines teisės srities publikacijas. Tokiai veiklai taip pat būtinas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas. Konstitucijoje nenurodyta kokia nors kita būtinos trukmės ne teisininko veikla. Taigi Konstitucija nenumato, kad teisiniam darbui pagal teisininko specialybę galėtų būti prilyginamas kitoks darbas, kaip antai ėjimas tam tikrų, kad ir labai svarbių, pareigų valstybės valdžios institucijose. Siūlomas skirti Konstitucinio Teismo teisėju asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, gali turėti ilgametį darbo stažą ne tik pagal teisininko specialybę, bet ne mažiau kaip 10 metų jo darbo karjeros turi atitikti Konstitucijoje nustatytus teisinio darbo reikalavimus[59].

Kadangi asmuo bus skiriamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėju, neabejotina, kad ne mažesnę nei 10 metų teisinio darbo patirtį jis turėtų įgyti dirbdamas teisininko darbą Lietuvoje arba Europos Sąjungos institucijose, kitose tarptautinėse organizacijose atstovaudamas Lietuvos interesams, arba tarptautiniuose teismuose, arba dirbdamas su Lietuvos teise siejamą mokslinį pedagoginį darbą ne Lietuvos universitetuose. Asmuo, pretenduojantis būti skiriamas Konstitucinio Teismo teisėju, turi išmanyti Lietuvos teisę, kurios atitiktį Konstitucijai jam reikės vertinti.

Konstitucija nenustato minimalaus ar maksimalaus amžiaus asmeniui, skiriamam Konstitucinio Teismo teisėju[60], taigi kiekvienu atveju turi būti individualiai vertinamas asmens galėjimas eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas 9 metų kadencijos metu.

Seimas, priimdamas sprendimą skirti siūlomą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju, turi įsitikinti, kad siūlomas kandidatas atitinka visus Konstitucijos keliamus reikalavimus. Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje nurodytiems subjektams siūlant skirti, taip pat Seimui skiriant Konstitucinio Teismo teisėjais teisininkus, aktyviai dalyvaujančius politiniame gyvenime, reikėtų vertinti ir tai, ar taip nebus pažeis-

[59] Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo teisėjais buvo skiriami Seimo narys doc. dr. Stasys Stačiokas ir doc. dr. Zenonas Namavičius, tam tikrą laiką dirbęs ambasadoriaus darbą, kurie turėjo ilgametę mokslinio pedagoginio darbo Vilniaus universiteto Teisės fakultete patirtį.

[60] Pažymėtina, kad kai kurių valstybių konstitucijose ar konstituciniams teismams skirtuose įstatymuose gali būti nustatytas minimalus amžius asmeniui, skiriamam konstitucinio teismo teisėju, ar amžiaus riba, iki kurios toks asmuo gali eiti konstitucinio teismo teisėjo pareigas.

tos Konstitucinio Teismo nepriklausomumo garantijos, ar visuomenė nesuabejos Konstitucinio Teismo sprendimų objektyvumu, teisėjų nešališkumu[61].

Konstitucijos 103 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininką iš Konstitucinio Teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Kadangi Konstitucijoje nenustatyta, kuriam laikui yra skiriamas Konstitucinio Teismo pirmininkas, jis šias pareigas eina savo kadencijos laiką[62].

Pagal Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalį prieš pradėdami eiti savo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai[63].

Svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų trukmės nepriklausomumo garantija – jo kadencijos trukmė. Nors Konstitucinio Teismo teisėjai turi vienodą teisinį statusą, esant tam tikroms sąlygoms jie gali būti skiriami trumpesnei nei 9 metų kadencijai, tad jų kadencijos trukmė gali skirtis.

Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje nustatytos Konstitucinio Teismo teisėjo 9 metų kadencijos trukmės išimtis yra nurodyta 1992 m. spalio 25 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 7 straipsnyje[64]. Šiame straipsnyje sureguliuota, kaip pirmą kartą skiriami Konstitucinio Teismo teisėjai: 6 iš jų turėjo būti (ir buvo) skiriami trumpesnei nei 9 metų kadencijai – trys jų – 3 metams, trys – 6 metams. Konstitucinio Teismo teisėjai, skiriami trumpesnei kadencijai, po ne mažesnės kaip 3 metų pertraukos gali (ir kai kurie jų buvo[65]) skiriami dar vienai – 9 metų kadencijai.

Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje nustatyta taisyklė, kad Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu, lemia ir kitą 9 metų trukmės kadencijos išimtį. Pirma laiko nutrūkus Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimams, naujai skiriamo Konstitucinio Teismo teisėjo kadencija turėtų būti skirtingos trukmės, t. y. trumpesnė nei 9 metai[66]. Tokia situacija susiklostė 2013 m. atsistatydinus Konstitucinio

---

61 Tik kai kuriose valstybėse, kaip antai Vokietijoje, konstitucinio teismo teisėjų politinės nuostatos, ar jų priklausomumas partijoms yra suprantama kaip teisinės kultūros dalis.

62 Konstitucinio Teismo įstatymo 14 straipsnyje (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) numatytas Konstitucinio Teismo pirmininko laikino pavadavimo institutas.
Šiame kontekste pažymėtina, kad ir kai kurių kitų valstybių (pvz. Lenkijos) konstitucinių teismų pirmininkai taip pat yra skiriami politinės valdžios institucijų (prezidento), o kai kurių konstitucinių teismų (pvz., Latvijos) pirmininkus renka konstitucinio teismo teisėjai iš savo narių tarpo. Manytina, kad konstitucinio teismo pirmininko rinkimai laikytini tam tikra papildoma Konstitucinio Teismo nepriklausomumo garantija.

63 Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos tekstas įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 7 straipsnyje (2003 m. spalio 28 d. redakcija), Konstitucinio Teismo teisėjas prisiekia Seime, jo priesaiką priima Seimo pirmininkas Seimo posėdyje.

64 1992 m. spalio 25 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“.

65 Pakartotinai Konstitucinio Teismo teisėjais 9 metų kadencijai 1999 m. buvo paskirti Stasys Stačiokas, 1993 m. paskirtas 3 metų kadencijai, ir 2002 m. Kęstutis Lapinskas, 1993 m. paskirtas 6 metų kadencijai.

66 Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimams nutrūkus pirma laiko, į laisvą vietą likusiam kadencijos laikui nustatyta bendra tvarka skiriamas teisėjas. Jeigu jis šias pareigas ėjo ne ilgiau kaip 6 metus, jis gali būti po ne mažesnės nei 3 metų pertraukos gali būti skiriamas 9 metų kadencijai.

Teismo teisėjui Egidijui Bieliūnui ir paskyrus Konstitucinio Teismo teisėju Vytą Milių[67]. Konstitucinio Teismo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta, kad pasibaigus ne ilgesnei nei 6 metų kadencijai, po ne mažesnės nei 3 metų pertraukos kadenciją baigęs Konstitucinio Teismo teisėjas galėtų būti skiriamas dar kartą 9 metų ar, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, trumpesnei kadencijai[68].

Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais Konstitucinio Teismo teisėjas, baigęs 9 metų kadenciją, gali dar kurį laiką eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas, jeigu nustatytu laiku nepaskiriamas naujas teisėjas. Tokia teisėjo įgaliojimų pratęsimo galimybė, numatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnyje (1996 m. liepos 11 d. redakcija), laiduoja Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės justicijos institucijos tęstinumą[69].

Konstitucinio Teismo doktrinoje ilgą laiką nebuvo atskiros, tik Konstitucinio Teismo teisėjo statusui skirtos doktrinos. Šią spragą iš dalies užpildė Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime suformuluoti kai kurie esminiai teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo principai. Konstitucinis Teismas šiame nutarime analizavo *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarką.

Konstitucinis Teismas 2005 m. birželio 2 d. nutarime pabrėžė, kad skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyti subjektai, ir išskyrė kandidatūras siūlančius subjektus – Respublikos Prezidentą, Seimo Pirmininką, Aukščiausiojo Teismo pirmininką, ir sprendimą dėl pateikto kandidato skyrimo Konstitucinio Teismo teisėju priimantį subjektą – Seimą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jokia institucija ar pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti minėtų subjektų konstitucinės teisės teikti Seimui kandidatą į Konstitucinio Teismo teisėjus ir Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti, taip pat neturi būti sudaromos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų priimti sprendimų dėl Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo, atleidimo, įgaliojimų nutrūkimo. Ši institucija neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu[70].

---

[67] 2013 m. atsistatydinus Egidijui Bieliūnui, 2011 m. paskirtam Konstitucinio Teismo teisėju, dėl jo skyrimo Europos Sąjungos Bendrojo Teismo teisėju likusiam jo kadencijos laikui (kiek ilgiau nei 6 metams) 2013 m. Konstitucinio Teismo teisėju buvo paskirtas Vytas Milius.

[68] Kaip antai, nutrūkus Konstitucinio Teismo teisėjo kadencijai pirma laiko, į laisvą vietą likusiam kadencijos laikui asmuo po ne mažesnės nei 3 metų pertraukos galėtų ir vėl būti paskirtas konstitucinio teismo teisėju trumpesnei nei 9 metų kadencijai.

[69] Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo kadencijos pabaiga yra atitinkamų metų kovo mėnesio trečiasis ketvirtadienis; nustatytu laiku nepaskyrus naujo teisėjo, jo pareigas eina kadenciją baigęs teisėjas, kol bus paskirtas ir prisieks naujas teisėjas.

[70] Konstitucinis Teismas 2005 m. birželio 2 d. nutarime išaiškino ir tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo nustatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu; ši institucija pagal Konstituciją neturi ir įgaliojimų patarti dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo atleidimo iš pareigų tais atvejais, kai šis teisėjas yra Seimo paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2561.

Konstitucinis Teismas 2010 m. birželio 29 d. nutarime pabrėžė *Konstitucinio Teismo teisėjų kadencijos ir jos trukmės* reikšmę įstatymų leidėjui įstatymuose nustatant tam tikras kitas *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų socialines garantijas.

Svarbus teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumo aspektas yra teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai. Teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais. Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (t. y. įgaliojimų nutrūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais[71].

Pagal Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai: pasibaigia įgaliojimų laikas (1 punktas); jis miršta (2 punktas); atsistatydina (3 punktas); negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės (4 punktas); Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka (5 punktas). Pagal Konstitucijos 74 straipsnį Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Pagal Konstituciją vienas iš pagrindų teisėjui atleisti iš pareigų (įgaliojimams nutrūkti) yra teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas. Konstitucinis Teismas 2009 m. gegužės 15 d. sprendime atkreipė dėmesį, kad juridinio fakto – teisėjo ar Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimo – pasekmės Konstitucijoje apibrėžiamos vartojant skirtingas formuluotes: „teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka“ (115 straipsnis), „Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta“ (108 straipsnis). Aiškindamas Konstitucijos formuluotę „Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta“ Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad, skirtingai nei kitų teismų teisėjų atveju, įvykus juridiniam faktui – pasibaigus Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų laikui – jokiai institucijai nekyla pareiga tokį juridinį faktą konstatuoti ir priimti atitinkamą sprendimą (individualų teisės taikymo aktą), kad būtų atleidžiamas Konstitucinio Teismo teisėjas.

Konstitucijos 104 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prieš pradėdamas eiti pareigas Konstitucinio Teismo teisėjas prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai. Neabejotina, kad neprisiekęs ar prisiekęs su išlyga Konstitucinio Teismo teisėjas negali vykdyti įgaliojimų. Konstitucinio Teismo įstatymo 7 straipsnio (2003 m. spalio 10 d. redakcija) 5 dalyje numatytas paskirto Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų netekimo pagrindas – įstatymų nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs su išlyga jis netenka teisėjo įgaliojimų, dėl to Seimas priima nutarimą.

Konstitucinio Teismo įstatymo 11 straipsnyje pakartojami Konstitucijos 108 straipsnyje nustatyti Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai, aiškinama Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų nutraukimo tvarka teisėjui

[71] *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas.

negalint eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės[72], taip pat jam pateikus pareiškimą dėl atsistatydinimo[73]. Abiem šiais atvejais sprendimą dėl Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų nutraukimo priima Seimas.

Svarbūs Konstitucinio Teismo ir kai kurių kitų bendrosios kompetencijos teismų sistemos teisėjų įgaliojimų nutrūkimo pagrindai – Seimas juos gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas.

Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas – svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo garantija, lemianti ir kitas Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo garantijas.

III.2.3. Teisėjo procesinis nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo procesinis nepriklausomumas – dar viena svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo garantija. Konstitucijoje yra tik keletas konkrečių nuostatų, kurias galėtume priskirti Konstitucinio Teismo proceso klausimams reguliuoti[74]. Konstitucijos 104 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija, priskirtinos ir svarbioms Konstitucinio Teismo ir teisėjo procesinėms nepriklausomumo garantijoms.

Konstitucinio Teismo teisėjams *mutatis mutandis* taikytina bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismams formuojama oficialioji konstitucinė teisėjų procesinio nepriklausomumo doktrina. Teisingumo vykdymo funkcijos lemiamas teisėjo ir

---

[72] Konstitucinio Teismo įstatymo 11 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad klausimą dėl teisėjo įgaliojimų nutraukimo, jeigu teisėjas negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės, t. y. per vienus metus teisėjas serga ilgiau kaip 4 mėnesius arba suserga *nepagydoma liga ar kita ilgalaike liga*, kliudančia jam eiti savo pareigas, Seimas priima tik tada, kai yra sveikatos apsaugos ministro sudarytos gydytojų komisijos išvada. Įstatyme vartojamos sąvokos „nepagydoma ar ilgalaikė liga“ yra nekorektiškos ir gali kelti įvairių interpretacijų, ko neturėtų būti sprendžiant dėl Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų trukmės garantijų nepriklausomumo. Ilgalaikis, ne trumpesnis kaip 4 mėnesių negalėjimas eiti pareigų dėl sveikatos būklės turėtų būti pakankamas pagrindas spręsti klausimą dėl teisėjo įgaliojimų nutraukimo.

[73] Šiuo pagrindu buvo nutraukti Konstitucinio Teismo teisėjo Egidijaus Bieliūno įgaliojimai. Lietuvos Respublikos Seimas 2013 m. rugsėjo 12 d. priėmė nutarimą Nr. XII-514, kuriame, atsižvelgdamas į Egidijaus Bieliūno atsistatydinimo pareiškimą bei Seimo Pirmininko teikimą ir vadovaudamasis Konstitucijos 108 straipsnio 3 punktu, atleido jį iš Konstitucinio Teismo teisėjo pareigų jam atsistatydinus. Šis Seimo nutarimas įsigaliojo rugsėjo 15 d.

[74] Kaip antai pagal Konstitucijos 106 straipsnio 7 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) Konstitucinis Teismas turi teisę atsisakyti priimti nagrinėti bylą ar rengti išvadą, jeigu kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais; pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį (2019 m. kovo 21 d. redakcija) kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų aktų, jei jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves ir šis asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones; šios teisės įgyvendinimo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas.

teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas gali būti užtikrinami įvairiomis priemonėmis, *inter alia* įstatymais įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą[75].

Konstitucinis Teismas 2014 m. kovo 10 d. sprendime teisėjo procesinį nepriklausomumą vertina kaip vieną iš svarbių teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektų ir, remdamasis *inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime suformuota teismo nepriklausomumo doktrina, teisėjo procesinį nepriklausomumą aiškina kaip apimantį *inter alia* teismo savarankiškumą sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus – tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą; teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų; teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga.

Konstitucinis Teismas 2014 m. kovo 10 d. sprendime apibendrino *inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimuose formuotą teismų nepriklausomumui aktualią doktriną, *inter alia* skirtą teisėjo procesiniam nepriklausomumui, jo veiklos savarankiškumui, ir pabrėžė, kad būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga yra *inter alia* teisėjo procesinis nepriklausomumas ir savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus; tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą; teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų; joks teisėjas, vykdydamas teisingumą, nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo pirmininkui; teisėjas, atlikdamas savo konstitucinę priedermę vykdyti teisingumą ir priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, bylas nagrinėja savarankiškai, savo nuožiūra sprendžia visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, vadovaudamasis teise, remdamasis visapusišku ir objektyviu faktų vertinimu, savo žiniomis, vidiniu įsitikinimu, etikos reikalavimais; teisėjas neprivalo aiškintis dėl bylų nagrinėjimo ir priimamų sprendimų pagrįstumo, teisėjo argumentai ir motyvai išdėstomi priimtuose sprendimuose.

Teisėjo procesinis nepriklausomumas apima ne tik bylų nagrinėjimo savarankiškumą, bet ir atsakomybę už atliekamo darbo kokybę: teisingumo vykdymo garantijos nesudaro prielaidų vengti tinkamai atlikti pareigas.

Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas.

Konstitucinio Teismo procesas, grindžiamas bendraisiais rungimosi proceso pagrindais, turi ypatumų. Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir negali būti skundžiami. Konstitucinis Teismas nagrinėja konstitucinės justicijos bylas ir priima nutarimus, išvadas ir sprendimus kolegialiai, tai nustato Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos[76]. Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumas yra vienas jo kaip teismo skiriamasis bruožas. Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumas nesuponuoja teisėjų

[75] *Inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2014 m. kovo 10 d., 2016 m. gegužės 16 d. sprendimai.

[76] Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnyje nustatyti Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumo principai.

pavaldumo, neriboja teisėjų savarankiškumo kolegialiai priimant sprendimus. Konstitucinio Teismo teisėjų procesinio nepriklausomumo garantijos yra grindžiamos teisėjo profesionalumu, savarankiškumu priimant sprendimus, vykdant konstitucinį teisingumą.

Konstitucinio Teismo procesinį nepriklausomumą lemia vienodas teisinis statusas, negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos. Konstitucinio Teismo įstatymo 9 straipsnyje (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) pabrėžiamas Konstitucinio Teismo teisėjų lygių teisių principas ir kai kurios jų detalizuojamos, kaip antai teisėjai turi teisę (manytina, ir pareigą) dalyvauti Konstitucinio Teismo posėdžiuose su sprendžiamojo balso teise, susipažinti su visa posėdžiui teikiama medžiaga, dokumentais ir kt., siūlyti klausimus svarstyti Konstitucinio Teismo posėdyje, teisėjas turi teisę reikalauti iš valstybės institucijų, pareigūnų, kitų institucijų informacijos, susijusios su Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiamais klausimais, teisėjas turi teisę kviesti ir apklausti liudytojus, ekspertus, siųsti paklausimus ir kt.

Konstitucinio Teismo įstatymo 12 straipsnyje (2015 m. gegužės 14 d. redakcija), reglamentuojant Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumą, pabrėžiama, kad Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja, nutarimus, išvadas ar sprendimus priima kolegialiai, dalyvaujant ne mažiau kaip 2/3 visų teisėjų, Konstitucinio Teismo aktai, išskyrus Įstatyme nurodytą išimtį, priimami posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma.

Konstitucinio Teismo 9 straipsnio (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 5 dalyje nustatyta svarbi iš Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo principo išplaukianti pareiga nereikšti viešai savo nuomonės dėl klausimo, kuris svarstomas arba priimtas svarstyti Konstituciniame Teisme, esmės. Ši pareiga netraktuotina kaip Konstitucinio Teismo teisėjo saviraiškos laisvės ribojimas. Konstitucinio Teismo teisėjas, viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Konstituciniame Teisme nagrinėjama byla, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 1 dalies 3 punktą turi nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo arba gali būti Konstitucinio Teismo sprendimu nušalintas.

Užtikrinant Konstitucinio Teismo teisėjo nešališkumą, Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje (2019 m. liepos 16 d. redakcija) nustatyta svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo pareiga nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo ir dėl kitų aplinkybių, jeigu jis gali būti suinteresuotas bylos sprendimu. Šiame straipsnyje reglamentuojama ir tvarka, kuria šis klausimas gali būti sprendžiamas įvairiose Konstitucinio Teismo bylos nagrinėjimo stadijose, taip pat ir teisėjo nušalinimo (Konstitucinio Teismo sprendimu) nuo bylos nagrinėjimo tvarka.

Šio straipsnio 1 dalyje, be jau minėtų, įvardijamos ir tokios teisėjo nusišalinimą lemiančios aplinkybės: jis yra susijęs giminystės ryšiais su byloje dalyvaujančiais asmenimis; yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu. Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatose minimos *kitos aplinkybės* – teisėjo ir Konstitucinio Teismo vertinimo dalykas, leidžiantis derinti Konstitucinio Teismo teisėjo atsakingą požiūrį į konstitucinės bylos nagrinėjimą, nesudaryti prielaidų abejoti Konstitucinio Teismo bylos sprendimu.

Konstitucinio Teismo įstatymo 12 straipsnyje (2015 m. gegužės 14 d. redakcija), reglamentuojant Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumą, nustatoma ir svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo pareiga – Konstitucinio Teismo teisėjas Konstituciniam Teismui nagrinėjant bylas ir priimant aktus neturi teisės atsisakyti balsuoti arba susilaikyti (12 straipsnio (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 5 dalis).

Konstitucinio Teismo teisėjas dėl priimto Konstitucinio Teismo akto gali pareikšti atskirąją nuomonę, kuri yra svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo procesinė nepriklausomumo garantija. Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutas įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio „Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo tvarka“ (2015 m. gegužės 14 d. redakcija) 4, 5 dalyse. Konstitucinio Teismo teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą atskirąją nuomonę, kuri skelbiama Konstitucinio Teismo svetainėje. Manytina, kad svarbi Konstitucinio Teismo procesinio nepriklausomumo garantija – atskiroji nuomonė turėtų būti reglamentuojama atskirame Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnyje, taip nesudarant prielaidų manyti, kad teisėjas gali pareikšti atskirąją nuomonę tik dėl nutarimo, o ne dėl visų Konstitucinio Teismo priimamų baigiamųjų aktų, kuriuos priimant jis dalyvavo.

Konstitucinio Teismo įstatymo 12 straipsnyje nustatyta, kad teisėjui už nedalyvavimą Konstitucinio Teismo posėdžiuose, kitų Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų pareigų nevykdymą gali būti taikomos materialinės sankcijos[77].

Konstitucinio Teismo teisėjo procesinio nepriklausomumo garantijas lemia Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės kontrolės institucijos teisminė prigimtis. Nors jos yra artimos ordinarinių teismų teisėjų garantijoms, vis dėlto Konstitucinio Teismo įgaliojimų turinys ir jų įgyvendinimo tvarka lemia tam tikrus Konstitucinio Teismo teisėjo procesinių garantijų ypatumus.

III.2.4. Konstitucinio Teismo teisėjo imunitetas

Teisėjo imunitetas, t. y. teisėjo apsauga nuo nepagrįsto teisinio persekiojimo, yra svarbi teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantija, paprastai suprantama kaip teisėjo apsauga nuo neteisėto baudžiamojo persekiojimo[78].

Mokslinėje doktrinoje teisėjo imunitetas gali būti traktuojamas plačiau, kaip apimantis ir kitas teisėjo nepriklausomumo garantijas. Teisėjo imunitetas gali būti suprantamas kaip teisėjo imunitetas nuo teisinės atsakomybės apskritai, t. y. negalėjimas jo atžvilgiu taikyti teisinės atsakomybės (angl. *non-liability immunity*), ir procedūrinis

[77] Konstitucinio Teismo įstatymo 12 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimu Konstitucinio Teismo teisėjui gali būti taikomos materialinės sankcijos – iki 50 procentų sumažinamas atlyginimas už praėjusį mėnesį.

[78] Istoriškai teisėjo imuniteto institutas susiformavo Anglijos teisėje kaip išlyga, kad negalima teisėjo patraukti civilinėn atsakomybėn, teisėjas nėra finansiškai atsakingas dėl jo teisminės veiklos sprendimų atsiradusios žalos ir kt.

imunitetas (angl. *procedural immunity*)[79], kai teisinėn atsakomybėn teisėjas gali būti patrauktas tik gavus tam tikros institucijos sutikimą: politinės institucijos – parlamento, prezidento, arba teisėjų savivaldos institucijos, kaip antai teisėjų tarybos ar pan. Tai, kad teisėjas vykdydamas teisingumą turi būti apsaugotas nuo neteisėto teisminio persekiojimo, neabejotina, bet tokia teisėjo apsauga ne visada yra garantuojama teisėjo imuniteto institutu, ne visų demokratinių valstybių teisės sistemose yra įtvirtinamas šis institutas[80]. Teisėjo nepriklausomumas gali būti saugomas pasitelkus ir kitas priemones – garantuojant teisėjo įgaliojimų neliečiamumą, jo socialinių garantijų stabilumą, formuojant teisinę kultūrą, pagrįstą pagarba teisei ir pasitikėjimu teismais.

Teisėjo imuniteto garantijas galėtume priskirti vadinamosioms pozityviosioms teisėjo nepriklausomumo garantijoms. Teisėjų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų, nepriklausomumo garantijos galėtų būti skirstomos į vadinamąsias *pozityviąsias* ir *negatyviąsias*. Pozityviosioms teisėjo nepriklausomumo garantijoms priskirtinos tam tikros papildomos, palyginti su kitomis profesinėmis valstybės valdžią įgyvendinančiomis veiklomis, garantijos, kaip antai teisėjo darbo autonomiškumas, teisėjams skirtų socialinių garantijų nustatymas, draudimas kištis į teisėjo veiklą, suponuojantis ir atsakomybę už trukdymą teisėjui vykdyti teisingumą. Teisėjo nepriklausomumo negatyviosioms garantijoms galėtume priskirti *inter alia* teisėjų darbinės veiklos ir galimybės gauti kitą atlyginimą apribojimus. Pozityviosios ir negatyviosios teisėjų nepriklausomumo garantijos yra susijusios.

Pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo teisėjo imunitetas prilyginamas Seimo nario imunitetui. Konstitucijos 104 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat asmens neliečiamybės teisę kaip ir Seimo nariai – Seimo narių konstitucinės asmens neliečiamybės garantijos įtvirtintos Konstitucijos 62 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad Seimo nario asmuo neliečiamas (62 straipsnio 1 dalis), Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė (62 straipsnio 2 dalis). Taigi Konstitucinio Teismo teisėjo asmuo neliečiamas, be Seimo sutikimo Konstitucinio Teismo teisėjas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, kitaip suvaržoma jo laisvė. Tai, be kita ko, reiškia, kad nevykstant Seimo sesijoms Konstitucinio Teismo teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, kitaip suvaržyta jo laisvė.

Pažymėtina, kad bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų imunitetas Konstitucijoje reguliuojamas šiek tiek kitaip. Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patraukimas baudžiamojon atsakomybėn,

---

[79] Plačiau žr. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) nuomonę Nr. 698/2012 dėl Moldovos Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumo *(Amicus Curiae Brief on the Immunity of Judges for the Constitutional Court of Moldova) (CDL-AD(2013) 008)*.

[80] Pažymėtina, kad ne visose valstybėse yra toks institutas. Teisėjo nepriklausomumas garantuojamas kitomis nepriklausomumo garantijomis ir teisine tradicija, grindžiama pagarba teismui ir teisėjui. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) nuomonėje Nr. 698/2012 dėl Moldovos Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumo nurodoma, kad tik 8 iš 27 Europos Sąjungos valstybių teisėje numatytas teisėjų imunitetas nuo baudžiamosios atsakomybės (15).

suimtas, negali būti suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Taigi ordinarinių teismų teisėjų imunitetas tam tikrais atvejais gali būti panaikintas ir Respublikos Prezidento sutikimu, o Konstitucinio Teismo teisėjo – visais atvejais tai turi būti Seimo sprendimas. Manytina, kad tokiu atveju nustatomas aukštesnis Konstitucinio Teismo teisėjo apsaugos lygis. Taigi Konstitucijoje teisėjams nustatyta tam tikra apsauga, imunitetas, reiškiantis sunkesnę galimybę patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn, Konstitucijoje nustatant papildomas teisėjo asmens laisvės neliečiamumo garantijas.

Aiškinantis Konstitucinio Teismo imuniteto garantijas, aktualus yra Seimo statuto teisinis reguliavimas, skirtas Seimo nario imuniteto panaikinimo pagrindams ir tvarkai.

Seimo statuto 22 straipsnio „Seimo nario asmens neliečiamybė" 3 dalyje nustatyta, kad „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, išskyrus atvejus, kai jis užtinkamas bedarantis nusikaltimą *(in flagranti)*. Šiais atvejais generalinis prokuroras apie tai nedelsdamas praneša Seimui". Taigi Seimo statute išplečiamas Seimo nario laisvės suvaržymo konstitucinis pagrindas – jis gali būti sulaikomas ir tada, kai jis užtinkamas bedarantis nusikaltimą. Manytina, kad tokiu teisiniu reguliavimu nesiekiama sumenkinti Seimo nario konstitucinės neliečiamybės garantijų, bet siekiama užkirsti kelią daromam sunkiam baudžiamajam nusikaltimui, nelaukiant sudėtingos Seimo statuto 23 straipsnyje nustatytos Seimo sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn procedūros. Seimo protokolinis nutarimas Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę gali būti priimamas, jeigu už jį balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių[81].

Konstitucinis Teismas, 2016 m. balandžio 27 d. nutarime[82] nagrinėdamas Seimo rezoliucijos dėl Seimo sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, aiškino atitinkamas Seimo statuto 23 straipsnio nuostatas[83] ir išskyrė konstitucinės teisinės valstybės, tinkamo teisinio proceso reikalavimų būtinumą Seimui sprendžiant dėl Seimo nario asmens neliečiamybės panaiki-

---

[81] Plačiau apie Seimo nario imunitetą, jo panaikinimo probleminius aspektus, Seimo nario patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimus žr. SINKEVIČIUS, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011, p. 311–341.

[82] Šioje konstitucinės justicijos byloje buvo tiriama Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 24 d. rezoliucijos, kuria Seimas sutiko, kad Seimo narys R. A. Ručys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas ar kitaip būtų suvaržyta jo laisvė, atitiktis Konstitucijos 62 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui pagal priėmimo tvarką. Pareiškėjos Seimo narių grupės abejonės ginčijamo teisės akto atitiktimi Konstitucijai iš esmės buvo grindžiamos tuo, kad buvo pažeista Seimo statute nustatyta Seimo sutikimo, be kurio Seimo narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, davimo procedūra. TAR, 2016-04-27, Nr. 10540.

[83] Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarime Seimo statuto 23 straipsnio (su 2008 m. liepos 3 d. pakeitimais) 6 dalies nuostatą interpretavo kaip suponuojančią, kad Seimo posėdyje svarstant Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimą turi būti užtikrinama reali to Seimo nario ar kito jo įgalioto Seimo nario galimybė pateikti Seimui savo paaiškinimus ir atsakyti į Seimo narių klausimus. Seimo rezoliucijos dėl Seimo nario neliečiamybės atėmimo projektas šiems asmenims nedalyvaujant gali būti svarstomas tik tuo atveju, jei jie atsisako tokios galimybės arba jų nedalyvavimo Seimo posėdyje priežastys nėra svarbios (nėra pateisinamos).

nimo procedūros, konstatuodamas, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 62 straipsnio 2 dalį, Seimas privalo nustatyti tokį Seimo nario asmens neliečiamybės panaikinimo procedūros teisinį reguliavimą, kad ši procedūra atitiktų tinkamo teisinio proceso reikalavimus, kaip antai: klausimai, susiję su Seimo nario teisėmis ir (arba) veiklos garantijomis, turi būti sprendžiami užtikrinant šiam Seimo nariui teisę ir galimybę jas ginti; turi būti užtikrinta Seimo nario, dėl kurio asmens neliečiamybės panaikinimo sprendžiama, teisė būti bent kartą išklausytam tiesiogiai ar per kitą įgaliotą asmenį.

Šios Konstitucinio Teismo suformuluotos doktrinos nuostatos taikytinos ir Konstitucinio Teismo teisėjo asmens neliečiamumo garantijoms.

Konstitucinio Teismo teisėjo neliečiamybės institutas įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnyje (2008 m. lapkričio 11 d. redakcija), kuriame *inter alia* ne tik atkartojamos Konstitucijos nuostatos, kad Konstitucinio Teismo teisėjas be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, bet ir, kaip ir Seimo statute, nustatoma išlyga, kad jo laisvė be Seimo sutikimo gali būti suvaržyta, kai jis užtinkamas darantis nusikaltimą *(in flagranti)*. Konstitucinio Teismo įstatymo 8 straipsnio (2008 m. lapkričio 11 d. redakcija) 4 dalyje nustatytos ir kitos Konstitucinio Teismo teisėjo neliečiamybės garantijos: tik kai nustatyta tvarka Konstitucinio Teismo teisėjui iškelta baudžiamoji byla, galima įeiti į teisėjo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti ten arba jo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje, arba kitoje susisiekimo priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, taip pat atlikti teisėjo asmens apžiūrą ar kratą, jam priklausančių daiktų bei dokumentų apžiūrą ar poėmį. Nors šios garantijos susijusios su asmens, jo laisvės neliečiamybe, svarstytina, ar tai neišplečia teisėjo konstitucinio imuniteto ribų, ar neturėtų būti svarstytina, kad, kaip ir *in flagranti* atveju, reikėtų nustatyti tam tikras šios taisyklės išimtis ir atskirą tvarką, kuria būtų gaunamas leidimas daryti kratą teisėjo tarnybinėse patalpose ar atlikti kitus procesinius veiksmus. Teisėjo imunitetas turi saugoti teisėją nuo neteisėto poveikio, bet nesudaryti pagrindo išvengti baudžiamosios atsakomybės. Konstitucinio Teismo teisėjo asmens neliečiamybės (imuniteto) panaikinimo procedūros teisinis reguliavimas turi būti toks, kad, esant pagrindui patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn, nebūtų sudaryta prielaidų teisėjui jos išvengti, antraip būtų užkertamas kelias vykdyti teisingumą – „nusikaltimais yra šiurkščiausiai pažeidžiamos žmonių teisės ir laisvės, svarbiausi teisės ginami gėriai“[84].

Konstitucinio Teismo 10 straipsnio (2008 m. lapkričio 11 d. redakcija) 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai gali būti – manytume, kad gal turėtų būti, – sustabdyti Konstitucinio Teismo sprendimu, kai yra duotas sutikimas patraukti Konstitucinio Teismo teisėją baudžiamojon atsakomybėn. Taigi teisėjo neliečiamybės garantijos yra susietos su Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų vykdymu.

Konstitucinio Teismo doktrinoje teisėjų imunitetas suprantamas kaip svarbus vienodo teisėjų konstitucinio statuso elementas. Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 22 d. nutarime pabrėžė, kad iš Konstitucijos kylantis vienodo teisėjų statuso principas

[84] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 70-1320.

suponuoja, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjai yra lygūs ne tik pagal savo įgaliojimus vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) ir nepavaldumą jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui, atsakomybę ir imunitetus.

Konstitucinio Teismo doktrinoje teisėjų imuniteto klausimams nėra skirta daug dėmesio. Šiuo aspektu išskirtinas Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas[85], kuriame buvo aiškinama, ar teisėjų imuniteto institutas taikytinas ir administracinės atsakomybės atveju, nors, kaip minėta, Konstitucijoje *expressis verbis* numatyta tik papildoma *(procedūrinė)* teisėjo apsauga baudžiamojo persekiojimo atžvilgiu. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teisėjo – kaip ir Seimo nario, Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, įgyvendinantys funkcijas vykdant valstybės valdžią, – imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nenustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu; užtikrinant teisingumą vykdančio teisėjo nepriklausomumą turi būti paisoma to, kad teisėjai pagal Konstituciją neturi imuniteto nuo administracinės atsakomybės (išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu). Pažymėtina, kad šiuo metu galiojantys įstatymai (būtent Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas) nenumato asmens laisvės apribojimo taikymo (nuobaudos) už administracinius nusižengimus, taigi ši Konstitucinio Teismo minima išlyga nėra aktuali.

Konstitucinis Teismas mėginimus nepagrįstai patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn vertino kaip tam tikrais atvejais galimą kišimąsi į teisėjo veiklą, mėginimus padaryti poveikį teisėjo sprendimams arba keršijant už jau priimtus sprendimus; tai draudžia Konstitucija.

Taigi Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucinio Teismo teisėjo imunitetas – svarbi teisėjo nepriklausomumo garantija, apsauganti teisėją, vykdantį konstitucinį teisingumą, nuo nepagrįsto baudžiamojo persekiojimo, jo laisvės suvaržymo.

III.2.5. Teisėjų socialinės ir materialinės garantijos

Konstitucinio Teismo doktrinoje teisėjų socialinės ir materialinės garantijos interpretuojamos kaip būtina ir svarbi teisėjo, vykdančio teisingumą, nepriklausomumo sąlyga. Šios garantijos priskirtinos vadinamosioms pozityviosioms teisėjo nepriklausomumo garantijoms. Tai tam tikros papildomos, palyginti su kitomis pro-

[85] Šią konstitucinės justicijos bylą inicijavo Lietuvos apeliacinis teismas, kuris prašė ištirti, ar Respublikos Prezidento 2004 m. liepos 1 d. dekretas Nr. 140 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 115 straipsniui ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teismų teisėjai iš pareigų atleidžiami įstatymo nustatyta tvarka, teisinės valstybės principui, Teismų įstatymo 83 straipsnio 1 daliai, 83, 84, 86 straipsniuose, 90 straipsnio 1 dalies 5 punkte, 6, 7 dalyse, pasak pareiškėjo, įtvirtintai teisėjų drausminės atsakomybės ir atleidimo tvarkai. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 134-5427. Konstitucinis Teismas išnagrinėjęs pareiškėjo prašymą pripažino, jog Teismų įstatymo 47 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nuostata, kad teisėjas negali atsakyti administracine tvarka, prieštarauja Konstitucijos 114 straipsnio 2 daliai.

fesinėmis valstybės valdžią įgyvendinančiomis veiklomis, garantijos, kurias lemia teisėjo vykdomos teisingumo funkcijos reikšmingumas, taip pat teisėjams taikomi tam tikri darbinės ir kitos veiklos apribojimai.

Gausioje oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, kurioje aiškinamos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų teisėjų socialinės ir materialinės garantijos[86], Konstitucinio Teismo teisėjų socialinių ir materialinių garantijų nuostatos, išskyrus atskiras išimtis, paprastai nėra išskiriamos[87]. Konstitucinė teisėjų socialinių ir materialinių garantijų doktrina *mutatis mutandis* taikytina Konstitucinio Teismo teisėjams. Konstitucinio Teismo formuojamoje teismų ir teisėjo nepriklausomumo garantijų doktrinoje išskiriami teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvai, aiškinami kaip kylantys iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos[88].

Analizuojant Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo garantijas, svarbi Konstitucinio Teismo doktrininė nuostata, skirta vienodo teisėjų statuso principui, lemianti ir teisėjo socialinių garantijų ypatumus. Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą. Vienodo teisėjų statuso principas lemia tai, kad pačios teismų sistemos *(ir tos pačios grandies)* teismo teisėjams už darbą turi būti atitinkamai atlyginama nė vieno iš jų nediskriminuojant ir nė vienam netaikant privilegijų, nustatant atitinkamas – nediskriminacines ir privilegijoms neprilygintinas – socialines (materialines) garantijas[89]. Tačiau teisėjų socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas nesusijusius kriterijus, pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę[90], atliekamas papildomas funkcijas (pavyzdžiui, už buvimą teismo vadovu)[91].

Taigi *teismų sistemos specifiškumas, darbo teisėju trukmė, vykdomos papildomos funkcijos* gali būti teisėjų socialinių garantijų diferencijavimo pagrindas. Šie kriterijai lemia teisėjų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjų, socialines ir materialines garantijas ir vykdant konstitucinius įgaliojimus (atlyginimus), ir pasibaigus (nutrūkus) jų

---

86 *Inter alia* plėtojama *inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimuose, 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2010 m. balandžio 20 d. sprendimuose, 2011 m. vasario 14 d. nutarime, taip pat 2000 m. sausio 12 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2015 m. sausio 14 d., 2016 m. gegužės 16 d. sprendimuose.

87 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2010 m. birželio 29 d. nutarimas.

88 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas, 2015 m. sausio 14 d. sprendimas.

89 *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

90 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas.

91 *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

įgaliojimams (valstybines teisėjų pensijas)[92]. Konstitucinio Teismo teisėjo socialinių ir materialinių garantijų diferencijavimo pagrindas negali būti teisėjų profesinės karjeros trukmės ir kiti su teisėjų profesine karjera susiję kriterijai, nebent Konstitucinio Teismo teisėjo karjera nutrūksta kitais nei įgaliojimų pasibaigimo pagrindais, pavyzdžiui, teisėjas atsistatydina nebaigęs kadencijos ar jis skiriamas trumpesnei kadencijai kito, kadencijos nebaigusio, teisėjo kadencijos laikui[93].

Būtent su Konstitucinio Teismo teisėjo statusu susijusios socialinės ir materialinės garantijos buvo analizuojamos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarime, kuriame pabrėžiama, kad Konstitucinio Teismo teisėjai pagal savo konstitucinį statusą, *inter alia* įgaliojimų trukmę, skiriasi nuo kitų teismų teisėjų; tad ir nustatant teisėjų socialines (materialines) garantijas, jos turi būti diferencijuojamos atsižvelgiant *inter alia* į teismų sistemos specifiškumą, teisėjų statuso ypatumus. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir turi diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas pagal tai, kokios teismų sistemos ir kurios grandies teismo teisėjams jos nustatomos; teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, konstitucinė samprata suponuoja *inter alia* tai, kad jeigu skirtingų grandžių teisėjų atlyginimai ir garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos) nutrūkus jų įgaliojimams, būtų visiškai suniveliuoti, ne tik būtų nepaisoma to, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, bet ir nebūtų materialinių paskatų (net jei kitų paskatų būtų) teisėjams siekti profesinės karjeros.

Viena svarbiausių teisėjo materialinių socialinių garantijų – *teisėjo atlyginimas*[94]. Teisėjo atlyginimo samprata Konstitucijoje atskleidžiama per negatyvųjį aspektą – visų pirma pabrėžiama, kokio atlyginimo teisėjas negali gauti. Konstitucijos 104 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi darbo veiklos apribojimai kaip ir kitiems teisėjams. Kitų teisėjų darbo, kitos veiklos, taigi ir gaunamo atlyginimo apribojimai nustatyti Konstitucijos 113 straipsnyje, pagal kurį teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse; negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą ir užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Tai taikytina ir Konstitucinio Teismo teisėjams. Teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis

---

92 Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į socialinių garantijų diferencijavimo principus ir 2007 m. spalio 22 d. nutarime. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

93 Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio (1996 m. liepos 11 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimams nutrūkus pirma laiko, į laisvą vietą likusiam kadencijos laikui nustatyta bendra tvarka skiriamas teisėjas. Jeigu jis šias pareigas ėjo ne ilgiau kaip 6 metus, jis po ne mažesnės nei 3 metų pertraukos gali būti skiriamas 9 metų kadencijai. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymai – *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 137; 2011, Nr. 33).

94 Konstitucinis Teismas įvairius su teisėjo atlyginimu susijusius klausimus aiškino *inter alia* 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 22 d., 2011 m. vasario 14 d., 2011 m. vasario 14 d., 2013 m. liepos 1 d. nutarimuose, 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2010 m. balandžio 20 d., 2000 m. sausio 12 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2016 m. gegužės 16 d. sprendimuose.

pareigomis ar darbu suponuoja valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas[95].

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime pabrėžė, kad pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir kitos teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą.

Konstitucinio Teismo doktrinoje sąvoka „teisėjo atlyginimas" ilgą laiką buvo interpretuojama kaip apimanti visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto[96]. Konstitucinis Teismas yra atskleidęs ir atlyginimo sudedamąsias dalis. Jis pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų atlyginimų nustatymu, gali įtvirtinti, jog atlyginimas – teisėjo socialinė (materialinė) garantija – susideda ne iš vienos, o iš kelių sudedamųjų dalių, *inter alia* pareiginės algos, priedų, priemokų[97]. Pagal Konstituciją, *inter alia* vienodo teisėjų statuso principą, teisėjų, kad ir kokios teismų sistemos jie būtų, atlyginimų įtvirtinimo principai, *inter alia* jų sudedamosios dalys, turi būti tokie patys[98]. Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime gan griežtai apibrėžtą teisėjo atlyginimo sampratą, pagal kurią teisėjas gali gauti *tik teisėjo atlyginimą*, mokamą iš valstybės biudžeto, *jokio kito* atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti, Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 16 d. sprendime išaiškino šiek tiek plačiau, nurodydamas, kad teisėjai, derindami nacionalinio teismo ir tarptautinio teismo teisėjo pareigas, gali gauti ir tarptautinio teismo teisėjo atlyginimą, tačiau tuo metu jie negali gauti nacionalinio teismo teisėjo atlyginimo, o už dalyvavimą atitinkamuose tarptautiniuose projektuose[99] gali gauti užmokestį, tačiau tik jei dalyvaudami juose vykdo kūrybinę ar pedagoginę veiklą.

Konstitucinio Teismo įstatyme Konstitucinio Teismo teisėjo socialinės ir materialinės garantijos nedetalizuojamos, jos minimos 16 straipsnyje (2008 m. lapkričio 11 d. redakcijos), kuriame *inter alia* nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjų atlyginimus nustato Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas, o teisėjų socialinio draudimo garantijas ir pensinį aprūpinimą nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. Konstitucinio Teismo teisėjų kasmetinių atostogų trukmė reglamentuojama Konstitucinio Teismo įstatymo 161 straipsnyje. Pažymėtina, kad pagal šį teisinį reguliavimą Konstitucinio Teismo teisėjų kasmetinės atostogos yra skirtingos trukmės, kuri priklauso nuo teisėjo darbo stažo, *inter alia* įgyto dar iki paskiriant Konstitucinio Teismo teisėju. Manytume, kad kai kurios šio straipsnio nuostatos kelia abejonių dėl to, kad šio straipsnio 4 dalyje Konstitucinio Teismo teisėjo darbo stažui prilyginama kai kuri ne Konstitucinio Teismo teisėjo profesinė veikla.

---

95 *Inter alia* Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2016 m. gegužės 16 d. nutarimai.

96 *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276, atitaisymas – 2001-10-10, Nr. 86.

97 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Ibid.*, 2011, Nr. 20-967.

98 *Ibid.*

99 Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 16 d. sprendime prie tokių projektų priskyrė teisėjų dalyvavimą Europos Sąjungos, kitų tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu.

Teisėjo *socialinės garantijos pasibaigus jo įgaliojimų* laikui vertintinos kaip svarbi teisėjo nepriklausomumo garantija, kuri turėtų užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą ne tik jam einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams. Konstitucinis Teismas teisėjo socialines garantijas nutrūkus jo įgaliojimams aiškina kaip kylančias ne tik iš Konstitucijos 109, bet ir iš Konstitucijos 52 straipsnio nuostatų[100]. Konstitucinis Teismas 2015 m. sausio 14 d. sprendime įstatymu nustatytą *teisėjų valstybinę pensiją* įvardija kaip vieną iš Konstitucijos 52 straipsnyje tiesiogiai nenurodytų pensijų rūšių; ji siejama su specialiu asmens statusu – yra skiriama teisėjams už jų tarnybą, kai nutrūksta jų įgaliojimai. Įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija nėra savitikslė ir pagal Konstituciją nėra vertinama kaip privilegija; tokios garantijos nustatymas siejamas su ypatingu konstituciniu teisėjo statusu, teisėjo nepriklausomumo reikalavimu; įstatymu nustatyta teisėjų valstybinė pensija yra viena iš Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinių (materialinių) garantijų. Įstatymų leidėjas, turėdamas tam tikrą diskreciją nustatyti šių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas ir dydžius, *inter alia* pertvarkant pensijų sistemą, privalo paisyti Konstitucijos, jis negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų sumažintas įstatymais nustatytas teisėjų socialinių (materialinių) garantijų lygis.

Konstitucinio Teismo doktrinoje, *inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarime, taip pat minėtame 2015 m. sausio 14 d. sprendime, aiškinama, kad teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams gali būti įvairios, *inter alia* periodiškai mokamos išmokos, vienkartinės išmokos; šios garantijos gali priklausyti tik nuo su konstituciniu teisėjo statusu susijusių aplinkybių ir negali būti traktuojamos kaip pakeičiančios kitas socialines (materialines) garantijas, kurios buvusiam teisėjui turi būti užtikrinamos kitais pagrindais, taip pat tais, kurie visiems dirbantiems asmenims yra bendri; teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams turi būti realios[101], o ne vien nominalios[102]. Teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai (ypač jeigu jos siejamos su tam tikromis periodinėmis išmokomis, kaip antai pensijomis), galėtų tapti (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) jau ne tik ne realios, bet apskritai nominalios, taigi fiktyvios, jeigu jos teisėjams, kurių įgaliojimai jau nutrūkę, būtų taikomos tokios, kokios tuo metu buvo nustatytos, tačiau šių teisėjų atžvilgiu nebūtų atitinkamai peržiūrimos, nors kitiems tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, atitinkamos garantijos (keičiantis ekonominei, socialinei situacijai) būtų nustatomos didesnės. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad paskyrus teisėjui valstybinę pensiją, po kurio laiko, *inter alia* pasikeitus valstybės ekonominei, socialinei situacijai, paskirtoji teisėjo pensija gali nebeatitikti tų tikslų, kuriais ji buvo skiriama. Beje, Konstitucinis Teismas kartu pažymėjo, kad socialinių (materialinių) garantijų peržiūrėjimo nuostata taikytina ne tik teisėjų, bet ir kitų visuomenės narių

[100] *Inter alia* Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

[101] *Ibid*.

[102] Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d., 2010 m. birželio 29 d., 2011 m. vasario 14 d. nutarimai.

atžvilgiu: vienąkart nustatytos (ir taikomos) socialinės (materialinės) garantijos turi būti atitinkamai peržiūrėtos (didinami jų dydžius), jeigu ekonominė, socialinė situacija pasikeičia taip, kad tos nustatytos (ir taikomos) garantijos labai nuvertėja, juo labiau jeigu jos apskritai tampa nominalios.

Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, gali nustatyti ir atvejus, kada teisėjo pensija (kuri siejama su konstituciniu teisėjo statusu) buvusiam teisėjui neskiriama ir (arba) paskirtoji teisėjų valstybinė pensija buvusiam teisėjui nebemokama. Nustatant tokius atvejus, kada teisėjo pensija buvusiam teisėjui neskiriama, turi būti atsižvelgiama į konstitucinius teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindus[103], priešingu atveju būtų nepaisoma konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, suponuojančio teisėjo socialines (materialines) garantijas nutrūkus jo įgaliojimams. Pavyzdžiui, jei teisėjo įgaliojimai nutrūksta įsiteisėjus jį apkaltinusiam teismo nuosprendžiui, tikėtina, kad jam teisėjo valstybinė pensija skiriama nebus.

Konstitucinis Teismas 2010 m. birželio 29 d. nutarime pabrėžė, kad reguliuojant teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams santykius, *inter alia* diferencijuojant šias garantijas, taip pat turi būti atsižvelgiama į tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjai pagal savo konstitucinį statusą, *inter alia* įgaliojimų trukmę, skiriasi nuo kitų teismų teisėjų; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės tokių socialinių (materialinių) garantijų sampratos, pagal kurią teisėjų socialinės (materialinės) garantijos jas nustatant turi būti diferencijuojamos atsižvelgiant *inter alia* į teismų sistemos specifiškumą, teismų sistemų teisėjų statuso ypatumus[104].

Svarbi Konstitucinio Teismo teisėjo nepriklausomumo garantija – draudimas mažinti teisėjo socialines garantijas. Pagal Konstituciją, siekiant užtikrinti teisėjo nepriklausomumą, draudžiama mažinti teisėjo atlyginimą, kol teisėjas eina tas pareigas, taip pat mažinti nustatytas socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą[105]. Teisėjo atlyginimo mažinimu nelaikytinas toks atvejis, kai mažinama kuri nors teisėjo atlyginimo sudedamoji dalis, kartu didinant kitą sudedamąją dalį, kai pats teisėjo atlyginimas nemažėja[106].

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota socialinių teisių *koregavimo* (ribojimo) *ekonomikos krizės sąlygomis doktrina*, socialinių garantijų – atlyginimų, pensijų – mažinimo doktrina, *mutatis mutandis* taikytina ir teisėjų materialinėms socialinėms garantijoms.

---

[103] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

[104] Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 22 d. nutarime pabrėžė socialinių (materialinių) garantijų diferencijavimą atsižvelgiant į skirtingas teismų sistemas, kad kaip ir teisėjų atlyginimų atveju, taip ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams (taigi ir teisėjų pensijų) atveju turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms teismų sistemoms.

[105] Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai.

[106] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 20-967.

Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendime suformuluotas svarbus socialinių garantijų apsaugos principas, draudžiantis mažinti teisėjų atlyginimus, išskyrus tuos atvejus, kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, tačiau tai daryti galima tik laikinai ir tik įstatymu, paisant konstitucinio proporcingumo principo. Socialinių garantijų, *inter alia* paskirtų ir mokamų pensijų bei atlyginimų, mažinimo ekonomikos ir finansų krizės sąlygomis doktrina buvo apibendrinta ir toliau plėtota Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendime, kuriame akcentuojami tam tikri bendrieji principai, kurių turi būti paisoma, kai valstybėje kilus ekonomikos krizei įstatymų leidėjas gali priimti sprendimus mažinti socialines garantijas.

Deja, šių principų ne visada buvo paisoma. Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų mažinimo valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai klausimas vėl turėjo būti aiškinamas Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarime. Šią konstitucinės justicijos bylą inicijavo teismai prašydami ištirti, ar Konstitucijai neprieštaravo *inter alia* Valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2009 metais, įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymo, Teisėjų atlyginimų įstatymo nuostatos, kuriomis vadovaujantis buvo neproporcingai sumažinti valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimai. Pareiškėjų manymu, ginčijamu teisiniu reguliavimu buvo nustatytas skirtingas iš valstybės biudžeto finansuojamų institucijų valstybės tarnautojų atlyginimų mažinimo mastas, *inter alia* pareiginės algos koeficientai neproporcingai sumažinti tik aukštesnes pareigybių kategorijas turintiems valstybės tarnautojams; kvalifikacinę klasę turinčių valstybės tarnautojų priedai už atitinkamą kvalifikacinę klasę sumažinti ne tuo pačiu procentiniu dydžiu, o jos neturinčių valstybės tarnautojų darbo užmokestis atitinkamu dydžiu nebuvo mažinamas.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ginčijamame Teisėjų atlyginimų įstatymo priedėlyje, kuriuo sumažinti teisėjų pareiginės algos (atlyginimo) koeficientai, buvo nustatytas neproporcingas teisėjų atlyginimų mažinimo mastas, *inter alia* pažeistos laikotarpiu iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų skirtingų teisėjų pareigų atlyginimų dydžių proporcijos, teisėjų ir kitų asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, kategorijų atlyginimų dydžių proporcijos, ginčijamu teisiniu reguliavimu nepaisyta Konstitucijos reikalavimų. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas neproporcingą ir diskriminacinį teisėjų atlyginimų mažinimą vertino kaip kėsinimąsi į teisėjo ir teismų nepriklausomumą, taigi kaip *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisėjų atlyginimų mažinimas negali būti neproporcingas ar diskriminacinis; *inter alia* atlyginimai negali būti mažinami tik teisėjams arba tik tam tikrų teismų ar tam tikras pareigas einantiems teisėjams, negali būti pažeistos laikotarpiu iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų skirtingų teisėjų pareigų (skirtingų teismų sistemų ir (ar) grandžių teismų teisėjų) atlyginimų dydžių proporcijos, taip pat teisėjų ir kitų asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, kategorijų (*inter alia* valstybės tarnautojų, politikų, pareigūnų) atlyginimų dydžių proporcijos.

Susiklosčius nepalankiai ekonominei, finansinei situacijai, teisėjų atlyginimų mažinimo klausimai kilo ir kitose valstybėse. Teisėjų atlyginimo laikino mažinimo teisėtumas, atitiktis Europos Sąjungos teisės principams buvo analizuojami ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje[107].

Taigi Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje konstitucinės teisėjų, *inter alia* Konstitucinio Teismo teisėjo, materialinės socialinės garantijos aiškinamos kaip iš Konstitucijos kylantis reikalavimas užtikrinti teisėjo nepriklausomumą ir nešališkumą – esminį demokratinės teisinės valstybės principą, nes tik nepriklausomas ir nešališkas teismas pajėgus užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, saugoti konstitucijos viršenybę.

[107] Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendime *Asociacao Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117)* buvo sprendžiama dėl laikino *inter alia* teisėjų atlyginimo sumažinimo, formuluojami tokio sumažinimo, nepažeidžiančio teisėjų nepriklausomumo, galimumo kriterijai.

IV SKYRIUS
KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMŲ RIBOS

IV.1. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas

Pagal Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Ši konstitucinė norma kitokia tekstine išraiška pakartota Konstitucijos 105 straipsnyje, – jo 1 dalyje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai", o 2 dalyje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: 1) Respublikos Prezidento aktai; 2) Respublikos Vyriausybės aktai."

Apibūdinant, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas, negalima taikyti vien pažodinio (verbalinio) teisės aiškinimo metodo. Tikrasis Konstitucijos nuostatų turinys gali būti atskleistas tik tada, kai taikomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinis, lyginamasis ir kt.[1]. Konstituciją sudaro ne vien teisės normos, bet ir principai, jį turi ne tik eksplicitinį, bet ir implicitinį teisinį reguliavimą, ne tik raidę, bet ir dvasią. Konstitucijos viršenybės ir teisinės valstybės principai lemia teisės aktų hierarchiją, pagal kurią žemesnės galios teisės aktas negali prieštarauti aukštesnės galios teisės aktui, pirmiausia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Konstitucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą[2]. Kadangi pagal Konstituciją joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, taigi ir joje eksplicitiškai kaip konstitucinės kontrolės objektas nenurodytas teisės aktas negali turėti imuniteto nuo šios kontrolės[3]. Antai Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nurodyta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar įstatymai, kiti Seimo aktai, Respublikos Prezidento aktai, Vyriausybės aktai atitinka konstitucinius įstatymus, bet tai nereiškia, kad Konstitucinis Teismas tokių įgaliojimų neturi, o nurodyti teisės aktai esą gali prieštarauti konstituciniams įstatymams. Konstitucijoje taip pat tiesiogiai nenustatyta, kad Konstitucinis Teismas gali tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja konstituciniai įstatymai, bet tokia Konstitucinio

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[2] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

[3] ŽALIMAS, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 44.

Teismo teisė kyla iš Konstitucijos viršenybės principo. Aiškindamas Konstitucijos 102 ir 105 straipsnio nuostatas, taip pat Konstitucijos viršenybės ir teisinės valstybės principus, Konstitucinis Teismas suformulavo doktriną, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus spręsti: 1) ar konstituciniai įstatymai neprieštarauja Konstitucijai; 2) ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams; 3) ar Seimo priimti nutarimai ir kiti poįstatyminiai aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams; 4) ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams; 5) ar Vyriausybės nutarimai ir kiti Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams; 6) ar Respublikos Prezidento dekretai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams[4]. Taigi Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ne visų teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia – Konstitucijai, o tik Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės priimtų teisės aktų. Pagal Administracinių bylų teisenos ir kitus įstatymus dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų) teisės aktų, *inter alia* dėl ministrų išleistų teisės aktų, kitų žemesnės galios poįstatyminių teisės aktų, taip pat savivaldybių institucijų išleistų teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia – Konstitucijai, sprendžia specializuoti teismai – administraciniai teismai, sudaryti vadovaujantis Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalimi[5]. Konstitucinis Teismas 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime yra konstatavęs, kad įgyvendindami savo atitinkamus įgaliojimus administraciniai teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose, sprendimuose) suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos[6].

Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies nuostata, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar *įstatymai ir kiti Seimo aktai* neprieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta, jog Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja *Seimo priimti įstatymai*. Bet pagal Konstituciją įstatymus gali priimti ne tik Seimas, jie gali būti priimti ir referendumu (69 straipsnio 4 dalis). Referendumu gali būti priimti ir įstatymai dėl Konstitucijos pakeitimo (148 straipsnis). Ar Konstitucija leidžia Konstituciniam Teismui tirti Seimo priimtų įstatymų dėl Konstitucijos pakeitimo atitiktį Konstitucijai, referendumu priimtų kitų įstatymų atitiktį Konstitucijai, taip pat referendumu priimtų įstatymų, kuriais keičiama Konstitucija, atitiktį Konstitucijai, o konstatavus, kad jie prieštarauja Konstitucijai, paneigti juose išreikštą Tautos valią?

Teisinė ir politinė diskusija, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti *Seimo priimto įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo atitiktį Konstitucijai*, Lietuvoje kilo 2014 m. pradžioje, kai buvo sušaukta neeilinė Seimo sesija, kurioje antrą kartą turėjo būti balsuojama dėl Konstitucijos 74 straipsnio papildymo nuostata, jog „teisines pasekmes asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, nustato konstitucinis įstatymas“. Pasiūlymą papildyti Konstitucijos 74 straipsnį lėmė tai,

[4] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[5] *Ibid.*

[6] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 113-4132.

kad, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime[7], pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją asmuo, kuris už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą buvo pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, niekada ateityje negali užimti pareigų, kurios susijusios su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – ir EŽTT) byloje *Paksas prieš Lietuvą* 2011 m. sausio 11 d. sprendime[8] konstatavo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytas draudimas asmeniui, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, bet kada ateityje būti renkamam į parlamentą yra per griežtas, neproporcingas, jis nesuderinamas su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir Konvencija) Pirmojo protokolo 3 straipsniu, pagal kurį rinkimai į įstatymų leidybos institucijas turi būti organizuojami taip, kad „garantuotų žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas". Konvencijos 46 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šios Konvencijos aukštosios susitariančiosios šalys yra įsipareigojusios vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra. Prižiūrima Ministrų Komiteto, valstybė atsakovė gali laisvai pasirinkti, kokiomis priemonėmis atliks savo teisinę pareigą pagal Konvencijos 46 straipsnį vykdyti galutinius EŽTT sprendimus. Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime[9] pabrėžė, kad EŽTT sprendimas pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną, kad iš Konstitucijos viršenybės principo kyla, jog vienintelis būdas pašalinti Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų nesuderinamumą – padaryti reikiamas Konstitucijos pataisas. Tokių Konstitucijos pataisų Seimas ėmėsi 2013 m. pabaigoje[10]. Pirmas balsavimas dėl Konstitucijos 74 straipsnio, reguliuojančio apkaltą, papildymo nauja nuostata, kad „teisines pasekmes asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, nustato konstitucinis įstatymas", Seime įvyko 2013 m. spalio 23 d., o 2014 m. sausio mėn., kaip minėta, buvo sušaukta neeilinė Seimo sesija, kurioje dėl nurodytos Konstitucijos 74 straipsnio pataisos turėjo būti balsuojama antrą kartą. Seimui susirinkus į neeilinę sesiją paaiškėjo, kad daug Seimo narių nėra linkę balsuoti už siūlomą Konstitucijos 74 straipsnio pataisą, kad jai priimti nepakaks Seimo narių balsų. Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo klausimas buvo išbrauktas iš Seimo neeilinės sesijos darbotvarkės. Tačiau tokį Seimo sprendimą lėmė ne tik tai: autoritetingi teisininkai viešai pradėjo dėstyti savo abejones dėl to, ar Seime pirmą kartą balsuojant dėl Konstitucijos 74 straipsnio pataisos buvo laikomasi Konstitucijoje nustatytos jos keitimo tvarkos, ar ši tvarka nebuvo pažeista. Abejonės dėl pirmojo balsavimo konstitucingumo buvo grindžiamos tuo, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį „sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip ¼ visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių

---

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

8 *Case of Paksas v. Lithuania*. No. 34932/04, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011.

9 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330.

10 SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 206–230.

rinkėjų“, o Konstitucijos 74 straipsnio pataisos projektą, kuriam Seimas pritarė, kai dėl jo balsavo pirmą kartą, parengė ir Seimui pateikė ne subjektai, nurodyti Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje, o Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, – jis iš esmės pakeitė Seimo narių grupės pateiktą Konstitucijos 74 straipsnio pataisos projektą, suformulavo ir pateikė Seimui kitokio turinio Konstitucijos pataisą. Ne visi teisininkai ir Seimo nariai palaikė abejones, kad Seimo komitetas negali pakeisti mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės pateikto Konstitucijos pataisos projekto. Tai nebuvo vien teorinis ginčas, jis turėjo ir labai svarbų praktinį aspektą: jeigu Seimo komitetai ir kiti struktūriniai padaliniai, kurie pagal Seimo statutą turi įgaliojimus preliminariai svarstyti atitinkamų Konstitucijos pataisų projektus, kuriuos parengė ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų, *neturi teisės* iš esmės pakeisti nurodytų subjektų parengtos Konstitucijos pataisos turinio, vadinasi, pirmas Seimo balsavimas dėl Konstitucijos 74 straipsnio pataisos buvo antikonstitucinis, nes Seimas balsavo už tokią Konstitucijos 74 straipsnio pataisą, kurią Seimui pateikė Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, t. y. Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalyje nenurodytas subjektas. Taigi Seimas negalėtų antrą kartą balsuoti dėl Konstitucijos 74 straipsnio pataisos, nes tokia Konstitucijos pataisa Konstitucinio Teismo galėtų būti pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Jeigu būtų konstatuota, kad Seimo komitetai ir kiti struktūriniai padaliniai, kurie pagal Seimo statutą turi įgaliojimus preliminariai svarstyti atitinkamų Konstitucijos pataisų projektus, kuriuos parengė ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų, *turi teisę* iš esmės pakeisti nurodytų subjektų parengtos Konstitucijos pataisos turinį, vadinasi, Seimas, pirmą kartą balsuodamas dėl Konstitucijos 74 straipsnio pataisos, laikėsi Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, ir praėjus ne mažiau kaip trims mėnesiams dėl jos gali balsuoti antrą kartą. Minėta, kad nuomonės šiuo klausimu skyrėsi. Išspręsti ginčą galėjo tik Konstitucinis Teismas. Bet Konstitucinis Teismas nenagrinėja, ar įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo projektai neprieštarauja Konstitucijai, o šiuo atveju Seimui rūpėjo išsiaiškinti būtent tai, – ar Konstitucijai neprieštarauja Konstitucijos 74 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, kuriam Seimas pritarė, kai dėl jo balsavo pirmą kartą. Taigi kaip galima kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis priimtų nagrinėti prašymą ir pasisakytų dėl įstatymo, kuriuo keičiama Konstituciją, *projekto atitikties Konstitucijai*?

Seimas rado labai įdomų būdą kreiptis į Konstitucinį Teismą: 2013 m. lapkričio 7 d. Seimas priėmė nutarimą[11] kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 2006 m. balandžio 26 d. priimtas Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymas, nustatantis Lietuvos banko teisinį statusą! Toks Seimo kreipimasis galėtų atrodyti keistas, nes tarp apkaltos teisinio reguliavimo ir Lietuvos banko teisinio statuso nėra nieko bendra. Tačiau buvo viena svarbi aplinkybė, atskleidžianti, kodėl Seimas, praėjus beveik aštuoneriems metams po Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pataisos priėmimo, staiga suabejojo, ar jo paties priimtas įstatymas dėl nurodytos Konstitucijos pataisos neprieštarauja

[11] Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. lapkričio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 117-5846.

Konstitucijai. Kreiptis dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymo atitikties Konstitucijai buvo nutarta dėl to, kad rengiant nurodytą Konstitucijos pataisą buvo susiklosčiusi situacija, analogiška tai, kuri susiklostė rengiant Konstitucijos 74 straipsnio pataisą: Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, Seimo pavedimu svarstydamas ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės parengtą Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo projektą, iš esmės pakeitė projekto turinį ir pateikė Seimui priimti savo parengtą Konstitucijos 125 straipsnio pataisos projektą. Tada Seimas balsavo ne už Seimo narių grupės parengtą Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo projektą, o už tą projektą, kurį parengė Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Seimo 2013 m. lapkričio 7 d. nutarimas kreiptis į Konstitucinį Teismą atitiko visus formalius reikalavimus, todėl Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti Seimo prašymą, nors buvo akivaizdu, kad kreipimasis yra fiktyvus, nes Seimui rūpėjo ne tai, ar įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo neprieštarauja Konstitucijai, o tai, ar Seimas gali tęsti įstatymo dėl Konstitucijos 74 straipsnio papildymo svarstymo ir priėmimo procedūrą, t. y. ar gali antrą kartą balsuoti už Konstitucijos 74 straipsnio pataisą, kuri, kaip minėta, leistų asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, būti renkamam Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, užimti kitas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime[12] konstatavo, kad Seimo 2006 m. balandžio 25 d. priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo prieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Tai reiškė, kad Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalis toliau negali būti taikoma, kad ji pašalinta iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir teisės sistemos. Konstitucinio Teismo nutarimas grindžiamas tuo, kad pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį „sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų“, o kiti subjektai tokios teisės neturi. Taigi Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, kiti Seimo komitetai ir struktūriniai padaliniai, Seimo pavedimu svarstydami ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės ar ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų Seimui pateiktą Konstitucijos pataisos projektą, neturi teisės iš esmės pakeisti projekto turinio ir negali tokio iš esmės pakeisto Konstitucijos pataisos projekto pateikti svarstyti ir priimti Seimui. Galimi tik tokie pateikto Konstitucijos pataisos projekto pakeitimai, kurie iš esmės nekeičia pasiūlyto reguliavimo tikslų, jo apimties, reguliavimo priemonių ir kt., o yra daromi tik dėl to, kad Konstitucijos pataisos projektas būtų geriau suredaguotas lietuvių kalbos ir teisės technikos požiūriu. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų svarstyti ir priimti Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, kitų Seimo komitetų ir struktūrinių padalinių pateiktų Konstitucijos pataisų projektų, jeigu jų turinys iš esmės skiriasi nuo tų projektų, kuriuos Seimui pateikė ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė ar ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų.

[12] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

Konstitucijos 125 straipsnio pataisos rengimo medžiaga rodė, kad Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, svarstydamas ne mažesnės kaip 1/4 visų Seimo narių grupės Seimui pateiktą Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, iš esmės pakeitė jo turinį: įtraukė į projektą naujų nuostatų, nustatė kitokį teisinį reguliavimą, negu tas, kurį siūlė Seimo narių grupė. Toks Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto parengtas Konstitucijos pataisos projektas, kaip minėta, buvo pateiktas Seimui, o Seimas jį priėmė. Taigi Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymo projektą parengė ir Seimui pateikė subjektas, kuris pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį tokių įgaliojimų neturi. Konstitucinis Teismas nutarė, kad taip buvo pažeista Konstitucijoje nustatyta jos keitimo tvarka, dėl to Seimo 2006 m. balandžio 25 d. priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime pateikta subjektų, turinčių teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją, samprata reiškė ir tai, kad Konstitucinis Teismas netiesiogiai atsakė ir į Seimui rūpimą klausimą: 2013 m. spalio 23 d. Seime įvykęs pirmas balsavimas dėl Konstitucijos 74 straipsnio pataisos buvo antikonstitucinis, nes Seimas balsavo ne už tas Konstitucijos pataisas, kurias Seimui pateikė ne mažesnė kaip ¼ visų Seimo narių grupė, o už Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto parengtas Konstitucijos 74 straipsnio pataisas, kurios iš esmės skyrėsi nuo Seimo narių grupės pateiktų pataisų. Taigi Seimas negalėjo antrą kartą balsuoti dėl įstatymo, kuriuo keičiamas Konstitucijos 74 straipsnis.

Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas svarbus ne tik dėl to, kad jame išaiškinta Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalies nuostata, nustatanti subjektus, turinčius teisę teikti Seimui sumanymą pakeisti ar papildyti Konstituciją. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime pradėta formuoti oficialioji konstitucinė doktrina, kad *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo priimtas įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimo ar papildymo*. Ne tik pagal tokio įstatymo priėmimo tvarką, bet ir pagal jo turinį. Nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas pradėjo formuoti *materialiųjų reikalavimų (ribojimų) Konstitucijos pataisoms doktriną,* t. y. kokio turinio Konstitucijos pataisų negalima daryti ne tik Seimo, bet ir referendumu priimtu įstatymu.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės: valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika. Šios vertybės yra universalios, jos neatskiriamai tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl *jokiomis aplinkybėmis* negali būti paneigtos. Pamatinė konstitucinė vertybė yra ir žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis, jis taip pat negali būti paneigtas. Vadovaudamasis tuo, kad iš Konstitucijos kyla imperatyvas Konstitucijos pataisomis nepažeisti Konstitucijos nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darnos, Konstitucinis Teismas pažymi, kad „pagal Konstituciją *negali* būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respubli-

ka, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, *išskyrus atvejį*, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės", kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis" [išskirta autoriaus]. Ką reiškia išlyga „išskyrus atvejį", aptarsime šiek tiek vėliau, o dabar pridursime, kad Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, jog konstitucinė vertybė taip pat yra Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje, reiškianti *inter alia* būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus. Iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies, pagal kurią Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, kyla Lietuvos Respublikos pareiga sąžiningai vykdyti ir kitus tarptautinius įsipareigojimus, kuriuos ji prisiėmė sudarydama atitinkamas tarptautines sutartis. Taigi, kol nustatyta tvarka tų įsipareigojimų neatsisakyta, tol referendumu negalima priimti Konstitucijos pakeitimo įstatymų, paneigiančių prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad referendumu negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, *atitinkamai nekeičiant* Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė", XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas" nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas.

Grįžkime prie minėtos išlygos „išskyrus atvejį". Ji reiškia, kad, Konstitucinio Teismo nuomone, Konstitucijoje nustatytas draudimas daryti tokias Konstitucijos pataisas, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, *nėra absoliutus*, nes nurodytas vertybes paneigiančias Konstitucijos pataisas *galima* padaryti, jeigu prieš tai Konstitucijoje nustatyta tvarka būtų pakeistas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės", kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis. Vadinasi, referendumu gali būti priimtas ir toks įstatymas dėl Konstitucijos pakeitimo, pagal kurį Lietuva nėra nepriklausoma valstybė, nėra demokratinė valstybė, o žmogaus teisės ir laisvės nėra prigimtinės? Tokio įstatymo konstitucingumą Konstitucinis Teismas galėtų tirti tik pagal jo priėmimo, pasirašymo ir paskelbimo tvarką, o ne pagal turinį.

Manytina, kad tokią Konstitucijos nuostatų sampratą lėmė tai, jog Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, kad „Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika" gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę". Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalies turinį aiškinant vien pažodžiui, suabsoliutinant šios dalies nuostatas, nematant jų giluminių sąsajų su kitomis Konstitucijos nuostatomis, gal ir galima būtų teigti, esą nurodytas straipsnis numato Tautos teisę referendumu atsisakyti ne tik kokios nors vienos, bet ir visų Konstitucijos 1 straipsnyje nurodytų konstitucinių vertybių. Tačiau, mūsų nuomone, vien pažodinis Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalies aiškinimas ne tik labai susiaurintų šioje dalyje nustatyto teisinio reguliavimo turinį, bet galėtų kelti grėsmę žmogaus teisėms ir laisvėms. Sutikus su nurodytu Konstitucinio Teismo požiūriu,

atsirastų pagrindas teigti, kad esą Konstitucija numato, jog Tauta referendumu gali priimti, pavyzdžiui, ir tokį įstatymą dėl Konstitucijos pakeitimo, t. y. padaryti tokią Konstitucijos pataisą, pagal kurią žmogaus teisės ir laisvės nėra prigimtinės, o žmogus turi tiek teisių ir laisvių, kiek jų suteikia valstybė. Arba kad žmogus neturi teisių ir laisvių, jeigu nevykdo valstybės nustatytų pareigų, kad Tauta referendumu gali Konstitucijoje nustatyti, jog Lietuva nėra demokratinė valstybė, nėra nepriklausoma valstybė ir kt.

Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalies turinys, mūsų nuomone, galėjo būti aiškintinas kitaip, negu jį 2014 m. sausio 24 d. nutarime išaiškino Konstitucinis Teismas. Atkreipkime dėmesį į tai, kad darydamas nurodytą išlygą („išskyrus atvejį“), Konstitucinis Teismas kartu konstatuoja, jog valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis „sudaro Lietuvos valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, konstitucinį pamatą, – paneigus bent vieną iš šių vertybių, griūtų visa Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistema“. Matome tam tikrą Konstitucinio Teismo argumentavimo nenuoseklumą: suprasdamas, kad valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, žmogaus teisių ir laisvių prigimtinis pobūdis yra fundamentalios, universalios ir nekvestionuojamos konstitucinės vertybės, kad paneigus bent vieną iš šių vertybių, griūtų visa Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistema, Konstitucinis Teismas kartu konstatuoja ir tai, jog pagal Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalį Tauta vis dėlto turi teisę referendumu paneigti nurodytas vertybes ir Konstitucijoje įtvirtinti kitokią vertybių sistemą, taigi ir tokią, kuri nėra grindžiama universaliomis konstitucinėmis vertybėmis. Bet ar toji, kitokia vertybių sistema, jeigu ji būtų pasirinkta, galėtų būti Lietuvos valstybės, kaip bendro visos visuomenės gėrio, konstitucinis pamatas? Negalėtų. Galima teigti, kad Konstitucinis Teismas 2014 m. sausio 24 d. nutarime labai išplėtė Tautai priklausančio suvereniteto sampratą, nepagrįstai jį suabsoliutino[13]. Toks Konstitucinio Teismo požiūrio ir argumentavimo nenuoseklumas neliko nepastebėtas ne tik teisės mokslininkų, bet ir paties Konstitucinio Teismo. Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime[14] iš esmės pakoregavo savo 2014 m. sausio 24 d. nutarime suformuotą oficialiąją konstitucinę doktriną. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucija saisto ir pačią valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą, todėl Tautos aukščiausia suvereni galia gali būti vykdoma *inter alia* tiesiogiai (referendumu), tik laikantis Konstitucijos. Iš Konstitucijos viršenybės principo kyla imperatyvas neteikti referendumui tokių galimų sprendimų, kurie neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų. Reikalavimas laikytis Konstitucijos Tautai vykdant aukščiausią suverenią galią *inter alia* tiesiogiai (referendumu), negali būti vertinamas kaip Konstitucijos 3 straipsnyje nurodytas Tautos suvereniteto varžymas ar ribojimas, visai Tautai priklausančių suverenių galių savinimasis. Kitaip aiškinant Konstituciją – esą Seimas privalo skelbti referendumą net tuo atveju, kai referendumui siūlomas sprendimas neatitinka iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, – būtų sudarytos prielaidos paneigti konstitucinius principus, pačią Konstituciją kaip aukščiausiąją teisę, Tautos bendro gyvenimo teisinį pamatą. Konstitucinis Teismas

[13] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, 10 išnaša, p. 206–230.

[14] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

konstatavo, kad Konstitucijos 2 straipsnio nuostata „suverenitetas priklauso Tautai“, 4 straipsnio nuostata „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai“ ir 9 straipsnio nuostata „svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu“ negali būti aiškinamos vien pažodžiui, – šios nuostatos „nereiškia, kad Tauta referendumu gali nustatyti bet kokį, net ir iš Konstitucijos kylančių reikalavimų neatitinkantį, teisinį reguliavimą, *inter alia* pačioje Konstitucijoje“. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. *Niekas negali paneigti Konstitucijos* nuostat*ų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes*, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl net paisant minėtų iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę“ [išskirta autoriaus]. Atkreipkime dėmesį į tai, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime net neužsimenama apie jo 2014 m. sausio 24 d. nutarime padarytą išlygą „išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis“. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo formuluotė „niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes“ reiškia, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas *absoliutus draudimas* daryti tokias Konstitucijos pataisas, kurios paneigtų prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ir valstybės nepriklausomybę, kad Konstitucijoje nenumatyta jokių išimčių. Plėtodamas 2014 m. sausio 24 d. nutarime suformuotą materialiųjų reikalavimų Konstitucijos pataisoms doktriną, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis pažeidžiama Konstitucijos nuostatų ir jose įtvirtintų vertybių darna, nes taip būtų pažeistas Konstitucijos vientisumas. Negali būti daromos ir tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigti Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įsipareigojimai, taip pat kiti Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai ir kartu – konstitucinis *pacta sunt servanda* principas, jeigu tų tarptautinių įsipareigojimų neatsisakoma vadovaujantis tarptautinės teisės normomis; negali būti daromos ir tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis, atitinkamai nekeičiant Konstitucijos I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatų, būtų nustatomas joms priešingas konstitucinis teisinis reguliavimas. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad visos Konstitucijos pataisos (ir tos, kurios gali būti priimtos tik referendumu, ir tos, kurias gali padaryti Seimas) turi būti tinkamai suformuluotos kalbos požiūriu: jos turi būti aiškios, tikslios, suprantamos, logiškos, nedviprasmiškos ir pan. Konstitucijos pataisos negali būti nesuprantamos turinio požiūriu. Negalimos ir tokios Konstitucijos pataisos, kurios nustatytų absurdišką, akivaizdžiai neracionalų teisinį reguliavimą. Be to, Konstitucijos pataisos turi būti išdėstomos tuose Konstitucijos straipsniuose, kuriuose reguliuojami atitinkamo pobūdžio santykiai, nes kitaip būtų pažeistas Konstitucijos nuostatų išdėstymo sistemiškumas. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime pabrėžia-

ma, kad materialieji Konstitucijos keitimo apribojimai taikytini ne tik tuo atveju, kai Konstitucijos pataisas daro Seimas, bet ir Konstituciją keičiant referendumu. Tai reiškia, kad *Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja referendumu priimti įstatymai, kuriais daromos Konstitucijos pataisos*. Jų atitiktis Konstitucijai gali būti tiriama tiek pagal priėmimo tvarką, tiek ir pagal turinį. Konstatavus, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja referendumu priimti įstatymai, kuriais daromos Konstitucijos pataisos, akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tai, ar Konstitucijai neprieštarauja referendumu priimtas *paprastas įstatymas ar kitas teisės aktas*.

Taigi, nors Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja referendumu priimti įstatymai, taip pat ir tokie, kuriais daromos Konstitucijos pataisos, nurodyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai joje įtvirtinti *implicitiškai*, jie kyla iš Konstitucijos viršenybės ir jos vientisumo principo, Konstitucijoje įtvirtinto draudimo paneigti valstybės nepriklausomybę, demokratiją, asmens teisių ir laisvių prigimtinį pobūdį. Jie taip pat kyla iš Konstitucijoje įtvirtintos Lietuvos Respublikos pareigos laikytis savo prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų – tol, kol jų neatsisakyta tarptautinės teisės normų nustatyta tvarka, jų būtina laikytis.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja Respublikos Prezidento aktai, Vyriausybės aktai. Nors iš pirmo žvilgsnio šios nuostatos yra aiškios, jos vis dėlto leidžia kelti kai kuriuos teorinio ir praktinio pobūdžio klausimus[15]. Visų pirma, tokį: ar pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik *galiojančių* įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų konstitucingumą, ar pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti ir tų įstatymų, kitų teisės aktų, kurių *galiojimas yra pasibaigęs,* t. y. įstatymai, kiti teisės aktai yra panaikinti ar jų atitinkami straipsniai pakeisti, atitiktį Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo nutarimų analizė rodo, kad Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje buvo suformulavęs doktriną, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą, tačiau vėliau tokią doktriną pamažu reinterpretavo, o šiuo metu laikosi visiškai kitokio požiūrio negu savo veiklos pradžioje. Pažvelkime, kaip kito Konstitucinio Teismo doktrina šiuo klausimu.

Doktrininę nuostatą, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti *tik galiojančių* įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą, Konstitucinis Teismas pirmą kartą *netiesiogiai* suformulavo 1993 m. spalio 13 d. sprendime[16], kuriame konstatavo, kad ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas pradėtai teisenai nu-

[15] KŪRIS, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas:* Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga (2002 m. kovo 15–16 d., Vilnius). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, p. 29–40.

[16] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 10 d. sprendimas dėl pradėtos teisenos byloje nutraukimo. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 54-1060.

traukti. Konstitucinis Teismas rėmėsi Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalimi, kurioje buvo nustatyta, kad „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“. Konstituciniam Teismui nekilo mintis, kad gal pirmiausia reikėtų atskleisti šios nuostatos turinį ir ištirti, ar nurodyta Konstitucinio Teismo įstatymo nuostata neprieštarauja Konstitucijai, o tik paskui spręsti, ar ja vadovaujantis nutraukti pradėtą teiseną. Gal teisena buvo nutraukta dėl to, kad į Konstitucinį Teismą kreipėsi Seimo narių grupė, o ne teismas? O gal dėl to, kad Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo statuto nuostatos, t. y. teisės akto, kurį pats Seimas gali pakeisti, nuostatos, gal Konstitucinis Teismas tiesiog vengė kištis į Seimo narių politinius ginčus? Deja, vėlesni Konstitucinio Teismo sprendimai parodė, kad neturi reikšmės, koks subjektas – Seimo narių grupė ar teismas – kreipėsi į Konstitucinį Teismą. Vadovaudamasis nurodyta Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“, Konstitucinis Teismas nutraukdavo pradėtą teiseną net ir tuo atveju, kai į jį kreipdavosi teismas, suabejojęs, ar įstatymas, kuris turi būti taikomas jo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Antai Vilniaus miesto 2-osios apylinkės teismo teisėjas, 1993 m. rugpjūčio 24 d. nagrinėdamas civilinę bylą dėl neteisėtų pareigūnų veiksmų, varžančių piliečių teises, suabejojo, ar Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 8^1 straipsnis, kuriame numatytas asmenų prevencinis sulaikymas, neprieštarauja Konstitucijai. Teisėjas nutartimi sustabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas ištirti, ar Operatyvinės veiklos įstatymo 8^1 straipsnis atitinka Konstitucijos 20 ir 31 straipsnius. Ginčijamame Operatyvinės veiklos įstatymo 8^1 straipsnyje[17] buvo nustatyta, kad asmenį galima sulaikyti iki dviejų mėnesių remiantis operatyvinės veiklos priemonėmis gautais duomenimis; sprendimą dėl asmens sulaikymo priimdavo miesto (rajono) policijos komisaras; tokį sprendimą turėdavo sankcionuoti prokuroras; sprendimą buvo galima skųsti Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui. Nors toks teisinis reguliavimas, numatantis prevencinį asmens sulaikymą, buvo nustatytas siekiant pažaboti tuo metu klestėjusį organizuotą nusikalstamumą, teismui kilo pagrįstų abejonių, ar jis neprieštarauja Konstitucijos 20 straipsniui, pagal kurį ilgesniam negu 48 valandų terminui asmuo gali būti sulaikytas tik teismo sprendimu. Kol byla buvo rengiama Konstitucinio Teismo posėdžiui, Seimas 1993 m. gruodžio 15 d. priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo“, kurio 2 straipsnyje buvo nustatyta, kad, įsigaliojus šiam įstatymui, Lietuvos Respublikos laikinasis įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo papildymo“ netenka galios. Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ginčijamas teisės aktas neteko galios, 1993 m. gruodžio 21 d. sprendime konstatavo, kad yra pagrindas pradėtai teisenai byloje nutraukti, ir ją nutraukė[18]. Konstitucinis

[17] Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 14 d. priimtas laikinasis Operatyvinės veiklos įstatymas ginčijamu 8^1 straipsniu buvo papildytas Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. liepos 13 d. priimtu laikinuoju įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo papildymo“. *Ibid*., 1993, Nr. 30-679.

[18] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 21 d. sprendimas. *Ibid.*, 1993, Nr. 72-1364.

Teismas nekreipė dėmesio į tai, kad nemažai Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatų, kurių konstitucingumu buvo suabejojęs teismas, buvo perkeltos į Baudžiamojo proceso kodeksą, tiesa, jame kartu įtvirtinant ir naują teisinį reguliavimą, pavyzdžiui, kad asmens sulaikymo pagrįstumo klausimą per 48 valandas sprendžia apylinkės teismo pirmininkas, Aukščiausiojo Teismo teisėjas ar Aukščiausiojo Teismo pirmininko pavaduotojas. Taigi dalis teisinio reguliavimo, kuris, teismo nuomone, galimai prieštarauja Konstitucijai, liko galioti (jis, kaip minėta, buvo įtvirtintas kitame įstatyme, t. y. Baudžiamojo proceso kodekse), o teismui kilusios abejonės dėl tokio teisinio reguliavimo konstitucingumo liko nepašalintos. Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 21 d. sprendimas, taip pat kiti jo sprendimai, kuriuose Konstitucinis Teismas nutraukdavo pradėtą teiseną net ir tuo atveju, jeigu į jį kreipdavosi teismas, suabejojęs, ar įstatymas, kuris turi būti taikomas jo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, leidžia manyti, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį, kurioje buvo nustatyta, jog „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“, Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje suprato ir aiškino kaip nustatančią jo *pareigą* nutraukti pradėtą teiseną, jeigu ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas būdavo panaikinamas.

Doktrininę nuostatą, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja tik *galiojančių* įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas pirmą kartą *tiesiogiai* suformulavo 1995 m. sausio 25 d. sprendime[19], kuriame konstatavo, kad „pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnį ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 1 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, taip pat Lietuvos Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Taigi *Konstitucinis Teismas kompetentingas nagrinėti bylas tik dėl galiojančių minėtų teisės aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams*“ [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Vyriausybė pripažino ginčijamą Vyriausybės nutarimą netekusiu galios (jis negalioja), todėl, pasak Konstitucinio Teismo, „pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį prašymas Konstituciniame Teisme *negali būti nagrinėjamas*“ [išskirta autoriaus]. Taigi Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 25 d. sprendime ne tik pirmą kartą labai aiškiai konstatavo, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus nagrinėti *tik galiojančių* įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, bet ir tai, kad jeigu įstatymas ar kitas ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, jo *tyrimas Konstituciniame Teisme negalimas* (prašymas ištirti panaikinto įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumą negali būti nagrinėjamas). Atkreipkime dėmesį į tai, kad nors sprendimo motyvuojamojoje dalyje Konstitucinis Teismas nurodė, kad jo įgaliojimai tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai nustatyti Konstitucijos 105 straipsnyje ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnyje, sprendimo rezoliucinėje dalyje, kurioje nurodoma, kuo vadovaujasi Konstitucinis Teismas priimdamas sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą, nuorodos į Konstitucijos 105 straipsnį

[19] Šis sprendimas nebuvo oficialiai paskelbtas, jis yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo archyve, medžiagos Nr. 1/95. Žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta423/content*.

nėra: sprendimo rezoliucinėje dalyje rašoma, kad Konstitucinis Teismas vadovaujasi Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 2 dalies 3 punktu ir 69 straipsnio 4 dalimi. Kita vertus, nors sprendimo motyvuojamojoje dalyje, kaip minėta, Konstitucinis Teismas nurodė, kad jis remiasi Konstitucijos 105 straipsniu, tačiau šio straipsnio turinio visiškai neanalizavo ir nepateikė jokių argumentų, pagrindžiančių Konstitucinio Teismo poziciją, kad būtent pagal Konstitucijos 105 straipsnį jis turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Manytina, kad tokie argumentai buvo būtini, nes nei Konstitucijos 105 straipsnyje, nei kituose Konstitucijos straipsniuose nenurodoma, kad Konstitucinis Teismas tiria tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai.

Požiūrio, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas laikėsi ir 1995 m. liepos 5 d. sprendime[20]. Pacitavęs Konstitucijos 105 straipsnį ir Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnį, kuriuose nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir sprendžia, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, taip pat ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento bei Vyriausybės priimti aktai, Konstitucinis Teismas konstatavo: „Taigi Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas *dėl galiojančių* teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams“ [išskirta autoriaus]. Atsižvelgdamas į tai, kad „ginčijamų Vyriausybės nutarimų galiojimas yra pasibaigęs, Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog tai yra pagrindas pradėtą teiseną byloje nutraukti“, Konstitucinis Teismas nusprendė pradėtą teiseną byloje nutraukti.

Tenka pasakyti, kad būtent taip interpretuodamas Konstitucijos 105 straipsnį, Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnį ir 69 straipsnio 4 dalį, pagal kurią „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“, Konstitucinis Teismas yra priėmęs nemažai sprendimų nutraukti pradėtą teiseną, kai sprendė įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, gavęs tiek Seimo narių grupės, tiek ir teismų prašymus. Buvo nekreipiama dėmesio į tai, kad Seimas ir Vyriausybė kartais atvirai naudojosi tokia Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos 105 straipsnio samprata, nes ji leisdavo jiems priimti konstitucingumo požiūriu abejotinus teisės aktus, pradėti juos taikyti, pasiekti norimų rezultatų, o Seimo narių grupei ar teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti tokių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, panaikinti ginčijamus teisės aktus ir išvengti jų konstitucingumo tyrimo. Kita vertus, nepaisydamas Konstitucijoje įtvirtinto principo, kad Konstitucija yra vientisas aktas, Konstitucinis Teismas Konstitucijos 105 straipsnį aiškino izoliuotai nuo kitų Konstitucijos straipsnių, nematė ar tiesiog ignoravo šio straipsnio sąsajas su Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią „tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis

[20] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 57-1433.

įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją". Konstitucinio Teismo suformuota doktrina, kad jis turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, reiškė, jog Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalies tam tikra apimtimi neįmanoma įgyvendinti. Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalis tam tikra apimtimi tapo fiktyvi, nes Konstitucinis Teismas nepateikdavo teismams atsakymo į jų užduotą klausimą: ar įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris jau yra netekęs galios (panaikintas), bet turi būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Teismai atsidurdavo nepavydėtinoje padėtyje, nes jie, nors ir turėdami pagrindą manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turi būti taikomas jų nagrinėjamoje konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, vis tiek turėdavo taikyti tokį įstatymą ar kitą teisės aktą. Taip galėjo būti pažeistos asmens teisės ir laisvės, nors teismai į Konstitucinį Teismą kreipdavosi būtent dėl to, kad norėdavo pašalinti jiems kilusias abejones dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo, išvengti Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo jų nagrinėjamose bylose ir taip nepažeisti asmens teisių ir laisvių.

Konstitucinė doktrina, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kėlė ne tik teorinių, bet ir praktinių problemų. Vien dėl to, kad Konstitucija negali būti aiškinama taip, kad kurios nors Konstitucijos nuostatos, mūsų nagrinėjamu atveju – Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalies nuostatų, būtų neįmanoma įgyvendinti visa apimtimi. Kitaip tariant, Konstitucijoje nėra fiktyvių nuostatų ir Konstitucija nepreziumuoja tokio jos aiškinimo, kad kuri nors jos nuostata galėtų būti įgyvendinta tik iš dalies, o ne visiškai. Buvo akivaizdu, kad ankstesnę konstitucinę doktriną būtina koreguoti.

Konstitucinio Teismo požiūris, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus nagrinėti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, netikėtai pasikeitė 1999 m. viduryje. Pagal Seimo narių grupės prašymą išnagrinėjęs, ar Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo kai kurie straipsniai neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas 1999 m. liepos 9 d. priėmė nutarimą (nurodyto įstatymo galiojimas jau buvo pasibaigęs – jis baigė galioti 1998 m. gruodžio 31 d.), kuriuo 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo kai kuriuos straipsnius pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai[21]. Konstitucinis Teismas nepateikė jokių argumentų, kodėl jis išnagrinėjo jau *negaliojančio* įstatymo atitiktį Konstitucijai, kodėl jis pakeitė savo ankstesnę doktriną, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas esą turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Gal sprendimą ištirti negaliojančio 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo straipsnių atitiktį Konstitucijai lėmė net ne tai, kad Konstitucinis Teismas, pamatęs savo ankstesnės doktrinos trūkumus, nutarė ją koreguoti, o tai, kad atitinkami biudžetiniai metai jau buvo pasibaigę, kartu buvo pasibaigę ir tų metų biudžetiniai teisiniai santykiai, todėl negaliojančio valstybės biudžeto įstatymo straipsnių pripaži-

[21] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 61-2015.

nimas prieštaraujančiais Konstitucijai buvo visiškai „neskausmingas“, jis negalėjo sukelti jokių teisinių pasekmių. Tad kodėl neišnagrinėti tokio jau negaliojančio įstatymo atitikties Konstitucijai, net jeigu jis bus pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, jei niekam jokių neigiamų teisinių pasekmių nesukels?

Kad ir kaip būtų, tai, kad Konstitucinis Teismas išnagrinėjo negaliojančio įstatymo nuostatų atitiktį Konstitucijai, sudarė prielaidas pakoreguoti Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos nuostatos „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ ankstesnę sampratą. Priminsime, Konstitucinis Teismas anksčiau buvo tos nuomonės, jog ginčijamo teisės akto panaikinimas reiškia, kad „pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį prašymas Konstituciniame teisme *negali būti nagrinėjamas*“. Tokia doktrina buvo radikaliai pakeista Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarime[22], kuriame konstatuota, kad įstatymo formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ aiškintina kaip „nustatanti Konstitucinio Teismo *teisę* atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne kaip nustatanti, jog kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikinamas, pradėta teiseną turi būti nutraukta“ [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad teismui kreipusis su prašymu ištirti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymui (nors ginčijamas teisės aktas yra pakeistas ar panaikintas), o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį teisės aktą sprendžiant bylą, galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės ir laisvės[23].

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime pakoregavo tik Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos nuostatos „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ ankstesnę sampratą, bet net neužsiminė apie savo ankstesnį Konstitucijos 105 straipsnio aiškinimą. Priminsime, kad formuodamas savo ankstesnę doktriną, jog jis turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas rėmėsi būtent Konstitucijos 105 straipsniu. Susiduriame su teorine problema: ar prieš tai nepakoregavus Konstitucijos 105 straipsnio ankstesnės sampratos, galima koreguoti paprasto įstatymo, šiuo atveju Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų sampratą, kuri buvo grindžiama ankstesne Konstitucijos 105 straipsnio samprata? Manytume, kad negalima. Pradžioje buvo būtina pakoreguoti Konstitucijos 105 straipsnio ankstesnę sampratą ir taip sudaryti konstitucines prielaidas koreguoti

[22] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 30-840.

[23] Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarimą priėmė byloje, kurioje pagal teismo prašymą nagrinėjo, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų 4.7 papunktis. Konstitucinio Teismo posėdis šioje byloje buvo paskirtas 2000 m. balandžio 4 d., Vyriausybės atstovams apie tai pranešta prieš 7 dienas, o jau kovo 31 d., t. y. likus kelioms dienoms iki teismo posėdžio, ginčijamas nurodytų nuostatų papunktis Vyriausybės nutarimu buvo pakeistas. Nors ankstesnio ginčijamo teisinio reguliavimo neliko, Konstitucinis Teismas nutarė, kad jis turi įgaliojimus tirti ir jau negaliojančio Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų 4.7 papunkčio atitiktį Konstitucijai.

ankstesnę Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatų sampratą, tik po to buvo galima pradėti jas aiškinti kitaip. Deja, Konstitucinis Teismas pasirinko kitą būdą. Negalėtume jo apibūdinti kaip teisiškai korektiško.

Kad ir kaip būtų, tai, kad Konstitucinis Teismas 2000 m. balandžio 5 d. nutarime konstatavo, jog jis *turi teisę spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną,* kai teisės aktas yra panaikintas, bet *neturi pareigos jos nutraukti*, reiškė, kad Konstitucinis Teismas pamažu pradėjo suvokti, jog pagal Konstitucijos 105 ir kitus straipsnius jis turi daug daugiau įgaliojimų, negu savo veiklos pradžioje manė jų turįs. O gal tiesiog įgijo daugiau patirties ir pasitikėjimo, pradėjo mažiau galvoti apie tai, kaip į jo priimtus nutarimus reaguos Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, – ar neapkaltins, pavyzdžiui, trukdymu kovoti su organizuotu nusikalstamumu, vykdyti ūkio bei finansų sistemos reformas ir kt. Kad Konstituciniam Teismui nebuvo lengva atsisakyti savo ankstesnės doktrinos, jog jis pagal Konstituciją esą turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, rodo įvairios aplinkybės. Viena iš jų – naują Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotės „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ sampratą Konstitucinis Teismas *pritaikė anksčiau,* t. y. 1999 m. liepos 5 d. nutarime, kai išnagrinėjo jau minėto *negaliojančio* 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo straipsnių atitiktį Konstitucijai, *negu ją oficialiai deklaravo* 2000 m. balandžio 5 d. nutarime. Teisinė logika diktuotų priešingą veiksmų seką: pradžioje turėtų būti suformuojamas teisinis pagrindas, leidžiantis tirti ir negaliojančių įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, t. y. turėtų būti pateikta nauja Konstitucijos 105 straipsnio ir Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotės „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ samprata, leidžianti tirti ir negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, o tik paskui tiriama, ar negaliojantis 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas neprieštarauja Konstitucijai. Sunku pasakyti, kodėl šiuo atveju nebuvo paisoma minėtos teisinės logikos. Tai galėtų paaiškinti nebent pats Konstitucinis Teismas, jeigu kurioje nors nagrinėjamoje byloje nuspręstų, kad norint išnagrinėti bylą būtina išsamiai aptarti, kaip ir kodėl keitėsi jo doktrina, apibrėžianti, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas. Galima manyti, kad Konstitucinio Teismo teisėjai šiuo klausimu neturėjo vienos nuomonės, kad jų požiūriai į tai, ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir negaliojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, labai skyrėsi. Tokias prielaidas leidžia daryti, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimo teiginys, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo *teisę spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną*, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas. Konstatavęs, kad jis turi teisę spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną, Konstitucinis Teismas pasiliko sau teisę nutraukti pradėtą teiseną visais atvejais, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, – neatsižvelgdamas į tai, koks subjektas kreipėsi į Konstitucinį Teismą. *Taigi ir tuo atveju, kai į Konstitucinį*

Teismą kreipėsi teismas, kuriam kilo abejonių, ar jo nagrinėjamoje byloje taikytinas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija buvo aiškiai nesuderinama su Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią „tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją“. Teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą suponuoja pastarojo *pareigą* spręsti, ar įstatymas ir kitas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje teismo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Neturi reikšmės, ar įstatymas ir kitas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje teismo nagrinėjamoje byloje, galioja ar negalioja. Jeigu jis turi būti taikomas, Konstitucinis Teismas privalo atsakyti teismui, ar toks įstatymas ir kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Kitaip Konstitucijos 110 straipsnyje numatyta teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo būtų iliuzinė. Bet Konstitucinis Teismas nesiryžo taip plačiai aiškinti savo įgaliojimų. Tad Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimo nuostata, kad Konstitucinis Teismas turi *teisę spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną*, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, atskleidė tik dalį įgaliojimų, kuriuos pagal Konstitucijos 105 ir kitus straipsnius turi Konstitucinis Teismas. Tai konstituciškai nepagrįstas siaurinamasis Konstitucijos 105 straipsnio nuostatų aiškinimas. Tenka atkreipti dėmesį ir į tai, kad 2000 m. balandžio 5 d. nutarime koreguodamas savo ankstesnį požiūrį, ką reiškia Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną“, Konstitucinis Teismas nepadarė nuorodos į Konstitucijos 105 ir 110 straipsnius, vadinasi, Konstitucija nesirėmė, o savo teisę spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, kildino iš savo pateiktos Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatų naujos sampratos, t. y. iš ordinarinio įstatymo nuostatų naujo aiškinimo. Kad ir kaip būtų, neatmestina, kad 2000 m. balandžio 5 d. nutarime koreguoti savo ankstesnę Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatų sampratą Konstitucinį Teismą paskatino ne tik tai, kad jis nurodytoje įstatymo nuostatoje įžvelgė naujus, iki tol neatskleistus jos turinio elementus, bet ir tai, kad Konstitucinis Teismas minėtame 1999 m. liepos 9 d. nutarime pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai *jau negaliojančio* 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo kai kuriuos straipsnius, prieš tai nepaaiškinęs, iš kur atsirado jo įgaliojimai tirti ir negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. 1999 m. liepos 9 d. nutarime konstatavus, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti ir negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, buvo būtina teisiškai pagrįsti, iš kur kyla nurodyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Minėta, kad 2000 m. balandžio 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas juos kildino ne iš pačios Konstitucijos, bet iš Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatų. Nors toks pagrindimas nebuvo teisiškai stiprus, greičiau priešingai, jis buvo labai silpnas, bet tai buvo

svarbus žingsnis koreguojant ir plėtojant ankstesnę Konstitucinio Teismo doktriną, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos 105 ir 110 straipsnių, taip pat Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies formuluotės „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną" samprata buvo iš esmės pakoreguota Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime[24]. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį tik Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Tada Teismas cituoja Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, taip pat daro nuorodą į Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalį, pagal kurią „tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją". Aiškindamas, ką reiškia nurodytas konstitucinis reguliavimas, Konstitucinis Teismas vadovavosi tuo, kad Konstitucijoje nėra ir negali būti įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucijoje nustačius subjekto (šiuo atveju – teismo) teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, kitam subjektui, t. y. Konstituciniam Teismui, Konstitucijoje nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti tokį prašymą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jeigu Konstituciniam Teismui nebūtų nustatyta pareiga išnagrinėti iš teismo gautą prašymą, tokiu atveju Konstitucijoje įtvirtinta teismo teisė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą netektų prasmės (iš tiesų, kokia prasmė stabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą, jeigu jis gali nutraukti teiseną ir neatsakyti į teismo užduotą svarbiausią klausimą: ar teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai). Aiškindamas minėtas Konstitucijos nuostatas, Konstitucinis Teismas rėmėsi tuo, kad Konstitucijoje įtvirtinta ne tik teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, bet ir teismo teisė gauti Konstitucinio Teismo atsakymą į tai, ar teismo nurodytas teisės aktas, kuris turi būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtos 102 straipsnio 1 dalies ir 110 straipsnio nuostatos reiškia, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą *kreipėsi bylą nagrinėjantis teism*as, kuriam kyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, *Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą, neatsižvelgdamas į tai, ar ginčijamas ar kitas teisės aktas galioja, ar ne*. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, jog Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies nuostatos, kad ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti, negalima aiškinti neatsižvelgiant į Konstitucijos 110 straipsnio nuostatas. Konstitucinio Teismo nuomone, formuluotė „ginčijamo teisės akto panaikinimas yra

[24] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 82-3529.

pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio teismo teisę tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi *ne teismai*, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes nutraukti pradėtą teiseną, o ne kaip nustatanti, kad kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teisena turi būti nutraukta. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tai pasakytina ir apie tuos atvejus, kai ginčijamas teisės aktas (jo dalis) *nebuvo panaikintas*, tačiau buvo pakeistas jame nustatytas teisinis reguliavimas (*inter alia* 2011 m. sausio 31 d., 2012 m. gruodžio 10 d. nutarimai). Negaliojančiu teisės aktu Konstitucinis Teismas laiko tokį teisės aktą, kuris yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs (2006 m. kovo 28 d., 2012 m. gegužės 2 d., 2014 m. spalio 7 d. sprendimas).

Taigi Konstitucinis Teismas diferencijavo Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytus subjektus, turinčius teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą, ir pagal tai, koks subjektas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, suformavo doktrininę nuostatą, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai, kuriems abejonių dėl žemesnės galios teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, kyla vykdant teisingumą, Konstitucinis Teismas pagal Konstitucinio Teismo įstatymą neturi įgaliojimų nutraukti pradėtos teisenos (bylos) ir privalo nagrinėti bylą, o kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgęs į nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, gali nutraukti pradėtą teiseną (bylą) arba jos nenutraukti[25].

2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymui[26], kuriuo į konstitucinę justiciją buvo įvestas individualus konstitucinis skundas, atsirado konstitucinis pagrindas koreguoti nurodytą doktriną. Tai padaryta Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimu[27], kuriame konstatuota, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis, juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu. „Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodytam asmeniui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto (jo dalies), kurio (kurios) pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti šio asmens konstitucines teises ar laisves, atitiktį Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus to klausimo iš esmės tuo atveju, kai ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, būtų užkirstas kelias tokiam asmeniui apginti savo pažeistas konstitucines teises ar laisves; kartu galėtų būti pažeistos ir kitos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės“. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad „Konstitucijos aiškini-

[25] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

[26] TAR, 2019-04-02, i. k. 2019-05330.

[27] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Ibid.,* 2019-11-25, Nr. 18747.

mas, esą Konstitucinis Teismas turi teisę, atsižvelgęs į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną (bylą) tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodytas asmuo, o ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, *būtų nesuderinamas su individualaus konstitucinio skundo instituto paskirtimi* sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu“ [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą, išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones ir kitomis Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytomis sąlygomis, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodytas asmuo kreipiasi dėl įstatymo (jo dalies) ar kito teisės akto (jo dalies), kurio (kurios) pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti šio asmens konstitucines teises ar laisves, atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti šio asmens prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu galioja, ar negalioja“.

Taigi Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija) formuluotę „yra pagrindas <...> pradėtai teisenai nutraukti“ Konstitucinis Teismas aiškina kaip nustatančią „Konstitucinio Teismo teisę tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai ir ne Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodyti asmenys, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, o ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, atsižvelgus į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, o ne kaip nustatančią, kad kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas (jo dalis) yra panaikintas (pakeistas), pradėta teisena turi būti nutraukta“[28].

Kartu Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimu susiaurino savo diskrecijos ribas spręsti, ar nutraukti pradėtą teiseną, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai nei teismai ir Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodyti asmenys, o ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios, panaikintas arba pakeistas. Konstitucinis Teismas nurodė, kad jis, atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos aplinkybes, turi įgaliojimus konstatuoti, kad „nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos neišsprendus iš esmės galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* Konstitucijos ginamą viešąjį interesą“, o tai konstatavęs jis negali nutraukti pradėtos teisenos (bylos).

Aiškindamas Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje vartojamos formuluotės „Seimo priimti aktai“ turinį, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ne tik tai, kad jis turi įgaliojimus tirti tiek galiojančių, tiek ir negaliojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, bet ir tai, kad jis turi įgaliojimus tirti *Seimo priimtų ir oficialiai pa-*

[28] *Ibid.*

skelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, neatsižvelgdamas į tai, kokia nustatyta šių įstatymų ar kitų teisės aktų (jų dalių) taikymo pradžios data. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti ir dar *neįsigaliojusių (nepradėtų taikyti)* įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Svarbu, kad šie įstatymai ir kiti Seimo priimti teisės aktai būtų priimti ir oficialiai paskelbti. Tokia konstitucinė doktrina buvo suformuluota Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime[29], priimtame išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja 2002 m. liepos 5 d. priimto Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (naujos redakcijos) nuostatos. Įstatyme buvo nurodyta, kad jis įsigalioja 2003 m. sausio 1 d., taigi tik nuo tos datos jis gali būti taikomas. Formuluodamas tokią savo įgaliojimų sampratą, Konstitucinis Teismas rėmėsi tiek Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje vartojamos formuluotės „Seimo *priimti* aktai" lingvistiniu aiškinimu, t. y. įstatymai ir kiti teisės aktai yra *priimti*, tiek ir tuo, kad Konstitucijoje *nėra* nuostatų, kad Konstitucinis Teismas tiria *tik galiojančių* įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, *tik galiojančių* Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Nors Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime rašoma tik apie Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti būtent *Seimo* priimtų įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, tai nereiškia, kad Konstitucinis Teismas esą neturi įgaliojimų tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja kitų teisėkūros subjektų, t. y. Respublikos Prezidento ir Vyriausybės priimti, oficialiai paskelbti, bet dar neįsigalioję (nepradėti taikyti) teisės aktai. Konstitucinio Teismo doktrina dėl *dar neįsigaliojusių (nepradėtų taikyti) Seimo priimtų* įstatymų ir kitų teisės aktų tyrimo *mutatis mutandis* taikytina ir Respublikos Prezidento, ir Vyriausybės priimtiems, oficialiai paskelbtiems, bet dar neįsigaliojusiems (nepradėtiems taikyti) teisės aktams[30].

Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir iki Konstitucijos įsigaliojimo priimtų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, tačiau tik tų, kurie nebuvo nustoję galios iki Konstitucijos įsigaliojimo[31]. Antai, 1991 m. gegužės 12 d. priimto įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių"[32] nuostatas, kad „Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu pateikia ratifikuoti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai" Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarimu pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijos 84 straipsnio 2 punktui[33], pagal kurį tarptautines sutartis ratifikuoti Seimui teikia Respublikos Prezidentas.

---

[29] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.

[30] Plačiau apie Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai žr. SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimą Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas? *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (3), p. 907–923.

[31] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 8-329.

[32] *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 16-415.

[33] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją taip pat turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma[34]. Tokią konstitucinę doktriną Konstitucinis Teismas suformulavo 2000 m. balandžio 5 d. nutarime, priimtame ištyrus, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 731-19 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo" patvirtintų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų (toliau – ir Nuostatai) 4.7 papunktis. Nurodytas Vyriausybės nutarimas buvo pažymėtas žyma „Visiškai slaptai", jis „Valstybės žiniose" nebuvo skelbtas. Konstituciniame Teisme minėtas Vyriausybės nutarimas buvo gautas kartu su Aukštesniojo administracinio teismo prašymu ištirti šio nutarimo nuostatų konstitucingumą. Konstitucinis ginčas kilo ne dėl to, ar nurodytas Vyriausybės nutarimas pagrįstai buvo pažymėtas žyma „Visiškai slaptai" ir nebuvo oficialiai paskelbtas, o dėl to, kad Vyriausybė, pagal tuo metu galiojusį Operatyvinės veiklos įstatymą turėdama teisę nustatyti operatyvinės įskaitos sudarymo ir naudojimo tvarką, šią teisę delegavo vidaus reikalų ministrui. Nors po to, kai byla buvo pradėta nagrinėti Konstituciniame Teisme, Vyriausybė pakeitė nurodytą nutarimą ir juo patvirtintų Nuostatų 4.7 papunkčio norma, pagal kurią operatyvinės įskaitos naudojimo tvarką turėjo teisę nustatyti vidaus reikalų ministras, neteko galios, Konstitucinis Teismas nutarė, kad jis privalo išnagrinėti šią bylą iki galo. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Aukštesniajam administraciniam teismui kreipusis su prašymu ištirti, ar Nuostatų 4.7 papunktis neprieštarauja Konstitucijai ir Įstatymui (nors nurodytas papunktis ir yra pakeistas), o Konstituciniam Teismui neišsprendus šio klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos teismui kilusios abejonės dėl teisės akto konstitucingumo. Nepašalinus abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės bei laisvės". Konstitucinis Teismas nutarė, kad jis tirs, ar Konstitucijai ir Operatyvinės veiklos įstatymui neprieštarauja Vyriausybės nutarimu patvirtintų Nuostatų 4.7 papunktis tos redakcijos, kuri galiojo, kai buvo priimti vidaus reikalų ministro įsakymai, dėl kurių teisėtumo asmuo su skundu kreipėsi į Aukštesnįjį administracinį teismą. Tačiau Konstituciniam Teismui pradėjus nagrinėti bylą, Vyriausybės atstovai pradėjo viešai abejoti – ar Konstitucinis Teismas apskritai turi įgaliojimus tirti ginčijamo Vyriausybės nutarimo atitiktį Konstitucijai, nes Konstitucinio Teismo teisėjai neturi leidimų dirbti su slapta informacija?! Į tokias abejones Konstitucinis Teismas atsakė taip: „pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas, esant Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų teisiniais motyvais grindžiamam kreipimuisi, turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepri-

[34] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Ibid*., 2000, Nr. 30-840.

klausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma“. Atsižvelgdamas į tai, kad ginčijamas Vyriausybės nutarimas buvo pažymėtas žyma „Visiškai slaptai“, bylą Konstitucinis Teismas išnagrinėjo uždarame teismo posėdyje. Ginčijamu Vyriausybės nutarimu patvirtintų Nuostatų 4.7 papunktis, kuriame buvo nurodytas kitas subjektas, turintis teisę nustatyti operatyvinės įskaitos naudojimo tvarką, o ne tas, kuris nurodytas Operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punkte, buvo pripažintas prieštaraujančiu Operatyvinės veiklos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 7 punktui, taip pat Konstitucijos 94 straipsnio 2 ir 7 punktams. Išnagrinėjus bylą buvo susidurta su dar vienu klausimu: ar galima viešai skelbti Konstitucinio Teismo nutarimą dėl teisės akto, pažymėto žyma „Visiškai slaptai“, atitikties Konstitucijai? Ar nebus paviešinta informacija, sudaranti valstybės paslaptį? Konstitucinis Teismas vadovavosi Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyta, kad „Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai“. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnio 8 dalį, pagal kurią „Konstitucinio Teismo nutarimas visada skelbiamas posėdžių salėje viešai“. Vadovaudamasis nurodytomis teisės normomis, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnį ir 18 straipsnio 8 dalį Konstitucinis Teismas privalo oficialiai skelbti savo sprendimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų sutikimo su Konstitucija, dėl Respublikos Prezidento aktų ir Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais nepriklausomai nuo to, ar Konstitucinio Teismo nagrinėtas teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma“.

Konstitucinės kontrolės objektai yra ir tokie Seimo bei Vyriausybės priimti poįstatyminiai teisės aktai, kuriuose nėra įtvirtinta teisinio reguliavimo (teisės normų), tiesiogiai darančio įtaką teisiniams santykiams[35]. Tokių teisės aktų nuostatų konstitucingumas vertintinas *inter alia* jų turinio, kurio pagrindu turėtų vykti teisėkūros procesai, atitikties Konstitucijai aspektu. „Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas lemia tai, kad Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus tirti ir spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja ir tokios pagal savo prigimtį ir paskirtį tokių Seimo poįstatyminių aktų (*inter alia* jų sudedamųjų dalių) nuostatos, kuriomis yra

[35] Teisės literatūroje pateikiamas ir kitoks požiūris, esą Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos konstatuoti nenorminių teisės šaltinių (angl. *soft law*) prieštaravimo Konstitucijai, kad tokių dokumentų konstitucingumo vertinimas galėtų būti išsakytas kaip *obiter dicta*, bet ne Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje. Žr., pvz., VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio teismo kompetencija. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 74. Panašios nuomonės yra E. Šileikis, kuris teigia, kad Konstitucinis Teismas iš principo turėtų atsisakyti vertinti Seimo rezoliucijų ir deklaracijų konstitucingumą, argumentuodamas tuo, kad kreipimasis grindžiamas ne teisiniais motyvais, nes tokie aktai savaime negali būti „taikomi“ tuo teisiniu požiūriu, apie kurį kalbama Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje („<...> negali būti taikomi nuo tos dienos, kai <...>“). ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė tei*sė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 482–483.

išreiškiama Seimo valia dėl būsimo tam tikrų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo ir kurios yra atitinkamų teisės aktų rengimo ir priėmimo pagrindas. Tokių Seimo poįstatyminių aktų turinio atitiktis Konstitucijos nuostatoms ir konstituciniams principams yra viena iš svarbių šių aktų pagrindu sukurto teisinio reguliavimo konstitucingumo prielaidų“[36]. Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimo Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ nuostatos buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai[37] *inter alia* dėl to, kad jos „turi norminimo paskirtį, nors ir nėra tiesiogiai skirtos šeimos santykiams reguliuoti“. Koncepcijoje buvo nustatyta, kad „Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis“, taigi Seimas ir Vyriausybė buvo imperatyviai įpareigoti svarstant ir priimant įstatymus ir kitus teisės aktus, skirtus šeimos santykiams reglamentuoti, įtvirtinti atitinkamą teisinį reguliavimą, numatytą koncepcijoje. Tai reiškė, kad Seimas, svarstydamas ir priimdamas įstatymus, skirtus šeimos santykiams reglamentuoti, turės atsižvelgti į žemesnės galios teisės akto – Seimo nutarimo – nuostatas ir su jomis derinti priimamus aukštesnės galios teisės aktus – įstatymus. Taip įstatymų leidėjas savo konstitucinius įgaliojimus įstatymais reguliuoti šeimos visuomeninius santykius susaistė žemesnės galios teisės aktu. Seimas, savo išleistu poįstatyminiu teisės aktu, t. y. Seimo nutarimu, susaistęs savo konstitucinius įgaliojimus priimti šeimos politikos srities įstatymus, nesilaikė iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kylančio reikalavimo paisyti teisės aktų hierarchijos, *inter alia* įstatymų viršenybės poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu, principo. Kita vertus, minėtoje Koncepcijoje įtvirtintas imperatyvas, kad Vyriausybė, rengdama teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis, reiškė, jog Vyriausybė, rengdama teisės aktus, susijusius su šeimos santykių reglamentavimu, turės vykdyti Seimo pavedimą, jai duotą ne įstatymų leidybos tvarka ir skirtą ne įstatymams įgyvendinti. Bet iš Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytos Seimo kompetencijos ir Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinto valdžių padalijimo principo kyla tai, kad Seimas negali duoti tiesioginių norminio pobūdžio pavedimų Vyriausybei ne įstatymų leidybos tvarka. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Seimas, nutarimu patvirtinęs Koncepciją, kurios nuostatose įtvirtintas įpareigojimas Vyriausybei rengiant teisės aktus, susijusius su šeimos santykių reglamentavimu, atsižvelgti į Koncepcijoje įtvirtintas nuostatas ir su jomis, *inter alia* su Koncepcijos 1.6 punkte įtvirtintomis šeimos sąvokomis, derinti būsimų teisės aktų nuostatas, nesilaikė iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančio reikalavimo paisyti teisės aktų hierarchijos ir valdžių padalijimo principo“.

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų poįstatyminių aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams ir Seimo statutui, taip pat Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai,

[36] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 118-5564.

[37] *Ibid*.

konstituciniams įstatymams, įstatymams nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio *(ad hoc)* taikymo, ar nuolatinio galiojimo[38].

O ar Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, *ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo sprendimas neįtraukti į Seimo posėdžio darbotvarkę tam tikro klausimo*? Kalbame apie Seimo protokolinius nutarimus, t. y. apie įrašus Seimo posėdžio protokole. Konstitucinis Teismas 1993 m. spalio 1 d. nutarime konstatavo, kad „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 105 straipsnio pirmojoje dalyje ir Konstitucinio Teismo įstatymo 63 straipsnio pirmosios dalies 1 punkte nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimus, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Pareiškėjo prašyme formuluojama konstitucinė problema, tai yra prašoma ištirti, ar Seimo 1993 m. birželio 10 d. nutarimas neįrašyti į sesijos darbų programą Seimo nutarimo „Dėl Seimo nario K. Bobelio įgaliojimų nutraukimo“ projekto neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Todėl šio prašymo nagrinėjimas yra žinybingas Konstituciniam Teismui“[39]. Taigi Konstitucinis Teismas *netiesiogiai* suformavo doktriną, kad Konstitucinio Teismo įstatyme vartojama sąvoka „Seimo aktai“ atspindi ne tik konkrečios formos teisės aktą, bet kartu yra bendrinė – ji atspindi tai, kad Seimas išreiškė savo valią tam tikru klausimu. Seimo valia paprastai išreiškiama priimant reikiamos formos teisės aktą: konstitucinį įstatymą, įstatymą, nutarimą, rezoliuciją, pareiškimą ar kt., bet ji gali būti išreikšta ir kitais būdais, pavyzdžiui, Seimo sprendimą procedūriniais klausimais įrašant į Seimo posėdžio protokolą. Taigi sąvoka „Seimo aktai“ apima ir Seimo sprendimą atspindinčius įrašus Seimo posėdžių protokole. Nors Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarime nurodytos nuostatos nėra išdėstytos *expressis verbis*, jos kyla iš nutarime vartojamos formuluotės, kad „Seimo nutarimas neįrašyti į sesijos darbų programą nutarimo <...> projekto yra žinybingas Konstituciniam Teismui“. Pritardami Konstitucinio Teismo pozicijai, kad jis turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja „Seimo aktai“, norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucinis Teismas šiuos savo įgaliojimus kildino ne iš Konstitucijos, o iš Konstitucinio Teismo įstatymo. Tai silpnina Konstitucinio Teismo argumentaciją. Argumentai būtų daug svaresni, jeigu Konstitucinis Teismas remtųsi tiesiogiai Konstitucijos 102 ir 105 straipsniais, kuriuose rašoma, kad Konstitucinis Teismas sprendžia ir tai, ar Konstitucijai neprieštarauja „ir kiti Seimo aktai“. Kodėl nebuvo remtasi nurodytais Konstitucijos straipsniais, neaišku. Pridursime, kad pagal Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo įstatymas gali nustatyti tik Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką. Formuluotė, kad Konstitucinio Teismo įstatymas nustato Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymo tvarką, *inter alia* reiškia, kad nurodytu įstatymu galima nustatyti tik Konstituciniam Teismui Konstitucijoje *eksplicitiškai* ar *implicitiškai* nustatytų įgaliojimų įgyvendinimo tvarką (procedūras), bet

[38] Nors Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tokia taisyklė *expressis verbis* suformuluota tik dėl Respublikos Prezidento aktų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643), ji *mutatis mutandis* taikytina ir kitų teisėkūros subjektų, t. y. Seimo ir Vyriausybės išleistiems poįstatyminiams teisės aktams.

[39] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas. *Ibid.*, 1993, Nr. 51-991.

ne pačius įgaliojimus. Gerai, kad nagrinėjamu atveju Konstitucinio Teismo įstatyme tik pakartotos Konstitucijos 102 ir 105 straipsnių nuostatos, apibrėžiančios Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti ir „kitų Seimo aktų" atitiktį Konstitucijai. Problemų kiltų, jeigu Konstitucinis Teismas savo įgaliojimus kildintų vien iš Konstitucinio Teismo įstatymo, o jie nebūtų įtvirtinti Konstitucijoje. Todėl ir teigiame, kad Konstitucinis Teismas, argumentuodamas, kodėl jis turi įgaliojimus tirti, ar Konstitucijai neprieštarauja „Seimo aktai", galėjo ir turėjo remtis pirmiausia Konstitucija, o tik paskui Konstitucinio Teismo įstatymu. Įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas yra tik papildantis konstitucinį reguliavimą, bet ne jį atstojantis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „ginčijamas Seimo nutarimas buvo priimtas laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio antrojoje dalyje įtvirtintos taisyklės, nustatančios, kad Seimo aktai priimami dalyvaujančių posėdyje Seimo narių balsų dauguma. Taigi šios konstitucinės nuostatos Seimas nepažeidė." Iš šio Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinės dalies teiginio galima daryti prielaidą, kad ginčijamo Seimo protokolinio nutarimo atitiktis Konstitucijai buvo vertinama tik pagal jo priėmimo tvarką. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo 1993 m. birželio 10 d. nutarimas neįrašyti į sesijos darbų programą Seimo nutarimo „Dėl Seimo nario K. Bobelio įgaliojimų nutraukimo" projekto neprieštarauja Konstitucijai. Tai, kad nurodytoje byloje ginčijamo Seimo protokolinio nutarimo atitiktis Konstitucijai buvo vertinama tik pagal jo priėmimo tvarką, jokiu būdu nereiškia, kad Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų tirti, ar Seimo protokoliniai nutarimai (sprendimai) neprieštarauja Konstitucijai ir pagal turinį bei kitus parametrus.

Konstitucinis Teismas netiria Seimo komitetų, komisijų, kitų Seimo struktūrinių padalinių priimtų teisės aktų atitikties Konstitucijai[40]. Jis nenagrinėja, ar vienas tos pačios teisinės galios teisės aktas dera su kitu tos pačios teisinės galios aktu. Konstitucinis Teismas taip pat nenagrinėja prašymų išaiškinti, ką reiškia viena ar kita Konstitucijos nuostata.

Pagal Konstitucijos 102, 105 straipsnius Konstitucinis Teismas tiria įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Taigi Konstitucinis Teismas privalo ištirti, ar ginčijamas įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja ne tik pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams ir principams, bet *visai Konstitucijai,* t. y. visoms Konstitucijos normoms ir principams. Nagrinėdamas bylas Konstitucinis Teismas tiria tiek viso įstatymo ar kito teisės akto, tiek ir jo dalies atitiktį Konstitucijai. Spręsdamas, ar įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas vadovaujasi tik Konstitucija, nes pagal jos 7 straipsnio 1 dalį „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai". Seimo 1995 m. balandžio 27 d. priimtu įstatymu[41] ratifikavus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – ir Konvencija), ji tapo sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi. Atskleisdamas Konstitucijos nuostatų (normų ir principų) turinį, Konstitucinis Teismas vis plačiau naudojasi Konvencijos normomis ir tokia jų samprata, kokią pateikia Europos Žmogaus Teisių Teismas. Būdamas susaistytas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies normos, įtvirtinančios

[40] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 57-2006.
[41] *Ibid.*, 1995, Nr. 37-913.

Konstitucijos viršenybę, Konstitucinis Teismas, tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, negali tiesiogiai remtis Konvencijos nuostatomis ir jų turinį atskleidžiančia EŽTT jurisprudencija, todėl jis laikosi požiūrio, kad „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui“[42]. Taigi Konvencijai suteikiamas tik papildomo (pagalbinio) Konstitucijos aiškinimo šaltinio statusas. Tačiau realus Konvencijos poveikis aiškinant Konstituciją yra daug didesnis[43]. Galima teigti, kad atskleisdamas Konstitucijos nuostatų turinį, pateikdamas jų sampratą, Konstitucinis Teismas neretai į jas „įdeda“ būtent tokią sampratą, kokią Konvencijos nuostatoms yra suteikęs Europos Žmogaus Teisių Teismas[44]. 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, Europos Sąjungos teisė taip pat tapo nacionalinės teisės dalimi, ji daro akivaizdų poveikį Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, Konstitucijos ir įstatymų, kurių atitiktis Konstitucijai tiriama, aiškinimui. Konstitucinis Teismas 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime pažymėjo, kad „Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui“[45]. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija pakartota ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose, *inter alia* 2017 m. gruodžio 20 d. sprendime[46], tačiau šiame sprendime Konstitucinis Teismas neapsiribojo teiginiu, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Europos Sąjungos teisė yra Lietuvos Respublikos teisės, *inter alia* Konstitucijos, aiškinimo šaltinis tose srityse, kuriose pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį Lietuvos Respublika dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją“[47]. Konstitucinis Teismas suformavo doktriną, kad *tais atvejais, kai atitinkamos teisinio reguliavimo sritys „priskiriamos pasidalijamajai Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai, nėra pagrindo aiškinti su šiomis sritimis susijusių Konstitucijos* <...> nuostat*ų kitaip, nei nurodytas sritis reguliuoja Europos Sąjungos teisė*“. Būtent tokia išvada darytina iš šio Konstitucinio Teismo sprendimo teiginio: „kadangi žemės ūkio, vidaus rinkos sritys priskiriamos pasidalijamajai Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai, nėra pagrindo aiškinti su šiomis sritimis susijusių Konstitucijos, *inter alia* jos 46 straipsnio, nuostatų kitaip, nei nurodytas sritis reguliuoja Europos Sąjungos teisė“. Negalime neatkreipti dėmesio, kad nurodyta doktrina iš esmės pakeitė ankstesnį Konstitucinio Teismo požiūrį, kad Konstitucija

[42] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 39-1105.

[43] BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 139–140.

[44] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, Nr. 2, p. 250–286.

[45] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 140-5569.

[46] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas (pagal Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 6 straipsnį tokio pobūdžio Konstitucinio Teismo aktai Teisės aktų registre neskelbiami).

[47] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772/content.*

gali būti aiškinama remiantis tik ja pačia, kad Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje[48]. Tiesa, toks požiūris buvo suformuotas Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime, taigi tuo metu, kai Lietuva dar nebuvo Europos Sąjungos narė. O Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija aiški: „tai, kad valstybės perduoda Bendrijai iš savo vidaus teisės sistemos teises ir įsipareigojimus, kylančius iš Sutarties, reiškia nuolatinį jų suverenių teisių apribojimą“[49]. Taigi Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje ir jos konstitucinis įtvirtinimas Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ – šis Aktas yra Konstitucijos sudedamoji dalis – sudarė prielaidas atsirasti dar vienam Konstitucijos aiškinimo šaltiniui. Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimo nuostata, kad tais atvejais, kai „atitinkamos teisinio reguliavimo sritys priskiriamos pasidalijamajai Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai, *nėra pagrindo* aiškinti su šiomis sritimis susijusių Konstitucijos <...> nuostatų kitaip, nei nurodytas sritis reguliuoja Europos Sąjungos teisė“ [išskirta autoriaus], reiškia, kad Konstitucijos nuostatų turinys aiškintinas vadovaujantis ne tik pačia Konstitucija, bet ir Europos Sąjungos teisės normomis. Vadinasi, Konstitucinis Teismas netiesiogiai pakoregavo ir Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai, sampratą, t. y. Europos Sąjungos teisei, reguliuojančiai sritis, priskiriamas pasidalijamajai Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijai, suteikė tokią pačią teisinę galią, kaip ir pačios Konstitucijos. Nors tai labai įdomi teorinė ir praktinė problema, Konstitucijos ir Europos Sąjungos teisės santykis nėra mūsų tyrimo dalykas, todėl atkreipsime dėmesį tik į tai, kad Konstitucinis Teismas, suformavęs nurodytą doktriną, visiškai nenagrinėjo, koks jos santykis su Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostata, kad negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai. Pridursime, kad mokslinėje teisės literatūroje teigiama, kad „ES teisės taikymas Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams turi poveikį ir šis poveikis skiriasi. Poveikio intensyvumo didėjimo kryptimi išskirtinos tokios nutarimų kategorijos: orientaciniai, pastiprinantys ir harmonizuojantys“[50]. Atskleisdamas įstatymų, priimtų įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus, turinį, Konstitucinis Teismas remiasi ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo priimtais prejudiciniais sprendimais, aiškinančiais atitinkamų Europos Sąjungos direktyvų turinį[51].

[48] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

[49] Europos Teisingumo Teismo byla C-6/64 *Costa v. ENEL*. 1964. ECR 585.

[50] GRICIŪNAS, P. Europos Sąjungos teisės taikymo tipai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2018, t. 109, p. 65.

[51] Antai nagrinėdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo nuostatos, Konstitucinis Teismas įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą aiškino atsižvelgdamas į Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2008 m. spalio 9 d. priimtą prejudicinį sprendimą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 140-5569).

IV.2. Parametrai, pagal kuriuos tiriama įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai

Konstitucijoje eksplicitiškai nenumatyta, pagal kokius parametrus Konstitucinis Teismas tiria, ar ginčijamas įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Jie Konstitucijoje įtvirtinti implicitiškai ir yra kildinami iš įvairių Konstitucijos normų ir principų: Konstitucijos viršenybės, valdžių padalijimo, teisinės valstybės konstitucinių principų, iš Konstitucijos normų, nustatančių Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimus, taip pat iš Konstitucijoje nustatytos įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo, pasirašymo, paskelbimo tvarkos.

Konstitucinio Teismo įstatymo 64 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Bylos dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai nagrinėjimo Konstituciniame Teisme pagrindas yra teisiškai motyvuota abejonė, kad visas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai pagal: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką".

IV.2.1. Pagal normų turinį

Įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) vertinimas pagal normų turinį reiškia, kad išsiaiškinama, ar įstatymo, kito teisės akto normose nustatytas teisinis reguliavimas (atitinkama elgesio taisyklė, teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos) atitinka Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą. Visi teisės aktai yra išreikšti tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką. Tačiau, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisės nuostatos; teisinės realybės negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos[52]. Todėl tirdamas Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės išleistų, taip pat referendumu priimtų teisės aktų (jų dalių) atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, Konstitucinis Teismas tiria ir tą teisinį reguliavimą, kuris tuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas eksplicitiškai *(expressis verbis)*, ir tą, kuris tuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplicitinių teisės nuostatų[53].

Konstitucijai gali prieštarauti ne tik tas teisinis reguliavimas, kuris eksplicitiškai ar implicitiškai įtvirtintas įstatyme ar kitame teisės akte. Įstatymas ar kitas teisės aktas gali būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ir dėl to, kad atitinkamas teisinis reguliavimas nei eksplitiškai, nei implicitiškai juose *nėra įtvirtintas*. Kitaip tariant, kai įstatyme ar kitame teisės akte nėra nustatyta to, kas jame turi būti nustatyta, kai yra teisinio reguliavimo spraga, kurią draudžia Konstitucija. Kalbame apie *legislatyvinę omisiją*. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra suformavęs tokią *legislatyvinės omisijos doktriną*: jeigu įstatyme ar kitame teisės akte atitinkamas teisi-

[52] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid*., 2004, Nr. 85-3094.

[53] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 88-3475.

nis reguliavimas *nėra nustatytas*, nors Konstitucija reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą būtent tame įstatyme ar kitame teisės akte, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti to įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai tais atvejais, kai dėl to, kad tas teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tame įstatyme ar kitame teisės akte, gali būti pažeidžiamos Konstitucijos normos ir (arba) principai. Legislatyvinė omisija nuo kitų teisės spragų skiriasi tuo, kad ji visada yra atitinkamą įstatymą ar kitą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys.

Spręsdamas, ar įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas visada pirmiausia išsiaiškina atitinkamų Konstitucijos nuostatų (normų ir principų) turinį, atskleidžia tai, kas juose nustatyta. Nesuformavus konstitucinio standarto, su kuriuo bus lyginamas teisinis reguliavimas, įtvirtintas ginčijamame įstatyme ar kitame teisės akte, būtų neįmanoma ištirti, ar įstatymas ir kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Atskleisdamas Konstitucijos nuostatų turinį, Konstitucinis Teismas aiškina, interpretuoja Konstituciją. Konstitucinis Teismas visada privalo išsiaiškinti ir ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto turinį. Tačiau *ar Konstitucinis Teismas gali interpretuoti ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto turinį*? Juk nuo to, kaip suprantamas (interpretuojamas) ginčijamame įstatyme ar kitame teisės akte nustatytas teisinis reguliavimas, labai priklauso, ar jis atitinka Konstituciją. Atsakymas į šį klausimą gali būti skirtingas, nes šiuo atveju susiduria bendrosios kompetencijos teismų, administracinių teismų (ypač jų aukščiausių grandžių) ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu nėra gausi, tačiau joje yra ne vienas nutarimas, kurio motyvuojamojoje dalyje Konstitucinis Teismas vartoja formuluotes „tik taip suprantant“, „tik taip interpretuojant“, „tik taip aiškinant ginčijamą teisinį reguliavimą, jis vertintinas kaip nepažeidžiantis Konstitucijos“[54]. Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų pateikiama ginčijamame įstatyme ar kitame teisės akte nustatyto teisinio reguliavimo samprata ne visada sutampa. Ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto turinio interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose yra neišvengiamas. Tai padeda ne tik atskleisti įstatyme ar kitame teisės akte „įkūnytus“ teisėkūros subjekto ketinimus, bet ir suteikti teisės akto normoje nustatytam teisiniam reguliavimui tokią prasmę, kuri atitiktų Konstituciją, išaiškinti šią prasmę subjektams, taikantiems teisės normą. Interpretuodamas ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto normą, Konstitucinis Teismas ne tik pateikia jos tikrąjį turinį, bet kartu ir netiesiogiai pakoreguoja normos taikymo praktiką, kad įstatymas ar kitas teisės aktas (teisingai išaiškinus jo turinį – atitinkantis Konstituciją), būtų taikomas taip, kad nebūtų iškreiptas tikrasis jo turinys.

[54] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. kovo 28 d., 2010 m. birželio 29 d., 2019 m. sausio 11 d. nutarimus.

IV.2.2. Pagal reguliavimo apimtį

Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas. Šis principas kartu su teisinės valstybės ir kitais konstituciniais principais yra Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas[55]. Valdžių padalijimo principas lemia valstybės valdžios institucijų sistemą, jų sudarymą, įgaliojimus, tarpusavio teisinius santykius. Pagal šį principą kiekviena valstybės valdžios šaka – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžia – turi savo veiklos sferą, į kurią jokia kita valdžios šaka negali įsiterpti, o skirtingos valdžios šakos atsveria viena kitą. Tai neleidžia kuriai nors vienai valdžios šakai sukoncentruoti savo rankose absoliučios valdžios. Pagal Konstitucijoje nustatytą valstybės valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai, kuriai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai[56]. Tai atsispindi Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimuose ir jų tarpusavio santykių teisinėje konstrukcijoje. Konstitucinėje jurisprudencijoje valdžių padalijimo principas bendriausia prasme apibūdinamas kaip reiškiantis, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp valdžių turi būti pusiausvyra[57]. Šiuolaikiniame Lietuvos konstitucionalizme valdžių padalijimo principas natūraliai susijungia į vieną visumą kartu su kitais demokratinei teisinei valstybei būdingais požymiais, pavyzdžiui, tokiais kaip žmogaus teisių ir laisvių apsauga, žmogaus orumo gerbimu, teisės viršenybės, nepriklausomo teismo, valdžios teisminės kontrolės, atstovaujamosios demokratijos principais ir kt. Kita vertus, vien valdžių padalijimo principo pavadinimas pats savaime nedaug ką pasako apie šio principo turinį[58]. Juk svarbu ne tik padalyti valstybės valdžią į atskiras valdžios šakas, bet ir užtikrinti valdžių pusiausvyrą. Konstitucijos tekste *expressis verbis* nėra nuostatos, kad valstybės valdžia organizuojama remiantis valdžių padalijimo principu. Nors Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, o šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „valdžios galias riboja Konstitucija“, valdžių padalijimo principo negalima kildinti vien iš minėtų Konstitucijos 5 straipsnio nuostatų[59]. Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, kurios įgyvendina valstybės valdžią, bet nenustatyti šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai. Be abejo, tai, kad Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta valstybės valdžios institucijų sistema, yra labai svarbu, nes tai neleidžia (draudžia) kuriai

[55] Tai, kad Europos valstybių konstitucijose, taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, nemaža dalimi lėmė Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucionalizmas, kuris pirmiausia grindžiamas valdžių padalijimo principu, stabdžių ir atsvarų sistema bei teismine kontrole.

[56] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

[57] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 109-3192.

[58] PFERSMANN, O. Poniatyje razdelenija vlastei i problema „vlasty vo vlasty“. *Konstytucionnoje pravo: vostočnoevropeiskoje obozrenije*, 2004, Nr. 2 (47), p. 44.

[59] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2014, Nr. 81-2903.

nors vienai valstybės valdžios institucijai sukoncentruoti savo rankose visos valstybės valdžios – pagal šią konstitucinę nuostatą valstybės valdžia turi būti padalyta. Ne mažiau svarbi yra ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata „valdžios galias riboja Konstitucija“, nes ji susaisto valstybės valdžią įgyvendinančias institucijas tuo atžvilgiu, kad nė viena iš jų – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, taip pat teismai – negali peržengti joms Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad valdžių padalijimo principas priskirtinas *išvestiniams* konstituciniams principams, kurie *išvedami* iš įvairių (t. y. iš komplekso) Konstitucijos nuostatų, kurių kiekvienoje įtvirtintas tas ar kitas valdžių padalijimo principo aspektas[60]. Tik sisteminis Konstitucijos, kaip vientiso akto, aiškinimas leidžia atskleisti valdžių padalijimo principo turinį. Šio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, pirmiausia tose, kuriose įtvirtinti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento, taip pat teismų įgaliojimai, šių valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiai.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje „byla po bylos“ susiformavo požiūris, kad Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminės valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet tarp jų turi būti pusiausvyra; kiekvienai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija; valstybės valdžios institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu; Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos[61].

Kita vertus, valdžių padalijimo principas nėra statiškas – Konstitucinis Teismas, savo nagrinėjamose konstitucinės justicijos bylose aiškindamas Konstitucijos nuostatas, atskleidžia naujus šio principo aspektus, kurie būtini nagrinėjamai bylai išspręsti.

Konstitucijoje įtvirtinta nemažai įvairių mechanizmų, leidžiančių vienai valstybės valdžios šakai kontroliuoti kitą valdžios šaką ir ją atsverti. Kita vertus, tai, kad kiekviena valstybės valdžios šaka yra atskirta nuo kitos valdžios šakos, yra savarankiška ir nepriklausoma, nereiškia, kad valdžios šakos yra visiškai izoliuotos viena nuo kitos. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime[62] yra konstatavęs, kad „stabdžiai ir atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip atitinkamų valdžių priešpriešos mechanizmai“.

---

60 KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 24 (16), p. 60.

61 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 25 d., 1998 m. balandžio 21 d., 1999 m. birželio 3 d., 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. balandžio 26 d., 2002 m. birželio 3 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2006 m. birželio 6 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai.

62 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.

Minėta, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti skirtingi Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimai. Valdžių padalijimo principas reiškia ir tai, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Spręsdamas, ar įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal reguliavimo apimtį, Konstitucinis Teismas turi ištirti, ar tam tikras teisėkūros subjektas – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė – turėjo įgaliojimus reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kuriuos jis sureguliavo savo priimto įstatymo, kito teisės akto normomis. Kitaip tariant, būtina ištirti, ar teisėkūros subjektas neperžengė jam nustatytos kompetencijos (įgaliojimų) ribų, – jeigu jis nustatė taisykles, kurių nustatymas nepriklauso jo kompetencijai, tokiais atvejais įstatymas ar kitas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstitucinio Teismo nutarime paprastai nerašoma, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai pagal reguliavimo apimtį, o nurodoma, kad pažeista Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad įstatymai, Seimo, Vyriausybės nutarimai neretai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai būtent dėl to, kad juos leidžiant nepaisoma Konstitucijoje nustatytos teisėkūros subjektų kompetencijos ir taip pažeidžiamas konstitucinis valdžių padalijimo principas.

Antai Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ buvo nustatyta, kad įmonės, taip pat bankai turi mokėti tam tikro Vyriausybės nustatyto dydžio atskaitymus nuo gaunamų įplaukų (apyvartos apimties) – šie atskaitymai buvo skirti valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti. Vyriausybės nutarimu taip pat buvo nustatyti atskaitymų iš įplaukų, gaunamų realizavus benziną ir dyzelinius degalus, dydžiai. Vyriausybės nutarimas buvo išleistas vadovaujantis Seimo 1991 m. spalio 8 d. priimtu Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymu, kurio 6 straipsnyje buvo nustatyta, kad už naudojimąsi automobilių keliais fiziniai ir juridiniai asmenys moka Vyriausybės nustatyto dydžio rinkliavas. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime[63] konstatavo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostata „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“ yra neatsiejama nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, taip pat kad pagal Konstituciją ne tik valstybinius mokesčius, bet ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu. Vyriausybės nutarimu nustatyti atskaitymai valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti yra piniginė prievolė valstybei; šie atskaitymai – tai privalomi mokėjimai Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją tokie privalomi mokėjimai ir esminiai jų elementai turėjo būti nustatyti tik Seimo priimtu įstatymu, kad pagal Konstituciją Seimas savo konstitucinių įgaliojimų nustatyti valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus negali perduoti jokiai kitai institucijai, taip

[63] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 55-2199.

pat ir Vyriausybei, o Vyriausybė ar kita institucija negali tokių įgaliojimų prisiimti. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti" prieštaravo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui, pagal kurį, kaip minėta, valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas.

Iš Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytos Seimo kompetencijos ir 5 straipsnyje įtvirtinto valdžių padalijimo principo kyla *inter alia* tai, kad Seimas negali duoti tiesioginių norminio pobūdžio pavedimų Vyriausybei ne įstatymų leidybos tvarka, o priimdamas atitinkamą nutarimą. Seimo 1993 m. birželio 17 d. nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių" 16 punkto nuostatą, kurioje buvo suformuluota imperatyvi norma, kad „Vyriausybė remia lengvatiniais kreditais kapitalinei statybai tik tuos ūkius, kurie pagal žemės plotą arba pagal specialias gamybos apimtis atitinka ūkininko ūkiui ar žemės ūkio bendrovei nustatytus kriterijus", Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai[64], nes Seimas gali duoti tiesioginius norminio pobūdžio pavedimus Vyriausybei tik įstatymu, o ne Seimo nutarimu, t. y. poįstatyminiu teisės aktu.

Įstatymo ir kito teisės akto atitikties Konstitucijai vertinimas pagal reguliavimo apimtį labai glaudžiai susijęs su jų vertinimu pagal formą.

IV.2.3. Pagal teisės akto formą

Įstatymo ir kito teisės akto konstitucingumo vertinimas *pagal teisės akto formą* reiškia, kad būtina ištirti, ar tam tikras teisinis reguliavimas nustatytas tokios formos, kurios reikalauja Konstitucija, teisės akte. Konstitucinis reikalavimas paisyti teisės akto formos grindžiamas *inter alia* tuo, kad tam tikros formos teisės aktams taikomi skirtingi jų priėmimo ir pasirašymo reikalavimai. Antai konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis), o paprastieji (ordinariniai) įstatymai – jeigu už juos balsuoja dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalis). Tiesa, Seimo statute nustatyta, kad „įstatymai priimami, kai Seimo posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip pusė visų Seimo narių" (Seimo statuto 113 straipsnio 1 dalis). Konstituciniai įstatymai keičiami, jeigu už tai balsavo ne mažiau kaip 3/5 Seimo narių (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis). Norint pakeisti paprastąjį (ordinarinį) įstatymą, pakanka, kad už tai balsuotų dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalis), o Seimo posėdyje, kaip minėta, turi dalyvauti ne mažiau kaip pusė visų Seimo narių.

Pagal Konstitucijos 70 straipsnio 2 dalį Seimas turi įgaliojimus priimti ne tik įstatymus, bet ir kitus teisės aktus, t. y. poįstatyminius teisės aktus (nutarimus, rezoliucijas, memorandumus, pareiškimus ir kt.). Seimo nutarimai ir kiti Seimo poįstatyminiai teisės aktai priimami Seimo posėdžiuose paprasta (t. y. daugiau kaip pusės) posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma (Seimo statuto 113 straipsnio 1 dalis).

[64] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 7-116.

Konstituciniai įstatymai, kaip teisės akto forma, Konstitucijoje numatyti siekiant užtikrinti jų reguliuojamų santykių stabilumą[65]. Būtent dėl to Konstitucijoje nustatyta sudėtingesnė konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka. Jeigu santykiai, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, būtų sureguliuoti ne konstituciniu įstatymu, o paprastuoju (ordinariniu) įstatymu, susidarytų tokia padėtis, kai teisinių santykių subjektų teises ir pareigas, atitinkamas elgesio taisykles nustatytų ne Konstitucijoje nurodyta Seimo narių dauguma, o mažiau Seimo narių. Bet juk didesnis Seimo narių skaičius, būtinas priimti konstitucinį įstatymą, Konstitucijoje nustatytas būtent dėl to, kad tų santykių, kurie pagal Konstituciją gali būti reguliuojami tik konstituciniu įstatymu, nesureguliuotų mažesnis Seimo narių skaičius priimdamas paprastąjį (ordinarinį) įstatymą.

Konstitucijoje yra nemažai normų, nustatančių, kad tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas. Antai Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ir kitais įstatymo nustatytais pagrindais (12 straipsnio 1 dalis); informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą (22 straipsnio 2 dalis); asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas (30 straipsnio 2 dalis); politinių partijų steigimą reglamentuoja įstatymas (35 straipsnio 3 dalis); darbo laiko trukmę apibrėžia įstatymas (49 straipsnio 2 dalis). Nuostatų, kuriose *expressis verbis* daroma nuoroda į įstatymus, iš kurių kyla, kad tam tikrus santykius turi reguliuoti įstatymas, Konstitucijoje yra ir daugiau, iš viso apie 50. Pagal Konstituciją įstatymus leidžia Seimas (67 straipsnio 2 punktas), įstatymai taip pat gali būti priimami referendumu (69 straipsnio 4 dalis). Jeigu Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai reiškia, kad jų negalima reguliuoti žemesnės teisinės galios teisės aktais. Konstitucijoje įstatymai, kaip teisės akto forma, labai aiškiai atriboti nuo Seimo leidžiamų nutarimų ir kitų poįstatyminių teisės aktų, nuo Vyriausybės ir kitų vykdomosios valdžios institucijų leidžiamų teisės aktų. Pagal Konstituciją Vyriausybės nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai, ministrų įsakymai turi poįstatyminio teisės akto statusą, jų teisinė galia žemesnė negu įstatymo. Valdžių padalijimo principo ir konstitucinės kontrolės kontekste labai svarbu nustatyti, kokius teisinius santykius pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymais, o kokie teisiniai santykiai gali būti reguliuojami ir žemesnės galios teisės aktais, pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimais. Kita vertus, nepakanka vien konstatuoti, kad vienus ar kitus santykius pagal Konstituciją turi reguliuoti įstatymas. Ne mažiau svarbu atskleisti, kas gi turi būti nustatyta įstatymu, kad galima būtų teigti, jog yra įvykdytas konstitucinis reikalavimas santykius reguliuoti būtent įstatymu. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra suformuota doktrina, kad jeigu Konstitucijoje nustatyta, jog tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai gali būti reguliuojami tik tokiu teisės aktu, kuris turi būtent įstatymo formą. Įstatymas turi būti priimtas subjekto, pagal Konstituciją turinčio teisę leisti įstatymus, t. y. įstatymą turi būti priėmęs Seimas ar jis turi būti priimtas

[65] SINKEVIČIUS, V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (104), p. 28–38.

referendumu. Be to, įstatymas turi būti priimtas pagal tokias įstatymų priėmimo procedūras, kurios nustatytos Konstitucijoje ir Seimo statute. Taigi, jeigu Konstitucijoje nustatyta, kad tam tikrus santykius reguliuoja įstatymas, tai tokie santykiai negali būti reguliuojami žemesnės galios teisės aktais – Seimo nutarimais, Vyriausybės nutarimais, Respublikos Prezidento dekretais ir kt. Konstitucija nenumato vadinamosios deleguotosios įstatymų leidybos[66], vadinasi, „Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tų teisinių santykių, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų perimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais <...>“[67]. Teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucijoje reikalaujama, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie reguliuojami poįstatyminiu aktu, gali būti pakankamas pagrindas tokį poįstatyminį teisės aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai[68]. Neturi reikšmės, ar šiuos santykius kokiu nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiame akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja. Iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas paisyti teisės aktų hierarchijos suponuoja, kad įstatymuose vartojamų sąvokų turinys gali būti apibrėžiamas (*inter alia* aiškinamas) tik įstatyme, o ne žemesnės galios teisės akte[69]. Tik įstatymu Seimas gali duoti tiesioginius norminio pobūdžio pavedimus Vyriausybei[70].

Pagal Konstituciją tik įstatymu galima nustatyti ir su žmogaus teisių bei laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą. Kai Konstitucija nereikalauja įstatymu reguliuoti tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių, jie gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais, tačiau jais galima reglamentuoti tik žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan.[71]

Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, kad įstatymų leidėjui ne visada lengva apsispręsti, kokius jo reguliuojamų visuomeninių santykių elementus jis turi nustatyti įstatymu, o ką gali reguliuoti Seimo nutarimais, ką pavesti reguliuoti Vyriausybei. Su šia problema dažnai susiduriama reguliuojant nuosavybės, pensinio aprūpinimo, socialinės paramos, mokesčių, biudžeto sudarymo ir kitus santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais. Konstitucinio Teismo nagrinėtų bylų analizė leidžia atskleisti, kokie teisinių santykių elementai turi būti nustatyti įstatymu, kokių reikalavimų turi paisyti įstatymų leidėjas, kai jis reguliuoja tuos santykius, kuriuos pagal Konstituciją galima reguliuoti tik įstatymu.

---

66 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-2007.

67 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2011, Nr. 118-5564.

68 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 181-6708.

69 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 123-4650.

70 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 7-116.

71 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 7-2025.

Minėjome, kad Seimas 1993 m. birželio 17 d. priėmė nutarimą „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“[72], kuriame pritarė Vyriausybės parengtoms žemės reformos pagrindinėms kryptims. Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime[73] konstatavo, kad ginčijamu Seimo nutarimu buvo nustatytos bendro pobūdžio teisės normos, reguliuojančios nuosavybės teisės į žemę santykius. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį *nuosavybės santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, o ne Seimo nutarimais, kurie yra poįstatyminiai teisės aktai*. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Seimas, spręsdamas klausimus, kurie yra įstatymų reguliavimo dalykas, negali pasirinkti nutarimo formos, nes nutarimas yra žemesnės galios teisės aktas. Seimo nutarimas „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“ buvo pripažintas pagal formą prieštaraujančiu Konstitucijos 23 straipsniui ir 67 straipsnio 2 punktui.

Viena iš sričių, kurioje Konstituciniam Teismui teko aiškintis, ką reiškia konstitucinė nuostata „reguliuoja įstatymas“, yra *pensinis aprūpinimas ir socialinė parama.* Šių santykių teisinio reguliavimo pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 52 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais *įstatymų* numatytais atvejais“ [išskirta autoriaus]. Kas konkrečiai turi būti nustatyta įstatymu? Ar ši nuostata įstatymų leidėją įpareigoja įstatymu nustatyti tik pensijų ir socialinės paramos *rūšis*, o visa kita, pavyzdžiui, pensijų dydžius, leidžia reguliuoti Vyriausybės nutarimais? Kokios tokiu atveju yra Vyriausybės įgaliojimų ribos? Atskleisdamas, ką reiškia Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad pensijos ir socialinė parama nustatoma *įstatymu*, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog įstatymu turi būti nustatomos ne tik atskiros socialinės paramos rūšys, bet ir socialinės paramos (pensinio aprūpinimo) pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai[74]. Konstituciniai teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimai suponuoja ir tai, kad įstatymu nustatytini senatvės, invalidumo pensijų, kitų socialinės paramos rūšių skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos ir kiti elementai turi būti aiškūs, nediskriminaciniai. Konstitucijos 52 straipsnis suponuoja ir tai, kad įstatymu nustačius tam tikrą pensinį aprūpinimą valstybei kyla pareiga jį garantuoti nurodytiems asmenims tokiais pagrindais ir dydžiais, kurie nustatyti įstatyme; valstybei kyla pareiga pensinio aprūpinimo santykių srityje laikytis konstitucinių teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principų. Asmenys, atitinkantys įstatyme nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė jiems skirtų šią pensiją ir ją mokėtų. Be to, teisinis reguliavimas neturėtų būti pernelyg dažnai keičiamas. Priešingu atveju gali būti pakenkta ne tik asmens pasitikėjimui valstybe ir teise, būtų pažeistas teisinės valstybės principas, bet galėtų būti pakenkta ir asmens orumui, jo sveikatai, nesilaikoma iš Konstitucijos 52 straipsnio 1 dalies kylančių imperatyvų. Taigi Konstitucijos 52 straipsnio nuostata, kad *pensijos ir socialinė parama nustatoma įstatymu,* įparei-

[72] *Ibid.*, 1993, Nr. 24-561.

[73] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 7-116.

[74] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 38-1236.

goja Seimą būtent *įstatymu nustatyti visus svarbiausius pensijų ir socialinės paramos santykių elementus*. Vyriausybė savo nutarimais to padaryti negali.

Konstitucija draudžia Seimui įstatymu pavesti Vyriausybei nustatyti tuos pensijų ir socialinės paramos santykių elementus, kurie gali ir turi būti nustatomi tik įstatymu. Antai Valstybinių pensijų įstatymo nuostatos, kuriomis vadovaujantis Vyriausybei buvo suteikta teisė nustatyti „kitas struktūras, kurių veikla buvo nukreipta kovai prieš rezistencinį judėjimą Lietuvoje ar vykdyti Lietuvos gyventojų genocidą", taip pat patvirtinti „tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems tose institucijose (struktūrose) asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašą", buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai būtent dėl to, kad buvo nepaisoma Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinto reguliavimo, suponuojančio tai, kad jeigu norima nustatyti, jog esant tam tikroms sąlygoms atskirų grupių asmenys neturi teisės gauti minėtos pensijos, tokie asmenys taip pat turi būti nurodomi įstatyme, o ne Vyriausybės nutarime[75].

Be abejo, praktikoje dažnai atsiranda poreikis detalizuoti įstatymais nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucija nedraudžia to daryti žemesnės galios teisės aktais, pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimais, ministrų įsakymais. Tačiau poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) galima nustatyti tik socialinės apsaugos, socialinės paramos santykius reguliuojančių *įstatymų įgyvendinimo tvarką*. Poįstatyminis teisinis reguliavimas gali apimti tik tam tikrų *procedūrų* nustatymą. Kita vertus, teisėkūroje ne visada lengva nubrėžti *ribą tarp to, kas yra įstatymų įgyvendinimas, o kas yra pačios teisės nustatymas*. Kaip bebūtų, Vyriausybės nutarimais nustatomas teisinis reguliavimas (t. y. poįstatyminis teisinis reguliavimas) visada turi būti grindžiamas įstatymu. Be to, Konstitucinis Teismas yra suformavęs doktriną, kad įstatymų leidėjas gali įstatymu pavesti Vyriausybei, ministerijoms, kitoms valstybės valdymo institucijoms detalizuoti įstatyminį teisinį reguliavimą ir tada, kai tokį poreikį objektyviai lemia *būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia profesine kompetencija tam tikroje srityje*[76]. Socialinės apsaugos, socialinės paramos santykių teisiniame reguliavime vadinamoji *specialiųjų žinių* doktrina reiškia *inter alia* tai, kad tam tikri įgaliojimai vykdomosios valdžios ar kitoms institucijoms gali būti suteikiami atsižvelgiant į jų funkcijas. Pavyzdžiui, ligų, kuriomis sergantis asmuo gali būti pripažintas turinčiu tam tikrą neįgalumą, sąrašą turi teisę nustatyti sveikatos apsaugos ministras pagal atitinkamos gydytojų komisijos pasiūlymus. Būtų neracionalu aiškinti Konstitucijos nuostatą, kad *socialinė parama nustatoma įstatymu,* kaip esą reiškiančią, jog būtent Seimas įstatymu turi nustatyti minėtą ligų sąrašą. Tam reikia specialios profesinės medikų kompetencijos, specialių medicininių žinių, tad įstatymų leidėjas gali pavesti tai nustatyti atitinkamoms vykdomosios valdžios institucijoms[77]. Tam tikri vykdomosios valdžios sprendimai Konstitucinio Teismo

[75] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 14-370.

[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Ibid*, 2005, Nr. 19-623; 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 52-2025; 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Ibid.*, 2009, Nr. 106-4434.

[77] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 19-623.

interpretuojami kaip įstatymų įgyvendinimas. Tačiau, kaip ne kartą savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 52 straipsnyje nurodytų santykių poįstatyminiu teisiniu reguliavimu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimties.

Analogiško požiūrio į tai, ką reiškia nuostata „nustato įstatymas", Konstitucinis Teismas laikosi aiškindamas ir Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai" turinį[78]. Ši konstitucinė nuostata susijusi su kitomis Konstitucijos nuostatomis, *inter alia* su Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktu, pagal kurį valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustato Seimas. Reguliuodamas mokesčių santykius įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas konstitucinių teisingumo, proporcingumo principų, taip pat valstybės valdžios padalijimo, teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos bei kitų konstitucinių principų. Nustatant mokesčius įstatymų leidėją saisto ir valstybės įsipareigojimai, kylantys iš Lietuvos narystės Europos Sąjungoje. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad konstituciniai ginčai neretai kildavo būtent dėl to, kad *Seimas ir Vyriausybė nevienodai aiškino, kokie mokesčių, kitų įmokų į biudžetus ir rinkliavų elementai turi būti (gali būti) nustatyti tik įstatymais, o kokie Vyriausybės nutarimais ar dar žemesnės galios vykdomosios valdžios aktais.* Diskutuojant dėl Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų mokesčių srityje neišvengiamai susiduriama su klausimais: kokie mokesčio elementai yra esminiai? Kada galima teigti, kad esminiai mokesčių elementai yra nustatyti būtent įstatymu? Ar tai, kad vartojama sąvoka „mokesčio esminis elementas", reiškia, kad yra ir neesminiai (mažiau svarbūs) mokesčių elementai, kuriuos gali nustatyti ne įstatymų leidėjas, o Vyriausybė? Tai tik kai kurie teoriniai ir praktiniai klausimai, susiję su konstitucinės nuostatos „mokesčius nustato įstatymai" samprata. Savo veiklos pradžioje vienoje pirmųjų nagrinėtų mokesčių bylų Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją *Vyriausybė turi įgaliojimus nustatyti žyminio mokesčio tarifus*[79]. Nors Konstitucinis Teismas nurodė, kad „žyminis mokestis, nors ir pavadintas mokesčiu, savo esme skiriasi nuo mokesčių tikrąja to žodžio prasme (reguliarių mokesčių), kadangi yra tiesiogiai atlygintinio pobūdžio", vis dėlto negalima nematyti, kad 1996 m. kovo 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo principinę nuostatą, kad pagal Konstituciją esą galima ir tokia teisinė situacija, kai Seimas įstatymu įveda *žyminį mokestį, o Vyriausybė nustato šio mokesčio tarifus*. Panašaus požiūrio Konstitucinis Teismas laikėsi ir byloje, kurioje buvo tiriama, ar Konstitucijai neprieštarauja Akcizų įstatymo nuostatos, pagal kurias „akcizais apmokestinamas prekes ir *tarifus* iki 1999 m. sausio 1 d. *nustato Vyriausybė*"[80] [išskirta autoriaus]. Vėliau nagrinėtose Konstitucinio Teismo bylose tokia Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos

[78] SINKEVIČIUS, V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios reformavimosi problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 3 (3), p. 25–51.

[79] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630.

[80] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 1998, Nr. 91-2533.

Respublikos *įstatymai*“ samprata buvo gerokai pakoreguota. Galima sakyti, ji beveik visiškai pasikeitė. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime[81] konstatavo, kad pagal Konstituciją mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai į biudžetą gali būti nustatyti *tik įstatymu* ir kad nustatant mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus įstatyme privalo būti apibrėžti tokie esminiai mokesčio, kito privalomo mokėjimo elementai, kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys bei lengvatos. Dar vėliau Konstitucinis Teismas nurodė, kad ir tokie esminiai mokesčio elementai, kaip baudos ir delspinigiai, turi būti nustatomi tik įstatymu[82].

Taigi Vyriausybės įgaliojimai reguliuojant mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų į biudžetą santykius buvo gerokai sumažinti. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Vyriausybė gali nustatyti mokesčių įstatymo įgyvendinimo tvarką, taip pat ir konkretaus mokėtino mokesčio apskaičiavimo tvarką[83], bet ne esminius mokesčio elementus.

Tam tikrus įgaliojimus nustatant delspinigių už laiku nesumokėtus mokesčius dydžius gali turėti ir finansų ministras, tačiau tik tuo atveju, jeigu tokius įgaliojimus nustato įstatymas ir jeigu įstatyme yra nurodyti konkretūs kriterijai, kuriais vadovaudamasis finansų ministras gali nustatyti delspinigių už laiku nesumokėtus mokesčius dydžius. Tokia konstitucinė doktrina suformuota Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarime[84], priimtame išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja Mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio 3 dalies (1995 m. birželio 28 d. redakcija) nuostata, kad „delspinigių dydį už ne laiku sumokėtą mokestį ir delspinigių mokėjimo bei skaičiavimo tvarką nustato finansų ministras, atsižvelgdamas į vidutinę praėjusio kalendorinio ketvirčio palūkanų normą, mokamą už valstybės ne ilgiau kaip vieneriems metams išleistas obligacijas, padidintą iki 10 punktų“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įstatymu nustatydamas atitinkamas poveikio už mokestinių prievolių nevykdymą priemones, *inter alia* delspinigius už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją; antai įstatymų leidėjas gali pasirinkti, ar nustatyti tam tikrų delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku absoliučius dydžius, ar įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nustatytų delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku dydžiai *priklausytų nuo tam tikrų rodiklių ir galėtų kisti*“ [išskirta autoriaus]. Nei Mokesčių administravimo įstatyme, nei kituose įstatymuose nebuvo nustatyta kriterijų, kuriais, atsižvelgdamas į Mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio 3 dalyje nurodytą palūkanų normą ir nustatydamas delspinigių už ne laiku sumokėtus mokesčius dydžius, finansų ministras turi vadovautis; vadinasi, finansų ministras turėjo ne tik įgaliojimus nustatydamas delspinigių už ne laiku sumokėtą mokestį dydį padidinti minėtą palūkanų normą, bet ir įgaliojimus vien savo nuožiūra, bet

[81] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 55-2199.

[82] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 135-4903.

[83] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 109-4887.

[84] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 104-3985.

neviršydamas nustatytos 10 punktų ribos, spręsti, kiek punktų šią palūkanų normą padidinti. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „pasirinkęs tokį teisinio reguliavimo būdą, kai delspinigių už mokesčių nesumokėjimą arba sumokėjimą ne laiku dydžiai priklauso nuo tam tikrų įstatyme nurodytų rodiklių ir gali kisti, įstatymų leidėjas įstatymu privalo nustatyti ne tik subjektą (valstybės instituciją, pareigūną), kuris turi įgaliojimus konstatuoti minėtus rodiklius, nuo kurių pagal įstatymą priklauso toks delspinigių dydis, ir pagal šiuos rodiklius nustatyti tokių delspinigių dydžius, bet ir įstatyme nurodyti kriterijus, kuriais minėtas subjektas turi vadovautis nustatydamas tuos delspinigių dydžius“. Mokesčių administravimo įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį finansų ministras turėjo įgaliojimus vien savo nuožiūra, bet neviršydamas nustatytos 10 punktų ribos, spręsti, kiek punktų šią palūkanų normą padidinti, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui, 127 straipsnio 3 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Kitaip buvo įvertinta Mokesčių administravimo įstatymo (2004 m. balandžio 13 d. redakcija) 99 straipsnio nuostata, kad „delspinigių už laiku nesumokėtus mokesčius, *inter alia* valstybinio socialinio draudimo įmokas, dydį nustato finansų ministras, praėjusio kalendorinio ketvirčio aukciono būdu išleistų litais Lietuvos Respublikos valstybės iždo vekselių metinės palūkanų normos svertinį vidurkį padidindamas 10 procentinių punktų“. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „nustatydamas delspinigių už laiku nesumokėtus mokesčius, *inter alia* valstybinio socialinio draudimo įmokas, dydį, finansų ministras turi vadovautis šiame straipsnyje nurodytais aiškiais kriterijais, t. y. šių delspinigių dydį finansų ministras nustato praėjusio kalendorinio ketvirčio aukciono būdu išleistų litais Lietuvos Respublikos valstybės iždo vekselių metinės palūkanų normos svertinį vidurkį padidindamas 10 procentinių punktų“. Tokiu teisiniu reguliavimu nesudaromos prielaidos finansų ministrui savo nuožiūra spręsti, kiek punktų padidinti atitinkamą palūkanų normą, „vadinasi, nėra argumentų vertinti, kad tokiu teisiniu reguliavimu kaip nors būtų paneigiamos kurios nors Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* būtų pažeisti iš Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto, 127 straipsnio 3 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai“[85].

Pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį „Vyriausybė valstybės valdymo reikalus sprendžia posėdžiuose Vyriausybės narių balsų dauguma priimdama nutarimus“. Konstitucinis Teismas, aiškindamas nurodytą Konstitucijos normą, 1999 m. lapkričio 23 d. nutarime konstatavo, kad „šioje normoje nustatyta Vyriausybės veiklos organizacinė forma (klausimai sprendžiami Vyriausybės posėdžiuose), nurodyta, kokia balsų dauguma reikalinga nutarimams priimti (už juos turi balsuoti daugiau kaip pusė visų Vyriausybės narių), nustatyta Vyriausybės priimamų teisės aktų rūšis (valstybės valdymo reikalai sprendžiami priimant Vyriausybės nutarimą)“[86]. Taigi pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį visi valstybės valdymo reikalai, Konstitucijoje ir įstatymuose priskirti Vyriausybės kompetencijai, sprendžiami priimant nutari-

[85] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 3 d. nutarimas. TAR, 2014-02-04, Nr. 963.

[86] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 101-2916.

mus. Vyriausybės nutarimas yra teisės aktas, kuriuo Vyriausybė sprendžia valstybės valdymo reikalus. Valstybės valdymo reikalai negali būti sprendžiami Vyriausybei priimant kitos rūšies aktą[87]. Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. sprendimas „Dėl kompanijos „Danisco Sugar" A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų" buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nes valstybės valdymo klausimas buvo išspręstas priimant ne Vyriausybės nutarimą, kaip to reikalauja Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalis, o Vyriausybės sprendimą, kuriuo Danijos kompanijai „Danisco Sugar" A/S leidžiama įsigyti 75 proc. akcinės bendrovės „Kėdainių cukrus", 69,31 proc. akcinės bendrovės „Panevėžio cukrus", 25,25 proc. akcinės bendrovės „Marijampolės cukrus", 29,64 proc. akcinės bendrovės „Pavenčių cukrus" įstatinio kapitalo, įrašant tokį sprendimą į Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą. Konstitucinis Teismas 2001 m. lapkričio 29 d. nutarime konstatavo, kad Vyriausybės sprendimas duoti leidimą koncentruoti rinkos struktūras, – nurodytu Vyriausybės sprendimu buvo leista koncentruoti cukraus rinką, – yra valstybės valdymo reikalų sprendimas, todėl pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį toks Vyriausybės sprendimas galėjo būti priimtas išleidžiant ne bet kokios formos Vyriausybės teisės aktą, o Vyriausybės nutarimą. Vyriausybės sprendimas „Dėl kompanijos „Danisco Sugar" A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų" neturėjo Vyriausybės nutarimo formos, – jis buvo tik įrašytas į Vyriausybės posėdžio protokolą, kurį pasirašė tik Ministras Pirmininkas. Tai neatitinka Konstitucijos 95 straipsnio, pagal kurį Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo reikalus, turi priimti tik nutarimus ir juos pasirašyti turi Ministras Pirmininkas ir tos srities ministras. Konstitucinis Teismas nutarė, kad į Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašytas sprendimas „Dėl kompanijos „Danisco Sugar" A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų" *pagal formą ir pasirašymo tvarką* prieštarauja Konstitucijos 95 straipsniui[88].

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. ir 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimuose suformuota konstitucinė doktrina, kad „visi valstybės valdymo reikalai, Konstitucijoje ir įstatymuose priskirti Vyriausybės kompetencijai, sprendžiami priimant nutarimus" buvo pakeista, kai 2004 m. liepos 13 d. buvo priimtas Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje"[89]. Šio akto 3 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad „Vyriausybė informuoja Seimą apie pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus", o 4 straipsnyje nurodyta, kad „Vyriausybė pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus nagrinėja teisės aktų nustatyta tvarka. Dėl šių pasiūlymų Vyriausybė gali priimti sprendimus ar rezoliucijas, kurių priėmimui netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos." Taigi priėmus Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje", Konstitucijoje buvo įtvirtintos naujos Vyriausybės teisės aktų, kuriuos ji turi teisę priimti spręsdama valstybės valdymo reikalus, formos, t. y. sprendimai ir rezoliucijos[90]. Pabrėžtina, kad nurodyti

87 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 102-3636.

88 *Ibid.*

89 Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje". *Ibid.,* 2004, Nr. 111-4123.

90 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas. TAR, 2018-03-05, Nr. 3510.

sprendimai ir rezoliucijos, kaip Vyriausybės teisės aktų forma, kuriuos ji turi teisę priimti spręsdama valstybės valdymo reikalus, gali būti priimami sprendžiant ne bet kokius valstybės valdymo reikalus, o tik tuos, kurie nurodyti Konstituciniame akte „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, t. y. dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus. Vyriausybės įstatymo[91] 41[1] straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad Vyriausybės sprendimai ir Vyriausybės rezoliucijos priimami Vyriausybės pasitarime dalyvaujančių Vyriausybės narių balsų dauguma. Vyriausybės sprendimus ir Vyriausybės rezoliucijas pasirašo Ministras Pirmininkas (41[1] straipsnio 2 dalis); Vyriausybė, svarstydama Lietuvos Respublikos pozicijas dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus, gali priimti sprendimus, o dėl kitų Europos Sąjungos dokumentų – rezoliucijas (41[1] straipsnio 3 dalis). Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar Vyriausybės įstatymo 41[1] straipsnio 1 dalis neprieštarauja Konstitucijai, konstatavo, kad Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnio formuluotė „netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos“ negali būti absoliutinama ir aiškinama kaip leidžianti minėtus Vyriausybės sprendimus ir rezoliucijas priimti ne visų Vyriausybės narių balsų dauguma. Pagal Konstituciją Vyriausybė yra kolegiali vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti valstybinį valdymą. *Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo reikalus, gali priimti nutarimus (Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalis), taip pat sprendimus ir rezoliucijas (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnis)*. Konstitucinis Teismo nuomone, „atsižvelgiant į Vyriausybės, kaip kolegialios vykdomosios valdžios institucijos, konstitucinę prigimtį, taip pat į iš Konstitucijoje įtvirtinto demokratinio sprendimų priėmimo principo kylantį reikalavimą kolegialioms valstybės institucijoms priimti sprendimus balsų dauguma, pagal Konstituciją, *inter alia* jos 95 straipsnio 1 dalį, visi Vyriausybės aktai, kuriuos Vyriausybė priima spręsdama valstybės valdymo reikalus (*inter alia* Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnyje nurodytu atveju tvirtindama Lietuvos Respublikos poziciją dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus), turi būti priimami visų Vyriausybės narių balsų dauguma. Kitaip aiškinant Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnį, esą pagal jį Vyriausybės sprendimams ir rezoliucijoms priimti nebūtinas visų Vyriausybės narių balsų daugumos pritarimas, šiais Vyriausybės aktais patvirtinta Lietuvos Respublikos pozicija dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus negalėtų būti laikoma Vyriausybės, kartu ir Lietuvos Respublikos pozicija.“ Konstitucinis Teismas nutarė, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 41[1] straipsnio 1 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) prieštarauja Konstitucijos 95 straipsnio 1 daliai[92].

Minėta, kad Konstitucijoje vartojama ne tik įstatymo, bet ir konstitucinio įstatymo sąvoka. Antai sąvoka „konstitucinis įstatymas“ *expressis verbis* įtvirtinta Konstitucijos 47, 69, 72 ir 150 straipsniuose. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) yra Konstitucijos sudedamoji dalis, va-

[91] *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 171-6322.

[92] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas. TAR, 2018-03-05, Nr. 3510.

dinasi, jie yra tokios pačios teisinės galios, kaip ir Konstitucija, jie priimamai ir keičiami tokia pačia tvarka, kaip ir Konstitucija. Konstitucijos 150 straipsnyje nurodyti konstituciniai įstatymai (konstituciniai aktai) nėra mūsų tyrimo dalykas, kalbėsime tik apie konstitucinius įstatymus, nurodytus Konstitucijos 47, 69, 72 straipsniuose. Vien tai, kad Konstitucijoje vartojamos dvi skirtingos sąvokos – įstatymai ir konstituciniai įstatymai, reiškia, kad šių sąvokų turinys nesutampa, kad kiekviena iš jų turi jai būdingą turinį. Be abejo, konstituciniai įstatymai taip pat yra įstatymai, tačiau tai tokie įstatymai, kurie pagal Konstituciją skiriasi nuo paprastųjų įstatymų. Konstitucinis Teismas, apibūdindamas, kuo paprastieji įstatymai skiriasi nuo konstitucinių įstatymų, 2001 m. balandžio 2 d. nutarime yra konstatavęs, kad vienas esminių skirtumų yra tai, jog konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas[93]. Konstitucinis įstatymas gali būti keičiamas ar panaikinamas ne paprastuoju, o tik konstituciniu įstatymu[94].

Iki tol, kol 1996 m. birželio 20 d. buvo pakeistas Konstitucijos 47 straipsnis[95], konstituciniai įstatymai galėjo atsirasti tik iš vieno šaltinio – iš konstitucinių įstatymų sąrašo (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis). Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje buvo numatyta išimtis tik vienam įstatymui – įstatymui, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas. Šį konstitucinį įstatymą Seimas galėjo priimti ne mažesne kaip 3/5 Seimo narių balsų dauguma. Konstitucijoje įtvirtinta konstitucinių įstatymų samprata pasikeitė 1996 m. birželio 20 d. priėmus minėtą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio papildymo įstatymą, kurio 1 straipsniu Konstitucijos 47 straipsnis buvo papildytas tokia nauja 2 dalimi: „Savivaldybėms, kitiems nacionaliniams subjektams, taip pat tiems ūkinę veiklą Lietuvoje vykdantiems užsienio subjektams, kurie nustatyti konstitucinio įstatymo pagal Lietuvos Respublikos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, gali būti leidžiama įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus, reikalingus jų tiesioginei veiklai skirtiems pastatams ir įrenginiams statyti bei eksploatuoti. Tokio sklypo įsigijimo nuosavybėn tvarką, sąlygas ir apribojimus nustato *konstitucinis įstatymas*“ [išskirta autoriaus]. Taigi, padarius nurodytą Konstitucijos 47 straipsnio pataisą, pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. Tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne ma-

[93] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 29-938 (atitaisymas *ibid*., 2001, Nr. 30).

[94] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Ibid*., 2006, Nr. 30-1050.

[95] *Ibid*., 1996, Nr. 64-1501.

žesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo[96]. Įgyvendindamas Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalies nuostatas, Seimas 1996 m. birželio 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinį įstatymą[97], kuriuo nustatė: 1) subjektus, kuriems šiame įstatyme numatytai veiklai Lietuvoje gali būti leidžiama nuosavybės teise įsigyti ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus; 2) sąlygas, tvarką ir apribojimus, kurių laikydamiesi šio įstatymo nustatyti subjektai gali įsigyti nuosavybėn žemės sklypą; 3) įsigyjamo nuosavybėn žemės sklypo dydžio nustatymo pagrindus. Pagal minėto konstitucinio įstatymo 18 straipsnio 2 dalį šis įstatymas turėjo galioti tol, kol bus priimtas „šį konstitucinį įstatymą pakeičiantis *įstatymas*“ [išskirta autoriaus]. Taigi Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje (1996 m. birželio 20 d. redakcija) buvo *expressis verbis* įtvirtinta, kad tam tikri šioje dalyje nurodyti visuomeniniai santykiai reguliuotini ne paprastuoju, o konstituciniu įstatymu. Konstitucijos 47 straipsnis buvo dar kartą pakeistas Seimo 2003 m. sausio 23 d. priimtu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymu[98]. Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje (2003 m. sausio 23 d. redakcija) taip pat yra įtvirtinta nuostata, kad atitinkamus santykius reguliuoja konstitucinis įstatymas.

Įgyvendindamas Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) nuostatas, Seimas 2003 m. kovo 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų *konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymą*[99], kuriuo anksčiau galiojusį konstitucinį įstatymą išdėstė nauja redakcija, *taigi konstitucinį įstatymą pakeitė ne konstituciniu, o paprastuoju įstatymu*. Seimas vadovavosi konstitucinio įstatymo 18 straipsnio 2 dalimi, kurioje, kaip minėta, buvo nustatyta, kad konstitucinis įstatymas turėjo galioti tol, kol bus priimtas „šį konstitucinį įstatymą pakeičiantis *įstatymas*“.

Teisinė problema kilo Konstituciniam Teismui sprendžiant, ar Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo nuostatos neprieštarauja *inter alia* Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstituciniam įstatymui, nes, kaip minėta, pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai gali būti keičiami tik konstituciniais įstatymais, jie negali būti keičiami paprastaisiais įstatymais. Nors buvo pagrindo manyti, kad Seimo 2003 m. kovo 20 d. priimtas Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas prieštarauja Konstitucijai pagal formą, tačiau Konstitucinis Teismas to nekonstatavo. Jis pažymėjo, kad „įstatymų leidėjo ketinimai, užfiksuoti *travaux préparatoires*, taip pat šio konstitucinio įstatymo pakeitimo procedūra, užfiksuota

[96] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 29-938 (atitaisymas *ibid.*, 2001, Nr. 30).

[97] *Ibid.*, 1996, Nr. 64-1503.

[98] *Ibid.*, 2003, Nr. 14-540.

[99] *Ibid.*, 2003, Nr. 34-1418.

inter alia Seimo posėdžių stenogramose, patvirtina, jog minėtas Seimo teisės aktas jį rengiant, svarstant ir priimant visų buvo traktuojamas kaip turintis pakeisti konstitucinį įstatymą (1996 m. birželio 20 d. redakcija) ir kaip toks, kuris turi būti priimtas laikantis Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos tvarkos, taigi kaip konstitucinis įstatymas. Už šį įstatymą balsavo 90 Seimo narių, taigi daugiau negu 3/5 visų Seimo narių (kaip reikalaujama Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje)". Apsibrėždamas tyrimo ribas, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad šioje konstitucinės justicijos byloje nebus nagrinėjamas konstituciniame įstatyme (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas, taip pat nebus tiriama, ar šioje byloje ginčijami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja konstituciniam įstatymui (2003 m. kovo 20 d. redakcija). Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog „tai, kad šioje konstitucinės justicijos byloje nebus nagrinėjamas konstituciniame įstatyme (2003 m. kovo 20 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas ir nebus tiriama, ar šioje byloje ginčijami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja konstituciniam įstatymui (2003 m. kovo 20 d. redakcija), nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos ištaisyti aptarto teisinio nekorektiškumo – patikslinti Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymo pavadinimo, t. y. jame nurodyti, kad šis teisės aktas yra konstitucinis įstatymas. Tai turi būti daroma laikantis Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos tvarkos"[100]. Aptarta konstitucinės justicijos byla rodo, kad, *Konstitucinio Teismo nuomone, esą galimi ir tokie atvejai, kai Konstitucijoje nustatytos teisės akto formos nepaisymas savaime nereiškia, kad tam tikras įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai pagal formą*. Su tokiu Konstitucijos aiškinimu sunku sutikti. Konstitucinio Teismo argumentai, kad užfiksuoti įstatymų leidėjo ketinimai patvirtina, jog „minėtas Seimo teisės aktas jį rengiant, svarstant ir priimant visų buvo traktuojamas kaip turintis pakeisti konstitucinį įstatymą (1996 m. birželio 20 d. redakcija) ir kaip toks, kuris turi būti priimtas laikantis Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos tvarkos, taigi kaip konstitucinis įstatymas", negali būti laikomi konstituciškai pagrįstais ir pakankamais, kad jais galima būtų pagrįsti Konstitucinio Teismo sprendimą, atleidžiantį teisėkūros subjektą nuo konstitucinės pareigos išleisti tokios formos teisės aktą, kokios reikalauja Konstitucija. Argumentai, kad, pripažinus ginčijamą įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal formą, galėtų atsirasti teisinio reguliavimo vakuumas, būtų sustabdytas žemės pardavimas užsienio subjektams ir kt., taip pat nelaikytini konstituciškai pagrįstais. Situacijos, kurios buvo baiminamasi, galima buvo išvengti, nutarus atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą. Bet to nebuvo padaryta, buvo pasirinktas kitas kelias – „išteisinti" įstatymų leidėją, remiantis tuo, kad „minėtas Seimo teisės aktas jį rengiant, svarstant ir priimant visų buvo traktuojamas kaip konstitucinis įstatymas". Gerai, kad toks Konstitucinio Teismo požiūris netapo konstitucine doktrina, – vėliau nagrinėtose konstitucinės justicijos bylose, kuriose buvo tiriama, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal formą, Konstitucinis Teismas nenaudojo tokio savo nutari-

[100] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1050.

mo argumentavimo būdo, koks buvo panaudotas jo 2006 m. kovo 14 d. nutarime. Pridursime, kad Seimas 2011 m. lapkričio 3 d. priėmė Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinio įstatymo 17 straipsnio pakeitimo *konstitucinį įstatymą*[101], taigi ištaisė savo 2003 m. kovo 20 d. priimtu įstatymu padarytą klaidą.

Deja, bet Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra ir tokių bylų, kuriose Konstitucinis Teismas „nepastebėjo", kad teisės aktas gali prieštarauti Konstitucijai pagal formą, nors tai buvo gana akivaizdu. Jeigu Konstitucinis Teismas vertintų, ar toks aktas atitinka Konstituciją pagal formą, jo rezoliucinėje dalyje galėtų būti padaryta visiškai kitokia išvada, priešinga tai, kuri padaryta. Kalbame apie Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"[102]. Į Konstitucinį Teismą kreipėsi Vilniaus apygardos teismas, nagrinėjęs civilinę bylą, kurioje ieškovas lenkų tautybės asmuo prašė įpareigoti policijos komisariatą išduodamame jam naujame Lietuvos Respublikos piliečio pase vardą ir pavardę rašyti jo gimtąja kalba. Ginčijamame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarime *inter alia* nustatyta, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase vardai ir pavardės rašomi lietuvių kalbos rašmenimis pagal turimų pasų ar kitų asmens dokumentų, kuriais remiantis išduodamas pasas, lietuviškus įrašus. Nustatyta ir tai, kad *nelietuvių tautybės* asmenų vardai ir pavardės išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis. Nors Vilniaus apygardos teismas prašė ištirti, ar Konstitucijos 18, 22, 29 ir 37 straipsniams neprieštarauja *visas* minėtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas, Konstitucinis Teismas, apsibrėždamas tyrimo ribas, konstatavo, kad „atsižvelgdamas į pareiškėjo prašyme išdėstytus motyvus, *nagrinės tik tų* ginčijamo Aukščiausiosios Tarybos nutarimo normų, kurios reglamentuoja nelietuvių tautybės asmenų vardų ir pavardžių rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, t. y. nutarimo 2 punkto, atitikimą Konstitucijai". Priminsime, kad ginčijamo nutarimo 2 punkte nustatyta: „Nelietuvių tautybės asmenų vardai ir pavardės išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis. Nustatytos formos raštišku piliečio pageidavimu vardas ir pavardė rašomi: a) pagal tarimą ir nesugramatinti (be lietuviškų galūnių) arba b) pagal tarimą ir gramatinami (pridedant lietuviškas galūnes)." Vertindamas, ar nutarimo 2 punktas neprieštarauja Konstitucijos 22 straipsniui, kuris užtikrina asmens teisę į privatumą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, todėl asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas." Taigi vardo ir pavardės įrašas pase yra susijęs su privaloma valstybinės kalbos vartojimo sritimi – viešuoju Lietuvos gyvenimu, ji „nėra

[101] *Ibid.*, 2011, Nr. 135-6404.

[102] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 90-2662.

privaloma privačiame gyvenime, kuriame asmenys vartoja savo pačių pasirinktą kalbą. Aukščiausiosios Tarybos nutarimas ne reglamentuoja asmens privatų gyvenimą, o tik nustato vardų ir pavardžių rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase", todėl nėra pagrindo teigti, kad Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punktas prieštarauja Konstitucijos 22 straipsniui. Spręsdamas, ar nutarimo 2 punktas neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, įtvirtinančiam asmenų lygiateisiškumo principą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi", todėl Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punktas neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, įtvirtinančiam asmenų lygiateisiškumo principą. Vertindamas, ar nėra pažeistas Konstitucijos 37 straipsnis, kuriame nustatyta, kad „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius", Konstitucinis Teismas nutarė, kad Aukščiausiosios Tarybos nutarime reguliuojami kitokio pobūdžio santykiai negu Konstitucijos 37 straipsnyje, todėl nutarimas neprieštarauja Konstitucijos 37 straipsniui. Konstatavęs, kad nutarimo 2 punktas neprieštarauja Konstitucijos 22, 29 ir 37 straipsniams, Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad nėra pagrindo teigti, kad jis prieštarauja Konstitucijos 18 straipsniui, įtvirtinančiam, jog asmens teisės ir laisvės yra prigimtinės. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" 2 punktas neprieštarauja Konstitucijai.

Nekvestionuojame Konstitucinio Teismo nutarimo turinio ir jo argumentų, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas nutarė, kad Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punktas neprieštarauja Konstitucijai. Tačiau negalime nematyti, kad ginčijamas Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punktas jo atitikties Konstitucijai požiūriu buvo tiriamas tik pagal vieną parametrą, t. y. *tik pagal turinį*. Yra pagrindo manyti, kad jeigu Konstitucinis Teismas tirtų, ar ginčijamas nutarimas, taigi ir jo 2 punktas, neprieštarauja Konstitucijai ne tik pagal turinį, bet ir *pagal formą*, Konstitucinio Teismo verdiktas galėtų būti kitoks. Nagrinėjamu atveju Konstitucinis Teismas „neatkreipė" dėmesio į savo prieš tai suformuotą konstitucinę doktriną, kad žmogaus teisių ir laisvių ribojimai laikomi pagristais, „jeigu atitinka dvi sąlygas: 1) yra teisėti ir 2) būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad *apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu*, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui"[103] [išskirta autoriaus]. Akivaizdu, kad teisinis reguliavimas, nustatantis, kokiais rašme-

[103] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 1997, Nr. 15-314.

nimis piliečio pase rašomas asmens vardas ir pavardė, yra žmogaus teisių ir laisvių sfera, todėl, kaip pagrįstai konstatuota Konstitucinio Teismo doktrinoje, tokie santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymu, o ne žemesnės galios teisės aktu. Deja, nagrinėjamu atveju Konstitucinis Teismas visiškai nenagrinėjo, ar Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase" neprieštarauja Konstitucijai pagal formą. Tai, jog nusistatydamas tyrimo ribas, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „atsižvelgdamas į pareiškėjo prašyme išdėstytus motyvus, *nagrinės tik tų* ginčijamo Aukščiausiosios Tarybos nutarimo normų, kurios reglamentuoja nelietuvių tautybės asmenų vardų ir pavardžių rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, t. y. nutarimo 2 punkto, atitikimą Konstitucijai", neatleido Konstitucinio Teismo nuo pareigos tirti, ar ginčijamas teisinis reguliavimas nustatytas tokios teisinės galios aktu, kokio reikalauja Konstitucija. O pagal Konstituciją, kaip minėta, asmens teisų ir laisvių ribojimai gali būti nustatomi tik įstatymu, o ne poįstatyminiais teisės aktais, koks *inter alia* yra ginčijamas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase". Taigi, nors Konstitucinis Teismas daug kartų yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, nagrinėjamu atveju jis visiškai nekreipė dėmesio į šią labai svarbią aplinkybę, kuri, jeigu į ją būtų atkreiptas dėmesys, galėjo lemti visiškai kitokį Konstitucinio Teismo sprendimą. Mūsų nuomone, minėtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimas gali būti dar kartą ginčijamas Konstituciniame Teisme, šį kartą prašant ištirti, ar jis neprieštarauja Konstitucijai pagal formą.

IV.2.4. Pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką

Reikalavimai, kurių turi būti laikomasi priimant, pasirašant, paskelbiant įstatymus ar kitus teisės aktus, nustatyti Konstitucijoje. Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalį įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvavusių posėdyje. Konstituciniai įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis). Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 4 dalį įstatymai gali būti priimami ir referendumu.

Konstitucinis Teismas, atskleisdamas Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalyje vartojamos formuluotės „įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros" turinį, 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarime[104] yra konstatavęs, kad konkrečią įstatymų priėmimo procedūrą Konstitucija leidžia nustatyti *įstatymu* pačiam Seimui. Taigi

[104] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Ibid.*, 1993, Nr. 47-949.

Konstitucinis Teismas nutarime iš esmės tik pakartojo Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies nuostatą. Bet negalima neatkreipti dėmesio į tai, kad aiškinant ją vien pažodžiui, tektų konstatuoti, kad Seimas įstatymų leidybos procedūrą esą gali nustatyti ne bet kokios formos teisės aktu, o būtent įstatymu. Toks aiškinimas būtų nesuderinamas su Konstitucijos 76 straipsniu, pagal kurį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas. Nors Seimo statutas turi įstatymo galią, tai nėra teisės aktas, kuris turi įstatymo formą. Seimo statutas yra specialios formos teisės aktas, jis priimamas ir keičiamas ne įstatymu, o Seimo statutu. Gal būtent dėl to Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime[105] patikslino savo ankstesnį požiūrį, kad įstatymų priėmimo procedūras Seimas turi nustatyti įstatymu: Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatymų leidyba „iš esmės tai yra Seimo darbo tvarkos klausimai, kuriuos pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 76 straipsnį reglamentuoja pats Seimas, priimdamas savo statutą". Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas pripažino, kad pagal Konstituciją įstatymų leidybos procedūra gali būti nustatyta teisės akte, kuris turi ne tik įstatymo, bet ir Seimo statuto formą. Dar aiškiau ši doktrininė nuostata išdėstyta Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarime[106], kuriame konstatuota, jog „Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies nuostata, kad įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros, ir 76 straipsnio nuostata, kad Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, reiškia, jog įstatymų priėmimo tvarka gali būti reguliuojama Seimo statutu, taip pat kitais įstatymais". Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* tai, kad teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas[107]. Priimant teisės aktus negalima ignoruoti nė vieno įstatymuose nustatytos teisės aktų priėmimo tvarkos etapo ar taisyklės; būtinybė teisės aktus priimti nuosekliai laikantis įstatymuose nustatytos teisės aktų priėmimo tvarkos kyla iš Konstitucijos. Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos tam tikrų teisės aktų priėmimo tvarkos etapų ar taisyklių būtina paisyti rengiant kiekvieną teisės akto projektą nepriklausomai nuo to, ar tuo teisės aktu numatoma keisti (koreguoti) teisinį reguliavimą, nustatyti naują ar panaikinti galiojantįjį.

Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad „įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros" negalima aiškinti taikant vien lingvistinį metodą, pažodžiui, esą tik įstatymai turi būti priimami laikantis teisės aktuose nustatytos procedūros. Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalis aiškintina paisant viso konstitucinio teisinio reguliavimo konteksto, atsižvelgiant *inter alia* į Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios, paskirtį ir funkcijas, be kita ko, į tai, kad Seimas priima ne tik įstatymus, bet ir kitus Seimo teisės aktus. Vadinasi, Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies nuostata, kad „įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros", taikoma priimant ne tik įstatymus, bet ir kitus Seimo teisės aktus. Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarime pažymėjo, kad „esminiai

[105] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Ibid.,* 1993, Nr. 61-1166.

[106] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. *Ibid*., 2001, Nr. 56-1997.

[107] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas. *Ibid*., 2007, Nr. 90-3580.

įstatymuose, Seimo statute nustatytos bet kurių Seimo priimamų teisės aktų (*inter alia* Seimo poįstatyminių teisės aktų) priėmimo procedūros pažeidimai reiškia, kad yra pažeidžiama ir Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalis“[108]. Įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti kitų nei įstatymai Seimo teisės aktų priėmimo procedūros ypatumus, tačiau juos nustatydamas įstatymų leidėjas yra saistomas iš Konstitucijos kylančių reikalavimų.

Įstatymų leidybos procesas – tai juridiškai reikšmingų veiksmų, būtinų, kad būtų priimtas įstatymas, visuma. Šie veiksmai atliekami tam tikra griežta logine ir laiko seka. Tik pasibaigus vienai stadijai nuosekliai prasideda kita stadija. Konstitucijoje įtvirtintos šios įstatymų leidybos procedūros stadijos: įstatymų leidybos iniciatyvos teisės įgyvendinimas (68 straipsnis); įstatymų projektų svarstymas (72 straipsnis); įstatymų priėmimas (69 straipsnis); įstatymų promulgavimas ir įsigaliojimas (70–72 straipsniai).

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal Konstitucijoje nustatytą *priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką* reiškia, kad būtina išsiaiškinti, ar priimant, pasirašant, paskelbiant įstatymą ar kitą teisės aktą buvo laikomasi Konstitucijoje, Seimo statute, įstatymuose nustatytų reikalavimų, ar buvo nustatyta tokia įstatymo ar kito teisės akto įsigaliojimo tvarka, kuri numatyta Konstitucijoje ir įstatymuose.

Įstatymų leidybos procesas prasideda *iniciatyvos* pareiškimu. Tai daryti gali tik Konstitucijoje nurodyti subjektai, turintys įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Pagal Konstitucijos 68 straipsnį įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, taip pat 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Konstitucijos 67, 69, 70 straipsnių, 94 straipsnio 2 punkto nuostatas sistemiškai aiškinant su Konstitucijos 68 straipsnio nuostatomis, konstatuotina, kad pagal Konstituciją Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, neatlieka teisės aktų rengimo funkcijos. Pagal Konstituciją šią funkciją vykdo Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Lietuvos Respublikos piliečiai, įgyvendindami jiems Konstitucijos 68 straipsnyje suteiktą įstatymų leidybos iniciatyvos teisę[109].

Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalies formuluotės „įstatymų iniciatyvos teisė“, kaip ir 69 straipsnio 1 dalies formuluotės „įstatymai Seime priimamai“, negalima aiškinti taikant vien lingvistinį metodą, pažodžiui, esą nurodytieji subjektai gali inicijuoti tik įstatymo galią ir formą turinčių teisės aktų priėmimą Seime. Šios konstitucinės nuostatos reiškia, kad tik Konstitucijos 68 straipsnyje nurodyti subjektai turi įstatymų ir kitų Seimo teisės aktų priėmimo iniciatyvos teisę, išskyrus pačioje Konstitucijoje nustatytus atskirus atvejus, kai kitų nei įstatymai Seimo teisės aktų projektus tam tikru klausimu Seimui gali pateikti kiti subjektai, nei nurodytieji Konstitucijos 68 straipsnyje (kaip antai pagal Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalį teisę pateikti kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus turi Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, inicijuodamas tam tikrų Seimo sprendimų priėmimą). Taigi įstatymų ir

[108] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-27, Nr. 10540.

[109] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 18-5564.

kitų Seimo priimamų teisės aktų leidybos iniciatyvos teisę turi tik subjektai, nurodyti Konstitucijoje. Kiti subjektai tokios teisės neturi. Seimas negali įstatymais išplėsti subjektų, turinčių įstatymų ir kitų Seimo priimamų teisės aktų leidybos iniciatyvos teisę, sąrašo. Mokslo ir studijų įstatymo 38 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį sprendimą dėl valstybinio universiteto reorganizavimo Seimas priima universiteto tarybos teikimu, Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, nes įgaliojimai inicijuoti šio Seimo sprendimo priėmimą buvo suteikti subjektui – universiteto tarybai, – kuris pagal Konstituciją, *inter alia* jos 68 straipsnį, neturi įstatymų ir kitų Seimo teisės aktų priėmimo iniciatyvos teisės. Tokiu teisiniu reguliavimu buvo pažeistas iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas priimant teisės aktus paisyti teisėkūros procedūrinių reikalavimų, *inter alia* laikytis iš Konstitucijos kylančių reikalavimų įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo iniciatyvai[110].

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė įgyvendinama pateikiant Seimui įstatymo, kito Seimo priimamo teisės akto projektą. Konstitucijos 68 straipsnyje įtvirtinta *bendroji norma*, kad įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Seimo nariai, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, taip pat 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Ši konstitucinė norma nereiškia, kad visi joje nurodyti subjektai turi teisę inicijuoti bet kokio įstatymo ir kito Seimo teisės akto priėmimą. Greta nurodytos bendrosios normos Konstitucijoje yra *specialiųjų normų*, pagal kurias atitinkamų įstatymų projektus gali inicijuoti tik Vyriausybė, tik Respublikos Prezidentas ar tik Seimo narių grupė.

Antai pagal Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktą Seimas gali steigti, panaikinti ministerijas tik Vyriausybės siūlymu. Vadinasi, nei atskiri Seimo nariai, nei Respublikos Prezidentas, turintys įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, negali Seimui teikti įstatymo projekto, numatančio ministerijos įsteigimą, reorganizavimą ar panaikinimą. Konstitucijos 130 straipsnyje nustatyta, kad valstybės biudžeto projektą sudaro Vyriausybė, – ši konstitucinė norma reiškia, kad tik Vyriausybė turi teisę pateikti Seimui valstybės biudžeto įstatymo projektą, kiti subjektai tokios teisės neturi. Iš Konstitucijos 132 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad biudžetiniais metais Seimas gali pakeisti biudžetą, kad biudžetas keičiamas tokia pačia tvarka, pagal kurią sudaromas, priimamas ir patvirtinamas, kyla *inter alia* tai, kad Seimo priimto valstybės biudžeto įstatymo pakeitimo projektą Seimui gali pateikti tik Vyriausybė. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimas įstatymais ir kitais teisės aktais negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų suvaržyta Vyriausybės teisė savarankiškai rengti valstybės biudžeto projektą[111]. Dar viena labai svarbi specialioji norma įtvirtinta Konstitucijos 128 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad sprendimus dėl valstybinės paskolos ir valstybės kitų esminių turtinių įsipareigojimų priima Seimas Vyriausybės siūlymu. Taigi atitinkamo Seimo teisės akto priėmimą gali inicijuoti tik Vyriausybė, kiti įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turintys subjektai to padaryti negali.

[110] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 29 d. nutarimas. TAR, 2018-06-29, Nr. 10929.

[111] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 72-3080.

Konstitucijoje yra specialiųjų normų, nustatančių, kad tam tikrų įstatymų ir kitų Seimo teisės aktų priėmimą gali inicijuoti tik Respublikos Prezidentas. Antai pagal 84 straipsnio 2 punktą Respublikos Prezidentas turi įgaliojimus pasirašyti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir teikti jas Seimui ratifikuoti. Šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtinti du savarankiški Respublikos Prezidento įgaliojimai: pirma, pasirašyti tarptautines sutartis; antra, teikti jas ratifikuoti Seimui. Pagal 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių 7 straipsnio 2 dalies a punktą tarptautines sutartis gali sudaryti ne tik valstybių vadovai, bet ir vyriausybių vadovai bei užsienio reikalų ministrai. Jie gali sudaryti tarptautines sutartis nereikalaujant iš jų pateikti atitinkamus įgaliojimus atstovauti savo valstybei[112]. Konstitucijos 84 straipsnio 2 punkto norma, nustatanti Respublikos Prezidento įgaliojimus teikti Seimui ratifikuoti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, reiškia, kad tik Respublikos Prezidentas gali inicijuoti įstatymo dėl tam tikros Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties priėmimą, taip pat ir įstatymo dėl tam tikros Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ratifikavimo, kurią pasirašė Ministras Pirmininkas ar užsienio reikalų ministras, priėmimą. Nei Ministras Pirmininkas, nei užsienio reikalų ministras neturi teisės savo pasirašytų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių teikti Seimui ratifikuoti. 1991 m. gegužės 12 d. priimto įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“[113] nuostatas, kad „Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo nutarimu pateikia ratifikuoti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai“, Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarimu pripažino prieštaraujančiomis Konstitucijos 84 straipsnio 2 punktui[114].

Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 8 punktą tik Respublikos Prezidentas turi teisę teikti Seimui Ministro Pirmininko kandidatūrą; pagal 84 straipsnio 12 punktą tik Respublikos Prezidentas gali teikti Seimui Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą, o pagal šio straipsnio 11 punktą – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko kandidatūrą; Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkte nustatyta, kad valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras Seimui teikia tik Respublikos Prezidentas. Konstitucinis Teismas 1998 m. balandžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad „įstatymų leidybos iniciatyvos teisė tiek pagal doktriną, tiek pagal Seimo statuto normų turinį siejama su teisės kuriamąja veikla, bet ne su valstybės pareigūnų skyrimu“, vadinasi, Respublikos Prezidentas, teikdamas Seimui asmens kandidatūrą būti paskirtam į Konstitucijoje ar įstatymuose nurodytas pareigas, įgyvendina ne įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, bet kitą teisę – teikti Seimui valstybės pareigūnų kandidatūras[115]. Nurodytos konstitucinės nuostatos, pagal kurias Konstitucijoje nurodytų tam tikrų valstybės pareigūnų ir teismų pirmininkų kandidatūras Seimui teikia Respublikos Prezidentas, reiškia, kad

[112] 1969 m. gegužės 23 d. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės Lietuvoje įsigaliojo 1992 m. vasario 14 d. Paskelbta *ibid.*, 2002, Nr. 13-480.

[113] *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 16-415.

[114] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.

[115] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1998, Nr. 39-1044.

nesant tokio teikimo Seimas negali priimti teisės aktų, kuriais asmenys būtų paskirti į Konstitucijoje nurodytas tam tikras pareigas.

Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkto nuostatos, nustatančios, kad valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras Seimui teikia Respublikos Prezidentas ir kad Respublikos Prezidentas gali teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą jais, suponuoja ir ypatingą nurodytų asmenų atleidimo iš pareigų tvarką. Kalbame apie Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkto ir 75 straipsnio, pagal kurį Seimas gali atleisti iš pareigų Seimo skirtus ar rinktus pareigūnus pareikšdamas jais nepasitikėjimą, santykį. Pagal Konstitucijos 75 straipsnį iniciatyva pareikšti nepasitikėjimą Seimo paskirtu ar rinktu pareigūnu gali kilti Seime. Seimo statute[116] nustatyta, kad pasiūlymą atleisti valstybės institucijos vadovą, kurį skiria Seimas, išskyrus Konstitucijoje nustatytus apkaltos proceso atvejus, svarstomas, kai tai motyvuotu raštu pateikia Seimo valdyba, komitetas ar ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių (Seimo statuto 217 straipsnio 1 dalis); sprendimas atleisti valstybės institucijų vadovus pareiškus jiems nepasitikėjimą priimamas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma (Seimo statuto 218 straipsnio 3 dalis). Konstitucijos 75 straipsnyje įtvirtinta norma, pagal kurią Seimas gali atleisti iš pareigų Seimo skirtus ar rinktus pareigūnus pareikšdamas jais nepasitikėjimą, laikytina *bendrąja* teisės norma, o 84 straipsnio 13 punkto norma, nustatanti Respublikos Prezidento teisę teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, Lietuvos banko valdybos pirmininku, yra *specialioji* norma. Tai, mūsų nuomone, reiškia, kad valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko atžvilgiu nepasitikėjimo procedūra negali kilti Seime, kad nepasitikėjimą nurodytais pareigūnais gali inicijuoti tik Respublikos Prezidentas. Vadinasi, Seimo nutarimo, kuriuo valstybės kontrolierius, Lietuvos banko valdybos pirmininkas yra atleidžiami iš pareigų Seimui pareiškus nepasitikėjimą, priėmimą inicijuoti gali tik Respublikos Prezidentas. Aiškinimas, kad pagal Konstitucijos 75 straipsnį iniciatyva pareikšti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, Lietuvos banko valdybos pirmininku esą gali kilti Seime, kad Seimas esą gali nutarti pareikšti jais nepasitikėjimą ir taip juos atleisti iš pareigų, nelaikytinas konstituciškai pagrįstu, nes toks aiškinimas paneigtų Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkto nuostatas, pagal kurias nepasitikėjimą nurodytais asmenimis gali inicijuoti Respublikos Prezidentas. Konstitucinė nuostata, kad Respublikos Prezidentas gali inicijuoti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, Lietuvos banko valdybos pirmininku, aiškintina kaip reiškianti, kad ši teisė priklauso tik Respublikos Prezidentui, kad kiti subjektai tokios teisės neturi. Tai teigdami vadovaujamės visuotinai priimtu principu *lex specialis derogat legi generali* – esant bendrosios ir specialiosios normų konkurencijai taikoma specialioji norma[117]. Specialioji teisės norma, reguliuojanti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, Lietuvos banko valdybos pirmininku, kaip minėta, yra nustatyta Konstitucijos 84 straipsnio 13 punkte. Tokia teisinė konstrukcija skirta užtikrinti valdžių padalijimą ir jų pusiausvyrą, kai viena valstybės valdžios

[116] Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Ibid.*, 1994, Nr. 15-249.

[117] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 88-2724.

institucija turi galimybę atsverti kitą valstybės valdžios instituciją. Kartu tai papildoma garantija valstybės kontrolieriui, Lietuvos banko valdybos pirmininkui, kad jie nebus atleisti vien Seimo sprendimu pareiškus jiems nepasitikėjimą.

Konstitucijoje yra nuostatų, nustatančių, kad asmenį į tam tikras pareigas skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Antai pagal Konstitucijos 84 straipsnio 14 punktą kariuomenės vadą ir saugumo tarnybos vadovą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad Respublikos Prezidentas negali vienasmeniškai paskirti ir atleisti kariuomenės vado, saugumo tarnybos vadovo, – prieš tai Respublikos Prezidentas dekretu turi kreiptis į Seimą ir gauti Seimo pritarimą paskirti ar atleisti nurodytus asmenis. Jeigu Seimas nepritaria Respublikos Prezidento siūlomoms kandidatūroms, Respublikos Prezidentas negali jų paskirti, o jeigu Seimas nepritaria jų atleidimui, – Respublikos Prezidentas negali jų atleisti. Tai dar viena Konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principo išraiška. Kita vertus, tai yra papildoma garantija kariuomenės vadui ir saugumo tarnybos vadovui, kad Respublikos Prezidentas vienasmeniškai negali jų atleisti iš pareigų, tam būtinas išankstinis Seimo sutikimas.

Jeigu Seimas ir Respublikos Prezidentas, priimdami teisės aktus paskirti asmenį į Konstitucijoje nurodytas pareigas ar iš jų atleisti, nepaisytų nurodytų konstitucinių reikalavimų, jų priimti teisės aktai galėtų būtų pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai pagal priėmimo tvarką.

Respublikos Prezidento įgaliojimai teikti Seimui asmens kandidatūrą į tam tikras pareigas gali būti nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose[118]. Spręsdamas, ar paskirti į pareigas asmenį, kurio kandidatūrą pagal Konstituciją ar tam tikrus įstatymus Seimui teikia Respublikos Prezidentas, Seimas negali pakeisti Respublikos Prezidento pateiktos kandidatūros. Tokią doktrininę nuostatą Konstitucinis Teismas suformavo išnagrinėjęs, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 1997 m. vasario 25 d. nutarimo „Dėl V. Nikitino atleidimo iš generalinio prokuroro pareigų“ 2 punktas. Ginčijamo Seimo nutarimo priėmimo metu galiojusiame Konstitucijos 118 straipsnyje (1992 m. spalio 25 d. redakcija) konkreti generalinio prokuroro ir kitų prokurorų skyrimo tvarka nebuvo nustatyta, ją nustatyti turėjo įstatymas. Ji buvo nustatyta Teismų įstatymo 66 straipsnio 1 dalyje (1994 m. spalio 24 d. redakcija), pagal kurią „generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Lietuvos Respublikos Seimas Respublikos Prezidento teikimu“, taip pat Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 3 dalyje (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija), kurioje buvo nustatyta, kad „generalinį prokurorą septyneriems metams skiria ir atleidžia Lietuvos Respublikos Seimas Respublikos Prezidento teikimu“. Seimas 1994 m. gruodžio 21 d. nutarimu, atsižvelgdamas į Respublikos Prezidento teikimą, generaliniu prokuroru paskyrė V. Nikitiną. Lietuvos Respublikos Prezidentas 1997 m. vasario 17 d. dekretu teikė Seimui atleisti V. Nikitiną iš generalinio prokuroro pareigų ir laikinai, iki bus paskirtas generalinis prokuroras, pavesti generalinio prokuroro pavaduotojui A. Paulauskui eiti generalinio prokuroro pareigas. Tačiau Seimo narys J. Razma Respublikos Prezidento dekreto pagrindu parengė atitinkamą

[118] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 56-2766.

Seimo nutarimo projektą, kuriame vietoj Respublikos Prezidento dekrete nurodytos A. Paulausko pavardės įrašė V. Nikitino pavardę. Seimas priėmė būtent tokį nutarimą – generalinio prokuroro pareigas laikinai eiti pavedė ne Respublikos Prezidento pateiktam asmeniui, o kitam asmeniui, kurį pasiūlė Seimo narys. Spręsdamas, ar ginčijamas Seimo nutarimas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad kol įstatymas galioja, jis privalomas visiems, taip pat ir įstatymų leidėjui Seimui; laikytis galiojančių įstatymų yra Seimo ir Seimo narių konstitucinė pareiga. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad paskyrimas laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas, kaip ir paskyrimas eiti jas nuolat, yra glaudžiai susiję. Asmens paskyrimas laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas reiškė, kad jis įgijo visas generalinio prokuroro teises, taip pat ir procesines. Taigi teikti Seimui asmenį laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas galėjo tas pats subjektas, kuris turėjo teisę teikti Seimui generalinio prokuroro kandidatūrą. Pagal tuo metu galiojusius Teismų įstatymą ir Prokuratūros įstatymą generalinio prokuroro kandidatūrą teikti Seimui turėjo teisę Respublikos Prezidentas, vadinasi, tik jis turėjo teisę teikti Seimui kandidatūrą asmens, kuris laikinai eis generalinio prokuroro pareigas. Seimas privalėjo šią kandidatūrą svarstyti ir turėjo teisę šiai kandidatūrai pritarti ar nepritarti. Tačiau Seimas pagal Seimo nario siūlymą laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas paskyrė kitą asmenį, – taip buvo pažeistos minėtais įstatymais nustatytos Respublikos Prezidento galios. Seimo nutarimo nuostatą, kuria Seimas pavedė laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas ne asmeniui, kurio kandidatūrą Seimui pateikė Respublikos Prezidentas, o kitam asmeniui, Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai[119].

Iš Konstitucijos kylančių ir Seimo statute nustatytų teisinių procedūrų Seimas privalo laikytis ir spręsdamas, ar panaikinti Seimo nario imunitetą. Seimo nario imunitetas yra viena iš Konstitucijoje įtvirtintų Seimo nario veiklos garantijų[120]. Pagal Konstitucijos 62 straipsnio 2 dalį „Seimo narys be Seimo sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė." Seimo narių, įgyvendinančių jiems Konstitucijos ir įstatymų pavestas pareigas, imunitetas turi užtikrinti, kad Seimas galės nekliudomai vykdyti Konstitucijoje nustatytas funkcijas[121]. Seimo nario teisė į laisvę ir asmens neliečiamybė jo kadencijos laikotarpiu gali būti ribojama tik Seimo sutikimu[122]. Spręsdamas, ar duoti sutikimą Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, Seimas negali nepaisyti asmens teisės į teisingą teisinį procesą, *inter alia* asmens teisės būti išklausytam. Ši teisė turi būti reali. Nurodytų reikalavimų nesilaikymas gali būti pagrindas pripažinti Seimo rezoliuciją dėl sutikimo patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn prieštaraujančia Konstitucijai. Antai Seimas, spręsdamas, ar duoti sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį R. A. Ručį, tai leidžiančią rezoliuciją priėmė nedalyvaujant nei pačiam Seimo nariui R. A. Ručiui, nei kitam jo įgaliotam Seimo nariui. Nagrinėjant bylą Konstituciniame Teisme, paaiškėjo, kad Seimo 2015 m. kovo

[119] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1998, Nr. 39-1044.
[120] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 105-3894.
[121] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 39-1105.
[122] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 10-295.

24 d. posėdyje, kuriame svarstyta ir priimta ginčijama rezoliucija, R. A. Ručys nedalyvavo dėl sveikatos sutrikimo: po apsilankymo Seimo medicinos punkte greitosios medicinos pagalbos automobiliu jis buvo nuvežtas į Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikų Priėmimo-skubios pagalbos skyrių. Seimo posėdyje nesiaiškinta, kokios yra Seimo nario R. A. Ručio nedalyvavimo Seimo posėdyje priežastys, netikrintos galimai žinomos jo nedalyvavimo priežastys, taip pat nesiaiškinta, kokia yra jo valia dėl įgaliojimo jam atstovauti kitam Seimo nariui. Pagal Seimo statuto 23 straipsnio (su 2008 m. liepos 3 d. pakeitimais) 6 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą diskusija dėl Seimo rezoliucijos projekto, rengiama Seimo posėdyje svarstant Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimą, be išlygų siejama su *inter alia* būtent to Seimo nario, kurio asmens neliečiamybės atėmimo klausimas sprendžiamas, arba kito jo įgalioto Seimo nario dalyvavimu šioje diskusijoje; tokiu teisiniu reguliavimu užtikrinama galimybė tam Seimo nariui būti išklausytam (tiesiogiai ar per kitą jo įgaliotą Seimo narį) prieš galutinai išsprendžiant jo asmens neliečiamybės atėmimo klausimą, taip pat sudaromos prielaidos kitiems Seimo nariams tinkamai apsispręsti prieš galutinį balsavimą dėl to Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo. Nurodyta Seimo statuto 23 straipsnio nuostata suponuoja, kad Seimo posėdyje svarstant Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimą turi būti užtikrinama reali to Seimo nario ar kito jo įgalioto Seimo nario galimybė pateikti Seimui savo paaiškinimus ir atsakyti į Seimo narių klausimus. Seimo rezoliucijos dėl Seimo nario neliečiamybės atėmimo projektas šiems asmenims nedalyvaujant gali būti svarstomas tik tuo atveju, jei jie atsisako tokios galimybės arba jų nedalyvavimo Seimo posėdyje priežastys nėra svarbios (nėra pateisinamos). Taigi Seimas turėjo pareigą išsiaiškinti, kokios priežastys lėmė (galėjo lemti) Seimo nario, kurio neliečiamybės atėmimo klausimas svarstomas ir sprendžiamas Seimo posėdyje, ar kito jo įgalioto Seimo nario nedalyvavimą tame Seimo posėdyje, taip pat pareigą svarstyti ir spręsti, ar Seimo nario ar kito jo įgalioto Seimo nario nedalyvavimo Seimo posėdyje sprendžiant minėtą klausimą priežastys yra svarbios. Seimas nurodytų aplinkybių nesiaiškino. Byloje nebuvo duomenų, kad Seimo narys R. A. Ručys, siekdamas nedalyvauti minėtame Seimo posėdyje, galėjo elgtis nesąžiningai, piktnaudžiauti galimybe Seimo nariui nedalyvauti Seimo posėdyje dėl svarbių (pateisinamų) priežasčių, t. y. tame posėdyje nedalyvauti dėl kitų, neobjektyvių priežasčių (ne dėl sveikatos sutrikimo ir išvežimo dėl to iš Seimo rūmų į sveikatos įstaigą greitosios medicinos pagalbos automobiliu). Įvertinęs minėtų aplinkybių visumą, Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarime konstatavo, kad „priimant Seimo 2015 m. kovo 24 d. rezoliuciją, kuria Seimas sutiko, kad Seimo narys R. A. Ručys būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, būtų kitaip suvaržoma jo laisvė, *nepaisyta* Seimo statuto 23 straipsnio (su 2008 m. liepos 3 d. pakeitimais) 6 dalyje nustatytos Seimo sutikimo, be kurio Seimo narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti kitaip suvaržoma jo laisvė, davimo procedūros reikalavimo, kad Seimo posėdyje svarstant Seimo nario asmens neliečiamybės atėmimo klausimą šis Seimo narys arba kitas jo įgaliotas Seimo narys dalyvautų diskusijoje dėl atitinkamos Seimo rezoliucijos projekto“. Nesilaikius šio reikalavimo nebuvo už-

tikrinta Seimo nario, kurio neliečiamybės atėmimo klausimas spręstas, Seimo statute įtvirtinta teisė būti išklausytam Seimo posėdyje, pateikti Seimui savo paaiškinimus ir atsakyti į Seimo narių klausimus, be to, nesiaiškinta, kokios buvo jo nedalyvavimo priežastys ir ar jos laikytinos svarbiomis. Taip buvo padarytas esminis Seimo statuto 23 straipsnio (su 2008 m. liepos 3 d. pakeitimais) 6 dalyje nustatytos procedūros pažeidimas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 62 straipsnio 2 dalį, 69 straipsnio 1 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, Seimas, duodamas sutikimą patraukti Seimo narį baudžiamojon atsakomybėn, suimti, kitaip suvaržyti jo laisvę, privalo laikytis Seimo statute nustatytos tokio sutikimo davimo procedūros, o padarytas esminis šios procedūros pažeidimas kartu yra ir Konstitucijos nuostatų pažeidimas“, todėl Seimo 2015 m. kovo 24 d. rezoliucija *pagal priėmimo tvarką* buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijos 62 straipsnio 2 daliai, 69 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, Seimo statuto 23 straipsnio (su 2008 m. liepos 3 d. pakeitimais) 6 daliai[123].

Konstitucinę doktriną, kad Seimas, spręsdamas jo paskirtų valstybės pareigūnų atleidimo iš pareigų klausimą, turi laikytis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų procedūrų, Konstitucinis Teismas suformavo 2013 m. vasario 20 d. nutarime, priimtame išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas atleisti G. Vilkelį iš Seimo kanclerio pareigų[124]. G. Vilkelis į Seimo kanclerio pareigas penkeriems metams buvo paskirtas Seimo 2006 m. spalio 3 d. nutarimu. Seimo Pirmininkas A. Valinskas 2009 m. balandžio 27 d. inicijavo Seimo nutarimo „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ projektą. Tuo laiku G. Vilkelis sirgo, buvo laikinai nedarbingas. Projekte buvo numatyta, kad G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų diena laikyti pirmą darbo dieną pasibaigus nedarbingumo laikotarpiui. G. Vilkelis raštu buvo informuotas apie tai, kad jo atleidimo iš pareigų klausimas Seimo posėdyje bus svarstomas 2009 m. balandžio 28 d. Nors G. Vilkelis pranešė Seimui, kad jis nuo 2009 m. vasario 24 d. yra laikinai nedarbingas dėl nelaimingo atsitikimo kelyje iš darbo, todėl negalės dalyvauti Seimo 2009 m. balandžio 28 d. posėdyje, Seimas jo atleidimo klausimą sprendė jam nedalyvaujant. Seimo posėdyje svarstant Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimo „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ projektą, buvo akcentuojama, kad G. Vilkelis atleidžiamas pagal Seimo statuto 218 straipsnyje nustatytą pareigūno atleidimo procedūrą. Seimo posėdyje Seimo Pirmininkas A. Valinskas išdėstė kai kurias G. Vilkelio atleidimo iš pareigų priežastis. Seimo 2009 m. balandžio 28 d. vakariniame nenumatytame plenariniame posėdyje po pakartotinio slapto balsavimo dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų Seimas pritarė jo atleidimui, – G. Vilkelis pirmą darbo dieną pasibaigus jo nedarbingumo laikotarpiui neteko Seimo kanclerio pareigų. Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarime G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų teisinis pagrindas nebuvo nurodytas. G. Vilkelis nesutiko su atleidimu ir kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, o šis kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti,

[123] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-27, Nr. 10540.

[124] Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 49-1942.

ar Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas 2013 m. vasario 20 d. nutarime[125] konstatavo, kad Seimo kancleris yra valstybės institucijos vadovas, kurį skiria Seimas, todėl jo atleidimui taikoma Seimo statuto 218 straipsnyje nustatyta atleidimo procedūra, pagal kurią asmuo, kurio atleidimo klausimas svarstomas, *turi turėti galimybę dalyvauti diskusijoje dėl atleidimo*: iki 30 minučių – kalbėti, iki 30 minučių – atsakyti į klausimus, t. y. *jis turi turėti realią galimybę pateikti Seimui savo paaiškinimus ir atsakyti į Seimo narių klausimus*. G. Vilkelis nuo 2009 m. vasario 24 d. iki 2009 m. gegužės 28 d. buvo laikinai nedarbingas dėl nelaimingo atsitikimo kelyje iš darbo, todėl Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nenumatytame plenariniame posėdyje nedalyvavo; iš Seimo narių kalbų Seimo posėdyje matyti, jog Seimo nariai buvo informuoti, kad G. Vilkelis Seimo nutarimo „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ projekto svarstymo metu yra laikinai nedarbingas. Taigi Seimo 2009 m. balandžio 28 d. posėdyje G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų klausimas buvo svarstomas jam nedalyvaujant ir jo neišklausius. Įvertinęs minėtų aplinkybių visumą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad atleidžiant G. Vilkelį iš pareigų buvo nepaisoma Seimo statuto 218 straipsnio 2 dalyje nustatytos Seimo skiriamo valstybės institucijos vadovo atleidimo iš pareigų tvarkos, pagal kurią pareigūnas, kurio atleidimo klausimas svarstomas, turi turėti realią galimybę pateikti Seimui savo paaiškinimus ir atsakyti į Seimo narių klausimus. Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ *pagal priėmimo tvarką* buvo pripažintas prieštaraujančiu Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 218 straipsnio 2 daliai. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad pagal Konstitucijos 75 straipsnį Seimas turi teisę atleisti iš pareigų savo skirtus ar rinktus pareigūnus pareiškęs jais nepasitikėjimą. G. Vilkelis, kuris yra Seimo skiriamas valstybės institucijos vadovas, iš Seimo kanclerio pareigų buvo atleistas dėl to, kad prarado Seimo pasitikėjimą. Seimo kancleris, kaip Seimo skiriamas valstybės institucijos vadovas, yra Konstitucijos 75 straipsnyje minimas Seimo skiriamas pareigūnas, todėl atleidžiant Seimo kanclerį iš pareigų tuo pagrindu, kad jis prarado Seimo pasitikėjimą, turėjo būti paisoma Konstitucijos 75 straipsnio reikalavimų. Kitaip tariant, Seimas galėjo G. Vilkelį atleisti iš pareigų pareiškęs jam nepasitikėjimą, kaip tai numatyta Konstitucijos 75 straipsnyje. O pagal Konstitucijos 75 straipsnį parlamento nustatytas nepasitikėjimo pareiškimo procedūros reglamentavimas turi būti toks, kad būtų užtikrintas tinkamas teisinis procesas, *inter alia* reiškiantis, jog pareigūnas, kuriam reiškiamas nepasitikėjimas, turėtų realią galimybę pateikti Seimui savo paaiškinimus ir Seimo posėdyje atsakyti į argumentus, kuriais grindžiamas nepasitikėjimas juo. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“ *pagal priėmimo tvarką* prieštarauja Konstitucijos 75 straipsniui. Priminęs, kad pagal Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalį įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros, Teismas pabrėžė, kad Seimo priimami poįstatyminiai teisės aktai turi būti priima-

[125] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Ibid.*, 2013, Nr. 20-975.

mi laikantis Seimo statute nustatytų teisės aktų priėmimo taisyklių. Kadangi Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijos 75 straipsniui, Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 218 straipsnio 2 daliai, Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad nurodytas Seimo nutarimas *pagal priėmimo tvarką* prieštarauja taip pat Konstitucijos 69 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė įgyvendinama pateikiant Seimui įstatymo ir kito Seimo priimamo teisės akto projektą ar raštu suformuluojant naują esminę įstatymo ar kito Seimo teisės akto idėją dėl jų leidybos. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisės įgyvendinimas nėra tas pats, kas pastabų, pasiūlymų, pataisų, papildymų teikimas svarstant įstatymo projektą. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad tai yra skirtingos įstatymų leidybos proceso stadijų dalys; įstatymų leidybos iniciatyvos teisės paskirtis – inicijuoti įstatymų leidybos procesą, ji įgyvendinama pateikiant Seimui įstatymo projektą; pastabų, pasiūlymų, pataisų, papildymų teikimas įstatymo projekto svarstymo stadijoje nelaikytinas įstatymų leidybos iniciatyva, nes ji jau buvo įgyvendinta[126]. Kai įstatymų leidybos iniciatyvos teisės Seime subjektas pateikia įstatymo ar kito Seimo priimamo teisės akto projektą, Seimui iškyla pareiga pradėti jį svarstyti[127]. *Jeigu įstatymą inicijavo subjektas, neturintis tokios teisės, įstatymas ir kitas teisės aktas gali būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką*.

Tokią doktriną Konstitucinis Teismas suformavo 2014 m. sausio 24 d. nutarime[128], priimtame išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 2006 m. balandžio 25 d. priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo[129]. Pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį „sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę pateikti Seimui ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė arba ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų“. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog nurodyta Konstitucijos nuostata reiškia, kad jokie kiti subjektai neturi teisės pateikti Seimui sumanymo pakeisti ar papildyti Konstituciją. Seimo komitetai ar kiti struktūriniai padaliniai, Seimo pavedimu svarstydami ne mažesnės kaip 1/4 Seimo narių grupės ar ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų Seimui pateiktą Konstitucijos pataisos projektą, neturi teisės iš esmės pakeisti projekto turinio ir negali tokio iš esmės pakeisto Konstitucijos pataisos projekto pateikti svarstyti ir priimti Seimui. Galimi tik tokie pateikto Konstitucijos pataisos projekto pakeitimai, kurie iš esmės nekeičia pasiūlyto reguliavimo tikslų, jo apimties, reguliavimo priemonių ir kt., o yra daromi tik dėl to, kad Konstitucijos pataisos projektas būtų geriau suredaguotas lietuvių kalbos ir teisės technikos požiūriu. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų svarstyti ir priimti Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, kitų Seimo komitetų ir struktūrinių padalinių pateiktų Konstitucijos pataisų projektų, jeigu jų turinys iš esmės skiriasi nuo tų projektų, kuriuos Seimui pateikė ne mažesnė kaip

[126] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 9-289.

[127] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. TAR, 2015-11-19, Nr. 18423.

[128] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *Ibid.*, 2014-01-24, Nr. 478.

[129] *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 48-1701.

1/4 Seimo narių grupė ar ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų. Nors Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Seimui pateikė didesnė nei 1/4 Seimo narių grupė, tačiau Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, svarstydamas įstatymo projektą, iš esmės pakeitė jo turinį: įtraukė į projektą naujų nuostatų, nustatė kitokį teisinį reguliavimą, negu tas, kurį siūlė Seimo narių grupė. Toks Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto parengtas Konstitucijos pataisos projektas buvo pateiktas Seimui, o Seimas jį priėmė. Taigi Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymo projektą parengė ir Seimui pateikė subjektas, kuris pagal Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalį tokių įgaliojimų neturi. Konstitucinis Teismas nutarė, kad taip buvo pažeista Konstitucijoje nustatyta jos keitimo tvarka, dėl to Seimo 2006 m. balandžio 25 d. priimtas įstatymas dėl Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalies pakeitimo prieštarauja Konstitucijai *pagal priėmimo tvarką*.

Minėta, kad Konstitucijoje nustatyti reikalavimai įstatymų leidybos iniciatyvai taikytini inicijuojant ne tik įstatymo galią ir formą turinčių teisės aktų, bet ir kitų Seimo teisės aktų – nutarimų, rezoliucijų, pareiškimų ir kt. – priėmimą. Vadinasi, jeigu Seimo nutarimo ar kito poįstatyminio teisės akto priėmimą inicijavo subjektas, kuris pagal Konstituciją neturi tokios teisės, toks teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Būtent tokio reikalavimo nesilaikymas buvo pagrindas Konstituciniam Teismui konstatuoti, kad Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas „Dėl pritarimo Lietuvos sporto universiteto reorganizavimui prijungimo prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto būdu“[130] prieštarauja Konstitucijai. Pagal Mokslo ir studijų įstatymo 38 straipsnio 1 dalį sprendimą dėl valstybinio universiteto reorganizavimo Seimas priima Vyriausybės teikimu, įvertinęs universiteto tarybos nuomonę. Taigi priimdamas sprendimą dėl valstybinio universiteto reorganizavimo Seimas turi paisyti dviejų reikalavimų: tokį sprendimą Seimas gali priimti tik gavęs atitinkamą Vyriausybės teikimą ir tik įvertinęs universiteto tarybos nuomonę. Seimui priimant sprendimus dėl valstybinių universitetų reorganizavimo minėtų reikalavimų turi būti laikomasi nepriklausomai nuo to, kaip juose išreiškiamas Seimo sprendimas dėl reorganizavimo: pritariama valstybinio universiteto reorganizavimui, kartu numatant jam vykdyti reikalingus veiksmus (*inter alia* parengti būtinus dokumentus), ar nusprendžiama valstybinį universitetą reorganizuoti, kartu patvirtinant reorganizavimui vykdyti būtinus dokumentus. Sprendžiant, ar ginčijamas Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas neprieštarauja Konstitucijai, buvo svarbu nustatyti, ar faktiškai buvo laikomasi Mokslo ir studijų įstatyme nurodytų reikalavimų. Paaiškėjo, kad Vyriausybės teikimo Seimui dėl Lietuvos sporto universiteto reorganizavimo prijungiant jį prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto nebuvo. Seimo nutarimo projektą Seimui pateikęs Seimo narys E. Jovaiša teigė, kad jis vadovavosi Vyriausybės 2017 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 947 „Dėl Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo plano įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, kad nurodytas Vyriausybės nutarimas esą

[130] Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. XIII-1021 „Dėl pritarimo Lietuvos sporto universiteto reorganizavimui prijungimo prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto būdu“. TAR, 2018-01-17, Nr. 702.

laikytinas Vyriausybės teikimu pertvarkyti valstybinių universitetų tinklą, be kita ko, reorganizuoti Lietuvos sporto universitetą jį prijungiant prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto. Tokie argumentai Konstitucinio Teismo neįtikino ir negalėjo įtikinti, nes pagal Mokslo ir studijų įstatymą Seimui turėjo būti pateiktas konkretus Vyriausybės siūlymas (teikimas) dėl Lietuvos sporto universiteto reorganizavimo. Seimo nario nurodytas Vyriausybės 2017 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr. 947 „Dėl Valstybinių universitetų tinklo optimizavimo plano įgyvendinimo priemonių patvirtinimo" nelaikytinas Vyriausybės teikimu, kurį numato Mokslo ir studijų įstatymas. Paaiškėjo ir tai, kad Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas, kuriuo nuspręsta reorganizuoti Lietuvos sporto universitetą prijungiant jį prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto, buvo priimtas nesilaikant ir kito Mokslo ir studijų įstatyme nustatyto reikalavimo – Seimas neįvertino numatomo reorganizuoti universiteto nuomonės. Konstitucinis Teismas 2018 m. birželio 29 d. nutarime konstatavo, kad Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas, kuriuo nuspręsta reorganizuoti Lietuvos sporto universitetą prijungiant jį prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto, *pagal priėmimo tvarką* prieštarauja Mokslo ir studijų įstatymo 8 straipsnio 1 daliai, 38 straipsnio 1 dalies nuostatai, kad sprendimą dėl valstybinio universiteto reorganizavimo Seimas priima Vyriausybės teikimu, įvertinęs universiteto tarybos nuomonę.

Spręsdamas, ar įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką (ir ne tik pagal priėmimo tvarką, bet ir pagal pasirašymo ir paskelbimo tvarką, taip pat ir pagal turinį), Konstitucinis Teismas tiria ne tik teisines, bet ir *faktines aplinkybes*, nes, nenustačius faktinių aplinkybių, būtų neįmanoma ištirti įstatymų, kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai[131]. Mokslinėje teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad „jeigu be faktų tyrimo neįmanoma išspręsti Konstitucinio teismo jurisdikcijai priskirto teisės klausimo, Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją *neturi teisės* jų netirti"[132]. Tačiau „tuo atveju, kai pareiškėjas yra teismas (kuris nagrinėdamas bylas ir siekdamas nustatyti tiesą pagal Konstituciją ir įstatymus turi būti aktyvus ir turi plačius įgaliojimus bei procesines priemones nustatyti faktines aplinkybes, kuriomis grindžiama abejonė dėl ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai ir (arba) įstatymams), Konstitucinis Teismas jas turėtų tirti tik tiek, kiek reikalinga pareiškėjo nustatytoms faktinėms aplinkybėms patikrinti ar patikslinti"[133].

Su būtinumu ištirti faktines Vyriausybės nutarimo ir įstatymo priėmimo aplinkybes Konstitucinis Teismas pirmą kartą susidūrė nagrinėdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 1999 m. gruodžio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio

[131] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 136-5529.

[132] KŪRIS, E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje:* tarptautinė konferencija, 2005 m. birželio 30–liepos 1 d., Vilnius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005, p. 51.

[133] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 136-6469.

pakeitimo įstatymas[134]. Šiuo įstatymu buvo įsteigtos kelios naujos savivaldybės, panaikinta viena iš iki tol buvusių, pakeistos kai kurių savivaldybių teritorijų ribos. Naujų savivaldybių įsteigimo bei jų teritorijas nustatančių įstatymų projektus rengė ir Seimui pateikė Vyriausybė. Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Vyriausybė, 1999 m. lapkričio 29 d. priimdama nutarimą pateikti Seimui naujas savivaldybes steigiančių ir savivaldybių teritorijų ribas keičiančių įstatymų projektus, nepažeidė teisės aktais nustatytos tvarkos. Kaip nustatomi Lietuvos Respublikos administraciniai teritoriniai vienetai ir jų ribos, reglamentuojama Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme, taip pat Vietos savivaldos įstatyme. Pagal Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 7 straipsnį savivaldybes steigia, esamas panaikina, taip pat jų teritorijų ribas bei centrus nustato ir keičia Seimas Vyriausybės teikimu; prieš kreipdamasi į Seimą, Vyriausybė atsižvelgia į gyvenamosios vietos bendruomenės nuomonę, savivaldybės tarybos siūlymus, organizuoja vietos gyventojų apklausą ir tik po to priima sprendimą kreiptis į Seimą. Pagal Vietos savivaldos įstatymo 15 straipsnio 30 punktą savivaldybės tarybos teikia siūlymus dėl savivaldybių teritorijų ribų keitimo. Ši nuostata reiškia ir tai, kad Vyriausybė privalo informuoti savivaldybes apie numatomus savivaldybių teritorijų ribų pakeitimus ir prašyti pateikti siūlymus dėl to. Nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad prieš priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą pateikti Seimui nurodyto įstatymo projektą, gyventojų apklausa nebuvo atlikta. Taigi nebuvo įvykdytas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatyme nustatytas reikalavimas. Tai buvo pagrindas Vyriausybės 1999 m. lapkričio 29 d. nutarimą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai pagal jo priėmimo tvarką. Nagrinėjant bylą paaiškėjo ir tai, kad Seimas, priimdamas ginčijamą įstatymą, kurio projektas jam buvo pateiktas ginčijamo Vyriausybės nutarimo pagrindu, neišsiaiškino ir nenagrinėjo savivaldybių tarybų siūlymų bei vietos bendruomenių nuomonės. Taigi Seimas nesilaikė Vietos savivaldos įstatyme nustatytų reikalavimų. Konstitucinis Teismas 2001 m. birželio 28 d. nutarimu pripažino, kad Seimo 1999 m. gruodžio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymas *pagal priėmimo tvarką* prieštarauja Konstitucijai[135]. Vadovaudamasis tokiais pačiais argumentais, Konstitucinis Teismas prieštaraujančiu Konstitucijai pripažino ir Seimo 1999 m. gruodžio 21 d. priimtą Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo *įgyvendinimo* įstatymą[136]. Ši situacija labai įdomi ir kitu aspektu. 1999 m. gruodžio 21 d. priimtą Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymą, kurį, kaip minėta, Konstitucinis Teismas 2001 m. birželio 28 d. nutarimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, Seimas pakeitė 2000 m.

[134] *Ibid.*,1999, Nr. 109-3176.

[135] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 56-1997.

[136] *Ibid.*

sausio 12 d. priimtu įstatymu[137], po to – 2000 m. kovo 16 d. priimtu įstatymu[138]. Taigi – dar iki nurodyto Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo. Akivaizdu, kad kol minėtas 1999 m. gruodžio 21 d. įstatymas nebuvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, Seimas turėjo teisę jį pakeisti. Taigi, kol Konstitucinis Teismas nagrinėjo, ar Konstitucijai neprieštarauja 1999 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas, jo normų turinys du kartus buvo pakeistas. Konstituciniam Teismui pripažinus, kad, 1999 m. gruodžio 21 d. priimant Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymą, buvo nesilaikoma jo priėmimo tvarkos ir dėl to jis prieštarauja Konstitucijai, *kyla klausimas, kaip konstitucingumo požiūriu vertinti Seimo 2000 m. sausio 12 d. priimtą įstatymą, kuriuo buvo pakeistas 1999 m. gruodžio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas; kaip konstitucingumo požiūriu vertinti Seimo 2000 m. kovo 16 d. priimtą Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymą*. Kitaip tariant, ar pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai *pagal priėmimo tvarką* pirminį įstatymą ir taip visą jį pašalinus iš Lietuvos teisės sistemos gali galioti pirminio įstatymo pataisos, padarytos iki jo pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai? Teisėkūros praktika rodo, kad gali. Minėtas 1999 m. gruodžio 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas buvo ne kartą keičiamas ir po to, kai Konstitucinis Teismas pripažino jį prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, t. y. kai visas šis įstatymas buvo pašalintas iš Lietuvos teisės sistemos[139]. Labai abejojame, ar tokiu atveju galima vadovautis prezumpcija, kad įstatymas ir kitas teisės aktas laikomas atitinkančiu Konstituciją, kol Konstitucinis Teismas nenutars kitaip. Pirminio įstatymo pataisa gali neprieštarauti Konstitucijai, bet Konstitucijai prieštarauja tai, kad keičiamas toks įstatymas, kurio Lietuvos teisės sistemoje jau nėra. Iš Lietuvos teisės sistemos jį išbraukė Konstitucinis Teismas 2001 m. birželio 28 d. nutarimu, kuriame konstatuota, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Į klausimą, ar galima įskiepyti medį, kurio nėra, kiekvienas atsakytų, kad to neįmanoma padaryti. Bet įstatymą, kurio nėra, pasirodo, galima „įskiepyti"?! Nors Konstitucinis Teismas kol kas nėra nagrinėjęs tokios situacijos ir konstitucinės doktrinos šiuo klausimu nėra, jo sprendimas, jeigu jis nagrinėtų nurodytą situaciją, gal galėtų būti toks: jeigu Konstitucinis Teismas pripažįsta pirminį įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal jo priėmimo tvarką, Seimas gali iš naujo priimti tokį įstatymą laikydamasis nustatytos įstatymo priėmimo tvarkos; tik toks, t. y. iš naujo priimtas įstatymas, vėliau gali būti keičiamas ir papildomas; pirminio įstaty-

[137] *Ibid.*, 2000, Nr. 6-154.

[138] *Ibid.*, 2000, Nr. 26-668.

[139] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 56-1997.

mo pataisos, padarytos iki Konstitucinio Teismo nutarimo, kad pirminis įstatymas prieštarauja Konstitucijai pagal priėmimo tvarką, po Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo turėtų būti panaikintos; pataisos gali būti daromos tik iš naujo priimtame pirminiame įstatyme.

Seimas, pagal Konstituciją turėdamas teisę įstatymais ir Seimo statutu reguliuoti įstatymų ir kitų Seimo teisės aktų priėmimo procedūrą, turi diskreciją, tačiau tai nustatydamas jis turi paisyti Konstitucijos normų ir principų[140]. Pagal Konstituciją, *inter alia* jos 5 straipsnio 2, 3 dalis, konstitucinius teisinės valstybės, atsakingo valdymo principus, Seimas, įgyvendindamas Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalyje, 76 straipsnyje įtvirtintus įgaliojimus reglamentuoti įstatymų leidybos procedūrą, privalo Seimo statute ir įstatymuose nustatyti tokį įstatymų leidybos proceso teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrintas šio proceso viešumas ir skaidrumas, sudarytos prielaidos užtikrinti įstatymų ir kitų Seimo aktų kokybę[141]. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad konstitucinis atsakingo valdymo principas, aiškinamas kartu su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvu, suponuoja *teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimus*, kurių privalo laikytis *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos. Tokių reikalavimų paisymas priimant teisės aktus yra būtina visuomenės pasitikėjimo valstybe ir teise bei valdžios atsakomybės visuomenei sąlyga; jis sudaro prielaidas įtraukti visuomenę į sprendimų, susijusių su viešaisiais interesais, priėmimo procesą, *inter alia* sudarant galimybę susipažinti su rengiamais teisės aktų projektais ir kita su jais susijusia informacija, taip įgyvendinant *inter alia* Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtintas piliečių teises dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus[142]. Kita vertus, siekiant apsaugoti valstybės paslaptį sudarančią informaciją, išvengti grėsmės konstitucinei santvarkai, gynybinei galiai, kitiems svarbiems interesams, „galimi ir tokie konstituciškai pateisinami atvejai, kai įstatymu gali būti numatytas ir neviešas Vyriausybės teisės aktų leidybos procesas“[143].

Priimant įstatymus ir kitus teisės aktus negalima ignoruoti jokios Konstitucijoje, įstatymuose ar Seimo statute įtvirtintos įstatymų leidybos proceso stadijos ar įstatymų priėmimo taisyklės; būtinybė įstatymus priimti nuosekliai laikantis įstatymų leidybos proceso stadijų ir taisyklių kyla iš Konstitucijos[144]. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „pagal Konstituciją, *inter alia* jos 5 straipsnio 2, 3 dalis, konstitucinius teisinės valstybės, atsakingo valdymo principus, siekiant užtikrinti priimamų įstatymų kokybę, *inter alia* juose nustatyto teisinio reguliavimo atitiktį aukštesnės teisinės galios aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, jo aiškumą ir nepriešta-

[140] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. TAR, 2015-11-19, Nr. 18423.

[141] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. Konstitucinio Teismo nutarime nurodyta, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas Teisės aktų registre turi būti oficialiai paskelbtas 2019 m. gruodžio 2 d.

[142] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2016-07-08, Nr. 19478.

[143] *Ibid*.

[144] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 23-853.

ringumą, taip pat visos teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną, įstatymų leidybos procesas, ypač įstatymų projektų svarstymo stadija, turi būti reglamentuojamas taip, kad būtų sudarytos prielaidos svarstant įstatymų projektus tinkamai įvertinti juose numatomo teisinio reguliavimo turinį ir pasekmes“[145]. Aiškindamas Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalies, 76 straipsnio nuostatas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimas, leisdamas įstatymus, gali juos svarstyti ir Seimo statute numatyta *skubos tvarka*[146], tačiau teisinis reglamentavimas turi būti toks, kad skubos tvarka būtų taikoma tik ypatingais atvejais, kai dėl susiklosčiusių politinių, socialinių, ekonominių ar kitų aplinkybių būtina skubiai nustatyti naują ar pakeisti galiojantį teisinį reguliavimą siekiant užtikrinti svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes[147]. Reguliuojant įstatymų projektų svarstymo skubos tvarka procedūrą būtina sudaryti prielaidas užtikrinti Seimo vidinę prevencinę įstatymų atitikties Konstitucijai kontrolę.

Konstitucija leidžia Seimui nustatyti ir įstatymų, kitų Seimo teisės aktų svarstymą *ypatingos skubos tvarka*, tačiau, kaip 2019 m. balandžio 16 d. nutarime pabrėžia Konstitucinis Teismas, „tokia tvarka galėtų būti taikoma tik išskirtiniais konstituciškai pagrįstais atvejais, kai būtina nedelsiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, kaip antai įvedant arba įvedus karo ar nepaprastąją padėtį, skelbiant arba paskelbus mobilizaciją, priimant sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas ginkluoto užpuolimo atveju ir (ar) prireikus itin skubiai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, stichinės nelaimės ar kitomis ekstremaliomis aplinkybėmis, kilus tokiai grėsmei valstybės ar visuomenės saugumui, kuriai pašalinti būtini itin skubūs įstatymų leidėjo sprendimai“. Kitoks teisinis reguliavimas, pagal kurį įstatymų ir kitų Seimo aktų projektai galėtų būti svarstomi ypatingos skubos tvarka ne išskirtiniais konstituciškai pagrįstais atvejais arba būtų leidžiama įstatymų ir kitų Seimo aktų projektus, svarstomus ypatingos skubos tvarka, priimti neužtikrinus Seimo vidinės prevencinės jų atitikties Konstitucijai kontrolės, būtų nesuderinamas su iš Konstitucijos, *inter alia* jos 5 straipsnio 2, 3 dalių, konstitucinių teisinės valstybės, atsakingo valdymo principų, kylančiais įstatymų leidybos proceso viešumo ir skaidrumo, įstatymų ir kitų Seimo aktų kokybės reikalavimais[148]. Seimo statuto 164 straipsnio (2016 m. gegužės 3 d. redakcija) 1 dalį tiek, kiek pagal joje nustatytą teisinį reguliavimą įstatymų ir kitų Seimo aktų projektai gali būti svarstomi ypatingos skubos tvarka ne tik išskirtiniais konstituciškai pagrįstais atvejais, kai būtina nedelsiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus kilus tokiai grėsmei valstybės ar visuomenės saugumui, kuriai pašalinti būtini itin skubūs įstatymų leidėjo sprendimai, Konstitucinis Teismas 2019 m. balandžio 16 d. nutarimu pripažino prieštaraujančia

[145] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

[146] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724.

[147] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

[148] *Ibid*.

Konstitucijai[149]. Šiuo nutarimu prieštaraujančiu Konstitucijai *pagal priėmimo tvarką* buvo pripažintas Miškų įstatymo pakeitimo įstatymas[150], nes jį priimant buvo nepaisoma iš Konstitucijos kylančių esminių įstatymų leidybos procedūros reikalavimų: įstatymas ypatingos skubos tvarka buvo priimtas nesant tokios grėsmės valstybės ar visuomenės saugumui, kuriai pašalinti būtini itin skubūs įstatymų leidėjo sprendimai; priimant ginčijamą įstatymą ypatingos skubos tvarka nesudaryta prielaidų Teisės departamentui įvertinti visas jo projekto nuostatas, *inter alia* dėl projekto gautų Seimo narių pasiūlymų, pateiktų per projekto svarstymo ypatingos skubos tvarka pertrauką; ginčijamas įstatymas buvo priimtas ypatingos skubos tvarka iš esmės pakeičiant jo projektą (Seimo narių grupės teiktą ir Aplinkos apsaugos komiteto apsvarstytą įstatymo projektą), t. y. papildant jį naujomis nuostatomis, analogiškomis kito įstatymo projekto (Vyriausybės teikto įstatymo projekto) nuostatoms, per vieną svarstymo ypatingos skubos tvarka dieną, taip išvengiant to kito įstatymo projekto svarstymo stadijos, t. y. dėl to projekto pateiktų nepriklausomo ekspertinio įvertinimo išvadų, kitų konsultantų, specialistų, taip pat subjektų, turinčių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, Seimo paskirtų papildomų komitetų, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų išvadų, pastabų ir pasiūlymų svarstymo ir vertinimo. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Miškų įstatymo pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką prieštarauja Konstitucijos 5 straipsnio 2, 3 dalims, 69 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, atsakingo valdymo principams.

Konstitucijoje nustatyti ne tik įstatymų, kitų Seimo teisės aktų priėmimo, bet ir Vyriausybės nutarimų bei kitų teisės aktų priėmimo reikalavimai. Vyriausybės pareiga priimti poįstatyminius aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, kyla tiesiogiai iš Konstitucijos, o esant įstatymų leidėjo pavedimui – ir iš įstatymų[151]. Vyriausybės teisės aktais detalizuojamos ir sukonkretinamos įstatymų normos, reglamentuojamas jų įgyvendinimas, jie negali prieštarauti įstatymams, keisti įstatymo normų turinio, juose negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis[152]. Jeigu Vyriausybės nutarimuose nustatytas teisinis reguliavimas konkuruotų su nustatytuoju įstatymuose ar nebūtų grindžiamas įstatymais, būtų pažeisti Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktas, konstitucinis teisinės valstybės principas. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktą, ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Vyriausybė, leisdama teisės aktus, turi laikytis galiojančių įstatymų[153], *inter alia* tų, kuriuose nustatyta teisės aktų priėmimo tvarka. Ji turi laikytis įstatymų ir savo pačios nustatytos Vyriausybės nutarimų rengimo, įvertinimo, derinimo, svarstymo, balsavimo dėl jų tvarkos. Laikytis įstatymuose ir Vyriausybės teisės aktuose nustatytos teisės aktų priėmimo tvarkos yra Vyriausybės

149 *Ibid.*

150 Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 18 ir 19 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Ibid.*, 2017-07-14, Nr. 12233.

151 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. *Ibid.*, 2015-06-16, Nr. 9641.

152 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.

153 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. TAR, 2015-06-16, Nr. 9641.

konstitucinė pareiga. Pagal Konstituciją įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytų Vyriausybės teisės aktų priėmimo tvarkos etapų ar taisyklių būtina paisyti rengiant kiekvieną Vyriausybės teisės akto projektą nepriklausomai nuo to, ar tuo teisės aktu numatoma keisti (koreguoti) teisinį reguliavimą, nustatyti naują ar panaikinti galiojantįjį. Jeigu Vyriausybė, leisdama teisės aktus, nesilaikytų įstatymuose ar jos pačios teisės aktuose nustatytos Vyriausybės teisės aktų priėmimo tvarkos, būtų paneigiamas konstitucinis teisinės valstybės principas, taip pat Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktas, pagal kurį Vyriausybė vykdo *inter alia* įstatymus.

Spręsdamas, ar Konstitucijai ir Vyriausybės įstatymui neprieštarauja Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 728 patvirtinto Vyriausybės darbo reglamento (2013 m. balandžio 17 d. redakcija) 96 punktas, Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Vyriausybės darbo reglamente nustatyta bendra taisyklė – parengtus Vyriausybės teisės aktų projektus derinti su kitomis institucijomis. Vyriausybės darbo reglamento 96 punkte buvo numatyta išimtis – ministras turi teisę siūlyti į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę įtraukti papildomą, iš anksto nenumatytą klausimą, nurodydamas motyvus, kodėl klausimas turėtų būti svarstomas nedelsiant; toks papildomai į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę įtrauktinas klausimas galėjo būti ir pasiūlymas svarstyti parengtą Vyriausybės teisės akto projektą. Toks klausimas į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę galėjo būti įtraukiamas, jei, Ministrui Pirmininkui pritarus, dėl tokio klausimo įtraukimo į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę nusprendžia Vyriausybės nariai. Nurodytas teisinis reguliavimas reiškė, kad galimi ir tokie atvejai, kai pagal Vyriausybės darbo reglamento 96 punktą į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę galėjo būti įtraukti ir su kitomis institucijomis nederinti teisės aktų projektai. Tačiau Vyriausybės darbo reglamento 96 punkte nebuvo nustatyta, kokiais atvejais, nurodydamas atitinkamus motyvus, ministras gali pasinaudoti savo teise siūlyti į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę įtraukti papildomą iš anksto nenumatytą klausimą; nebuvo nustatyta ir tai, kokiomis aplinkybėmis kaip papildomai pasiūlyti iš anksto nenumatyti klausimai į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę, Vyriausybės nariams nusprendus, gali būti įtraukiami teisės aktų projektai, Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka nederinti su suinteresuotomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „atsižvelgiant į konstitucinį Vyriausybės, kaip vykdomosios valdžios institucijos, statusą, taip pat į tai, kad pagal Konstitucijos 95 straipsnį Vyriausybė valstybės valdymo reikalus sprendžia posėdžiuose priimdama nutarimus, tik *įstatymu gali būti numatyti konstituciškai pagrįsti išimtiniai atvejai*, susiję su Vyriausybės sprendimų priėmimu *inter alia* karo ar nepaprastosios padėties metu, gaivalinės nelaimės atveju, kada Vyriausybės posėdžio darbotvarkė gali būti papildoma naujais, įprasta tvarka su ministerijomis ir kitomis Vyriausybės įstaigomis, suinteresuotomis valstybės institucijomis nederintais teisės aktų projektais, nurodant atitinkamus motyvus“[154] [išskirta autoriaus]. Konstitucinio Teismo neliko nepastebėta ir tai, kad tuo metu galiojusio Vyriausybės įstatymo 38 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, jog „Vyriausybei teikiamas teisės akto projek-

[154] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *Ibid.*, 2016-07-08, Nr. 19478.

tas, susijęs ne tik su jį parengusios (teikiančios) institucijos, bet ir su kitų institucijų kompetencija, turi būti suderintas Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka"; Vyriausybės įstatyme nebuvo numatyta jokių išimčių, kada teisės akto projektas, susijęs su keleto institucijų kompetencija, galėtų būti visiškai nederintas su kitomis institucijomis. Taigi Vyriausybės darbo reglamento 96 punkte nustatytu teisiniu reguliavimu buvo sudarytos prielaidos atsirasti situacijoms, kai į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę kaip papildomas iš anksto nenumatytas klausimas įtraukiamas kompetentingoms institucijoms neteiktas derinti teisės akto projektas, susijęs ne tik su jį parengusios (teikiančios), bet ir su kitų institucijų kompetencija, nors tokius teisės aktų projektus derinti su kompetentingomis institucijomis Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka buvo privaloma pagal Vyriausybės įstatymo 38 straipsnio 2 dalį. Vadinasi, Vyriausybės darbo reglamento 96 punkte nustatytu teisiniu reguliavimu buvo pakeistas Vyriausybės įstatymo 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos normos turinys, toks poįstatyminiame teisės akte – Vyriausybės darbo reglamente įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuravo su nustatytuoju Vyriausybės įstatyme. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybės darbo reglamento 96 punkte įtvirtintu teisiniu reguliavimu nesilaikyta iš Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkto, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatymuose arba nebūtų grindžiamas jais, taip pat iš konstitucinio atsakingo valdymo principo kylančių teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimų[155]. Vyriausybės darbo reglamento 96 punktas tiek, kiek pagal jį, Vyriausybės įstatyme nenustačius konstituciškai pagrįstų išimtinių atvejų, į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę kaip papildomi ministrų pasiūlyti klausimai gali būti įtraukiami Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka nederinti teisės aktų projektai, susiję ne tik su teisės akto projektą parengusios (teikiančios), bet ir su kitų institucijų kompetencija, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktui, konstituciniams teisinės valstybės, atsakingo valdymo principams, Vyriausybės įstatymo 38 straipsnio (su 2007 m. birželio 14 d. pakeitimu) 2 daliai.

Nurodytoje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas sprendė ir tai, ar Konstitucijai neprieštarauja Vyriausybės 2015 m. rugsėjo 23 d. nutarimas Nr. 1025, kuriuo buvo pakeistos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 343 patvirtintos Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos – panaikinta jų XVI skyriaus teisinė galia. Pareiškėjos Respublikos Prezidentės nuomone, nurodytas Vyriausybės nutarimas prieštaravo Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Tuo metu, kai byla buvo nagrinėjama Konstituciniame Teisme, Vyriausybė 2016 m. gegužės 2 d. priėmė nutarimą Nr. 438, kuriuo panaikino byloje ginčytą Vyriausybės 2015 m. rugsėjo 23 d. nutarimą Nr. 1025. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo susiklosčiusi praktika, kad jeigu dėl įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, o kitas Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytas subjektas, ir ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas iki Konstitucinio Teismo sprendimo priėmimo yra panaikinamas, Konstitucinis Teismas nutraukdavo pradėtą teiseną. Šį kartą

[155] *Ibid.*

Konstitucinis Teismas pasielgė šiek tiek kitaip. Jis išnagrinėjo ginčijamo Vyriausybės nutarimo aplinkybes ir konstatavo, kad iš bylos medžiagos matyti, jog priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą galėjo būti padaryti tam tikri įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos Vyriausybės teisės aktų rengimo, derinimo, svarstymo ir priėmimo tvarkos pažeidimai. Antai ginčijamo Vyriausybės nutarimo projekto svarstymas į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę buvo įtrauktas kaip papildomas klausimas, tačiau nebuvo nurodyta jokių motyvų, kodėl šis projektas turėtų būti svarstomas nedelsiant, nors pagal minėtą Vyriausybės darbo reglamento 96 punkto pirmąją pastraipą ministras turėjo teisę siūlyti į Vyriausybės posėdžio darbotvarkę įtraukti papildomą, iš anksto nenumatytą klausimą tik nurodydamas atitinkamus motyvus; nebuvo susidariusios kokios nors ypatingos aplinkybės, objektyviai pateisinusios ginčijamo Vyriausybės nutarimo projekto, nederinto su kompetentingomis atitinkamos srities institucijomis, skubų įtraukimą į 2015 m. rugsėjo 23 d. Vyriausybės posėdžio darbotvarkę. Žinant, kad Konstitucinis Teismas tame pačiame nutarime ką tik suformavo konstitucinę doktriną, jog „tik įstatymu gali būti numatyti konstituciškai pagrįsti išimtiniai atvejai, susiję su Vyriausybės sprendimų priėmimu *inter alia* karo ar nepaprastosios padėties metu, gaivalinės nelaimės atveju, kada Vyriausybės posėdžio darbotvarkė gali būti papildoma naujais, įprasta tvarka su ministerijomis ir kitomis Vyriausybės įstaigomis, suinteresuotomis valstybės institucijomis nederintais teisės aktų projektais, nurodant atitinkamus motyvus“, buvo galima tikėtis, kad ginčijamą Vyriausybės 2015 m. rugsėjo 23 d. nutarimą Nr. 1025 Konstitucinis Teismas pripažins prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką. Tačiau Konstitucinis Teismas to nepadarė. Savo nutarimo motyvuojamojoje dalyje jis apsiribojo konstatavimu, kad priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą buvo nepaisoma jo priėmimo tvarkos. Atsižvelgdamas į tai, kad Vyriausybė 2016 m. gegužės 2 d. nutarimu Nr. 438 panaikino byloje ginčijamą Vyriausybės 2015 m. rugsėjo 23 d. nutarimą Nr. 1025, vadinasi, ginčijamas teisės aktas yra pašalintas iš teisės sistemos, Konstitucinis Teismas nutarė, kad jo atitikties Konstitucijai ir įstatymams tyrimas pagal priėmimo tvarką būtų savitikslis ir nutraukė šią bylos dalį. Kodėl Konstitucinis Teismas priėmė būtent tokį sprendimą, sunku suprasti ir paaiškinti. Gal nenorėjo konstatuoti, kad priimdama ginčijamą nutarimą Vyriausybė pažeidė Konstituciją. Pasakysime tik tiek, kad nurodytas sprendimas, mūsų nuomone, neprisidėjo prie teisės viršenybės ir teisinės valstybės įtvirtinimo. Priešingai, juo ne tik Vyriausybei, bet ir kitiems teisėkūros subjektams buvo pasiųsta netikusi žinia: galite nesilaikyti įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo tvarkos, o jeigu priimtas įstatymas ar kitas teisės aktas bus apskųstas Konstituciniam Teismui pagal jo priėmimo tvarką, – galėsite juos panaikinti, tai bus pagrindas Konstituciniam Teismui nutraukti pradėtą teiseną. Taigi galite nepaisyti Konstitucijos, o kol Konstitucinis Teismas pradės nagrinėti bylą ir vėliau nutrauks teiseną, antikonstitucinis įstatymas ar kitas teisės aktas jau bus įgyvendintas, norimi tikslai jau bus pasiekti, antikonstituciniai sprendimai nebus kvestionuojami. Kad ir kaip būtų, tokiai Konstitucinio Teismo praktikai, mūsų nuomone, negalima pritarti, ji iš esmės koreguotina.

Poįstatyminiai teisės aktai (Seimo nutarimai, Vyriausybės nutarimai, Respublikos Prezidento dekretai) paprastai leidžiami įgyvendinant įstatymus, jie turi būti grindžiami įstatymais[156]. Ar poįstatyminis teisės aktas, kuriuo įgyvendinamos įstatymo nuostatos, gali būti priimtas dar neįsigaliojus įstatymui, jeigu poįstatyminiame teisės akte nurodoma, kad jis įsigalios po to, kai įsigalios įstatymas? Su tokiu klausimu Konstitucinis Teismas susidūrė nagrinėdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių „Būtingės nafta", „Mažeikių nafta" ir „Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo nuostatos. Nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad Seimas 2002 m. rugsėjo 17 d. priėmė nutarimą Nr. IX-1075 „Dėl Nyderlandų ribotos atsakomybės bendrovės „Yukos Finance B.V." patvirtinimo investuotoju". Šis nutarimas buvo skirtas akcinių bendrovių „Būtingės nafta", „Mažeikių nafta" ir „Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymui, kuris buvo priimtas, bet dar nebuvo įsigaliojęs, įgyvendinti, – nurodytas įstatymas įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 18 d. Taigi Seimo nutarimas, kuriuo buvo įgyvendinamas nurodytas įstatymas, buvo priimtas dieną anksčiau negu minėtas įstatymas įsigaliojo. Seimo nutarime buvo nurodyta, kad jis įsigalioja po to, kai įsigalios akcinių bendrovių „Būtingės nafta", „Mažeikių nafta" ir „Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymas. Į klausimą, ar Seimas gali priimti nutarimą, kuriuo įgyvendinamas dar neįsigaliojęs įstatymas, Konstitucinis Teismas atsakė netiesiogiai: tai, kad minėtas Seimo nutarimas pagal priėmimo tvarką nebuvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, leidžia daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas laikosi požiūrio, kad poįstatyminis teisės aktas, kuriuo įgyvendinamos įstatymo nuostatos, gali būti priimtas dar neįsigaliojus įstatymui[157].

Įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų *pasirašymo*, *paskelbimo ir įsigaliojimo* tvarka nustatyta Konstitucijoje, Seimo statute, taip pat Teisėkūros pagrindų įstatyme[158]. Vyriausybės nutarimų ir kitų jos priimtų teisės aktų pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką nustato Konstitucija, Vyriausybės įstatymas, taip pat Teisėkūros pagrindų įstatymas, o Respublikos Prezidento dekretų pasirašymą, paskelbimą ir įsigaliojimą reglamentuoja Respublikos Prezidento įstatymas ir Teisėkūros pagrindų įstatymas. Įstatymo ir kito Seimo priimto teisės akto, Vyriausybės nutarimo ar jos kito jos priimto teisės akto, Respublikos Prezidento dekreto pasirašymas yra vienkartinis aktas. Juo patvirtinama, kad tas teisės aktas yra priimtas ir kad būtent pasirašytasis teisės akto tekstas yra autentiškas.

Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti". „Jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas" (71 straipsnio 2 dalis). „Referendumu priimtą įstatymą ar kitą

[156] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 25-1179.

[157] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 146-5332.

[158] *Ibid.*, 2012, Nr. 110-5564.

aktą ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas“ (71 straipsnio 3 dalis). „Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“ (71 straipsnio 4 dalis). Nuostatos, įtvirtinančios Respublikos Prezidento įgaliojimus pasirašyti įstatymus, išdėstytos ne tik Konstitucijos 71 straipsnyje, bet ir Konstitucijos 70, 84 ir 149 straipsniuose. Konstitucijos 70 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena“. „Kitus Seimo priimtus aktus ir Seimo statutą pasirašo Seimo Pirmininkas. Šie aktai įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo, jeigu pačiais aktais nenustatoma kita įsigaliojimo tvarka“ (70 straipsnio 2 dalis). Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 24 punktą Respublikos Prezidentas „pasirašo ir skelbia Seimo priimtus įstatymus arba grąžina juos Seimui Konstitucijos 71 straipsnyje nustatyta tvarka.“ Konstitucijos 149 straipsnyje nustatyta, kad „priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia“ (149 straipsnio 1 dalis). „Jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“ (149 straipsnio 2 dalis). „Įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo“ (149 straipsnio 3 dalis).

Konstitucijos 70, 71 straipsniuose, 84 straipsnio 24 punkte ir 149 straipsnyje įtvirtintos įstatymų, kitų Seimo priimtų teisės aktų pasirašymo ir oficialaus paskelbimo bei įsigaliojimo tvarkos laikymasis – svarbi Konstitucijos viršenybės užtikrinimo prielaida[159]. Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „galioja tik paskelbti įstatymai“. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 19 d. nutarime pabrėžė, kad „įstatymų pasirašymas ir oficialus paskelbimas, t. y. įstatymų promulgavimas, yra baigiamoji įstatymų leidybos proceso stadija. Įstatymų pasirašymas ir oficialus paskelbimas – būtina jų įsigaliojimo sąlyga. Pagal Konstituciją negali būti oficialiai paskelbiamas ir įsigalioti įstatymas, kuris nebuvo nustatyta tvarka pasirašytas Konstitucijoje nurodyto pareigūno; taip pat negali būti oficialiai paskelbiamas ir įsigalioti įstatymas, kurį pasirašė pareigūnas, pagal Konstituciją neturintis tokių įgaliojimų“. Seimas, turėdamas konstitucinę teisę leisti įstatymus, turi teisę nustatyti teisinį reguliavimą, sukonkretinantį ir detalizuojantį Konstitucijoje nustatytą Seimo, taip pat referendumu priimtų įstatymų, kitų teisės aktų priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Tai darydamas Seimas negali pažeisti Konstitucijos nuostatų.

Iš Konstitucijos 70, 71 straipsnių, 84 straipsnio 24 punkto, 149 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatų matyti, kad Seimo priimtų įstatymų, taip pat įstatymų, priimtų referendumu, pasirašymas ir oficialus paskelbimas visada siejamas su Respublikos Prezidentu. Turėdamas konstitucinius įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti įstatymus, Respublikos Prezidentas dalyvauja įstatymų leidybos procese[160]. Aiškindamas

[159] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 62-2515.

[160] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 7-116.

Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad „Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti“, Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 19 d. nutarime[161] yra konstatavęs, jog ši nuostata reiškia, kad Respublikos Prezidentas turi teisę nepasirašyti Seimo priimto įstatymo ir ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo jį motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, t. y. turi atidedamojo *veto* teisę. Konstitucijoje nenustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo *veto* teisę dėl referendumu priimtų įstatymų, taip pat dėl įstatymų dėl Konstitucijos keitimo. Pagal Konstituciją tokią teisę Respublikos Prezidentas turi tik dėl Seimo priimtų įstatymų, išskyrus įstatymus dėl Konstitucijos keitimo. Respublikos Prezidento dekrete, kuriuo Seimui grąžinamas pakartotinai svarstyti Seimo priimtas įstatymas, turi būti nurodyti šio grąžinimo motyvai. Įgyvendindamas atidedamojo *veto* teisę, Respublikos Prezidentas taip pat gali teikti pasiūlymus, kaip turėtų būti pataisytas arba papildytas Seimo priimtas, bet Respublikos Prezidento nepasirašytas įstatymas. Teikti Seimui pakartotinai svarstyti grąžinamo įstatymo pataisas ir papildymus – ne Respublikos Prezidento konstitucinė pareiga, o teisė. Pagal Konstitucijos 72 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidento grąžintą įstatymą Seimas gali iš naujo svarstyti ir priimti. Pakartotinai Seimo apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jeigu buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsavo daugiau kaip 1/2, o už konstitucinį įstatymą – ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių (Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalis); tokius įstatymus Respublikos Prezidentas privalo ne vėliau kaip per tris dienas pasirašyti ir nedelsdamas oficialiai paskelbti (Konstitucijos 72 straipsnio 3 dalis). Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad toks Respublikos Prezidento ir Seimo įgaliojimų santykis – svarbus Konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo principo aspektas.

Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalies nuostata, kad „Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti“ reiškia, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas turi teisę ne vėliau kaip per dešimt dienų po Seimo priimto įstatymo įteikimo atlikti vieną iš šiose nuostatose nurodytų teisinių veiksmų: arba pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą (promulgavimo teisė), arba jį motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti (atidedamojo *veto* teisė). Atlikti vieną iš šių teisinių veiksmų – Respublikos Prezidento konstitucinė pareiga. Minėta, jog Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad formuluotės „nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo“ negalima aiškinti kaip esą reiškiančios, kad Respublikos Prezidentas turi teisę nepasirašyti ir oficialiai nepaskelbti Seimo priimto įstatymo ir kartu motyvuotai negrąžinti jo Seimui pakartotinai svarstyti. „Ši formuluotė žymi tokią faktinę situaciją, kai

[161] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 62-2515.

Respublikos Prezidentas, nors ir turėdamas konstitucinę pareigą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą, arba motyvuotai jį grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, vis dėlto dėl kokių nors priežasčių nei promulguoja Seimo priimtą įstatymą, nei pasinaudoja atidedamojo *veto* teise. Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tokiu atveju įstatymą pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“[162].

Taigi Seimo Pirmininko konstituciniai įgaliojimai pasirašyti ir oficialiai paskelbti įstatymus siejami su griežtomis Konstitucijoje nustatytomis sąlygomis: Seimo Pirmininkas pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo priimtus įstatymus tik tada, kai Respublikos Prezidentas jų nepasirašo ir nepaskelbia (Konstitucijos 71 straipsnio 2 ir 4 dalys, 149 straipsnio 2 dalis). Be to, kad Seimo Pirmininkas turėtų konstitucinius įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus, reikia, kad Respublikos Prezidentas ne tik nepromulguotų šių įstatymų, bet ir nepasinaudotų savo atidedamojo *veto* teise (išskyrus įstatymus dėl Konstitucijos keitimo). Tad Seimo Pirmininko įgaliojimai pasirašyti ir oficialiai paskelbti įstatymus yra nulemti atitinkamų Respublikos Prezidento veiksmų. Teisėkūros praktikoje tokių atvejų yra buvę. Antai Respublikos Prezidentas V. Adamkus nei pasirašė, nei Seimui grąžino pakartotinai svarstyti Seimo 1999 m. vasario 16 d. priimto įstatymo „Dėl Lietuvos Laisvės Kovos Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“, todėl, vadovaudamasis Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalimi, įstatymą pasirašė ir paskelbė Seimo Pirmininkas[163].

Situacijos, kai Respublikos Prezidentas nei promulguoja Seimo priimtus įstatymus, nei pasinaudoja atidedamojo *veto* teise, pagal Konstituciją interpretuotinos priklausomai nuo to, ar Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūkę, ar nenutrūkę ir ar Respublikos Prezidentas eina savo pareigas, ar laikinai negali jų eiti. Nustatant, kuris pareigūnas turi konstitucinius įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą, kurį Respublikos Prezidentas nei pasirašė ir oficialiai paskelbė, nei motyvuotai grąžino Seimui pakartotinai svarstyti dėl to, kad yra nutrūkę Respublikos Prezidento įgaliojimai, privalu atsižvelgti į Konstitucijos 88 straipsnio nuostatas. Konstitucijos 88 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai: „1) pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas; 2) įvyksta pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai; 3) atsistatydina iš pareigų; 4) Respublikos Prezidentas miršta; 5) Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka; 6) Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų.“ Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Respublikos Prezidento įgaliojimams nutrūkus Konstitucijos 88 straipsnio 1 ir 2 punktuose numatytais pagrindais, Respublikos Prezidento pareigos pereina naujai išrinktam Respublikos Prezidentui. Savo pareigas pradėjęs eiti naujai išrinktas Respublikos Prezidentas turi visus Konstitucijoje ir įstatymuose Respublikos Prezidentui nustatytus įgaliojimus, taigi ir įgaliojimus ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo pasirašyti ir

[162] *Ibid.*

[163] *Ibid.*, 1999, Nr. 11-241.

oficialiai paskelbti įstatymus, kuriuos Seimas priėmė tuo laiku, kai savo pareigas ėjo ankstesnis Respublikos Prezidentas“. Respublikos Prezidento įgaliojimams nutrūkus Konstitucijos 88 straipsnio 3, 4, 5 ir 6 punktuose nustatytais pagrindais, susidaro tokia teisinė situacija, kai naujas Respublikos Prezidentas dar nėra išrinktas. Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka arba tada, kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, jo pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas, kuris netenka savo įgaliojimų Seime, kur jo pareigas Seimo pavedimu laikinai eina jo pavaduotojas. Taigi Seimo Pirmininko konstitucinės teisės laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas atsiradimas ir įgyvendinimas sietinas su teisinio fakto – vienos iš Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių, dėl kurių pagal Konstitucijos 88 straipsnio 3, 4, 5 arba 6 punktą nutrūksta Respublikos Prezidento įgaliojimai, nustatymu. Toks faktas turi būti oficialiai konstatuotas laikantis deramos teisinės procedūros. Seimo Pirmininkas, pagal Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalį laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, vykdo visa, kas Respublikos Prezidentui yra pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Vadinasi, jis turi ir įgaliojimus ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus arba juos motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Seimo Pirmininkas, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, tuo laiku įgyvendina Respublikos Prezidento, o ne Seimo Pirmininko konstitucinius įgaliojimus, nes pastarųjų jis laikinai yra netekęs. Minėta, kad Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais Respublikos Prezidento pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas, kuris tuo metu netenka savo įgaliojimų Seime, kur jo pareigas Seimo pavedimu laikinai eina jo pavaduotojas. Seimo Pirmininko pavaduotojas, Seimo pavedimu laikinai einantis Seimo Pirmininko pareigas, perima ir Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalyje nustatytus Seimo Pirmininko įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus, tačiau tik tais atvejais, kai Seimo Pirmininkas, laikinai einantis Respublikos Prezidento pareigas, nurodytu laiku juos dėl kokių nors priežasčių nei pasirašo ir oficialiai paskelbia, nei motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti.

Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nurodytais atvejais Seimo Pirmininkas eina Respublikos Prezidento pareigas tik tol, kol bus išrinktas ir pradės eiti pareigas naujas Respublikos Prezidentas. Naujai išrinktam Respublikos Prezidentui pradėjus eiti savo pareigas, Seimo Pirmininkas nustoja laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas ir vėl eina Seimo Pirmininko pareigas, o Seimo Pirmininko pavaduotojas, Seimo pavedimu laikinai ėjęs Seimo Pirmininko pareigas, nustoja eiti Seimo Pirmininko pareigas ir toliau eina Seimo Pirmininko pavaduotojo pareigas. Seimo priimtų įstatymų promulgavimo ir atidedamojo *veto* teisę jau turi naujai išrinktas Respublikos Prezidentas.

Galimos ir tokios teisinės situacijos, kai nors ir yra viena iš Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nurodytų aplinkybių, bet atitinkamas teisinis faktas laikantis deramos teisinės procedūros dar nenustatytas. Antai dar nėra oficialiai konstatuotas Respublikos Prezidento mirties faktas, nėra įsigaliojęs Seimo nutarimas, kuriuo Seimas pripažino Respublikos Prezidento įgaliojimus nutrūkusiais dėl to, kad sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, ir kt. Kol nurodyti faktai nėra oficialiai nustatyti (konstatuoti), jie

negali sukelti atitinkamų teisinių pasekmių. Tokiais atvejais Seimo Pirmininkas pagal Konstituciją dar negali laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigų – taigi jam dar nėra laikinai perėję ir Respublikos Prezidento įgaliojimai ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus arba juos motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje ir 88 straipsnio 3, 4, 5 ir 6 punktuose nurodytas aplinkybes, čia išskiria kelias galimas skirtingas teisines situacijas.

Viena iš jų yra tokia: „kol dar nėra įsigaliojęs 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma ir atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išvadą priimtas Seimo nutarimas, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų (Konstitucijos 88 straipsnio 6 punktas ir 105 straipsnio 3 dalies 2 punktas), arba Respublikos Prezidento aktas, kuriuo jis pareiškia apie savo atsistatydinimą (Konstitucijos 88 straipsnio 3 punktas), arba Seimo aktas, kuriuo 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma Respublikos Prezidentas pašalinamas iš pareigų Seimo statute nustatyta apkaltos proceso tvarka (Konstitucijos 88 straipsnio 5 punktas ir 74 straipsnis), minėtus įgaliojimus vis dar turi Respublikos Prezidentas. Kol įstatymų nustatyta tvarka dar nėra nustatytas Respublikos Prezidento mirties faktas (Konstitucijos 88 straipsnio 4 punktas), Respublikos Prezidento įgaliojimų ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus arba juos motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti niekas negali įgyvendinti“[164].

Kitaip Konstitucijoje reglamentuojamos teisinės situacijos, kai Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo nepasirašo ir oficialiai nepaskelbia Seimo priimtų įstatymų ir jų motyvuotai negrąžina Seimui pakartotinai svarstyti ne dėl to, kad būtų nutrūkę Respublikos Prezidento įgaliojimai, bet dėl to, kad jis laikinai negali eiti pareigų. Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentą, laikinai išvykusį į užsienį arba susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų, tuo laiku *pavaduoja* Seimo Pirmininkas. Formuluotė „tuo laiku pavaduoja Seimo Pirmininkas“ žymi tokią teisinę situaciją, kai Respublikos Prezidentas dėl to, kad yra laikinai išvykęs į užsienį arba susirgęs, laikinai negali eiti savo pareigų ir jį laikinai pavaduoja Seimo Pirmininkas; laikinai pavaduodamas Respublikos Prezidentą, Seimo Pirmininkas turi savo, kaip Seimo Pirmininko, įgaliojimus. Pažymėtina, kad vien Respublikos Prezidento laikinas išvykimas į užsienį arba susirgimas dar nėra pakankamas konstitucinis pagrindas Seimo Pirmininkui laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą, nes vien dėl to, kad yra laikinai išvykęs į užsienį arba susirgęs, Respublikos Prezidentas nepraranda savo, kaip Respublikos Prezidento, teisinio statuso ir jam Konstitucijos ir įstatymų nustatytų įgaliojimų. Seimo Pirmininkas laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą tik jeigu yra abi Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalyje nustatytos sąlygos: 1) Respublikos Prezidentas yra laikinai išvykęs į užsienį arba susirgęs; 2) jis laikinai negali eiti savo pareigų būtent dėl minėto laikino išvykimo į užsienį ar ligos. Pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas, pavaduodamas Respublikos

[164] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 62-2515.

Prezidentą tuo laiku, kai šis laikinai negali eiti savo pareigų dėl laikino išvykimo į užsienį arba ligos, turi teisę pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus ir įstatymus, priimtus referendumu. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „laikinas Respublikos Prezidento pareigų ėjimas arba laikinas jo pavadavimas yra galimas tik Konstitucijos 89 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytais pagrindais, o Seimo Pirmininkas yra vienintelis valstybės pareigūnas, galintis laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas arba laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą. Konstitucijos 89 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad jokiais kitais atvejais ir jokiems kitiems asmenims ar institucijoms negalima vykdyti Respublikos Prezidento įgaliojimų".

Dar kitaip Konstitucijoje reglamentuojamos teisinės situacijos, kai Respublikos Prezidentas dėl kokių nors priežasčių ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo nei pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo priimtus įstatymus, nei juos motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti, nors jo įgaliojimai nenutrūkę ir jis eina savo pareigas. Minėta, pagal Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalį, jeigu nurodytu laiku (t. y. ne vėliau kaip per šio straipsnio 1 dalyje nurodytas dešimt dienų po įteikimo) Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir motyvuotai negrąžina Seimui pakartotinai svarstyti, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Pagal Konstitucijos 71 straipsnio 4 dalį, jeigu nurodytu laiku (t. y. per šio straipsnio 3 dalyje nurodytas penkias dienas) referendumu priimto įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Tai tik Seimo Pirmininkui priklausantys konstituciniai įgaliojimai.

Kartu dėmesys atkreiptinas į tai, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „pagal Konstitucijos 71 straipsnio 2 ir 4 dalis Seimo Pirmininkas turi tik įgaliojimus promulguoti Seimo priimtus, bet Respublikos Prezidento nepasirašytus ir oficialiai nepaskelbtus įstatymus, *bet ne juos motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti*. Todėl Seimo Pirmininko įgaliojimai promulguoti Seimo priimtus įstatymus savo teisiniu turiniu iš esmės skiriasi nuo Respublikos Prezidento įgaliojimų promulguoti šiuos įstatymus: Respublikos Prezidentas turi teisę, tuo tarpu Seimo Pirmininkas – teisę ir pareigą Seimo priimtus įstatymus pasirašyti ir oficialiai paskelbti" [išskirta autoriaus]. Seimo Pirmininkas minėtus įgaliojimus įgyvendina tik po to, kai sueina Konstitucijos 71 straipsnyje nurodytas dešimties arba penkių dienų terminas.

Taigi Seimo Pirmininko įgaliojimai pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą – tai tik Seimo Pirmininko teisė ir pareiga, jo konstitucinė prerogatyva, kuri įgyvendinama tais atvejais, kai nurodytu laiku (t. y. ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo) Seimo priimtą įstatymą Respublikos Prezidentas nei pasirašė, nei motyvuotai grąžino Seimui pakartotinai svarstyti, o Seimo Pirmininkas tuo laiku nei laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas, nei laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą. Minėti Seimo Pirmininko įgaliojimai Konstitucijoje tiesiogiai nustatyti tik Seimo Pirmininkui.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, jog tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Vadinasi, jeigu

Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti įgaliojimai kuriam nors valstybės pareigūnui, šis negali jų perduoti jokiam kitam pareigūnui, o pastarasis negali jų perimti, išskyrus pačioje Konstitucijoje nurodytus atvejus. Vadinasi, Konstitucijoje nustatyti Seimo Pirmininko įgaliojimai pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus ir Respublikos Prezidento ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo nei pasirašytus ir oficialiai paskelbtus, nei motyvuotai grąžintus Seimui pakartotinai svarstyti įstatymus, jeigu Seimo Pirmininkas nėra pagal Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalį laikinai netekęs savo įgaliojimų Seime, pagal Konstituciją negali būti niekam perduodami ir negali pereiti nei Seimo Pirmininko pavaduotojui, nei kuriam nors kitam asmeniui. Seimas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo Seimo Pirmininko pavaduotojui (nei pirmajam, nei kuriam nors kitam) būtų pavedama pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus, jeigu nėra nustatyta tvarka priimto ir įsigaliojusio Seimo akto, kuriuo konkrečiai įvardytam Seimo Pirmininko pavaduotojui pavedama laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas dėl to, kad Seimo Pirmininkas vienu iš Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalyje nurodytų pagrindų eina Respublikos Prezidento pareigas ir yra laikinai netekęs savo įgaliojimų Seime.

Nurodytos įstatymų pasirašymo konstitucinės doktrinos nepaisymas yra pagrindas pripažinti įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal jo pasirašymo tvarką. Konstitucinis Teismas Seimo 2000 m. birželio 13 d. priimtą Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą[165] pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai dėl to, kad įstatymą *pasirašė pareigūnas, pagal Konstituciją neturintis tokios teisės*. Nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad Respublikos Prezidentas per Konstitucijoje nustatytą dešimties dienų terminą nurodyto įstatymo nepasirašė ir negrąžino Seimui jo pakartotinai svarstyti, o įstatymą pasirašė ir oficialiai paskelbė ne Seimo Pirmininkas, kuriam tokia teisė nustatyta Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalyje, o Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas, kuris tuo metu pavadavo Seimo Pirmininką (Seimo Pirmininkas buvo išvykęs į užsienio komandiruotę). Įstatyme nurodoma, kad Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas skelbia įstatymą vadovaudamasis Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalimi, kurioje, kaip minėta, nustatyta, kad „jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas“. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „Respublikos Prezidentui ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo nei pasirašius ir oficialiai paskelbus, nei motyvuotai grąžinus Seimui pakartotinai svarstyti ginčijamą Įstatymą, pagal Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalį šį Įstatymą turėjo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo Pirmininkas“ ir kad „pagal Konstituciją tokiais atvejais, kai Seimo Pirmininkas yra laikinai išvykęs, nei Seimo Pirmininko pirmasis pavaduotojas, nei kuris nors kitas pavaduotojas negali perimti Seimo Pirmininko konstitucinių įgaliojimų – taigi ir Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalyje jam nustatytų įgaliojimų pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus, bet nurodytu laiku Respublikos Prezidento ne-

[165] *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 52-1487.

pasirašytus ir motyvuotai Seimui pakartotinai svarstyti negrąžintus įstatymus“[166]. Šie Seimo Pirmininko įgaliojimai būtų galėję pereiti kuriam nors Seimo Pirmininko pavaduotojui tik tuo atveju, jeigu Seimo Pirmininkas pagal Konstitucijos 89 straipsnio 1 dalį laikinai eitų Respublikos Prezidento pareigas ir jeigu būtų nustatyta tvarka priimtas ir įsigaliojęs Seimo aktas, kuriuo tam konkrečiai nurodytam Seimo Pirmininko pavaduotojui būtų pavedama laikinai eiti Seimo Pirmininko pareigas. Iš byloje surinktų įrodymų matyti, kad to nebuvo. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas *pagal jo pasirašymo ir paskelbimo tvarką* prieštarauja Konstitucijos 71 straipsnio 2 daliai.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas. Pagal Konstitucijos 95 straipsnio 2 dalį Vyriausybės nutarimas turi būti pasirašytas Ministro Pirmininko ir tos srities ministro.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad *galioja tik paskelbti įstatymai*. Tai bendras konstitucinis principas. Oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų[167].

Aiškindamas Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad „galioja tik paskelbti įstatymai“, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog šioje nuostatoje „atsispindi konstitucinis principas, kad teisė negali būti nevieša. Taigi, atsižvelgus į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“ negali būti aiškinama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus“[168], taigi ir Vyriausybės, ir Respublikos Prezidento aktus. Pagal Konstituciją negali būti nepaskelbtų įstatymų[169], o Vyriausybės nutarimai ir kiti aktai, Respublikos Prezidento dekretai turi būti paskelbti nepriklausomai nuo to, ar teisės aktai yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepriklausomai nuo to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti[170]. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 3 straipsnio (1999 m. gegužės 18 d. redakcija) nuostata, kad Vyriausybės nutarimai, kuriuose nėra nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, šiuos aktus pasirašiusių asmenų nuožiūra *gali būti oficialiai neskelbiami*, taip pat šio įstatymo 8 straipsnio 2 dalies (1999 m. gegužės 18 d. redakcija) nuostata, kad Vyriausybės nutarimai, kuriuose nėra nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, gali *įsigalioti jų oficialiai nepaskelbus* Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimu buvo pripažintos prieštaraujančiomis konstituciniam teisinės valstybės principui[171].

---

166 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 62-2515.

167 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 18-830.

168 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 25-1179.

169 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 103-4611.

170 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas. TAR, 2018-03-05, Nr. 3510.

171 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636.

Konstitucijoje *expressis verbis* nenustatyti įstatymų ir kitų teisės aktų oficialaus paskelbimo šaltiniai, taip pat nenustatyti visi galimi jų paskelbimo būdai. Tai nustatyti įstatymu turi Seimas. Reguliuodamas šiuos santykius, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teisės aktų įvairovę ir jų turinį, gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą. Įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ar kitas teisės aktas yra būtent tas įstatymas ar kitas teisės aktas, kurį priėmė atitinkamai Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas. Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „paskelbti" reiškia ir tai, kad įstatymai, kiti teisės aktai turi būti paskelbti viešai, kitaip visi teisės subjektai neturėtų galimybės su jais susipažinti. Pagal Konstitucijos 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba, todėl įstatymai, kiti teisės aktai turi būti paskelbti būtent lietuvių kalba; galioja tik šia kalba paskelbti įstatymai, kiti teisės aktai. Tai nereiškia, jog įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad įstatymai, kiti teisės aktai būtų skelbiami ir kitomis kalbomis, pavyzdžiui, anglų kalba, tačiau negalima nustatyti, kad jie nebūtų paskelbti lietuvių kalba. Kadangi visos įstatymo ar kito norminio teisės akto dalys (taip pat ir priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatsiejamai susijusios ir turi vienodą teisinę galią, pagal Konstituciją turi būti paskelbtas visas įstatymas, kitas norminis teisės aktas su visomis jo sudedamosiomis dalimis[172]. Šio konstitucinio reikalavimo nesilaikymas buvo pagrindas Konstituciniam Teismui 2003 m. spalio 29 d. nutarime konstatuoti, kad Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo" prieštarauja Konstitucijai. Nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad nurodytas Vyriausybės nutarimas buvo paskelbtas „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žiniose" (pagal tuo metu galiojantį įstatymą šis leidinys buvo oficialus teisės aktų skelbimo šaltinis), tačiau šiuo Vyriausybės nutarimu patvirtinta Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodika „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žiniose" paskelbta nebuvo. Suinteresuoto asmens atstovo argumentai, kad nurodyta metodika buvo aprūpintos visos ministerijos, suinteresuotos tarnybos ir organizacijos, kad ji buvo išspausdinta Aplinkos apsaugos departamento ir Lietuvos informacijos instituto informaciniame biuletenyje „Aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje", išleistame 5000 egzempliorių tiražu, ir Aplinkos apsaugos departamento atskirame leidinyje „Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodika", išleistame 3000 egzempliorių tiražu, neįtikino Konstitucinio Teismo, kad tai prilygsta teisės akto paskelbimui, kurio reikalauja Konstitucija. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos – Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimo Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo" sudedamosios dalies paviešinimas ne oficialiame teisės aktų skelbimo šaltinyje negali būti laikomas atitinkančiu Konstitucijoje įtvirtintus teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimus, taip pat konstitucinį reikalavimą,

[172] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 103-4611.

kad teisės aktas būtų paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys)“[173]. Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, konkrečiai – ir Konstitucijos 7 straipsnio 2 daliai, pagal kurią galioja tik paskelbti įstatymai.

Seimas, įstatymu reguliuodamas įstatymų ir kitų teisės aktų paskelbimo tvarką, turi nustatyti *inter alia* jų oficialaus paskelbimo šaltinius ir būdus. Tai nustatydamas jis turi atsižvelgti ir į technines galimybes teisės aktus paskelbti tam tikru būdu. Ar vien tai, kad oficialiame įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo šaltinyje buvo paskelbtas tik teisės akto tekstas, bet nebuvo paskelbti teisės akto priedai, t. y. schemos, brėžiniai, planai, kartogramos ir kita grafinė dalis, yra pagrindas pripažinti teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal jo paskelbimo tvarką? Ne visada. Minėta, kad Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimu buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 7 straipsnio 2 daliai, nes oficialiame įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo šaltinyje buvo paskelbtas tik Vyriausybės nutarimo tekstas, bet nebuvo paskelbta Vyriausybės nutarimu gamtai padarytos žalos apskaičiavimo metodika. Ji buvo paskelbta kitais būdais, nors nebuvo techninių kliūčių ją paskelbti oficialiame teisės aktų skelbimo šaltinyje „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios“. Visiškai kitaip Konstitucinis Teismas vertino teisinę situaciją, susijusią su Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano) (toliau – ir Schema) paskelbimu. „Valstybės žiniose“ buvo paskelbtas tik Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“, o pati Schema nebuvo paskelbta. Seimo narių grupė, keli teismai kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar nurodytas Vyriausybės nutarimas neprieštarauja Konstitucijos 7 straipsnio 2 daliai, pagal kurią galioja tik paskelbti įstatymai. Nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo Schema yra labai didelės apimties – ją sudaro net 18 tomų (daugiau kaip 1400 lapų), ji turi ne tik tekstinę, bet ir grafinę dalį; be to, grafinėje dalyje yra ir didelio formato brėžinių (51,5 x 226 cm, 51 x 221 cm, 59,5 x 100 cm, 43 x 123 cm, 43 x 161,5 cm, 59,5 x 167 cm, 59,5 x 171 cm, 59 x 189,5 cm, 59 x 207 cm ir pan.). Tuo metu (1994 m.) Lietuvoje apskritai techniškai buvo įmanoma išspausdinti tokį dokumentą kaip Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schema (generalinis planas), tačiau būtų buvę sudėtinga *inter alia* užtikrinti tokio dokumento vientisumą. Būtent „Valstybės žiniose“ paskelbti visos apimties Schemą (visas jos sudedamąsias dalis) tokiu formatu, kokiu ji buvo patvirtinta Vyriausybės, ir tokiu tiražu bei formatu, kokiu tuo metu buvo spausdinamos „Valstybės žinios“, neprarandant Schemos informacinės vertės (aiškumo, kokybės ir t. t.), tuo metu ir dar ilgą laiką po to iš esmės nebuvo techninių galimybių. Taip pat nebuvo techninių galimybių ją paskelbti internete. Tuo metu kompiuterių galimybės Lietuvoje buvo itin menkos (maža atmintis, lėtumas, ribotas tinklas ir t. t.),

[173] *Ibid.*

todėl vartotojams internete pateikti žemėlapius, grafikus, nuotraukas ir pan. buvo itin sudėtinga; techninių galimybių parengti tokių brėžinių kaip Schemos skaitmeninį variantą ir pateikti jį internete atsirado maždaug 1996–1998 m. Vienas Schemos egzempliorius buvo tuometinėje Statybos ir urbanistikos ministerijoje, vienas – Valstybinėje saugomų teritorijų tarnyboje prie Aplinkos ministerijos, dar vienas – Neringos miesto savivaldybėje; oficialiai patvirtinta Schemos kopija taip pat buvo Aplinkos apsaugos agentūroje. Visi asmenys, norėję susipažinti su Schema, galėjo tai padaryti – jiems nebuvo kliudoma ją skaityti, daryti jos kopijas ir pan. Išduodant detaliojo planavimo (Kuršių nerijos nacionaliniame parke) sąlygas visada buvo remiamasi Schema, o pačiuose detaliuosiuose planuose būdavo tiesiog įdėtos Schemos „ištraukos“. Taigi, nors Schema nebuvo paskelbta „Valstybės žiniose“ visa („Valstybės žiniose“ buvo paskelbti tik jos pagrindiniai teiginiai), buvo visuotinai pripažįstama, kad ji galioja. Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 26 d. nutarime[174] konstatavo, kad „aplinkybės, lemiančios būtinybę nustatyti diferencijuotą oficialaus teisės aktų paskelbimo teisinį reglamentavimą, gali suponuoti tai, kad nėra būtino reikalo tam tikrą teisės aktą, nors jis ir turi būti oficialiai paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), visą (visas jo sudedamąsias dalis) oficialiai skelbti tame pačiame šaltinyje (leidinyje). Tačiau pabrėžtina, jog tai nereiškia, kad kuri nors to teisės akto dalis gali būti apskritai nepaskelbta (nevieša), taip pat kad kuri nors jo dalis (dalys) gali būti paskelbta taip, kad būtų apribotas jos (taigi ir viso to teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams“. Kartu Teismas pabrėžė, kad galimybė teisės akto sudedamąsias dalis oficialiai paskelbti ne tame pačiame šaltinyje turi būti grindžiama įstatymo nustatytu teisiniu reguliavimu ir kad „siekiant užtikrinti teisės aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, kiekvieną atvejį, kai teisės akto sudedamosios dalys yra oficialiai paskelbiamos ne tame pačiame šaltinyje, turi būti galima konstituciškai pagrįsti“.

Taigi Konstitucinis Teismas suformavo tokią konstitucinę doktriną: „tais atvejais, kai teisės aktai turi ne tik tekstinę (rašytinį tekstą), bet ir grafinę dalį (brėžinius ir pan.), ypač jeigu tie teisės aktai yra didelės apimties ir sudėtingos struktūros ir jeigu dėl jų grafinės dalies publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) kyla didelių techninių problemų (taip pat jeigu jų publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) išlaidos yra nepamatuotai didelės (atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, taip pat į tai, kokiam teisės subjektų ratui atitinkamas teisinis reguliavimas nustato teises ir pareigas)), įstatymu gali būti nustatyta tokia oficialaus šių teisės aktų paskelbimo tvarka, kuri skiriasi nuo bendrosios (įprastos) teisės aktų, kuriuos sudaro tik rašytinis tekstas, oficialios skelbimo tvarkos. Konstitucija to savaime nedraudžia“. Tai *inter alia* reiškia, kad „įstatymu gali būti nustatyta, kad tokių teisės aktų grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje), taip pat kad grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama kitokiu būdu nei tekstinė dalis. Nurodytos priežastys (itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kylančios dėl grafinės dalies publikavi-

[174] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 72-2865.

mo) laikytinos pakankamai svariomis, taigi ir konstituciškai pagrindžiančiomis (nes Konstitucija nereikalauja neracionalių dalykų) atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą, taip pat ir (arba) jų oficialų paskelbimą skirtingais būdais". Tačiau oficialus tam tikrų teisės aktų grafinės dalies paskelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi. Tokios išimtys turi būti *expressis verbis* nustatytos įstatyme.

Konstitucinis Teismas suformulavo ir tam tikrus reikalavimus, kurių turi būti paisoma, kai teisės akto grafinė dalis paskelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu: pirma, „laikantis bendrosios (įprastos) oficialaus teisės aktų skelbimo tvarkos atitinkamame šaltinyje būtų paskelbta, jog tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas. Antra, iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų turi būti aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) jame nėra paskelbta (paskelbtos). Trečia, turi būti aišku, kur galima susipažinti su tame šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudedamąja dalimi (sudedamosiomis dalimis). <...>, ketvirta, turi būti praktiškai užtikrintas atitinkamos teisės akto dalies (taigi ir viso teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams, be to, tiems teisės subjektams neturi kilti pagrįstų abejonių dėl minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo". Jeigu laikomasi šių sąlygų ir jeigu tam tikros (tam tikrų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas, savaime nėra pagrindo teigti, kad tam tikras teisės aktas yra „nepaskelbtas" arba kad jis yra „paskelbtas" neviešai, neoficialiai, t. y. nesilaikant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimų. Tačiau Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „oficialus tam tikrų teisės aktų grafinės dalies paskelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi. Tokios išimtys turi būti *expressis verbis* numatytos įstatyme". Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, t. y. tai, kad nebuvo techninių galimybių Schemą su visais jos priedais, grafine ir kitomis dalimis paskelbti „Valstybės žiniose", iš teisės aktų, reglamentavusių teritorinio planavimo dokumentų rengimą, registravimą, paskelbimą ir įsigaliojimą, matyti, kad teisės subjektams turėjo būti (ir iš tikrųjų buvo) aišku, kur galima susipažinti su „Valstybės žiniose" nepaskelbta Schema (jos originalais, kopijomis); visi asmenys, norėję susipažinti su Schema, galėjo tai padaryti – jiems nebuvo kliudoma ją skaityti, daryti kopijas ir pan., – nutarė, kad Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)" (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) pagal paskelbimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad teisinė situacija, susijusi su Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano) paskelbimu, iš esmės skiriasi nuo teisinės situacijos, nagrinėtos jau minėtoje konstitucinės justicijos byloje „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo". Vyriausybės nutarimu patvirtinta metodika (su visais priedais) nebuvo itin didelės apimties, jos struktūra nebuvo sudėtinga, o svarbiausia, tas aktas neturėjo grafinės dalies, dėl

kurios publikavimo „Valstybės žiniose“ kiltų kokių nors techninių problemų. Būtent todėl Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ pagal paskelbimo tvarką buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Kadangi teisinė situacija, susijusi su Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano) paskelbimu, buvo visiškai kita, Konstitucinis Teismas nutarė, kad nėra pagrindo teigti, jog Schema buvo „nepaskelbta“ arba kad ji buvo yra „paskelbta“ neviešai, neoficialiai, t. y. nesilaikant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimų.

Kuršių nerijos byloje suformuota konstitucine doktrina Konstitucinis Teismas vadovavosi ir kitais atvejais, kai nagrinėjo, ar įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal paskelbimo tvarką dėl to, kad nebuvo paskelbta sudėtinga teisės akto grafinė dalis (brėžiniai, schemos ir pan.). Spręsdamas, ar Konstitucijai pagal paskelbimo tvarką neprieštarauja Vyriausybės 1993 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 912 „Dėl Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemos patvirtinimo“, Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog vien tai, kad „Valstybės žiniose“ buvo paskelbta tik nutarimo tekstinė dalis, o nutarimu patvirtintų jo priedų (schemos grafinės dalies) „Valstybės žiniose“ paskelbta nebuvo, savaime nereiškia, kad buvo nepaisoma Konstitucijos 7 straipsnio nuostatos, jog galioja tik paskelbti įstatymai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemos (toliau – ir Schema) grafinės dalies pagrindinis brėžinys pagamintas iš 4 mm storio kartono; kiekviena iš Schemą sudarančių keturių dalių yra 80 x 80 cm dydžio; visas schemos dydis – 160 x 160 cm. Taigi Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemos grafinė dalis savo formatu yra panaši į Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos grafinę dalį. Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schema saugoma Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijoje, jos kopijos – Kultūros ministerijoje, Valstybinėje saugomų teritorijų tarnyboje prie Aplinkos ministerijos; Schema yra įregistruota teritorijų planavimo dokumentų registre; visiems asmenims, pageidaujantiems susipažinti su Schema, sudarytos tokios galimybės, daromos spalvotos ir nespalvotos plano kopijos ir skaitmeniniai Schemos išrašai. Konstitucinio Teismo teisinė pozicija *(ratio decidendi)* atitinkamose konstitucinės justicijos bylose turi precedento reikšmę[175], todėl Konstitucinis Teismas 2010 m. vasario 9 d. nutarime konstatavo, jog „atsižvelgiant į tai, kad Kuršių nerijos nacionalinio parko ir Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemų grafinės dalys savo formatu yra panašios, taip pat į tai, kad abiejose bylose tyrimo dalykas yra analogiškas (Vyriausybės nutarimų, kuriais patvirtintos atitinkamų saugomų teritorijų planavimo schemos, atitiktis Konstitucijai pagal jų paskelbimo tvarką), šioje konstitucinės justicijos byloje derėtų remtis ankstesnėje konstitucinės justicijos byloje (dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos) nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, susijusiomis su teisės aktų skelbimo praktika bei techninėmis galimybėmis ir visuomenės informavimo apie teritorijų planavimo dokumentus tvarka“. Taip pat derėtų remtis

[175] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.

ir Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarime suformuota konstitucine doktrina. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Vyriausybės 1993 m. gruodžio 6 d. nutarimas Nr. 912 „Dėl Trakų istorinio nacionalinio parko planavimo schemos patvirtinimo“ pagal paskelbimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai[176].

Itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kylančios dėl grafinės dalies publikavimo, – tai ne vienintelės priežastys, kurias galima laikyti konstituciškai pagrindžiančiomis atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais. Įstatymų leidėjas gali oficialų teisės aktų paskelbimą diferencijuotai reglamentuoti ir kitais pagrindais, nustatyti alternatyvius (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) oficialaus teisės aktų skelbimo šaltinius, būdus ir tvarką. Kaip pavyzdį Konstitucinis Teismas nurodo atvejį, kai tam tikras teisės aktas turi įsigalioti nedelsiant, vos tik jį išleidus. Tokiais atvejais būtina užtikrinti operatyvų, kuo spartesnį oficialų teisės aktų paskelbimą. Kitas atvejis susijęs su teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos, paskelbimu. Valstybė turi pareigą garantuoti valstybės paslaptį sudarančios informacijos slaptumą, valstybės paslapties atskleidimas gali sukelti grėsmę ar net padaryti žalos valstybės suverenitetui, teritorijos vientisumui, kitiems svarbiems valstybės interesams, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindams. Konstitucinis Teismas 2007 m. gegužės 15 d. nutarime yra konstatavęs, kad „įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokius oficialaus teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos, skelbimo būdus ir tvarką, kad būtų garantuota tokios informacijos slaptumo apsauga, kartu nepaneigiant iš Konstitucijos kylančių teisės aktų skelbimo imperatyvų, *inter alia* užtikrinant teisės aktų prieinamumą atitinkamiems teisės subjektams, kurių teises ir pareigas tie teisės aktai įtvirtina“[177]. Kita vertus, „teisės norminiai aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, apskritai neturi būti žymimi jokiomis slaptumo žymomis“[178].

Konstitucinė doktrina, kad „Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus ir kad jie turi būti oficialiai paskelbti nepaisant to, ar Vyriausybės priimami teisės aktai yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepaisant to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti“, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo suformuluotos *inter alia* konstitucinės justicijos bylose, kuriose buvo tiriama, ar Konstitucijai neprieštaravo teisės aktai (jų dalys), išleisti dar iki 2004 m. rugpjūčio 14 d., kai įsigaliojo Seimo 2004 m. liepos 13 d. priimtas Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Pagal Konstitucijos 150 straipsnį šis konstitucinis aktas yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 27 d. nutarime konstatavo, kad vienintelė Konstitucijoje numatyta išimtis, kada Vyriausybei leidžiama nesilaikyti reikalavimo skelbti savo aktus, yra įtvirtinta Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 4 straipsnyje,

[176] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 18-830.

[177] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 72-2865.

[178] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 30-840.

kuriame nustatyta, jog „Vyriausybė pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus nagrinėja teisės aktų nustatyta tvarka. Dėl šių pasiūlymų Vyriausybė gali priimti sprendimus ar rezoliucijas, kurių priėmimui netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos.“ Taigi reikalavimas, kad „<...> Vyriausybės teisės aktai turi būti oficialiai paskelbti nepaisant to, ar jie yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepaisant to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti, *netaikytinos* Vyriausybės sprendimams ir rezoliucijoms, kurie priimami pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnį“[179]. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnį, teisės aktuose nustatant pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus nagrinėjimo tvarką, gali būti nekeliami ir kai kurie kiti reikalavimai, Konstitucijos 95 straipsnyje nustatyti Vyriausybės aktų, kuriais sprendžiami valstybės valdymo reikalai, priėmimui[180]. Antai dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus gali būti leidžiama spręsti ne Vyriausybės posėdžiuose, o kitokia Vyriausybės veiklos organizacine forma (be kita ko, Vyriausybės pasitarimuose), dėl šių pasiūlymų priimamiems Vyriausybės sprendimams ir rezoliucijoms taip pat galima netaikyti Konstitucijos 95 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto Vyriausybės nutarimams keliamo reikalavimo, kad juos pasirašytų Ministras Pirmininkas ir tos srities ministras. Kartu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnio formuluotė „netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos“ negali būti absoliutinama ir aiškinama kaip leidžianti minėtus Vyriausybės sprendimus ir rezoliucijas priimti ne visų Vyriausybės narių balsų dauguma“[181]. Minėta, kad Vyriausybės įstatymo 41^1 straipsnio nuostata, jog Vyriausybės sprendimai ir Vyriausybės rezoliucijos priimami Vyriausybės pasitarime dalyvaujančių Vyriausybės narių balsų dauguma, Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimu buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai.

Įstatymai, kiti teisės aktai gali būti pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir *pagal jų įsigaliojimo tvarką*. Pagal Konstitucijos 7 straipsnį galioja tik paskelbti įstatymai. Ši Konstitucijos nuostata reiškia ne tik tai, kad įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti, bet ir tai, kad *įstatymu turi būti nustatyta, kada įstatymas ir kitas teisės aktas įsigalioja*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje taip pat atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Taigi įstatymai taikomi tiems faktams ir pasekmėms, kurios atsiranda po šių įstatymų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti įstatymai galiotų į ateitį ir neturėtų grįžtamosios galios – svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas“[182]. Pagal Konstituciją neleidžiama reikalauti, kad teisinių santykių dalyviai laikytųsi elgesio taisyklių, kurių jiems darant atitinkamą veiką nebuvo, nes nebuvo

[179] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 72-2865.

[180] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas. TAR, 2018-03-05, Nr. 3510.

[181] *Ibid.*

[182] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 5-143.

įmanoma žinoti būsimų reikalavimų. Teisės principas, kad paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios, sietinas su konstituciniais teisingumo, humanizmo principais. Tačiau grįžtamąją galią *(lex benignior retro agit)* turi tie naujai priimti baudžiamieji įstatymai, kurie, palyginti su anksčiau priimtais, pagerina asmenų, padariusių baudžiamas veikas, teisinę padėtį, t. y. panaikina veikos nusikalstamumą, sušvelnina bausmę arba kitokiu būdu palengvina teisinę padėtį[183]. Teisėkūros subjektai gali nustatyti įstatymų, kitų teisės aktų grįžtamąją galią ir tais atvejais, kai teisės aktu sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nepakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams; iš teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principų kyla draudimas nustatyti ankstesnę teisės akto įsigaliojimo datą, nei tas teisės aktas paskelbiamas[184]. Pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio 1, 4 dalyse (2009 m. sausio 15 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį buvo pakeistas (sumažintas) į pensijų fondus pervedamos kaupiamosios pensijų įmokos dydis, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai dėl to, kad įstatymui buvo suteikta grįžtamoji galia: įstatymas buvo priimtas 2009 m. sausio 15 d., jame buvo nustatyta, kad jis įsigalioja 2009 m. sausio 15 d., o įstatymas oficialiai „Valstybės žiniose" paskelbtas 2009 m. sausio 17 d. Taigi tokiu teisiniu reguliavimu buvo įsiterpta į jau prasidėjusio laikotarpio – metų ketvirčio (2009 m. sausio–kovo mėn.) – su įmokų apskaičiavimu ir mokėjimu susijusius teisinius santykius, juo nustatyta minėto teisinio reguliavimo grįžtamoji galia. Konstitucinis Teismas 2012 m. birželio 29 d. nutarime konstatavo, kad „įstatymų leidėjas, Pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo, priimto 2009 m. sausio 15 d., 2 straipsnyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu nustatęs šio įstatymo grįžtamąją galią, pažeidė iš Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies, 70 straipsnio 1 dalies kylančius imperatyvus, konstitucinį teisinės valstybės principą"[185].

Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai reikalauja, jog teisinio reguliavimo pakeitimai turėtų būti daromi taip, kad asmenims, kurių teisinei padėčiai jie turi įtakos, būtų užtikrinta reali galimybė prisitaikyti prie naujos teisinės situacijos. Tai ypač svarbu priimant įstatymus, kuriais nustatomos pareigos ar apribojimai asmenims. Taigi tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas privalo numatyti pakankamą *vacatio legis*, t. y. laikotarpį nuo įstatymo oficialaus paskelbimo iki jo įsigaliojimo (taikymo pradžios), per kurį suinteresuoti asmenys galėtų pasirengti įgyvendinti iš įstatymo kylančius reikalavimus[186]. Kiek laiko prisitaikyti derėtų palikti kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti vertinama atsižvelgiant į daugelį aplinkybių: įstatymo paskirtį teisės sistemoje ir juo reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdį, subjektų, kuriems jis taikytinas, ratą ir jų galimybes pasirengti naujo teisinio reguliavimo įsigaliojimui, kitas svarbias aplinkybes, *inter alia* tokias,

[183] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas. *Ibid*., 1998, Nr. 29-784.

[184] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Ibid*., 2012, Nr. 78-4063.

[185] *Ibid*.

[186] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutarimas. TAR, 2016-02-02, Nr. 2124.

dėl kurių įstatymas turėtų įsigalioti kuo skubiau[187]. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad svarbus viešasis interesas, siekis apsaugoti kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, nusveriantis asmens interesą turėti daugiau laiko prisitaikyti prie naujas pareigas ar apribojimus nustatančio teisinio reguliavimo, gali lemti skubų įstatymo įsigaliojimą jo oficialaus paskelbimo dieną be jokio *vacatio legis* termino, tačiau skubus įstatymų, kuriuose nustatomos pareigos ar apribojimai asmenims, įsigaliojimas turėtų būti labiau išimtis, grindžiama ir pateisinama ypatingomis objektyviomis aplinkybėmis, nei taisyklė. Kita vertus, darant esminius galiojančio teisinio reguliavimo pakeitimus, lemiančius asmenų teisinei padėčiai nepalankius padarinius, gali prireikti numatyti ne tik pakankamą *vacatio legis*, bet ir tam tikrą pereinamąjį teisinį reguliavimą; asmenų, kuriems taikytinas naujas teisinis reguliavimas, teisinė padėtis pereinamosiomis nuostatomis turėtų būti sureguliuota taip, kad jiems būtų suteikta pakankamai laiko užbaigti pradėtus veiksmus, kurių jie ėmėsi ankstesnio teisinio reguliavimo pagrindu, tikėdamiesi, kad jis bus stabilus, ir įgyvendinti pagal ankstesnį teisinį reguliavimą įgytas teises. Pabrėžtina, kad „nei įstatymu, nei poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris įsiterptų į jau pasibaigusius teisinius santykius. Toks reguliavimas, kuris galėtų pakeisti teisės normas, kai reguliuojami santykiai jau yra užbaigti, sudarytų prielaidas paneigti asmenų teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą ir teisinį saugumą, konstitucinį teisingumo principą“[188].

Konstitucija įtvirtina bendrą imperatyvą, kad *aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas neturi ir negali būti padaromas priklausomas nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo*[189]. Šis konstitucinis reikalavimas taikomas visiems teisėkūros subjektams, pirmiausia įstatymų leidėjui. Seimas, pagal Konstituciją turėdamas įgaliojimus leisti įstatymus, turi įgaliojimus nustatyti, nuo kada jo priimtas įstatymas įsigalioja. Tai turi būti nustatoma įstatymu. Taigi tik pats Seimas turi įgaliojimus spręsti, kada jo priimtas įstatymas įsigalioja ir kada netenka galios. Pagal Konstituciją Seimas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad jo priimto įstatymo įsigaliojimo arba jo galios netekimo laikas priklausytų nuo kito subjekto išleisto žemesnės galios teisės akto įsigaliojimo. Su tokia situacija Konstitucinis Teismas susidūrė nagrinėdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekreto Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“ 1 straipsnis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi apdovanojamas Rusijos Federacijos pilietis Vladimiras Jakuninas. Nurodytas Respublikos Prezidento dekretas buvo išleistas, kai dar galiojo Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas (1991 m. rugsėjo 12 d. redakcija), kuriame tokio pavadinimo valstybės apdovanojimas nebuvo numatytas. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžius, kaip valsty-

[187] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 19-938.

[188] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 126-5132.

[189] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 103-4611.

bės apdovanojimas, buvo numatytas Valstybės apdovanojimų įstatyme, tačiau tą įstatymą Seimas priėmė 2002 m. birželio 18 d., taigi keturios dienos po to, kai Respublikos Prezidentas išleido minėtą dekretą. Kitaip tariant, Respublikos Prezidentas, išleisdamas dekretą dėl valstybės apdovanojimų, vadovavosi ne Valstybės apdovanojimų įstatymu, o jo projektu, kuriam Seimas jau buvo pritaręs po svarstymo, tačiau kuris, kaip minėta, dar nebuvo priimtas. Po keturių dienų, t. y. Seimo 2002 m. birželio 18 d., priimtame įstatyme buvo nustatyta valstybės apdovanojimų sistema, rūšys, apdovanojimų ženklai, skyrimo pagrindai. Minėto įstatymo 45 straipsnyje buvo nustatyta, kad *šis įstatymas įsigalioja Respublikos Prezidentui patvirtinus valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų etalonus (1 punktas), valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų nešiojimo tvarką (2 punktas), Valstybės apdovanojimų tarybos nuostatus (3 punktas), Lietuvos valstybės ordinų kanclerio nuostatus (4 punktas)*. Taigi buvo nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimo priimto Valstybės apdovanojimų įstatymo įsigaliojimo laikas priklausė nuo Respublikos Prezidento išleisto žemesnės galios teisės akto, t. y. atitinkamo dekreto, įsigaliojimo. Susidarė labai delikati situacija. Konstitucinis Teismas galėjo konstatuoti, kad Seimo 2002 m. birželio 18 d. priimtas Valstybės apdovanojimų įstatymas prieštarauja Konstitucijai pagal įsigaliojimo tvarką. Bet jeigu jis priimtų būtent tokį sprendimą, ar tai netaptų pagrindu Konstituciniame Teisme ginčyti daugybės Respublikos Prezidento dekretų, kuriais Lietuvos ir užsienio valstybių piliečiai pagal šį įstatymą buvo apdovanoti valstybės apdovanojimais? Nors tokia tikimybė būtų labai nedidelė, greičiau teorinė, į ją buvo atsižvelgta, – išdėstęs konstitucinę doktriną, kad Seimo priimto Valstybės apdovanojimų įstatymo įsigaliojimo laikas negali priklausyti nuo Respublikos Prezidento išleisto žemesnės galios teisės akto, t. y. atitinkamo dekreto, įsigaliojimo, Konstitucinis Teismas 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarime konstatavo, kad „nei Respublikos Prezidento 2003 m. sausio 16 d. dekreto Nr. 2026 „Dėl Lietuvos valstybės apdovanojimų bei jų pakaitų projektų, brėžinių ir etalonų, Valstybės apdovanojimų nešiojimo taisyklių, Lietuvos valstybės apdovanojimų tarybos nuostatų, Lietuvos valstybės ordinų kanclerio nuostatų tvirtinimo“, nei Valstybės apdovanojimų įstatymo priėmimo, oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo laikas, nei šių teisės aktų taikymo pradžios data *nėra ginčo dalykas šioje konstitucinės justicijos byloje*“[190] [išskirta autoriaus]. Taigi Konstitucinis Teismas faktiškai atsisakė tirti, ar Seimo 2002 m. birželio 18 d. priimtas Valstybės apdovanojimų įstatymas neprieštarauja Konstitucijai pagal įsigaliojimo tvarką, nors prieštaravimas Konstitucijai buvo akivaizdus.

Bendra doktrininė nuostata, kad aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas neturi ir negali būti padaromas priklausomas nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo, išsirutuliojo iš Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimo[191], kuriuo Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 7 d. nutarimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Nurodytu nutarimu Vyriausybė pripažino netekusiu galios savo 1991 m. lapkričio 8 d. nutari-

[190] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 106-5466.

[191] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 103-4611.

mą Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Vyriausybė pasirinko labai įdomų būdą pripažinti savo 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimą netekusiu galios: Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 7 d. nutarime buvo nustatyta, kad jos 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas, kuriuo buvo patvirtinta Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodika, neteks galios, kai įsigalios nauja Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodika, kurią patvirtins Aplinkos ministerija. Aplinkos ministras 2002 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. 471 patvirtino Aplinkai padarytos žalos dydžių apskaičiavimo metodiką, šis ministro įsakymas įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 26 d., taigi nuo šios dienos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 458 „Dėl Nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodikos patvirtinimo“ neteko galios. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Vyriausybė, pagal Konstituciją turėdama įgaliojimus priimti nutarimus, turi įgaliojimus nustatyti ir tai, nuo kada jos priimtas nutarimas įsigalioja, taip pat nustatyti, nuo kada jos priimti nutarimai netenka galios. Tai nustatyti Vyriausybė gali priimdama nutarimą. Pagal Konstituciją teisę spręsti, kada Vyriausybės nutarimai įsigalioja, taip pat kada Vyriausybės nutarimai netenka galios, turi tik pati Vyriausybė. Konstitucinis valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principas *inter alia* reiškia, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija negali šių įgaliojimų perimti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Vadinasi, pagal Konstituciją Vyriausybė savo nutarimais negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį Vyriausybės nutarimo įsigaliojimo arba jo galios netekimo laikas priklausytų nuo kito subjekto išleisto žemesnės galios teisės akto įsigaliojimo. Nagrinėjamu atveju – nuo aplinkos ministro išleisto įsakymo įsigaliojimo. Vyriausybė 2000 m. rugsėjo 7 d. nutarime turėjo nustatyti konkretų laiką, kada netenka galios jos 1991 m. lapkričio 8 d. nutarimas, bet ji savo konstitucinių įgaliojimų įgyvendinimą susaistė kito subjekto sprendimu – padarė priklausomą nuo aplinkos ministro įsakymo, kuriuo bus patvirtinta Aplinkai padarytos žalos dydžių apskaičiavimo metodika, įsigaliojimo. Konstitucinis Teismas nutarė, kad tokiu teisiniu reguliavimu buvo nepaisoma Konstitucijos.

Aptarėme situacijas, kai įstatymo įsigaliojimas priklausė nuo poįstatyminio teisės akto, t. y. Respublikos Prezidento dekreto, įsigaliojimo, o Vyriausybės nutarimo galios netekimas priklausė nuo ministro įsakymo įsigaliojimo. Taigi abiem atvejais subjektai, nuo kurių priklausė teisės akto įsigaliojimas ar galios netekimas, buvo valstybės institucijos. Naujas pagrindas diskutuoti, ką reiškia Konstitucinio Teismo suformuota doktrininė nuostata, kad „Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija negali šių įgaliojimų perimti“, atsirado, kai Respublikos Prezidentas 2019 m. rugpjūčio 26 d. išleido dekretą Nr. 1K-55 „Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pavada-

vimo“[192]. Respublikos Prezidentas, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio 2019 m. rugpjūčio 26 d. teikimą, pavedė energetikos ministrui Žygimantui Vaičiūnui pavaduoti Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką S. Skvernelį nuo 2019 m. rugpjūčio 26 d. iki 2019 m. spalio 4 d. *jo laikino nedarbingumo laikotarpiu*[193]. Respublikos Prezidento dekrete nurodoma, kad Respublikos Prezidentas vadovaujasi Konstitucijos 77 ir 97 straipsniais. Yra pagrindo manyti, kad dekretas gali prieštarauti Konstitucijai.

Pirmiausia dėl to, kad dekreto turinys nėra aiškus, jis gali būti suprantamas ir aiškinamas skirtingai. Dekreto formuluotė „pavedu energetikos ministrui Žygimantui Vaičiūnui pavaduoti Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Saulių Skvernelį nuo 2019 m. rugpjūčio 26 d. iki 2019 m. spalio 4 d. *jo laikino nedarbingumo laikotarpiu*“ [išskirta autoriaus] gali būti suprantama kaip reiškianti, kad Ministras Pirmininkas dėl ligos yra laikinai nedarbingas nuo 2019 m. rugpjūčio 26 d. iki 2019 m. spalio 4 d., todėl tuo laiku jį pavaduoja energetikos ministras. Tačiau Ministras Pirmininkas šios dekreto formuluotės turinį paaiškino kitaip: energetikos ministras jį pavaduosiąs ne visą nurodytą laikotarpį, o tik nurodyto laikotarpio kai kuriomis dienomis, kai Ministras Pirmininkas būsiąs laikinai nedarbingas ir negalėsiąs vykdyti savo pareigų dėl jam taikomų gydymo procedūrų. Sprendžiant iš žiniasklaidos pranešimų, būtent taip dekreto turinį supranta ir dekretą išleidęs Respublikos Prezidentas. Vien tai, kad dekreto turinys gali būti suprantamas skirtingai, leidžia teigti, kad dekretas neatitinka labai svarbaus konstitucinio reikalavimo: teisės aktas turi būti aiškus, tikslus, nedviprasmiškas, neturi sudaryti prielaidų jį skirtingai aiškinti. Bet problema yra ne vien tai, kad dekreto turinys nėra aiškus ir gali būti skirtingai aiškinamas. Sutikus su Respublikos Prezidento ir Ministro Pirmininko požiūriu, kad dekrete nustatyta, jog energetikos ministras pavaduos Ministrą Pirmininką ne visą dekrete nurodytą laikotarpį, o tik nurodyto laikotarpio tomis dienomis, kai Ministras Pirmininkas negalės eiti savo pareigų, nes jam bus taikomos gydymo procedūros ir dėl to jis bus laikinai nedarbingas, yra pagrindas kelti klausimą, ar Konstitucija leidžia Respublikos Prezidento dekrete nustatyti tokį teisinį reguliavimą. Mūsų nuomone, pagal Konstituciją toks teisinis reguliavimas Respublikos Prezidento dekrete negali būti nustatytas.

Minėta, kad pagal Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalį, „kol nėra Ministro Pirmininko ar jis negali eiti savo pareigų, Respublikos Prezidentas ne ilgesniam kaip 60 dienų laikui Ministro Pirmininko teikimu paveda vienam iš ministrų jį pavaduoti, o kai tokio teikimo nėra, Respublikos Prezidentas vienam iš ministrų paveda pavaduoti Ministrą Pirmininką“. Respublikos Prezidento dekreto nuostata, kad Respublikos Prezidentas paveda energetikos ministrui Ž. Vaičiūnui pavaduoti

[192] TAR, 2019-08-26, Nr. 13484.

[193] Respublikos Prezidentas 2019 m. spalio 4 d. išleido dar vieną analogišką dekretą Nr. 1K-81, kuriuo, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko S. Skvernelio 2019 m. rugsėjo 30 d. teikimą, pavedė energetikos ministrui Ž. Vaičiūnui pavaduoti Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką S. Skvernelį 2019 m. spalio 5 d. – lapkričio 8 d. laikotarpiu esančiomis jo laikino nedarbingumo dienomis. *Ibid.*, 2019-10-04, Nr. 15853.

Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką S. Skvernelį nuo 2019 m. rugpjūčio 26 d. iki 2019 m. spalio 4 d. jo laikino nedarbingumo laikotarpiu, reiškia, kad energetikos ministras įgijo ne tik teisę, bet ir pareigą pavaduoti Ministrą Pirmininką, kai jis bus laikinai nedarbingas dekrete nurodytu laikotarpiu. Energetikos ministras privalo vykdyti šią pareigą. Dekrete nenustatyta, kokiomis konkrečiai dienomis jis privalo vykdyti šią pareigą, jis ją vykdys tomis dienomis, kai Ministras Pirmininkas bus laikinai nedarbingas. Vadinasi, energetikos ministro pareiga pavaduoti Ministrą Pirmininką atsiranda ir jis galės ją vykdyti tik tuo atveju, kai bus konstatuotas juridinis faktas, kad Ministras Pirmininkas yra laikinai nedarbingas. Kas ir kokiu būdu turės konstatuoti nurodytą juridinį faktą? Ar asmuo yra laikinai nedarbingas, sprendžia gydytojai, asmens laikiną nedarbingumą įrodo gydytojų išduotas atitinkamos formos dokumentas, t. y. laikino nedarbingumo pažymėjimas. Kokiu būdu energetikos ministras galės sužinoti, kad Ministras Pirmininkas yra laikinai nedarbingas ir dėl to jis turi teisę ir pareigą pavaduoti Ministrą Pirmininką? Akivaizdu, kad Ministro Pirmininko skambučio telefonu ar elektroninio laiško, kuriame energetikos ministrui pranešama, kad Ministras Pirmininkas tam tikromis dienomis yra laikinai nedarbingas, aiškiai nepakaktų. Neturi reikšmės, ar tai būtų rašytinis, ar žodinis Ministro Pirmininko pranešimas, – pagal Konstituciją ministro teisė ir pareiga pavaduoti Ministrą Pirmininką jo pranešime nurodytomis dienomis negali atsirasti tokių Ministro Pirmininko pranešimų pagrindu. O gal Ministras Pirmininkas turės pateikti energetikos ministrui savo laikino nedarbingumo pažymėjimą ar notariškai patvirtintą jo kopiją (originalo, ko gero, negalės pateikti, nes jis turės būti pateiktas Vyriausybės kanceliarijai) ir tai bus pagrindas energetikos ministrui pavaduoti Ministrą Pirmininką? Net jeigu taip ir būtų elgiamasi, galime paklausti, ar pagal Konstituciją ministro teisė ir pareiga pavaduoti Ministrą Pirmininką gali kilti iš ministrui pateikto Ministro Pirmininko laikino nedarbingumo pažymėjimo ar jo kopijos? Manytina, kad negali. Bent jau iki šiol taip Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalis nebuvo suprantama ir aiškinama. Taigi Respublikos Prezidento dekretas išdėstytas taip, kad konstituciškai pagrįstomis teisinėmis priemonėmis jo įgyvendinti neįmanoma. Jis bus įgyvendinamas teisiškai nereglamentuotais veiksmais, kuriuos atliks neaišku kokie, t. y. teisės aktuose nenurodyti, subjektai. Žinoma, galima samprotauti, kad gyvenimas yra sudėtingesnis už Konstituciją, kad ji negali numatyti visų situacijų, kad jokių neigiamų pasekmių Respublikos Prezidento dekretas nesukels, kad reikia elgtis racionaliai, – nejaugi kiekvieną kartą, kai Ministrui Pirmininkui bus atliekamos gydymo procedūros ir dėl to jis bus laikinai nedarbingas, Respublikos Prezidentas turės leisti dekretus dėl Ministro Pirmininko pavadavimo ir pan., bet tai, mūsų nuomone, nebūtų konstituciniai argumentai, pateisinantys teisinį reguliavimą, įtvirtintą Respublikos Prezidento dekrete.

Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti visiškai kitokie reikalavimai Respublikos Prezidento dekretams, kuriais jis Ministro Pirmininko teikimu paveda vienam iš ministrų pavaduoti Ministrą Pirmininką, kai jis negali eiti pareigų: *pagal Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalį tik Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, kad Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų; tik Respublikos Prezidentas turi*

teisę spręsti, kokiomis konkrečiomis dienomis Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų; Respublikos Prezidento dekrete turi būti nurodytos konkrečios dienos, kuriomis ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką, nes būtent tomis dienomis Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų. Konstitucija nenumato, kad juridinį faktą, jog Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų konkrečiomis dienomis, konstatuotų ne Respublikos Prezidentas, o koks nors kitas subjektas. Konstitucija nenumato ir to, kad Respublikos Prezidento dekrete gali būti nurodytos ne konkrečios dienos, kai ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką, o tik laikotarpis, kurio metu tik tam tikromis dienomis – dekrete jų konkrečiai nenurodant – ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką. Tokių Respublikos Prezidento dekretų Konstitucijoje nenumatyta, nes iš jų nebūtų aišku, kokiomis konkrečiomis dienomis Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, o jį pavaduoja dekrete nurodytas ministras. Tokiais dekretais būtų sudarytos prielaidos kilti ginčams, kas konkrečią dieną turi Ministro Pirmininko įgaliojimus: ar Ministras Pirmininkas, ar jį pavaduojantis ministras.

Nors Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalyje nėra *expressis verbis* įtvirtinta, kad Respublikos Prezidento dekrete turi būti nurodyta, kokiomis konkrečiomis dienomis ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką, kai jis negali eiti savo pareigų, tačiau toks reikalavimas kyla iš formuluotės „kai jis negali eiti pareigų“. Ši formuluotė neatskiriama nuo Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad teisę spręsti, ar Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, koks ministras ir kada pavaduoja Ministrą Pirmininką, kai jis negali eiti savo pareigų, turi tik Respublikos Prezidentas. Būtent jis Ministro Pirmininko teikimu turi pavesti vienam iš ministrų pavaduoti Ministrą Pirmininką ne ilgiau kaip 60 dienų. Iš nurodytų Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad Respublikos Prezidento dekrete turi būti nurodyta, *kokiomis konkrečiomis dienomis ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką*, kai jis negali eiti savo pareigų. *Taip užtikrinamas teisinis tikrumas ir saugumas,* nes Ministras Pirmininkas žino, kokią konkrečią dieną jis negali vykdyti Ministro Pirmininko pareigų, nes jį tuo laiku pavaduoja Respublikos Prezidento dekrete nurodytas ministras, o Ministrą Pirmininką pavaduojantis ministras žino, kokią konkrečią dieną jam atsiranda teisė ir pareiga pavaduoti Ministrą Pirmininką, taip pat žino, kokią konkrečią dieną nurodyta teisė ir pareiga pasibaigia. Kita vertus, ir Respublikos Prezidentas, ir Vyriausybė, ir visuomenė žino, kad Respublikos dekrete nurodytomis konkrečiomis dienomis Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, jį tuo laiku pavaduoja dekrete nurodytas ministras. Ministrui, pavaduojančiam Ministrą Pirmininką, tenka visa atsakomybė už to laikotarpio Vyriausybės veiklą ir jos priimamus sprendimus. Pabrėžtina, kad Konstitucijoje nenustatyta, jog ne Respublikos Prezidentas, o koks nors kitas subjektas galėtų spręsti, kad Ministras Pirmininkas konkrečiomis dienomis negali eiti savo pareigų ir kad jį tuo laiku pavaduoja Respublikos Prezidento dekrete nurodytas ministras. Prisimindami konstitucinę doktriną, kad „Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija negali šių įgaliojimų perimti“, ir remdamiesi analogijos taisykle, galime teigti, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas negali tik jam Konstitucijoje

nustatytos teisės spręsti, kad Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų ir kokiomis konkrečiomis dienomis ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką, perduoti jokiai kitai institucijai ar asmeniui, o jie negali tos teisės perimti. Deja, pagal Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 26 d. dekretą *teisę spręsti*, kad Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų ir kokiomis konkrečiomis dienomis Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų, o jį pavaduoja energetikos ministras, turi ne Respublikos Prezidentas, o gydytojai?! Taigi *Respublikos Prezidentas tik jam pagal Konstituciją priklausančią teisę spręsti, kad Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, perdavė kitam subjektui, t. y. gydytojui*. Manytina, kad taip pažeidžiama Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, jog valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat pažeidžiamas teisinės valstybės principas.

Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 26 d. dekretas sukuria paradoksalią situaciją: pagal Asmens duomenų apsaugos įstatymą gydytojai be Ministro Pirmininko sutikimo neturi teisės atskleisti, ar Ministras Pirmininkas serga, ar jis yra laikinai nedarbingas, bet jų Ministrui Pirmininkui išduotas laikino nedarbingumo pažymėjimas lemia, kad jame nurodytomis konkrečiomis dienomis Ministras Pirmininkas neina savo pareigų, o jį pavaduoja energetikos ministras. Kita vertus, Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, visuomenė tik iš paties Ministro Pirmininko gali sužinoti, koks asmuo Respublikos Prezidento dekrete nurodyto laikotarpio konkrečią dieną eina Ministro Pirmininko pareigas: ar Ministras Pirmininkas, ar jį pavaduojantis energetikos ministras. Tokią informaciją dar bus galima sužinoti, pavyzdžiui, ir iš žiniasklaidos pranešimų apie tai, kas tą dieną pirmininkavo Vyriausybės posėdžiui, kas pasirašė Vyriausybės nutarimus, sprendimus ir pan. *Apie konstitucinį teisinį tikrumą ir saugumą šiuo atveju net netenka kalbėti*. Pridursime, kad pagal Konstituciją Ministras Pirmininkas turi labai reikšmingus įgaliojimus įvairiose valstybės gyvenimo srityse, todėl pagal Konstituciją negali būti tokios teisinės situacijos, kai nėra absoliučiai aišku, kas konkrečią dieną eina Ministro Pirmininko pareigas: ar Ministras Pirmininkas, ar jį pavaduojantis ministras. Būtent dėl to, kaip minėta, pagal Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalį Respublikos Prezidento dekrete turi būti nurodyta, *kokiomis konkrečiomis dienomis ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką*, nes būtent tomis dienomis jis negali eiti savo pareigų. Respublikos Prezidento dekrete *negali būti* nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai ministrui pavedama pavaduoti Ministrą Pirmininką ne dekrete nurodytomis konkrečiomis dienomis, o dekrete nurodyto laikotarpio dienomis, kai gydytojai konstatuos, kad Ministras Pirmininkas yra laikinai nedarbingas.

Respublikos Prezidento dekreto nuostata, kad energetikos ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką jo *laikino nedarbingumo laikotarpiu*, ydinga dar vienu aspektu. Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalyje nenurodytos aplinkybės, kurioms esant Respublikos Prezidentas turi teisę konstatuoti, kad Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų. Viena iš jų gali būti Ministro Pirmininko laikinas nedarbingumas. Bet tai, kad Ministras Pirmininkas yra laikinai nedarbingas, savaime nereiškia, kad jis negali eiti savo pareigų. Laikinas nedarbingumas gali būti įvairus. Konstitucijos 97 straipsnio 2 dalies formuluotė „kai Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų“ suponuoja,

kad kiekvienu konkrečiu atveju Respublikos Prezidentas turi teisę ir pareigą spręsti, ar Ministro Pirmininko laikinas nedarbingumas yra toks, kad jis tikrai negali eiti pareigų. Kaip minėta, vien tai, kad Ministras Pirmininkas yra laikinai nedarbingas, savaime nereiškia, kad jis pagal Konstituciją negali eiti pareigų. Pavyzdžiui, jis gali būti susilaužęs ranką, gydytis, bet gali atlikti Ministro Pirmininko pareigas. Respublikos Prezidento dekreto nuostata, kad energetikos ministras pavaduoja Ministrą Pirmininką jo laikino nedarbingumo metu, reiškia, kad Respublikos Prezidentas nusišalina nuo pareigos kiekvienu konkrečiu atveju vertinti, ar Ministro Pirmininko laikinas nedarbingumas yra toks, kad jis tikrai negali eiti pareigų. Konstitucija nenumato, kad Respublikos Prezidentas galėtų nevykdyti nurodytos pareigos.

Kad ir kaip būtų, Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 26 d. dekrete nustatytas teisinis reguliavimas, kai nėra nurodoma, kokiomis konkrečiomis dienomis energetikos ministras pavaduos Ministrą Pirmininką, o įtvirtinama nuostata, kad energetikos ministras pavaduos Ministrą Pirmininką ne visą dekrete nurodytą laikotarpį, o tik nurodyto laikotarpio tomis dienomis, kai Ministras Pirmininkas bus laikinai nedarbingas, taip pat teisinis reguliavimas, pagal kurį Respublikos Prezidentas tik jam pagal Konstituciją priklausančią teisę spręsti, kad Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, perdavė kitam subjektui, gali būti vertinamas kaip neatitinkantis Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies, 97 straipsnio 2 dalies, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo, todėl jis, mūsų nuomone, prieštarauja Konstitucijai. Taip pat gali būti vertinamas ir Respublikos Prezidento 2019 m. spalio 4 d. dekretas Nr. 1K-81, kuriuo, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko S. Skvernelio 2019 m. rugsėjo 30 d. teikimą, Respublikos Prezidentas pavedė energetikos ministrui Ž. Vaičiūnui pavaduoti Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką S. Skvernelį 2019 m. spalio 5 d. – lapkričio 8 d. *laikotarpiu esančiomis jo laikino nedarbingumo dienomis.*

Ar Seimas turi teisę sustabdyti įstatymo galiojimą? Toks atvejis Seimo praktikoje yra buvęs, – Seimas 1997 m. sausio 16 d. priėmė Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimo sustabdymo laikinąjį įstatymą[194], kuriame buvo nustatyta, kad įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimas sustabdomas laikinai, „iki bus priimtas naujas įstatymas“. Pagal šį įstatymą restitucijos procesas buvo laikinai sustabdytas nuo 1997 m. sausio 22 d. iki 1997 m. liepos 8 d. Nors Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar nurodytas įstatymo galiojimo sustabdymo įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimu pradėtą teiseną byloje nutraukė, nes Seimas panaikino įstatymą, kuriuo laikinai buvo sustabdytas Nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų įstatymo galiojimas. Nurodytas Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas svarbus tuo, kad jame buvo suformuota konstitucinė doktrina, jog „įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir paprastai siejamas su Konstitucijoje nurodytais atvejais“. Pavyzdžiui, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Respublikos

[194] *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 6-89.

Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą; Konstitucijos 145 straipsnyje nustatyta, kad esant ypatingoms sąlygoms – įvedus karo ar nepaprastąją padėtį – gali būti laikinai apribojamos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose. Tai galėtų būti padaroma sustabdant atitinkamų įstatymų normų galiojimą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad kitų įstatymo galiojimo sustabdymo atvejų Konstitucija nenumato, kad Konstitucija neleidžia įstatymų leidėjui priimti įstatymų, kuriais sustabdomas galiojančių įstatymų galiojimas. Tai reiškia, kad tol, kol įstatymas galioja, jis turi būti taikomas; prireikus netaikyti įstatymo (jo dalių), turi būti pripažįstama, kad jis (jo dalys) neteko galios, o ne kad sustabdomas jo (jo dalių) galiojimas. Kita vertus, Seimas gali nustatyti, nuo kada pradedamas taikyti jo priimtas ir įsigaliojęs įstatymas, – *įstatymo įsigaliojimo ir jo taikymo data gali nesutapti*[195].

Kad ir kaip būtų, bendra konstitucinė taisyklė yra tokia: *teisines pasekmes sukelia (gali sukelti) tik įsigaliojęs įstatymas ir kitas teisės aktas*. Kol įstatymas, kitas teisės aktas nėra įsigaliojęs, jis negali būti taikomas, teisinių santykių subjektams negali sukelti jokių teisių ir pareigų. Jeigu atitinkamus įgaliojimus turintis subjektas pradeda taikyti dar neįsigaliojusį įstatymą ar kitą teisės aktą, nurodyto subjekto sprendimai gali būti pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra tik vienas atvejis, kai poįstatyminis teisės aktas – Respublikos Prezidento dekretas – buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai dėl to, kad jis buvo išleistas dar nepriimto ir neįsigaliojusio Valstybės apdovanojimų įstatymo pagrindu. Kalbame apie minėtą Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekretą Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“. Dekreto 1 straipsnis ta apimtimi, kuria Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi apdovanotas V. Jakuninas, buvo pripažintas prieštaraujančiu tuo metu galiojusiam Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymui, kartu – Konstitucijai. Respublikos Prezidento dekreto išleidimo metu naujas Valstybės apdovanojimų įstatymas, kuriame buvo numatytas *inter alia* ordinas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžius, kaip minėta, dar nebuvo priimtas, jis buvo tik svarstomas Seime, – Seimas jį priėmė 2002 m. birželio 18 d., o įstatymas įsigaliojo tik 2003 m. sausio 24 d. Tuo metu, kai buvo išleistas ginčijamas Respublikos Prezidento dekretas, galiojo Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas, kuriame buvo nustatyti tokie Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino penkių laipsnių ordinai: Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinas, Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 2-ojo laipsnio ordinas, Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinas, Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinas, Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinas. Seimo 2002 m. birželio 18 d. priimtame Valstybės apdovanojimų įstatyme ordinų pavadinimai buvo pakeisti, *inter alia* vietoj Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordino buvo

[195] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 19-828.

įtvirtintas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžius. Minėta, kad Valstybės apdovanojimų įstatymas įsigaliojo tik 2003 m. sausio 24 d., o V. Jakuninui skirtas ordinas – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžius – nebuvo nustatytas Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatyme, kuris galiojo Respublikos Prezidento dekreto išleidimo metu. Konstitucinis Teismas atmetė suinteresuoto asmens atstovų argumentus, kad „tiek Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatyme (4 straipsnis), tiek Valstybės apdovanojimų įstatyme (7 straipsnis) nustatytos ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų svarbumo eilės liko identiškos, nors naujuoju įstatymu ordinų laipsniai buvo pakeisti pavadinimais, be kita ko, Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinas buvo pakeistas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi“. Nebuvo sutikta ir su argumentu, kad „Respublikos Prezidentas siekė, kad Dekretu skirti apdovanojimai atitiktų įteikimo dieną (2002 m. liepos 6-ąją) jau priimto Valstybės apdovanojimų įstatymo nuostatas“. Nors suinteresuoto asmens atstovai teigė, kad „šis įstatymų kaitos ir apdovanojimų įteikimo momento sutapimas lėmė tam tikrus formalius neatitikimus, jie yra mažareikšmiai ir jokios žalos nei valstybės interesams, nei apdovanotiesiems nepadarė“, Konstitucinis Teismas vadovavosi konstituciniu principu, kad gali būti taikomas tik įsigaliojęs įstatymas ir kitas teisės aktas, todėl Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekreto Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“ 1 straipsnį ta apimtimi, kuria Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi apdovanotas V. Jakuninas, pripažino prieštaraujančiu Ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymui, kartu – Konstitucijai[196].

Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas atsidūrė delikačioje padėtyje: Konstitucinis Teismas galėjo konstatuoti, kad Seimo 2002 m. birželio 18 d. priimtas Valstybės apdovanojimų įstatymas prieštarauja Konstitucijai pagal įsigaliojimo tvarką, nes įstatymo įsigaliojimas priklausė nuo žemesnės teisinės galios teisės akto, t. y. Respublikos Prezidento dekreto, įsigaliojimo. Siekdamas užkirsti kelią galimiems konstituciniams ginčams, ar ir kiti Respublikos Prezidento dekretai, kuriais asmenys buvo apdovanoti valstybės apdovanojimais, neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nei Valstybės apdovanojimų įstatymo priėmimo, oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo laikas, nei šių teisės aktų taikymo pradžios data nėra ginčo dalykas šioje konstitucinės justicijos byloje. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas atsisakė tirti, ar Valstybės apdovanojimų įstatymas neprieštarauja Konstitucijai pagal įsigaliojimo tvarką. Tai tik vienas aspektas. Ne mažiau probleminis yra kitas dalykas: Konstitucinis Teismas pripažino, kad Konstitucijai prieštarauja ne visas Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekretas Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo

[196] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 106-5466.

karūnavimo) dienos proga“, bet tik jo 1 straipsnis ir tik tam tikra apimtimi, t. y. tik ta, kuria Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi apdovanotas V. Jakuninas. O ar visa kita apimtimi nurodytas dekretas neprieštarauja Konstitucijai? Akivaizdu, kad prieštarauja. Manytina, kad Konstitucinis Teismas sąmoningai susiaurino savo tyrimo ribas, nes jeigu jis konstatuotų, kad visas Respublikos Prezidento dekretas prieštarauja Konstitucijai, kiltų klausimas, ar visų dekrete nurodytų asmenų, o jų yra daugiau negu šimtas, apdovanojimai yra neteisėti. Ginčijamu dekretu valstybės apdovanojimai buvo skirti ne tik Lietuvai nusipelniusiems Lietuvos Respublikos piliečiams, bet ir žymiems užsienio valstybių piliečiams. Nebuvo galima leisti suabejoti jų nuopelnų Lietuvai įvertinimu. Kita vertus, juk nepaskelbsi, kad jie buvo apdovanoti pažeidžiant Konstituciją, tuo labiau nepareikalausi, kad jie grąžintų valstybės apdovanojimus. Tad Konstitucinio Teismo sprendimas byloje tirti tik tas dekreto nuostatas, kurias ginčijo pareiškėjas, yra visiškai suprantamas. Daug sudėtingiau būtų, jeigu pareiškėjas ginčytų viso Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai. Neturime pagrindo abejoti, kad tokiu atveju Konstitucinio Teismo sprendimas būtų kitoks, – visas Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekretas Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“ būtų pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Konstitucijoje eksplicitiškai ir implicitiškai įtvirtintos Įstatymų ir kitų teisės aktų pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarkos nuostatos yra sukonkretintos Teisėkūros pagrindų įstatyme[197]. Nors Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ir kitais teisės aktais, juose nustatytas teisinis reguliavimas parodo, kaip įstatymų leidėjas supranta Konstitucijos nuostatas, todėl įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo analizė yra prasminga. Pagal Teisėkūros pagrindų įstatymą oficialus įstatymų ir kitų teisės aktų paskelbimo šaltinis yra Teisės aktų registras (TAR). Jame registruojami ir skelbiami konstituciniai įstatymai, įstatymai, Seimo statutas, Seimo nutarimai, kiti Seimo aktai, Respublikos Prezidento dekretai ir potvarkiai, Vyriausybės nutarimai, sprendimai ir rezoliucijos, taip pat kiti įstatyme nurodyti teisės aktai. Teisės akto įregistravimas ir paskelbimas Teisės aktų registre laikomas oficialiu teisės akto paskelbimu. Teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyta, kad „priimtus teisės aktus pasirašo tam įgaliojimus turintys subjektai teisės aktų nustatyta tvarka. Priimti teisės aktai, išskyrus įstatymus ir kitus Respublikos Prezidento pasirašomus teisės aktus, gali būti pasirašomi Teisės aktų informacinėje sistemoje saugiu elektroniniu parašu“ (18 straipsnio 3 dalis). Priimtas teisės aktas negali būti taisomas, išskyrus po teisės akto priėmimo pastebėtas rašybos ir gramatines klaidas, nekeičiančias teisės akto turinio ir prasmės. Teisės aktų nustatytus įgaliojimus turinčio subjekto pasirašytas teisės aktas, kuris yra Teisės aktų registro objektas, Teisės aktų registre turi būti įregistruojamas ir paskelbiamas ne vėliau kaip kitą darbo dieną po pasirašymo.

Teisėkūros pagrindų įstatymas numato dar vieną oficialų teisės aktų paskelbimo šaltinį – Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentų registrą. Jame

[197] *Ibid.*, 2012, Nr. 110-5564.

skelbiami teisės aktai ir jais patvirtinti teritorijų planavimo dokumentai. Teisės aktų ir jais patvirtintų teritorijų planavimo dokumentų įregistravimas ir paskelbimas Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentų registre laikomas oficialiu jų paskelbimu. Teisės aktų ir jais patvirtintų teritorijų planavimo dokumentų skelbimo ir įsigaliojimo tvarka nustatyta Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatyme.

Teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyta, kad „norminis teisės aktas įsigalioja kitą dieną po oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre, jeigu pačiame teisės akte nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data“ (20 straipsnio 1 dalis). Taigi ši įstatymo norma atspindi konstitucinį principą, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Konstitucijos keitimo įstatymas įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo priėmimo. Įstatymai ir kiti teisės aktai, keičiantys ar nustatantys naują ūkio subjektų veiklos ar jos priežiūros teisinį reguliavimą, paprastai įsigalioja gegužės 1 dieną arba lapkričio 1 dieną, tačiau visais atvejais ne anksčiau kaip po trijų mėnesių nuo jų oficialaus paskelbimo dienos. Ši nuostata netaikoma, kai teisinis reguliavimas nustatomas arba keičiamas pagal Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytus įpareigojimus, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių reikalavimus, taip pat kai nustatomas ūkio subjektams palankesnis teisinis reguliavimas (20 straipsnio 4 dalis). Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymai, nustatantys naujus mokesčius, naujus mokesčio tarifus, mokesčio lengvatas, sankcijas už mokesčių įstatymų pažeidimus arba iš esmės pakeičiantys apmokestinimo tam tikru mokesčiu tvarką ar apmokestinimo teisinio reglamentavimo bei taikymo principus, įsigalioja ne anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo oficialaus paskelbimo dienos (20 straipsnio 3 dalis). Ši nuostata netaikoma su atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu susijusiems Lietuvos Respublikos mokesčių įstatymų pakeitimo (papildymo) įstatymams ir teisės aktams, kuriais Lietuvos nacionalinė teisė derinama su Europos Sąjungos teise.

Gali būti tokių teisinių situacijų, kai priimtas teisės aktas turi įsigalioti nedelsiant. Teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyta, kad Seimo nutarimas dėl Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų pašalinimo iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo apkaltos proceso tvarka, taip pat Seimo nutarimas, kuriuo įforminamas apkaltos proceso nutraukimas asmeniui atsistatydinus, įsigalioja nuo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre ir (ar) visuomenės informavimo priemonėse. Seimo nutarimas, kuriuo skelbiama mobilizacija ar demobilizacija, įvedama karo ar nepaprastoji padėtis, įsigalioja nuo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre ir (ar) visuomenės informavimo priemonėse. Seimo nutarimas, kuriuo Seimo Pirmininkui pavedama laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas, įsigalioja nuo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre. Dar kita tvarka įsigalioja Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės priimti *teisės taikymo aktai*, – jie įsigalioja nuo paskelbimo Teisės aktų registre, jeigu pačiame teisės taikymo akte nenumatyta vėlesnė įsigaliojimo data.

IV.3. Legislatyvinė omisija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Kai kalbame apie *legislatyvinę omisiją*, kalbame apie teisės spragas, kurias draudžia Konstitucija. Teisės literatūroje pateikiama įvairių teisės spragų *(lacuna legis)* apibrėžimų[198]. Visus juos vienija tai, kad teisės spraga yra tada, kai tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti sureguliuoti teisės normomis, bet jie nėra sureguliuoti. Tai „nevisiškas ar nebaigtas konstitucinės pareigos vykdymas“[199]. Teisės spragas lemia objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Objektyviems veiksniams priskiriami tie, kurie susiję su naujų visuomeninių santykių susiformavimu ir teisėkūros subjektų vėlavimu laiku tuos naujus santykius sureguliuoti, kitaip tariant, įstatymų leidėjas nespėja laiku reaguoti į pasikeitusią tikrovę, į naujus visuomenės poreikius. Subjektyvūs veiksniai susiję su nekokybiška įstatymų leidyba, su įstatymų leidėjo nenusimanymu apie realią padėtį ir jo daromomis klaidomis. O klaidų gali atsirasti, nes įstatymų leidėjas klaidingai mano, kad kokių nors santykių nereikia reguliuoti; klaidingai mano, kad teisę galima sukonkretinti ją taikant; sprendžia klausimą ne taip, kaip reikėtų; priima neaiškias teisės normas[200]. Teisės spragos gali būti ne tik atsitiktinės, t. y. kai įstatymų leidėjas tam tikrų santykių nereguliuoja, nes nežino juos esant, bet ir neatsitiktinės, kai „įstatymų leidėjas, žinodamas esant faktinius santykius, dėl politinių, ekonominių ar kitokių priežasčių tikslingai jų nereguliuoja“[201].

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o *legislatyvinės omisijos atveju* tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, *turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje)*, nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija“[202] [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas laikosi nuostatos, kad „teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, kaip viena iš eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo atmainų, iš esmės skiriasi nuo tokio eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo, kuris reiškia, kad teisės akte (jo dalyje) yra implicitiškai nustatytas eksplicitinį teisinį

198 Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje: Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongresui parengtas pagrindinis pranešimas. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (10), p. 173–182.

199 MENDES, G. Brazilijos konstitucinė jurisdikcija: nekonstitucinės legislatyvinės omisijos problema. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (10), p. 103.

200 JARAŠIŪNAS, E.; SPRUOGIS, E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Ibid.*, 2007, Nr. 4 (80), p. 370–372.

201 *Ibid*., p. 371.

202 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475; 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-12-07, Nr. 28387.

reguliavimą papildantis ir pratęsiantis teisinis reguliavimas (*inter alia* teisinis reguliavimas, įtvirtinantis elgesį, priešingą eksplicitiškai nustatytajam). Tais atvejais, kai tam tikras teisės akte (jo dalyje) implicitiškai įtvirtintas teisinis reguliavimas nustato tam tikrą elgesį ir šitaip papildo bei pratęsia eksplicitinį teisinį reguliavimą, nėra pagrindo teigti, esą tas teisės aktas (jo dalis) atitinkamų visuomeninių santykių apskritai nereguliuoja, nes tie visuomeniniai santykiai iš tikrųjų yra teisiškai sureguliuoti, tačiau tas teisinis reguliavimas atitinkamuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas ne eksplicitiškai, *expressis verbis*, o implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplicitinių teisės nuostatų“[203]. Pabrėžtina, kad legislatyvinė omisija yra tik teisėkūros subjekto veiklos rezultatas. Konstitucinis Teismas netiria teisėkūros subjekto neveikimo, delsimo priimti atitinkamą teisės aktą[204]. Legislatyvinės omisijos nėra ir tada, kai teisės spraga atsiranda dėl to, kad Konstitucinis Teismas pripažįsta įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai[205].

Nors Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti teisės spragų konstitucingumą Konstitucijoje nėra nustatyti *expressis verbis*, jie kyla iš Konstitucijoje įtvirtinto visuminio teisinio reguliavimo, pagal kurį negali būti tokio įstatymo ar kito teisės akto, kurio atitikties Konstitucijai negalima būtų tirti, taip pat ir tuo aspektu, kad jame nėra įtvirtinta tai, kas pagal Konstituciją jame turi būti įtvirtinta.

Legislatyvinės omisijos konstitucinė doktrina formavosi palaipsniui[206]. Savo veiklos pradžioje Konstitucinis Teismas laikėsi nuostatos, kad jis apskritai neturi įgaliojimų tirti teisės spragų. Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarime[207], priimtame ištyrus, ar Konstitucijai neprieštarauja tuo metu galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso straipsniai, numatę, kad pripažįstama tik santuoka, įregistruota valstybinėse civilinės metrikacijos įstaigose. Pagal Konstitucijos 38 straipsnio 4 dalį valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją, o pagal Santuokos ir šeimos kodeksą buvo pripažįstama tik santuoka, sudaryta valstybiniuose civilinės metrikacijos organuose. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog aplinkybė, kad Santuokos ir šeimos kodekso 11 bei 12 straipsniuose *nėra nurodyti bažnytinės santuokos registravimo subjektai, turi būti vertinama kaip teisės spraga, o ne kaip Konstitucijai prieštaraujanti norma; Konstitucinis Teismas nesprendžia teisės spragų klausimų. Tai yra įstatymų leidėjo prerogatyva.*

Tokios pačios nuostatos Konstitucinis Teismas laikėsi ir vėliau nagrinėtose bylose. Antai tirdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo (1992 m. gruodžio 22 d. redakcija) nuostatos, pagal kurias Respublikos Prezidento rinkimus organizuoja ir vykdo ne Vyriausioji rinkimų komi-

[203] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475; 2016 m. sausio 25 d. nutarimas. TAR, 2016-01-25, Nr. 1547.

[204] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

[205] *Ibid*.

[206] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Legislatyvinė omisija Konstitucinio Teismo nutarimuose: kai kurie diskusiniai klausimai. *Jurisprudencija*, 2017, Nr. 24 (2), p. 238–255.

[207] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 31-562.

sija, o Respublikos Prezidento rinkimų komisija, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijoje yra numatyta tik viena rinkimų komisija, t. y. Vyriausioji rinkimų komisija, todėl „darytina išvada, jog pagal šią nuostatą Lietuvoje turi būti suformuota vieninga ir universali rinkimus organizuojanti institucija – Vyriausioji rinkimų komisija. Tačiau iki šiol minėta konstitucinė nuostata yra nerealizuota". Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „konstitucinė nuostata dėl vieningos Vyriausiosios rinkimų komisijos turi būti realizuota tik įstatymiškai įtvirtinant jos paskirtį pagal konstitucines nuostatas, sudarymo principus bei kompetenciją, suderinus su šiomis nuostatomis kitus rinkimų įstatymus ir nustatyta tvarka sudarant tokią universalią Vyriausiąją rinkimų komisiją". Kol nurodyta konstitucinė nuostata nėra įgyvendinta, teisinė situacija yra dviprasmiška, nes yra kolizijos tarp įvairių rinkimų įstatymų. „Kadangi ši kolizija negali būti išspręsta be specialaus įstatyminio reguliavimo, ši teisinė situacija vertintina kaip teisės spraga. *Konstitucinis Teismas nesprendžia klausimų dėl teisės spragų*. Tai yra įstatymų leidėjo prerogatyva. Todėl Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad ši byla yra nutrauktina" [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 11 d. sprendimu pradėtą bylą nutraukė[208].

Konstitucinio Teismo doktrina, kad jis nesprendžia teisės spragų klausimų, yra išreikšta ir nevartojant formuluotės „nesprendžia teisės spragų klausimų". Tirdamas, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo statuto pataisos, kuriomis buvo panaikinta anksčiau Seimo statute įtvirtinta norma, kad, gavus Seimo sutikimą Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jis negali būti suimtas Seimo rūmuose, Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 25 d. nutarime[209] konstatavo, kad „pareiškėjas ginčija tai, kad Seimo statuto 23 straipsnyje nenustatytas tam tikras teisinis reguliavimas. Todėl konstatuotina, kad byloje dėl šio prašymo *nėra tyrimo dalyko*" [išskirta autoriaus]. Toliau Konstitucinis Teismas teigia, kad „pagal Konstitucijos 102 straipsnį ir Konstitucinio Teismo įstatymo 63 straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai, dėl Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams". Taigi, nors šiame nutarime Konstitucinis Teismas vartoja kitokią terminiją, negu tą, kuri buvo 1994 m. balandžio 21 d. nutarime, – Teismas nerašo, kad jis nesprendžia teisės spragų klausimų, o konstatuoja, kad *jeigu teisinis reguliavimas nėra nustatytas, tai reiškia, kad nėra tyrimo dalyko*, – doktrinos esmė liko tokia pati: Konstitucinis Teismas netiria teisės spragų, jis tiria tik tai, kas yra nustatyta įstatymuose ir kituose teisės aktuose.

Konstitucinio Teismo požiūris į tai, ar jis turi įgaliojimus tirti teisės spragas, *visiškai pasikeitė* 2003 m. kovo 4 d. nutarime[210], priimtame ištyrus, ar Konstitucijai neprieštarauja Nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą *įstatymo pakeitimo įstatymo* nuostatos, kuriomis Seimas panaikino prieš tai įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkte (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) buvusią normą, kad nuosavybės teisės į įstatyme nurodytą nekilnojamąjį turtą atkuriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, kuriems turtas perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testa-

[208] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 54-1033.

[209] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 10-295.

[210] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 24-1004.

mentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu), taip pat piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai testamentu paliko turtą. Apibūdindamas anksčiau galiojusio Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkto (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) nuostatas, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad taip įstatymų leidėjas atsižvelgė į neteisėtai nacionalizuoto ar kitais neteisėtais būdais nusavinto turto savininkų valią dėl neteisėtai nusavinto turto likimo – pagal nurodytą įstatymo normą nepriklausomai nuo to, laikytasi ar nesilaikyta okupacijos metu veikusiuose įstatymuose nustatytos nekilnojamojo turto perleidimo tvarkos, Lietuvos Respublikos piliečiai ar jų teisių perėmėjai turėjo teisę į nuosavybės teisių atkūrimą. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nors įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo sąlygas ir tvarką, tai darydamas jis turi atsižvelgti į konstitucinius nuosavybės teisės apsaugos, asmenų lygiateisiškumo principus, kitus konstitucinius imperatyvus. Seimo 2002 m. sausio 15 d. priimtu įstatymu pakeitus Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) taip, kad jame neliko anksčiau buvusios normos, pagal kurią nuosavybės teisės į įstatyme nurodytą nekilnojamąjį turtą atkuriamos piliečiams, kuriems turtas perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testamentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu), taip pat piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai testamentu paliko turtą, *nurodyti piliečiai neteko teisės atkurti nuosavybės teises į įstatyme nurodytą nekilnojamąjį turtą.* Konstitucinis Teismas nutarė, kad Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalis (2002 m. sausio 15 d. redakcija ir 2002 m. spalio 29 d. redakcija) *ta apimtimi, kuria joje nėra įtvirtinta anksčiau šios dalies 5 punkte (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) buvusi nuostata*, jog nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą atkuriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, kuriems turtas perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testamentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu), taip pat piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai testamentu paliko turtą, prieštarauja Konstitucijos 23 ir 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Taigi 2003 m. kovo 4 d. nutarime Konstitucinis Teismas suformavo naują konstitucinę doktriną, kad jis turi įgaliojimus tirti teisės spragas, turi įgaliojimus ne tik konstatuoti, kad tiriamame įstatyme (jo dalyje) esama legislatyvinės omisijos, bet ir savo nutarimu, priimtu konstitucinės justicijos byloje, pripažinti tokį teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai. Nors Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti teisės spragų konstitucingumą Konstitucijoje nėra nustatyti *expressis verbis*, jie kyla iš Konstitucijoje įtvirtinto visuminio teisinio reguliavimo, pagal kurį negali būti tokio įstatymo ar kito teisės akto, kurio atitikties Konstitucijai negalima būtų tirti, taip pat ir tuo aspektu, kad jame nėra įtvirtinta tai, kas pagal Konstituciją jame turi

būti įtvirtinta. Konstitucija yra aukščiausioji teisė[211], tai teisė be spragų, „ji ne tik užtikrina savo išskirtinę padėtį teisės sistemoje, bet ir imperatyviai nulemia visos teisės sistemos hierarchinį apibrėžtumą“[212]. Mokslinėje teisės literatūroje nurodoma, kad „teisės spragų konstitucingumo kontrolės tendencija Europoje yra akivaizdi – tokią kontrolę vykdo daugelis konstitucinių teismų“[213]. Legislatyvinės omisijos *par excellence* „aptikimas“ žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos, yra pakankamas pagrindas tą teisės aktą (jo dalį) *pripažinti prieštaraujančiu* (atitinkama apimtimi, t. y. ta apimtimi, kuria tame teisės akte (jo dalyje) nėra įtvirtintas aukštesnės galios teisės aktų, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijos, reikalaujamas teisinis reguliavimas) *Konstitucijai* (kitam aukštesnės galios teisės aktui)[214]. Kitaip tariant, įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) vien dėl to, kad tam tikras teisinis reguliavimas nėra įtvirtintas būtent jame (būtent toje jo dalyje) gali būti pripažįstamas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, tik tuo atveju, jeigu tas aukštesnės galios teisės aktas įsakmiai reikalauja, kad atitinkamas teisinis reguliavimas būtų įtvirtintas būtent tiriamajame teisės akte (būtent tiriamojoje jo dalyje)[215].

Pabrėžtina tai, kad Konstitucinis Teismas, konstatuodamas, jog yra legislatyvinė omisija (teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija), turi nurodyti konkrečius Konstitucijos straipsnius (jų dalis) ar konstitucinius principus, kuriems ginčijama teisės norma *prieštarauja*. Apibrėždamas teisės normos prieštaravimo Konstitucijai apimtį, Konstitucinis Teismas dažnai vartoja formuluotę „prieštarauja *tiek, kiek joje nėra nustatyta*“[216], taip pat formuluotes „prieštarauja *ta apimtimi, kuria nenustatyta*, kad“[217], „prieštarauja *tiek, kiek pagal joje nustatytą teisinį reguliavimą <...> negali būti*“[218], „prieštarauja *tiek, kiek ji siejasi* su“[219], „prieštarauja tiek, *kiek pagal ją yra ribojama*“. Savo ruožtu pareiškėjai, kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą ir ginčydami įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai *legislatyvinės omisijos* aspektu, privalo pateikti teisinius argumentus, kodėl, jų nuomone, teisinis reguliavimas, kuris nėra įtvirtintas jų ginčijamame įstatyme ar kitame teisės akte (jo dalyje), pagal Konstituciją turi būti įtvirtintas būtent jų ginčijamame įstatyme ar kitame teisės akte (jo dalyje)[220]. Teismams keliamas dar vienas labai svarbus reikalavimas – *legislatyvinės omisijos* aspektu ginčyti įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai jie gali tik tada, kai tas įstatymas ar kitas teisės aktas

[211] KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 8.

[212] MESONIS, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Ibid.*, 2009, Nr. 4 (118), p. 59.

[213] STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4 (8), p. 261.

[214] URBAITIS, K. konstitucinės kontrolės raida Lietuvoje. *Ibid.*, 2012, Nr. 2 (26), p. 291.

[215] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymas *ibid*., 2006, Nr. 137).

[216] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 47-2309.

[217] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 24-1004.

[218] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 5 d. nutarimas. TAR, 2016-10-05, Nr. 24590.

[219] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 24-1004.

[220] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 57-2006.

tikrai turi būti taikomas jų nagrinėjamoje byloje (Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalis). Jeigu į Konstitucinį Teismą kreipiamasi dėl įstatymo ar kito teisės akto, kuris neturi būti taikomas teismo nagrinėjamoje konkrečioje byloje, Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad pareiškėjas (teismas) neturi *locus standi*[221].

Nauji *legislatyvinės omisijos* aspektai atsirado Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime[222], priimtame ištyrus, ar Konstitucijai neprieštarauja Referendumo įstatymo nuostatos[223]. Pareiškėjas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas teigė, kad Referendumo įstatymo 10 straipsnis tiek, kiek jame nenustatyti Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai vertinti piliečių siūlomo referendumu priimti Konstitucijos įstatymo projekto atitiktį Konstitucijai ir atlikto vertinimo pagrindu priimti sprendimus, kuriais nebūtų leidžiama inicijuoti priėmimo referendumu tokių Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekto nuostatų, kuriomis būtų pažeista pati Konstitucija, prieštarauja Konstitucijos 6 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Pareiškėjas teigė, kad viešojoje teisėje galioja teisėtumo ir teisinio apibrėžtumo principai, kurie viešojo administravimo subjektą įpareigoja veikti tik pagal įstatymo jam suteiktus įgaliojimus. Jeigu viešojo administravimo subjektas veikia viršydamas jam nustatytos kompetencijos ribas *(ultra vires)*, tai yra pagrindas viešojo administravimo subjekto aktą pripažinti neteisėtu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pabrėžė, kad viešojo administravimo subjektas turi tik tuos įgaliojimus, kurie jam konkrečiai suteikti, plečiamasis kompetencijos aiškinimas negalimas. Pareiškėjo nuomone, iš Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo matyti, kad būtent Vyriausiajai rinkimų komisijai turėtų būti suteikti įgaliojimai priimti sprendimus, kuriais nebūtų leidžiama inicijuoti referendumo dėl tokių Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekto nuostatų, kurias priėmus būtų pažeista pati Konstitucija. Tokie Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai gali būti nustatyti tik Referendumo įstatyme, jo 10 straipsnyje, kuriame reglamentuojamas piliečių referendumo iniciatyvinės grupės įregistravimas, tačiau jie šiame teisės akte „*nėra aiškiai ir konkrečiai įtvirtinti*, *kaip yra reikalaujama pagal viešosios teisės principus*. Vadinasi, kyla *legislatyvinės omisijos* egzistavimo klausimas <...>“ [išskirta autoriaus].

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo argumentai neįtikino Konstitucinio Teismo. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Referendumo įstatyme pareiškėjo nurodytos *legislatyvinės omisijos* nėra, o Referendumo įstatymas *tiek, kiek jame nėra eksplicitiškai nustatyti* Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai vertinti piliečių referendumui siūlomo Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekto atitiktį Konstitucijai ir atlikto vertinimo pagrindu priimti sprendimą, kuriuo nebūtų leidžiama inicijuoti priėmimo referendumu tokio Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekto, kuriuo būtų nepaisoma iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, *neprieštarauja* Konstitucijai. Taigi 2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas suformavo tokią doktriną: jeigu viešojo administravimo subjekto įgaliojimai įstatyme nėra įtvirtinti *eksplicitiš-*

[221] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 57-2200.

[222] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

[223] SINKEVIČIUS, V. Nauji legislatyvinės omisijos „nebuvimo“ aspektai: pastabos Konstitucinio Teismo nutarimo paraštėse. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2015, Nr. 2 (38), p. 288–323.

kai (expressis verbis), o yra įtvirtinti *implicitiškai*, nors jie neapibrėžti aiškiai, tiksliai, suprantamai, neprieštaringai, – legislatyvinės omisijos *nėra*, toks teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai.

Su tokia doktrina negalima sutikti, nes valstybės institucijos gali vykdyti tik tuos įgaliojimus, kurie joms aiškiai nustatyti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose. Įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatyti valstybės institucijų įgaliojimai negali būti aiškinami plečiamai, šiuo atveju taikomas principas „uždrausta viskas, išskyrus tai, kas tiesiogiai leista įstatymo". Valstybės institucijos negali veikti viršydamos joms nustatytus įgaliojimus. Nepakanka tik konstatuoti, kad atitinkamas *implicitinis* reguliavimas kyla iš Konstitucijos ar įstatymo nuostatų, – tai būtina įrodyti remiantis konkrečiomis Konstitucijos ir įstatymų nuostatomis, formuluotėmis, sąvokomis, Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintu visuminiu teisiniu reguliavimu ir pan., būtinai atskleidžiant ne tik atitinkamų Konstitucijos ir įstatymų nuostatų turinį, bet ir iš jų kylančio *implicitinio* teisinio reguliavimo turinį, nes *implicitinį* teisinį reguliavimą lemia *eksplicitiškai* įtvirtintos nuostatos, o ne priešingai (atvirkščiai). *Implicitinis* teisinis reguliavimas tik pratęsia *ekplicitinį* teisinį reguliavimą.

Prisiminkime, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas suabejojo Referendumo įstatymo nuostatų atitiktimi Konstitucijai dėl to, kad, jo nuomone, Referendumo įstatyme Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai, susiję su piliečių referendumo iniciatyvinės grupės įregistravimu, „*nėra aiškiai ir konkrečiai* įtvirtinti, kaip yra reikalaujama pagal viešosios teisės principus". Būtent tai paskatino Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą kelti klausimą, ar Referendumo įstatyme nėra *legislatyvinės omisijos*, t. y. tokios teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija. Iš Konstitucinio Teismo nutarimo matyti, kad jis vis dėlto matė ginčijamuose įstatymuose įtvirtinto teisinio reguliavimo ydų. Apie tai liudija toks Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo teiginys: „<...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas su referendumo organizavimu susijusius santykius, *turėtų aiškiai ir tiksliai formuluoti teisės* normas, kad jos būtų suprantamos referendumo teisinių santykių dalyviams. Šiame kontekste pažymėtina, kad teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo reikalavimą *labiau atitiktų iš Konstitucijos kylančių* ir šiuo metu Referendumo ir Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymuose *implicitiškai* įtvirtintų Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimų vertinti piliečių referendumui siūlomo įstatymo projekto atitiktį Konstitucijai ir atlikto vertinimo pagrindu neregistruoti tokios piliečių iniciatyvinės grupės, kuri referendumui siūlo iš Konstitucijos kylančių reikalavimų neatitinkantį įstatymo projektą, *nustatymas eksplicitiškai Referendumo įstatyme*". Taigi Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad „įstatymų leidėjas, reguliuodamas su referendumo organizavimu susijusius santykius, turėtų aiškiai ir tiksliai formuluoti teisės normas, kad jos būtų suprantamos referendumo teisinių santykių dalyviams", tačiau *neatlieka jokio tyrimo*, ar ginčijamos Referendumo įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai būtent dėl to, kad jos *tiksliai ir aiškiai neįtvirtina Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimų vertinti,* ar piliečių referendumo iniciatyvinė grupė laikosi įstatymų nustatytų reikalavimų referendumui siūlomiems įstatymų projektams, *inter alia,* ar Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektu paisoma reikala-

vimų Konstitucijos pataisomis nepažeisti jos nuostatų darnos, laikytis materialiųjų Konstitucijos keitimo apribojimų ir atsisakyti įregistruoti tokią piliečių referendumo iniciatyvinę grupę, kurios referendumui siūlomas projektas šių reikalavimų neatitinka. Užuot atlikęs tokį tyrimą, Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad Konstituciją *geriau atitiktų* toks teisinis reguliavimas, kuriuo tai, kas šiuo metu Referendumo ir Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymuose įtvirtinta *implicitiškai*, būtų įtvirtinta *eksplicitiškai*. Kartu Konstitucinis Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad „Seimas yra įsipareigojęs priimti Lietuvos Respublikos referendumo konstitucinį įstatymą". Galima suprasti, jog Konstitucinis Teismas tikisi, kad būsimame konstituciniame referendumo įstatyme nurodytas teisinis reguliavimas bus įtvirtintas *eksplicitiškai*. Ką galima pasakyti apie tokius Konstitucinio Teismo reveransus įstatymų leidėjui? Jie visiškai nereikalingi. Konstitucija nenumato, kad įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas galėtų atitikti Konstituciją tik iš dalies, arba, kaip rašo Konstitucinis Teismas, galėtų ją atitikti geriau ar blogiau. Įstatymas (jo dalis) arba atitinka Konstituciją, arba jos neatitinka. *Konstitucijoje nėra numatytas įstatymo (jo dalies) atitikimo ar neatitikimo Konstitucijai laipsniavimas*. Kita vertus, Konstitucinio Teismo teiginys, kad „Seimas yra įsipareigojęs priimti Lietuvos Respublikos referendumo konstitucinį įstatymą", nelaikytinas argumentu, sustiprinančiu Konstitucinio Teismo poziciją. Seimas gali priimti konstitucinį referendumo įstatymą, tačiau jame nustatyti tokį patį teisinį reguliavimą, koks yra įtvirtintas šiuo metu galiojančiuose Referendumo ir Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymuose. O juose, mūsų nuomone, nėra nustatyti Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai vertinti piliečių referendumui siūlomo įstatymo projekto atitiktį Konstitucijai ir atlikto vertinimo pagrindu neregistruoti tokios piliečių iniciatyvinės grupės, kuri referendumui siūlo iš Konstitucijos kylančių reikalavimų neatitinkantį įstatymo projektą. Net sutikus su Konstitucinio Teismo išvada, kad nurodyti Vyriausiosios rinkimų komisijos įgaliojimai yra įtvirtinti *implicitiškai,* teisinis reguliavimas vis tiek lieka neaiškus, netikslus, dviprasmiškas. Toks teisinis reguliavimas nedera su teisinio aiškumo reikalavimu, kuris yra labai svarbus konstitucinio teisinės valstybės principo elementas. Tačiau, vadovaujantis Konstitucinio Teismo argumentavimo logika, jeigu konstituciniame referendumo įstatyme būtų nustatytas toks pats neaiškus, netikslus ir dviprasmiškas teisinis reguliavimas, jis vis tiek būtų pripažintas neprieštaraujančiu Konstitucijai, nes, nors ir ne visiškai gerai, vis dėlto atitinka Konstituciją...

Dar daugiau neaiškumų, kas laikoma legislatyvine omisija, kada ji yra, o kada jos nėra, sukelia Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas[224], priimtas ištyrus, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo 2011 m. gruodžio 21 d. priimto Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos, reguliuojančios savivaldybių tarybų teises nustatyti žemės mokesčio tarifus. Pareiškėjas Vilniaus apygardos administracinis teismas prašė ištirti, ar Konstitucijos 120 straipsnio 1 daliai, 127 straipsnio 3 daliai, konstituciniams savivaldybių ir valstybės interesų derinimo, teisinės valstybės principams neprieštarauja Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo

[224] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-12-07, Nr. 28387.

3 straipsnis *tiek, kiek jame nenustatytas* Žemės mokesčio įstatymo (2011 m. gruodžio 21 d. redakcija) 6 straipsnyje įtvirtintos savivaldybių tarybų teisės nustatyti žemės mokesčio tarifus įgyvendinimo mechanizmas 2013 metų mokestiniam laikotarpiui. Pareiškėjo nuomone, 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojusiu nurodytu Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymu pakeitus esminius žemės mokesčio elementus, Seimui kilo pareiga šio įstatymo 3 straipsnyje, kuriame sureguliuotas šio įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas, *eksplicitiškai* įtvirtinti aiškią žemės mokesčio tarifų nustatymo 2013 metų mokestiniam laikotarpiui tvarką. Tokio teisinio reguliavimo neįtvirtinimas vertintinas kaip dėl teisėkūros klaidos padaryta teisės spraga, t. y. legislatyvinė omisija, kurią draudžia Konstitucija.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą; teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt.; atskleisti atskirų įstatyme pavartotų sąvokų prasmę galima išsiaiškinus įstatymo paskirtį, jo reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtį, reguliavimo ypatumus ir pan.; tai galima padaryti taikant įvairius įstatymo aiškinimo metodus, iš jų – sisteminį, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto sudedamoji dalis, susijusi su kitomis to teisės akto normomis“. Konstitucinis Teismas nurodė ir tai, kad „ne bet koks teisinio reguliavimo neaiškumas ar neapibrėžtumas yra pagrindas Konstituciniam Teismui atitinkamą teisinį reguliavimą pripažinti prieštaraujančiu konstituciniam teisinės valstybės principui. Sprendžiant, ar konkretus teisinis reguliavimas atitinka iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančius teisinio reguliavimo aiškumo ir apibrėžtumo imperatyvus, nepakanka konstatuoti, kad šis reguliavimas nėra aiškus, kai jis aiškinamas vien taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą. Galimos situacijos, kai taikant įvairius teisės aiškinimo metodus, iš jų – sisteminį, yra išsiaiškinama atskirų įstatymo nuostatų paskirtis, tikslai, jo reguliuojamų santykių pobūdis ir apimtis, reguliavimo ypatumai“. Konstitucinis Teismas priminė jo anksčiau suformuotą mokesčių doktriną, pagal kurią tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys ir lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu[225]; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad taikant loginį ir sisteminį aiškinimą bei atsižvelgiant į įstatymų leidėjo ketinimus, akivaizdu, kad įstatymų leidėjas numatė ir planavo 2013 metų savivaldybių biudžetų pajamas, gaunamas ir iš žemės mokesčio; *iš visuminio teisinio reguliavimo kyla savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui*; vadinasi, pareiškėjo nurodytos *legislatyvinės omisijos* Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnyje *nėra*. Taigi Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus

[225] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2015, Nr. 23-585.

2013 metų mokestiniam laikotarpiui Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatyme yra įtvirtinti *implicitiškai*. Teismo nuomone, tai reiškia, kad Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnis *tiek, kiek jame nėra eksplicitiškai įtvirtinti* savivaldybių tarybų įgaliojimai iki Žemės mokesčio įstatymo (2011 m. gruodžio 21 d. redakcija) įsigaliojimo nustatyti konkretų žemės mokesčio tarifą (kelis tarifus) 2013 metų mokestiniam laikotarpiui, *neprieštarauja* Konstitucijos 127 straipsnio 3 daliai, 120 straipsnio 1 daliai, konstituciniam savivaldybių ir valstybės interesų derinimo principui. Kartu Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintas teisinis reguliavimas – jame *eksplicitiškai nenustačius* iš visuminio teisinio reguliavimo kylančių savivaldybių tarybų įgaliojimų nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui – vertintinas kaip prieštaringas, dviprasmiškas, neatitinkantis iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio reguliavimo aiškumo ir apibrėžtumo imperatyvų, kurių privalu laikytis nustatant įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarką. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnis *tiek, kiek jame eksplicitiškai nenustatyti* iš visuminio teisinio reguliavimo kylantys savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui, *prieštarauja* konstituciniam teisinės valstybės principui.

Atkreipkime dėmesį į minėtus Konstitucinio Teismo nutarimo teiginius, kurie, mūsų nuomone, ne tik nedera tarpusavyje, bet paneigia vienas kitą. *Pirmas teiginys*: savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui kyla iš Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatyme įtvirtinto visuminio teisinio reguliavimo, taigi jie *neturi būti nustatyti įstatymo 3 straipsnyje*, todėl šiame straipsnyje *legislatyvinės omisijos nėra* (vadinasi, Konstitucinis Teismas teigia, kad nurodyti savivaldybių tarybų įgaliojimai *įstatymo 3 straipsnyje* neturi būti ir nėra nustatyti nei eksplicitiškai, nei implicitiškai); *antras teiginys:* Žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnis *tiek, kiek jame eksplicitiškai nenustatyti* iš visuminio teisinio reguliavimo kylantys savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui *prieštarauja* konstituciniam teisinės valstybės principui. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas teigia, kad savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 metų mokestiniam laikotarpiui *turėjo būti įtvirtinti būtent įstatymo 3 straipsnyje*, jie turėjo būti įtvirtinti *eksplicitiškai*.

Matome, kad Konstitucinio Teismo nutarimo nuostata, jog nurodyti savivaldybių tarybų įgaliojimai *įstatymo 3 straipsnyje neturi būti ir nėra nustatyti* nei eksplicitiškai, nei implicitiškai, visiškai nedera su kita nutarimo nuostata, kad nurodyti savivaldybių tarybų įgaliojimai *turėjo būti nustatyti būtent įstatymo 3 straipsnyje*, kad jie turėjo būti nustatyti ne bet kaip, o *eksplicitiškai*. Jeigu nurodyti savivaldybių tarybų įgaliojimai įstatymo 3 straipsnyje nėra nustatyti, nors, kaip teigia Konstitucinis Teismas, jame turėjo būti nustatyti, argi tai nėra legislatyvinė omisija? Drįstame teigti, kad tai *yra legislatyvinė omisija*, nes įstatymo straipsnyje *ekplicitiškai* nenustatyta tai, kas jame turi būti nustatyta.

Taigi Konstitucinis Teismas 2016 m. gruodžio 7 d. nutarime suformavo doktriną, kad subjekto įgaliojimai nustatyti mokesčius gali būti įtvirtinami *ne eksplicitiškai*

(expressis verbis), o išvedami iš teisinio reguliavimo visumos, t. y. gali būti įtvirtinti *implicitiškai*, ir kad tokiu atveju legislatyvinės omisijos *nėra*. Toks Konstitucinio Teismo požiūris iš esmės diskutuotinas, nes jis, mūsų nuomone, paneigia Konstitucinio Teismo anksčiau suformuotą doktriną, kad nustatant mokesčius įstatymuose įtvirtintas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus. *Implicitinis* teisinis reguliavimas negali to užtikrinti. Iš Konstitucinio Teismo suformuotos doktrinos, kad pagal Konstituciją visi svarbiausi mokesčio elementai turi būti aiškiai nustatyti įstatymu, kyla ir reikalavimas, kad įstatyme turi būti aiškiai įtvirtinti pirmiausia atitinkamo subjekto įgaliojimai nustatyti mokesčius, nagrinėjamu atveju – žemės mokestį. Nėra konstitucinio pagrindo manyti, kad įstatymų leidėjas esą gali nustatyti tokį teisinį reguliavimą, iš kurio neaišku, ar subjektas turi įgaliojimus nustatyti mokestį, ar jų neturi.

Negalime sutikti ir su Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytu požiūriu, kad *legislatyvinės omisijos nėra* ir tuo atveju, jeigu subjekto įgaliojimai nustatyti mokesčius išvedami iš teisinio reguliavimo visumos, t. y. jie įtvirtinti *implicitiškai*, nors *implicitinis* teisinis reguliavimas nėra aiškus. Mūsų nuomone, apie tai, kad įstatyme ar kitame teisės akte yra įtvirtintas *implicitinis* teisinis reguliavimas, galima kalbėti tik tuo atveju, jeigu *implicitinis* teisinis reguliavimas pratęsia *eksplicitinį* teisinį reguliavimą, yra aiškus, nedviprasmiškas, gana tiksliai apibrėžiantis teisinių santykių subjektų teises ir pareigas. Jeigu įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas yra toks, kad kyla abejonių, ar pagal įstatymą subjektas apskritai turi įgaliojimus nustatyti mokestį, toks teisinis reguliavimas negali būti laikomas *implicitiškai* įtvirtinančiu nurodytus subjekto įgaliojimus, yra pagrindas konstatuoti legislatyvinės omisijos (teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija) buvimą ir tokį teisinį reguliavimą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai.

Yra pagrindo kritiškai vertinti tokį Konstitucinio Teismo požiūrį, kai pradžioje konstatuojama, kad iš visuminio teisinio reguliavimo matyti, jog atitinkamas teisinis reguliavimas yra įtvirtintas *implicitiškai*, todėl legislatyvinės omisijos nėra, o po to konstatuojama, kad nėra aišku, kas yra įtvirtinta *implicitiškai*, kad tai, kas įtvirtinta *implicitiškai*, pagal Konstituciją turi būti įtvirtinta *eksplicitiškai*, ir teisės norma tiek, kiek joje nėra *eksplicitiškai (expressis verbis)* nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas, kuris joje turi būti nustatytas *eksplicitiškai*, pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai.

Matome, kad legislatyvinės omisijos konstitucinė doktrina kol kas nėra visiškai nuosekli, ji kartais prieštaringa. Diskutuoti daugiausia skatina tie Konstitucinio Teismo nutarimuose išryškėję legislatyvinės omisijos *nebuvimo* aspektai, kurie grindžiami įstatymuose nustatytu *implicitiniu* teisiniu reguliavimu. Argumentais, kad legislatyvinės omisijos nėra, nes atitinkamas teisinis reguliavimas nustatytas *implicitiškai*, turėtų būti remiamasi labai atsargiai. Ypač tada, kai kalbame apie viešosios teisės sritį, apie valstybės institucijoms priskirtus valdingus įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją turi būti nustatomi *eksplicitiškai (expressis verbis)*, taip pat aiškiai ir konkrečiai, o ne *implicitiškai*.

IV.4. Konstitucinio Teismo išvados

Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Mokslinėje teisės literatūroje paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisena vadinama fakultatyvine konstitucinės justicijos proceso teisena, o pagal tai, kokiais klausimais Konstitucinis Teismas teikia išvadas, yra išskiriamos keturios šios teisenos atmainos[226].

Konstitucinio Teismo išvada yra baigiamasis Konstitucinio Teismo aktas[227], juo konstitucinės justicijos byla išsprendžiama iš esmės ir baigiama. Konstitucinio Teismo išvada, kaip ir nutarimai bei sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, yra galutinė ir neskundžiama. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, *inter alia* reiškia, kad Konstitucinio Teismo išvados yra privalomos visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo. Jos suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „joks oficialios konstitucinės doktrinos plėtojimas – nei ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), nei toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, – pagal Konstituciją negali būti ir nėra pagrindas peržiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta konstitucinės justicijos byla, ar jų argumentavimą (pagrindimą)“[228].

Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, yra susijusi su Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalimi, kurioje nustatyta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose daug kartų yra konstatavęs, jog Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta. Nei Seimas, nei jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas neturi teisės pakeisti ar pa-

[226] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Poreikis, prielaidos ir galimybės plėsti paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvadų nagrinėjimo teisenos objektų sąrašą. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47), p. 58.

[227] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[228] *Ibid*.

naikinti Konstitucinio Teismo išvados (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 m. spalio 27 d. ir 2014 m. birželio 3 d. išvados). Tačiau Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalis, kurioje nustatyta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“, reiškia ir tai, kad Seimas, priimdamas galutinį sprendimą klausimais, nurodytais Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje, turi teisę nepaisyti Konstitucinio Teismo išvados. Iš Konstitucijos galima kildinti išimtį, kuri susijusi su Konstitucinio Teismo išvada, kad Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai, – jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad atitinkama Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai, Seimas privalo priimti sprendimą dėl šios tarptautinės sutarties ratifikavimo ar denonsavimo tik remdamasis Konstitucinio Teismo išvada (pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimu).

IV.4.1. Konstitucinio Teismo išvada, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus

Pagal Konstituciją suverenitetas priklauso Tautai (2 straipsnis), aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus (4 straipsnis). Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime[229] yra konstatavęs, kad tik Seimas yra Tautos atstovybė, kad Seimo nariai, nepriklausomai pagal kokią rinkimų sistemą jie yra išrinkti, yra visos Tautos atstovai. Respublikos Prezidentas yra vykdomosios valdžios dalis. Demokratiški Seimo – Tautai atstovaujančios institucijos, ir Respublikos Prezidento – vienos iš valstybės vykdomosios valdžios institucijos, rinkimai yra esminis demokratinės valstybės požymis; būtent per rinkimus kiekvienas pilietis įgyvendina savo teisę kartu su kitais dalyvauti valdant savo šalį.

Seimo rinkimų principai yra įtvirtinti Konstitucijoje. Pagal Konstitucijos 55 straipsnį Seimą sudaro 141 Seimo narys. Seimo nariai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Respublikos Prezidento rinkimų principai nustatyti Konstitucijos 78 straipsnyje, pagal kurį Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Konstitucijos 34 straipsnyje nustatyta, kad rinkimų teisę turi piliečiai, kuriems rinkimų dieną sukako 18 metų. Nurodyti rinkimų principai – rinkimai yra visuotiniai, tiesioginiai, rinkimų teisė yra lygi, balsavimas yra slaptas – Konstitucijoje įtvirtinti *expressis verbis.* Būtent šie principai mokslinėje teisės literatūroje vadinami pagrindiniais Seimo rinkimų

[229] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 105-3894.

ir Prezidento rinkimų principais[230]. Venecijos komisijos „Demokratija per teisę“ 2002 m. spalio 18–19 d. vykusioje 52-ojoje plenarinėje sesijoje priimtame Gerosios rinkimų praktikos kodekse nurodomi tokie penki pagrindiniai rinkimų principai: visuotinė rinkimų teisė, lygi rinkimų teisė, laisvi rinkimai, slaptas balsavimas ir tiesioginė rinkimų teisė. Be to, nurodoma, kad rinkimai turi vykti reguliariai. Šie rinkimų principai laikomi Europos konstitucinio paveldo dalimi; jie, kaip rašoma minėtame sąvade, sudaro Europos rinkimų paveldo pagrindą[231].

Konstitucijoje įtvirtintas ne tik *eksplicitinis*, bet ir *implicitinis* teisinis reguliavimas. *Implicitinį* teisinį reguliavimą išreiškia įvairūs konstituciniai principai, atitinkamo konstitucinio instituto paskirtis, visuminis konstitucinis reguliavimas. Seimo rinkimų konstituciniai principai įtvirtinti ne tik Konstitucijos 55 straipsnio, bet ir kitose Konstitucijos nuostatose. Iš Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, kad jos valdymo forma yra respublika, iš 4 straipsnio nuostatos, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo per demokratiškai išrinktus savo atstovus, iš 33 straipsnio nuostatos, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus, iš 55 straipsnio nuostatos, kad Seimo nariai yra Tautos atstovai, kurie renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu, taip pat iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės imperatyvų darytina išvada, kad Seimo nariai, taigi ir visas Seimas, gali ir turi būti renkami tik tokiuose rinkimuose, kurie yra *demokratiški ir laisvi.* Demokratiški ir laisvi parlamento rinkimai yra esminis demokratinės visuomenės elementas, be tikrai demokratiškų ir laisvų rinkimų demokratinė visuomenė negalima. Konstitucijoje įtvirtintas *Seimo rinkimų būtinumas ir rinkimų periodiškumas.* Tai reiškia, kad pagal Konstituciją negali būti tokios situacijos, kad Seimo rinkimai nerengiami arba jie rengiami ne Konstitucijoje nustatytu periodiškumu. Konstitucija draudžia išleisti įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriais būtų nustatyta, kad Seimo rinkimai nerengiami pasibaigus Konstitucijoje nustatytam Seimo ketverių metų kadencijos laikotarpiui. Vienintelė išimtis, kai Seimo rinkimai gali būti nerengiami Konstitucijoje nustatytu periodiškumu, yra nurodyta pačioje Konstitucijoje: pagal Konstitucijos 143 straipsnį, jeigu karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai Seimo rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima

[230] Žr., pvz., PUKANASYTĖ, I. Atstovaujamosios demokratijos institutai. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2017, p. 333. Greta šių principų moksliniuose teisės darbuose nurodomas ir *laisvų rinkimų principas* (žr., pvz., ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*, 1999, Nr. 1–2, p. 166; ŠILEIKIS, 35 išnaša, p. 158; JOVAIŠA, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. Vilnius: Teisės institutas, 2002, p. 4; PUKANASYTĖ, I. Kai kurie teisės į laisvus rinkimus interpretavimo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje aspektai. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 155–180; taip pat nurodomas *demokratinių rinkimų principas* (žr., pvz., KRUPAVIČIUS, A.; POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. Iš *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 244).

[231] *Code of Good Practice in Electoral Matters – Guidelines and Explanatory Report. Electoral Law*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008 (Geros praktikos rinkimų kodeksą sudaro rekomendacijos rinkimams ir jų aiškinamasis dokumentas).

sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Tačiau ir tokiu atveju Seimo rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus.

Iš įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (1, 4, 22, 33, 55 ir kt.) įtvirtintų nuostatų, taip pat iš jos preambulėje įtvirtintų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvų kildintini ir tokie Seimo rinkimų principai: 1) Seimo rinkimai turi būti konkurenciniai, t. y. piliečiai turi turėti teisę varžytis dėl Seimo nario mandato, rinkėjai turi turėti realią galimybę pasirinkti iš kelių kandidatų; 2) visoms Seimo rinkimuose dalyvaujančioms politinėms partijoms užtikrinama teisė vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Seimo narius; draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai teisę kelti kandidatus į Seimo narius galėtų turėti tik kuri nors viena (pavyzdžiui, esanti valdžioje ar pan.) politinė partija ar kuri nors viena asmenų grupė; 3) visoms politinėms partijoms ir kandidatams į Seimo narius užtikrinama teisė vienodomis sąlygomis dalyvauti Seimo rinkimų kampanijoje, įskaitant visų politinių partijų, kandidatų į Seimo narius teisę vienodomis sąlygomis laisvai skelbti savo rinkimų programas (pažiūras), supažindinti su jomis rinkėjus ir rinkėjų teisę žinoti rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų, kandidatų į Seimo narius rinkimų programas (pažiūras) ir laisvai jas svarstyti; 4) užtikrinama galimybė rinkėjams balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, taip pat nepatiriant jokio materialinio ar kitokio „skatinimo“ dalyvauti rinkimuose ar juose nedalyvauti; 5) užtikrinamas valstybės valdžios ir kitų valstybės institucijų nešališkumas (neutralumas) dėl Seimo rinkimų kampanijos; 6) Seimo rinkimai turi būti vieši, skaidrūs; 7) turi būti užtikrinama pažeistų rinkimų teisių reali gynyba, įskaitant teisminę gynybą; 8) Seimo rinkimų rezultatai turi būti nustatomi sąžiningai; 9) Seimo rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų galutinius rezultatus turi nustatyti nepriklausoma ir nešališka institucija – Vyriausioji rinkimų komisija[232].

Nurodyti konstituciniai Seimo rinkimų principai neretai persipina tarpusavyje, vienas rinkimų principas dažnai yra kito rinkimų principo dalis, lemia kito rinkimų principo turinį, tad pateiktas šių principų apibrėžimas yra sąlyginis – pasirinkus atitinkamus kriterijus galimas ir kitoks jų apibūdinimas bei skirstymas. Pažymėtina ir tai, kad minėtos nuostatos, kurios įvardijamos kaip konstituciniai Seimo rinkimų principai, gali būti apibūdintos ir kitaip, pavyzdžiui, kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementai (sudedamosios dalys). Tačiau kad ir kaip apibūdintume minėtas nuostatas, – ar kaip Seimo rinkimų konstitucinius principus, ar kaip demokratiškų ir laisvų rinkimų principo elementus (sudedamąsias dalis), – galima teigti, kad pagal Konstituciją Seimas gali ir turi būti renkamas tik tokiuose rinkimuose, kurie yra visuotiniai, tiesioginiai, kai rinkimų teisė yra lygi, o balsavimas – slaptas; pagal Konstituciją galimi tik tokie Seimo rinkimai, kai dėl Seimo nario mandato varžomasi laisvai ir sąžiningai, kai rinkėjai turi teisę laisvai rinktis iš įvairių pažiūrų kandidatų, gali laisvai pareikšti savo valią. Venecijos komisijos priimto Gerosios rinkimų praktikos kodekso aiškinamajame pranešime, kuris yra šio kodekso dalis, atsklei-

[232] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 54–65.

džiant laisvų rinkimų principą pabrėžiama, kad jis apima du aspektus – laisvą rinkėjų valios formavimą ir laisvą valios išreiškimą, t. y. sietinas su atitinkama balsavimo tvarka ir tiksliu rezultatų nustatymu. Iš Konstitucijos valstybei kyla pareiga pozityviai veikti, kad Seimo rinkimai būtų demokratiški ir laisvi, vyktų Konstitucijoje nustatytais periodais. Seimas, kitos politinės atstovaujamosios institucijos „negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, *inter alia* dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamąsias institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai. Priešingu atveju būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas atstovaujamąja demokratija, valstybės institucijomis, pačia valstybe“[233]. Tik tuomet, kai paisoma Konstitucijoje įtvirtintų Seimo rinkimų principų, tokių rinkimų būdu suformuotas Seimas – Tautos atstovybė, yra legalus ir legitimus[234]. Jeigu rinkimai vyksta pažeidžiant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinių rinkimų principus, paminant demokratines rinkimų procedūras, – rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimiais ir teisėtais[235].

Nurodyti rinkimų principai *mutatis mutandis* taikytini ir Respublikos Prezidento rinkimams. Seimo – Tautos atstovybės, taip pat Respublikos Prezidento – valstybės vadovo, rinkimų konstitucinių principų negalima paneigti, iškreipti ar apriboti nei įstatymu, nei jokių kitų žemesnės galios teisės aktu.

Konstitucijoje įtvirtinta piliečio teisė rinkti Seimo narius, Respublikos Prezidentą (aktyvioji rinkimų teisė) ir teisė būti išrinktam Seimo nariu, Respublikos Prezidentu (pasyvioji rinkimų teisė) yra individuali teisė. Jos esmę sudaro reali teisė asmeniškai dalyvauti demokratiškuose ir laisvuose rinkimuose remiantis visuotine ir lygia rinkimų teise, slaptu balsavimu, tiesiogiai renkant Seimo narius, Respublikos Prezidentą. Konstitucijoje įtvirtintas demokratiškų ir laisvų Seimo narių, Respublikos Prezidento rinkimų principas yra Tautos aukščiausiosios suverenios galios tiesioginės raiškos būdas, o teisė rinkti Seimo narius, Respublikos Prezidentą ir teisė būti išrinktam Seimo nariu, Respublikos Prezidentu yra labai svarbus piliečio teisinio statuso demokratinėje visuomenėje elementas. Pagal Konstituciją valstybei kyla pareiga užtikrinti vienodą rinkimų teisę visiems Lietuvos Respublikos piliečiams be jokios diskriminacijos.

Konkreti Seimo rinkimų sistema Konstitucijoje nėra įtvirtinta, pagal Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalį Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas. Ši nuostata reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą išleisti įstatymą, kuriuo būtų nustatyta Seimo rinkimų sistema, kandidatų į Seimo narius iškėlimo, jų įregistravimo, rinkimų agitacijos, balsavimo, rinkimų rezultatų nustatymo tvarka, rinkiminių ginčų nagrinėjimo procedūra, būtų reguliuojami kiti rinkimų santykiai. Tai darydamas įstatymų leidėjas „negali nei pats paneigti, iškreipti ar apriboti visuotinės, lygios, tiesioginės rinkimų teisės, slapto balsavimo, nei sudaryti teisinių prielaidų tai padaryti kitiems

[233] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 163-5955.

[234] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Ibid.*, 2012, Nr. 125-6285.

[235] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

subjektams, nes antraip tai reikštų, jog yra apribojama arba išvis paneigiama Tautos aukščiausios suverenios galios raiška per Tautos atstovybę – Seimą“[236].

Pagal Konstituciją visi svarbiausi Seimo rinkimų proceso elementai (rinkimų santykiai) turi būti reguliuojami teisės aktu, turinčiu būtent įstatymo formą, o ne kokiu nors žemesnės teisinės galios aktu. Kadangi Seimo – Tautos atstovybės – rinkimų principai yra įtvirtinti Konstitucijoje, jų, kaip minėta, negalima paneigti, iškreipti ar apriboti nei įstatymu, nei jokiu kitu žemesnės galios teisės aktu. Tai, kad Konstitucijoje yra numatyta Vyriausioji rinkimų komisija (Konstitucijos 67 straipsnio 13 punktas) suponuoja ir jos atitinkamus įgaliojimus organizuojant ir vykdant Seimo rinkimus, *inter alia* įgaliojimus leisti atitinkamus teisės aktus. Tačiau Vyriausiosios rinkimų komisijos išleistais teisės aktais gali būti reguliuojami tik vadinamieji techniniai Seimo rinkimų proceso elementai, jais negalima nustatyti teisės normų, sudarančių rinkimų teisės turinį. Nustatydamas Seimo rinkimų sistemą, reguliuodamas kitus Seimo rinkimų santykius įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją, tačiau tai nereiškia, kad jis gali savo nuožiūra nustatyti bet kokią Seimo narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėją saisto minėti konstituciniai Seimo rinkimų principai, nuo kurių jis negali nukrypti.

Lygiai taip pat įstatymų leidėją saisto Respublikos Prezidento rinkimų konstituciniai principai. Konstitucijoje įtvirtinti ne tik Respublikos Prezidento rinkimų principai, bet ir konkreti Respublikos Prezidento rinkimų sistema, t. y. vienas iš požymių, parodantis, kad Respublikos Prezidento konstitucinis statusas yra išskirtinis, ypatingas, kad jis skiriasi nuo visų kitų valstybės pareigūnų ir asmenų teisinio statuso[237]. Nustatydamas Respublikos Prezidento rinkimų tvarką, įstatymų leidėjas privalo užtikrinti, kad Respublikos Prezidentas būtų renkamas demokratiniuose ir laisvuose rinkimuose. Jeigu įstatymų leidėjas nepaisytų minėtų Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų ir iš jos kylančių reikalavimų, visuomet galėtų kilti abejonių dėl Respublikos Prezidento išrinkimo teisėtumo.

Konstitucijoje įtvirtinti demokratinių, laisvų, sąžiningų rinkimų principai suponuoja įstatymų leidėjo pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad būtų išreikšta tikroji rinkėjų valia, – rinkėjai balsuotų asmeniškai ir slaptai, kad balsavimo metu nebūtų galima paveikti rinkėjų valios ir jos kontroliuoti. „Asmeninis (tiesioginis) balsavimas – viena iš lemiamų laisvo, taigi ir demokratiško, rinkėjų valios reiškimo garantijų. Konstitucinis demokratiškų rinkimų imperatyvas reikalauja, kad rinkėjams, negalintiems nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę dėl ligos, negalios, įkalinimo, vykdomų tarnybos užduočių, taip pat dėl išvykos ar kitų asmeninių priežasčių, būtų užtikrinama galimybė pareikšti savo valią rinkimuose“[238], taip pat ir balsuojant paštu. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „ypač neleistina, kad rinkimų finansavimas būtų neskaidrus ar nekontroliuojamas, kad rinkimų kampanijoje būtų naudojamos tokios rinkimų technologijos, kurios prieštarauja moralei, teisingumui, visuomenės darnai. <...> pagal Konstituciją jokiais mo-

[236] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 163-5955.

[237] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

[238] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Ibid.*, 2004, Nr. 163-5955.

tyvais negali būti pateisinamas rinkėjų balsų tiesioginis ar netiesioginis pirkimas, taip pat tokia rinkimų kampanijos praktika, kai rinkėjai yra dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinami dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir / arba balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą. Tai tolygu rinkėjų papirkinėjimui, reiškiančiam, kad iš Lietuvos Respublikos piliečių atimama teisė laisvai, patiems pareikšti savo tikrąją valią Seimo rinkimuose, o iš Tautos – teisė išsirinkti tokią Tautos atstovybę, kuri reikštų jos tikrąją aukščiausią suverenią galią“[239]. Konstituciniai rinkimų principai gali būti įgyvendinti, jeigu rinkimai vyksta skaidriai, sąžiningai nustatomi balsavimo rezultatai, yra reali galimybė pažeistas rinkimų teises ginti teisme. Visa tai neleidžia iškreipti tikrosios rinkėjų valios, užtikrina rinkėjų teisę išrinkti tokį Seimą, kuris išreikštų Tautos tikrąją aukščiausią suverenią galią. Visa tai neleidžia iškreipti tikrosios rinkėjų valios renkant ir Respublikos Prezidentą – valstybės vadovą.

Konstitucijoje neatskleista, kas yra Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymų pažeidimai. Tai nustatyti – įstatymo leidėjo pareiga. Apibrėždamas, kokia veika (veikimas, neveikimas) yra rinkimų įstatymų pažeidimai, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją, tačiau tai nustatydamas jis privalo vadovautis nuostata, kad bet kokia veika, kuria kėsinamasi iškreipti tikrąją rinkėjų valią, yra negalima. Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad „rinkėjai balsuoja asmeniškai ir slaptai. Draudžiama balsuoti už kitą asmenį arba pavesti kitam asmeniui balsuoti už save. Rinkėjas, kuris dėl fizinių trūkumų negali pats balsuoti, gali balsuoti padedamas kito asmens, kuriuo jis pasitiki, kaip tai nustatyta šio įstatymo 66 straipsnio 6 dalyje. Jeigu kam nors tapo žinoma kito asmens balsavimo paslaptis, draudžiama ją atskleisti“ (5 straipsnio 1 dalis). Kontroliuoti rinkėjų valią rinkimuose draudžiama. Balsavimo metu draudžiama paveikti rinkėjo valią balsuoti arba nebalsuoti už kurį nors kandidatą ar kandidatų sąrašą. Rinkėjui turi būti sudarytos sąlygos slaptai ir netrukdomam užpildyti biuletenį. Su biuleteniu draudžiama atlikti tokius veiksmus, kurie galėtų atskleisti balsavimo paslaptį (5 straipsnio 2 dalis). Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad „draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėją dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatu, kandidatą arba kandidatų sąrašą, taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę“ (5^1 straipsnio 1 dalis). Toks draudimas taikomas prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną. Bet kam draudžiama naudotis tarnybine padėtimi valstybės ar savivaldybių institucijose, įstaigose ar organizacijose, taip pat valstybinėse ar savivaldybių visuomenės informavimo priemonėse vykdant bet kokią rinkimų agitaciją, pavesti tai daryti kitiems asmenims ar kaip nors kitaip, naudojantis tarnybine padėtimi, bandyti paveikti rinkėjų valią. Valstybės, savivaldybių pareigūnams, valsty-

[239] *Ibid.*

bės tarnautojams draudžiama naudotis tarnybine padėtimi sudaryti sau ar partijai išskirtines rinkimų agitacijos sąlygas. Šį reikalavimą pažeidęs asmuo gali būti patrauktas administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn (54 straipsnio 1 dalis). Rinkimų agitacija, neatsižvelgiant į jos būdus, formas ir priemones, draudžiama likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną iki balsavimo pabaigos, išskyrus išorinę politinę reklamą, iškabintą iki prasidedant šiam rinkimų agitacijos draudimui (56 straipsnio 1 dalis). Seimo rinkimų įstatyme įtvirtintos ir kitos priemonės, leidžiančios užtikrinti, kad rinkimuose būtų pareikšta tikroji rinkėjų valia.

Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme[240]. Antai jame nustatyta, kad „prasidėjus Respublikos Prezidento rinkimų politinei kampanijai, tai yra nuo Respublikos Prezidento rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėjus ar rinkimų teisę turinčius asmenis dalyvauti arba nedalyvauti Respublikos Prezidento rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatu, kandidatą į Respublikos Prezidentus, taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų, turint tikslą paveikti piliečių valią dėl konkrečių kandidatų į Respublikos Prezidentus, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti teisę rinkti Respublikos Prezidentą“ (8 straipsnio 1 dalis). Rinkimų agitacija, nepaisant jos būdų, formų ir priemonių, draudžiama likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną iki balsavimo pabaigos, išskyrus nuolatinę vaizdinę agitaciją, kuri iškabinta iki prasidedant šiam rinkimų agitacijos draudimui ir kurios pašalinimas susijęs su sudėtingais veiksmais (49 straipsnio 1 dalis). Įstatyme numatyta, kad bet kam draudžiama naudotis tarnybine padėtimi valstybės, savivaldybių ar Europos Sąjungos institucijose, įstaigose, organizacijose ar organuose, taip pat nacionalinėse ar savivaldybių visuomenės informavimo priemonėse vykdant bet kokią rinkimų agitaciją, pavesti tai daryti kitiems asmenims ar kaip nors kitaip naudojantis tarnybine padėtimi bandyti paveikti rinkėjų valią (47 straipsnio 1 dalis).

Iš Konstitucijos kyla ne tik reikalavimas, kad rinkimų įstatymuose turi būti apibrėžtos veikos, kurios laikomos rinkimų įstatymų pažeidimu, – įstatymuose turi būti nustatyta, kokios valstybės institucijos ir kokia tvarka turi užtikrinti, kad Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimai būtų demokratiški, laisvi ir sąžiningi. Pagal Konstituciją Seimo, Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimus organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija (67 straipsnio 13 punktas). Konstitucinis Teismas 1994 m. liepos 11 d. sprendime yra konstatavęs, kad atsižvelgiant į tai, jog Konstitucijos 67 straipsnyje „minima tik viena konkreti rinkimų organizavimo institucija, darytina išvada, jog pagal šią nuostatą Lietuvoje turi būti suformuota vieninga ir universali rinkimus organizuojanti institucija – Vyriausioji rinkimų komisija“[241]. Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklą reguliuoja Vyriausiosios rinkimų

[240] *Lietuvos aidas*, 1992-12-29, Nr. 253-0.

[241] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 54-1033.

komisijos įstatymas[242]. Komisija turi užtikrinti, kad rinkimai ir referendumai vyktų remiantis Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintais demokratinių rinkimų principais (3 straipsnio 1 dalies 2 punktas); nagrinėja skundus ir priima sprendimus dėl apygardų, miestų, rajonų rinkimų, referendumo komisijų sprendimų, o prireikus – ir dėl apylinkių rinkimų, referendumo komisijų sprendimų, panaikina įstatymų ar kitų teisės aktų reikalavimų neatitinkančius sprendimus (3 straipsnio 2 dalies 2 punktas); nustato ir skelbia rinkimų bei referendumo galutinius rezultatus (3 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Vyriausioji rinkimų komisija turi teisę pripažinti rinkimus, referendumo rezultatus negaliojančiais, jei jų metu buvo suklastoti rinkimų arba referendumo dokumentai ar padaryti kiti neteisėti veiksmai, turėję esminės įtakos rinkimų ar referendumo rezultatams (3 straipsnio 2 dalies 5 punktas).

Konstitucijoje ir rinkimų įstatymuose nustatytų reikalavimų turi būti paisoma visos Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos metu. Seimo rinkimų įstatyme numatyta galimybė apskųsti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, priimtus *iki balsavimo pabaigos*, ir sprendimus, kurie priimti *pasibaigus balsavimui*. Pagal Seimo rinkimų įstatymą „partija, iškėlusi kandidatą į Seimo narius, kandidatas į Seimo narius, atstovas rinkimams, rinkimų stebėtojas rinkimų komisijos *sprendimą, priimtą iki balsavimo pabaigos, ar kitą jos veiką* gali apskųsti: 1) apylinkės rinkimų komisijos – apygardos rinkimų komisijai; 2) apygardos rinkimų komisijos – Vyriausiajai rinkimų komisijai; 3) Vyriausiosios rinkimų komisijos – Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui“ (21 straipsnio 1 dalis). Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai ar kita jos veika Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui gali būti apskųsti per 5 dienas po sprendimo priėmimo, bet *ne vėliau kaip iki balsavimo pabaigos*. Skundas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 48 valandas nuo jo padavimo. Į šį terminą įskaitomos ir ne darbo dienos. Teismo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo (21 straipsnio 3 dalis). Seimo rinkimų įstatyme taip pat nustatyta galimybė apskųsti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus (veiksmus), priimtus *pasibaigus balsavimui*, kad „partijos, iškėlusios kandidatus į Seimo narius, kandidatai į Seimo narius Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų ne vėliau kaip per 24 valandas po to, kai oficialiai paskelbiami rinkimų galutiniai rezultatai, gali apskųsti Seimui ar Respublikos Prezidentui. Tokiais atvejais Seimas ar Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 48 valandas kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo“ (86 straipsnio 5 dalis).

Analogiškos nuostatos įtvirtintos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme: visos partijos, iškėlusios kandidatus į Respublikos Prezidentus, ir kandidatų į Respublikos Prezidentus patikėtiniai rinkimų komisijų sprendimus, priimtus *iki balsavimo pabaigos*, gali apskųsti šia tvarka: 1) apylinkių rinkimų komisijų sprendimus – savivaldybės rinkimų komisijai; 2) savivaldybių rinkimų komisijų sprendimus – Vyriausiajai rinkimų komisijai; 3) Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus – Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (18 straipsnio 1 dalis). Skundai turi būti iš-

[242] *Ibid.*, 2002, Nr. 68-2774.

nagrinėti ne vėliau kaip per 48 valandas nuo skundo gavimo. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo (18 straipsnio 2 dalis). *Pasibaigus balsavimui* „Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai, išskyrus sprendimus dėl Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, gali būti apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui ne vėliau kaip per 2 dienas nuo sprendimo priėmimo ir turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 48 valandas. Į šį terminą įskaitomos ir poilsio bei švenčių dienos. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo ir jo vykdymas Vyriausiajai rinkimų komisijai yra privalomas“ (19 straipsnio 3 dalis).

Taigi ar per Seimo ir Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, pirmiausia sprendžia Vyriausioji rinkimų komisija, po to – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris nagrinėja, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai, priimti *iki* balsavimo pabaigos, neprieštarauja rinkimų įstatymams ir Konstitucijai. Minėta, kad Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose numatyta galimybė ginčyti ir tokius Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus, kurie priimti ar kita komisijos veika padaryta *pasibaigus balsavimui*. Iš Konstitucijos 105 straipsnio 4 dalies 1 punkto, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Seimo narių ar Respublikos Prezidento rinkimus, kyla tokių rinkiminių ginčų sprendimo ypatumai. Svarbiausias jų – sprendžiant ginčus dalyvauja Konstitucinis Teismas. Seimo rinkimų įstatyme nustatyta, kad „su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas rengiant ir vykdant rinkimus konkrečioje rinkimų apygardoje, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Lietuvos Respublikos Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami rinkimų galutiniai rezultatai toje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo“ (95 straipsnio 1 dalis). Pagal įstatymą Konstitucinis Teismas tiria ir vertina Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita komisijos veika buvo padaryta *pasibaigus balsavimui* (95 straipsnio 2 dalis). Tokį paklausimą Konstitucinis Teismas išnagrinėja ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Į šį terminą įskaitomos ir nedarbo dienos (95 straipsnio 3 dalis).

Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme. Jame nustatyta, kad su paklausimu, ar per Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeistas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Seimas ne vėliau kaip per 3 dienas po Respublikos Prezidento rinkimų galutinių rezultatų oficialaus paskelbimo dienos (77 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl šio įstatymo pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar Vyriausiosios rinkimų komisijos veika buvo padaryta *pasibaigus balsavimui* per Respublikos Prezidento rinkimus (77 straipsnio 2 dalis). Nurodytą paklausimą Konstitucinis Teismas išnagrinėja ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo. Į šį terminą įskaitomos ir poilsio bei švenčių dienos (77 straipsnio 3 dalis).

Nuostata, kad Konstitucinis Teismas, tirdamas paklausimą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą, įtvirtinta ir Konstitucinio Teismo įstatyme (77 straipsnio 2 dalis). Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai rengiant ir vykdant rinkimus konkrečioje rinkimų apygardoje per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, į Konstitucinį Teismą galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami rinkimų galutiniai rezultatai toje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo (77 straipsnio 1 dalis). Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui, įskaitant ir nedarbo dienas (77 straipsnio 3 dalis).

Minėta, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalį prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, gali Seimas ir Respublikos Prezidentas, o prašyti išvados, ar nebuvo pažeistas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, – gali Seimas. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Seimo rinkimų bei Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose. Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalyje vartojama formuluotė, kad „išvados prašyti *gali*“ [išskirta autoriaus], reiškia, kad Seimas ir Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, ar prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar jos neprašyti, jie turi teisę, o ne pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kad žodis „gali“ reiškia, jog atitinkamas subjektas turi teisę spręsti, ar pasinaudoti jam suteikta teise, patvirtina nusistovėjusi kituose Konstitucijos straipsniuose vartojamo žodžio „gali“ aiškinimo praktika. Antai Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies formuluotė „pirmalaikius Seimo rinkimus *gali* paskelbti ir Respublikos Prezidentas“ yra suprantama kaip įtvirtinanti Respublikos Prezidento teisę spręsti, ar esant Konstitucijoje nustatytiems pagrindams skelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, ar jų neskelbti, o ne kaip pareiga paskelbti tokius rinkimus. Seimas yra priėmęs ir sprendimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, kai jo buvo prašoma tai padaryti[243], ir sprendimų nesikreipti į Konstitucinį Teismą su paklausimu, nors jo buvo prašoma tai padaryti[244].

Konstitucijoje *expressis verbis* nenustatyta, kad Seimas ir Respublikos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados tik dėl to, ar Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymai nebuvo pažeisti tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais arba jos atsisakymu nagrinėti skundus, ir tik tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar Vyriausiosios rinkimų komisijos veika buvo padaryta *pasibaigus balsavimui* per Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimus. Iš Konstitucijos kyla tai, kad įstatymų leidėjas turi pareigą priimti įstatymą ir nustatyti, kokia tvarka įgyvendinama Seimo

[243] Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 129-6478.

[244] Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. lapkričio 2 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 163-5953.

ir Respublikos Prezidento konstitucinė teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu pateikti išvadą, ar nebuvo pažeisti atitinkami rinkimų įstatymai. Nors, nustatydamas nurodytą tvarką, įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją, jis negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta ar suvaržyta Konstitucijoje įtvirtinta Seimo ir Respublikos Prezidento konstitucinė teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados. Tai *inter alia* reiškia, kad įstatymu negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį Seimo ir Respublikos Prezidento konstitucinės teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimas priklausytų (būtų nulemtas) nuo kokių nors subjektų priimtų sprendimų ar atliktų veiksmų. Kalbame apie politinių partijų, kandidatų į Seimo narius, kandidatų į Respublikos Prezidento pareigas, kokių nors valstybinių ar visuomeninių institucijų, jų pareigūnų priimtus sprendimus, teikimus, prašymus ir kt., o ne apie Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus ar veiksmus, dėl kurių atitikties rinkimų įstatymams gali būti kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Pagal Konstituciją Seimas ir Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, jeigu, jų nuomone, yra pagrindo manyti, kad Vyriausioji rinkimų komisija pažeidė rinkimų įstatymus. Kandidatų į Seimo narius, kandidatų į Respublikos Prezidento pareigas, juos iškėlusių politinių partijų ar kokių nors kitų subjektų teikimo tam nereikia.

Kita vertus, Konstitucija nedraudžia įstatyme įtvirtinti, kad politinės partijos, kandidatai į Seimo narius, kandidatai į Respublikos Prezidento pareigas, kiti subjektai turi teisę kreiptis į Seimą, Respublikos Prezidentą ir prašyti jų kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų pateikta išvada, ar nebuvo pažeisti atitinkami rinkimų įstatymai. Bet toks nurodytų subjektų kreipimasis į Seimą ar Respublikos Prezidentą negali jų įpareigoti kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes, kaip minėta, pagal Konstituciją Seimas, Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, ar nesikreipti.

Jeigu preziumuotume, kad mūsų pateiktas Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalies aiškinimas yra teisingas, galėtume kelti klausimą, ar Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose įtvirtintas teisinis reguliavimas dera su Konstitucija. Kalbame apie Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 19 straipsnio nuostatą, kad *pasibaigus balsavimui* „Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimai, *išskyrus sprendimus dėl Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais*, gali būti apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui“ [išskirta autoriaus]. Teismų įstatyme, kuriame apibrėžta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencija, nustatyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra „galutinė instancija byloms pagal skundus dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ar neveikimo, išskyrus skundus, kurie priskirti Konstitucinio Teismo kompetencijai“ (21 straipsnio 1 dalies 3 punktas). O Konstitucinis Teismas, kaip minėta, teikia išvadas, ar per Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeistas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Taigi pagal Respublikos Prezidento rinkimų įstatymą pasibaigus balsavimui kandidatai į Respublikos Prezidento pareigas, juos iškėlusios politinės partijos ir kitos organizacijos, kandidatų patikėtiniai, t. y. subjektai, tiesiogiai suinteresuoti Respublikos Prezidento rinkimų rezultatais, negali Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui apskųsti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo pripažinti Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus nega-

liojančiais. Kituose įstatymuose taip pat nenumatyta, kad kandidatai į Respublikos Prezidento pareigas, juos iškėlusios politinės partijos ir kitos organizacijos, kandidatų patikėtiniai galėtų patys tiesiogiai apskųsti kokiam nors teismui Vyriausiosios rinkimų komisijos *sprendimus dėl Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais*. Jie gali kreiptis į Seimą ir prašyti, kad Seimas kreiptųsi į Konstitucinį Teismą išvados, ar per Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeistas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. Bet Seimas, gavęs tokį kreipimąsi, kaip minėta, pagal Konstituciją neturi pareigos kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai jo teisė, bet ne pareiga. Susidaro situacija, kai kandidatas į Respublikos Prezidentus, manantis, kad Vyriausioji rinkimų komisija neteisingai nustatė rinkimų rezultatus, t. y. priėmė neteisėtą ir nepagrįstą sprendimą pasibaigus balsavimui ir taip pažeidė jo teises, pats tiesiogiai negali kreiptis į jokį teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo. Analogiška situacija susidaro ir per Seimo rinkimus, – kandidatas į Seimo narius, jį iškėlusi politinė partija negali patys tiesiogiai apskųsti nei Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, nei kokiam nors kitam teismui Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ar veiksmų, padarytų *pasibaigus balsavimui*.

Plačiau nenagrinėsime, ar toks Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas atitinka Konstituciją. Manytina, kad neatitinka, jis turėtų būti iš esmės pataisytas. Priminsime tik tai, kad pasyvioji rinkimų teisė, t. y. asmens teisė Konstitucijos ir rinkimų įstatymų nustatyta tvarka kandidatuoti į Seimo narius, taip pat į Respublikos Prezidento pareigas ir siekti būti išrinktam yra asmens konstitucinė teisė[245], kad pagal Konstituciją „įstatymų leidėjas turi užtikrinti pasyviąją rinkimų teisę įgyvendinančių subjektų sąžiningą konkurenciją“[246], kad pagal Konstitucijos 30 straipsnį kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės ar teisėti interesai yra pažeisti, turi teisę kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad asmens teisė kreiptis į teismą yra absoliuti[247], kad „asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama nepriklausomai nuo jo teisinio statuso, kad teisme turi būti ginamos asmenų pažeistos teisės ir teisėti interesai nepriklausomai nuo to, ar jie tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje, ar ne“[248]. Gal būtent dėl to, kad pagal Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymus asmuo, manantis, kad pasibaigus balsavimui Vyriausioji rinkimų komisija priėmė sprendimus ar atliko kitokią veiką, kuria pažeidė jo teises, neturi teisės pats tiesiogiai kreiptis į teismą, susiklostė praktika, kad Respublikos Prezidentas, gavęs kandidato į Seimo narius, jį iškėlusios politinės partijos prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą, tokį prašymą patenkina ir dekretu kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Taigi Konstitucijoje įtvirtinta Respublikos Prezidento teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą faktiškai pradėta

[245] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 114-4367.

[246] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas. TAR, 2014-10-13, Nr. 13988.

[247] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 134-4819.

[248] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 39-1105.

interpretuoti kaip jo pareiga kreiptis į Konstitucinį Teismą, jeigu to prašo kandidatas į Seimo narius ar jį iškėlusi politinė partija. Su tokia interpretacija negalime sutikti, nes, kaip minėta, Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalyje vartojama formuluotė „prašyti Konstitucinio Teismo išvados *gali*“ [išskirta autoriaus] reiškia, kad Seimas ir Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, ar prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar jos neprašyti, jie turi teisę, o ne pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kitoks žodžių „prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali“ aiškinimas reikštų, kad Konstitucijoje neva įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Respublikos Prezidentas turi atlikti tik „paštininko“ vaidmenį. Tokį vaidmenį Respublikos Prezidentas turėtų atlikti ir tuo atveju, jeigu matytų, kad kandidato į Seimo narius ar jį iškėlusios politinės partijos prašyme kreiptis į Konstitucinį Teismą net nenurodyta, kokiais konkrečiais sprendimais ar kita veika, padaryta pasibaigus balsavimui, Vyriausioji rinkimų komisija galimai pažeidė Seimo rinkimų įstatymą, nepateikta jokių tai patvirtinančių įrodymų ar kitų duomenų. Kitaip tariant, būtų akivaizdu, kad prašymas nepagrįstas. Tai ne konstitucinio, o įstatyminio (ordinarinio) teisinio reguliavimo problema. Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas iš esmės taisytinas, – asmuo, manantis, kad pasibaigus balsavimui Vyriausioji rinkimų komisija priėmė sprendimus ar atliko kitokią veiką, kuria pažeidė jo teisę siekti būti išrinktam Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu, turi turėti teisę pats tiesiogiai kreiptis į teismą dėl jo pažeistos teisės gynimo. Minėta, kad įstatymuose gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį kandidatai į Seimo narius, kandidatą iškėlusios politinės partijos ir kiti įstatyme nurodyti subjektai turėtų teisę kreiptis į Seimą, Respublikos Prezidentą ir prašyti jų kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų pateikta išvada, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas.

Kita vertus, pačioje Konstitucijoje nenumatyta, kad kandidatai į Respublikos Prezidentus ir Seimo narius dėl galimai pažeistų rinkimų įstatymų galėtų tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai. Manytina, kad Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalis taisytina papildant ją nuostatomis, jog tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, galėtų ir kandidatai į Respublikos Prezidentus ar Seimo narius, manantys, kad buvo pažeista jų teisė siekti būti išrinktiems Respublikos Prezidentu ar Seimo nariu[249].

Pagal Seimo rinkimų įstatymą „rinkimų galutinius rezultatus ne vėliau kaip per 7 dienas nuo balsavimo daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir pirmajame rinkimų ture vienmandatėse rinkimų apygardose dienos oficialiai skelbia Vyriausioji rinkimų komisija. Jei renkant naują Seimą yra rengiamas pakartotinis balsavimas, rinkimų galutiniai rezultatai daugiamandatėje rinkimų apygardoje bei tose vienmandatėse rinkimų apygardose, kuriose buvo rengiamas pakartotinis balsavimas, oficialiai skelbiami ne vėliau kaip per 7 dienas nuo pakartotinio balsavimo dienos. Rinkimų galutinius re-

[249] Apie tai, kad Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, taip pat juos iškėlusioms politinėms partijoms turėtų būti suteikta teisės tiesiogiai kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, rašoma ir teisės literatūroje. Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas objektai ir subjektai: teisinio reguliavimo problemos ir jų sprendimų galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019, p. 57–58.

zultatus Vyriausioji rinkimų komisija skelbia savo interneto svetainėje“ (93 straipsnio 2 dalis). Respublikos Prezidento rinkimų galutinius rezultatus Vyriausioji rinkimų komisija taip pat privalo oficialiai paskelbti ne vėliau kaip per 7 dienas po balsavimo dienos (Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 76 straipsnis). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad oficialiu balsavimo rezultatų paskelbimu laikomas ir jų paskelbimas Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto svetainėje[250]. Būtent nuo to momento pradedamas skaičiuoti minėtas trijų dienų terminas, per kurį Seimas ar Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu pateikti išvadą, ar per Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Trijų dienų terminas yra naikinamasis, jį praleidus Konstitucinis Teismas negali priimti ir nagrinėti paklausimo[251]. Nurodytas trijų dienų terminas negali būti atnaujintas.

Paklausimas Konstituciniam Teismui turi būti pagrįstas, nurodant, kokie konkrečiai Seimo rinkimų ar Respublikos Prezidento rinkimų įstatymų straipsniai (jų dalys) ir kokiais konkrečiais sprendimais, kokia konkrečia kita veika (veikimu ar neveikimu) Vyriausioji rinkimų komisija juos pažeidė. Kartu turi būti pateikti tai patvirtinantys įrodymai (argumentai). Susiklostė praktika, kad Respublikos Prezidentas savo paklausimuose Konstituciniam Teismui nurodo, jog į jį dėl Seimo rinkimų įstatymo galimo pažeidimo kreipėsi politinė partija ar kandidatas į Seimo narius, ir prideda jų kreipimosi tekstą[252]. Taigi spręsdamas, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, Respublikos Prezidentas apsiriboja tuo, kad įvertina, ar politinės partijos, kandidato į Seimo narius prašyme pateikta pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad Vyriausioji rinkimų komisija galimai pažeidė Seimo rinkimų įstatymą.

Konstitucinis Teismas yra priėmęs nagrinėti ir išnagrinėjęs ne vieną Respublikos Prezidento paklausimą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo, nors Respublikos Prezidento paklausimuose nenurodoma, kokie, jo nuomone, Seimo rinkimų įstatymo straipsniai (jų dalys) ir kokiais konkrečiais sprendimais, kokia konkrečia kita veika (veikimu ar neveikimu) Vyriausioji rinkimų komisija juos pažeidė. Nepateikiami ir tai patvirtinantys įrodymai (duomenys, argumentai ir kt). Paklausimuose buvo rašoma tik apie tai, kad į Respublikos Prezidentą kreipėsi kandidatas į Seimo narius ar jį iškėlusi politinė partija, todėl Respublikos Prezidentas prašo Konstitucinio Teismo pateikti išvadą, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Būta ir tokių Respublikos Prezidento paklausimų Konstituciniam Teismui, kai konkretus Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas ar veika, kuriais galimai buvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, nebuvo nurodytas ne tik Respublikos Prezidento paklausime, bet ir politinės partijos prašyme Respublikos Prezidentui kreiptis į Konstitucinį

[250] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4493.

[251] Konstitucinis Teismas savo 2008 m. lapkričio 8 d. ir 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimus atsisakyti priimti nagrinėti Respublikos Prezidento paklausimus, ar per 2008 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, grindė būtent tuo, kad buvo praleistas trijų dienų terminas. *Ibid.*, 2008, Nr. 130-4993, Nr. 130-4994.

[252] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. spalio 23 d. dekretą Nr. 1K-1248 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Ibid.*, 2012, Nr. 124-6233.

Teismą, – tokiu atveju Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nėra nagrinėjimo dalyko, ir pradėtą teiseną nutraukė[253].

Tai, kad Konstitucinis Teismas priima nagrinėti tokius Respublikos Prezidento paklausimus, rodo, jog Konstitucinis Teismas ne tik toleruoja, bet ir netiesiogiai suformavo doktriną, kad Respublikos Prezidentas neprivalo pateikti savo argumentų, pagrindžiančių jo abejones, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, kad pakanka, jog jis Konstituciniam Teismui persiųstų kandidato į Seimo narius ar jį iškėlusios politinės partijos kreipimąsi. Yra pagrindo diskutuoti, ar toks Konstitucinio Teismo požiūris atitinka Konstituciją, ar jis neturėtų būti koreguojamas. Tai teigdami, galime pasiremti Konstitucinio Teismo aprobuota Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalies nuostatos samprata, pagal kurią teisėjas, suabejojęs, ar jo nagrinėjamoje byloje taikytinas įstatymas ar kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, jam kilusias abejones turi pagrįsti savo argumentais, o ne Konstituciniam Teismui perduoti bylos šalių pateiktus prašymus kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Grįžkime prie Seimo rinkimų, Respublikos Prezidento rinkimų ir Konstitucinio Teismo įstatymuose nustatyto trijų dienų termino, per kurį galima kreiptis į Konstitucinį Teismą. Yra pagrindo abejoti, ar įstatymuose nustatytas trijų dienų terminas, per kurį Seimas ir Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, visais atvejais dera su Konstitucija. Vertinant, kaip šis terminas atitinka Konstituciją, atsižvelgtina į tai, su kokia teisine situacija jis susijęs. Ginčai dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo tokiais veiksmais, kai suklastojami rinkimų dokumentai, neteisingai suskaičiuojami už vieną ar kitą kandidatą ar politinę partiją atiduoti rinkėjų balsai, neteisingai nustatomi galutiniai rinkimų rezultatai ir kt., negali tęstis ilgą laiką, nes ne vėliau kaip per 15 dienų po oficialaus Seimo rinkimų rezultatų paskelbimo Seimas turi susirinkti į pirmąjį posėdį, kuriame Seimo nariai prisiekia ir įgyja visus Tautos atstovo įgaliojimus. Nuo tos dienos nutrūksta ankstesnio Seimo įgaliojimai. Jeigu iki to laiko ginčai dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo dar nebūtų pasibaigę, susidarytų teisinio netikrumo situacija, nes nebūtų aišku, kurie Seimo nariai gali prisiekti, o kurie – ne. Tad kilus pagrįstų abejonių, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, minėto trijų dienų termino pakanka parengti paklausimą Konstituciniam Teismui.

Kitaip minėtas trijų dienų terminas vertintinas, kai yra kitokia teisinė situacija, o būtent tokia, kai po to, kai išrinktasis Seimo narys davė Seimo nario priesaiką ir įgijo visus Tautos atstovo įgaliojimus, paaiškėja, kad toks asmuo iki rinkimų neatitiko kokio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu[254]. Pavyzdžiui, paaiškėjo, kad jis buvo (yra) susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, kad jis nebuvo (nėra) atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės ar neatitiko kokio nors kito Konstitucijoje numatyto reikalavimo. Pagaliau, paaiškėjo, kad galimai buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Manytina,

[253] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Ibid.*, 1996, Nr. 114-2644.

[254] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1(115), p. 123–153.

kad tokiais atvejais minėtas trijų dienų terminas gali būti vertinamas kaip prieštaraujantis Konstitucijai, nes jam pasibaigus pagal įstatymus nelieka galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar per Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, o be atitinkamos Konstitucinio Teismo išvados nutraukti įgaliojimus tokio Seimo nario, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, neįmanoma. Be atitinkamos Konstitucinio Teismo išvados taip pat neįmanoma nutraukti įgaliojimus tokio Seimo nario, kuris buvo išrinktas šiurkščiai pažeidus Seimo rinkimų įstatymą. Bet Konstitucija netoleruoja tokios teisinės situacijos, kai Seimo nariu yra asmuo, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko kokio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, buvo išrinktas šiurkščiai pažeidus Seimo rinkimų įstatymą. Konstitucijos 63 straipsnio 6 punkte nustatyta, kad Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas. Pagal šią konstitucinę nuostatą Seimo nario įgaliojimai gali būti nutraukti tiek pripažinus rinkimus negaliojančiais (pavyzdžiui, vienmandatėje rinkimų apygardoje, kai nustatomi šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai, kurie kelia pagrįstų abejonių dėl tam tikro Seimo nario išrinkimo teisėtumo ir neįmanoma nustatyti tikrąją rinkėjų valią atspindinčių rinkimų rezultatų), tiek nepripažinus rinkimų negaliojančiais (pavyzdžiui, kai nustatomi šiurkštūs rinkimų įstatymo pažeidimai, kurie kelia pagrįstų abejonių dėl tam tikrų Seimo narių išrinkimo teisėtumo daugiamandatėje arba vienmandatėje rinkimų apygardoje, tačiau įmanoma nustatyti tikrąją rinkėjų valią atspindinčius rinkimų rezultatus). Konstitucinis Teismas 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje yra konstatavęs, kad „ši konstitucinė nuostata suponuoja Seimo įgaliojimus nutraukti Seimo nario įgaliojimus, jeigu dėl jo išrinkimo teisėtumo pagrįstų abejonių keliantys šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų pažeidimai nustatomi tada, kai Seimo narys jau yra įgijęs įgaliojimus“, tačiau „Seimas gali priimti nutarimą dėl Seimo nario įgaliojimų nutraukimo pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą tik remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, kad per Seimo rinkimus buvo šiurkščiai pažeistas rinkimų įstatymas, o Konstitucinis Teismas tokią išvadą gali teikti tik pagal Seimo ar Respublikos Prezidento paklausimą“[255]. Vadinasi, Konstitucinis Teismas yra tos nuomonės, kad Konstitucija leidžia Seimui ir Respublikos Prezidentui kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas ir pasibaigus minėtam rinkimų įstatymuose nustatytam trijų dienų terminui, t. y. tais atvejais, jeigu dėl Seimo nario išrinkimo teisėtumo pagrįstų abejonių keliantys šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų pažeidimai nustatomi tada, kai Seimo narys jau yra įgijęs įgaliojimus. Iš tokios konstitucinės doktrinos kyla Seimo pareiga atitinkamai pakeisti Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymus.

Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymai. Minėta, kad pagal Seimo rinkimų įstatymą Konstitucinis Teismas tiria ir vertina

[255] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui (95 straipsnio 2 dalis). Analogiška norma įtvirtinta ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl šio įstatymo pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar Vyriausiosios rinkimų komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui per Respublikos Prezidento rinkimus (77 straipsnio 2 dalis). Nors Konstitucijoje *expressis verbis* nenustatyta, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar rinkimų įstatymai pažeisti šiurkščiai, iš jam priskirtos teisės tirti, ar rinkimų įstatymai nebuvo pažeisti, kyla jo teisė spręsti, ar įstatymai nebuvo pažeisti šiurkščiai[256]. Kad Konstitucinis Teismas turi teisę konstatuoti, jog rinkimų įstatymai pažeisti šiurkščiai, patvirtina minėta Konstitucijos 63 straipsnio 6 punkto nuostata, kad Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai šiu*rkščiai* pažeidžiamas Seimo rinkimų įstatymas. Sąvoka „šiurkštus pažeidimas" vartojama Seimo rinkimų įstatyme (95 straipsnio 5 dalis) ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme (77 straipsnio 5 dalis). Pagal nurodytus rinkimų įstatymus būtent jų šiurkštūs pažeidimai yra pagrindas kvestionuoti Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus. Nors Konstitucijoje, kaip minėta, neapibrėžta, kas yra šiurkštus rinkimų įstatymų pažeidimas, tačiau tai, kad pagal Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, jeigu šiurkščiai pažeidžiamas Seimo rinkimų įstatymas, suponuoja kelis dalykus: pirma, ne kiekvienas Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas yra jo šiurkštus pažeidimas, vadinasi, jeigu Seimo rinkimų įstatymas nėra pažeistas šiurkščiai, negalima pripažinti, kad Seimo nario įgaliojimai nutrūko; antra, ne kiekvienas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimas yra jo šiurkštus pažeidimas, vadinasi, jeigu Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas nėra pažeistas šiurkščiai, negalima kvestionuoti Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų; trečia, Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus galima kvestionuoti tik tuo atveju, jeigu šiurkštus rinkimų įstatymų pažeidimas turėjo esminę įtaką galutiniams Seimo narių ar Respublikos Prezidento rinkimų rezultatams, kitaip tariant, per rinkimus nebuvo išreikšta tikroji rinkėjų valia, ji buvo iškreipta taip, kad rinkimų rezultatai neatspindi tikrosios rinkėjų valios. Konstitucinis Teismas 20012 m. lapkričio 10 d. išvadoje yra konstatavęs, kad „nepaneigus prezumpcijos, kad nustatyti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia* rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų pažeidimai savaime laikytini turinčiais esminę įtaką rinkimų rezultatams, t. y. nepaneigus, kad tokiais šiurkščiais pažeidimais galėjo būti iškreipta tikroji rinkėjų valia, kuri yra esminė rinkimų rezultatų legitimumo ir teisėtumo prielaida, negali būti nustatyti tikri ir teisingi rinkimų rezultatai, taigi kandidatai, kurių išrinkimo siekiant buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų

[256] SINKEVIČIUS, 254 išnaša, p. 123–153.

principų pažeidimai, negali įgyti Seimo nario mandato; priešingu atveju galėtų būti pakirstas Tautos pasitikėjimas savo atstovybe ir pačia valstybe“[257].

Taigi Konstitucinis Teismas gali padaryti išvadą, kad rinkimų įstatymai buvo pažeisti, bet ne šiurkščiai, taip pat gali padaryti išvadą, kad jie pažeisti šiurkščiai. Rinkimų įstatymuose vartojama formuluotė „pažeistas šiurkščiai“ suponuoja vertinamąjį kriterijų. Ar rinkimų įstatymai buvo pažeisti, ar jie buvo pažeisti šiurkščiai, galima nustatyti tik visapusiškai ištyrus visas galimai padaryto pažeidimo konkrečias aplinkybes: koks konkrečiai Seimo rinkimų ar Respublikos Prezidento rinkimų įstatymų straipsnis (jo dalis) buvo pažeistas, kokiais konkrečiais Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais ar kita jos veika (veikimu ar neveikimu) buvo pažeisti rinkimų įstatymai, kas lėmė pažeidimus, ar pažeidimai yra tokio pobūdžio, kad jie turėjo ar galėjo turėti įtakos galutiniams rinkimų rezultatams, ir kt. Tik nustatytų aplinkybių visuma kiekvienu atveju duoda pagrindą spręsti, ar pažeidimas laikytinas šiurkščiu. Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus galima kvestionuoti tik tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad atitinkami rinkimų įstatymai pažeisti šiurkščiai. Jeigu Konstitucinio Teismo išvadoje nėra konstatuota, kad rinkimų įstatymai pažeisti šiurkščiai, kvestionuoti Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų negalima. Kita vertus, jeigu Konstitucinis Teismas nutaria, kad rinkimų įstatymų pažeidimai nebuvo šiurkštūs, nėra pagrindo konstatuoti, kad tie pažeidimai turėjo esminę įtaką rinkimų rezultatams[258].

Vyriausiosios rinkimų komisijos paskirtis organizuoti rinkimus suponuoja jos įgaliojimus kontroliuoti ir imtis priemonių, kad būtų veiksmingai užtikrintas demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia* rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų laikymasis. Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas[259], kuris reiškia ir tai, kad visos valstybės institucijos ir pareigūnai, *inter alia* Vyriausioji rinkimų komisija ir teritorinės rinkimų organizavimo institucijos, turi vykdyti savo funkcijas vadovaudamiesi Konstitucija, teise, veikdami Tautos ir Lietuvos valstybės interesais, tinkamai įgyvendinti jiems Konstitucijos ir įstatymų suteiktus įgaliojimus. Pagal Seimo ir Respublikos Prezidento paklausimus nagrinėdamas, ar rinkimų įstatymai nebuvo pažeisti Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais ar kita komisijos veika, padaryta pasibaigus balsavimui, Konstitucinis Teismas turi įvertinti, ar Vyriausioji rinkimų komisija turėjo pagrindą priimti sprendimus, kuriais nustatyti galutiniai rinkimų rezultatai, o tai galima padaryti tik įvertinus, ar Vyriausioji rinkimų komisija tinkamai išnagrinėjo visus Seimo ir Respublikos Prezidento paklausimuose ir prie jų pridėtuose skunduose nurodytus galimus rinkimų įstatymų pažeidimus, – ir tuos, kurie padaryti vykstant rinkimų procesui (*inter alia* rinkimų agitacijos kampanijos, balsavimo laikotarpiu)[260], t. y. iki balsavimo pabaigos, ir tuos, kurie padaryti pasibaigus balsavimui. Konstitucinis Teismas

[257] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

[258] *Ibid*.

[259] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 105-3894.

[260] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Ibid.*, 2012, Nr. 131-6607.

pabrėžia, kad Vyriausioji rinkimų komisija turi pareigą įsitikinti, jog nėra pagrįstų abejonių, kad tikroji rinkėjų valia galėjo būti iškreipta[261].

Minėta, kad Seimo rinkimų ir Respublikos Prezidento rinkimų įstatymuose nustatyta, kad paklausimus, ar per Seimo rinkimus ir Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, Konstitucinis Teismas išnagrinėja ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Į šį terminą įskaitomos ir nedarbo dienos. Konstitucinio Teismo jurisprudencija rodo, kad *šiurkščiu* Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu pripažįstamas „masinis ir (arba) sisteminis rinkėjų papirkimas, *inter alia* dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinant dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą, vykstant rinkimų procesui (*inter alia* rinkimų agitacijos kampanijos, balsavimo laikotarpiu)“[262]. Masiniu rinkėjų ar rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu vykstant rinkimų procesui laikytinas ir „vienkartinis prekių, pinigų ar kitokių dovanų dalijimas ir (arba) neatlygintinis paslaugų teikimas daugeliui rinkėjų per susirinkimus ar kitokius visuomenei ar tam tikrai jos daliai skirtus renginius skatinant dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą“. Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos dėl masinio ir (arba) sisteminio rinkėjų papirkimo taikytinos ir rinkėjų papirkimui skatinant balsuoti už arba prieš vienos ar kitos politinės partijos kandidatų sąrašą ir (arba) tam tikru būdu reitinguoti sąraše esančius kandidatus. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „tokie rinkimų principų pažeidimai sudaro prielaidas pagrįstai abejoti rinkimų rezultatų legitimumu ir teisėtumu, taigi gali apriboti arba išvis paneigti Tautos aukščiausios suverenios galios raišką per Tautos atstovybę – Seimą“, tad „preziumuotina, kad jie savaime laikytini turinčiais esminę įtaką rinkimų rezultatams“. Konstitucinis Teismas konstatuoja ir tai, kad „nepaneigus prezumpcijos, kad nustatyti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia* rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų pažeidimai savaime laikytini turinčiais esminę įtaką rinkimų rezultatams, t. y. nepaneigus, kad tokiais šiurkščiais pažeidimais galėjo būti iškreipta tikroji rinkėjų valia, kuri yra esminė rinkimų rezultatų legitimumo ir teisėtumo prielaida, negali būti nustatyti tikri ir teisingi rinkimų rezultatai, taigi kandidatai, kurių išrinkimo siekiant buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai, negali įgyti Seimo nario mandato; priešingu atveju galėtų būti pakirstas Tautos pasitikėjimas savo atstovybe ir pačia valstybe“[263].

Konstitucinio Teismo išvadose, kuriose konstatuojama, kad yra pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, turi būti nurodoma, kokiais konkrečiais sprendimais ar kita veika (veikimu, neveikimu) Vyriausioji rinkimų komisija jį pažeidė, taip pat nurodoma, kokie konkrečiai Seimo rinkimų įstatymo straipsniai (jų dalys) yra pažeisti. Jeigu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo nenustatyta, išvadose konstatuojama, kad ginčijamu Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu Seimo rinkimų įstatymas nebuvo pažeistas. Iki šiol Konstitucinis Teismas tik vieną kartą yra konstatavęs, kad

[261] *Ibid.*

[262] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Ibid.*, 2012, Nr. 125-6285.

[263] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Ibid.*, 2012, Nr. 131-6607.

Vyriausioji rinkimų komisija pažeidė Seimo rinkimų įstatymą[264]. Kitose priimtose išvadose Konstitucinis Teismas pripažino, kad Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimais Seimo rinkimų įstatymo nuostatos nebuvo pažeistos. Konstituciniam Teismui iki šiol neteko nagrinėti ir teikti išvados, ar per Respublikos Prezidento rinkimus nebuvo pažeistas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas.

Pagal Seimo rinkimų įstatymą, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, galutinį sprendimą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo priima Seimas. Jeigu Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad buvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas ar suklastoti rinkimų dokumentai ir tai turėjo įtakos nustatant rinkimų esminius rezultatus, Seimas gali priimti vieną iš šių nutarimų: 1) pripažinti rinkimus vienmandatėje ar daugiamandatėje rinkimų apygardoje negaliojančiais, – kai pagal balsų skaičiavimo protokolus negalima nustatyti esminių rinkimų rezultatų; 2) nustatyti tikruosius esminius rinkimų galutinius rezultatus pagal rinkimų komisijų pateiktus balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus. Seimas kartu priima nutarimą dėl neteisėtai ir teisėtai išrinktų Seimo narių.

Aiškindamas Konstitucijos 107 straipsnio dalies nuostatą, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas, Konstitucinis Teismas yra atkreipęs dėmesį į tai, jog „minėta Konstitucijos nuostata negali būti aiškinama taip, esą *Seimas gali iš naujo spręsti tą patį klausimą*, kuriuo Konstitucinis Teismas yra pateikęs išvadą“ [išskirta autoriaus]; pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo pateikta išvada dėl rinkimų įstatymo pažeidimo yra pagrįsta ir teisėta. Konstitucinis Teismas nurodo, jog „tai *inter alia* reiškia, kad Seimas, savo prigimtimi ir esme politinė institucija, kurios sprendimuose atsispindi Seimo narių daugumos politinė valia ir kurios sprendimai grindžiami politiniais susitarimais bei kompromisais, negali spręsti teisės klausimo, ar rinkimų įstatymas buvo pažeistas, *inter alia* nepaisyti Konstitucinio Teismo išvados, kad per Seimo rinkimus buvo pažeistas rinkimų įstatymas“[265].

Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, galutinį sprendimą dėl šio įstatymo pažeidimo priima Seimas. Jeigu Konstitucinis Teismas priima išvadą, kad Vyriausioji rinkimų komisija šiurkščiai pažeidė šį įstatymą ar suklastojo rinkimų dokumentus ir tai turėjo esminės įtakos Respublikos Prezidento rinkimų rezultatams, Seimas gali priimti vieną iš nutarimų: 1) pripažinti Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus negaliojančiais, jeigu pagal balsų skaičiavimo protokolus negalima nustatyti tikrųjų rinkimų rezultatų; 2) nustatyti tikruosius galutinius Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus pagal rinkimų komisijų patvirtintus balsų skaičiavimo protokolus, jeigu rinkimų komisijų sprendimai dėl šių protokolų patvirtinimo nebuvo apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nepanaikino rinkimų komisijų sprendimų dėl šių protokolų patvirtinimo.

[264] *Ibid*.

[265] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

Pripažinus Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus negaliojančiais, ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo Respublikos Prezidento rinkimų dienos rengiami pakartotiniai Respublikos Prezidento rinkimai.

1993–2019 m. Konstitucinis Teismas priėmė 5 išvadas dėl Seimo narių rinkimų pažeidimų ir 3 sprendimus atsisakyti nagrinėti paklausimą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Iš penkių Konstitucinio Teismo pateiktų išvadų, tik vienoje – 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje – konstatuota, kad Vyriausioji rinkimų komisija savo sprendimais pažeidė Seimo rinkimų įstatymą. Kitose išvadose konstatuota, kad Vyriausioji rinkimų komisija nepažeidė Seimo rinkimų įstatymo[266].

IV.4.2. Konstitucinio Teismo išvada, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas

Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 2 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Ši konstitucinė nuostata susijusi su Konstitucijos 88 straipsnio 6 punktu, pagal kurį Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai „Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų". Ji susijusi ir su Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalimi, kurioje nustatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados, taigi – ir išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, gali Seimas. Svarbi ir Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad tais atvejais, kai Seimas nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali eiti savo pareigų, jo pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas.

Konstituciniam Teismui iki šiol neteko spręsti, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Seimas taip pat nėra priėmęs sprendimų, kuriais Respublikos Prezidento įgaliojimai būtų nutraukti dėl to, kad jis dėl sveikatos būklės negali eiti savo pareigų. Mokslinėje teisės literatūroje ši tema taip pat nėra nagrinėta, – mokslo darbų autoriai dažniausiai apsiriboja Konstitucijos nuostatų ir Seimo statuto nuostatų citatomis, bet jų neanalizuoja[267]. Taigi jokios nurodytų konstitucinių nuostatų taikymo praktikos ir oficialios ar neoficialios konstitucinės doktrinos šiuo klausimu nėra. Seimo statute įtvirtintos tik kelios normos, nustatančios, kokia tvarka sprendžiama, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas: Seimo statute nustatyta, kokia tvarka sudaroma gydytojų komisija ir kada ji turi pateikti išvadą Seimui (32 straipsnio 13 punktas, 29^3 straipsnis), įtvirtinta nuostata, kad Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Respublikos

[266] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 249 išnaša, p. 25.

[267] *Ibid.*, 2019, p. 29–30; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška.* Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2017, p. 388–389; ŠILEIKIS, 35 išnaša, p. 488–499.

Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas (29[1] straipsnio 4 dalis), taip pat numatyta, kad Seimas gali priimti nutarimą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų (29[1] straipsnio 5 dalis). Seimo statute nustatytas teisinis reguliavimas yra fragmentiškas ir neišsamus. Konstitucinio Teismo įstatyme, reglamentuojančiame paklausimo dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės padavimą Konstituciniam Teismui, taip pat apsiribojama vos keliomis nuostatomis: „Paklausimą Konstituciniam Teismui, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turi teisę pateikti tik Seimas. Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka“ (78 straipsnio 1 dalis) ir „prie paklausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada. Esant reikalui, pridedami kiti sveikatos būklę apibūdinantys įrodymai“ (78 straipsnio 2 dalis). Konstitucinio Teismo reglamente[268] taip pat nėra jokių specialių nuostatų, susijusių su išvadų, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, rengimu.

Šios aplinkybės lemia, kad reikalavimus teisiniam reguliavimui, kurio metu sprendžiama, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, tenka kildinti iš Konstitucijoje eksplicitiškai ir implicitiškai įtvirtintų nuostatų. Aiškindamas Konstitucijos nuostatų turinį, autorius jokiu būdu negalvoja, kad jo pateiktas požiūris yra būtent toks, koks iš tikrųjų nustatytas Konstitucijoje. Konstitucijos nuostatas, taigi ir tas, kurios nustato tvarką, kuria sprendžiama, ar Respublikos Prezidento būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, oficialiai gali aiškinti tik Konstitucinis Teismas. Kol tai nepadaryta, Konstitucijos nuostatos gali būti aiškinamos įvairiai, taip pat ir taip, kaip jas supranta šios leidinio dalies autorius.

Iš Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 2 punkto nuostatos, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, bei Konstitucijos 88 straipsnio 6 punkto nuostatos, kad Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai „Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų“, kyla tai, kad sprendžiant, ar nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus, nes jo sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali eiti savo pareigų, pagal Konstituciją dalyvauja tik dvi valstybės valdžios institucijos, kurių kiekvienai Konstitucijoje nustatytos tam tikros funkcijos: Konstitucinis Teismas, kuris Seimo prašymu teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ir Seimas, kuris sprendžia, ar nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus, nes jo sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali eiti savo pareigų. Jokios kitos valstybės institucijos, jų pareigūnai, jokie kiti subjektai neturi įgaliojimų dalyvauti šiame procese. Manytina, kad iš Konstitucijos 88 straipsnio 5 punkto ir 107 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias tik Seimas gali nutarti, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, kyla tai, kad *iniciatyva pradėti tyrimą*, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, *gali kilti tik Seime*. Seimo narių grupė,

[268] *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1237.

kuri gali inicijuoti tokį tyrimą, turi būti pakankamai didelė. Seimo statute gali būti nustatyta ir tai, kad tokį tyrimą gali inicijuoti Seimo struktūriniai padaliniai. Tokio tyrimo iniciatoriai Seimui turi pateikti įrodymus, dokumentus, kitus duomenis, pagrindžiančius, kad yra pagrindas pradėti tyrimą. Ar yra pagrindas pradėti tyrimą, turėtų įvertinti Seimo sudaryta speciali tyrimo komisija, kuri savo išvadą turėtų teikti Seimui. Pagal Konstituciją tik Seimas nutarimu gali nuspręsti, ar pradėti tokį tyrimą. Seimo nutarime turi būti nurodyta, kokių konkrečių pareigų Respublikos Prezidentas negali atlikti dėl savo sveikatos būklės, pateikiami tai pagrindžiantys įrodymai, nurodomos kitos faktinės aplinkybės, kuriomis Seimas grindžia savo sprendimą pradėti tyrimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų. Siekiant užtikrinti tinkamą teisinį procesą, Respublikos Prezidentas turi būti nedelsiant informuotas apie Seime pareikštą iniciatyvą tirti, ar jo sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, jam turi būti sudarytos visos galimybės dalyvauti Seimo specialiosios tyrimo komisijos ir Seimo posėdžiuose, kai svarstomas jo sveikatos būklės klausimas, žodžiu ir raštu bei kitomis priemonėmis pateikti savo paaiškinimus, užduoti klausimus Seimo nariams, kitiems posėdžiuose dalyvaujantiems asmenims, liudytojams ir ekspertams, teikti savo argumentus ir samprotavimus, prieštarauti kitų asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams, pateikti kitą medžiagą, turinčią reikšmės sprendžiant, ar jo sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Tai daryti jis gali ir per savo atstovus. Kitaip tariant, Respublikos Prezidentui turi būti sudarytos realios galimybės Seimo specialiosios tyrimo komisijos ir Seimo posėdžiuose įrodinėti, kad tyrimas, ar jo sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, neturi realaus pagrindo, kad Seimas neturi pagrindo priimti nutarimo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Respublikos Prezidentas turi teisę spręsti, ar dalyvauti Seimo specialiosios tyrimo komisijos ir Seimo posėdžiuose, kai svarstomas klausimas, ar jo sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti savo pareigas. Respublikos Prezidento atsisakymas atvykti į nurodytus Seimo specialiosios tyrimo komisijos ir Seimo posėdžius nėra kliūtis Seimo specialiajai tyrimo komisijai ir Seimui priimti tam tikrus sprendimus.

Konstitucijos 88 straipsnio 6 punkte ir 105 straipsnio 3 dalies 2 punkte rašoma apie Respublikos Prezidento sveikatos būklę. Akivaizdu, jog norint nustatyti, ar Respublikos Prezidento būklė yra tokia, kad jis negali eiti savo pareigų, reikia specialių profesinių medicininių žinių. Seimas jų neturi, todėl iš Konstitucijos kyla tai, kad Seimas prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali tik tada, kai gauna specialiomis profesinėmis medicinos žiniomis pagrįstos informacijos, kad Respublikos Prezidento būklė yra tokia, jog jis negali eiti savo pareigų. Konstitucijoje nenurodyta, koks subjektas gali pateikti Seimui tokią informaciją, vadinasi, tai nustatyti yra Seimo prerogatyva. Nors tai nustatydamas jis turi tam tikrą diskreciją, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Seimui informaciją galėtų pateikti ne autoritetinga gydytojų komisija, o koks nors kitas subjektas. Gydytojų komisijos išvada turi būti grindžiama tik specialiomis profesinėmis medicinos žiniomis, įvertinus visas faktines aplinkybes, rodančias, kad Respublikos Prezidentas dėl sveikatos būklės negali arba gali eiti pareigas. Gydytojų komisija gali pateikti Seimui išvadą,

kad Respublikos Prezidento būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, arba išvadą, kad Respublikos Prezidento būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų. Kiekvienu atveju gydytojų komisijos išvada turi būti aiški ir nedviprasmiška.

Manytina, kad gydytojų komisijos Seimui pateikta išvada, jog Respublikos Prezidento būklė *leidžia jam toliau eiti pare*igas, nėra kliūtis Seimui kreiptis į Konstitucinį Teismą. Seimas prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Respublikos Prezidento būklė *leidžia* jam toliau eiti pareigas, gali ir tuo atveju, kai gydytojų komisija konstatuoja, kad Respublikos Prezidentas dėl sveikatos būklės *negali* eiti pareigų, ir tuo atveju, kai gydytojų komisija konstatuoja, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam toliau eiti pareigas*. Jeigu manytume, kad Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados tik tuo atveju, kai gydytojų komisija konstatuoja, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam eiti pareigų, tai reikštų, kad klausimą, ar Respublikos Prezidentas gali eiti pareigas galutinai spręstų ne Seimas ir Konstitucinis Teismas, o gydytojų komisija. Nors gydytojų komisijos vaidmuo šiame procese yra labai svarbus, jis negali būti toks, kad neleistų Seimui kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Respublikos Prezidento būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, o Konstituciniam Teismui neleistų pateikti nurodytos išvados.

Konstitucijoje nėra ir negali būti nustatyta, kokia konkrečiai gydytojų komisija gali pateikti Seimui išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia arba neleidžia jam eiti pareigų. Konstitucijoje nėra ir negali būti nustatyta, koks subjektas gali sudaryti nurodytą gydytojų komisiją, kokia turi būti jos sudėtis. Atsižvelgiant į tai, kad gydytojų komisija turi spręsti dėl ypatingo subjekto, t. y. Respublikos Prezidento, sveikatos būklės, o jos išvada, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali eiti savo pareigų, yra ypač svarbi sprendžiant, ar šiuo pagrindu nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus, galima teigti, kad kiekvienu konkrečiu atveju turi būti sudaroma *speciali gydytojų komisija*. Ji turi būti sudaroma *ad hoc*. Jos funkcijų negali atlikti jokia kita nuolat veikianti gydytojų komisija ar sveikatos priežiūros institucija. Manytina, kad iš Konstitucijos 88 straipsnio 6 punkto ir 107 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias tik Seimas gali nutarti, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, taip pat iš specialios gydytojų komisijos funkcijų kyla tai, kad tokią komisiją gali sudaryti tik Seimas. Ji turėtų būti sudaroma Seimo nutarimu.

Gydytojų komisijos sudarymo tvarka nustatyta Seimo statute. Pagal Seimo statuto 32 straipsnio 13 punktą, kai Seimas sprendžia klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikata leidžia jam eiti savo pareigas, Seimo valdyba kreipiasi į sveikatos apsaugos ministrą dėl kandidatūrų į Seimo tvirtinamą gydytojų komisiją pateikimo. Seimo statute nenurodyta, per kiek laiko sveikatos apsaugos ministras turi pateikti Seimo valdybai gydytojų kandidatūras. Manytina, kad tai turi būti padaryta per įmanomai trumpiausią laiką. Pagal Seimo statutą Seimo valdyba gydytojų kandidatūras teikia Seimui; Seimas nutarimu tvirtina ne mažiau kaip penkių gydytojų komisiją, ji turi būti patvirtinta ne vėliau kaip per 24 valandas nuo gydytojų kandidatūrų pateikimo Seimui; gydytojų komisija pateikia Seimui išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės per įmanomai trumpiausią laiką (Seimo statuto 29^3 straipsnis).

Seimo statute nustatyta, kad „Seimas, gavęs šio statuto 29^3 straipsnio nustatyta tvarka patvirtintos gydytojų komisijos išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti savo pareigas“ (29^1 straipsnio 5 dalis). Formuluotė „gali kreiptis“ reiškia, kad Seimas turi teisę spręsti, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, ar nesikreipti. Nėra pagrindo kvestionuoti šios Seimo teisės. Manytina, kad Seimas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą ne tik tuo atveju, kai gydytojų komisija padaro išvadą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam eiti pareigų, bet ir tuo atveju, jeigu gydytojų komisija nutaria, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia* jam toliau eiti pareigas. Tačiau jeigu Seimas norėtų spręsti, ar nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus dėl to, kad jis dėl sveikatos būklės negali eiti pareigų, jis privalėtų kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes jeigu į jį nebus kreiptasi, jis negalės pateikti išvados, ar Respublikos Prezidento būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, o be Konstitucinio Teismo išvados, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, Seimas negali svarstyti ir spręsti, ar šiuo pagrindu nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymą paklausimą Konstituciniam Teismui, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turi teisę pateikti tik Seimas. Paklausimas turi būti patvirtintas Seimo nutarimu (8 straipsnis). Prie paklausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada. Prireikus pridedami kiti sveikatos būklę apibūdinantys įrodymai. Seimo paklausimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas, Konstitucinis Teismas nagrinėja skubos tvarka (29 straipsnio 3 dalis). Konstitucinio Teismo įstatyme nėra atskleista, ką reiškia nagrinėjimas skubos tvarka. Manytina, kad nagrinėjimas skubos tvarka reiškia, jog Konstitucinis Teismas turi išnagrinėti paklausimą per įmanomai trumpiausią laiką. Vadinasi, iš anksto suplanuotas kitų bylų nagrinėjimo eiliškumas turi būti pakeistas, prioritetas turi būti teikiamas Seimo paklausimo nagrinėjimui. Tačiau paklausimo nagrinėjimas gali būti pradėtas tik tada, kai tam tinkamai pasirengta. Ar paklausimo nagrinėjimui yra tinkamai pasirengta, kada pradėti ir kada baigti nagrinėti paklausimą, sprendžia tik Konstitucinis Teismas. Nagrinėjimas turėtų vykti tik žodinio proceso tvarka, rašytinis procesas, mūsų nuomone, negalimas.

Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad byloje, kai teikiama išvada dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, Respublikos Prezidentas yra suinteresuotas asmuo; suinteresuotas asmuo yra ir Respublikos Prezidento atstovas (31 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų, Respublikos Prezidentui, kaip minėta, turi būti nedelsiant pranešta apie Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiamą bylą, jam turi būti pateikta visa bylos medžiaga, taip pat ir gydytojų komisijos išvada, sudaryta reali galimybė dalyvauti Konstitucinio Teismo posėdžiuose, žodžiu ir raštu bei kitomis priemonėmis pateikti savo paaiškinimus, užduoti klausimus kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, liudytojams ir ekspertams, teikti savo argumentus ir samprotavimus visais bylos nagrinėjimo metu kylančiais

klausimais, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams, pateikti kitą medžiagą, turinčią reikšmės sprendžiant, ar jo sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Jis *inter alia* turi turėti realią galimybę ginčyti gydytojų komisijos išvadą, pasinaudodamas jo pasitelktų gydytojų ir kitų specialistų išvadomis ir kt. Respublikos Prezidentas gali pats atsisakyti pasinaudoti savo teisėmis, tačiau neleistina, kad jis tokių teisių neturėtų ar negalėtų jomis realiai pasinaudoti. Deja, Seimo statute nėra įtvirtinta Respublikos Prezidento teisė gintis nuo jam Seimo pareikštų abejonių, kad jo sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, nereglamentuota ir šios teisės įgyvendinimo tvarka. Šiuo požiūriu Seimo statuto atitinkami straipsniai gali būti vertinami kaip prieštaraujantys Konstitucijai tiek, kiek jie neužtikrina nurodytos Respublikos Prezidento teisės ir nereglamentuoja jos įgyvendinimo tvarkos.

Konstitucinis Teismas gali nagrinėti tik Seimo paklausime ir prie jo pridėtoje gydytojų komisijos išvadoje pateiktų duomenų, kuriais grindžiama abejonė, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, pagrįstumą.

Jeigu Respublikos Prezidentas, nors jo sveikatos *būklė leidžia*, kviečiamas neatvyksta į Konstitucinio Teismo posėdžius, kuriuose sprendžiama, ar jo sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, tai nėra kliūtis Konstituciniam Teismui vykdyti savo konstitucinius įgaliojimus ir priimti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Kitaip turėtų būti reguliuojamas atvejis, kai Respublikos Prezidentas dėl sveikatos būklės *negali atvykti* į Seimo sudarytą laikinąją tyrimo komisiją, kuri sprendžia, ar yra pagrindas inicijuoti tyrimą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, taip pat negali atvykti į Seimo sudarytą specialią gydytojų komisiją. Tokiu atveju nurodytos komisijos nariai privalo patys nuvykti pas Respublikos Prezidentą ir jį išklausyti, gauti jo paaiškinimus. Suprantama, jeigu Respublikos Prezidentas to pageidauja. Jeigu Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia bloga, kad jis negali išreikšti savo valios, nurodyta komisija, mūsų nuomone, privalo pati nuvykti pas Respublikos Prezidentą ir įsitikinti, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia bloga, kad jis negali išreikšti savo valios, negali pateikti paaiškinimų. Ši taisyklė, mūsų nuomone, taikytina ir Konstituciniam Teismui, – jeigu Respublikos Prezidentas pageidauja būti Konstitucinio Teismo išklausytas, bet dėl sveikatos būklės negali atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį, kuriame nagrinėjama, ar jo sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, turėtų būti rengiama Konstitucinio Teismo posėdžio išvažiuojamoji dalis, kai Konstitucinis Teismas *in corpore* nuvyksta pas Respublikos Prezidentą ir jį išklauso. Taip būtų įvykdyta Konstitucinio Teismo pareiga tiesiogiai ištirti bylos įrodymus. Jeigu Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia bloga, kad jis negali išreikšti savo valios, Konstitucinis Teismas, mūsų nuomone, privalo nuvykti pas Respublikos Prezidentą ir įsitikinti, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia bloga, kad jis negali išreikšti savo valios, negali pateikti paaiškinimų.

Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad, išklausant Respublikos Prezidentą jo buvimo vietoje, turi dalyvauti liudytojai ir ekspertai, kuriems tiek Respublikos Prezidentas, tiek Konstitucinis Teismas gali užduoti klausimų. Neišklausius

Respublikos Prezidento, jeigu jis to pageidauja, bet dėl sveikatos būklės negali atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį, galėtų būti nusižengta tinkamo teisinio proceso reikalavimams.

Kai nagrinėjant bylas dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, Respublikos Prezidento buvimo vieta nėra žinoma arba jis dėl sveikatos būklės negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo, Konstitucinis Teismas priima sprendimą kreiptis į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnio 3 dalis).

Ar Konstitucinis Teismas turi teisę nepaisyti gydytojų komisijos išvados? Manytina, kad turi. Konstitucinis Teismas turi teisę nepaisyti ir tokios gydytojų komisijos išvados, kurioje konstatuota, kad Respublikos Prezidentas dėl sveikatos būklės *negali* eiti pareigų, ir tokios, kurioje konstatuota, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam toliau eiti pareigas*. Konstitucinis Teismas negali būti suvaržytas gydytojų komisijos išvados, kitaip jis negalėtų atlikti jam Konstitucijoje nustatytos funkcijos teikti išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Be abejo, Konstitucinis Teismas turi atsižvelgti į gydytojų komisijos išvadą, bet tai jo nesaisto. Jeigu manytume kitaip, turėtume konstatuoti, kad galutinę išvadą, ar Respublikos Prezidentas gali toliau eiti pareigas, realiai teiktų ne Konstitucinis Teismas, o gydytojų komisija. Nors gydytojų komisijos vaidmuo šiame procese, kaip minėta, yra labai svarbus, jis negali būti toks, kad Konstituciniam Teismui neleistų pateikti Seimui išvados, ar Respublikos Prezidento būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Kita vertus, Konstitucinis Teismas nepaisyti gydytojų komisijos išvados, kad Respublikos Prezidento būklė neleidžia jam eiti pareigų (ar leidžia jas eiti), gali tik tuo atveju, jeigu gauna autoritetingų medicinos ekspertų ir specialistų pagrįstas išvadas, kad Seimo sudaryta gydytojų komisija, vertindama Respublikos Prezidento sveikatos būklę, suklydo.

Nagrinėdamas Seimo paklausimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, Konstitucinis Teismas vertina ne tik Seimo sudarytos specialios gydytojų komisijos išvadas, bet ir visas kitas bylai reikšmingas faktines aplinkybes. Konstitucinio Teismo išvadoje turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai konstatuota, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar ji yra tokia, kad neleidžia toliau eiti pareigų. Konstitucinio Teismo išvada yra galutinė ir neskundžiama, jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas ar kitas subjektas jos pakeisti negali. Jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam toliau eiti pareigas, Seimas, mūsų nuomone, negali priimti nutarimo, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, bet koks tolesnis šio klausimo svarstymas Seime negalimas, jis turi būti nutrauktas*. Sunkiau atsakyti į klausimą, ar Seimas gali priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia* jam toliau eiti pareigas, jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti pareigų. Atsakymą į tokį klausimą lemia tai, kaip suprantame Konstitucijos 88 straipsnio 6 punkto nuostatą, kad Seimas gali priimti nutarimą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia jam eiti savo*

pareigų. Ši nuostata, mūsų nuomone, reiškia, kad Konstitucija apskritai nenumato, jog Seimas galėtų priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam toliau eiti savo pareigas*. Kitaip tariant, Konstitucijoje nustatyta, kad Seimas sprendžia ne tai, ar Respublikos Prezidentas sveikatos būklė *leidžia* jam toliau eiti savo pareigas, bet tai, ar jo sveikatos būklė *neleidžia* jam eiti savo pareigų. Taigi, jeigu Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, *Seimas negali priimti nutarimo, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Seimas turi priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, ir tuo pagrindu nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus*. Aiškinimas, kad Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalies nuostata, jog remdamasis Konstitucinio Teismo išvada klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, galutinai sprendžia Seimas, esą suponuoja ir tai, kad net tuo atveju, kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, Seimas turi diskreciją spręsti, ar priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti pareigų, ir nutraukti jo įgaliojimus, ar nepaisyti nurodytos Konstitucinio Teismo išvados ir nepriimti tokio nutarimo, mūsų nuomone, būtų konstituciškai nepagrįstas. Jis būtų nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu Respublikos Prezidento teisiniu statusu, kuris suponuoja *inter alia* tai, kad Respublikos Prezidentas, kurio sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali toliau eiti pareigų, neturi turėti galimybių jas toliau eiti, jo įgaliojimai turėtų būti nutraukti. Jeigu Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalies nuostata, kad remdamasis Konstitucinio Teismo išvada klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, galutinai sprendžia Seimas, būtų aiškinama kaip esą reiškianti, jog esant Konstitucinio Teismo išvadai, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, Seimas gali nepriimti nutarimo, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti pareigų, ir gali nenutraukti jo įgaliojimų, susiklostytų tokia teisinė padėtis, kad viena iš ypač svarbių valstybės valdžios institucijų, t. y. Respublikos Prezidentas, kuris pagal Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalį yra valstybės vadovas, negalėtų visavertiškai vykdyti savo įgaliojimų, faktiškai nefunkcionuotų. Taip būtų sutrikdyta ne tik Respublikos Prezidento institucijos, bet ir kitų valstybės valdžios institucijų veikla, nes ją nemaža dalimi lemia Respublikos Prezidento priimami sprendimai; jeigu pareigas ir toliau eitų Respublikos Prezidentas, kuris dėl sveikatos būklės negali jų eiti, galėtų kilti pavojus Lietuvos nacionaliniam saugumui, nes Respublikos Prezidentas, pagal Konstituciją būdamas vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, turėdamas kitus labai svarbius įgaliojimus, susijusius su valstybės gynyba, būtų nepajėgus jų vykdyti. Pagaliau būtų pakirstas pasitikėjimas Respublikos Prezidento institucija. Konstitucija nepreziumuoja ir netoleruoja tokios padėties. Priešingai, Konstitucijoje nustatyta, kad esant pagrįstų abejonių, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, gali būti pradėtos konstitucinės ir kitos teisinės procedūros, leidžiančios konstatuoti, ar tikrai Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, ir nutraukti jo įgaliojimus.

Taigi, jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, *Seimas turi priimti nutarimą, kad*

Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, ir tuo pagrindu nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus. Priimti tokį nutarimą Seimą įpareigoja Konstitucija, konkrečiai, Konstitucijoje įtvirtintas atsakingo valdymo principas, reiškiantis ir tai, kad Seimo nariai negali naudoti jiems suteiktų įgaliojimų taip, kad kuri nors valstybės valdžios institucija negalėtų veikti ar veiktų nevisavertiškai, būtų sutrikdyta kitų valstybės valdžios institucijų veikla, būtų pakirstas pasitikėjimas Respublikos Prezidento institucija, valstybėje kiltų konstitucinė krizė.

Jeigu Seime nepakaktų balsų priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų (tam, kaip minėta, reikia ne mažiau kaip 85 Seimo narių balsų), Respublikos Prezidentas ir toliau eitų savo pareigas, nors ir Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų. Pareigas jis eitų tol, kol pasibaigtų jo kadencija. Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, nėra kliūtis kadenciją baigusiam prezidentui iš naujo kandidatuoti į šias pareigas, jeigu jis atitinka Konstitucijoje nustatytus reikalavimus asmeniui, kuris gali būti renkamas Respublikos Prezidentu.

Konstatavus, kad Konstituciniam Teismui padarius išvadą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, Seimas neturi diskrecijos spręsti, ar priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti pareigų, ir nutraukti jo įgaliojimus, ar nepaisyti nurodytos Konstitucinio Teismo išvados ir nepriimti tokio nutarimo, – kitaip tariant, Seimas privalo priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, ir nutraukti jo įgaliojimus, konstatuotina ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalies nuostata, jog remdamasis Konstitucinio Teismo išvada klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų, galutinai sprendžia Seimas, reiškia, kad Seimo galutinis sprendimas yra ne kas kita, o tik sprendimas, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų ir kad jo įgaliojimai nutraukiami.

Grįžkime prie Seimo statute nustatyto teisinio reguliavimo. Pagal Seimo statuto 29^1 straipsnio 5 dalį „gavęs šio straipsnio 4 dalyje nurodytą Konstitucinio Teismo išvadą, Seimas sesijos metu ją svarsto eiliniame arba nenumatytame Seimo posėdyje, o tarp sesijų – neeilinėje sesijoje“. Minėto straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti savo pareigas. Formuluotė „Seimas svarsto Konstitucinio Teismo išvadą“ reiškia, kad Seimo statuto 29^1 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį Seimas svarsto ir tokią Konstitucinio Teismo išvadą, kurioje konstatuota, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia* jam eiti savo pareigas. Nurodytas teisinis reguliavimas, mūsų nuomone, yra koreguotinas, nes jis sudaro prielaidas aiškinti jį ir taip, esą Seimas turi teisę spręsti, ar priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų, ir tuo atveju, kai Konstitucinis Teismas savo išvadoje konstatuoja, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti savo pareigas. Minėta, kad tokiu atveju, mūsų nuomone, tolesnis Respublikos Prezidento sveikatos būklės klausimo svarstymas Seime yra negalimas, jis turėtų būti nutrauktas.

Pagal Seimo statutą Seimo sesijos metu Konstitucinio Teismo išvada svarstoma eiliniame arba nenumatytame Seimo posėdyje, o tarp sesijų – neeilinėje sesijoje (29^1 straipsnio 5 dalis). Konstitucijos 88 straipsnio 6 punkte nustatyta, jog Seimas gali priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų, ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma.

Minėta, kad Seimo statute nenustatyta, koks subjektas ir kokiu būdu gali inicijuoti tyrimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas. Taip pat nenumatyta, kad iniciatyvos atlikti tokį tyrimą pagrįstumui įvertinti Seimas sudaro laikinąją tyrimo komisiją, kad Seimas svarsto komisijos parengtą išvadą ir sprendžia, ar pradėti tyrimą. Toks teisinis reguliavimas, mūsų nuomone, vertintinas kaip nepakankamas. Jeigu susidarytų reali situacija, kai Seimui reikėtų spręsti, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, kiltų daug teisinių problemų, todėl Seimo statute nustatytas teisinis reguliavimas koreguotinas.

Konstitucija numato dvi skirtingas situacijas, susijusias su Respublikos Prezidento sveikatos būkle. Viena jų: Respublikos Prezidento sveikatos būklė yra tokia, kad jis apskritai negali eiti savo pareigų, – pagal Konstitucijos 83 straipsnio 6 punktą Seimas gali priimti nutarimą, jog Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų. Kita situacija: Respublikos Prezidentas serga ir dėl to tik laikinai negali eiti pareigų, – pagal Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalį susirgusį ir dėl to laikinai negalintį eiti pareigų Respublikos Prezidentą tuo laiku pavaduoja Seimo Pirmininkas. Tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas serga ir dėl to laikinai negali eiti savo pareigų, Konstitucinis Teismas išvados dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės neteikia. Tokią situaciją trumpai aptarsime tik dėl to, kad ją reguliuojančios Seimo statuto normos, mūsų nuomone, taip pat taisytinos ir tikslintinos.

Pagal Seimo statutą „Seimo Pirmininkas laikinai pavaduotoja Respublikos Prezidentą, kai įsigalioja Respublikos Prezidento dekretas, kuriuo Seimo Pirmininkui laikinai pavedama pavaduoti Respublikos Prezidentą dėl šio laikino išvykimo į užsienį ar susirgimo“ (29^2 straipsnio 2 dalis). Tokiais atvejais Seimas priima nutarimą dėl laikino Respublikos Prezidento pavadavimo, Seimo nutarimas įsigalioja nuo jo priėmimo (29^2 straipsnio 3 dalis). Seimo statuto 29^2 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad „išnykus šio straipsnio 1 dalyje nustatytoms priežastims, Seimo Pirmininkas nustoja pavaduoti Respublikos Prezidentą“. Minėta, kad viena iš priežasčių, kada Seimo Pirmininkas laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, yra Respublikos Prezidento liga, dėl kurios jis laikinai negali eiti savo pareigų. Vadinasi, Seimo Pirmininkas nustoja pavaduoti Respublikos Prezidentą, kai po ligos Respublikos Prezidento sveikatos būklė pagerėja tiek, kad jis vėl gali eiti pareigas. Iš Seimo statute nustatyto teisinio reguliavimo neaišku, koks subjektas ir kokia teisine forma konstatuoja, kad išnyko Seimo statuto 29^2 straipsnio 2 dalyje nurodyta priežastis, t. y. Respublikos Prezidentas jau neserga taip, kad laikinai negalėtų eiti pareigų. Neaišku ir tai, koks subjektas ir kokia teisine forma konstatuoja, kad Seimo Pirmininkas nustojo pavaduoti Respublikos Prezidentą. Ko gero, vadovaujamasi nuostata, kad Respublikos Prezidentas pats paskelbia, jog išnyko aplinkybės, kurių esant jį laikinai pavadavo Seimo Pirmininkas, ir kad Seimo Pirmininkas nustojo jį pavaduoti. Tačiau kokia teisine forma Respublikos Prezidentas gali tai konstatuoti, nenustatyta.

Todėl gali susidaryti dviprasmiška padėtis, kai neaišku, ar Seimo Pirmininkas vis dar laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, ar jau ne. Galima kelti klausimą, gal ir tokiu atveju turėtų būti išleidžiamas atitinkamas Respublikos Prezidento dekretas, nes Seimo Pirmininkas laikinai pavadavo Respublikos Prezidentą būtent nuo to momento, kai įsigaliojo Respublikos Prezidento dekretas, kuriuo Seimo Pirmininkui buvo laikinai pavedama pavaduoti Respublikos Prezidentą dėl šio ligos. Respublikos Prezidento dekreto, kad išnyko aplinkybės, dėl kurių Seimo Pirmininkas jį laikinai pavadavo, pakaktų, kad Respublikos Prezidentas vėl pradėtų eiti savo pareigas. Manytina, kad Seimo nutarimas, kuriuo būtų konstatuota, jog Respublikos Prezidento laikinas pavadavimas pasibaigė, būtų perteklinis. Kita vertus, nėra jokio reikalo nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Seimas spręstų, ar jau išnyko aplinkybės, dėl kurių Respublikos Prezidentą laikinai pavadavo Seimo Pirmininkas. Jeigu toks teisinis reguliavimas būtų nustatytas, jis galimai prieštarautų Konstitucijai, nes nepagrįstai varžytų Respublikos Prezidento teisę vykdyti jam Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus. Kad ir kaip būtų, yra pagrindo teigti, kad Seimo statute nustatytas teisinis reguliavimas, susijęs su Respublikos Prezidento laikinu pavadavimu dėl jo ligos, stokoja tikslumo, yra nepakankamas, sudaro prielaidas jį nevienodai aiškinti, kilti dviprasmiškoms teisinėms situacijoms.

IV.4.3. Konstitucinio Teismo išvada, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai

Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadas, „ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai“. Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinių sutarčių (kaip ir dėl Seimo rinkimų) gali ne tik Seimas, bet ir Respublikos Prezidentas.

Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties sąvoką galima suformuluoti taip: tai – tarptautinės teisės normų reguliuojamas Lietuvos Respublikos raštu su kita valstybe (valstybėmis), tarptautine organizacija (organizacijomis) ar kitu tarptautinės teisės subjektu sudarytas tarptautinis susitarimas, nesvarbu, kiek tarpusavyje susijusių dokumentų jį sudaro ir koks jo pavadinimas[269]. Tarptautinės sutartys nėra vadinamieji tarptautiniai tarpžinybiniai susitarimai, kurių nereguliuoja tarptautinė teisė ir kurie sudaromi ne valstybės vardu, t. y. valstybės institucijų sudaromi susita-

[269] *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017, p. 765. Plačiau apie tarptautinės sutarties sąvoką ir šių sutarčių bruožus žr. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 131–138; JAKULEVIČIENĖ, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 60–72. Ši Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties sąvoka suformuluota pagal 1969 metų Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-480) 2 straipsnio 1 dalies a punktą, 1986 metų Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų arba tarp tarptautinių organizacijų teisės (*Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations*, vol. II (United Nations publication, Sales No. E.94.V.5) 2 straipsnio 1 dalies a punktą, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948; 2005, Nr. 88-3295; 2012, Nr. 36-1770; TAR, 2014-12-22, Nr. 20434) 1 straipsnio 1 dalį.

rimai dėl bendradarbiavimo su tam tikromis kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų institucijomis, kurie nėra privalomi valstybei ir sukuria tik politinio ar moralinio pobūdžio įsipareigojimus susitarimą sudariusiai institucijai[270]. Kaip 1995 m. spalio 17 d. nutarime[271] pažymėjo Konstitucinis Teismas, ministerijų ir Vyriausybės įstaigų susitarimai dėl bendradarbiavimo su atitinkamomis užsienio valstybių įstaigomis „nesukuria Lietuvos Respublikai tarptautinių įsipareigojimų ir todėl nėra tarptautinės sutartys Vienos konvencijos 2 straipsnio 1 dalies a punkto prasme", „minėtiems susitarimams nereikia specialių įgaliojimų, taigi jie neturi teisės šaltinio galios nei tarptautinės teisės, nei Lietuvos Respublikos teisės požiūriu". Taigi Konstitucinis Teismas neteikia išvadų dėl to, ar Lietuvos Respublikos institucijų tarptautiniai tarpžinybiniai susitarimai atitinka Konstituciją.

Ar Konstitucinis Teismas gali teikti išvadas dėl visų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai? Sisteminė Konstitucijos nuostatų analizė leidžia teigti, kad ne. Neatsitiktinai prašyti Konstitucinio Teismo pateikti išvadą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai, kaip minėta, gali tik dvi valstybės institucijos – Seimas ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalis), o, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, galutinai tarptautinės sutarties klausimą turi išspręsti Seimas (Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalis). Šiame kontekste galima prisiminti, kad pagal Konstitucijos 84 straipsnio 2 punktą Respublikos Prezidentas „pasirašo Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir teikia jas Seimui ratifikuoti"[272], o pagal Konstitucijos 67 straipsnio 16 punktą Seimas „ratifikuoja ir denonsuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis". Akivaizdu, kad Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo šioms valstybės institucijoms gali prireikti tik sprendžiant tarptautinės sutarties ratifikavimo ar denonsavimo klausimus. Taigi pagal Konstituciją Seimas ir Respublikos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvadų, o Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus teikti išvadas tik dėl *ratifikuotinų (ratifikuotų)* Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai[273].

Žinoma, tai palieka atvirą teorinį klausimą, kas būtų, jeigu Konstitucijai prieštarautų neratifikuotina (neratifikuota) tarptautinė sutartis, kurią ketintų sudaryti

[270] *Lietuvos konstitucinė teisė*, 269 išnaša, p. 765. Kaip aišku iš Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948) 1 straipsnio 2 dalies, tarptautiniais tarpžinybiniais susitarimais laikytini kiti, nei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos Vyriausybės vardu sudaromi susitarimai, taip pat Lietuvos Respublikos ministerijų ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstaigų ir kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi su atitinkamomis užsienio valstybių ar tarptautinių organizacijų institucijomis susitarimai.

[271] *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.

[272] Kaip 1995 m. spalio 17 d. nutarime (*Ibid.*, 1995, Nr. 86-1949) pažymėjo Konstitucinis Teismas, teisė teikti Seimui ratifikuoti tarptautines sutartis „pagal Konstituciją, kaip vieningą aktą, yra Respublikos Prezidento prerogatyva". Atsižvelgiant į tai, kad Seimas turi konstitucinius įgaliojimus ne tik ratifikuoti, bet ir denonsuoti tarptautines sutartis, darytina išvada, kad Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją turi tokią pačią išskirtinę, tik jam priklausančią, teisę teikti Seimui ne tik ratifikuoti, bet ir denonsuoti jau ratifikuotas tarptautines sutartis (*Lietuvos konstitucinė teisė*, 269 išnaša, p. 773).

[273] Dažniausiai ir kitų Europos šalių konstituciniuose teismuose galima vertinti tik tų tarptautinių sutarčių, kurias reikia ratifikuoti, konstitucingumą. Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 249 išnaša, p. 31.

ar net sudarytų Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliotas valstybės pareigūnas (pavyzdžiui, užsienio reikalų ministras)[274]. Galbūt iš Konstitucijos viršenybės principo, pagal kurį joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis), kiltų Konstitucinio Teismo įgaliojimai teikti išvadą ir dėl neratifikuotinos (neratifikuotos) tarptautinės sutarties konstitucingumo, jei to paprašytų Respublikos Prezidentas ar Seimas, tačiau Seimas bet kuriuo atveju neturėtų įgaliojimų galutinai išspręsti tokios tarptautinės sutarties klausimo; tad Konstituciją tektų aiškinti taip, kad ne dėl visų tarptautinių sutarčių po Konstitucinio Teismo išvados sprendžia Seimas. Tokią išvadą daryti būtų per drąsu, kol šio klausimo neišaiškino Konstitucinis Teismas. Be abejo, netiesiogiai ginčyti neratifikuotinų (neratifikuotų) tarptautinių sutarčių konstitucingumą galima ginčijant Vyriausybės aktus, kuriais tokios sutartys tvirtinamos ar suteikiami įgaliojimai joms sudaryti.

Ratifikuotinos (ratifikuotos) tarptautinės sutartys, dėl kurių konstitucingumo teikti išvadas Konstitucinis Teismas neabejotinai turi įgaliojimus, yra tos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, kurias pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalį (joje išvardytos konkrečios ratifikuotinų sutarčių rūšys) arba šio straipsnio 2 dalyje nurodytais atvejais (kai tarptautinės sutarties ratifikavimą nustato įstatymai arba pati tarptautinė sutartis) turi ratifikuoti Seimas. Tokioms tarptautinėms sutartims priklauso[275]: 1) valstybės sienų sutartys, įskaitant sutartis dėl valstybės sienų nustatymo ir pakeitimo, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo delimitavimo (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 1 punktą); 2) politinės ir gynybinės sutartys, įskaitant tarpusavio pagalbos sutartis (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 2 punktą); 3) sutartys dėl atsisakymo naudoti jėgą ir grasinti ja bei taikos sutartys (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 3 punktą); 4) sutartys dėl Lietuvos Respublikos ginkluotųjų pajėgų buvimo ir jų statuso užsienio valstybių teritorijose (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 4 punktą); 5) sutartys dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo universaliose ir regioninėse tarptautinėse organizacijose (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 5 punktą); 6) daugiašalės ir ilgalaikės ekonominės sutartys (pagal Konstitucijos 138 straipsnio 1 dalies 6 punktą); 7) Tarptautinių sutarčių įstatyme[276] nurodytos papildomos ratifikuotinų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rūšys (įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 7, 8, 10 ir 11 punktai): a) tarptautinės sutartys dėl užsienio valstybių kariuomenės vienetų buvimo ir jų statuso Lietuvos Respublikos teritorijoje; b) tarptautinės sutartys, nustatančios kitokias teisės normas, negu galiojantys Lietuvos Respublikos įstatymai; c) tarptautinės mišriosios sutartys, t. y. Europos Sąjungos (toliau – ir ES) ir jos valstybių narių, sudarančių vieną sutarties šalį, ir kitos valstybės ar tarptautinės organizacijos, esančios kita sutarties šalimi, sutartys; d) Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo

[274] 1995 m. spalio 17 d. nutarime (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949) Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad neratifikuotos tarptautinės sutartys yra privalomos teisinių santykių subjektams, tačiau jų galia nuo ratifikuotų sutarčių „skiriasi tuo, kad jos neturi prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams".

[275] Plačiau apie ratifikuotinas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis žr. *Lietuvos konstitucinė teisė*, 269 išnaša, p. 765–767.

[276] *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948; 2005, Nr. 88-3295; 2012, Nr. 36-1770; TAR, 2014-12-22, Nr. 20434.

pakeitimai, priimami Europos Sąjungos sutarties[277] 48 straipsnio 6 dalyje nustatyta tvarka, t. y. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo[278] trečiosios dalies „Sąjungos politikos sritys ir vidaus veiksmai“ nuostatų pakeitimai, kurie gali būti priimti Europos Vadovų Tarybos sprendimu supaprastintos peržiūros procedūros tvarka.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punktą turi įgaliojimus vertinti ir *įsigaliojusių ratifikuotų tarptautinių sutarčių* konstitucingumą, ir dar *neįsigaliojusių*, bet Respublikos Prezidento pasirašytų patvirtinant jų teksto autentiškumą, *ratifikuotinų tarptautinių sutarčių* atitiktį Konstitucijai (iki jas pateikiant Seimui ratifikuoti). Jei Konstitucinis Teismas neturėtų įgaliojimų tikrinti pastarųjų tarptautinių sutarčių konstitucingumo, Respublikos Prezidento įgaliojimas pagal Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalį prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl to, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, būtų beprasmis (nebent išskyrus atvejį, kai Respublikos Prezidentas ketintų inicijuoti įsigaliojusios ratifikuotos tarptautinės sutarties denonsavimą): akivaizdu, kad paprastai Konstitucinio Teismo išvados Respublikos Prezidentui gali prireikti prieš apsisprendžiant, ar teikti jo pasirašytą tarptautinę sutartį Seimui ratifikuoti. Neatsitiktinai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo[279] 73 straipsnio 3 punkte nustatyta, kad „prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime“; pagal Lietuvos Respublikos Seimo statuto[280] 181^3 straipsnio 1 dalį „Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, kad Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, iki sutarties ratifikavimo Seime šio Statuto nustatyta tvarka paskiria Seimo komitetus, atsakingus už tarptautinės sutarties suderinimą su Lietuvos Respublikos Konstitucija bei šio klausimo pateikimą svarstyti Seime“.

Išankstinės tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybė yra vienas iš skirtumų nuo įstatymų, kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų konstitucingumo kontrolės, kuri yra tik paskesnioji, t. y. tik jau priimtų teisės aktų patikra[281]. Šis skirtumas yra konstituciškai pagrįstas ne tik konstituciniu Respublikos Prezidento vaidmeniu ratifikuojant tarptautines sutartis. Tarptautinė sutartis yra specifinės – tarptautinės teisinės – prigimties teisės aktas, kuris išreiškia bendrą Lietuvos valstybės ir kito ar kitų tarptautinės teisės subjektų (kitos valstybės (valstybių) ir (arba) tarptautinės organizacijos (organizacijų) ar kitų tarptautinės teisės subjektų) valią ir yra sudaromas tarptautinės teisės normų nustatyta tvarka. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys Konstitucijos nuostatų požiūriu – tai tarptautinės teisės reglamentuojami susitarimai, Lietuvos Respublikos sudaryti su *inter alia* kitomis valstybėmis; taigi jos negali būti traktuojamos kaip kurios nors Lietuvos Respublikos valdžios institucijos priimti

[277] *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, C 115, p. 13–45.
[278] *Ibid.*, C 83, p. 47–199.
[279] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.
[280] *Ibid.*, 1994, Nr. 15-249.
[281] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 249 išnaša, p. 32.

teisės aktai[282]. Tarptautinės sutarties galiojimas priklauso ne nuo nacionalinės, o nuo tarptautinės teisės, t. y. pagal visuotinai pripažintą *pacta sunt servanda* principą tarptautinė sutartis nenustoja galios, jeigu jai įsigaliojus paaiškėja, kad ji prieštarauja kuriai nors nacionalinei konstitucijai[283]. Todėl dar iki Lietuvos Respublikai ratifikuojant tarptautinę sutartį, kurios tekstas jau yra galutinis patvirtinus jo autentiškumą (Respublikos Prezidentui ar jo įgaliotam asmeniui pasirašius sutartį), t. y. iki sutinkant su tarptautinės sutarties privalomumu taikant konstitucinę jos ratifikavimo procedūrą, būtina pagal Konstituciją turėti galimybę įsitikinti, kad tokiam ratifikavimui nėra kliūčių – pirmiausia, kad nėra kliūčių pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį ratifikuotai tarptautinei sutarčiai tapti nacionalinės teisinės sistemos, kurioje aukščiausią galią turi Konstitucija, dalimi. Tai įmanoma tik patikrinant tarptautinės sutarties konstitucingumą dar iki jos ratifikavimo.

Taigi pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją yra nustatyta *mišri tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė*, t. y. galimos abi – ir *išankstinė* (prevencinė, *a priori*), ir *paskesnioji* (represyvioji, *a posteriori*) – konstitucingumo kontrolės formos. Teisės viršenybės požiūriu neabejotinai pranašesnė yra išankstinė tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė, nes ji padeda užtikrinti Konstitucijos ir tarptautinės teisės darną, deramą tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą. O paskesnioji tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė gali būti rimtų konstitucinės ir tarptautinės teisės problemų priežastis, jeigu Seimo ratifikuota (ir Lietuvai galiojanti) tarptautinė sutartis būtų pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai[284]: tokia situacija, tikėtina, supriešintų nacionalinę ir tarptautinę teisines sistemas, galėtų lemti Lietuvos valstybės tarptautinių įsipareigojimų pažeidimą, nesilaikant prieštaraujančia Konstitucijai pripažintos tarptautinės sutarties, ir atitinkamą tarptautinę teisinę atsakomybę, darytų neigiamą įtaką šalies tarptautiniam įvaizdžiui ir tarptautiniams santykiams, menkintų tarptautinės teisės autoritetą. Paskesnioji tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė gali būti pranašesnė nebent tuo, kad jos metu tarptautinės sutarties nuostatų turinys gali būti atskleistas atsižvelgiant į jau egzistuojančią jų įgyvendinimo praktiką.

Kad ir kaip būtų, kol kas paskesniosios tarptautinių sutarčių kontrolės keliamos problemos yra tik teorinių mokslinių diskusijų objektas. Apskritai, nors tarptautinių sutarčių konstitucingumas turėtų būti ne mažiau svarbus nei įstatymų ir kitų teisės aktų, iki šiol dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai buvo kreiptasi tik vieną kartą – ir tai tik ankstyvaisiais Konstitucinio Teismo veiklos metais – prašant įvertinti tarptautinę sutartį dar iki jos ratifikavimo, t. y. atlikti išankstinę konstitucinę kontrolę.

---

[282] Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainę *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta69/content*.

[283] Pagal 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių *(Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-480) 26 straipsnį „kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims yra privaloma, ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti", o jos 27 straipsnyje nustatyta, kad „šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo".

[284] KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos* (mokslinis redaktorius ir sudarytojas E. Kūris). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 102–103.

1994 m. liepos 13 d. Respublikos Prezidentas pateikė Konstituciniam Teismui paklausimą „dėl atskirų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos papildomų protokolų straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“[285]. Atsakydamas į šį paklausimą, Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. pateikė išvadą[286], kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsniai ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnis neprieštarauja Konstitucijai. Po tokios Konstitucinio Teismo išvados Respublikos Prezidentas pateikė Konvenciją ratifikuoti Seimui[287], ir Konvencija buvo ratifikuota 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“[288].

Tiesa, buvo dar viena iniciatyva kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu atlikti išankstinę tarptautinės sutarties konstitucingumo kontrolę. 2008 m. sausio 31 d. 16 Seimo narių įregistravo Seimo nutarimo „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą išvados, ar 2007 m. rugpjūčio 24 d. pasirašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata ta apimtimi, kuria nustatoma, kad Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos teritorija yra buvusios SSRS teritorija, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 135 straipsnio 1 daliai, konstituciniams valstybės tęstinumo ir teisinės valstybės principams“ projektą[289]. Seimo nariams kilo abejonė, ar šio Susitarimo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkte suformuluotas sovietinio draudimo stažo apibrėžimas nesuponuoja, jog buvusios SSRS teritorija apima ir trijų okupuotų Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – teritoriją, kai pagal tarptautinę teisę okupuota teritorija nėra laikoma ją okupuojančios valstybės dalimi, o valstybė, prieš kurią įvykdyta agresija ir kurios teritorija okupuota, neiš-

[285] Lietuvos Respublikos Prezidento 1994 m. liepos 13 d. dekretas Nr. 355 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1062.

[286] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Ibid.*, 1995, Nr. 9-199.

[287] Lietuvos Respublikos Prezidento 1995 m. balandžio 7 d. dekretas Nr. 596 „Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui ratifikuoti Europos 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, jos Ketvirtąjį, Septintąjį ir Vienuoliktąjį protokolus“. *Ibid.*, 1995, Nr. 31-712.

[288] *Ibid.*, 1995, Nr. 37-913.

[289] Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą išvados, ar 2007 m. rugpjūčio 24 d. pasirašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata ta apimtimi, kuria nustatoma, kad Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos teritorija yra buvusios SSRS teritorija, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 135 straipsnio 1 daliai, konstituciniams valstybės tęstinumo ir teisinės valstybės principams“ projektas Nr. XP-2835. Žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.313831?positionInSearchResults=43&searchModelUUID=6c2e9cfe-f3c1-410e-90e6-b1df296bbc94*.

nyksta kaip tarptautinės teisės subjektas[290]. Štai kodėl minėta Susitarimo nuostata galėjo prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, aiškinamam kartu su 1990 m. kovo 11 d. Aktu „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, grindžiamu Lietuvos valstybės tęstinumo principu, taip pat Konstitucijos 135 straipsnio 1 daliai, pagal kurią Lietuvos Respublika privalo vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Seimo nutarimo dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą projekte buvo pažymėta, kad „Konstitucinio Teismo išvada dėl to, ar Susitarimo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją, yra esminė Seimui apsisprendžiant dėl Susitarimo ratifikavimo, įskaitant galimybę ratifikuoti su pridedamu atitinkamu aiškinamuoju pareiškimu“. Ši Seimo nutarimo projekto nuostata suvaidino prevencinį vaidmenį, turėdama lemiamos įtakos tam, kad Respublikos Prezidentas 2008 m. kovo 13 d. Seimui pateikė įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo ratifikavimo“ projektą[291] su Lietuvos Respublikos aiškinamuoju pareiškimu, kad „Susitarimo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostata nereiškia ir negali būti suprantama ar aiškinama kaip reiškianti, kad teritorijos, kurias buvo okupavusi SSRS, buvo teisėta SSRS teritorijos dalis“. Su tokiu Lietuvos Respublikos pareiškimu, išdėstytu Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo ratifikavimo“[292] 2 straipsnyje, Susitarimas ir buvo ratifikuotas 2008 m. liepos 1 d. Tą pačią dieną minėtas Seimo nutarimo dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Susitarimo 1 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatos konstitucingumo projektas buvo atsiimtas iniciatorių, nes tikslas išsklaidyti abejones dėl šios Susitarimo nuostatos konstitucingumo buvo pasiektas.

Deja, daugiau rimtų ketinimų pasinaudoti išankstinės tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės mechanizmu nebuvo, nors jis būtų itin veiksmingas išsklaidant abejones dėl ratifikuojamų tarptautinių sutarčių konstitucingumo, o kartais ir nepagrįstas spekuliacijas dėl tariamai abejotino tarptautinės sutarties konstitucingumo delsiant ją ratifikuoti (kaip, pavyzdžiui, nutiko su vadinamąja Stambulo konvencija – Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo, kurios ratifikavimo įstatymo projektas

[290] Plačiau apie Lietuvos ir kitų Baltijos šalių tarptautinį teisinį statusą sovietų okupacijos metais bei Lietuvos valstybės tęstinumą žr. ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 159–161, 165–199; JAKUBČIONIS, A.; SINKEVIČIUS, V.; ŽALIMAS, D. Sovietų Sąjungos agresija ir Lietuvos okupacija 1940–1990 metais. Pasipriešinimas sovietinei okupacijai: Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018, p. 107–111, 117–123.

[291] Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo ratifikavimo“ projektas Nr. XP-2896. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.315722?jfwid=-ub28xvh8d*.

[292] *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3168.

dūla Seime nuo 2018 m. birželio 12 d.[293]). Toks egzistuojančios galimybės patikrinti tarptautinės sutarties konstitucingumą, ypač prieš teikiant sutartį ratifikuoti ar prieš ją ratifikuojant, ignoravimas ir nenoras ja pasinaudoti nemaloniai stebina kitų šalių praktikos kontekste. Juk po 1995 m., kai buvo pateikta vienintelė Konstitucinio Teismo išvada dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai, Lietuvos Respublika ratifikavo ir Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą, ir Stojimo į Europos Sąjungą sutartį, taip pat ne vieną ES reformuojančią sutartį, t. y. nemažai konstituciškai reikšmingų tarptautinių sutarčių, kurios ne kartą buvo kitų šalių konstitucinių teismų kontrolės objektas. Žinoma, tokios Konstitucinio Teismo praktikos nebuvimas jokiu būdu neleidžia preziumuoti, kad minėtos tarptautinės sutartys gali prieštarauti Konstitucijai, bet atitinkamos Konstitucinio Teismo išvados būtų galėjusios kaip tik išsamiau atskleisti konstitucinius Lietuvos Respublikos narystės tarptautinėse organizacijose ir ES pagrindus, taip pat praturtinti ir lyginamosios konstitucinės teisės, ir tarptautinės bei ES teisės doktriną ir praktiką.

Palyginti su kitais Konstitucinio Teismo įgaliojimais teikti išvadas pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį (dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, Respublikos Prezidento sveikatos būklės, Seimo narių ir valstybės pareigūnų veiksmų atitikties Konstitucijai), įgaliojimai teikti išvadas, ar tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, specifiški yra tuo, kad jie reiškia ne veiksmų ar faktų teisinį vertinimą, o *teisės normų, įtvirtintų tarptautinėje sutartyje, konstitucingumo kontrolę*[294]. Šiuo požiūriu įgaliojimų teikti išvadas, ar tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, turinys yra iš esmės toks pat, kaip ir įgaliojimų atlikti kitų teisės aktų (įstatymų, kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų) konstitucingumo kontrolę, t. y. abstrakčią konstitucinę teisės normų turinio kontrolę. Todėl ir išvadų, ar tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, teikimo procesas yra tapatus teisės aktų konstitucingumo kontrolės procesui: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo[295] 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikimo Konstitucijai tyrimo bendras taisykles“, t. y. pagal procesines normas, nustatančias Konstitucinio Teismo įgaliojimų priimti nutarimus dėl įstatymų, kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai įgyvendinimo tvarką. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento[296] 100 punkte, bylos pagal Seimo ar Respublikos Prezidento paklausimus, taigi ir dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, turi būti nagrinėjamos *skubos tvarka* (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnyje nėra tokios nuostatos dėl bylų

[293] Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo ratifikavimo“ projektas Nr. XIIIP-2315. Žr. Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų projektų paieškos bazę internete *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/7a5b5ec06e4411e89bb0cb50d0500eab?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=bac1c46c-12a6-49f7-b896-6705d6af9316*.

[294] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 249 išnaša, p. 23, 32; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*, 267 išnaša, p. 390–391.

[295] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

[296] TAR, 2015-08-31, Nr. 13255.

pagal paklausimus dėl tarptautinių sutarčių nagrinėjimo skubos tvarka, kitaip nei dėl bylų pagal paklausimus kitais klausimais, bet Konstitucinis Teismas turi teisę savo reglamente detaliau reglamentuoti bylų nagrinėjimo eiliškumą[297]).

Kokiais parametrais ir kriterijais remiantis vertinamas tarptautinių sutarčių konstitucingumas teikiant Konstitucinio Teismo išvadas? Nors, kaip minėta, Konstitucinio Teismo praktikoje buvo tik viena tokia išvada, ji gali padėti atsakyti į šį klausimą. Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvadoje[298] buvo suformuluoti „lyginamosios konstitucinės teisės ir tarptautinės teisės suderinimo metodologiniai pagrindai". Pirmiausia Konstitucinis Teismas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pavyzdžiu pažymėjo, kad tarptautinės sutartys tiesiogiai neformuluoja, nes to ir negalima būtų įgyvendinti, reikalavimo, kad valstybės vidaus teisės normos paraidžiui atitiktų atitinkamų tarptautinių sutarčių normų turinį; Konstitucijos ir tarptautinės sutarties normų suderinamumo (santykio) aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis. Antra, vėl naudodamas minėtą konvenciją kaip pavyzdį, Konstitucinis Teismas išskyrė šiuos galimo tarptautinės sutarties prieštaravimo Konstitucijai atvejus: 1) jeigu Konstitucija nustatytų išsamų ir baigtinį teisių ir laisvių sąrašą, o tarptautinė sutartis – kokias nors kitas teises ir laisves; 2) jeigu Konstitucija draustų kokius nors veiksmus, o tarptautinė sutartis apibrėžtų šiuos veiksmus kaip vienokią ar kitokią teisę arba laisvę; 3) jeigu kokia nors tarptautinės sutarties nuostata negalėtų būti taikoma Lietuvos Respublikos teisės sistemoje dėl to, kad ji nesutampa su kokia nors Konstitucijos nuostata. Iš esmės tai reiškia tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę tik *pagal jų normų turinį*, t. y. Konstitucinis Teismas negali atlikti tarptautinių sutarčių konstitucingumo patikros pagal kitus tris teisės aktų konstitucingumo patikros parametrus, nurodytus Konstitucinio Teismo įstatymo 64 straipsnio 1 dalyje (reguliavimo apimtį, teisės akto formą, teisės akto priėmimo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką). Tai yra logiška, nes, kaip minėta, tarptautinė sutartis yra tarptautinės teisės reguliuojamas Lietuvos Respublikos ir kito tarptautinės teisės subjekto (subjektų) susitarimas, todėl tarptautinės teisės subjektų teisės (galėjimo) sudaryti tarptautines sutartis, tarptautinių sutarčių sudarymo, formos ir įsigaliojimo klausimai reglamentuojami ne Konstitucijos, o tarptautinės teisės normų; be to, teisės aktų konstitucingumo patikros pagal reguliavimo apimtį parametras suponuoja vertinimą, ar tam tikra valstybės institucija pagal Konstituciją turėjo įgaliojimus reguliuoti tikrinamame teisės akte sureguliuotus klausimus[299], ir yra susijęs su konstituciniu valdžių padalijimo principu, t. y. išskirtinai nacionalinės teisės klausimu. Kaip minėta, Lietuvos Respublikos tarp-

[297] Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 3 straipsnį Konstitucinio Teismo tvirtinamas jo reglamentas reguliuoja, be kita ko, Konstitucinio Teismo vidaus klausimus, dokumentų valdymą ir kitus klausimus (pagal Konstitucinio Teismo reglamento 2 punktą jame reglamentuojami, be kita ko, Konstitucinio Teismo darbo organizavimo, konstitucinės justicijos bylų rengimo ir nagrinėjimo ir kiti Konstitucinio Teismo veiklos klausimai).

[298] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.

[299] ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*, 290 išnaša, p. 272.

tautinės sutartys Konstitucijos nuostatų požiūriu – tai tarptautinės teisės reglamentuojami susitarimai, kurie negali būti traktuojami taip pat, kaip kurios nors Lietuvos Respublikos valdžios institucijos priimti teisės aktai.

Pabrėžtina, kad, vertindamas tarptautinės sutarties konstitucingumą pagal jos turinį, Konstitucinis Teismas turėtų vadovautis *konstitucine tarptautinės teisės suderinamumo su Konstitucija prezumpcija*. Nors tokia prezumpcija paties Konstitucinio Teismo nėra tiesiogiai suformuluota, galima tvirtinti, kad ji kyla iš konstitucinių teisinės valstybės, atviros pilietinės visuomenės, *pacta sunt servanda*, Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principų[300]. Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė yra teisės viešpatavimas, o neatskiriama šio principo dalis yra pagarba konstitucinei teisei, kaip konstitucinė vertybė[301]. Taigi užtikrinant teisės viršenybę būtina derinti dvi konstitucines vertybes – Konstitucijos viršenybę ir pagarbą tarptautinei teisei[302]. Pagarba tarptautinei teisei iš esmės ir reiškia konstitucinį *pacta sunt servanda* principą, įtvirtintą Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje, pagal kurį Lietuvos Respublika privalo sąžiningai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, nustatytus tiek tarptautinių sutarčių, tiek bendrosios tarptautinės teisės normų[303]. Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros pilietinės visuomenės principas suponuoja Lietuvos „atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją“[304], taigi atvirumą ir tarptautinei bendrijai bei jos teisei; o Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas grindžiamas vertybiniu bendrumu su demokratinėmis Europos ir Šiaurės Amerikos valstybėmis ir reiškia narystę ES ir NATO bei būtinybę vykdyti su šia naryste susijusius įsipareigojimus[305]. Be to, atsižvelgiant į minėtus konstitucinius principus tarptautinė teisė turi būti suvokiama kaip minimalus būtinas konstitucinis žmogaus teisių standartas[306]: kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. ir 2014 m. kovo 18 d. nutarimuose[307],

[300] ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 308–313; ŽALIMAS, D. National Constitutional Paradigm and the Principles and Norms of International and EU Law. Iš *Journal of the Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions. 2nd Congress: the Role of Constitutional Courts in Interpreting the Provisions of National Constitutions in the Context of the Generally Recognized Principles and Norms of International Law and EU Law, Judgments of International Courts*. Kyiv: the Constitutional Court of Ukraine, 2017, p. 42–49.

[301] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

[302] Į tai atkreipia dėmesį Europos Tarybos patariamoji komisija „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija), pabrėždama, kad visiškas tarptautinės teisės įgyvendinimas nacionalinėje teisėje yra esminis teisės viršenybės elementas. Žr. Venecijos komisijos Teisės viršenybės kontrolinių klausimų katalogo 48 punktą: *The Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016) CDL-AD(2016)007-e2016*. Europos Tarybos Venecijos komisijos svetainė *http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e*.

[303] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

[304] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. *Ibid.*, 2014-03-19, Nr. 3226.

[305] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. *Ibid.*, 2014-01-24, Nr. 478.

[306] ŽALIMAS, D. National Constitutional Paradigm and the Principles and Norms of International and EU Law, 300 išnaša, p. 49.

[307] *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004; TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

Lietuvos valstybei vadovaujantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, šalies gyventojams negali būti taikomi iš esmės kitokie, t. y. žemesni negu nustatytieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, žmogaus teisių apsaugos standartai. Taigi, jeigu tarptautinė teisė nebūtų preziumuojama kaip suderinama su Konstitucija, o Konstitucija būtų suvokiama kaip leidžianti nustatyti bet kokį, net ir žemesnį nei pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, nacionalinį žmogaus teisių apsaugos teisių apsaugos standartą, tai neatitiktų minėtų konstitucinių teisinės valstybės, *pacta sunt servanda*, atviros pilietinės visuomenės ir Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principų, nes Konstitucija būtų suvokta kaip leidžianti Lietuvos valstybei izoliuotis nuo tarptautinės bendrijos ir jos teisės bei nesilaikyti tarptautinių įsipareigojimų, kartu – nepaisyti teisės viršenybės, universalių demokratinių vertybių ir vakarietiškos geopolitinės orientacijos.

Vadinasi, vadovaujantis konstitucine tarptautinės teisės suderinamumo su Konstitucija prezumpcija, Konstitucinis Teismas turėtų aiškinti tarptautines sutartis kuo palankiau (t. y. laikytis vadinamojo draugiško požiūrio) ir pripažinti jas antikonstitucinėmis tik itin retais išskirtiniais atvejais, kai vadovaujantis visais įmanomais teisės aiškinimo metodais neįmanoma padaryti išvados, kad tarptautinė sutartis Konstitucijai neprieštarauja. Tokia konstitucingumo prezumpcija, taikytina tarptautinėms sutartims, iš esmės nesiskiria nuo Konstitucinio Teismo praktikoje taikomos įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo prezumpcijos, sprendžiant dėl nacionalinės teisės aktų konstitucingumo: nors Konstitucinis Teismas eksplicitiškai tokios taisyklės nesuformulavo, praktikoje jis pripažįsta įstatymą ar kitą nacionalinės teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai paprastai tik tada, kai neįmanoma šio teisės akto išaiškinti taip, kad jis būtų suprantamas kaip neprieštaraujantis Konstitucijai[308].

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo išvada, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, yra *specialus ir vienintelis būdas tiesiogiai patikrinti tarptautinių sutarčių konstitucingumą*. Kitaip tariant, nors pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų tikrinti šių tarptautinių sutarčių konstitucingumo pagal prašymus ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja nacionalinės teisės aktai – įstatymai ir kiti Seimo aktai, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai, t. y. pagal Konstituciją tarptautinių sutarčių konstitucingumo patikra galima tik specialiu pagrindu – pagal Konstitucijoje įgaliotų subjektų (Seimo ir Respublikos Prezidento) paklausimą, nors, kaip minėta, pats išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo teikimo procesas yra tapatus teisės aktų konstitucingumo kontrolės procesui.

[308] Žr., pvz., Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriuose Konstitucinis Teismas, radęs nors menkiausią galimybę aiškinti įstatymo nuostatas suderinamu su Konstitucija būdu, net jei tai neatitikdavo tų įstatymo nuostatų taikymo praktikos, pripažindavo atitinkamas įstatymo nuostatas neprieštaraujančiomis Konstitucijai: be kita ko, 2017 m. kovo 15 d. nutarimą dėl Baudžiamojo kodekso nuostatų dėl atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą (TAR, 2017-03-15, Nr. 4356), 2019 m. sausio 11 d. nutarimą dėl Užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatų, reguliuojančių užsienyje sudarytos santuokos pagrindu susikūrusių šeimų susijungimą (*ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439), 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimą dėl nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje sąlygos nustatymo išmokoms iš Vaikų išlaikymo fondo skirti ir gauti (*ibid.*, 2019-11-08, Nr. 17963).

Prašymai (ne paklausimai) Konstituciniam Teismui ištirti tarptautinės sutarties atitiktį Konstitucijai įprasta nacionalinės teisės aktams taikoma tvarka buvo pateikti du kartus ir abiem atvejais Konstitucinis Teismas atsisakė tokį prašymą nagrinėti kaip pateiktą asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. 2014 m. vasario 18 d. sprendimu[309] Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti Seimo narių grupės prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl socialinės apsaugos 33 straipsnio 1 dalies nuostata „Pensijos, paskirtos iki šios Sutarties įsigaliojimo, neperžiūrimos“ neprieštarauja Konstitucijai, pabrėždamas, kad „pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą Seimo narių grupė neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties (jos nuostatos) atitikties Konstitucijai“. 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimu[310] Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti jau Klaipėdos apygardos administracinio teismo prašymą ištirti tos pačios Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl socialinės apsaugos nuostatos konstitucingumą, pabrėždamas, kad „pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai gali Seimas ir Respublikos Prezidentas“. Ko gero, suvokdamas, kad minėta dvišalės tarptautinės sutarties nuostata gali kelti abejonių dėl jos konstitucingumo, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „spręsti šios nuostatos aiškinimo ir taikymo klausimus priklauso konkrečias bylas nagrinėjančių teismų kompetencijai“, o „aiškinant ir taikant minėtą nuostatą turi būti atsižvelgiama į būtinybę apsaugoti konstitucinę asmens teisę gauti pagal Lietuvos Respublikos įstatymus paskirtą senatvės pensiją“.

Taigi, kaip minėta, tik Respublikos Prezidentas ir Seimas *in corpore*, t. y. tik dvi tarptautinių sutarčių ratikavimo procese privalomai dalyvaujančios valstybės institucijos, pagal Konstituciją gali kreiptis į Konstitucinį Teismą būtent su paklausimu (ne prašymu) dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo. Tai reiškia, kad šiuo klausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą negali kiti subjektai, turintys teisę ginčyti nacionalinės teisės aktų konstitucingumą (Vyriausybė, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, teismai, fiziniai ir juridiniai asmenys). Tiesa, galima manyti, kad pastarieji subjektai, neturėdami teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, galėtų mėginti ginčyti tarptautinės sutarties konstitucingumą netiesiogiai, t. y. prašydami Konstitucinio Teismo ištirti tarptautinės sutarties ratifikavimo įstatymą[311] (tiek, kiek juo pritarta abejotinai konstitucingumo požiūriu tarptautinės sutarties nuostatai). Tačiau po minėto Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimo tokia perspektyva atrodo abejotina: šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas atsisakė tirti Vyriausybės akto, kuriuo pasirašyta tarptautinė sutartis (tiesa, ne ratifikavimo įstatymo), konstitucingumą, motyvuodamas tuo, kad iš prašymo matyti, jog pareiškėjas iš tiesų ginčija ne kokį nors Vyriausybės aktą, o pasirašytos ir ratifikuotos tarptautinės sutarties nuostatą, kurios pagrindu buvo priimti tam tikri administraciniai sprendimai. Vis dėlto matant, kad

[309] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainė *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/nutarimai-isvados-ir-sprendimai/138/y2014*.

[310] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainė *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta69/content*.

[311] KŪRIS, 284 išnaša, p. 103.

pagrįstų abejonių dėl ratifikuotų tarptautinių sutarčių konstitucingumo gali kilti ypač šias tarptautines sutartis taikantiems teismams, kartais mokslinėje literatūroje siūloma teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl tokių tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai suteikti tiems patiems subjektams, kurie turi teisę ginčyti nacionalinės teisės aktus[312]. Tačiau neaišku, kokios įtakos toks subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinių sutarčių, skaičiaus išplėtimas turėtų pačių Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, taigi ir jos tarptautinių santykių, stabilumui.

Paskutinis klausimas, reikšmingas suvokti Konstitucinio Teismo įgaliojimams teikti išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, yra tokių Konstitucinio Teismo išvadų *galia ir pasekmės*. Aiškinantis šį klausimą reikšmingas yra Konstitucijos 107 straipsnis, kurio 2 dalyje įtvirtinta, kad „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“, o 4 dalyje nustatyta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“. Taigi pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo išvados klausimais, kurie priskirti jo kompetencijai (taigi ir dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo), yra galutinės ir neskundžiamos, tačiau klausimus, dėl kurių teikiamos Konstitucinio Teismo išvados (taigi ir dėl tarptautinių sutarčių), pagal Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalį „galutinai sprendžia Seimas“. Kitaip tariant, sprendžiant tarptautinės sutarties klausimą pagal Konstituciją dalyvauja tiek Konstitucinis Teismas, priimdamas galutinę ir neskundžiamą išvadą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, tiek Seimas, priimdamas galutinį sprendimą dėl tarptautinės sutarties. Ką gi reiškia Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalies formuluotė „galutinai sprendžia Seimas“ ir koks tada Respublikos Prezidento, kuris taip pat gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, vaidmuo?

Atsakant į šiuos klausimą galima remtis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje išaiškinta Konstitucinio Teismo išvadų rinkimų įstatymų pažeidimo ir apkaltos klausimais galia, taip pat Konstitucinio Teismo ir Seimo įgaliojimų santykis sprendžiant šiuos klausimus[313]. Tokia analogija galima su išlyga, kad būtina atsižvelgti į Konstitucinio Teismo išvadų dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo specifiką, lyginant su išvadomis dėl rinkimų įstatymų pažeidimo ir valstybės pareigūnų bei Seimo narių, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų, t. y. į tai, kad, kaip minėta, išvadų dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo teikimas iš esmės tapatus teisės aktų konstitucingumo kontrolei, nes teikiant tokią išvadą tiriama tarptautinės sutarties, kaip teisės akto, atitiktis Konstitucijai.

[312] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 249 išnaša, p. 59–60.

[313] ŽALIMAS, 299 išnaša, p. 283.

Taigi pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d.[314] ir 2014 m. gegužės 27 d.[315] nutarimais, 2004 m. kovo 31 d.[316], 2010 m. spalio 27 d.[317] ir 2014 m. birželio 3 d.[318] išvadomis, galima tvirtinti, jog Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, reiškia ir tai, kad Respublikos Prezidentas, spręsdamas, ar teikti Seimui tarptautinę sutartį ratifikuoti ar denonsuoti, taip pat Seimas, spręsdamas, ar ratifikuoti arba denonsuoti tarptautinę sutartį, neturi įgaliojimų paneigti, pakeisti ar kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados, kad atitinkama tarptautinė sutartis prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai (pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada); Konstitucinio Teismo išvada yra privaloma ir susaisto Respublikos Prezidentą ir Seimą tuo požiūriu, kad pagal Konstituciją nei Respublikos Prezidentas, nei Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, – tai, kad tarptautinė sutartis prieštarauja arba neprieštarauja Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas (pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada), o tokios Konstitucinio teismo išvados galutinumas reiškia, kad jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas tokios išvados pakeisti ar panaikinti negali (pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu, 2010 m. spalio 27 d. ir 2014 m. birželio 3 d. išvadomis).

Vadinasi, Respublikos Prezidentas ir Seimas, kaip politinės institucijos, ir Konstitucinis Teismas, kaip teisminė institucija, turi skirtingus įgaliojimus sprendžiant tarptautinių sutarčių ratifikavimo ir denonsavimo klausimus[319]. Respublikos Prezidentas ir Seimas priima politinio pobūdžio sprendimus dėl teikimo tarptautinę sutartį ratifikuoti ar denonsuoti, tarptautinės sutarties ratifikavimo ar denonsavimo, tačiau pagal Konstituciją jos negali spręsti teisės klausimo, ar atitinkama tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai; tokį teisės, o ne politinio vertinimo klausimą pagal Konstituciją turi įgaliojimus spręsti vienintelė teisminė institucija – Konstitucinis Teismas; pagal Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalį, jeigu buvo prašyta Konstitucinio Teismo išvados dėl tam tikros tarptautinės sutarties konstitucingumo, Seimas privalo priimti sprendimą dėl šios tarptautinės sutarties ratifikavimo ar denonsavimo tik remdamasis Konstitucinio Teismo išvada (pagal analogiją su Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimu). Atitinkama būtų ir Respublikos Prezidento pareiga remtis Konstitucinio Teismo išvada sprendžiant dėl to, ar Seimui teikti tarptautinę sutartį ratifikuoti ar denonsuoti. Kartu šiame kontekste pažymėtina, kad sprendimas tarptautinę sutartį ratifikuoti ar denonsuoti yra teisėkūros aktas (įstatymas); tarp-

[314] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[315] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

[316] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

[317] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Ibid.*, 2010, Nr. 128-6545.

[318] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

[319] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. The Legal Force of Conclusions by the Lithuanian Constitutional Court and the Issue of Their (Non-)Finality: Has the Time Come to Amend the Constitution? *Review of Central and East European Law*, vol. 44 (2019), p. 256.

tautinės sutarties ratifikavimas reiškia jos tapimą sudedamąja nacionalinės teisinės sistemos dalimi pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį, o tarptautinės sutarties denonsavimas – jos pašalinimą iš nacionalinės teisinės sistemos. Todėl pareiga remtis Konstitucinio Teismo išvada dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, atsižvelgiant į konstitucinius Konstitucijos viršenybės ir teisinės valstybės principus, reiškia pareigą nepriimti antikonstitucinių teisės aktų, t. y. neleisti, kad sudedamoji nacionalinės teisinės sistemos dalis būtų tokia tarptautinė sutartis, kurios prieštaravimą Konstitucijai savo išvadoje yra konstatavęs Konstitucinis Teismas. Tokiu atveju negalima tam tikra diskrecija, kaip, pavyzdžiui, sprendžiant, ar taikyti konstitucinę sankciją (pašalinimą iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimą) apkaltos proceso metu po to, kai Konstitucinis Teismas pateikė išvadą, kad tam tikras valstybės pareigūnas ar Seimo narys šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką.

Apibendrinti galima taip. Visų pirma, pagal Konstituciją (pirmiausia Konstitucijos viršenybės ir teisinės valstybės principus) Respublikos Prezidentas, prieš teikdamas Seimui ratifikuoti ar denonsuoti tarptautinę sutartį, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, jeigu jam kyla pagrįsta abejonė dėl to, ar ši tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai. Tokią pačią pareigą prieš ratifikuodamas ar denonsuodamas tarptautinę sutartį turi ir Seimas, jeigu jam iškyla pagrįsta abejonė dėl šios tarptautinės sutarties konstitucingumo, o Respublikos Prezidentas nesikreipė dėl šio teisės klausimo į Konstitucinį Teismą. Konstitucinio Teismo išvada dėl to, ar tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, yra privaloma ir galutinė, todėl Respublikos Prezidentas ir Seimas turi ja remtis toliau spręsdami jų kompetencijai priskirtus politinio pobūdžio klausimus, susijusius su tarptautinės sutarties ratifikavimu ar denonsavimu.

Taigi, antra, po Konstitucinio Teismo išvados dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo galimos trys situacijos. Pirmoji situacija iškiltų tada, kai Konstitucinis Teismas pateiktų išvadą, kad tarptautinė sutartis Konstitucijai neprieštarauja: tada, nelikus abejonių dėl ratifikuotinos tarptautinės sutarties konstitucingumo, Respublikos Prezidentas galėtų teikti tarptautinę sutartį Seimui ratifikuoti, o Seimas galėtų ją ratifikuoti (teikimas ratifikuoti ir ratifikavimas yra atitinkamai Respublikos Prezidento ir Seimo teisė, t. y. politinio apsisprendimo klausimas, o ne pareiga, tačiau apsisprendus tarptautinės sutarties neteikti ratifikuoti ar neratifikuoti nebegalėtų būti naudojami tariamo tarptautinės sutarties antikonstitucingumo argumentai); o nelikus abejonių dėl ratifikuotos tarptautinės sutarties konstitucingumo, nebūtų ir imperatyvių konstitucinių argumentų teikti tarptautinę sutartį denonsuoti ar ją denonsuoti (tačiau tai būtų galima daryti remiantis jau kitais, politinio pobūdžio, argumentais). Seimo įgaliojimas galutinai spręsti tarptautinės sutarties klausimą pirmosios situacijos atveju dažniausiai reikštų teisę tarptautinę sutartį ratifikuoti.

Antroji situacija susidarytų tada, kai dar iki sprendžiant tarptautinės sutarties ratifikavimo klausimą Konstitucinis Teismas pateiktų išvadą, kad ši tarptautinė sutartis Konstitucijai prieštarauja: tada Respublikos Prezidentas negalėtų teikti tokios tarptautinės sutarties Seimui ratifikuoti, o Seimas negalėtų jos ratifikuoti (jeigu ji jau būtų buvusi pateikta Seimui iki kreipimosi į Konstitucinį Teismą), kol tarptautinė su-

tartis bus suderinta su Konstitucija arba bus priimtos reikiamos Konstitucijos pataisos, t. y. kol bus pašalintas tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nesuderinamumas. Taigi Seimo įgaliojimas galutinai spręsti tarptautinės sutarties klausimą antrosios situacijos atveju reikštų pareigą neratifikuoti tarptautinės sutarties.

Trečioji situacija būtų labiausiai komplikuota, nes susiklostytų Konstituciniam Teismui pateikus išvadą, kad ratifikuota tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai: tada išaiškėtų tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nesuderinamumas – anomalija, kuri pagal Konstituciją netoleruotina ir todėl privaloma pašalinti[320]. Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 2014 m. kovo 18 d. nutarime[321], esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies (konstitucinio *pacta sunt servanda* principo) Lietuvos Respublikai kyla pareiga tokį nesuderinamumą pašalinti atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis arba darant atitinkamas Konstitucijos pataisas. Kaip matyti iš Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo[322], tuo atveju, kai su Konstitucija nesuderinama tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sutarties nuostata, vienintelis kelias yra atitinkamai keisti Konstituciją. Kitoks požiūris, jei Konstitucija būtų suprantama kaip sudaranti sąlygas denonsuoti tarptautines sutartis, pavyzdžiui, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, būtų nesuderinamas su konstituciniais teisinės valstybės, atviros pilietinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vakarietiškos geopolitinės orientacijos principais[323]. Taigi trečiosios situacijos atveju po Konstitucinio Teismo išvados Respublikos Prezidentas turėtų teikti prieštaraujančią Konstitucijai tarptautinę sutartį Seimui denonsuoti, o Seimas turėtų ją denonsuoti (Seimo įgaliojimas galutinai spręsti tarptautinės sutarties klausimą dažniausiai reikštų pareigą tarptautinę sutartį denonsuoti), jeigu nebūtų apsispręsta Konstitucijoje nustatyta tvarka inicijuoti ir priimti atitinkamas Konstitucijos pataisas (t. y. Konstituciją suderinti su galiojančia ratifikuota tarptautine sutartimi).

IV.4.4. Konstitucinio Teismo išvada, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai

Konstitucijos 74 straipsnyje nustatyta: „Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidusius Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.“ Su apkaltos institutu yra susiję ir kiti Konstitucijos straipsniai: 63 straipsnio 5 punktas, pagal

[320] ŽALIMAS, 306 išnaša, p. 50.

[321] TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

[322] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330.

[323] *Lietuvos konstitucinė teisė*, 230 išnaša, p. 769–770.

kurį Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai Seimas panaikina jo Seimo nario mandatą; 86 straipsnio 2 dalis, nustatanti galimybę apkaltos proceso tvarka pašalinti iš pareigų Respublikos Prezidentą; 88 straipsnio 5 punktas, pagal kurį Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka; 89 straipsnio 1 dalis, kurioje nustatyta, kad, Respublikos Prezidentą pašalinus iš pareigų apkaltos proceso tvarka, jo pareigas laikinai eina Seimo Pirmininkas; 105 straipsnio 3 dalies 4 punktas, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai; 108 straipsnio 5 punktas, nustatantis, kad Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka; 116 straipsnis, pagal kurį Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Apkaltos proceso institutas Lietuvos konstitucinėje sistemoje sietinas su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, su konstituciniais asmens teisių ir laisvių apsaugos principais[324]. Demokratinėje teisinėje valstybėje pareigūnai ir institucijos turi vadovautis Konstitucija, įstatymu ir teise. Įgyvendindami visuomenei ir valstybei reikšmingas funkcijas, pareigūnai neturi patirti grėsmės, jeigu savo pareigas vykdo nepažeisdami įstatymų. Tai užtikrinti padeda įvairūs teisiniai priemonės, taip pat ir ypatinga pareigūnų pašalinimo iš pareigų tvarka. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime[325] yra konstatavęs, kad apkaltos institutas yra Respublikos Prezidento ir kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų valstybės pareigūnų veiklos viešos demokratinės kontrolės ir jų atsakomybės visuomenei būdas, apimantis *inter alia* galimybę pašalinti juos iš užimamų pareigų, jeigu jie nevykdo savo įsipareigojimo vadovautis tik Konstitucija ir teise, savo asmeninius ar grupinius interesus iškelia virš visuomenės interesų, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią". Tai viena iš valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos savisaugos priemonių, gynimosi nuo minėtų aukščiausių valstybės valdžios pareigūnų, nepaisančių Konstitucijos ir teisės, savo veiksmais diskredituojančių valstybės valdžią, būdas, kai jų įgaliojimai nutraukiami Seimo – Tautos atstovybės sprendimu. Kita vertus, Konstitucijoje įtvirtinus ypatingą aukščiausiųjų valstybės pareigūnų atleidimo iš pareigų, jų mandato panaikinimo tvarką ne tik užtikrinama vieša demokratinė jų veiklos kontrolė, – jiems suteikiamos papildomos garantijos atlikti savo pareigas vadovaujantis Konstitucija, įstatymu ir teise, nes kol jie šiurkščiai nepažeidžia Konstitucijos, nesulaužo priesaikos, nepaaiškėja, kad padarytas nusikaltimas, jie negali būti pašalinti iš pareigų.

Teisės literatūroje nurodoma, kad Konstitucijoje, remiantis tautos suvereniteto ir valdžių padalijimo teorijomis, įtvirtinta „trijų valdžios pareigūnų" apkaltos koncepcija, pagal kurią apkalta gali būti taikoma Respublikos Prezidentui, Seimo nariams

[324] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

[325] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

ir aukščiausių grandžių teisėjams[326]. Galimybė aukščiausius valstybės pareigūnus pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą, nė vienoje anksčiau galiojusioje Lietuvos Konstitucijoje toks aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės būdas nebuvo numatytas[327]. Tauta, 1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtoje Konstitucijoje numatydama Seimui galimybę pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų, siekia, kad eidami savo pareigas nurodyti asmenys paklustų Tautos priimtai Konstitucijai, besąlygiškai vadovautųsi Konstitucija ir teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Konstitucinė sankcija taikoma visų pirma dėl to, kad darydamas pažeidimą asmuo tuo diskredituoja valstybės valdžią, užtat būtina jį pašalinti iš pareigų ar panaikinti jo mandatą, antraip nebus garantuotas visuomenės pasitikėjimas valstybės valdžia, jos institucijomis ir pareigūnais[328].

Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos, sudarančios apkaltos institutą, *inter alia* įtvirtinančios Seimo įgaliojimus apkaltos procese, aiškintinos atskleidžiant jų logines, sistemines ir kitokias sąsajas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, susijusiomis su Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų pareigūnų pašalinimu iš pareigų apkaltos proceso tvarka: su Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktu, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, „ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai“, su Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalimi, kurioje įtvirtinta, kad „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“, taip pat su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“. Aiškinant Konstitucijos 74 straipsnio nuostatas atsižvelgtina ir į Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat į konstitucinį valdžių padalijimo principą. Aiškindamas šias konstitucines nuostatas, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas toks apkaltos modelis, pagal kurį apkaltos procese dalyvauja dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Kiekvienai iš šių institucijų Konstitucija nustato atitinkamas funkcijas ir įgaliojimus: Konstitucinis Teismas sprendžia (teikia išvadą), ar valstybės pareigūno ar Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ar šiais veiksmais Konstitucija pažeista šiurkščiai, o Seimas apkaltos proceso tvarka sprendžia, ar pašalinti šį asmenį iš pareigų (panaikinti Seimo nario mandatą)[329]. Jokioms kitoms valstybės valdžios institucijoms ar jų pareigūnams

[326] VAIČAITIS, V. *Prezidento apkalta 2003–2004 (dokumentų rinkinys*). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 15.

[327] Apkalta (angl. *impeachment*) kaip teisinės ir politinės atsakomybės forma susiformavo Anglijoje XIV amžiuje (žr., pvz., GERHARDT, M. H. *The Federal Impeachment Process.* Second edition. Princeton University Press, 1995; ESMEIN, A. *Konstitucinės teisės principai (prancūzų ir palyginamieji)*. T. I, d. I. Teisininkų draugijos leidinys, Kaunas, 1932, p. 178).

[328] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

[329] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 56-1948.

Konstitucijoje nenustatyti įgaliojimai dalyvauti apkaltos procese. „Lietuviškame apkaltos modelyje susipina politiniai ir teisiniai elementai.“[330]

Konstitucijoje *expressis verbis* neįvardytos valstybės valdžios institucijos, turinčios *teisę siūlyti pradėti apkaltos procesą* Respublikos Prezidentui, Konstitucinio Teismo pirmininkui ir teisėjams, Aukščiausiojo Teismo pirmininkui ir teisėjams, Apeliacinio teismo pirmininkui ir teisėjams, Seimo nariams. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją apkalta gali būti inicijuojama tik Seime, kad apkaltos iniciatyva gali kilti tik iš Seimo narių[331]. Seimo statute nustatant, kokio dydžio turi būti Seimo narių grupė, galinti inicijuoti apkaltą, būtina vadovautis nuostata, kad tokia grupė negali būti labai maža, ji taip pat negali būti labai didelė. Seimo statute gali būti nustatyta ir tai, kad inicijuoti apkaltą gali Seimo struktūriniai padaliniai. Doktrininė nuostata, kad apkaltos iniciatyva gali kilti tik iš Seimo narių, reiškia, kad joks kitas subjektas neturi teisės inicijuoti apkaltos Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims. Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies nuostatą (1999 m. gegužės 25 d. redakcija), kad teisė siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytam valstybės pareigūnui ar Seimo nariui priklauso ir Respublikos Prezidentui, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – ir teisėjų garbės teismui, Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Konstitucijai[332], nes minėtomis Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies nuostatomis įsiterpiama į Seimo konstitucinę prerogatyvą vykdyti apkaltą ir nukrypstama nuo konstitucinės apkaltos sampratos. Prieštaraujančiu Konstitucijai buvo pripažintas ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekretas Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūrui Paulauskui“.

Konstitucinio Teismo suformuota oficialioji konstitucinė apkaltos instituto doktrina remiasi tuo, kad išvada, ar asmens veiksmai prieštarauja Konstitucijai, gali būti *grindžiama tik teise*, taigi Konstitucijos pažeidimo faktą – ar asmens veiksmais yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, – Konstitucija paveda nustatyti ne Seimui, kuris savo prigimtimi ir esme yra politinio pobūdžio institucija, o tik Konstituciniam Teismui, kuris sudaromas ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijoje nustatytas toks teisinis reguliavimas, kai Konstitucinis Teismas sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o Seimas sprendžia, ar už veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai, pašalinti asmenį iš

[330] JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 41.

[331] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

[332] *Ibid.*

pareigų[333]. Kitaip tariant, *teisinį faktą (šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas visada yra būtent teisinio vertinimo dalykas) nustato teisinio pobūdžio institucija – Konstitucinis Teismas, o konstitucinę atsakomybę už konstatuotą teisės pažeidimą taiko politinio pobūdžio institucija – Seimas*[334].

Vadinasi, Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus *galutinai sprendžia Seimas*“ [išskirta autoriaus], reiškia ne tai, kad Seimas galutinai sprendžia, ar asmens veiksmai prieštarauja (neprieštarauja) Konstitucijai, o tai, ar už veiksmus, kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, pašalinti asmenį iš pareigų. Kadangi pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“, *Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, Seimas negali šios išvados pakeisti, negali jos paneigti ar kitaip kvestionuoti.* Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tai, kad pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu, kad jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas tokios Konstitucinio Teismo išvados pakeisti ar panaikinti negali.

Tai, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje įtvirtinta, jog Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, yra garantija Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims, kad jiems nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė. *Pašalinimas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą ar nusikaltimą, padarytą einant Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, galimas tik esant Konstitucinio Teismo išvadai, kad asmuo šiurkščiai*

[333] Analizuodamas Konstitucinio Teismo suformuotą oficialiąją konstitucinę apkaltos instituto doktriną E. Šileikis pažymi, kad Konstitucinis Teismas „atskleidė tam tikrų Konstitucijos nuostatų (105 straipsnio 3 dalies 4 punkto, 107 straipsnio 3 dalies) prasmę, nenuspėtą akademinėje literatūroje“ ir kad tai paskatino Seimą „atitinkamai pakeisti Seimo statuto nuostatas, o mokslininkus – koreguoti senus darbus ir suaktyvinti naujus tyrinėjimus“. ŠILEIKIS, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai*: tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2008, p. 95–96.

[334] JARAŠIŪNAS, 330 išnaša, p. 41.

pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką[335]. Jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad asmens veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, kad Konstitucija nėra pažeista šiurkščiai, priesaika nėra sulaužyta, – Seimas negali apkaltos proceso tvarka pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų valstybės pareigūnų iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą[336].

Nuostata, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar šiais veiksmais Konstitucija yra pažeista *šiurkščiai*. Konstitucijos šiurkštaus pažeidimo faktą gali konstatuoti tik Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų *konstitucinė atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių*, todėl jai būdingi bendrieji teisinės atsakomybės bruožai. Kita vertus, konstitucinė atsakomybė yra ypatinga teisinės atsakomybės rūšis, ji turi ypatumų, skiriančių ją nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių. Šiuos ypatumus lemia konstitucinės teisės reguliuojamų santykių pobūdis, konstitucinės teisės reguliavimo metodai, specifinės sankcijos. Konstitucinė atsakomybė nuo kitos teisinės atsakomybės skiriasi tuo, kad ji: 1) taikoma ypatingiems subjektams – Respublikos Prezidentui, Seimo nariams, aukščiausių grandžių teismų teisėjams; 2) taikoma esant tik Konstitucijoje nustatytiems pagrindams; 3) taikoma pagal ypatingą procedūrą; 4) taikomos ypatingos sankcijos. Teisės literatūroje yra ir kitų nuomonių dėl to, kokie specifiniai rūšiniai požymiai būdingi konstitucinei atsakomybei. Antai nurodoma, kad „specifiniams požymiams dažniausiai priskiriama: a) konstitucinės teisės normoje įtvirtinta subjekto pareiga atsakyti už joje numatytą netinkamą elgesį, b) įgaliotos institucijos teisė taikyti poveikį". Autorius taip pat nurodo, kad „tikslinga skirti šiuos konstitucinės teisinės atsakomybės požymius: 1) valstybės ar jai prilyginta prievarta; 2) įvykdytas konstitucinis deliktas; 3) nepageidaujamų poveikio priemonių (sankcijų) taikymas konstitucinio delikto subjektui; 4) ypatinga taikymo procedūra, kurią įgyvendina įgaliota institucija"[337].

---

[335] Mokslinėje teisės literatūroje kartais visiškai nepagrįstai teigiama, kad „priesaikos sulaužymo atveju nėra numatyta, kokia institucija turėtų pateikti atitinkamą išvadą. Tai reikštų, kad pats Seimas priima politinį sprendimą ir šiuo atveju nereikalaujama nustatyti priesaikos sulaužymo pobūdį" (žr., pvz., SKAISTYS, A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54 (46), p. 23). Vadinasi, nurodyto straipsnio autoriaus nuomone, kai apkaltos pagrindas yra priesaikos sulaužymas, Konstitucinio Teismo išvados esą nereikia. Oficiali konstitucinė doktrina yra kitokia: Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad „įgaliojimus spręsti, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kuriems pradėta apkaltos byla, šiurkščiai pažeidė Konstituciją (atsižvelgiant į tai, kad šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, – spręsti ir tai, ar jie sulaužė duotą priesaiką), pagal Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo išvada, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją (taigi ir sulaužė priesaiką), yra galutinė. Jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas tokios Konstitucinio Teismo išvados pakeisti ar panaikinti negali. Pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu".

[336] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

[337] Žr., pvz., BACEVIČIUS, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 95.

Konstitucijos pažeidimas, kaip ir priesaikos sulaužymas ar nusikaltimo padarymas, yra teisės pažeidimas, todėl svarbu nustatyti, koks yra *konstitucinio delikto turinys*. Konstituciniu deliktu paprastai laikoma ypatingo subjekto (šiuo atveju – Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjų, Aukščiausiojo teismo pirmininko ir teisėjų, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų, Seimo narių) veika (veikimas, neveikimas), kuri yra priešinga Konstitucijai ir už kurią taikoma ypatinga konstitucinė sankcija – pašalinimas iš pareigų. Konstitucinio delikto *objektas* yra Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės, kurias atspindi konstitucinės normos ir principai; delikto *objektyvinę pusę* sudarytų Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika (veikimas ar neveikimas); delikto *subjektai* yra Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai; delikto *subjektyvinę pusę* sudarytų nurodytų valstybės pareigūnų kaltė, kaip jų psichinis santykis su Konstitucijai priešinga (su Konstitucija nesuderinama) veika ir jos pasekmėmis.

Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pagrindų, kurių esant jame nurodyti valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų, panaikintas Seimo nario mandatas[338], sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas ar siaurinamas įstatymais. Pagal Konstituciją nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų esant bent vienam Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytam pagrindui – už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą[339]. Tirdamas, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo atliko konkrečius veiksmus, nurodytus paklausime Konstituciniam Teismui, ir įvertindamas, ar šie veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ar Konstitucija pažeista šiurkščiai, Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tiek kartu su paklausimu Konstituciniam Teismui pateiktus įrodymus, tiek visus kitus bylą nagrinėjant Konstituciniame Teisme gautus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo atliko paklausime nurodytus konkrečius veiksmus, patvirtinančius ar paneigiančius, kad šie veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir kad Konstitucija yra pažeista šiurkščiai[340].

Šiurkštus Konstitucijos pažeidimas. Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad šiame straipsnyje nurodyti valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pagrindų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, yra susijusi su Konstitucijos nuostatomis, numatančiomis nurodytų valstybės pareigūnų priesaiką (82 straipsnio 1 dalis, 59 straipsnio 2 dalis, 104 straipsnio 2 dalis, 112 straipsnio 6 dalis). Duodami priesaiką valsty-

[338] Konstitucijos 74 straipsnyje vartojamos dvi formuluotės „pašalinti iš pareigų“ ir „panaikinti Seimo nario mandatą“. Taupant tekstą šiame straipsnyje vartojama tik formuluotė „pašalinti iš pareigų“, kuri apima ir Seimo nario mandato panaikinimą.

[339] Konstitucinis Teismas 2010 m. spalio 27 d. išvadoje yra konstatavęs, jog apkaltos – ypatingos parlamentinės procedūros instituto taikymas nereiškia, kad už veiksmus, kurie yra apkaltos pagrindas, asmuo negali būti traukiamas kitų rūšių teisinėn atsakomybėn, o asmens patraukimas kitų rūšių teisinėn atsakomybėn negali būti kliūtimi tokiam asmeniui taikyti apkaltą; „ta aplinkybė, kad už teisės pažeidimą asmeniui buvo taikyta tam tikra teisinė atsakomybė (civilinė, drausminė, administracinė, baudžiamoji ar kt.) ir šiam asmeniui už tą patį teisės pažeidimą yra taikoma konstitucinė atsakomybė, nereiškia, kad yra pažeidžiamas konstitucinis principas *non bis in idem*“. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128- 6545.

[340] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Ibid.*, 2010, Nr. 128-6545.

bės pareigūnai įsipareigoja *inter alia* būti ištikimi Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taigi nuo priesaikos davimo jiems atsiranda pareiga savo įgaliojimus vykdyti taip, kad nebūtų pažeista Konstitucija, t. y. nebūtų pažeistos Konstitucijos normos ir principai, taip pat tokia Konstitucijos nuostatų samprata, kurią savo aktuose yra pateikęs Konstitucinis Teismas. Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka *ne už bet kokį Konstitucijos pažeidimą*, bet tik už jos *šiurkštų* pažeidimą. Ne kiekvienas Konstitucijos pažeidimas savaime yra šiurkštus. Nei Konstitucijoje, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose nėra *eksplicitiškai* įtvirtinta, koks Konstitucijos pažeidimas yra šiurkštus. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija šiurkščiai pažeidžiama visais atvejais, kai sulaužoma priesaika[341], kad „Respublikos Prezidento veiksmais Konstitucija būtų šiurkščiai pažeista ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas nesąžiningai eitų savo pareigas, veiktų vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais, bet savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais, veiktų turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais, sąmoningai nevykdytų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“[342]. Šios konstitucinės doktrinos nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir toms teisinėms situacijoms, kai sprendžiama, ar Seimo nario veiksmai, kuriais pažeista Konstitucija, yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas[343]. Iš anksto neįmanoma apibrėžti konkrečių veiksmų, kuriais gali būti šiurkščiai pažeista Konstitucija; iš anksto taip pat neįmanoma nustatyti kokio nors išsamaus jų sąrašo. Todėl Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad sprendžiant, ar Konstitucija yra pažeista šiurkščiai, kiekvienu atveju būtina įvertinti veiksmų pobūdį, jų turinį, atlikimo aplinkybes, laiką, vietą, sistemingumą, pakartotinumą, trukmę, veiksmus atlikusio asmens elgesį po jų padarymo, kitas reikšmingas aplinkybes[344]. Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali šiurkščiai pažeisti Konstituciją ne tik veiksmais, kurie susiję su Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų jų įgaliojimų vykdymu, bet ir veiksmais, kurie nesusiję su tokių įgaliojimų vykdymu, jeigu tokiais veiksmais yra žeminamas valstybės valdžios autoritetas[345]. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta ir tai, kad „iš Seimo nario priesaikos, Seimo nario konstitucinio statuso kyla reikalavimas, kad Seimo narys, be kita ko, elgtųsi sąžiningai, vengtų elgesio, žeminančio Seimo – Tautos atstovybės reputaciją ir autoritetą“[346]. Iš priesaikos kyla *inter alia* pareiga gerbti Konstitucijoje įtvirtintas ir jos saugomas žmogaus teises, nesinaudoti savo, kaip Tautos atstovo, konstituciniu statusu kitų asmenų konstitucinėms teisėms ir laisvėms pažeisti. Šios doktrininės nuostatos taikytinos ne tik Seimo nariams, bet ir kitiems Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims.

---

341 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 124-5643.

342 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Ibid.*, 2004, Nr. 49-1600.

343 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Ibid.*, 2010, Nr. 128-6545.

344 *Ibid.*

345 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada. TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

346 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 128-6545.

Antai Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje konstatavo, kad buvęs Respublikos Prezidentas R. Paksas šiurkščiai pažeidė Konstituciją tokiais veiksmais: 2003 m. balandžio 11 d. dekretu Nr. 40 neteisėtai suteikė J. Borisovui Lietuvos Respublikos pilietybę už šio suteiktą finansinę ir kitokią svarią paramą; sąmoningai leido J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę; siekdamas įgyvendinti jam artimų privačių asmenų turtinius interesus, naudodamasis savo statusu, davė nurodymus savo patarėjui V. Račkauskui pasinaudojant tarnybine padėtimi siekti per teisėsaugos institucijas paveikti UAB „Žemaitijos keliai" vadovų ir akcininkų sprendimus dėl akcijų perleidimo R. Paksui artimiems asmenims[347]. Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvadoje konstatuota, kad Seimo narys L. Karalius šiurkščiai pažeidė Konstituciją, nes be pateisinamos priežasties nedalyvavo iš anksto paskelbtuose Seimo plenariniuose posėdžiuose ir Seimo komiteto, kurio narys buvo, posėdžiuose (buvo išvykęs atostogauti į užsienio valstybę), o Seimo narys A. Sacharukas buvo pripažintas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, nes Seimo plenariniuose posėdžiuose naudojosi L. Karaliaus Seimo nario pažymėjimu ir daug kartų sąmoningai balsavo už L. Karalių[348]. Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvadoje Seimo narys K. Pūkas buvo pripažintas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, nes jo „veiksmai Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigas einančių ir šias pareigas užimti pretendavusių asmenų atžvilgiu buvo diskriminaciniai ir žeminantys žmogaus orumą, jie laikytini priekabiavimu dėl lyties, *inter alia* seksualiniu priekabiavimu"[349]. Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvadoje Seimo narys M. Bastys buvo pripažintas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, nes „atsakydamas į Klausimyno, skirto asmenims, pretenduojantiems gauti leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija, 55 punkto klausimą „Ar pažįstate (pažinojote) asmenis, kurie dirba (dirbo) kitų valstybių žvalgybos, saugumo tarnybose ar su jomis susijusiose institucijose? Jei taip, pateikite informaciją apie tai" nuslėpė savo ryšius su buvusiu KGB darbuotoju"[350]. Visose nurodytose Konstitucinio Teismo išvadose konstatuota ir tai, kad minėtų asmenų veiksmais, kuriais buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, kartu yra sulaužyta priesaika, nes šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas.

Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta: „Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus – dekretus. Kad Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3,15, 17 ir 21 punktuose, turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro. Atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui". Konstitucijos 85 straipsnio nuostata „atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui", negali būti aiškinama atsietai nuo Konstitucijos 86 ir 74 straipsnių. Konstitucijos 86 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas bau-

[347] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Ibid.*, 2004, Nr. 49-1600.

[348] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Ibid.*, 2010, Nr. 128-6545.

[349] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada. TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

[350] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada. *Ibid.*, 2018-01-02, Nr. 60.

džiamojon ar administracinėn atsakomybėn; šiame straipsnyje taip pat nustatyta, kad Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų tik šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ar paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Konstitucijos 74 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką ar paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, gali būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Taigi Konstitucijos 86 ir 74 straipsniuose įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų *visais atvejais, kai jis šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, padaro nusikaltimą.* Tai bendra taisyklė, Konstitucija nenumato jokių jos išimčių. Pažymėtina, kad Konstitucija ir negali numatyti kokių nors atskirų atvejų, kai Respublikos Prezidentas, kuris šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, negalėtų būti pašalintas iš pareigų. Vadinasi, Konstitucijos 85 straipsnio nuostata „atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui" negali būti aiškinama kaip reiškianti, kad Respublikos Prezidentas esą visais atvejais nėra atsakingas už savo išleistus Konstitucijos 85 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose nurodytus dekretus, kuriuos pasirašė Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras. Už nurodytus dekretus Respublikos Prezidentas neatsakingas tik tada, kai tais dekretais nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika, nėra padaromas nusikaltimas. Ta aplinkybė, kad *Respublikos Prezidento dekretą pasirašė Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras, neatleidžia Respublikos Prezidento nuo konstitucinės atsakomybės už tokio dekreto išleidimą, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika ar padaromas nusikaltimas*. Už tokio dekreto išleidimą Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją gali būti pašalintas iš pareigų[351].

Respublikos Prezidento dekretai negali prieštarauti Konstitucijai ir įstatymams. Ar Respublikos Prezidento dekretai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams, sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai, kad Respublikos Prezidento dekretas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, savaime nereiškia, kad išleisdamas tokį dekretą Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją arba sulaužė priesaiką, arba padarė nusikaltimą. Išleisdamas dekretą, kurį Konstitucinis Teismas vėliau pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, Respublikos Prezidentas galėjo tiesiog suklysti. Konstitucija nenumato, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų vien dėl to, kad Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Respublikos Prezidento dekretas prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad sprendžiant, ar Respublikos Prezidento išleistu dekretu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarytas nusikaltimas, būtina įvertinti ne tik Respublikos Prezidento dekreto turinį, bet ir jo išleidimo faktines aplinkybes[352].

[351] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

[352] *Ibid*.

Priesaikos sulaužymas. Konstitucijoje nustatyta, kad prieš pradėdami eiti savo pareigas Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, teisėjai turi prisiekti[353]. Kol nurodyti asmenys neprisiekia, jie negali pradėti eiti savo pareigų. „Aukščiausieji valstybės pareigūnai – Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo ir Apeliacinio teismo teisėjai – duodami jų pareigas atitinkančią priesaiką, išreiškia politinį ir teisinį lojalumą demokratinės valstybės pamatiniams principams“[354]. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime yra konstatavęs, kad priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas. Priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas: duodami priesaiką Respublikos Prezidentas, Seimo nariai, teisėjai viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiomis aplinkybėmis jos nesulaužyti; nuo priesaikos davimo jiems atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiomis aplinkybėmis jos nesulaužyti[355]. Būtent nuo to momento, kai asmuo prisiekia, jis įgyja konstitucinį teisinį subjektiškumą konstitucinės atsakomybės požiūriu. Priesaikos sulaužymas yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas[356]. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad ištikimybė Lietuvos valstybei yra neatsiejama nuo ištikimybės ir Konstitucijai; *sulaužius priesaiką* būti ištikimam Lietuvos Respublikai, *kartu yra šiurkščiai pažeidžiama ir Konstitucija*[357]. Konstitucinėje jurisprudencijoje ypač išskiriama Respublikos Prezidento priesaika, nes pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas yra vienintelis Konstitucijoje nurodytas asmuo, prisiekiantis ypatingam subjektui, kuriam priklauso suverenitetas, – išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia Tautai[358]. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „priesaikoje Tautai atsispindi pačios svarbiausios, universalios konstitucinės vertybės, nuo kurių eidamas savo pareigas Respublikos Prezidentas negali nukrypti; šios konstitucinės vertybės yra neatsiejamos viena nuo kitos, šių vertybių turinys yra labai talpus, apimantis daugybę kitų ne mažiau reikšmingų konstitucinių įpareigojimų“[359].

Paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Formuluotė „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti esanti gana dviprasmiška, nes neaišku, kada turi būti padarytas nusikaltimas, kuris paaiškėja, taip pat neaišku, kokiam subjektui paaiškėjo (koks subjektas sužinojo), kad padarytas nusikaltimas. Gal, pavyzdžiui, formuluotė „padaręs nusikaltimą“ ar kokia nors kita būtų tikslesnė ir aiškesnė? Tai nėra Konstitucijos rengėjų klaida, neapsižiūrėjimas ar tiesiog

[353] Respublikos Prezidento priesaikos tekstas nurodytas Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje ir Respublikos Prezidento įstatyme; Seimo nario priesaikos tekstas nustatytas įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“; teisėjo priesaikos tekstas nurodytas Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalyje ir Teismų įstatyme.

[354] SKAISTYS, 335 išnaša, p. 22.

[355] Seimo nario ir Respublikos Prezidento priesaikos konstitucinė teisinė reikšmė atskleista Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[356] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Ibid.*, 2004, Nr. 49-1600.

[357] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

[358] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 124-5643.

[359] *Ibid.*

lingvistinis netikslumas. Konstitucijos formuluotė „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ turi daug platesnį turinį, negu vien tai, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už nusikaltimo padarymą. Pagal Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalį tik teismas gali konstatuoti, kad asmuo padarė nusikaltimą; asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Konstitucijoje nustatyta ir tai, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn (86 straipsnis). Taigi pagal Konstituciją teismas negali nuosprendžiu konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą. Konstitucinė nuostata, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų tuo pagrindu, kad „paaiškėjo, jog padarytas nusikaltimas“, *inter alia* reiškia, kad Konstitucijoje yra numatyta *Seimo teisė pačiam spręsti*, ar Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti *asmenys padarė nusikaltimą*, ir pašalinti juos iš pareigų *nesant teismo nuosprendžio*, kuriuo Respublikos Prezidentas, Seimo narys, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti *asmenys* yra pripažinti kaltais padarę nusikaltimą. Tokia nuostatos „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ samprata koresponduoja su jau minėta Konstitucijos 86 straipsnio nuostata, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn.

Konstitucijoje neatskleista, už kokio nusikaltimo padarymą Seimo narys gali būti pašalintas iš pareigų. Kokios visuomenei pavojingos veikos laikomos nusikaltimais, nustatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse[360]. Nusikaltimai yra įvairūs, jie gali būti sunkūs ar mažiau sunkūs, padaryti tyčia ar dėl neatsargumo, jie gali sukelti sunkias pasekmes ar jų nesukelti, jie gali būti padaryti vienasmeniškai arba iš anksto susitarus su grupe bendrininkų, jie gali būti susiję su tarnybinių pareigų atlikimu ar nesusiję, jie gali būti ir tokio pobūdžio, kad jie tiesiogiai nesusiję su Konstitucijoje nustatytos priesaikos sulaužymu, su šiurkščiu Konstitucijos pažeidimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų“[361]. Teisės literatūroje taip pat nurodoma, kad „valdžių autoritetas visais atvejais diskredituojamas tada, kai nusikaltimu kartu šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija ir sulaužoma priesaika“[362] ir kad asmuo, kuris *nusikaltimu* kartu šiurkščiai pažeidžia Konstituciją ir sulaužo priesaiką, *privalo* būti pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka“[363]. Pritariant tokiai nuomonei, vis dėlto manytina, kad asmuo neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės ir tais atvejais, kai nusikaltimu nėra šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, nėra sulaužoma priesaika, bet diskredituojama valstybės valdžia. Nors Konstitucinio Teismo suformuotoje oficialiojoje konstitucinėje apkaltos instituto doktrinoje kol kas nepateikta tiesioginio atsakymo į klausimą, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti

[360] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Ibid.*, 2000, Nr. 89-2741.

[361] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

[362] STATKEVIČIUS, M. Apkaltos padariniai. *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 58.

[363] *Ibid*.

iš pareigų už bet kokio nusikaltimo padarymą, tačiau Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo teiginys „iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nesukelia tokių pačių konstitucinių teisinių padarinių, kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika“, taip pat teiginys „Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentu negali būti renkamas (yra nustatytas leidimas būti renkamam) asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą“ leidžia daryti prielaidą, kad bet kuris nusikaltimas yra pagrindas pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis iš pareigų. Kita vertus, Konstitucijos 74 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad vienas iš pagrindų panaikinti Seimo nario mandatą yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, nėra išlygos, kad šiame Konstitucijos straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų tik už tokio nusikaltimo padarymą, kuriuo šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika ar diskredituojama valstybės valdžia. Vadinasi, pagal Konstituciją jos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų už bet kokio nusikaltimo padarymą. Be abejo, nusikaltimo pobūdis, – kaip ir šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo pobūdis, – gali lemti Seimo sprendimą, ar asmuo bus pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, bet nusikaltimo pobūdis (neatsargus nusikaltimas, nesunkus nusikaltimas, nusikaltimas, kuriuo nepažeista Konstitucija, nesulaužyta priesaika, ir pan.) nelaikytinas aplinkybe, kuri neleidžia pradėti apkaltos proceso už nusikaltimo padarymą ir neleidžia asmens pašalinti iš pareigų.

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi didelę diskreciją nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos. Šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse nusikalstamos veikos yra suskirstytos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Konstitucijos rengimo ir jos priėmimo metu sąvoka „nusikaltimas“ buvo siejama tik su baudžiamąja atsakomybe, o pati baudžiamoji atsakomybė buvo nustatyta tik už nusikaltimo padarymą. Taigi Konstitucijos 74 straipsnyje vartojama sąvoka „nusikaltimas“ turi tik jai būdingą turinį, ji neturėtų būti aiškinama plečiamai, kaip reiškianti, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų ir už tokią veiką, kuri yra pavojinga, bet įstatyme nėra susieta su baudžiamąja atsakomybe. Vadinasi, spręsdamas, ar pašalinti asmenis iš pareigų už nusikaltimo padarymą, Seimas yra saistomas Baudžiamajame kodekse nurodytų veikų. Esminę reikšmę turi ne tai, kaip vadinamos veikos – nusikaltimais, baudžiamaisiais nusižengimais ar dar kaip nors kitaip, – bet tai, ar šios veikos yra susietos su baudžiamąja atsakomybe. Jeigu susietos, – tai yra pagrindas taikyti apkaltos pagrindą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“.

Šiuo požiūriu gana dviprasmiška yra Seimo statuto 227 straipsnio nuostata, kad apkaltos procesas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims galimas „dėl Konstitucijai prieštaraujančių jų veiksmų“[364]. Galima daryti prielaidą, kad tokią Seimo statuto 227 straipsnio formuluotę lėmė Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies

[364] Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 5-97.

4 punkto nuostata, jog Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar „Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, *konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai*“ [išskirta autoriaus]. Kad ir kaip būtų, Seimo statuto 227 straipsnio formuluotė „dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų“ gali būti suprantama nevienodai. Antai ji gali būti aiškinama ir taip, esą ji reiškia, kad jeigu apkaltos proceso pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, tai nusikaltimas turi būti toks, kuriuo pažeidžiama Konstitucija (pagal Seimo statuto 227 straipsnį – „veiksmas, prieštaraujantis Konstitucijai“). Manytina, kad toks aiškinimas būtų nepagrįstas, nes jis susiaurintų Konstitucijoje nustatytą Respublikos Prezidento, Seimo narių ir kitų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų asmenų konstitucinės atsakomybės pagrindą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“. Minėta, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nenustatyta, kad apkalta galima tik už tokį nusikaltimą, kuriuo pažeidžiama Konstitucija. Kita vertus, nurodyta Seimo statuto 227 straipsnio nuostata gali būti aiškinama ir kitaip, pavyzdžiui, taip: ji nereikalauja, kad nusikaltimas būtų toks, kuriuo pažeidžiama Konstitucija, nes kiekvienas nusikaltimas yra nesuderinamas su Konstitucija, prieštarauja Konstitucijoje įtvirtintoms vertybėms ir imperatyvams, taigi prieštarauja Konstitucijai. Tokia Seimo statuto 227 straipsnio samprata, mūsų nuomone, labiau atitiktų Konstituciją, nes Konstitucijos 74 straipsnyje, kaip minėta, nėra išlygos, kad apkaltos procesas galimas tik už tokio nusikaltimo, kuriuo pažeidžiama Konstitucija, diskredituojama valstybės valdžia, padarymą. Kad ir ką sakytume, tačiau tai, kad Seimo statuto 227 straipsnio nuostata „dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų“ gali būti nevienodai aiškinama, nėra gerai, nes ji sudaro prielaidas diskusijoms, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims apkalta gali būti pradėta tik už tokio nusikaltimo, kuriuo pažeista Konstitucija, padarymą (pagal Seimo statuto 227 straipsnį – „veiksmas, prieštaraujantis Konstitucijai“), ar už bet kokio nusikaltimo padarymą.

Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad jame nurodyti asmenys *gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą*, reiškia, kad nurodytiems asmenims apkalta galima tik už veiką, kuria jie šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, kuri *padaryta po to, kai jie įgijo* atitinkamai Respublikos Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ar teisėjo, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ar teisėjo, Apeliacinio teismo pirmininko ar teisėjo, Seimo nario įgaliojimus. Vadinasi, nurodyta konstitucinė nuostata draudžia traukti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą tokiomis veikomis, kurias jie padarė *prieš* duodami atitinkamą priesaiką. Naujai kadencijai išrinkti Respublikos Prezidentas, Seimo narys gali būti traukiamas konstitucinėn atsakomybėn už priesaikos sulaužymą, šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, jeigu tokia veika padaryta šios (naujos) kadencijos metu. Tokia išvada kyla iš Konstitucijoje įtvirtinto principo, kad Respublikos Prezidento ir Seimo nario priesaika galioja tik jų kadencijos metu, o pasibaigus kadencijai jie privalo iš naujo prisiekti, vadinasi, pareiga nepažeisti Konstitucijos, nesulaužyti priesaikos atsiranda nuo priesaikos davimo iki jų kadencijos pabaigos; pasibaigus kadencijai nurodytų asmenų anksčiau duota priesaika jų

nesaisto, jie privalo laikytis naujai duotos priesaikos. Akivaizdu, kad kol Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo narys neprisiekė, priesaikos neįmanoma sulaužyti; kol jie neprisiekė, jie dar nėra įsipareigojęs nepažeisti Konstitucijos, tad negali jos pažeisti.

Sudėtingiau atskleisti, ką reiškia konstitucinė nuostata „Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai gali būti pašalinti iš pareigų paaiškėjus, *jog padarytas nusikaltimas*“. Konstitucinė doktrina dėl Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reikšmės buvo formuojama palaipsniui[365]. Pradžioje ši nuostata buvo aiškinama tik tuo aspektu, kad kai apkaltos pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, o nusikaltimo padarymo faktą yra konstatavęs teismas, Seimo narių teikimo pradėti apkaltos procesą nereikia. Tokią poziciją Konstitucinis Teismas suformulavo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime, išnagrinėjęs bylą, kurioje buvo sprendžiama, ar Konstitucijai neprieštarauja 1998 m. gruodžio 22 d. Seimo patvirtinto naujos redakcijos Seimo statuto 259 straipsnio nuostatos. Šiame straipsnyje buvo nustatyta, kad gavus teismo įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio nuorašą, Seimo Pirmininkas arba jo pavaduotojas nedelsdami su juo supažindina Seimo narius; Seimas artimiausiame posėdyje paskiria Seimo posėdžio dėl asmens pašalinimo iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo svarstymo datą; Seimas dėl asmens pašalinimo iš pareigų ar Seimo nario mandato panaikinimo priima nutarimą. Seimo statuto 259 straipsnyje taip pat buvo nustatyta, kad Seimo nutarimo projekto pateikimo, svarstymo ir priėmimo metu teismo nuosprendis nesvarstomas ir nediskutuojama dėl nuosprendžio teisėtumo ar pagrįstumo, o asmuo, atliekantis laisvės atėmimo bausmę, Seimo posėdyje nedalyvauja. Taigi Seimo statuto 259 ir kiti straipsniai reglamentavo specifinį atvejį – apkaltos procedūras, kurios turi būti atliekamos, kai Seime gaunamas teismo įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio nuorašas. Kadangi nusikaltimo padarymo faktines aplinkybes ir asmens kaltę nusikaltimo padarymu jau yra nustatęs teismas, pagal Seimo statuto 259 straipsnį Seimas sprendžia tik asmens konstitucinės atsakomybės klausimą, t. y. balsuoja, ar jį pašalinti iš pareigų, todėl specialioji tyrimo komisija nesudaroma, kaltintojai Seimo nariai neskiriami, nes kaltinimo pareiškimą atstoja įsiteisėjusio teismo apkaltinamojo nuosprendžio nuorašo gavimas Seime. Taigi pagal Seimo statuto 259 straipsnį, gavus įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, apkaltos procesas Seime iš esmės sutrumpinamas iki balsavimo dėl nutarimo pašalinti asmenį iš pareigų ar panaikinti jo Seimo nario mandatą priėmimo. Aiškindamas Konstitucijos 74 straipsnio nuostatą „apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas“, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ši nuostata preziumuoja Seimo diskreciją Seimo statute nustatyti skirtingą apkaltos tvarką atsižvelgiant į konstitucinių apkaltos pagrindų skirtumus, kad Seimo statute gali būti nustatytos ir

[365] Plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Nusikaltimas, kaip apkaltos pagrindas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (2), p. 312–332.

kitokios apkaltos procedūros, taikytinos specifiniais atvejais, taip pat tada, kai bylos faktinės aplinkybės jau nustatytos teisme. Konstitucinio Teismo nuomone, formalus kaltinimo pareiškimas, kai tai daro patys Seimo nariai, nėra vienintelė įmanoma apkaltos proceso pradėjimo forma. Duodamas sutikimą patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, Seimas kartu apsisprendžia, kad bylos faktines aplinkybes tirs ne Seimo sudaryta specialioji tyrimo komisija, bet teisinės institucijos. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog tai reiškia, kad jeigu teismas pripažins asmenį kaltu padarius nusikaltimą, vėliau nereikės pateikti atskiro siūlymo pradėti apkaltą dėl nusikaltimo padarymo, kad formalus kaltinimo pareiškimas, kai tai atlieka patys Seimo nariai, kaip savarankiškas veiksmas šiuo atveju nėra būtinas apkaltos proceso elementas.

Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas" samprata buvo plėtojama Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime, tačiau tik tuo aspektu, kokius teisinius padarinius asmeniui sukelia jo pašalinimas iš pareigų, jeigu apkaltos pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas". Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad „iš Konstitucijos 74 straipsnio ir 56 straipsnio 2 dalies nuostatų kyla tai, kad nusikaltimas, kuriuo kartu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, nesukelia tokių pačių konstitucinių teisinių padarinių, kaip nusikaltimas, kuriuo kartu yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Konstitucijoje ne tik nėra nustatyta, kad Seimo nariu negali būti renkamas asmuo, kuris apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas už tokio nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą – Konstitucija, darydama minėtą išimtį, *expressis verbis* leidžia tokį asmenį rinkti Seimo nariu"[366]. Nors 2004 m. gegužės 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas daro nuorodą į Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, kas gali būti renkamas Seimo nariu, tačiau Konstitucinio Teismo nutarimo negalima aiškinti kaip esą aptariančio situaciją, susijusią tik su Seimo nariu. Konstitucinio Teismo nutarimas aiškintinas daug plačiau, kaip reiškiantis, kad ne tik Seimo nariai, bet ir visi kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, apkaltos proceso tvarka pašalinti už nusikaltimo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, padarymą, ateityje gali užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nustatytos priesaikos davimu.

Pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį tik teismas gali konstatuoti, kad asmuo padarė nusikaltimą. Ar dar koks nors subjektas (be teismo) gali konstatuoti, kad padarytas nusikaltimas, atskleista Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarime[367]. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Seimo statute, paisant Konstitucijoje įtvirtintos apkaltos sampratos, galima nustatyti, kad tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra akivaizdus, jo buvimą vykdydamas apkaltą gali konstatuoti pats Seimas be teisinių institucijų tyrimo". Konstitucinis Teismas priminė savo 1999 m. gegužės 11 d. nutarime suformuotą doktrininę nuostatą, kad „asmens pašalinimo iš

[366] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

[367] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 56-1948.

pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka dėl įtarimo padarius nusikaltimą nesaisto teismo“. Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad tais atvejais, kai nusikaltimo padarymo faktas nėra akivaizdus, Seimas pagal Konstituciją negali vykdyti apkaltos nusikaltimo padarymo pagrindu tol, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis“.

Taigi Konstitucinis Teismas 2004 m. suformavo konstitucinę doktriną, kad Seimas pats, be teisinių institucijų tyrimo ir teismo, gali konstatuoti, jog Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo narys padarė nusikaltimą, ir už tai pašalinti juos iš pareigų. Tačiau į klausimą, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys gali būti pašalinti iš pareigų ir už tokio nusikaltimo padarymą, kurį jie padarė *iki* pradėdami eiti atitinkamas pareigas, atsakyta nebuvo. Gal todėl, kad 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas buvo priimtas nagrinėjant bylą, kurioje ši aplinkybė neturėjo jokios reikšmės.

Konstitucijos 74 straipsnio nuostatos „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ samprata išsamiai atskleista Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarime[368], priimtame išnagrinėjus bylą, ar Seimo statuto 227 straipsnio nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Seimo statuto 227 straipsnyje (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) buvo nustatyta, kad „apkaltos procesas yra parlamentinė procedūra, kurią Seimas taiko Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims dėl Konstitucijai prieštaraujančių jų veiksmų, padarytų *einant* pareigas, siekdamas išspręsti tokių asmenų konstitucinės atsakomybės klausimą“ [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo statuto 227 straipsnis (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) tiek, kiek pagal jį apkaltą galima taikyti paaiškėjus tik tokiam nusikaltimui, kuris padarytas *einant* Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, prieštarauja Konstitucijos 74 straipsniui. Taigi Konstitucinis Teismas suformulavo doktrininę nuostatą, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys apkaltos proceso tvarka gali būti pašalinti iš pareigų ir už tokį nusikaltimą, kurį jie padarė *prieš pradėdami eiti* Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas. Kartu Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į skirtingą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų subjektų teisinį statusą, diferencijavo atvejus, kada pats Seimas gali konstatuoti, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys padarė nusikaltimą: *pirma*, jeigu nusikaltimas padarytas *einant* Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, aplinkybę, kad padarytas nusikaltimas, pats Seimas gali konstatuoti tik tuo atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas (kartu ir jį padaręs pareigūnas) yra akivaizdus, taip pat kai vykdoma Respublikos Prezidento apkalta. Nusikaltimo padarymo faktas (kartu ir jį padaręs pareigūnas) gali būti laikomas akivaizdžiu tik tada, kai gauta (įgaliotos institucijos pateikta Seimui) patikima informacija, kad konkretus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo užtiktas darantis nusikaltimą, ir dėl to, kad būtų galima konstatuoti apkaltai taikyti konstituciniu pagrindu „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ svarbias aplinkybes – nusikaltimo padarymo faktą ir jį padariusį pareigūną, nebūtinas teisinių institucijų, vykdančių

[368] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas. TAR, 2017-02-24, Nr. 03068.

ikiteisminį tyrimą, nagrinėjančių baudžiamąsias bylas, dalyvavimas. *Antra*, kai nusikaltimą *iki pradedant* eiti pareigas padarė Konstitucinio Teismo pirmininkas ar teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ar teisėjai, Seimo narys – nusikaltimo padarymo faktas negali būti laikomas akivaizdžiu; todėl tokiais atvejais nustatyti apkaltos taikymui svarbias aplinkybes – nusikaltimo padarymo faktą (kartu ir jį padariusį pareigūną) – turi įgaliotos teisinės institucijos. Jos gali tai padaryti Seimui davus sutikimą Konstitucinio Teismo pirmininką ar teisėją, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ar teisėją, Apeliacinio teismo pirmininką ar teisėją, Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Be to, apkaltos taikymui svarbios aplinkybės – nusikaltimo padarymo faktas ir jį padaręs pareigūnas – turi būti nustatytos įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu neabejotinai, t. y. galutinai (atsižvelgiant į teismų instancinei sistemai priklausančių teismų kompetenciją). *Trečia*, kai nusikaltimą *iki* pradedant eiti pareigas padarė Respublikos Prezidentas, aplinkybę, kad padarytas nusikaltimas, gali konstatuoti tik Seimas. Nors Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 27 d. nutarime nėra *expressis verbis* nurodyta, kad Seimas tai gali konstatuoti tik tuo atveju, kai nusikaltimas yra akivaizdus, iš Konstitucinio Teismo nutarime pateiktų argumentų visumos, bendro nutarimo konteksto galima daryti būtent tokią išvadą. Ji suponuoja, kad pagal Konstituciją pats Seimas gali konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas padarė nusikaltimą prieš pradėdamas eiti pareigas tik tuo atveju, kai Seime yra gauta kompetentingos valstybės institucijos pateikta patikima informacija apie padarytą nusikaltimą, taigi, kai nusikaltimas yra akivaizdus. Manytina, kad toks požiūris gali būti grindžiamas Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalies nuostata, jog Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, vadinasi, teisinės institucijos ir teismas negali konstatuoti, kad Respublikos Prezidentas, prieš pradėdamas eiti savo pareigas, padarė nusikaltimą. Taigi ypatingas Respublikos Prezidento konstitucinis statusas lemia tai, kad jo apkaltos už nusikaltimo padarymą (taip pat ir už tokio nusikaltimo, kurį jis padarė prieš pradėdamas eiti Respublikos Prezidento pareigas) taikymui svarbias aplinkybes gali nustatyti tik Seimas. Kita vertus, reikalavimas, kad Seime prieš tai turi būti gauta kompetentingos valstybės institucijos patikima informacija, jog asmuo iki pradėdamas eiti Respublikos Prezidento pareigas padarė nusikaltimą, turi apsaugoti Respublikos Prezidentą nuo galimų nepagrįstų Seimo kaltinimų.

Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo padarė veikas, už kurias atsakomybė nustatyta Baudžiamajame kodekse, taip pat Seimo nutarimas pašalinti tokį asmenį iš pareigų nėra tas pats, kas teismo apkaltinamasis nuosprendis baudžiamojoje byloje. Apkalta nėra baudžiamosios atsakomybės taikymas, net jei jos pagrindas yra nusikaltimas[369]. Visiškai įmanoma, kad asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš pareigų tuo pagrindu, kad paaiškėjo, jog padarytas nusikaltimas, baudžiamojoje byloje gali būti išteisintas. Jis gali būti išteisintas net ir tuo atveju, jeigu prieš tai Konstitucinis Teismas savo išvadoje būtų konsta-

[369] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

tavęs, kad asmuo padarė veiksmus, už kuriuos atsakomybė nustatyta Baudžiamajame kodekse, ir tuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Lietuvos teismų praktikoje toks atvejis buvo. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje konstatavo, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas R. Paksas „sąmoningai leido J. Borisovui suprasti, kad dėl jo teisėsaugos institucijos atlieka tyrimą ir vykdo jo pokalbių telefonu kontrolę", kad „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos" ir kad šiais veiksmais R. Paksas šiurkščiai pažeidė Konstituciją. Pašalintam iš Respublikos Prezidento pareigų R. Paksui buvo iškelta baudžiamoji byla. Vilniaus apygardos teismas 2004 m. spalio 25 d. nuosprendžiu išteisino R. Paksą nepadarius veikos, turinčios Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo požymių; Lietuvos apeliacinis teismas 2005 m. kovo 1 d. nuosprendžiu panaikino Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį ir priėmė naują nuosprendį, kuriuo R. Paksą pripažino kaltu padarius nusikalstamą veiką, nurodytą Baudžiamojo kodekso 125 straipsnio 1 dalyje; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 13 d. nutartimi panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 1 d. nuosprendį ir paliko galioti Vilniaus apygardos teismo 2004 m. spalio 25 d. nuosprendį be pakeitimų. Taigi, nors konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „Respublikos Prezidentas R. Paksas atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, neužtikrino valstybės paslapties apsaugos", Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, nutarė priešingai – jis konstatavo, jog negalima daryti neginčijamos išvados, kad R. Paksas, būdamas Respublikos Prezidentu, atskleidė J. Borisovui informaciją, kuri yra valstybės paslaptis[370]. Taigi susiduriame ne tik su teorine, bet ir praktine problema: ar pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėdami baudžiamąją bylą, gali paneigti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus. Teisės literatūroje pagrįstai nurodoma, kad nėra gerai, jeigu „teismai padaro skirtingas išvadas dėl tų pačių veiksmų, nagrinėdami tas pačias faktines aplinkybes tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis"[371], kad „tarp konstitucinės, baudžiamosios, civilinės ar administracinės justicijos bylose nustatytos tiesos negali būti priešpriešos"[372]. Tačiau negalime besąlygiškai pritarti požiūriui, kad „konstitucinės justicijos byloje nustatyti faktai yra teisinė duotybė, todėl toks nustatymas sukelia teisinius padarinius", kad „Konstitucinio Teismo byloje nustatytos faktinės aplinkybės yra *res judicata*"[373]. Sutinkant su teiginiu, kad „negali būti tokio įstatymu nustatyto baudžiamojo proceso, kuris leistų peržiūrėti konstitucinio proceso rezultatus", vis dėlto negalime nepastebėti, kad konstitucinio proceso rezultatus reviduoja ne pats įstatymu nustatytas baudžiamasis procesas, o šiame procese, t. y. baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu nustatyti faktai ir aplinkybės, taip pat jų vertinimas. Konstitucija nenumato tokio baudžiamojo proceso, kai nagrinėjant baudžiamąją bylą nereikėtų įrodinėti, kad asmuo padarė nusikaltimą. Manytina, kad pagrindinis klausimas yra ne tai, ar bendrosios kompetencijos teismas jo nagrinėjamoje baudžia-

[370] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.

[371] STATKEVIČIUS, 362 išnaša, p. 57.

[372] JARAŠIŪNAS, 330 išnaša, p. 46.

[373] *Ibid.*

mojoje byloje gali kvestionuoti Konstitucinio Teismo nustatytus faktus ir jų vertinimą. Praktika rodo, kad gali. Daug svarbiau nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad faktų ir įrodymų tyrimas bei jų vertinimas konstitucinės justicijos bylose, – kai Konstituciniam Teismui tenka spręsti, ar nusikaltimo padarymu Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, – vyktų pagal visus baudžiamojo proceso reikalavimus. Tai sumažintų galimybes teismams padaryti skirtingas išvadas dėl tų pačių veiksmų ir faktinių aplinkybių, kai jie įrodinėjami tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis. Konstituciniame ir baudžiamajame procese įrodinėjimo priemonės negali būti skirtingos. Tačiau net jas suvienodinus, nebūtų garantijos, kad skirtingi teismai – Konstitucinis Teismas ir baudžiamąją bylą nagrinėjantis bendrosios kompetencijos teismas – tuos pačius ir tomis pačiomis įrodinėjimo priemonėmis nustatytus faktus visada vertins vienodai. Mokslinėje teisės literatūroje nurodoma, kad „galimas konstitucinės ir baudžiamosios justicijos *dualizmas* (nesutapimas, savitas išsiskyrimas) tų pačių konkrečių veiksmų ar juos padariusio asmens sąmoningumo atžvilgiu neturėtų būti laikomas kuriozu ar absurdu“[374]. Kartu atkreipiamas dėmesys į tai, kad „nors visiškas monizmas (koncentruotos, vienoje institucijoje sutelktos) konstitucinės justicijos ir išskaidytos (trijų institucijų) baudžiamosios justicijos santykyje neįmanomas, tačiau dualizmas (a) nėra sektina vertybė ar visais atvejais „užprogramuota neišvengiamybė“, (b) negali būti beribis arba pernelyg neadekvatus to paties delikto vertinimo ar kvalifikavimo požiūriu“[375].

Esant Konstitucijos 74 straipsnyje numatytiems pagrindams šiame straipsnyje nurodyti valstybės pareigūnai gali būti pašalinti iš pareigų tik tuomet, kai yra *kalti* padarę veiksmus, kurias šiurkščiai pažeidžiama Konstitucija, sulaužoma priesaika. Kaltė yra būtinas konstitucinio delikto elementas. Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nurodytų veikų, kuriomis gali būti šiurkščiai pažeista Konstitucija, galima daryti išvadą, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų *ne tik tuomet*, kai jis atitinkamus veiksmus padaro *tiesiogine tyčia,* pavyzdžiui, „veikia vadovaudamasis savo privačiais interesais, atskirų asmenų ar jų grupių interesais“, „sąmoningai nevykdo Respublikos Prezidentui Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų“ ir pan. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vartojamos formuluotės „veikia vadovaudamasis ne Tautos ir valstybės interesais“, „nesąžiningai eina savo pareigas“, „veikia turėdamas tokių tikslų ir interesų, kurie nesuderinami su Konstitucija ir įstatymais, su viešaisiais interesais“ rodo, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų ir tuomet, kai jo kaltė pasireiškia *netiesiogine tyčia*. Ar Respublikos Prezidentas, kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti valstybės pareigūnai yra kalti padarę veiksmus, kuriais šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, sprendžia Konstitucinis Teismas. Neturi didesnės reikšmės tai, ar Konstitucinio Teismo

[374] ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1, p. 23.

[375] *Ibid*.

išvadoje asmenų kaltės forma yra nurodyta *expressis verbis*[376], ar apie konkrečią kaltės formą galima spręsti iš išvadoje pateiktų argumentų. Svarbiausia nustatyti, ar asmuo *yra kaltas* dėl veiksmų, kuriais šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, padaro nusikaltimą. Nesant Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų valstybės pareigūnų kaltės, jie negali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Negalime sutikti su nuomone, kad „priesaikos sulaužymo, kaip savarankiško pagrindo inicijuoti apkaltos procesą, atveju pakanka nustatyti ir išsiaiškinti visas pažeidimo aplinkybes", o Konstitucinio Teismo išvados nereikia, nes „priesaikos sulaužymo atveju nėra nustatyta, kokia institucija turi pateikti išvadą", esą „pagal Seimo statutą Seimas gali pradėti parengiamuosius apkaltos veiksmus ir vėliau spręsti atsakomybės subjekto pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka"[377]. Konstitucinio Teismo doktrina yra visiškai kita – Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys apkaltos proceso tvarka gali būti pašalinti iš pareigų tik tuo atveju, jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad jie savo veiksmais sulaužė priesaiką. Vadinasi, Seimas privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys savo veiksmais sulaužė priesaiką. Negalime sutikti ir su teiginiais, kad „jeigu Respublikos Prezidento veiksmai arba tų veiksmų seka silpnina šalies saugumą, nors tai ir nėra nusikaltimas, arba kitokie jo veiksmai pažeidžia šalies interesus, tuomet galima inicijuoti apkaltos procesą priesaikos sulaužymo pagrindu", „tai reiškia, kad pats Seimas priima politinį sprendimą ir šiuo atveju nereikalaujama nustatyti priesaikos sulaužymo pobūdį"[378]. Tai, mūsų nuomone, pernelyg platus ir konstituciškai nepagrįstas Konstitucijos 74 straipsnyje nustatytos priesaikos sulaužymo interpretavimas, leidžiantis Respublikos Prezidentą pašalinti iš pareigų nesant konstitucinio pagrindo. Nurodytas Respublikos Prezidento priesaikos sulaužymo interpretavimas labai apribotų Respublikos Prezidentui Konstitucijoje priskirtų įgaliojimų vykdymą, nes net ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas atliko veiksmus, kuriais siekė stiprinti valstybės saugumą, apsaugoti valstybės interesus, bet veiksmai nedavė norimo rezultato, jis galėtų būti pašalintas iš pareigų. Konstitucija nepreziumuoja tokios situacijos. Priešingai, iš Konstitucijoje įtvirtinto ypatingo Respublikos Prezidento statuso kyla *inter alia* ir ypatinga jo statuso apsauga, numatanti, kad Respublikos Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų ne už bet kokius veiksmus, o tik už tokius, kuriais šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, padarė nusikaltimą. Manytume, kad Respublikos Prezidentui apkalta priesaikos sulaužymo pagrindu negali būti inicijuojama vadovaujantis tik tuo, kad „Respublikos Prezidento veiksmai arba tų veiksmų seka silpnina šalies saugumą", kad „jo veiksmai pažeidžia šalies interesus". Būtina nustatyti, kokiais konkrečiais veiksmais Respublikos Prezidentas sulaužė priesaiką,

[376] Antai Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvadoje nurodoma, kad Seimo narys A. Sacharukas šiurkščiai pažeidė Konstituciją tokiais veiksmais: naudojosi Seimo nario L. Karaliaus Seimo nario pažymėjimu Seimo plenariniuose posėdžiuose ir sąmoningai balsavo už jį. Formuluotė „sąmoningai balsavo" reiškia, kad A. Sacharuko kaltės forma yra tiesioginė tyčia.

[377] SKAISTYS, 335 išnaša, p. 22.

[378] *Ibid*.

išsiaiškinti tų veiksmų atlikimo ir kitas bylai reikšmingas aplinkybes. Tokiu atveju kaltės forma ypač svarbi. Nesant Respublikos Prezidento kaltės apkalta negalima.

Minėjome, kad kai Seimas pradeda apkaltos procesą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados. Kreiptis išvados, ar Konstitucija nėra pažeista šiurkščiai, ar nėra sulaužyta priesaika, reikia ir tuo atveju, kai apkaltos pagrindas „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas", tačiau tik tuomet, kai nusikaltimas padarytas *einant* Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas. Išsiaiškinti, ar tokiu nusikaltimu nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, yra labai svarbu, nes, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „apkaltos proceso tvarka pritaikytos konstitucinės sankcijos (konstitucinės atsakomybės) turinį sudaro ir asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, sulaužiusio priesaiką, pašalinimas iš užimamų pareigų, ir iš to išplaukiantis draudimas tokiam asmeniui ateityje užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką"[379]. Vadinasi, jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad nusikaltimu šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, o Seimas už tai pašalintų asmenį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, jis niekada ateityje negalėtų užimti pareigų, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nustatytos priesaikos davimu[380]. Jeigu asmuo būtų pašalintas iš pareigų už nusikaltimą, kuriuo Konstitucija nėra šiurkščiai pažeista, priesaika nėra sulaužyta, toks asmuo ateityje galėtų užimti Konstitucijoje nurodytas pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nustatytos priesaikos davimu.

Kitaip yra tuo atveju, kai apkalta pradedama už nusikaltimą, padarytą *iki* asmeniui duodant priesaiką ir pradedant eiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas. Su klausimu, ar ir tokiu atveju Seimas turi kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, Konstitucinis Teismas susidūrė gavęs Seimo 2016 m. balandžio 7 d. nutarimą[381], kuriuo buvo prašoma pateikti išvadą, ar „Lietuvos Respublikos Seimo nario Vytauto Gapšio veiksmai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir ar jis gali eiti Lietuvos Respublikos Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis". Nusikaltimą V. Gapšys padarė 2004–2006 m., kai jis dar

---

379 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

380 Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Paksas prieš Lietuvą* 2011 m. sausio 6 d. sprendime konstatavo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas draudimas asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, bet kada ateityje būti renkamam į Seimą, yra neproporcingas ir pažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnį, įtvirtinantį asmens teisę būti renkamam į parlamentą (peticijos Nr. 34932/04). Žr. *http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en*. Reaguodamas į EŽTT sprendimą, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2011 m. sausio 10 d. padarė pareiškimą, kad norint įvykdyti EŽTT sprendimą būtina atitinkamai pakeisti Konstituciją. Nors nuo EŽTT sprendimo priėmimo jau beveik dešimt metų, Seimas vis dar nesutaria, kaip turėtų būti pakeista Konstitucija, todėl EŽTT sprendimas iki šiol nėra įvykdytas.

381 Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. XII-2289 „Dėl apkaltos Lietuvos Respublikos Seimo nariui Vytautui Gapšiui pradžios ir kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą". TAR, 2016-04-07, Nr. 8285.

nebuvo Seimo narys, buvo Darbo partijos pirmininko pavaduotojas. Partija rengėsi Seimo rinkimams, vedė „juodąją buhalteriją“, V. Gapšys dalyvavo apgaulingai tvarkant partijos buhalterinius duomenis. Buvo iškelta baudžiamoji byla, ji buvo nagrinėjama daugiau kaip 10 metų, galutinis apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl V. Gapšio buvo priimtas tik 2016 m. pabaigoje. Tuo metu V. Gapšys jau buvo Seimo narys (išrinktas 2012 m.). Seime gavus apkaltinamąjį teismo nuosprendį, kuriuo V. Gapšys buvo pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą, kilo diskusija, ar V. Gapšys nepažeidė Konstitucijos, nesulaužė priesaikos, ar jis gali ir toliau eiti Seimo nario pareigas. Seimas nutarė pradėti V. Gapšio apkaltos procedūrą ir, kaip minėta, kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas pateikti išvadą, ar Seimo nario V. Gapšio veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir ar jis gali eiti Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Nenagrinėsime, ar Seimas, kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, nuoširdžiai siekė išspręsti Seimo nario konstitucinės atsakomybės klausimą. Turime pagrindą tuo labai abejoti, nes Seimo nutarimo turinys leidžia manyti, kad buvo siekiama kitų tikslų – išsaugoti Seimo nario mandatą. Jeigu Seimas tikrai norėjo spręsti, ar panaikinti Seimo nario V. Gapšio mandatą, jam nereikėjo kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes buvo akivaizdu, kad veiksmais – šiuo atveju, nusikaltimu, – padarytais iki pradedant eiti Seimo nario pareigas, neįmanoma sulaužyti priesaikos, kartu – šiurkščiai pažeisti Konstitucijos. Priesaiką sulaužyti, kartu – šiurkščiai pažeisti Konstituciją galima tik veiksmais, padarytais po to, kai asmuo davė priesaiką. Būtent tai 2016 m. gegužės 10 d. sprendime[382] ir konstatavo Konstitucinis Teismas. Jis pabrėžė, kad „apkaltos pagrindo „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ taikymas nesuponuoja Seimo įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tais atvejais, kai tokiais veiksmais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie *atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką*“ [išskirta autoriaus]. Konstitucinis Teismas nurodė ir tai, kad „taikant apkaltos pagrindą „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, Konstitucinis Teismas atitinkamai neturi įgaliojimų vertinti atitikties Konstitucijai požiūriu tokių atitinkamų veiksmų, kuriais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką; kitaip būtų nepaisoma konstitucinės apkaltos sampratos“. Taigi Konstitucinis Teismas suformulavo doktrininę nuostatą, kad jeigu Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys veiksmus padarė iki pradėdami eiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, tokiais veiksmais negalima pažeisti Konstitucijos, sulaužyti priesaikos, vadinasi, už tokius veiksmus apkalta negalima. Pažeisti Konstitucijos, sulaužyti priesaikos negalima ir padarytu nusikaltimu, įvykdytu iki asmeniui pradedant eiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas. Taigi Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja atitinkami veiksmai, kuriais apskritai negali būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki tol, kol Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys

[382] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas. Žr. *www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieška/135/ta1605/content*.

duos atitinkamą priesaiką. Vertindamas Seimo prašymą pateikti išvadą, ar V. Gapšys gali eiti Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą Konstitucinis Teismas teikia išvadą dėl to, ar Seimo narių, kuriems pradėta apkaltos procedūra, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, kad Konstitucinis Teismas neteikia išvados dėl to, ar Seimo narys, kuriam pradėta apkaltos procedūra, gali eiti šias pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Pagal Konstituciją nagrinėti tokį klausimą nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai, pagal Konstitucinio Teismo įstatymą[383] Seimo nutarime nurodyto klausimo nagrinėjimas nežinybingas Konstituciniam Teismui. Todėl Konstitucinis Teismas nusprendė *atsisakyti nagrinėti Seimo paklausimą*, ar Seimo nario V. Gapšio veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir ar jis gali eiti Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Nurodytas Konstitucinio Teismo sprendimas atsisakyti nagrinėti Seimo prašymą politikų buvo įvertintas nevienareikšmiškai, kai kurie iš jų pradėjo aiškinti Konstitucinio Teismo sprendimą kaip neva reiškiantį, kad Konstitucinis Teismas esą nemato pagrindo Seimo nario V. Gapšio apkaltai, kad jo apkalta teisiškai negalima[384]. Nusivylimą Konstitucinio Teismo sprendimu išsakė ir tuometinis Seimo opozicijos lyderis A. Kubilius, pareiškęs, kad dėl tokio Konstitucinio Teismo požiūrio „Seimui gali kilti rimtų problemų“[385]. Toks politikų požiūris į Konstitucinio Teismo sprendimą nelaikytinas teisiškai pagrįstu, nes sprendime nėra net užuominos, kad V. Gapšio apkalta už nusikaltimą, padarytą iki jam tampant Seimo nariu, esą negalima. Konstitucinis Teismas tik išaiškino, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu pateikti išvadą, ar nusikaltimu, asmens padarytu iki Seimo nario priesaikos davimo, nėra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika, o Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų vertinti, ar nusikaltimu, asmens padarytu iki Seimo nario priesaikos davimo, yra šiurkščiai pažeista Konstitucija, sulaužyta priesaika. Kita vertus, nurodytas Konstitucinio Teismo sprendimas, mūsų nuomone, nesukeltų beprasmių politinių diskusijų, jeigu jame būtų aiškiai konstatuota, kad pagal Konstituciją pats Seimas gali spręsti, ar panaikinti Seimo nario mandatą, jeigu apkaltos pagrindas yra „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“, kuris padarytas iki asmeniui tampant Seimo nariu. Ir dar pridurtų, kad tokiu atveju Konstitucinio Teismo išvados nereikia. Tačiau Konstitucinis Teismas to nepadarė, o tai sudarė prielaidas Seimui netęsti V. Gapšio apkaltos proceso. Tokį Konstitucinio Teismo atsargumą galbūt galima paaiškinti tuo, kad Konstitucinis Teismas nuogąstavo, jog gali būti apkaltintas politikavimu, nes jis esą teikia patarimus Seimui, kaip galima panaikinti Seimo nario mandatą. Kad ir kaip būtų, kliūtis pabaigti apkaltą V. Gapšiui už nusikaltimą, padarytą iki jam tampant Seimo nariu, buvo ne Konstitucinio Teismo sprendimas, o tuo metu galiojęs Seimo statuto 227 straipsnis, kuriame, kaip minėta, buvo nustatyta, kad Seimo nariui ir kitiems Konstitucijos

[383] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

[384] V. Gapšys: apkaltos procedūra teisiškai negalima. Žr. *https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-gapsys-apkaltos-procedura-teisiskai-negalima.d?id=71232780.*

[385] *Ibid.*

74 straipsnyje nurodytiems asmenims apkalta galima tik už veiksmus, padarytus jiems *einant* tame straipsnyje nurodytas pareigas. Konstitucinis Teismas 2017 m. vasario 27 d. nutarimu, kaip minėta, tokį teisinį reguliavimą pripažino prieštaraujančiu Konstitucijos 74 straipsniui. Pridursime, kad nors pagal Konstituciją Seimas, kiti teisėkūros subjektai privalo panaikinti įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriuos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai[386], Seimas iki šiol nepakeitė Seimo statuto 227 straipsnio, kad jis atitiktų Konstituciją.

Apkaltos procesui visuomet būdingos teisminės procedūros[387], todėl nagrinėdamas, ar Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys nepažeidė Konstitucijos, nesulaužė priesaikos, ar nėra padarę nusikaltimo, *Konstitucinis Teismas turi pareigą užtikrinti teisingą teisinį procesą*, *inter alia* sudaryti galimybes asmeniui, kuriam pradedama ar pradėta apkalta, realizuoti savo teises apkaltos procese[388]. Tokia pareiga tenka ir Seimui, sprendžiančiam, ar, vadovaujantis Konstitucinio Teismo išvada, pašalinti asmenį iš pareigų. Apkaltos procese dalyvaujančios institucijos – Konstitucinis Teismas ir Seimas – turi būti nešališkos ir nepriklausomos, siekti nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimti tik teisės pagrindu. Apkaltos procesas turi būti grindžiamas visapusiu, objektyviu ir viešu bylos aplinkybių ištyrimu. Konstitucinio Teismo posėdis, kuriame tiriami įrodymai, apklausiami liudytojai, vyksta teisminiai ginčai, Konstitucinio Teismo sprendimu gali būti nevieši tik tais atvejais, kai būtina apsaugoti tokias konstitucines vertybes kaip *inter alia* žmogaus orumas ir privataus gyvenimo neliečiamumas[389]. Konstitucija garantuoja asmens teisių ir laisvių apsaugą, tai esminis teisinės valstybės elementas; teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama. Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime yra konstatavęs, kad „normos, reguliuojančios apkaltą, turi ne tik sudaryti galimybę pašalinti asmenį iš pareigų ar panaikinti jo mandatą, bet ir užtikrinti asmens, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, teises. Kad apkaltos procesą būtų galima pripažinti atitinkančiu teisinės valstybės principus, jis turi būti teisingas. Tai reiškia, jog įstatymui ir apkaltą vykdančiai institucijai asmenys turi būti lygūs, jie turi turėti teisę būti išklausyti ir teisiškai garantuotą galimybę ginti savo teises. Jei vykdant apkaltą būtų nesilaikoma teisingo teisinio proceso principų, tai liudytų, jog prasilenkiama su teisinės valstybės reikalavimais“[390]. Nurodyta doktrininė nuostata buvo suformuluota Konstituciniam Teismui išnagrinėjus, ar Konstitucijai neprieštarauja Seimo statuto 259 straipsnio (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) nuostata, kad tais atvejais, kai Seime gaunamas teismo įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio nuorašas ir Seimo nariui pradedama apkalta dėl to, kad „paaiškėjo, jog padarytas nusikaltimas“, nuteistas Seimo narys į Seimo posėdį, kuriame sprendžiamas jo mandato panaikinimo klausimas, nekvie-

[386] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[387] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 42-1345.

[388] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

[389] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. išvada. *Ibid.*, 2017-12-19, Nr. 20413.

[390] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.

čiamas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „net ir tuo atveju, kai teismas priima apkaltinamąjį nuosprendį, konstitucinė sankcija – asmens pašalinimas iš pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimas – netaikoma savaime“, o tai, jog Seimo statuto 259 straipsnyje *nenustatyta*, kad asmuo, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, turi teisę dalyvauti procese kaip subjektas, kuriam pateiktas kaltinimas, ir gintis, reiškia, jog asmens teisės yra ribojamos. Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad „asmuo, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, turi teisę dalyvauti procese kaip subjektas, kuriam pateiktas kaltinimas, ir gintis. Šiuo atveju tokių teisių neįtvirtinimas Statute reiškia, kad jos yra ribojamos. Asmeniui, kuriam taikoma apkalta, neužtikrinama teisė būti supažindintam su kaltinimu, dėl kurio sprendžiamas jo pašalinimo iš pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimo klausimas, negarantuojama teisė būti supažindintam su svarstymo Seime tvarka, teisė turėti gynėjus arba kitus atstovus, pateikti įrodymus, turinčius reikšmės sprendžiant jo konstitucinės atsakomybės klausimą, teisė dalyvauti ginčuose, paskutinės replikos teisė, taip pat baigiamojo žodžio teisė. Toks procesas, kuriame neužtikrinamos minėtosios teisės, neatitinka konstitucinės apkaltos sampratos“[391]. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „teisės į gynybą apkaltos procese turėjimas neturi ir negali priklausyti nuo teismo paskirtos bausmės rūšies. Asmuo gali pats atsisakyti pasinaudoti savo teisėmis, tačiau neleistina, kad Seimo statute nebūtų įtvirtinta asmens teisė į gynybą ir nereglamentuota šios teisės įgyvendinimo tvarka. Šiuo požiūriu Statuto 259 straipsnis vertintinas kaip pažeidžiantis nuteisto asmens, kurio konstitucinės atsakomybės klausimas sprendžiamas, teises ir dėl to prieštaraujantis Konstitucijai“. Seimo statuto 259 straipsnis ta apimtimi, kuria yra ribojama nuteisto asmens teisė dalyvauti apkaltos procese kaip subjektui, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, ir jo teisė į gynybą, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijos 74 straipsniui.

Apkalta yra parlamentinė procedūra, todėl tinkamo teisinio proceso reikalavimų turi būti laikomasi ir Seimo sudarytoje specialioje tyrimo komisijoje tiriant, ar Seimo narių pateikti kaltinimai Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims yra pagrįsti. Jie turi teisę žinoti, kuo yra kaltinami, dalyvauti specialiosios tyrimo komisijos ir Seimo, sprendžiančio su jų apkalta susijusius klausimus, posėdžiuose, žodžiu ir raštu bei kitomis priemonėmis pateikti savo paaiškinimus, atsakyti į argumentus, kuriais grindžiami jiems pateikti kaltinimai. Seimo sudarytoje komisijoje ar kitame Seimo struktūriniame padalinyje gali būti tiriamas tik apkaltą inicijuojančių Seimo narių (ar Seimo struktūrinio padalinio) pateiktų kaltinimų pagrįstumas, o ne formuluojami iš esmės nauji, apkaltos iniciatorių nepateikti kaltinimai, ypač Seimo nario ar valstybės pareigūno, kuriam gali būti pradedama apkalta, pateiktų paaiškinimų šiai Seimo komisijai ar kitam struktūriniam padaliniui pagrindu; kitaip būtų sudarytos prielaidos atgrasyti Seimo narį ar valstybės pareigūną, kuriam gali būti pradedama apkalta, naudotis minėtomis tinkamo teisinio proceso teisėmis[392]. Kitaip tariant, Seimo specialioji tyrimo komisija turi įgaliojimus tirti tik subjektų, turinčių

[391] *Ibid.*

[392] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada. TAR, 2018-01-02, Nr. 60.

teisę pateikti Seimui teikimą pradėti apkaltos procesą, pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą pagrįstumą ir remdamasi šiuo tyrimu parengti išvadą dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą, bet neturi teisės formuluoti naujų kaltinimų. Seimas, spręsdamas, ar pritarti specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltą, taip pat negali formuluoti naujų kaltinimų. Konstitucinis Teismas taip pat turi įgaliojimus tirti tik tai, ar Konstitucijai prieštarauja tie Specialiosios tyrimo komisijos išvadoje nurodyti asmens veiksmai, dėl kurių buvo pateikti apkaltą inicijavusios Seimo narių grupės siūlymai pradėti apkaltos procesą; Konstitucinis Teismas neturi teisės formuluoti naujų kaltinimų.

Minėta, kad Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys savo pareigas eiti pradeda tik po to, kai duoda priesaiką. Nors jų priesaikos tekstai skiriasi, visi jie prisiekia gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus, o tai suponuoja jų priedermę dalyvauti jų atžvilgiu pradėtame apkaltos procese[393]. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad „Seimo narys ar valstybės pareigūnas, kuriam pradedama ar pradėta apkalta, turi priedermę kviečiamas atvykti į valstybės valdžios institucijas, turinčias konstitucinius įgaliojimus apkaltos procese, ir pateikti paaiškinimus dėl veiksmų, kurie yra šių institucijų tyrimo ir vertinimo dalykas“. Šios priedermės nevykdymas, kai asmuo yra tinkamai informuotas apie vykstantį apkaltos procesą, nėra kliūtis valstybės valdžios institucijoms, turinčioms konstitucinius įgaliojimus apkaltos procese, *inter alia* Konstituciniam Teismui, vykdyti savo įgaliojimus ir priimti jų kompetencijai priskirtus sprendimus. Doktrina, kad jeigu asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, yra tinkamai informuotas apie vykstantį apkaltos procesą, tačiau neatvyksta į Seimo specialiosios tyrimo komisijos posėdžius, taip pat Konstitucinio Teismo ir Seimo posėdžius, kuriuose sprendžiamas jo konstitucinės atsakomybės klausimas, nėra kliūtis Seimui ir Konstituciniam Teismui vykdyti savo įgaliojimus ir priimti atitinkamus sprendimus, buvo suformuota 2014 m. birželio 3 d. išvadoje, priimtoje išnagrinėjus, ar Seimo narė N. Venckienė nepažeidė Konstitucijos, nesulaužė priesaikos. Po to, kai 2013 m. balandžio 9 d. Seimas patenkino prokuroro prašymą ir panaikino N. Venckienės teisinę neliečiamybę, leido patraukti ją baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti laisvę, ją kaltinant pažeidus šešis Baudžiamojo kodekso straipsnius, N. Venckienė išvyko iš Lietuvos į JAV, ji be pateisinamos priežasties nedalyvavo 2013 m. balandžio–lapkričio mėn. vykusiuose 64-iuose Seimo plenariniuose posėdžiuose, taip pat be pateisinamos priežasties nedalyvavo 2013 m. balandžio–lapkričio mėn. vykusiuose 25-iuose Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, kurio nare buvo, posėdžiuose. Specialioji tyrimo komisija dėl apkaltos Seimo narei N. Venckienei kvietimus dalyvauti posėdžiuose ir pateikti paaiškinimus Seimo narei N. Venckienei registruotu paštu išsiuntė jos deklaruotos gyvenamosios vietos adresu, į Seimo narės N. Venckienės tarnybinį elektroninį paštą, raštai su kvietimu Seimo narei N. Venckienei atvykti į šios komisijos posėdžius buvo įteikti Seimo frakcijai „Drąsos kelias“ ir politinei partijai „Drąsos kelias“, kurių nare ji buvo. Seimo narei N. Venckienei į Seimą ir jos deklaruotos gyvenamosios vietos adresu buvo išsiųsti Konstitucinio Teismo teisėjo raštai su prašymais raštu pateikti paaiškinimus dėl rengiamos bylos (įskaitant paaiškinimus

[393] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. *Ibid.*, 2014-06-05, Nr. 7164.

dėl pareiškėjo argumentų šioje byloje) arba, paskyrus įgaliotąjį atstovą, pavesti jam raštu pateikti paaiškinimus dėl minėtos bylos, taip pat l. e. p. Konstitucinio Teismo pirmininko pasirašyti šaukimai atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį. Pranešimai ir šaukimai Seimo narei N. Venckienei buvo siunčiami adresu, kurį po 2013 m. balandžio mėn., t. y. nuo tada, kai Seimo narė N. Venckienė nedalyvavo Seimo plenariniuose posėdžiuose ir Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžiuose, ji pati nurodė kaip savo gyvenamosios vietos adresą ar adresą, kuriuo jai siųstina korespondencija. 2014 m. balandžio 18 d. per BNS Spaudos centrą buvo išplatintas ir nuo tos dienos Konstitucinio Teismo svetainėje skelbiamas pranešimas apie teisminį posėdį dėl Seimo nutarime išdėstyto paklausimo, ar Seimo narės N. Venckienės konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai; šiuose pranešimuose N. Venckienė taip pat informuota apie galimybę pateikti paaiškinimus dėl rengiamos bylos. N. Venckienė į kvietimus ir pranešimus neatsiliepė, nors naudodamasi deklaruotos gyvenamosios vietos adresu susirašinėjo, taip pat kitais informacijos perdavimo (gavimo) būdais asmeniniais interesais bendravo su tam tikrais asmenimis ir institucijomis. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui 2014 m. gegužės 8 d. buvo gauti N. Venckienės atstovo advokato E. Šriupšos rašytiniai paaiškinimai, o ji pati paaiškinimų nepateikė. Įvertinęs nurodytas aplinkybes, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad N. Venckienė buvo tinkamai informuota apie jos atžvilgiu pradėtą ir vykdomą apkaltos procesą, todėl jos neatvykimas į Seimo specialiosios tyrimo komisijos posėdžius, taip pat į Seimo ir Konstitucinio Teismo posėdžius, kuriuose buvo sprendžiamas jos konstitucinės atsakomybės klausimas, nėra kliūtis Seimui ir Konstituciniam Teismui vykdyti savo įgaliojimus ir priimti atitinkamus sprendimus. „Nedalyvavimo Seimo, Seimo komiteto posėdžiuose, taip pat nepranešimo apie negalėjimą dalyvauti šiuose posėdžiuose svarbiomis ir pateisinamomis priežastimis savaime negali būti tokios priežastys, kaip išvykimas iš Lietuvos Respublikos, tai, kad asmuo yra įtariamasis baudžiamajame procese ir yra paskelbta jo paieška, kad jis galbūt slapstosi nuo ikiteisminio tyrimo, siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės“. Konstitucinis Teismas 2014 m. birželio 3 d. padarė išvadą, kad N. Venckienė, be pateisinamos priežasties nedalyvaudama Seimo plenariniuose posėdžiuose ir Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, kurio nare ji buvo, posėdžiuose, šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Remdamasis Konstitucinio Teismo išvada, Seimas 2014 m. birželio 19 d. nutarimu panaikino N. Venckienės Seimo nario mandatą[394].

Konstitucinis Teismas iki šiol yra pateikęs 5 išvadas, kuriose konstatavo, kad Seimo nariai savo veiksmais šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Vieną kartą buvo atsisakyta pateikti išvadą, ar Seimo nario veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Tik viena išvada buvo pateikta dėl Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų, kuriuos padarė Respublikos Prezidentas, – joje, kaip minėta, buvo konstatuota, kad Respublikos Prezidentas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Seimas apkaltos proceso tvarka yra pašalinęs iš pareigų Respublikos Prezidentą R. Paksą, taip pat Seimo narius L. Karalių ir N. Venckienę. Nors Konstitucinis Teismas buvo pateikęs išvadas, kad Seimo nariai

[394] Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2014-06-19, Nr. 7797.

A. Sacharukas, M. Bastys šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, Seimas nepanaikino jų Seimo nario mandatų, nes už tai balsavo mažiau kaip 3/5 Seimo narių. Seimo narys M. Bastys vėliau pats atsistatydino iš Seimo nario pareigų. Konstitucinis Teismas buvo pateikęs išvadą, kad ir Seimo narys K. Pūkas šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką, bet jo atžvilgiu pradėtas apkaltos procesas buvo nutrauktas, nes jis, nelaukdamas galutinio Seimo balsavimo, pats atsistatydino iš Seimo nario pareigų.

V SKYRIUS
OFICIALIOSIOS KONSTITUCINĖS DOKTRINOS REINTERPRETAVIMO PROBLEMOS

V.1. Jurisprudencinė konstitucija ir oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimas

Konstitucijos stabilumo ir jos dinamikos sandermės paieška – viena iš „klasikinių" konstitucinės teisės temų. Konstitucijos stabilumas laikomas vienu iš Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės, savo reikšme išsiskiriančios teisinio reguliavimo masyve, bruožų. Kita vertus, paprastai nepamirštama pridurti, kad konstitucinė raida (nesvarbu, ar pasirinktas konstitucinių pataisų, ar jurisprudencinės evoliucijos[1] kelias) taip pat yra ne mažiau svarbi, kad ji užtikrina konstitucinės sistemos gyvybingumą, išsaugo šios sistemos gebėjimą orientuoti valstybiškai organizuotą visuomenę esmingai kintant jos gyvenimo sąlygoms. Todėl nereikia stebėtis, kodėl konstitucinio stabilumo ir dinamikos problemos „gali būti nagrinėjamos įvairiais požiūriais ir aspektais, naudojant daugybę metodų ir kriterijų"[2].

Konstitucijos kaip aukščiausiosios norminės tikrovės, išreikštos tiek teisės akto, vadinamo Konstitucija, nuostatose, tiek jas aiškinančioje konstitucinėje jurisprudencijoje, samprata suponuoja konstitucinės tvarkos stabilumo ir dinamikos problemų nagrinėjimą dviem aspektais. Konstitucinių pataisų kelio nagrinėjimas vienaip ar kitaip visada siejasi su klausimu, kaip apsisaugoti nuo nereikalingų intervencijų į konstitucinio akto tekstą, o antrojo, jurisprudencinio, kelio analizė verčia galvoti apie tai, kaip išvengti teisinę „sumaištį" keliančių Konstitucijos aiškinimo „posūkių" konstitucinėje jurisprudencijoje.

Konstitucinių teismų jurisprudencijoje oficialioji konstitucinė doktrina formuojama laipsniškai, nuolatos atskleidžiant naujus jos aspektus, ją papildant. Tam tikromis aplinkybėmis konstitucinės kontrolės institucijos gali koreguoti ankstesnį Konstitucijos nuostatų aiškinimą, jį tikslinti ar atskleisti naujus jos elementus, esmingai koreguojančius įprastą požiūrį. Tai būdinga daugelio šalių konstitucinės kontrolės institucijų praktikai. Taigi reinterpretacija, kai koreguojama suformuota oficialioji konstitucinė doktrina, yra pripažinta teisminio arsenalo priemonė. Kartu konstitucinių teismų jurisprudencijoje neretai nustatomos ir konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, ribos. Oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijos visais atvejais turi būti objektyviai būtinos, konstituciškai pagrindžiamos ir pateisinamos, jų negali lemti atsitiktiniai veiksniai.

---

[1] Šiais klausimais rašantys autoriai nuolat primena, kad „<...> reikšmingi konstituciniai pokyčiai galimi ir šalia formalaus pataisų proceso, pavyzdžiui, per teisminę interpretaciją ar praktiką" (žr. ROZNAI, Y. *Unconstitutional Constitutional Amendments. The Limits of Amendment Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2017, p. 2).

[2] GRINC, J. Constitutional Stability and Dynamics in the Czech Republic. *International Comparative Jurisprudence*, 2019, Volume 5, Issue 1, p. 16, žr. *http://Idx.doi.org/10.13165/ j.icj.2019.05.003*.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tarp daugelio Konstitucijos „veidų“ atskleista ir Konstitucijos kaip jurisprudencinės teisės samprata, kurioje pripažįstama konstitucinės jurisprudencijos, neatsiejamos nuo akto, vadinamo Konstitucija, aukščiausioji norminė reikšmė. Jurisprudencinės konstitucijos idėjos pasekmė – oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimo koncepcija. Nagrinėjant oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo klausimus anksčiau ar vėliau turėjo iškilti ir konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimo (koregavimo) problemų. Dažniausiai oficialioji konstitucinė doktrina papildoma naujais elementais. Tokie papildymai, jeigu jie esmingai nekeičia bendros sampratos, paprastai didesnių problemų nekelia. Kitaip vertinami reinterpretacijų, kuriomis pakoreguojama suformuota oficialioji konstitucinė doktrina, atvejai. Jų pripažinimas ir įteisinimas, tiksliau – oficialiosios konstitucinės doktrinos kaitos koncepcijos suformavimas – žymi konstitucinės kontrolės institucijos brandą, jos pasiryžimą. Kartu ši doktrina yra ir Teismo savęs suvaržymas.

Reikėjo daugiau nei dešimtmečio nuo veiklos pradžios, kol Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ši koncepcija įgavo aiškius kontūrus. Jos formavimas prasidėjo faktinėmis jurisprudencijoje įtvirtintos oficialiosios doktrinos korekcijomis, specialiai nepagrindžiant pokyčių, vėliau Teismas suformavo konstitucinės reinterpretacijos, vienaip ar kitaip susijusios su Konstitucijos pataisomis, koncepciją, kuri netruko peraugti į bendresnę doktriną, atskleidžiančią jurisprudencinių (ne vien susijusių su konstitucinėmis pataisomis) korekcijų vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į kuriuos galima vertinti oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) būtinumą ir priimtinumą. Tokia konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, doktrina pirmąsyk visa apimtimi iškilo Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime[3], patvirtindama Teismo siekį išvengti bet kokios savivalės ir užtikrinti nuoseklią konstitucinės sistemos plėtotę. Šios krypties laikymąsi iš esmės patvirtina ir vėlesnė konstitucinė jurisprudencija.

Konstitucijos reinterpretavimo (koregavimo) tematikos aktualumą Lietuvoje patvirtina moksliniai tyrimai ir diskusijos, mokslininkų dėmesys šiam konstitucinės kontrolės aspektui[4]. Doktrininės diskusijos drausmina ir įkvepia (ar bent turėtų įkvėpti) Konstitucinį Teismą, vienaip ar kitaip kreipia ir kitų teisinio (kartu ir poli-

[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[4] Vienokiu ar kitokiu mastu šie klausimai nagrinėti: BALTRIMAS, J. Rėmimasis precedentais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, Nr. 97, p. 85–100; BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S).Vilnius, 2013; JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 39–70; KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija,* 2009, Nr. 2 (116), p. 131–149; MESONIS, G. Konstitucinės jurisprudencijos kaitos problema: Konstitucijos reinterpretacija. Iš *Viešosios teisės raida de jure ir de facto problematika.* Vilnius: Leidykla MES, 2013, p. 141–154; MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai.* Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010; SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 67 (59), p. 7–19; ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018, p. 252–334.

tinio) proceso dalyvių bei šio proceso analitikų ar komentatorių požiūrį. Mokslinės doktrinos atstovams labiausiai rūpi minėto instituto teisinis potencialas ar taikymo ribos, politinio proceso dalyviams tokios korekcijos svarba suvokiama siekiamų aktualių interesų įgyvendinimo kontekste.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos Konstitucijos reinterpretavimo, kai koreguojama oficialioji doktrina, koncepcijos nagrinėjimą pradėsime nuo teisinių prielaidų tokiai koncepcijai atsirasti aptarimo. Jurisprudencinės konstitucijos, oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo idėjos – mūsų tyrimo išeities pozicija. Toliau aptarsime Teismo nueitą kelią, vedusį nuo faktinių korekcijų iki išplėtotos konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai koreguojama oficialioji doktrina, koncepcijos suformavimo. Šios doktrinos argumentavimas ir pagrindiniai elementai – nagrinėjimo šerdis. Doktrinos tolesnis „šlifavimas“, jos perspektyvos – irgi būtini tyrimo klausimai. Nagrinėdami šiuos klausimus negalėsime išvengti ir teorinių klausimų (ar oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo apskritai negalima išvengti? Kodėl konstituciniai teismai savo jurisprudencijoje tiesiogiai formuoja tokias doktrinas? Kokios tokio formavimo pasekmės?), kuriuos bandysime sieti su lietuviškos reinterpretavimo koncepcijos formavimo aplinkybėmis, jos turiniu, jurisprudencijos korekcijų kriterijais ir (ar) jų panaudojimu užtikrinant kryptingą konstitucinės sistemos raidą.

Šių (ir kitų) klausimų nagrinėjimas turėtų padėti išsiaiškinti, ar minėtos doktrinos atsiradimas buvo dėsningas, ar atsitiktinis dalykas, taip pat kokią įtaką ši doktrina gali daryti tolesnei konstitucinės jurisprudencinės teisės plėtrai.

Įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolė neatsiejama nuo Konstitucijos – tikrinimo mato – turinio ir prasmės nuolatinio aiškinimo. Tai tarsi pirmas tikrinimo etapas, kurio esmė – išsiaiškinti, ką reiškia viena ar kita konstitucinė nuostata. „Tarp teksto formuluotės ir jos taikymo būtina pereiti interpretavimo tiltą.“[5] Konstitucinis Teismas, oficialusis Konstitucijos aiškintojas, savo jurisprudencijoje formuoja visiems privalomą oficialiąją konstitucinę doktriną, kurioje atskleidžiamas įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė ir t. t. Kol neišsiaiškintas (Teismo sprendime – ir nepaaiškintas) tikrinimo normų ar principų turinys, – nėra su kuo lyginti tikrinamo įstatymo ar kito teisės akto (ar jų dalių).

Pripažįstama, kad Konstitucijos taikymas yra nuolatinis pirminio teisinio akto, vadinamo Konstitucija, teksto perrašymo į antrinius tekstus – konstitucinio teismo nutarimus ir sprendimus – procesas. Šie teisiniai tekstai neatsiejami, maža to, pirminis tekstas kaip teisė gyvuoja tik jį taikant, teismo aktų tekstai visada išvedami iš pirminio teksto. Taigi pastarieji visada susiję su pirminiu tekstu. Būtent per konstitucinių teismų sprendimus konstitucinio akto nuostatos virsta taikomomis konstitucinėmis normomis ir principais.

[5] DI MANO, Th. *Le juge constitutionnel et la technique des décisions « interprétatives » en France et en Italie*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1997, p. 35.

Konstitucijos virtimas nuolat taikoma (t. y. realiai veikiančia) teise reiškia ir nuolatinį pirminio teisinio teksto, vadinamo konstitucija, transformavimąsi į antrinius, jurisprudencinius tekstus. Tie antriniai teisiniai tekstai pamažu įgauna vis didesnę reikšmę. Po kiek laiko po jais tarsi pradingsta pirminio akto nuostatos. Pastebima, kad „laipsniškai ta jurisprudencinė teisė tampa labiau svarbi (nesakau labiau autoritetinga) nei konstitucijoje autentiškai įrašytos normos“[6]. Teisininkai, ruošdamiesi byloms, daugiau studijuoja ankstesnę konstitucinę jurisprudenciją nei patį konstitucinio akto tekstą. Būtent daugelyje bylų išplėtota ir nuolat taikoma oficialioji konstitucinė doktrina leidžia kalbėti apie jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą. Daugiau nei dešimtmečiui praėjus nuo Konstitucinio Teismo įkūrimo Lietuvoje šiai konstitucinės kontrolės institucijai pavyko suformuoti tokį konstitucinėje jurisprudencijoje atskleistų principų ir normų klodą, leidžiantį kalbėti apie išplėtotos konstitucinės patikros sistemos suformavimą Lietuvoje[7].

Jurisprudencinės konstitucijos koncepcija susijusi su konstitucijos, suprantamos kaip neatskiriamos dviejų konstitucinės norminės tikrovės elementų – aukščiausiosios galios akto, vadinamo konstitucija, ir konstitucinės jurisprudencijos, kurioje šis aktas aiškinamas ir plėtojamas, jungties pripažinimu. Kartu tai konstitucinės sistemos konsolidacijos, naujo teisinio gyvenimo brandos lygio pripažinimas.

Jurisprudencinė konstitucija reiškia, kad šalyje yra suformuota aiški ir išplėtota ordinarinės teisės tikrinimo sistema. Jurisprudencinės konstitucijos susiformavimas parodo ir konstitucinės justicijos institucijos konstitucijos interpretavimo ir taikymo veiklos sėkmingumą konkrečioje šalyje. Jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą šalyje parodo tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai parametrai. Konstitucinėje jurisprudencijoje suformuota pačios konstitucijos ir jos interpretacijos samprata, išaiškinta konstitucinės justicijos institucijos misija, konstitucijos nuostatų pavirtimas aiškių, sukonkretintų tikrinimo taisyklių tinklu, ne kartą oficialiai išaiškintų normų ir principų taikymas, tolesnės konstitucinės interpretacijos susaistymas suformuluotais interpretavimo pagrindais, išryškėjusi konstitucinių vertybių sistema parodo konstitucinės jurisprudencijos kokybę. Kiekybiniai tokios Konstitucijos parametrai: didelė dalis konstitucijos nuostatų jau yra išaiškintos, dažnai ta pati nuostata ar principas interpretuoti ne kartą, atskleisti įvairūs konstitucinio reguliavimo aspektai ir elementai.

Jurisprudencinė konstitucija rodo, kad Konstitucija – potencialas yra virtusi realia teisine tvarka, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškintų ir išplėtotų principų ir normų pakanka konstitucinių teisių ir laisvių apsaugai, valdžios institucijų pusiausvyrai užtikrinti.

Jurisprudencinės konstitucijos kategorija atspindi veikiančios, evoliucionuojančios gyvosios konstitucijos idėją. Konstitucinėje jurisprudencijoje statiška teisė (konstitucijos akto tekstas) virsta dinamine teise (nuolat plėtojama konstitucine jurisprudencija). Tokioje teisėje išryškėja ne tik išoriniai, bet ir vidiniai teisinio reguliavimo matmenys, daugybė svarbių reguliavimo aspektų. Teisės literatūroje tokiai nuolat plėtojamai kons-

[6] GARLICKI, L. Constitutional Courts versus Supreme Courts. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, Nr. 5 (1), p. 47.

[7] Žr. JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 24.

titucinei sistemai apibūdinti vartojamos metaforos „gyvoji konstitucija“ ar „gyvasis medis“[8]. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad oficialioji konstitucinė doktrina – „gyvoji“ jurisprudencinė konstitucinė teisė (ir kaip visuma, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) yra formuojama laipsniškai ir nuosekliai, kad Konstitucinis Teismas, tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamai konstitucinės justicijos bylai tirti būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus[9].

Oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas konstitucinėje jurisprudencijoje yra ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, jis nenutraukiamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas, nes aiškinant Konstitucijos normas ir principus visada bus galimybė atskleisti konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus, kurie dar nebuvo atskleisti anksčiau. „Kuo daugiau oficialios konstitucinės doktrinos, tuo labiau prognozuojamas ir Konstitucinis Teismas. Konstitucine doktrina Konstitucinis Teismas susaisto ne tik teisėkūros subjektus, bet ir pats save.“[10]

Oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo konstitucinėje jurisprudencijoje koncepcija priešintina „sustabarėjusios“ konstitucijos (t. y. iš esmės neveikiančio ar itin menką poveikį darančio konstitucinio reguliavimo) idėjai. Kitokių alternatyvų nėra. Nebent kokia tarpinė, „minimalistinio“ konstitucijos aiškinimo koncepcija. Toks tarpinis variantas tarp gyvybės ir sustingimo iš tikrųjų reikštų „leisgyvės“ konstitucijos koncepciją. Besikeičiančioje socialinėje tikrovėje „sustabarėjusi“ ar „leisgyvė“ konstitucija netruktų tapti anachronizmu, stabdančiu valstybiškai organizuotos bendruomenės raidą.

Konstitucijos priimamos siekiant ilgam įtvirtinti tam tikra vertybių sistema pagrįstus teisinės tvarkos pagrindus, svarbiausius valstybiškai organizuotų bendruomenių santykių reguliavimo principus. Tai suponuoja konstitucijos ir besikeičiančios (ar pakitusios) tikrovės santykio problemas. Tautos valia nustatytų bendro gyvenimo pagrindų negalima keisti sulig kiekvienu visuomenės gyvenimo pokyčiu, Konstitucija – ne ordinarinė teisė, kurios pasikeitimai nuspėtini pagal parlamento daugumos kaitą.

Itin pasikeitus tikrovei galvojama apie konstitucinio akto pataisas. Galima kalbėti apie bendrus vakarietiško konstitucionalizmo keliamus reikalavimus konstitucinio akto revizijai. Kita vertus, ne vienas konstitucinis teismas, atsižvelgdamas į konkrečios Konstitucijos reikalavimus konstitucinėms pataisoms, akcentuoja ir tam tikrus šio proceso aspektus. Kai kurie konstituciniai teismai (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat) vykdo ir konstitucinių pataisų konstitucingumo kontrolę.

Lietuviškoje konstitucinėje jurisprudencijoje suformuota Konstitucijos pataisų konstitucingumo oficialioji konstitucinė doktrina, kurioje nustatyti jos keitimo tiesiogiai ir netiesiogiai suformuluoti ribojimai. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs,

---

[8] BARAK, A. Constitutional Interpretation. *L'interprétation constitutionnelle* (sous la direction de F. Mélin-Soucramanien), Paris: Dalloz, 2005, p. 113–114.

[9] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. , 2006 m. kovo 28 d. nutarimus.

[10] KŪRIS, E. *Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004, p. 29.

kad „Konstitucijos samprata, jos prigimtis ir paskirtis, Konstitucijos stabilumas, kaip konstitucinė vertybė, Konstitucijos nuostatų darnos imperatyvas suponuoja materialinius ir procesinius Konstitucijos keitimo apribojimus. Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas; procesiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinta ypatinga Konstitucijos keitimo tvarka“[11].

Konstitucijos pataisomis, nors ir keičiamos konkrečios jos nuostatos, gali būti pakeičiama ir konstitucijos vertybių pusiausvyra. Tokiu atveju reikėtų kalbėti apie visuminio konstitucinio reguliavimo teisinio turinio pakitimą. Siekiant to išvengti, konstitucijos pataisomis negalima pažeisti materialinių jos keitimo ribų, nepaisyti konstitucijos vientisumo principo, nesugriauti joje įtvirtintos vertybių darnos sistemos.

Yra ir evoliucinis konstitucijos pritaikymo prie socialinės tikrovės pokyčių būdas – per konstitucinės jurisprudencijos plėtojimą. Konstitucinės kontrolės instituto tyrinėjimų autoritetas L. Favoreu kadaise yra pastebėjęs, kad savo „laipsnišku veikimu įstatymų konstitucingumo kontrolė gali palengvinti konstitucijos adaptaciją ir evoliuciją“[12]. Teisės literatūroje pripažįstama konstituciniams teismams tenkanti konstitucijos raidos, jos *adaptavimo prie besikeičiančios tikrovės* funkcija.

Konstitucijoje regime teisės kvintesenciją, pirmapradį visos nacionalinės teisės sistemos paveikslą. Ji – ir dabartinė, esamuoju metu galiojanti teisė, ir, kaip tikimasi, ateityje ilgai galiosianti teisė. Taigi konstitucija vienu metu – ne tik esamos teisinės tvarkos pagrindai, bet ir tos tvarkos atitinkamos raidos perspektyva. Konstitucijoje įtvirtintos nevienadienės vertybės leidžia šiam aktui virsti teise, peržengiančia konkretaus laikmečio socialinio gyvenimo realijas. Konstitucinė jurisprudencija, ta gyvoji ir nuolat taikoma konstitucija, kaip tik ir turi užtikrinti konstitucinės dabarties ir ateities pusiausvyrą. Todėl konstitucinės jurisprudencijos evoliucija turi būti laipsniška ir besiremianti ankstesnėmis interpretacijomis, laipsniškais išskyrimais, išlyginimais[13].

Konstitucinės jurisprudencijos nuolatinis sąlytis su socialine tikrove nereiškia oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtotės tęstinumo ir nuoseklumo paneigimo. Priešingai, jurisprudencijos nuoseklumas visada yra konstitucinės kontrolės instituto funkcionavimo kokybės ženklas, pagrindinė ir svarbiausia jurisprudencinės teisės taisyklė, o korekcijos – tik išimtis.

---

[11] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

[12] FAVOREU, L. Europe occidentale. *Le contrôle juridictionnel des lois. Légitimité, effectivité et développements récents* (publié par Louis Favoreu et John-Anthony Jolowicz). Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1986, p. 65.

[13] ZAGREBELSKY, G. Existe-t-il une politique jurisprudentielle de la Cour constitutionnelle italienne? *Les Cahiers du Conseil constitutionnel,* 2006, 20, p. 133.

V.2. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas) kaip oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo neišvengiamas elementas

Kartu turime nepamiršti, kad Konstitucijos virtimas jurisprudencine konstitucija susijęs ir su tokiai jurisprudencinei, teismo plėtojamai, teisei būdingais pavojais. Tokie pavojai kyla jau iš pat pradžių. Konstitucinėje jurisprudencijoje oficialioji doktrina plėtojama palaipsniui, byla po bylos atskleidžiant nagrinėjamam klausimui išspręsti reikšmingus konstitucinio reguliavimo aspektus. Pamažu šie fragmentai papildomi naujais, neretai naujoje byloje konstitucinis teismas naujai išdėsto aiškinimo argumentus ir daro naujas išvadas. Vienais atvejais tokios reinterpretacijos reiškia oficialiosios doktrinos papildymą nauju (-ais) elementu (-ais). Dažniausiai aiškinimo naujovės – paprasčiausi papildymai, patikslinimai, tačiau kai kuriuose sprendimuose tokios novacijos yra itin reikšmingos ir esmingai koreguoja esamą sampratą, nors pradinė aiškinimo kryptis ir lieka nepakeista. Kitais atvejais reinterpretacija reiškia tokį oficialiosios konstitucinės doktrinos pakoregavimą, kai ankstesnio aiškinimo atsisakoma ir nauju aiškinimu prioritetas suteikiamas kitokiai sampratai, taigi ir kitai aiškinimo krypčiai. Žiūrėdami plačiausia prasme bet kokį oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų pokytį galėtume laikyti oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimu. Žvelgiant kiek griežtesne prasme, matyt, reinterpretavimo (koregavimo) vardo verti būtų tik pakeitimai, esmingai pakoreguojantys ankstesnę sampratą. Būtent pastaruoju atveju būtinas ypatingas teismo atsargumas – imdamasis tokio jurisprudencijos „posūkio“ teismas turi rasti itin rimtų motyvų, įrodyti pakeitimo neišvengiamumą. Kartu konstitucinis teismas turi nepamiršti konstitucinės sistemos nuoseklumo, modifikacijos negali keisti Konstitucijos aiškinimo bendros krypties. Būtent ši aplinkybė, o ne baiminimasis susilaukti kaltinimų dėl nenuoseklumo ar nepastovumo (tokie kaltinimai pavojingesni teismo veiklos pradžioje, kai jurisprudencijoje išaiškinta menka dalis Konstitucijos, kai teismo jurisprudencija tik fragmentiška) būtų tikras teisėjų rūpestis.

Žinoma, susiformavus pakankamam konstitucinių nuostatų aiškinimo masyvui, išryškėjus visai konstitucinių principų, konstitucinių vertybių sistemai ir jų sąryšiams, konstitucinių nuostatų aiškinimas jau yra „įvilktas“ į platesnį aiškinimo kontekstą. Tokiu atveju ir oficialiosios doktrinos korekcijos nebeatrodo kaip kažkas anormalaus ir nepriimtino. Konstituciniam teismui anksčiau ar vėliau iškyla pareiga konstituciškai pagrįsti, kad konstitucinė reinterpretacija, kai koreguojamas ankstesnis oficialus aiškinimas, yra teisėtas oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo elementas. Ko gero, kiekvieno konstitucinio teismo jurisprudencijoje rasime tokių jurisprudencijos „posūkių“ ar „vingių“, patvirtinančių jurisprudencinės teisės evoliucijos sudėtingumą, neišvengiamumą aiškinimų procese naujai pažvelgti į ankstesnius oficialius išaiškinimus.

„Bet kokio jurisprudencijos posūkio prielaida yra alternatyvios interpretacijos buvimas.“[14] Alternatyvių aiškinimo idėjų autoriai – patys įvairiausi asmenys, tiek teisės mokslininkai, valstybės veikėjai ar valstybės institucijų atstovai, teisininkai praktikai ar net patys teisėjai. Tiesa, siūlymas siūlymui nelygu. Neabejotina viena – jeigu konstitucinio aiškinimo alternatyvios idėjos šaltinis – mokslinė doktrina ar valstybės institucijos atstovo nuomonė, bent jau teismo vidinėje diskusijoje ji tikrai bus aptarta. Apskritai galima teigti, kad jeigu akto, jo nuostatų tekstas sudaro prielaidas jų perskaitymui ne viena prasme (konstitucinės nuostatos, įtvirtinančios principus, kaip tik tokios), visada, net ir įsitvirtinus tam tikrai jo sampratai, esant tam tikroms sąlygoms, gali būti keliamas teisinio teksto naujo perskaitymo klausimas. Taigi įprastinis tokių nuostatų supratimas bet kada gali susilaukti atakos, tuo labiau jei pakinta kontekstas.

Autoriams, *a priori* kritiškai vertinantiems teisės ir teisminės valdžios reikšmę visuomenės gyvenime, teisminės reinterpretacijos (korekcijos) – tikras lobis, svarbus argumentas, patvirtinantis teisėjų savivalės neišvengiamumą, teisinių tekstų reikšmės nuvertinimą teismuose. Ir klausiama: jeigu savo valinį sprendimą teisėjai gali grįsti socialinės tikrovės pokyčiais ar nauju teisės suvokimu (kaip teisiškai patikrinti, ar tie pokyčiai išties yra tokie svarbūs? Kaip galima vadovautis teisės suvokimo, t. y. subjektyvaus dalyko, pakitimais?), gal tokie „posūkiai“ yra vien gudrios manipuliacijos? Ar tokiais atvejais piliečiai, visuomenė, valstybės institucijos netampa teisėjų savivalės aukomis?

Palikime tokią argumentaciją teisminės valdžios nemėgėjų sąžinei. Tačiau ir be išankstinio kriticizmo konstitucinės kontrolės atžvilgiu logiškas klausimas: ar tas pačias konstitucines nuostatas galima vieną dieną aiškinti vienaip, o praėjus kiek laiko – kitaip? Juk Konstitucija yra vienintelis šalyje steigiamosios valdžios patvirtintas teisiškumo matas. Negi vieną dieną tas matas yra vienoks, o kitą dieną teismas savo aiškinimu gali jį pakeisti? Tokiu atveju subjektai, kurie anksčiau laikėsi konstitucinėje jurisprudencijoje išaiškintos tam tikrų konstitucinių nuostatų sampratos, tam pačiam teismui pakeitus ankstesnį aiškinimą gali atsidurti nepavydėtinoje padėtyje. Kaip tokius jurisprudencijos pakeitimus suderinti su universalaus konstitucinio teisinės valstybės principo elementais – teisiniu saugumu, teisiniu tikrumu?

Kūrybiško konstitucijos aiškinimo kritikai primena, kad teisėjas – ne įstatymų leidėjas, kuris gali keisti įstatymu nustatytą reguliavimą. Teisėjas visada yra susaistytas teisės aktų teksto, ankstesnio teisės aiškinimo ir taikymo praktikos. Jis neturi teisinių taisyklių kūrimo laisvės. Jei konstitucijos tekstas tas pats, o jo aiškinimas nuolat kinta, konstitucija tampa nestabilia ir neaiškia teise. Stabilumas – vienas konstitucinio reguliavimo bruožų. Todėl oficialiosios konstitucinės doktrinos, aiškinančios konstitucijos nuostatų turinį ir prasmę, pakeitimas iš tikrųjų reiškia konstitucijos pakeitimą. Ir nesvarbu, kad tai padaryta jurisprudencine forma. O konstituciniam teismui nepriklauso išvestinės steigiamosios valdžios funkcija.

Tai verti dėmesio argumentai. Jurisprudencijos nuolatiniai keitimai išties keltų grėsmę teisei kaip kryptingai sistemai. Gal bandyti išvengti konstitucinės jurispru-

[14] JAEGER, M. Notion et politique du revirement. Propos introductifs. *Le revirement de jurisprudence en droit européen* (sous la direction de Éric Carpano). Bruxelles: Bruylant, 2012, p. 27.

dencijos koregavimo? Gal jį būtų paprasčiausia uždrausti? Bet konstitucija iškart virstų sustingusia, negyva teise. Gal formaliai itin apsunkinti jurisprudencinio oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo procesą (nustatant specialią procedūrą ar specialią sprendimo dėl reinterpretacijos priėmimo balsų daugumą)? Tačiau kokia procedūra garantuos siekiamą sprendimų optimumą? Ar teismas nepradės gudrauti ir nepasuks slaptų ar užmaskuotų korekcijų keliu?

Teisės raidoje ir oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo procese patikslinimui, paaiškinimui ar pataisymui skirta sava vieta. Brandžių konstitucinių demokratijų patirtis patvirtina, kad reinterpretacijos, kai koreguojamas ankstesnis aiškinimas, – neišvengiamas konstitucinės jurisprudencijos plėtojimo elementas. Kartu tai „metodas, sudarantis galimybių įveikti jurisprudencijos „entropinę" (uždarumo) būseną siekiant taikos ir darnos visuomenėje. Jurisprudencijos korekcijų, kaip teisinės tikrovės fakto, negalima ignoruoti ar jį paneigti"[15]. Jeigu interpretavimo korekcijų negalima išvengti, būtina nustatyti koregavimo sąlygas, kurios neleistų nukrypti nuo konstitucinio teismo suformuoto konstitucijos interpretavimo kurso. Tai konstitucijos, konstitucingumo, ypač pagrindinių teisių srityje, stiprinimo kursas. Teismas, atvirai formuodamas tokią doktriną, pasirodo esanti brandi, nebijanti atvirai žvelgti į teisinę tikrovę institucija. Tokios doktrinos formavimas tik patvirtina, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas), laikantis iš konstitucijos kylančių sąlygų, nepažeidžia konstitucinės tvarkos nuoseklios raidos.

Lyginamoji konstitucinė teisė tai patvirtina. Niekas neginčija JAV Aukščiausiojo Teismo, kaip konstitucinės kontrolės institucijos, patirties ir autoriteto. JAV teismai susaistyti precedentų, tačiau pats Aukščiausiasis Teismas nėra besąlygiškai supančiotas *stare decisis* ir gali keisti konstitucinius precedentus. Žinoma, kai konstitucinei kontrolei daugiau nei du šimtmečiai, nesunku rasti jurisprudencijos koregavimo pavyzdžių. Kad ir JAV Aukščiausiojo Teismo praktikos pokyčiai segregacijos klausimais daugiau nei per šimtą metų, kai konstitucinis tekstas liko tas pats, tačiau jo aiškinimas pasikeitė iš esmės[16]. Teismas suvokė, kad sustabarėjęs aiškinimas būtų tik provokavęs socialinę krizę.

Europos šalių konstitucinėje jurisprudencijoje konstitucijos aiškinimo koregavimas irgi pripažįstamas. Oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo nevengia VFR Konstitucinis Teismas. Kitados karštai diskutuota dėl Prancūzijos Konstitucinės Tarybos jurisprudencijos korekcijų (tarp daugelio pavyzdžių, iki šiol prisimenamas 1985 m. sausio 25 d. sprendimas, reiškęs posūkį, palyginti su ankstesniu 1978 m. liepos 27 d. sprendimu, kuriuo buvo atsisakyta kontroliuoti promulguotus įstatymus[17]). Italijos mokslinėje doktrinoje vertinant Konstitucinio Teismo praktiką sufor-

---

[15] MESONIS, G. Konstitucinės jurisprudencijos kaitos problema: Konstitucijos reinterpretacija. *Viešosios teisės raida de jure ir de facto problematika,* Vilnius: Leidykla MES, 2013, p.153.

[16] Žr. PACTET, P.; MELIN-SOUCRAMANIEN, F. *Droit constitutionnel.* 27e édition mise à jour septembre 2008, Paris: Dalloz, 2008, p. 80.

[17] ROUSSEAU, D.; GAHDOUN, P.-Y.; BONNET, J. *Droit du contentieux constitutionnel.* 11e édition, Paris: LGDJ, 2016 (Section II. L'élargissement des actes contrôlés; p. 5/15–6/15), *http://www.lextenso.fr/droit-du-contentieux-constitutionnel.*

muotos „istorinio-evoliucinio“, arba „laikui adekvataus“ interpretavimo kategorijos[18]. Pasakytina, kad kai kuriose šalyse net įstatymų leidėjas tiesiogiai įstatyme įtvirtina nuostatas, numatančias konstitucinės jurisprudencijos koregavimo galimybes[19].

Oficialioji konstitucinė doktrina gali būti koreguojama įvairiais būdais. Kartais tokios korekcijos pateikiamos kaip esmingas esamos doktrinos papildymas, siekiant išvengti kaltinimų dėl teisėjų „savivalės“, dėl nepagarbos tautos aprobuotam konstitucijos tekstui ir kt. Kartu teismai išvengia kaltinimų, kad taisoma anksčiau padaryta „klaida“ (o klaidos, net ir pripažintos, menkina teismo autoritetą). F. Fernandez Segado yra pastebėjęs, kad Ispanijos Konstitucinis Tribunolas, kuriam organinio įstatymo nuostatos numato galimybę koreguoti jurisprudenciją kuo atviriausiai, nelinkęs to afišuoti[20]. Teismai renkasi įvairias teisines taktikas. Neretai oficialioji doktrina koreguojama laipsniškai. Kartais teismai sąmoningai „užmiršta“ kai kuriuos esamos doktrinos elementus. Arba ją papildo naujais elementais, kuriais faktiškai paneigiama iki tol buvusi prasmė, ir kt.

Tokie jurisprudencinės teisės pakeitimai būdingi tiek nacionaliniams konstituciniams teismams, tiek bendrosios kompetencijos ar specializuotų teismų sistemoms, taip pat tarptautiniams teismams. Antai L. Coutron, analizuodamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, skiria tris didžiąsias šio teismo padarytų jurisprudencijos „posūkių“ kategorijas: vienais atvejais teismas eksplicitiškai pripažįsta tokius posūkius, kitais atvejais sprendimuose, tiesiai nepaskelbus, kad atsisakoma nusistovėjusios jurisprudencijos, ji modifikuojama ir tai aiškiai matyti, trečiais atvejais (itin retai) siekiama neigti faktiškai padarytą posūkį[21].

Jurisprudencinė teisė – nuolat besivystanti, nuolat taikoma teisė. Teisė, kurioje teisės akte fiksuotos taisyklės susiduria su besikeičiančia socialine tikrove, jos teisinio suvokimo pokyčiais. Todėl korekcijos – būtinas (tegul ir išimtinis) Konstitucijos ir tikrovės suderinamumo užtikrinimo instrumentas. Ir jeigu negalima koregavimo išvengti, tai būtina aiškiai nustatyti reikalavimus, kuriuos jis turi atitikti. Tai ir būtų pozityvus problemos sprendimas.

Konstitucinėje jurisprudencijoje reinterpretavimas, kai koreguojama ankstesnė koncepcija, papildo nuoseklią oficialiosios doktrinos plėtotę. Jurisprudencijos tęstinumas, jos nuoseklus plėtojimas – pagrindinė jurisprudencinės evoliucijos taisyklė. Jurisprudencijos koregavimas – išimtis, pateisinama vien atvejais, kai tai objektyviai neišvengiama. Tokio išimtinio veikimo būtinumas visada turi būti racionaliai įro-

[18] Apie tai žr. PARDINI, J.-J. *Le juge constitutionnel et le „fait“ en Italie et en France*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 2001, p. 323.

[19] Pagal Ispanijos 1979 m. Konstitucinio Tribunolo organinio įstatymo Nr. 2 nuostatas (13 straipsnis) tuo atveju, kai Konstitucinio Tribunolo rūmai mano, kad būtina nutolti kokiu nors klausimu nuo ankstesnės Konstitucinio Tribunolo jurisprudencijos, šis klausimas pateikiamas spręsti visos sudėties Tribunolui plenarinėje sesijoje.

[20] FERNANDEZ SEGADO, F. Les revirements de la jurisprudence constitutionnelle en Espagne. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, 2006, Nr. 20, p. 123.

[21] COUTRON, L. Identification du revirement en droit de l'Union européenne et la normativité de la jurisprudence. *Le revirement de jurisprudence en droit européen* (sous la direction de Éric Carpano), Bruxelles: Bruylant, 2012, p. 69–70.

dytas ir konstituciškai pateisintas. Jeigu tokių argumentų nėra ar jie nepakankami, veikia pagrindinė – jurisprudencijos tęstinumo užtikrinimo – taisyklė.

V.3. Nuo faktinių jurisprudencijos korekcijų iki išplėtotos oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) koncepcijos

Kaip ir daugelis konstitucinių teismų, taip ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iš pradžių, neformuluodamas didesnių koncepcijų, keletą kartų koregavo savo jurisprudencijoje suformuluotas doktrininės nuostatas. Tačiau sprendimų motyvuose jos nebuvo įvardytos kaip jurisprudencijos korekcijos. Tai faktinių (nereikėtų tokių korekcijų vadinti „tyliosiomis“, kas suponuotų sąmoningą siekį nuslėpti korekcijos faktą) koregavimų, kurių, matyt, negalima išvengti plėtojant jurisprudenciją, kelias. Oficialiosios konstitucinės doktrinos pakoregavimus kartais pastebėdavo ir vertindavo konstitucinės justicijos instituto tyrinėtojai[22].

Faktinių korekcijų laikotarpis – tarsi pasiruošimas oficialiam koncepcijos įtvirtinimui, koncepcijos formavimo prielaidų etapas. Tik praėjus daugiau nei dešimtmečiui Konstitucinis Teismas ryžosi oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijas susieti su Konstitucijos pataisomis, o dar po dvejų metų (2006 m. kovo 28 d. nutarimas) išdėstyti išplėtotą oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) sampratą. Taigi regime tarsi trijų etapų kelią, žymintį Konstitucinio Teismo ėjimą nuo faktinių jurisprudencijos korekcijų iki išplėtotos oficialios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) koncepcijos.

Grįžkime į pradinį etapą, į laikotarpį, kai Teismas faktiškai turėjo padaryti keletą ankstesnio konstitucinio aiškinimo korekcijų, jų niekaip neįvardydamas ir specialiai nenurodydamas, kad aiškinime padarytas tam tikras esminis pakeitimas. Kodėl Konstitucinis Teismas iš pat pradžių tokių veiksmų neįvardijo, kas jie yra iš tikrųjų?

Galima daryti keletą prielaidų. Pirmiausia, tos korekcijos – itin retos konstitucinės jurisprudencijos išimtys. Antra, Teismas laipsniškai mokėsi pasinaudoti įvairiais užsienio konstitucinės kontrolės praktikoje susiformavusiais teisiniais instrumentais. Trečia, doktrinos formavimas ne laiku (kai jurisprudencinis klodas plonytis, kai konstitucinės kontrolės ypatumai net teisininkų bendruomenės menkai suprantami) labiau būtų kėlęs nereikalingą sumaištį, nei skatinęs teisinės praktikos raidą. Ketvirta, reinterpretavimo, kai koreguojama oficialioji konstitucinė doktrina, oficialiajai doktrinai formuoti reikėjo sulaukti tiek atitinkamos pačios Konstitucijos ir jos apsaugos sampratos įsitvirtinimo, geresnio konstitucinių instrumentų veikimo supratimo. Pagaliau „faktiški“ instituto taikymo bandymai laikytini ir Teismo moky-

[22] Žr. KŪRIS, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Konstitucijos aiškinimas ir jos tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos, vykusios 2002 m. kovo 15–16 d. Vilniuje, medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 18–19.

musi – kaip patirtis, iš kurios išaugo oficialių doktrininių nuostatų reinterpretavimo (koregavimo) teisminė doktrina.

Kokie sprendimai galėtų būti faktinio oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo pavyzdžiais? Paminėsime keletą reikšmingesnių jurisprudencinio aiškinimo faktinių posūkių ar korekcijų.

Tai asmenų lygybės principo[23] sampratos pokytis, kai nuo fiziniams asmenims taikomo konstitucinio principo sampratos (žr. Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 3 d. nutarimą[24], kuriame nurodoma, kad Konstitucijos 29 straipsnis yra Konstitucijos II skyriuje, kuris pavadintas „Žmogus ir valstybė“, todėl sąvoka „asmuo“ tokiu atveju gali būti „žmogaus“ sinonimu, todėl nėra pagrindo plačiau traktuoti sąvokos „asmuo“) pereita prie požiūrio, kad šis principas taikytinas ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų atžvilgiu (oficialiosios doktrinos „posūkį“ žymi Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas[25], kuriame nurodyta, kad konstitucinis asmenų lygybės principas savaime nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu, kad tai taikytina ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims[26]).

Savo veiklos pradžioje Konstitucinis Teismas prokurorus traktavo kaip teisminės valdžios dalį[27], vėliau laipsniškai ši doktrina buvo koreguojama, akcentuojant jiems tenkančių funkcijų specifiką. Pagaliau Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime nurodoma, kad jų funkcijos negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu[28]. Šio instituto sampratos tolesnei plėtotei reikšmingos ir 2003 m. padarytos Konstitucijos 118 straipsnio pataisos, kuriomis Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime galėjo naujai pagrįsti išvadą apie prokuratūros nepriskyrimą Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms ir nubuvimą teisminės valdžios sudedamąja dalimi.

---

[23] Teisės literatūroje Konstitucinio Teismo nutarimuose vartojamą kategoriją „asmenų lygybės principas“ siūloma pakeisti tikslesne – „asmenų lygiateisiškumo principas“ (žr. ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 42–50).

[24] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 66-1260.

[25] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 1996, Nr. 20-537.

[26] Antai 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip primena apie jau įsitvirtinusią naują Konstitucijos 29 straipsnio aiškinimo koncepciją: „Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygybės principas taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims (Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d.,1996 m. balandžio 18 d. ir 2000 m. vasario 23 d. nutarimai“ (*Ibid.*, 2000, Nr. 105-3318.)

[27] Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 24 d. nutarime padarė tokią išvadą: „Prokurorų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismai“. Vadinasi, prokurorai čia traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 13-2210). Tiesa, Konstitucinis Teismas nepamiršo pridurti, kad tai nereiškia, jog prokurorai gali vykdyti teismams priskirtas teisingumo funkcijas.

[28] Konstitucinis Teismas šiame nutarime pažymėjo: „Prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė misija, kurios negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 109-3192).

Konstitucinis Teismas 2000 m. vasario 10 d. nutarime Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalies nuostata, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą, kaip ir kitų minėto Konstitucijos straipsnio nuostatos, priskirta teisingumo principų įgyvendinimui baudžiamojoje teisenoje[29]. Vėliau, 2001 m. gegužės 7 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalies nuostatoje atsispindi teisės principas non bis in idem: asmuo negali būti baudžiamas antrą kartą už tą patį teisės pažeidimą, šis principas nereiškia, kad už teisės pažeidimą asmeniui apskritai negali būti taikomos skirtingos teisinės atsakomybės rūšys, taip pat kad už nusikaltimą jam negali būti taikoma pagrindinė ir papildoma bausmė, o už administracinį teisės pažeidimą – pagrindinė ir papildoma administracinė nuobauda[30]. Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarime pakartota, kad Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas konstitucinis principas *non bis in idem* reiškia draudimą bausti antrą kartą už tą patį nusikaltimą, kad šis konstitucinis principas taikytinas ir kitų padarytų teisės pažeidimų atžvilgiu[31].

Konstitucinis Teismas savo veiklos pradžioje laikėsi pozicijos, kad negaliojančių įstatymų konstitucingumas netiriamas. Tokia išvada iš esmės nulemta ne tiek Konstitucijos, kiek Konstitucinio Teismo įstatymo aiškinimu[32]. Vėliau požiūris kito. Jau 1999 m. liepos 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas be specialios argumentacijos kai kuriuos Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo, kurio galiojimas buvo pasibaigęs 1998 m. gruodžio 31 d., straipsnius pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai[33], o 2000 m. balandžio 5 d. nutarime[34], priminęs, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymą ginčijamo akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti, nurodė, kad ši nuostata aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, bet ne pareigą visais atvejais, kai toks aktas panaikintas, nutraukti teiseną. Tuo atveju, jei kreipėsi teismas, Konstitucinis Teismas neišspręstų klausimo iš esmės ir nepašalintų abejo-

[29] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 14-370.

[30] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 39-1373.

[31] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 87-2977.

[32] Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 13 d. sprendime konstatuota, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalį ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas pradėtai teisenai nutraukti (*Ibid.*, 1993, Nr. 54-1060). Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimuose (byla Nr. 38/94 ir byla Nr. 1/95) konstatuota, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnį ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnį Konstitucinis Teismas nagrinėja ir sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti, taip pat Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Taigi Konstitucinis Teismas kompetentingas nagrinėti tik bylas dėl galiojančių minėtų teisės aktų atitikties Konstitucijai ir įstatymams (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimą (Nr. 38/94), *www.lrkt.lt*; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimas (Nr. 1/95), *www.lrkt.lt*). Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendime taip pat nurodoma, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 57-1433).

[33] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 1999, Nr. 61-2015.

[34] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2000, Nr. 30-840.

nių dėl byloje taikytino akto konstitucingumo, galėtų būti pažeistos asmens teisės. Konstitucinis Teismas 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarime, remdamasis Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, 110 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatomis, konstatavo, kad šios nuostatos „reiškia, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonės dėl toje byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai, taip pat dėl kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne“[35]. Konstitucinis Teismas taip pat pridūrė, kad Konstitucinio Teismo įstatymo formuluotė „yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“ aiškintina kaip nustatanti Konstitucinio Teismo teisę tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną, o ne kaip nustatanti, kad kiekvienu atveju, kai ginčijamas teisės aktas yra panaikintas, pradėta teisena turi būti nutraukta.

Požiūrio pasikeitimas buvo siejamas tiek su Konstitucijos, kaip šaltinio, kuriuo grindžiamas aiškinimas, reikšmės pabrėžimu, tiek su asmens teisių apsaugos užtikrinimo būtinybe, kai prašymą pateikia teismas, kuriam reikės priimti sprendimą remiantis jau nebegaliojančiu teisės aktu. Be to, Konstitucinio Teismo pozicija, kad tuo atveju, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi kitas subjektas (Seimas, Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė), Teismas turi teisę, bet ne pareigą išnagrinėti bylą dėl negaliojančio teisės akto teisėtumo, remiasi Konstituciją atitinkančio aiškinimo koncepcija ir kartu tarsi „sušvelnina“ jurisprudencijos pokyčio pojūtį.

Beje, daug vėliau, mūsų ne kartą minėtame 2006 m. kovo 28 d. nutarime, kuriame išdėstyta išplėtota konstitucinės reinterpretacijos (koregavimo) koncepcija, Konstitucinis Teismas, analizuodamas savo įgaliojimų tirti negaliojančių teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, prisiminė savo pirminę poziciją veiklos pradžioje ir šiek tiek vėliau nurodė, kad tai nebuvo galutinai suformuota doktrina, taip pat savo plėtojamoje jurisprudencijoje šio klausimo oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijas aiškino kaip dviejų laipsniškai išryškėjusių prašymų priimtinumo Konstituciniame Teisme krypčių suderinimą, diferencijuojant prašymų priimtinumo klausimų sprendimą pagal Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytus subjektus, turinčius teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą (t. y. įtvirtino vienokį požiūrį į teismų, nagrinėjančių bylas, prašymus ir kiek kitokį požiūrį į kitų subjektų prašymus). Toks aiškinimas – Konstitucinio Teismo anksčiau padarytų korekcijų reikalingumo pripažinimas, kartu paaiškinant jų įgyvendinimo kelią.

Reikėtų priminti, kad iki 2006 m. kovo 28 d. nutarimo galiojančių aktų konstitucingumo tyrimo oficialiosios doktrinos korekcijų saga nesibaigė. Ją papildė Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas[36], kuriame ši doktrina buvo dar kartą koreguota, tik kitu aspektu, nurodant, kad pagal Konstituciją Teismas turi

[35] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 82-3529.

[36] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 93-4000.

įgaliojimus tirti Seimo priimtų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, neatsižvelgdamas į tai, kokia yra nustatyta šių įstatymų ar kitų teisės aktų taikymo pradžios data. Taigi jis išplėtė tyrimo ribas minėtais priimtais, bet dar netaikomais aktais.

Ilgą laiką Konstitucinis Teismas nesprendė ir teisės spragų konstitucingumo klausimų. 1994 m. balandžio 21 d. nutarime, vertindamas Santuokos ir šeimos kodekso nuostatas, jis pažymėjo, kad santuokos registravimo subjektų nepaminėjimas jose vertintinas kaip teisės spraga, o Konstitucinis Teismas nesprendžia teisės spragų klausimų, kad tai yra įstatymo leidėjo prerogatyva[37]. Gerokai vėliau, 2003 m. gegužės 6 d. ir gegužės 13 d. sprendimuose Konstitucinis Teismas pripažino, kad jis turi konstitucinius įgaliojimus tirti tų įstatymų (ar jų dalių) konstitucingumą tais atvejais, kai tuo, kad toks teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tuose įstatymuose (jų dalyse), kuriuose pagal Konstituciją jis turi būti nustatytas, gali būti pažeidžiami konstituciniai principai ir (arba) normos. Kartu Teismas pridūrė, kad jis netiria atvejų, kai ginčijame įstatyme ar teisės akte nėra tam tikro teisinio reguliavimo, kai toks reguliavimas pagal Konstituciją neprivalo būti nustatytas būtent tame ginčijamame teisės akte.

Toks jurisprudencijos posūkis reikšmingas ir su legislatyvinės omisijos[38] (t. y. tokios teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija; ji reiškia, kad tame teisės akte atitinkamas teisinis reguliavimas nėra nustatytas, nors pagal Konstituciją (arba kurį nors kitą aukštesnės galios teisės aktą), privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte) tyrimo ir įvertinimo galimybėmis. Šiuo pažiūriu tik priminsime Konstitucinio Teismo jurisprudencijos nuostatą, kad konstitucinėje jurisprudencijoje vadovaujamasi nuostata, jog Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus ne tik konstatuoti, kad žemesnės galios akte esama teisės spragos, *inter alia* legislatyvinės omisijos, bet ir pripažinti tokį teisinį reguliavimą prieštaraujant aukštesnės galios teisės aktui, taip pat Konstitucijai[39].

Dar viena panašios rūšies korekcija padaryta 2002 m. birželio 3 d. nutarimu[40]. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinę nuostatą, kad „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai", koregavo savo ankstesnę doktriną, pagal kurią tam tikrus dalykus galėjo nustatyti ir Vyriausybė, ir konstatavo, kad pagal Konstituciją mokesčiai ir kiti privalomi mokėjimai į biudžetą gali būti nustatyti tik įstatymu, taip pat kad nustatant mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus įstatyme privalo būti apibrėžti esminiai mokesčio, kito privalomo mokėjimo elementai (pavyzdžiui, mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys ir lengvatos). Vėlesnė jurisprudencija patvirtino aiškinimo posūkį.

---

37 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Ibid.*, 1994, Nr. 31-562.

38 Apie sąvoką „legislatyvinė omisija" žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime. *Ibid.*, 2006, Nr. 88-3475.

39 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymas *ibid.*, 2006, Nr. 137).

40 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Ibid.*, 2002, Nr. 55-2199.

Taigi tokių oficialiosios konstitucinės doktrinos faktinio koregavimo lietuviškų pavyzdžių galima rasti. Juos apžvelgus nesunkiai galima įžvelgti tam tikrą kryptingumą: koreguodamas oficialiąją konstitucinę doktriną Teismas didino konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą, jų garantijas, stiprino Konstitucijos viršenybės apsaugą, konstitucinės kontrolės galimybes. Ši kryptis visiškai atitinka konstitucinės justicijos raidos pasaulyje būdingas tendencijas.

V.4. Konstitucijos reinterpretavimas (koregavimas), susijęs su konstitucinėmis pataisomis

Matyt, neatsitiktinumas, kad Konstitucinis Teismas Konstitucijos jurisprudencinę reinterpretaciją (koregavimą) pirmiausia susiejo su konstitucinėmis pataisomis. Neatsitiktinumas tuo požiūriu, kad atsiradus galimybei Teismas ėmėsi formuoti jurisprudencinių korekcijų, susijusių su Konstitucijos pataisomis, sampratą. Bent teoriniu požiūriu tai mažiausiai problemiškas kelias. Konstitucijos tekstas beveik visada keičiamas vienu tikslu – pakeisti jame įtvirtintą teisinį reguliavimą. Priešingu atveju pati Konstitucijos pataisų operacija beprasmė, nebent siekta vien suvienodinti ar sumoderninti terminiją. Todėl konstitucinių nuostatų pakeitimas sietinas su konstitucinio reguliavimo turinio pakeitimu, taigi ir buvusio Konstitucijos aiškinimo korekcijomis.

Prisiminkime Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pokyčius vertinant prokurorų vietą valdžios institucijų sistemoje. Konstitucinių pataisų priėmimas tapo puikiu pretekstu sutvirtinti faktinių korekcijų būdu suformuotą doktriną. Todėl 2004 m. gegužės 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) teisinį reguliavimą, susijusį su prokuratūros organizavimo veiklos konstituciniais pagrindais, pažymėjo, kad analizuojamas šio straipsnio tekstas taikomas įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui[41] ir kad Teismas oficialiąją konstitucinę doktriną formuoja remdamasis nauja Konstitucijos 118 straipsnio redakcija.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, „kad įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui Konstitucijos 118 straipsnyje yra nustatytas iš esmės kitoks nei pirma buvęs prokuroro konstitucinis institutas: yra įtvirtintas kitoks nei iki tol prokurorų konstitucinis statusas; yra įtvirtinta institucija, kuri anksčiau Konstitucijoje nebuvo įvardyta – Lietuvos Respublikos prokuratūra; nustatyta Lietuvos Respublikos prokuratūros sistema – ją sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; įtvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigybė ir nustatyta šio pareigūno skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka ir kt. Todėl, nustačius iš esmės kitokį nei pirma buvęs prokuroro konstitucinį institutą ir Konstitucijoje įtvirtinus Lietuvos Respublikos prokuratūros statusą ir sistemą, aiškinant Konstitucijos 118 straipsnio nuostatas jau negalima remtis ankstesne Konstitucijos 118 straipsnio redakcija pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios

[41] Seimas 2003 m. kovo 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuriuo buvo pakeistas Konstitucijos 118 straipsnis. Šis įstatymas įsigaliojo 2003 m. balandžio 21 d.

sudedamoji dalis (Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d., 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. spalio 1 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai)"[42]. Taigi Teismas galėjo konstatuoti, kad pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms, ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis.

Kiek vėliau, aiškindamas baudžiamojo proceso santykių konstitucinius pagrindus, Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime[43] pažymėjo, kad prokurorų konstitucinis statusas yra apibrėžtas Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija). Konstitucinis Teismas priminė, kad 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs, jog, įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui, Konstitucinis Teismas oficialiąją konstitucinę doktriną formuoja remdamasis šiame įstatyme išdėstyta nauja Konstitucijos 118 straipsnio redakcija, kad kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, jog ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir kokiu mastu), turi tik Konstitucinis Teismas, kad tai pasakytina ir apie konstitucinius doktrininius teiginius, apibūdinančius prokurorų teisinį statusą, jų santykius su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, jų įgaliojimus teisme. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jis 2004 m. gegužės 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, kad ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms ir nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis, taip pat kad prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas ir kad jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas, kad Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija) yra įtvirtintos prokurorų funkcijos.

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarime[44] Konstitucijos pataisų ir su tuo susijusios oficialiosios konstitucinės doktrinos santykio klausimas buvo susijęs su narystės Europos Sąjungoje (toliau – ir ES) konstituciniu įtvirtinimu. Teismas šiame nutarime pažymėjo, kad mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų oficialioji konstitucinė doktrina, kuria bus remiamasi šiame Konstitucinio Teismo nutarime, buvo suformuota tiriant, ar Konstitucijai neprieštarauja teisės aktai (jų dalys), išleisti dar iki 2004 m. rugpjūčio 14 d., t. y. dar iki tol, kol įsigaliojo Seimo 2004 m. liepos 13 d. priimtas Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje", kuris pagal Konstitucijos 150 straipsnį yra Konstitucijos sudedamoji dalis. Todėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste Teismas priminė, kad toje konstitucinės justicijos byloje taip pat tiriama, ar Konstitucijai neprieštaravo teisinis reguliavimas, nustatytas Vyriausybės nutarimu, kuris tuo metu, kai įsigaliojo minėta Konstitucijos pataisa, nebegaliojo.

---

[42] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.

[43] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 13 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 7-254.

[44] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 10-369.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose suformuota mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų oficialioji konstitucinė doktrina, įsigaliojus Seimo 2004 m. liepos 13 d. priimtam Lietuvos Respublikos konstituciniam aktui „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, turi būti plėtojama atsižvelgiant ir į minėtą Konstitucijos pataisą. Kadangi pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, tik jis pagal Konstituciją turi ir įgaliojimus kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, aiškindamas Konstituciją konstatuoti, ar dar galima remtis (ir kiek) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime, kuriame nagrinėtas teisės aktų, susijusių su žemės, miškų, vandens telkinių, taip pat ir esančių saugomose teritorijose, nuosavybe ir teisiniu režimu, konstitucingumas. Šie teisės aktai buvo išleisti tuo metu, kai Konstitucijos 47 straipsnis buvo išdėstytas 1996 m. birželio 20 d. redakcija. Kai kurie iš šių teisės aktų (jų dalių) tebegaliojo ir nagrinėjant šią konstitucinės justicijos bylą, t. y. tuo metu, kai pakeistas Konstitucijos 47 straipsnis buvo išdėstytas 2003 m. sausio 23 d. redakcija. Todėl Konstitucinio Teismo nutarime oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos buvo formuluojamos taip, kaip jos turėjo būti formuluojamos tuo metu, kai Konstitucijos 47 straipsnis buvo išdėstytas 1996 m. birželio 20 d. redakcija, t. y. iki šio Konstitucijos straipsnio pakeitimo ir išdėstymo 2003 m. sausio 23 d. redakcija. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad šių oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų turinį ir sistemines sąsajas su kitomis nuostatomis lemia Konstitucijos 47 straipsnio (1996 m. birželio 20 d. redakcija) turinys.

Konstitucinis Teismas pažymėjo ir tai, kad tik jis gali konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir kokiu mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu suformuota oficialiąja konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir kokiu mastu), suponuoja, jog „kiekvienąkart, kai dėl tam tikrų Konstitucijos pataisų reikia reinterpretuoti kurias nors oficialias konstitucines doktrininės nuostatas (koreguoti oficialią konstitucinę doktriną), Konstitucinis Teismas tai eksplicitiškai nurodo ir deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuoja atitinkamame Konstitucinio Teismo akte“[45].

Konstitucinis Teismas vėl pakartojo jau suformuotą doktriną, kad reinterpretuoti oficialias konstitucines doktrininės nuostatas (koreguoti oficialiąją konstitucinę doktriną) yra (arba gali būti) būtina *inter alia* tais atvejais, kai padaromos atitinkamų Konstitucijos straipsnių (jų dalių) pataisos. Įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuota ankstesnė oficialioji konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi išimtinius įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir kokiu mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis.

[45] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1050.

Iki 2007 m. birželio 27 d. nutarimo[46] Konstitucinis Teismas aiškino, kad Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus ir jie turi būti oficialiai paskelbti nepaisant to, ar Vyriausybės priimami teisės aktai yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepaisant to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti. Įsigaliojus Konstituciniam aktui „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, iki tol suformuota Vyriausybės aktų oficialioji konstitucinė doktrina Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra plėtojama atsižvelgiant ir į tai, kad šio Konstitucinio akto 4 dalyje nustatyta, kad Vyriausybė pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus nagrinėja teisės aktų nustatyta tvarka ir kad dėl šių pasiūlymų Vyriausybė gali priimti sprendimus ar rezoliucijas, kurių priėmimui netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos. Todėl minimame nutarime Teismas pažymėjo, jog oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kad Vyriausybė, spręsdama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus ir kad Vyriausybės teisės aktai turi būti oficialiai paskelbti nepaisant to, ar jie yra norminiai, ar individualūs, taip pat nepaisant to, kokiam subjektui ar subjektų ratui jie skirti, netaikytinos Vyriausybės sprendimams ir rezoliucijoms, kurie priimami pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 straipsnį. Šios korekcijos būtinumas visiškai aiškus, nereikalaująs platesnio pagrindimo.

Konstitucijos nuostatų reinterpretavimas (koregavimas), susijęs su Konstitucijos pataisomis, tapo Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuotos išplėtotos oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretacijos (koregavimo) doktrinos sudėtine dalimi. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos aiškinimas ir plėtojimas tam tikromis aplinkybėmis gali lemti ir anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimą, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama. Vienas tokių atvejų, kai tokia interpretacija yra ar gali būti būtina, – kai padaromos Konstitucijos pataisos.

Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesne jurisprudencija, priminė, kad įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria pakeičiama kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurias aiškinant buvo suformuota ankstesnė oficialioji konstitucinė doktrina, Teismas gali konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir kokiu mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina, taip pat ar ja jau negalima remtis (ir kokiu mastu).

Prisiminęs, kad konstitucinės normos ir principai sudaro darnią sistemą, kad Konstitucijos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreipta arba paneigta kurios nors konstitucinės nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra, Konstitucinis Teismas padarė dar vieną išvadą: „oficialias konstitucines doktrinines nuostatas reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, gali būti būtina ir tada, kai yra padaroma tokia Konstitucijos pataisa (pakeičiama arba panaikinama tam tikra Konstitucijos nuostata arba Konstitucijoje įtvirtinama nauja nuostata), kuria yra iš

[46] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 72-2865.

esmės pakoreguojamas visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, nors būtent ta Konstitucijos nuostata, kurios pagrindu (t. y. kurią aiškinant) tam tikru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina, formaliai ir nėra pakeičiama. Tokiais atvejais išimtinius įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir kokiu mastu) ankstesne oficialia konstitucine doktrina (ir kaip visuma, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), ar ja jau negalima remtis (ir kokiu mastu), taip pat turi Konstitucinis Teismas“[47].

Tolesniam reinterpretacijų (koregavimo), susijusių su Konstitucijos pataisomis, oficialiosios doktrinos plėtojimui neabejotinai turėtų daryti didelę įtaką Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. ir liepos 11 d. nutarimuose atskleista materialinių Konstitucijos keitimo ribojimų doktrina. Joje suformuluoti reikalavimai negali nedaryti įtakos ir Konstitucijos aiškinimui (taip pat ir kai jos nuostatas tenka reinterpretuoti padarius konstitucines pataisas[48]). Materialiniai Konstitucijos keitimo apribojimai yra Konstitucijoje įtvirtinti apribojimai priimti tam tikro turinio Konstitucijos pataisas, taigi jų negalima paneigti ir Konstitucijos reinterpretavimu (koregavimu), susijusiu su konstitucinėmis pataisomis. Iš minėtų nutarimų galima išvesti dar vieną netiesiogiai suformuluotą reikalavimą oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimui (koregavimui): juo, kaip ir Konstitucijos pataisomis, negali būti pažeista konstitucinių nuostatų, jose įtvirtintų vertybių darna.

V.5. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) išplėtotos sampratos suformavimo reikšmė

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas[49], kuriame suformuota išplėtota konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina

[47] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo (*ibid*., 2006, Nr. 36-1292) motyvuojamosios dalies II skyriaus 12.4 punktą.

[48] Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarime specialiai prisiminta konstitucinės reinterpretacijos, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, reikšmė. Konstitucinis Teismas pabrėžė, „kad atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą leidžia oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas, *inter alia* oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, taip pat ir toks, kai oficialioji konstitucinė doktrina yra pakoreguojama; oficialiąją konstitucinę doktriną formuoti ir plėtoti – konstitucinės justicijos funkcija (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)“. Taip pat priminta, kad Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog „naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose toliau aiškinant ir plėtojant, *inter alia* reinterpretuojant, oficialias konstitucines doktrinines nuostatas, taip pat ir taip, kad oficialioji konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina; šitaip yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos stabilumo užtikrinimo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)“.

[49] Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

pakoreguojama, doktrina, laikytinas vadinamuoju „sprendimu švyturiu“ ar „nukreipiamuoju sprendimu“, reikiama apimtimi išryškinusiu oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo būdingą elementą – tos doktrinos reinterpretavimo ją koreguojant koncepciją. Tokie sprendimai apauga kitais, jame išdėstytą koncepciją atkartojančiais ar papildančiais sprendimais. Taip apie „sprendimą švyturį“ susiformuoja jurisprudencinis blokas. Tokiam blokui susiformavus jau galima kalbėti apie vienos ar kitos doktrinos įsišaknijimą teisės sistemoje[50].

Žinoma, be ankstesnių faktinių reinterpretacinių sprendimų ar sprendimų, kuriuose formuota reinterpretacijų, susijusių su Konstitucijos pataisomis, samprata, būtų buvę daug sunkiau vienu ėjimu suformuoti ką nors panašaus į 2006 m. kovo 28 d. nutarimo konstitucinę doktriną. Įsigaliojus šiam nutarimui tapo visiškai aišku, kad Konstitucinis Teismas tam tikrais atvejais, laikydamasis iš Konstitucijos išvedamų reikalavimų, gali koreguoti ankstesnį Konstitucijos aiškinimą, kad tokia jurisprudencinė praktika dera su modernia teisės samprata.

Kiekviena doktrina yra tiek objektyvaus konstitucinės teisės raidos, tiek subjektyvių veiksnių poveikio rezultatas. Minėta, kad kol nėra Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išplėtotos Konstitucijos normas ir principus atskleidžiančios oficialiosios konstitucinės doktrinos, kol tokioje sistemoje atskleisti konstituciniai principai ir normos nėra tapę nuolatiniu ordinarinės teisės teisiškumo patikros matu, apie konstitucinių nuostatų sampratos korekcijas apskritai yra per anksti kalbėti.

Kol Lietuvoje nesusiformavo išplėtota, teisinės minties ir praktikos konsoliduota jurisprudencinė konstitucinė teisė, dėl vienos ar kitos nuostatos aiškinimo koregavimo didesnių problemų tarsi ir nekilo. Sukūrus brandžią oficialiąją konstitucinę doktriną nustatyti jos koregavimo pagrindus tapo svarbu ne tik mokslininkams, bet ir konstitucinės justicijos bylas sprendžiantiems teisėjams. Būtent jurisprudencinės konstitucijos susiformavimas ir yra objektyvi prielaida formuoti minėtą doktriną, be kurios negalėtume kalbėti apie Teismo atskleistą visapusišką konstitucinės interpretacijos sampratą. Tokia doktrina svarbi ir teismo darbo požiūriu. Konstitucinis Teismas, be jokios abejonės, nėra grynai „teorinė“ institucija[51]. Jo formuojama doktrina turi padėti užtikrinti, kad bus įgyvendinta Teismui tenkanti konstitucingumo teisės sistemoje užtikrinimo misija.

Taigi pirmiausia turi būti aiškius teisinius kontūrus turintis koregavimo objektas. Tai gyva, nuolat taikoma išplėtota jurisprudencinė konstitucija. Jos korekcijos – neišvengiama besikeičiančioje tikrovėje gyvuojančios teisės sistemos būtinybė. Tačiau prasmingos tik objektyviai būtinos, konstituciškai pagrįstos korekcijos.

Vis dėlto turime nepamiršti ir to, kad visas teisines doktrinas formuoja konkretūs žmonės – teisininkai, kuriems būdinga tam tikra vertybių sistema, teisingumo suvokimas, teisės ir teismo veiklos samprata, žmogiškoji ir teisinė patirtis. Todėl

[50] Lietuvoje kol kas tokių jurisprudencinių blokų reikšmė plačiau netyrinėta. Akivaizdu, kad tokio bloko susiformavimas rodo ne atsitiktinį tam tikros sampratos nustatymą, bet stabilų įtvirtinimą.

[51] PONTHOREAU, M.-C. Cultures constitutionnelles et comparaison en droit constitutionnel. Contribution à une science du droit constitutionnel. *Mélanges en honneur de Slobodan Milacic. Démocratie et liberté: tension, dialogue, confrontation.* Bruxelles: Bruylant, 2007, p. 236.

viena ar kita doktrina gali atsirasti tik tuomet, kai Teismo sudėtis (bent jos dauguma) pripažįsta vienos ar kitos doktrinos formavimo būtinumą, laiko tokį darbą prasmingu ir sieja tai su konstitucingumo stiprinimu.

Konstitucinis Teismas per dešimt penkiolika metų nuo įsteigimo įgijo visas konstitucinės kontrolės priemones ir to pakako, kad Teismas imtųsi formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną. Žinoma, visada galima spėlioti, gal kitokia Teismo sudėtis apskritai nebūtų formavusi šios doktrinos ar ją suformavusi kiek anksčiau, gal formuodama būtų pabrėžusi kiek kitokius aspektus. Šiuo atveju svarbiau kitkas: kai yra prielaidos, anksčiau ar vėliau galima tikėtis postūmio.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) doktrina išreiškia siekimą apsaugoti jau konsoliduotą jurisprudencinę konstituciją nuo vidinių grėsmių. Konstitucinio Teismo galios slypi Konstitucijos interpretavimo procese. Tačiau konstitucinį tekstą aiškina žmonės ir interpretacijos korekcijų galimybė ne tik užtikrina konstitucijos gyvybingumą, bet ir gali kelti grėsmę tolesnei jos raidai. Jurisprudencijos korekcijos ne visada savaime gali reikšti pažangą (mokslinėje doktrinoje kalbama ir apie regresyvias korekcijas).

Konsoliduotos sistemos apsauga susijusi ir teisinio saugumo principo užtikrinimu. Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžta, kad teisinis saugumas, kaip teisinės valstybės principo elementas, reiškia ir tai, kad „turi būti užtikrintas jurisprudencijos tęstinumas“[52]. Šis reikalavimas privalomas ir pačiam Teismui. Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime konstatavo, kad jis, „spręsdamas analogiškas bylas, vadovaujasi ankstesnėse bylose suformuluota doktrina, atskleidžiančia konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus“[53]. Vėliau ši doktrinos nuostata pakartota Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendime, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimuose[54].

Konstitucijos reinterpretavimo (koregavimo) ribas būtina apibrėžti, kad ir esami, ir būsimi konstituciniai teisėjai žinotų savo laisvės ribas. Aišku, tai, ką nustatė vienos epochos teisėjai, nereiškia, kad vėliau kiti šios doktrinos negalės koreguoti. Tačiau toks koregavimas bus galimas tik atsižvelgus į jau nustatytas oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų taisykles.

Teisinio reguliavimo, teisinės praktikos, teisinės sąmonės pokyčiai atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje – plika akimi pastebimi. Tiesa, įvairiose srityse pasikeitimų laipsnis yra nevienodas. Tyrinėtojai pastebi, kad Konstitucinis Teismas netruko įtvirtinti Konstitucijos, kaip nuolat taikomos aukščiausiosios teisės – svarbiausio teisišku-

[52] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

[53] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 53-2361.

[54] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimą (*ibid.*, 2004, Nr. 26-822), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708 (atitaisymas 2004, Nr. 186)), 2006 m. kovo 14 d. nutarimą (*ibid.,* 2006, Nr. 30-1050).

mo mato, sampratos, ir kartu ganėtinai nutolo nuo bendro teisinės sąmonės ir teisinės praktikos konteksto. Senosios mokyklos „mokiniams" (kurių laikui bėgant vis mažėja) išplėtota konstitucinė jurisprudencija nelengvai suprantama (todėl nereikėtų stebėtis ir jų kritiniu požiūriu). Taigi suprantamas naujos teisės kūrėjų siekis ją apsaugoti ne tik nuo išorinių, bet, kaip minėta, ir nuo vidinių grėsmių[55]. Juk užtenka per keletą metų Teismą papildyti „teisinio mąstymo dinozaurais" ar, kas dar blogiau, – „teisėjais, besidairančiais į politikų siunčiamus signalus", ir gali tikėtis, kad regresyviomis reinterpretacijomis taip puoselėta ir nelengvai plėtota konstitucinė sistema bus jeigu ne sugriauta, tai esmingai susilpninta. Teismai apskritai linkę saugoti konsoliduotas jurisprudencines sistemas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – jokia išimtis.

Konstitucinis Teismas, formuodamas koregavimo doktriną, pasirinko pačią neutraliausią terminiją. Oficialiajai konstitucinei doktrinai pakeisti pasirinkta kukli „reinterpretavimo kaip koregavimo" kategorija, kuri reiškia taisymą, patikslinimą. Teismui tikrai niekas nekliudė oficialiosios konstitucinės doktrinos pokyčius vadinti tiesiog „keitimu" ar „peržiūrėjimu", tačiau tokį žodyną lengviau sieti su teisėjų valia. Konstitucinis Teismas dėl šiai institucijai apskritai būdingo racionalaus atsargumo vartojama sąvoka nenorėjo akcentuoti keitimo. Reinterpretavimo (koregavimo) rezultato vadinimas „korekcijomis" tarsi siūlo matyti tik pataisymą ar patikslinimą. Tinkamas terminų parinkimas irgi svarbus ne vienu aspektu.

Kam daromos oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijos? Pirma mintis: taisomos klaidos. Žurnalistai, rašantys teisine tematika, tokiais atvejais kalba apie padarytų „klaidų taisymą". Žinoma, teisėjai anaiptol nėra neklystantys žmonės, tačiau tai labai paviršutiniškas požiūris, tiesiog turėtume prisiminti, kad konstitucinėje teisėje oficialios interpretacijos korekcijų prasmė yra kitokia.

Konstitucinis reguliavimas prasmingas tiek dabarties, tiek ir ilgalaikės perspektyvos požiūriu. Konstituciją galima nagrinėti tiek kaip tam tikru metu galiojančią teisę, tiek ir kaip tam tikro laikotarpio ar epochos teisę. Iš čia – statinio ir dinaminio požiūrių į konstitucinę sistemą galimybė. Oficialus konstitucijos aiškintojas neturi išleisti iš akių abiejų minėtų aspektų. Neužtenka, kad sprendimas būtų nepriekaištingas teisės dabarties požiūriu. Pusiausvyros tarp dabarties ir ateities perspektyvos užtikrinimas – itin svarbus dalykas.

Tik iš pirmo žvilgsnio Konstitucijos interpretavimo korekcijas galima sieti su pastebėtų klaidų taisymu. Toks teiginys paprastai aiškinamas taip: jei teismas koreguoja savo paties sukurtą doktriną, tai tokiu veiksmu jis pripažįsta, kad ankstesnėje jurisprudencijoje Konstitucija buvo aiškinta ne visai tinkamai.

Tai vienpusis požiūris. Konstitucinės jurisprudencijos „klaidų" įvardijimas yra beprasmiškas priimant sprendimą veikiančios teisės sistemos požiūriu. Juk Konstitucinio Teismo interpretacijos ir suteikia galutinį pavidalą galiojančiai konstitucinei teisei. Išaiškintos Konstitucijos privalo paisyti valstybės institucijos, pareigūnai, teismai, fiziniai ir juridiniai asmenys. Privalomai aukščiausiai norminei ti-

[55] Įsimintinas Konstitucinio Teismo pirmininko (2002–2008 m.) E. Kūrio požiūris: „Svarbiausia statant šį didžiulį pastatą – konstitucinę jurisprudenciją – negriauti pamatų" (BENIUŠIS, V. E. Kūris: primityvi politika manęs nedomina. ELTA, 2008 m. kovo 20 d., žr. *http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080320b.html*).

krovei vertinti „klaidos“ (taip pat „neklaidingumo“) kategorija apskritai netaikytina. Tiesiog tokia yra Konstitucijos nuostatų oficiali samprata, saistanti teisės subjektus.

Tačiau istoriniu požiūriu vertinant konstitucinės kontrolės instituto raidą būtina atsižvelgti į oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) faktus. Būtent korekcijos ir parodo, kaip kartais nelengva apčiuopti teisės raidos kryptį. Tokie retrospektyviniai jurisprudencijos tyrimai prasmingi. Konstitucinis Teismas iš galimų interpretavimo variantų ne visada išsyk pasirenka patį perspektyviausią ilgalaikės perspektyvos požiūriu. Aiškinant Konstituciją neužtenka matyti vien teisės dabartį. Konstitucija, kaip ilgalaikė teisė pagal prigimtį, kelia papildomus reikalavimus savo interpretavimui. Dviejų aspektų matymas yra dar vienas bruožas, skiriantis konstitucinę interpretaciją nuo ordinarinės teisės interpretacijos. O paaiškėjus, kad sprendimas buvo kiek vienpusiškas, būtina atkurti konstitucinės dabarties ir ateities pusiausvyrą. Tai daroma koreguojant oficialiąją konstitucinę doktriną.

Konstitucinės jurisprudencijos tęstinumas – pagrindinė jurisprudencinės teisės raidos taisyklė. Jurisprudencijos koregavimas – tik išimtis. Todėl teismai, formuluodami korekcijų priimtinumo kriterijus, tikisi, kad jų taikymas neleis atsirasti atsitiktiniams, savavališkiems nukrypimams. Nustatant oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijas pateisinančias sąlygas, bandoma užkirsti kelią tokiai teisinei kūrybai, kurios rezultatas būtų konstitucinę sistemą ardanti anomalija. Tokios sąlygos yra konstitucinės sistemos savisaugos priemonė.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo sąlygų nustatymas – reakcija į galimas grėsmes. Konstitucinio Teismo teisėjai negali nejausti pačios jurisprudencinės teisės prigimtyje glūdinčios grėsmės. Laiku pakeista konstitucinės sistemos plėtotės kryptis, jurisprudenciniai „zigzagai“ – grėsmė teisiniam nuoseklumui ir saugumui. Tokiais veiksmai galima sumenkinti ir pačios Konstitucijos kaip aukščiausios teisinės tvarkos autoritetą.

Modernių konstitucijų kūrėjams teisės sistemoje rūpi užtikrinti konstitucijos viršenybę, todėl konstitucijoje įtvirtinama konstitucinė kontrolė. Konstitucinė kontrolė neatsiejama nuo konstitucijos aiškinimo. Konstitucinių teismų jurisprudencijoje susidaro platus oficialių ir visiems privalomų konstitucijos išaiškinimų klodas. Konstitucinių teismų teisėjams rūpi apsaugoti išplėtotą jurisprudencinę sistemą, užtikrinti jos formavimo nuoseklumą. Jurisprudencijos korekcijų oficialioji doktrina irgi padeda siekti šio tikslo.

Konstitucinės oficialiosios doktrinos reinterpretavimo, kai ji koreguojama, doktrina – apsauga nuo teismo vidinės savivalės. Apsauga nuo norinčių iš naujo perrašyti tai, kas jau buvo suformuota ankstesnėje jurisprudencijoje, kitaip aiškinti tai, kas jau buvo išaiškinta anksčiau, tik kitų teisėjų. Korekcijų doktrina traktuojama kaip užkarda arogantiškiems teiginiams apie visišką teisėjų laisvę teikti kokią tik nori prasmę konstitucinėms nuostatoms.

Todėl ir reikalinga oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų doktrina, pripažįstanti tokių korekcijų galimybę, bet laikantis paties Konstitucinio Teismo iš Konstitucijos atskleistų sąlygų. Teismas, nubrėžęs koregavimo sąlygas, pats privalo jų laikytis. Kitaip tokia doktrina būtų beprasmė.

Tie reinterpretavimo (koregavimo) barjerai ar kriterijai nustatomi įvairiomis teisinėmis technikomis. Svarbiausia, kad visais atvejais pabrėžiamas objektyvus korekcijos būtinumas, svarba nustatyti jos teisinį pagrįstumą. M. Fromont, analizuodamas konstitucinę kontrolę Vokietijoje, nurodo, kad Federalinis Konstitucinis Teismas gali modifikuoti savo jurisprudenciją tik išdėstęs argumentus, pateisinančius tokį pakeitimą[56].

Teismo sprendimas visada turi būti motyvuotas. Pažymima, kad konstitucinės justicijos institucijų sprendimų motyvavimo laipsnis apskritai yra ypač didelis[57]. Galima teigti, kad jurisprudencijos koregavimui pagrįsti būtina nustatyti dar griežtesnius reikalavimus, suformuluoti svarbiausius jų kriterijus.

„Taip, pavyzdžiui, JAV Aukščiausiasis Teismas numatė nemažai kriterijų, kurie jam leidžia nustatyti siekiamo pakeitimo kainos ir teikiamų pranašumų pusiausvyrą.“[58] Senoji ir naujoji jurisprudencijos turi būti kruopščiai įvertintos laikantis šių reikalavimų. Išvada dėl jurisprudencijos pakeitimo galima tik pasvėrus visus interesus, atlikus visų jo pranašumų ir nepageidaujamų padarinių suvestinę ir tik tuo atveju, kai argumentai už keitimą akivaizdžiai nusveria.

Teisininkai praktikai pabrėžia, kad sukūrus naują precedentą visada atsiranda pareiga patikrinti, ar teisingesnės taisyklės pranašumai viršys žalą, kilusią dėl žlugusių lūkesčių. Teisėjų pasirinkimas turi būti racionalus – tik tuo atveju, kai privalumai aiškiai nusvers žalą, jie turi rinktis naujovę. Pusiausvyros ar neaiškumo atveju prioritetas teikiamas stabilumui.

Kas skatina teisėjus koreguoti ankstesnę jurisprudencijos kryptį? Kodėl jie keičia konkrečių konstitucinių nuostatų aiškinimą? Ir ar tokios korekcijos – netikėtos, ar jas galima numatyti?

Oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo *paskatų* šaltinis vienas – socialinė tikrovė: iš esmės pasikeitęs bendras visuomenės būvis, pakitę santykiai, kitas teisinės sąmonės lygis. Kita vertus, konkrečią korekciją nulemia tam tikri postūmiai. Kas gali pastūmėti teisėjus koreguoti jų pačių suformuotą Konstitucijos nuostatų turinio ir prasmės sampratą?

Vienais atvejais tokia paskata – Konstitucijos pataisos. Šiuo atveju oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo Konstitucinio Teismo teisėjus verčia imtis išvestinis steigiamosios valdžios sprendimas.

Galimi ir iš kitur sklindantys postūmiai. Tai įvairių teisinių erdvių, darančių įtaką nacionalinių konstitucinių teisėjų apsisprendimui, poveikis.

---

[56] Žr. FROMONT, M. Les revirements de jurisprudence de la Cour constitutionnelle fédérale d'Allemagne. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, 2006, Nr. 20, p. 110 (M. Fromont remiasi V. Zippelius/Würtenberger, Deutsches Staatsrecht, 51e éd., Munich, p. 61).

[57] MASTOR, V. Essai sur la motivation des décisions de justice. Pour une lecture simplifiée des décisions des Cours constitutionnelles. *Annuaire International de Justice Constitutionnelle*, t. XV, 1999, Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 2000, p. 40.

[58] DI MANO, Th. Les revirements de jurisprudence du juge constitutionnel. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, 2006, Nr. 20, p.103.

Pirma tokia erdvė – Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Jeigu pasikeitė kokios nors šio teismo taikomos konvencijoje (analogiškos teisės, įtvirtintos ir Europos šalių konstitucijose) nustatytos pagrindinės teisės samprata, jei ji papildyta naujais elementais ar nustatyta nauja šios teisės ir kitų teisių pusiausvyra, didelė tikimybė, kad ir konstituciniai teismai koreguos ankstesnę jurisprudenciją. Europos Žmogaus Teisių Teismo autoritetas, pagarba europiniams žmogaus teisių standartams skatina nacionalinius konstitucinius teismus neatsilikti.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas – dar vienas naujų teisinių sprendimų paieškos iniciatorius. Nacionalinės ir Europos Sąjungos teisinių sistemų sandūroje neišvengiamas abipusis poveikis. Nacionaliniai konstituciniai teismai nelinkę konfliktuoti ir dažniausiai savo doktriną formuoja atsižvelgdami į Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Taip šios novacijos persikelia į nacionalinę teisinę erdvę ir kartais virsta oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijomis.

Kitų šalių (ypač Europos) konstitucinės jurisprudencijos poveikis taip pat gali lemti nacionalinės jurisprudencijos pokyčius. Lietuvos konstitucinė sistema – europinės teisinės civilizacijos reiškinys. Todėl suprantamas noras žengti su visais koja kojon, perimti kitų šalių konstitucinės justicijos patirtį. Europos konstituciniame pasaulyje neretos „grandininės reakcijos“, kai kokią nors, tarkime, VFR ar Italijos, konstitucinės jurisprudencijos naujovę perima kitų šalių konstituciniai teismai, kartais ir koreguodami savo ankstesnę jurisprudenciją.

Kitų nacionalinių teismų sprendimai, įtikinantys Konstitucinį Teismą, taip pat gali būti postūmis keisti konstitucinę jurisprudenciją.

Pagaliau neturime pamiršti ir mokslinės doktrinos poveikio. Teisinės minties erdvėje sklindančios naujos idėjos kartais atkeliauja kaip paskata koreguoti ankstesnius teismo sprendimus.

Doktrinas kuria žmonės. Lietuvos konstitucinėje sistemoje, ypač kol nebuvo teisėjo atskirosios nuomonės instituto, buvo sunku (tiksliau – neįmanoma, jeigu neinama spėjimų keliu) nustatyti konkrečių siūlymų autorius, žinoti ne tik sprendimą palaikančių, bet ir jiems oponuojančių pusių argumentus. Atskiroji nuomonė bent jau teisės mokslininkams teikia vertingos informacijos apie teismo pasitarimuose vykusią diskusiją, joje iškeltas alternatyvas. Be to, turime nepamiršti, kad konstitucinių teismų teisėjai neretai yra ir teisės mokslininkai, jų rašinių analizė taip pat gali padėti rasti naujo požiūrio ištakas.

Impulsai savaime nereiškia oficialiosios konstitucinės doktrinos pokyčių. Korekcija konkrečiu impulsu virsta tik tuomet, kai Teismas įsitikina, kad toks konstitucijos nuostatų aiškinimo pokytis yra būtinas, kad jis yra konstituciškai pagrindžiamas ir pateisinamas.

V.6. Konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, doktrinos argumentacija ir pagrindiniai elementai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuota išplėtota konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, doktrina. Teismo pasirinktas argumentavimo kelias ir pagrindiniai konstitucinės doktrinos elementai verti aptarimo.

Minėtos argumentavimo grandinės siekis – konstituciškai pagrįsti Konstitucinio Teismo teisinę galimybę, esant tam tikroms aplinkybėms ir siekiant tam tikrų tikslų, imtis oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo. Toks pagrindimas susijęs su Konstitucijos kaip gyvos veikiančios teisės poveikio stiprinimu, konstitucinių vertybių didesne apsauga.

Konstitucinis Teismas savo įgaliojimų imtis konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, pagrindimą pradeda nuostata, kad Konstitucinis Teismas – vienintelė institucija, turinti įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją. Tik šis Teismas kaip oficialus Konstitucijos aiškintojas vienintelis gali formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną.

Pastaroji išvada – tarsi tiltas pereinant prie jurisprudencinės konstitucijos sampratos, prie Teismo nutarimuose ir sprendimuose konstitucinių nuostatų pavertimo principais ir normomis, prie nuostatos, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje yra „*inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė, ar tiesiogiai nurodoma, koks Konstitucijos nuostatų aiškinimas yra negalimas“[59]. Konstitucinis Teismas pabrėžė savo aktuose formuojamos *oficialiosios konstitucinės doktrinos privalomumą* (ši doktrina savo turiniu saisto ir teisę kuriančias bei jas taikančias institucijas, taip pat teismus; taikydami Konstituciją šie subjektai, įskaitant teismus, privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos ir negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas). Taip Konstitucinis Teismas neatsiejamai sujungė konstitucinį aktą ir jį aiškinančią jurisprudenciją į vieną visiems privalomą visumą.

Toliau Konstitucinis Teismas sutelkė dėmesį būtent į jurisprudencinę Konstitucijos dalį. Teismas pažymėjo, kad jis, vykdydamas konstitucinę kontrolę, plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose ar sprendimuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus, kad oficialioji konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu yra formuojama ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“, kad konstitucinėje jurisprudencijoje atskleisti oficialiosios konstitucinės doktrinos elementai papildomi naujais.

[59] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos formavimas yra ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, kuris yra nenutraukiamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas. Tą lemia Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės prigimtis. Teismas priminė, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų[60], kad formuluojant vis naujas oficialias konstitucines doktrinines nuostatas atskleidžiama Konstitucijoje – aukščiausiosios teisės akte – įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė.

Kadangi oficialioji konstitucinė doktrina (ir kaip visuma, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) yra formuojama laipsniškai ir nuosekliai, papildant naujais elementais, Konstitucinio Teismo manymu, dėl to „apskritai nėra neįmanoma, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tam tikru metu (ypač Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje) būtų ir tokių oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų, kurios sugretintos, bet vertinamos atsietai nuo viso oficialaus konstitucinio doktrininio konteksto gali būti traktuojamos kaip konkuruojančios. Jeigu Konstitucijos tekstas nepakinta, minėta tikra ar tariama šių oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų konkurencija yra pašalinama toliau aiškinant ir plėtojant Konstitucijos nuostatų sampratą, šių nuostatų pagrindu jau suformuluotas oficialias konstitucines doktrinines nuostatas."

Minėti argumentai logiškai vedė prie tokios išvados: „Konstitucijos nuostatų sampratos, šių nuostatų pagrindu suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų tolesnis aiškinimas ir plėtojimas naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose tam tikromis aplinkybėmis gali suponuoti ne tik naujų, toms konstitucinės justicijos byloms tirti būtinų konstitucinio teisinio reguliavimo aspektų atskleidimą ir ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymą naujais elementais (fragmentais), bet ir anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimą, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama"[61]. Taip suformuota oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, samprata ir nutiestas kelias į oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimo (koregavimo) reikšmės teisės raidoje pripažinimą.

Šiai oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, konstitucinėje jurisprudencijoje atskleistai sampratai būdingi tokie elementai: a) toks reinterpretavimas (koregavimas) galimas tik esant tam tikroms aplinkybėms; b) reinterpretavimas (koregavimas) skiriasi nuo Konstitucijos nuostatų sampratos papildymo naujais elementais (fragmentais) savo poveikio laipsniu buvusiai Konstitucijos nuostatų sampratai (t. y. oficialioji konstitucinė doktrina *kaip tokia* turi būti pakoreguojama).

Oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija. Konstitucinis Teismas šią išvadą pagrindė tuo, kad tik jis vienas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, taip pat

[60] Priminimas grindžiamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimais.

[61] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

teismai, taikydami Konstituciją turi besąlygiškai laikytis konstitucinėje jurisprudencijoje nurodytų išaiškinimų. Logiška, kad tokie pat reikalavimai taikomi ir konstitucinei reinterpretacijai (korekcijai).

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas, kai ši doktrina koreguojama, sietinas su: a) Konstitucijos pataisomis; b) iš Konstitucijos kylančiu būtinumu nukrypti nuo esamo Konstitucijos aiškinimo precedento ir sukurti naują (t. y. tais atvejais, kai nepadaryta Konstitucijos pataisų, dėl kurių tam tikras oficialias konstitucines doktrinines nuostatas būtina reinterpretuoti).

Pirmuoju atveju, kuriam keliamus reikalavimus esame aptarę šio skyriaus 5 poskyryje, kalbama apie oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretaciją, kai oficialioji konstitucinė doktrina koreguojama, kuri yra ar gali būti būtina tais atvejais, kai padaromos Konstitucijos pataisos.

Antruoju atveju turimos mintyje reinterpretacijos, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, kurios nesusijusios su Konstitucijos pataisomis, tačiau galimos tik todėl, kad iš Konstitucijos kyla būtinumas nukrypti nuo esamo precedento ir sukurti naują.

Konstitucinis Teismas, imdamasis tokios iniciatyvos, nėra visiškai laisvas, jį saisto jo paties sukurti precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentus pagrindžianti oficialioji konstitucinė doktrina. Konstitucinis Teismas privalo remtis savo suformuota oficialiąja konstitucine doktrina, taip užtikrindamas konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą. Konstitucinės jurisprudencijos korekcijos galimos tik griežtai laikantis tam tikrų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų.

Konstitucinėje jurisprudencijoje išdėstyti pagrindiniai konstitucinių nuostatų reinterpretavimo, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama, doktrinos elementai, kuriais iš esmės apibrėžiamos Teismo veikimo galimybių ribos. Pirmiausia Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime pabrėžė jurisprudencijos reinterpretavimo (koregavimo) *bendrus reikalavimus* ir nustatė, kad jurisprudenciją reinterpretuoti (koreguoti) galima tik tais atvejais, kai tai yra: a) *neišvengiamai, objektyviai būtina*, b) *konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama*.

Konstitucinis Teismas specialiai pažymėjo, kad jei šių aplinkybių nėra, – joks oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas taip, kad oficialioji konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, negalimas. Kitokie veiksniai (įvardyti „atsitiktiniais (teisės atžvilgiu) veiksniais“), tarp jų Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas, negali lemti tokių oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų.

Konstitucinio Teismo nutarime pažymėta, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimą (koregavimą) gali lemti tik tokios aplinkybės: būtinumas didinti galimybes įgyvendinti asmenų prigimtines bei įgytąsias teises ir teisėtus interesus; būtinumas labiau apginti, apsaugoti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes; poreikis sudaryti palankesnes sąlygas įgyvendinti Konstitucijoje deklaruotus lietuvių tautos siekius, kuriais grindžiama pati Konstitucija; būtinumas plėsti konstitucinės kontrolės šalyje galimybes, idant būtų garantuojamas konstitucinis teisingumas, už-

tikrinta, kad nė vienas teisės aktas (jo dalis), prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktams, neturėtų imuniteto būti pašalintas iš teisės sistemos.

Konstitucinio Teismo išdėstytų aplinkybių sąrašas nėra baigtinis, tačiau išvardyti pavyzdžiai leidžia suprasti, kokios aplinkybės pateisintų oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijas.

Konstitucinis Teismas, siekdamas kuo tiksliau apibrėžti aplinkybes, kurios pateisintų oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijas, kartu nurodė, ir kokios oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijos yra negalimos ir konstituciškai neleistinos. Tai atvejai, kai pakeičiama Konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema; paneigiamas konstitucinių vertybių suderinamumas; sumažinamos Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijos; paneigiama Konstitucijos, kaip vientiso akto, darnios sistemos samprata; sumažinamos Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisių ir laisvių garantijos; pakeičiamas Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo modelis.

Taigi Teismas tokiais oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) vertinimo kriterijais tarsi nustatė šios doktrinos įgyvendinimo dvigubą apsaugą nuo galimų grėsmių (nustatydamas, kada pagal Konstituciją galimas koregavimas ir kada jis neleistinas).

Dar viena Konstitucinio Teismo nustatyta pareiga sau: kiekvienas tokios oficialiosios konstitucinės doktrinos *reinterpretavimo (koregavimo) atvejis turi būti deramai, t. y. aiškiai ir racionaliai, argumentuojamas* tam tikrame Konstitucinio Teismo akte.

Regis, galėtume teigti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suvaržė savo iniciatyvą imtis oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų: pirmiausia jis nustatė reinterpretavimo (koregavimo) bendrus reikalavimus, t. y. būtinumą išsiaiškinti, ar korekcijos yra neišvengiamos, objektyviai būtinos, konstituciškai pagrindžiamos ir pateisinamos, suformavo konstitucinių kriterijų sistemą, pagal kurią galima spręsti, ar oficialiosios konstitucinės doktrinos koks nors reinterpretavimas (koregavimas) yra galimas, ar ne. Kartu jis mokslinei doktrinai suteikė ir kriterijus vertinant jo paties veiklą šioje srityje. Būtent teisinės minties vertinimams tektų esminė reikšmė formuojant Teismo veiklos sėkmingumo ar nesėkmingumo suvokimą.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas) – vienas iš Konstitucijos gyvybingumo, jos sugebėjimo prisitaikyti besikeičiančioje tikrovėje užtikrinimo būdų. Kartu nepamirškime ir jurisprudencijos tęstinumo svarbos. Ir čia iškyla pirmoji koregavimo padarinių problema. Konstitucinis Teismas iš esmės vykdo kontrolę *a posteriori* (tik tarptautinių sutarčių konstitucingumas gali būti tikrinamas ir *a priori* kontrolės forma). Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas, kai daromos jos korekcijos, reiškia, kad remiantis ankstesne Konstitucijos nuostatų samprata jau buvo išspręstos konstitucinės bylos, t. y. ginčijamo įstatymo ar kito teisės akto normų konstitucingumas buvo įvertintas pagal atitiktį kiek kitaip suprantamoms konstitucinėms nuostatoms. Teisėkūros subjektai, žinodami ankstesnę doktriną, atsižvelgdami į ją, priėmė teisės aktus. Ar neatsitiks taip, kad vadovaujantis nauja tam tikrų konstitucinių nuostatų samprata tokie aktai bus pripažinti antikonstituciniais? Ar oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijos turi atgalinį poveikį? Kartu iškyla ir pasitikėjimo oficialiąja konstitucine doktrina klausimas. Teisėkūros

subjektai, žinodami, kad Teismas, esant tam tikroms aplinkybėms, gali koreguoti oficialiąją konstitucinę doktriną, gali aiškinti, kad jie nežino, ar ta tam tikrų konstitucinių nuostatų samprata išliks, ar pasikeis. Jeigu taip, tai galima pradėti spekuliacijas, kad neaišku, kuo vadovautis. Kaip užtikrinti, kad visiems teisėkūros, teisės taikymo subjektams privaloma oficialiąja konstitucine doktrina nebūtų abejojama?

Paradoksas, bet daugelį minėtų baimių išsklaido būtent korekcijų oficialioji konstitucinė doktrina, aiškiai apibrėždama konstitucinių nuostatų interpretavimo korekcijų sąlygas. Esant tokioms sąlygoms, oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų tikrai bus ne daugiau nei pačios Konstitucijos kaip teisės akto pataisų. Konstitucinio Teismo praktika tai patvirtina.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) koncepcija stokotų nuoseklumo, jei Konstitucinis Teismas nebūtų pateikęs savo nuomonės apie tokį reinterpretavimą (koregavimą). Suformuluota lakoniška doktrinos nuostata: „Oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, taip pat ir toks, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, reiškia *inter alia* tai, kad ateityje konstitucinės justicijos bylos Konstituciniame Teisme turės būti nagrinėjamos ir atitinkami sprendimai turės būti priimami vadovaujantis šia reinterpretuota (pakoreguota) oficialia konstitucine doktrina.“[62] Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijos negali būti ir nėra pagrindas peržiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta byla, ar jų argumentavimą.

Tai pagrindinė korekcijų poveikio taisyklė. Žinoma, jeigu ateityje kokioje nors konstitucinės justicijos byloje iškiltų tokių korekcijų poveikio konkrečiai teisinei situacijai klausimas, minėta doktrinos nuostata galėtų būti toliau detalizuota ir papildyta naujais fragmentais. Tai įprastas oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo būdas.

Galima paminėti ne vieną nutarimą ar sprendimą, kuriuose Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo teiginiai pakartoti ar papildyti. Minėta, kad 2006 m. kovo 28 d. nutarimą galime laikyti „sprendimu švyturiu“. Nutarimus ir sprendimus, kuriuos aptarsime, tiktų laikyti apie tą „sprendimą švyturį“ suformuoto jurisprudencinio bloko dalimis.

Štai Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas[63], kuriame glaustai priminta ši doktrina. Pagrindinės oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimo ir jos reinterpretavimo (koregavimo) tezės pakartotos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime[64]. Išskirtinas savo reikšme Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas[65], kuriame pabrėžta, kad Konstitucinis Teismas šioje srityje nėra visiškai laisvas, kad jį saisto jo paties sukurti precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentus pagrindžianti oficialioji konstitucinė doktrina. Nutarime pasisakyta dėl teismo

---

62 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 28 d. nutarimo (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292) motyvuojamosios dalies II skyriaus 14 punktą.

63 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymas 2006, Nr. 1370).

64 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 127-4849.

65 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 110-4511.

precedento kaip teisės šaltinio neabsoliutumo. „Teismo precedento kaip teisės šaltinio neabsoliutumo kontekste ypač svarbu tai, kad oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama galimybė juos keisti, kai tai objektyviai būtina, konstituciškai pateisinama. Tas objektyvus būtinumas ir konstitucinis pateisinimas siejamas su dviem sąlygomis: 1) būtinumu labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes; 2) būtinumu motyvuoti nesivadovavimą esamu precedentu ir naujo precedento sukūrimą."[66]

Mūsų nagrinėjamos doktrinos fragmentų rasime ir Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarime[67] ar 2007 m. lapkričio 13 d. sprendime[68]. Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime[69] vėl regime teiginius apie konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą ir oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimą (koregavimą). Dar vienas doktrinos tolesnio įtvirtinimo atvejis – Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimas, kuriame nustatyta, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas savaime negali būti konstitucinis pagrindas reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną. Taigi turime ne vieną nutarimą, bet jau ištisą teisinių sprendimų masyvą, patvirtinantį suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos sėkmingą įsitvirtinimą. Galima kalbėti apie stabilios konstrukcijos jurisprudencinio bloko suformavimą.

V.7. Tolesnis reinterpretavimo (koregavimo) doktrinos „šlifavimas"

Konstituciniam Teismui, suformavusiam oficialiąją konstitucinę reinterpretavimo (koregavimo) doktriną sutvirtinantį jurisprudencinį bloką, teko imtis vadinamojo oficialiosios doktrinos teisinio „šlifavimo", t. y. neapsieita be sprendimų, kuriuose dominuoja ne pagrindinių doktrinos konstrukcijų, bet vieno ar kito jos aspekto atskleidimas ar paryškinimas, jai būdingų problemų išsprendimo paaiškinimas. Tai tarsi papildomi potėpiai iš esmės jau aiškiame paveiksle, be kurių visumos vaizdas būtų skurdesnis.

Vienas iš tokių oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) koncepciją „šlifuojančių" sprendimų (Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas) buvo susijęs su klausimu, *ar Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas savaime yra konstitucinis pagrindas reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną*. Šis nutarimas kartu yra ir Konstitucinio Teismo santykių su tarptautiniais teismais vieno iš aspektų išaiškinimas.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime suformulavo asmens, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją ar sulaužiusio priesaiką, negalėjimo užimti pareigas, kurių ėjimo pradžia susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu, oficialiąją konstitucinę doktriną.

---

66 KŪRIS, 4 išnaša, p. 141.

67 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

68 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 118-4830.

69 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 105-5330.

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2011 m. sausio 6 d. sprendime byloje *Paksas prieš Lietuvą* konstatavo, kad teisinis reguliavimas, draudžiantis R. Paksui būti renkamam į Seimą, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnio požiūriu yra neproporcingas.

Po tokio Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo Lietuvos Respublikai pagal jos prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus iškilo pareiga asmens teisės būti renkamam parlamento nariu požiūriu atkurti situaciją, buvusią iki Europos Žmogaus Teisių Teismo pripažinto pažeidimo. Seimas, siekdamas įgyvendinti tokį sprendimą, Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje (2012 m. kovo 22 d. redakcija) nustatė, kad minėtas draudimas asmeniui taikomas, jeigu nuo sprendimo pašalinti jį iš užimamų pareigų ar panaikinti jo Seimo nario mandatą įsigaliojimo dienos nepraėjo ketveri metai.

Šių įstatymų nuostatų konstitucingumo klausimas atsidūrė Konstituciniame Teisme. Net ir ne teisininkams buvo akivaizdu, kad minėtos įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucinio Teismo atskleistai priesaikos instituto sampratai ir šios priesaikos pažeidimo teisiniams padariniams. Ne mažiau aišku buvo ir tai, kad paprasčiausias būdas išvengti konstitucinėje jurisprudencijoje atskleistų Konstitucijos reikalavimų ir įstatyminio reguliavimo, padaryto siekiant užtikrinti tarptautinių įsipareigojimų vykdymą, kolizijos būtų oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas, ją pakoreguojant taip, kad būtų galima įgyvendinti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą. Beliko laukti tik Teismo apsisprendimo.

Prieš imdamasis vertinimo Konstitucinis Teismas 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime prisiminė savo suformuotą doktriną: Teismą saisto oficialioji konstitucinė doktrina, jis privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), oficialioji konstitucinė doktrina gali būti reinterpretuojama taip, kad ji būtų pakoreguota, jeigu tai neišvengiama, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kas gali lemti būtinybę koreguoti oficialiąją konstitucinę doktriną (pavyzdžiui, stiprinti prigimtinių ir įgytųjų teisių apsaugą). Kartu nurodyta, kad „oficialiosios konstitucinės doktrinos (jos nuostatų) reinterpretuoti taip, kad ji būtų pakoreguota, yra negalima, konstituciškai neleistina, jeigu tuomet pakeičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistema, sumažinamos Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijos, paneigiama Konstitucijos, kaip vientiso akto, darnios sistemos, samprata, sumažinamos Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisių ir laisvių garantijos, pakeičiamas Konstitucijoje nustatytas valdžių padalijimo modelis. Kiekvienas tokio oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo, kai ji pakoreguojama, atvejis turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamame Konstitucinio Teismo akte (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimai, 2007 m. spalio 24 d. nutarimas)“[70].

Taigi ant vienos vertinimų lėkštės atsidūrė argumentai dėl apkaltos konstitucinės sampratos, dėl Respublikos Prezidento priesaikos konstitucinės reikšmės, dėl konstitucinių apkaltos, priesaikos ir rinkimų teisės institutų glaudžios tarpusavio

[70] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 105-5330.

sąsajos ir integruotumo, dėl asmens, kuris negali prisiekti, rinkimo Seimo nariu beprasmiškumo. O ant kitos lėkštės – argumentai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų, dėl mūsų valstybės pareigos garantuoti kiekvienam jos jurisdikcijai priklausančiam asmeniui Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintas teises ir laisves, taip pat pareigos vykdyti galutinius Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, dėl valstybei tenkančios atsakomybės už Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos protokolų įgyvendinimą ir t. t.

Kartu Teismas prisiminė, kad valstybės turi diskreciją pasirinkti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos protokolų, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų įgyvendinimo būdus ir priemones, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija nepakeičia Konstitucinio Teismo įgaliojimų oficialiai aiškinti Konstituciją, kad jei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos konkuruoja su Konstitucija, taikymo atžvilgiu jos neturi pirmumo. Lietuvos Respublikos teisės sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Konstitucinio Teismo atliktos konstitucinės analizės rezultatas: konstituciniai apkaltos, priesaikos ir rinkimų teisės institutai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir integruoti; pakeitus bet kurį iš šių institutų elementų būtų pakeistas ir kitų susijusių institutų turinys, t. y. visuose minėtuose konstituciniuose institutuose įtvirtintų vertybių sistema. Taigi, Konstitucinio Teismo nuomone, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas „pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną (jos nuostatas), jeigu tokia reinterpretacija, kai nėra atitinkamų Konstitucijos pataisų, iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą (*inter alia* konstitucinių institutų – apkaltos, priesaikos ir rinkimų teisės – integruotumą), taip pat pažeistų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą, sumažintų Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas“[71].

Kita vertus, Teismas priminė, kad pagarba tarptautinei teisei, prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir principui *pacta sunt servanda*), yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Vadovautis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis Lietuvos Respublika privalo ir pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį. Būtent iš Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalies Lietuvos Respublikai kyla pareiga pašalinti minėtą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnio nuostatų nesuderinamumą su Konstitucijos nuostatomis. Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad, kaip minėta, Lietuvos teisės

[71] *Ibid.*

sistema grindžiama Konstitucijos viršenybės principu, nustatė, kad vienintelis būdas pašalinti šį nesuderinamumą – priimti atitinkamą Konstitucijos pataisą (ar pataisas)[72].

Vidines diskusijas, siūlomas bylos sprendimo alternatyvas atskleidžia dviejų Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės[73]. Teismui siūlyta apsispręsti dėl konstitucinės jurisprudencijos kaitos, siekiant užtikrinti Konstitucinio Teismo ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aiškinimo dėl žmogaus teisių ir laisvių sampratos darną (net pabrėžiant Konstitucijos viršenybės principą), rasti atsakymą dėl teiginio, kad Konstitucijos pataisa nėra vienintelis būdas įgyvendinti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą, grindžiant tokią poziciją tuo, kad Konstitucinis Teismas negali suformuluoti tokio asmens teisių aiškinimo, kuris kertasi su Europos Žmogaus Teisių Teismo aiškinimu (pabrėžiant, kad nacionalinę teisę reikia aiškinti tarptautinei teisei draugišku būdu). Taigi analizuojantiems sprendimą pateikti ir kontrargumentai, leidžiantys suprasti tikrąjį teisėjų vidinės diskusijos turinį.

Konstitucinio Teismo sprendime prieita prie išvados, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas pats savaime negali būti reinterpretacija, pakoreguojant oficialiąją konstitucinę doktriną, tos pačios pozicijos turėtų būti laikomasi ir dėl kitų tarptautinių teismų sprendimų. Reinterpretacija galima tik jei yra visos konstitucinėje jurisprudencijoje atskleistos reinterpravimo sąlygos, jei nėra konstitucinių kliūčių tokiam Konstitucijos aiškinimo pokyčiui.

Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas, kurio ne viena interpretacinė nuostata tiesiogiai susijusi su kiek ankstesniu 2014 m. sausio 28 d. nutarimu[74], yra įdomus tuo, kad verčia diskutuoti ne tik dėl to, kas jame parašyta, bet ir dėl to, kas neparašyta (t. y. šiuo atveju pirmiausia dėl to, kad nenurodyta, jog susiduriame su oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimu (koregavimu)).

Mokslinės doktrinos atstovai, lygindami Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. ir 2014 m. liepos 11 d. nutarimus, kuriuose suformuota oficialioji Konstitucijos pataisų materialinių apribojimų doktrina, netruko pastebėti šių nutarimų teiginių

---

[72] Konstitucinis Teismas 2016 m. gruodžio 22 d. nutarime (byloje dėl Seimo nutarimo, kuriuo pritarta Seimo laikinosios komisijos išvadai dėl R. Pakso pilietinių ir politinių teisių atkūrimo, išvados konstitucingumo) vėl pabrėžė, „kad tiek pašalinti Konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnio nuostatų tiek, kiek jos suponuoja Lietuvos Respublikos tarptautinį įsipareigojimą garantuoti asmens, kurio Seimo nario mandatas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą buvo panaikintas apkaltos proceso tvarka, taip pat asmens, kuris už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš Prezidento, Konstitucinio Teismo pirmininko ir teisėjo, Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir teisėjo, Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjo pareigų, teisę būti išrinktam Seimo nariu, nesuderinamumą su Konstitucija, tiek įgyvendinti su tuo susijusį EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimą įmanoma vieninteliu Konstitucinio Teismo oficialiojoje doktrinoje nurodytu būdu – keičiant su tuo susijusias Konstitucijos nuostatas. Joks kitas būdas (*inter alia* įstatymų, kitų teisės aktų priėmimas ar keitimas) pagal Konstituciją nėra galimas“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimas. TAR, 2016-12-23, Nr. 29337).

[73] Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimo, žr. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone1.pdf.* Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimo, žr. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone2.pdf.*

[74] Šiuos nutarimus tiktų laikyti vieną jurisprudencinį bloką sudarančiais nutarimais.

tam tikrų „nelygumų“[75] ar kritiškai vertinti kai kuriuos jų aspektus[76]. Teismas, tiesiai įvardijęs, kaip jis pats kvalifikuoja savo padarytus pokyčius oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, būtų išvengęs papildomos diskusijos dėl šių daugeliu požiūrių konstitucinės teisės raidai reikšmingų nutarimų.

Prisiminkime, kad 2014 m. sausio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „pagal Konstituciją negali būti daromos tokios Konstitucijos pataisos, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, *išskyrus atvejį*, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis“[77] [išskirta autoriaus].

Tokia formuluotė reikštų, kad draudimas daryti nėra absoliutus, nes toks keitimas galimas, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis. Tiesa, kita vertus, tame pačiame nutarime buvo priminta, kad „Konstitucijos 1 straipsnyje yra įtvirtintos pamatinės konstitucinės vertybės – valstybės nepriklausomybė, demokratija ir respublika; jos yra neatskiriamai tarpusavyje susijusios ir sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, *todėl jokiomis aplinkybėmis negali būti paneigtos* (Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas)“[78] [išskirta autoriaus], kad tame sprendime pažymėta, jog žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas taip pat laikytinas pamatine konstitucine vertybe, neatskiriamai susijusia kitomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis (valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika), ir taip pat *negali būti paneigtas*. Kaip matome, tekstas nėra iki galo aiškus, netgi kiek prieštaringas.

2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas priminė, kad tarp 2014 m. sausio 24 d. nutarime išskirtų iš Konstitucijos kylančių materialiųjų apribojimų yra draudimas daryti tokias Konstitucijos pataisas, kuriomis būtų paneigta bent viena iš Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą sudarančių konstitucinių vertybių – valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, išskyrus atvejį, kai Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka būtų keičiamas Konstitucijos 1 straipsnis ir Konstitucinio įstatymo „Dėl Lietuvos valstybės“, kuris

[75] SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai? *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 219–222.

[76] ŠILEIKIS, E. Konstitucijos 25-mečio fenomenas: subrandinimo veiksniai ir iššūkiai. *Teisė*, 2018, Nr. 106, p. 19–20.

[77] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6.1 punkto trečioji pastraipa. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6.1 punkto pirmoji pastraipa. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta tvarka būtų keičiamas šio įstatymo 1 straipsnis. Ir tuoj pat, 5.3 punkte Konstitucinis Teismas pabrėžė, „kad prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl *net paisant minėtų iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę* [išskirta autoriaus]; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“[79].

Susiduriame su esminiu ankstesnės jurisprudencijos pakoregavimu, kurio, kai nutarimus skiria tik pusmečio laikas, nepastebėti negalima; tai verčia galvoti, ar toks „nepastebėjimas“ yra sąmoningas. Žinoma, tai tik vienas iš keleto galimų spėjimų, tuo labiau kad byloje nėra atskirųjų nuomonių, iš kurių būtų galima suprasti vidinių Teismo diskusijų temas ir kryptis. Taigi kodėl Teismas nebandė kvalifikuoti savo veiksmų? Paprasčiausiai manė, kad oficialiosios doktrinos korekcija yra visiškai akivaizdi ir ją pagrindžiantys argumentai aiškiai išdėstyti ir pakankami, kad neverta specialiai aiškinti, kokia teisine technika pasinaudota? O gal Teismas manė, atsižvelgdamas į tai, kad pirmajame nutarime yra numatytas draudimas paneigti pagrindines konstitucines vertybes, jog savo 2014 m. liepos 11 d. nutarime ne pakoregavo, o tik papildė oficialiąją doktriną baigiamąja išvada? Spėjimus palikime žurnalistikai. Teisinio aiškumo prioritetas visų pripažįstamas. Tuo labiau kad suvokiant nutarime padarytos išvados reikšmę Lietuvos konstitucinės sistemos sampratai, aiškinimo pokyčių rūšies neįvardijimo nelabai įmanoma pagrįsti.

Panašias pastabas galėtume pasakyti ir dėl 2014 m. liepos 11 d. nutarimo nuostatų apie pačios Tautos susisaistymą Konstitucija ir jos aukščiausios suverenios galios vykdymą tik laikantis Konstitucijos (taip pat konstitucinių pataisų srityje) palyginimo su pirmajam nutarimui būdingu Tautos suvereniteto pabrėžimu[80].

Dar vienas oficialiosios konstitucinės doktrinos „šlifavimo“ atvejis sietinas su atsakymu į klausimą, *ar aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus negalima koreguoti išdėstytos oficialiosios konstitucinės doktrinos ir tokių aktų aiškinimo negali lemti po jų priėmimo įvykę socialiniai ir demografiniai pokyčiai, politiniai tikslingumo argumentai?*

Šiuo požiūriu analizuotinas Konstitucinio Teismo 2017 m. spalio 20 d. sprendimas[81], kuriame aiškintos šio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nu-

[79] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo motyvuojamosios dalies I skyriaus 5.3 punktas.

[80] Tai, kad mokslinės doktrinos atstovai atidžiai seka Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir reaguoja į paaiškėjusias problemas, rodo konstitucinės teisėtyros brandą Lietuvoje.

[81] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. spalio 20 d. sprendimas. TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

tarimų, 2013 m. kovo 13 d. sprendimo nuostatos, pagal kurias Konstitucijos 12 straipsnio nuostata, jog asmuo gali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės pilietis tik atskirais įstatymo nustatytais atvejais, reiškia, kad tokie įstatymo nustatyti atvejai gali būti tik labai reti (atskiri), kad dvigubos pilietybės atvejai turi būti ypač reti – išimtiniai, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį dvigubos pilietybės atvejai būtų ne ypač retos išimtys, bet paplitęs reiškinys, taip pat 2013 m. kovo 13 d. sprendimo nuostata, kad, nepadarius Konstitucijos pataisų jos nustatyta tvarka, įstatymu negalima nustatyti, jog piliečiai, po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. išvykę iš Lietuvos Respublikos gyventi į kitas valstybes ir įgiję tų valstybių pilietybę, gali būti kartu Lietuvos Respublikos ir kitos valstybės piliečiai.

Seimas klausė Konstitucinio Teismo, ar, pasikeitus faktinėms aplinkybėms (t. y. Lietuva tapo ES ir NATO nare, labai daug Lietuvos Respublikos piliečių iš Lietuvos išvyko gyventi į kitas valstybes ir įgijo kitos valstybės pilietybę, padaugėjo į kitas valstybes išvykusių Lietuvos Respublikos piliečių santuokų su kitų valstybių piliečiais ir tokias santuokas sudariusiems asmenims gimę vaikai įgijo ir kitos valstybės pilietybę, Jungtinei Karalystei nutarus pasitraukti iš ES daug joje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių gali siekti tapti Jungtinės Karalystės piliečiais, o jais tapę netektų Lietuvos Respublikos pilietybės, ir kt.), pagal Konstituciją neatsirado prielaidų tokiam teisiniam reguliavimui, pagal kurį Lietuvos Respublikos piliečiai galėtų kartu būti ir ES ir (arba) NATO valstybių narių piliečiai.

Teismo sprendime pažymėta, kad pareiškėjo atstovas, teikdamas paaiškinimus Konstitucinio Teismo posėdyje, šį pareiškėjo prašymą siejo su poreikiu koreguoti Konstitucinio Teismo aktuose suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas ir nurodė, kad iš esmės pasikeitusios aplinkybės turėtų sudaryti prielaidas pakeisti ir aktualias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas.

Konstitucinio Teismo atsakyme svarbūs du dalykai. Vienas susijęs su Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo paskirtimi ir prasme. Konstitucinis Teismas 2017 m. spalio 20 d. sprendime pažymėjo, kad tokiu aiškinimu siekiama plačiau, išsamiau atskleisti tam tikrų nuostatų turinį, prasmę (to reikia siekiant deramai įvykdyti tą Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą), bet ne pakeisti minėtų nuostatų prasmę. Aiškindamas savo baigiamuosius aktus Konstitucinis Teismas jų neperžiūri, taip pat jis negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei buvo nuspręsta rezoliucinėje dalyje.

Minėtame Konstitucinio Teismo sprendime pabrėžta, kad *aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus oficialioji konstitucinė doktrina negali būti koreguojama ir kad baigiamųjų aktų aiškinimo negali lemti tam tikri po jų priėmimo įvykę socialiniai ir demografiniai pokyčiai, politinio tikslingumo argumentai*. Taigi Konstitucinis Teismas, aiškindamas minėtų nutarimų ir sprendimo nuostatas, negali šiuose aktuose suformuluotų oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų aiškinti kitaip, negali nukrypti nuo kitų šių aktų motyvuojamųjų ir rezoliucinių dalių nuostatų. Taigi oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimas „sietinas su naujų konstitucinės justicijos bylų nagri-

nėjimu ir naujų Konstitucinio Teismo precedentų sukūrimu, bet ne su Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų jo baigiamųjų aktų nuostatų aiškinimu“[82].

Antra, socialiniai ir demografiniai pokyčiai, taip pat politinio tikslingumo argumentai negali būti pagrindu koreguoti ir oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas. Todėl Seimo prašyme Konstituciniam Teismui nurodytos aplinkybės savaime negali pakeisti Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje nustatyto reguliavimo turinio. Konstitucinis Teismas priminė, kad pagal jo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimą ir 2013 m. kovo 13 d. sprendimą, jeigu įstatymų leidėjas vadovaujasi nuostata, kad dvigubos pilietybės nereikia riboti, jis pirmiausia turi imtis atitinkamų Konstitucijos nuostatų, tarp jų – 12 straipsnio, peržiūros ir tai daryti laikydamasis tos tvarkos, kuri nustatyta pačioje Konstitucijoje.

Tokių oficialiosios konstitucinės doktrinos „šlifavimo“ pavyzdžių (deja, kartais taip ir neįvardytų korekcijomis) rastume ir daugiau.

Jurisprudencinė teisė bene ryškiausia teisės kaip gyvo organizmo apraiška, jos kitimas užprogramuotas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad oficialioji konstitucinė doktrina yra formuojama laipsniškai ir nuosekliai, ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose atskleistus tos doktrinos elementus papildant naujais. Taigi oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimas – viena iš Konstitucinio Teismo misijų. Esminis dalykas įgyvendinant šią misiją – teisės tęstinumo užtikrinimas, kartu turint galimybę būtinais atvejais daryti reikiamas jurisprudencijos korekcijas. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas) – būtinas teismo darbo elementas. Imdamasis tokio darbo teismas privalo, kaip ir apskritai savo darbe, veikti atsargiai ir išmintingai.

Pavojų tęstinumui kelia ne jurisprudencijos korekcijos kaip tokios, bet chaotiškas, pernelyg dažnas jurisprudencijos kaitaliojimas. Tik neišvengiamai būtinas ir konstituciškai pagrįstas korekcijas galima laikyti stiprinančiomis konstitucingumo apsaugą, tik tokios korekcijos prisideda prie teisinės sistemos plėtros. Tai išimtinis teisinis instrumentas ir tik kaip toks jis suderinamas su konstitucinės jurisprudencijos nuosekliu plėtojimu.

Kritikuotinos savavališkos ar neteisiniais argumentais grįstos teisminės reinterpretacijos. Neatsitiktinai mūsų konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžta, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo negali lemti atsitiktiniai veiksniai, tarp jų – vien Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas.

Atkreipkite dėmesį į žodį „vien“. Jis reiškia, kad Teismo sudėties pasikeitimas negali lemti oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo). Tai suprantama, nes Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas – ne parlamento sudėties pasikeitimas po rinkimų. Politiniai pasikeitimai suponuoja ir politikos vektorių kaitą. Svarbu, kad būtų laikomasi Konstitucijos, o kokia politika (liberali, socialdemokratinė, konservatyvi ar kitokia) bus vykdoma, lems parlamentinė dauguma. Tačiau Konstitucinio Teismo sudėties pokyčių negalima lyginti su politinės institucijos sudėties pokyčiais. Teisėjai jokių politinių programų nevykdo. Kokios sudėties Teismas bebūtų, jam tenka

[82] ŽALIMAS, 4 išnaša, p. 286.

viena misija – užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Teismo sudėties pokyčiai neturi daryti įtakos konstitucinės kontrolės įgyvendinimui, kitaip Konstitucinis Teismas būtų ne teisminė, o politinė institucija. Pavojus nemenkas, tuo labiau kad lietuviškas politinis elitas konstitucinės jurisprudencijos raidos nėra linkęs suvokti kaip teisinės logikos diktuojamą procesą, bet daugiau kaip „valios apraišką ir rezultatą"[83]. Todėl mūsų teisėjams, kaip beje, ir bet kokio kito konstitucinio teismo teisėjams, būtinas siekis tiek vidaus diskusijose, tiek sprendimų tekstuose besąlygiškai išlikti teisinio argumentavimo srityje. Peržengus tas ribas nelieka teismo stiprybės.

Žinoma, kartais Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas susijęs su nauja teismine filosofija, nauju teisiniu požiūriu. Tai negali nedaryti įtakos jurisprudencijai. Didėja tikimybė, kad teisme ims dominuoti kiek kitokia konstitucinės teisės visumos, jos elementų samprata. Bet ir tokiu atveju turime suprasti, kad ne formalūs teismo sudėties pokyčiai, bet konstitucines permainas skatinančios teisės sampratos įsitvirtinimas lems oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimą, susijusį su konstitucinio aiškinimo korekcijomis.

Doktrininės permainas palaikančių teisėjų daugumos remiamų konstitucinės jurisprudencijos novacijų, taip pat reinterpretacinių, aprobavimui nemenką įtaką daro teismų pirmininkų pažiūros. Žinomiausi pavyzdžiai – J. Marshall, E. Warren, L. Sólyom ar A. Barak, su kurių vardais siejami teisminių permainų periodai. Žinoma, konstitucinių teismų pirmininkai – ne prezidentai ar politinių jėgų lyderiai ir jokių savo programų jie nevykdo. Kiekvienu atveju lemia tik pirmininko autoritetas, jo sugebėjimas įtikinti teisėjus.

Teismo ir politikos subjektų santykių pagrindai išplaukia iš Konstitucijos, konstitucinių reikalavimų besąlygiškai reikia laikytis. Politikos veikėjai nuolatos susiduria su politinio proceso aktualijomis ir yra linkę, progai pasitaikius, jas spręsdami pasinaudoti konstitucinės kontrolės institutu. Žinoma, tam tikrų subjektų Teismui pateikti prašymai patikrinti vieno ar kito įstatymo ar teisės akto konstitucingumą – įprastas dalykas. Svarbu, kad tokie prašymai grindžiami teisiniais motyvais. Atsakymai taip pat grindžiami Konstitucija. Atsargumas nepaneigia ieškojimų dvasios, ypač reikia būti itin atsargiam, kai Teismas kviečiamas keisti suformuotą jurisprudenciją, kai apeliuojama ne tiek teise, kiek svarbiais tautos ir valstybės interesais ar įvykusiais pokyčiais visuomenės gyvenime. Reikalinga Odisėjo išmintis, kad nebūtų pasiduota į visuomenės balsą apeliuojančių „politikos sirenų" gražioms giesmėms ir būtų išlikta teisinio tyrimo lauke. Nepriklausomas, nešališkas ir objektyvus bylos nagrinėjimas Konstituciniame Teisme – teisingo teisminio sprendimo sąlyga.

Kokiose srityse didesnė oficialiosios konstitucinės doktrinos korekcijų galimybė? Regis, dvi sritis galėtume išskirti. Pirmoji – nacionalinės konstitucinės sistemos ir ES teisės santykiai. Neišvengiamai teks plėtoti jų santykių koncepciją, o žinant ES teisinės sistemos sparčią raidą, galime preziumuoti ir vienos ar kitos korekcijos tikimybę. Antroji sritis – konstitucinių teisių apsauga. Pagrindinių teisių apsaugos stan-

[83] KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias nuomones: keli biheviorist iniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19 (3), p. 1053.

dartai, pagrindinės teisės ir technologiniai iššūkiai vėl leistų tikėtis tam tikrų pokyčių ir teisminėje praktikoje.

Teismo suformuota oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) doktrina – ne tik teisinės praktikos faktas, bet ir teisinės minties plėtojimo pavyzdys. Galima priminti, kad Konstitucinio Teismo įnašas mokslinės minties plėtotei Lietuvoje – didžiulis ir dar kaip reikiant neįvertintas. Kita vertus, Lietuvos konstitucininkų, tarsi veikiančių ranka rankon su Teismu, konstitucinės jurisprudencijos tyrimai plečia teisinio suvokimo ribas. Mokslinės minties drąsa ir ryžtas naujai pažvelgti į problemas itin reikalingas.

Mūsų nagrinėjamu klausimu irgi reikalingas reinterpretavimo kriterijų vertinimas, teorinės įžvalgos ir pasiūlymai. Tuo labiau kad konkrečios doktrinos teisminis plėtojimas galimas tik jei tai susiję su nagrinėjama byla, o mokslinės doktrinos atstovai bet kada gali imtis klausimo tyrimo.

Būtų idealu, jei mokslinės doktrinos atstovai imtųsi diskutuoti, pavyzdžiui, ar galima doktrinos motyvavimo pokyčius laikyti reinterpretacija, kuria koreguojama oficialioji konstitucinė doktrina? Arba kokiais kriterijais vadovautis, siekiant išsiaiškinti, kad susiduriame su oficialiosios konstitucinės doktrinos *kaip tokios* (t. y. doktrinos esmės) korekcija? Ar doktrinos esminės novacijos laikytinos pakankamu argumentu kalbėti apie tokią korekciją? O gal koregavimą suprasti dar siauriau, t. y. ne tik kaip konstitucinių nuostatų aiškinimo prasmės esminio pakeitimo, bet ir aiškaus ankstesnės aiškinimo krypties posūkio? Kartais oficialiosios konstitucinės doktrinos papildymas vienu ar keliais esminiais elementais tik ateityje išryškės kaip kelias naujos sampratos link. Ar reikėtų tokius pasikeitimus iškart bandyti įvardyti kaip korekcijas, ar reikia sulaukti galutinio jų rezultato?

Pagaliau mokslinei doktrinai tiktų ir žvalgybinė misija. Kam, jei ne mokslinės doktrinos atstovams imtis iniciatyvos aiškinti, kad tam tikrų konstitucinių nuostatų jurisprudencinė interpretacija kelia rimtų problemų, kad pasikeitus teisiniam kontekstui jų prasmingumas abejotinas, kam, jei ne mokslinės doktrinos atstovams siūlyti galimas tam tikrų nuostatų aiškinimo alternatyvas, naujo perskaitymo galimumą grindžiant apgalvotu konstitucinės interpretacijos metodų taikymu, pagaliau kam, jei ne mokslinės doktrinos atstovams rasti konstituciškai svarbių argumentų, pateisinančių būsimą korekciją, pagrįsti jos atitiktį visoms reinterpretacijos (koregavimo) riboms ir sąlygoms?

Žvelgdami į jurisprudencinės konstitucinės teisės ateitį neturime pamiršti tokios teisės neginčijamų aksiomų. Viena jų, jau minėta: Konstitucija kaip aukščiausioji teisė turi būti stabili. Konstitucijos stabilumas traktuojamas kaip didžiulė teisinė vertybė. Konstitucija kaip teisinė realybė – ne vien konstitucinis aktas, bet ir oficialioji konstitucinė doktrina, formuojama Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jai taip pat taikytinas stabilumo reikalavimas.

Tiek pačiam Teismui, tiek jo tyrinėtojams, susidūrus su konstitucinių nuostatų reinterpretavimo (koregavimo) problemomis, visada privalu prisiminti konstitucinėje jurisprudencijoje padarytą išvadą: „Naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose toliau aiškinant ir plėtojant, *inter alia*

reinterpretuojant, oficialias konstitucines doktrinines nuostatas, taip pat ir taip, kad oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina. Šitaip yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos, stabilumo užtikrinimo.“[84] Šiose nuostatose atskleista oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo (koregavimo) prasmė.

[84] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 28 d. nutarimo motyvuojamosios dalies II skyriaus 13 punktą.

VI SKYRIUS
KONSTITUCINIŲ GINČŲ TEISENA

Konstituciniam justicijos procesui kaip teisminiam procesui, kad ir kokia būtų konkretaus konstitucinio ginčo nagrinėjimo teisena, neišvengiamai būdingi tam tikri elementai: subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo stadijos (išankstinis kreipimųsi (prašymų, paklausimų) tyrimas, bylos rengimas teisminiam posėdžiui, bylos nagrinėjimas posėdyje ir baigiamojo akto priėmimas), Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimas ir taikymas, taip pat jų aiškinimas, prireikus – ištaisymas ir peržiūrėjimas. Konstitucinių ginčų teisenos pagrindai įtvirtinti pačioje Konstitucijoje, o išsamiau ji reguliuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme[1] ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamente[2].

VI.1. Subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą

Vienu iš pagrindinių bet kurios valstybės pasirinkto konstitucinės kontrolės modelio elementų laikomi subjektai, kuriems jos konstitucija ir įstatymai suteikia teisę ir (ar) įgaliojimus kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Subjektai, turintys teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, atskirų subjektų teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo tvarka ir sąlygos nustatytos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme.

Atsižvelgiant į konstitucinės justicijos procese išskiriamas tris teisenas, t. y. prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną, paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teiseną ir prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą teiseną, svarbu pažymėti ir tai, kad, priklausomai nuo teisenos, inicijuoti atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimą Konstituciniame Teisme gali skirtingi subjektai. Dėl šios priežasties subjektus pirmiausia ir turėtume diferencijuoti pagal jų Konstituciniam Teismui teikiamo prašymo (ar paklausimo) dalyką, t. y. pagal tai, ar kreipiamasi: 1) su prašymu dėl teisės akto konstitucingumo vertinimo (Konstitucijos 106 straipsnio 1–4 dalys), 2) su paklausimu dėl Konstitucinio Teismo išvados (Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalis) ar 3) su prašymu dėl ankstesnio Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 60 ir 61 straipsniai).

Vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsniu, teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų aktų, t. y. dėl Konstitucijos 102 straipsnyje ir 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pir-

[1] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

[2] TAR, 2015-08-31, Nr. 13255.

miausia) Konstitucijai turi Seimas *in corpore*, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai. Nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. Konstitucijoje įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas, t. y. numatyta ir kiekvieno fizinio bei juridinio asmens, manančio, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas, Prezidento ar Vyriausybės aktas, kurio pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves, teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą prieš tai išnaudojus visas kitas teisinės gynybos priemones (Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalis[3]).

Pagal Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalį prašyti Konstitucinio Teismo išvadų gali Seimas ir Respublikos Prezidentas. Nors Konstitucijos nuostatose *expressis verbis* tai nenumatyta, tačiau iš Konstitucijos kyla ir tam tikrų subjektų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti ankstesnio Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas. Subjektai, turintys teisę prašyti oficialiai išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ir sprendimą ar tokį aiškinimą inicijuoti, nurodyti Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalyje. Tai – dalyvavę konstitucinės justicijos byloje asmenys ir kiti šio įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje nurodyti asmenys ar institucijos. Aiškinti baigiamąjį aktą savo iniciatyva taip pat turi teisę ir pats Konstitucinis Teismas.

Taigi subjektai, turintys teisę kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo, teisę prašyti Konstitucinio Teismo išvados ir teisę kreiptis dėl baigiamojo akto išaiškinimo, skiriasi. Kiekvieno iš minėtų subjektų teisės (o tam tikrais atvejais – ir pareigos) kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo ribos, sąlygos ir tvarka atskirose teisenose taip pat priklauso ir nuo tokio subjekto teisinio ar procesinio statuso. Pavyzdžiui, dalis subjektų (Prezidentas, Vyriausybė) turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl kai kurių jo jurisdikcijai priklausančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo; kitų subjektų (pavyzdžiui, teismų, fizinių ir juridinių asmenų) teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra siejama su *locus standi* statuso turėjimu tam tikroje konstitucinės justicijos byloje. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados visais Konstitucijoje nurodytais klausimais gali tik Seimas, o Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis tik dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių. Teisė teikti paklausimą dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatų išaiškinimo Konstitucinio Teismo įstatyme yra nustatyta daug platesniam subjektų ratui, nei įtvirtintas Konstitucijos 106 straipsnyje, tačiau ir šių subjektų teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo ribos ir sąlygos, priklausomai nuo konkretaus subjekto, skiriasi.

Manytina, kad vertinant atskirų subjektų teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo ypatumus ypač svarbu atsižvelgti į tikslą, kuriuo ši teisė tam tikram subjektui yra suteikta. Mokslo literatūroje pažymima, kad Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyse nurodytų politinio proceso dalyvių (t. y. Seimo, Seimo narių grupės, Prezidento, Vyriausybės) teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra svarbus demokratijos institutas, kuris siejamas tiek su konstitucinio valdžių padalijimo principo įgyvendinimu (taigi ir Konstitucinio Teismo, kaip valdžių pusiausvyrą užtikrinančios

[3] Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-04-02, Nr. 05330.

institucijos ir kaip konstitucinės pusiausvyros laidavimo instituto, suvokimu[4]), tiek su politinės opozicijos, *inter alia* parlamentinės mažumos (opozicijos)[5], teisių turėti galimybę ginti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje[6] užtikrinimu. Teismų, kuriems kyla abejonių, ar jų nagrinėjamoje byloje taikytinas aktas atitinka Konstituciją, įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą pirmiausia sietini su jų konstituciniais įgaliojimais vykdyti teisingumą, taip pat būtinybe užtikrinti, kad taikant galimai antikonstitucinius aktus nebūtų pažeistos asmenų teisės ir teisėti interesai[7]. 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusios Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies nuostatos, suteikiančios teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis fiziniams ir juridiniams asmenims, ypač svarbios todėl, kad jose pirmą kartą tiesiogiai įtvirtinta asmens konstitucinė teisė į teisminę gynybą Konstituciniame Teisme. Taigi šių asmenų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą tiesiogiai (t. y. ne per ordinarinius teismus) pirmiausia sietina su efektyvesnės individualių teisių teisminės gynybos valstybėje (objektyvusis aspektas) ir su kiekvieno asmens teisės ginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves Konstituciniame Teisme (subjektyvusis aspektas) užtikrinimu.

Subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, toliau aptariami atskirai.

VI.1.1. Seimas

Seimo *in corpore* (visos sudėties; lot. *in corpore* – visi, visi drauge[8]) teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra bene plačiausia iš visų subjektų. Ji pirmiausia kyla iš Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą, taip pat 106 straipsnio 6 dalies nuostatų, numatančių, kad Seimas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados.

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyse Seimas *in corpore* nėra tiesiogiai nurodytas kaip subjektas, turintis teisę

---

4 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 69, 72–75.

5 Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad parlamentinės opozicijos pripažinimas – būtinas pliuralistinės demokratijos elementas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 10-295), atitinkamai Konstitucija suponuoja parlamento mažumos gynimą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas, *ibid.*, 2006, Nr. 38-1349). 2019 m. gruodžio 18 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad pagal Konstituciją Lietuva yra pliuralistinė parlamentinė demokratija, kurios *conditio sine qua non* yra parlamentinė mažuma, *inter alia* parlamentinė opozicija; parlamentinės mažumos paskirtis yra atspindėti parlamente politinių pažiūrų įvairovę, taip laiduojant politinį pliuralizmą demokratinės teisinės valstybės parlamente ir sudarant prielaidas tokiam parlamentui vykdyti savo funkcijas; parlamentinės opozicijos paskirtis yra *inter alia* siūlyti alternatyvią parlamentinei daugumai politinę programą ir ja grindžiamus politinius sprendimus, prižiūrėti parlamentinės daugumos politinę veiklą, *inter alia* ją kritikuoti (TAR, 2019-12-18, Nr. 20438). Taip pat žr. ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė Konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida, dabartis.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2017, p. 269.

6 *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017, p. 595.

7 KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 83–84.

8 KUZAVINIS, K. *Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 118.

kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl atitinkamai įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų, – šiose Konstitucijos nuostatose kaip subjektas, turintis teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, nurodytas ne Seimas, o 1/5 visų Seimo narių, t. y. Seimo narių grupė. Vis dėlto sistemiškai aiškinant Konstitucijos nuostatas matyti, kad iš Konstitucijos kylančią teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti ištirti šių subjektų, taip pat visų referendumu priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams visos sudėties Seimas turi. Konstitucinis Teismas dar 2008 m. sausio 8 d. sprendimu[9] konstatavo, kad Seimo *in corpore* konstituciniai įgaliojimai nutarimu kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams kyla iš, *pirma*, Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalies nuostatų, numatančių, kad teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio 1 dalyje nurodytų aktų (t. y. įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų) turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai, *antra,* Konstitucijos 106 straipsnio 2 dalies nuostatų, numatančių, kad dėl Respublikos Prezidento aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių ir teismai ir, *trečia*, to paties Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalies nuostatų, numatančių, kad Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą. Vėlesniuose sprendimuose Konstitucinis Teismas papildomai išaiškino, kad sistemiškai aiškinant Konstitucijos 106 straipsnio nuostatas Seimas *in corpore* turi konstitucinius įgaliojimus nutarimu kreiptis į Konstitucinį Teismą ir prašyti ištirti ne tik Prezidento aktų, o visų Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nurodytų teisės aktų, įskaitant Vyriausybės ir referendumu priimtus teisės aktus, atitiktį Konstitucijai ir įstatymams[10]. Tokią plačią Seimo kompetenciją kreiptis į Konstitucinį Teismą galima paaiškinti tuo, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybės valdymo forma yra parlamentinė respublika[11].

Taigi, vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio nuostatomis, taip pat Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, galima daryti išvadą, jog Seimas *in corpore* turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti: 1) Konstitucijos keitimo įstatymų ir konstitucinių įstatymų atitiktį Konstitucijai; 2) įstatymų atitiktį Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams; 3) Seimo statuto atitiktį Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams; 4) Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui; 5) Respublikos Prezidento aktų atitiktį Konstitucijai,

[9] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 5-173), 2015 m. rugsėjo 25 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1511/content*), 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1541/content*), 2016 m. birželio 28 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content*).

[10] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content*.

[11] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

konstituciniams įstatymams ir įstatymams; 6) Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams[12].

Svarbu paminėti, kad Seimas *in corpore* yra vienintelė institucija, kuri gali prašyti ištirti ne tik kitų institucijų, bet ir savo paties, t. y. Seimo, priimtų teisės aktų konstitucingumą. Atsižvelgiant, be kita ko, ir į tai, kad Konstitucinis Teismas nevykdo išankstinės įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo kontrolės, Seimas tokiu būdu turi galimybę pasitikrinti savo priimamų teisės aktų konstitucingumą; gali būti kreipiamasi ne tik dėl ankstesnių, bet ir dėl tos pačios kadencijos Seimo priimtų teisės aktų konstitucingumo, suabejojus priimamo teisės akto atitiktimi Konstitucijai ar įstatymams. Pavyzdžiui, 2018 m. spalio 25 d. nutarimu[13] Seimas *in corpore* kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar jo paties 2018 m. spalio 18 d. (t. y. likus savaitei iki kreipimosi) priimto Seimo nutarimo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Šį Seimo prašymą Konstitucinis Teismas išnagrinėjo ir konstatavo ginčijamų Seimo nutarimo nuostatų prieštaravimą Konstitucijai[14]. Tiesa, tokios konstitucinės justicijos bylos gali atrodyti kaip savotiška teisminio proceso imitacija, nes tikro bylos šalių rungimosi jose gali ir nebūti, – juk tiek pareiškėju, tiek suinteresuotu asmeniu šiose bylose yra ta pati institucija – Seimas.

Seimas į Konstitucinį Teismą kreipiasi priimdamas *nutarimą*. Seimo nutarimas kreiptis į Konstitucinį Teismą priimamas Seimo statuto nustatyta tvarka (Konstitucinio Teismo įstatymo 78 straipsnio 1 dalis) ar, kitaip tariant, laikantis Seimo statute nustatytų teisės aktų priėmimo taisyklių[15]. Tai reiškia, kad nutarimas dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą priimamas Seimo posėdyje paprasta (t. y. daugiau kaip pusės) posėdyje dalyvaujančių Seimo narių balsų dauguma ir turi būti pasirašytas Seimo Pirmininko (Seimo statuto 113 straipsnio 1 dalis, 29 straipsnio 1 dalies 3 punktas)[16]. Vadovaujantis Seimo statuto 162 straipsnio 1 dalimi, visų Seimo nutarimų projektai, įskaitant nutarimų dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą projektus, svarstomi *skubos tvarka* (kai laikas tarp teisės akto projekto svarstymo stadijų gali būti trumpinamas iki 24 valandų, taikomos kitos supaprastintos procedūros; žr. Seimo statuto 163 straipsnį)[17]. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarime suformuluota oficialiąja konstitucine doktrina, išskyrus išskirtinius konstituciškai pagrįstus atvejus (t. y. kai būtina

[12] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento 54 punktą. TAR, 2019-09-06, Nr. 14274.

[13] Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. XIII-1596 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. XIII-1537 „Dėl privalomojo referendumo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 12 straipsnio pakeitimo paskelbimo“. *Ibid*., 2018-10-29, Nr. 17095.

[14] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas. *Ibid*., 2019-02-15, Nr. 2373.

[15] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1541/content.*

[16] *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249.

[17] Seimo nutarimo projektą svarstant skubos tvarka trumpinamas laikas tarp svarstymo stadijų, t. y. svarstymo pagrindiniame komitete, svarstymo Seimo posėdyje, priėmimo (163 straipsnio 1 dalis): laiko tarpai tarp šių svarstymo stadijų turi būti ne trumpesni kaip 24 valandos, o įstatymo projektas turi būti užregistruotas Seimo posėdžių sekretoriate ir paskelbtas Seimo interneto svetainėje ne vėliau kaip prieš 24 valandas iki posėdžio, kuriame jis bus priimamas (163 straipsnio 2, 3 dalys). Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

nedelsiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus kilus tokiai grėsmei valstybės ar visuomenės saugumui, kuriai pašalinti būtini itin skubūs įstatymų leidėjo sprendimai)[18], Seimo nutarimų dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą projektai negalėtų būti svarstomi *ypatingos skubos tvarka* (kai laikas tarp teisės akto projekto svarstymo stadijų gali būti trumpinamas iki 3 valandų, netaikomi kiti Seimo statute nustatyti reikalavimai; žr. Seimo statuto 164 straipsnį), nors tokia tvarka kreipiantis į Konstitucinį Teismą Seimo Pirmininko ar jį pavaduojančio Seimo Pirmininko teikimu, jam pritarus Seimo posėdyje balsavusių Seimo narių balsų dauguma, jeigu ji didesnė kaip 1/4 visų Seimo narių (Seimo statuto 164 straipsnio 1, 2 dalys), anksčiau taip pat buvo taikoma[19].

Prašyme ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, taigi Seimo nutarime, jo priede arba Seimo nutarimo lydimuosiuose dokumentuose, privalo būti nurodyti teisiniai argumentai ir motyvai, kuriais pareiškėjas grindžia savo prašymą, t. y. savo poziciją dėl teisės akto atitikties Konstitucijai (Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 8 punktas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento[20] 57 punkto antroji pastraipa).

Gavęs Seimo nutarimą, kuriuo prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, Konstitucinis Teismas ne vėliau kaip per 3 kalendorines dienas turi atlikti išankstinį medžiagos tyrimą ir tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje išspręsti klausimą dėl prašymo priimtinumo (Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 1 dalis).

Kaip minėta, vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalimi, taip pat Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 2 dalimi, Konstituciniam Teismui nusprendus priimti nagrinėti Seimo prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininkas pranešimu, kuris nedelsiant paskelbiamas Konstitucinio Teismo svetainėje ir Teisės aktų registre, *sustabdo skundžiamo akto galiojimą*. Pranešime nurodomas tikslus ginčijamo akto pavadinimas ir jo priėmimo data. Skundžiamo akto galiojimas sustabdomas nuo Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo konstitucinės justicijos bylą išnagrinėjus iš esmės. Jeigu išnagrinėjęs bylą Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad ginčijamas aktas Konstitucijai neprieštarauja, tokia pat tvarka paskelbiamas Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimas dėl sustabdyto akto galiojimo atstatymo, jame kartu

[18] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. *Ibid*., 2019-12-02, Nr. 19221.

[19] Pvz., Konstitucinis Teismas yra nustatęs, kad ypatingos skubos tvarka priėmęs nutarimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą, Seimas nesilaikė net ir šiai procedūrai taikomų reikalavimų: iš Seimo posėdžio stenogramos buvo matyti, kad Seimo nutarimo, kuriuo nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą, priėmimo procedūra pradėta iškart po šio nutarimo projekto pateikimo ir svarstymo, t. y. nepadarius 3 valandų pertraukos, kaip to reikalaujama pagal Seimo statuto 164 straipsnio 4 dalį, taigi nesilaikant Seimo statuto nuostatomis reglamentuojamos įstatymų ir Seimo nutarimų projektų svarstymo ypatingos skubos tvarka procedūros. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1541/content*.

[20] TAR, 2015-08-31.

nurodant ir Konstitucinio Teismo nutarimo šiuo klausimu esmę bei priėmimo datą (Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 3 dalis). Šiuo požiūriu taip pat svarbu pažymėti, kad, vadovaujantis Konstitucinio Teismo reglamentu, bylų pagal Seimo pateiktus prašymus nagrinėjimas Konstituciniame Teisme yra paankstinamas, t. y. jie nagrinėjami ne eilės tvarka (Konstitucinio Teismo reglamento 99 punktas). Pavyzdžiui, nors kitų subjektų prašymai 2018–2019 m. buvo nagrinėjami vidutiniškai 12–13 mėnesių, nutarimas dėl 2018 m. lapkričio 1 d. nagrinėti priimto Seimo prašymo paskelbtas 2019 m. vasario 15 d., t. y. mažiau nei per 4 mėnesius[21].

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 68 straipsniu, prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai padavusi institucija, Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant, gali jį atšaukti tol, kol ta byla nepaskirta nagrinėti teisminiame posėdyje. Seimui nusprendus atšaukti savo ankstesnį prašymą dėl teisės akto atitikties Konstitucijai ištyrimo, į Konstitucinį Teismą jis taip pat turėtų kreiptis priimdamas atitinkamą nutarimą, kuriam būtų taikomi tie patys reikalavimai, kaip ir Seimo prašymui ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai.

Seimo prašymai ištirti teisės aktų konstitucingumą vidutiniškai sudaro iki 2 procentų visų Konstituciniame Teisme gautų tokio pobūdžio prašymų[22].

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo išvados. Vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalimi, Konstitucinio Teismo įstatymo 74 straipsniu ir 75 straipsnio 1 dalimi, būtent Seimas *in corpore* (skirtingai nei 1/5 visų Seimo narių grupė), yra vienintelis subjektas, turintis teisę prašyti Konstitucinio Teismo išvados visais Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytais klausimais: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

1993–2019 m. Konstituciniam Teismui iš viso buvo pateikta 19 paklausimų dėl išvados, iš jų 6 paklausimai pateikti Seimo. 1 išvada buvo paskelbta sujungus gautus 2 atskirus Respublikos Prezidento ir Seimo paklausimus[23]. Išvados pagal Seimo paklausimus buvo teiktos 2 klausimais, t. y. viena išvada teikta dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo (vadovaujantis Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktu), 5 išvados – dėl Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkrečių veiksmų prieštaravimo Konstitucijai (vadovaujantis Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktu: 1 išvada teikta dėl Respublikos Prezidento R. Pakso[24], 4 išvados dėl Seimo narių veiksmų, t. y. 1 bendra išvada dėl Seimo narių L. Karaliaus ir A. Sacharuko[25] veiksmų (sujungus 2 atskirus Seimo paklausimus), taip pat 3 atskiros

---

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainės *www.lrkt.lt* duomenys.

22 *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019, p. 104, žr. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf*.

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Ibid.*, 2004, Nr. 49-1600.

25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Ibid.*, 2010, Nr. 128-6545.

išvados dėl Seimo narių N. Venckienės[26], K. Pūko[27] ir M. Basčio[28] veiksmų). Pažymėtina, kad, išnagrinėjęs Seimo paklausimus, Konstitucinis Teismas konstatavo Seimo rinkimų įstatymo pažeidimus ir nustatė, jog Respublikos Prezidento ir Seimo narių tam tikri veiksmai prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (t. y. jų veiksmais buvo šiurkščiai pažeista Lietuvos Respublikos Konstitucija ir sulaužyta priesaika). Taigi visais atvejais Seimo paklausimai buvo pagrįsti.

Tiesa, Konstitucinis Teismas du kartus atsisakė nagrinėti Seimo paklausimus: vieną paklausimą atsisakyta nagrinėti nustačius, kad kelti klausimai nebuvo žinybingi Konstituciniam Teismui ar buvo jau anksčiau tirti; antrasis paklausimas pripažintas nežinybingu dėl to, kad Konstitucinis Teismas neturėjo įgaliojimų nagrinėti jame keltų klausimų. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendime[29] konstatuota, kad Seimas, kreipdamasis su paklausimu dėl išvados, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimu nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, iš esmės kvestionavo ne tiek Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą į atsilaisvinusią Seimo nario vietą skirti Darbo partijos kandidatų sąrašo pirmąjį Seimo nario mandato negavusį kandidatą, kiek galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę, kuri buvo patvirtinta Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu[30]. Seimas šį nutarimą priėmė remdamasis Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada[31], kurioje konstatuota, kad per 2012 m. Seimo rinkimus buvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas. Taigi Seimo paklausimas traktuotas kaip prašymas peržiūrėti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą. Be to, iš pareiškėjo paklausimo buvo matyti, kad jis kvestionavo ir Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą[32], kuriuo minėto Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimo pakeitimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Konstitucinis Teismas sprendime pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo išvadų tikslas yra nustatyti, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, o ne peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimus, todėl pareiškėjo paklausimas pripažintas nežinybingu Konstituciniam Teismui. Nežinybingu taip pat pripažintas Seimo paklausime keltas klausimas, ar Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu nebuvo pažeista tikroji rinkėjų valia. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad su paklausimu dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Prezidento ar Seimo narių rinkimus, Seimas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų arba jos atsisakymo nagrinėti skundus. Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų teikti išvados, ar rinkimų įstatymai per Prezidento ar Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti kitais teisės aktais, tarp jų – Seimo nutarimais.

---

[26] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

[27] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada. *Ibid*., 2018-01-02, Nr. 60

[28] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada. *Ibid*., 2017-12-19, Nr. 20413.

[29] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta46/content*.

[30] Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. XI-2420 „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 133-6768.

[31] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Ibid*., 2012, Nr. 131-6607.

[32] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

Kitu, t. y. Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d., sprendimu[33] buvo atsisakyta nagrinėti Seimo paklausimą, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkalta, veiksmai prieštarauja Konstitucijai ir ar jis gali eiti Seimo nario pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis. Šiuo atveju Seimas į Konstitucinį Teismą kreipėsi prašydamas ištirti, ar Konstituciją atitinka tie įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu nustatyti Seimo nario veiksmai, kurie buvo atlikti iki jam duodant Seimo nario priesaiką. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad apkaltos pagrindo „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas" taikymas nesuponuoja Seimo įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkalta, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tais atvejais, kai tokiais veiksmais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką, o Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų vertinti tokių veiksmų atitikties Konstitucijai; kitaip būtų nepaisoma konstitucinės apkaltos sampratos. Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad pagal Konstituciją jis neteikia išvados dėl to, ar Seimo narys, kuriam pradėta apkalta, gali eiti šias pareigas po to, kai jam įsiteisėjo teismo apkaltinamasis nuosprendis, t. y. Konstitucinio Teismo kompetencijai nagrinėti tokį klausimą nepriklauso. Dėl šių priežasčių Konstitucinis Teismas abiejų Seimo paklausime keltų klausimų nagrinėjimą pripažino nežinybingu Konstituciniam Teismui.

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Iš Konstitucijos kylantys Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti savo aktus reglamentuojami Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje. Vadovaujantis šio straipsnio (2019 m. liepos 16 d. redakcija) 1 dalimi, taip pat 60 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktų nuostatomis, Seimas gali nutarimu kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas jo išaiškinti bet kurį ankstesnį Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą, t. y. tiek tais atvejais, kada prašomas išaiškinti baigiamasis aktas buvo priimtas toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje Seimas dalyvavo (t. y. buvo pareiškėjas ar suinteresuotas asmuo; 60 straipsnio 1 dalies 1 punktas), tiek bet kurioje kitoje byloje (60 straipsnio 1 dalies 2 punktas).

Kaip ir prašydamas ištirti teisės akto konstitucingumą, taip ir prašydamas išvados bei Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo, į Konstitucinį Teismą Seimas kreipiasi priimdamas nutarimą. 1993–2019 m. Konstituciniame Teisme gauti 52 prašymai išaiškinti jo baigiamuosius aktus. Seimas dėl baigiamųjų aktų išaiškinimo į Konstitucinį Teismą yra kreipęsis 4 kartus, o Konstitucinis Teismas atitinkamai yra priėmęs 4 sprendimus[34] dėl tam tikrų Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų išaiškinimo.

---

[33] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1605/content*.

[34] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 134-5859), 2010 m. balandžio 20 d. sprendimą (*ibid.*, 2010, Nr. 46-2219), 2016 m. birželio 28 d. sprendimą (TAR, 2016-06-29, Nr. 17828), 2017 m. spalio 20 d. sprendimą (*ibid.*, 2017-10-20, Nr. 16602).

VI.1.2. Seimo narių grupė

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Vadovaujantis Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis, kaip ir Seimas *in corpore*, taip ir ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, t. y. šio minimalaus dydžio Seimo narių grupė, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų Konstitucijos 102 straipsnyje ir 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, taip pat referendumu priimtų (t. y. visų Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų) aktų konstitucingumo tyrimo (tai, kad tokia Seimo narių grupė turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų jo kompetencijai priskirtų tirti teisės aktų, taip pat gali būti paaiškinta tuo, kad, kaip minėta, pagal Konstituciją Lietuvos valstybės valdymo forma yra parlamentinė respublika, be to, pliuralistinės parlamentinės demokratijos *conditio sine qua non* yra parlamentinė mažuma, *inter alia* parlamentinė opozicija, kurios paskirtis yra *inter alia* prižiūrėti parlamentinės daugumos politinę veiklą, *inter alia* ją kritikuoti[35]). Kaip yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys, 1/5 visų Seimo narių laikytina ir teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turi tokia Seimo narių grupė, kurią sudaro ne mažiau kaip 29 Seimo nariai[36].

Taigi Seimo narių grupė turi teisę prašyti Konstitucinio Teismo ištirti, ar Konstitucijos keitimo įstatymas ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimtas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Respublikos Prezidento aktas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Vyriausybės aktas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams[37]. Tokia Seimo narių grupės teisė yra tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyse, taip pat Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose.

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 2 dalies nuostatomis, Seimo narių grupės prašymą pasirašo visi Seimo nariai, kurie su prašymu kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kartu nurodydami savo grupės atstovą (atstovus). Seimo narių parašai turi būti patvirtinti Seimo Pirmininko ar Seimo Pirmininko pavaduotojo parašu. Ši įstatymo nuostata reiškia ir tai, kad Seimo Pirmininkas ar jo pavaduotojas, savo parašu tvirtindamas Seimo narių parašus, turi nurodyti tvirtinamų parašų skaičių, taip pat parašų patvirtinimo datą. Seimo narių pavardžių sąrašas su parašais turi būti tvarkingas, jame neturi būti jokių braukymų ar taisymų[38]. Įstatyme

---

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimas. TAR, 2019-12-18, Nr. 20438.

36 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 38-1349), 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas (*ibid.*, 2009, Nr. 58-2251). Taip pat žr. Konstitucinio Teismo reglamento 58 punktą (TAR, 2019-09-06, Nr. 14274).

37 Žr. Konstitucinio Teismo reglamento 54.1–54.6 papunkčius, 59 punktą. TAR, 2019-09-06, Nr. 14274.

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta300/content*.

nustatyti reikalavimai detaliau reglamentuojami Konstitucinio Teismo reglamente, kuriame nustatyta, kad Seimo narių grupės prašyme turi būti aiškiai nurodyti Seimo narių vardai (arba inicialai) ir pavardės, prašymą pasirašančių Seimo narių sąrašas turi būti įskaitomas, tvarkingas, jame negali būti jokių *neaptartų braukymų* ar taisymų (59 punktas), o Seimo narių parašų patvirtinimo data negali būti ankstesnė už prašymo surašymo datą (60 punktas).

Beje, tais atvejais, kai Seimo narių grupės prašymas pateikiamas elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma[39], jis patvirtinamas Seimo Pirmininko ar Seimo Pirmininko pavaduotojo pažangiuoju elektroniniu parašu (Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 2 dalis).

Šiuo požiūriu taip pat pažymėtina, kad, skirtingai nei kiti Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyse nurodyti subjektai (Seimas, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė), Seimo narių grupė neturi institucinio statuso, todėl jos kaip subjekto, turinčio konstitucinius įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą, teisinį statusą apibrėžia mažiausiai trys privalomi požymiai: 1) Seimo narių grupė turi būti sudaryta ne iš bet kokių asmenų, o būtent iš Seimo nario mandatą kreipimosi į Konstitucinį Teismą metu turinčių asmenų; 2) Seimo narių grupę kreipimosi į Konstitucinį Teismą metu privalo sudaryti 29 ar daugiau Seimo narių; 3) Seimo narių valia kreiptis į Konstitucinį Teismą turi būti išreikšta aiškiai ir nedviprasmiškai[40].

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktą Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinio Teismo praktikoje yra buvę atvejų, kada būtent šiuo pagrindu atsisakyta nagrinėti Seimo narių grupės prašymą, nustačius, kad jį pateikusi Seimo narių grupė buvo per maža. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 30 d. sprendimu[41] buvo atsisakyta nagrinėti prašymą ištirti Vyriausybės nutarimu patvirtinto Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano nuostatų atitiktį Konstitucijai ir kitiems teisės aktams, nes jį pateikė 9 Seimo narių grupė, t. y. nustatytų reikalavimų neatitinkantis subjektas.

Konstituciniam Teismui teko spręsti Seimo narių grupės prašymo priėmimo klausimą ir tada, kai toks prašymas buvo pateiktas tinkamo subjekto, t. y. jį savo parašais patvirtino daugiau nei 29 Seimo nariai, tačiau vėliau kai kurių iš jų valia dėl kreipimosi pasikeitė. Pavyzdžiui, atlikęs prašymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymo konstitucingumo išanksti-

[39] Prašymų (jų priedų) pateikimas elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma numatytas Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 5 dalyje; prašymų (jų priedų) pateikimo elektroninių ryšių priemonėmis tvarka detalizuojama Konstitucinio Teismo reglamento 71–73 punktuose.

[40] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta300/content*.

[41] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 30 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta131/content*.

nį tyrimą, Konstitucinis Teismas 2002 m. balandžio 24 d. sprendimu[42] nustatė, kad jam Seimo narių grupės pateiktą prašymą pasirašė 40 Seimo narių, tačiau 9 Seimo narių pavardės su parašais prašyme buvo išbrauktos. Nors po visais parašais buvo Seimo Pirmininko pasirašytas įrašas „Parašų tikrumą tvirtinu", Seimo narių parašų skaičius ir jų tvirtinimo data nurodyta nebuvo. Taip pat nustatyta, kad Konstituciniame Teisme tą pačią dieną, kaip ir Seimo narių grupės prašymas, buvo gautas viena diena ankstesnis nei prašymas Seimo Pirmininko raštas, kuriuo informuojama, kad trys Seimo nariai anuliavo savo parašus dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, o prie šio rašto pridėtas Seimo narių prašymas Seimo narių grupės atstovui, kuriame prašoma anuliuoti jų parašus kreipimesi į Konstitucinį Teismą dėl minėto įstatymo atitikties Konstitucijai (tikėtina, taip įvyko Seimo nariams suvokus kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimas pasekmes ir persigalvojus, nes įstatymas, dėl kurio kreipimasis inicijuotas, buvo esminis šaliai stojant į NATO). Konstitucinis Teismas, vertindamas, ar prašymą pasirašė tiek Seimo narių, kiek nurodyta Konstitucijos 106 straipsnyje, konstatavo, kad jam paduotame prašyme valią kreiptis į Konstitucinį Teismą aiškiai ir nedviprasmiškai išreiškė tik 28 Seimo nariai, t. y. mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, todėl priimti nagrinėti prašymą atsisakė Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytu pagrindu (t. y. kaip paduotą institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą).

Kita vertus, Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimu[43] nusprendė priimti nagrinėti pareiškėjos Seimo narių grupės prašymą dėl įstatymo atitikties Konstitucijos nuostatoms, kai jau po šio prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui dalis prašymą Konstituciniam Teismui pasirašiusių Seimo narių (t. y. 7 Seimo nariai iš 31) išreiškė valią atšaukti savo parašus. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog, atsižvelgiant į tai, kad šis prašymas jau buvo gautas ir įregistruotas Konstituciniame Teisme, dėl jo jau buvo atliktas išankstinis tyrimas ir teisėjas, atlikęs šį išankstinį tyrimą, jau buvo pasiūlęs prašymą priimti ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, atsisakius nagrinėti Seimo narių grupės prašymą būtų buvusi iš esmės paneigta jau įgyvendinta Seimo narių grupės, t. y. subjekto, pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą turinčio teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, teisė. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad taip būtų paneigtas kitų 24 Seimo narių, pasirašiusių minėtą Seimo narių grupės prašymą, teisėtas lūkestis, kad jų jau įgyvendinta teisė kartu su kitais Seimo nariais kreiptis į Konstitucinį Teismą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai nebus paneigta po to, kai jų visų bendras prašymas bus gautas Konstituciniame Teisme ir bus pradėti Konstitucinio Teismo įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente nurodyti procesiniai veiksmai. Taigi Seimo narių grupės prašymas Konstituciniame Teisme priimtas

[42] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 44-1678. Taip pat žr. ŽALIMAS, D. Teisinis kelias į NATO: vieno įstatymo istorija. Iš *Lietuva ir NATO: 10 metų kartu*. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2014, p. 86, *https://kam.lt/download/41181/nato%2010%20internetui.pdf*.

[43] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas. *Ibid.*, 2004, Nr. 181-6709.

nagrinėti ir išnagrinėtas, neatsižvelgiant į kai kurių iš jų pakitusią valią dėl teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo.

Kartu atkreiptinas dėmesys, kad klausimai dėl pasikeitusios atskirų Seimo narių valios (jų parašų atšaukimo) negalėtų būti sprendžiami ir vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 68 straipsnio nuostatomis dėl prašymo ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atšaukimo. Šiose nuostatose nurodyta, kad, Konstitucinio Teismo pirmininkui sutinkant, prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai gali atšaukti jį padavusi institucija, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytas asmuo tol, kol ta byla nepaskirta nagrinėti teisminiame posėdyje. Teisė atšaukti prašymą (sutinkant Konstitucinio Teismo pirmininkui, išreikšta iki bylos paskyrimo teisminiame posėdyje) įstatyme *expressis verbis* nustatyta prašymą pateikusioms *institucijoms*, o nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. – ir fiziniams bei juridiniams asmenims. Sistemiškai aiškinant Konstitucinio įstatymo nuostatas, šią teisę įgyvendinti galėtų visi Konstitucijos 106 straipsnio 1–4 dalyse nurodyti subjektai, įskaitant Seimo narių grupę. Tačiau valią atšaukti Seimo narių grupės paduotą prašymą galėtų išreikšti tik tas pats konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą turintis subjektas, kuris šią teisę ir įgyvendino, t. y. tokia pati Seimo narių grupė, sudaryta iš tų pačių Seimo narių, kurie savo parašu patvirtino kreipimąsi į Konstitucinį Teismą, su sąlyga, kad tokių Seimo narių yra ne mažiau nei 29. Šiam prašymui taip pat turėtų būti *mutatis mutandis* taikomi ir kiti Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 2 dalyje nustatyti reikalavimai, susiję su prašymo pasirašymu, Seimo narių parašų patvirtinimu ir kt. Kartu pažymėtina, kad visais atvejais Seimo narių grupės kreipimasis dėl prašymo ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai atšaukimo galėtų būti tenkinamas tik esant Konstitucinio Teismo pirmininko sutikimui.

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo išvados. Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalyje nenumatyta 1/5 visų Seimo narių (kitaip nei visos sudėties Seimo) teisė į Konstitucinį Teismą kreiptis išvados Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytais klausimais, todėl Seimo narių grupė laikoma subjektu, neturinčiu teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą tada, kai pateikia prašymą, kuriame keliami klausimai galėtų būti paklausimo (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalis), o ne prašymo (Konstitucijos 105 straipsnio 1, 2 dalys) dalyku. Pavyzdžiui, 2014 m. Konstituciniame Teisme buvo gautas Seimo narių grupės prašymas, kuriuo keltas klausimas dėl tarptautinės sutarties nuostatos atitikties Konstitucijai (t. y. klausimas, galintis būti paklausimo, o ne prašymo dalyku). Atsižvelgiant į tai, kad į Konstitucinį Teismą kreipėsi subjektas, neturintis teisės pateikti paklausimą, šį prašymą Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimu[44] atsisakyta nagrinėti. Seimo narių grupė tuomet Konstitucinio Teismo prašė ištirti Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl socialinės apsaugos nuostatos atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas savo sprendime pažymėjo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas teikia išvadą, kurios gali prašyti Seimas *in corpore* paklausimu, išdėstytu Seimo nutarime arba patvirtintu Seimo nutarimu,

[44] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta35/content*.

taip pat Prezidentas. Seimo narių grupės prašymą atsisakyta nagrinėti vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 80 straipsnio 1 dalies 1 punktu, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti paklausimą dėl išvados teikimo, jeigu jį pateikė institucija ar asmuo, neturintys teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Galiausiai pažymėtina, kad, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalimi, Seimo narių grupė, kaip tam tikroje konstitucinės justicijos byloje dalyvavęs asmuo, taip pat galėtų prašyti Konstitucinio Teismo išaiškinti tokioje byloje priimtą Konstitucinio Teismo nutarimą ar sprendimą (ne išvadą). Šiuo požiūriu Seimo narių grupės teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl baigiamojo akto išaiškinimo taip pat yra siauresnė nei visos sudėties Seimo: Seimo narių grupė turi teisę prašyti išaiškinti ne bet kokius Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, o tik tuos Konstitucinio Teismo nutarimus ar sprendimus, kurie buvo priimti jai ankstesnėje konstitucinės justicijos byloje dalyvaujant kaip pareiškėjai (Konstitucinio Teismo praktikoje buvo atvejų, kai išaiškinti jo baigiamąjį aktą prašė pareiškėjos Seimo narių grupės toje konstitucinės justicijos byloje atstovas, o ne visa atitinkama Seimo narių grupė).

VI.1.3. Respublikos Prezidentas

Respublikos Prezidento teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą pirmiausia kyla iš Konstitucijos 106 straipsnio 3 dalies nuostatų, pagal kurias Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais. Vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalies nuostatomis, Prezidentas taip pat gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių.

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Vadovaudamasis Konstitucijos 106 straipsnio, Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, taip pat Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatomis, Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams. Viena vertus, šiuo požiūriu Respublikos Prezidento teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra siauresnė nei, pavyzdžiui, Seimo ar Seimo narių grupės: Respublikos Prezidentas neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams[45]. Tai gali būti paaiškinta Konstitucijoje įtvirtinto parlamentinės demokratijos modelio racionalumu ir nuosaikumu, grindžiamu, be kita ko, tarpinstituciniais stabdžiais ir atsvaromis, taip pat tuo, kad Respublikos Prezidentas pagal Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalį turi atidedamojo veto teisę dėl Seimo priimtų

[45] Pažymėtina, kad, aiškindamas Respublikos Prezidento konstitucinius įgaliojimus įstatymų leidybos procese, Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per dešimt dienų po Seimo priimto įstatymo įteikimo turi konstitucinę pareigą atlikti vieną iš Konstitucijos 71 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 84 straipsnio 24 punkte nurodytų teisinių veiksmų – arba pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą (promulgavimo teisė), arba jį motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti (atidedamojo veto teisė). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 62-2515); 2008 m. vasario 22 d. nutarimas (*ibid.*, 2008, Nr. 23-853).

įstatymų, kuri yra papildoma Seimo priimtų įstatymų konstitucingumo garantija. Taigi apskritai Respublikos Prezidentas turi galimybę daryti įtaką įstatymų leidybai, kad ji derėtų su Konstitucija, motyvuotai grąžindamas Seimui pakartotinai svarstyti priimtą įstatymą. Tačiau akivaizdu, kad jeigu Respublikos Prezidentui dar būtų buvusi suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų konstitucingumo, tarpinstitucinių stabdžių ir atsvarų sistema būtų išbalansuota Respublikos Prezidento naudai, o Lietuva įgytų labiau prezidentinės (ar pusiau prezidentinės) nei parlamentinės respublikos bruožų. Respublikos Prezidento teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų konstitucingumo logiškai paaiškinama kaip Konstitucijoje įtvirtinto dualistinės (sudvejintos) vykdomosios valdžios modelio ir tarpinstitucinių stabdžių ir atsvarų sistemos elementas: ši teisė yra Respublikos Prezidento svertas stebėti ir kontroliuoti kitos vykdomosios valdžios institucijos – parlamentinės daugumos pasitikėjimą turinčios Seimui atsakingos Vyriausybės, kurią formuojant Respublikos Prezidentas dalyvauja, veiklą.

Kita vertus, kaip ir Seimo *in corpore* kreipimasis, Respublikos Prezidento prašymas ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka įstatymus ir (ar) Konstituciją, yra ypač reikšmingas – jis sustabdo šio akto galiojimą (Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalis) ir Konstituciniame Teisme nagrinėjamas ne eilės tvarka (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 4 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 99 punktas).

Respublikos Prezidentas į Konstitucinį Teismą kreipiasi *dekretu*, kurį (vienasmeniškai) pasirašo Prezidentas ir kuris yra oficialiai paskelbiamas įstatymų nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo[46] 9 straipsnio 1 ir 4 dalys, 10 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 4 dalis, 76 straipsnio 3 dalis). Prezidento dekrete, jo prieduose ar dekreto lydimuosiuose dokumentuose turi būti nurodyti teisiniai motyvai, kuriais grindžiamas prašymas (Konstitucijos 106 straipsnio 7 dalis, Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 5 punktas, Konstitucinio Teismo reglamento 66 punktas).

Gavęs Respublikos Prezidento kreipimąsi (kaip ir tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi Seimas *in corpore*), Konstitucinis Teismas ne vėliau kaip per 3 kalendorines dienas atlieka išankstinį medžiagos tyrimą ir tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje išsprendžia klausimą dėl Respublikos Prezidento prašymo priimtinumo (Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 1 dalis). Konstituciniam Teismui nusprendus priimti nagrinėti Respublikos Prezidento prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininkas pranešimu[47], kuris nedelsiant paskelbiamas Konstitucinio Teismo svetainėje ir Teisės aktų registre, sustabdo skundžiamo Vyriausybės akto (ar jo dalies) galiojimą (Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalis, Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 2 dalis). Tiek skundžiamo Vyriausybės akto (ar jo dalies) sustabdymo, tiek sustabdytojo akto (ar jo dalies) galiojimo atstatymo, Konstituciniam Teismui konstatavus, kad ginčijamas aktas neprieštarauja Konstitucijai, klausimai sprendžia-

[46] *Ibid.*, 1993, Nr. 5-89.

[47] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2016 m. kovo 18 d. pranešimas. *Ibid.*, 2016-03-18, Nr. 5410.

mi ta pačia tvarka, kaip ir Konstituciniame Teisme priėmus nagrinėti ir išnagrinėjus Seimo *in corpore* prašymą (Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 3 dalis).

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo išvados. Vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio nuostatomis, Respublikos Prezidentas taip pat gali prašyti Konstitucinio Teismo *išvados* dėl Seimo rinkimų ir dėl tarptautinių sutarčių (Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalis, Konstitucinio Teismo įstatymo 74 straipsnio 2 dalis). Respublikos Prezidentas teisę kreiptis išvados, ypač dėl rinkimų rezultatų galimo pažeidimo, yra ne kartą įgyvendinęs reaguodamas į politinių partijų, kitų rinkimų proceso dalyvių, visuomenės atstovų, neturinčių teisės dėl tokios išvados tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymus[48]. Galima net mėginti teigti, jog praktikoje susiformavo konstitucinis paprotys, kad Respublikos Prezidentas, gavęs motyvuotą Seimo rinkimų dalyvių prašymą, kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar rinkimų metu nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas.

1993–2019 m. Konstitucinis Teismas pagal Respublikos Prezidento paklausimus iš viso yra pateikęs 6 išvadas[49], iš jų 1 išvada[50] pateikta sujungus gautus Respublikos Prezidento ir Seimo paklausimus; 5 išvados pateiktos pagal paklausimus dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktas; Seimo rinkimų įstatymo nuostatų pažeidimai buvo konstatuoti per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus[51]), 1 išvada pateikta pagal Respublikos Prezidento paklausimą dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos ketvirtojo protokolo tam tikrų nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai[52] (Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punktas).

Kartu pažymėtina, kad, skirtingai nei teikiant kitus paklausimus, paklausimas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų turi būti pateiktas laikantis kreipimosi į Konstitucinį Teismą termino, t. y. į Konstitucinį Teismą galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami rinkimų galutiniai rezultatai tam tikroje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnio 1 dalis, Seimo rinkimų įstatymo 95 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgdamas į minėtą reikalavimą, Konstitucinis Teismas 2008 m. lapkričio 8 d. ir 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimais[53] kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui yra atsisakęs nagrinėti Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 6 d. ir 2008 m. lapkričio 7 d. paklausimus, konstatavęs, kad jie Konstituciniam Teismui pateikti praleidus įstatymų nustatytus

---

48 Pvz., Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. lapkričio 7 d. dekretas Nr. 1K-1262 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui". *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 130-6542.

49 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada (*ibid.*, 1995, Nr. 9-199), 1996 m. lapkričio 23 d. išvada (*ibid.*, 1996, Nr. 114-2644), 2004 m. lapkričio 5 d. išvada (*ibid.*, 2004, Nr. 163-5955), 2008 m. lapkričio 7 d. išvada (*ibid.*, 2008, Nr. 130-4992), 2012 m. spalio 26 d. išvada (*ibid.*, 2012, Nr. 125-6285), 2012 m. lapkričio 10 d. išvada (*ibid.*, 2012, Nr. 131-6607).

50 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Ibid.*, 2012, Nr. 131-6607.

51 *Ibid*.

52 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Ibid.*, 1995, Nr. 9-199.

53 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas (*ibid.*, 2008, Nr. 130-4993), 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas (*ibid.*, 2008, Nr. 130-4994).

terminus. Konstitucinis Teismas nustatė, kad klausdamas, ar per 2008 m. Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, Respublikos Prezidentas kreipėsi dėl galutinių Seimo rinkimų rezultatų, kurie buvo oficialiai paskelbti 2008 m. lapkričio 2 d. (paskelbus juos internete), todėl jo dekretai dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą buvo priimti pavėluotai.

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatomis, taip pat 61 straipsnio 1 dalimi, Respublikos Prezidentas (kaip ir Seimas bei Vyriausybė) turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą *su prašymu išaiškinti* bet kurį ankstesnį šio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą, t. y. baigiamąjį aktą, priimtą bet kurioje konstitucinės justicijos byloje, o ne tik tą, kuris priimtas byloje, kurioje Respublikos Prezidentas pats yra anksčiau dalyvavęs (taip pat žr. Konstitucinio Teismo reglamento 66 punktą).

Teisės kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo įgyvendinimo požiūriu ypač svarbu tai, kad Respublikos Prezidento dekrete, jo prieduose ar dekreto lydimuosiuose dokumentuose būtų tiksliai nurodyta, kurias Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas prašoma išaiškinti. Kaip ne kartą yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas, prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos[54], todėl bet kuris subjektas, įskaitant Respublikos Prezidentą, turi teisę prašyti išaiškinti tik tai, ką Konstitucinis Teismas atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje yra tyręs (Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalis). Būtent Respublikos Prezidento dekrete išdėstyti teisiniai motyvai ir argumentai turėtų įtikinti Konstitucinį Teismą, kad prašoma nuodugniau paaiškinti tam tikras konkretaus baigiamojo akto nuostatas ar formuluotes, dėl kurių prasmės – galbūt ir dėl naujai susiklosčiusių faktinių ar teisinių aplinkybių – yra kilę neaiškumų. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimo paskirtis yra nuodugnesnis jo nuostatų prasmės išaiškinimas, o ne, pavyzdžiui, išaiškinimas dėl jų įgyvendinimo[55]. Be to, kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, aiškindamas savo baigiamuosius aktus jis jų neperžiūri, taip pat negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje[56].

Atsižvelgdamas į šias oficialiosios konstitucinės doktrinos ir teisės aktų nuostatas, taip pat į tai, kad Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją nesprendžia teisės aktų, be kita ko, Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, taikymo klausimų, dėl šių priežasčių

---

[54] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas (*ibid.*, 2011, Nr. 111-5227), 2017 m. spalio 20 d. sprendimas (TAR, 2017-10-20, Nr. 16602), 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1756/content*).

[55] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1966/content*); taip pat žr. 2017 m. spalio 20 d. sprendimą (TAR, 2017-10-20, Nr. 16602), 2019 m. gegužės 28 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1933/content*).

[56] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4994), 2013 m. kovo 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333), 2017 m. spalio 20 d. sprendimas (TAR, 2017-10-20, Nr. 16602).

Konstitucinis Teismas yra atsisakęs nagrinėti 2 Respublikos Prezidento prašymus išaiškinti baigiamojo akto nuostatas. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimu[57] kaip nežinybingą Konstituciniam Teismui (Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktas) atsisakė nagrinėti Respublikos Prezidento prašymą išaiškinti tam tikras Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo ir 2009 m. gegužės 15 d. sprendimo nuostatas. Teismas nustatė, kad, pirma, Respublikos Prezidento kreipimesi nurodytuose baigiamuosiuose aktuose Konstitucinis Teismas prašomų išaiškinti klausimų netyrė, antra, buvo prašoma išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų taikymo klausimus, nors Konstitucinis Teismas teisės aktų taikymo klausimų nesprendžia. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, jo baigiamųjų aktų nuostatose, kurias prašė išaiškinti Respublikos Prezidentas, jau buvo pasisakyta dėl prašomos išaiškinti Respublikos Prezidento pareigos kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo nurodytą teisėjų instituciją, t. y. Teisėjų tarybą, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, pasibaigus to teisėjo įgaliojimų laikui arba jam sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; taip pat jau buvo išaiškinta Teisėjų tarybos pareiga įsitikinti dėl nurodytų objektyvaus pobūdžio faktų egzistavimo ir, jiems pasitvirtinus, pareigos patarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas); aiškindamas Konstitucijos 115 straipsnio 1 dalies formuluotę „teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka“, Konstitucinis Teismas jau buvo išaiškinęs Konstitucijoje nurodytų institucijų, t. y. Respublikos Prezidento arba Respublikos Prezidento ir Seimo, pareigą įsitikinti, kad įvyko juridinis faktas – pasibaigė teisėjo įgaliojimų laikas, ir jį konstatavus įstatymo nustatyta tvarka priimti tam tikrą sprendimą (individualų teisės taikymo aktą), kuriuo toks teisėjas ar teismo pirmininkas būtų atleidžiamas iš teisėjo ar teismo pirmininko pareigų (Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas). Respublikos Prezidentas kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas išaiškinti, ar minėtų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatos reiškia, be kita ko, kad Respublikos Prezidentas privalo kreiptis į Teisėjų tarybą dėl teisėjo atleidimo iš pareigų pagal Konstitucijos 115 straipsnio 2 punktą (pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus), o ši speciali teisėjų institucija atitinkamai privalo patarti dėl tokio teisėjo atleidimo pasibaigus jo įgaliojimų laikui ar sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus tais atvejais, kada dėl šio teisėjo yra pradėta atleidimo iš pareigų procedūra kitu Konstitucijos 115 straipsnyje nurodytu pagrindu arba jo pašalinimo iš pareigų procedūra pagal Konstitucijos 116 straipsnį (numatantį teisėjo pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka), t. y. pagal nuostatas, kurių Konstitucinis Teismas ankstesniuose baigiamuosiuose aktuose netyrė. Atsisakydamas priimti šį Prezidento prašymą Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad pareiškėjas prašė paaiškinti, kaip konkrečiai jo prašyme nurodytu atveju turėtų būti taikomos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo motyvuojamosios dalies ir Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės

[57] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1966/content.*

15 d. sprendimo motyvuojamosios dalies nuostatos, t. y. kaip šios nuostatos turėtų būti įgyvendinamos teisės taikymo srityje, o ne jas oficialiai išaiškinti, kaip reikalaujama pagal oficialiosios konstitucinės doktrinos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas.

Pirmą kartą atsisakyta nagrinėti Respublikos Prezidento prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimu[58], kuriuo nuspręsta neaiškinti Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvados, kad Respublikos Prezidentas R. Paksas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Prašymą suspėjo pateikti pats R. Paksas dar iki jo pašalinimo iš Respublikos Prezidento pareigų 2004 m. balandžio 6 d. Konstitucinis Teismas 2004 m. balandžio 6 d. sprendime konstatavo, kad šis prašymas neatitinka nei formos (t. y. minėto reikalavimo kreiptis į Konstitucinį Teismą priimant dekretą), nei turinio reikalavimų. Konkrečiai dėl turinio buvo pažymėta, kad Respublikos Prezidento prašymas buvo grindžiamas nepagrįstais teiginiais, nenurodyti Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvados konkretūs teiginiai, kuriuos prašoma išaiškinti; konstatuota, kad Respublikos Prezidento prašymas iš tikrųjų yra ne prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo išvados konkrečius teiginius, bet tam tikromis prielaidomis grindžiamas prašymas pateikti teisinę konsultaciją, kaip turėtų vykti jau prasidėjęs apkaltos Respublikos Prezidentui procesas Seime. Prašymai suteikti teisines konsultacijas yra nežinybingi Konstituciniam Teismui[59].

Kad ir kaip būtų, tokie atvejai, kai atsisakoma nagrinėti Respublikos Prezidento prašymus (paklausimus), nėra dažni (du kartus pagal Respublikos Prezidento prašymus atsisakyta aiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus ir du kartus pagal jo paklausimus atsisakyta teikti išvadą), kaip, beje, nėra dažnos ir Respublikos Prezidento inicijuojamos konstitucinės justicijos bylos[60]. 1993–2019 m. Respublikos Prezidentas kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymais (paklausimais) 20 kartų, iš jų 10 kartų buvo prašoma Konstitucinio Teismo išvados, 7 kartus – išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus; tik 3 kartus Respublikos Prezidentas prašė ištirti Vyriausybės aktų konstitucingumą (tai rodo, kad praktikoje Respublikos Prezidentas iš esmės nesinaudoja šia Konstitucijos suteikta galimybe kontroliuoti Vyriausybės veiklą).

VI.1.4. Vyriausybė

Vadovaudamasi Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalies nuostatomis, Vyriausybė turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai. Vyriausybė taip pat turi teisę prašyti Konstitucinio Teismo ofi-

[58] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 51-1701.

[59] *Ibid*.

[60] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainės *www.lrkt.lt* duomenys (ypač metinių Konstitucinio Teismo veiklos pranešimų duomenys, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/apie-teisma/veikla/metiniai-pranesimai/107*).

cialiai išaiškinti jo nutarimą, išvadą ir sprendimą (Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 61 straipsnio 1 dalis).

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus Vyriausybės prašymu ištirti, ar Konstitucijos keitimo įstatymas arba konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimtas poįstatyminis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams (Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 1 dalies 1 punktas, Konstitucinio Teismo reglamento 61 punktas). Vyriausybės teisė prašyti išaiškinti Konstitucijos keitimo įstatymo, konstitucinio įstatymo ar įstatymo atitiktį Konstitucijai, taip pat įstatymo atitiktį konstituciniam įstatymui apima teisę kreiptis ne vien dėl tokių įstatymų, kurie priimti Seimo, o ir dėl tokių įstatymų (Konstitucijos keitimo įstatymų, konstitucinių ir ordinarinių įstatymų), kurie priimti referendumo būdu[61].

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Vadovaudamasi Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatomis, taip pat 61 straipsnio 1 dalimi, Vyriausybė, kaip ir Respublikos Prezidentas ir Seimas, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu oficialiai išaiškinti bet kurį šio Teismo baigiamąjį aktą, t. y. nutarimą, išvadą ar sprendimą, priimtą išnagrinėjus bet kurią konstitucinės justicijos bylą (taip pat žr. Konstitucinio Teismo reglamento 66 punktą).

Šiame kontekste reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 3 punktu (aiškinant jį kartu su 61 straipsnio 1 dalimi), vienasmeniškai oficialaus Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo gali prašyti ir vienas iš Vyriausybės narių – teisingumo ministras. Kiti ministrai nei pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 2 punkto, nei pagal to paties straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatas tokios teisės neturi. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2016 m. sausio 13 d. sprendimu[62] yra atsisakęs pagal vidaus reikalų ministro prašymą aiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo nuostatas būtent tuo pagrindu, kad prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo aktą pateikė tokios teisės neturintis subjektas.

Atsižvelgiant *inter alia* į tai, kad Vyriausybė teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendina kaip kolegiali institucija, kurią sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai[63], Vyriausybė su prašymu ištirti teisės akto konstitucingumą, taip pat su prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ar sprendimą į Konstitucinį Teismą kreipiasi *nutarimu* (Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

---

[61] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292), 2006 m. birželio 6 d. nutarimas (*ibid*., 2006, Nr. 65-2400), 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 111-4549), 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 118-5564).

[62] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content*.

[63] Lietuvos Respublikos Konstitucijos 91 straipsnis; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

„Vyriausybės prašymas turi būti paremtas Vyriausybės nutarimu, kuris pridedamas prie teikiamų dokumentų“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo[64] 37 straipsnio 1 dalis, 41 straipsnis, Konstitucinio Teismo reglamento 61 punktas). Vyriausybės nutarime (jo priede) arba Vyriausybės nutarimo lydimuosiuose dokumentuose turi būti išdėstyti ir Vyriausybės motyvai, kuriais ji grindžia savo prašymą. Vadovaujantis bendrąja Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta taisykle, prašymą Konstituciniam Teismui pasirašo valstybės institucijos, kuriai suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, vadovas. Pagal Vyriausybės įstatymo 41 straipsnio 2 dalį Vyriausybės nutarimus pasirašo Ministras Pirmininkas ir atitinkamos valdymo srities ministras. Atsižvelgiant į tai, Vyriausybės nutarimai dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą Vyriausybės įstatymo ir Vyriausybės reglamento[65] III skyriaus penktajame skirsnyje nustatyta tvarka privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko ir kontrasignuoti atitinkamą kreipimąsi inicijavusio ministro (dažniausiai – teisingumo ministro).

Pažymėtina, kad iš visų 1993–2019 m. Konstituciniam Teismui pateiktų kiek daugiau nei 1200 kreipimųsi (neskaitant kreipimųsi, pateiktų Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų, – individualių konstitucinių skundų), Vyriausybė į Konstitucinį Teismą kreipėsi 8 kartus: 6 kartus – dėl teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams ir Konstitucijai, 2 kartus – dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo (1 kartą Konstitucinis Teismas aiškinti baigiamąjį aktą pagal Vyriausybės prašymą atsisakė[66]). Nedidelis Vyriausybės aktyvumas inicijuojant teisės aktų konstitucingumo patikrą galėtų būti aiškinamas mažiausiai keliomis priežastimis.

Pirma, vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio nuostatomis, Vyriausybė gali kreiptis ne dėl visų aktų, o tik dėl įstatymų ir Seimo priimtų žemesnės galios aktų atitikties Konstitucijai vertinimo, t. y. ji neturi teisės kvestionuoti Respublikos Prezidento aktų konstitucingumo ir teisėtumo. Tai gali būti paaiškinta minėtu Konstitucijoje įtvirtinto dualistinės (sudvejintos) vykdomosios valdžios modeliu ir Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, konstituciniu statusu. Būtų nelogiška, jeigu Vyriausybė, kaip viena iš vykdomosios valdžios institucijų, kurią formuojant dalyvauja kita vykdomosios valdžios institucija – Respublikos Prezidentas, galėtų kvestionuoti tos kitos vykdomosios valdžios institucijos, kartu atliekančios ir valstybės vadovo funkcijas, aktus.

Antra ir, matyt, esminė menko Vyriausybės aktyvumo kreipiantis į Konstitucinį Teismą priežastis yra konstitucinis jos statusas. Pagal Konstituciją Vyriausybė yra vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti valstybinį valdymą, *inter alia* vyk-

[64] *Ibid.*, 1998, Nr. 41-1131.

[65] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimo Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR, 2017-06-07, Nr. 9650.

[66] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 17 d. sprendimą, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1821/content*. Vyriausybės prašymas pripažintas nežinybingu Konstituciniam Teismui, todėl atsisakyta pagal jį aiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nustačius, kad Vyriausybė prašė išaiškinti ne Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas, o savo pačios priimto teisės akto (Vyriausybės nutarimo) sukeltas teisines pasekmes, *inter alia* teisės taikymo srityje; taip pat buvo prašoma išaiškinti tai, ko toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, Konstitucinis Teismas netyrė.

danti įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo; Konstitucija įtvirtina Vyriausybės atsakomybės Seimui principą (Konstitucijos 96 straipsnio 1 dalis). Pagal Konstituciją, įgaliojimus veikti Vyriausybei suteikia Seimas, pritardamas jos programai; Vyriausybės veikla grindžiama būtent Seimo pasitikėjimu – tik jį turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus[67]. Todėl, nors ir galėdama kreiptis į Konstitucinį Teismą būtent tik dėl Seimo aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams ir Konstitucijai vertinimo, Vyriausybė dažniausiai neturi nei teisinio, nei politinio suinteresuotumo kvestionuoti parlamento, iš kurio politinės daugumos atstovų ji formuojama, aktų. Tik retais atvejais, kai Vyriausybė susiduria su jai pavestų vykdyti įstatymų įgyvendinimo sunkumais, ji pasinaudoja teise kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl šių įstatymų konstitucingumo[68].

VI.1.5. Teismai

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Teismų įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą pirmiausia yra įtvirtinti Konstitucijos 106 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatose, numatančiose galimybę teismams prašyti Konstitucinio Teismo įvertinti visų Konstitucijos 105 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytų subjektų, t. y. Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, taip pat referendumo būdu priimtų aktų (jų nuostatų) atitiktį aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Šiuo – konstitucinės kontrolės objektų – požiūriu teismo teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo sutampa su Seimo *in corpore* ir Seimo narių grupės atitinkama teise. Tačiau tokia teismo teisė grindžiama kitomis priežastimis – tuo, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi turėti galimybę įsitikinti bet kurio nagrinėjamoje byloje taikytino teisės akto konstitucingumu.

Konstitucinė bylą nagrinėjančių ordinarinių (bendrosios kompetencijos ir specializuotų, t. y. administracinių) teismų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą taip pat kyla iš Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Apibendrinus Konstitucijos, Konstitucinio Teismo

[67] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.

[68] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. gegužės 29 d. nutarimą Nr. 520 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą“, kuriuo Vyriausybė kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl kai kurių Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatymo, Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo, Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondo įstatymo, Lietuvos Respublikos sporto įstatymo bei Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai (TAR, 2019-05-31, Nr. 8705).

baigiamųjų aktų, įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, gali būti išskiriami šie konstitucinės Lietuvos teismų teisės (ir pareigos) kreiptis į Konstitucinį Teismą bruožai[69].

Pirma, skirtingai nei kiti Konstitucijos 106 straipsnio 1–4 dalyse nurodyti subjektai, teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi ne tik *teisę*, bet *ir pareigą kreiptis* į Konstitucinį Teismą[70]. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teismų pareiga suabejojus teisės akto atitiktimi Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, kreiptis į Konstitucinį Teismą lemia jų kreipimųsi ypatingumą. Ši pareiga yra tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje. Ji taip pat siejama su Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu draudimu teisėjui (ar teismui) taikyti įstatymą, kuris prieštarauja Konstitucijai. Šioje nuostatoje įtvirtintas principas laikomas vienu esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų[71]. Pažymėtina, kad kiekvienas teismas į Konstitucinį Teismą privalo kreiptis kaskart, kai kyla abejonių dėl taikytino teisės akto konstitucingumo, t. y. kiekvienoje nagrinėjamoje byloje, kurioje kilo abejonių, – net jei dėl tos pačios nuostatos konstitucingumo jau yra kreipęsi kiti teismai.

Antra, įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikti visiems, t. y. visų grandžių ir sistemų ordinariniams teismams. Kiekvienas bendrosios kompetencijos ir specializuotas teismas, kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme[72]. Tai reiškia, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis visų grandžių bendrosios kompetencijos teismai (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai), taip pat administraciniai teismai (Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai).

Trečia, kreiptis į Konstitucinį Teismą gali tik teismas, turintis *locus standi*, t. y. teismas, turintis pagrįstą abejonę dėl teisės akto, taikytino konkrečioje byloje, konstitucingumo. Kaip ne kartą yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas, bylą nagrinėjančio teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą nėra savitikslis dalykas, jo paskirtis – užtikrinti, kad bus įvykdytas teisingumas. Ordinarinio teismo kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslas – pašalinti abejones dėl to, ar aukštesnės galios teisės aktams *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris turėtų būti taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje. Pagal Konstitucinio Teismo formuojamą *locus standi* oficialiąją konstitucinę doktriną[73] teismas neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris neturėtų ar negalėtų būti

[69] Taip pat žr. ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 269–270.

[70] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

[71] *Ibid*.

[72] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 65-2400.

[73] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas (*ibid.*, 2007, Nr. 57-2200), 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1768/content*), 2018 m. kovo 22 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1805/content*), 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1862/content*).

taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje, kitaip tariant, kai ištirti teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai nėra būtina tam, kad būtų teisingai išnagrinėta konkreti byla.

Viena iš dažnai pasitaikančių priežasčių, dėl kurios atsisakoma Konstituciniame Teisme nagrinėti teismų prašymus ištirti teisės aktų konstitucingumą, yra būtent *locus standi* neturėjimas. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas šiuo pagrindu atsisakė nagrinėti teismo prašymą ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatos atitiktį Konstitucijai, nustatęs, kad šis teismas nagrinėjo civilinę bylą dėl turtinės žalos, padarytos nusikalstamais veiksmais, už kuriuos baudžiamojoje byloje asmuo jau buvo nuteistas, jam skirta bauda ir konfiskuotas jo pasisavintas didelės vertės turtas, atlyginimo[74]: Vilniaus apygardos teismas, sustabdęs civilinės bylos nagrinėjimą, kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Baudžiamojo kodekso nuostatos, pagal kurią teismas privalo konfiskuoti iš nusikalstamos veikos gautus pinigus ir kitus materialią vertę turinčius daiktus, atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui; tačiau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ginčijamą baudžiamojo poveikio priemonę (iš nusikalstamos veikos gauto turto konfiskavimą) galėtų taikyti tik baudžiamąją bylą sprendžiantis teismas, o civilinę bylą nagrinėjantis teismas jos taikyti neturėjo ir negalėjo, todėl neturėjo ir *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Konstitucinis Teismas šiuo pagrindu yra atsisakęs priimti nagrinėti ir, pavyzdžiui, apygardos teismo prašymą ištirti teisės aktų, kuriais reguliuojamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas, atitiktį Konstitucijai, nustatęs, kad šio teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje ginčas kilo jau po nuosavybės teisių į šį žemės sklypą atkūrimo[75]: Konstitucinis Teismas nustatė, kad apygardos teismas, nagrinėdamas civilinę bylą tarp ieškovės žemės ūkio bendrovės, kuriai nuosavybės teise priklausė pramoniniai sodai, ir atsakovės, kuriai buvo padovanotas žemės sklypas (kurio dalyje yra šie pramoniniai sodai), sprendė pramoninio sodo obelų sodinių vertės nustatymo ir atlyginimo klausimą, todėl turėjo vadovautis šiuos visuomeninius santykius reguliavusiomis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis ir neturėjo pagrindo, spręsdamas kompensacijos už sodinius dydžio klausimą, taikyti nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą reguliuojančių teisės aktų, dėl kurių konstitucingumo kreipėsi į Konstitucinį Teismą.

Kitas pavyzdys – 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimas[76], kuriuo Konstitucinis Teismas atsisakė priimti apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatos, pagal kurias deklaracijų duomenys yra vieši ir skelbiami viešai Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos svetainėje. Konstitucinis Teismas šį savo sprendimą grindė tuo, kad pareiškėjo nagrinėtoje administracinėje byloje buvo sprendžiamas ne privačių interesų deklaracijų duomenų viešumo klausi-

[74] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 136-6944.

[75] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta60/content*.

[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1862/content*.

mas, o klausimas, ar asmuo konkrečiu atveju apskritai turėjo pareigą deklaruoti privačius interesus pateikdamas privačių interesų deklaraciją. Nustačius, kad Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatos, kurias ginčijo pareiškėjas, apygardos administracinio teismo nagrinėtoje byloje netaikytinos, konstatuota, kad teismas neturėjo *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Šiuo požiūriu svarbu atskirai pažymėti, kad, vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina, teismas taip pat *neturi locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl *dar neįsigaliojusių* teisės aktų (neįsigaliojusios jų dalies) konstitucingumo vertinimo. Pavyzdžiui, 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimu[77] Konstitucinis Teismas grąžino apylinkės teismui prašymą toje dalyje, kurioje pareiškėjas ginčijo dar neįsigaliojusį Vyriausybės nutarimą, t. y. buvo prašoma ištirti Vyriausybės 2017 m. rugsėjo 20 d. nutarimo, turėjusio įsigalioti 2018 m. sausio 1 d., atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad civilinės bylos nagrinėjimo metu minėtas Vyriausybės nutarimas dar negaliojo, taigi apylinkės teismo nagrinėjamoje byloje negalėjo būti taikomas; tad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismas neturėjo *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Visiškai kitaip *locus standi* požiūriu vertinami teismų prašymai ištirti *nebegaliojančio teisės akto* atitiktį Konstitucijai. Skirtingai nei kiti Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyse nurodyti subjektai, teismai turi teisę kreiptis tiek dėl galiojančio teisės akto (jo dalies), tiek dėl jau netekusio galios teisės akto (jo dalies) konstitucingumo vertinimo, jei šis galios netekęs teisės aktas ar galios netekusios atskiros tokio teisės akto nuostatos aktualios bylai teisingai išnagrinėti. Kitaip tariant, Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalies nuostata, nustatanti, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, taip pat šio straipsnio 2 dalies nuostatos, nustatančios, jog esant pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją, kartu reiškia ir tam tikrą Konstitucinio Teismo pareigą. Tai yra Konstitucinio Teismo pareiga tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam kyla abejonių dėl toje byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai ar dėl kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, išnagrinėti tokį teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne[78].

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, vertindamas Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija) nuostatos „Ginčijamo teisės akto panaikinimas yra pagrindas priimti sprendimą pradėtai teisenai nutraukti“ atitiktį Konstitucijai, 2006 m. kovo 28 d. nutarimu[79] yra suformavęs oficialiąją konstitucinę doktriną, įtvirtinančią diferencijuotą požiūrį į Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti

[77] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1768/content*.

[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 82-3529.

[79] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

negaliojančių (pripažintų netekusiais galios, panaikintų arba pakeistų) įstatymų (jų dalių), kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams). Spręsdamas dėl teismų teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą jis šiame, o vėliau ir kituose savo baigiamuosiuose aktuose[80] konstatavo, kad bylą nagrinėjantis teismas pagal Konstituciją ne tik turi įgaliojimus, bet (jeigu jam kilo abejonių) ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Toks teismas taip pat turi ir konstituciškai pagrįstą interesą gauti atitinkamą Konstitucinio Teismo atsakymą. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad kitoks tam tikrų Konstitucijos nuostatų aiškinimas galėtų sudaryti prielaidas bylą nagrinėjančiam teismui taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja. Vadinasi, Konstitucija draudžia nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jeigu ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja, t. y. jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, tačiau turėtų būti taikomas teismo nagrinėjamoje byloje, Konstitucinis Teismas galėtų būtent dėl šios priežasties atsisakyti pagal pareiškėjo teismo prašymą spręsti teisės akto konstitucingumo klausimą ar nutraukti pradėtą teiseną (bylą) tais atvejais, kai atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje[81].

Ketvirta, vadovaujantis Konstitucijos, oficialiosios konstitucinės doktrinos ir įstatymų nuostatomis, esant Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, taip pat Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytų aplinkybių, ordinariniai teismai į Konstitucinį Teismą turi teisę ir pareigą *kreiptis dėl visų* Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nurodytų *aktų konstitucingumo* vertinimo. Taigi teismai gali prašyti Konstitucinio Teismo ištirti, ar Konstitucijos pakeitimo įstatymas ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo statutas neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Respublikos Prezidento aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams.

Kartu atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina, pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas sprendžia ne dėl visų žemesnės

[80] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas (*ibid.,* 2012, Nr. 52-2583), 2014 m. spalio 7 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta68/content*).

[81] Ši doktrina išplėtota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime (TAR, 2019-11-25, Nr. 18747), išaiškinant, kad kiek tai susiję su Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų prašymų nagrinėjimu, taip pat kada nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos neišsprendus iš esmės galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* Konstitucijos ginamą viešąjį interesą, Konstitucinis Teismas negali nutraukti pradėtos teisenos (bylos), net ir nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja (yra pripažintas netekusiu galios, panaikintas arba pakeistas).

galios teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams), o tik klausimus, ar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti arba referendumu priimti aktai (jų dalys)[82]. Atsižvelgdamas *inter alia* tai, kad pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tokie teisės aktai, kurių konstitucingumo kontrolė nepriskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t. y. ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai ir kt.), Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šių teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne referendumu priimtų) teisės aktų konstitucingumo vertinimas yra priskirtas administracinių teismų jurisdikcijai. Ši oficialioji konstitucinė doktrina taip pat reiškia, kad administraciniam teismui tokį teisės aktą pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai[83].

Penkta, į Konstitucinį Teismą ordinariniai teismai *kreipiasi nutartimis*, tai yra priimdami teismo procesinį sprendimą, kuris turi atitikti visus iš Konstitucijos kylančius, taip pat įstatymuose įtvirtintus teismo procesiniams aktams keliamus reikalavimus, t. y. turi būti priimtas laikantis ne tik Konstitucinio Teismo įstatymo, bet ir atitinkamą (civilinį, administracinį, baudžiamąjį) teisminį procesą reglamentuojančių įstatymų (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo ir kt.) nuostatų. Priklausomai nuo teisminės instancijos, su nagrinėjama byla susijusių aplinkybių, į Konstitucinį Teismą kreipiasi bylą nagrinėjantis vienas teisėjas ar ją nagrinėjančių teisėjų kolegija, sudaryta laikantis įstatymų nustatytos tvarkos (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 36 straipsnis)[84].

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama, kad teismų nutartys, kuriomis kreipiamasi į Konstitucinį Teismą, privalo atitikti *inter alia* iš Konstitucijos kylančius reikalavimus dėl teismų procesinių sprendimų argumentavimo, aiškumo ir suprantamumo[85]. Kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teismai, kurie kreipiasi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, argumentuodami savo prašyme pateiktą nuomonę dėl įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies) prieštaravimo Konstitucijai, negali apsiriboti vien bendro pobūdžio samprotavimais ar teiginiais, taip pat savo manymu, kad įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Jie privalo aiškiai nurodyti, kurie ginčijami teisės aktų straipsniai ar kurios jų dalys, punktai, taip pat

---

82 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 111-4549.

83 *Ibid.*

84 TAR, 2019-08-05, Nr. 12836.

85 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

kokia apimtimi, jų nuomone, prieštarauja Konstitucijai, o savo poziciją dėl kiekvienos ginčijamos teisės akto (jo dalies) nuostatos atitikties Konstitucijai turi pagrįsti aiškiai suformuluotais teisiniais argumentais[86]. Juose taip pat negali būti nutylėtų argumentų ar nenurodytų aplinkybių, galinčių būti reikšmingomis Konstituciniam Teismui nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą. Be to, teismo nutartyje dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą turi būti vartojama dalykinė kalba ir joje neturėtų būti nesusijusių su prašymo dalyku samprotavimų, kuriuos galima būtų traktuoti kaip piktnaudžiavimo teise kreiptis į Konstitucinį Teismą požymį. Pavyzdžiui, grąžindamas apygardos administraciniam teismui jo pakartotinį prašymą Konstitucinis Teismas 2019 m. balandžio 2 d. sprendime[87] nurodė, kad pakartotiniame pareiškėjo prašyme nėra pašalinti ankstesniame Konstitucinio Teismo sprendime nurodyti trūkumai, t. y. nepateikti teisiniai argumentai prašyme nurodytoms abejonėms dėl ginčijamų teisės aktų konstitucingumo pagrįsti, o pateikti bendro pobūdžio teiginiai ir samprotavimai, kuriais *inter alia* kvestionuojama Konstitucinio Teismo praktika prašymų priėmimo klausimais, ir plačiai cituojamos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kurias cituojant nepateikiami nauji argumentai, kuriais būtų grindžiamos abejonės dėl pareiškėjo nagrinėjamoje byloje taikytino ir (arba) ginčijamo teisinio reguliavimo konstitucingumo; taigi šis prašymas gali būti traktuojamas ir kaip turintis piktnaudžiavimo teismo teise kreiptis į Konstitucinį Teismą požymių.

Taigi, vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 67 straipsnio 2 dalies 5 punktu, 70 straipsniu, Konstitucinis Teismas sprendimu nenagrinėja ir grąžina pareiškėjui prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu nepateikti teismo nuomonės dėl įstatymo ar kito teisės akto prieštaravimo Konstitucijai teisiniai argumentai. Tai, be kita ko, reiškia, kad nepriimami nagrinėti teismų (kaip ir kitų Konstitucijos 106 straipsnio 1–4 dalyse nurodytų subjektų) prašymai tada, kai teismo nutartyje nėra pateikta argumentų, pagrindžiančių pareiškėjo, t. y. teismo (teisėjo), poziciją dėl ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimo aukštesnės galios teisės aktams. Neretai tai būna prašymai, kuriuose nurodomos arba cituojamos tam tikros Konstitucijos nuostatos, tačiau nėra paaiškinta ir argumentuota pozicija, kodėl ir kaip ginčijamas teisinis reguliavimas, besikreipiančio teismo vertinimu, joms prieštarauja.

Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 19 d. sprendimu[88] apylinkės teismui grąžintas jo prašymas ištirti Baudžiamojo kodekso 242 straipsnio, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už vengimą atlikti arešto, laisvės atėmimo bausmę arba sugrįžti į kardomojo kalinimo vietą, konstitucingumą. Sprendime, be kita ko, konstatuota, kad pareiškėjas, pacitavęs Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalį, nepatei-

[86] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.,* 2007, Nr. 111-4549), 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas (*ibid.,* 2005, Nr. 146-5332), 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (*ibid.,* 2006, Nr. 7-254), 2006 m. sausio 17 d. nutarimas (*ibid.,* 2006, Nr. 8-284), 2006 m. sausio 17 d. sprendimas (*ibid.,* 2006, Nr. 8-285), 2007 m. liepos 5 d. sprendimas (*ibid.,* 2007, Nr. 76-3019), 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimas (*ibid.,* 2007, Nr. 96-3892), 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas (*ibid.,* 2007, Nr. 98-3984).

[87] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 2 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1921/content*.

[88] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 19 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1646/content*.

kė teisinių argumentų, kodėl, nustačius baudžiamąją atsakomybę už minėtas veikas, galėtų būti pažeistas šioje Konstitucijos dalies nuostatoje įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Kitu atveju Konstitucinio Teismo pirmininko 2014 m. spalio 21 d. potvarkiu Nr. 2B-148 grąžinant dalį apygardos administracinio teismo prašymo[89] konstatuota, kad šis teismas nepaaiškino, kaip konkrečiai ginčijamu Lietuvos Respublikos suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatyme nustatytu reguliavimu, kuriuo, jo teigimu, įtvirtintas privalomas mokėjimas, nenustačius visų tokio mokėjimo (mokesčio) esminių elementų, pažeidžiama Konstitucijos 127 straipsnio 2 dalis, kurioje nurodyti valstybės biudžeto pajamų šaltiniai, *inter alia* mokesčiai ir privalomi mokėjimai.

Konstitucinio Teismo 2017 m. rugsėjo 7 d. sprendimu[90] apygardos administraciniam teismui grąžintas jo prašymas ištirti Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo ir jo pakeitimo įstatymo nuostatų, kuriomis dėl ekonomikos krizės buvo sumažinti savivaldybių, kurių teritorijose gyvena per 100 tūkstančių gyventojų, merų ir jų pavaduotojų atlyginimai, konstitucingumą. Konstitucinis Teismas šiame sprendime pažymėjo, kad nors teismas savo nutartyje pacitavo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas, pagal kurias įstatymų leidėjas, laikydamasis tam tikrų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų, gali nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo dėl valstybėje susidariusios itin sunkios ekonominės, finansinės padėties mažinamas asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, darbo užmokestis, prašyme nebuvo pateikta jokių teisinių argumentų, kodėl ginčytu teisiniu reguliavimu galėjo būti pažeisti minėti iš Konstitucijos kylantys reikalavimai ir kodėl nustatytas merų ir merų pavaduotojų pareiginės algos koeficientų sumažinimo mastas galėtų būti vertinamas kaip neproporcingas, netolygus ir diskriminacinis.

Kaip neatitinkantys iš Konstitucijos kylančių procesinių sprendimų argumentavimo, aiškumo ir suprantamumo reikalavimų, taigi ir Konstitucinio Teismo įstatymo 67 straipsnio 2 dalies 5 punkto nuostatų, pareiškėjui grąžinami ir tokie teismų procesiniai sprendimai, kuriuose kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą ordinariniai teismai nurodo nagrinėjamos bylos šalies, kuri prašė kreiptis į Konstitucinį Teismą, argumentus, tačiau jų neanalizuoja, nevertina, o apsiriboja bendro pobūdžio teiginiu, kad, teismo vertinimu, tokios bylos šalies abejonės yra pagrįstos. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 30 d. potvarkiu[91] apylinkės teismui grąžintas prašymas, kuriame šis teismas išdėstė ne savo, bet ieškovų jo nagrinėtoje civilinėje byloje pateiktus argumentus. Potvarkyje konstatuota, kad šių argumentų pareiškėjas neanalizavo, nevertino, o tiesiog konstatavo, jog ieškovų abejonės

[89] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2014 m. spalio 21 d. potvarkis Nr. 2B-148, žr. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta701/content.

[90] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. rugsėjo 7 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1739/content.*

[91] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-32, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/-prasymuose-isdestytais-teiginiais-nepagrista-pareiskeju-pozicija-nepateikta-konstituciniu-argumentu./656.*

laikytinos pagrįstomis. Dėl šių priežasčių apylinkės teismo prašyme nebuvo įvertinta ir tai, ar ieškovai civilinėje byloje pateikė argumentus dėl visų ginčijamų nuostatų atitikties visoms nurodytoms Konstitucijos, įstatymų nuostatoms, ar visi jų teiginiai dėl ginčijamo teisinio reguliavimo turinio buvo pagrįsti, ar visos ieškovų nurodytos nuostatos buvo taikytinos nagrinėtoje civilinėje byloje ir pan.

Vadovaujantis nuosekliai plėtojamos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, papildomi reikalavimai pareiškėjo argumentams keliami kreipiantis į Konstitucinį Teismą tada, kai keliamas klausimas dėl įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo dėl jame galbūt esančios teisės spragos, t. y. *legislatyvinės omisijos*. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad legislatyvinė omisija yra tokia teisės spraga, kai teisės akte (jo dalyje) nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nenustatytas tam tikrų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas, kuris, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama Konstitucijoje (ar kitame aukštesnės galios teisės akte)[92]. Atsižvelgiant į tai, prašyme Konstituciniam Teismui keliant legislatyvinės omisijos klausimą privalo būti pateikti argumentai, kurie pagrįstų, kad trūkstamas ar nenustatytas teisinis reguliavimas pagal Konstituciją turi būti nustatytas būtent tame teisės akte, būtent tam tikroje konkrečioje to teisės akto nuostatoje, dėl kurios kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Kartu pažymėtina, kad šių argumentų legislatyvinės omisijos atveju yra reikalaujama papildomai, t. y. ordinarinis teismas, kaip ir visais kitais atvejais, taip pat privalo pagrįsti, kodėl dėl galbūt esančios legislatyvinės omisijos tam tikrame teisės akte neįtvirtintos nuostatos ar, kitaip tariant, nenustatytas teisinis reguliavimas yra būtinas bylai teisingai išnagrinėti.

Galiausiai pažymėtina, kad minėti reikalavimai dėl teismų sprendimų argumentavimo, aiškumo ir suprantamumo taikytini ir ordinarinių teismų baigiamiesiems aktams, kuriais – priešingai – nusprendžiama nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai ar aukštesnės galios teisės aktui, nors to, pavyzdžiui, prašė kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis[93].

Šešta, ordinarinio teismo nutartimi ne tik išsprendžiamas klausimas dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą, bet ir įgyvendinama kita bylą nagrinėjančio teismo pareiga, t. y. Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įtvirtinta *procesinė pareiga sustabdyti bylos nagrinėjimą*. Oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama, kad bylą nagrinėjančiam teismui kilus abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, ir įgyvendinus pareigą kreip-

[92] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988), 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas (*ibid.*, 2009, Nr. 148-6632), 2011 m. birželio 9 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 111-5228), 2016 m. sausio 25 d. nutarimas (TAR, 2016-01-25, Nr. 1547).

[93] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292), 2007 m. liepos 5 d. sprendimas (*ibid.,* 2007, Nr. 76-3019), 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 111-4549).

tis į Konstitucinį Teismą su prašymu įvertinti šio teisės akto konstitucingumą, kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis sustabdomas[94]. Sustabdyta byla, iš kurios matyti aplinkybės, dėl kurių ginčijamas teisės aktas turi būti taikomas toje byloje, turi būti prieinama Konstituciniam Teismui, kad būtų sudarytos sąlygos, būtinos vykdyti konstitucinį teisingumą ir spręsti, ar teisės aktas, taikytinas teismo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams ir Konstitucijai. Anot Konstitucinio Teismo, jeigu byla, kilus abejonių dėl joje taikytino įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai, nebūtų stabdoma, o ją nagrinėjantis teismas nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, siekdamas šias abejones pašalinti, ir joje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas[95].

Septinta, sprendimą kreiptis į Konstitucinį Teismą priima teismas savo nuožiūra, savo paties ar šalių iniciatyva. Nors bylos šalių pozicija dėl to, ar reikia kreiptis į Konstitucinį Teismą, ar priešingai – į Konstitucinį Teismą nesikreipti, šio teismo nesaisto, bylos šalies teisė prašyti bylą nagrinėjantį teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą taip pat kyla iš Konstitucijos. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad sistemiškai aiškinant Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalies, 30 straipsnio 1 dalies, 109 straipsnio 1 dalies, 110 straipsnio nuostatas, taip pat vadovaujantis konstituciniu teisinės valstybės principu, kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija ir asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktimi Konstitucijai (ar kitam aukštesnės galios teisės aktui), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai[96].

Ypač svarbu pažymėti, kad iki 2019 m. rugsėjo 1 d., kai įsigaliojo Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies nuostatos, numatančios fizinio ar juridinio asmens konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tiesiogiai, ši bylos šalies teisė prašyti bylą nagrinėjantį teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą buvo vienintelė asmens galimybė inicijuoti jo konstitucines teises ar laisves galbūt pažeidusio įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo patikrą, t. y. pagal Konstituciją buvo vienintelė netiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybė. Atitinkamai, kaip minėta, ordinariniam teismui nusprendus nesikreipti į Konstitucinį Teismą, nors to prašo proceso šalis, iš Konstitucijos kyla pareiga teismui šį sprendimą tinkamai argumentuoti, t. y. užtikrinti, kad jis atitiktų

94 *Ibid.*

95 *Ibid.*

96 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

aiškumo ir suprantamumo reikalavimus[97]. Šiuo požiūriu aiškumo reikalavimas reiškia tai, kad kaip ir kiekvienas teismo procesinis sprendimas, taip ir ordinarinio teismo sprendimas kreiptis ar sprendimas nesikreipti į Konstitucinį Teismą privalo būti aiškus ne tik Konstituciniam Teismui, bet ir byloje dalyvaujantiems bei kitiems asmenims.

Aštunta, ordinariniame teisme nagrinėjamos bylos šalys nėra įtraukiamos į procesą Konstituciniame Teisme. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 1 dalies 1 punktu, vienu iš dalyvaujančių byloje asmenų, t. y. pareiškėju, laikomas teismas, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, ir jo atstovas (valstybės institucija, kuriai „pagal Konstituciją suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams <...>"). Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 33 straipsnio 3 dalimi, teismui, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, atstovauja nutartį priėmęs teisėjas arba, jei tokią nutartį priėmė teisėjų kolegija, – šios teisėjų kolegijos pirmininkas[98]. Tai reiškia, kad būtent bylą ordinariniame teisme nagrinėjantis teisėjas ar ją nagrinėjančios teisėjų kolegos pirmininkas įgyja teisę susipažinti su bylos medžiaga, daryti iš jos išrašus, nuorašus, kopijas, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, liudytojams ir ekspertams, pareikšti prašymus, duoti paaiškinimus, pateikti savo argumentus ir samprotavimus, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams (Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 2 dalis). Bylos šalys, turinčios proceso dalyvių statusą bylą nagrinėjant ordinariniame teisme, bylą nagrinėjančiam teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą, jame procesinio statuso, t. y. jokių procesinių teisių ir pareigų, neįgyja.

---

[97] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2007 m. liepos 5 d. sprendimas (*ibid.*, 2007, Nr. 76-3019), 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 111-4549).

[98] Pastaroji nuostata kritikuotina tuo požiūriu, kad pagal procesą teismuose reglamentuojančius įstatymus, bylą nagrinėjant teisėjų kolegijai, ne teisėjų kolegijos pirmininkas, o *teisėjas pranešėjas* yra geriausiai susipažinęs su bylos medžiaga, todėl, manytina, būtų labiau pagrįsta būtent jį laikyti teismo atstovu Konstituciniame Teisme. Pvz., vadovaujantis administracinį procesą reglamentuojančio Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) nuostatomis, pasirengimo nagrinėti bylą metu teisėjas pranešėjas vienas atlieka veiksmus, reikalingus bylai nagrinėti (ABTĮ 139 straipsnio 1 dalis); bylos nagrinėjimas iš esmės apeliacinės instancijos teisme pradedamas teisėjo pranešėjo pranešimu apie bylą, kuriame išdėstoma bylos esmė, apeliacinio skundo ir atsiliepimų į apeliacinį skundą argumentai, taip pat nauji įrodymai, jeigu jų yra pateikta (ABTĮ 142 straipsnio 1 dalis). Teisėjų kolegijos pirmininkas vadovauja žodinio posėdžio eigai (jei byla nagrinėjama raštu, – posėdžio forma yra laisva; ABTĮ 142 straipsnio 2 dalis). Žodinio bylos nagrinėjimo atveju, išnagrinėjus bylą, kolegijos pirmininkas arba teisėjas pranešėjas perskaito sprendimo ar nutarties įžanginę ir rezoliucinę dalis ir trumpai žodžiu išdėsto sprendimo ar nutarties motyvus (ABTĮ 143 straipsnio 2 dalis). Nagrinėjant civilines bylas, sudarius teisėjų kolegiją, byla su apeliaciniu skundu perduodama teisėjui pranešėjui (Civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 319 straipsnio 1 dalis); pranešėjas atlieka veiksmus, reikalingus pasirengti bylos nagrinėjimui (CPK 319 straipsnio 2 dalis); bylos nagrinėjimas iš esmės apeliacinės instancijos teisme pradedamas kolegijos pranešėjo pranešimu apie bylą, apeliacinį skundą, atsiliepimą į apeliacinį skundą (CPK 324 straipsnio 1 dalis, 356 straipsnio 2 dalis) ir t. t. Kolegijos pirmininkas žodinio proceso atveju paskelbia kolegijos sudėtį, praneša, kokia byla nagrinėjama, t. y. pradeda teismo posėdį ir jam vadovauja (CPK 324 straipsnio 1 dalis, 356 straipsnio 2 dalis); kitaip tariant, iš tikrųjų jo vaidmuo yra mažiau reikšmingas nei teisėjo pranešėjo.

Devinta, kreipimasis į Konstitucinį Teismą nepakeičia ir negali pakeisti proceso konkrečioje byloje, t. y. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą pagal ordinarinio teismo kreipimąsi, turi ribotą tikslą atsakyti į klausimą dėl konkrečioje byloje taikytino teisės akto konstitucingumo. Bylą nagrinėjantis ordinarinis teismas, gavęs Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriuo konstitucinės justicijos byla išnagrinėta iš esmės, taip pat Konstitucinio Teismo sprendimą, kuriuo atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą, arba Konstitucinio Teismo sprendimą ar Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkį, kuriuo šis prašymas yra grąžintas pareiškėjui (Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 2, 3 punktai, 2 dalis), atnaujina bylos nagrinėjimą ir ją išnagrinėja iš esmės (išskyrus atvejus, kai, Konstituciniam Teismui grąžinus prašymą, teismas, pašalinęs trūkumus, į Konstitucinį Teismą kreipiasi pakartotinai)[99].

Atskirai pažymėtina, kad netgi Konstituciniam Teismui nusprendus atsisakyti nagrinėti teismo prašymą dėl teisės akto konstitucingumo įvertinimo, jo priimtame sprendime ordinariniam teismui yra pateikiamas tam tikras Konstitucinio Teismo atsakymas, skirtas *inter alia* padėti teisingai išnagrinėti bylą. Pavyzdžiui, nustačius, kad teismo keltas ne tam tikro teisės akto atitikties Konstitucijai vertinimo, o teisės taikymo klausimas ar kad abejonių kėlęs teisės aktas ar jo nuostata nagrinėjamoje byloje nėra taikytina, taip pat pašalinamas atitinkamas ordinarinio teismo nagrinėtoje byloje buvęs neaiškumas. Taigi Konstitucinis Teismas net ir tokiu atveju (t. y. konstitucinės justicijos bylos neišnagrinėdamas iš esmės) ordinariniam teismui pateikia atsakymą, kurio pagrindu pašalinamos abejonės dėl taikytino teisės akto ar jo nuostatos konstitucingumo vertinimo būtinybės ir sudaromos prielaidos teisingai išnagrinėti bylą. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas, 2018 m. kovo 22 d. sprendimu[100] atsisakydamas nagrinėti teismo prašymą kartu išaiškino, kad ordinarinio teismo nagrinėjamoje byloje taikytina ne šio teismo Konstituciniam Teismui ginčyta, o kita įstatymo nuostata, t. y. Konstitucinis Teismas nustatė, kad sprendžiant pareigūno tarnybinės atsakomybės klausimą senaties termino požiūriu palankesnės buvo jo veiksmų atlikimo metu galiojusio Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento statuto 34 straipsnio 2 dalies nuostatos, kuriose *inter alia* buvo nustatyta, kad negalima skirti drausminės nuobaudos praėjus 1 metams nuo nusižengimo padarymo dienos, o ne skiriant tarnybinę nuobaudą galiojusi Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo 60 straipsnio 6 dalies nuostata, kuri tokio senaties termino nenustatė (ir atitinkamai šia apimtimi bylą nagrinėjančiam teismui kėlė klausimų dėl atitikties Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai).

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 1 punkto ir

[99] Žr., pvz., Civilinio proceso kodekso 3 straipsnio 3 dalies 3 punktą. Kartu pažymėtina, kad šio punkto formuluotė „Gavęs Konstitucinio Teismo nutarimą, teismas atnaujina bylos nagrinėjimą“ nėra tiksli tuo požiūriu, jog teismas bylos nagrinėjimą atnaujina gavęs ne tik Konstitucinio Teismo nutarimą, bet ir kitą baigiamąjį aktą, pvz., sprendimą, kuriuo Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti prašymą.

[100] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1805/content*.

61 straipsnio 1 dalies nuostatomis, teismas, kaip tam tikroje konstitucinės justicijos byloje dalyvavęs asmuo (kaip ir, pavyzdžiui, Seimo narių grupė), gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu oficialiai išaiškinti tokioje byloje priimtą ankstesnį Konstitucinio Teismo nutarimą ar sprendimą (taip pat žr. Konstitucinio Teismo reglamento 66 punktą). Šiuo požiūriu teismo, kaip ir Seimo narių grupės, teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl baigiamojo akto išaiškinimo yra siauresnė nei Seimo *in corpore*, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės, kadangi teismas turi teisę prašyti išaiškinti ne bet kokius Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, o tik tuos nutarimus ar sprendimus (tikrai ne išvadas, kurių teismai prašyti negali), kurie buvo priimti besikreipiančiam ordinariniam teismui konstitucinės justicijos byloje dalyvaujant kaip pareiškėjui.

Toks teisinis reguliavimas nustatytas atsižvelgiant į tai, kad teismo teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo, kaip ir jo teisė kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo įvertinimo, yra tiesiogiai siejama su teismo konstitucine paskirtimi vykdyti teisingumą. Kitaip tariant, teismo teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų oficialaus aiškinimo nėra savitikslė, o turėtų būti įgyvendinama, jeigu to reikia, kad prašomais išaiškinti baigiamaisiais aktais būtų deramai vadovaujamasi vykdant teisingumą. Taigi teismo teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo taip pat siejama su *locus standi* turėjimu. Šį reikalavimą *inter alia* lemia ir Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujamasi[101].

Daugiausia su teismo teisės kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įgyvendinimu susijusių problemų kyla todėl, kad ordinarinis teismas dėl oficialaus Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo gali kreiptis ne visais atvejais, kai toks išaiškinimas, šio teismo vertinimu, yra būtinas bylai teisingai išnagrinėti, o tik tada, kai šis teismas konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti baigiamasis aktas, pats buvo pareiškėjas. Taigi kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo baigiamojo akto išaiškinimo turi teisę tik atitinkamą konstitucinės justicijos bylą, kurioje priimtas tas baigiamasis aktas, inicijavusio ordinarinio teismo bet kuris teisėjas ar teisėjų kolegija, bet ne kiti ordinariniai teismai, nagrinėjantys bylas, kuriose aktualus šis Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas.

Konstitucinis Teismas šią problemą įžvelgė nagrinėdamas Šiaulių apygardos teismo, nedalyvavusio konstitucinės justicijos byloje, kurioje priimto baigiamojo akto išaiškinimo buvo prašoma, kreipimąsi dėl Konstitucinio Teismo nutarimuose (*inter alia* 2007 m. spalio 22 d. nutarime) suformuluotos nuostatos „visavertis teisė-

[101] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 48-2335.

jas“ išaiškinimo[102]. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad nagrinėjančiam bylą teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas ir Konstituciniam Teismui neišaiškinus Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų, plačiau, išsamiau neatskleidus jų turinio, prasmės, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujamasi, galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės, o tai reikštų, kad teisingumas liktų neįvykdytas[103].

Šiuo atveju, atsižvelgdamas į poreikio išaiškinti prašomas nuostatas svarbą, Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtį, taip pat į iš Konstitucijos 109 straipsnio kylančią teismų konstitucinę pareigą vykdyti teisingumą, Konstitucinis Teismas Šiaulių apygardos teismo prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas priėmė nagrinėti vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalies nuostata, įtvirtinančia Konstitucinio Teismo teisę oficialiai aiškinti nutarimą *inter alia* paties Konstitucinio Teismo iniciatyva *(ex officio)*. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog ši jo teisė reiškia, kad Konstitucinis Teismas aiškina savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito baigiamojo akto vykdymas, taip pat kad Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų ne formaliai, o deramai vadovaujamasi ir vykdomas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Atkreipęs dėmesį į Konstitucinio Teismo turimus įgaliojimus *ex officio* aiškinti savo priimtus nutarimus ir kitus baigiamuosius aktus, Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti ir išnagrinėjo Šiaulių apygardos teismo prašymą. Vis dėlto Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas[104], priimtas išnagrinėjus Šiaulių apygardos teismo prašymą (kuris vėliau buvo sujungtas su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo prašymu), o tiksliau – Konstituciniam Teismui pasinaudojus teise oficialiai aiškinti nutarimą savo iniciatyva, yra pavienė išimtis, o ne taisyklė. Todėl galima teigti, kad iki šiol lieka pagrįstų abejonių[105] dėl to, ar teismams nenu-

[102] *Ibid*. Konstitucinio Teismo iš esmės buvo prašoma išaiškinti, ar, pasibaigus teisėjo įgaliojimų laikui arba jam sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, tačiau Respublikos Prezidento dekretu pratęsus tokio teisėjo įgaliojimus tol, kol bus baigtos nagrinėti tam tikros bylos, kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu, kai pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, nuostata, jog šis teisėjas yra visavertis teisėjas, reiškia, kad toks teisėjas visaverčius įgaliojimus turi tik konkrečiose Respublikos Prezidento dekrete nurodytose bylose ar kad teisėjo įgaliojimų pratęsimo laiku teisėjas turi gauti tokį patį darbo krūvį, kaip ir kiti to teismo teisėjai, taip pat ar ši nuostata reiškia, kad toks teisėjas gali nagrinėti (būti pranešėju, teisėju, kolegijos nariu) jo įgaliojimų pratęsimo laiku, kol neužbaigtos Respublikos Prezidento dekrete nurodytos bylos, ir kitas bylas, nenurodytas Respublikos Prezidento dekrete (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimą. *Ibid.*, 2007, Nr. 110-4511).

[103] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Ibid.*, 2007, Nr. 110-4511

[104] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 79-4078.

[105] Taip pat žr. KŪRIS, 7 išnaša, p. 108; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, išvadas, sprendimus: teisinio reguliavimo problemos ir tobulinimo galimybės. *Teisė*, t. 111, p. 106, 108.

matant teisės kreiptis dėl visų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo, nėra sudaromos kliūtys jiems tinkamai vykdyti teisingumą, *inter alia* teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus, užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Baigiant pažymėtina, kad teismai į Konstitucinį Teismą kreipėsi dažniausiai iš visų subjektų. Iš visų 1993–2019 m. pateiktų kiek daugiau nei 1200 kreipimųsi (neskaitant kreipimųsi, pateiktų Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų), teismų kreipimaisi sudarė beveik 80 procentų prašymų ištirti teisės aktų konstitucingumą[106]. Vis dėlto dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatų išaiškinimo teismas, kaip byloje dalyvavęs asmuo, į Konstitucinį Teismą kreipiasi nedažnai. Manytina, kad taip yra ir dėl jau aptarto teismo teisės prašyti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo ribojimo.

VI.1.6. Fiziniai ir juridiniai asmenys

Iki 2019 m. rugsėjo 1 d., kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas[107], įtvirtinęs individualaus konstitucinio skundo institutą, taip pat asmens teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimo tvarką nustatę Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimai ir papildymai[108], vienas labiausiai kritikuotinų 1992–1993 m. sukurto Lietuvos konstitucinės kontrolės modelio elementų buvo būtent galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą fiziniams ir juridiniams asmenims nebuvimas.

Vadovaudamasis Konstitucijos 106 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) nuostatomis, Konstitucinis Teismas daugiau nei 26 metus turėjo įgaliojimus nagrinėti tik tuos prašymus dėl teisės aktų konstitucingumo, kurie buvo pateikti Seimo *in corpore*, ne mažesnės kaip 1/5 visų Seimo narių grupės, Vyriausybės, Respublikos Prezidento ir teismų. Šis subjektų, turėjusių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, sąrašas buvo baigtinis. Kaip yra pažymėjęs ir pats Konstitucinis Teismas, pagal Konstitucijos 106 straipsnį kiti asmenys į Konstitucinį Teismą dėl jo kompetencijai priskirtų Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktų, kuriais galėtų būti pažeistos tokių asmenų teisės ir laisvės, teisėtumo teisės tiesiogiai kreiptis neturėjo[109].

Netiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybė: tokio kreipimosi privalumai ir trūkumai. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijoje (1992 m. spalio 25 d. re-

[106] *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf*. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainės skilties „Neišnagrinėtų prašymų sąrašas" duomenis, *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/neisnagrinetu-prasymu-sarasas/370*.

[107] TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

[108] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12391.

[109] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. *Ibid.*, 2016-06-29, Nr. 17828.

dakcija) asmens teisė inicijuoti konstitucinės justicijos bylą įtvirtinta nebuvo, asmuo, manydamas, jog jo konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos sprendimu, grindžiamu Konstitucijai prieštaraujančiu aktu, turėjo teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis netiesiogiai, t. y. per jo individualią bylą nagrinėjantį teismą.

Netiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybė, vadovaujantis oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, kyla iš Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje numatytos asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisės kreiptis į teismą, reiškiančios ir tai, kad, kaip minėta, teismai, nagrinėdami bylas, turi pareigą, kilus abejonių dėl Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės priimto akto ar jo dalies konstitucingumo, kreiptis į Konstitucinį Teismą[110]. Kitaip tariant, teismams suteikti konstituciniai įgaliojimai inicijuoti teisės aktų konstitucingumo tyrimą Konstituciniame Teisme *inter alia* suponuoja asmens, kurio byla nagrinėjama ordinariniame teisme (bylos šalies), *teisę prašyti bylą nagrinėjantį teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą*[111]. Kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, iš Konstitucijos kylanti kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija ir asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktimi Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai[112].

Konstitucinės teisės požiūriu tai svarbu dėl bent dviejų priežasčių. Pirma, ši asmens teisė prašyti jo bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar specializuotą teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą lemia atitinkamas šio teismo pareigas. Teismo pareiga, kilus abejonių dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, kurios privalo būti pašalintos, kad teismas byloje galėtų priimti teisingą procesinį sprendimą, kreiptis į Konstitucinį Teismą, kuris vienintelis pagal savo kompetenciją gali šias abejones pašalinti jas paneigdamas arba patvirtindamas jų pagrįstumą, nuosekliai pabrėžiama oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatose[113]. Ši individualią bylą nagrinėjančio teismo pareiga išlieka net ir tada, kai dėl to paties teisės akto konstitucingumo į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas teismas.

---

110 *Ibid*.

111 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

112 *Ibid*.

113 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 111-4549), 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas (*ibid.*, 2010, Nr. 48-2335), kt.

Antra, atsižvelgiant į tai, kad iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja, kad kiekvienas baigiamasis teismo aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais[114], iš šių Konstitucijos nuostatų kyla ir bendrosios kompetencijos bei specializuotų teismų pareiga argumentuoti savo sprendimus kreiptis arba, nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis, nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti toje byloje taikytino Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) konstitucingumo klausimą[115]. Kartu tai reiškia, kad bylos šalies prašymas dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą jos bylą nagrinėjančio ordinarinio teismo nesaisto. Teismas, išklausęs šalies argumentus dėl poreikio kreiptis į Konstitucinį Teismą ir juos savarankiškai įvertinęs, turi teisę nuspręsti į Konstitucinį Teismą nesikreipti, nurodydamas šio sprendimo motyvus, kurie su šalies argumentais gali nesutapti[116].

Deja, nepaisant to, kad bylą nagrinėjančio teismo sprendimas kreiptis į Konstitucinį Teismą ar į jį nesikreipti, vadovaujantis Konstitucijos ir oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, turėtų būti siejamas būtent su pagrįstų abejonių dėl byloje taikytino akto ar jo nuostatos konstitucingumo buvimu, ordinarinių teismų priimamuose procesiniuose sprendimuose pateikiami ir kiti šį apsisprendimą lemiantys argumentai. Šiuo požiūriu galėtume išskirti bent tris kritiškai vertintinas tendencijas.

Pirma, teismo diskrecija, įvertinus šalių pateiktus argumentus, kuriais grindžiamas jų prašymas kreiptis į Konstitucinį Teismą priimti motyvuotą sprendimą dėl šio prašymo, teismų vis dažniau suvokiama kaip „savarankiška teismo teisė nuspręsti“. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad „teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikta išimtinai bylą nagrinėjančiam teismui. Ši teismo teisė įstatymo nėra sietina su proceso dalyvių atitinkamais prašymais ar reikalavimais, o palikta paties teismo nuožiūrai. Pagal įstatymo formuluotę „yra pagrindas manyti“ galima daryti išvadą, kad sprendimas kreiptis į Konstitucinį Teismą yra tik teismo atliktos įstatymo analizės ir aiškinimo rezultatas. Teismas, atsižvelgęs į konkrečios bylos aplinkybes ir toje byloje taikytino konkretaus teisės akto turinį, sprendžia, ar yra būtina kreiptis į Konstitucinį Teismą <...>“[117]. Pažymėtina, kad toks teismo požiūris, kaip cituojamoje nutartyje, dažnai lemia, kad ordinariniam teismui atsisakant kreiptis į Konstitucinį Teismą, jokie tokio sprendimo argumentai nepateikiami. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pavyzdžiui, cituojamoje nutartyje konstatavo, kad „apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, įvertinusi pareiškėjo pateikto prašymo argumentus dėl [Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo] neatitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms, jo netenkina,

[114] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Ibid.,* 2006, Nr. 7-254.

[115] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

[116] Plačiau apie netiesioginio (per individualią bylą nagrinėjantį teismą) asmens teisių gynimo Konstituciniame Teisme nepakankamumą ir individualią bylą nagrinėjančio teismo nuožiūrą (teismo diskreciją) spręsti dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą žr. BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014, p. 75–92.

[117] Žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. birželio 12 d. nutartį administracinėje byloje Nr. eA-4373-629/2019, 2012 m. gegužės 8 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A143-78/2012 ir kt.

kadangi nėra pagrindo manyti, jog įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas šioje byloje, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Jokie papildomi argumentai šiuo ir dažnais kitais atvejais nėra pateikiami nei pirmosios instancijos, nei apeliacine tvarka administracinę bylą nagrinėjančio Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo procesiniuose sprendimuose[118].

Antra, pasitaiko situacijų, kai ordinariniai teismai, net pripažindami, kad proceso dalyvių pateikti argumentai dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslingumo yra svarūs, į Konstitucinį Teismą nusprendžia nesikreipti. Kartais taip elgiamasi siekiant nestabdyti bylos nagrinėjimo (t. y. prioritetą teikiant operatyviam bylos išnagrinėjimui, net jei išlieka rizika, kad dėl galbūt Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto taikymo byla galėtų būti išnagrinėta neteisingai), taip pat dėl kitų objektyvių ar subjektyvių priežasčių. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, iš esmės sutikdamas su kasatorės pateiktais argumentais dėl nagrinėjamoje byloje taikytinos Civilinio kodekso 2.10 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios neveiksnumo institutą, galimos neatitikties Konstitucijos 21, 22, 29 straipsniams ir konstituciniam teisinės valstybės principui, užuot stabdęs bylos nagrinėjimą ir kreipęsis į Konstitucinį Teismą, bylą grąžino apeliacinės instancijos teismui pirmosios instancijos teismo sprendimui peržiūrėti (t. y. iš naujo įvertinti faktines aplinkybes)[119]. Bylą nagrinėjusi teisėjų kolegija nusprendė, jog, atsižvelgiant į tai, kad byloje susidarė situacija, kai neperžiūrėtas apeliacine tvarka teismo sprendimas įsiteisėjo ir kasatorė buvo laikoma neveiksnia, pirmiausia reikėjo užtikrinti jos, t. y. konkretaus asmens, teisėtus interesus įgyvendinant teisę į apeliaciją ir pirmosios instancijos teismo sprendimo dėl pripažinimo neveiksnia peržiūrėjimą, o vėliau, pavyzdžiui, apeliacinės instancijos teisme, galėtų būti sprendžiamas ir kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslingumo klausimas. Pateiktame pavyzdyje, viena vertus, tiek teismo siekis kuo efektyviau pašalinti dėl galimai pažeistų konkretaus asmens teisių atsiradusius neigiamus padarinius, tiek teismo įžvelgta galima taikytinų teisės nuostatų atitikties Konstitucijai problema, vertintini teigiamai. Kita vertus, kyla abejonių dėl teismo pasirinktos pozicijos nesikreipti į Konstitucinį Teismą, o grąžinti bylą pakartotinai nagrinėti žemesnės instancijos teismui, kartu šiam teismui paliekant spręsti dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą tikslingumo, atitikties Konstitucijos ir oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatoms, įpareigojančioms teismą į Konstitucinį Teismą kreiptis kaskart kilus abejonių dėl taikytinų teisės aktų nuostatų atitikties Konstitucijai (110 straipsnio 2 dalis).

Su pastarąja įžvalga susijusi ir trečioji, ypač neigiamai vertintina situacija, kai bylą nagrinėjantis ordinarinis teismas, suvokdamas galimą įstatymo (kito teisės akto) ir Konstitucijos nuostatų suderinamumo problemą, užuot kreipęsis į Konstitucinį Teismą, priešingai, nei nustatyta Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalies nuostatose, nusprendžia pats atlikti taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai vertinimą. Pavyzdžiui, tokia situacija susiklostė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų išplėstinei 7 teisėjų kolegijai 2019 m. lapkričio 25 d. priėmus ir paskelbus

[118] Pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. gruodžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1552-525/2019 ir kt.

[119] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.

nutartį baudžiamojoje byloje, kurioje teismas *inter alia* išaiškino, kad Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalies nuostata „Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo“ reiškia ir tai, kad, nesant minėto sutikimo, kratos atlikimas teisėjo gyvenamojoje vietoje draudžiamas visada, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką *(in flagranti)*[120]. Aukščiausiasis Teismas ne tik plečiamai išaiškino Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalies nuostatos „negalima kitaip suvaržyti teisėjo laisvės“ turinį, tačiau tai darė vadovaudamasis ne Konstitucija, o Teismų įstatymo 47 straipsnio 1 dalies nuostatomis[121], kurios pačios galėtų būti konstitucinės kontrolės objektu. Užuot stabdęs bylos nagrinėjimą ir kreipęsis į Konstitucinį Teismą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Konstitucijos nuostatų turinį išsiaiškino pats, nors Konstitucijos aiškinimas – išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija[122]. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktas Konstitucijos nuostatos turinio išaiškinimas yra grindžiamas įstatymo nuostatos turiniu, nepaisant to, kad, vadovaujantis Konstitucijos viršenybės principu, Konstitucijos negalima aiškinti remiantis įstatymais ar kitais teisės aktais, ją galima aiškinti remiantis tik ja pačia[123].

Taigi, nors būtent ordinariniai teismai iš visų Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų Konstituciniam Teismui pateikdami daugiausia prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai[124] visada vaidino ypač reikšmingą vaidmenį užtikrinant Konstitucijos viršenybę ir apsaugant konstitucines asmens teises ir laisves, vien per teismus įgyvendinamas netiesioginis asmenų kreipimasis į Konstitucinį Teismą kritiškai vertintinas ypač todėl, kad sprendimą, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, šiuo atveju priima ne asmuo, o teismas[125]. Kaip pažymima Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija), veikiančios kaip Europos Tarybos patariamoji institucija konstitucionalizmo klausimais, patvirtintoje studijoje „Dėl in-

[120] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-174-303/2019.

[121] TAR, 2014-01-07, Nr. 63.

[122] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[123] Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2019 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. XIII-2768 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (TAR, 2019-12-27, Nr. 21363) kreipėsi į Konstitucinį Teismą. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 30 d. sprendimu (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2036/content*) pareiškėjo Lietuvos Respublikos Seimo prašymas buvo priimtas nagrinėti ir bus nagrinėjamas Konstituciniame Teisme. Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo sprendimas priimti Seimo nutarime išdėstytą prašymą ištirti, ar įstatymų, kitų Seimo aktų ir Vyriausybės aktų nuostatos sutinka su Konstitucija, sustabdo atitinkamų nuostatų galiojimą, iki bus paskelbtas Konstitucinio Teismo nutarimas minėtoje byloje. Konstitucinio Pirmininko pranešimu buvo sustabdytas Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalies (2013 m. gruodžio 23 d. redakcija; TAR, 2014-01-07, Nr. 63) galiojimas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2019 m. gruodžio 30 d. pranešimas. *Ibid*., 2019-12-30, Nr. 21605).

[124] *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m*., 22 išnaša.

[125] ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 271.

dividualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“[126], netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją instituto akivaizdus trūkumas yra tas, kad jo veiksmingumas iš esmės priklauso nuo institucijų tarpininkių (t. y. subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas, dažniausiai – teismų) gebėjimo nustatyti galbūt antikonstitucinius teisės aktus ir noro pateikti prašymą Konstituciniam Teismui ar lygiavertei konstitucinės justicijos institucijai[127].

Nesant individualaus konstitucinio skundo instituto, teismui, net ir esant pagrįstų abejonių dėl taikomo teisės akto atitikties Konstitucijai, priėmus sprendimą į Konstitucinį Teismą nesikreipti, asmeniui buvo užkertamas kelias ginti savo galbūt pažeistas konstitucines teises ar laisves Konstituciniame Teisme. Neatsitiktinai ordinarinių teismų sprendimai atsisakyti kreiptis į Konstitucinį Teismą tam tikrais atvejais galėjo būti laikomi nesuderinamais su Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta konstitucine garantija, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą[128]. Todėl tiek tarptautinių institucijų, tiek teisės mokslininkų[129] vertinimu, efektyvesne pažeistų asmens konstitucinių teisių ir laisvių gynimo forma nei netiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybė visada laikytina galimybė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą pateikiant individualų konstitucinį skundą. Venecijos komisijos nuomone, netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas yra svarbi, bet nepakankama priemonė užtikrinant konstitucines žmogaus teises, todėl jis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą.

Konstitucinis Teismas 2016 m. birželio 28 d. sprendime dėl „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimo nuostatos išaiškinimo“, be kita ko, pažymėjo, kad individualus konstitucinis skundas tose valstybėse, kuriose jis egzistuoja, gali būti laikomas efektyvia žmogaus teisių teisinės gynybos priemone[130], šią savo nuostatą grįsdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenci-

---

[126] 2011 m. sausio 27 d. studija Nr. CDL-AD(2010)039rev „*On Individual Access to Constitutional Justice*“, 2010 m. gruodžio 17–18 d. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) priimta 85-ojoje plenarinėje sesijoje, *https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e*.

[127] *Ibid*. Teisybės dėlei pažymėtina, kad tokių institucijų, kaip, pvz., teismų, kurių gali būti prašoma inicijuoti kreipimąsi į Konstitucinį Teismą, atstovų turimos tam reikiamos žinios ir teisinis raštingumas Venecijos komisijos studijoje išskiriami ir kaip vieni esminių netiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybės privalumų.

[128] ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 271.

[129] Žr., pvz., BELIŪNIENĖ, 116 išnaša, p. 183–184; ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 270–272; ŽALIMAS, D. *The Individual Constitutional Complaint as an Effective Instrument for the Development of Human Rights Protection and Constitutionalism*, 2015, p. 16, *http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/07/2015-10-02-individualcomplaint-kiev.pdf*; ARNOLD, R. *The individual constitutional complaint (Verfassungsbeschwerde) in German Law with comparative references to Ukrainian Law*, *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2018)016-e*; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S).Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 276–295, ir kt.

[130] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. TAR, 2016-06-29, Nr. 17828.

ja[131]. Būtent individualaus konstitucinio skundo pripažinimas efektyvia žmogaus teisių teisinės gynybos priemone Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos prasme ir atitinkamai šio instituto suvokimas kaip tam tikro filtro, mažinančio bylų prieš valstybę skaičių Europos Žmogaus Teisių Teisme, yra laikomas vienu reikšmingiausių jo privalumų[132]. Be to, užsienio autorių darbuose šalia individualaus konstitucinio skundo, kaip efektyvios asmens konstitucinių teisių ir laisvių teisminės gynybos priemonės (subjektyvioji konstitucinio skundo dimensija), suvokimo ypač pabrėžiama ir individualaus skundo instituto reikšmė oficialiosios konstitucinės doktrinos raidai, konstitucinės teisės vystymuisi (objektyvioji konstitucinio skundo dimensija)[133].

Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: nuo koncepcijos iki Konstitucijos pataisų. Kitaip nei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, daugumoje Europos valstybių teisinių sistemų individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutas (individualus konstitucinis skundas) buvo įtvirtintas daug anksčiau. Iki 2019 m. rugsėjo 1 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Italija ir Moldova buvo likusi viena iš keturių Europos Tarybos valstybių, kuriose veikė konstituciniai teismai, bet asmenims nebuvo suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą. Individualus konstitucinis skundas buvo numatytas šių konstitucinius teismus (ar lygiavertes konstitucinės justicijos institucijas) turinčių valstybių teisės sistemose: Austrijoje, Belgijoje, Čekijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lichtenšteine, Liuksemburge, Maltoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje, Albanijoje, Andoroje, Armėnijoje, Azerbaidžane, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Gruzijoje, Juodkalnijoje, Makedonijoje, Rusijoje, Serbijoje, Turkijoje, Ukrainoje[134].

Teisinės iniciatyvos keisti Lietuvos konstitucinės kontrolės modelį jį papildant individualaus konstitucinio skundo institutu pirmiausia siejamos su darbo grupės individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijai ir su tuo susijusių teisės aktų pataisoms parengti sudarymu 2006 m.[135] ir šios darbo grupės parengtos Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimu

---

131 T. y. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutarimu byloje *Hasan Uzun prieš Turkiją*, peticijos Nr. 10755/13; Didžiosios kolegijos 2014 m. kovo 25 d. sprendimu byloje *Vučkovič ir kiti prieš Serbiją*, peticijų Nr. 17153/11, 17157/11, ir kt.

132 2011 m. sausio 27 d. studija Nr. CDL-AD(2010)039rev „*On Individual Access to Constitutional Justice*“, 126 išnaša.

133 ARNOLD, 129 išnaša.

134 Atsižvelgiant į tai, kad kitose Europos Tarybos valstybėse konstitucingumo kontrolę vykdo (taigi ir individualius asmenų skundus dėl teisės aktų konstitucingumo nagrinėja) aukščiausieji teismai, teisinga būtų sakyti, jog institutas, kuris iš esmės gali būti prilyginamas individualaus konstitucinio skundo institutui, egzistuoja ir šiose valstybėse: Airijoje, Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Islandijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kipre, Monake, Norvegijoje, San Marine, Suomijoje, Švedijoje, Šveicarijoje. Keliose valstybėse vietoj konstitucinio teismo veikia institucijos, vykdančios savo pobūdžiu visiškai kitokias funkcijas, pvz., konstitucinė taryba ar pan., todėl jose individualus konstitucinis skundas neįmanomas (pvz., Prancūzijoje, Nyderlanduose).

135 Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2006 m. kovo 1 d. sprendimas Nr. 753 „Dėl darbo grupės individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijai ir su tuo susijusių teisės aktų pataisoms parengti sudarymo“, žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.271212?jfwid=3ciqi7pok*.

Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu[136]. Šioje koncepcijoje buvo numatyta, kad pagrindinis individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo tikslas ir uždavinys – įgyvendinti asmens konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir Konstituciniame Teisme (2 punktas). Joje taip pat pažymėta, kad individualaus konstitucinio skundo instituto atsiradimas yra nulemtas pačios Lietuvos konstitucinės sistemos, t. y. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintos asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą, kuri yra absoliuti, negali būti apribota ar paneigta. Asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą įvardyta kaip ypatinga konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos nuo viešosios valdžios neteisėtų sprendimų priemonė.

Koncepcijoje, be kita ko, patvirtinti siūlomo teisinio reguliavimo principai ir pagrindinės nuostatos, suformuluoti pasiūlymai dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių nuostatų pakeitimo. Planuota, kad, įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, Lietuvos teisės sistemos reforma turėtų būti atlikta dviem etapais (23–26 punktai): I etapu Seimo 2008 m. pavasario sesijoje priimant atitinkamas Konstitucijos pataisas; II etapu (2009 m. II pusmetį) priimant reikalingas susijusių įstatymų (Administracinių bylų teisenos įstatymo, Civilinio proceso kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso) pataisas bei pertvarkant Konstitucinį Teismą ir jo aparatą (vėliau šie terminai pavėlinti 2 metais[137]). Numatyta ir tai, kad tvirtinant atitinkamų metų valstybės biudžeto išlaidas, turėtų būti numatyti pakankami asignavimai, kurie leistų atlikti numatytą reformą ir užtikrintų Konstitucinio Teismo funkcijų vykdymą (27 punktas).

Pagal Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepciją, pasirinktam šio skundo modeliui turėjo būti būdingi šie pagrindiniai elementai: 1) individualaus konstitucinio skundo subjektas – fizinis ir juridinis asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos (10 punktas); 2) kreipimosi į Konstitucinį Teismą pagrindas – įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves (11 punktas), t. y. koncepcijoje siūlytas siaurasis individualaus konstitucinio skundo modelis, kuris suteiktų teisę asmeniui prašyti ištirti tik to teisės akto atitiktį Konstitucijai, kurio pagrindu priimtas sprendimas sukėlė teisines pasekmes jam pačiam – galbūt pažeidė besikreipiančio asmens konstitucines teises ir laisves; 3) kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlyga – reikalavimas asmeniui prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą išnaudoti visas teisinės gynybos priemones (12 punktas); 4) kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas, kuris turėtų būti ne ilgesnis kaip 3 mėnesiai nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo (13 punktas); 5) privalomas advokato dalyvavimas kreipiantis į Konstitucinį Teismą – reikalavimas, kad skundas būtų surašytas advokato, išskyrus tuos atvejus, kada besikreipiantis į Konstitucinį Teismą asmuo pats turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (14 punktas); 6) minimalaus dydžio žyminis mokestis (15 punktas);

[136] Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. X-1264 „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

[137] Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. XI-577 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo“. *Ibid.*, 2009, Nr. 152-6823.

7) teisėjo ar teisėjų kolegijos atliekama pirminė skundų atranka, skundo priėmimo nagrinėti klausimą paliekant spręsti visam Konstituciniam Teismui (16 punktas); 8) Konstitucinio Teismo baigiamojo akto, kuriuo konstatuojamas akto prieštaravimas Konstitucijai, teisinės pasekmės – teisė kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje, vadovaujantis antikonstituciniu aktu, buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves (18 punktas).

Kaip jau minėta, 2009 m. Koncepcijos įgyvendinimą nutarta atidėti 2 metams[138]. Šis atidėjimas, ilgainiui virtęs 10 metų trukusiu individualaus konstitucinio skundo instituto idėjos „įšaldymu" (ar netgi beveik neterminuotu šios idėjos atsisakymu), buvo grindžiamas laiku, t. y. 2008 m. pavasarį nepriimtais individualiam konstituciniam skundui įtvirtinti reikalingais teisės aktais, taip pat valstybėje susiklosčiusia sunkia ekonomine ir finansine situacija („individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimui Lietuvoje yra reikalinga ne tik priimti tam tikrus teisės aktus, tačiau ir skirti papildomas valstybės biudžeto lėšas <...> tai, atsižvelgiant į šiuo metu valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę – finansinę situaciją, yra ypač sudėtinga"[139]). Ekonomikos krizė, vėliau ir politinės valios trūkumas buvo įvardijamos kaip pagrindinės priežastys, kodėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo siekis nebuvo įgyvendinamas[140]. Ir nors tiek oficialiuose dokumentuose, tiek dažnuose teisininkų darbuose beveik sutartinai (kritiškai neanalizuojant) atkartojamas būtent pirmasis argumentas[141], manytina, kad lemiamas veiksnys, 10 metų pavėlinęs teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą fiziniams ir juridiniams asmenims įtvirtinimą Konstitucijoje, buvo politinė valia ar, tiksliau, jos nebuvimas[142].

Idėja dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtraukimo į politinę darbotvarkę grįžo Lietuvos Respublikos Seimui 2016 m. gruodžio 13 d. pritarus naujai sudarytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programai[143]. Minėtos programos 224.9 papunktis, skelbiantis Vyriausybės ketinimą įtvirtinti „kiekvieno Lietuvos

---

138 *Ibid.*

139 Seimo nutarimo dėl Seimo nutarimo „Dėl Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo" pakeitimo projekto 2009 m. vasario 5 d. aiškinamasis raštas Nr. XIP-310, žr. https://*e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.336706?jfwid=jpvqwihas*.

140 Pvz., ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 272.

141 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 279.

142 Pažymėtina, kad, kaip ir Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijoje ir ankstesnių Konstitucijos pataisų projektų aiškinamuosiuose raštuose, aiškinamajame rašte dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-2159 (žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6a55f4b059de11e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=3ciqi9dlj*) pažymėta, kad įgyvendinant šio įstatymo nuostatas bus reikalingos papildomos valstybės biudžeto lėšos, todėl planuojant 2020 m. valstybės biudžeto išlaidas, numatomas Konstituciniam Teismui, valstybės biudžeto projekte turėtų būti numatyti pakankami asignavimai, kurie leistų atlikti numatytą reformą ir užtikrintų Konstitucinio Teismo funkcijų vykdymą. Vis dėlto įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, papildomos lėšos Konstituciniam Teismui skirtos nebuvo. Tai parodo, kad realaus papildomų valstybės biudžeto lėšų poreikio individualaus konstitucinio skundo institutui įtvirtinti niekada nebuvo (kaip nebuvo ir kartais minėto papildomų Konstitucinio Teismo patalpų ir personalo poreikio), tad tokių lėšų trūkumas niekada ir negalėjo būti tikroji delsimo įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą priežastis.

143 Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos". TAR, 2016-12-13, Nr. 28737.

Respublikos piliečio teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą“ sietinas su 2017 m. registruotais Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo bei Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymų projektais[144]. Įdomu pažymėti, kad pagal patikslintą (2017 m. kovo 24 d. registruotą) Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą, siūlyta Konstitucijoje numatyti ne tik asmens teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl savo pažeistų teisių gynybos, tačiau papildant Konstitucijos 106 straipsnį nauja 5 dalimi numatyti ir atitinkamą teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą Seimo kontrolieriams ir kitoms vadovaujantis Konstitucijos 73 straipsnio 3 dalies nuostatomis įsteigtoms kontrolės institucijoms (pavyzdžiui, lygių galimybių kontrolieriui ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriui), šioms tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus, t. y. siekiant apginti galimai pažeistas kitų į jas besikreipusių asmenų teises[145]. Taigi buvo siūloma net platesnė, nei Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijoje numatyta, konstitucinio skundo samprata, išplečiant ją galimybe į Konstitucinį Teismą asmenų vardu kreiptis ir žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucijoms[146].

Nors 2017 m. asmens teisei kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinti reikalingų Konstitucijos pataisų Seimui priimti nepavyko[147], vis dėlto šįkart atsiradusi politinė valia įvesti individualų konstitucinį skundą išliko ir po nesėkmingo pirmojo bandymo. 2018 m. gegužės mėnesį Seime buvo registruotas panašus į ankstesnįjį, tačiau iš esmės kitoks Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas[148], *inter alia*

---

144 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-431, žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=sql10wggu*; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIP-432, žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=89x1te5wd*.

145 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-431(2), žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d8f62110408011e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sql10wggu*.

146 Ombudsmeną tinkamu subjektu, galinčiu asmenų vardu inicijuoti kreipimąsi į konstitucinės justicijos instituciją dėl teisės aktų, laiko ir Venecijos komisija. Kai kuriose valstybėse ombudsmenai netgi turi *actio popularis* teisę kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo; kitur jie laikomi institucija, per kurią įgyvendinama asmens netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (žr. toliau nurodytos studijos 66–69 punktus). 2011 m. sausio 27 d. studija Nr. CDL-AD(2010)039rev „*On Individual Access to Constitutional Justice*“, 126 išnaša.

147 Vadovaujantis Konstitucijos 148 straipsnio 3 dalies nuostatomis, dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių nuostatų pakeitimo ir papildymo Seime turėjo būti balsuojama du kartus, o kiekvieno balsavimo metu buvo reikalingi projektui pritariančių ne mažiau kaip 2/3 (t. y. mažiausiai 94) Seimo narių balsai. Vis dėlto jau pirmą kartą balsuojant dėl pataisų priėmimo Seimo posėdyje dalyvavus 98 Seimo nariams, „už“ balsavus 90, „prieš“ – 0, o 7 susilaikius, įstatymo projektas buvo atmestas (Seimo narių balsavimų rezultatai Lietuvos Respublikos Seimo svetainėje, *https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_bals_id=-26830*). Vadovaujantis Konstitucijos 148 straipsnio 4 dalimi, prie nepriimtos Konstitucijos pataisos iš naujo galėjo būti grįžtama ne anksčiau kaip po metų, todėl tapo akivaizdu, kad 2019 m. sausio 1 d. planuotas Konstitucijos pataisų įsigaliojimas buvo mažai tikėtinas.

148 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-2159, žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=3ciqi9dlj*; Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-2159(2), žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/8b523cf0bbfe11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=3ciqi9dlj*.

numatantis jau tik paties asmens teisę kreiptis dėl pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynimo (taigi atsisakant Seimo kontrolieriaus ir kitų kontrolės institucijų teisės į Konstitucinį Teismą kreiptis siekiant apginti asmenų, kurių skundus joms pagal kompetenciją priskirta nagrinėti, teises). Seimui pritarus šiam projektui (pirmą kartą balsavus 2018 m. lapkričio 8 d., antrąkart – 2019 m. kovo 21 d.), priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas[149].

Įgyvendinant Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies nuostatą, nustatančią, kad joje įtvirtintos „teisės įgyvendinimo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas", 2019 m. liepos 16 d. priimti reikalingi Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimai ir papildymai[150], nustatantys asmenų kreipimosi į Konstitucinį Teismą tvarką, įskaitant kreipimosi terminus, reikalavimus individualaus konstitucinio skundo[151] turiniui ir formai (skundo turiniui reglamentuoti skirtas naujas Konstitucinio Teismo įstatymo 67^1 straipsnis), jo pateikimo tvarką, taip pat nagrinėjimo Konstituciniame Teisme procedūras ir kt.[152] Kaip buvo numatyta Konstitucinio Teismo įstatymo pataisose, individualaus konstitucinio skundo nagrinėjimo tvarkai detaliau reglamentuoti reikalingos Konstitucinio Teismo reglamento nuostatos patvirtintos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimu[153], taip pat nauja redakcija 2019 m. rugsėjo 3 d. išdėstyti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kanceliarijos[154] nuostatai[155].

Teisė kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo. Pagrindinės asmens kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlygos. 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusioje Konstitucijos

---

149 TAR, 2019-04-02, Nr. 05330.

150 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 2019-12391.

151 Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme terminas „individualus konstitucinis skundas" tiesiogiai nėra įtvirtintas: individualų konstitucinį skundą reiškia Konstitucinio Teismo įstatyme vartojama formuluotė „Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymas". Vis dėlto individualaus konstitucinio skundo terminas vartojamas oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje (žr. Lietuvos RespublikosKonstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimą. *Ibid.*, 2019-11-25, Nr. 18747).

152 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12391.

153 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. 17B-3 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo". *Ibid.*, 2019-09-06, Nr. 14273; taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 6 d. sprendimas Nr. 17B-4. *Ibid.*, 2019-09-06, Nr. 14274.

154 Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 86 straipsnio 1 dalimi, Konstitucinis Teismas turi kanceliariją (t. y. ne aparatą, kaip buvo nustatyta iki tol). Konstitucinio Teismo kanceliarijos veiklos tikslas – sudaryti sąlygas Konstituciniam Teismui įgyvendinti Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus įgaliojimus, tuo tikslu užtikrinant Teismo administracinį, informacinį, ūkinį, finansinį ir techninį aptarnavimą, palaikant tarptautinius ryšius, vykdant teisėjų pavedimus, susijusius su teisėjų funkcijų įgyvendinimu (Konstitucinio Teismo kanceliarijos nuostatų 4 punktas).

155 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 3 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kanceliarijos nuostatų tvirtinimo", žr. *https://www.lrkt.lt/lt/administracine-informacija/reglamentas-ir-nuostatai/konstitucinio-teismo-kanceliarijos-nuostatai/1462*.

106 straipsnio 4 dalyje nustatyta: „Kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves ir šis asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Šios teisės įgyvendinimo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas." Tą pačią dieną įsigaliojusioje Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo."

Būtent tokiu būdu Konstitucijoje buvo įtvirtintas *individualaus konstitucinio skundo institutas*. Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimu (*inter alia* pasisakydamas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų tirti ir negaliojančių teisės aktų atitiktį Konstitucijai) pabrėžė, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis – juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu[156].

Taigi pagal Konstituciją kiekvienas asmuo, gindamas savo konstitucines teises ar laisves, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų tirti teisės aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti jo konstitucines teises ar laisves, atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės teisinės galios aktui)[157]. Teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinama šiam asmeniui išnaudojus visas teisinės gynybos priemones ir kitomis Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytomis sąlygomis, *inter alia* per šiame įstatyme nustatytą terminą. Vadovaujantis Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis, išskirtini šie Lietuvoje įtvirtinto individualaus konstitucinio skundo modelio elementai.

Pirma, individualaus konstitucinio skundo *subjektas* – kiekvienas asmuo, fizinis ar juridinis, kurio konstitucinės teisės ar laisvės galėjo būti pažeistos. Sąvoka „fizinis asmuo" apima Lietuvos Respublikos piliečius, kitų valstybių piliečius, asmenis be pilietybės. Juridiniai asmenys gali būti privatūs (pvz., uždarosios akcinės bendrovės, akcinės bendrovės, individualios įmonės ir kt.) ir vieši (pvz., valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, profesinės sąjungos, religinės bendruomenės, asociacijos ir kt.).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad tiek fizinis, tiek juridinis asmuo į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik dėl savo paties galimai pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių gynimo. Kitaip tariant, į Konstitucinį Teismą kreiptis teisę turi tik asmuo, manantis, kad Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto pagrindu priimtu sprendimu galėjo būti pažeistos jo paties konstitucinės teisės ar laisvės. Taigi asmuo, vadovaudamasis Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies nuostatomis, neturi teisės kreiptis į Konstitucinį

[156] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

[157] *Ibid*.

Teismą, kai: 1) kreipiasi teikdamas *actio popularis* prašymą[158]; 2) siekia apginti ne savo, o kito asmens (kitų asmenų) konstitucines teises ar laisves.

Actio popularis konstitucinio skundo modelis leistų asmeniui į Konstitucinį Teismą kreiptis ir viešojo intereso gynimo tikslu, t. y. kvestionuoti bet kurio Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirto nagrinėti teisės akto atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios aktui), o tai sudarytų galimybę asmeniui kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją kitu tikslu, nei siekiant apginti savo konstitucines teises ar laisves[159]. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas ne *actio popularis*, o ribotas konstitucinio skundo instituto modelis[160].

Į Konstitucinį Teismą asmuo neturi teisės kreiptis ir siekdamas apginti kito asmens teises. Štai, pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2019 m. spalio 16 d. sprendimu[161] atsisakė priimti nagrinėti pareiškėjos prašymą, kuriame ji nurodė, kad kreipėsi siekdama apginti savo ir savo brolio konstitucines nuosavybės teises. Pareiškėja šių teisių pažeidimą siejo su Kauno apskrities viršininko administracijos 2006 m. spalio 26 d. sprendimu, kuriuo, kaip nustatė Konstitucinis Teismas, pareiškėjos broliui buvo atkurtos nuosavybės teisės į tėvo žemę išmokant kompensaciją pinigais, t. y. spręstas ne pareiškėjos, o jos brolio nuosavybės teisių klausimas. Dėl nuosavybės teisių atkūrimo dar 2010 m. buvo priimta galutinė ir neskundžiama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis. Be to, nebuvo matyti, kad dėl pareiškėjos brolio priimtu ar bet kuriuo kitu viešojo administravimo subjekto sprendimu būtų buvusios

---

158 Nors kai kurių valstybių teisinėms sistemoms yra žinomi *actio popularis* (pvz., bent tam tikra apimtimi *actio popularis* yra ar buvo įtvirtintas Kroatijoje, Gruzijoje, Vengrijoje, Maltoje, Čilėje, Peru ir kt.) ir *quasi actio popularis* (pvz., Graikijoje, kai pareiškėjui leidžiama kreiptis nebūtinai dėl jo atžvilgiu taikytos teisės akto nuostatos konstitucingumo, tačiau ir dėl tokių teisės aktų nuostatų, kurios galėtų turėti įtakos jo teisėms ir laisvėms, t. y. įrodomas tam tikras to asmens suinteresuotumas šių nuostatų konstitucingumo tyrimu) institutai, tačiau jie dažniau vertinami kritiškai, ypač kaip lemiantys nepagrįstai didelį konstitucinės justicijos institucijų darbo krūvį ir suteikiantys galimybių piktnaudžiauti teise kreiptis į Konstitucinį Teismą ir t. t.

159 Šis modelis neigiamai vertinamas tiek Venecijos komisijos (2011 m. sausio 27 d. studija Nr. CDL-AD(2010)039rev „*On Individual Access to Constitutional Justice*“, 126 išnaša), tiek teisės autorių (plačiau žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 287–288.). Kritiškas požiūris į *actio popularis* modelio pasirinkimą ne kartą buvo išsakytas ir individualaus skundo institutą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje įtvirtinančių teisės aktų *travaux préparatoires* (žr., pvz., aiškinamąjį raštą dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIP-2159, *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6a55f4b059de11e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=3ciqi9dlj*).

160 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 25, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 14, 18 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamąjį raštą, *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/5b2719d0925711e98a8298567570d639?jfwid=-ub28xdhy3*.

161 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT33-A-S22/2019, žr. https://*www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1976*.

galimai pažeistos ir pareiškėjos nuosavybės teisės. Konstitucinis Teismas nei pareiškėjos pateiktame prašyme, nei kartu su juo pateiktuose prieduose taip pat nenustatė duomenų, kad pareiškėjos brolis ją būtų įgaliojęs atstovauti jo interesams, taigi prašymas negalėjo būti laikomas ir pateiktu tinkamai įgalioto atstovo kito asmens vardu (žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnį ir 67^1 straipsnio 4 dalies 6 punktą). Atsižvelgdamas į tai ir vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktu, Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti prašymą kaip paduotą institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Antra, individualaus konstitucinio skundo *objektas* – visi Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirti tirti teisės aktai. Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalimi, asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą ištirti visų Konstitucijos 105 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytų aktų, t. y. įstatymų (*inter alia* Konstitucijos keitimo, konstitucinių ar referendumu priimtų įstatymų) ar kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento aktų, Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai arba įstatymams. Dėl visų šių aktų atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės teisinės galios aktui), teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, be fizinių ir juridinių asmenų, turi Seimas, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai.

Pažymėtina, kad individualaus konstitucinio skundo objektas gali būti tiek galiojantys, tiek netekę galios teisės aktai (jų nuostatos), t. y. ir toks teisės aktas, kuris yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs: Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti asmens prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu galioja, ar negalioja. Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime[162] pabrėžė, kad asmeniui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto (jo dalies), kurio pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti šio asmens konstitucines teises ar laisves, atitiktį Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus to klausimo iš esmės tuo atveju, kai ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas nebegalioja, būtų užkirstas kelias tokiam asmeniui apginti savo pažeistas konstitucines teises ar laisves, taigi kartu galėtų būti pažeistos ir kitos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės. Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad priešingas Konstitucijos aiškinimas (leidžiantis minėtais atvejais Konstituciniam Teismui, atsižvelgus į nagrinėjamos bylos aplinkybes, nutraukti pradėtą teiseną), būtų nesuderinamas su individualaus konstitucinio skundo instituto paskirtimi sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu.

Pažymėtina ir tai, kad pagal pasirinktą siaurąjį individualaus konstitucinio skundo modelį, fiziniai ir juridiniai asmenys (kaip ir kiti subjektai) neturi teisės kreiptis dėl teismų priimtų procesinių sprendimų konstitucingumo: pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nesprendžia, ar teismų sprendimai neprieštarauja

[162] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

Konstitucijai ir (ar) įstatymams, taip pat neturi įgaliojimų peržiūrėti teismų išnagrinėtų bylų ir panaikinti (pakeisti) teismų sprendimų[163]. Pagal Konstituciją ir įstatymus, būdamas viena iš Lietuvoje esančių trijų teismų sistemų, Konstitucinis Teismas nevertina kitų dviejų teismų sistemų, t. y. bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, sprendimų. Jis nėra „ketvirtoji instancija" bendrosios kompetencijos ar „trečioji instancija" administracinių teismų sprendimams. Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik jo kompetencijai priklausančius teisės aktų konstitucingumo klausimus[164]. Taigi, vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktu, Konstitucinis Teismas kaip nežinybingus atsisako nagrinėti tokius asmenų prašymus, kuriais kreipiamasi su prašymu peržiūrėti ar panaikinti teismo ar teismų dėl jo priimtus procesinius sprendimus (sprendimus, nutartis, nutarimus), nepriklausomai nuo to, kada ir kokio teismo šie sprendimai galėjo būti priimti[165].

Be to, pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nenagrinėja asmenų prašymų dėl valstybės ir savivaldybių institucijų, jų pareigūnų, politikų, teisėjų, kitų subjektų tam tikrų veiksmų ar neveikimo konstitucingumo (pavyzdžiui, kaip nežinybingą atsisakyta priimti nagrinėti pareiškėjo prašymą dėl Seimo narių, valstybės pareigūnų, teisėjų ir valstybės tarnautojų veiksmų atitikties Konstitucijai, valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų, teismų savivaldos institucijų veiksmų ir neveikimo[166]).

Trečia, kreipimosi į Konstitucinį Teismą *sąlygos* yra trys. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalimi, asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą, jeigu: 1) tų aktų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves ir 2) šis asmuo pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas, ir 3) nuo nurodyto galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos nepraėjo daugiau kaip keturi mėnesiai.

Kaip jau minėta, vadovaujantis Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis, fizinis ar juridinis asmuo, kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, privalo *inter alia* pagrįsti, kad teisės akto, dėl kurio konstitucingumo jis kreipiasi, pagrindu

[163] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. KT27-A-S16/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1969/content*; 2019 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. KT28-A-S17/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*.

[164] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400. Taip pat žr. DANĖLIENĖ, I.; KETURAKIENĖ, A. *Ką svarbu žinoti prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019, p. 7, 8, *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/10/duk-web.pdf*.

[165] Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT27-A-S16/2019. Pareiškėjas prašė peržiūrėti Vilniaus miesto apylinkės teismo išnagrinėtas bylas, t. y. civilinę bylą Nr. S2-13647-127/2011 ir baudžiamąją bylą Nr. 1-2635-655/2013, ir panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. S2-13647-127/2011, kadangi Vilniaus miesto apylinkės teismas, pareiškėjo nuomone, pažeidė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Taip pat žr. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 30 d. sprendimą Nr. KT40-A-S29/2019 ir kt.

[166] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019, žr. https://www.lrkt.*lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*.

priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves. Asmuo negali kreiptis į Konstitucinį Teismą išreikšdamas bendro pobūdžio abejones dėl Lietuvoje galiojančių įstatymų ar kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai (teikdamas *actio popularis*) ar kreiptis dėl teisės akto konstitucingumo, nepateikdamas įrodymų ar pagrįstų argumentų, kad šio teisės akto pagrindu priimtas sprendimas galimai pažeidė jo teises ar laisves. Būtent tai, kad ginčijamo teisinio reguliavimo pagrindu nebuvo priimtas sprendimas, kuriuo galėjo būti pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės, yra dažnai pasitaikanti priežastis, dėl kurios Konstitucinis Teismas atsisako priimti nagrinėti asmenų pateiktus prašymus[167]. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti fizinio asmens prašymą, iš šio prašymo ir prie prašymo pridėtų priedų nustatęs, be kita ko, kad ginčijamo įstatymo pagrindu nebuvo priimtas joks sprendimas, kuriuo galimai būtų pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės, o kita prašymo dalis buvo suformuluota pernelyg abstrakčiai ir todėl traktuotina ne kaip prašymas Konstituciniam Teismui, o kaip bendro pobūdžio teiginys, kuriame nenurodyti jokie konkretūs teisės aktai ar jų dalys, kurių atitiktis Konstitucijai turėtų būti tiriama (nėra tyrimo dalyko)[168].

Vadovaudamasis Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalimi ir Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalimi, asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų teisės aktų tik tada, kai jis, laikydamasis įstatyme nustatytos tvarkos, pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, jam išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas.

Atsižvelgiant į pasirinktą riboto individualaus konstitucinio skundo instituto modelį, teisena Konstituciniame Teisme laikoma subsidiaria konstitucinių teisių ar laisvių gynimo priemone. Todėl viena iš esminių asmens kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlygų laikytina asmens pareiga, prieš jam paduodant prašymą dėl savo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo, būti pasinaudojus visomis galimomis savo konsti-

[167] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*), 2019 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KT43-A-S31/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1989/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT62-A-S48/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2008/content*) ir kt.

[168] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. KT28-A-S17/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*. Pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas ištirti jo nurodytų įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijų, kitų valstybės ir savivaldos institucijų, Seimo narių, Respublikos Prezidentų, Ministro Pirmininko, teisėjų, Nacionalinės teismų administracijos ir jos darbuotojų, teismų savivaldos institucijų ir jų narių, generalinio prokuroro ir kitų prokurorų, Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos ir jos narių, kitų valstybės tarnautojų veiksmus ar neveikimą, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutarčių atitiktį Konstitucijai.

tucinių teisių ar laisvių gynimo instancinės kontrolės priemonėmis[169]. Šis reikalavimas apima ne bet kokių, o efektyvių, konkrečiu atveju galimų teisminės gynybos priemonių išnaudojimą, įskaitant 1) pasinaudojimą privaloma išankstine ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarka, 2) kreipimąsi į teismą įstatymų nustatyta tvarka, 3) priimto teismo sprendimo apskundimą apeliacine ir 4) kasacine (jeigu ginčas nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose) tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad proceso atnaujinimas (civilinėse, administracinėse, baudžiamosiose ir administracinių nusižengimų bylose) laikomas išimtine įsiteisėjusių sprendimų kontrolės priemone, minėtas reikalavimas išnaudoti visas galimas konstitucinių teisių ir laisvių gynimo veiksmingas teisines priemones neapima pareigos pasinaudoti proceso atnaujinimo institutu. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 2019 m. gruodžio 11 d. sprendime[170] išaiškino, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą asmuo laikomas pasinaudojusiu visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis tik tada, kai ne tik išnaudotos visos įstatymuose nurodytos teismo sprendimo apskundimo galimybės, bet ir yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas, kuriuo nebuvo apgintos šio asmens konstitucinės teisės ar laisvės.

Nagrinėdamas asmenų pateiktų prašymų priėmimo klausimus, Konstitucinis Teismas vertina ne tik tai, ar asmuo išnaudojo visas įstatymuose nustatytas savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemones, įskaitant teisę kreiptis į teismą; nustatęs, kad šios priemonės išnaudotos nebuvo, Konstitucinis Teismas įvertina ir tai, ar asmuo apskritai dar gali jas išnaudoti. Konstituciniam Teismui konstatavus, kad pareiškėjas neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir jų išnaudoti nebegali (taigi pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą), jis savo sprendimu pareiškėjo prašymą nagrinėti atsisako. Nustačius, kad konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemones, įskaitant teisę kreiptis į teismą, asmuo dar gali išnaudoti, prašymas pareiškėjui grąžinamas, tokiu būdu paliekant jam teisę, išnaudojus šias priemones, vėl kreiptis į Konstitucinį Teismą (Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies 2 punktas).

Pavyzdžiui, 2019 m. spalio 17 d. sprendimu[171] Konstitucinis Teismas atsisakė priimti pareiškėjo prašymą nustatęs, kad pareiškėjas neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų jo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis

[169] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 25, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 14, 18 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamąjį raštą, *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/5b2719d0925711e98a8298567570d639?jfwid=-ub28xdhy3*.

[170] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT63-A-S49/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2009/content*.

[171] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1977/content*.

į teismą, ir jomis pasinaudoti nebegali. Pareiškėjas prašė ištirti Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo nuostatų konstitucingumą. Vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis buvo priimti Vidaus reikalų ministerijos ir jos įstaigų sprendimai, kuriais spręstas pareiškėjui paskirtos pareigūnų ir karių valstybinės pensijos perskaičiavimo klausimas. Dėl šių sprendimų panaikinimo pareiškėjas buvo kreipęsis į Vilniaus apygardos administracinį teismą, kurio 2012 m. birželio 11 d. sprendimu jo prašymas atmestas kaip nepagrįstas. Konstitucinis Teismas nustatė, kad pareiškėjas Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka per nurodytą terminą neskundė Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. birželio 11 d. sprendimo apeliacine tvarka Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (21 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 148 straipsnio 1 dalis), taip pat nesikreipė dėl praleisto apeliacinio skundo padavimo termino atnaujinimo (132 straipsnio (2018 m. gruodžio 20 d. redakcija) 4 dalis). Atitinkamai Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų Administracinių bylų teisenos įstatyme nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir, laikydamasis šiame įstatyme nustatytos tvarkos, šiuo konkrečiu atveju nebegali jų išnaudoti. Be to, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad, nors pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies 2 punktą, pareiškėjui neišnaudojus visų įstatymuose nustatytų konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą, prašymas pareiškėjui grąžinamas, atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamu atveju konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis pareiškėjas pasinaudoti nebegalėjo, sprendimas grąžinti pareiškėjui prašymą būtų buvęs savitikslis ir beprasmis. Todėl Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad neišnaudojęs visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegalėdamas jų išnaudoti, pareiškėjas pagal Konstitucijos 106 straipsnio (2019 m. kovo 21 d.) 4 dalį neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taigi atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą.

Kitais atvejais, nustačius, kad pareiškėjai prieš kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, tačiau jas dar galbūt galėjo išnaudoti, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies 2 punktu, pareiškėjams Konstitucinio Teismo sprendimais[172] jų prašymai buvo grąžinti.

Ketvirta, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalies 3 punktu, asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą, jeigu nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos nepraėjo ne daugiau kaip 4 mėnesiai. Taigi, skirtingai nei kitų subjektų kreipimaisi, fizinių ir juridinių asmenų prašymai Konstituciniam Teismui gali būti paduoti tik ribotą laiką, tokiu būdu, be kita ko, atsižvelgiant į poreikį užtikrinti teisinės sistemos stabilumą, paisyti teisinio tikrumo

[172] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1982/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT63-A-S49/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2009/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT65-A-S51/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2011/content*).

principo ir išvengti teisinių santykių neapibrėžtumo[173]. Termino kreiptis į Konstitucinį Teismą nustatymas leidžia užtikrinti, kad, praėjus įstatymo nustatytam 4 mėnesių terminui, šalys gali būti tikros įsiteisėjusiu teismo sprendimu patvirtintų teisinių santykių stabilumu ir kad nebus sukurta tokia situacija, kai, pavyzdžiui, vienai iš bylos šalių praėjus penkiems ar netgi dešimčiai metų po galutinio ir neskundžiamo ordinarinio teismo sprendimo kreipusis į Konstitucinį Teismą, o šiam pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, atsirastų galimybė prašyti atnaujinti procesą ir jį atnaujinti tokioje jau seniai (daugiau nei prieš penkerius ar dešimt metų) užbaigtoje byloje.

Tačiau, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 4 dalies nuostatomis, asmuo turi teisę prašyti atnaujinti dėl svarbių priežasčių praleistą prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą, o atlikus prašymo išankstinį tyrimą ir nustačius, kad šis terminas buvo praleistas dėl svarbių priežasčių, Konstitucinis Teismas ar Konstitucinio Teismo pirmininkas turi teisę terminą atnaujinti.

Konstitucinis Teismas, vertindamas pirmuosius Konstituciniame Teisme gautus fizinių ir juridinių asmenų prašymus, pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas, kuriuo Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta kiekvieno asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, įsigaliojo 2019 m. rugsėjo 1 d. Atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtintą 4 mėnesių terminą, Konstitucinis Teismas 2019 m. spalio 10 d. priimtais sprendimais[174] pirmąkart išaiškino, kad nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų teisės aktų įgijo tie asmenys, dėl kurių priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl šių asmenų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo įsiteisėjo 2019 m. gegužės 1 d. ir vėliau. Konstitucinis Teismas vadovavosi bendruoju teisės principu *lex retro non agit,* pagal kurį teisės aktas galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios ir kuris, vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina, yra svarbus ir būtinas veiksnys užtikrinant teisės, įstatymų, teisinės tvarkos stabilumą ir tvirtumą, teisinių santykių subjektų teises, pasitikėjimą valstybėje priimtais teisės aktais, t. y. svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas[175]. Atsižvelgdamas į šias nuostatas,

[173] Terminas individualiam konstituciniam skundui paduoti nustatytas visose Europos valstybėse. Pvz., Ispanijoje, priklausomai nuo ginčijamo teisės akto pobūdžio, nustatytas 20, 30 dienų arba 3 mėnesių terminas; Kroatijoje nustatytas 30 dienų terminas; Vokietijoje – 1 mėnesio terminas; Austrijoje – 6 savaičių terminas; Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje – 2 mėnesių terminas; Lenkijoje, Ukrainoje – 3 mėnesių terminas; Latvijoje – 6 mėnesių terminas. Plačiau žr. šių valstybių konstitucinių teismų svetaines internete.

[174] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT29-A-S18/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1971/content*), 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT30-A-S19/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1972/content*), 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT32-A-S21/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1975/content*), 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT35-A-S24/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1978/content*), 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT36-A-S25/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1981/content*) ir kt.

[175] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta374/content*), 2001 m. sausio 11 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 5-143), 2018 m. kovo 22 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1805/content*).

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad asmenų, dėl kurių priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas įsiteisėjo anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 d., prašymai pagal Konstituciją yra nežinybingi Konstituciniam Teismui (t. y. juos atsisakoma nagrinėti Konstituciniame Teisme vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktu).

Penkta, iš Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatų kyla ir individualų konstitucinį skundą išnagrinėjus Konstituciniame Teisme priimto jo baigiamojo akto, kuriuo pripažįstamas ginčyto teisės akto prieštaravimas Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios aktams), *pasekmės*. Viena vertus, toks Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas galioja *erga omnes* nepaisant to, kad asmuo kreipėsi tik dėl savo paties galbūt pažeistų teisių gynimo, nes pagal Konstituciją ir įstatymus, visi Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai (nutarimai), priimti išnagrinėjus konstitucinės justicijos bylą turi *erga omnes* poveikį atitinkamų Konstitucinio Teismo konstitucingumo požiūriu vertintų teisės aktų (jų dalių) galiojimui ir taikymo praktikai. Vadovaujantis Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisykle, tokių Konstitucinio Teismo nutarimų *erga omnes* galia paprastai nukreipiama į ateitį. Kita vertus, pagal asmenų prašymus išnagrinėtose konstitucinės justicijos bylose priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų galia *inter partes* pasižymi iš Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalies kylančia specifika: Konstitucinio Teismo nutarimų, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, taikymas *inter partes*, t. y. ordinarinio teismo byloje, kurioje buvo priimtas galutinis ir neskundžiamas sprendimas, dalyvavusių asmenų atžvilgiu yra *retroaktyvus*, – jis nukreipiamas ir į pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto ar jo dalies taikymo padarinius, atsiradusius iki Konstituciniam Teismui priimant nutarimą, kad šis teisės aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai.

Vadovaujantis minėtos Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatomis, Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo. Šiuo tikslu kartu su Konstitucijos pataisomis 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo papildomą proceso atnaujinimo pagrindą įtvirtinantys Civilinio proceso kodekso[176], Baudžiamojo proceso kodekso[177], Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso[178] ir Administracinių bylų teisenos įstatymo[179] pakeitimai. Aiškindamas Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatas, Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkri-

[176] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12370.

[177] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12371.

[178] Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12373.

[179] Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12376.

čio 25 d. nutarime[180] pažymėjo, kad jose įtvirtintas pagrindas atnaujinti procesą siekiant apginti konstitucinės justicijos bylą iniciavusio asmens konstitucines teises ar laisves yra būtinas tam, kad, įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto ar jo dalies pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą. Toks Konstitucijos aiškinimas kyla ir iš Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalies, vadovaujantis kuria kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, taip pat iš oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų[181], nustatančių, kad pagal Konstituciją galimybė ginti pažeistas teises turi būti reali.

Įvertinus aptartus Lietuvoje pasirinkto individualaus konstitucinio skundo modelio elementus matyti, kad jie iš esmės sutampa su tais individualaus konstitucinio skundo bruožais, kurie buvo numatyti dar minėtoje 2007 m. Seimo patvirtintoje Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijoje. Vis dėlto, skirtingai nei buvo numatyta šioje koncepcijoje, siekiant užtikrinti konstitucinio teisingumo prieinamumą visiems asmenims, 2019 m. liepos 16 d. priimant reikalingus Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimus ir papildymus, nutarta atsisakyti privalomo advokato dalyvavimo kreipiantis į Konstitucinį Teismą reikalavimo, taip pat net ir minimalaus dydžio žyminio mokesčio, t. y. asmeniui kreipiantis į Konstitucinį Teismą, vadovaujantis galiojančio Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis, žyminis mokestis nemokamas. Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta visų pareiškėjų teisė bylą Konstituciniame Teisme vesti patiems ar per atstovus; vadovaujantis šio straipsnio 5 dalimi, dalyvaujančių byloje asmenų atstovais pagal pavedimą gali būti advokatai, taip pat Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytiems fiziniams asmenims Konstituciniame Teisme gali atstovauti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys asmenys, kai jie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui)[182].

Teisė kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalimi, taip pat 60 straipsnio 1 dalies 1 punktu, fizinis ar juridinis asmuo (kaip ir ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė bei teismai), kaip tam tikroje konstitucinės justicijos byloje dalyvavęs asmuo, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti šioje byloje priimtą Konstitucinio Teismo nutarimą ar sprendimą dėl šio nutarimo išaiškinimo (ne išvadą).

Tai reiškia, kad asmuo turi teisę prašyti išaiškinti ne bet kokius ankstesnius Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, o tik tuos, kurie buvo priimti jam kons-

[180] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Ibid.*, 2019-11-25, Nr. 18747.

[181] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 33-1108.

[182] 2019 m. Konstituciniam Teismui advokatai Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų vardu pateikė 13 individualių konstitucinių skundų iš 94 (t. y. apytiksliai 14 proc. pareiškėjų pasirinko konstitucinės justicijos bylą vesti per advokatą) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainės *www.lrkt.lt* duomenys).

titucinės justicijos byloje dalyvaujant kaip pareiškėjui, taip pat tik tuos baigiamuosius aktus, kurie buvo priimti konstitucinės justicijos bylą išnagrinėjus iš esmės, t. y. paprastai toje byloje priimtą Konstitucinio Teismo nutarimą, taip pat sprendimą dėl konstitucinės justicijos teisenos (bylos) nutraukimo (teoriškai dar yra galimybė prašyti išaiškinti sprendimą dėl toje byloje priimto nutarimo išaiškinimo). Akivaizdu, kad negalėtų būti kreipiamasi dėl Konstitucinio Teismo sprendimo grąžinti pareiškėjui jo prašymą pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnį, nes toks sprendimas apskritai nelaikytinas baigiamuoju aktu. Taip pat neturėtų būti tenkinami fizinio ar juridinio asmens prašymai išaiškinti sprendimą, kuriuo Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio nuostatomis. Tokio sprendimo aiškinimas neatitiktų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo paskirties išsamiau atskleisti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatų turinį ir prasmę, kad būtų užtikrintas deramas to baigiamojo akto vykdymas ir juo būtų vadovaujamasi, nes pareiškėjui fiziniam ar juridiniam asmeniui nebūtų poreikio žinoti ką nors išsamiau apie Konstitucinio Teismo sprendimo atsisakyti nagrinėti jo prašymą vykdymą. Taigi fizinio ar juridinio asmens prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo sprendimą dėl atsisakymo nagrinėti šio asmens prašymą būtų savitikslis, todėl nežinybingas Konstituciniam Teismui.

VI.1.7. Kiti subjektai, turintys teisę kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad nors Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinti, jie neabejotinai kyla iš Konstitucijos – konstitucinio teisinio reguliavimo visumos (*inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo), o tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja pati Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą[183]. Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad iš Konstitucijos kylantys Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus suponuoja įstatymų leidėjo pareigą Konstitucinio Teismo įstatymu (kuris pagal Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalį nustato Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką) *inter alia* nustatyti, kurių subjektų iniciatyva gali būti aiškinamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kitas baigiamasis aktas[184].

Iš Konstitucijos kylanti Konstitucinio Teismo teisė oficialiai aiškinti savo nutarimą, išvadą ir sprendimą, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalimi, gali būti įgyvendinama dalyvavusių byloje asmenų, kitų šio įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje nurodytų institucijų ar asmenų prašymu, taip pat paties Konstitucinio Teismo iniciatyva. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo

[183] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189).

[184] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1051.

60 straipsnio 1 dalimi, Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ar sprendimas yra išsiunčiamas, taigi ir teisę kreiptis dėl tokio baigiamojo akto išaiškinimo įgyja dalyvavusieji konstitucinės justicijos byloje asmenys (60 straipsnio 1 dalies 1 punktas), Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė (60 straipsnio 1 dalies 2 punktas), taip pat Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras ir teisingumo ministras (60 straipsnio 1 dalies 3 punktas).

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintas teisės kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo įgyvendinimo sąlygas, turintys teisę inicijuoti tokį išaiškinimą subjektai galėtų būti skirstomi į tris grupes: 1) dalyvavusieji byloje asmenys, 2) kitos minėto įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje nurodytos institucijos ir asmenys ir 3) Konstitucinis Teismas. Dalyvavusieji byloje asmenys (Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 1 punktas) į Konstitucinį Teismą gali kreiptis prašydami išaiškinti tik tuos baigiamuosius aktus, kurie buvo priimti nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas, kuriose jie turėjo pareiškėjo ar suinteresuoto asmens procesinį statusą. Dalyvaujantys byloje asmenys – pareiškėjas ir suinteresuotas asmuo – yra apibrėžti Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 1 dalyje.

Šiuo požiūriu pažymėtina, kad, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 1 dalies 1 punktu, pareiškėju konstitucinės justicijos procese laikomi ne tik visi subjektai, kurie pagal Konstitucijos 106 straipsnio 1–4 ir 6 dalis gali inicijuoti teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams vertinimą ar kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, tačiau ir jų atstovai. Suinteresuotu asmeniu, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 1 dalies 2 punktu, laikoma valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitiktį Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti, Seimo narys ar kiti Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti valstybės pareigūnai (t. y. Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ar teisėjas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas ar teisėjas), kurių veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia ištirti dėl jiems Seime pradėtos apkaltos bylos, taip pat Respublikos Prezidentas, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės, be to, visų šių institucijų ir asmenų atstovai.

Atstovavimas Konstituciniame Teisme reglamentuojamas Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnyje. Pagal jį išskiriami atstovai pagal įstatymą ir atstovai pagal pavedimą. Atstovais pagal įstatymą laikomi: juridinių asmenų, išskyrus valstybės institucijas ir įstaigas, vienasmeniai valdymo organai, o įstatymuose ir steigimo dokumentuose nustatyta tvarka – kitų organų nariai ir dalyviai fiziniai asmenys, veikiantys pagal įstatymuose ir steigimo dokumentuose jiems suteiktas teises ir pareigas (32 straipsnio 2 dalis); valstybės institucijų ir įstaigų atstovai – šių institucijų ir įstaigų vadovai, veikiantys pagal įstatymuose jiems suteiktus įgaliojimus; Seimo narių grupei atstovaujantis Seimo narys (nariai), kurį (kuriuos) savo prašyme nurodo pasirašydami po juo visi Seimo nariai, kurie kreipiasi į Konstitucinį Teismą; teismui, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, atstovauja nutartį priėmęs teisėjas (arba kolegijos pirmininkas) (32 straipsnio 3 dalis); nepilnamečio ar asmens, įstatymų nustatyta tvarka pripažinto neveiksniu tam tikroje srityje arba ribotai veiksniu tam tikroje srityje, interesams Konstituciniame Teisme atstovauja jų tėvai, įtėviai, globėjai ar rūpinto-

jai (32 straipsnio 4 dalis). Dalyvaujančių byloje asmenų atstovais pagal pavedimą Konstituciniame Teisme gali būti advokatai; juridinio asmens atstovais pagal pavedimą gali būti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys šio juridinio asmens darbuotojai ar valstybės tarnautojai; Seimo atstovais Seimo Pirmininko pavedimu gali būti ir kiti Seimo nariai; fizinių ar juridinių asmenų, kurie kreipiasi į Konstitucinį Teismą teikdami individualų konstitucinį skundą, atstovais pagal pavedimą taip pat gali būti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys asmenys, kai jie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui); be to, prireikus specialių žinių, susijusių su bylos dalyku, kartu su jau nurodytais asmenimis, atstovais pagal pavedimą gali būti ir kiti asmenys – neteisinių sričių specialistai (32 straipsnio 5 dalis). Taigi Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos įtvirtina itin platų dalyvaujančių (dalyvavusių) byloje asmenų, pradedant pačiais pareiškėjais ir suinteresuotais asmenimis ir baigiant jų atstovais pagal įstatymą ir pavedimą, sąrašą, t. y. kartu ir sąrašą asmenų, kurie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašydami išaiškinti jo baigiamąjį aktą, priimtą toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje jie dalyvavo.

Nors Konstitucinio Teismo praktikoje yra pasitaikę tokių atvejų, kai dėl jo baigiamojo akto išaiškinimo kaip byloje dalyvavęs asmuo į jį kreipėsi ne pareiškėjas ar suinteresuotas asmuo (ar jų vardu šių subjektų atstovas), o savarankiškai ir vienasmeniškai – Seimo narių grupei nagrinėtoje byloje atstovavęs vienas iš Seimo narių[185], atsižvelgiant *inter alia* tiek į Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo, tiek ypač į dalyvaujančių byloje asmenų atstovavimo instituto paskirtį, manytina, kad atstovo teisė savarankiškai, t. y. ne subjekto, kuriam jis atstovavo, o savo paties vardu, kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl baigiamojo akto išaiškinimo nėra teisiškai pagrįsta (tikėtina, tokių atstovų savarankiškai pateikti prašymai išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą paprastai turėtų būti laikomi savitiksliais, nes abejotina, ar jiems atskirai nuo jų atstovaujamųjų asmenų gali būti reikalingas nuodugnesnis baigiamojo akto nuostatų atskleidimas siekiant vykdyti šį aktą ir juo vadovautis).

Antrą grupę sudarantys Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 2–3 punktuose nurodyti asmenys ir institucijos, t. y. Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras ir teisingumo ministras, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis dėl bet kurioje konstitucinės justicijos byloje priimto baigiamojo akto – nutarimo, išvados ar sprendimo – išaiškinimo. Manytina, kad ateityje tikslinant teisę kreiptis dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo nustatančias įstatymo nuostatų formuluotes, *inter alia* atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos (Konstitucinis Teismas, bendrosios kompetencijos ir specializuotų (administracinių) teismų sistemos[186]), o Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra dviejų atskirų teismų sistemų (t. y. atitinkamai bendrosios kompetencijos ir speciali-

[185] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content*.

[186] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894), 2006 m. birželio 6 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 65-2400), 2011 m. vasario 14 d. nutarimas (*ibid.*, Nr. 20-967).

zuotų teismų sistemų) aukščiausiosios instancijos teismai, teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl baigiamojo akto išaiškinimo, paisant *inter alia* konstitucinių lygiateisiškumo ir teismų savarankiškumo principų, turėtų būti numatyta ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkui. Tokia teisė galėtų būti įtvirtinta papildant Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 3 punktą. Alternatyviai galėtų būti svarstoma galimybė vietoj Aukščiausiojo Teismo pirmininko (kuris, vykdydamas teisingumą, turi tokias pačias teises ir pareigas, kaip ir kiti teisėjai[187]), kaip subjektą, galintį kreiptis dėl visų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išaiškinimo, minėtame Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyti visus teismus. Atitinkamai bet kurio teismo teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl baigiamojo akto išaiškinimo galėtų būti ribojama tik jo *locus standi* turėjimu, t. y. teismas galėtų kreiptis papildomai išaiškinti ne bet kokias Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas, o tik tas, kurios taikytinos konkrečioje byloje ir reikalingos bylai teisingai išnagrinėti – teisingumui vykdyti, kaip to reikalaujama teismui kreipiantis dėl teisės akto atitikties Konstitucijai ištyrimo. Manytina, kad toks Konstitucinio Teismo 60 straipsnio 1 dalies nuostatų pakeitimas būtų labiausiai pagrįstas.

Kaip minėta, bet kurį baigiamąjį aktą Konstitucinis Teismas turi teisę aiškinti ir savo paties iniciatyva. Ši iš Konstitucijos kylanti ir Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta Konstitucinio Teismo teisė oficialiai aiškinti savo baigiamuosius aktus savo paties iniciatyva yra vienintelė galimybė pačiam Konstituciniam Teismui inicijuoti konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimą (jos tęsinį – jau priimto baigiamojo akto aiškinimą). Vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina, Konstitucinio Teismo įgaliojimai *ex officio* aiškinti savo baigiamųjų aktų turinį reiškia ir tai, kad Konstitucinis Teismas gali aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus, jeigu to reikia, kad Konstitucinio Teismo priimtais aktais būtų deramai vadovaujamasi vykdant teisingumą, nepriklausomai nuo to, ar yra Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytų subjektų prašymas.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas šia jam įstatymo suteikta teise naudojasi itin retai, tiksliau, iki šiol šią teisę yra įgyvendinęs vienintelį kartą, t. y. jau minėtu 2010 m. balandžio 22 d. sprendimu[188] priimdamas nagrinėti Šiaulių apygardos teismo prašymą išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatas, nepaisydamas to, kad Šiaulių apygardos teismas konstitucinės justicijos bylose, kuriose priimti prašomi išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, nebuvo byloje dalyvaujantis asmuo, ir šį prašymą išnagrinėdamas[189]. Konstitucinis Teismas tai darydamas atsižvelgė tiek į Konstitucinio Teismo teisę oficialiai aiškinti nutarimą savo iniciaty-

[187] Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 80 straipsnio 1 dalis (2016 m. birželio 23 d. redakcija). TAR, 2016-06-30, Nr. 17981.

[188] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 48-2335.

[189] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 79-4078.

va[190], tiek į teismų pareigą priimti teisingą sprendimą. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai *ex officio* inicijuoti bylos nagrinėjimą (šiuo atveju – savo baigiamojo akto išaiškinimą) ir vėliau pačiam tokią bylą nagrinėti galėtų būti vertinami ir kritiškai, ypač dėl galimo valdžių pusiausvyros sutrikdymo, tam tikrais atvejais – konstitucinės kontrolės politizavimo ir kt.[191] Vis dėlto vertinant vien Konstitucinio Teismo įgaliojimus *ex officio* inicijuoti ne naują teisės aktų konstitucingumo vertinimą, o savo jau priimtų baigiamųjų aktų aiškinimą, ši kritika yra kiek mažiau aktuali. Be to, tam tikri šios Konstitucinio Teismo teisės įgyvendinimo „saugikliai" pirmiausia kyla iš pačios Konstitucijos, juos taip pat numato ir Konstitucinio Teismo įstatymas. Kaip minėta, prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos; Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas aiškinamas nutarimas, netyrė; Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas privalo būti aiškinamas nekeičiant jo turinio, šio nutarimo nuostatų prasmės, *inter alia* prasminės elementų, sudarančių nutarimo turinį, visumos[192].

VI.2. Išankstinis kreipimosi tyrimas

Į Konstitucinį Teismą gali būti kreipiamasi pateikiant prašymą ar paklausimą (kitaip tariant – kreipimąsi[193]), tačiau Konstituciniame Teisme nagrinėjami ne visi gauti kreipimaisi, o tik tie, kurie atitinka Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus formos ir turinio reikalavimus ir yra pateikti laikantis šiame įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente nustatytos tvarkos. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymu, Konstituciniam Teismui svarstyti teikiami tik *iš anksto ištirti* klausimai (24 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į tai, pirmoji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo (teisenos) stadija yra *išankstinis kreipimosi (prašymo, paklausimo) tyrimas*[194].

Išankstinis kreipimosi tyrimas reguliuojamas Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnio „Išankstinis medžiagos tyrimas" ir su juo susijusių kitų šio įstatymo nuostatų (pavyzdžiui, 25 straipsnyje nurodyti galimi išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo pasiūlymai, jų pateikimo tvarka, 70 ir 81 straipsniuose nurodyti kreipimosi

[190] Atkreiptinas dėmesys, kad tiek 2010 m. balandžio 22 d. sprendime dėl prašymo priimtinumo, tiek 2010 m. birželio 30 d. sprendime dėl tam tikrų Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatų išaiškinimo pareiškėju įvardijamas Šiaulių apygardos teismas (2010 m. birželio 30 d. sprendime – ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas).

[191] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 105 išnaša, p. 105.

[192] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100), 2004 m. vasario 11 d. sprendimas (*ibid.*, 2004, Nr. 24-740), 2004 m. vasario 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2004, Nr. 26-822), 2005 m. vasario 10 d. sprendimas (*ibid.*, 2005, Nr. 21-664), 2006 m. kovo 14 d. sprendimas (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051).

[193] Žr. Konstitucinio Teismo reglamento 53 punktą.

[194] Konstitucinio Teismo įstatyme vartojamos ir sąvoka „išankstinis medžiagos tyrimas" (24 straipsnis, 26 straipsnio 1 dalis, 43 straipsnis), ir sąvoka „išankstinis tyrimas" (žr., pvz., 25 straipsnio 1 dalį, 29 straipsnio 1 dalį, 48 straipsnį). Abi šios sąvokos apibūdina išankstinį Konstituciniame Teisme gautų kreipimųsi, t. y. prašymų, paklausimų ir jų priedų, tyrimą.

(prašymo ar paklausimo) grąžinimo pareiškėjui, o 69 ir 80 straipsniuose – atsisakymo nagrinėti kreipimąsi (prašymą ar paklausimą) pagrindai, 26 straipsnyje įtvirtinti Konstitucinio Teismo privalomi atlikti veiksmai, nusprendus priimti nagrinėti Respublikos Prezidento ar Seimo *in corpore* prašymą dėl teisės aktų konstitucingumo), taip pat šias įstatymo nuostatas detalizuojančių Konstitucinio Teismo reglamento VI skyriaus „Kreipimaisi į Konstitucinį Teismą ir jų išankstinis tyrimas" ketvirtojo ir penktojo skirsnių (79–87 punktų) nuostatų.

Apibendrinus šias nuostatas, matyti, kad išankstinio kreipimosi tyrimo pagrindinis tikslas yra įvertinti: 1) ar nėra Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų pagrindų atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą (24 straipsnio 3 dalies 1 punktas); 2) ar nėra šiame įstatyme nustatytų pagrindų sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui (24 straipsnio 3 dalies 2 punktas); 3) kokius klausimus būtina išsiaiškinti iki bylos rengimo posėdžiui (24 straipsnio 3 dalies 3 punktas); 4) ar fizinio ar juridinio asmens paduotas skundas atitinka Konstitucinio Teismo įstatymo 67^1 straipsnyje nurodytus prašymo turinio reikalavimus (24 straipsnio 3 dalies 4 punktas), taip pat ar neturėtų būti nustatytas terminas fizinio ar juridinio asmens prašymo (jo priedų) trūkumams pašalinti (24 straipsnio 4 dalis).

Konstitucinio Teismo įstatyme numatytas bendras 7 kalendorinių dienų terminas (netaikomas Seimo ir Respublikos Prezidento kreipimamsi) išankstiniam tyrimui pradėti, o termino skaičiavimo pradžia siejama su kreipimosi (prašymo ar paklausimo) gavimu Konstituciniame Teisme (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 1 dalis). Šis 7 dienų terminas pradedamas skaičiuoti nuo kitos dienos po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna prašymą ar paklausimą (Konstitucinio Teismo reglamento 80 punktas).

Šiame kontekste paminėtina, kad į Konstitucinį Teismą galima kreiptis keliais būdais, t. y. prašymą (paklausimą) ir jo priedus galima pateikti: 1) besikreipiančiam subjektui (ar jo atstovui) asmeniškai atvykus į Konstitucinį Teismą; 2) per kurjerį ar registruotu paštu; 3) elektroninių ryšių priemonėmis. Kreiptis į Konstitucinį Teismą elektroninių ryšių priemonėmis galima dvejopai: pirma, per Nacionalinę elektroninių siuntų pristatymo, naudojant pašto tinklą, informacinę sistemą (E. pristatymas) ir, antra, naudojantis Valstybės informacinių išteklių sąveikumo platforma (VIISP) elektronine forma elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC (Konstitucinio Teismo reglamento 71 punktas). Elektroninių ryšių priemonėmis teikiami kreipimaisi turi atitikti bendruosius kreipimųsi turiniui ir formai keliamus reikalavimus. Be to, bet kuriuo iš pasirinktų būdų elektroninių ryšių priemonėmis pateikiamas kreipimasis turi būti pasirašytas ar patvirtintas jį teikiančio subjekto, jo atstovo ar kito įgalioto asmens kvalifikuotu elektroniniu parašu. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad, teikiant kreipimąsi elektroninių ryšių priemonėmis, kvalifikuotu elektroniniu parašu: 1) prašymą ar paklausimą *pasirašo* valstybės institucijos, kuriai suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą, vadovas (72 punkto pirmoji pastraipa); 2) Seimo narių grupės prašymą *patvirtina* Seimo Pirmininko ar Seimo Pirmininko pavaduotojas (72 punkto pirmoji pastraipa); 3) teisėjas arba kolegijos pirmininkas, priėmęs nutartį, *pasirašo* teikiamus

Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų ir apylinkių teismų, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, apygardų administracinių teismų prašymus (72 punkto pirmoji pastraipa); 4) asmens prašymą *pasirašo* prašymą teikiantis asmuo ar jo atstovas (72 punkto antroji pastraipa).

Paminėtina ir tai, kad elektroninių ryšių priemonėmis pateiktas kreipimasis laikomas gautu ir užregistruojamas tik nustačius, jog jis pasirašytas kvalifikuotu elektroniniu parašu. Prašymai, paklausimai ir jų priedai, Konstituciniam Teismui pateikti kitomis elektroninių ryšių priemonėmis (pavyzdžiui, elektroniniu paštu), laikomi nepasirašytais ir grąžinami besikreipiančiam subjektui (Konstitucinio Teismo įstatymo 67^1 straipsnio 2 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 72 punkto ketvirtoji pastraipa).

Neregistruojami ir tų fizinių ar juridinių asmenų prašymai, kurių tapatybė, jiems atvykus į Konstitucinį Teismą, negali būti nustatyta, ar pateikti atstovų, negalinčių pateikti teisę atstovauti patvirtinančių dokumentų. Taip pat neregistruojami Konstituciniam Teismui kitu būdu (pavyzdžiui, paštu ar per kurjerį) pateikti nepasirašyti (anoniminiai) fizinių ir juridinių asmenų prašymai. Esant galimybei (t. y. jei žinomas adresas ar kita kontaktinė informacija), tokie prašymai iškart grąžinami jį pateikusiam asmeniui (Konstitucinio Teismo reglamento 74 punkto antroji pastraipa). Tai reiškia, kad tokių kreipimųsi išankstinis tyrimas neatliekamas.

Taigi tiksliau būtų sakyti, kad atliekamas tik Konstitucinio Teismo įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta tvarka gautų ir registruotų kreipimųsi išankstinis tyrimas. Išankstinio kreipimosi tyrimo pradžia siejama su Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu, kuriame, be kita ko, nurodoma: 1) teisėjas ar teisėjai, kuriems pavedama atlikti išankstinį tyrimą[195]; 2) išankstinio tyrimo atlikimo terminas[196]; 3) tikslus kreipimosi pavadinimas (pavyzdžiui, Seimo nutarimo, Respublikos Prezidento dekreto ar Vyriausybės nutarimo data, numeris ir pavadinimas), taip pat jo esmė, kitaip tariant, prašyme ar paklausime suformuluotas kreipimosi klausimas (išskyrus fizinių ar juridinių asmenų prašymus).

Pirmuoju aspektu pažymėtina, kad, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnio 2 dalimi, Konstitucinio Teismo pirmininkas parengiamuosius darbus tolygiai paskirsto teisėjams. Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad paprastai darbai skirstomi abėcėlės tvarka pagal teisėjų pavardes, tačiau, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, jie gali būti skiriami ir kitokia tvarka (79 punktas). Dažniausiai Konstitucinio Teismo pirmininkas pats išankstinio tyrimo neatlieka, o paveda jį atlikti vienam iš likusių aštuonių Konstitucinio Teismo teisėjų. Tačiau siekdamas užtikrinti tolygų darbų paskirstymą ir atsižvelgdamas į kitas objektyvias priežastis, būdamas vienas iš devynių teisėjų[197] ir turėdamas su visais teisėjais lygias teises[198] nagrinėjant bylas, t. y. vienodus įgaliojimus vykdyti konstitucinį teisingumą,

[195] Žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnio 1 dalį.

[196] *Ibid*.

[197] Žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnio 1 dalį.

[198] Žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 9 straipsnio 1 dalį.

Konstitucinio Teismo pirmininkas išankstinį tyrimą gali atlikti ir pats[199]. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į tai, kad pareiškėjo Lietuvos Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 7 d. dekrete Nr. 1K-41 „Dėl prašymo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui išaiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo, 2009 m. gegužės 15 d. sprendimo nuostatas“ išdėstytas prašymas Konstituciniame Teisme buvo gautas daugelio teisėjų kasmetinių atostogų metu, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu išankstinį šio prašymo tyrimą buvo pavesta atlikti pačiam Konstitucinio Teismo pirmininkui, kaip vienam iš Konstitucinio Teismo teisėjų[200]. Vienintelis ypatumas yra tai, kad, kitaip nei įprastai, Teismo posėdžiams, kuriuose svarstoma Konstitucinio Teismo pirmininko parengta išankstinio tyrimo pažyma, pirmininkauja ne Konstitucinio Teismo pirmininkas[201], o kitas šio kreipimosi išankstiniame tyrime nedalyvavęs (jo neatlikęs) Konstitucinio Teismo teisėjas[202].

Lygiai taip pat pažymėtina, kad nors beveik visada išankstinį kreipimosi tyrimą atlikti pavedama vienam teisėjui, dėl kreipimosi sudėtingumo ar atsižvelgiant į kitas objektyvias aplinkybes, jį gali būti pavesta atlikti ir keliems teisėjams. Praktikoje tokių atvejų taip pat yra buvę. Pavyzdžiui, Konstituciniame Teisme 2012 m. lapkričio 13 d. ir 2012 m. lapkričio 15 d. gautų Seimo narių prašymų išaiškinti kai kurias Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvados „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Prezidentės paklausimų, ar per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ nuostatas išankstinį tyrimą atliko du Konstitucinio Teismo teisėjai[203]. Manytina, kad toks sprendimas priimtas atsižvelgiant tiek į kreipimosi apimtį (buvo tiriami ne vienas, o du sujungti prašymai, kuriuose kelti devyni klausimai, susiję su Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 12 d. išvados[204] nuostatų išaiškinimu[205]), tiek dėl poreikio išankstinį tyrimą dėl kreipimosi aktualumo (kreipimasis susijęs su

---

[199] Kartais teigiama, kad Konstitucinio Teismo įstatyme galimybė Konstitucinio Teismo pirmininkui pačiam atlikti išankstinį tyrimą nenumatyta (PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 377). Su tuo sutikti nebūtų galima. Priešingai, kaip buvo minėta, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymu, visi devyni Konstitucinio Teismo teisėjai turi lygias teises (9 straipsnio 1 dalis). Šiame įstatyme atskirai įtvirtinti tik Konstitucinio Teismo pirmininko, kaip įstaigos vadovo, įgaliojimai, kuriuos jis, be kita ko, vykdo „*greta* teisėjo pareigų“ (13 straipsnis), t. y. papildomai. Pažymėtina ir tai, kad atlikdamas išankstinį tyrimą ir vykdydamas kitus procesinius veiksmus Konstitucinio Teismo pirmininkas įgyvendina savo kaip teisėjo, o ne įstaigos vadovo įgaliojimus.

[200] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2019 m. rugpjūčio 14 d. potvarkį Nr. 2B-34 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“.

[201] Žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 13 straipsnio 1 dalies 3 punktą, 45 straipsnio 1 dalį.

[202] Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 45 straipsnio 1 dalimi, teisminiame posėdyje pirmininkauja Konstitucinio Teismo pirmininkas, jo nesant – jo pareigas laikinai einantis Konstitucinio Teismo teisėjas ar kitas Konstitucinio Teismo teisėjas, išskyrus teisėją pranešėją.

[203] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 15 d. potvarkis Nr. 2B-76 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“.

[204] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

[205] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą. *Ibid.*, 2012, Nr. 140-7189.

Seimo rinkimų rezultatų nustatymu) atlikti greičiau nei įprasta, t. y. išankstinį tyrimą pavesta atlikti per 5 darbo dienas.

Konstitucinio Teismo įstatyme išankstinio tyrimo terminai nėra tiksliai nustatyti, išskyrus nurodytą vienintelį terminą Seimo ir Respublikos Prezidento kreipimųsi išankstiniam tyrimui atlikti. Vis dėlto, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo ir Konstitucinio Teismo reglamento nuostatomis, priklausomai nuo į Konstitucinį Teismą besikreipiančio subjekto, išankstiniam kreipimosi tyrimui atlikti paprastai nustatomas vienas iš šių terminų: 1) *3 kalendorinių dienų* terminas Respublikos Prezidento ir Seimo *in corpore* kreipimųsi (t. y. Respublikos Prezidento dekretų ir Seimo nutarimų) dėl teisės aktų konstitucingumo išankstiniam tyrimui atlikti (Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 82 punktas); 2) bendras *ne ilgesnis nei 10 darbo dienų* terminas Seimo narių grupės, Vyriausybės, teismų prašymams, taip pat visų Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnyje nurodytų subjektų, kurie kreipiasi dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo, prašymų išankstiniam tyrimui atlikti (Konstitucinio Teismo reglamento 81 punkto pirmoji pastraipa); 3) *ne ilgesnis nei 20 darbo dienų* terminas fizinių ir juridinių asmenų prašymų išankstiniam tyrimui atlikti (Konstitucinio Teismo reglamento 81 punkto antroji pastraipa). Išskyrus minėtą Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytą atvejį, kada išankstinis tyrimas privalo būti atliktas per 3 kalendorines dienas, visais kitais atvejais prireikus išankstiniam tyrimui užbaigti gali būti skirtas papildomas, paprastai ne ilgesnis kaip 10 darbo dienų, išankstinio kreipimosi tyrimo terminas. Ir, priešingai, minėtas Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 1 dalyje nurodytas 3 dienų terminas negali būti pratęstas, be to, skaičiuojamas ne darbo, o kalendorinėmis dienomis, įskaitant ir nedarbo dienas.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį ir į dar vieną išimtį. Nors nenumatytas joks specialus Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnyje nurodytų paklausimų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų išankstinio tyrimo terminas, atsižvelgiant į tai, kad šie paklausimai turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 120 valandų[206] (įskaitant ir nedarbo dienas) nuo jų įteikimo Konstituciniam Teismui (77 straipsnio 3 dalis), išankstinis tyrimas tokiu atveju atliekamas itin skubiai: paklausimo gavimo dieną priimamu pirmininko potvarkiu (kuriame, be kita ko, nurodoma ne tik paklausimo gavimo data, tačiau ir tikslus laikas[207]) išankstinį tyrimą teisėjui pavedama atlikti *nedelsiant*.

2019 m. rugsėjo 1 d. buvo įtvirtintas ir konstitucinės justicijos procese visiškai naujas *prašymo trūkumų šalinimo institutas*, būdingas išankstiniam fizinių ir juridinių asmenų prašymų (individualių konstitucinių skundų) tyrimui ir susijęs tiek su šio tyrimo apimtimi, tiek su jo eiga ir terminų skaičiavimu. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnio 4 dalies nuostatomis, fizinio ar juridinio asmens prašymo išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas, pradėjęs tirti jam perduotą medžiagą

[206] Vadovaujantis Konstitucinio Teismo reglamentu, 120 valandų termino pradžia yra kitos valandos pradžia po tos valandos, kurią paklausimas buvo įteiktas ir nustatyta tvarka įregistruotas Konstituciniame Teisme (100 punkto antroji pastraipa).

[207] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 7 d. potvarkį Nr. 2B-60 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo".

ir nustatęs, kad šis prašymas ir (ar) jo priedai neatitinka Konstitucinio Teismo įstatymo 67[1] straipsnyje nustatytų reikalavimų (išskyrus reikalavimus dėl įstatymuose nustatytų konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių išnaudojimo, dėl prašymo pateikimo termino ir dėl prašymo pasirašymo), Konstitucinio Teismo pirmininkui pasiūlo nustatyti pakankamą, nuo 7 iki 30 dienų trukmės, terminą prašymo trūkumams pašalinti, kuriam pasibaigus pradėtas išankstinis tyrimas tęsiamas toliau. Pabrėžtina, kad prašymo trūkumų šalinimo institutas taikomas tik tiriant fizinių ir juridinių asmenų prašymus (individualius konstitucinius skundus). Iš šį institutą įtvirtinusio Konstitucinio Teismo pakeitimo ir papildymo įstatymo *travaux préparatoires*[208] matyti, kad prašymo trūkumų šalinimo institutas įtvirtintas, be kita ko, todėl, kad fiziniam ar juridiniam asmeniui, priešingai nei kitiems teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai turintiems subjektams, Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytas kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas (4 mėnesiai nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos); taigi, jeigu nebūtų tokios galimybės šalinti prašymo trūkumus ir kaip kitų subjektų prašymų atveju Konstitucinis Teismas turėtų grąžinti prašymą jį pateikusiam fiziniam ar juridiniam asmeniui dėl prašymo turinio trūkumų, toks pareiškėjas galėtų laiku (per minėtus 4 mėnesius) nebespėti pakartotinai kreiptis į Konstitucinį Teismą ištaisęs, pavyzdžiui, tokius prašymo trūkumus, kaip nepakankami ar nepakankamai aiškiai ar tiksliai suformuluoti pareiškėjo poziciją dėl ginčijamo teisės akto prieštaravimo Konstitucijai pagrindžiantys teisiniai argumentai (t. y. pareiškėjo poziciją pagrindžiančių teisinių argumentų nepateikimas).

Pagrindiniai *klausimai, į kuriuos atsakoma atliekant išankstinį kreipimosi tyrimą*, yra šie: 1) ar kreipimasis paduotas subjekto, turinčio teisę jame nurodytu klausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) ar kreipimosi (konkretaus klausimo) nagrinėjimas žinybingas Konstituciniam Teismui – ar Teismui teikiamas klausimas yra toks, kurį jis apskritai turi įgaliojimus nagrinėti (t. y. ar iš tiesų kreipiamasi su prašymu dėl Konstitucijos keitimo įstatymų, konstitucinių įstatymų, įstatymų ar kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktų konstitucingumo vertinimo, su paklausimu dėl Konstitucinio Teismo išvados ar su prašymu dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo); 3) ar prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai ar paklausime keliamas klausimas nebuvo tirtas Konstituciniame Teisme anksčiau, jei taip, – ar tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ar sprendimas; 4) ar Konstitucinis Teismas nėra pradėjęs nagrinėti bylos dėl to paties dalyko; 5) ar prašymas arba paklausimas grindžiamas teisiniais motyvais; 6) ar

[208] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 25, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53[1], 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67[1] ir 67[2] straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 14, 18 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projektų aiškinamąjį raštą, *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/5b2719d0925711e98a8298567570d639?jfwid=-ub28xdhy3*.

fizinio ar juridinio asmens prašymas (individualus konstitucinis skundas) pateiktas laikantis nustatytų terminų (jei terminas praleistas, – ar yra prašymas atnaujinti dėl galimai svarbių priežasčių praleistą terminą); 7) ar besikreipiantis fizinis ar juridinis asmuo išnaudojo visas įstatymuose nustatytas konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemones, įskaitant teisę kreiptis į teismą (jei ne, – ar dar gali šias priemones išnaudoti); 8) ar kreipimasis atitinka kitus atitinkamai Konstitucinio Teismo įstatymo 66, 67, 67^1 ar 76 straipsnyje jam nustatytus turinio reikalavimus (jei buvo nustatytas terminas individualaus konstitucinio skundo trūkumams pašalinti, – ar šie trūkumai pašalinti ir ar tai padaryta laiku, t. y. per nustatytą terminą jiems pašalinti); 9) ar Konstituciniame Teisme negauta kitų prašymų ištirti to paties teisės akto kitų straipsnių (jo dalių) konstitucingumą; 10) ar yra Konstitucinio Teismo įstatyme nurodyti pagrindai sujungti prašymus į vieną bylą arba gautą prašymą išskirti į atskiras bylas (Konstitucinio Teismo reglamento 83 punktas); ir kt.

Išankstinio kreipimosi tyrimo metu taip pat gali paaiškėti svarbių aplinkybių, dėl kurių išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas turėtų nusišalinti ar būti nušalintas nuo bylos, t. y. nuo visų tolesnių su kreipimosi tyrimu (jį nusprendus priimti – ir su bylos nagrinėjimu) susijusių procesinių veiksmų. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 1 dalį, Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, jeigu: 1) jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais; 2) jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla; 3) yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu; nustatęs, kad šios aplinkybės egzistuoja, išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas privalo raštu apie tai pareikšti ir prašyti Konstitucinio Teismo pirmininko spręsti jo nusišalinimo klausimą (Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 3 dalis). Teisėjo nusišalinimo nuo prašymo ar paklausimo išankstinio tyrimo klausimą Konstitucinio Teismo pirmininko teikimu gali spręsti Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 3 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 41 punkto antroji pastraipa). Beje, dar iki nustatant Konstitucinio Teismo įstatyme teisėjo nusišalinimo nuo prašymo (paklausimo) išankstinio tyrimo galimybę, yra buvęs vienas tokio nusišalinimo atvejis: Konstitucinio Teismo teisėjai atliekant išankstinį Seimo narių grupės prašymo tyrimą paaiškėjo, kad jos sesuo advokatė prisidėjo rengiant pareiškėjo prašymo argumentus, ir teisėja nuo išankstinio tyrimo nusišalino; Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu[209] išankstinį tyrimą atlikti buvo pavesta kitai teisėjai[210].

[209] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2018 m. rugpjūčio 20 d. potvarkį Nr. 2B-41 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2018 m. rugsėjo 13 d. potvarkį Nr. 2B-50 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“. Pažymėtina, kad antruoju potvarkiu naujai pavedus išankstinį tyrimą atlikti kitai teisėjai buvo nustatytas ir naujas 10 darbo dienų išankstinio prašymo tyrimo terminas.

[210] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 5 d. sprendimą, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1866/content*. Sprendimas, kuriuo išspręstas prašymo priimtinumo klausimas, priimtas nusišalinusiai teisėjai nedalyvaujant; konstitucinės justicijos byla taip pat buvo išnagrinėta dalyvaujant ne 9, o 8 teisėjų.

Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 1 dalimi, atlikęs išankstinį kreipimosi tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus, teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais, kurie, priklausomai nuo joje suformuluoto pasiūlymo turinio, pristatomi Konstitucinio Teismo pirmininkui arba Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui (t. y. visiems Konstitucinio Teismo teisėjams). Vadovaujantis minėta įstatymo nuostata, galimi trys siūlymai: 1) priimti prašymą ar paklausimą ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui; 2) sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui; 3) atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą.

Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad apie surašytą pažymą išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas Konstitucinio Teismo pirmininkui praneša tada, jeigu siūloma kreipimąsi priimti arba jį grąžinti pareiškėjui (Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktai). Jeigu, atlikus išankstinį kreipimosi tyrimą, siūloma priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, taip pat jei dėl kreipimosi priimtinumo išsiskiria išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko nuomonės, kreipimosi priimtinumo klausimai perduodami svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui, t. y. visiems teisėjams (Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 2 dalis). Tokį teisinį reguliavimą būtų galima paaiškinti skirtingomis kiekvieno iš minėtų sprendimų pasekmėmis. Atsižvelgiant į tai, kad kreipimosi grąžinimas neatima teisės pašalinus trūkumus pakartotinai kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka (Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 2 dalis, 81 straipsnio 2 dalis), pareiškėjui toks Konstitucinio Teismo sprendimas yra gerokai palankesnis nei sprendimas atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą (žinoma, pats palankiausias pareiškėjui yra sprendimas jo kreipimąsi priimti nagrinėti Konstituciniame Teisme). Kitaip nei sprendimu atsisakyti nagrinėti kreipimąsi Konstituciniame Teisme, kitais sprendimais neužkertamas kelias nagrinėti konstitucinės justicijos bylą Konstituciniame Teisme dabar ar ateityje, todėl Konstitucinio Teismo pirmininkui suteikiama teisė (priimant atitinkamą potvarkį) vienasmeniškai nuspręsti priimti ar grąžinti kreipimąsi.

Vis dėlto kartu paminėtina tai, kad praktikoje dažnos ir tokios situacijos, kai skirtingoms kreipimosi dalims suformuluojami ir skirtingi siūlymai dėl jų priimtinumo: kreipimasis, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nurodytus kreipimosi grąžinimo pareiškėjui bei šio įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nurodytus atsisakymo nagrinėti kreipimąsi pagrindus, gali būti priimtas nagrinėti, grąžintas pareiškėjui ar jį atsisakyta nagrinėti – nebūtinai visą, tačiau tik iš dalies (t. y. tam tikros kreipimosi dalys gali būti siūlomos priimti nagrinėti, kitos – grąžinti pareiškėjui ar atsisakyti nagrinėti).

Taip pat galima pastebėti, kad Konstituciniame Teisme mažiausiai nuo 2015 m. yra susiklosčiusi praktika, vadovaujantis kuria, išankstinį kreipimosi tyrimą atlikusiam teisėjui siūlant grąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui ne tam tikra dalimi, o visa apimtimi, Konstitucinio Teismo pirmininkas tokio kreipimosi priimtinumo klausimą perduoda spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajam posė-

džiui[211], nors, kaip minėta, pagal įstatymą būtų galima grąžinti pareiškėjui ir visą jo prašymą (paklausimą). Manytina, kad tokia Konstitucinio Teismo praktika yra palankesnė pareiškėjui, nes užtikrina maksimalų objektyvumą sprendžiant viso jo prašymo (paklausimo) grąžinimo klausimą. Galimybė perduoti viso kreipimosi grąžinimo klausimą Teismui, net ir nesant išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo ir Teismo pirmininko nesutarimo dėl šio klausimo, nuo 2015 m. yra įtvirtinta ir Konstitucinio Teismo reglamento 86 punkte, pagal kurį Konstitucinio Teismo pirmininko siūlymu svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje gali būti perduodami ir siūlymai priimti kreipimąsi, taip pat siūlymai paklausimą grąžinti pareiškėjui. Atkreiptinas dėmesys, kad šia nuostata 2019 m. vadovautasi ir sprendžiant individualių konstitucinių skundų priimtinumo klausimus, t. y. būtent Konstitucinio Teismo sprendimu, o ne Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu spręsti ne tik atsisakymo priimti nagrinėti prašymą, tačiau ir prašymo grąžinimo pareiškėjui klausimai[212]. Manytina, kad tokios pozicijos laikomasi Konstituciniam Teismui siekiant bendru teisėjų sutarimu formuoti konstitucinės justicijos procese visiškai naują individualių konstitucinių skundų priimtinumo praktiką.

Galiausiai pažymėtina, kad teisėjas, atlikęs išankstinį tyrimą, pažymoje taip pat gali teikti siūlymą Konstituciniam Teismui sujungti prašymus į vieną bylą arba gautą prašymą išskirti į atskiras bylas (Konstitucinio Teismo įstatymo 41 straipsnis, Konstitucinio Teismo reglamento 87 punktas).

Taigi teisėjui atlikus išankstinį kreipimosi tyrimą, dėl šio kreipimosi (viso ar jo dalies) priimtinumo gali būti priimamas vienas iš šių sprendimų: 1) priimti kreipimąsi; 2) grąžinti kreipimąsi pareiškėjui; 3) atsisakyti nagrinėti kreipimąsi.

Prašymai ar paklausimai (visa apimtimi ar tam tikra dalimi) *priimami nagrinėti* Konstituciniame Teisme, jeigu nėra Konstitucinio Teismo įstatyme nurodytų pagrindų atsisakyti ar grąžinti kreipimąsi pareiškėjui. Nusprendus priimti kreipimąsi nagrinėti Konstituciniame Teisme, tam tikrais atvejais kartu privalo (arba gali) būti išsprendžiami ir papildomi klausimai: priėmus Respublikos Prezidento ar Seimo *in corpore* prašymą – dėl ginčijamo teisės akto sustabdymo; priėmus nagrinėti fizinio ar juridinio asmens skundą – dėl teismo sprendimo vykdymo sustabdymo ir kt.

Vadovaujantis Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalimi, Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą. Tai reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimas priimti

---

[211] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1478/content*), 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1763/content*), 2018 m. balandžio 16 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1820/content*), 2019 m. sausio 11 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1897/content*), 2019 m. sausio 18 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1904/content*), 2019 m. vasario 1 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1906/content*) ir kt.

[212] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimą Nr. KT37-A-S26/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1982/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimus Nr. KT63-A-S49/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2024/content*) ir Nr. KT65-A-S51/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2011/content*).

Seimo nutarime išdėstytą prašymą ištirti, ar įstatymų, kitų Seimo aktų ir Vyriausybės aktų nuostatos sutinka su Konstitucija, ar Respublikos Prezidento dekrete išdėstytą prašymą ištirti, ar Vyriausybės aktų nuostatos neprieštarauja aukštesnės galios aktams ir (pirmiausia) Konstitucijai, sustabdo atitinkamų nuostatų galiojimą. Priimant nagrinėti atitinkamą prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimu apie tai *privalo būti* paskelbiama Konstitucinio Teismo svetainėje ir Teisės aktų registre[213].

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 67^2 straipsnio nuostatomis, nei fizinio ar juridinio asmens prašymo padavimas Konstituciniam Teismui, nei šio prašymo (jo dalies) priėmimas nagrinėti Konstituciniame Teisme nesustabdo teismo sprendimo vykdymo (67^2 straipsnio 1 dalis). Tačiau Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į pareiškėjo fizinio ar juridinio asmens (kartu su prašymu ištirti teisės akto konstitucingumą) pateiktą atitinkamą motyvuotą prašymą, *gali sustabdyti* dėl to asmens priimto įsiteisėjusio teismo sprendimo vykdymą, tačiau tik *išimtiniais atvejais*, t. y. 1) kai dėl teismo sprendimo vykdymo būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba 2) kai tai būtina dėl viešojo intereso (Konstitucinio Teismo įstatymo 67^2 straipsnio 2 dalis). Toks Konstitucinio Teismo sprendimas išsprendžiamas motyvuotu Konstitucinio Teismo sprendimu kartu su klausimu dėl prašymo priimtinumo arba atskiru sprendimu, kuris priimamas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo pareiškėjo fizinio ar juridinio asmens prašymo priėmimo nagrinėti Konstituciniame Teisme (Konstitucinio Teismo įstatymo 67^2 straipsnio 3 dalis).

Konstitucinis Teismas 2019 m. spalio 24 d. sprendime[214], kuriuo priėmė nagrinėti pareiškėjo fizinio asmens prašymą ištirti tam tikrų Baudžiamojo kodekso nuostatų atitiktį Konstitucijai, taip pat sprendė ir pareiškėjo kartu pateiktą prašymą sustabdyti Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nuosprendžio (pakeisto Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. gegužės 8 d. nuosprendžiu), kuriuo jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, vykdymą. Prašymo stabdyti teismo sprendimo vykdymą Konstitucinis Teismas netenkino, pažymėdamas, jog vien aplinkybė, kad vykdoma įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu paskirta laisvės atėmimo bausmė, taip pat kitos pareiškėjo nurodytos aplinkybės[215] nėra pagrindas pripažinti, kad vykdant tokį teismo nuosprendį būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės. Vis

[213] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 30 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2036/content*), 2019 m. gruodžio 30 d. pranešimą Nr. 2B-56P (TAR, 2019-12-30, Nr. 21605).

[214] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1983/content*.

[215] Pareiškėjas Konstituciniam Teismui buvo nurodęs, kad jam vykdoma laisvės atėmimo bausmė yra paskirta galbūt Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo pagrindu, todėl yra reali tikimybė, kad pareiškėjo laisvė atimta pažeidžiant Konstituciją, o su Konstitucija nesuderinamas laivės atėmimas, pareiškėjo teigimu, vertintinas kaip žmogaus kankinimas ir jo orumo žeminimas. Pareiškėjas taip pat teigė, kad jam paskirtos bausmės vykdymas galėtų būti baigtas greičiau, nei bus išspręstas klausimas dėl jos paskyrimo teisingumo ir teisėtumo, ir dėl to būtų paneigtas jo interesas ginti savo teises ginčijant galbūt neteisingai jam paskirtą bausmę. Be to, pareiškėjo teigimu, sustabdžius teismo nuosprendžio vykdymą, nekiltų jokių reikšmingų pasekmių, kadangi visi bausmės tikslai būtų pasiekti: pareiškėjas savo kaltę pripažino, jo buvimas laisvėje nekelia jokios grėsmės, nuo nusikalstamų veikų padarymo yra praėję daug laiko, naujų nusikalstamų veikų jis nepadarė.

dėlto Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad nusprendus stabdyti teismo nuosprendžių vykdymą tokiomis aplinkybėmis, kokios buvo nurodytos pareiškėjo šioje byloje, būtų ne tik paneigtas Konstitucinio Teismo įstatymo 67^2 straipsnyje nustatytas teismo sprendimo vykdymo sustabdymo išimtinumas, bet ir sudarytos prielaidos kiekvieną kartą, priėmus individualų konstitucinį skundą, su kuriuo kartu pateiktas atitinkamas prašymas sustabdyti teismo sprendimo vykdymą, nevykdyti įsiteisėjusių teismo nuosprendžių. Konstitucinis Teismas dar kartą pabrėžė, kad įsiteisėję teismo sprendimai savo galia prilygsta įstatymams, todėl jie privalomi visoms valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, visiems juridiniams ir fiziniams asmenims.

Kaip minėta, *atsisakymo nagrinėti kreipimąsi* pagrindai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įstatymo 69 ir 80 straipsniuose. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalimi, motyvuotu Konstitucinio Teismo sprendimu nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai (visa apimtimi ar tam tikra dalimi) *atsisakoma*, jeigu: 1) prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą (69 straipsnio 1 dalies 1 punktas); 2) prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui (69 straipsnio 1 dalies 2 punktas); 3) prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai jau tirta Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas (69 straipsnio 1 dalies 3 punktas); 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko (69 straipsnio 1 dalies 4 punktas); 5) prašymas grindžiamas ne teisiniais motyvais (69 straipsnio 1 dalies 5 punktas); 6) fizinio ar juridinio asmens prašymas paduotas praleidus šiame įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą (išskyrus atvejus, kai išankstinio tyrimo metu nustatoma, kad terminas buvo praleistas dėl svarbių priežasčių).

Apibendrinant Konstituciniame Teisme gautų kreipimųsi (išskyrus individualius konstitucinius skundus) priimtinumo praktiką, pažymėtina, jog prašymus nagrinėti dažniausiai atsisakoma tuo pagrindu, kad jie yra nežinybingi Konstituciniam Teismui (vyraujanti priežastis, dėl kurios Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti tokius prašymus, yra ta, kad pareiškėjai kelia ne teisės aktų atitikties Konstitucijai, o teisės aiškinimo ir taikymo klausimus). Kiek rečiau atsisakoma nagrinėti prašymus, paduotus teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą neturinčio subjekto (paprastai tais atvejais, kai pareiškėjai teismai neturi *locus standi*, nes ginčija jų nagrinėjamose bylose netaikytinus teisės aktus), taip pat prašymus, kuriuose nurodytų ginčijamų teisės aktų atitiktis Konstitucijai jau ištirta.

Konstitucinio Teismo praktikoje išskiriami mažiausiai septynių rūšių *jam nežinybingi prašymai*[216]. Pirma, tai – prašymai, kuriuose ginčijami teisės aktai, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams vertinimas nepriskirtas Konstitucinio Teismo kompetencijai. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad jis neturi įgaliojimų vertin-

[216] Žr. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalga: I. Atsisakymas nagrinėti prašymą: atsisakymas nagrinėti prašymą, kurio nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui (Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktas), *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/639*.

ti sutarčių projektų, kuriems pritarta Vyriausybės nutarimais[217], taip pat Vyriausybės aktų atitikties Vyriausybės programos nuostatoms (Vyriausybės programos įgyvendinimo priežiūra nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai ir Vyriausybės teisės aktų atitiktis Vyriausybės programoje įtvirtintoms programinėms nuostatoms nėra konstitucinės kontrolės dalykas)[218].

Antra, nežinybingi yra prašymai išaiškinti, kaip turi būti aiškinamos ir taikomos įstatymų (ar kitų teisės aktų) nuostatos. Teisės aiškinimo ir taikymo klausimų kėlimas yra dažniausia prašymų pripažinimo nežinybingais priežastis. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 9 d. sprendimu[219] atsisakė priimti nagrinėti prašymą ištirti Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 22 straipsnio tiek, kiek jame nenustatyta suimtųjų teisė į ilgalaikius pasimatymus ir šios teisės įgyvendinimo tvarka, atitiktį Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pareiškėjas prašyme buvo nurodęs, jog šis Suėmimo vykdymo įstatymo straipsnis neatitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų. Taigi iš prašymo buvo matyti, kad bylą nagrinėjantis teismas susidūrė su minėto įstatymo ir konvencijos nuostatų kolizija, t. y. teisės taikymo klausimu, kurį pats teismas ir turėjo išspręsti prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą. Kitas pavyzdys – 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas[220], kuriuo Konstitucinis Teismas atsisakė priimti nagrinėti pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą ištirti Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo nuostatos, kurioje, pareiškėjo teigimu, neįtvirtinta sąvoka „iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjęs asmuo ar jo palikuonis“, taip pat nenustatytos išlygos, susijusios su pilietybės netekimo iki 1940 m. birželio 15 d. aplinkybių vertinimu, atitiktį Konstitucijai. Atlikęs prašymo išankstinį tyrimą Konstitucinis Teismas nustatė, kad pareiškėjui iš esmės kilo abejonių ne dėl ginčijamos Pilietybės įstatymo nuostatos atitikties Konstitucijai, o dėl jos aiškinimo ir taikymo praktikoje: Pilietybės įstatymo nuostata „iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjęs asmuo ar jo palikuonis“ yra išaiškinta paties pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, taigi jo keltas klausimas išspręstas.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina[221], Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata *mutatis mutandis* taikytina prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus. Atitinkamai, pavyzdžiui, 2019 m. gegužės 28 d. sprendimu[222] Konstitucinis Teismas šiuo pagrindu atsisakė priimti teisingumo ministro prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimo nuostatą. Konstitucinis Teismas nustatė, kad iš tiesų jo buvo prašoma išaiškinti, kaip turėtų būti įgyvendinta Jungtinių Tautų

[217] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 25-1179.

[218] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Ibid.*, 2013, Nr. 116-5807.

[219] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1604/content*.

[220] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1963/content*.

[221] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 126-4805), 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content*), 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1756/content*).

[222] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1933/content*.

Žmogaus teisių komiteto 110-ojoje sesijoje priimta 2014 m. kovo 25 d. išvada byloje *Rolandas Paksas prieš Lietuvą*, t. y. ar ši išvada įgyvendintina analogišku būdu kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*, taip pat ar galėtų būti priimtas toks Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektas, koks buvo užregistruotas Seime.

Trečia, kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui atsisakoma priimti prašymus išspręsti vienodos galios teisės aktų suderinamumo, normų konkurencijos klausimus, t. y. Konstitucinis Teismas nenagrinėja, ar teisės aktas atitinka kitą tokios pat galios teisės aktą, nesprendžia jų suderinamumo ir normų konkurencijos klausimų, taip pat netiria įstatymų atitikties ratifikuotoms tarptautinėms sutartims. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2012 m. gegužės 10 d. sprendimu[223] šiuo pagrindu atsisakė nagrinėti Seimo narių grupės prašymo dalį dėl kai kurių Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo nuostatų atitikties šio įstatymo preambulei.

Ketvirta, Konstituciniam Teismui nežinybingi ir prašymai įvertinti teisėkūros subjektų neveikimą (išskyrus *legislatyvinę omisiją*), t. y. valstybės institucijų (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės) teisėkūros sprendimų nepriėmimas – vengimas, delsimas priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemtas neveikimas. Todėl nežinybingi yra, pavyzdžiui, prašymai dėl teisės spragų (ne *legislatyvinės omisijos*), atsiradusių dėl to, kad reikalingų teisėkūros veiksmų apskritai nebuvo imtasi, t. y. kada teisėkūros subjektas (Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė) apskritai neišleido tam tikriems visuomeniniams santykiams reguliuoti skirto teisės akto ir dėl to tie visuomeniniai santykiai liko teisiškai nesureguliuoti[224].

Penkta, nežinybingi yra prašymai, kuriuose nėra tyrimo dalyko, t. y. kai pareiškėjo ginčijamoje teisės akto nuostatoje iš tiesų nėra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kurį jis teigia esant nustatytą ir kurio atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui prašo ištirti. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2014 m. rugpjūčio 29 d. sprendimu[225] atsisakė priimti nagrinėti pareiškėjo teismo prašymą ištirti Vyriausybės nustatyto atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo elektros energijai gaminti skatinimo kvotų paskirstymo teisinio reguliavimo atitiktį Lietuvos Respublikos atsinaujinančių išteklių energetikos įstatymui, išankstinio prašymo tyrimo metu nustatęs, kad ginčijamas teisinis reguliavimas pareiškėjo nurodytoje nuostatoje iš tikrųjų nėra nustatytas. Tuo pačiu pagrindu (nesant tyrimo dalyko) Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti ir prašymus, kuriuose, nors pareiškėjas ir kelia legislatyvinės omisijos klausimą, yra nustatoma, kad santykiai, kurie, pareiškėjo teigimu, nėra sureguliuoti ginčijamame teisės akte ir kurių nesureguliavimas, pareiškėjo manymu, yra Konstitucijos draudžiama teisės spraga, iš tiesų yra sureguliuoti arba kad jie ir neturi būti reguliuojami būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje).

---

223 *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 55-2727.

224 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas (*ibid.*, 2006, Nr. 88-3475), 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2010, Nr. 56-2766).

225 *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta65/content*.

Šešta, nežinybingais laikomi fiktyvūs prašymai. Fiktyviu laikomas prašymas, kuris grindžiamas ne tais motyvais, kurie eksplicitiškai nurodyti pareiškėjo[226]. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas prašymo fiktyvumą konstatavo 2007 m. sausio 31 d. sprendime[227], kai atlikdamas išankstinį tyrimą nustatė, kad Vilniaus apygardos administracinio teismo prašyme ištirti Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo nuostatų atitiktį Konstitucijai iš esmės buvo kvestionuojamas Konkurencijos tarybos, kaip valstybės institucijos, turinčios saugoti Konstitucijoje įtvirtintos sąžiningos konkurencijos laisvę, kontroliuoti, kaip laikomasi Konkurencijos įstatyme nustatytų reikalavimų, egzistavimas.

Septinta, kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui atsisakoma nagrinėti ir savitikslius prašymus. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimu[228] konstatavo, kad pareiškėjas teismas į Konstitucinį Teismą kreipėsi, be kita ko, dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 21 d. nutarimu patvirtintų Teisėjų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų, kuriomis nustatytas teisinis reguliavimas pagal turinį buvo tapatus nustatytajam Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo nuostatoje, kurią Konstitucinis Teismas 2010 m. birželio 29 d. nutarimu pripažino prieštaraujančia Konstitucijai. Įsigaliojus šiam nutarimui ginčijama Vyriausybės nutarimo nuostata negalėjo būti taikoma, o jos atitikties Konstitucijai tyrimas būtų buvęs savitikslis.

Vadovaudamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 3 punktu, Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti prašymą tada, kai jame nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai *jau buvo tirta Konstituciniame Teisme* ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas. Šiuo pagrindu Konstitucinis Teismas atsisako dar kartą tirti ne tik formaliai to paties (tos pačios redakcijos), bet ir tapataus turinio kita redakcija išdėstyto teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams), taip pat ne vien atitiktį toms pačioms, bet ir kitoms Konstitucijos nuostatoms (oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pažymima, kad Konstitucinis Teismas pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas neprieštarauja pareiškėjo nurodytoms Konstitucijos nuostatoms, kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai – vientisai darniai sistemai[229]). Pavyzdžiui, šiuo pagrindu 2019 m. liepos 2 d. sprendimu[230] atsisakyta nagrinėti pareiškėjo teismo prašymą ištirti Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostatos atitiktį Konstitucijai išankstinio tyrimo metu nustačius, kad pareiškėjas prašė ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja tokio turinio tei-

[226] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 14 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 119-4512), 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimas (*ibid.*, 2008, Nr. 130-4991), 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 45-2198).

[227] *Ibid.*, 2007, Nr. 15-567.

[228] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1534/content*.

[229] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828), 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2015 m. balandžio 15 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1218/content*).

[230] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1947/content*.

sinis reguliavimas, kurio atitiktis Konstitucijai buvo įvertinta Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarime.

Konstitucinio Teismo sprendimu, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 4 punktu, prašymus nagrinėti atsisakoma ir tada, jei Konstitucinis Teismas yra *pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko*. Nenagrinėjami tie prašymai, kurie gaunami jau pradėjus nagrinėti bylą dėl to paties dalyko, t. y. jau įvykus Teismo posėdžiui, kuriame pradėta nagrinėti byla dėl to paties teisės akto (tų pačių jo nuostatų) atitikties Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams)[231]. Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytu pagrindu atsisakoma priimti nagrinėti Konstituciniame Teisme tokius prašymus, kurie grindžiami *ne teisiniais*, o kitais (politiniais, ekonominiais ar pan.) *motyvais*[232].

Konstituciniam Teismui sprendžiant pirmaisiais individualų konstitucinį skundą įtvirtinusių Konstitucijos nuostatų įsigaliojimo metais gautų fizinių ir juridinių asmenų prašymų priimtinumo klausimus[233] išryškėjo ir tam tikra šių prašymų priimtinumo praktika. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kaip *paduotų institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą*, atsisakoma nagrinėti pareiškėjų prašymus nustačius, kad: 1) asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegali jų išnaudoti[234]; 2) asmuo kreipėsi dėl kitų asmenų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo[235]; 3) asmens ginčijamo teisinio reguliavimo pagrindu nebuvo priimtas sprendimas, kuriuo galėjo būti pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės[236]. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 2 punktu, *kaip nežinybingus Konstituciniam Teismui* atsisakoma nagrinėti prašymus,

---

231 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 4 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 67-2713), 2012 m. gegužės 30 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 62-3128). Taip pat plačiau žr. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalga: I. Atsisakymas nagrinėti prašymą: Atsisakymas nagrinėti prašymą, kuriame nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai jau ištirta ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 3 punktas), *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/639*.

232 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendimą, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1475/content*.

233 Iki 2019 m. gruodžio 31 d. Konstituciniam Teismui atlikus 54 prašymų išankstinį tyrimą, 50 prašymų buvo atsisakyta priimti nagrinėti, 3 prašymai buvo grąžinti pareiškėjams fiziniams asmenims, 1 fizinio asmens prašymas priimtas nagrinėti ir bus nagrinėjamas Konstituciniame Teisme (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1983/content*).

234 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1977/content*), 2019 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. KT40-A-S29/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1985/content*), 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT67-A-S53/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2014/content*).

235 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT33-A-S22/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1976/content*.

236 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*), 2019 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KT43-A-S31/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1989/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT62-A-S48/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2008/content*) ir kt.

kuriuose: 1) pareiškėjas kelia teisės taikymo klausimus[237]; 2) galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl pareiškėjo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo yra įsiteisėjęs anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 d.[238]; 3) pareiškėjas kreipiasi dėl teismų sprendimų atitikties Konstitucijai vertinimo, jų peržiūrėjimo[239]; 4) pareiškėjas kreipiasi dėl kitų institucijų (ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės) – ministrų, įstaigų prie ministerijų, jų teritorinių padalinių ir kitų žemesnės galios teisės aktų atitikties Konstitucijai[240]; 5) pareiškėjas kreipiasi dėl teisėjų, Seimo narių, valstybės pareigūnų, valstybės tarnautojų veiksmų atitikties Konstitucijai; valstybės ar savivaldybių institucijų ar įstaigų, teismų savivaldos institucijų veiksmų ar neveikimo[241]; 6) kreipiamasi su prašymu, kuriame nėra tyrimo dalyko ar jis buvo suformuluotas pernelyg abstrakčiai[242]; 7) kreipiamasi dėl faktinės padėties atitikties Konstitucijai[243]. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 5 punktu, prašymus atsisakoma priimti kaip pagrįstus ne teisiniais motyvais, t. y. iš prašymo teiginių ir visumos nustačius, kad prašymas grindžiamas kitais nei teisiniai motyvais[244].

Konstitucinio Teismo įstatymo 80 straipsnio 1 dalyje numatyti *atsisakymo nagrinėti paklausimą* pagrindai iš esmės sutampa su aptartais atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindais (paklausimas nežinybingas Konstituciniam Teismui, paklausimas pateiktas netinkamo asmens ar institucijos, paklausime keliamas klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme, paklausimas grindžiamas neteisiniais moty-

---

237 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. KT49-A-S36/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1995/content*), 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. KT57-A-S43/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2002/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT64-A-S50/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2010/content*) ir kt.

238 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT29-A-S18/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1971/content*), 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT30-A-S19/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1972/content*), 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT32-A-S21/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1975/content*) ir kt.

239 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT27-A-S16/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1969/content*), 2019 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. KT40-A-S29/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1985/content*), 2019 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KT42-A-S30/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1988/content*) ir kt.

240 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. KT46-A-S33/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1992/content*), 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. *KT47-A-S34/2019* (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1993/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT61-A-S47/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2007/content*) ir kt.

241 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*), 2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT48-A-S35/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1994/content*) ir kt.

242 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*.

243 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. KT50-A-S37/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1996/content*.

244 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT79-A-S64/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2025/content*), 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT81-A-S66/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2027/content*), 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT83-A-S68/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2029/content*) ir kt.

vais). Papildomai reikėtų išskirti Konstitucinio Teismo įstatymo 80 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatą, vadovaujantis kuria nagrinėti paklausimą dėl išvados atsisakoma tuo atveju, jei nėra veiksmo ar sprendimo, kurio atitiktį Konstitucijai reikėtų tikrinti.

Konstitucinis Teismas, atsisakydamas nagrinėti kreipimąsi, priima motyvuotą sprendimą (šis klausimas negali būti išspręstas vienasmeniškai Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu). Be to, atsisakius nagrinėti kreipimąsi, pareiškėjas į Konstitucinį Teismą dėl to paties dalyko kreiptis nebegali.

Kaip minėta, *prašymų ir paklausimų grąžinimo pareiškėjui pagrindai* nustatyti atitinkamai Konstitucinio Teismo įstatymo 70 ir 81 straipsniuose. Vadovaujantis 70 straipsnio 1 dalies nuostatomis, prašymas (visa apimtimi ar tam tikra dalimi) grąžinamas pareiškėjui, jei: 1) prašymas ar jo priedai neatitinka Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų turinio reikalavimų (70 straipsnio 1 dalies 1 punktas); 2) fizinis ar juridinis asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą (70 straipsnio 1 dalies 2 punktas); 3) fizinis ar juridinis asmuo nepašalina prašymo trūkumų šio įstatymo nustatyta tvarka ir terminais (70 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Vadovaujantis šio įstatymo 81 straipsnio 1 dalies nuostatomis, paklausimas (visa apimtimi ar tam tikra dalimi) grąžinamas pareiškėjui, jei jis ar jo priedai neatitinka nustatytų paklausimo turinio reikalavimų[245].

Prašymas ar jo dalis pareiškėjui dažniausiai grąžinamas nustačius, kad jame nepateikti teisiniai argumentai arba jie nėra pakankami pareiškėjo abejonėms pagrįsti. Reikalavimas pareiškėjui jo prašyme Konstituciniam Teismui pateikti teisinius argumentus, pagrindžiančius jo poziciją, t. y. abejones dėl ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai, įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 8 punkto, 67 straipsnio 2 dalies 5 punkto nuostatose.

Dėl reikalavimų pareiškėjui pateikti savo poziciją (teisinius argumentus) Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad pareiškėjo pozicija dėl teisės akto atitikties Konstitucijai turi būti nurodyta aiškiai, nedviprasmiškai, prašyme turi būti išdėstyti argumentai ir motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl teisės akto atitikties Konstitucijai; prašyme taip pat turi būti aiškiai nurodyti teisiniai motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl kiekvieno konkrečiai nurodyto ginčijamo teisės akto (jo dalies) straipsnio (jo dalies) ar punkto, kurio atitiktimi konkrečiai nurodytoms Konstitucijos nuostatoms pareiškėjas abejoja[246]. 2019 m. rugsėjo 19 d. sprendime[247] Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 8 punkte nustatytas reikalavimas pareiškėjui nurodyti savo poziciją dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai ir tos pozicijos

[245] Kreipimųsi turinio reikalavimai nustatyti atitinkamai Konstitucinio Teismo įstatymo 66 straipsnyje (prašymo ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai turinys), 67 straipsnyje (teismų prašymų Konstituciniam Teismui turinys), 67^1 straipsnyje (fizinio ir juridinio asmens prašymo Konstituciniam Teismui turinys) ir 76 straipsnyje (paklausimo turinys).

[246] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. sprendimas Nr. KT26-S15/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1968/content*.

[247] *Ibid*.

juridinį pagrindimą su nuorodomis į įstatymus *inter alia* reiškia, kad pareiškėjas turi aiškiai ir nedviprasmiškai išdėstyti savo poziciją (nuomonę), kokie reikalavimai iš Konstitucijos (konkrečių jos nuostatų (normų ir (ar) principų)) kyla ginčijamam teisiniam reguliavimui, kurių, pasak pareiškėjo, jį nustatant buvo nepaisyta; prašyme neišdėsčius tokios pozicijos (nuomonės) nebūtų sudaryta sąlygų suinteresuotam asmeniui taip pat pateikti savo argumentus, kodėl pareiškėjo abejonės dėl ginčijamo teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai laikytinos nepagrįstomis.

Vadovaujantis oficialiąja konstitucine doktrina, neatitinkančiais šio reikalavimo laikomi prašymai[248], kuriuose: 1) apskritai nepateikta pozicija ar argumentai dėl ginčijamo teisinio reguliavimo prieštaravimo aukštesnės galios teisės aktams; 2) pateiktais teiginiais nepagrįsta pareiškėjų pozicija, nepateikta konstitucinių argumentų[249]; 3) netinkamai atskleistas ginčijamo ar su juo susijusio teisinio reguliavimo turinys; 4) neatsižvelgta į svarbias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas arba ja remtasi netinkamai; 5) esama kitų su argumentavimu susijusių trūkumų (pavyzdžiui, pareiškėjo teismo prašyme ištirti Vyriausybės akto konstitucingumą nepakankamai ištirtos faktinės aplinkybės ir duomenys, kurie nagrinėjamu atveju buvo šio individualaus poįstatyminio teisės akto pagrindas[250]).

Be to, vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies 1 punktu, pareiškėjui grąžinamas prašymas, jei nesilaikyta Konstitucinio Teismo įstatymo 66, 67 ar 67^1 straipsniuose nustatytų reikalavimų, pavyzdžiui, susijusių su atstovavimu pagal įstatymą ar pavedimą pareiškėjai Seimo narių grupei (66 straipsnio 1 dalies 3 punktas), su reikalavimu prie prašymo pridėti ginčijamo teisės akto tekstą (66 straipsnio 3 dalies 1 punktas), su Seimo narių parašų autentiškumo patvirtinimu (66 straipsnio 2 dalis)[251], reikalavimu tiksliai nurodyti ginčijamą teisės aktą (66 straipsnio 1 dalies 6 punktas), suformuluoti prašymą Konstituciniam Teismui, t. y. tiksliai nurodyti ginčijamo teisės akto nuostatas (straipsnius, dalis, punktus), tikslią ginčijamo akto ar nuostatos redakciją (66 straipsnio 1 dalies 9 punktas, 67 straipsnio 2 dalies 6 punktas), ir kt.

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies 2 punktu, individualūs konstituciniai skundai pareiškėjams fiziniams asmenims grąžinami

---

248 Žr. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalga: II. Prašymo grąžinimas: Reikalavimas pateikti teisinius argumentus, *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/639*.

249 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 21 d. sprendimą, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1917*.

250 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1897/content*), 2019 m. balandžio 2 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1921/content*).

251 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 1 d. sprendimą, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1906/content*. Šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas pareiškėjai Seimo narių grupei grąžino jos prašymą ištirti Vyriausybės nutarimo atitiktį Konstitucijai ir įstatymams nustatęs, kad nors prašymą pasirašiusių Seimo narių parašai yra patvirtinti Seimo Pirmininko parašu, tačiau nėra nurodyti patvirtintų parašų skaičius ir parašų patvirtinimo data, o su prašymu pateiktas ginčijamo teisės akto nuorašas nepatvirtintas tinkamai įgalioto asmens.

Konstituciniam Teismui nustačius, kad jie prieš kreipdamiesi į Konstitucinį Teismą *neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių*[252].

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatomis, tiek prašymo, tiek paklausimo grąžinimas pareiškėjui neatima iš jo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka (70 straipsnio 2 dalis, 81 straipsnio 2 dalis), t. y. kreiptis iš naujo, kai bus pašalinti buvę trūkumai. Vis dėlto pažymėtina, kad fiziniai ar juridiniai asmenys pakartotinai į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik paisydami Konstitucinio Teismo įstatymo 65 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodyto termino, t. y. tada, kai nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos dar nėra praėję daugiau kaip 4 mėnesiai.

Kaip minėta, klausimai dėl prašymo grąžinimo pareiškėjui gali būti išsprendžiami tiek Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiu (t. y. Konstitucinio Teismo pirmininko vienasmeniškai), tiek Konstitucinio Teismo sprendimu.

Apibendrinant pažymėtina, kad Konstituciniame Teisme įvairiais jo veiklos metais vidutiniškai buvo priimama nagrinėti apie 72–86 proc. gaunamų kreipimųsi, apie 5–15 proc. jų grąžinama pareiškėjams, apie 4–14 proc. – atsisakoma nagrinėti[253]. Dar apie 15 proc. kreipimųsi atsisakoma nagrinėti ar grąžinama pareiškėjams iš dalies, todėl laikoma, kad vienokių ar kitokių trūkumų turi vidutiniškai 40 proc. gaunamų kreipimųsi. Įtvirtinus galimybę į Konstitucinį Teismą kreiptis fiziniams ir juridiniams asmenims, priimamų nagrinėti individualių konstitucinių skundų dalis, palyginti su kitais kreipimaisi, turėtų būti pastebimai mažesnė (manytina, kad iki 5 proc. visų gaunamų asmenų prašymų). Tokią išvadą galima daryti tiek išanalizavus Konstitucinio Teismo 2019 m. individualių konstitucinių skundų priimtinumo praktiką, tiek atsižvelgiant į kitų valstybių konstitucinių teismų ilgametę patirtį[254].

Priėmus prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme, prasideda antroji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo stadija, t. y. *bylos parengimo Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui stadija*.

VI.3. Bylos parengimas Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui

Bylos parengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui reguliuojamas Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio „Bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui“ ir su juo susijusių kitų šio įstatymo nuostatų (pavyzdžiui, 28 straipsnyje nurodomi

[252] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1982/content*), 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimai Nr. KT63-A-S49/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2024/content*) ir Nr. KT65-A-S51/2019 (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2011/content*).

[253] Žr. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalgą, *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/639*. Taip pat žr. *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m*., 22 išnaša p. 79.

[254] Plačiau žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, 2015, t. 960, p. 209.

Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje svarstomi klausimai ir priimami sprendimai, 29 straipsnyje nustatomi kreipimųsi nagrinėjimo terminai ir eiliškumas), taip pat šias įstatymo nuostatas detalizuojančių Konstitucinio Teismo reglamento VII skyriaus „Bylos pradėjimas ir rengimas teisminiam posėdžiui“ (88–105 punktų) nuostatų.

Konstitucinės justicijos byla laikoma pradėta, kartu pradedamas ir bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui (prasideda antroji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo stadija) tada, kai Konstitucinio Teismo pirmininkas priima potvarkį arba Konstitucinis Teismas priima sprendimą priimti prašymą ar paklausimą ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui (Konstitucinio Teismo reglamento 88 punktas). Tokiu atveju Konstitucinio Teismo pirmininkas atskiru potvarkiu paskiria teisėją (teisėjus) rengti bylą teisminiam posėdžiui; paprastai juo skiriamas išankstinį kreipimosi (prašymo ar paklausimo) tyrimą atlikęs teisėjas (Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 89 punktas). Pabrėžtina, kad pagal visuminį teisinį reguliavimą, įtvirtintą Konstitucinio Teismo įstatyme ir jo nuostatas detalizuojančiame Konstitucinio Teismo reglamente, konstitucinės justicijos bylos rengimas Konstitucinio Teismo posėdžiui reiškia jos *rengimą teisminiam posėdžiui*, o parengiamieji veiksmai atliekami Konstitucinio Teismo teisėjo (teisėjų), kuriam (kuriems) pavesta rengti bylą teisminiam posėdžiui, taip pat Konstitucinio Teismo jo tvarkomuosiuose posėdžiuose (pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 4 dalį, 28 straipsnio 1 ir 2 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 22, 104 punktus Konstitucinio Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose, be kita ko, svarstomi bylų rengimo ir nagrinėjimo, sujungimo ir išskyrimo bei kiti pasirengimo teisminiam posėdžiui klausimai, įskaitant bylos skyrimą nagrinėti teisminiame posėdyje).

Konstitucinio Teismo teisėjas (teisėjai), kuriam (kuriems) pavesta rengti pradėtą konstitucinės justicijos bylą Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 2 dalį (taip pat Konstitucinio Teismo reglamento 91 punktą) turi įgaliojimus, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, atlikti šiuos parengiamuosius veiksmus: 1) reikiamais atvejais apklausti pareiškėją ar jo atstovą apie reikalavimų esmę, išklausyti jo argumentus, pasiūlyti, jeigu tai reikalinga, pateikti papildomų įrodymų; 2) reikiamais atvejais apklausti suinteresuotą asmenį ar jo atstovą apie bylos aplinkybes, išsiaiškinti jo kontrargumentus ir turimus įrodymus, prireikus pasiūlyti jam raštu pateikti paaiškinimus dėl bylos; 3) apklausti liudytojus ir spręsti, ar juos šaukti į Konstitucinį Teismą (jo posėdį)[255]; 4) išreikalauti iš valstybės institucijų, kitų organizacijų ir asmenų rašytinius ir daiktinius įrodymus bei kitą reikalingą medžiagą; 5) skirti ekspertizes (t. y. skirti ekspertus ir

[255] Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 36 straipsnį, liudytoju gali būti kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokių nors su byla susijusių faktinių aplinkybių (1 dalis); šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti į Teismą ar pas teisėją ir duoti teisingus parodymus (2 dalis).

nustatyti klausimus, kuriais reikia ekspertų išvados)[256], iškviesti ir apklausti specialistus[257], nesuinteresuotus bylos baigtimi (dažnai specialistų nuomonė nebūtinai tik iš nesuinteresuotų bylos baigtimi mokslininkų, valstybės institucijų ir asociacijų vadovų (atstovų) gaunama raštu); 6) paklausti dalyvaujančių byloje asmenų nuomonės dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka (ši nuomonė niekaip neįpareigoja Konstitucinio Teismo[258]); 7) atlikti kitus būtinus bylai parengti teisminiam nagrinėjimui veiksmus (iš šių veiksmų galima paminėti bylos medžiagos išsiuntimą ne vėliau kaip per 3 dienas, kai byla pradedama rengti teisminiam posėdžiui, dalyvaujantiems byloje asmenims[259]). Konstitucinio Teismo reglamento 92 straipsnyje nustatyta, kad apklausiant pareiškėją (jo atstovą), suinteresuotą asmenį (jo atstovą), liudytojus, ekspertus ir specialistus gali būti surašytas protokolas.

Konstitucinio Teismo praktikoje dažniausiai apklausiami specialistai, kurie turi specialių tam tikros srities teisės taikymo žinių[260], nes Konstitucinis Teismas paprastai tiria tik teisės klausimus. Faktų nustatymo ir vertinimo klausimai Konstitucinio Teismo darbotvarkėje yra gerokai retesni, nes jie paprastai neturi daug reikšmės teisinio reguliavimo turiniui aiškinti, o didesnę reikšmę turi nagrinėjant paklausimus dėl išvados pradėtoje apkaltos byloje; todėl ir ekspertų bei liudytojų konstitucinės justicijos bylose prireikia retai[261]. Liudytojai buvo apklausiami 13 konstitucinės justicijos bylų, tačiau paprastai teisminiame posėdyje, o ne rengiant bylą teisminiam po-

---

256 Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 37 straipsnį, ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvadai (ekspertizės aktui) duoti (1 dalis); klausimus, kuriais turi būti gauta eksperto išvada, turi teisę pateikti teisėjas, rengiantis bylą nagrinėjimui (2 dalis); paskirtas ekspertu asmuo privalo Teismo ar teisėjo šaukiamas atvykti ir duoti objektyvią išvadą jam iškeltais klausimais (3 dalis); ekspertas turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti nagrinėjant bylą, užduoti klausimų dalyvaujantiems byloje asmenims ir liudytojams, prašyti papildomos medžiagos (4 dalis). Eksperto išvada pateikiama raštu ir išdėstoma ekspertizės akte, kur nurodomi atlikti tyrimai, jų pagrindu padarytos išvados ir pagrįsti atsakymai į Teismo iškeltus klausimus; eksperto išvada Konstituciniam Teismui neturi iš anksto nustatytos galios (Konstitucinio Teismo įstatymo 38 straipsnio 1, 3 dalys).

257 Sąvoka „specialistas“ Konstitucinio Teismo įstatyme neapibrėžta. Manytina, kad tai yra asmenys, turintys specialių žinių konstitucinės justicijos byloje nagrinėjamais klausimais, kai šioms žinioms gauti pakanka specialisto apklausos ir nebūtina speciali išvada (tuo specialistai skiriasi nuo ekspertų, be to, specialistams nesuteikta jokių specialių procesinių teisių ir nenustatyta baudžiamoji atsakomybė už Konstituciniam Teismui teikiamas melagingas žinias).

258 Konstitucinio Teismo įstatymo 53^1 straipsnyje „Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka“ nebėra 2011 m. įtvirtintos nuostatos, pagal kurią Teismas byloje dalyvaujančių asmenų reikalavimu (atsiklausęs jų nuomonės dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka) turėjo bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 53^1 straipsniu įstatymas (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 154-7262), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas (TAR, 2019-07-26, Nr. 12391).

259 Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 3 dalis.

260 Pvz., konstitucinės justicijos byloje dėl Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatų konstitucingumo kaip specialistai buvo apklausti Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos atstovai. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimas. TAR, 2019-12-19, Nr. 20629.

261 Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 300–302, 419–421.

sėdžiui. Išimtis yra, pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byla dėl Pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo nuostatų, reglamentavusių tarnybos stažo, būtino tokiai valstybinei pensijai skirti, skaičiavimą, susijusį su klausimu, kaip traktuoti prievartinę Lietuvos Respublikos piliečių karo tarnybą SSRS ginkluotosiose pajėgose po 1990 m. kovo 11 d.; rengiant šią bylą teisminiam posėdžiui liudytoja buvo apklausta buvusi Jaunuolių karinės tarnybos reikalų komisijos prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo vadovė[262]. Ekspertizė konstitucinės justicijos byloje buvo paskirta tik vieną kartą[263]: rengiant bylą pagal paklausimą dėl Seimo narės N. Venckienės veiksmų atitikties Konstitucijai šią bylą rengęs teisėjas pavedė Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertams atlikti dokumentų ir rašysenos ekspertizę siekiant atsakyti į klausimus, ar N. Venckienė pasirašė tam tikrus įstatymų projektus (ar jos parašas galėjo būti nukopijuotas techninėmis priemonėmis), ar N. Venckienės parašas ant tų įstatymų projektų neatsirado anksčiau nei jų tekstas[264].

Suprantama, konstitucinės justicijos bylą teisminiam posėdžiui rengiantis teisėjas taip pat atsako už galimos Konstitucinio Teismo pozicijos (pažymos dėl siūlomos pozicijos) projekto, kurio pagrindu toliau rengiamas galimo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projektas, taip pat, Teismui pritarus galimai pozicijai, paties galimo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projekto parengimą[265] (kartais, jeigu byla mažiau sudėtinga, iš karto gali būti parengtas galimo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projektas). Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų projektai rengiami vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatyme (56 straipsnis) nustatytais ir Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu patvirtintais Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įforminimo reikalavimais[266], taip pat Konstitucinio Teismo patvirtintomis Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinėmis rekomendacijomis[267].

Šie projektai svarstomi Konstitucinio Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose kaip bylų rengimo ir nagrinėjimo klausimai (Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 22 punktas). Šių posėdžių taisyklės nustatytos Konstitucinio Teismo reglamente: posėdžio pirmininkas pristato darbotvarkės klausimą, suteikia žodį pranešėjui – bylą rengiančiam teisėjui, paskui užduodami klausimai (23 punktas); pranešėjas turi pirmenybę kalbėti be eilės (24 punktas); jis arba posėdžio pirmininkas teikia sprendimo svarstomu klausimu projektus, o kiti teisėjai gali teikti alternatyvius projektus (25 punktas); apsvarsčius darbotvarkės klausimą, galimi žodiniai arba rašytiniai sprendimai posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma (19, 26 punktai). Dėl galimos Konstitucinio Teismo pozicijos konsti-

[262] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 22-1068.

[263] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

[264] 2014 m. balandžio 2 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo pavedimas atlikti dokumentų ir rašysenos ekspertizę. Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VII, l. 38–42.

[265] Konstitucinio Teismo reglamento 128 punktas.

[266] Konstitucinio Teismo reglamento 129 punktas.

[267] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. 17B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ [neskelbta].

tucinės justicijos byloje ir galimo baigiamojo akto teksto formuluočių Konstitucinio Teismo praktikoje priimami žodiniai sprendimai.

Atsižvelgiant į surinktą konstitucinės justicijos bylos medžiagą parengto galimo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projekto svarstymas trunka konstitucinės justicijos bylos rengimo teisminiam posėdžiui stadijoje tol, kol Konstitucinis Teismas pritaria, kad byla yra pakankamai parengta. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnio 4 dalį ir Konstitucinio Teismo reglamento 104 punktą, atlikęs parengiamuosius veiksmus ir laikydamas, kad byla pakankamai parengta, teisėjas tvarkomajame Konstitucinio Teismo posėdyje praneša apie bylos parengimą teisminiam posėdžiui ir siūlo priimti sprendimą skirti bylą nagrinėti tokiame posėdyje. Iki priimant šį sprendimą arba paprastai kartu su juo gali būti priimami sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylų sujungimo arba išskyrimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 41 straipsnis, Konstitucinio Teismo reglamento 94–96 punktai). Kelios pradėtos konstitucinės justicijos bylos gali būti sujungtos į vieną, kai jos pradėtos pagal prašymus ištirti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, o Konstituciniame Teisme pradėta byla pagal prašymą ištirti kelių teisės aktų ar kelių nuostatų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams gali būti išskirta į atskiras bylas (arba dalis tos bylos sujungta su kita byla dėl to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų konstitucingumo).

Be Konstitucinio Teismo sprendimo skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje ir paskirti teisėją pranešėją[268] (juo paprastai skiriamas bylą teisminiam posėdžiui rengęs teisėjas), galimi ir kiti Konstitucinio Teismo sprendimai išklausius bylą teisminiam posėdžiui rengiančio teisėjo pranešimą ir siūlymus (Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 2 dalies 2–5 punktai). Tokie sprendimai gali būti: 1) grąžinti bylą papildomai ištirti, – kai Konstitucinis Teismas nesutinka, kad byla yra pakankamai parengta teisminiam posėdžiui; 2) kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu (tokių atvejų Konstitucinio Teismo praktikoje kol kas nebuvo); 3) kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą dėl klausimų, susijusių su Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimu ar galiojimu (tokių atvejų Konstitucinio Teismo praktikoje buvo du[269], beje, abiem atvejais sprendimai kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą buvo priimti dar nesant eksplicitiškai įtvirtintos tokios galimybės Konstitucinio Teismo įstatyme[270]); 4) nutraukti konstitucinės justicijos teiseną, jeigu rengiant bylą išaiškėja

[268] Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

[269] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta549/content*), 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas „Dėl kreipimosi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“ (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772/content*).

[270] Ji atsirado 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymui. TAR, 2019-07-26, Nr. 12391.

pagrindas atsisakyti ją nagrinėti, t. y. išaiškėja Konstitucinio Teismo įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nustatyti pagrindai atsisakyti nagrinėti prašymą (paklausimą)[271]. Be kita ko, tai apima atvejus, kai teisena nutraukiama dėl ginčijamo teisės akto panaikinimo arba nelikus paklausime nurodyto nagrinėjimo dalyko (pavyzdžiui, 2016 m. sausio 5 d. sprendimu[272] Konstitucinis Teismas nutraukė pradėtą teiseną byloje pagal pareiškėjos Seimo narių grupės prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, nes dalis pareiškėjos ginčytų nuostatų buvo iš esmės pakeistos, o dėl šių pakeitimų taip pakito kitų ginčytų nuostatų turinys, kad nebeliko ginčo dalyko).

Taigi konstitucinės justicijos bylos parengimas teisminiam posėdžiui (išskyrus atvejus, kai nusprendžiama nutraukti pradėtą teiseną) baigiasi Konstitucinio Teismo sprendimu skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje. Byla nagrinėti teisminiame posėdyje gali būti skiriama ne anksčiau kaip po 7 dienų nuo sprendimo tvarkomajame posėdyje priėmimo dienos (Konstitucinio Teismo reglamento 105 punktas)[273].

Konstitucinės justicijos bylų rengimo eiliškumą lemia jų nagrinėjimo eiliškumas, nustatytas Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 2–6 dalyse ir Konstitucinio Teismo reglamento 97–103 punktuose. Bendroji taisyklė yra ta, kad bylos nagrinėjamos, taigi ir rengiamos teisminiam posėdžiui paprastai eilės tvarka – pagal prašymų ar paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką, t. y. registravimo atitinkamame registre (prašymų ir paklausimų bendrajame registre bei individualių konstitucinių skundų registre) numerį; prireikus Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos pobūdį ir kitas aplinkybes, gali paankstinti bylos nagrinėjimą arba nukelti jį vėlesniam laikui (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 3 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 97 punktas). Kai į vieną bylą sujungiami keli prašymai ar paklausimai, byla nagrinėjama pagal pirmosios iš sujungtų bylų eilę (Konstitucinio Teismo reglamento 98 punktas).

Yra kelios taisyklės, pagal kurias tam tikros konstitucinės justicijos bylos nagrinėjamos, taigi ir rengiamos teisminiam posėdžiui ne eilės tvarka, o greičiau. Pirma, dviejų kategorijų byloms nustatyti konkretūs trumpi jų išnagrinėjimo terminai, lemiantys jų rengimo prioritetą: 1) itin skubios bylos – bylos pagal paklausimus, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai rengiant ir vykdant rinkimus konkrečioje rinkimų apygardoje per

[271] Šie pagrindai yra: 1) prašymas (paklausimas) paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) prašymo (paklausimo) nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui; 3) prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai arba paklausime keliamas klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas (išvada); 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti teisės akto atitikties Konstitucijai bylą dėl to paties dalyko; 5) prašymas (paklausimas) grindžiamas ne teisiniais motyvais; 6) nėra veiksmo ar sprendimo, kurio atitiktį Konstitucijai reikėtų tikrinti pagal paklausimą; 7) fizinio ar juridinio asmens prašymas (individualus konstitucinis skundas) paduotas praleidus įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą.

[272] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1557/content*.

[273] Taip pat žr. Konstitucinio Teismo įstatymo 42 straipsnio 3 dalį ir 43 straipsnį, pagal kuriuos Konstitucinio Teismo šaukimai į posėdį dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti išsiųsti ir Konstitucinio Teismo teisėjams pranešimai apie posėdį turi būti įteikti ne vėliau kaip prieš 7 dienas iki posėdžio pradžios.

Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, išnagrinėjamos per Konstitucinio Teismo įstatymo 77 straipsnio 3 dalyje nustatytą 120 valandų (t. y. 5 parų) terminą, kurio pradžia yra kitos valandos pradžia po tos valandos, kurią paklausimas buvo įteiktas ir nustatyta tvarka įregistruotas Konstituciniame Teisme (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 6 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 100 punkto antroji pastraipa). Šios kategorijos byloms nebetaikomi jokie kiti jų rengimo ar išnagrinėjimo terminai, jų nagrinėjimo (rengimo) ypatingą skubą lemia būtinybė kuo greičiau nustatyti galutinius rinkimų rezultatus, kad nebūtų pagrindo abejoti išrinktų institucijų legitimumu ir teisėtumu; 2) bylos dėl įstatymo ar kito teisės akto, kuriuo reglamentuojamas žemės paėmimas visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, atitikties Konstitucijai išnagrinėjamos (taigi atitinkamai ir parengiamos) per 4 mėnesius nuo prašymo Konstituciniame Teisme gavimo dienos (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 2 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 101 punktas), t. y. per bendrą konstitucinės justicijos bylų išnagrinėjimo terminą. Rengiant šios kategorijos bylas taikomas bendras 7 dienų išankstinio tyrimo pradžios terminas. Tokių bylų Konstitucinis Teismas kol kas nėra nagrinėjęs. Apskritai toks bylų, susijusių su žemės paėmimu visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, išskyrimas atrodo abejotinai, nes šios bylos pagal savo reikšmę neprilygsta, pavyzdžiui, byloms dėl rinkimų įstatymų pažeidimų; neaišku, kokiais kriterijais vadovaujantis išskirtos būtent su žemės paėmimu visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus susijusios, o ne kokios nors kitos, galbūt ne mažesnės svarbos bylos. Matyt, vienintelė priežastis išskirti su žemės paėmimu visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus susijusias bylas buvo noras, kad bent jau šios kategorijos bylas Konstitucinis Teismas išnagrinėtų per bendrą 4 mėnesių terminą, ko paprastai nepavyksta nagrinėjant bylas eilės tvarka, t. y. kad dėl Konstitucinio Teismo ilgam nesustotų ypatingos valstybinės svarbos projektų įgyvendinimas.

Antra, nustatytos bylos, kurios nagrinėjamos (taigi ir rengiamos teisminiam posėdžiui) skubos tvarka. Tiesa, nenustatytas joks konkretus bylos nagrinėjimo skubos tvarka terminas. Manytina, kad bylos rengimas teisminiam posėdžiui skubos tvarka suponuoja šios bylos rengimo prioritetą tarp bylų, nagrinėtinų eilės tvarka, t. y. bylos rengimą neatsižvelgiant į jos eilę (registravimo numerį), kuris turi būti greitesnis nei bet kurių kitų bylų (išskyrus minėtas bylas pagal paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų ir, atsižvelgiant į situaciją, galbūt bylas dėl teisės aktų, kuriais reglamentuojamas žemės paėmimas visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, konstitucingumo). Taigi skubos tvarka turi būti rengiamos ir nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos pagal Seimo ar Respublikos Prezidento paklausimus dėl išvadų, išskyrus minėtus paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, kurie turi būti išnagrinėti per 120 valandų (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 5 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 100 punkto pirmoji pastraipa). Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Konstitucinio Teismo reglamentą byloms, nagrinėtinoms skubos tvarka, priskirtinos ir bylos pagal paklausimus dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, ko nėra nustatyta Konstitucinio Teismo įstatyme.

Trečia, nustatytos konstitucinės justicijos bylų, kurių nagrinėjimas (taigi ir rengimas teisminiam posėdžiui) paankstinamas, kategorijos. Bylos rengimo ir nagrinėjimo paankstinimas nėra apibrėžtas, nenustatyti jokie paankstinto bylos rengimo ir nagrinėjimo terminai, todėl neaišku, kuo jis iš tiesų skiriasi nuo bylos rengimo ir nagrinėjimo skubos tvarka. Manytina, kad paankstintas bylos rengimas teisminiam posėdžiui suponuoja mažesnį bylos rengimo prioritetą nei rengiant bylą skubos tvarka, tačiau bylos rengimo paankstinimas taip pat reiškia jos rengimo prioritetą tarp bylų, nagrinėtinų eilės tvarka, t. y. bylos rengimą neatsižvelgiant į jos eilę (registravimo numerį), kuris turi būti greitesnis nei eilės tvarka nagrinėtinų bylų. Paankstinamas šių konstitucinės justicijos bylų rengimas ir nagrinėjimas: 1) privalomai paankstinamas bylų pagal Seimo ar Respublikos Prezidento prašymus ištirti, ar teisės aktas atitinka aukštesnės galios teisės aktą (pirmiausia Konstituciją), nagrinėjimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 4 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 99 punktas); 2) paprastai paankstinamas Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų aiškinimas pagal pareiškėjų prašymus (Konstitucinio Teismo reglamento 102 punktas); 3) paprastai gali būti paankstinamas šių kategorijų bylų nagrinėjimas (Konstitucinio Teismo reglamento 103 punktas): bylų dėl Konstitucijos keitimo įstatymų atitikties Konstitucijai; bylų, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui; bylų dėl rinkimų įstatymų atitikties Konstitucijai; bylų dėl terminuotai galiojančių ir terminuotai taikomų teisės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui arba kitų bylų, kurias nagrinėjant eilės tvarka pagal kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme laiką tyrimas taptų savitikslis; bylų pagal individualius konstitucinius skundus, kurių nagrinėjimo nepaankstinus būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso. Taigi bylų, kurių rengimas ir nagrinėjimas gali būti paankstintas, kategorijoms iš esmės priklauso visos bylos, kurių paankstintą nagrinėjimą lemia konstitucinių vertybių apsaugos poreikiai (pavyzdžiui, bylos dėl rinkimų įstatymų atitikties Konstitucijai turėtų būti išnagrinėtos iki artimiausių atitinkamų rinkimų, kad vėliau nekiltų abejonių dėl tų rinkimų legitimumo ir teisėtumo) arba ypatinga jų svarba (pavyzdžiui, bylos dėl Konstitucijos keitimo įstatymų) ar aktualumas (pavyzdžiui, bylos, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų). Ypač talpi yra bylų, kurias nagrinėjant eilės tvarka tyrimas taptų savitikslis, kategorija (Konstitucinio Teismo reglamento 103.4 papunktis), į kurią galėtų patekti bet kuri iš pirmiau konkrečiai neįvardytų bylų, kurią pagal aplinkybes derėtų nagrinėti anksčiau (pavyzdžiui, byla dėl referendumo įstatymo ar Seimo nutarimo skelbti referendumą turėtų būti išnagrinėta anksčiau, nei prasidėtų atitinkamo referendumo procesas; paankstintas buvo konstitucinės justicijos bylos, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas[274], nagrinėjimas, nes šios bylos dalykas buvo laikino taikymo ir neįmanomas vykdyti teisinis reguliavimas).

[274] TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

Konstitucinės justicijos bylos parengimas teisminiam posėdžiui formaliai yra saistomas nustatytų bendrų bylos nagrinėjimo terminų. Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio 2 dalyje nustatytas bendras, tačiau ne imperatyvus terminas bylai išnagrinėti: bylos nagrinėjimas turi būti užbaigtas ir Konstitucinio Teismo nutarimas ar išvada priimti ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo prašymo ar paklausimo gavimo Konstituciniame Teisme dienos, jeigu Konstitucinis Teismas nenustato kitaip. Šis bendras 4 mėnesių terminas netaikomas tik byloms pagal paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų (kaip minėta, joms nustatytas specialus itin trumpas 120 valandų terminas); kaip minėta, jis yra imperatyvus tik vienai bylų kategorijai – byloms dėl teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus (tada bendrą 4 mėnesių terminą draudžiama pratęsti).

Konstitucinio Teismo praktikoje numatyta išimtis, kad galima pratęsti bendrą 4 mėnesių bylos nagrinėjimo terminą, seniai tapo taisykle, todėl pats terminas tėra simbolinės reikšmės. Nenustatyta jokių kriterijų bendram bylos nagrinėjimo terminui pratęsti ar Konstitucinio Teismo pareigos motyvuoti tokį pratęsimą, todėl dažnai pratęsiant šį terminą neatliekami jokie procesiniai veiksmai ir mažai dirbama su byla, t. y. bendro 4 mėnesių bylos nagrinėjimo termino pratęsimas yra mechaniškas[275]. Konstitucinio Teismo reglamento 93 punkte tik reguliuojama šio termino pratęsimo tvarka: jis pratęsiamas bylą rengiančio teisėjo arba Konstitucinio Teismo pirmininko siūlymu Konstitucinio Teismo sprendimu Teismo tvarkomajame posėdyje. Atsižvelgiant į tai, svarstytina, ar Konstitucinio Teismo veiklos efektyvumo nepadidintų griežtesnis bendro konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo termino ribojimas, Konstitucinio Teismo įstatyme nurodant ypatingus atvejus, kai dėl objektyvių aplinkybių, trukdančių laiku pradėti nagrinėti bylą teisminiame posėdyje, šio termino pratęsimas būtų pateisinamas[276]. Vis dėlto galima pastebėti, kad pastaraisiais metais konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas labai sutrumpėjo ir jų nagrinėjimo termino nereikia pratęsti tiek daug kartų kaip anksčiau (antai 2018 m. vidutinė konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmė buvo mažesnė nei vieni metai – 300 dienų[277]).

VI.4. Bylos nagrinėjimas Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje

Konstitucinio Teismo teisminis posėdis, kuris baigiasi Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimu ir viešu paskelbimu, yra paskutinė konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo stadija. Teisminis posėdis gali vykti *rašytinio arba žodinio proceso* tvarka. Kokio proceso tvarka byla bus nagrinėjama teisminiame posėdyje, Konstitucinis Teismas nusprendžia tvarkomajame posėdyje priimdamas sprendimą skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje. Bet kuriuo atveju teisminis posėdis šiame

[275] SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18 (2), p. 512.

[276] *Ibid*.

[277] *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m*. 22 išnaša, p. 82.

Konstitucinio Teismo sprendime nurodytu laiku[278] turi vykti Konstitucinio Teismo patalpose (nuolatinėje būstinėje)[279], t. y. galimybė rengti išvažiuojamuosius teisminius ar kitokius Teismo posėdžius Konstitucinio Teismo įstatyme *expressis verbis* nėra numatyta. Vis dėlto, manytina, kad išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, Konstituciniam Teismui sprendžiant, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ir Respublikos Prezidentui pageidaujant būti Konstitucinio Teismo išklausytam, tačiau dėl sveikatos būklės negalint atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį, Konstitucinio Teismo posėdžio išvažiuojamoji dalis, kai Konstitucinis Teismas *in corpore* nuvyksta pas Respublikos Prezidentą ir jį išklauso, ne tik galėtų, tačiau ir turėtų būti rengiama.

Pabrėžtina, kad dėl teisminio posėdžio formos sprendžia pats Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes ir dalyvaujančių byloje asmenų nuomonę[280]. Bendra taisyklė yra ta, kad Konstitucinio Teismo *bylos paprastai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka*: kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 53^1 straipsnio 2 dalyje, byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad būtinas žodinis bylos nagrinėjimas (ši taisyklė galioja nuo 2019 m. rugsėjo 1 d.)[281]. Pažymėtina, kad bylą skiriant nagrinėti žodinio proceso tvarka toks Konstitucinio Teismo sprendimas turi būti motyvuotas: kaip nustatyta Konstitucinio Teismo reglamento 123 punkte, bylą teisminiam nagrinėjimui rengiančio teisėjo siūlymu, taip pat atsižvelgdamas į dalyvaujančių byloje asmenų prašymus (kurie gali būti pateikti iki Konstitucinio Teismo sprendimo skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje priėmimo), Konstitucinis Teismas gali priimti motyvuotą sprendimą skirti nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka. Įvertinęs bylos medžiagą, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą skirti nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka ir tada, kai jau yra pradėjęs nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka (Konstitucinio Teismo įstatymo 53^1 straipsnio 5 dalis). Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2018 m. spalio 23 d. sprendimu „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo“[282] ne tik atnaujino konstitucinės justicijos bylos dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatos konstitucingumo[283], kuri buvo pradėta na-

[278] Konstitucinio Teismo reglamento 106 punktas.

[279] Konstitucinio Teismo įstatymo 90 straipsnis, Konstitucinio Teismo reglamento 114 punktas.

[280] Paminėtina, kad anksčiau, 2011 m. įvedus rašytinio proceso institutą, Konstitucinis Teismas buvo saistomas dalyvaujančių byloje asmenų nuomonės ir jų prašymu privalėjo skirti bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 53^1 straipsniu įstatymą (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 154-7262), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53^1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą. (TAR, 2015-05-25, Nr. 8037)). Įvedus individualų konstitucinį skundą tokia Teismo pareiga buvo panaikinta siekiant išvengti galimų piktnaudžiavimų teise reikalauti bylos nagrinėjimo žodinio proceso tvarka.

[281] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53^1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12391.

[282] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 23 d. sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 11–12.

[283] Šioje byloje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas. TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

grinėti 2018 m. rugsėjo 25 d. teisminiame posėdyje rašytinio proceso tvarka, nagrinėjimą, bet ir paskyrė bylą nagrinėti Konstitucinio Teismo posėdyje žodinio proceso tvarka, siekdamas „išaiškinti naujas aplinkybes ir ištirti naujus įrodymus – gauti papildomus paaiškinimus dėl ginčijamo teisinio reguliavimo taikymo praktikos" (šiuo tikslu į posėdį pakviesti ne tik pareiškėjo ir suinteresuoto asmens atstovai, bet ir specialistė – Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktorė). Šis sprendimas netrukus buvo papildytas nauju Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 31 d. sprendimu „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo ir skyrimo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka"[284], kuris buvo priimtas vadovaujantis *inter alia* Konstitucinio Teismo įstatymo 53^1 straipsnio 5 dalimi ir kuriuo, nekeičiant jau numatyto teisminio posėdžio žodinio proceso tvarka laiko, patikslinta, kad bylos nagrinėjimo atnaujinimas šiuo atveju reiškia bylos nagrinėjimą iš pradžių teisminiame posėdyje.

Pastaraisiais metais konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas teisminiame posėdyje žodinio proceso tvarka išties tapo retas: pavyzdžiui, 2018 m. žodinio proceso tvarka išnagrinėtos trys[285] iš 14 konstitucinės justicijos bylų, 2019 m. – keturios[286] iš 16 konstitucinės justicijos bylų. Iš tikrųjų anksčiau, ypač iki rašytinio proceso galimybės įtvirtinimo 2011 m., kai buvo įmanomi tik teisminiai posėdžiai žodinio proceso tvarka, tokie posėdžiai ne visada turėjo papildomą vertę, palyginti su Konstitucinio Teismo disponuojama rašytine bylos medžiaga (ypač aiškinantis išskirtinai teisės klausimus), be to, jie neretai užtęsdavo bylos nagrinėjimą. Tad rašytinio proceso atsiradimas kaip tik ir gali būti siejamas su konstitucinės įstatymų leidėjo pareigos tinkamai reguliuoti teisminį procesą, derinant įvairius šiam procesui taikytinus konstitucinius principus, įgyvendinimu. Rašytiniam procesui Konstituciniame Teisme *mutatis mutandis* gali būti taikomi šie Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarime[287] suformuluoti konstituciniai reikalavimai teisminio proceso teisiniam reguliavimui: įstatymu nustatant bylų nagrinėjimo teismuose formas pirmiausia turi būti siekiama užtikrinti konstitucinį teisingumo principą, pagal kurį įstatymų leidėjui kyla pareiga bylų nagrinėjimo santykius reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje; reguliuojant bylų nagrinėjimo teismuose formas būtina paisyti ir kitų konstitucinių principų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, protingumo, bylų nagrinėjimo teisme viešumo principų; iš Konstitucijos, *inter alia* teisingumo principo, konstitucinės teisės kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ir laisvių gynimo, kyla teismo proceso greitumo ir veiksmingumo reikalavimas: įstatymų leidėjas, re-

[284] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 31 d. sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo ir skyrimo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka". Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 15–17.

[285] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 27 d. nutarimą (TAR, 2018-04-27, Nr. 6782), 2018 m. birželio 19 d. nutarimą (*ibid.*, 2018-06-19, Nr. 10101), 2018 m. gruodžio 21 d. nutarimą (*ibid.*, 2018-12-21, Nr. 21226).

[286] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-01-11, Nr. 439), 2019 m. vasario 15 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-02-15, Nr. 2373), 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221), 2019 m. gegužės 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-05-17, Nr. 7876).

[287] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 142-7341.

guliuodamas bylų nagrinėjimo teisme santykius, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų sąlygas bylą išnagrinėti ir sprendimą įvykdyti be nepateisinamų pertraukų, taip užkertant kelią teisme vilkinti bylų nagrinėjimą, *inter alia* asmenims piktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis.

Nėra pagrindo teigti, kad Konstitucinio Teismo įstatyme, *inter alia* jo 53[1] straipsnyje, nustatytas konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka teisinis reguliavimas neatitiktų šių konstitucinių reikalavimų. Konstitucinio Teismo 53[1] straipsnio 4 dalyje yra aiškiai nustatyta vienoda galimybė dalyvaujantiems byloje asmenims visas įstatyme nustatytas procesines teises įgyvendinti raštu iki teisminio posėdžio pradžios. Konstitucinio Teismo reglamente detalizuota šių procesinių teisių įgyvendinimo tvarka: bylos medžiaga turi būti išsiųsta dalyvaujantiems byloje asmenims klausiant jų nuomonės dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka (122 punktas); apie Konstitucinio Teismo sprendimą nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti pranešta išsiųstu sprendimo nuorašu ne vėliau kaip prieš 7 kalendorines dienas iki teisminio posėdžio pradžios (124 punktas); bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka, dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti raštu išaiškintos jų teisės ir pareigos, taip pat jų įgyvendinimo tvarka (124 punktas); dalyvaujantys byloje asmenys, remdamiesi Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnio 2 dalimi (joje išdėstytos jų procesinės teisės), turi teisę iki teisminio posėdžio pradžios raštu pareikšti nušalinimus, prašymus papildyti bylos medžiagą jų turimais dokumentais, pateikti paaiškinimus ir savo nuomonę dėl byloje esančios medžiagos (125 punktas); Konstitucinis Teismas tvarkomajame posėdyje dėl pareiškimo nušalinti teisėją (teisėjus) ir prašymo papildyti bylos medžiagą naujais dokumentais priima sprendimą, apie kurį nedelsdamas raštu praneša dalyvaujantiems byloje asmenims (125 punktas); papildomai gauta bylos medžiaga išsiunčiama jos neturintiems dalyvaujantiems byloje asmenims, o pareiškimai ir prašymai, gauti prasidėjus teisminiam posėdžiui, nepriimami ir grąžinami juos pateikusiems dalyvaujantiems byloje asmenims (125 punktas). Viešumas nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas rašytinio proceso tvarka pirmiausia užtikrinamas tuo, kad apie Konstitucinio Teismo teisminius posėdžius paskelbiama Konstitucinio Teismo patalpose, taip pat Konstitucinio Teismo svetainėje ir pranešama žiniasklaidai (Konstitucinio Teismo reglamento 107 punktas).

Kaip rodo praktika, dalyvaujantys byloje asmenys nagrinėjant bylą rašytinio proceso tvarka prireikus aktyviai naudojasi savo teisėmis. Pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas[288] dėl Baudžiamojo kodekso nuostatos, kurioje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą praturtėjimą, vieno iš pareiškėjų – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atstovas aktyviai naudojosi teise raštu teikti paaiškinimus ir prašymus byloje: 2017 m. kovo 6 d., likus dienai iki teisminio posėdžio byloje, buvo pateikti paaiškinimai, susiję su suinteresuoto asmens paaiškinimais ir byloje gautomis įvairių valstybės institucijų atstovų bei mokslininkų rašytinėmis nuomonėmis, taip pat prašy-

[288] TAR, 2017-03-15, Nr. 4356.

mas pasiūlyti kitų institucijų ir universitetų atstovams pateikti rašytines nuomones byloje, pasiūlyti suinteresuoto asmens atstovui ir Teisingumo ministerijai pateikti aiškią nuomonę dėl byloje ginčijamo teisinio reguliavimo konstitucingumo, daryti posėdžio pertrauką arba atidėti bylos nagrinėjimą iki bus gautos atitinkamos nuomonės[289]; net pasibaigus teisminiam posėdžiui, 2017 m. kovo 16 d., buvo gautas prašymas susipažinti su suinteresuoto asmens nuomone dėl 2017 m. kovo 6 d. pateiktų pareiškėjo paaiškinimų ir prašymų[290]. Akivaizdu, kad ne visa apimtimi šie prašymai buvo pagrįsti ir tenkintini (pavyzdžiui, dėl papildomų nuomonių teisės klausimais byloje poreikio), kai kurių iš jų tenkinimas būtų užvilkinęs teisminį procesą. Dalį 2017 m. kovo 6 d. prašymų Konstitucinis Teismas tenkino padarydamas savaitės trukmės posėdžio pertrauką, kad suinteresuoto asmens atstovas galėtų susipažinti su pareiškėjo papildomais paaiškinimais bei prašymais ir pateiktų savo nuomonę dėl jų[291]; dėl pareiškėjo 2017 m. kovo 16 d. prašymo Konstitucinis Teismas turėjo atsakyti, kad teisminis posėdis byloje, iki kurio pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 53^1 straipsnį pareiškėjas galėjo įgyvendinti savo teises, įvyko 2017 m. kovo 7, 14 d. ir nutarimas byloje priimtas 2017 m. kovo 15 d., todėl pareiškėjas gali tik susipažinti su jau išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylos medžiaga Konstitucinio Teismo pirmininko nustatyta bendra tvarka[292].

Vis dėlto galima teigti, kad nors taip eksplicitiškai ir nenustatyta Konstitucinio Teismo įstatyme, atsižvelgiant į minėtus konstitucinius reikalavimus teisminio proceso teisiniam reguliavimui, ketinimus paspartinti būtent teisės aktų konstitucingumo tyrimo bylų nagrinėjimą įvedant rašytinį procesą, žodinio proceso privalumus tiriant faktų klausimus, poreikį užtikrinti tinkamą teisminį procesą, tam tikrų kategorijų bylos pagal paklausimus dėl Konstitucinio Teismo išvados turi būti nagrinėjamos žodinio proceso tvarka[293]. Pavyzdžiui, žodinio proceso reikalavimas nagrinėjant bylas pagal paklausimus, ar Seimo nario arba valstybės pareigūno veiksmai prieštarauja Konstitucijai, galėtų būti suponuojamas apkaltos konstitucinės sampratos: kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas[294], apkaltos konstitucinė samprata suponuoja teisingą teisinį procesą, kuriame prioritetas teikiamas asmens teisių apsaugai; asmens teisių apsauga garantuojama tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam

[289] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 6 d. raštas Nr. 2K-P33-222/2016 „Dėl paaiškinimų ir prašymo pateikimo konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016, t. II, b. l. 34–39.

[290] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 16 d. raštas Nr. 2K-P33-222/2016 „Dėl susipažinimo su papildomai gauta bylos medžiaga“ (gauta Konstituciniame Teisme 2017 m. kovo 16 d., reg. Nr. 13B-134(2.4)).

[291] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 7 d. raštas Nr. 14B-143(2.4) „Dėl pareiškėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo papildomų paaiškinimų ir prašymo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016, t. II, b. l. 46.

[292] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2017 m. kovo 22 d. raštas Nr. 14B-194(2.4) „Dėl susipažinimo su išnagrinėtos bylos medžiaga“.

[293] Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 438–439.

[294] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvadą (TAR, 2014-06-05, Nr. 7164), 2017 m. vasario 24 d. nutarimą (*ibid.*, 2017-02-24, Nr. 3068).

asmeniui teisę ir galimybę jas ginti; teisingo teisinio proceso reikalavimas suponuoja valstybės valdžios institucijų, turinčių konstitucinius įgaliojimus apkaltos procese, *inter alia* Konstitucinio Teismo, pareigą įgyvendinant atitinkamas funkcijas apkaltos procese sudaryti galimybes asmeniui, kuriam pradedama ar pradėta apkalta, įgyvendinti savo teises apkaltos procese. Išties būtų sunku įsivaizduoti, kad be bylos nagrinėjimo žodinio proceso tvarka būtų įmanoma sudaryti visas galimybes suinteresuotam asmeniui – Seimo nariui ar valstybės pareigūnui, kuriam pradėta apkaltos byla, įgyvendinti savo teises siekiant gintis nuo pateiktų kaltinimų, kad konkretūs jo veiksmai pažeidžia Konstituciją. Panašiai sunku turbūt įsivaizduoti, kaip be bylos nagrinėjimo žodinio proceso tvarka būtų įmanoma spręsti, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti toliau pareigas, taip pat itin skubiai (per 120 valandų) nuspręsti, ar buvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus. Tačiau jokių ypatingų priežasčių nagrinėti konstitucinės justicijos bylą tik žodinio proceso tvarka nebūtų bylose pagal paklausimus dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo, jose rašytinis procesas būtų ne mažiau pagrįstas negu teisės aktų konstitucingumo bylose.

Tokį aiškinimą patvirtina Konstitucinio Teismo įstatymo 82 straipsnio nuostatos: paklausimai dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai tyrimo bendras taisykles; kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros, o kilę nesutarimai sprendžiami pagal šiame įstatyme nustatytas taisykles. Paskutinė nuostata turėtų būti suprantama taip, kad konstitucinės justicijos bylose pagal paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimo, Respublikos Prezidento sveikatos būklės, Seimo nario ar valstybės pareigūno konkrečių veiksmų konstitucinio įvertinimo Konstitucinis Teismas turėtų skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje žodinio proceso tvarka, atsižvelgdamas į tai, kad tokia teisminio posėdžio forma tose bylų kategorijose geriausiai sudaro prielaidas užtikrinti teisingą teisinį procesą.

Teisminis posėdis rašytinio proceso tvarka vyksta laisva forma, nes į jį nekviečiami ir jame nedalyvauja proceso dalyviai – dalyvaujantys byloje asmenys, jų atstovai, liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai (Konstitucinio Teismo įstatymo 53[1] straipsnio 4 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 126 punktas). Žinoma, „laisva forma" nereiškia visiškos laisvės, t. y. teisminiam posėdžiui rašytinio proceso tvarka *mutatis mutandis* taikomos kitų posėdžių taisyklės: toks posėdis pradedamas posėdžio pirmininko informacija apie posėdyje nagrinėjamą bylą, po to suteikiamas žodis teisėjui pranešėjui, po pranešėjo kalbos jam užduodami klausimai, kiti teisėjai išsako savo nuomonę ir pasiūlymus, teisėjas pranešėjas turi teisę kalbėti be eilės atsakydamas į klausimus, pastabas ir pasiūlymus, gali būti priimami tarpiniai sprendimai dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projekto teksto, posėdžio pabaigoje sprendžiama dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo. Nagrinėdamas bylą teisminiame posėdyje rašytinio proceso tvarka, Konstitucinis Teismas privalo ištirti rašytinius dalyvaujančių byloje asmenų, specialistų paaiškinimus, ekspertų išvadas, kitus rašytinius įrodymus (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 3 dalis).

Teisminis posėdis žodinio proceso tvarka reiškia tiesioginį įrodymų tyrimą: Konstitucinis Teismas privalo išklausyti dalyvaujančių byloje asmenų, specialistų paaiškinimus, liudytojų parodymus, ekspertų išvadas, susipažinti su rašytiniais įrodymais ir apžiūrėti kitus įrodymus (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 3 dalis). Tokiame Teismo posėdyje, be teisėjų, kalbėti gali dalyvaujantys byloje asmenys, jų atstovai, liudytojai, ekspertai, kviesti specialistai ar pareigūnai (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 4 dalis). Tais atvejais, kai į teisminį posėdį žodinio proceso tvarka neatvyksta nė vienas iš kviestų dalyvauti byloje asmenų ir jų atstovų ir Konstitucinis Teismas nusprendžia nagrinėti bylą jiems nedalyvaujant, teisminis posėdis vyksta laisva forma (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 5 dalis), t. y. posėdis pradedamas posėdžio pirmininko informacija apie posėdyje nagrinėjamą bylą, po to suteikiamas žodis teisėjui pranešėjui, po pranešėjo kalbos kiti teisėjai gali užduoti jam klausimus. Nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka, daromas Konstitucinio Teismo posėdžio garso įrašas, kuris laikomas Konstitucinio Teismo posėdžio protokolu ir yra sudedamoji bylos dalis (Konstitucinio Teismo įstatymo 52 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 120 punkto pirmoji pastraipa); Konstituciniam Teismui nutarus, posėdžio sekretorius rašo ir Konstitucinio Teismo posėdžio protokolą (Konstitucinio Teismo įstatymo 52 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 120 punkto antroji pastraipa), kurio turinio reikalavimai nustatyti Konstitucinio Teismo įstatymo 52 straipsnio 2–4 dalyse.

Teisminis posėdis žodinio proceso tvarka yra *viešas*, jį gali stebėti pilnamečiai asmenys ir žiniasklaidos atstovai (Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnio 2 dalis). Išskirtiniu atveju gali būti rengiamas uždaras teisminis posėdis: kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnio 4 dalyje, Konstitucinis Teismas gali paskirti uždarus posėdžius, jeigu tai būtina valstybės, profesinei, komercinei ar kitai įstatymų saugomai paslapčiai arba piliečių saugumui ar visuomenės dorovei garantuoti. Iš viso Konstitucinio Teismo praktikoje buvo surengti du uždari teisminiai posėdžiai siekiant apsaugoti tokias svarbias konstitucines vertybes, kaip valstybės saugumas bei žmogaus orumo ir privataus gyvenimo apsauga. Pirmą kartą uždaras teisminis posėdis surengtas konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo nagrinėjama įslaptinto Vyriausybės akto atitiktis Konstitucijai ir priimtas Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas[295]: atsižvelgdamas į tai, kad ginčytas Vyriausybės nutarimas buvo pažymėtas slaptumo žyma „Visiškai slaptai“ ir turėjo informacijos, sudarančios valstybės paslaptį, Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 23 d. sprendimu „Dėl bylos skyrimo nagrinėti Teismo posėdyje“[296] paskyrė bylą nagrinėti uždarame Teismo posėdyje 2000 m. balandžio 4 d. Antrą kartą uždaras teisminis posėdis surengtas Seimo nario K. Pūko apkaltos byloje, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[297]: vadovaudamasis minėta Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią uždaras teisminis posėdis rengiamas, kai tai būtina *inter alia* „piliečių saugumui ar visuomenės dorovei garantuoti“, Konstitucinis

[295] *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.

[296] Konstitucinės justicijos byla Nr. 24/99, b. l. 15–16.

[297] TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

Teismas 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimu „Dėl bylos skyrimo nagrinėti Teismo posėdyje“[298] nusprendė rengti uždarą posėdį 2017 m. lapkričio 16 d. (posėdis po pertraukos tęsėsi ir lapkričio 20 d.), kuriame, be kita ko, turėjo būti apklaustos tos liudytojos, kurios galėjo nukentėti nuo K. Pūko elgesio, turėjusio priekabiavimo požymių (kaip minėtoje 2017 m. gruodžio 19 d. išvadoje konstatavo Konstitucinis Teismas, Seimo nario K. Pūko veiksmai Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigas einančių ir šias pareigas užimti pretendavusių asmenų atžvilgiu iš esmės atitiko priekabiavimo dėl lyties ir seksualinio priekabiavimo požymius).

Bendros teisminiams posėdžiams rašytinio ir žodinio procesų tvarka yra *pirmininkavimo posėdžiui ir kvorumo taisyklės*. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 45 straipsnio 1 dalį teisminiame posėdyje pirmininkauja Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei jo nėra, jo pareigas laikinai einantis Konstitucinio Teismo teisėjas, o jei ir jo nėra – Konstitucinio Teismo išrinktas teisėjas, tačiau ne teisėjas pranešėjas. Taigi, jei Konstitucinio Teismo pirmininkas ar jo pareigas laikinai einantis teisėjas būtų teisėjas pranešėjas konstitucinės justicijos byloje, jis negalėtų pirmininkauti teisminiam posėdžiui, kuriame ši byla nagrinėjama, ir vienas iš kitų teisėjų turėtų būti išrinktas posėdžio pirmininku (Konstitucinio Teismo reglamento 117 punktas).

Konstitucinio Teismo įstatymo 45 straipsnio 2–5 dalyse nustatyti šie posėdžio pirmininko įgaliojimai, kurių dauguma taikomi žodiniam procesui: vadovauti posėdžiui ir imtis priemonių visoms bylos aplinkybėms visapusiškai, iki galo ir objektyviai ištirti; šalinti iš proceso visa tai, kas nesusiję su nagrinėjamu klausimu; nutraukti proceso dalyvius, jeigu jie kalba apie klausimus, nesusijusius su nagrinėjama byla arba nežinybingus Konstituciniam Teismui; atimti iš kalbėtojų žodį, kai jie savavališkai pradeda kalbėti, kai neįvykdo posėdžio pirmininko reikalavimų, kai kalba šiurkščiai ar įžeidžiamai arba kai rodo nepagarbą Konstitucijai ar valstybės konstitucinei santvarkai; pašalinti iš posėdžių salės kiekvieną, kas pažeidžia tvarką arba neklauso jo reikalavimų (dalyvaujantį byloje asmenį galima pašalinti Teismo sprendimu, kai jo nepaveikia posėdžio pirmininko įspėjimas); įspėti esančius posėdžių salėje asmenis, jeigu jų elgesys trukdo vesti posėdį, kad pakartotinai pažeidę tvarką jie gali būti pašalinti iš salės; skelbti posėdžio pertrauką.

Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui įvykti būtinas kvorumas yra ne mažesnis kaip 2/3 visų Konstitucinio Teismo teisėjų, t. y. ne mažiau nei 6 teisėjai turi dalyvauti posėdyje nagrinėjant bylą ir priimant Teismo baigiamuosius aktus (Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 1 dalis). Nors praktikoje Konstitucinis Teismas nėra susidūręs su teisminio posėdžio kvorumo problemomis, gali būti atvejų, kai teisėjas neatvyksta į posėdį dėl svarbių priežasčių: Konstitucinio Teismo reglamento 118 punkte nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjui dėl svarbių priežasčių negalint dalyvauti teisminiame posėdyje, jis privalo nedelsdamas pranešti apie tai teisminio posėdžio pirmininkui. Teisėjo neatvykimas į posėdį dėl kitų priežasčių negalėtų būti laikomas pateisinamu.

[298] Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. I, b. l. 140–141.

Būtina bet kurio Konstitucinio Teismo teisminio posėdžio (tiek rašytinio, tiek žodinio proceso tvarka) sąlyga – *tinkamas pranešimas apie posėdį* dalyvaujantiems byloje asmenims (Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 1 dalis ir 53^1 straipsnio 3 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 108–111 punktai). Dalyvaujantiems byloje asmenims ir jų atstovams apie teisminį posėdį pranešama Teismo pranešimu (rašytinio proceso atveju) arba šaukimu (žodinio proceso atveju šaukimais kviečiami Seimo, Seimo narių grupių, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, teismų atstovai, taip pat pareiškėjai fiziniai ar juridiniai asmenys ir jų atstovai)[299]. Konstitucinio Teismo reglamento 111 punkte detalizuota pranešimų ir šaukimų įteikimo dalyvaujantiems byloje asmenims ir jų atstovams (taip pat kvietimų įteikimo specialistams ir pareigūnams) tvarka: šaukimai, pranešimai ir kvietimai pristatomi per kurjerius arba paštu; suderinus su Konstitucinio Teismo pirmininku arba kancleriu, kurjerio funkcijas gali atlikti ir Teismo darbuotojas ar valstybės tarnautojas; jeigu prašymas Konstituciniam Teismui buvo pateiktas elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma, šaukimai, pranešimai ir kvietimai pristatomi tuo pačiu būdu, kuriuo buvo pateiktas prašymas Konstituciniam Teismui. Išimtiniais atvejais suteikiama galimybe įteikti pranešimą ir šaukimą kurjerio funkcijas atliekant Teismo tarnautojui buvo pasinaudota vieną kartą Seimo nario K. Pūko apkaltos byloje, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[300]: siekiant užtikrinti pranešimo ir šaukimo įteikimą suinteresuotam asmeniui ir jo atstovui (paštu siųsti dokumentai buvo grąžinti), į suinteresuoto asmens gyvenamąją vietą (taip pat į jo atstovo biurą) buvo komandiruoti Konstitucinio Teismo tarnautojai, kuriems pavyko pasirašytinai įteikti pranešimą ir šaukimą suinteresuoto asmens K. Pūko, kurio nebuvo namuose, žmonai ir kartu gauti prieštaringą informaciją, kad pats tuo metu pagal medicininės pažymas sirgęs K. Pūkas yra gimtinėje arba reabilitacijoje[301].

Kitoje, Seimo narės N. Venckienės apkaltos, byloje, kurioje buvo pateikta Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada[302], Konstitucinio Teismo laukė kitas iššūkis – kaip apie teisminį posėdį informuoti suinteresuotą asmenį, kuris išvyko iš šalies ir kurio buvimo vieta nebuvo žinoma (vykdydama ikiteisminį tyrimą šio asmens paieška prieš beveik metus buvo paskelbusi ir prokuratūra). Todėl, be tradicinės priemonės – pranešimo ir šaukimo siuntimo paštu į paskutinę deklaruotą gyvenamąją vietą (iš kur neatplėštas laiškas buvo grąžintas[303]) ir į tarnybinį elektroninį paštą, Konstitucinis Teismas daugiau nei prieš mėnesį apie įvyksiantį teisminį posėdį informavo viešu pranešimu[304]. Kaip 2014 m. birželio 3 d. išvadoje konstatavo Konstitucinis Teismas, apkaltos procese buvo imtasi tinkamų priemonių pranešti

[299] Konstitucinio Teismo reglamento 108 punktas.

[300] TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

[301] Konstitucinio Teismo tarnautojų 2017 m. lapkričio 10 d. tarnybinis pranešimas Nr. 12B-77 „Dėl komandiruotės į Kauną“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. I, b. l. 163.

[302] TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

[303] Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VIII.

[304] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 18 d. pranešimas „Konstitucinis Teismas rengia viešą posėdį dėl Seimo paklausimo dėl Seimo narės Neringos Venckienės, kuriai pradėta apkaltos procedūra, veiksmų konstitucingumo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VIII, b. l. 1–3.

Seimo narei N. Venckienei apie vykstantį procesą ir sudaryti galimybę jai pateikti paaiškinimus apkaltos byloje: Seimo narei N. Venckienei į Seimą ir jos deklaruotos gyvenamosios vietos adresu, kurį Seimo narė N. Venckienė pati nurodo kaip savo gyvenamosios vietos adresą ar adresą, kuriuo jai siųstina korespondencija, buvo išsiųsti Konstitucinio Teismo teisėjo raštai ir šaukimai atvykti į Konstitucinio Teismo posėdį; be to, 2014 m. balandžio 18 d. per BNS Spaudos centrą buvo išplatintas ir nuo tos dienos Konstitucinio Teismo svetainėje skelbtas pranešimas apie teisminį posėdį, šiuose pranešimuose taip pat informuojant N. Venckienę apie galimybę pateikti paaiškinimus dėl rengiamos bylos ir turėti atstovą byloje.

Besislapstančios Seimo narės N. Venckienės atstovavimas buvo dar vienas iššūkis Konstituciniam Teismui. Kaip minėta, pagal oficialiąją konstitucinę doktriną, suformuotą ir Seimo narės N. Venckienės apkaltos byloje pateiktoje Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvadoje, apkaltos konstitucinė samprata suponuoja teisingą teisinį procesą, kurio metu vykstantys teisiniai ginčai sprendžiami užtikrinant asmeniui teisę ir galimybę ginti savo teises, o valstybės institucijos, *inter alia* Konstitucinis Teismas, turi pareigą sudaryti galimybes asmeniui, kuriam pradėta apkalta, įgyvendinti savo teises apkaltos procese. Kadangi Seimo narė N. Venckienė nepranešė apie ketinimą dalyvauti teisminiame posėdyje ir nepasinaudojo galimybe paskirti savo atstovą, jos atstovo paskyrimą konstitucinės justicijos byloje inicijavo Konstitucinis Teismas: 2014 m. balandžio 17 d. sprendimu „Dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo“[305], konstatavo, kad, atsižvelgiant į tai, kad N. Venckienė yra išvykusi iš Lietuvos Respublikos, jos buvimo vieta nėra žinoma, prokuroro nutarimu paskelbta jos paieška, taip pat į tai, kad be gynėjo pagalbos jos teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami, šioje konstitucinės justicijos byloje būtina paskirti N. Venckienės atstovą; todėl Konstitucinis Teismas kreipėsi į Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą su prašymu parinkti advokatą ir paskirti jį atstovauti N. Venckienei konstitucinės justicijos byloje (taip ir buvo padaryta). Beje, tik vėliau, 2015 m., Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnis buvo papildytas specialia nuostata[306], kad tais atvejais, kai nagrinėjant bylas dėl išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, taip pat dėl išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, suinteresuoto asmens buvimo vieta nėra žinoma arba jis dėl sveikatos būklės negali dalyvauti byloje ir įgalioti savo atstovo, Konstitucinis Teismas priima sprendimą kreiptis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo (dabar Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnio 6 dalis)[307].

---

[305] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 17 d. sprendimas „Dėl suinteresuoto asmens atstovo paskyrimo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VII, b. l. 59–60.

[306] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53[1], 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.

[307] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53[1], 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67[1] ir 67[2] straipsniais įstatymas. *Ibid.*, 2019-07-26, Nr. 12391.

Šios dvi, Seimo narių N. Venckienės ir K. Pūko, apkaltos bylos parodo, kaip Konstitucinis Teismas gali atsakingai naudotis savo konstituciniais įgaliojimais siekdamas vykdyti konstitucinį teisingumą. Akivaizdu, kad jeigu į pareigas tinkamai pranešti suinteresuotam asmeniui apie teisminį posėdį ir užtikrinti jo teisių bei teisėtų interesų gynybą būtų buvę pažiūrėta tik formaliai (apsiribojant pranešimų ir šaukimų siuntimu paštu bei neįdedant pastangų informuoti apie posėdį kitais būdais, taip pat užtikrinti deramą atstovavimą suinteresuotam asmeniui procese), procesas tose bylose būtų neprognozuojamai užtrukęs, o gal ir tapęs neįmanomu; tokiu atveju nebūtų įvykdytas ir konstitucinis teisingumas.

Suprantama, *teisminis posėdis žodinio proceso tvarka* Konstitucinio Teismo įstatyme ir Konstitucinio Teismo reglamente reguliuojamas išsamiau, nei teisminis posėdis rašytinio proceso tvarka, nes byla nagrinėjama žodžiu turint teisę posėdyje dalyvauti visiems proceso dalyviams ir visuomenei. Teisminis posėdis žodinio proceso tvarka nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą susideda iš *trijų pagrindinių stadijų*: parengiamosios posėdžio dalies, įrodymų tyrimo ir teisminių ginčų (Konstitucinio Teismo įstatymo 47, 50 ir 51 straipsniai).

Visose trijose teisminio posėdžio žodinio proceso tvarka nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą stadijose iškilusius klausimus dėl posėdžio eigos Konstitucinis Teismas sprendžia vietoje arba pasitarimų kambaryje (Konstitucinio Teismo reglamento 119 punktas). Teisminiame posėdyje priimti sprendimai paskelbiami žodžiu ir prireikus įforminami surašant atskirą dokumentą – protokolinį sprendimą, kuriame, be kita ko, nurodomas nagrinėjamos bylos numeris, sprendimo pavadinimas, sprendžiamas klausimas, priimto sprendimo esmė ir pagrindiniai argumentai, kuriais grindžiamas sprendimas (Konstitucinio Teismo reglamento 120 punkto trečioji pastraipa).

Visose trijose teisminio posėdžio žodinio proceso tvarka nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą stadijose taip pat gali iškilti bylos nagrinėjimo atidėjimo klausimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 49 straipsnis). Savo sprendimu atidėti bylos nagrinėjimą Konstitucinis Teismas gali šiais pagrindais: 1) kai klausimas nepakankamai parengtas ir reikia papildomo tyrimo; 2) kai būtina išreikalauti naujus įrodymus; 3) kai nusprendžiama kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu; 4) kai nusprendžiama kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu pateikti prejudicinį sprendimą dėl klausimų, susijusių su Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimu ar galiojimu; 5) kai atsiranda kitų svarbių priežasčių.

Atidėjus bylos nagrinėjimą dėl kreipimosi į Europos Žmogaus Teisių Teismą, bylos nagrinėjimas atnaujinamas gavus Europos Žmogaus Teisių Teismo konsultacinę išvadą, o atidėjus bylos nagrinėjimą dėl kreipimosi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą – gavus Europos Sąjungos Teisingumo Teismo prejudicinį sprendimą. Atidėdamas bylos nagrinėjimą kitais atvejais, Konstitucinis Teismas gali paskirti kito teisminio posėdžio laiką ir apie tai pasirašytinai paskelbti atvykusiems proceso dalyviams. Atidėdamas pradėtos bylos nagrinėjimą, Konstitucinis Teismas gali ap-

klausti atvykusius liudytojus, kurie iš naujo paprastai nebešaukiami. Atnaujinęs atidėtos bylos nagrinėjimą, Konstitucinis Teismas nusprendžia, ar ją pradėti nagrinėti iš pradžių, ar nuo tos teismo proceso vietos, kurioje bylos nagrinėjimas buvo atidėtas.

Visose trijose teisminio posėdžio žodinio proceso tvarka nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą stadijose ar tarp jų galimos pertraukos, kurias, kaip minėta, skelbia posėdžio pirmininkas, kai to reikia poilsiui dėl užtrukusio posėdžio, dalyvaujantiems byloje asmenims pasirengti kalboms ar teisminiams ginčams, pasibaigus įprastam darbo laikui, kilus kliūčių normaliam darbui ir bet kuriais kitais atvejais (Konstitucinio Teismo įstatymo 45 straipsnio 5 dalis). Posėdžio pertraukos trukmė gali būti įvairi: posėdis gali būti tęsiamas tą pačią ar kitą dieną, net po kelių dienų. Pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byloje dėl Seimo nario K. Pūko veiksmų atitikties Konstitucijai, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[308], teisminis posėdis prasidėjo 2017 m. lapkričio 16 d. ir, ištyrus įrodymus (be kita ko, apklausus liudytojus), buvo padaryta posėdžio pertrauka iki 2017 m. lapkričio 20 d., kai įvyko teisminiai ginčai[309].

Parengiamoji teisminio posėdžio dalis (Konstitucinio Teismo įstatymo 47 straipsnis) yra pirmoji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo teisminiame posėdyje stadija, kurioje sudaromos prielaidos pradėti bylą nagrinėti iš esmės. Ji prasideda posėdžio pirmininkui paskelbiant apie posėdžio pradžią ir pranešant, kuri byla nagrinėjama.

Pirmas parengiamojoje posėdžio dalyje išsiaiškinamas klausimas yra posėdžio dalyviai: kurie iš proceso dalyvių atvyko į posėdį, kokios neatvykusiųjų nedalyvavimo posėdyje priežastys. Svarbiausias yra dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjo ir suinteresuoto asmens bei jų atstovų) dalyvavimas: jeigu kas nors iš jų neatvyko, pasiteiravus kito dalyvaujančio byloje asmens (jo atstovo) nuomonės, Konstitucinis Teismas sprendžia, ar galima pradėti nagrinėti bylą be neatvykusio į posėdį dalyvaujančio byloje asmens (jo atstovo). Kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 44 straipsnio 2 dalyje, dalyvaujančių byloje asmenų ir jų atstovų neatvykimas į Teismo posėdį savaime nėra kliūtis bylai nagrinėti, nutarimui ar išvadai ir kitiems sprendimams priimti. Tačiau Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad dalyvaujančio byloje asmens (jo atstovo) dalyvavimas teisminiame posėdyje žodinio proceso tvarka yra būtinas, tada, neatvykus į posėdį atitinkamam asmeniui (jo atstovui), bylos nagrinėjimas atidedamas vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 49 straipsnio 1 dalies 5 punktu (dėl svarbių priežasčių). Pavyzdžiui, minėtoje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas, teisminio posėdžio pradžioje dėl tokios priežasties bylos nagrinėjimas buvo atidėtas net du kartus: pirmą kartą Konstitucinis Teismas 2018 m. lapkričio 8 d. protokoliniu sprendimu[310] konstatavo, kad negalima pradėti nagrinėti bylos neatvykus pareiškėjo atstovui, nes pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo atstovo dalyvavimas posėdyje yra esminis aiškinantis ginčijamo teisinio reguliavi-

[308] TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

[309] Žr. *ibid*.

[310] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. lapkričio 8 d. protokolinis sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 26–27.

mo turinį, *inter alia* pareiškėjo argumentus (todėl bylos nagrinėjimas buvo atidėtas 2018 m. gruodžio 5 d.); antrą kartą Konstitucinis Teismas 2018 m. gruodžio 5 d. protokoliniu sprendimu[311] konstatavo, kad negalima pradėti nagrinėti bylos neatvykus šįkart suinteresuoto asmens atstovui, nes suinteresuoto asmens Seimo atstovo dalyvavimas posėdyje yra esminis aiškinantis ginčijamo teisinio reguliavimo turinį, *inter alia* būtini jo papildomi paaiškinimai dėl pareiškėjo argumentų (todėl bylos nagrinėjimas buvo atidėtas 2019 m. sausio 3 d.).

Taip pat specifinės yra apkaltos bylos, kuriose, kaip minėta, teisingo teisinio proceso reikalavimas suponuoja Konstitucinio Teismo pareigą užtikrinti suinteresuoto asmens teisių ir teisėtų interesų gynybą. Todėl, kaip matyti Seimo narių N. Venckienės ir K. Pūko apkaltos bylose, Konstitucinis Teismas turėtų atidėti bylos nagrinėjimą, jeigu nustatytų, kad suinteresuotas asmuo negali dalyvauti teisminiame posėdyje dėl pateisinamų priežasčių (jos kartu būtų laikomos svarbiomis priežastimis bylos nagrinėjimui atidėti), ir, atvirkščiai, suinteresuoto asmens nedalyvavimas teisminiame posėdyje be pateisinamų priežasčių netrukdo Konstituciniam Teismui nagrinėti bylos, jeigu posėdyje dalyvauja suinteresuoto asmens atstovas. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas[312], dalyvauti apkaltos procese yra Seimo nario ar valstybės pareigūno, kuriam pradedama ar pradėta apkalta, teisė ir iš jo priesaikos kylanti priedermė; Seimo narys ar valstybės pareigūnas, davęs priesaiką būti ištikimas Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, privalo gerbti valstybės valdžios institucijas; taigi Seimo narys ar valstybės pareigūnas, kuriam pradedama ar pradėta apkalta, turi priedermę kviečiamas atvykti į valstybės valdžios institucijas, turinčias konstitucinius įgaliojimus apkaltos procese, ir pateikti paaiškinimus dėl veiksmų, kurie yra šių institucijų tyrimo ir vertinimo dalykas; šios priedermės nevykdymas, kai asmuo yra tinkamai informuotas apie vykstantį apkaltos procesą, nėra kliūtis valstybės valdžios institucijoms, turinčioms konstitucinius įgaliojimus apkaltos procese, *inter alia* Konstituciniam Teismui, vykdyti savo įgaliojimus ir priimti jų kompetencijai priskirtus sprendimus. Pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byloje, kurioje pateikta 2014 m. birželio 3 d. išvada[313] dėl Seimo narės N. Venckienės veiksmų atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas konstatavo, jog tai, kad yra paskelbta suinteresuoto asmens N. Venckienės, kaip įtariamosios, paieška, savaime nėra pateisinama priežastis jai neatvykti į teisminį posėdį, todėl netenkino N. Venckienės atstovo prašymo atidėti bylos nagrinėjimą motyvuojant tuo, kad ji nedalyvauja posėdyje[314]. Panašiai konstitucinės justicijos byloje, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[315] dėl Seimo nario

[311] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. protokolinis sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 34–35.

[312] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada (TAR, 2014-06-05, Nr. 7164), 2017 m. gruodžio 19 d. išvada (*ibid.*, 2017-12-19, Nr. 20413).

[313] *Ibid.*, 2014-06-05, Nr. 7164.

[314] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 21 d. teisminio posėdžio protokolas. Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VIII, b. l. 13.

[315] TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

K. Pūko veiksmų atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas netenkino suinteresuoto asmens K. Pūko prašymo atidėti bylos nagrinėjimą dėl jo negalėjimo dalyvauti teisminiame posėdyje, nes nepripažino pateisinamomis tokio nedalyvavimo priežasčių[316]: Konstitucinio Teismo protokoliniame sprendime[317] konstatuota, kad Seimo nario K. Pūko prašyme nurodyta priežastis, dėl kurios prašyta atidėti posėdį, nelaikytina pakankamai svarbia, kad pateisintų jo neatvykimą į teisminį posėdį, nes Konstituciniam Teismui pateiktos K. Pūko vardu išduotos specialios medicininės pažymos dėl neatvykimo į Konstitucinio Teismo posėdį buvo užpildytos netinkamai (nenurodant, iki kada suinteresuotas asmuo negali dalyvauti Teismo posėdžiuose, t. y. buvo neaišku, ar tikrai jis negalėjo dalyvauti posėdyje būtent tą posėdžio dieną), o byloje turima informacija apie Seimo nario K. Pūko sveikatos būklę yra prieštaringa (pavyzdžiui, tą dieną, kai buvo pripažintas nedarbingu ir negalinčiu atvykti į Teismo posėdį, K. Pūkas buvo pastebėtas užsiimantis savo privačioje teritorijoje aktyvia veikla, neribojančia jo fizinių galimybių išvykti iš namų ar gydymo įstaigos); protokoliniame sprendime taip pat pažymėta, kad Konstitucinio Teismo posėdyje dalyvaujant abiem suinteresuoto asmens atstovams suinteresuoto asmens K. Pūko teisių ir teisėtų interesų gynyba yra užtikrinta tinkamai (beje, po tokio Konstitucinio Teismo protokolinio sprendimo K. Pūkas po posėdžio pertraukos atvyko į po keturių dienų vykusius teisminius ginčus).

Išsiaiškinus, kad teisminis posėdis gali vykti su tais dalyvaujančiais byloje asmenimis (jų atstovais) ir kitais proceso dalyviais, kurie atvyko į posėdį, posėdžio pirmininkas išaiškina jiems jų teises ir pareigas. Dalyvaujantiems byloje asmenims (pareiškėjui ir suinteresuotam asmeniui bei jų atstovams) išaiškinamos Konstitucinio Teismo 31 straipsnio 2 dalyje išdėstytos jų lygios procesinės teisės: susipažinti su bylos medžiaga, daryti iš jos išrašus, nuorašus, kopijas, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, liudytojams ir ekspertams, pareikšti prašymus, duoti paaiškinimus, pateikti savo argumentus ir samprotavimus, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams. Atvykę į teisminį posėdį liudytojai turi laikinai palikti posėdžių salę.

Po to parengiamojoje posėdžio dalyje Konstitucinis Teismas išklauso dalyvaujančių byloje asmenų (jų atstovų) pageidavimus ir juos išsprendžia. Paprastai pirmiausia pasiteiraujama pareiškėjo (jo atstovo) ir suinteresuoto asmens (jo atstovo), ar kuris nors iš jų neketina pareikšti nušalinimo kuriam nors iš Konstitucinio Teismo teisėjų. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo teisėjas nusišalina ar gali būti nušalintas nuo bylos nagrinėjimo, jeigu: 1) jis yra dalyvaujančių byloje asmenų giminaitis, kai svarstomi paklausimai personaliniais klausimais; 2) jis yra viešai pareiškęs, kaip turi būti išspręsta Teisme nagrinėjama byla; 3) yra kitų aplinkybių, keliančių pagrįstų abejonių teisėjo nešališkumu. Jeigu pareikštas nušalinimas, Konstitucinis Teismas turi išklausyti dalyvaujančių byloje asmenų

316 *Ibid*.

317 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 1 „Dėl prašymo atidėti Konstitucinio Teismo posėdį“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 22–24.

nuomones; nusišalinimo ar nušalinimo klausimą Teismas išsprendžia pasitarimų kambaryje (Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 4 dalis). Mėginimai nušalinti Konstitucinio Teismo teisėjus yra reti, paprastai jie grindžiami Konstitucinio Teismo 48 straipsnio 1 dalies 3 punkte nurodytu pagrindu, t. y. siekiama įrodyti esant tam tikrų aplinkybių, keliančių abejonių teisėjo nešališkumu. Pavyzdžiui, nagrinėjant teisminiame posėdyje konstitucinės justicijos bylą, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas[318] dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo nuostatų atitikties Konstitucijai, suinteresuoto asmens atstovai paprašė nušalinti penkis iš aštuonių posėdyje dalyvavusių Konstitucinio Teismo teisėjų motyvuodami tuo, kad yra pagrindo abejoti tų penkių teisėjų nešališkumu, nes jie dirba pedagoginį darbą valstybinėse aukštosiose mokyklose, kurių valdymo ir autonomijos klausimai nagrinėjami byloje[319]. Konstitucinis Teismas netenkino šio prašymo motyvuodamas tuo, kad Konstitucinio Teismo teisėjo pagal Konstituciją leidžiamas pedagoginis darbas valstybinėse aukštosiose mokyklose savaime negali būti pakankama ir pagrįsta priežastimi abejoti teisėjo nešališkumu[320] (kita vertus, toks prašymas nušalinti penkis teisėjus suponuoja siekį užkirsti kelią tam, kad Konstitucinis Teismas galėtų išnagrinėti bylą).

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje numatyta galimybė nušalinti būtent Konstitucinio Teismo teisėją, o ne visą Teismą. Tai reiškia, kad nušalinimas gali būti pagrįstas iš tikrųjų išskirtinėmis aplinkybėmis, susijusiomis su konkrečiu Konstitucinio Teismo teisėju, o ne bendro pobūdžio prielaidomis ir abejonėmis; kitaip tariant, išskirtiniu atveju galimas tam tikro teisėjo (kelių teisėjų) nušalinimas, o ne viso Teismo nušalinimas ar toks masinis teisėjų nušalinimas, kuris apskritai neleistų Teismui nagrinėti bylos. Pavyzdžiui, nagrinėjant teisminiame posėdyje minėtą Seimo nario K. Pūko apkaltos bylą, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[321], suinteresuoto asmens atstovas po to, kai Konstitucinis Teismas netenkino jo prašymo atidėti bylos nagrinėjimą dėl suinteresuoto asmens tariamo negalėjimo atvykti į posėdį, pareiškė nušalinimą visam Konstituciniam Teismui dėl galimo šališkumo, kuris buvo grindžiamas tuo, kad Teismas, rengdamas bylą teisminiam nagrinėjimui, tyrė tam tikras faktines aplinkybes, rinko įrodymus byloje ir apklausė liudytojus, nors, suinteresuoto asmens atstovo teigimu, Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus[322]. Konstitucinis Teismas protokoliniu sprendimu[323] tokio suinteresuoto asmens atstovo pareikšto nušalinimo netenkino, pabrėždamas, kad suinteresuoto asmens atstovo prašymas neatitinka Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatytų reikalavimų: pagal

318 *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 160-7591.

319 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. teisminio posėdžio protokolas. Konstitucinės justicijos byla Nr. 13/2010-140/2010, t. III, b. l. 21–22.

320 *Ibid*., t. III, b. l. 23.

321 TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

322 *Ibid*.

323 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 2 „Dėl Konstitucinio Teismo nušalinimo visa sudėtimi“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 25–26.

Konstituciją, *inter alia* jos 105 straipsnio 3 dalies 4 punktą, Konstitucinis Teismas privalo teikti išvadą apkaltos byloje, netoleruotina tokia situacija, kai Konstitucinis Teismas nusišalintų nuo savo konstitucinės pareigos vykdymo; Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje nenumatyta galimybė nušalinti visos sudėties Konstitucinį Teismą nuo bylos nagrinėjimo. Be to, Konstitucinis Teismas nenustatė aplinkybių, nurodytų Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje, dėl kurių atskiri teisėjai negalėtų dalyvauti nagrinėjant bylą: suinteresuoto asmens atstovų nurodyta bylos medžiaga nepatvirtino jokio teisėjų šališkumo šioje byloje; priešingai, negu nurodė suinteresuoto asmens atstovas, Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą, turi įgaliojimus prireikus tirti bylos sprendimui reikšmės turinčias faktines aplinkybes, o pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnį bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiantis Konstitucinio Teismo teisėjas privalo atlikti visus būtinus bylai parengti teisminiam nagrinėjimui veiksmus.

Išsprendus Konstitucinio Teismo teisėjų nušalinimo klausimus (jeigu jų iškyla), dalyvaujančių byloje asmenų (jų atstovų) pasiteiraujama, ar jie turi kitų prašymų Konstituciniam Teismui. Kuriam nors iš dalyvaujančių byloje asmenų (jų atstovų) pateikus prašymą ir paklausus kito dalyvaujančio byloje asmens (jo atstovo) nuomonės, Konstitucinis Teismas sprendžia, ar tenkinti pateiktą prašymą. Teismui gali būti pateikiama įvairių su tolesniu bylos nagrinėjimu susijusių prašymų: atidėti bylos nagrinėjimą, prijungti prie bylos papildomus įrodymus, apklausti liudytojus, paskirti ekspertizę, kt. Pavyzdžiui, teisminiame posėdyje minėtoje konstitucinės justicijos byloje, kurioje pateikta Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada[324] dėl Seimo nario K. Pūko veiksmų atitikties Konstitucijai, suinteresuoto asmens atstovas pateikė Konstituciniam Teismui prašymą atidėti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą konsultacinės išvados[325]; Konstitucinio Teismo protokoliniu sprendimu[326] šis prašymas netenkintas pažymėjus, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 16, pagal kurį aukščiausieji nacionaliniai teismai gali prašyti Europos Žmogaus Teisių Teismo konsultacinės išvados, tuo metu dar nebuvo įsigaliojęs, be to, šioje byloje nekilo abejonių dėl minėtos konvencijos nuostatų aiškinimo ir taikymo. Tame pačiame teisminiame posėdyje suinteresuoto asmens atstovas taip pat pateikė prašymą išreikalauti papildomus įrodymus, kurio Konstitucinis Teismas netenkino motyvuodamas tuo, kad pakanka byloje surinktų įrodymų ir nėra pagrindo manyti, kad išreikalavus suinteresuoto asmens atstovo nurodytus įrodymus būtų galima nustatyti kokių nors naujų bylai reikšmingų aplinkybių[327].

Išsprendus dalyvaujančių byloje asmenų (jų atstovų) prašymus, parengiamoji posėdžio dalis baigiasi. Posėdžio pirmininkas paskelbia apie įrodymų tyrimo pradžią.

---

[324] TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.

[325] *Ibid*.

[326] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 3 „Dėl prašymo atidėti bylos nagrinėjimą“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 27–28.

[327] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 4 „Dėl prašymo išreikalauti papildomą medžiagą“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 29–30.

Antroji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo teisminiame posėdyje stadija yra *įrodymų tyrimas*, t. y. bylos nagrinėjimas iš esmės (Konstitucinio Teismo įstatymo 50 straipsnis). Jis pradedamas nuo teisėjo pranešėjo pasisakymo, kuriame išdėstoma bylos esmė. Kiti Konstitucinio Teismo teisėjai gali užduoti klausimų pranešėjui.

Paskui išklausomi dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai. Pirmas pasisako pareiškėjas (jo atstovas). Tada jam klausimus užduoda ir savo nuomonę dėl išgirstų paaiškinimų gali išdėstyti suinteresuotas asmuo (jo atstovas). Paskui klausimus pareiškėjui (jo atstovui) užduoda Konstitucinio Teismo teisėjai (pradedant teisėju pranešėju). Antras pasisako suinteresuotas asmuo (jo atstovas), tada jam klausimus užduoda ir savo nuomonę dėl išgirstų paaiškinimų gali išdėstyti pareiškėjas (jo atstovas), taip pat klausimus suinteresuotam asmeniui (jo atstovui) užduoda Konstitucinio Teismo teisėjai (pradedant teisėju pranešėju).

Po dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų apklausiami liudytojai (jeigu jų yra byloje) kviečiant juos po vieną į Teismo posėdžių salę. Prieš apklausiant liudytoją, posėdžio pirmininkas nustato jo asmens tapatybę ir pasirašytinai įspėja dėl atsakomybės už atsisakymą arba vengimą duoti parodymus ir už žinomai melagingus parodymus. Paprastai liudytojas iš pradžių laisvai papasakoja apie jam žinomas bylos aplinkybes, paskui jam užduodama klausimų (pirmas klausia pareiškėjas (jo atstovas), antras – suinteresuotas asmuo (jo atstovas), tada – Konstitucinio Teismo teisėjai pradedant teisėju pranešėju). Jei yra gauti rašytiniai liudytojų parodymai, jie garsiai perskaitomi Teismo posėdyje.

Po liudytojų parodymų gali būti garsiai perskaitomas ekspertizės aktas (jei toks yra byloje), ekspertui ta pačia tvarka kaip liudytojams gali būti užduodama klausimų. Paskui išklausomi į posėdį kviesti specialistai, kurie pateikia savo paaiškinimus ir atsako į ta pačia tvarka kaip liudytojams užduodamus klausimus.

Galiausiai perskaitomi rašytiniai įrodymai arba jų apžiūros protokolai, taip pat gali būti apžiūrimi daiktiniai įrodymai. Dalyvaujantys byloje asmenys dėl visų šių įrodymų gali duoti paaiškinimus.

Įrodymų tyrimas baigiamas posėdžio pirmininkui paklausiant dalyvaujančių byloje asmenų, ar jie nori papildyti bylos medžiagą. Kai prašymai išspręsti arba jų nėra, posėdžio pirmininkas paskelbia, kad įrodymų tyrimas baigtas.

Tada pradedama trečioji konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo teisminiame posėdyje stadija – *teisminiai ginčai* (Konstitucinio Teismo įstatymo 51 straipsnis), kuriuose sakomos dalyvaujančių byloje asmenų baigiamosios kalbos. Šiose kalbose pasisakoma dėl to, kas buvo nagrinėjama posėdyje, įvertinami kito dalyvaujančio byloje asmens (jo atstovo) paaiškinimai, byloje ištirti įrodymai ir atsižvelgiant į tai formuluojama galutinė pozicija byloje su atitinkamu prašymu Teismui dėl bylos sprendimo.

Teisminiuose ginčuose pirmieji pasisako pareiškėjas ir jo atstovas, tada – suinteresuotas asmuo ir jo atstovas. Paskui dalyvaujantys byloje asmenys ta pačia tvarka gali pasisakyti antrą kartą dėl to, kas jau pasakyta ginčuose (paskutinis visada turi kalbėti suinteresuotas asmuo ir jo atstovas). Jeigu Konstitucinis Teismas teisminių ginčų metu pripažįsta, kad reikia išsiaiškinti naujas aplinkybes, turinčias reikšmės

bylai, arba ištirti naujus įrodymus, jis priima sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą. Baigus atnaujintą įrodymų tyrimą, vėl išklausomi teisminiai ginčai.

Konstitucinės justicijos byla baigiama nagrinėti teisminiame posėdyje, kai posėdžio pirmininkas paskelbia apie teisminių ginčų pabaigą ir apie tai, kad Konstitucinio Teismo teisėjai išeina į pasitarimų kambarį priimti baigiamojo akto (Konstitucinio Teismo įstatymo 53 straipsnio 1 dalis).

Konstitucinės justicijos bylos pagal paklausimus dėl išvadų teisminiame posėdyje žodinio proceso tvarka iš esmės nagrinėjamos vadovaujantis tomis pačiomis taisyklėmis kaip aprašytosios. Tai akivaizdu nagrinėjant bylas pagal paklausimus dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, nes Konstitucinio Teismo įstatymo 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad paklausimai dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai tyrimo bendras taisykles. Kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros, o kilę nesutarimai sprendžiami pagal šiame įstatyme nustatytas taisykles (Konstitucinio Teismo įstatymo 82 straipsnio 1 dalis). Tačiau akivaizdu, kad praktikoje ši procedūra turi būti iš esmės tapati teisės aktų konstitucingumo tyrimo teisenos taisyklėms, nes nagrinėjant paklausimus ir dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės, ir dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, ir dėl Seimo nario ar valstybės pareigūno veiksmų atitikties Konstitucijai dalyvaujantys byloje asmenys yra pareiškėjas (paklausimą pateikęs Seimas ar Respublikos Prezidentas) ir jo atstovas, taip pat suinteresuotas asmuo (Respublikos Prezidentas, Vyriausioji rinkimų komisija, atitinkamas Seimo narys ar valstybės pareigūnas) ir jo atstovas. Be to, iškilus neaiškumų dėl bylų pagal paklausimus nagrinėjimo tvarkos remiamasi bendromis teisės aktų konstitucingumo tyrimo teisenos taisyklėmis.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 2 dalį, žodinio proceso tvarka nagrinėjant prašymą dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimo, teisminio posėdžio forma yra laisva. Be abejo, teisminis posėdis šiuo atveju yra paprastesnis nei nagrinėjant teisės aktų konstitucingumo bylas, nes jame paprastai dalyvauja tik pareiškėjas (jo atstovas), t. y. pateikęs prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą subjektas (jo atstovas). Tačiau ir tokiam posėdžiui *mutatis mutandis* taikytinos teisės aktų konstitucingumo tyrimo teisenos taisyklės, t. y. pareiškėjui (jo atstovui) suteikiama galimybė teikti paaiškinimus, jis atsako į Konstitucinio Teismo teisėjų klausimus, turi teisę pasakyti baigiamąjį žodį.

Išnagrinėjus konstitucinės justicijos bylą teisminiame posėdyje (tiek rašytinio, tiek žodinio proceso tvarka), prasideda kita, nevieša, šio posėdžio stadija – *pasitarimas*: Konstitucinis Teismas pasitarimų kambaryje aptaria Konstitucinio Teismo baigiamojo akto projektą ir priima baigiamąjį aktą – nutarimą, išvadą ar sprendimą (Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnio 4 dalis, 53 straipsnio 1 dalis). Kartais gali atsitikti taip, kad pasitarimo metu pripažinęs, jog būtina išaiškinti naujas aplinkybes arba ištirti naujus įrodymus, Konstitucinis Teismas priima sprendimą atnaujinti bylos nagrinėjimą ir nustato, kuriuos procesinius veiksmus reikia papildomai atlikti (Konstitucinio Teismo įstatymo 54 straipsnio 3 dalis). Pavyzdžiui, taip atsitiko jau minėtu atveju nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo

2019 m. sausio 11 d. nutarimas[328]: Konstitucinis Teismas buvo pradėjęs nagrinėti šią bylą 2018 m. rugsėjo 25 d. teisminiame posėdyje rašytinio proceso tvarka, bet vietoj nutarimo, vadovaudamasis būtent Konstitucinio Teismo įstatymo 54 straipsnio 3 dalimi, 2018 m. spalio 23 d. priėmė sprendimą „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo"[329], kuriuo, atsižvelgdamas į būtinybę „išaiškinti naujas aplinkybes ir ištirti naujus įrodymus – gauti papildomus paaiškinimus dėl ginčijamo teisinio reguliavimo taikymo praktikos", nusprendė atnaujinti bylos nagrinėjimą ir paskyrė bylą nagrinėti 2018 m. lapkričio 8 d. posėdyje žodinio proceso tvarka, be kitų veiksmų, apklausiant specialistę – Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktorę apie ginčijamo teisinio reguliavimo taikymo praktiką; kaip minėta, šis sprendimas netrukus buvo konkretizuotas Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 31 d. sprendimu „Dėl bylos nagrinėjimo atnaujinimo ir skyrimo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka"[330], kuriuo, nekeičiant jau numatyto teisminio posėdžio žodinio proceso tvarka laiko, patikslinta, kad bylos nagrinėjimo atnaujinimas šiuo atveju reiškia bylos nagrinėjimą iš pradžių teisminiame posėdyje iš naujo ištiriant byloje esančius įrodymus ir išsiaiškinant naujas aplinkybes, kurios turi įtakos vertinant esančius įrodymus, be to, bylos nagrinėjimas iš pradžių užtikrintų dalyvaujančių byloje asmenų procesines teises, nes pasikeitė pareiškėjo – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo – atstovas byloje.

Konstitucinio Teismo pasitarimas yra *slaptas* (Konstitucinio Teismo įstatymo 53 straipsnis): pasitarimo ir baigiamojo akto priėmimo metu pasitarimų kambaryje gali būti tik Konstitucinio Teismo teisėjai (53 straipsnio 2 dalis), išskyrus baigus pasitarimą pakviestą Teismo tarnautoją baigiamojo akto tekstui užrašyti (jei jis pakviečiamas); nei Konstitucinio Teismo teisėjai, nei posėdyje dalyvavęs tarnautojas neturi teisės paskelbti nei nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo (53 straipsnio 3 dalis). Pasitarimo slaptumas yra imperatyvus principas, bet jo pažeidimu nelaikoma teisėjo atskirojoje nuomonėje atskleista jo pozicija byloje.

Pasitarimui vadovauja posėdžio pirmininkas, garantuodamas teisėjams galimybę laisvai ir nekliudomai pareikšti savo nuomonę, siekdamas visapusiško ir išsamaus apsvarstymo, organizuoja balsavimą, sprendimo fiksavimą ir surašymą (Konstitucinio Teismo įstatymo 53 straipsnio 2 dalis). Pasitarimas baigiamas Konstitucinio Teismo *baigiamojo akto priėmimu* prieš pat jį viešai paskelbiant Konstitucinio Teismo posėdyje (taip pat viešai paskelbiamas ir sprendimas atnaujinti bylos nagrinėjimą, kuris priimamas vietoj baigiamojo akto). Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas pasitarimų kambaryje turi būti priimtas ne vėliau kaip per vieną mėnesį baigus nagrinėti bylą teisminiame posėdyje (Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 1 dalis).

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 3 dalimi, Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai – nutarimai, išvados, sprendimai dėl baigiamojo akto išaiškinimo – pasitarimų kambaryje turi būti priimti *visų Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma*, t. y. bent penkiais teisėjų balsais (paminėtina, kad sprendimui dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo pakaktų posėdyje dalyvau-

328 TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

329 Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 11–12.

330 *Ibid*., b. l. 15–17.

jančių teisėjų balsų daugumos[331], kuri mažiausia galėtų būti keturi balsai esant mažiausiam leistinam šešių teisėjų kvorumui). Tokia nuostata įtvirtinta Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje 2015 m.[332] ir atitinka Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumo bei teisėjų lygybės nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas principus. Su šiais principais buvo nesuderinama ankstesnė 19 straipsnio (1993 m. vasario 3 d. ir 2003 m. spalio 28 d. redakcijos) 3 dalies nuostata, pagal kurią visi Konstitucinio Teismo sprendimai turėjo būti priimami ne mažesne kaip pusės posėdyje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma, o balsams pasiskirsčius po lygiai, lemdavo posėdžio pirmininko balsas. Akivaizdu, kad tokia posėdžio pirmininko (paprastai – Konstitucinio Teismo pirmininko) teisė reiškė nepagrįstą jokiu objektyviu kriterijumi pirmenybę prieš kitus teisėjus ir sudarė prielaidas priimti sprendimus mažesne nei pusės visų teisėjų balsų dauguma (paprastai – keturiais balsais)[333].

Pažymėtina, kad priimant baigiamąjį aktą Konstitucinio Teismo teisėjai privalo balsuoti, t. y. neturi teisės atsisakyti balsuoti ar balsuojant susilaikyti (Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 5 dalis). Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą taip pat privalo pasirašyti visi jį priimant dalyvavę teisėjai (Konstitucinio teismo įstatymo 55 straipsnio 2 dalis), kad ir kaip jie būtų balsavę (t. y. įskaitant ir balsavusius prieš).

Priėmus baigiamąjį aktą konstitucinės justicijos byloje, įvyksta baigiamoji Konstitucinio Teismo teisminio posėdžio stadija – *viešas baigiamojo akto paskelbimas* posėdžių salėje (Konstitucinio Teismo įstatymo 57 straipsnio 1 dalis). Ši stadija

---

331 Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 4 dalis.

332 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53[1], 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.

333 Beje, šis trūkumas buvo viena iš priežasčių įtvirtinti galiojančią Konstitucinio Teismo įstatymo 19 straipsnio 3 dalies nuostatą. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 29, 32, 40, 52, 53[1], 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo Nr. I-2721 40, 45, 86, 93 ir 95 straipsnių pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo Nr. I-28 74, 76 ir 77 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamąjį raštą, *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/15ed39a06b0e11e48710f0162bf7b9c5?jfwid=gsyy5gt53*. Iki tol vienoje konstitucinės justicijos byloje buvo akivaizdu, kad 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimas priimtas keturiais balsais prieš keturis, lėmus Konstitucinio Teismo pirmininko balsui, nes keturi teisėjai pasirašė nutarimui priešingą atskirąją nuomonę (2013 m. gruodžio 11 d. Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės, G. Mesonio, A. Taminsko, D. Žalimo atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 11 d. nutarimo „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) 25 straipsnio 5 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 103.5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) 27 straipsnio 1 daliai““, *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2013-12-11_n_atsk_nuomone.pdf*). Todėl kilo Seimo narių iniciatyvų didinti Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams priimti būtinų teisėjų balsų skaičių, kai kuriomis iš jų (pavyzdžiui, nustatyti aštuonių balsų daugumą) akivaizdžiai siekta paralyžiuoti Teismo darbą.

visada yra viešа[334], net jei Konstitucinio Teismo teisminis posėdis vyko rašytinio proceso tvarka arba surengtas uždaras teisminis posėdis nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka (šiuo aspektu pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnį ir 18 straipsnio 8 dalį Konstitucinis Teismas privalo oficialiai skelbti savo sprendimus dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų sutikimo su Konstitucija, dėl Respublikos Prezidento aktų ir Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais nepriklausomai nuo to, ar Konstitucinio Teismo nagrinėtas teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma[335]). Vadovaujantis Konstitucinio Teismo reglamento 134 punktu, viešai skelbiant Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą posėdyje paprastai skaitoma tik šio akto įžanginė ir rezoliucinė dalys, o motyvuojamosios dalies argumentus laisva forma pristato Teismo posėdžio pirmininkas.

Vadovaujantis Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 4 dalimi, Konstitucinio Teismo teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo *atskirąją nuomonę*; jeigu tokia nuomonė gauta ne vėliau kaip iki Konstitucinio Teismo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje, posėdžio pirmininkas apie tai praneša Teismo posėdžių salėje paskelbus Konstitucinio Teismo priimtą aktą[336].

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo reglamente konkretizuojami reikalavimai teisėjo (kelių teisėjų) atskirajai nuomonei, kurie logiškai kyla iš aptartojo Konstitucinio Teismo teisminio posėdžio teisinio reguliavimo, įtvirtinto Konstitucinio Teismo įstatyme, taip pat Konstitucinio Teismo reglamento III skyriuje apibrėžtų teisėjų etikos (profesinio elgesio) taisyklių, grindžiamų Konstitucinio Teismo įstatymo 6 straipsnyje nustatytais reikalavimais Konstitucinio Teismo teisėjui, 7 straipsnyje nustatyta Konstitucinio Teismo teisėjo priesaika, 53 straipsnyje nustatytais Konstitucinio Teismo pasitarimo slaptumo reikalavimais. Pirma, atskirąją nuomonę gali pareikšti tik tas Konstitucinio Teismo teisėjas, kuris dalyvavo svarstant konstitucinės justicijos bylą (Konstitucinio Teismo reglamento 144 punktas). Antra, atskiroji nuomonė gali būti pareiškiama tik dėl tokių Konstitucinio Teismo aktų, kurie yra viešai skelbiami Teismo posėdyje: nutarimų, išvadų, sprendimų dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo ir sprendimų dėl nutarimo, išvados, sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo (Konstitucinio Teismo reglamento 145 punktas). Trečia, atskirojoje nuomonėje gali būti reiškiamas nesutikimas, dėstomi argumentai tik dėl atitinkamoje byloje priimto akto, pateikiama tik tiesiogiai su priimtu aktu ir išnagrinėta byla susijusi informaci-

[334] Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnio 8 dalį „Konstitucinio Teismo nutarimas visada skelbiamas posėdžių salėje viešai“; pagal Konstitucinio Teismo reglamento 130 punktą „Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo visada skelbiami Teismo posėdžių salėje viešai juos perskaitant“.

[335] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.

[336] Taip pat žr. Konstitucinio Teismo reglamento 144, 151 punktus.

ja (Konstitucinio Teismo reglamento 145 punktas). Ketvirta, atskiroji nuomonė turi atitikti formaliuosius reikalavimus: ji turi būti surašoma kaip atskiras dokumentas su nustatytais rekvizitais ir pasirašoma, parašyta laikantis bendrinės lietuvių kalbos normų ir įforminta pagal Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytus reikalavimus (Konstitucinio Teismo reglamento 146, 149 punktai). Penkta, atskiroji nuomonė turi atitikti turinio reikalavimus: joje turi būti aiškiai nurodytos tos Konstitucinio Teismo akto dalys ar nuostatos, dėl kurių teisėjas nesutinka su teisėjų daugumos pozicija, ji gali būti pareiškiama dėl Konstitucinio Teismo akto motyvų ir (arba) rezoliucinės dalies, ja negali būti pažeisti Konstitucinio Teismo pasitarimų kambario slaptumo reikalavimai, *inter alia* pasitarimų kambaryje išsakytos kitų teisėjų nuomonės, atskleidžiama, kaip balsavo kiti teisėjai, kokiu balsų santykiu buvo priimtas Konstitucinio Teismo aktas, ar kaip nors kitaip aptarinėjama Konstitucinio Teismo akto priėmimo pasitarimų kambaryje eiga, taip pat negali būti atskleista viešai neskelbtina informacija, gauta rengiant ir nagrinėjant bylą (Konstitucinio Teismo reglamento 147, 148, 150 punktai). Paminėtina, kad Konstitucinio Teismo istorijoje yra buvęs atvejis, kai dėl subjektyvių priežasčių nedalyvavęs Teismo posėdyje teisėjas (kaip jis pats pripažino, dėl to, kad neatėjo į darbą) parašė „atskirąją nuomonę" dėl tame posėdyje priimto Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 20 d. sprendimo[337] atsisakyti nagrinėti gautą prašymą (toks sprendimas neskelbiamas viešame posėdyje), dalį šios „nuomonės" paskirdamas nesusijusiam su tuo sprendimu klausimui – kito teisėjo paskyrimui laikinai eiti Konstitucinio Teismo pirmininko pareigas[338]; suprantama, tokia nuomonė negalėjo būti laikoma atskirąja nuomone dėl Konstitucinio Teismo akto, tad negalėjo būti paskelbta (ją platino pats teisėjas).

Teisėjo atskiroji nuomonė skelbiama Konstitucinio Teismo svetainėje, pridedama prie bylos ir apie tai pranešama byloje dalyvaujantiems asmenims ir visuomenės informavimo priemonėms (Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalis, Konstitucinio Teismo reglamento 152 punktas).

VI.5. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, jų galiojimas ir teisinės pasekmės

Sąvoka „Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai" nėra apibrėžta Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme (ji vartojama įstatymo 22 straipsnio 2 dalyje), tačiau ji apibrėžta ir vartojama Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje[339]. Šios sąvokos konstitucinis pagrindas – Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Taigi, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo

[337] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta42*.

[338] Žr. Konstitucinio Teismo posėdžiai slepiami nuo teisėjų, – sako Egidijus Šileikis atskirojoje nuomonėje. *Tiesos.lt*, 2014-03-25, *http://tagteam.harvard.edu/hub_feeds/2320/feed_items/416543*.

[339] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

2006 m. kovo 28 d. nutarime[340], Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra galutiniai ir neskundžiami Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią baigdamas konstitucinės justicijos bylą. Nurodytame Konstitucinio Teismo nutarime pažymėta ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „sprendimai“ (tokia pati sąvoka vartojama Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje, 107 straipsnio 1 dalyje, 109 straipsnio 4 dalyje) negali būti aiškinama kaip reiškianti esą Konstitucinis Teismas, spręsdamas jo kompetencijai priskirtus klausimus, gali priimti tik tokį teisės aktą, kuris vadinamas sprendimu (turi sprendimo formą); sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai ir tų aktų rūšis – ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t. y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą.

Vadinasi, esminis Konstitucinio Teismo baigiamojo akto bruožas yra jo galutinumas – tai, kad jame įtvirtintu sprendimu baigiama konstitucinės justicijos byla. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas[341], Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra ir tokie jo aktai, kuriais konstitucinės justicijos byla išnagrinėjama iš esmės, ir tokie, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui), arba nutraukus bylą (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

2006 m. kovo 28 d. nutarime Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies bendrinė sąvoka „sprendimai“ yra sukonkretinta Konstitucinio Teismo įstatyme, kuriame nustatyta: Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės, priimdamas nutarimą; nutarimus Konstitucinis Teismas skelbia Lietuvos Respublikos vardu (22 straipsnio 1 dalis); Konstitucinio Teismo įstatymo nustatytais atvejais (t. y. tais pačiais atvejais, kurie nustatyti Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje) baigiamasis Konstitucinio Teismo aktas vadinamas išvada (22 straipsnio 2 dalis); Konstitucinis Teismas atskirais klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės, priima sprendimus (22 straipsnio 3 dalis).

Nurodytame Konstitucinio Teismo nutarime ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinio Teismo *baigiamieji aktai* yra šie: 1) *nutarimas* – baigiamasis aktas, kurį Konstitucinis Teismas priima pagal pareiškėjo prašymą ištyręs, ar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja kuris nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės teisės aktas, taip pat kuris nors referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) (Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnio 1 dalis, 77 straipsnis); 2) *išvada* – baigiamasis aktas, kurį Konstitucinis Teismas priima pagal pareiškėjo paklausimą pateikdamas konstituciškai (teisiškai) pagrįstą atsakymą į kurį nors iš Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytų klausimų: ar

[340] *Ibid*.
[341] *Ibid*.

nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai, ar Seimo nario arba valstybės pareigūno, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnio 2 dalis, 73, 83 straipsniai); 3) *sprendimas dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo* – baigiamasis aktas, kurį Konstitucinis Teismas priima pagal įstatyme nurodytų asmenų prašymą ar savo iniciatyva išaiškindamas tam tikroje konstitucinės justicijos byloje priimto baigiamojo akto (nutarimo, išvados, sprendimo) nuostatas (Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnis). Konstitucinio Teismo sprendimas dėl baigiamojo akto išaiškinimo taip pat laikytinas baigiamuoju aktu, nes jis yra neatskiriamas nuo to baigiamojo akto, kurio nuostatos aiškinamos[342], t. y. aiškinamo baigiamojo akto tęsinys[343]; 4) *sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą* – baigiamasis aktas, kurį Konstitucinis Teismas priima po prašymo ar paklausimo išankstinio tyrimo atsisakydamas nagrinėti pareiškėjo prašymą ar paklausimą įstatymo nustatytu pagrindu, t. y. galutinai nusprendžia nepradėti konstitucinės justicijos bylos (Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 1 ir 2 dalys, 80 straipsnio 1 dalis). Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo baigiamuoju aktu vis dėlto nelaikytinas jo sprendimas dėl prašymo (paklausimo) grąžinimo, nes nors tokiu sprendimu ir nusprendžiama nepradėti konstitucinės justicijos bylos, jis nėra galutinis tuo požiūriu, kad, pašalinus sprendime nurodytus grąžinamo prašymo (paklausimo) trūkumus, galima vėl kreiptis į Konstitucinį Teismą su nauju prašymu (paklausimu) dėl to paties klausimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 70, 81 straipsniai), t. y. konstitucinės justicijos byla dėl to paties dalyko dar gali būti pradėta[344] (nors, kita vertus, formaliai tai būtų konstitucinės justicijos byla pagal naują prašymą (paklausimą), todėl formaliuoju požiūriu sprendimą dėl prašymo (paklausimo) grąžinimo galima laikyti galutiniu to grąžinamo prašymo (paklausimo) atžvilgiu); 5) *sprendimas dėl konstitucinės justicijos teisenos nutraukimo* – baigiamasis aktas, kuriuo Konstitucinis Teismas nutraukia jau pradėtą ir rengiamą posėdžiui konstitucinės justicijos bylą konstatavęs, kad paaiškėjo įstatyme nustatytas pagrindas atsisakyti nagrinėti pareiškėjo prašymą ar paklausimą (*inter alia* paaiškėjus, kad byloje nėra tyrimo dalyko), taip pat esant specialių pagrindų pradėtai teisenai nutraukti – panaikinus prašyme ginčijamą teisinį reguliavimą ar nelikus paklausimo nagrinėjimo dalyko (pavyzdžiui, žr. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą[345], Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 3 ir 4 dalis, 80 straipsnio 2 dalį); 6) *sprendimas dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo* – baigiamasis aktas, kuriuo Konstitucinis Teismas nutraukia jau posėdyje išnagrinėtą konstitucinės justicijos bylą konstatavęs, kad paaiškėjo įstatyme nustatytas pagrindas atsisakyti nagrinėti pareiškėjo prašymą ar paklausimą (*inter alia* paaiškėjus, kad byloje nėra tyrimo dalyko), taip pat esant specialių pagrindų po-

[342] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051.

[343] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 105 išnaša, p. 103.

[344] Žr. *ibid*., p. 103–104.

[345] *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

sėdyje išnagrinėtai bylai nutraukti – panaikinus prašyme ginčijamą teisinį reguliavimą ar nelikus paklausimo nagrinėjimo dalyko[346]. Taigi Konstitucinio Teismo sprendimai nutraukti konstitucinės justicijos teiseną ir konstitucinės justicijos bylą priimami tais pačiais pagrindais, tačiau skirtingose konstitucinės justicijos bylos stadijose: sprendimas nutraukti konstitucinės justicijos teiseną priimamas rengiant bylą posėdžiui, o sprendimas nutraukti konstitucinės justicijos bylą – išnagrinėjus bylą posėdyje.

Negalima sutikti su nuomone, kad Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams reikėtų priskirti sprendimą dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo[347], nes šiuo sprendimu nėra baigiama konstitucinės justicijos byla, o – atvirkščiai – tik pradedama nauja konstitucinės justicijos byla konstatuojant pagrindą peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą. Žinoma, Konstitucinio Teismo baigiamaisiais aktais nelaikomi ir kiti jo procesiniai sprendimai, kuriais nebaigiama konstitucinės justicijos byla (pavyzdžiui, dėl prašymo ar paklausimo priėmimo nagrinėti, prašymų ar paklausimų sujungimo ar išskyrimo, bylos nagrinėjimo termino pratęsimo, bylos skyrimo nagrinėti posėdyje, jos nagrinėjimo atidėjimo ar atnaujinimo), taip pat sprendimai dėl Konstitucinio Teismo darbo organizavimo (pavyzdžiui, dėl Konstitucinio Teismo reglamento, Konstitucinio Teismo kanceliarijos nuostatų).

Išsiaiškinus Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų sąvoką ir rūšis, toliau galima nagrinėti šių aktų įsigaliojimo, galios, taikymo ir teisinių pasekmių klausimus.

VI.5.1. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įsigaliojimas, galia ir pasekmės

Iš Konstitucijos, *inter alia* jos 7 straipsnio 2 dalies, pagal kurią „galioja tik paskelbti įstatymai“, konstitucinio teisinės valstybės principo, kyla konstitucinis teisės viešumo principas: kaip ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas[348], teisė negali būti nevieša, esminis konstitucinio teisinės valstybės principo elementas yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai; konstituciniai reikalavimai, kad galiotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiotų į ateitį, – svarbi teisinio tikrumo prielaida; galiojančiais gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), taip pat konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktai turi būti skelbiami valstybine lietuvių kalba. Suprantama, šie reikalavimai pagal Konstituciją taikomi ir Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams, kurie taip pat gali galioti tik viešai ir oficialiai juos paskelbus ir paprastai tik į ateitį. Tai matyti iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies, pagal kurią „Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas,

[346] Žr., pvz., minėtą Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą ir minėtą Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio 3 ir 4 dalyse bei 80 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą.

[347] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 105 išnaša, p. 103.

[348] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2001, Nr. 102-3636), 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2003 m. spalio 29 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 103-4611), 2007 m. birželio 27 d. nutarimą (*ibid.*, 2007, Nr. 72-2865).

Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai". Nors šioje nuostatoje turimi omenyje Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais teisės aktai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, atsižvelgiant į minėtą konstitucinį teisės viešumo principą nėra jokio pagrindo kitaip aiškinti kitų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo klausimų: visi Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, *inter alia* tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais teisės aktai pripažįstami neprieštaraujančiais Konstitucijai, Konstitucinio Teismo išvados, sprendimai dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo, įsigalioja juos oficialiai paskelbus ir galioja į ateitį, t. y. paprastai atgal netaikomi.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įsigaliojimas. Taigi pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų *įsigaliojimas* siejamas su jų oficialiu paskelbimu, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo dieną. Minėta, kad Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų oficialus paskelbimas, kaip ir teisės aktų oficialus paskelbimas, nėra savitikslis: jis būtinas, kad teisės subjektai žinotų, koks yra tam tikras aktas, galėtų susipažinti su juo ir jį vykdyti; oficialaus viešo šio akto paskelbimo paskirtis ir prasmė yra ta, kad jis tampa prieinamas teisės subjektams ir pašalinamos bet kokios abejonės dėl jo turinio autentiškumo[349]. Minėta ir tai, kad įstatymų leidėjas, nustatydamas tokį su oficialiu teisės aktų paskelbimu susijusių santykių teisinį reguliavimą, kad teisės aktai būtų prieinami visiems teisės subjektams, turi plačią diskreciją: atsižvelgęs į teisės aktų turinį, ypatumus ir įvairovę, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairius oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus[350]. Konstitucija *expressis verbis* nenustato oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinių ar visų galimų jų paskelbimo būdų – tai nustatyti įstatymu turi įstatymų leidėjas; reguliuodamas šiuos santykius, įstatymų leidėjas gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą; tai darydamas jis visais atvejais privalo paisyti Konstitucijos[351]. Suprantama, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų rūšis ir padarinius, pagal Konstituciją taip pat gali nustatyti diferencijuotą jų oficialaus paskelbimo teisinį reguliavimą.

Taip ir padaryta Konstitucinio Teismo įstatyme ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatyme. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 1 dalį ir Teisėkūros pagrindų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 19 punktą, 21 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo (taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo) oficialiai skelbiami Teisės aktų registre; jie ir įsigalioja oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną (Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 2 dalis, Teisėkūros pagrindų įstatymo 21 straipsnio 4 dalis). Pagal Teisėkūros pagrindų įstatymo 21 straipsnio

[349] Tokios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos dėl oficialaus teisės aktų paskelbimo suformuluotos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarime. *Ibid.*, 2007, Nr. 72-2865.

[350] *Ibid.*

[351] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 103-4611), 2007 m. birželio 27 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 72-2865).

2 dalį pasirašyti Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo ne vėliau kaip kitą darbo dieną perduodami Teisės aktų registro tvarkytojui ir paprastai Teisės aktų registre turi būti įregistruoti ir oficialiai paskelbti ne vėliau kaip kitą darbo dieną po jų perdavimo Teisės aktų registro tvarkytojui. Tačiau, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, savo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre datą (Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 3 dalis, Teisėkūros pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalis), t. y. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus dėl konstituciškai pateisinamų priežasčių atidėti tokio nutarimo įsigaliojimą.

Tikėtina, kad tokia Konstitucinio Teismo nutarimų oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka (jų oficialus paskelbimas Teisės aktų registre ir įsigaliojimas tokio paskelbimo dieną) nustatyta atsižvelgiant į jų tiesioginį poveikį teisės sistemai: kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo nutarimo, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, oficialus paskelbimas lemia, kad nuo tos dienos atitinkamas teisės aktas negali būti taikomas (dėl tos pačios priežasties oficialiai Teisės aktų registre skelbiami ir Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo, nors jie nėra Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai). Sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo oficialiai skelbiami ir įsigalioja ta pačia tvarka, kaip Konstitucinio Teismo nutarimai, kadangi, kaip minėta, sprendimas dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo laikomas atitinkamo aiškinamo nutarimo tęsiniu.

Kiti Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, t. y. Konstitucinio Teismo išvados, sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai dėl konstitucinės justicijos teisenos (bylos) nutraukimo, skelbiami Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną (Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 4 dalis), t. y. jie neturi būti skelbiami Teisės aktų registre. Matyt, taip nuspręsta dėl to, kad šie Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kitaip nei nutarimai, tiesiogiai nelemia ordinarinės teisės aktų taikymo (beje, taip diferencijuota Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka buvo ne visada[352], ji nustatyta tik 2012 m.[353]).

[352] Pvz., pirminėje Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio redakcijoje buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, o prireikus ir kiti sprendimai oficialiai turėjo būti skelbiami „Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žiniose“ (vėliau – „Valstybės žiniose“), atskirame skyriuje, taip pat galėjo būti skelbiami specialiame Seimo leidinyje, laikraščiuose per Lietuvos Respublikos Vyriausybės telegramų agentūrą (ELTA); Konstitucinio Teismo nutarimai įsigaliojo tą dieną, kurią jie pirmiausia buvo paskelbti viename iš minėtų leidinių. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymą. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120. 2003 m. Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 1 dalyje buvo nustatytas reikalavimas visus Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus oficialiai skelbti „Valstybės žiniose“, atskirame skyriuje. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 7, 13, 17, 18, 19, 26, 77, 78, 84 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymą. *Ibid.*, 2003, Nr. 108-4815.

[353] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą. *Ibid.*, 2012, Nr. 132-6657. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53^1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.

Tačiau praktikoje, atsižvelgiant į ne mažesnę nei nutarimų reikšmę oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtrai, Konstitucinio Teismo išvados vis dėlto registruojamos ir skelbiamos Teisės aktų registre[354], nors pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnio 4 dalį jos įsigalioja, kaip minėta, paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną, kuri gali būti ankstesnė nei paskelbimo Teisės aktų registre diena. Todėl būtų galima diskutuoti, ar tokios Konstitucinio Teismo išvadų oficialaus skelbimo Teisės aktų registre praktikos nereikėtų įteisinti Konstitucinio Teismo įstatyme, tačiau pačių Konstitucinio Teismo išvadų viešumui ir įsigaliojimui tai didesnės praktinės reikšmės neturi.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galia. Pabrėžtina, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai turi *tokią pačią teisinę galią, kaip ir Konstitucija*[355], nes pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį jie yra galutiniai ir neskundžiami, jų galia negali būti įveikta pakartotinai nustatant tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas antikonstituciniu; be to, Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose aiškinamos pačios Konstitucijos nuostatos. Todėl 2015 m. iš Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalies buvo išbraukta[356] nelogiška, prieštaraujanti Konstitucijai ir neturėjusi praktinės reikšmės nuostata, kad Konstitucinio Teismo nutarimai „turi įstatymo galią“[357] (ši nuostata galėjo sudaryti klaidinamą įspūdį, kad Konstitucinio Teismo nutarimo galia gali būti įveikta priėmus jam prieštaraujantį teisinį reguliavimą nustatantį įstatymą, kuris būtų taikomas pagal bendrąjį teisės principą *lex posterior derogat priori*). Pagal Konstituciją pakanka Konstitucinio Teismo įstatyme konstatuoti visuotinį Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų privalomumą[358], kurio konstitucinis pagrindas – minėtos Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos, kad pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai teisės aktas negali būti taikomas nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo sprendimo oficialaus paskelbimo dienos ir kad Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijai priskirtais klausimais yra galutiniai ir neskundžiami.

Taigi iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalių (kaip ir iš Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisinės valstybės principų, Konstitucinio Teismo konstitucinės misijos vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę

---

354 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvadą (TAR, 2014-06-05, Nr. 7164), 2017 m. gruodžio 19 d. išvadą (*ibid.*, 2017-12-19, Nr. 20413), 2017 m. gruodžio 22 d. išvadą (*ibid.*, 2018-01-02, Nr. 60).

355 SINKEVIČIUS, V. *Lietuvos parlamento teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 391; *Lietuvos konstitucinė teisė*, 6 išnaša, p. 608.

356 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53[1], 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.

357 Žr. pirminę Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalies redakciją: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120; 1996, Nr. 73-1749.

358 Konstitucinio Teismo įstatymo galiojančios redakcijos 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams“; Konstitucinio Teismo išvados privalomumas suponuojamas Konstitucinio Teismo įstatymo 83 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad „Konstitucinio Teismo pateikta išvada yra galutinė ir neskundžiama“.

teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą) matyti, kad Konstitucijoje įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis[359], pagal kurį Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai (pirmiausia nutarimai) turi poveikį visai teisės sistemai ir yra visuotinai privalomi. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos[360], todėl Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis aiškintina kaip reiškianti, kad kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas[361] (Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjų prašymus spręsdamas konstitucinės justicijos bylas, turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų (jų dalių) teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai[362]). Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo požiūriu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo[363]. Kaip šiuo požiūriu yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas[364], Konstitucinį Teismą saisto jo paties sukurti (ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose) precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentus pagrindžianti oficialioji konstitucinė doktrina.

Akivaizdu, kad be Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *erga omnes*, t. y. visuotinio privalomumo, būtų neįmanoma užtikrinti nei Konstitucinio Teismo pripažintų antikonstituciniais teisės aktų netaikymo pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, nei Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galutinumo ir neskundžiamumo pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį, taigi Konstitucinis Teismas negalėtų vykdyti savo konstitucinės misijos užtikrinti Konstitucijos viršenybę (kartu ir teisės

[359] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

[360] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2001, Nr. 102-3636.

[361] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2006 m. birželio 6 d. nutarimą (*ibid.*, 2006, Nr. 65-2400), 2011 m. spalio 25 d. nutarimą (*ibid.*, 2011, Nr. 129-6116), 2012 m. vasario 6 d. nutarimą (*ibid.*, 2012, Nr. 109-5528).

[362] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 65-2400), 2011 m. spalio 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 129-6116).

[363] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292).

[364] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 36-1292), 2007 m. spalio 24 d. nutarimas (*ibid.*, 2007, Nr. 111-4549), 2008 m. vasario 20 d. nutarimas (*ibid.*, 2008, Nr. 23-852), 2011 m. sausio 6 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 3-93).

viešpatavimą, kuris yra konstitucinio teisinės valstybės principo esmė) ir konstitucinį teisėtumą (visuotinį Konstitucijos laikymąsi).

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas pagal Konstituciją įpareigoja kaip *bendra visuma*, t. y. teisės subjektams privalomas visas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas – ne tik jo rezoliucinė, bet ir motyvuojamoji bei kitos dalys. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną visumą, kad Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas nutarimas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata, priimant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios valstybės institucijos yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų[365]. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikydami Konstituciją privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas; priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti[366]. Pabrėžtina, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose ir sprendimuose[367]. Taigi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina (įskaitant baigiamuosius aktus), savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų[368]. Be to, teisėkūros ir teisę taikančius subjektus saisto ne tik Konstitucinio Teismo baigiamojo akto rezoliucinė ir motyvuojamoji dalys, bet ir tokiame akte nustatytos faktinės aplinkybės: kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, ankstesnėse jo bylose nustatytos faktinės aplinkybės yra *res judicata*; jos turi prejudicinę galią ir kitose bylose nebenustatinėjamos ir nebeįrodinėjamos[369].

Teisėkūros ir teisę taikančius subjektus saisto ne tik įsigalioję Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai. Konstitucinis Teismas 2005 m. sausio 19 d. nutarime[370] yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją negali būti ignoruojami ir dar neįsigalioję, bet priimti ir viešai paskelbti (Konstitucinio Teismo posėdyje ir interneto svetainėje) Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kurių turinys tapo visuotinai žinomas iki ofi-

365 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2005 m. sausio 19 d. nutarimas (*ibid.*, 2005, Nr. 9-289).

366 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 113-4132.

367 *Ibid.*

368 *Ibid.*

369 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada (*ibid.*, 2004, Nr. 49-1600), 2010 m. vasario 9 d. nutarimas (*ibid.*, 2010, Nr. 18-830).

370 *Ibid.*, 2005, Nr. 9-289.

cialaus paskelbimo Teisės aktų registre: negalima neatsižvelgti į Konstitucinio Teismo posėdyje viešai paskelbtame, bet dar oficialiai nepaskelbtame Konstitucinio Teismo baigiamajame akte (nutarime, išvadoje, sprendime) išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, kitus teisinius argumentus, antraip galėtų būti sudarytos prielaidos teisės aktus pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (tai taip pat nederėtų su konstitucinio teisingumo ir konstitucinio teisėtumo samprata[371]). Taigi pagal Konstituciją ir laikotarpiu nuo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto viešo paskelbimo iki jo oficialaus paskelbimo negalima imtis priešingų šio akto turiniui veiksmų, juo labiau užkertančių kelią jam įgyvendinti. Paprastai toks laikotarpis trunka neilgai (kaip minėta, daugiausia vieną dvi dienas, kol Konstitucinio Teismo posėdyje viešai paskelbtas Konstitucinio Teismo nutarimas oficialiai paskelbiamas Teisės aktų registre), tačiau jis gali būti ilgesnis, kai atidedamas Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, įsigaliojimas.

Teisėkūros ir teisę taikančių subjektų negatyviosios ir pozityviosios pareigos. Kokias *teisėkūros ir teisę taikančių subjektų pareigas* pagal Konstituciją suponuoja Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų privaloma teisinė galia, prilygstanti Konstitucijos galiai? Išskirtinos negatyviosios ir pozityviosios konstitucinės pareigos[372]. Svarbiausios negatyviosios pareigos (t. y. ką draudžiama daryti) kyla iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatų. Pirmoji negatyvioji pareiga yra Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytas *draudimas taikyti antikonstitucinį teisės aktą* nuo Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, įsigaliojimo dienos. Suprantama, kad tokia pareiga negali kilti, kai Konstitucinio Teismo nutarimu tam tikras teisės aktas pripažįstamas neprieštaraujančiu Konstitucijai, nes tokiu nutarimu patvirtinamas teisės akto konstitucingumas ir niekam neturėtų ateityje kilti abejonių dėl šio teisės akto suderinamumo su Konstitucija[373]. Tokia pareiga nesusijusi ir su kitais Konstitucinio Teismo baigiamaisiais aktais (išvadomis, sprendimais), nes jais teisės aktai nėra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai.

Pabrėžtina, kad pareiga netaikyti teisės akto (jo nuostatos), kuris įsigaliojusiu Konstitucinio Teismo nutarimu yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, yra absoliuti, nes, kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį toks teisės aktas (jo nuostata) visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegali būti taikomas. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas[374], net kol pripažintas antikonstituciniu teisinis reguliavimas nėra panaikintas ar pakeistas, atitinkamas teisės aktas (jo dalis) jokiomis aplinkybėmis negali būti taikomas – šiuo požiūriu tokio teisės akto teisinė galia panaikinta Konstitucinio Teismo nutarimu. Tokiu atveju turimas „teisinis lavonas“, kai Konstitucinio Teismo pripažintas antikonstituciniu,

[371] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

[372] ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 278–279.

[373] *Lietuvos konstitucinė teisė*, 6 išnaša, p. 608.

[374] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475), 2008 m. vasario 1 d. sprendimas (*ibid.*, 2008, Nr. 15-520).

bet atitinkamo teisėkūros subjekto nepanaikintas ir nepakeistas teisinis reguliavimas gal ir teršia teisės sistemą, bet jokios praktinės reikšmės neturi[375].

Pareiga netaikyti teisės akto, kuris įsigaliojusiu Konstitucinio Teismo nutarimu pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, taip pat suponuoja pareigą netaikyti žemesnės galios (poįstatyminiuose) teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kuris, nors pats ir nebuvo pripažintas antikonstituciniu, bet pagal turinį yra tapatus nustatytajam Konstitucijai prieštaraujančiame teisės akte, tol, kol tas žemesnės galios teisės akte nustatytas teisinis reguliavimas nėra panaikintas ar pakeistas (pavyzdžiui, negali būti taikomos Vyriausybės nutarimo nuostatos, kurios pagal turinį yra tapačios įstatymo nuostatoms, Konstitucinio Teismo nutarimu pripažintoms prieštaraujančiomis Konstitucijai)[376]. Be to, pareiga netaikyti teisės akto, kuris įsigaliojusiu Konstitucinio Teismo nutarimu yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, suponuoja ir pareigą nevykdyti sprendimų (teisės taikymo aktų), pagrįstų antikonstituciniu pripažintu teisės aktu, jeigu jie nebuvo įvykdyti iki to Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo[377]. Įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas antikonstituciniu, neturi likti teisėtų lūkesčių, kad pagal tą teisės aktą įgytoji teisė, kuri dėl tam tikrų priežasčių nustatyta tvarka nebuvo įgyvendinta iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, dar gali būti įgyvendinta[378].

Antroji negatyvioji pareiga yra iš Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, pagal kurią Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijos klausimais yra galutiniai ir neskundžiami, kylantis *draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią*, t. y. konstitucinis draudimas vėliau priimtais įstatymais ir kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucinio Teismo aktuose išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata[379]. Konkrečiai draudimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimo galią reiškia draudimą pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais Seimo aktais, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris tuo buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai[380], t. y. teisėkūros subjektų pareigą nepriimti tokio pat ar kitokio pavadinimo, tokios pat ar kitokios teisinės galios, tokio pat ar kitokio reguliavimo dalyko ir tokios pat ar kitokios apimties teisės akto, kurio turinys būtų visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai),

375 SINKEVIČIUS, 275 išnaša, p. 504.

376 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. sprendim*ą, https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1534/content*. Kaip šiame sprendime pažymėjo Konstitucinis Teismas, tokio *žemesnės galios (*poįstatyminio) teisės akto (jo dalies) taikymas paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchijos sampratą.

377 Kaip nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalyje, „neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo".

378 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimą. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 80-4181.

379 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas (*ibid.*, 2012, Nr. 105-5330), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

380 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 53-2361.

kuriuo nustatytas teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas pagal turinį prieštaraujančiu Konstitucijai[381].

Nors pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo išvada taip pat yra galutinė ir neskundžiama[382], vis dėlto Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytą klausimą, dėl kurio ji teikiama, galutinai sprendžia Seimas, tiesa, remdamasis Konstitucinio Teismo išvada (Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalis[383]). Todėl draudimas įveikti Konstitucinio Teismo išvados galią iš esmės reiškia draudimą nesiremti Konstitucinio Teismo išvada galutinai sprendžiant klausimą, dėl kurio ji pateikta; kitais žodžiais tariant, toks draudimas suponuoja pareigą nepaneigti, nepakeisti, nekvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, jokia valstybės institucija, joks valstybės pareigūnas, joks kitas subjektas Konstitucinio Teismo išvados pakeisti ar panaikinti negali[384]; pagal Konstituciją tokia išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumo, nei rinkimų ar kuriuo nors kitu būdu[385]. Konkrečiai Seimui pirmiausia tai reiškia pareigą nespręsti iš naujo to paties teisinio klausimo, kuriuo Konstitucinis Teismas yra pateikęs išvadą, t. y. nevertinti Konstitucinio Teismo išvados pagrįstumo ir teisėtumo[386]. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Seimas, savo prigimtimi ir esme politinė institucija, kurios sprendimuose atsispindi Seimo narių daugumos politinė valia ir kurios sprendimai grindžiami politiniais susitarimais bei kompromisais, negali spręsti teisės klausimo (pavyzdžiui, klausimas, ar per Seimo rinkimus buvo pažeistas rinkimų įstatymas, arba Konstitucijos šiurkštaus pažeidimo fakto nustatymas apkaltos procese yra teisinio, o ne politinio vertinimo dalykas, todėl pagal Konstituciją priklauso tik Konstitucinio Teismo, kaip teisminės valdžios institucijos, kompetencijai[387]).

---

381 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą. *Ibid.*, 2012, Nr. 152-7779.

382 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 85-3094), 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą (TAR, 2014-05-27, Nr. 5709), 2004 m. kovo 31 d. išvadą (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600), 2010 m. spalio 27 d. išvadą (*ibid.*, 2010, Nr. 128-6545), 2014 m. birželio 3 d. išvadą (TAR, 2014-06-05, Nr. 7164).

383 Konstitucinio Teismo aktuose nuostata „remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas“ nurodoma kaip įtvirtinta Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje. Ši nuostata tapo Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalimi 2019 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojus Konstitucijos pataisoms dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimo. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymą. TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.

384 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094), 2010 m. spalio 27 d. išvada (*ibid.*, 2010, Nr. 128-6545), 2014 m. birželio 3 d. išvada (TAR, 2014-06-05, Nr. 7164).

385 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

386 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadą (*ibid.*, 2004, Nr. 49-1600), 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą (TAR, 2014-05-27, Nr. 5709).

387 Žr. *ibid*.

Praktiškai tai reiškia, kad Seimas negali apkaltos proceso tvarka taikyti konstitucinės sankcijos (pašalinimo iš užimamų pareigų ar Seimo nario mandato atėmimo), jeigu Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad valstybės pareigūnas ar Seimo narys šiurkščiai nepažeidė Konstitucijos; tai yra konstitucinė garantija valstybės pareigūnams ir Seimo nariams, kad jiems nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė[388]. Manytina, kad panašiai draudimas įveikti Konstitucinio Teismo išvados galią yra konstitucinė garantija Respublikos Prezidentui nuo nepagrįsto jo įgaliojimų nutraukimo, jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Taip pat panašiai Seimas negali spręsti dėl galutinių Seimo narių ar Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų, jeigu Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad rinkimų įstatymai nebuvo pažeisti[389]; kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad rinkimų įstatymai buvo pažeisti, Seimas negali tokios išvados nepaisyti ir nustatyti tokius galutinius Seimo narių ar Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus, kurie būtų nesusiję su Konstitucinio Teismo išvadoje konstatuotais rinkimų įstatymo pažeidimais arba tokius pažeidimus paneigtų (pavyzdžiui, sudarydamas prielaidas kandidatams, kuriuos siekiant išrinkti buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai, įgyti Seimo nario mandatą)[390]. Tai taip pat galima vertinti kaip konstitucinę demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų garantiją, kad jų rezultatai nebus nepagrįstai pripažinti negaliojančiais ar iškreipti. Galiausiai draudžiama nepaisyti Konstitucinio Teismo išvados, kad tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai: pavyzdžiui, negalima tokios tarptautinės sutarties ratifikuoti.

Teoriškai dar galima mėginti įsivaizduoti Konstitucinio Teismo sprendimo dėl jo baigiamojo akto išaiškinimo galios įveikimą priimant teisės aktus, kurie akivaizdžiai nederėtų su tame sprendime plėtojama oficialiąja konstitucine doktrina. Sunkiau būtų įsivaizduoti, kaip galėtų būti įveikta Konstitucinio Teismo sprendimų dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą arba dėl konstitucinės justicijos teisenos (bylos) nutraukimo galia.

Kaip minėta, be negatyviųjų, yra ir pozityviosios konstitucinės teisėkūros ir teisę taikančių subjektų pareigos, suponuojamos Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų privalomos teisinės galios. Jos reiškia aktyvius teisėkūros ar teisės taikymo veiksmus, būtinus Konstitucinio Teismo baigiamajam aktui įgyvendinti. Suprantama, tokių veiksmų pirmiausia reikia Konstitucinio Teismo nutarimams ir išvadoms įgyvendinti. Jų galėtų reikėti Konstitucinio Teismo sprendimams dėl jo baigiamųjų aktų išaiškinimo, jeigu juose būtų plėtojamas teisėkūros ar teisės taikymo subjektų konkrečių pareigų, konstatuotų aiškinamuose baigiamuosiuose aktuose, aiškinimas (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 16 d. sprendime[391] detaliau išaiš-

[388] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvadą. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.

[389] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

[390] *Ibid*.

[391] *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta43/content*.

kinta, kaip pozityviais įstatymų leidybos veiksmais vykdytinas Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas[392]: konstatuota, kad įstatymų leidėjas, laikydamasis konstitucinio atsakingo valdymo principo, gali atidėti dėl neproporcingo atlyginimų mažinimo patirtų praradimų kompensavimo mechanizmo nustatymą ir (ar) jo įgyvendinimą protingam laikotarpiui, kuris nustatytinas įvertinus valstybėje susiklosčiusią ekonominę, finansinę padėtį, atsižvelgus į ypatingos situacijos padarinius ir valstybės išgales, įskaitant ir įvairius valstybės prisiimtus įsipareigojimus, *inter alia* susijusius su finansine drausme, taigi ir su valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansavimo imperatyvu). Tačiau sunku būtų įsivaizduoti, kad kokių nors aktyvių teisėkūros ar teisės taikymo veiksmų reikėtų Konstitucinio Teismo sprendimams dėl atsisakymo nagrinėti prašymą ar paklausimą arba dėl konstitucinės justicijos teisenos (bylos) nutraukimo įgyvendinti.

Galima skirti tris pagrindines pozityviąsias pareigas, kildinamas pirmiausia iš minėtos Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies, taigi ir susijusias pirmiausia su Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, įgyvendinimu (žinoma, pareigas, susijusias su visų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įgyvendinimu, galima kildinti iš Konstitucijos viršenybės, konstitucinių teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principų). Pirmoji iš šių konstitucinių pareigų yra teisėkūros subjektų (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės) *pareiga pripažinti netekusiu galios teisės aktą (jo dalį)*, Konstitucinio Teismo pripažintą prieštaraujančiu Konstitucijai[393]. Ši pareiga yra labiau formalumas ir skirta teisės sistemos „švarai" palaikyti, nes, kaip minėta, teisės akto (jo nuostatos) pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai reiškia, kad toks teisės aktas (jo nuostata) tampa savotišku „teisiniu lavonu", – jo teisinė galia yra panaikinta Konstitucinio Teismo nutarimu tuo požiūriu, kad jokiomis aplinkybėmis šis teisės aktas (jo nuostata) nebegali būti taikomas.

Taigi pareiga pripažinti netekusiu galios tą teisės aktą (jo nuostatą), kurį prieštaraujančiu Konstitucijai pripažino Konstitucinis Teismas, kyla tais atvejais, kai prieštaraujančių Konstitucijai nuostatų pašalinimas Konstitucinio Teismo nutarimu iš teisės sistemos teisės taikymo požiūriu iš esmės prilygsta visuminio teisinio reguliavimo pakeitimui – kitokio nei iki tol visuminio teisinio reguliavimo, kuris neturi spragų, nustatymui[394]. Būtent todėl, kad, įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, neatsiranda teisinio reguliavimo spragų, ne itin svarbu, kada pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai teisinis reguliavimas yra atitinkamo teisėkūros subjekto formaliai pripažįstamas netekusiu galios. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimu[395] pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką Lietuvos Respublikos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymą, nebegali būti

[392] *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 103-5079.

[393] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimą. *Ibid.*, 2011, Nr. 129-6116.

[394] Apie tokias teisines situacijas žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimą (*ibid.*, 2011, Nr. 160-7591), 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimą (TAR, 2015-12-30, Nr. 21030), 2018 m. gruodžio 19 d. nutarimą (*ibid.*, 2018-12-19, Nr. 20843).

[395] TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

taikoma šiuo įstatymu išdėstyta Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalis („Lietuvos banko organizavimo ir veiklos tvarką, taip pat įgaliojimus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko teisinį statusą bei jo atleidimo pagrindus nustato įstatymas“), kuri iki šiol nėra nei Seimo pripažinta netekusia galios, nei pakeista; tačiau tai praktinės reikšmės neturi, nes Seimo įgaliojimas paisant Konstitucijos įstatymu reguliuoti Lietuvos banko veiklą, *inter alia* Lietuvos banko organizavimo tvarką ir įgaliojimus, Lietuvos banko valdybos pirmininko statusą ir jo atleidimo pagrindus, kyla iš Konstitucijos 67 straipsnio 2 punkto, kuriame nustatyti bendri Seimo įgaliojimai leisti įstatymus[396]. Panašiai Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimu[397] prieštaraujančia Konstitucijai pripažinus Civilinio proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalį, kurioje, be kita ko, buvo nustatyta, kad apeliacinį skundą surašo advokatas, ši nuostata tiesiog nebetaikoma, nors tebėra nepripažinta netekusia galios ir nepakeista; taigi teismai nebegali atsisakyti priimti apeliacinio skundo vien dėl to, kad jis surašytas ne advokato.

Tačiau pareiga pripažinti netekusiu galios teisės aktą (jo dalį), Konstitucinio Teismo pripažintą prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra vien tik formalumas tais atvejais, kai antikonstituciniu aktu grindžiami kiti teisės aktai. Tada ji suponuoja pareigą pripažinti netekusiais galios arba pakeisti ir tuos teisės aktus: kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 2015 m. gruodžio 15 d. sprendime[398], kai Seimo priimtas teisės aktas (jo dalis) Konstitucinio Teismo nutarimu pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai ir todėl jokiais atvejais negali būti taikomas, tai reiškia, kad tokio teisės akto (jo dalies) teisinė galia yra panaikinta, valstybės institucijoms ir jų pareigūnams kyla pareiga panaikinti tokį teisės aktą (jo dalį) įgyvendinant priimtus ir tapataus turinio poįstatyminius teisės aktus (jų nuostatas) arba pakeisti juos taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas pagal turinį nebūtų tapatus nustatytajam Konstitucijai prieštaraujančiame teisės akte; Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 3 dalyje nustatyta visų valstybės institucijų ir pareigūnų pareiga panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu (taigi nebūtinai tik tapatų pagal turinį, o visą antikonstitucinėmis nuostatomis grindžiamą teisinį reguliavimą).

Antroji svarbiausia pozityvioji teisėkūros subjektų pareiga, susijusi su Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais tam tikri teisės aktai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, įgyvendinimu, yra konstitucinė *pareiga pakeisti pripažintą antikonstituciniu teisinį reguliavimą* taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai[399]; ši pareiga yra alternatyvi pirmajai pareigai pripažinti antikonstitucinį teisės aktą netekusiu galios ir kyla tada, kai be atitinkamo tų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo negalima išsiversti[400], todėl vietoj pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai

396 *Ibid*.

397 *Ibid.*, 2019-03-01, Nr. 3464.

398 *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1534/content*.

399 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 129-6116.

400 Žr. *ibid*.

teisinio reguliavimo turi būti nustatytas kitas teisinis reguliavimas[401]. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas[402], įsigaliojus jo nutarimui, kuriuo teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje gali atsirasti įvairių neapibrėžčių, *lacunae legis* – teisinio reguliavimo spragų, net vakuumas; tuomet būtina atitinkamą teisinį reguliavimą pakoreguoti taip, kad būtų pašalintos teisinio reguliavimo spragos, kitos neapibrėžtys, kad teisinis reguliavimas taptų aiškus, darnus. Kitaip tariant, konstitucinė pareiga pakeisti pripažintą antikonstituciniu teisinį reguliavimą kyla tokiu atveju, kai įsigaliojus atitinkamam Konstitucinio Teismo nutarimui atsivertų tam tikrų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo spraga (vakuumas), kurios pagal Konstituciją neturėtų būti (pavyzdžiui, tokia teisinė situacija konstatuota Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendime[403]: 2010 m. lapkričio 16 d. įsigaliojus Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimui ir įstatymų leidėjui nesiėmus veiksmų, kad būtų pakoreguotas šiuo nutarimu Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas Teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 6 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas, susidarė situacija, kai, Konstituciniam Teismui pripažinus atitinkamas Teisėjų valstybinių pensijų įstatymo nuostatas prieštaraujančiomis Konstitucijai, neliko įstatymu nustatyto teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų galima apskaičiuoti ir mokėti šias pensijas). Tokiais atvejais Konstitucinis Teismas atideda savo nutarimo įsigaliojimą, kad įstatymų leidėjas ar kitas teisėkūros subjektas suspėtų pakeisti antikonstituciniu pripažintą teisinį reguliavimą ir taip būtų išvengta atsiversiančių teisinio reguliavimo spragų ar net vakuumo.

Galima išskirti dar vieną, trečiąją, pozityviąją teisėkūros subjektų pareigą, paprastai susijusią su Konstitucinio Teismo nutarimų (nebūtinai tik tų, kuriais tam tikri teisės aktai pripažįstami antikonstituciniais) įgyvendinimu. Tai – konstitucinė *pareiga nustatyti naują teisinį reguliavimą*, skirtą tam tikram Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti užtikrinant konstitucinių teisių ir kitų konstitucinių vertybių apsaugą bei Konstitucijos viršenybę. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarime[404] buvo konstatuota, kad šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinus įstatymų nuostatas, kuriomis buvo nustatytas neproporcingas asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, prieštaraujančiomis *inter alia* Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „kiekvienas žmogus turi teisę gauti teisingą apmokėjimą už darbą“, iš Konstitucijos 23 straipsnio kyla reikalavimas įstatymų leidėjui nustatyti asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą, t. y. tvarką, kuria valstybė per protingą laikotarpį (*inter alia* atsižvelgdama į valstybės ekonominę, finansinę padėtį, įvertindama galimybes sukaupti (gauti) lėšas, būtinas tokiam kompensavimui) teisingai – tiek, kiek patirtieji praradimai buvo neproporcingi, – juos kompensuos; siekiant išvengti masinio asmenų,

401 SINKEVIČIUS, 275 išnaša, p. 504.

402 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 9-289), 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimą (*ibid.*, 2005, Nr. 152-5605).

403 TAR, 2015-01-15, Nr. 650.

404 *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 103-5079.

kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, kreipimosi į teismus prašant priteisti neišmokėtą atlyginimų dalį, susidariusią šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažintomis įstatymų nuostatomis sumažinus pareiginės algos (atlyginimo) koeficientus, priedų už kvalifikacinę klasę ar kategoriją dydžius, toks teisinis reguliavimas nustatytinas be nepagrįsto delsimo (tokią pačią įstatymų leidėjo pareigą Konstitucinis Teismas konstatavo ir 2014 m. gruodžio 22 d. nutarime[405]). Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarime[406], kuriuo Konstitucijai prieštaraujančiu nebuvo pripažintas joks su Seimo narių atostogomis susijęs teisinis reguliavimas (jo paprasčiausiai ir nėra iki šiol nustatyta), buvo pažymėta, kad iš Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalies, kurioje nustatyta, jog kiekvienas dirbantis žmogus turi teisę turėti poilsį ir laisvalaikį, taip pat kasmetines mokamas atostogas, ir iš Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti Seimo nario kasmetinių mokamų atostogų trukmę, kitas sąlygas; Seimo nario atostogų įtvirtinimas įstatymu užtikrintų ir tai, kad nebūtų prielaidų laiką tarp Seimo sesijų konstituciškai nepagrįstai traktuoti kaip laiką, prilygstantį Seimo narių atostogoms ar kitokiam poilsiui. 2018 m. birželio 19 d. nutarime[407] Konstitucinis Teismas pabrėžė ministro pareigą priimti Konstitucijos ir įstatymo nuostatoms įgyvendinti būtinus poįstatyminius teisės aktus: vadovaudamasis konstituciniu atsakingo valdymo principu, švietimo ir mokslo ministras Mokslo ir studijų įstatymo 48 straipsnio 5 dalyje įtvirtintus išorinio studijų vertinimo ir akreditavimo procedūroms taikyti būtinus įgaliojimus – įgaliojimus patvirtinti studijų išorinio vertinimo ir akreditavimo tvarkos aprašą, vertinamąsias sritis ir rodiklius – privalo įgyvendinti per kuo trumpesnį terminą, kad nebūtų kliūčių vykdyti studijų krypčių akreditavimą pagal bendrąją išorinio studijų vertinimo ir akreditavimo tvarką; kitaip nebūtų sudaryta prielaidų užtikrinti ir tai, kad aukštosios mokyklos veiksmingai įgyvendintų su jų autonomija, laiduojama pagal Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalį, siejamą misiją rengti aukštąjį išsilavinimą įgijusius įvairių sričių specialistus ir joms tenkančią atsakomybę už aukštojo mokslo kokybę.

Be to, Konstitucinis Teismas gali konstatuoti ir įstatymų leidėjo (kito teisėkūros subjekto) pareigą pakeisti galiojantį teisinį reguliavimą darant mažesnės reikšmės korekcijas: pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutarime[408] buvo pažymėta, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo suponuojamo reikalavimo įstatymų leidėjui nustatyti aiškų teisinį reguliavimą ir užtikrinti teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną kyla įstatymų leidėjo pareiga teisėkūros procese ištaisyti, be kita ko, akivaizdžias teisės technikos klaidas, konkrečiai – Konstitucinio Teismo pastebėtą akivaizdžią teisės technikos klaidą jo nagrinėtoje Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostatoje.

405 TAR, 2014-12-22, Nr. 20411.

406 *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

407 TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

408 *Ibid.*, 2018-12-19, Nr. 20843.

Beje, kartais įstatymų leidėjo pareiga nustatyti naują ar pakeisti esamą teisinį reguliavimą, kad būtų užtikrinta konstitucinių teisių ir kitų konstitucinių vertybių apsauga bei Konstitucijos viršenybė, konstatuojama Konstitucinio Teismo išvadose. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje[409] konstatavus, kad pagal Konstituciją Vyriausioji rinkimų komisija turi turėti pakankamus įgaliojimus, nustačiusi šiurkščius demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimus, veiksmingai užtikrinti, kad dėl jų nebūtų iškreipta tikroji rinkėjų valia ir Seimo nario mandato neįgytų asmenys, dėl kurių išrinkimo teisėtumo kiltų abejonių (įskaitant įgaliojimus kaip *ultima ratio* taikyti griežčiausią priemonę – pripažinti rinkimų rezultatus negaliojančiais), taip pat pažymėta, kad turi būti nustatytas toks rinkimų proceso teisinis reguliavimas, pagal kurį Vyriausioji rinkimų komisija turėtų ir kitų priemonių užtikrinti, kad nebūtų iškreipta tikroji rinkėjų valia, tarp jų – įgaliojimus pripažinti rinkimų proceso dalyvius (kandidatus, kuriuos siekiant išrinkti buvo padaryti šiurkštūs minėtų rinkimų principų pažeidimai, arba visą politinės partijos kandidatų sąrašą) praradusiais teisę dalyvauti rinkimuose ir būti išrinktais Seimo nariais ar dalyvauti skirstant Seimo nario mandatus.

Suprantama, kad vykdant abi pastarąsias pozityviąsias pareigas (tiek keičiant pripažintą antikonstituciniu teisinį reguliavimą, tiek nustatant Konstitucinio Teismo nutarimui (ar kitam baigiamajam aktui) įgyvendinti būtiną naują teisinį reguliavimą) turi būti paisoma Konstitucijos, be kita ko, jos nuostatų sampratos, atskleistos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas[410], priimant naujus, keičiant ir (arba) papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus (taip pat ir tada, kai naujas teisinis reguliavimas nustatomas tam, kad būtų vykdomi Konstitucijos reikalavimai, arba kai esamas teisinis reguliavimas yra koreguojamas tam, kad būtų suderintas su Konstitucija), visus teisėkūros subjektus saisto Konstitucinio Teismo jurisprudencija, *inter alia* joje (Konstitucinio Teismo aktų motyvuojamosiose dalyse) suformuota oficialioji konstitucinė doktrina – Konstitucijos nuostatų (Konstitucijos normų ir principų) oficiali samprata (oficialus išaiškinimas), kiti Konstitucinio Teismo aktuose išdėstyti teisiniai argumentai.

Pažymėtina, kad įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimą nustatomu teisiniu reguliavimu gali būti reguliuojami ir santykiai, atsiradę iki šio nutarimo įsigaliojimo, kad būtų pašalintos antikonstitucinio reguliavimo neigiamos pasekmės, apsaugotos sąžiningai įgytos teisės ir kitos konstitucinės vertybės. Konstitucinis Teismas 2011 m. spalio 25 d. nutarime[411] konstatavo, kad Konstitucija, *inter alia* jos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, nepaneigia Seimo teisės nustatyti tokį naują teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų pašalinamos neigiamos teisinės pasekmės, kilusios taikant teisės aktą (jo dalį), kurį Konstitucinis Teismas savo nutarimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. naują teisinį reguliavimą taikyti ir santykiams,

[409] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

[410] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimą (*ibid.*, 2003, Nr. 53-2361), 2006 m. birželio 6 d. nutarimą (*ibid.*, 2006, Nr. 65-2400), 2008 m. vasario 1 d. sprendimą (*ibid.*, 2008, Nr. 15-520).

[411] *Ibid.*, 2011, Nr. 129-6116.

kurie atsirado iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas; tokiu teisiniu reguliavimu turi būti paisoma Konstitucijos, juo negali būti pažeistas viešasis interesas, jis turi atitikti *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo reikalavimus: negali būti sudaryta prielaidų paneigti teisingumą, teisinį tikrumą, teisinį saugumą, juo turi būti apsaugotos kitų asmenų sąžiningai įgytos teisės. Manytina, kad Konstitucija taip pat nedraudžia nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį tam tikromis sąlygomis, atsižvelgiant į reikšmingas faktines aplinkybes ir paisant viešojo intereso, teisingumo, teisinio tikrumo, teisinio saugumo, kitų konstitucinių vertybių pusiausvyros, būtų galima atnaujinti procesą baigtose individualiose bylose tuo atveju, kai Konstitucinio Teismo nutarimu pripažįstamas antikonstituciniu tose bylose taikytas teisės aktas[412].

Kita vertus, Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais teisiniu reguliavimu saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai, kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu ta, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės būtų visiškai ar iš dalies apsaugotos ir apgintos[413]. Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai, jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, o jeigu taip, tai kiek; kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių (pavyzdžiui, pagrįstų teisėtų lūkesčių, kad sąžiningai elgiantis bus ginamos ir saugomos įgytos ar įgyvendintos teisės, jos nebus paneigtos po gana ilgo laiko) nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra[414].

Kokia Seimo pozityviųjų pareigų specifika priimant teisės taikymo aktus, kuriais galutinai sprendžiami klausimai, dėl kurių pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį teikiamos Konstitucinio Teismo išvados? Kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalį, viena vertus, Seimas turi remtis Konstitucinio Teismo išvada ir, be kita ko, negali jos paneigti, pakeisti ir kvestionuoti; kita vertus, vis dėlto būtent Seimas priima galutinį sprendimą tuo klausimu, dėl kurio išvada pateikta (dėl galutinių Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimų rezultatų nustatymo atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išvadoje konstatuotus rinkimų įstatymų pažeidimus, dėl Respublikos Prezidento įgaliojimų nutraukimo Konstitucinio Teismo išvadoje kons-

[412] Tokią išvadą tarsi suponuotų Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, kuriuo Konstitucinis Teismas netiesiogiai „palaimino" tokiu pagrindu atnaujintą procesą administracinėje byloje atsisakęs tirti Administracinių bylų teisenos įstatymo nuostatą, pagal kurią procesas administracinėje byloje galėjo būti atnaujintas panaikinus kaip neteisėtą teisės aktą, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą (praktikoje tai reiškia ir teisės akto pašalinimą iš teisės sistemos Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriuo tas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai). Žr. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[413] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimą (*ibid.*, 2009, Nr. 106-4434), 2010 m. liepos 2 d. sprendimą (*ibid.*, 2010, Nr. 80-4181).

[414] *Ibid*.

tatavus, kad dėl sveikatos būklės Respublikos Prezidentas negali toliau eiti pareigų, dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo Konstitucinio Teismo išvadoje konstatavus, kad ši tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai (ir tarptautinės sutarties denonsavimo, jei išvada priešinga), dėl Seimo nario mandato panaikinimo ar valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų Konstitucinio Teismo išvadoje konstatavus, kad tas Seimo narys ar valstybės pareigūnas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką). Atrodytų, tai suponuoja tam tikrą Seimo diskreciją nuspręsti, kiek atsižvelgti į Konstitucinio Teismo išvadą priimant galutinį sprendimą nurodytais klausimais.

Tačiau vienareikšmiškai taip tvirtinti negalėtume, mat Seimas negali turėti plačios diskrecijos tokiais klausimais, kaip rinkimų rezultatai, Respublikos Prezidento įgaliojimų nutraukimas, tarptautinės sutarties ratifikavimas (ar denonsavimas), Seimo nario ar valstybės pareigūno konstitucinė atsakomybė, nes šie klausimai negali priklausyti vien nuo politinės nuožiūros, o yra teisinio pobūdžio[415]. Dar svarbiau tai, kad Seimo diskrecijos ribas siaurina tokie konstituciniai principai, kaip atsakingo valdymo principas ir konstitucinis teisinės valstybės principas, kurių Seimas turi paisyti priimdamas galutinį sprendimą pagal Konstitucijos 107 straipsnio 4 dalį[416]. Tai bent jau reiškia pozityviąją *pareigą deramai atsižvelgti į Konstitucinio Teismo išvadą* Seimui ją įgyvendinant teisės taikymo aktu.

Iš tiesų gana siauros Seimo diskrecijos ribos kone kiekvienu iš minėtų klausimų, kuriais priimamas galutinis sprendimas, yra skirtingos, nes jie nėra vienodi savo turiniu ir jų sprendimui turi reikšmės įvairūs kiti konstituciniai principai ir normos. Štai, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime[417], Seimui, sprendžiančiam, ar apkaltos proceso tvarka panaikinti Seimo nario mandatą arba pašalinti valstybės pareigūną iš užimamų pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, tenka ypač didelė atsakomybė: demokratinėje teisinėje valstybėje asmuo, šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, neturėtų išvengti konstitucinės atsakomybės – pašalinimo iš užimamų pareigų; taip turėtų būti, be kita ko, todėl, kad pagal Konstituciją Seimo nariai turi laikytis duotos priesaikos, kuri įpareigoja juos vadovautis Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine ir nebūti varžomiems jokių mandatų, Seimo narių nuožiūra ir jų sąžinė turi būti orientuotos į Konstituciją, į Tautos ir Lietuvos valstybės interesus. Vis dėlto pagal Konstituciją Seimas tik *turėtų* priimti nutarimą dėl Seimo nario mandato panaikinimo ar valstybės pareigūno pašalinimo iš pareigų įgyvendindamas Konstitucinio Teismo išvadą, kad tas Seimo narys ar valstybės pareigūnas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką, tad ši pareiga nėra imperatyvi (ji yra labiau politinio moralinio pobūdžio); jeigu Seimas pasielgtų priešingai, tai nederėtų su demokratinės teisinės valstybės parlamento vaidmeniu, bet negalėtų būti nuginčyta (net

[415] Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. The Legal Force of Conclusions by the Lithuanian Constitutional Court and the Issue of Their (Non-)Finality: Has the Time Come to Amend the Constitution? *Review of Central and East European Law*, vol. 44 (2019), p. 257.

[416] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

[417] *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.

ir nebūtų įmanoma nuginčyti Seimo neveikimo, nes joks Seimo aktas tokiu atveju nebūtų priimtas). Panašiai derėtų vertinti Seimo įgaliojimą priimti galutinį sprendimą dėl Respublikos Prezidento įgaliojimų nutraukimo, kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų: demokratinėje teisinėje valstybėje atsakingai vykdydamas savo funkcijas parlamentas tokiu atveju turėtų nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus, bet tokio imperatyvumo pareigos, kad jos nevykdymą būtų galima nuginčyti, nėra.

Kitaip vertintini Seimo įgaliojimai nustatyti galutinius rinkimų rezultatus, kai Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus buvo pažeisti rinkimų įstatymai. Atsižvelgiant ne tik į minėtus konstitucinius teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principus, bet ir į Konstitucijoje įtvirtintus demokratinių (*inter alia* laisvų ir teisingų) rinkimų principus, galima daryti išvadą, kad Seimas, galutinai nustatydamas rinkimų rezultatus, privalo nesudaryti prielaidų abejonėms dėl politinių atstovaujamųjų institucijų legitimumo ir teisėtumo[418]. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 2014 m. gegužės 27 d. nutarime[419], Seimui priimant sprendimą dėl galutinių rinkimų rezultatų esminę reikšmę turi tai, kad per rinkimus buvo padaryta šiurkščių demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimų, kuriais galėjo būti iškreipta tikroji rinkėjų valia (o tai gali būti konstatuota tik Konstitucinio Teismo išvadoje). Todėl priimdamas nutarimą dėl galutinių rinkimų rezultatų ir paisydamas konstitucinių teisinės valstybės, atsakingo valdymo principų, Seimas negali sudaryti prielaidų įgyti Seimo nario mandatą (užimti Respublikos Prezidento pareigas) tiems kandidatams, kuriuos siekiant išrinkti buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai[420]. Vadinasi, pagal Konstituciją Seimas turi imperatyvią pareigą vadovautis Konstitucinio Teismo išvada, kurioje konstatuoti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai, atitinkamai nustatydamas galutinius rinkimų rezultatus, kad nekiltų abejonių dėl rinkimų būdu suformuotų politinių atstovaujamų institucijų legitimumo ir teisėtumo (pavyzdžiui, pripažinti negaliojančiais rinkimų rezultatus tam tikroje vienmandatėje Seimo rinkimų apygardoje vadovaudamasis Konstitucinio Teismo išvada, kurioje konstatuoti šiurkštūs Seimo rinkimų įstatymo pažeidimai toje vienmandatėje rinkimų apygardoje, išbraukti iš galutinės kandidatų į Seimo narius sąrašo eilės daugiamandatėje rinkimų apygardoje tam tikrus kandidatus ir nelaikyti išrinktais į Seimą daugiamandatėje rinkimų apygardoje tam tikrų kandidatų vadovaudamasis Konstitucinio Teismo išvada, kurioje konstatuota, kad tų kandidatų išrinkimo siekta padarant šiurkščius demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia* rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų pa-

[418] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimą. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

[419] *Ibid*.

[420] Žr. *ibid*.

žeidimus[421]). Kitaip, jeigu Konstitucinio Teismo išvada nebūtų vadovaujamasi, Seimo nutarimas, remiantis ta pačia Konstitucinio Teismo išvada, galėtų būti nugińčytas Konstituciniame Teisme kaip neatitinkantis konstitucinių teisinės valstybės, atsakingo valdymo ir demokratinių rinkimų principų.

Seimo diskrecija būtų plačiausia gavus Konstitucinio Teismo išvadą, kad tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai: Seimas vis tiek neturėtų pareigos ratifikuoti tokios tarptautinės sutarties, nes tai ir politinio apsisprendimo klausimas; tik būtų žinoma, kad tam nėra konstitucinių kliūčių. Tiesa, visiškai priešingai būtų tuo atveju, jeigu būtų gauta Konstitucinio Teismo išvada, kad galiojanti ratifikuota tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai: atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą ir konstitucinį teisinės valstybės principą, kiltų pareiga denonsuoti tokią tarptautinę sutartį (jeigu nebūtų nuspręsta Konstitucijos pataisomis suderinti Konstitucijos ir tarptautinės sutarties nuostatas).

Žinoma, kaip rodo įvykusių apkaltos procesų patirtis, Seimas ne visada elgiasi taip, kaip derėtų demokratinėje teisinėje valstybėje, ir kartais neatsižvelgia į Konstitucinio Teismo išvadą, kad tam tikras Seimo narys šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką: bent kelis kartus politinis tikslingumas ir solidarumas su tokiu Seimo nariu lėmė, kad nebuvo panaikintas jo Seimo nario mandatas. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl svarstytina galimybė pakeisti Konstituciją taip, kad daugiau teisinio nei politinio pobūdžio klausimus, dėl kurių teikiama Konstitucinio Teismo išvada, pats Konstitucinis Teismas galutinai ir spręstų[422]. Kita priežastis – kartais pasigirstanti Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ekspertų kritika, kad, „kaip numato tarptautinė geroji praktika, galutinį sprendimą dėl rinkimų teisėtumo turėtų priimti teismas“[423]. Logiška, kad įgaliojimų panaikinti Seimo nario mandatą ar pašalinti valstybės pareigūną iš pareigų apkaltos procese, nustatyti galutinius Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimų rezultatus sprendžiant dėl atitinkamų rinkimų įstatymų pažeidimo, nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus dėl jo sveikatos būklės, neleidžiančios toliau eiti pareigų, suteikimas Konstituciniam Teismui prisidėtų prie objektyviais teisiniais kriterijais pagrįsto šių klausimų sprendimo ir padėtų išvengti jų politizavimo. Bet kuriuo atveju Konstitucinis Teismas negalėtų priimti galutinių sprendimų dėl tarptau-

[421] Žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimą Nr. XI-2417 „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų Biržų–Kupiškio vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 48 pripažinimo negaliojančiais“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 133-6766. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimą Nr. XI-2420 „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“. *Ibid.*, 2012, Nr. 133-6768. Abu šie Seimo nutarimai buvo priimti remiantis Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada, kurioje buvo konstatuota, kad nustatant rinkimų rezultatus minėtoje vienmandatėje rinkimų apygardoje, taip pat įrašant į galutinę kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę daugiamandatėje rinkimų apygardoje ir laikant išrinktais į Seimą daugiamandatėje rinkimų apygardoje tam tikrus asmenis, buvo padaryti šiurkštūs Seimo rinkimų įstatymo pažeidimai. Žr. *ibid.*, 2012, Nr. 131-6607.

[422] Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 415 išnaša, p. 259–264.

[423] *Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai, 2012 m. spalio 14 d.: ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro rinkimų vertinimo misijos ataskaita*. Varšuva, 2013 m. sausio 3 d., p. 2, 17, *https://www.osce.org/lt/odihr/elections/98706?download=true*.

tinių sutarčių, nes jų ratifikavimas ir denonsavimas yra išskirtinė Seimo kompetencija, kuri negali būti perduota teisminės valdžios institucijai.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimas laike. Galiausiai paskutinis bendro pobūdžio klausimas, susijęs su Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimu, yra jų *galia laiko požiūriu*. Kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį, teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (t. y. jis netaikomas į ateitį nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos). Tai leidžia daryti išvadą, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį[424]. Taigi Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų konstitucinės justicijos institucijas turinčių valstybių, įtvirtintas *ex nunc* (nuo dabar, į ateitį) Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės galios modelis[425]. Kartu Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, aiškinama konstitucinio teisinės valstybės principo, be kita ko, suponuojančio teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo apsaugą, kontekste, yra *teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpcijos* pagrindas. Ši prezumpcija reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradusios teisinės pasekmės yra teisėtos[426], t. y. teisėtomis laikomos visos teisinės pasekmės, atsiradusios iki to teisės akto pripažinimo antikonstituciniu[427]. Taigi pagal iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies kylančią teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpciją, be kita ko, laikytinos teisėtomis tokios iki Konstitucinio Teismo nutarimo, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo atsiradusios šiuo nutarimu antikonstituciniu pripažinto teisės akto taikymo teisinės pasekmės, kaip pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu, asmens *įgytos* tam tikros teisės ar atitinkamas teisinis statusas arba atsisakymas jam suteikti tam tikras teises ar teisinį statusą[428].

Ex nunc teisinės galios modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galia nukreipiama į ateitį, Lietuvos konstitucinėje teisėje pasirinktas neatsi-

[424] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643), 2011 m. spalio 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 129-6116), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

[425] SINKEVIČIUS, 355 išnaša, p. 381–382; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu. *Teisė*, 2019, t. 112, p. 74, 76, 79.

[426] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643), 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708), 2011 m. spalio 25 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 129-6116), 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas (TAR, 2016-04-28, Nr. 10540), 2016 m. birželio 27 d. nutarimas (*ibid.*, 2016-06-27, Nr. 17705), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

[427] BREWER-CARIAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators: a Comparative Law Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 108–109.

[428] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 129-6116), 2016 m. balandžio 27 d. nutarimą (TAR, 2016-04-28, Nr. 10540), 2016 m. birželio 27 d. nutarimą (*ibid.*, 2016-06-27, Nr. 17705).

tiktinai ir pirmiausia teisinės sistemos stabilumo interesais[429]. Akivaizdus *ex nunc* modelio pranašumas yra juo užtikrinamas teisinis tikrumas[430]. Kitoks, *ex tunc* (nuo pradžios) teisinės galios modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galia būtų nukreipiama atgal į visas antikonstituciniu pripažinto teisės akto pasekmes, atsiradusias nuo pat šio akto įsigaliojimo (t. y. antikonstitucinis aktas būtų laikomas nesukėlusiu teisinių pasekmių[431]), galėtų būti nuolatinio teisinės sistemos nestabilumo priežastis: juk jokio teisės akto pritaikymo nebūtų galima laikyti galutiniu, taigi nebūtų įmanoma užtikrinti teisinio tikrumo, nes bet kada ateityje visos teisės akto taikymo pasekmės galėtų būti kvestionuojamos remiantis tuo, kad tas teisės aktas pripažintas antikonstituciniu, bet nepaisant to, kada ir po kiek laiko nuo jo įsigaliojimo tai įvyko. Galiausiai, jeigu nebūtų *ex nunc* teisinės galios modelio suponuojamos minėtos teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpcijos, tai sudarytų prielaidas nevykdyti teisės aktų reikalavimų vien tik dėl subjektyvaus įsitikinimo, kad taikytinas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, nelaukiant, ką šiuo klausimu nuspręs Konstitucinis Teismas; tai keltų grėsmę Konstitucijos viršenybei ir apskritai teisės viešpatavimui. Todėl *ex tunc* Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės galios modelio keliama grėsmė teisinės sistemos stabilumui ir Konstitucijos viršenybei būtų didesnė blogybė nei *ex nunc* Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės galios modelio suponuojamas iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo kilusių šiuo nutarimu antikonstituciniu pripažinto teisės akto padarinių teisėtumo pripažinimas – nesuteikimas pagrindo ginčyti jau priimtų ir baigtų vykdyti valstybės ir savivaldybių institucijų (*inter alia* teismų) ir pareigūnų sprendimų, kurie buvo priimti vadovaujantis tuo antikonstituciniu aktu[432] (nors, kaip minėta, apskritai įstatymų leidėjui nedraudžiama atskirais atvejais reguliuoti santykių, atsiradusių iki Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, įsigaliojimo, kad būtų pašalintos antikonstitucinio reguliavimo neigiamos pasekmės, taip pat nedraudžiama numatyti pagrindo, atsižvelgiant į reikšmingas tam tikroje individualioje byloje aplinkybes, atnaujinti procesą tokioje jau iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo baigtoje byloje, kai šiuo nutarimu pripažįstamas antikonstituciniu toje byloje taikytas teisės aktas).

Atsižvelgiant į minėtus *ex nunc* Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų teisinės galios modelio trūkumus, susijusius su iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo kilusių šiuo nutarimu antikonstituciniu pripažinto teisės akto pasekmių „įteisinimu“, neleidžiančiu tam tikrais atvejais vykdyti konstitucinio teisingumo, Lietuvos konstitucinėje teisėje šis modelis neegzistuoja grynuoju pavidalu[433], t. y. jis turi ir *ex tunc* modelio elementų, sudarančių prielaidas išskirtiniais konstituciškai pateisinamais atvejais Konstituciniam Teismui paneigti minėtą teisės aktų ir jų pa-

[429] Žr. SINKEVIČIUS, 355 išnaša, p. 382.

[430] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 79.

[431] BREWER-CARIAS, 427 išnaša, p. 103.

[432] Žr. SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (4), p. 947.

[433] ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 275.

sekmių konstitucingumo prezumpciją. Kitaip tariant, Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipta į ateitį, nėra absoliuti[434].

VI.5.2. Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvus taikymas

Taigi kokios yra Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros taisyklės išimtys, kai Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisinė galia gali būti nukreipiama atgal? Jos atskleistos oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje, kuri šiuo klausimu ypač išplėtota Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime[435]. Šiame sprendime Konstitucinis Teismas pirmiausia konstatavo, kad gali būti konstituciškai pagrindžiamų bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių, t. y. pagal Konstituciją išimtiniais atvejais Konstitucinio Teismo sprendimų galia gali būti nukreipiama ir į pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius, atsiradusius iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Iš šios oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos peršasi kelios bendro pobūdžio išvados apie Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimą *ex tunc*. Pirma, konstituciškai pagrindžiamais išskirtiniais atvejais galimas ne visų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, o tik jo *nutarimo*, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, galiojimas *ex tunc*, t. y. jo galios nukreipimas atgal – į pripažinto antikonstituciniu teisės akto padarinius, atsiradusius iki to nutarimo įsigaliojimo.

Antra, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, galiojimas *ex tunc* reiškia ne tiek patį tokio nutarimo galiojimą atgal (beje, tokios galiojimo *ex tunc* sąvokos nevartoja ir pats Konstitucinis Teismas), kiek tokio nutarimo galios nukreipimą į iki jo įsigaliojimo atsiradusius pripažinto antikonstituciniu teisės akto taikymo padarinius, pripažįstant ir juos antikonstituciniais[436]. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, galiojimas *ex tunc* veikiau reiškia šio nutarimo veikimą atgal to teisės akto taikymo padarinių atžvilgiu, t. y. šio nutarimo *retroaktyvų taikymą* to teisės akto taikymo padariniams, atsiradusiems nuo teisės akto įsigaliojimo iki Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo panaikinta šio teisės akto galia,

---

434 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

435 *Ibid.*, 2012, Nr. 152-7779.

436 Būtent taip savo įgaliojimus Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės išimčių (Konstitucijos 1 ir 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių paneigimo ir Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimo) atvejais aiškina ir pats Konstitucinis Teismas. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779), 2016 m. balandžio 27 d. nutarimą (TAR, 2016-04-28, Nr. 10540), 2016 m. birželio 27 d. nutarim*ą* (*ibid.*, 2016-06-27, Nr. 17705).

įsigaliojimo[437]. Todėl tiksliau Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės išimtis apibūdinti kaip Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais tam tikri teisės aktai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, retroaktyvų taikymą tų teisės aktų taikymo padariniams, nors, be abejo, toks apibūdinimas yra labiau teorinių diskusijų objektas. Bet kuriuo atveju pripažinto antikonstituciniu teisės akto taikymo visų padarinių pripažinimas taip pat antikonstituciniais praktiškai prilygsta to teisės akto pripažinimui niekiniu[438], t. y. *de facto* negaliojančiu *ab initio*.

Trečia, Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto antikonstituciniu teisės akto taikymo visų padarinių pripažinimas taip pat antikonstituciniais reiškia, kad toks teisės aktas negali sukelti teisinių padarinių visiems juo reguliuotų santykių subjektams[439], t. y. iš esmės suponuoja *restituciją*, jeigu pripažintas antikonstituciniu teisės aktas buvo pradėtas įgyvendinti ir buvo taikomas. Kitaip tariant, tai reiškia, kad visi pripažinto antikonstituciniu teisės akto pagrindu priimti ir jį įgyvendinantys poįstatyminiai ir teisės taikymo aktai taip pat laikomi antikonstituciniais ir nesukeliančiais teisinių padarinių jokiems atitinkamų teisinių santykių subjektams, t. y. Konstitucinio Teismo nutarimu visi tokie poįstatyminiai ir teisės taikymo aktai, kad ir kokios valstybės ar savivaldybės institucijos ar pareigūno jie būtų priimti, iš esmės paskelbiami negaliojančiais *ab initio*, nors net nebūtinai juos konkrečiai įvardijant. Šiuo atveju pakanka teisės akto, pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai, taikymo visų padarinių bendro pripažinimo antikonstituciniais (beje, to nepakaktų teismų sprendimams, kurie turėtų būti peržiūrimi atnaujinus procesą konkrečiose bylose dėl to, kad Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto antikonstituciniu teisės akto, kurį taikant priimti atitinkami teismų sprendimai, taikymo padariniai taip pat pripažinti antikonstituciniais). Tokiu būdu paskelbiami antikonstituciniais ir nesukeliančiais jokių teisinių padarinių (t. y. *de facto* negaliojančiais *ab initio*) ir tie teisės aktai, kurių konstitucingumo tyrimas nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai (pavyzdžiui, ministrų ir žemesnio lygmens valstybės pareigūnų įsakymai)[440]. Žinoma, dėl šios priežasties tiesiogiai tie teisės aktai nepripažįstami ir negali būti pripažinti antikonstituciniais Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje ir specialus jų konstitucingumo tyrimas neatliekamas; tokių teisės aktų antikonstitucingumas ir niekinis pobūdis savaime išplaukia iš fakto, kad jie yra vieni iš Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje antikonstituciniu pripažinto teisės akto taikymo padarinių, ir kartais tai gali būti išaiškinta Konstituciniam Teismui atskleidžiant savo nutarimo teisinius padarinius (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio

[437] Terminas „retroaktyvus taikymas“ vartojamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[438] ŽALIMAS, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 57–58.

[439] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimą. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

[440] Žr. *ibid*.

19 d. nutarime[441] pripažinus antikonstitucinėmis Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies nuostatas, kaip reikalavusias neįmanomų dalykų ir nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*, kartu konstatuota, kad šių įstatymo nuostatų taikymas, *inter alia* priimant poįstatyminius, įskaitant ir teisės taikymo, aktus, nesukėlė teisinių padarinių tais aktais reguliuojamų teisinių santykių subjektams, konkrečiai Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies pagrindu priimti švietimo ir mokslo ministro įsakymai ir jais remiantis priimti Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus įsakymai pagal Konstituciją laikytini nesukėlusiais jokių teisinių padarinių aukštosioms mokykloms).

Ketvirta, kaip minėta, pagal Konstituciją išimtiniais atvejais Konstitucinio Teismo nutarimų galia *gali būti* nukreipiama į pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisės akto taikymo padarinius. Tai reiškia, kad restitucija nėra privaloma kiekvienu išskirtiniu konstituciškai pateisinamu atveju, kai pripažinto antikonstituciniu teisės akto taikymo visi padariniai taip pat gali būti laikomi antikonstituciniais (t. y. Konstitucinio Teismo įgaliojimas pripažinti antikonstituciniais visus antikonstitucinio teisės akto taikymo padarinius yra išimtinis ir taikytinas nebūtinai visais atvejais, kai jis galėtų būti taikomas[442]). Kiekvienu tokiu atveju Konstitucinis Teismas turi nuspręsti, ar pripažinti antikonstituciniais visus pripažinto antikonstituciniu teisės akto taikymo padarinius, tik įvertinęs atitinkamos konstitucinės justicijos bylos aplinkybes ir konkuruojančias konstitucines vertybes: Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime[443] konstatuota, kad įgyvendindamas tokius konstitucinius įgaliojimus Konstitucinis Teismas yra saistomas konstitucinio teisinės valstybės principo imperatyvų, *inter alia* teisėtų lūkesčių apsaugos, teisingumo, protingumo, proporcingumo, *impossibilium nulla obligatio est* (niekas neįpareigojamas daryti to, kas neįmanoma) ir *lex non cogit ad impossibilia* (teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų) reikalavimų; kitaip tariant, Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar jo nutarimas taikytinas retroaktyviai, turi pagal nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos aplinkybes įvertinti galimas tokio retroaktyvaus taikymo pasekmes, *inter alia* tai, ar toks taikymas apskritai įmanomas, ar siekiu visiškai pašalinti antikonstitucinio akto padarinius jis nesukeltų neproporcingos naštos visuomenei ir valstybei ir su tokia našta susijusių itin nepalankių padarinių žmogaus teisėms ir laisvėms (nors Konstitucinis Teismas tokią savo nutarimo retroaktyvaus taikymo galimų pasekmių vertinimo pareigą 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime aiškiai susiejo tik su Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimu, nėra jokio pagrindo kaip nors kitaip aiškinti kitus Konstitucinio Teismo nutarimo galimo retroaktyvaus taikymo atvejus, kai galimas visų antikonstitucinio akto taikymo padarinių pripažinimas antikonstituciniais). Pavyzdžiui, jeigu hipotetiškai įsivaizduotume, kad Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas[444], kuriuo Baudžiamojo kodekso nuosta-

[441] *Ibid*.

[442] ŽALIMAS, 438 išnaša, p. 57.

[443] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[444] *Ibid.*, 1998, Nr. 109-3004.

ta, numačiusi mirties bausmę ir pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai kaip paneigianti prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį (t. y. prieštaraujanti *inter alia* Konstitucijos 18 straipsniui), tuo metu apskritai būtų galėjęs būti taikomas retroaktyviai, vis tiek jo retroaktyvus taikymas būtų buvęs neįmanomas, nes būtų neįmanoma restitucija jau įvykdytoms mirties bausmėms[445]. Taip pat galėtume įsivaizduoti, kad net esant konstituciniam pagrindui retroaktyviai taikyti Konstitucinio Teismo nutarimą dėl tam tikrų mokesčių įstatymų pripažinimo prieštaraujančiais Konstitucijai, tikėtina, restitucija būtų konstituciškai pateisinama ne visais atvejais, nes kartais ji galėtų sukelti neproporcingą naštą visuomenei ir valstybei, taigi ir su tokia našta susijusius itin nepalankius padarinius žmogaus teisėms ir laisvėms.

Penkta, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas pagal Konstituciją galimas tik išimtiniais atvejais – kai *konstituciškai pagrindžiama* bendros taisyklės *išimtis*, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime[446], tokios Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytos bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimtys gali būti grindžiamos remiantis visuminiu konstituciniu reguliavimu[447], ypač įtvirtinančiu Konstitucijos viršenybę. Taigi, kaip tame pačiame 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime konstatavo Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybę įtvirtinantį visuminį konstitucinį reguliavimą, retroaktyvus Konstitucinio Teismo nutarimo, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, taikymas gali būti konstituciškai pagrįstas tokiais išimtiniais atvejais, kai nepritaikius Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytos bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimties būtų paneigtas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas, taigi būtų pažeisti konstitucinio teisingumo vykdymo reikalavimai. Kitaip tariant, konstituciškai pagrindžiamos išimtys, kai galimas Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas, yra tokie atvejai, kai kitaip neįmanoma įvykdyti Konstitucinio Teismo konstitucinės misijos – vykdyti konstitucinį teisingumą, užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą (be kita ko, tokia konstitucine misija pagrindžiami ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai pripažinti antikonstituciniais visus prieštaraujančio Konstitucijai teisės akto taikymo padarinius)[448].

Iš viso žinomos penkios Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės išimtys, kai galimas Konstitucinio Teismo nutarimo, kad teisės aktas

445 Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 82.

446 *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

447 Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendime, Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostatas aiškinant kartu su kitomis konstitucinėmis nuostatomis yra apibrėžti tam tikri atvejai (bendros Konstitucijoje įtvirtintos Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo tik į ateitį taisyklės išimtys), kada Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia gali būti nukreipiama atgal (Konstitucinio Teismo nutarimas veikia reatroaktyviai). Žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1504/content*.

448 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779), 2018 m. birželio 19 d. nutarimą (TAR, 2018-06-19, Nr. 10101).

prieštarauja Konstitucijai, retroaktyvus taikymas[449]. Savo ruožtu jas galima suskirstyti į dvi grupes pagal tai, ar Konstitucinio Teismo nutarimas retroaktyviai taikomas *erga omnes* (visiems asmenims), ar tik *inter partes* (tam tikros bylos šalims). Pirmajai grupei, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*, priklauso trys išimtys, susijusios su akivaizdžiais Konstitucijos pažeidimais. Tik šių išimčių atveju Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, gali pripažinti antikonstituciniais visus antikonstitucinio akto taikymo padarinius, t. y. iš esmės pripažinti šį aktą niekiniu (akivaizdu, kad tai būtų neįmanoma, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas negalėtų būti taikomas retroaktyviai *erga omnes*). Taigi pažymėtina, kad šių išimčių atveju dėl Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvaus taikymo, atsižvelgdamas į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, sprendžia pats Konstitucinis Teismas.

Pirmoji išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*, yra *itin sunkūs Konstitucijos pažeidimai*, kuriais ne tik pažeidžiamos, bet ir paneigiamos pamatinės konstitucinės vertybės (Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija ar respublika arba nuo demokratijos sampratos neatsiejamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, pripažįstamas pagal Konstitucijos 18 straipsnį), t. y. tokios fundamentalios konstitucinės vertybės, kurios yra nekeičiamos (Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis) arba *de facto* nepakeičiamos (respublika). Jos sudaro Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą, todėl negali būti paneigtos jokiomis aplinkybėmis[450]. Vadinasi, teisės aktai (jų dalys), kuriais iš esmės būtų paneigta Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika ar prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, negali galioti nuo pat jų priėmimo ir tokių teisės aktų (jų dalių) taikymo padariniai turi būti laikomi antikonstituciniais; kitoks Konstitucijos 1, 18 straipsnių aiškinimas reikštų, kad ne tik būtų paneigiamas Konstitucijos viršenybės principas ir konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas, bet ir būtų sudaromos prielaidos prarasti valstybės nepriklausomybę, sužlugdyti demokratiją ar panaikinti respubliką, paneigti prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, t. y. sugriauti Lietuvos valstybės, kaip Konstitucijoje įtvirtinto bendro visos visuomenės gėrio, pamatą[451] (tai akivaizdžiai prieštarautų pačiai Konstitucijos kaip visuomenės sutarties prigimčiai ir paskirčiai stiprinti valstybę bendrų Tautos puoselėjamų vertybių pagrindu).

Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies ir 107 straipsnio 2 dalies nuostatų, aiškinamų Konstitucijos 1, 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių, Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo kontekste, kyla Konstitucinio Teismo, kaip vykdančios konstitucinį teisingumą bei garantuojančios Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą konstitucinės justi-

[449] Žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 80–84.

[450] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimą. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[451] *Ibid*.

cijos institucijos, įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, pripažinti antikonstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo įgaliojimai pripažinti antikonstituciniais visus teisės akto, paneigiančio pamatines konstitucines vertybes, taikymo padarinius Konstitucijoje yra įtvirtinti implicitiškai, t. y. išvedami iš bendrųjų eksplicitinių Konstitucinio Teismo įgaliojimų priimti galutinius sprendimus teisės aktų konstitucingumo klausimais, aiškinant juos pamatinių konstitucinių vertybių, Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo bei Konstitucinio Teismo konstitucinės misijos kontekste.

Galima pateikti kelis hipotetinius pavyzdžius, kaip teisės aktais galėtų būti paneigtos minėtos pamatinės konstitucinės vertybės. Pavyzdžiui, Lietuvos valstybės nepriklausomybę (suprantamą *inter alia* Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas“ kontekste) akivaizdžiai paneigtų įstatymas, kuriuo būtų nustatyta šalies pareiga integruotis į Eurazijos ekonominę sąjungą; demokratiją akivaizdžiai paneigtų įstatymas, kuriuo būtų uždrausti susirinkimai protestams prieš valdžios vykdomą politiką reikšti; respubliką akivaizdžiai paneigtų įstatymas, skelbiantis valstybinę religiją ir įsteigiantis šalies teokratinio lyderio postą; prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį paneigtų įstatymas, nustatantis kankinimą kaip ikiteisminio tyrimo veiksmą. Iš tiesų sunku būtų visais šiais atvejais įsivaizduoti, kaip pagal Konstituciją galėtų būti toleruojamas nors trumpas tokių įstatymų galiojimas ir kokie jų taikymo padariniai galėtų būti laikomi teisėtais.

Kol kas Konstitucinis Teismas su panašiais atvejais nesusidūrė. Tačiau jis du kartus nagrinėjo klausimą, ar pripažįstamas antikonstituciniu teisės aktas gali būti laikomas paneigiančiu pamatines konstitucines vertybes, kad atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas galėtų būti taikomas retroaktyviai. Abiem atvejais atsakymas buvo neigiamas: Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarime[452] pripažįstant prieštaraujančia Konstitucijai pagal priėmimo tvarką Seimo rezoliuciją, kuria buvo išreikštas sutikimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį, jį suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, taip pat konstatuota, kad nėra pagrindo paneigti šios Seimo rezoliucijos konstitucingumo prezumpcijai galiojant atsiradusių teisinių padarinių teisėtumą, nes šia rezoliucija nebuvo iš esmės paneigtos pamatinės konstitucinės vertybės, *inter alia* prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, taigi nėra teisinio pagrindo pripažinti antikonstituciniais šio Seimo akto taikymo padarinius, *inter alia* kitų valstybės institucijų sprendimus, kurių priėmimo procesinė prielaida (sąlyga) buvo Seimo sutikimas Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jį suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę (todėl pabrėžta, kad visi kompetentingų valstybės institucijų sprendimai (veiksmai), priimti (atlikti) Seimo rezoliucijos pagrindu iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, Konstitucijos požiūriu laikytini teisėtais (konstituciškai yra galiojantys)); panašiai Konstitucinio Teismo 2016 m. bir-

[452] TAR, 2016-04-28, Nr. 10540.

želio 27 d. nutarime[453] pripažįstant prieštaraujančiomis Konstitucijai Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, pagal kurias baudžiamasis procesas turėjo būti nutrauktas visais atvejais, kai sueina baudžiamosios atsakomybės senaties terminai (t. y. ir tada, kai tęsti baudžiamąjį procesą prašo įtariamasis ar kaltinamasis siekdamas išteisinimo), taip pat konstatuota, kad nėra pagrindo paneigti *šių* nuostatų konstitucingumo prezumpcijai galiojant atsiradusių teisinių padarinių teisėtumą, nes šiomis nuostatomis nėra iš esmės paneigiamos pamatinės konstitucinės vertybės, *inter alia* prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, taigi nėra teisinio pagrindo pripažinti antikonstituciniais šių nuostatų taikymo padarinius, *inter alia* teismų sprendimus, kuriais buvo nutrauktos baudžiamosios bylos suėjus baudžiamosios atsakomybės (apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo) senaties terminams (todėl pabrėžta, kad šis Konstitucinio Teismo nutarimas savaime nėra pagrindas atnaujinti baudžiamąjį procesą ir peržiūrėti galutinius teismų sprendimus bylose, kurios buvo nutrauktos suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminams).

Antroji išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*, yra *Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimas*, t. y. kai prieštaraujančiu Konstitucijai teisės aktu nepaisoma konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią.

Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime[454], konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pagrindas yra Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatytas Konstitucinio Teismo sprendimų galutinumas ir neskundžiamumas. Be abejo, konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią kyla iš Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies aiškinant ją kartu su Konstitucijos viršenybės ir konstituciniu teisinės valstybės principais[455]: akivaizdu, kad Konstitucijos viršenybė ir apskritai teisės viešpatavimas negalėtų būti užtikrintas, jeigu teisėkūros subjektams būtų leidžiama ignoruoti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus pasirenkant žinomai antikonstitucines politikos vykdymo priemones, t. y. jeigu nebūtų draudžiama siekiant trumpalaikių politinių tikslų priimti žinomai antikonstitucinius teisės aktus, kad jie galėtų sukurti siekiamus antikonstitucinius padarinius tam tikram laikui, kol Konstitucinis Teismas vėl nepripažins šių teisės aktų antikonstituciniais. Kitaip tariant, konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią neleidžia aiškinti Konstitucijos kaip sudarančios prielaidas ją žinomai pažeidinėti. Kartu jis yra viena iš Konstitucijoje įtvirtintų jos apsaugos priemonių, skirtų Konstitucijos viršenybei ir teisės viešpatavimui užtikrinti[456].

Kaip suprantamas konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią? Jis reiškia ne tik draudimą priimti tokį pat pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ir apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kaip tas, kurį Konstitucinis

[453] *Ibid.*, 2016-06-27, Nr. 17705.

[454] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[455] ŽALIMAS, 438 išnaša, p. 57–58.

[456] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

Teismas yra pripažinęs prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir draudimą priimti kitokį pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ar apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kurio turinys būtų visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai), kuriuo nustatytas teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas pagal turinį prieštaraujančiu Konstitucijai[457]. Taigi lemiamas veiksnys nustatant, kad pažeistas konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią, yra pripažįstamo antikonstituciniu teisės akto turinys, kuris turi būti nors iš dalies (kuriuo nors iš esminių aspektų) tapatus jau anksčiau Konstitucinio Teismo pripažintam antikonstituciniu teisiniam reguliavimui, nustatytam kitame teisės akte.

Prisimenant, kad konstitucinį draudimą įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią Konstitucinis Teismas bendrai yra apibrėžęs kaip draudimą vėliau priimtais įstatymais ir kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucinio Teismo aktuose išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata[458], gali būti siūloma Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimu laikyti ne tik pakartotinai nustatytą teisinį reguliavimą, bent iš dalies tapatų pagal turinį anksčiau antikonstituciniu pripažintam teisiniam reguliavimui, bet ir tokį teisės aktą, kuriuo akivaizdžiai nepaisoma Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos[459]. Tačiau tokia Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimo samprata atrodytų per plati, nes galėtų sudaryti prielaidas beveik kiekvieną kartą, kai tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, taip pat siekti, kad būtų konstatuotas ir Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimas; juk beveik visada teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai yra grindžiamas anksčiau Konstitucinio Teismo aktuose suformuota oficialiąja konstitucine doktrina.

Kadangi, kaip minėta, konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią yra skirtas Konstitucijos viršenybei ir teisės viešpatavimui užtikrinti, tai pažeidžiant šį draudimą (priimant žinomai antikonstitucinio turinio teisės aktą priešingai Konstitucinio Teismo nutarimui) paneigiama ne tik Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostata, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra galutiniai ir neskundžiami, bet ir Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas; be to, kartu paneigiami įvairūs kiti Konstitucijos viršenybės principo aspektai, pavyzdžiui, Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas, 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija[460]. Atsižvelgiant į tai, logiška Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimą traktuoti kaip akivaizdų ir sunkų Konstitucijos pažeidimą. Todėl taip pat logiška, kad teisės aktas, kuriuo mėgina-

[457] *Ibid*.

[458] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimą. *Ibid.*, 2012, Nr. 105-5330.

[459] Žr. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. Iš *Lietuvos teisė, 2018: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 9.

[460] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendim*ą*. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

ma įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią, neturėtų būti laikomas teisiniu pagrindu įgyti teisėtų lūkesčių, tam tikrų teisių ar teisinį statusą, t. y. antikonstituciniais galėtų būti laikomi visi tokio teisės akto taikymo padariniai, *inter alia* padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai[461] (tokia išvada gali būti sustiprinta ir bendruoju teisės principu *ex injuria jus non oritur* (neteisės pagrindu teisė neatsiranda)[462]). Taigi pagal Konstituciją žinomai antikonstitucinio turinio teisės aktas, kuriuo įveikiama Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galia, gali būti iš esmės pripažįstamas niekiniu, t. y. *de facto* negaliojančiu *ab initio*. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas[463], priešingas Konstitucijos, be kita ko, jos 107 straipsnio 2 dalies aiškinimas reikštų, kad teisėkūros subjektams pagal Konstituciją yra suteikiama galimybė įveikti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galią, t. y. galimybė tam tikrą laiką, kol Konstitucinis Teismas vėl pripažins atitinkamą teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai, nesivadovauti Konstitucija ir teise; tokios galimybės pripažinimas būtų tolygus Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo esmės paneigimui, taigi būtų nesuderinamas su konstitucinio teisingumo vykdymo reikalavimais.

Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad iš Konstitucijoje, *inter alia* jos 102 straipsnio 1 dalyje, įtvirtintos Konstitucinio Teismo paskirties būti konstitucinės justicijos institucija, vykdančia konstitucinį teisingumą bei garantuojančia Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, taip pat iš Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, aiškinamos Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo kontekste, kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, įvertinus visas aplinkybes taip pat konstatuoti, kad šis aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimas, ir tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius pripažinti antikonstituciniais. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo įgaliojimai pripažinti antikonstituciniais visus teisės akto, kuriuo įveikiama Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galia, taikymo padarinius yra įtvirtinti implicitiškai, kaip ir pirmosios išimties iš Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės atveju; šie įgaliojimai taip pat išvedami iš bendrųjų eksplicitinių Konstitucinio Teismo įgaliojimų priimti galutinius sprendimus teisės aktų konstitucingumo klausimais, aiškinant juos Konstitucijos viršenybės principo, konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo ir Konstitucinio Teismo konstitucinės misijos kontekste.

Konstitucinis Teismas dar iki savo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimo, kuriame buvo suformuota oficialioji konstitucinė doktrina dėl Konstitucinio Teismo nutarimų retroaktyvaus taikymo pripažįstant antikonstituciniais visus antikonstitucinio akto taikymo padarinius, du kartus įvertino pripažintą prieštaraujančiu Konstitucijai įstatymą kaip mėginimą įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią. Tačiau, savaime suprantama, nepripažino antikonstituciniais tokio įstatymo taikymo pa-

[461] *Ibid.*

[462] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimą. *Ibid.*, 2012, Nr. 105-5330.

[463] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 152-7779.

darinių. 2003 m. gegužės 30 d. nutarime[464] Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimas, priimdamas Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą (kuriame buvo nustatyta, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo normos dėl išrinkto savivaldybės tarybos nariu asmens tarybos nario mandato atsisakymo iki pirmojo savivaldybės tarybos posėdžio pradedamos taikyti nuo kitos kadencijos savivaldybių tarybų rinkimų), nepaisė Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime[465] suformuotos konstitucinių nuostatų dėl savivaldybės tarybos nario pareigų nesuderinamumo su kitomis Konstitucijoje ir įstatymuose nurodytomis pareigomis sampratos (Konstitucijoje įtvirtinto dvigubo mandato draudimo principo, kad tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais), taip mėgindamas įveikti Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo galią; todėl tokia įstatymo nuostata nepaisyta konstitucinio draudimo vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucijos nuostatų samprata, viršyti Konstitucijoje nustatyti Seimo įgaliojimai, pažeistas konstitucinis valdžių padalijimo principas (atitinkama įstatymo nuostata pripažinta prieštaraujančia, be kita ko, Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalims, 107 straipsnio 1 ir 2 dalims). 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime[466] Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo rinkimų įstatyme nustatęs teisinį reguliavimą, kuriuo ignoruojama Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime[467] atskleista konstitucinės atsakomybės už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą samprata ir nepaisoma to, kad pagal Konstituciją *inter alia* Seimo nariu niekada negali būti renkamas asmuo, kuris šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką ir dėl to apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų ar buvo panaikintas jo Seimo nario mandatas, įstatymų leidėjas mėgino įveikti Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimo galią ir pažeidė iš Konstitucijos 107 straipsnio 1, 2 dalių kylantį draudimą vėliau priimtais įstatymais ir kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucinio Teismo nutarime išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos vientisumo principą, 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą, viršijo Konstitucijoje nustatytus savo įgaliojimus ir pažeidė konstitucinius valdžių padalijimo[468], teisinės valstybės principus. Tiesa, Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime jau buvo užuomina apie įstatymo, kuriuo nepaisoma draudimo vėl nustatyti su Konstitucinio Teismo aktuose išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata nesuderinamą teisinį reguliavimą, taikymo niekinius padarinius: pažymėta, kad toks įstatymas negalėtų būti teisėtu pagrindu įgyti tam tikras teises

[464] *Ibid.*, 2003, Nr. 53-2361.

[465] *Ibid.*, 2003, Nr. 19-828.

[466] *Ibid.*, 2012, Nr. 105-5330.

[467] *Ibid.*, 2004, Nr. 85-3094.

[468] Taigi buvo nepaisyta Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtintas konstitucinis valdžių padalijimo principas, taip pat šio straipsnio 2 dalies, kurioje įtvirtintas konstitucinis principas, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

ar teisinį statusą (tačiau tąkart antikonstitucine pripažinta Seimo rinkimų įstatymo nuostata dar nebuvo pradėta taikyti).

Panašus į tokį, kuriuo konstatuojamas mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galią, yra Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas[469], kuriuo prieštaraujančiais Konstitucijai buvo pripažinti įstatymai dėl valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimų neproporcingo mažinimo itin sunkios ekonominės ir finansinės padėties laikotarpiu. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjui priimant tokius įstatymus turėjo būti žinomos ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose (2006 m. kovo 28 d. nutarime[470], 2009 m. gruodžio 11 d. nutarime[471], 2010 m. balandžio 20 d. sprendime[472]) suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kuriomis grindžiamas šis Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas (pavyzdžiui, doktrininė nuostata, kad konstitucinis proporcingumo principas *inter alia* reiškia, kad, valstybėje esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai ir dėl to iškilus būtinybei laikinai mažinti valstybės tarnautojų atlyginimus siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes, įstatymų leidėjui kyla priedermė nustatyti tolygų, nediskriminacinį valstybės tarnautojų atlyginimo mažinimo mastą, kuriuo visoms valstybės tarnautojų kategorijoms (ir kitiems iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų finansuojamiems darbuotojams) atlyginimai būtų mažinami taip, kad nebūtų pažeistos laikotarpiu iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų atlyginimų skirtingoms valstybės tarnautojų kategorijoms dydžių proporcijos). Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo ir tai, kad įstatymų leidėjas, pratęsdamas tokių įstatymų nuostatų galiojimą, neatsižvelgė į šias oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas. Tačiau tai nebuvo klasikinis Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galios įveikimo atvejis, nes pripažintais antikonstituciniais įstatymais nebuvo pakartotinai nustatytas teisinis reguliavimas, kuris būtų tapatus pagal turinį anksčiau antikonstituciniu pripažintam teisiniam reguliavimui. Manytina, kad akivaizdus oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų nepaisymas priimant šiuos įstatymus galėjo būti papildomas argumentas, kodėl įgyvendinant Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimą turėjo būti įvykdyta tam tikra restitucija – patirtų praradimų tiek, kiek jie buvo neproporcingi, kompensavimas asmenims, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų.

Vis dėlto Konstitucinio Teismo praktikoje yra vienas atvejis, kurį galima laikyti visų pripažinto antikonstituciniu teisės akto, kuriuo mėginta įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią, taikymo padarinių anuliavimu, t. y. *de facto* šio teisės akto pripažinimu niekiniu, nors Konstitucinis Teismas to *expressis verbis* neakcentavo[473]. Tai yra Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas[474], kuriuo

469 *Ibid.*, 2013, Nr. 103-5079.

470 *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

471 *Ibid.*, 2009, Nr. 148-6632.

472 *Ibid.*, 2010, Nr. 46-2219.

473 Žr. ŽALIMAS, 438 išnaša, p. 57–58.

474 TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.

Konstitucinis Teismas prieštaraujančiu Konstitucijai pripažino Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimą, pakeitusį Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu nustatytus galutinius 2012 m. Seimo rinkimų rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje (pastarieji buvo nustatyti remiantis Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada[475]). Konstitucinis Teismas konstatavo, kad, pakeisdamas anksčiau nustatytus galutinius Seimo rinkimų rezultatus, Seimas nepaisė iš Konstitucijos kylančių reikalavimų Seimui priimant galutinį sprendimą dėl Seimo rinkimų rezultatų remtis Konstitucinio Teismo išvada, nesudaryti prielaidų kandidatams, kurių išrinkimo siekiant buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai, įgyti Seimo nario mandato, nekeisti galutinių Seimo rinkimų rezultatų be konstitucinio pagrindo ir nesant kitos Konstitucinio Teismo išvados.

Be kita ko, Seimas, 2013 m. liepos 2 d. nutarimu keisdamas galutinius Seimo rinkimų rezultatus daugiamandatėje rinkimų apygardoje, nepaisė konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo išvados galią suponuojamų pareigų nepaneigti, nepakeisti ir nekvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados. Konkrečiai Seimas 2013 m. liepos 2 d. nutarimu į galutinę Darbo partijos kandidatų sąrašo eilę vėl įrašė asmenis, kuriuos siekiant išrinkti buvo padaryti šiurkštūs demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimai ir kurie iš šios eilės buvo išbraukti Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu, t. y. Seimas iš esmės paneigė Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje konstatuotą faktą, kad įrašant tuos asmenis į galutinę Darbo partijos kandidatų sąrašo eilę pirmą kartą buvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, kuriose įtvirtintas draudimas papirkti rinkėjus. Taigi Seimas, priimdamas 2013 m. liepos 2 d. nutarimą, iš esmės mėgino įveikti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvados galią, imdamasis Konstitucinio Teismo vaidmens spręsti apie rinkimų rezultatų nustatymo teisėtumą (nors to Konstitucinis Teismas 2014 m. gegužės 27 d. nutarime *expressis verbis* nekonstatavo, nes netyrė Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimo atitikties Konstitucijos 107 straipsnio 2 daliai, kuri yra konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pagrindas). Akivaizdu, kad Seimui buvo puikiai žinoma, jog priimant 2013 m. liepos 2 d. nutarimą bus paneigta Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada, bet tuometinės Seimo narių daugumos politinė valia ir politiniai susitarimai buvo ne Konstitucijos naudai.

Tokio Seimo žingsnio padarinius Konstitucinis Teismas 2014 m. gegužės 27 d. nutarime iš esmės prilygino Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimo padariniams. Remdamasis Konstitucijos viršenybės principu, konstituciniu teisinės valstybės principu (be kita ko, reiškiančiu, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei), bendruoju teisės principu *ex injuria jus non oritur* (neteisės pagrindu teisė negali atsirasti), Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo 2013 m. liepos 2 d. nutarimu, kuris buvo priimtas pažeidžiant Konstituciją, nebuvo pakeisti galutiniai Seimo rinkimų rezultatai, jo pagrindu niekam neatsirado teisė užimti atsirasiančias laisvas Seimo narių vietas (įgyti Seimo nario įgaliojimus), o galutiniai 2012 m. Seimo rinkimų rezultatai liko nustaty-

[475] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.

ti Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu. Kitaip tariant, panašiai kaip Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime[476], konstatuota, kad Konstitucijai prieštaraujančio teisės taikymo akto pagrindu negalima įgyti jokių teisių ar teisinio statuso; todėl logiška teisinė pasekmė, kad, tarsi šio akto nebūtų buvę, galutiniais Seimo rinkimų rezultatais laikytini nustatytieji remiantis Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada priimtu ankstesniu Seimo nutarimu (nors formaliai jis į teisės sistemą negrąžintas, nes tokių teisėkūros įgaliojimų Konstitucinis Teismas neturi).

Trečioji išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*, atsirado Konstitucinio Teismo praktikoje jau po jo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimo, kuriame, kaip minėta, buvo suformuota išimčių iš bendrosios Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės oficialioji konstitucinė doktrina. Tai yra *neįmanomo vykdyti teisinio reguliavimo atvejis*. Su juo Konstitucinis Teismas susidūrė 2018 m. birželio 19 d. nutarime[477]. Tačiau iš šio atvejo galima daryti prielaidą, kad ateityje gali būti ir kitų ne mažiau akivaizdžių Konstitucijos pažeidimų, kurių atveju taip pat būtų konstituciškai pateisinamas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*.

2018 m. birželio 19 d. nutarimu, kuris jau ne kartą buvo minėtas, Konstitucinis Teismas išsprendė iš tiesų unikalią konstitucinės justicijos bylą. Joje ginčytas Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies nuostatas, kuriose buvo numatyta speciali laikina aukštųjų mokyklų vykdytų studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo tvarka, Konstitucinis Teismas įvertino kaip tokias, kuriose reikalauta neįmanomų dalykų, nes jomis iš aukštųjų mokyklų reikalauta per tris dienas pasirengti studijų krypčių vertinimui ir laikinam akreditavimui, o iš Studijų kokybės vertinimo centro – per dvi dienas įvertinti ir laikinai akredituoti visų aukštųjų mokyklų visas studijų kryptis. Akivaizdu, kad per tokį trumpą laiką buvo neįmanoma suspėti įvertinti ir laikinai akredituoti visų aukštųjų mokyklų vykdomų studijų krypčių, todėl didžioji studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo proceso dalis vyko kelis mėnesius po jam nustatyto termino, kai pagal Mokslo ir studijų įstatymą turėjo būti taikoma jau nuolatinė bendroji išorinio studijų vertinimo ir akreditavimo tvarka, t. y. tuo metu šis procesas (jį įgyvendinę švietimo ir mokslo ministro bei Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus priimti teisės aktai) jau apskritai nebeturėjo jokio teisinio pagrindo. Nenuostabu, kad Konstitucinis Teismas padarė išvadą, jog Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies nuostatomis nepaisyta konstitucinių teisinės valstybės, atsakingo valdymo principų suponuojamų reikalavimų nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų reikalaujama neįmanomų dalykų *(lex non cogit ad impossibilia)*, taip pat numatyti tinkamą *vacatio legis* – pakankamą laikotarpį nuo įstatymo, kuriuo nustatomos naujos priemonės, leidžiančios vertinti studijų ir jų vykdymo kokybę, oficialaus paskelbimo iki jo įsigaliojimo (taikymo pradžios), per kurį *inter alia* aukštosios moky-

[476] *Ibid.*, 2003, Nr. 124-5643.

[477] TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

klos galėtų tinkamai pasirengti įgyvendinti iš jo kylančius reikalavimus studijų ir jų vykdymo kokybei.

Kaip paaiškinti tokį teisinį nihilizmą atvirai ignoruojant įstatymą ir stebėtinai atkakliai mėginant įgyvendinti neįmanomą vykdyti teisinį reguliavimą dėl specialios studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo tvarkos (juo labiau žinant, kad dėl šio teisinio reguliavimo Konstituciniame Teisme jau pradėta rengti konstitucinės justicijos byla)? Ko gero, ciniškai tikėtasi kaip nors užbaigti be jokio teisinio pagrindo vykusį studijų krypčių ir laikino akreditavimo procesą viliantis, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, turintis galioti tik į ateitį, jau nieko nebepakeis. Tačiau aukštosioms mokykloms (kaip, beje ir jų studentams), kurios ir taip neturėjo laiko tinkamai pasirengti studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo procesui, šio neteisėto proceso kaina galėjo būti visiškai nejuokinga: jeigu studijų kryptis būtų buvusi įvertinta kaip neatitinkanti švietimo ir mokslo ministro nustatytų reikalavimų, aukštoji mokykla būtų negalėjusi priimti studentų į tos krypties studijas, o dėl jau studijuojančiųjų tolesnių studijų galimybių švietimo ir mokslo ministras būtų turėjęs spręsti atskirai.

Taigi Konstituciniam Teismui konstatavus, kad ginčytas Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalyje nustatytas neįmanomas vykdyti teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, teko spręsti tokio savo nutarimo taikymo ir pasekmių problemą. Akivaizdu, kad vien tik deklaracinio Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriam būdingas tradicinis galiojimas *ex nunc*, šiuo klausimu nepakako: nemaža dalis iki Konstitucinio Teismo nutarimo akivaizdžiai pažeidžiant Konstituciją ir įstatymus vykdyto studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo proceso tokiu atveju turėjo būti laikoma teisėta, bet pats procesas būtų likęs nebaigtas dėl jį nutraukiančio Konstitucinio Teismo nutarimo; taigi dar nespėtos įvertinti iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo aukštųjų mokyklų studijų kryptys nebebūtų laikinai akredituojamos specialiąja tvarka, o suspėti priimti iki Konstitucinio Teismo nutarimo akivaizdžiai antikonstituciniai sprendimai dėl studijų krypčių neakreditavimo turėjo būti laikomi teisėtais su visais jų neigiamais padariniais aukštosioms mokykloms ir jų studentams. Tai nebūtų tas teisingumas, kurį gina Konstitucija: todėl Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime atskleidžiant jo pasekmes ir buvo pažymėta, kad iš Konstitucijos kylanti konstitucinio teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų vykdomą konstitucinį teisingumą, o tokius Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, kurie savo turiniu nėra neteisingi; priešingu atveju, nesudarius galimybės Konstituciniam Teismui pagal jam suteiktus įgaliojimus priimti tokio baigiamojo akto, kuris atitiktų teisingumo kriterijus, nebūtų užtikrinta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje, būtų užkirstas kelias vykdyti konstitucinį teisingumą ir užtikrinti konstitucinį teisėtumą. Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis (misija), be kita ko, įgaliojimai vykdyti konstitucinį teisingumą ir užtikrinti konstitucinį teisėtumą yra neatskiriami nuo konstitucinio teisinės valstybės principo imperatyvų, *inter alia* teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio saugumo, teisinio tikrumo, teisingumo, protingumo, *impossibilium nulla obligatio est*

(niekas neįpareigojamas daryti to, kas neįmanoma) ir *lex non cogit ad impossibilia* (teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų) reikalavimų[478].

Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas 2018 m. birželio 19 d. nutarime turėjo konstatuoti, kad pagal Konstituciją, *inter alia* konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymas, pagal kurį reikalaujama neįmanomų dalykų (t. y. kuris nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*), negali sukelti teisinių padarinių jo reguliuojamų teisinių santykių subjektams, nes jie būtų įpareigoti daryti tai, ko apskritai atlikti negalėtų (t. y. būtų nepaisoma reikalavimo *impossibilium nulla obligatio est*); todėl logiška, kad tokiu įstatymu reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti teisinių padarinių ir mėginimai poįstatyminiais, *inter alia* teisės taikymo, aktais įgyvendinti šio įstatymo nuostatas. Atitinkamai, konkrečiai dėl pripažintų antikonstitucinėmis neįmanomų vykdyti Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies nuostatų taikymo padarinių, Konstitucinis Teismas turėjo konstatuoti, kad šių nuostatų taikymas, *inter alia* priimant poįstatyminius, įskaitant ir teisės taikymo, aktus, nesukėlė teisinių padarinių tais aktais reguliuojamų teisinių santykių subjektams, *inter alia* aukštosioms mokykloms; jokių teisinių padarinių negalėjo kilti ir iš mėginimų ginčijamas Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 26 dalies nuostatas įgyvendinti pasibaigus nustatytam jų taikymo terminui (t. y., kaip minėta, nesant jokio teisinio pagrindo jų taikyti). Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad kitoks aiškinimas neleistų jam įvykdyti konstitucinio teisingumo ir užtikrinti konstitucinio teisėtumo, nes Konstituciją atitinkančiais būtų pripažinti neigiami padariniai, teisinių santykių subjektams kylantys dėl to, kad jie nesilaikė tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį iš jų buvo reikalaujama daryti tai, ko apskritai jie atlikti negalėtų, ar kad buvo mėginama įgyvendinti tai, ko apskritai neįmanoma įgyvendinti.

Vadinasi, iš Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime suformuluotų oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų galima daryti išvadą, kad pagal Konstituciją tais atvejais, kai teisės aktu nustatomas neįmanomas vykdyti teisinis reguliavimas, Konstitucinis Teismas turi ne tik konstatuoti, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai (jos 5 straipsnio 2 daliai, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, konstituciniams teisinės valstybės ir atsakingo valdymo principams); Konstitucinis Teismas taip pat turi įgaliojimus konstatuoti, kad neįmanomas vykdyti teisinis reguliavimas, taip pat poįstatyminiai ir teisės taikymo aktai, kuriais mėginama tokį teisinį reguliavimą įgyvendinti, nesukelia teisinių padarinių juo reguliuojamų santykių subjektams[479]. Kitaip tariant, Konstitucijoje implicitiškai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai pripažinti antikonstituciniais visus neįmanomo vykdyti teisinio reguliavimo taikymo padarinius. Šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai kyla iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, kurioje įtvirtinti bendrieji eksplicitiniai Konstitucinio Teismo įgaliojimai spręsti teisės aktų konstitucingumo klausimus, ir joje atsispindinčios Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties

[478] TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

[479] SINKEVIČIUS, 459 išnaša, p. 11.

vykdyti konstitucinį teisingumą, užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą, aiškinamos kartu su konstitucinio teisinės valstybės principo imperatyvais, *inter alia* teisingumo, protingumo, *impossibilium nulla obligatio est* (niekas neįpareigojamas daryti to, kas neįmanoma) ir *lex non cogit ad impossibilia* (teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų) reikalavimais.

Apskritai visos trys aptartos pirmosios grupės išimtys iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės, kurių atveju Konstitucinio Teismo nutarimai gali būti taikomi retroaktyviai *erga omnes* (pripažįstant antikonstituciniais visus antikonstitucinio akto taikymo padarinius), turi prevencinį poveikį, nes atgraso nuo akivaizdžiai antikonstitucinių veiksmų[480] ir yra veiksmingas atsakas į kylančius iššūkius Konstitucijos ir teisės viršenybei[481]. Šios srities oficialiosios konstitucinės doktrinos veiksmingumą rodo kad ir itin reti mėginimai įveikti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galią. Teisėkūros subjektai nebegali tikėtis negrįžtamai įgyvendinti akivaizdžiai antikonstitucinių politinių sprendimų iki tol, kol juos įvertins Konstitucinis Teismas.

Antrajai Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės išimčių grupei priklauso dvi išimtys. Abi jos, kitaip nei pirmajai grupei priklausančios išimtys, iš esmės Konstitucijoje įtvirtintos eksplicitiškai. Kaip minėta, antrajai išimčių grupei būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas *inter partes*, t. y. tik tam tikros bylos, kurioje taikytinas šis Konstitucinio Teismo nutarimas, šalių santykiams. Taigi šių išimčių atveju Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas yra ribojamas teisingumo vykdymo tam tikroje teisminėje byloje interesais, o apskritai visiems kitiems asmenims, t. y. iš esmės *erga omnes*, Konstitucinio Teismo nutarimas galioja ir yra taikomas pagal bendrąją taisyklę *ex nunc*. Suprantama, todėl šių išimčių atveju negalimas visų antikonstitucinio akto taikymo padarinių pripažinimas antikonstituciniais (t. y. antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negali būti laikomas niekiniu), o dėl to, kaip konkrečiai Konstitucinio Teismo nutarimas retroaktyviai taikytinas bylos šalių santykiams, sprendžia atitinkamą bylą nagrinėjantis teismas, o ne Konstitucinis Teismas (nebent pastarasis atskleistų šia prasme reikšmingas savo nutarimo specifines teisines pasekmes). Pažymėtina, kad tokios Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais tam tikri teisės aktai pripažįstami antikonstituciniais, galiojimo *ex nunc* taisyklės išimtys, kai šie Konstitucinio Teismo nutarimai retroaktyviai taikomi tik konkrečios teisminės bylos šalims, būdingos visoms valstybėms, kuriose teismams bei fiziniams ir juridiniams asmenims suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą[482].

Pirmoji išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *inter partes*, yra Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintas *draudimas teismui byloje taikyti Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą*. Kaip konstatavo Konstitucinis

480 *Ibid*., p. 12.

481 ŽALIMAS, 438 išnaša, p. 40.

482 Žr. BREWER-CARIAS, 427 išnaša, p. 109.

Teismas 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime[483], Konstitucijos 110 straipsnyje nustatyta jos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipiama į ateitį, išimtis: nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Pažymėtina, kad Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtinta bylą nagrinėjančio teismo pareiga, kilus abejonių, ar teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją[484]. Akivaizdu, kad tokia teismo pareiga būtų beprasmė, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas, priimtas išnagrinėjus besikreipusio teismo prašymą, nebūtų retroaktyviai taikomas to teismo byloje atnaujinus jos nagrinėjimą; tokiu atveju teisingumas toje byloje negalėtų būti vykdomas. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintu reguliavimu siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės[485].

Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžė[486], kad kitoks Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto draudimo taikyti Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą aiškinimas (esą iš jo nekyla Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas teismo nagrinėjamoje byloje) paneigtų Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą Konstitucijos viršenybės principą ir su juo susijusį konstitucinį teisės viešpatavimo imperatyvą, taip pat kitus Konstitucijos viršenybės principo aspektus, *inter alia* būtų paneigtas Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas Konstitucijos tiesioginio taikymo principas, šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintos kiekvieno asmens teisės ginti savo teises tiesiogiai remiantis Konstitucija esmė, 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos kiekvieno asmens teisės kreiptis į teismą ginant pažeistas konstitucines teises ar laisves esmė.

Antroji išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *inter partes*, yra *proceso atnaujinimas siekiant apginti asmens konstitucines teises ar laisves* Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kad asmeniui pritaikytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, pagal to asmens individualų konstitucinį skundą. Ši išimtis, kaip individualaus konstitucinio skundo instituto elementas[487], 2019 m. rugsėjo 1 d. įtvirtinta Konstitucijos 107 straipsnio (2019 m. kovo 21 d. re-

[483] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.

[484] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (*ibid.*, 2003, Nr. 124-5643), 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 152-7779).

[485] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 152-7779.

[486] *Ibid*.

[487] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimą. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

dakcija) 3 dalyje[488]. Jos paskirtis ir turinys panašus į pirmosios išimties – konstitucinio draudimo teismui byloje taikyti Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą.

Nuostata, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame konstatuota, jog asmeniui pritaikytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, turi būti pagrindas atnaujinti procesą byloje, yra logiška, kitaip asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą būtų beprasmė, nes minėtam asmeniui negalėtų būti įgyvendintas teisingumas, nebūtų užtikrinta ir Konstitucijos viršenybė bei konstitucinis teisėtumas. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime[489], individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis: juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu; atsižvelgiant į tai, Konstitucijos 107 straipsnio (2019 m. kovo 21 d. redakcija) 3 dalyje įtvirtintas pagrindas atnaujinti procesą siekiant apginti Konstitucijos 106 straipsnio (2019 m. kovo 21 d. redakcija) 4 dalyje nurodyto asmens konstitucines teises ar laisves – Konstitucinio Teismo sprendimas, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, – yra būtinas tam, kad, įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto (jo dalies) pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą.

VI.5.3. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų specifinės teisinės pasekmės

Kartais konstitucinio teisingumo vykdymo, Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisėtumo užtikrinimo interesai konkrečioje konstitucinės justicijos byloje gali padiktuoti Konstituciniam Teismui poreikį atskleisti toje byloje priimamo baigiamojo akto *specifines teisines pasekmes*, t. y. atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes konkretizuoti, kokia teisinė situacija (teisinis reguliavimas) susiklosto įsigaliojus joje priimamam baigiamajam aktui, kaip konkrečiai jis (ne)taikytinas ir (ne) įgyvendintinas (kaip konkrečiai tiesiogiai taikytina pati Konstitucija), kokios konkrečios negatyviosios ir pozityviosios teisėkūros bei teisę taikančių subjektų pareigos

[488] Minėta, kad pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį, byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens (fizinio ar juridinio asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės galėjo būti pažeistos Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirto tirti teisės akto pagrindu priimtu sprendimu ir kuris išnaudojo visas teisinės gynybos priemones bei laikėsi kitų Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytų sąlygų, *inter alia* per šiame įstatyme nustatytą terminą kreiptis į Konstitucinį Teismą) kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka *atnaujinti procesą* dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo.

[489] TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

kyla iš Konstitucijos siekiant tinkamai taikyti ir įgyvendinti šį baigiamąjį aktą. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo baigiamojo akto specifinių teisinių pasekmių atskleidimu siekiama, kad šis baigiamasis aktas būtų taikomas ir įgyvendinamas deramai, t. y. taip, kad nebūtų iškreipiama jo prasmė, kad būtų išvengta galimų jo taikymo ir įgyvendinimo neigiamų padarinių teisinei sistemai, kad juo būtų realiai apgintos konstitucinės vertybės. Todėl kartu tokiu Konstitucinio Teismo baigiamojo akto specifinių pasekmių atskleidimu atliekama antikonstitucinių veiksmų prevencija.

Taigi atskleidžiant Konstitucinio Teismo baigiamojo akto specifines teisines pasekmes užtikrinama, kad šis baigiamasis aktas būtų teisingas savo turiniu atsižvelgiant į konkrečias konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, t. y. kad konkrečioje konstitucinės justicijos byloje būtų įvykdytas tikrasis, o ne formalus konstitucinis teisingumas. Kartu taip konkrečiomis aplinkybėmis garantuojama Konstitucijos viršenybė ir konstitucinis teisėtumas. Vadinasi, Konstitucijoje implicitiškai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai atskleisti savo baigiamųjų aktų specifines teisines pasekmes kyla būtent iš Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties (misijos), kuri yra vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą pagal savo kompetenciją sprendžiant dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir vykdant kitus savo konstitucinius įgaliojimus[490].

Kadangi iš Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų didžiausią įtaką teisinei sistemai turi jo nutarimai, kuriais teisės aktai (jų nuostatos) pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai ir šalinami iš teisės sistemos, nenuostabu, kad praktikoje dažniausiai prireikia atskleisti būtent tokių nutarimų specifines teisines pasekmes (nors kartais gali būti pasisakoma ir dėl nutarimų, kuriais teisės aktai pripažįstami atitinkančiais Konstituciją[491], rečiau – dėl išvadų įgyvendinimo[492]). Specifinės teisinės pa-

[490] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimą. *Ibid.*, 2018-06-19, Nr. 10101.

[491] Pvz., Konstitucinis Teismas 2019 m. balandžio 18 d. nutarime, radęs galimybę aiškinti įstatymą sutinkamai su Konstitucija, pripažino neprieštaraujančiomis Konstitucijai kai kurias Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Valstybės tarnybos įstatymo ir Vidaus tarnybos statuto nuostatas dėl galimybės panaudoti kriminalinės žvalgybos informaciją tarnybiniams nusižengimams tirti. Tačiau kartu Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į perteklines Valstybės tarnybos įstatymo ir Vidaus tarnybos statuto nuostatas, taip pat konstatavo, kad įstatymų leidėjas turėtų imtis atitinkamų priemonių, kad esminės žmogaus teisių ir laisvių tarnybinių nusižengimų tyrimo procese apsaugos garantijos būtų įtvirtintos ir šiuose įstatymuose, o ne vien poįstatyminiuose aktuose dėl tarnybinių nusižengimų tyrimo tvarkos. *Ibid.*, 2019-04-18, Nr. 6411.

[492] Pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvadoje buvo konstatuotas Seimo rinkimų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo trūkumas (draudimas Vyriausiajai rinkimų komisijai panaikinti kandidatų rinkimuose registravimą likus mažiau kaip 15 dienų iki rinkimų, dėl kurio nebuvo sudaryta teisinių prielaidų veiksmingai užtikrinti draudimo papirkti rinkėjus laikymąsi) pabrėžiant, kad jo šalinimas yra įstatymų leidėjo konstitucinė pareiga, taip pat konstatuoti Vyriausiosios rinkimų komisijos ir apygardos rinkimų komisijos darbo trūkumai nesiimant laiku tirti šiurkščių Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų, susijusių su rinkėjų papirkinėjimu. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 125-6285. Akivaizdu, kad iš tokio konstatavimo buvo matyti konkrečios vykdytinos įstatymų leidėjo ir rinkimų organizavimo institucijų pareigos.

sekmės atskleidžiamos beveik penktadalyje Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais tam tikras teisės aktas (jo nuostata) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Pagal turinį Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima išskirti keturių rūšių jo atskleidžiamas savo baigiamųjų aktų specifines teisines pasekmes. Pirmosios trys rūšys galėtų būti siejamos su Konstitucinio Teismo, kaip vadinamojo „negatyviojo įstatymų leidėjo", vaidmeniu, o ketvirtosios rūšies pasekmių atveju Konstitucinis Teismas gali būti vadinamas „pozityviuoju įstatymų leidėju". „Negatyvusis įstatymų leidėjas" yra tradicinis Konstitucinio Teismo vaidmuo[493], nes suponuoja klasikinius įgaliojimus pašalinti antikonstitucinius teisės aktus iš teisės sistemos (taigi vadinamoji negatyvioji įstatymų leidyba yra natūrali Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai pasekmė), o „pozityviojo įstatymų leidėjo" vaidmuo suponuoja įgaliojimus nustatyti teisės normas[494]. Pirmuoju atveju Konstitucinis Teismas ne pakeičia, o pozityviai papildo įstatymų leidėją, pagal savo kompetenciją koreguodamas teisinį reguliavimą ir taip prisidėdamas prie teisės sistemos tobulinimo ir orientavimo pagal Konstitucijos nustatytas gaires, taigi padėdamas įstatymų leidybai. Antruoju atveju galima sakyti, kad tam tikra prasme Konstitucinis Teismas bent laikinai pakeičia įstatymų leidėją formuluodamas visiems privalomas elgesio taisykles. Tačiau pabrėžtina, kad vadinamojo negatyviojo ir pozityviojo įstatymo leidėjo vaidmenys Konstituciniam Teismui yra priskiriami konstitucinės teisės mokslo doktrinoje. Jie jokiu būdu nereiškia Konstitucinio Teismo įgaliojimų priimti įstatymus; pagal konstitucinį valdžių padalijimo principą Konstitucinis Teismas to niekaip ir negalėtų daryti. Konstitucinės justicijos funkcija negali būti tapatinama su įstatymų leidyba jau vien dėl to, kad konstitucinė justicija nėra grindžiama diskrecinio pobūdžio įgaliojimais „laisvai" kurti teisės normas, o įstatymų pripažinimas antikonstituciniais ar konstitucinių reikalavimų jų turiniui atskleidimas vykdomas remiantis konstituciniais ir teisiniais kriterijais, pirmiausia Konstitucijos taikymu siekiant užtikrinti jos viršenybę[495]; be to, įstatymo nuostatos pripažinimas antikonstitucine, nors ir reiškia jos pašalinimą iš teisės sistemos, savaime neatkuria iki tol galiojusio teisinio reguliavimo[496], – tai yra dar vienas bruožas, kodėl Konstituciniam Teismui negalima priskirti klasikinės įstatymų leidybos funkcijos[497]. Galiausiai pats Konstitucinis Teismas neformuoja savo „įstatymų leidybos" darbotvarkės, o tik sprendžia pareiškėjų inicijuotas bylas.

Taigi kokios yra tos trys Konstitucinio Teismo atskleidžiamų savo baigiamųjų aktų specifinių teisinių pasekmių rūšys, siejamos su „negatyviojo įstatymų leidėjo" vaidmeniu? Pirma, tai – Konstitucinio Teismo nutarimu *pakeistas teisinio regulia-*

493 SINKEVIČIUS, 275 išnaša, p. 504.

494 Plačiau apie konstitucinių teismų „negatyviojo" ir „pozityviojo" įstatymų leidėjo vaidmenis žr., pvz., BREWER-CARIAS, 427 išnaša, p. 5–12, 31–40.

495 Žr. *ibid*., p. 10–11.

496 Pvz., 2014 m. sausio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nereiškia, kad įsigalioja Konstitucijos 125 straipsnio redakcija, galiojusi iki šio įstatymo įsigaliojimo. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

497 BREWER-CARIAS, 427 išnaša, p. 11.

vimo turinys, išaiškinamas tame nutarime, t. y. išaiškinama tokia konkreti teisinė situacija, kai prieštaraujančių Konstitucijai nuostatų pašalinimas iš teisės sistemos Konstitucinio Teismo nutarimu teisės taikymo atžvilgiu iš esmės prilygsta visuminio teisinio reguliavimo pakeitimui ir kitokio nei iki tol visuminio teisinio reguliavimo nustatymui[498]. Kitaip tariant, šiuo atveju Konstitucinis Teismas jokių naujų taisyklių nekuria, o tik atskleidžia objektyvią teisinę realybę, susiklostančią įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui.

Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarime[499] konstatavus, kad Seimo statuto nuostata, jog Seimo išreikštas nepritarimas valstybės institucijos vadovo pateiktai metinei institucijos veiklos ataskaitai gali būti pagrindas Seimui pareikšti nepasitikėjimą tokiu valstybės institucijos vadovu atleidžiant jį iš einamų pareigų arba pasiūlyti Respublikos Prezidentui atleisti tokį valstybės institucijos vadovą iš einamų pareigų, prieštarauja Konstitucijai, taip pat buvo konstatuota, kad susijusioje Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo nuostatoje įtvirtintas generalinio prokuroro atleidimo Seimo siūlymu teisinis reguliavimas nebeapima tokio atvejo, kai pagrindas Seimo siūlymui atleisti generalinį prokurorą yra Seimo nutarimas nepritarti metinei prokuratūros veiklos ataskaitai. Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutarime[500] konstatavus, kad Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas tiek, kiek pagal jį teisę gauti motinystės išmoką turėjo tik tokia turinti nustatytos trukmės motinystės socialinio draudimo stažą moteris, kuriai pasibaigė darbo sutartis arba kuri buvo atleista iš tarnybos, prieštarauja Konstitucijai, taip pat konstatuota, kad teisės taikymo požiūriu teisinis reguliavimas pakito: įsigaliojus šiam Konstitucinio Teismo nutarimui, pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, visos moterys, turinčios jame nustatytos trukmės motinystės socialinio draudimo stažą, nutraukusios savo darbinę (profesinę) veiklą iki tos dienos, kurią jos įstatymų nustatyta tvarka įgytų teisę į mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, turi teisę gauti motinystės išmokas.

Logiška, kad pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai teisės taikymo aktą, dėl Konstitucinio Teismo nutarimo pakitusios konkrečios teisinės situacijos išaiškinimas reiškia ne pakeisto teisinio reguliavimo turinio, o teisės taikymo akto panaikinimo padarinių atskleidimą, t. y. iš esmės jų anuliavimą nuo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Pavyzdžiui, 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime[501] Konstitucinis Teismas konstatavo, jog, atsižvelgiant į tai, kad Respublikos Prezidento dekreto nuostata, kuria išimties tvarka Lietuvos Respublikos pilietybė suteikta Jurijui Borisovui, šiuo nutarimu pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ir Pilietybės įstatymui, tokio Respublikos Prezidento dekreto pagrindu J. Borisov negalėjo įgyti Lietuvos Respublikos pilietybės;

[498] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957), 2008 m. kovo 20 d. nutarimą (*ibid.*, 2008, Nr. 34-1224), 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimą (*ibid.*, 2011, Nr. 160-7591).

[499] TAR, 2015-12-30, Nr. 21030.

[500] *Ibid.*, 2018-12-19, Nr. 20843.

[501] *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.

todėl nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos J. Borisov, turintis Rusijos Federacijos pilietybę, nėra Lietuvos Respublikos pilietis.

Antroji Konstitucinio Teismo atskleidžiamų savo baigiamųjų aktų specifinių teisinių pasekmių rūšis, siejama su „negatyviojo įstatymų leidėjo" vaidmeniu, yra iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo kilusių *antikonstitucinio reguliavimo konkrečių padarinių teisėtumo konstatavimas*, taip konkrečiu atveju patvirtinant iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos bendros Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* taisyklės kylančią teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpciją, pagal kurią iki Konstitucinio Teismo nutarimo, kad tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo atsiradusios šiuo nutarimu antikonstituciniu pripažinto teisės akto taikymo teisinės pasekmės laikytinos teisėtomis. Kartu taip užkertamas kelias beprasmiams teisiniams ginčams dėl Konstitucinio Teismo nutarimo pasekmių susijusiems teisiniams santykiams ir jų stabilumui.

Pavyzdžiui, 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime[502] Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog tai, kad šiame nutarime konstatuotas Pilietybės įstatymo nuostatų, sudariusių plačias galimybes Lietuvos Respublikos piliečiams turėti ir kitos valstybės pilietybę, prieštaravimas Konstitucijai, negali būti interpretuojama kaip pagrindas, kuriuo remiantis būtų galima kvestionuoti asmenų, įgijusių Lietuvos Respublikos pilietybę (esančių Lietuvos Respublikos piliečiais) pagal atitinkamas antikonstitucinėmis pripažintas Pilietybės įstatymo nuostatas ir turinčių dar ir kitos valstybės pilietybę, turimą Lietuvos Respublikos pilietybę; tokie asmenys ir toliau yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarime[503] konstatuota, jog tai, kad šiuo nutarimu Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje nustatytas visuminis teisinis reguliavimas, pagal kurį valstybinės aukštosios mokyklos tarybai, kurią sudarant akademinė bendruomenė neturi lemiamos įtakos ir kuri nėra aukštosios mokyklos savivaldą įgyvendinanti institucija, yra pavestos aukštosios mokyklos savivaldai būdingos valdymo funkcijos, yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, jokiu būdu nereiškia, kad vien šiuo pagrindu gali būti kvestionuojami pagal Mokslo ir studijų įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą sudarytų valstybinių aukštųjų mokyklų tarybų iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo priimti sprendimai, *inter alia* svarbiausi sprendimai dėl finansinių lėšų ir kito turto panaudojimo aukštosios mokyklos misijai įgyvendinti ir sprendimai, susiję su rektoriaus (direktoriaus) skyrimu į pareigas. 2016 m. gruodžio 7 d. nutarime[504] Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog tai, kad šiuo nutarimu Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnis tiek, kiek jame eksplicitiškai nenustatyti iš visuminio teisinio reguliavimo kylantys savivaldybių tarybų įgaliojimai nustatyti žemės mokesčio tarifus 2013 m. mokestiniam laikotarpiui, yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai vien dėl teisinio reguliavimo aiškumo ir apibrėžtumo stokos, savaime nereiškia ir negali būti interpretuojama kaip pagrindas peržiūrėti

[502] *Ibid.*, 2006, Nr. 123-4650.

[503] *Ibid.*, 2011, Nr. 160-7591.

[504] TAR, 2016-12-07, Nr. 28387.

jau priimtus ir įvykdytus savivaldybių tarybų sprendimus, kuriais patvirtinti žemės mokesčio tarifai 2013 m. mokestiniam laikotarpiui.

Be minėtos teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpcijos, patvirtindamas antikonstitucinio reguliavimo konkrečių padarinių teisėtumą, Konstitucinis Teismas kartais pasitelkia papildomų argumentų, tinkančių konkrečios konstitucinės justicijos bylos aplinkybėmis. Pavyzdžiui, argumentą, kad konkrečiu atveju Konstitucijos pažeidimas nėra tiek esminis, kad suteiktų pagrindą ginčyti iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo kilusius pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai teisinio reguliavimo padarinius: antai 2014 m. spalio 13 d. nutarime[505] Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad 2014 m. gegužės 25 d. įvykusių rinkimų į Europos Parlamentą procese Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo nuostatų, kurios šiame Konstitucinio Teismo nutarime pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai (jomis neleista vieniems iš rinkimų dalyvių – rinkimų komitetams turėti savo pavadinimą), pagrindu kilę teisiniai padariniai yra teisėti; atsižvelgiant į tai, kad pripažintu prieštaraujančiu Konstitucijai teisiniu reguliavimu, kuriuo konstituciškai nepagrįstai pasunkintas rinkimų komitetų keliamų kandidatų pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimas, ši jų teisė nebuvo apskritai paneigta ir konstituciniai demokratinių, laisvų rinkimų principai nebuvo paminti, 2014 m. gegužės 25 d. įvykusių rinkimų į Europos Parlamentą teisėtumas negali būti kvestionuojamas tuo pagrindu, kad šis teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. 2019 m. vasario 15 d. nutarime[506], patvirtindamas visų anksčiau įvykusių referendumų (įskaitant referendumą dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje, vykusį dvi dienas iš eilės) teisėtumą, Konstitucinis Teismas pasitelkė papildomą argumentą – intervencijos į jau pasibaigusius teisinius santykius beprasmiškumą: Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad ne jo išnagrinėtoje konstitucinės justicijos byloje ginčyto Seimo nutarimo dėl referendumo Konstitucijos 12 straipsniui pakeisti, bet kitų Seimo nutarimų paskelbti referendumą, priimtų vadovaujantis nebegaliojančia Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo nuostata (leidusia rengti referendumą ilgiau nei vieną balsavimo dieną), pagrindu atsiradę teisiniai santykiai yra pasibaigę; Konstitucinio Teismo intervencija į teisinį referendumo santykių reguliavimą, kuris nebegalioja, nebegali būti taikomas ir kurio pagrindu atsiradę referendumo teisiniai santykiai yra pasibaigę, būtų beprasmė ir iracionali, nes reikštų, kad bandoma pakeisti praeitį; atsižvelgiant į tai, nėra jokio konstitucinio pagrindo abejoti kitų, nei Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimu pripažinto antikonstituciniu Seimo nutarimo dėl referendumo Konstitucijos 12 straipsniui pakeisti, Seimo nutarimų paskelbti referendumą, priimtų vadovaujantis minėta nebegaliojančia Referendumo įstatymo nuostata, atitiktimi Konstitucijai, taip pat šių nutarimų pagrindu vykusių referendumų rezultatais ir jų sukeltomis teisinėmis pasekmėmis.

Trečioji Konstitucinio Teismo atskleidžiamų savo baigiamųjų aktų specifinių teisinių pasekmių rūšis, siejama su „negatyviojo įstatymų leidėjo“ vaidmeniu, yra

[505] *Ibid.*, 2014-10-13, Nr. 13988.

[506] *Ibid.*, 2019-02-15, Nr. 2373.

teisėkūros gairės įstatymų leidėjui (kitam atitinkamam teisėkūros subjektui). Jomis atskleidžiami pagrindiniai konkretaus teisinio reguliavimo, kurį būtina nustatyti įgyvendinant tam tikrą Konstitucinio Teismo nutarimą (kitą baigiamąjį aktą), bruožai. Tokios gairės gali būti ir abstrakčios, ir gana konkrečios.

Pavyzdžiui, 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime[507] Konstitucinis Teismas nurodė tik kelis pagrindinius principus, kuriais turi būti grindžiamas būsimasis pilietybės santykių teisinis reguliavimas: dėl labai prieštaringo, nenuoseklaus, painaus teisinio reguliavimo Pilietybės įstatymas taisytinas iš esmės; pagal Konstituciją nepateisinamas toks įstatyminis reguliavimas, kai didžiulė dalis Lietuvos Respublikos piliečių tuo pat metu gali būti ir kitų valstybių piliečiai (tokią galimybę galima sudaryti tik referendumu priimamomis Konstitucijos pataisomis); kad ir kaip ateityje būtų koreguojamas Lietuvos Respublikos pilietybės santykių įstatyminis reguliavimas, turi būti paisoma Konstitucijos nuostatų, kurios įtvirtina visų asmenų lygiateisiškumą ir nediskriminavimą dėl etninės kilmės. Panašiai 2015 m. vasario 26 d. nutarime[508] Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad įstatymų leidėjas prireikus gali nustatyti kitas kardomojo kalinimo vietose, areštinėse ir pataisos įstaigose laikomų nuteistųjų tarpusavio susirašinėjimą ribojančias priemones (pavyzdžiui, laikiną laiškų siuntimo ar jų įteikimo konkretiems asmenims sustabdymą, laikiną draudimą susirašinėti su konkrečiais asmenimis), kurios būtų mažiau ribojančios, negu pripažintoje prieštaraujančia Konstitucijai Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso nuostatoje įtvirtintas bendro pobūdžio draudimas susirašinėti tarpusavyje kardomojo kalinimo vietose, areštinėse ir pataisos įstaigose laikomiems nuteistiesiems, kurių nesieja santuokos ar artimosios giminystės ryšiai; pagal Konstituciją ribojantis nuteistųjų teisę susirašinėti teisinis reguliavimas *inter alia* turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos pakankamai individualizuoti šios nuteistųjų teisės ribojimus, įvertinus individualią jų padėtį ir kitas svarbias aplinkybes.

2017 m. vasario 24 d. nutarime[509] Konstitucinis Teismas suformulavo gana detalias visuminio apkaltos proceso teisinio reguliavimo, pirmiausia įtvirtinto Seimo statute, koregavimo atsižvelgiant į oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas gaires: pavyzdžiui, kad Seimas gali pats nustatyti apkaltai už nusikaltimo padarymą svarbias aplinkybes tik tada, kai nusikaltimo padarymo faktas (kartu ir jį padaręs pareigūnas) yra akivaizdus, taip pat kai vykdoma Respublikos Prezidento apkalta; kad nusikaltimo padarymo faktas (kartu ir jį padaręs pareigūnas) gali būti laikomas akivaizdžiu tik tada, kai yra gauta (įgaliotos institucijos pateikta Seimui) patikima informacija, kad konkretus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo užtiktas darantis nusikaltimą, ir dėl to, kad būtų galima konstatuoti apkaltai taikyti konstituciniu pagrindu „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ svarbias aplinkybes – nusikaltimo padarymo faktą ir jį padariusį pareigūną, nėra būtinas įgaliotų teisinių institucijų, vykdančių ikiteisminį tyrimą, nagrinėjančių baudžiamąsias bylas, dalyvavimas; kad net ir tuo išimtiniu atveju, kai nusikaltimo padarymo faktas yra aki-

[507] *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650.

[508] TAR, 2015-02-27, Nr. 3023.

[509] *Ibid.*, 2017-02-24, Nr. 3068.

vaizdus ir jį konstatuoti gali pats Seimas, laikantis Seimo statute nustatytos tvarkos gali būti sprendžiama ir dėl sutikimo patraukti konkretų Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytą asmenį (išskyrus Respublikos Prezidentą) baudžiamojon atsakomybėn davimo; kad apkalta konstituciniu pagrindu „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas" tais atvejais, kai Seimas duoda sutikimą konkretų asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn (išskyrus atvejį, kai nusikaltimo padarymo faktas (kartu ir jį padaręs pareigūnas) yra akivaizdus), yra galima tada, kai apkaltai taikyti svarbios aplinkybės įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu yra nustatytos neabejotinai, t. y. galutinai (atsižvelgiant į bendrosios kompetencijos teismų instancinei sistemai priklausančių teismų kompetenciją).

Kartais, atsižvelgiant į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, Konstitucinio Teismo nutarime (kitame baigiamajame akte) gali būti formuluojamos teisės taikymo gairės, kuriomis, be kita ko, turėtų vadovautis teismai. Pavyzdžiui, 2007 m. birželio 7 d. nutarime[510] Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog tai, kad šiuo nutarimu pripažinta, jog Civilinio kodekso nuostata, kad teismas visais atvejais privalo priteisti tėvų išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Konstitucijai, ir tai, kad Civiliniame kodekse nenustatyti esminiai paramos reikalingų pilnamečių vaikų, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo instituto elementai, nereiškia, kad teismai, sprendžiantys bylas, kuriose iškyla šios Civilinio kodekso nuostatos taikymo klausimas, gali jų nespręsti vien dėl to, kad įstatymų leidėjas atitinkamų santykių dar nėra deramai sureguliavęs įstatymu; spręsdami tokias bylas (dėl tėvų išlaikymo minėtiems vaikams priteisimo), minėtas teisinio reguliavimo spragas jie turi užpildyti *ad hoc* paisydami *inter alia* to, kad išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tokiais pat principais kaip nepilnamečiams.

Kokios Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ketvirtosios rūšies specifinės teisinės pasekmės, kurios siejamos su Konstitucinio Teismo kaip „pozityviojo įstatymų leidėjo" vaidmeniu? Tai – Konstitucinio Teismo prisidėjimas prie įstatymų leidybos savo nutarimuose formuluojant iš Konstitucijos kylančias, ypač laikino ar pereinamojo pobūdžio, *privalomas elgesio taisykles*, kurios taikomos tol, kol įstatymų leidėjas nustatys atitinkamus santykius reguliuojančias nuolatines teisės normas, suderintas su Konstitucijos nuostatomis[511]. Kitaip tariant, tai yra Konstitucinio Teismo kvaziteisėkūros veikla.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ketvirtosios rūšies specifinės teisinės pasekmės nuo pirmųjų trijų rūšių specifinių teisinių pasekmių, kurios siejamos su Konstitucinio Teismo kaip „negatyviojo įstatymų leidėjo" veikla, kaip tik ir skiriasi tuo, kad šiuo atveju Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į taikytiną konstitucinį reguliavimą, formuluoja naujas visiems atitinkamų santykių subjektams privalomas taisykles, bent laikinai reguliuojančias konkrečią su Konstitucinio Teismo nutarimo

[510] *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 65-2529.

[511] Apie konstitucinių teismų, kaip „pozityviųjų įstatymų leidėjų", formuluojamų teisės normų rūšis žr., pvz., BREWER-CARIAS, 427 išnaša, p. 33.

taikymu ir įgyvendinimu susijusią situaciją, o ne atskleidžia iki tol įstatymų leidėjo (kito teisėkūros subjekto) nustatyto, bet Konstitucinio Teismo nutarimu pakoreguoto teisinio reguliavimo turinį, taip pat neįtvirtina antikonstitucinio akto taikymo padarinių, atsiradusių iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, nenustato tik įstatymų leidėjui (kitam teisėkūros subjektui) skirtų ateityje įgyvendintinų teisinio reguliavimo gairių. Privalomos taisyklės, kurias atskleisdamas savo nutarimų specifines teisines pasekmes formuluoja Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į jų paskirtį, taip pat gali būti skirstomos į keturias grupes.

Pirma, *nuolatinio pobūdžio konstitucinės taisyklės*, formuluojamos atsižvelgiant į visuminį konstitucinį reguliavimą ir konstituciniu lygiu reguliuojančios tam tikrus santykius, kurių konstitucinis reguliavimas be šių taisyklių taptų neaiškus įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui. Tai yra ne kas kita, kaip Konstitucinio Teismo atskleidžiamos implicitinės konstitucinės nuostatos, kurios nėra tiek akivaizdžios be Konstitucinio Teismo išaiškinimo. Suprantama, šios nuostatos yra privalomos visiems, kaip ir visa Konstitucija, todėl jų nebūtina priimti kaip Konstitucijos pataisų; apskritai Konstitucinio Teismo formuluojamos konstitucinės taisyklės yra nuolatinio pobūdžio todėl, kad jos galioja ir yra taikomos tol, kol padaromos kitokio turinio Konstitucijos pataisos (o tai nebūtinai turi įvykti).

Vienintelis ryškus Konstitucinio Teismo formuluojamų nuolatinio pobūdžio konstitucinių taisyklių pavyzdys yra jo 2014 m. sausio 24 d. nutarime[512] atskleistas Lietuvos banko konstitucinis statusas įsigaliojus šiam nutarimui, kuriuo Konstitucijos 125 straipsnio, įtvirtinusio Lietuvos banko statusą, pakeitimo įstatymas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. 2014 m. sausio 24 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad, be kita ko, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų, jokia spraga ar vidinis prieštaravimas Konstitucijoje dėl to, kad jos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas pripažintas antikonstituciniu, neatsirado. Toliau, atsižvelgdamas į visuminį konstitucinį reguliavimą, ypač į Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 1 straipsnį, pagal kurį Lietuvos valstybės institucijų kompetencija yra patikima Europos Sąjungai sutartyse, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, nustatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis būtų bendrai vykdomi narystės įsipareigojimai ir įgyvendinamos narystės teisės šiose srityse, taip suformulavo su Lietuvos banko veikla susijusias konstitucines taisykles: 1) Lietuvos bankas yra centrinis bankas, kurio kompetencijos dalis yra patikėta Europos centriniam bankui ir kuris yra sudedamoji Europos centrinių bankų sistemos dalis; 2) toks Lietuvos banko konstitucinis statusas suponuoja jo kompetencijos pinigų politikos srityje patikėjimą Europos centriniam bankui, taigi Lietuvos bankas pagal Konstituciją neturi išimtinės pinigų emisijos teisės; 3) toks Lietuvos banko konstitucinis statusas suponuoja ir atitinkamas Lietuvos banko ir jo valdybos pirmininko instituto nepriklausomumo garantijas, *inter alia* tai, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi nustatyti tik tokius Lietuvos banko valdybos pirmininko atleidimo nepasibaigus įstatymo nustatytam jo

[512] TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

įgaliojimų laikui pagrindus, kurie būtų susiję su šioms pareigoms eiti įstatymo nustatytų reikalavimų neatitiktimi ar sunkaus nusižengimo padarymu (t. y. kitais atvejais Seimo nepasitikėjimo Lietuvos banko valdybos pirmininku pareiškimas pagal Konstitucijos 75 straipsnį yra negalimas).

Antra, *laikinosios teisinio reguliavimo taisyklės*, kurios taikomos tol, kol tikrasis įstatymų leidėjas (kitas teisėkūros subjektas) jas perkelia į teisės aktą įgyvendindamas atitinkamą Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame tos taisyklės suformuluotos. Tokių laikinųjų teisinio reguliavimo taisyklių formulavimas leidžia Konstitucinį Teismą apibūdinti kaip „laikinąjį įstatymų leidėją", nes tikrajam įstatymų leidėjui neperkeliant į atitinkamą teisės aktą Konstitucinio Teismo suformuluotų taisyklių, jų vis tiek turi būti laikomasi norint nepažeisti Konstitucijos, kai priimami atitinkami legislatyviniai, teisminiai ar administraciniai sprendimai (tokių sprendimų priėmimo teisinis pagrindas tada būna tiesioginis Konstitucijos taikymas, remiantis atitinkamu Konstitucinio Teismo nutarimu).

Pavyzdžiui, laikinosios įstatymų svarstymo skubos ir ypatingos skubos tvarka taisyklės buvo nustatytos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarime[513]: pagal Seimo statuto 164 straipsnio 1 dalį, įstatymų ir kitų Seimo aktų svarstymo ypatingos skubos tvarka procedūra turėtų būti taikoma motyvuotu šioje dalyje nurodytų subjektų (Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko arba Seimo Pirmininką pavaduojančio Seimo Pirmininko pavaduotojo, arba Vyriausybės) teikimu tik išskirtiniais konstituciškai pagrįstais atvejais, kai būtina nedelsiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, kaip antai įvedant arba įvedus karo ar nepaprastąją padėtį, skelbiant arba paskelbus mobilizaciją, priimant sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas ginkluoto užpuolimo atveju ir (ar) prireikus itin skubiai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, stichinės nelaimės ar kitomis ekstremaliomis aplinkybėmis, kilus tokiai grėsmei valstybės ar visuomenės saugumui, kuriai pašalinti būtini itin skubūs įstatymų leidėjo sprendimai; pagal Seimo statuto 162 straipsnio 2 dalį, įstatymų svarstymo skubos tvarka procedūra turėtų būti taikoma motyvuotu šioje dalyje nurodytų subjektų (Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko arba jį pavaduojančio Seimo Pirmininko pavaduotojo, Seimo opozicijos lyderio, pagrindinio komiteto, frakcijos arba Vyriausybės) teikimu tik tokiais atvejais, kai šios tvarkos taikymas motyvuojamas ypatingais atvejais, kai dėl susiklosčiusių politinių, socialinių, ekonominių ar kitų aplinkybių būtina skubiai nustatyti naują ar pakeisti galiojantį teisinį reguliavimą siekiant užtikrinti svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tokios laikinosios įstatymų svarstymo skubos ir ypatingos skubos tvarka taisyklės gali būti taikomos tiesiogiai remiantis Konstitucija, net ir nesant atitinkamo turinio Seimo statuto pataisų.

Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime[514] buvo suformuluotos laikinosios aukštųjų mokyklų studijų krypčių įvertinimo ir akreditavimo taisyklės: konstatavus, kad ginčijamos Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straips-

[513] *Ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221.

[514] *Ibid.*, 2018-06-19, Nr. 10101.

nio 26 dalies nuostatos dėl specialiosios studijų krypčių vertinimo ir laikino akreditavimo tvarkos prieštarauja Konstitucijai, nes jomis iš teisinių santykių subjektų buvo reikalaujama neįmanomų dalykų, ir kad dėl šios priežasties tos nuostatos nesukėlė teisinių padarinių jomis reguliuojamų teisinių santykių subjektams (*inter alia* aukštosioms mokykloms), taip pat konstatuota, kad net ir iki priimant šį Konstitucinio Teismo nutarimą visų aukštųjų mokyklų studijų kryptys turėjo būti akredituojamos taikant bendrąją išorinio studijų vertinimo ir akreditavimo tvarką, nustatytą Mokslo ir studijų įstatyme; tokia bendroji studijų išorinio vertinimo ir akreditavimo tvarka taikytina visoms aukštosioms mokykloms, nepaisant to, ar jų vykdomos studijų kryptys Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus įsakymais buvo vertinamos ir laikinai akredituojamos pagal pripažintą antikonstitucine specialiąją tvarką; pagal galiojantį Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą aukštosios mokyklos gali vykdyti studijas pagal visas akredituotas studijų programas iki pirmojo studijų krypčių akreditavimo pagal bendrąją išorinio studijų vertinimo ir akreditavimo tvarką.

Trečia, *pereinamojo pobūdžio teisinio reguliavimo taisyklės*, kuriomis sureguliuojama teisinė situacija įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui ir kurios taikomos tol, kol įstatymų leidėjas (kitas teisėkūros subjektas) nusprendžia kitaip įgyvendindamas tą Konstitucinio Teismo nutarimą. Taigi įstatymų leidėjas neprivalo perkelti pereinamojo pobūdžio teisinio reguliavimo taisyklių į tam tikrą teisės aktą ir gali nustatyti visiškai kitokio turinio nuolatinį teisinį reguliavimą, – tai yra pagrindinis šių taisyklių skirtumas nuo laikinųjų teisinio reguliavimo taisyklių. Pereinamojo pobūdžio teisinio reguliavimo taisyklių taikymas taip pat grindžiamas tiesioginiu Konstitucijos taikymu, remiantis Konstitucinio Teismo nutarimu.

Tokios pereinamojo pobūdžio teisinio reguliavimo taisyklės buvo suformuluotos, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarime[515]: tai, kad Vyriausybės patvirtinta nuostolių, padarytų gamtai, pažeidus aplinkos apsaugos įstatymus, skaičiavimo metodika pripažinta prieštaravusia Konstitucijai, nereiškia, kad asmenys, padarę gamtinei aplinkai žalą (nuostolius), neturi konstitucinės pareigos šią žalą (nuostolius) atlyginti (tokia konstitucinė pareiga kyla iš Konstitucijos 53 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių, Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai, Konstitucijos 54 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad įstatymu draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenis, teršti vandenis ir orą, daryti radiacinį poveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvūniją); visais atvejais žala (nuostoliai) gamtinei aplinkai turi būti atlyginama nepriklausomai nuo to, ar apskritai yra nustatyta kokia nors gamtinei aplinkai padarytos žalos (nuostolių) atlyginimo metodika; kilus ginčui, žalos (nuostolių) dydis gali būti nustatomas teismine tvarka. Taigi, kol nebuvo nustatyta nauja gamtinei aplinkai padarytos žalos atlygini-

[515] *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.

mo tvarka, tokia žala vis tiek turėjo būti atlyginta tiesiogiai remiantis Konstitucija, prireikus ginčus dėl žalos atlyginimo dydžio sprendžiant teismams. Panašiai pereinamojo pobūdžio teisinio reguliavimo taisyklės buvo suformuluotos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime[516]: atsižvelgiant į tai, kad Vyriausybės patvirtinto Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano punktuose, kuriuose nustatytas teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, dėl nurodytuose sklypuose esančių statinių savininkų yra priimti įsiteisėję teismų sprendimai, pagal Konstituciją tol, kol Vyriausybė nustatys Konstitucijai neprieštaraujantį Kuršių nerijos nacionalinio parko atitinkamų teritorijų ir jose esančių statinių tvarkymą reglamentuojantį teisinį reguliavimą, tie sklypai ir juose esantys statiniai turėtų būti tvarkomi (*inter alia* išardomi, pertvarkomi ir (arba) atkuriami) taip, kaip nustatyta tuose įsiteisėjusiuose teismų sprendimuose.

Ketvirta, *prevencinio pobūdžio taisyklės*, kuriomis siekiama užkirsti kelią galimiems antikonstituciniams legislatyviniams ir teisės taikymo sprendimams įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimą (šios taisyklės turi ir laikinųjų teisinio reguliavimo taisyklių bruožų). Pavyzdžiui, 2019 m. gegužės 29 d. nutarime[517] suformuluota tokia prevencinio pobūdžio taisyklė: konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai suponuoja tai, kad įgyvendinant šį Konstitucinio Teismo nutarimą savivaldybių tarybų, išrinktų per 2019 m. vykusius savivaldybių tarybų rinkimus, įgaliojimų laikui išrinktiems savivaldybių merams ir paskirtiems jų pavaduotojams įstatymu negali būti nustatytas mažesnis darbo užmokestis nei jų kadencijos pradžioje. 2019 m. balandžio 16 d. nutarime[518] Konstitucinis Teismas ne šiaip sau suformulavo minėtas laikinąsias įstatymų svarstymo skubos ir ypatingos skubos tvarka taisykles kaip taikytinas nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje: taip siekta, kad taikant šias procedūras būtų paisoma Konstitucinio Teismo nutarime suformuluotų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų nuo pat sužinojimo apie juos, o ne vien tik formaliai nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo oficialiai jį paskelbus po pusaštunto mėnesio (t. y. kad dar negaliojant Konstitucinio Teismo nutarimui įstatymai nebūtų priimami antikonstitucine tvarka); kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, kitoks aiškinimas, esą iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo įstatymų svarstymo skubos ir ypatingos skubos tvarkai netaikytini jame atskleisti konstituciniai reikalavimai šioms procedūroms, būtų nesuderinamas su konstitucinio teisingumo ir konstitucinio teisėtumo samprata.

[516] TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

[517] *Ibid.*, 2020-01-02, Nr. 1.

[518] *Ibid*, 2019-12-02, Nr. 19221.

VI.6. Konstitucinio Teismo nutarimų įsigaliojimo atidėjimas

Konstitucinio Teismo nutarimai iš jo baigiamųjų aktų išskirtini tuo, kad tik nutarimais Konstitucinio Teismo tiriami teisės aktai gali būti pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir kartu pašalinti iš teisės sistemos. Kitaip tariant, tik Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, sukelia Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nurodytas pasekmes – įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento akto, Vyriausybės akto (ar jo dalies) netaikymą nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas toks Konstitucinio Teismo nutarimas. Taigi tik Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tirtas teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, įsigaliojimas (oficialus paskelbimas) turi tiesioginę įtaką teisės sistemai, t. y. ordinariniam teisiniam reguliavimui. Suprantama, tokios įtakos negali turėti kitų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų (išvados, kuri dar turi būti įgyvendinta Seimo teisės aktu, taip pat sprendimo, kuriuo aiškinamas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas ar kuriuo baigiama konstitucinės justicijos teisena (byla)) įsigaliojimas juos oficialiai paskelbus.

Atsižvelgiant į tai, galimas ir Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais teisės aktai pripažįstami antikonstituciniais, vėlesnis įsigaliojimas (oficialus paskelbimas), t. y. tokių nutarimų galiojimas *pro futuro* – nuo tam tikros datos ateityje[519]. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus priimdamas nutarimą, kuriuo pripažįsta tam tikrą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, atidėti šio savo nutarimo įsigaliojimą (oficialų paskelbimą), kai to reikia siekiant išvengti neigiamų padarinių, kurie kiltų tą teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos. Suprantama, kad atidėtas gali būti tik tokio Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, įsigaliojimas (oficialus paskelbimas), nes neigiamų padarinių negali sukelti Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas neprieštaraujančiu Konstitucijai.

Taigi *Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atidėjimas* – tai Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras referendumu, Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės priimtas teisės aktas (jo dalis) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, vėlesnės, nei paskelbimo Konstitucinio Teismo viešame posėdyje (ir viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo svetainėje), oficialaus paskelbimo (Teisės aktų registre) datos nustatymas siekiant išvengti neigiamų padarinių, kurie kiltų tokiam Konstitucinio Teismo nutarimui įsigaliojus nedelsiant po jo paskelbimo Konstitucinio Teismo viešame posėdyje. Konstitucinio Teismo įgaliojimai atidėti savo nutarimo įsigaliojimą eksplicitiškai įtvirtinti Konstitucinio Teismo įstatymo[520] 84 straipsnio 3 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai

[519] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 77–78.

[520] *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

ar įstatymams, paskelbimo datą (tiesa, tokia nuostata Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinta tik 2015 m.[521]). Ši įstatymo nuostata kiek bendresne forma išreiškia jau anksčiau Konstitucinio Teismo konstatuotus savo įgaliojimus atidėti nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, įsigaliojimą: pirmą kartą Konstitucinis Teismas atidėjo savo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimo[522] įsigaliojimą (dviem mėnesiams), šiame nutarime konstatavęs, kad pagal Konstituciją ir tuo metu galiojusią Konstitucinio Teismo įstatymo redakciją Konstitucinis Teismas turėjo įgaliojimus, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, spręsti, kuriame iš įstatyme nurodytų leidinių pirmiausia turi būti oficialiai paskelbtas jo nutarimas ir kada konkrečiai tai turi būti padaryta.

Konstitucijoje Konstitucinio Teismo įgaliojimai atidėti savo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, įsigaliojimą yra įtvirtinti implicitiškai. Jų konstitucinis pagrindas yra minėta Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, kurioje įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai šalinti antikonstitucinius aktus iš teisės sistemos nuo oficialaus atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo dienos, aiškinama kartu su Konstitucinio Teismo konstitucine paskirtimi vykdyti konstitucinį teisingumą, užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą. Vykdant konstitucinį teisingumą konkrečioje konstitucinės justicijos byloje Konstituciniam Teismui gali tekti ieškoti Konstitucijos viršenybės ir kitų toje byloje konkuruojančių konstitucinių vertybių, ypač konstitucinės santvarkos stabilumo interesų, pusiausvyros. Kitaip tariant, atsižvelgiant į konkrečios konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, Konstituciniam Teismui gali tekti rinktis: nedelsiant pašalinti iš teisės sistemos antikonstitucinį aktą arba išsaugoti atitinkamos srities visuomeninių santykių teisinio reguliavimo ar net valstybės valdymo stabilumą. Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas antikonstituciniu, įsigaliojimo atidėjimas reiškia antrąjį pasirinkimą, nes taip tam tikram laikui pratęsiamas Konstitucijai prieštaraujančio teisinio reguliavimo galiojimas, tačiau išvengiama didesnės žalos konstitucinėms vertybėms[523] (suprantama, kiekvienu atveju tokį pasirinkimą būtina konstituciškai pagrįsti svariomis priežastimis). Paradoksalu, bet būtent taip konkrečiu atveju įvykdomas konstitucinis teisingumas, nes sudaromos prielaidos per tam tikrą laiką antikonstitucinį reguliavimą pakeisti derančiu su Konstitucija teisiniu reguliavimu kartu nepakenkiant kitoms konstitucinėms vertybėms (pavyzdžiui, teisinės sistemos darnai, žmogaus teisėms ir laisvėms); taigi tokiu konkrečiomis aplinkybėmis teisingiausiu būdu užtikrinama Konstitucijos viršenybė ir laiduojamas konstitucinis teisėtumas. Nenuostabu, kad

[521] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53[1], 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.

[522] *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

[523] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 78–79.

tokie atvejai reti: iki 2020 m. buvo atidėtas 11 Konstitucinio Teismo nutarimų[524] (t. y. maždaug 4,5 proc. nutarimų, kuriais teisės aktai (jų dalys) pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir (ar) įstatymams) įsigaliojimas.

Konstitucinio Teismo suformuotoje oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pažymima[525], kad Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliotų; pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas, įvertinęs *inter alia* tai, kokia teisinė situacija gali susidaryti įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, gali nustatyti, kada tas Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti oficialiai paskelbtas.

Kokios yra *konstituciškai pateisinamos svarios priežastys* nuspręsti atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą? Iš Konstitucinio Teismo suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos ir jo praktikos matyti trys tokios priežastys. Pirma, *būtinybė užpildyti teisinio reguliavimo spragas (lacunae legis)*, kurios atsirastų, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas (kartu iš teisės sistemos pašalinant antikonstitucinį reguliavimą) tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje. Kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarime[526], įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo įstatymas (jo dalis) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje gali atsirasti įvairių neapibrėžčių, *lacunae legis* – teisinio reguliavimo spragų, net vakuumas; tuomet būtina įstatyminį reguliavimą pakoreguoti taip, kad būtų pašalintos teisinio reguliavimo spragos, kitos neapibrėžtys, kad teisinis reguliavimas taptų aiškus, darnus. Tačiau pažymėtina, kad konstituciškai pateisinama priežastis atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo oficialų paskelbimą yra būtinybė užpildyti ne bet kokias atsirasiančias *lacunae legis*, o tik tokias, kurios sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes[527]. Pastarosioms *lacunae legis a priori* priklauso tokie atvejai, kai teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką ir dėl to ištisa visuomeninių santy-

[524] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828), 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas (*ibid.*, 2005, Nr. 152-5605), 2010 m. birželio 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2010, Nr. 134-6860), 2011 m. birželio 9 d. nutarimas (*ibid.*, 2011, Nr. 111-5228), 2012 m. vasario 6 d. nutarimas (*ibid.*, 2012, Nr. 109-5528), 2013 m. liepos 1 d. nutarimas (*ibid.*, 2013, Nr. 103-5079), 2015 m. birželio 11 d. nutarimas (TAR, 2016-01-01, Nr. 1), 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2017-01-02, Nr. 1), 2016 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT8-N5/2016 (*ibid.*, 2017-01-02, Nr. 2), 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas (*ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221), 2019 m. gegužės 29 d. nutarimas (*ibid.*, 2020-01-02, Nr. 1).

[525] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 9-289), 2011 m. birželio 9 d. nutarimą (*ibid.*, 2011, Nr. 111-5228), 2012 m. vasario 6 d. nutarimą (*ibid.*, 2012, Nr. 109-5528), 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimą (TAR, 2017-01-02, Nr. 1), 2019 m. balandžio 16 d. nutarimą (*ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221).

[526] *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 9-289.

[527] *Ibid*.

kių sritis staiga gali likti nesureguliuota[528]. Pavyzdžiui, tokia situacija buvo priežastis atidėti Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimo[529] įsigaliojimą, nes juo pagal priėmimo tvarką prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas devynis svarbius Lietuvos Respublikos miškų įstatymo straipsnius keitęs įstatymas (be kita ko, reformavęs miškų ūkio valstybinį valdymą). Panaši situacija susiklosto ir Konstituciniam Teismui pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai pagal formą ar reguliavimo apimtį, todėl ji taip pat *a priori* priskirtina atvejams, kai tam tikro Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atidėjimas yra konstituciškai pateisinamas (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimu[530], kurio įsigaliojimas buvo atidėtas, Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas, be kita ko, visas Vyriausybės nutarimas, reguliavęs biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką, kurios esminės sąlygos turėjo būti nustatytos įstatymu).

Apskritai Konstitucinio Teismo praktikoje atidedant jo nutarimų įsigaliojimą buvo įvardytos tokios priežastys, dėl kurių buvo būtina suteikti laiko įstatymų leidėjui pašalinti galinčias atsirasti *lacunae legis*, kad būtų apsaugotos Konstitucijos ginamos vertybės: 1) kad vietos savivaldos teisinio reguliavimo vakuumas nesutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimo ir valstybės valdymo[531]; 2) kad nebūtų sutrikdytas ar sustabdytas, o nuosekliai ir nepertraukiamai vyktų nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo procesas[532]; 3) kad teisėjų valstybinių pensijų teisinio reguliavimo vakuumas iš esmės nesutrikdytų šių pensijų skyrimo[533]; 4) kad teisinio reguliavimo neapibrėžtumas iš esmės nesutrikdytų Nekilnojamojo turto registre saugomų duomenų teikimo tvarkos[534]; 5) kad valstybinių pensijų teisinio reguliavimo neapibrėžtumas iš esmės nesutrikdytų ar net laikinai nenutrauktų valstybinių pensijų mokėjimo[535]; 6) kad būtų nustatytas toks asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, kuriuo nebūtų iškreiptos iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų atlyginimų dydžių proporcijos[536]; 7) kad savivaldybių finansavimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas iš esmės nesutrikdytų lėšų skyrimo savivaldybėms[537]; 8) kad biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų, tarp jų valstybinių ir savivaldybių mokyklų pedagogų, darbo apmokėjimo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas iš esmės nesutrikdytų šių darbuotojų darbo apmokėjimo[538]; 9) kad Miškų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo spragos ir neapibrėžtumas nesutrik-

528 SINKEVIČIUS, 275 išnaša, p. 509.

529 TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

530 *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 1.

531 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

532 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Ibid.*, 2005, Nr. 152-5605.

533 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 134-6860.

534 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Ibid.*, 2011, Nr. 111-5228.

535 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 109-5528.

536 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Ibid.*, 2013, Nr. 103-5079.

537 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. TAR, 2016-01-01, Nr. 1.

538 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 1.

dytų miškų ūkio valdymo ir tvarkymo[539]; 10) kad savivaldybių merų ir jų pavaduotojų darbo apmokėjimo teisiniai santykiai neliktų nesureguliuoti ir darbo užmokesčio mokėjimas jiems nesutriktų dėl teisinio neapibrėžtumo[540].

Antroji konstituciškai pateisinama svari priežastis atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą – *būtinybė perskirstyti valstybės finansinius išteklius* priimant su tuo susijusius įstatymų pakeitimus, kad būtų įgyvendintas tas Konstitucinio Teismo nutarimas. Kitaip tariant, tai tokie atvejai, kai neskyrus atitinkamų valstybės finansinių išteklių būtų neįmanoma įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimo, kurio įsigaliojimas atidedamas. Įgaliojimus atidėti savo nutarimo įsigaliojimą ir tokiais atvejais Konstitucinis Teismas eksplicitiškai konstatavo 2013 m. liepos 1 d. nutarime[541], nors panašios priežastys kartu su poreikiu išvengti *lacunae legis* atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą buvo nurodytos keliuose ankstesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose (2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime[542] buvo nurodyta, kad jo oficialus paskelbimas atidedamas, be kita ko, dėl to, kad valstybės finansinių įsipareigojimų asmenims, kuriems nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą yra atkuriamos mokant pinigines kompensacijas, vykdymas susijęs su valstybės biudžeto sudarymu, valstybės finansinių išteklių atitinkamu perskirstymu; panašiai 2012 m. vasario 6 d. nutarime[543] nurodyta, kad jo oficialus paskelbimas atidedamas, be kita ko, dėl to, kad valstybės finansinių įsipareigojimų asmenims, kuriems buvo perskaičiuotos (sumažintos) paskirtos valstybinės pensijos, vykdymas susijęs su atitinkamu valstybės finansinių išteklių perskirstymu). Panašiai dviejuose vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose (2015 m. rugsėjo 29 d. nutarime[544] ir 2016 m. kovo 15 d. nutarime[545]) kaip viena iš jų įsigaliojimo atidėjimo priežasčių buvo nurodyta tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti būtinų legislatyvinių sprendimų priėmimas yra susijęs su valstybės biudžeto (viešųjų finansų) planavimu.

Trečioji konstituciškai pateisinama svari priežastis atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą – *būtinybė numatyti vacatio legis*, kad būtų pasirengta tam nutarimui įgyvendinti nustatant atitinkamą naują teisinį reguliavimą. Tokia priežastis buvo įvardyta dviejuose Konstitucinio Teismo nutarimuose: be poreikio išvengti *lacunae legis* ir atitinkamai perskirstyti valstybės finansinius išteklius, kaip viena iš priežasčių atidėti 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimo[546] įsigaliojimą buvo nurodyta tai, kad pagal Konstituciją tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas privalo nustatyti pakankamą *vacatio legis*, t. y. laikotarpį nuo įstatymo oficialaus paskelbimo iki jo įsigaliojimo (taikymo pradžios), per kurį suinteresuoti asmenys galėtų pasirengti būsimiems pokyčiams (tuo konkrečiu atveju – būsimam naujam biudžetinių įstaigų darbuotojų

539 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. *Ibid.*, 2019-12-02, Nr. 19221.

540 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 29 d. nutarimas. *Ibid.*, 2020-01-02, Nr. 1.

541 *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 103-5079.

542 *Ibid.*, 2005, Nr. 152-5605.

543 *Ibid.*, 2012, Nr. 109-5528.

544 TAR, 2017-01-02, Nr. 1.

545 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT8-N5/2016. *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 2.

546 *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 1.

darbo apmokėjimo teisiniam reguliavimui); kartu su viešųjų finansų planavimo poreikiu kaip priežastis atidėti 2016 m. kovo 15 d. nutarimo[547] įsigaliojimą buvo nurodyta būtinybė tinkamai pasirengti motinystės pašalpų, kurių dydis nebūtų ribojamas, skyrimui ir mokėjimui.

Beje, pirmame savo nutarime, kurio įsigaliojimas buvo atidėtas (2002 m. gruodžio 24 d. nutarime[548]), Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jo nutarimai, susiję su žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsauga, visais atvejais turi būti oficialiai skelbiami nedelsiant, t. y. tarsi ir negalėtų būti atidedamas jų įsigaliojimas. Tačiau ilgainiui suvokta, kad tokia nuostata yra nereali bent jau tiek, kiek ji susijusi su socialinių ir ekonominių teisių įgyvendinimu, kuriam gali reikėti papildomų valstybės finansinių išteklių. Todėl socialinių teisių ir laisvių apsauga galėtų būti nebent argumentas, kodėl Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo terminas turėtų būti palyginti trumpas: atidėdamas 2013 m. liepos 1 d. nutarimo įsigaliojimą trims mėnesiams (t. y. nelaukdamas naujų biudžetinių metų pradžios) Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad toks šio nutarimo įsigaliojimo atidėjimo terminas nustatomas atsižvelgiant į tai, kad nutarimas susijęs su konstitucinės žmogaus teisės į teisingą apmokėjimą už darbą, kuri yra prielaida įgyvendinti daugelį kitų konstitucinių teisių, *inter alia* viena svarbiausių prielaidų įgyvendinti konstitucinę teisę į nuosavybę, apsauga; todėl laikas, per kurį įstatymų leidėjas turi priimti reikiamus įstatymų pakeitimus, negali būti ilgas. Tačiau šiuo klausimu Konstitucinis Teismas nėra nuoseklus: atidėdamas 2016 m. kovo 15 d. nutarimo[549], kuriuo buvo apginta dirbančių motinų konstitucinė teisė į mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo (teisė į įstatymu nustatytą atitinkamą motinystės pašalpą), įsigaliojimą daug ilgesniam laikui (daugiau nei 9 mėnesiams, t. y. iki naujų biudžetinių metų pradžios), nei buvo atidėtas minėto 2013 m. liepos 1 d. nutarimo įsigaliojimas, Konstitucinis Teismas akivaizdžiai vadovavosi ne šios socialinės teisės apsaugos, o viešųjų finansų planavimo prioritetu, nors tokių finansų Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimui įgyvendinti akivaizdžiai reikėjo mažiau nei 2013 m. liepos 1 d. nutarimui.

Pabrėžtina, kad Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atidėjimas nėra savitikslis – juo suteikiamas laikas, būtinas įstatymų leidėjui (kitam teisėkūros subjektui) pašalinti kliūtis siekiant tinkamai įgyvendinti tą Konstitucinio Teismo nutarimą, t. y. pašalinti tas *lacunae legis*, kurios atsirastų nedelsiant oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, arba skirti Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti būtinus valstybės išteklius ar nustatyti pakankamą *vacatio legis* pasirengti naujam teisiniam reguliavimui, kuriuo įgyvendinamas Konstitucinio Teismo nutarimas. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 2005 m. sausio 19 d. nutarime[550], nuo Konstitucinio Teismo nutarimo viešo paskelbimo Teismo posėdžių salėje iki jo ofici-

[547] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT8-N5/2016. *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 2.

[548] *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.

[549] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT8-N5/2016. TAR, 2017-01-02, Nr. 2.

[550] *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 9-289.

alaus paskelbimo praeina tam tikras laikas, todėl paprastai Konstitucinio Teismo nutarimo, jį paskelbus Teismo posėdžių salėje, turinys yra žinomas dar iki jo oficialaus paskelbimo, nors tas Konstitucinio Teismo nutarimas dar nėra Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka įsigaliojęs. Konstitucinis Teismas taip pat pabrėžė, kad įstatymų leidėjas, leisdamas naujus, keisdamas, papildydamas galiojančius įstatymus, negali neatsižvelgti į oficialiai paskelbtame ir įsigaliojusiame Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, kitus teisinius argumentus, antraip galėtų būti sudarytos prielaidos įstatymus, jeigu dėl jų konstitucingumo būtų kreiptasi į Konstitucinį Teismą, pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai; be to, tokios prielaidos būtų sudarytos ir tais atvejais, kai įstatymai priimami, galiojantys įstatymai keičiami, papildomi nepaisant tos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitų teisinių argumentų, kurie išdėstyti jau Konstitucinio Teismo posėdyje viešai paskelbtame, bet dar oficialiai nepaskelbtame Konstitucinio Teismo nutarime, nepriklausomai nuo to, ar tuo nutarimu kuris nors įstatymas arba kitas teisės aktas (jo dalis) yra pripažintas prieštaraujančiu, ar neprieštaraujančiu Konstitucijai[551]. Tokį požiūrį, kad negalima nepaisyti viešai paskelbtų, bet dar neįsigaliojusių Konstitucinio Teismo nutarimų, patvirtina, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas[552], kurio įsigaliojimas buvo atidėtas, tačiau kuriame taip pat pažymėta, kad viešai paskelbus šį Konstitucinio Teismo nutarimą Konstitucinio Teismo posėdyje įstatymų ir kitų Seimo aktų svarstymo ypatingos skubos ir skubos tvarka procedūros turėtų būti taikomos tik šiame Konstitucinio Teismo nutarime nurodytais konstituciškai pagrįstais atvejais; kitoks šio Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimas, esą įstatymų ir kitų Seimo aktų svarstymo ypatingos skubos ir skubos tvarka procedūros nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje iki jo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre galėtų būti taikomos ne tik šiame Konstitucinio Teismo nutarime nurodytais konstituciškai pagrįstais atvejais, būtų nesuderinamas su konstitucinio teisingumo ir konstitucinio teisėtumo samprata. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas[553], Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai tam tikras teisėkūros subjektas vengia, delsia priimti reikiamus teisės aktus, kuriais, vadovaujantis Konstitucinio Teismo nutarimuose pateikta Konstitucijos nuostatų oficialia samprata – oficialiąja konstitucine doktrina, būtų atitinkamai pakoreguotas teisinis reguliavimas, kuris Konstitucinio Teismo nutarimu pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai; tokia situacija ypač netoleruotina tada, kai, įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras teisės aktas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje atsiranda *lacunae legis,* teisės spraga, t. y. kai tam tikri visuomeniniai santykiai lieka teisiškai nereguliuojami, nors, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti teisiškai sureguliuoti.

---

551 *Ibid*.

552 TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

553 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475), 2008 m. vasario 1 d. sprendimą (*ibid.*, 2008, Nr. 15-520).

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai negali nepaisyti tegul ir dar formaliai negaliojančių, bet viešai paskelbtų Konstitucinio Teismo nutarimų, kurių įsigaliojimas atidėtas tam, kad juos įgyvendinant būtų nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas. Todėl negalima sutikti su kartais pareiškiama nuomone[554], kad kol Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra įsigaliojęs, jis formaliai neįpareigoja įstatymų leidėjo imtis atitinkamų legislatyvinių veiksmų, taigi iš esmės priklauso tik nuo jo geros valios. Atvirkščiai, pagal Konstituciją įstatymų leidėjas (ar kitas teisėkūros subjektas) Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo atidėjimo laikotarpiu privalo pašalinti kliūtis tam Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti, kai jis įsigalios, pirmiausia pašalinti tas *lacunae legis*, kurios atsirastų oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą. Žinoma, ne visada įstatymų leidėjui pavyksta laiku (t. y. iki nustatytos Konstitucinio Teismo nutarimo, kurio įsigaliojimas atidėtas, oficialaus paskelbimo datos) šią pareigą įvykdyti. Geriausiai žinomas tokio Konstitucinio Teismo nutarimo nevykdymo pavyzdys yra Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas[555], kurio įsigaliojimas buvo atidėtas iki 2010 m. lapkričio 16 d., tačiau kurio įstatymo leidėjas neįgyvendino iki šiol, t. y. Seimas taip ir nenustatė naujo teisėjų valstybinių pensijų skaičiavimo ir skyrimo teisinio reguliavimo (tačiau praktikoje teisėjų valstybinės pensijos skiriamos pagal Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus aktus tiesiogiai taikant Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarime suformuluotas taisykles, pagal kurias teisėjams valstybinės pensijos turi būti skiriamos atsižvelgiant į atskirų teismų sistemų ypatumus ir teisėjų darbo stažą[556]). Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas[557], teisės aktuose esančias teisės spragas galima užpildyti *ad hoc,* teismams pagal savo kompetenciją sprendžiant bylas dėl individualaus visuomeninio santykio ir taikant bei aiškinant teisę; todėl tais atvejais, kai tam tikras teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto, kuriuo vietoj teisės akto, Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai, būtų nustatytas naujas teisinis reguliavimas, suderintas su Konstitucija, teismai turi konstitucinę pareigą užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo teisių ar laisvių pažeidimo, teises, laisves, kitas konstitucines vertybes; taigi teismai neabejotinai turi ir iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendruosius teisės principus, taip pat Konstituciją – aukščiausiąją teisę.

554 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 425 išnaša, p. 86.

555 *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.

556 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimą. TAR, 2015-01-15, Nr. 650. Jame Konstitucinis Teismas teisėjų valstybinių pensijų reguliavimo vakuumo situacijos, susiklosčiusios įsigaliojus Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimui, kontekste pažymėjo, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas; pagal Konstituciją konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat kituose jo aktuose, saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas.

557 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimą (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 65-2529), 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimą (*ibid.*, 2006, Nr. 88-3475), 2008 m. vasario 1 d. sprendimą (*ibid.*, 2008, Nr. 15-520).

Tačiau pabrėžtina, kad teismams vykdant šiuos savo konstitucinius įgaliojimus atitinkamos teisės spragos galutinai nepašalinamos – jos tik užpildomos *ad hoc*; vis dėlto tai leidžia užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, teisių ir laisvių apsaugą esant būtent tam individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio byla nagrinėjama teisme.

Konstitucinio Teismo praktika nustatant jo nutarimų įsigaliojimo atidėjimo terminą nėra ir turbūt negali būti vienoda, nes reikia atsižvelgti į konkrečios konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, *inter alia* į tai, koks teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, koks būtų realus ir protingas terminas įstatymų leidėjui (kitam teisėkūros subjektui) imtis būtinų legislatyvinių veiksmų, ar reikia papildomų valstybės finansinių išteklių ar papildomo laiko pasirengti Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti. Turbūt „griežčiausias" Konstitucinis Teismas buvo pirmą kartą atidėdamas savo nutarimo įsigaliojimą: kaip minėta, jis davė įstatymų leidėjui tik du mėnesius būtiniems legislatyviniams veiksmams 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimui[558] įgyvendinti (iki 2003 m. vasario 25 d.), nors tuo laikotarpiu neturėjo būti rengiama eilinė Seimo sesija. Kaip minėta, atsižvelgdamas į tai, kad 2013 m. liepos 1 d. nutarimas[559] yra susijęs su konstitucinių žmogaus teisių į teisingą apmokėjimą už darbą ir į nuosavybę apsauga, Konstitucinis Teismas atidėjo šio nutarimo įsigaliojimą palyginti trumpam trijų mėnesių terminui (iki 2013 m. spalio 1 d.). Kitais atvejais Konstitucinis Teismas paprastai yra „nuolaidesnis" įstatymų leidėjui ir savo nutarimo įsigaliojimą atideda ilgesniam laikui (nuo penkių iki aštuonių mėnesių), kad mažiausiai vienoje eilinėje Seimo sesijoje būtų priimti būtini tam nutarimui įgyvendinti legislatyviniai sprendimai (pavyzdžiui, minėto 2010 m. birželio 29 d. nutarimo[560] įsigaliojimas atidėtas iki 2010 m. lapkričio 16 d., 2012 m. vasario 6 d. nutarimo[561] įsigaliojimas – iki 2012 m. rugsėjo 21 d., 2019 m. balandžio 16 d. nutarimo[562] įsigaliojimas – iki 2019 m. gruodžio 2 d.). Galima pastebėti, kad ilgainiui susiklostė praktika su valstybės (viešaisiais) finansais susijusių Konstitucinio Teismo nutarimų įsigaliojimą atidėti iki kitų biudžetinių metų pradžios (pavyzdžiui, 2015 m. birželio 11 d. nutarimo[563], susijusio su gyventojų pajamų mokesčio pervedimu į savivaldybių biudžetus, įsigaliojimas buvo atidėtas iki 2016 m. sausio 2 d.; 2016 m. kovo 15 d. nutarimo[564], susijusio su motinystės pašalpos dydžiu, įsigaliojimas atidėtas iki 2017 m. sausio 2 d.; 2019 m. gegužės 29 d. nutarimo[565], susijusio su savivaldybių merų ir merų pavaduotojų pareiginių algų dydžiu, įsigaliojimas atidėtas iki 2020 m. sausio 2 d.). Šiuo požiūriu išskirtinas Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas[566],

[558] *Ibid.*, 2003, Nr. 19-828.

[559] *Ibid.*, 2013, Nr. 103-5079.

[560] *Ibid.*, 2010, Nr. 134-6860.

[561] *Ibid.*, 2012, Nr. 109-5528.

[562] TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

[563] *Ibid.*, 2016-01-01, Nr. 1.

[564] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas Nr. KT8-N5/2016. *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 2.

[565] *Ibid.*, 2020-01-02, Nr. 1.

[566] *Ibid.*, 2017-01-02, Nr. 1.

kurio įsigaliojimas buvo atidėtas ilgiausiam laikui – daugiau kaip 15 mėnesių (jis oficialiai paskelbtas 2017 m. sausio 2 d.), nes šis nutarimas buvo susijęs ir su valstybės biudžeto planavimu bei papildomomis lėšomis, ir su būtinybe priimti sudėtingus teisėkūros sprendimus bei įvykdyti biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo reformą. Tiesa, įstatymų leidėjas vis tiek neįvertino tokio „dosnumo", – jis nesugebėjo ir per tokį neįtikėtinai ilgą laiką priimti būtino Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimui įgyvendinti įstatymo (vis dėlto biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo kolapso pavyko išvengti, nes Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymas[567] Seimo buvo priimtas 2017 m. sausio 17 d. ir įsigaliojo paskutinę šio mėnesio dieną).

VI.7. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas, ištaisymas ir peržiūrėjimas

Nors pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijai priskirtais klausimais, taigi ir Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra galutiniai ir neskundžiami, vis dėlto yra konstituciškai pateisinamų atvejų, kai konstitucinės justicijos byla gali turėti tam tikrą tąsą. Plačiausiai žinomas toks atvejis – Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas. Neretai tenka susidurti su Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ištaisymu. Be to, išskirtiniu atveju galimas Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimas.

VI.7.1. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas

Konstitucinio Teismo *baigiamųjų aktų aiškinimo* institutas eksplicitiškai įtvirtintas Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ir sprendimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų šio įstatymo 60 straipsnio 1 dalyje nurodytų institucijų ar asmenų (ten, be dalyvavusių byloje asmenų, dar nurodytas Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, generalinis prokuroras, teisingumo ministras) prašymą, taip pat savo iniciatyva. Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta Konstitucinio Teismo pareiga aiškinti savo baigiamąjį aktą nekeičiant jo turinio.

Tačiau tai nereiškia, kad Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas neturi konstitucinio pagrindo. Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo baigiamuosius aktus Konstitucijoje yra įtvirtinti implicitiškai kaip būtini jo konstitucinei misijai, todėl nepagrįsta Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimą laikyti antikonstitucine praktika vien dėl to, kad tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai nenumatyti Konstitucijos tekste[568]. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m.

[567] *Ibid.*, 2017-01-31, Nr. 1764.

[568] PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 105 išnaša, p. 96.

kovo 14 d. sprendime[569], nors Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo baigiamuosius aktus Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinti, jie neabejotinai kyla iš Konstitucijos – konstitucinio reguliavimo visumos (*inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo), tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja pati Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

Šiame kontekste galima prisiminti, kad vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir aiškumas[570], o konstitucinio teisingumo vykdymas, Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje ir konstitucinio teisėtumo garantavimas suponuoja tai, kad kiekvienas Konstitucinio Teismo sprendimas turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamame Konstitucinio Teismo akte[571]. Todėl pagal Konstituciją tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo baigiamojo akto tekstas tam tikrais aspektais atrodo nepakankamai aiškus ar dviprasmiškas, Konstitucinis Teismas turi turėti galimybę šį aktą išaiškinti išsklaidydamas neaiškumus ir dviprasmybes; to padaryti negali niekas kitas, o tik pats baigiamąjį aktą priėmęs Konstitucinis Teismas. Kaip matyti iš minėto Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimo, visuminis konstitucinis reguliavimas, be kita ko, konstitucinis teisinės valstybės principas, Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis suponuoja būtinumą Konstituciniam Teismui aiškinti savo baigiamąjį aktą, kai tam tikros Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatos yra nepakankamai aiškios subjektui, turinčiam vadovautis šiuo baigiamuoju aktu ir jį vykdyti, ar kai pats Konstitucinis Teismas dėl tam tikrų priežasčių mato, kad reikia išaiškinti tam tikras savo baigiamojo akto nuostatas, kad būtų užtikrintas deramas to baigiamojo akto vykdymas, kad tuo baigiamuoju aktu būtų vadovaujamasi.

Taigi Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas nėra savitikslis[572]. Konstitucinio Teismo *baigiamojo akto aiškinimo paskirtis* – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas (sąvokas, formuluotes, apibrėžimus ir kt.[573]), dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų[574], t. y. plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatų turinį ir prasmę, kad būtų užtikrintas deramas to baigiamojo akto vykdymas ir juo būtų vadovaujamasi[575]. Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimo tikslas užtikrinti deramą aiškinamo baigiamojo akto vykdymą ir vadovavimąsi juo reiškia ne tik siekį užtikrinti tinkamą to akto rezoliucinėje dalyje įtvirtinto sprendimo įgyvendinimą: Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimas taip pat reikšmingas siekiant užtikrinti, kad į oficialiąją

569 *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051.

570 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Ibid.*, 2003, Nr. 53-2361.

571 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1051.

572 ŽALIMAS, 5 išnaša, p. 285.

573 SINKEVIČIUS, 355 išnaša, p. 389.

574 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 140-7189.

575 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051), 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas (*ibid.*, 2010, Nr. 48-2335).

konstitucinę doktriną būtų deramai atsižvelgiama teisėkūros procese[576], kad atitinkamu Konstitucinio Teismo baigiamuoju aktu būtų deramai vadovaujamasi vykdant teisingumą (nagrinėjant bylas teismuose)[577].

Logiška, kad Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimas laikytinas tos konstitucinės justicijos bylos, kurioje priimtas aiškinamas galutinis ir neskundžiamas, taigi ir nekeičiamas baigiamasis aktas, tąsa. Kaip yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas, prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos[578], todėl sprendimas dėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto išaiškinimo yra neatskiriamas nuo atitinkamo baigiamojo akto[579]. Tiesa, kartais gali būti, kad vienu sprendimu išaiškinami keli Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai[580], tad tas Konstitucinio Teismo sprendimas priskiriamas kelioms konstitucinės justicijos byloms ir laikomas jose priimtų baigiamųjų aktų tęsiniu. Gali būti aiškinamas ir anksčiau priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo (tai Konstitucinis Teismas darė du kartus[581]); tokiu atveju jis yra aiškinamo sprendimo tęsinys ir, tiesa, jau labiau formaliai, yra neatskiriamas nuo pastarajame sprendime aiškintų Konstitucinio Teismo nutarimų. Apskritai, be minėtų dviejų atvejų, kai aiškinti ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo, Konstitucinio Teismo praktikoje aiškinti tik jo nutarimai; nė viename Konstitucinio Teismo sprendime nebuvo aiškintos Konstitucinio Teismo išvadų nuostatos, bet Konstitucinis Teismas yra priėmęs du sprendimus dėl atsisakymo aiškinti išvadas[582].

Kadangi Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos ir sprendimas dėl baigiamojo akto išaiškinimo yra neatskiriamas nuo išaiškinto baigiamojo akto, taip pat logiška jau minėta Konstitucinio

---

576 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2013 m. kovo 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

577 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Ibid.*, 2010, Nr. 48-2335.

578 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2013 m. kovo 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

579 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1051.

580 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimu aiškintos dviejų Konstitucinio Teismo nutarimų (2003 m. gruodžio 30 d. ir 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimų) pilietybės klausimais nuostatos. *Ibid.*, 2013, Nr. 28-1333.

581 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimą, kuriame aiškinti septyni Konstitucinio Teismo nutarimai, susiję su pensijų ir atlyginimų mažinimu ekonominės krizės metu, ir Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas dėl dar dviejų su šiais klausimais susijusių Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatų išaiškinimo. *Ibid.*, 2010, Nr. 46-2219. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. spalio 20 d. sprendimą, kuriame aiškinti Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. ir 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai pilietybės klausimais ir Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas, kuriame aiškinti šie du Konstitucinio Teismo nutarimai. TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

582 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 51-1701), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189).

Teismo pareiga aiškinant savo baigiamąjį aktą nekeisti jo turinio[583]. Konstitucinis Teismas yra atskleidęs šios savo pareigos turinį taip: aiškindamas savo baigiamąjį aktą Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek šio akto nutariamosios (rezoliucinės), tiek motyvuojamosios dalies turinio, t. y. Konstitucinis Teismas negali baigiamojo akto turinio aiškinti taip, kad būtų pakeista šio akto nuostatų prasmė, *inter alia* prasminė elementų, sudarančių baigiamojo akto turinį, visuma, argumentai, motyvai, kuriais grindžiamas tas baigiamasis aktas[584]. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas turi paisyti aiškinamo baigiamojo akto vientisumo, kad visos jo sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios, o nutariamoji (rezoliucinė) dalis grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais[585].

Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos ir Konstitucinis Teismas turi aiškinti šį aktą nekeisdamas jo turinio, išskirtini šie *ribojimai* Konstituciniam Teismui aiškinti savo baigiamuosius aktus: 1) neaiškinti to, kas nebuvo tirta toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje priimtas aiškinamas baigiamasis aktas[586] (tai atskiro tyrimo, t. y. naujos konstitucinės justicijos bylos, dalykas); 2) neperžiūrėti baigiamojo akto, be kita ko, nesiremti kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir neišaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje[587]; 3) neaiškinti baigiamojo akto ar jo nuostatų įtvirtinimo ir suformulavimo argumentų ir motyvų, kurie nenurodyti pačiame aiškinamame baigiamajame akte ir kuriuos (kaip prielaidas) prašyme išaiškinti baigiamąjį aktą (jo nuostatas) yra nurodęs pareiškėjas[588]; 4) nekoreguoti baigiamajame akte išdėstytos oficialiosios konstitucinės doktrinos. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimas sietinas su naujų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimu ir naujų Konstitucinio Teismo precedentų sukūrimu jose, bet ne su Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų jo baigiamųjų aktų nuostatų oficialiu aiškinimu[589].

Žinoma, tai nereiškia, kad aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus neplėtojama oficialioji konstitucinė doktrina. Atvirkščiai, Konstitucinio Teismo praktikoje apstu pavyzdžių, kai aiškinant jo baigiamuosius aktus pastebima gana in-

[583] Ši pareiga ne tik įtvirtinta minėtoje Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalyje. Ji kyla iš Konstitucijos ir yra konstatuota, pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendime (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendime (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189).

[584] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimą (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2013 m. kovo 13 d. sprendim*ą* (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

[585] Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189).

[586] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2013 m. kovo 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

[587] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Ibid.*, 2013, Nr. 28-1333.

[588] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Ibid.*, 2012, Nr. 140-7189.

[589] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimą (*ibid.*, 2007, Nr. 129-5246), 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimą (*ibid.*, 2009, Nr. 151-6798), 2013 m. kovo 13 d. sprendim*ą* (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

tensyvi oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtra, kuri yra ne mažiau reikšminga nei pačiuose aiškinamuose baigiamuosiuose aktuose suformuota oficialioji konstitucinė doktrina (kartais net galima kelti klausimą, ar plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną Konstitucinio Teismo sprendime dėl jo baigiamojo akto aiškinimo nenueinama per toli, t. y. ar išaiškintas klausimas nenusipelno būti naujos konstitucinės justicijos bylos dalyku). Pavyzdžiui, jau minėtame Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendime[590], be kita ko, aiškintos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. ir 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimų nuostatos dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka: galima tvirtinti, kad būtent Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimu, o ne jame aiškinamais nutarimais buvo galutinai „įkonstitucintas" pilietybės suteikimas išimties tvarka, nes Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendime išaiškintas tokio pilietybės įgijimo būdo konstitucinis pagrindas ir jo teisinio reguliavimo konstitucinės sąlygos, t. y. klausimai, kurie aiškinamuose Konstitucinio Teismo nutarimuose buvo atskleisti labiau kliaujantis ordinarine teise. Konstitucinis Teismas 2014 m. vasario 27 d. sprendimu[591] jau antrą kartą aiškino Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase ir padarė išvadą, kuri būtų buvusi sunkiai įsivaizduojama prieš beveik 15 metų priimant aiškinamą nutarimą: konstitucinio reikalavimo „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba" formuluotė „valstybine kalba", taip pat formuluotė „lietuviškais rašmenimis" gali būti suprantamos taip, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase kai kuriais atvejais rašant nelietuviškus vardus ir pavardes galima vartoti ne tik lietuvių kalbos abėcėlės raides, bet ir kitus tik lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos, lietuvių kalbos savitumo; be kita ko, 2014 m. vasario 27 d. sprendime darant tokią išvadą atsižvelgta į tai, kad ankstesniame Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą aiškinančiame Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime buvo pažymėta, kad Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys, taip pat į tai, kad 1938 m. gruodžio 6 d. Pavardžių įstatyme nelietuvio pavardę leista rašyti „ir taip, kaip savo kalba rašosi jos turėtojas, jei to jis pageidauja ir jei tos kalbos raidynas lotyniškas". Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendime[592] plačiau nei aiškinamame Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime atskleistas konstitucinio draudimo teisėjams gauti kitą atlyginimą turinys: konstatuota, kad teisėjai už dalyvavimą Europos Sąjungos, kitų tarptautinių organizacijų, užsienio valstybių finansuojamuose paramos teikimo arba Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos projektuose, susijusiuose su teisingumo sistemos ir teismų veiklos tobulinimu, gali gauti užmokestį, jeigu dalyvaudami šiuose projektuose vykdo pedagoginę ar kūrybinę veiklą; taip pat konstatuota, kad teisėjai gali gauti tarptautinio teismo teisėjo atlyginimą (kai derinamos nacionalinio teismo ir

[590] *Ibid.*, 2013, Nr. 28-1333.

[591] TAR, 2014-02-28, Nr. 2336.

[592] *Ibid.*, 2016-05-16, Nr. 12865.

tarptautinio teismo teisėjo pareigos), tačiau tuo metu jie negali gauti nacionalinio teismo teisėjo atlyginimo (tokios išvados padarytos, be kita ko, atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją teismai ne tik vykdo teisingumą – kaip ir kitos valstybės valdžios institucijos, pagal savo konstitucinę kompetenciją, savarankiškai arba bendradarbiaudami su kitomis valstybės valdžios institucijomis jie gali dalyvauti įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant bendrąsias jos funkcijas, *inter alia* dalyvauti veikloje, kuria įgyvendinami konstituciniai Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai, vykdomi tarptautiniai ir visateisės narystės Europos Sąjungoje ir NATO įsipareigojimai, įskaitant dalyvavimą tarptautiniuose bendradarbiavimo ir paramos demokratijai projektuose; tokia Lietuvos Respublikos pasirinkta geopolitinė orientacija, kuri yra konstitucinė vertybė, suponuoja ir tokią Lietuvos valstybės, jos institucijų ir jose dirbančių asmenų veiklą, kuria siekiama prisidėti prie kitų valstybių partnerystės su Europos Sąjunga ar NATO arba jų integracijos į šias organizacijas skatinant universalių, demokratinių valstybių vertybių ir Europos Sąjungos teisės principų, *inter alia* teisingumo sistemų ir teismų veiklos tobulinimo srityse, sklaidą).

Kad ir kaip būtų, iš šių pavyzdžių taip pat matyti, kad aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus oficialioji konstitucinė doktrina plėtojama ant jau suformuotos doktrinos pamatų. Šiame kontekste pabrėžtina, kad aiškindamas savo baigiamuosius aktus Konstitucinis Teismas privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą remdamasis savo jau suformuota oficialiąja konstitucine doktrina ir precedentais[593]. Todėl oficialiosios konstitucinės doktrinos vienodumas ir tęstinumas suponuoja būtinybę kiekvieną aiškinamą Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatą aiškinti atsižvelgiant į visą oficialų konstitucinį doktrininį kontekstą, taip pat į kitas Konstitucijos nuostatas (eksplicitines ir implicitines), susijusias su Konstitucijos nuostata (nuostatomis), kurią (kurias) aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamajame akte buvo suformuluota atitinkama oficiali konstitucinė doktrininė nuostata; jokia Konstitucinio Teismo baigiamojo akto oficiali konstitucinė doktrininė nuostata negali būti aiškinama izoliuotai, ignoruojant jos prasmines ir sistemines sąsajas su kitomis oficialiomis konstitucinėmis doktrininėmis nuostatomis, išdėstytomis tame Konstitucinio Teismo baigiamajame akte, kituose Konstitucinio Teismo aktuose, taip pat su kitomis Konstitucijos nuostatomis (eksplicitinėmis ir implicitinėmis)[594].

Reikėtų pabrėžti ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti ir iš jos kylantys Konstitucinio Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo, konstitucinės jurisprudencijos tęstinumo reikalavimai ir minėti ribojimai Konstituciniam Teismui aiškinti savo baigiamuosius aktus sudaro prielaidas laiduoti, kad Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo, kaip ir visos jo veiklos (*inter alia* konstitucinės doktrinos plėtojimo), nelemtų išoriniai atsitiktiniai (teisės požiūriu) veiksniai (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo sudėties pa-

[593] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 28-1333.

[594] Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas (*ibid.*, 2009, Nr. 151-6798), 2013 m. kovo 13 d. sprendimas (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333).

sikeitimas), be kita ko, išorinis politinis spaudimas. 2013 m. kovo 13 d. sprendime[595] Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jis yra teisinė, o ne politinė institucija, todėl pagal Konstituciją jo kompetencijai priskirtus teisės klausimus sprendžia remdamasis tik teisiniais argumentais, *inter alia* savo jau suformuota oficialiąja konstitucine doktrina ir precedentais; Konstitucinis Teismas savo baigiamųjų aktų negali aiškinti remdamasis *inter alia* politinio tikslingumo argumentais, politinių partijų ar kitokių visuomenės organizacijų dokumentais, politikų nuomonėmis ar vertinimais, politologiniais ar sociologiniais tyrimais, visuomenės apklausų rezultatais (priešingu atveju atsirastų prielaidų abejoti Konstitucinio Teismo nešališkumu, kiltų grėsmė jo nepriklausomumui, pačios Konstitucijos, *inter alia* oficialiosios konstitucinės doktrinos, stabilumui)[596]. Tokios nuostatos padėjo Konstituciniam Teismui atsispirti politikų ir įtakingų visuomenės veikėjų spaudimui, aiškinant jo baigiamuosius aktus, keisti oficialiąją konstitucinę doktriną, pavyzdžiui, spaudimui masiškai leisti daugybinę pilietybę.

Atsižvelgiant į minėtą Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo paskirtį išsamiau atskleisti aiškinamų baigiamųjų aktų nuostatų turinį ir prasmę, kad būtų užtikrintas deramas tų baigiamųjų aktų vykdymas ir vadovavimasis jais, o ne spręsti naujas konstitucinės justicijos bylas, taip pat į su šia paskirtimi susijusius minėtus iš Konstitucijos kylančius Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo ribojimus, ilgainiui susiformavo *prašymų Konstituciniam Teismui aiškinti jo baigiamuosius aktus priimtinumo praktika*[597]. Prašymams išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, kurie nesuderinami su šio instituto paskirtimi, *mutatis mutandis* taikoma 69 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostata, pagal kurią atsisakoma nagrinėti nežinybingus prašymus tirti teisės aktų konstitucingumą.

Taigi atvejus, kai Konstitucinis Teismas kaip nežinybingus atsisako nagrinėti prašymus išaiškinti jo baigiamuosius aktus, galima suskirstyti į kelias grupes (tiesa, reikėtų pažymėti, kad dažniausiai atsisakoma nagrinėti prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus ne dėl kurios nors vienos, o iš karto dėl kelių tarpusavyje susijusių toliau nurodytų priežasčių). *Pirmajai grupei* galima priskirti tuos atvejus, kai Konstitucinio Teismo prašoma išaiškinti *teisės taikymo klausimus*, kurie apskritai nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 17 d. sprendimu[598] nežinybingu Konstituciniam Teismui pripažintas Vyriausybės prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimo nuostatas išaiškinant jos pačios priimto teisės akto sukeltas teisines pasekmes, *inter alia* teisės taikymo srityje. Teisės aktų taikymo klausimus turi spręsti institucijos, turinčios įgaliojimus taikyti teisės aktus, o teisėkūros subjektų neišspręsti teisės taikymo klausi-

[595] *Ibid.*, 2013, Nr. 28-1333.

[596] Taip pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimą. TAR, 2014-01-20, Nr. 299.

[597] Plačiau apie ją žr. Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalga: IV. Atsisakymas aiškinti Konstitucinio Teismo aktus, *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/iv.-atsisakymas-aiskinti-konstitucinio-teismo-aktus/662*. Taip pat žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 129 išnaša, p. 464–466; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, 105 išnaša, p. 97–99.

[598] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 17 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1821/content*.

mai yra teismų praktikos dalykas: tokius klausimus gali spręsti teismai, nagrinėjantys ginčus dėl atitinkamų teisės aktų taikymo[599].

Šiai teisės taikymo klausimų grupei taip pat reikėtų priskirti tokius atvejus, kai Konstitucinio Teismo prašoma išaiškinti, kaip konkrečiai turi būti įgyvendintas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas *inter alia* teisės taikymo srityje. Tai gana dažna priežastis, kai atsisakoma nagrinėti pareiškėjo prašymą[600]. Šiame kontekste derėtų pažymėti, kad apskritai vienas iš Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo tikslų yra tai, kad į oficialiąją konstitucinę doktriną būtų deramai atsižvelgiama teisėkūros procese. Tačiau jis neturėtų suponuoti besikreipiančio į Konstitucinį Teismą subjekto teisės „pasikonsultuoti", kaip konkrečiai taikyti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą[601]. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas teisinių konsultacijų nei dalyvavusiems byloje asmenims, nei kitiems asmenims neteikia[602]. Taigi paprastai Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti tokius prašymus išaiškinti, kaip konkrečiai turi būti įgyvendintas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas, kurie taip pat gali būti traktuojami kaip prašymai pakonsultuoti, kaip taikyti šį aktą konkrečiomis aplinkybėmis *inter alia* priimant teisės taikymo aktus. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimu Nr. KT24-S14/2019[603] atsisakyta nagrinėti Respublikos Prezidento prašymą aiškinti Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo ir 2009 m. gegužės 15 d. sprendimo nuostatas, be kita ko, dėl tos priežasties, kad iš pareiškėjo prašyme pateiktų argumentų buvo matyti, kad jis Konstitucinio Teismo prašo išaiškinti, ar dėl tam tikro teisėjo pradėjus atleidimo iš pareigų kitais Konstitucijos 115 straipsnyje nurodytais pagrindais (ne pagal Konstitucijos 115 straipsnio 2 punktą, t. y. pasibaigus to teisėjo įgaliojimų laikui arba jam sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus) arba Konstitucijos 116 straipsnyje nurodytą jo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka procedūrą ir minėtoms procedūroms nepasibaigus, Respublikos Prezidentas turi pareigą kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą įstatymo numatytą specialią teisėjų instituciją (Teisėjų tarybą) dėl patarimo, susijusio su tokio teisėjo atleidimu iš pareigų Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte nurodytu pagrindu; kitaip tariant,

---

599 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 126-4805.

600 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content*), 2016 m. sausio 13 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content*).

601 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimu atsisakyta nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko prašymo dalį konstatavus, kad ji traktuotina kaip prašymas išaiškinti, kaip turi būti taikomas Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas įstatymų leidėjui nesiėmus veiksmų šiam nutarimui įgyvendinti. TAR, 2015-01-15, Nr. 650.

602 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 51-1701), 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content*), 2016 m. sausio 13 d. sprendimas (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content*).

603 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT24-S14/2019, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1966/content*.

šiuo aspektu pareiškėjo prašymas Konstituciniam Teismui įvertintas kaip prašymas paaiškinti, kaip konkrečiai prašyme nurodytu atveju turėtų būti taikomos prašomų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatos, t. y. kaip jos turėtų būti įgyvendinamos teisės taikymo srityje (iš esmės prašyta atsakyti į klausimą, kuris teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas taikytinas tokioje situacijoje, kai teisėjas gali būti atleistas iš pareigų vadovaujantis keliais skirtingais pagrindais).

Nežinybingų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus *antrajai grupei* priskirtini tie atvejai, kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma to, kas turėtų būti kitos teisenos (naujos konstitucinės justicijos bylos) dalykas – *įvertinti tam tikro teisės akto konstitucingumą*. Pavyzdžiui, 2017 m. spalio 20 d. sprendime[604] Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą negali būti siekiama, kad būtų įvertinta teisinio reguliavimo atitiktis Konstitucijai, juo labiau negali būti siekiama, kad būtų įvertinta faktinė padėtis, susiklosčiusi pritaikius tam tikrą teisinį reguliavimą; todėl Konstitucinis Teismas atsisakė aiškinti, ar santykinai didelis asmenų, pagal galiojantį teisinį reguliavimą turinčių dvigubą pilietybę, skaičius neprieštarauja Konstitucinio Teismo suformuotai oficialiajai konstitucinei doktrinai, pagal kurią dvigubos pilietybės atvejai turi būti ypač reti – išimtiniai, tokį klausimą traktuodamas kaip prašymą išaiškinti, ar taikant Lietuvos Respublikos pilietybės santykių teisinį reguliavimą susiklosčiusi praktika yra suderinama su Konstitucija.

Kaip matyti iš Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimo[605], prašymu išaiškinti įgyvendintą Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą taip pat negali būti siekiama, kad būtų įvertinta teisės akto, kuriuo tas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas įgyvendintas, atitiktis Konstitucijai. Konkrečiai 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimu konstatuota, jog prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo išvadą, kad per Seimo narių rinkimus buvo pažeistas rinkimų įstatymas, negali būti kvestionuojama Seimo teisės akto, priimto remiantis šia išvada, atitiktis Konstitucijai (tai gali būti daroma tik inicijuojant naują konstitucinės justicijos bylą, Konstitucijoje nurodytiems subjektams su atitinkamu prašymu kreipiantis į Konstitucinį Teismą). Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimu[606] atsisakyta aiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimo nuostatas, be kita ko, dėl tos priežasties, kad, kaip matyti iš pateikto prašymo visumos, šiuo prašymu siekta, kad būtų įvertinta, ar Konstitucijai neprieštarauja Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymas, kuris, kaip matyti iš jo preambulės, buvo priimtas įgyvendinant prašomą išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą.

Be to, iš Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimo[607] matyti, kad Konstitucinis Teismas atsisako aiškinti savo baigiamąjį aktą, jeigu prašymas jį iš-

[604] TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

[605] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 140-7189.

[606] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content*.

[607] *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 6-170.

aiškinti iš tikrųjų gali būti vertinamas kaip prašymas išaiškinti menamo (galbūt būsimo) teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai. Tiesa, toks dar nesamas teisinis reguliavimas apskritai negalėtų būti konstitucinės justicijos bylos dalykas, o prašymas jį įvertinti taip pat primena teisinės konsultacijos prašymą, be kita ko, klausiant, ar prašomas išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas galėtų būti įgyvendintas nustatant konkretų tam tikro turinio teisinį reguliavimą.

Nežinybingų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus *trečiajai grupei* priskirtini tie atvejai, kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma viršyti minėtas pagal Konstituciją leistinas jo baigiamojo akto aiškinimo ribas, kurias lemia Konstitucinio Teismo pareiga aiškinti savo baigiamąjį aktą nekeičiant jo turinio (tokie prašymai galėtų būti sprendžiami tik nagrinėjant naują konstitucinės justicijos bylą). Pirmiausia tai atvejai, kai Konstitucinio Teismo prašoma išaiškinti tai, ko jis toje byloje, kurioje priimtas prašomas išaiškinti baigiamasis aktas, netyrė (taip įvertinus prašymą, atsisakoma jį nagrinėti, be kita ko, vadovaujantis minėta Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalimi). Konstitucinio Teismo praktikoje tai yra dažniausia priežastis, kodėl jis atsisako nagrinėti prašymą (prašymo dalį) išaiškinti jo baigiamąjį aktą (jo nuostatas)[608]. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimu[609] atsisakyta pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko prašymą aiškinti Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatas dėl teismų finansinio nepriklausomumo, be kita ko, dėl tos priežasties, kad pareiškėjas prašė atskleisti teismų savivaldos institucijos – Teisėjų tarybos įgaliojimus paskirstyti valstybės biudžeto asignavimus teismams, o prašomame aiškinti Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime klausimai dėl galimybės teismų finansinį nepriklausomumą užtikrinti suteikiant teismų savivaldos institucijai įgaliojimus spręsti dėl visai teismų sistemai įstatymu skirtų asignavimų paskirstymo teismams nenagrinėti, taigi negalima aiškinti to, kas netirta toje byloje, kurioje priimtas šis nutarimas. Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 28 d. sprendimu[610] nežinybingu pripažintas teisingumo ministro prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimo nuostatą, kad pagal Konstituciją, *inter alia* jos 135 straipsnio 1 dalį, Lietuvos Respublika turėtų atsižvelgti ir į Jungtinių Tautų

608 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta392/content*), 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimą (*Valstybės žinios*, 1998, Nr. 112-3114), 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimą (*ibid.*, 2002, Nr. 94-4048), 2006 m. kovo 14 d. sprendimą (*ibid.*, 2006, Nr. 30-1051), 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimą (*ibid.*, 2007, Nr. 129-5246), 2010 m. balandžio 20 d. sprendimą (*ibid.*, 2010, Nr. 46-2219), 2010 m. gegužės 3 d. sprendimą (*ibid.*, 2010, Nr. 52-2568), 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimą (*ibid.*, 2011, Nr. 111-5227), 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimą (*ibid.*, 2012, Nr. 140-7189), 2013 m. kovo 13 d. sprendimą (*ibid.*, 2013, Nr. 28-1333), 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content*), 2015 m. sausio 14 d. sprendimą (TAR, 2015-01-15, Nr. 650), 2016 m. sausio 13 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content*), 2018 m. balandžio 17 d. sprendimą (*https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1821/content*).

609 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimas, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1756/content*.

610 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 28 d. sprendimas, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1933/content*.

(toliau – JT) Žmogaus teisių komiteto išvadoje suformuluotas rekomendacijas, nes pareiškėjas iš esmės kėlė klausimą, kurio Konstitucinis Teismas konstitucinės justicijos byloje, kurioje priimtas prašomas išaiškinti jo nutarimas, nenagrinėjo, – kaip konkrečiai turėtų būti įgyvendinta JT Žmogaus teisių komiteto 2014 m. kovo 25 d. išvada (ar ji įgyvendintina analogišku būdu kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą*); Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad jo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarime nenagrinėtas JT Žmogaus teisių komiteto 2014 m. kovo 25 d. išvados turinys ir nespręstas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatų galimo nesuderinamumo su Konstitucija klausimas, neanalizuota, kaip ši išvada galėtų būti įgyvendinama, taip pat netirta, kokiu konkrečiai mastu turėtų būti atsižvelgiama į JT Žmogaus teisių komiteto 2014 m. kovo 25 d. išvadą, t. y. kokio konkretaus turinio Konstitucijos pataisos galėtų būti priimtos. Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimu Nr. KT24-S14/2019[611] atsisakyta nagrinėti Respublikos Prezidento prašymą aiškinti Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimo ir 2009 m. gegužės 15 d. sprendimo nuostatas, be kita ko, dėl tos priežasties, kad prašytuose išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose nebuvo tirti pareiškėjo prašomi išaiškinti teisėjo atleidimo iš pareigų konkrečiu atveju ir pagrindu klausimai: Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad konstitucinės justicijos bylos, kurioje priimti Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas ir 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas, tyrimo dalykas buvo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos (Teisėjų tarybos) ir Respublikos Prezidento įgaliojimų santykio atleidžiant teisėjus iš pareigų būtent Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte nurodytu pagrindu – pasibaigus teisėjo įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus klausimas; todėl šiuose baigiamuosiuose aktuose Konstitucinis Teismas netyrė ir neaiškino kitų Konstitucijos 115, 116 straipsniuose nustatytų teisėjo atleidimo pagrindų, jų santykio, taip pat netyrė situacijos, kai Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte nurodytas teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindas atsiranda vėliau, nei Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją (Teisėjų tarybą) dėl to paties teisėjo atleidimo kokiu nors kitu Konstitucijos 115 straipsnyje nurodytu pagrindu (*inter alia* pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą – teisėjui savo poelgiu pažeminus teisėjo vardą) arba vėliau, nei dėl to teisėjo yra pradėta jo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka procedūra pagal Konstitucijos 116 straipsnį.

Nežinybingų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus grupei, kai Konstitucinio Teismo prašoma viršyti leistinas pagal Konstituciją jo baigiamojo akto aiškinimo ribas, taip pat priskirtini šie atvejai: 1) kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma peržiūrėti jo baigiamąjį aktą[612]. Pavyzdžiui, 2017 m. spalio

[611] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT24-S14/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1966/content.*

[612] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051.

20 d. sprendime[613] Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad aiškindamas savo baigiamuosius aktus jis jų neperžiūri ir negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamąjį aktą kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje, todėl atsisakė išaiškinti galimybę įstatymu nustatyti Lietuvos Respublikos pilietybės teisinį reguliavimą, grindžiamą oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį dvigubos pilietybės atvejai būtų ne ypač retos išimtys, bet paplitęs reiškinys, kaip neatitinkančios „realybėje susiformavusios teisinės praktikos", peržiūra (koregavimu); 2) kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma iškreipti prašomo išaiškinti baigiamojo akto turinį nepaisant jo vientisumo. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendime[614] konstatuota, kad tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo prašoma išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto rezoliucinės dalies nuostatas, ignoruojant jų ryšį su motyvuojamojoje dalyje išdėstytomis oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, kitais argumentais, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad nutarimo, kito baigiamojo akto rezoliucinės dalies nuostatos negali būti aiškinamos izoliuotai nuo motyvuojamojoje dalyje išdėstytų oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, kitų argumentų, turi įgaliojimus atsisakyti pagal pareiškėjo prašymą aiškinti savo baigiamąjį aktą (todėl šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvados rezoliucinės dalies 1–3 punktuose įtvirtintus Konstitucinio Teismo sprendimus neatsižvelgiant į jų ryšį su motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais); 3) kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma nurodyti (paaiškinti) Konstitucinio Teismo baigiamojo akto ar atskirų jo nuostatų įtvirtinimo ir suformulavimo argumentus arba motyvus, kurie nenurodyti pačiame prašomame išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamajame akte. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendime[615] konstatuota, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti savo išvadas negali būti interpretuojami taip, esą jie apima ir Konstitucinio Teismo pareigą aiškinti savo išvadų ar atskirų jų nuostatų įtvirtinimo ir suformulavimo argumentus arba motyvus, kurie nenurodyti pačioje Konstitucinio Teismo išvadoje, todėl atsisakyta aiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą pagal pareiškėjo prašymą, iš kurio buvo matyti, kad jis abejoja, ar šioje išvadoje pateikti argumentai yra pakankami jos rezoliucinėje dalyje įtvirtintiems sprendimams pagrįsti; 4) kai Konstitucinio Teismo iš tikrųjų prašoma koreguoti baigiamajame akte išdėstytą oficialiąją konstitucinę doktriną. 2017 m. spalio 20 d. sprendime[616] Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad oficialiai aiškinant Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus oficialioji konstitucinė doktrina nėra koreguojama. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkri-

613 TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

614 *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 140-7189.

615 *Ibid.*

616 TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

čio 8 d. sprendimu[617] atsisakyta aiškinti ir Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo ir 2000 m. sausio 12 d. sprendimo nuostatas dėl teismų finansinio nepriklausomumo, be kita ko, dėl tos priežasties, kad pareiškėjas iš esmės prašė išaiškinti šių Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas atsižvelgiant į pakitusį ir šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą; Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad aiškindamas savo baigiamuosius aktus jis negali jų pakeisti ir (arba) juose išdėstytos oficialiosios konstitucinės doktrinos koreguoti remdamasis po jų priėmimo pakitusiu įstatymuose, kituose teisės aktuose nustatytu teisiniu reguliavimu.

Nežinybingų prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus *ketvirtajai grupei* galima priskirti *savitikslius prašymus*, t. y. tokius prašymus išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą, kurie nėra skirti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo tikslui pasiekti (kitaip tariant, kai baigiamojo akto aiškinimas būtų beprasmis, nes juo nebūtų užtikrinamas deramas aiškinamo baigiamojo akto vykdymas ir vadovavimasis juo *inter alia* teisėkūros procese). Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendime[618] konstatuota, kad tais atvejais, kai remiantis Konstitucinio Teismo išvada yra priimtas galutinis Seimo sprendimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti ir spręsti, ar šios išvados aiškinimas nebūtų beprasmis, ir atsisakyti ją aiškinti; šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas atsisakė aiškinti savo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą, kuria remiantis buvo priimtas galutinis Seimo sprendimas, be kita ko, dėl tos priežasties, kad jos aiškinimas nebuvo reikalingas tam, kad teisėkūros procese būtų deramai atsižvelgiama į Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną, o, atvirkščiai, prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą siekta kvestionuoti Seimo teisės akto, priimto remiantis šia išvada, atitiktį Konstitucijai.

Be to, Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti tokius prašymus, kuriuose tiksliai nenurodoma, kurias Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas prašoma išaiškinti. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimu[619] atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą, be kita ko, dėl tos priežasties, kad pareiškėjas nenurodė, kurias konkrečias Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimo nuostatas jis prašo išaiškinti, o Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnyje nurodytų subjektų įgaliojimai kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą reiškia, kad Konstitucinio Teismo turi būti prašoma išaiškinti tiksliai nurodytas tam tikro Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas.

VI.7.2. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ištaisymas

Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnyje numatytas Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų *ištaisymas*: „Konstitucinis Teismas, paskelbęs nutarimą, išvadą ar sprendimą, gali savo iniciatyva ar dalyvaujančių byloje asmenų prašymu ištaisyti

[617] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1756/content*.

[618] *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 140-7189.

[619] *Ibid.*, 2010, Nr. 52-2568.

juose esančius netikslumus ir akivaizdžias redakcines klaidas, jeigu tai nekeičia nutarimo, išvados ar sprendimo esmės.“ Žinoma, galimas ir toks atvejis, kai ištaisyti tektų ir tokį Konstitucinio Teismo sprendimą, kuris nėra baigiamasis aktas, tai taip pat turėtų būti daroma Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnyje nustatyta tvarka.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų ištaisymas, kaip ir jų aiškinimas, reikalingas tam, kad būtų tinkamai suprantamas šių aktų turinys, taigi kad jie būtų tinkamai ir įgyvendinami. Todėl galima teigti, kad, kaip ir įgaliojimai aiškinti baigiamuosius aktus, Konstitucinio Teismo įgaliojimai ištaisyti savo aktus kyla iš konstitucinio reguliavimo visumos, pirmiausia konstitucinio teisinės valstybės principo, pagal kurį Konstitucinio Teismo aktai turi būti aiškūs ir tikslūs, taip pat yra suponuojami Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Kaip ir aiškinant baigiamuosius aktus, taisant Konstitucinio Teismo aktus negali būti keičiama jų esmė. Jeigu paaiškėtų, kad, ištaisius Konstitucinio Teismo akte esančius netikslumus ir redakcines klaidas, pasikeistų šio akto esmė, – toks ištaisymas negalimas[620].

Tačiau negalima nepastebėti, kad Konstitucinio Teismo aktų ištaisymas iš esmės skiriasi nuo jo baigiamųjų aktų aiškinimo tuo, kad ištaisant Konstitucinio Teismo aktus tik pašalinami jų tekste esantys netikslumai ir redakcinės klaidos, o ne išsamiau atskleidžiamas Konstitucinio Teismo aktų nuostatų turinys; juolab Konstitucinio Teismo aktų ištaisymu nėra plėtojama oficialioji konstitucinė doktrina. Taigi neabejotinai Konstitucinio Teismo aktų ištaisymas turi gerokai mažesnę reikšmę nei jo baigiamųjų aktų aiškinimas.

Paprastai Konstitucinio Teismo akte taisomi netikslumai ir redakcinės klaidos yra tiek akivaizdžios iš šio akto teksto, kad net ir jų nepašalinus tekstą galima teisingai suprasti, bet, žinoma, negalima tam tikromis teksto vietomis tiesiogiai remtis jų nepakoregavus. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 8 d. sprendimu[621] buvo ištaisyti tokie Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 4 d. nutarimo[622] tekste buvę akivaizdūs netikslumai ir redakcinės klaidos, kaip neteisingas papunkčio ir skyriaus numeris, ne vietoje padėtas kablelis ir sakinyje pasikartojantis žodis. Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimu Nr. KT56-S42/2019[623] buvo ištaisytos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 27 d. sprendimo Nr. KT55-S41/2019[624], kuriuo buvo pareiškėjui grąžintas jo prašymas, tekste buvusios dvi identiškos klaidos pavartojant ne tą žodį, koks buvo aiškus iš pareiškėjo prašymo. Abiem atvejais Konstitucinis Teismas ištaisė savo aktus savo iniciatyva netrukus po jų paskelbimo. Beje, abiejuose minėtuose sprendimuose dėl Konstitucinio Teismo akto ištaisymo Konstitucinis Teismas nurodė ištaisantis akivaizdžias redakcines klaidas.

620 SINKEVIČIUS, 355 išnaša, p. 388.

621 TAR, 2018-05-08, Nr. 7472.

622 *Ibid.*, 2018-05-04, Nr. 7217.

623 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. KT56-S42/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2003/content*.

624 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 27 d. sprendimas Nr. KT55-S41/2019, *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1999/content*.

Vis dėlto galima būtų diskutuoti, ar akivaizdžios redakcinės klaidos visiškai nesiskiria nuo taisytinų netikslumų: galbūt akivaizdžiomis redakcinėmis klaidomis reikėtų laikyti rašybos ar skyrybos klaidas, o Konstitucinio Teismo akto punkto netikslų numerį ar netikslų žodį derėtų laikyti taisytinu netikslumu.

Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnyje nustatytas reikalavimas Konstituciniam Teismui priimti sprendimą dėl nutarimo, išvados ar sprendimo ištaisymo, t. y. Konstitucinio Teismo aktą taisyti tik Konstitucinio Teismo sprendimu. Toks reikalavimas buvo numatytas nuo pat pradžių priėmus Konstitucinio Teismo įstatymą[625] (tik iki 2015 m. gegužės 25 d. galiojusioje Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnio redakcijoje buvo numatyta galimybė ištaisyti nutarimus, o ne visus Konstitucinio Teismo aktus[626]). Tačiau šio reikalavimo buvo paisoma ne visada: per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį tik pastaraisiais metais buvo priimti du minėti jo sprendimai dėl Konstitucinio Teismo aktų ištaisymo (2018 m. gegužės 8 d. sprendimas ir 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. KT56-S42/2019). Kitais 18 atvejų 1997–2011 m. Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų atitaisymai oficialiai paskelbti „Valstybės žiniose" po kartą Konstitucinio Teismo kanclerio vardu[627], Konstitucinio Teismo teisėjo vardu[628] (kartą pačių „Valstybės žinių" vardu[629]), galiausiai – Konstitucinio Teismo pirmininko vardu[630] (nors buvo ir niekieno nepasirašytų atitaisymų[631]). Ne Konstitucinio Teismo sprendimais po du kartus buvo taisyti keturi Konstitucinio Teismo aktai[632].

---

625 *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

626 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą (*ibid.*, 1996, Nr. 73-1749), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53^1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymą (TAR, 2015-05-25, Nr. 8037). Praktikoje ir iki 2015 m. gegužės 25 d. pasitaikė Konstitucinio Teismo sprendimų ištaisymo atvejų (žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 3 d. sprendimo atitaisymą. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 36).

627 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimo atitaisymas. *Ibid.*, 1997, Nr. 50.

628 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimo atitaisymas (*ibid.*, 1999, Nr. 43), 2001 m. balandžio 3 d. sprendimo atitaisymas (*ibid.*, 2001, Nr. 36).

629 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimo atitaisymas. *Ibid.*, 2001, Nr. 30.

630 Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimo atitaisymą (*ibid.*, 1999, Nr. 38), 2001 m. liepos 12 d. nutarimo atitaisymą (*ibid.*, 2001, Nr. 86), 2002 m. gegužės 10 d. nutarimo atitaisymą (*ibid.*, 2002, Nr. 69), 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimo atitaisymą (*ibid.*, 2006, Nr. 127), 2002 m. sausio 14 d., 2004 m. gruodžio 13 d. ir kitų nutarimų, 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. liepos 4 d. ir kitų sprendimų atitaisymus (*ibid.*, 2011, Nr. 33).

631 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimo ir 2010 m. vasario 9 d. nutarimo atitaisymai. *Ibid.*, 2010, Nr. 64.

632 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (*ibid.*, 2004, Nr. 181-6708 (atitaisymai – *ibid.*, 2004, Nr. 186; 2011, Nr. 33)), 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas (*ibid.*, 2006, Nr. 102-3957 (atitaisymai – *ibid.*, 2006, Nr. 127, Nr. 137)), 2010 m. vasario 9 d. nutarimas (*ibid.*, 2010, Nr. 18-830 (atitaisymai – *ibid.*, 2010, Nr. 64; 2011, Nr. 33)), 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas (*ibid.*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymai – *ibid.*, 2006, Nr. 137; 2011, Nr. 33)).

Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnyje taip pat nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimas dėl Konstitucinio Teismo akto ištaisymo išsiunčiamas ir skelbiamas šio įstatymo nustatyta tvarka. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas (nutarimas ar sprendimas dėl nutarimo išaiškinimo) oficialiai skelbiamas Teisės aktų registre, tai ir sprendimas dėl tokio akto ištaisymo oficialiai skelbiamas Teisės aktų registre, o tais atvejais, kai Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas (išvada, sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą, teisenos ar bylos nutraukimo) ar kitas aktas (kitoks sprendimas) yra skelbiamas tik Konstitucinio Teismo svetainėje, – sprendimas dėl tokio akto ištaisymo skelbiamas tik Konstitucinio Teismo svetainėje (Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnis).

VI.7.3. Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas

Kitaip nei Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas ir ištaisymas, šių aktų *peržiūrėjimas* reiškia esminį jų turinio pakeitimą. Todėl Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo institutas iš esmės skiriasi nuo Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimo instituto[633]: aiškindamas savo baigiamuosius aktus Konstitucinis Teismas jų neperžiūri, taip pat jis negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje; prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos[634] (apie Konstitucinio Teismo baigiamojo akto ištaisymą taip pat galima pasakyti, kad jis nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos ir baigiamojo akto peržiūrėjimo).

Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimas suponuoja konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimą iš naujo, kurio rezultatas – naujas baigiamasis aktas, pakeičiantis peržiūrimą baigiamąjį aktą ir nesaistomas pastarojo motyvais ir rezoliucine dalimi (t. y. naujas baigiamasis aktas gali būti grindžiamas kitokiais motyvais, o rezoliucinėje dalyje galimas priešingas nei peržiūrimame baigiamajame akte sprendimas). Tai matyti ir iš Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio, reglamentuojančio Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimą, 1 ir 2 dalyse nustatyto teisinio reguliavimo: „Konstitucinio Teismo nutarimas, išvada ir sprendimas gali būti peržiūrėti paties Konstitucinio Teismo iniciatyva, jeigu paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos Konstituciniam Teismui nutarimo, išvados ar sprendimo priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį priimto nutarimo, išvados ar sprendimo turinį“ (1 dalis); „Tokiu atveju Konstitucinis Teismas priima sprendimą ir pradeda bylą nagrinėti iš naujo“ (2 dalis). Taigi pagal šį teisinį reguliavimą, paaiškėjus naujų aplinkybių, kurios, jeigu būtų žinomos Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo metu, būtų galėjusios lemti kitokį šio baigiamojo akto

[633] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1048.

[634] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Ibid.*, 2013, Nr. 28-1333.

turinį, Konstitucinis Teismas priima sprendimą peržiūrėti tokį baigiamąjį aktą ir pradėti bylą nagrinėti iš naujo; kitaip tariant, šiuo sprendimu Konstitucinis Teismas konstatuoja esant pagrindą baigiamajam aktui peržiūrėti ir todėl nusprendžia bylą nagrinėti iš naujo, o paties baigiamojo akto peržiūra atliekama nauju baigiamuoju aktu, kuris priimamas išnagrinėjus bylą iš naujo.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas pagal Konstituciją jokiu būdu negali būti kasdienė Konstitucinio Teismo veikla. Kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Todėl, kaip pabrėžia Konstitucinis Teismas, jo baigiamieji aktai negali būti peržiūrimi, išskyrus tuos atvejus, kai būtinybė juos peržiūrėti kyla iš pačios Konstitucijos: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo požiūriu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo[635]. Konstitucijos, be kita ko, jos 107 straipsnio 2 dalies nuostatos padeda užtikrinti visuomeninių santykių teisinio reguliavimo stabilumą ir tikrumą, Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tęstinumą, jo veiklos ir priimamų sprendimų prognozuojamumą, kad konstitucinių santykių subjektai būtų apsaugoti nuo tokios Konstitucinio Teismo priimtų baigiamųjų aktų peržiūros, kurią lemtų ne objektyvi konstitucinė būtinybė, bet atsitiktiniai (teisės požiūriu) veiksniai[636].

Kitais žodžiais tariant, kaip ir Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimo, šių aktų peržiūrėjimo negali lemti tokios aplinkybės, kaip, pavyzdžiui, politinis tikslingumas, Konstitucinio Teismo sudėties pasikeitimas, visuomenės nuomonė, politinės valdžios kaita. Priešingu atveju, jei Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas būtų įmanomas dėl panašių motyvų, Konstitucinis Teismas iš teisinės galėtų virsti politine institucija, kuri priiminėtų ir kaitaliotų savo sprendimus priklausomai nuo to, kas yra teisėjai ir kokie yra politinės valdžios norai[637].

---

635 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Ibid.*, 2006, Nr. 36-1292.

636 *Ibid*.

637 Apmaudžiu tokios „konstitucinės justicijos" praktikos pavyzdžiu yra Moldovos Respublikos Konstitucinis Teismas 2019 m., kurio sudėtis jau anksčiau buvo pakeista taip, kad būtų palanki tuometinei valdančiajai vieno šalies oligarcho partijai: tokią savo „misiją" teismas mėgino įvykdyti neįtikėtinai skubiais (birželio 7–9 d. priimtais) sprendimais, kuriais siekta neleisti susiformuoti naujai valdančiajai koalicijai; jau po savaitės (birželio 15 d.), iš valdžios pasitraukus minėtam oligarchui ir jo partijai, teismas taip pat staiga peržiūrėjo šiuos savo sprendimus ir juos panaikino atsižvelgdamas „į Moldovos Respublikoje *de facto* susiklosčiusią situaciją, t. y. valdžios perdavimą ministrės pirmininkės M. Sandu vadovaujamai Vyriausybei bei Moldovos Parlamente suformuotai valdančiajai koalicijai" ir motyvuodamas siekiu „užtikrinti valstybėje socialinę taiką, teisės viršenybę, demokratiją, žmogaus teisių apsaugą ir tokiu būdu įveikti didelio masto politinę krizę". Žr. DANĖLIENĖ, I. Beprecedentė konstitucinė krizė Moldovoje: ką lėmė savaitgaliniai šalies Konstitucinio Teismo sprendimai? *http://www.teise.pro/index.php/2019/06/18/i-daneliene-beprecedente-konstitucine-krize-moldovoje-ka-leme-savaitgaliniai-salies-konstitucinio-teismo-sprendimai/*. Žinoma, tokioje beprecedentėje situacijoje konstitucinio teismo sprendimai, sukėlę konstitucinę krizę, matyt, turėjo būti peržiūrėti, tačiau, suprantama, vadovaujantis ne minėtais politiniais motyvais, o, tikėtina, siekiu pašalinti paties konstitucinio teismo padarytus akivaizdžius konstitucijos pažeidimus priimant peržiūrimus sprendimus. Turbūt nekeista, kad po tokio konstitucinės justicijos kompromitavimo netrukus atsistatydino visi Moldovos konstitucinio teismo teisėjai.

Taigi Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas pagal Konstituciją turėtų būti *itin retas*, išskirtinis ir objektyvia konstitucine būtinybe pagrindžiamas atvejis, nesukeliantis abejonių dėl Konstitucinio Teismo nešališkumo ir nepriklausomumo. Galbūt dėl to galimybė peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą net nenumatyta *expressis verbis* Konstitucijos tekste. Tačiau, kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas minėtame 2006 m. kovo 28 d. nutarime[638], nors Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nurodyti Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir pagrindai peržiūrėti jo baigiamuosius aktus, tai nereiškia, kad minėti Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir pagrindai Konstitucijoje apskritai nenustatyti; Konstitucinio Teismo įgaliojimai peržiūrėti savo baigiamuosius aktus kyla iš Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą; tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja ir konstitucinis teisinės valstybės principas, pagal kurį reikalaujama, kad jurisdikcinės institucijos (taigi ir Konstitucinis Teismas) siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu. Taigi galima konstatuoti, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai (kaip ir pagrindas) peržiūrėti savo baigiamuosius aktus yra implicitiniai ir kyla iš konstitucinio reguliavimo visumos.

Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas tame pačiame 2006 m. kovo 28 d. nutarime, priešingas aiškinimas reikštų, kad Konstitucinis Teismas negali peržiūrėti savo baigiamųjų aktų net tada, kai jie buvo priimti Konstituciniam Teismui nežinant apie tokias esmines aplinkybes, kurios, jeigu būtų buvusios žinomos, būtų galėjusios lemti kitokį priimtų baigiamųjų aktų turinį; akivaizdu, kad toks aiškinimas nesiderintų su Konstitucinio Teismo konstitucine paskirtimi, jam Konstitucijoje nustatytų įgaliojimų samprata, nes Konstitucinis Teismas negalėtų vykdyti konstitucinio teisingumo, garantuoti Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje ir konstitucinio teisėtumo.

Koks yra objektyvios konstitucinės būtinybės diktuojamas konstitucinis pagrindas peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą? Kaip jau matyti iš Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo, tai yra *paaiškėjusios naujos esminės aplinkybės*, kurios nebuvo žinomos Konstituciniam Teismui baigiamojo akto priėmimo metu ir kurios, jeigu būtų buvusios žinomos tuo metu, būtų galėjusios lemti kitokį šio baigiamojo akto turinį[639]. Reikėtų patikslinti, kad tokios aplinkybės turi egzistuoti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo metu (tik nebūti žinomos tuo metu Konstituciniam Teismui) ir *paaiškėti vėliau, o ne atsirasti po šio baigiamojo akto priėmimo*. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data" kvestionuoti ir anuliuoti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti; kitaip aiškinant būtų ne tik nepaisoma Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių konstitucinės justicijos – konstitucinės teisminės kontrolės – institutą, bet ir paneigiamas Konstitucijos stabilumas,

638 *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

639 SINKEVIČIUS, 355 išnaša, p. 388.

Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumas, įvairių teisės subjektų teisėti lūkesčiai, kurie tokiais sprendimais yra sukuriami[640].

Kitaip tariant, iš Konstitucijos kyla būtinybė peržiūrėti tokį Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą, kuris būtų vertinamas kaip akivaizdžiai neteisingas būtent jo priėmimo metu, jeigu būtų žinomos visos tuo metu buvusios reikšmingos aplinkybės. Tačiau pagal Konstituciją negali būti peržiūrimas toks baigiamasis aktas, kuris buvo priimtas deramai vykdant konstitucinį teisingumą atsižvelgus į visas jo priėmimo metu buvusias aplinkybes, bet galėtų pasirodyti neteisingas dėl *po to atsiradusių naujų aplinkybių* (be kita ko, visuomeninių santykių ir teisinės sistemos raidos). Priešingu atveju Konstitucija būtų suprantama kaip reikalaujanti iš Konstitucinio Teismo nuolat kvestionuoti ir „perrašinėti praeitį". Tačiau tai nederėtų su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, taip pat sudarytų prielaidas paneigti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą, kartu ir pažeisti Konstitucijos viršenybės principą, konstitucinį teisinės valstybės principą, kitas Konstitucijos nuostatas[641].

Atsižvelgiant į tai, konstituciniu pagrindu peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą negali būti oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtojimas (ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficialioji konstitucinė doktrina pakoreguojama), taip pat naujų teisės aiškinimo metodų taikymas[642].

Be to, konstitucinis pagrindas peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą negali būti Konstitucijos pataisos[643] (Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarimu kaip tik pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai tuo metu galiojusį Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punktą, pagal kurį Konstitucinio Teismo nutarimas galėjo būti peržiūrėtas pasikeitus Konstitucijos normai, kurios pagrindu tas nutarimas buvo priimtas). Iš Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo matyti, kad Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data" grąžinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, todėl Konstitucijos pataisos, padarytos po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, savaime negrąžina į Lietuvos teisės sistemą to teisės akto. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad analogiškai Konstitucijos pataisos, padarytos po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą teisės aktą neprieštaraujančiu Konstitucijai, savaime nereiškia, kad sprendimas dėl to teisės akto gali arba turi būti pakeistas „atgaline data". Kitaip nei teisėkūros subjektai, kurie

640 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

641 *Ibid*.

642 *Ibid*.

643 *Ibid*.

privalo suderinti savo išleistus teisės aktus su pasikeitusiu konstituciniu reguliavimu, Konstitucinis Teismas neturi atnaujinti išnagrinėtų konstitucinės justicijos bylų dėl ankstesnio teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai bei peržiūrėti ir pakeisti jose priimtų sprendimų; tai *mutatis mutandis* taikytina ir kitiems nei nutarimai Konstitucinio Teismo baigiamiesiems aktams (pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo išvada lieka galioti, net jeigu būtų pakeistos ar panaikintos Konstitucijos nuostatos, kuriomis remiantis ji buvo padaryta ir pateikta).

Kokios paaiškėjusios naujos esminės aplinkybės gali būti priežastis peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą? Manytina, kad tokios aplinkybės negali būti susijusios su teisinio reguliavimo turiniu, nes teisinio reguliavimo turinys yra žinomas Konstituciniam Teismui nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą, todėl negali būti taip, kad tik po to paaiškėja koks nors naujas teisinio reguliavimo turinys. Vadinasi, tai turėtų būti *faktinio pobūdžio aplinkybės*, kurios tikrai egzistuoja konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu, tačiau Konstituciniam Teismui yra nežinomos ir paaiškėja tik vėliau. Kadangi Konstitucinis Teismas dažniausiai vykdo abstrakčią teisės aktų konstitucingumo kontrolę, kuri paprastai nėra susijusi su faktų tyrimu, mažai tikėtina, kad kokios nors paaiškėjusios naujos faktinės aplinkybės galėtų turėti tokią esminę reikšmę, kad dėl jų reikėtų keisti Konstitucinio Teismo nutarime pateiktą tikrinto teisės akto turinio aiškinimą ar Konstitucijos nuostatų sampratą. Labiau tikėtina, kad paaiškėjusios naujos faktinės aplinkybės galėtų turėti reikšmės sprendžiant, ar peržiūrėti Konstitucinio Teismo išvadas, kuriose teisiniu požiūriu vertinami tam tikri faktai ar veiksmai (pavyzdžiui, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai): galbūt išskirtiniu atveju iš tiesų po Konstitucinio Teismo išvados priėmimo galėtų paaiškėti naujų, konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu egzistavusių, bet nežinotų įrodymų, paneigiančių ištirtuosius įrodymus apie tam tikrus faktus ar veiksmus, todėl galinčių pakeisti Konstitucinio Teismo vertinimą (ar buvo rinkimų įstatymų pažeidimas arba Konstituciją pažeidžiantys Seimo nario ar valstybės pareigūno veiksmai).

Atsižvelgiant į tai, nenuostabu, kad Konstitucinio Teismo praktikoje nėra buvę jo baigiamojo akto peržiūrėjimo atvejų. Konstitucinis Teismas nėra gavęs ir tiesioginių prašymų peržiūrėti savo baigiamąjį aktą, tačiau jis yra priėmęs tris sprendimus, kuriuose konstatavo, kad pareiškėjo prašymas išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą (paklausimas pateikti išvadą) traktuotinas kaip prašymas Konstituciniam Teismui atitinkama apimtimi peržiūrėti savo baigiamąjį aktą. Visais trimis atvejais Konstitucinis Teismas atsisakė peržiūrėti savo baigiamąjį aktą, taigi atsisakė ir nagrinėti pareiškėjo prašymą (paklausimą).

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendime[644] konstatuota, kad pareiškėjo prašymas traktuotinas kaip prašymas, kad Konstitucinis Teismas ne išaiškintų pareiškėjo nurodytas Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo nuostatas,

[644] *Ibid.*, 2006, Nr. 30-1051.

bet išspręstų, ar tame nutarime tirtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimas Nr. 1494 (atitinkama apimtimi) neprieštarauja Konstitucijai, t. y. toks prašymas vertintinas ir kaip prašymas Konstituciniam Teismui atitinkama apimtimi peržiūrėti savo 2001 m. liepos 12 d. nutarimą; motyvuodamas, be kita ko, tuo, kad Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimo institutas iš esmės skiriasi nuo Konstitucinio Teismo kito baigiamojo akto peržiūrėjimo instituto, Konstitucinis Teismas atsisakė tenkinti pareiškėjo prašymą.

Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendime[645] konstatuota, kad pareiškėjo paklausimas dėl išvados, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo konkrečiu punktu nebuvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos, traktuotinas kaip prašymas peržiūrėti net du Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus. Pirmiausia pareiškėjas paklausimu iš esmės kvestionavo galutinę Darbo partijos kandidatų į Seimo narius sąrašo eilę, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu, kuris priimtas remiantis Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada, todėl toks pareiškėjo paklausimas įvertintas kaip prašymas peržiūrėti Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvadą; atsižvelgdamas į tai, kad Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada tebegalioja (t. y. paklausime keltas klausimas jau buvo ištirtas Konstitucinio Teismo), Konstitucinis Teismas šiuo aspektu atsisakė nagrinėti pareiškėjo paklausimą. Antra, Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo punktas, dėl kurio pareiškėjas prašė išvados, buvo grindžiamas Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimu, kuriame pripažinta, kad galutiniai 2012 m. Seimo rinkimų rezultatai yra nustatyti Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimu; todėl pareiškėjo paklausimas įvertintas ir kaip Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimo kvestionavimas. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo paklausimą ir šiuo aspektu, atsižvelgdamas į tai, kad Konstitucinio Teismo išvados tikslas yra nustatyti, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, o ne peržiūrėti Konstitucinio Teismo nutarimus. Galiausiai Konstitucinis Teismas 2014 m. birželio 8 d. sprendime net atsakė į pareiškėjo argumentą dėl tariamai paaiškėjusių naujų esminių aplinkybių, kurios galėtų būti pagrindas prašyti ne Konstitucinio Teismo išvados, o peržiūrėti jo baigiamuosius aktus: Konstitucinis Teismas paneigė šį argumentą, konstatuodamas, kad po Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvados paskelbimo neatsirado jokių naujų esminių aplinkybių, kurios nebuvo Konstitucinio Teismo vertintos sprendžiant, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas; tokiomis naujomis esminėmis aplinkybėmis nelaikytinos pareiškėjo nurodytos aplinkybės, kad atliekant ikiteisminį tyrimą dėl rinkėjų papirkimo tam tikri asmenys, buvę kandidatais į Seimo narius, buvo apklausti tik kaip liudytojai, nes Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarime pažymėta, jog esminę reikšmę turi tai, kad per rinkimus buvo padaryta šiurkščių demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų principų pažeidimų, kuriais galėjo būti iškreipta tikroji rinkėjų valia, o tokie šių rinkimų

[645] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas, žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta46/content*.

principų pažeidimai gali būti padaryti nebūtinai pačių kandidatų į Seimo narius – juos gali padaryti ir kiti asmenys, siekiantys kandidatų į Seimo narius išrinkimo.

Jau minėtu Konstitucinio Teismo 2017 m. spalio 20 d. sprendimu[646] konstatuota, kad pareiškėjo prašymo dalis traktuotina kaip prašymas išaiškinti galimybę įstatymu nustatyti Lietuvos Respublikos pilietybės teisinį reguliavimą, grindžiamą oficialiosios konstitucinės doktrinos peržiūra (koregavimu). Konstitucinis Teismas atsisakė aiškinti savo baigiamuosius aktus pagal šią pareiškėjo prašymo dalį, motyvuodamas tuo, kad aiškindamas savo baigiamuosius aktus Konstitucinis Teismas jų neperžiūri, jis taip pat negali remtis kitokiais motyvais nei išdėstytieji aiškinamo baigiamojo akto motyvuojamojoje dalyje ir išaiškinti baigiamojo akto kitaip, nei nuspręsta jo rezoliucinėje dalyje.

Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas gali būti peržiūrėtas tik paties Konstitucinio Teismo iniciatyva (Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalis). Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime[647], tai nereiškia, kad įvairūs teisės subjektai, *inter alia* tie, kurie pagal Konstituciją gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ar paklausimu dėl klausimų, priskirtų Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, negali Konstituciniame Teisme kelti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo klausimo, tačiau pagal Konstituciją spręsdamas, ar tai daryti, Konstitucinis Teismas turi plačią diskreciją. Manytina, kad tokia plati diskrecija taip pat reiškia Konstitucinio Teismo teisę neperžiūrėti savo baigiamojo akto net esant konstituciniam pagrindui, t. y. paaiškėjus naujoms esminėms aplinkybėms, kurios būtų lėmusios kitokį baigiamojo akto turinį, jeigu konkrečiu atveju to baigiamojo akto pagrindu susiklosčiusių visuomeninių santykių stabilumas nusvertų poreikį įgyvendinti konstitucinį teisingumą peržiūrint šį baigiamąjį aktą.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimo kontekste išskirtina viena šių aktų rūšis – sprendimai dėl baigiamųjų aktų išaiškinimo, nes jiems peržiūrėti, be paaiškėjusių naujų esminių aplinkybių, nustatytas dar vienas pagrindas: pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 3 dalį „Konstitucinio Teismo sprendimas dėl savo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo gali būti peržiūrėtas ir tuo atveju, kai nutarimas, išvada ar sprendimas buvo išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį“. Tačiau abejotina, ar pagal Konstituciją toks papildomas pagrindas peržiūrėti Konstitucinio Teismo sprendimą dėl jo baigiamojo akto išaiškinimo, kaip *to baigiamojo akto išaiškinimas ne pagal tikrąjį jo turinį*, apskritai gali būti nustatytas. Toks pagrindas sudaro prielaidas Konstituciniam Teismui po tam tikro laiko nuo sprendimo dėl baigiamojo akto išaiškinimo priėmimo keisti savo poziciją „atradus“, kad tame sprendime baigiamasis aktas galėjo būti išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį. Galėtų būtų keliamas retorinis klausimas – o dėl kokių priežasčių gali staiga paaiškėti, kad Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas išaiškintas ne pagal tikrąjį jo turinį? Ir kas galėtų paneigti, kad tokio Konstitucinio Teismo pozicijos pasikeitimo negali lemti, pavyzdžiui, jo sudėties pasikeitimas ar politinės valdžios spaudimas? Atsižvelgiant į

646 TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.

647 *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

tai, Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 3 dalyje nustatytas papildomas pagrindas Konstitucinio Teismo sprendimui dėl baigiamojo akto išaiškinimo peržiūrėti (baigiamojo akto išaiškinimas ne pagal tikrąjį jo turinį) gali būti suprantamas kaip sudarantis prielaidas paneigti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą ir prognozuojamumą, Konstitucijos stabilumą, įvairių teisės subjektų teisėtus lūkesčius, taip pat galėtų būti nesuderinamas su Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, Konstitucijos viršenybės ir konstituciniu teisinės valstybės principais.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu, Konstitucijos šaltinis yra Tauta. Konstitucija yra Tautos steigiamojo pobūdžio aktas, todėl ji yra pirminė teisė ir teisinės galios, ir turinio prasme, t. y. teisinio gyvenimo centras, lemiantis teisėkūros kryptis ir turinį. Konstitucija yra visuomenės sutartis: šiuo ypatingu teisės aktu įsteigiama viešoji valdžia ir susitariama dėl jos sandaros, organizavimo ir funkcionavimo procedūrų, įtvirtinamos žmogaus teisės ir laisvės, numatomi jų gynimo būdai. Kartu Konstitucija įtvirtina valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį; Konstitucijoje įtvirtinamais Tautos siekiais ir vertybėmis išreiškiama konstitucinė Lietuvos valstybės tapatybė. Kaip substantyvinio pobūdžio aktas Konstitucija grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis demokratinėmis vertybėmis, būdingomis Vakarų teisės tradicijai; Konstitucija taip pat yra antimažoritarinis aktas, ginantis ne tik Tautos, bet ir žmogaus laisvę ir prigimtines teises.

2. Konstitucija yra didžiausios teisinės konsistencijos aktas, kurio formuluotės pasižymi didžiausiu norminiu krūviu. Konstituciją sudaro normos ir principai, ji turi ne tik raidę, bet ir dvasią, Konstitucijoje yra įtvirtintas *eksplicitinis* ir *implicitinis* teisinis reguliavimas. Konstitucija yra vientisas aktas, joje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra, todėl nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigta kokia nors kita jos nuostata. Konstitucija, būdama visos teisinės sistemos branduolys ir teisiškumo matas, kartu yra ideali teisė, todėl joje nėra vidinių prieštaravimų ir spragų. Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Konstitucijos nuostatos negali būti aiškinamos tik pažodžiui, taikant tik lingvistinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą; tikrasis Konstitucijos nuostatų turinys gali būti atskleistas tik taikant ir derinant įvairius teisės aiškinimo metodus: lingvistinį, sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstitucijos raidės negalima aiškinti taip, kad būtų paneigta jos dvasia. Konstitucijos nuostatų negalima aiškinti remiantis įstatymais ir kitais teisės aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė Lietuvos teisės sistemoje. Konstitucija aiškintina remiantis tik ja pačia, jos logika, normų ir principų tarpusavio ryšiais, konstituciniu visuminiu reguliavimu. Konstitucija yra jurisprudencinė, nes jos nuostatų turinys atskleidžiamas Konstituciniam Teismui formuojant ir plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Taip atskleidžiamas giluminis Konstitucijos potencialas nekeičiant jos teksto, Konstitucija pritaikoma prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, taigi kartu užtikrinamas ir Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumas. Yra du Konstitucijos kaip aukščiausiosios teisės šaltiniai – Konstitucijos tekstas ir oficialioji konstitucinė doktrina, plėtojama Konstitucinio Teismo aktuose aiškinant Konstitucijos nuostatas; Konstitucija gali įpareigoti tam tikrais klausimais ir tiek, kiek pati Konstitucija leidžia, atverti jos aiškinimą tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės įtakai.

3. Iš Konstitucijos kaip pirminės ir aukščiausiosios teisės sampratos kyla Konstitucijos viršenybės principas. Jo esmė – joks įstatymas ir kitas teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai. Konstitucija yra visų įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo, legitimumo) matas. Konstitucijos viršenybės principas yra konstitucinės kontrolės pagrindas, jos *raison d'être*. Konstitucijos viršenybės principas suponuoja tai, kad atliekant konstitucinę kontrolę vertintina teisės akto atitiktis Konstitucijai kaip visumai, – bendrai ir darniai konstitucinių principų ir normų sistemai; negali būti ir tokių teisės aktų, kurie turėtų imunitetą nuo konstitucinės kontrolės ir negalėtų būti tiriami jų atitikties Konstitucijai požiūriu. Konstitucijos viršenybės principas taip pat suponuoja tokius konstitucinės kontrolės institucijos įgaliojimus, kokių reikia sprendžiant konstitucinius ginčus deramai vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinį teisėtumą.

Konstitucijos viršenybę Lietuvos teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucinio Teismo sprendimai, pagal Konstituciją priskirti jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinis Teismas šalina iš Lietuvos teisės sistemos Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus. Konstitucinio Teismo nutarimai ir kiti aktai, kuriuose pateikiama Konstitucijos nuostatų samprata, turi Konstitucijos galią.

4. Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose, sprendimuose) pateikta Konstitucijos nuostatų samprata daro didžiulę įtaką teisėkūrai ir teisės taikymui, nes visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, ministerijos, savivaldybių tarybos ir kitos institucijos – leisdamos įstatymus ir kitus teisės aktus negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas. Lygiai taip pat visi Lietuvos teismai, spręsdami bylas ir taikydami teisės normas, negali nesivadovauti Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata.

5. Tarpukario Lietuvos Respublikos konstitucijose konstitucinės kontrolės institutas nebuvo numatytas. Konstitucijose buvo įtvirtintas principas, kad įstatymai, kurie yra priešingi Konstitucijai, neturi galios, tačiau nė vienoje iš konstitucijų nebuvo numatyta, kokia valstybės institucija ir kokiais būdais turės užtikrinti, kad įstatymai neprieštarautų Konstitucijai. Spręsti, kokie įstatymai atitinka Konstituciją, o kokie jai prieštarauja, buvo palikta juos taikančioms valstybės institucijoms.

6. Lietuvos konstitucingumo raida buvo nutraukta 1940 m. birželio 15 d., kai Sovietų Sąjunga, šiurkščiai pažeisdama tarptautinę teisę, įvykdė prieš Lietuvą ginkluotą agresiją, ją okupavo, o vėliau aneksavo. Vadinamoji Lietuvos TSR nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma, o Sovietų Sąjungos okupuotai Lietuvai primesta vadinamoji Lietuvos TSR konstitucija nebuvo tikroji konstitucija, todėl nėra jokio teisinio pagrindo 1988–1990 m. rengtų Lietuvos TSR konstitucijos projektų laikyti konstitucionalizmo raidos raiška, o to laikotarpio – vientiso Lietuvos konstitucionalizmo raidos dalimi.

7. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, kartu buvo atkurta ir Lietuvos valstybės konstitucionalizmo raida. 1990 m. kovo 11 d. priimtas Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija) buvo suvokiamas tik kaip pereinamojo laikotarpio teisės aktas, todėl jame konstitucinės kontrolės institutas nebuvo numatytas. Konstitucinis Teismas pirmą kartą nurodytas 1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje. Lietuva pasirinko vadinamąjį europietiškąjį (austriškąjį) konstitucinės kontrolės modelį, kai konstitucinę kontrolę vykdo tik vienas specialus teismas, t. y. Konstitucinis Teismas.

8. Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas Teismas, turintis užtikrinti Konstitucijos viršenybę Lietuvos teisės sistemoje, garantuoti konstitucinį teisingumą. Konstitucinio Teismo ypatingą vietą teismų sistemoje rodo Konstitucijoje įtvirtinta šio Teismo kompetencija, teisėjų skyrimo tvarka, jų įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, taip pat Teismo ir teisėjų nepriklausomumo konstitucinės garantijos. Joms priskirtinos garantijos, užtikrinančios Konstitucinio Teismo institucinį ir finansinį nepriklausomumą, taip pat teisėjų asmeninį nepriklausomumą: teisėjų įgaliojimų trukmės garantija, teisėjų procesinis nepriklausomumas, imunitetas, materialinio ir socialinio pobūdžio garantijos. Visos nurodytos konstitucinės garantijos yra neatskiriamai susijusios tarpusavyje, sudaro vientisą visumą, pažeidus kurią nors vieną garantiją, pažeidžiamas Konstitucijoje įtvirtintas Teismo ir teisėjų nepriklausomumas.

9. Savo veiklos pradžioje konstatavęs, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, vėliau Konstitucinis Teismas radikaliai pakeitė savo požiūrį, konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat priimtų, pasirašytų ir oficialiai paskelbtų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, nepriklausomai nuo to, kokia yra tų teisės aktų taikymo pradžia. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti ir tai, ar įstatyme ir kitame teisės akte nėra *legislatyvinės omisijos*, t. y. tokios teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija.

10. Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar ginčijamas įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucijoje yra įtvirtinti implicitiškai. Ginčijamų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas tiria pagal: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

11. Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį *Konstitucinis Teismas teikia išvadas*, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar asmenų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados gali Seimas, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas.

Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalis taisytina, papildant ją nuostatomis, kad tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, galėtų ir kandidatai į Respublikos Prezidentus ar Seimo narius, manantys,

kad Vyriausioji rinkimų komisija savo veiksmais, padarytais pasibaigus balsavimui, pažeidė jų teisę siekti Respublikos Prezidento ar Seimo nario pareigų.

12. Seimo statute nenustatyta, koks subjektas ir kokiu būdu gali Seime inicijuoti tyrimą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas. Toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip nepakankamas, jis iš esmės koreguotinas. Jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *leidžia jam toliau eiti pareigas, Seimas negal*ėtų *priimti nutarimo, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti pareigų, bet koks tolesnis šio klausimo svarstymas Seime būtų negalimas, jis turėtų būti nutrauktas*. Jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė *neleidžia* jam toliau eiti savo pareigų, *Seimas negalėtų priimti nutarimo, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas. Seimas tur*ėtų *priimti nutarimą, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam toliau eiti pareigų ir tuo pagrindu nutraukti Respublikos Prezidento įgaliojimus*.

13. Pagal Konstituciją Seimas ir Respublikos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados, o Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus teikti išvadas dėl *ratifikuotų (įsigaliojusių) tarptautinių sutarčių* konstitucingumo, taip pat dėl *ratifikuotinų (neįsigaliojusių)* Respublikos Prezidento pasirašytų patvirtinant jų teksto autentiškumą *tarptautinių sutarčių* atitikties Konstitucijai (iki jas Seimui ratifikuojant). Taigi Konstitucijoje nustatyta *mišri tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė*, t. y. galima ir *išankstinė* (prevencinė, *a priori*), ir *paskesnioji* (represyvioji, *a posteriori*) tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė. Palyginti su kitais Konstitucinio Teismo įgaliojimais teikti išvadas pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį, įgaliojimai teikti išvadas, ar tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, specifiški yra tuo, kad jie reiškia ne veiksmų ar faktų teisinį vertinimą, o abstrakčią teisės normų, įtvirtintų tarptautinėje sutartyje, turinio konstitucingumo kontrolę; šiuo požiūriu įgaliojimų teikti išvadas, ar tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, turinys yra iš esmės toks pat, kaip ir įgaliojimų atlikti kitų teisės aktų (įstatymų, kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų) konstitucingumo kontrolę. Atsižvelgiant į tai, kad Respublikos Prezidento ir Seimo pareiga remtis Konstitucinio Teismo išvada dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo reiškia pareigą neleisti, jog sudedamoji nacionalinės teisinės sistemos dalis būtų tokia tarptautinė sutartis, kurios prieštaravimą Konstitucijai savo išvadoje yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, galima teigti, kad jeigu Konstitucinis Teismas padarytų išvadą, jog Seimo dar neratifikuota tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai, Respublikos Prezidentas negalėtų teikti tokios sutarties Seimui ratifikuoti, o jeigu ji būtų buvusi pateikta Seimui dar iki kreipiantis į Konstitucinį Teismą, Seimas negalėtų jos ratifikuoti.

14. Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų pareigūnų pašalinimas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą galimas tik esant Konstitucinio Teismo išvadai, kad asmuo šiurkščiai pažeidė Konstituciją, sulaužė priesaiką. Jeigu Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad asmens veiksmai neprieštarauja Konstitucijai, kad Konstitucija nėra pažeista šiurkščiai, priesaika nėra sulaužyta, Seimas negalėtų apkaltos proceso tvarka pašalinti Konstitucijos 74 straipsnyje

nurodytų valstybės pareigūnų iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą.

15. Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas) yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija. Oficialiosios konstitucinės doktrinos tęstinumas, jos nuoseklus plėtojimas – pagrindinė konstitucinės jurisprudencijos evoliucijos taisyklė. Jurisprudencijos koregavimas – išimtis, pateisinama tik tais atvejais, kai tai objektyviai neišvengiama ir būtina. Išimties būtinumas visada turi būti racionaliai įrodytas, konstituciškai pateisintas. Neleistinas oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas), kuriuo pakeičiama Konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema, paneigiamas vertybių suderinamumas, sumažinamos Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijos, paneigiama Konstitucijos kaip vientiso akto darnios sistemos samprata, sumažinamos Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisių ir laisvių garantijos, pakeičiamas Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo modelis. Konstituciniam Teismui pakoregavus oficialiąją konstitucinę doktriną konstitucinės justicijos bylos nagrinėjamos ir atitinkami sprendimai priimami vadovaujantis būtent tokia pakoreguota oficialiąja konstitucine doktrina.

16. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną, paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimo teiseną ir prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą teiseną inicijuoti gali skirtingi subjektai.

Plačiausios apimties teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų konstitucingumo turi Seimas *in corpore* ir ne mažesnė kaip 1/5 (t. y. ne mažesnė kaip 29) visų Seimo narių grupė. Šie subjektai gali keiptis dėl visų Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams (pirmiausia Konstitucijai) tyrimo, t. y. dėl referendumu priimtų teisės aktų, įstatymų ir kitų Seimo aktų, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktų. Tokia Seimo *in corpore* teisė gali būti paaiškinta tuo, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybės valdymo forma yra parlamentinė respublika; tokia ne mažesnės kaip 1/5 visų Seimo narių grupės teisė gali būti paaiškinta dar ir tuo, kad pagal Konstituciją Lietuva yra pliuralistinė parlamentinė demokratija, kuri suponuoja veiksmingas parlamentinės mažumos, *inter alia* opozijos, veiklos garantijas. Seimas *in corpore* yra vienintelė institucija, kuriai suteikta teisė pasitikrinti ir savo pačios priimtų aktų konstitucingumą.

17. Teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl visų jo kompetencijai priskirtų teisės aktų konstitucingumo pagal Konstituciją suteikta ir teismams, taip pat fiziniams ir juridiniams asmenims. Tačiau šiems subjektams teisei kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinti yra būtina *locus standi* sąlyga: bet kuris teismas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik tuo atveju, jeigu teisės aktas, dėl kurio konstitucingumo kreipiamasi, yra taikytinas teismo nagrinėjamoje byloje; fizinis ar juridinis asmuo gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik tuo atveju, jeigu teisės akto, dėl kurio konstitucingumo kreipiamasi, pagrindu yra priimtas sprendimas, kuriuo galėjo būti pažeistos to fizinio ar juridinio asmens konstitucinės teisės ar laisvės.

Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą yra ribota, nes jie gali kreiptis jau ne dėl visų Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų teisės aktų konstitucingumo: Respublikos Prezidentas – tik dėl Vyriausybės aktų,

o Vyriausybė – tik dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų. Toks konstitucinis Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą ribojimas gali būti paaiškintas Konstitucijoje įtvirtintais parlamentinės demokratijos ir dualistinės vykdomosios valdžios modeliais, tarpinstitucinių stabdžių ir atsvarų sistema, be kita ko, konstituciniais Respublikos Prezidento įgaliojimais daryti įtaką įstatymų leidybai naudojantis atidedamojo veto teise ir kontroliuoti Vyriausybės veiklą, konstituciniais Vyriausybės įgaliojimais vykdyti įstatymus.

Inicijuoti teiseną pagal paklausimus dėl Konstitucinio Teismo išvadų gali tik du Konstitucijoje nurodyti subjektai. Visais Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytais klausimais, dėl kurių teikiama Konstitucinio Teismo išvada (dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, dėl to, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, dėl tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, dėl to, ar Seimo narių ar valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmai neprieštarauja Konstitucijai), su paklausimu į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Seimas, o dėl kelių iš šių klausimų (dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių) – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 straipsnio 6 dalis). Tai galima paaiškinti Konstitucijoje įtvirtintu parlamentinės demokratijos modeliu, taip pat išimtiniais Respublikos Prezidento įgaliojimais teikti Seimui ratifikuoti ir denonsuoti tarptautines sutartis.

18. Teisę inicijuoti teiseną pagal prašymą išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą turi subjektai, susiję su Konstitucinio Teismo baigiamojo akto įgyvendinimu: Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas gali būti aiškinamas pagal dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjo, suinteresuoto asmens, jų atstovų), taip pat Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Aukščiausiojo Teismo pirmininko, generalinio prokuroro ir teisingumo ministro prašymus, be to, Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas gali būti aiškinamas paties Konstitucinio Teismo iniciatyva. Kadangi Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatų išaiškinimo gali dažniau prireikti teismams vykdant teisingumą, svarstytina suteikti teisę prašyti tokio išaiškinimo visiems teismams, nepaisant to, ar jie buvo pareiškėjai konstitucinės justicijos bylose, kuriose atitinkamas baigiamasis aktas buvo priimtas, ar bent jau Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, formuojančio vienodą administracinių teismų praktiką, pirmininkui (turint omenyje, kad tokią teisę turi Aukščiausiojo Teismo pirmininkas).

19. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, galima skirti tris konstitucinės justicijos teisenos (bylos nagrinėjimo) stadijas: išankstinis kreipimosi į Konstitucinį Teismą tyrimas, bylos parengimas Konstitucinio Teismo teisminiam posėdžiui ir bylos nagrinėjimas Konstitucinio Teismo teisminiame posėdyje. Konstitucinės justicijos bylos teisminiame posėdyje paprastai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, jeigu Konstitucinis Teismas motyvuotu sprendimu nenusprendžia bylos nagrinėti žodinio proceso tvarka. Vis dėlto konstitucinės justicijos bylos pagal paklausimus dėl išvados, kurioje reikia įvertinti fakto klausimus (dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, dėl to, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam toliau eiti pareigas, dėl Seimo nario ar valstybės pareigūno veiksmų atitikties Konstitucijai), pagal

Konstituciją turėtų būti nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka. Teisminis posėdis žodinio proceso tvarka yra viešas, jeigu Konstitucinis Teismas nenusprendžia rengti uždaro posėdžio, kad būtų apsaugotos svarbios konstitucinės vertybės, pavyzdžiui, valstybės saugumas ar žmogaus orumas ir privatus gyvenimas. Kad teisminis posėdis įvyktų, jame dalyvauti privalo ne mažiau kaip šeši Konstitucinio Teismo teisėjai.

Teisminis posėdis žodinio proceso tvarka baigiamas Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimu ne vėliau kaip per mėnesį baigus nagrinėti bylą teisminiame posėdyje. Konstitucinio Teismo nutarimui, išvadai ir sprendimui dėl baigiamojo akto išaiškinimo priimti būtina, kad už jį balsuotų daugiau kaip pusė (t. y. bent penki) visų Konstitucinio Teismo teisėjų. Priėmus Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą, jis visada viešai paskelbiamas posėdžių salėje taip baigiant teisminį posėdį ir pačią bylą.

20. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų įsigaliojimas siejamas su jų oficialiu paskelbimu, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo dieną. Pagal Konstitucinio Teismo ir Teisėkūros pagrindų įstatymų nuostatas Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo įsigalioja jų oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną. Konstitucinio Teismo išvados ir sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo svetainėje dieną. Tikėtina, tokia Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka nustatyta atsižvelgiant į didesnę nutarimų ir sprendimų dėl nutarimų išaiškinimo įtaką teisės sistemai, bet ji neatrodo logiška dėl išvadų, nes oficialiajai konstitucinei doktrinai plėtoti išvados turi ne mažesnę reikšmę.

21. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai turi tokią pačią teisinę galią, kaip ir Konstitucija, nes pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį jie yra galutiniai ir neskundžiami, jų galia negali būti įveikta pakartotinai nustatant tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas antikonstituciniu; be to, Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose pateikiama visiems privaloma oficiali Konstitucijos nuostatų samprata. Taigi Konstitucijoje įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai turi poveikį visai teisės sistemai ir yra visuotinai privalomi: poveikis teisės sistemai pirmiausia pasireiškia tuo, kad pripažinti Konstitucijai prieštaraujančiais teisės aktai (jų dalys) pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį visam laikui pašalinami iš teisės sistemos ir niekada nebegali būti taikomi, o visuotinis privalomumas reiškia privalomumą visiems teisės subjektams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo.

22. Tokia Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galia suponuoja negatyviąsias ir pozityviąsias teisėkūros ir teisę taikančių subjektų konstitucines pareigas. Svarbiausiosios negatyviosios pareigos yra Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas taikyti antikonstitucinį teisės aktą nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos, taip pat iš Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies kylantis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią. Pagrindinės galimos pozityviosios pareigos yra: 1) pareiga pripažinti netekusiu galios teisės aktą, kuris Konstitucinio Teismo nutarimu pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai; 2) pareiga pakeisti pripažintą antikonstituciniu teisinį reguliavimą taip, kad jis nebe-

prieštarautų Konstitucijai; 3) pareiga nustatyti naują teisinį reguliavimą, skirtą tam tikram Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti. Konstitucinio Teismo išvadų atveju kyla pozityvioji pareiga deramai atsižvelgti į išvadą Seimui ją įgyvendinant teisės taikymo aktu.

23. Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipiama į ateitį, t. y. Konstitucijoje nustatytas Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo *ex nunc* modelis, kuris kartu suponuoja teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpciją, pagal kurią teisėtomis laikomos visos teisinės pasekmės, atsiradusios iki teisės akto pripažinimo antikonstituciniu. Tačiau Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė nėra absoliuti, ji turi išimčių, būdingų *ex tunc* modeliui, kurios sudaro prielaidas išskirtiniais konstituciškai pateisinamais atvejais Konstituciniam Teismui paneigti teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpciją.

Tokios konstituciškai pagrindžiamos išimtys, kai Konstitucinio Teismo nutarimas taikomas atgal, kyla iš visuminio konstitucinio reguliavimo, įtvirtinančio Konstitucijos viršenybę: tai tokie išimtiniai atvejai, kai nepritaikius bendros taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimties būtų paneigtas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas, taigi būtų pažeisti konstitucinio teisingumo vykdymo reikalavimai.

Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, gali pripažinti antikonstituciniais visus antikonstitucinio akto taikymo padarinius, t. y. iš esmės pripažinti šį aktą niekiniu, šiais atvejais: 1) itin sunkūs Konstitucijos pažeidimai, kuriais paneigiamos pamatinės konstitucinės vertybės – Lietuvos valstybės nepriklausomybė, demokratija, respublika, prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis; 2) Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galios įveikimas, kai prieštaraujančiu Konstitucijai teisės aktu nustatomas teisinis reguliavimas, pagal turinį visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai), kuriuo nustatytas teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai; 3) neįmanomas vykdyti teisinis reguliavimas, kuriam esant mėginimai tokį teisinį reguliavimą įgyvendinti negali sukelti teisinių padarinių juo reguliuojamų santykių subjektams.

Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *inter partes* galimas ir šiais atvejais: 1) Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintas draudimas teismui byloje taikyti Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą – teisingumo vykdymo interesais Konstitucinio Teismo nutarimas taikomas retroaktyviai besikreipusio į Konstitucinį Teismą teismo nagrinėjamos bylos šalių santykiams; 2) proceso atnaujinimas siekiant apginti asmens konstitucines teises ar laisves (Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalis) – Konstitucinio Teismo nutarimas pagal individualų konstitucinį skundą yra pagrindas atnaujinti procesą byloje, kad Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto pagrindu dėl asmens priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti to asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą.

24. Kartais konstitucinio teisingumo vykdymo, Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisėtumo užtikrinimo interesai konkrečioje konstitucinės justicijos byloje gali padiktuoti Konstituciniam Teismui poreikį atskleisti toje byloje priima-

mo baigiamojo akto *specifines teisines pasekmes*: 1) Konstitucinio Teismo nutarimu pakeistas teisinio reguliavimo turinys; 2) antikonstitucinio reguliavimo konkrečių padarinių teisėtumo konstatavimas, taip konkrečiu atveju patvirtinant teisės aktų ir jų pasekmių konstitucingumo prezumpciją; 3) teisėkūros gairės įstatymų leidėjui, kuriomis atskleidžiami pagrindiniai konkretaus teisinio reguliavimo, kurį būtina nustatyti įgyvendinant tam tikrą Konstitucinio Teismo nutarimą, bruožai; 4) privalomų elgesio taisyklių, kurios taikomos tol, kol įstatymų leidėjas nustatys atitinkamus santykius reguliuojančias teisės normas, suderintas su Konstitucijos nuostatomis, formulavimas (Konstitucinio Teismo kvaziteisėkūros veikla): Konstitucinis Teismas yra formulavęs nuolatinio pobūdžio konstitucines taisykles, laikinąsias teisinio reguliavimo taisykles, pereinamojo ir prevencinio pobūdžio taisykles.

25. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus išskirtiniais atvejais atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, įsigaliojimą. Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliotų. Konstituciškai pateisinamos svarios priežastys atidėti Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimą yra šios: 1) būtinybė užpildyti teisinio reguliavimo spragas *(lacunae legis)*, kurios atsirastų, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir dėl kurių galėtų būti paneigtos tam tikros Konstitucijos ginamos ir saugomos vertybės; 2) būtinybė perskirstyti valstybės finansinius išteklius priimant su tuo susijusius įstatymų pakeitimus, kad būtų įgyvendintas tas Konstitucinio Teismo nutarimas; 3) būtinybė numatyti *vacatio legis*, kad būtų pasirengta tam nutarimui įgyvendinti nustatant atitinkamą naują teisinį reguliavimą.

26. Nors pagal Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalį Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra galutiniai ir neskundžiami, vis dėlto yra konstituciškai pateisinamų atvejų, kai konstitucinės justicijos byla gali turėti tam tikrą tąsą. Plačiausiai žinomas toks atvejis – Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas, kurio paskirtis – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo baigiamojo akto nuostatas, dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų, kad būtų užtikrintas deramas to baigiamojo akto vykdymas ir juo būtų vadovaujamasi. Konstitucinio Teismo baigiamojo akto aiškinimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos, todėl Konstitucinis Teismas aiškindamas savo baigiamąjį aktą negali keisti jo turinio, t. y. Konstituciniam Teismui draudžiama: 1) aiškinti tai, kas nebuvo tirta toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje priimtas aiškinamas baigiamasis aktas; 2) peržiūrėti baigiamąjį aktą; 3) aiškinti baigiamojo akto ar jo nuostatų įtvirtinimo ir suformulavimo argumentus ir motyvus, kurie nenurodyti pačiame aiškinamame baigiamajame akte ir kuriuos prašyme išaiškinti baigiamąjį aktą yra nurodęs pareiškėjas; 4) koreguoti baigiamajame akte išdėstytą oficialiąją konstitucinę doktriną.

Konstitucinis Teismas gali taisyti savo baigiamuosius aktus (Konstitucinio Teismo įstatymo 58 straipsnis). Konstitucinio Teismo aktų ištaisymas iš esmės skiriasi nuo jo baigiamųjų aktų aiškinimo tuo, kad ištaisant Konstitucinio Teismo aktus tik pašalinami jų tekste esantys netikslumai ir redakcinės klaidos, o ne išsamiau atskleidžiamas Konstitucinio Teismo aktų nuostatų turinys, juolab nėra plėtojama oficialioji konstitucinė doktrina. Konstitucinio Teismo aktą taisyti galima tik Konstitucinio Teismo sprendimu, bet šio reikalavimo praktikoje paisyta ne visada.

Kitaip nei Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų aiškinimas ir ištaisymas, šių aktų peržiūrėjimas (Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnis) reiškia esminį jų turinio pakeitimą, todėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų peržiūrėjimas pagal Konstituciją turi būti itin retas, išskirtinis ir objektyvia konstitucine būtinybe pagrindžiamas atvejis, nesukeliantis abejonių dėl Konstitucinio Teismo nešališkumo ir nepriklausomumo. Objektyvios konstitucinės būtinybės diktuojamas konstitucinis pagrindas peržiūrėti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą yra paaiškėjusios naujos esminės aplinkybės, kurios egzistavo, bet nebuvo žinomos Konstituciniam Teismui baigiamojo akto priėmimo metu ir kurios, jeigu būtų buvusios žinomos tuo metu, būtų galėjusios lemti kitokį šio baigiamojo akto turinį. Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas gali būti peržiūrėtas tik paties Konstitucinio Teismo iniciatyva jo sprendimu konstatavus, kad yra pagrindas baigiamajam aktui peržiūrėti, ir todėl nusprendus bylą nagrinėti iš naujo.

CONSTITUTIONAL DISPUTES
Monograph

Summary

The Constitution of the Republic of Lithuania was adopted by referendum on 25 October 1992. The source of the Constitution is the Nation. The Constitution is a constituent act of the Nation; therefore, it is primary law in terms of both legal force and content, i.e. it is the centre of legal life and determines the directions and content of lawmaking. The Constitution is a social contract: this special legal act establishes public authority, contains an agreement on the composition of public authority and on the procedures for its organisation and functioning, consolidates human rights and freedoms, and provides for the ways of protecting them. At the same time, the Constitution consolidates the state as the common good of the whole of society; the strivings and values of the Nation that are enshrined in the Constitution express the constitutional identity of the State of Lithuania. As an act of a substantive nature, the Constitution is based on universal and unquestionable democratic values, inherent in the tradition of western law; moreover, the Constitution is an anti-majoritarian act, protecting the freedom and innate rights of not only the Nation, but also the individual.

The Constitution is an act of the utmost legal solidity; its wording carries in itself the strongest normative charge. The Constitution consists of norms and principles; there is not only the letter, but also the spirit, of the Constitution; and it comprises both *explicit* and *implicit* legal regulation. The Constitution is an integral act – the values enshrined therein form a coherent system; there is a balance among these values; therefore, no provision of the Constitution may be interpreted in such a way that would deny any other constitutional provision. Being the core of the entire legal system and the measure of lawfulness, the Constitution is, at the same time, ideal law. Accordingly, the Constitution does not contain any gaps or internal contradictions; in the event of a clash between the values protected by the Constitution, it is necessary to find solutions ensuring that none of these values will be denied or unreasonably limited. The provisions of the Constitution should not be interpreted only literally, by applying the sole linguistic (verbal) method of the interpretation of law; the real content of the provisions of the Constitution can be disclosed only by using and combining different methods of the interpretation of law: linguistic and systematic methods; the interpretation of general legal principles; logical and teleological methods; the interpretation of the intentions pursued by the legislator; the interpretation of precedents; historical, comparative, and other methods of the interpretation of law. The letter of the Constitution may not be interpreted in a manner that denies the spirit of the Constitution. The provisions of the Constitution must not be interpreted on the basis of laws or other legal acts, as this would deny the supremacy of the Constitution in the Lithuanian legal system. The Constitution should be interpreted based exclusively on itself, its own logic, the interrelationships

of its norms and principles, and the overall constitutional regulation. The Constitution is jurisprudential, because the content of its provisions is revealed in the course of formulating and developing the official constitutional doctrine by the Constitutional Court. In this way, the deep potential of the Constitution is disclosed without changing its text, the Constitution is adapted to changes in social life and to the constantly changing living conditions of society and the state; thus, the viability of the Constitution, as the legal basis for the life of society and the state, is ensured at the same time. There are only two sources of the Constitution as supreme law – the text of the Constitution and the official constitutional doctrine developed by the Constitutional Court in its acts in the course of interpreting the provisions of the Constitution. The Constitution can entail obligations in certain matters and, to the extent permitted by the Constitution itself, it can open its interpretation to the influence of international law and EU law.

The concept of the Constitution as primary and supreme law gives rise to the principle of the supremacy of the Constitution. The essence of this principle is that no law or other legal act may contradict the Constitution. The Constitution is the measure of the constitutionality (lawfulness, legitimacy) of all laws and other legal acts. The principle of the supremacy of the Constitution is the basis and *raison d'être* of constitutional review. The principle of the supremacy of the Constitution implies that, in constitutional review, an assessment is carried out of the compliance of a legal act with the Constitution as a whole – an integral and coherent system of constitutional principles and norms; there may be no such legal acts that have immunity from constitutional review and could not be examined in terms of their compliance with the Constitution. The principle of the supremacy of the Constitution also implies such powers of constitutional review that are necessary to properly administer constitutional justice and guarantee the supremacy of the Constitution and constitutional lawfulness in the course of solving constitutional disputes.

Constitutional review was not provided for in the inter-war constitutions of the Republic of Lithuania. These constitutions laid down the principle that laws that are contrary to the Constitution have no legal force, but none of these constitutions envisaged which state institution and in what ways was to ensure that laws would not be in conflict with the Constitution. Decision making on which laws were in conformity with the Constitution and which of them were contrary to the Constitution was left to the state institutions applying those laws.

There is no legal basis to agree with the opinion expressed in the legal literature that the beginnings of constitutional review in inter-war Lithuania can be traced to the Law on the State Council, adopted on 18 September 1928. In the Constitution of 1928, the provision on the State Council was set out in the Chapter "The Government"; this meant that, according to this Constitution, the State Council was not regarded as part of the judiciary and was not considered to be a court. According to the Law on the State Council, this institution had the right only *to notice* the non-conformity of substatutory acts passed by the executive authorities with laws and the right only

to notify the Government or the relevant minister of this fact. The State Council had no powers to adopt all binding decisions declaring that a substatutory act was contrary to laws and that it was to be removed from the legal system and could no longer be applied.

In the same vein, there is a lack of legal argumentation to support the opinion that the beginnings of constitutional review should be seen in the Law on the Statutory Court, published on 13 March 1935. This law does not contain provisions substantiating that the Statutory Court had the powers to verify whether decisions adopted by the institutions of Klaipėda Region were in conformity with the Constitution of Lithuania and, thus, to guarantee the supremacy of the Constitution of Lithuania. The review of laws and other legal acts adopted by the institutions specified in the Law on the Statutory Court in terms of their compliance with the Statute of Klaipėda Region is not the same as their review in terms of their compliance with the Constitution of Lithuania. It follows from the explanatory notes to the draft Law on the Statutory Court that the Statutory Court was separate from the constitutional court and administrative court.

The development of Lithuanian constitutionalism was discontinued on 15 June 1940, when the Soviet Union, in flagrant violation of international law, perpetrated armed aggression against Lithuania, occupied it, and subsequently annexed it. The so-called "Lithuanian SSR" was not a state; nor did it constitute any form of the statehood of Lithuania. It was created not by the nation, but by the "People's Seimas", which was formed by the occupying authorities, had no powers conferred by the nation, and reflected no will of the nation. The Soviet Union imposed by force, on occupied Lithuania, the so-called Soviet "Constitution of the Lithuanian SSR", which was not a true constitution of the state, but only a document based on which the Soviet Union implemented its power in occupied Lithuania.

At the beginning of 1988, as the ideas began to spread from Moscow about the greater economic autonomy of the so-called "Union republics" (which, according to the Constitution of the USSR, included the Lithuanian SSR), as well as about the need to expand the role of the Councils of People's Deputies, an opportunity emerged for discussions on amendments to the Constitution of the Lithuanian SSR. The Lithuanian SSR was not a state and the Constitution of the Lithuanian SSR was not a true constitution; consequently, there are no legal grounds to regard the drafts of the Constitution of the Lithuanian SSR that were prepared during 1988–1990 as an expression of evolving constitutionalism, nor to regard this period as part of the continuous development of Lithuanian constitutionalism. The draft amendments to the Constitution of the Lithuanian SSR, which provided for the Constitutional Court, should not be regarded as drafts that, for the first time, formulated the idea of establishing the Constitutional Court or, "for the first time, more specifically formulated the conception of constitutional review". The legal discussions that took place in 1988–1989 in the context of preparing the draft amendments to the Constitution of the Lithuanian SSR and amending the Constitution of the Lithuanian

SSR according to the proposals put forward by Sąjūdis were very useful, as they allowed the accumulation of relevant legal knowledge, which was very lacking at the time and proved to be particularly helpful at a later stage, in the course of drawing up the Provisional Basic Law of the Republic of Lithuania (Provisional Constitution) of 11 March 1990 and, consequently, the Constitution of 25 October 1992.

Upon the re-establishment of the independence of the State of Lithuania on 11 March 1990, the development of the constitutionalism of the State of Lithuania was concurrently restored. The Provisional Basic Law (Provisional Constitution), adopted on 11 March 1990, was seen exclusively as a legal act of the transitional period; therefore, it did not provide for constitutional review. The Provisional Basic Law laid down the general principle that laws and other legal acts must not contradict the Constitution, but it did not provide for the constitutional review authority, which could ensure that laws and other legal acts would not contradict the Constitution.

The Constitutional Court was, for the first time, provided for in the Constitution of 25 October 1992. Lithuania opted for the so-called European (Austrian) model of constitutional review, under which constitutional review is exercised by one special court, i.e. the Constitutional Court. There are three systems of courts in Lithuania: the Constitutional Court, courts of general competence, and specialised courts (specialised courts of only one type, i.e. administrative courts, have been established and are operating at present). The existing framework of courts in Lithuania is not hierarchical; each of the above-mentioned systems of courts is completely independent; these systems are organisationally and administratively separated; one system of courts is not subordinate to any other system of courts; however, the role of the Constitutional Court in the Lithuanian judicial system is special, because the concept of the provisions of the Constitution as presented by the Constitutional Court is binding on all other courts – in adjudicating cases and applying legal norms, they are not allowed to interpret the provisions of the Constitution in a way that is different from the interpretation provided by the Constitutional Court. In cases where a judge of a court of general competence or administrative court has doubts regarding the constitutionality of a law or another legal act applicable in a specific case, such a judge must suspend the consideration of the case and apply to the Constitutional Court, requesting it to decide whether the law or another legal act in question is in compliance with the Constitution.

The Constitutional Court is an autonomous and independent court, which ensures the supremacy of the Constitution in the legal system of Lithuania and guarantees constitutional justice. The special place of the Constitutional Court in the judicial system is made evident through the constitutionally consolidated competence of this court, procedure for appointing its justices, grounds for the expiry of the powers of its justices, as well as through the constitutional guarantees of the independence of this court and its justices. In this respect, mention should be made of the guarantees ensuring the institutional and financial independence of the Constitutional Court and the personal independence of its justices: specifically, the guarantees of the term of powers, procedural

independence, and immunity, as well as the guarantees of a material and social nature. All of the indicated constitutional guarantees are inseparably interrelated and form an integrated whole; the violation of any of these guarantees leads to the violation of the constitutionally consolidated independence of the Constitutional Court and its justices. In considering constitutional justice cases, the Constitutional Court is guided only by the Constitution. The institutions of state power and governance, their officials, political parties, public organisations, and any other persons are prohibited from interfering in the activity of the Constitutional Court and its justices; such interference gives rise to responsibility provided for by law.

Interpreting the provisions of Articles 102 and 105 of the Constitution, as well as the principles of the supremacy of the Constitution and a state under the rule of law, the Constitutional Court formulated the doctrine according to which, under the Constitution, it has the powers to decide on the following issues: (1) whether constitutional laws are in conflict with the Constitution; (2) whether laws are in conflict with the Constitution or constitutional laws; (3) whether the resolutions and other substatutory acts adopted by the Seimas are in conflict with the Constitution, constitutional laws, or laws; (4) whether the Statute of the Seimas is in conflict with the Constitution or constitutional laws; (5) whether the resolutions and other acts of the Government are in conflict with the Constitution, constitutional laws, or laws; and (6) whether the decrees of the President of the Republic are in conflict with the Constitution, constitutional laws, or laws. The Constitutional Court also has the powers to investigate the constitutionality of laws adopted by referendum, as well as the constitutionality of laws adopted by referendum or by the Seimas on amending the Constitution. Having held at the outset of its activity that, under the Constitution, the Constitutional Court has the powers to investigate the constitutionality of only those laws and other legal acts that are in force, the Constitutional Court subsequently radically changed this position and held that it also has the powers to review the constitutionality of laws and other legal acts that are no longer in force, as well as the constitutionality of laws and other legal acts adopted, signed, and officially published, irrespective of the beginning of the application of these legal acts.

Furthermore, the Constitutional Court has the powers to investigate whether a law or another legal act contains *a legislative omission*, i.e. a legal gap prohibited by the Constitution. A law or another legal act may be declared in conflict with the Constitution if it does not contain a specific legal regulation, although the Constitution requires that such a legal regulation be established specifically in that particular law or another legal act, and if, as a result of the absence of the said legal regulation specifically in that particular law or another legal act, the principles or norms of the Constitution may be violated. The constitutional doctrine formulated by the Constitutional Court in relation to a legislative omission is not yet consistent and is sometimes contradictory.

Under Paragraph 3 of Article 105 of the Constitution, *the Constitutional Court gives conclusions* on whether election laws were violated, whether the state of health of the President of the Republic allows him/her to continue to hold office, whether the international treaties of the Republic of Lithuania are in conflict with the Constitution, and whether the concrete actions of persons against whom an impeachment case has been instituted are in conflict with the Constitution. The conclusions of the Constitutional Court may be requested by the Seimas concerning all issues specified in Paragraph 3 of Article 105 of the Constitution and by the President of the Republic concerning elections to the Seimas and international treaties. This can be accounted for by the model of parliamentary democracy entrenched in the Constitution, as well as by the exclusive powers of the President of the Republic to submit international treaties to the Seimas for ratification or denunciation.

The Constitution does not provide that candidates for the post of the President of the Republic or candidates for positions as members of the Seimas can directly apply to the Constitutional Court with an inquiry as to whether election laws were violated. It can be assumed that Paragraph 6 of Article 106 of the Constitution should be amended by supplementing it with the provisions that candidates for the post of the President of the Republic and candidates for positions as members of the Seimas may directly apply to the Constitutional Court with an inquiry as to whether election laws were violated in cases where they believe that the Central Electoral Commission, by its actions carried out after the voting had closed, violated their right to seek the post of the President of the Republic or a position as a member of the Seimas.

The Statute of the Seimas does not determine which entity and in what way may initiate an investigation in the Seimas as to whether the state of health of the President of the Republic allows him/her to continue to hold office. Such a legal regulation should be considered insufficient and should be amended in principle. A motion for an investigation into whether the state of health of the President of the Republic allows him/her to continue to hold office may be put forward only in the Seimas – such an investigation may be initiated only by a sufficiently numerous group of members of the Seimas or by structural units of the Seimas. Item 6 of Article 88 and Item 2 of Paragraph 3 of Article 105 of the Constitution, which concern the state of health of the President of the Republic, give rise to the right of the Seimas to request the conclusion of the Constitutional Court only after the Seimas receives special information based on professional medical knowledge that the state of health of the President of the Republic is such that it does not allow him/her to hold office. The Constitution does not establish which entity may provide the said information for the Seimas; accordingly, it is the prerogative of the Seimas to establish this. Although the Seimas has certain discretion in this respect, it may not establish such a legal regulation under which the Seimas would be provided with the said information not by an authoritative medical commission, but by some other entity. The conclusion submitted by the medical commission to the Seimas that the state of health of the President of the Republic *allows him/her to continue to hold office* is not an obstacle for the Seimas to apply to the Constitutional

Court. The Seimas may request the conclusion of the Constitutional Court on whether the state of health of the President of the Republic *allows* him/her to continue to hold office both in cases where the medical commission concludes that the President of the Republic *is unable* to hold office due to the state of health and in cases where the medical commission finds that the state of health of the President of the Republic *allows him/her to continue to hold office*. Under the Law on the Constitutional Court, only the Seimas has the right to file an inquiry with the Constitutional Court as to whether the state of health of the President of the Republic allows him/her to continue to hold office. The Constitutional Court may examine only the reasonableness of the data that are provided in the respective inquiry by the Seimas, as well as in the medical conclusion attached to this inquiry, to substantiate the doubt regarding the inability of the President of the Republic to continue to hold office due to his/her state of health. If the Constitutional Court concludes that the state of health of the President of the Republic *allows him/her to continue to hold office*, *the Seimas may not adopt a resolution that the state of health of the President of the Republic prevents him/her from holding office*; *any further consideration of this issue in the Seimas is impermissible and must be dismissed*. If the Constitutional Court concludes that the state of health of the President of the Republic *prevents* him/her from continuing to hold office, *the Seimas may not adopt a resolution that the state of health of the President of the Republic allows him/her to continue to hold office. The Seimas must adopt a resolution that the state of health of the President of the Republic prevents him/her from continuing to hold office and, on these grounds, the Seimas must terminate the powers of the President of the Republic.*

Under Item 3 of Paragraph 3 of Article 105 of the Constitution, the Constitutional Court gives conclusions on whether the international treaties of the Republic of Lithuania are in conflict with the Constitution. Paragraph 6 of Article 106 of the Constitution stipulates that the Seimas and the President of the Republic may request a conclusion of the Constitutional Court in cases concerning international treaties. Under the Constitution, the Seimas and the President of the Republic have the right to request a conclusion of the Constitutional Court, and the Constitutional Court has the powers to give conclusions, concerning the constitutionality of *international treaties that have been ratified (have entered into force)*, as well as concerning the constitutionality of *international treaties that have not been ratified (have not entered into force yet)* but have been signed by the President of the Republic to confirm the authenticity of their text (before their ratification by the Seimas). Thus, the Constitution provides for *the mixed constitutional review of international treaties*, i.e. both *the preliminary* (preventive, *a priori*) and *subsequent* (repressive, *a posteriori*) constitutional review of international treaties. From the point of view of the rule of law, the preliminary constitutional review of international treaties has undoubtedly greater advantages, as it contributes to ensuring coherence between the Constitution and international law, as well as the proper implementation of international obligations. The powers of the Constitutional Court to give conclusions on whether international treaties are in conflict with the Constitution are specific

in that they mean not the legal assessment of actions or facts, but the constitutional review of legal norms laid down in the respective international treaty. Therefore, the process of presenting conclusions on whether international treaties are in conflict with the Constitution is identical to the process of review over the constitutionality of legal acts. Under the Constitution, only two entities participate in deciding on the constitutionality of an international treaty: the Constitutional Court, which adopts the final and non-appealable conclusion concerning the constitutionality of an international treaty, and the Seimas, which subsequently takes the final decision with respect to the international treaty. Under the Constitution, before submitting an international treaty to the Seimas for ratification or denunciation, the President of the Republic must apply to the Constitutional Court for a conclusion on whether the international treaty is in conflict with the Constitution if the President of the Republic has reasonable doubts regarding the constitutionality of this international treaty. The same duty applies to the Seimas before the ratification or denunciation of an international treaty if it has reasonable doubts regarding the constitutionality of the international treaty in cases where the President of the Republic has not applied to the Constitutional Court on this issue of law. If the Constitutional Court gives a conclusion that an international treaty that has not yet been ratified by the Seimas is not in conflict with the Constitution, the Seimas may decide whether to ratify or not to ratify it. However, if the Constitutional Court gives a conclusion that an international treaty that has not yet been ratified by the Seimas is in conflict with the Constitution, the President of the Republic may not submit such an international treaty to the Seimas for ratification and, if it has already been submitted to the Seimas for ratification, the Seimas may not ratify it.

The Constitutional Court also gives conclusions on whether the concrete actions of a state official or a member of the Seimas against whom an impeachment case has been instituted are in conflict with the Constitution. The Constitution provides for the model of impeachment under which two state authorities are involved in impeachment proceedings: the Seimas and the Constitutional Court. Each of these institutions has the specific functions and powers assigned under the Constitution: the Constitutional Court decides (gives a conclusion) on whether the concrete actions of a state official or a member of the Seimas against whom an impeachment case has been instituted are in conflict with the Constitution and whether the Constitution has been grossly violated by these actions; whereas the Seimas decides, under the procedure for impeachment proceedings, whether to remove such a person from office (revoke the mandate of a member of the Seimas). In other words, the legal fact (a gross violation of the Constitution and a breach of the oath are always a subject matter of legal assessment) is established by a judicial body – the Constitutional Court; while constitutional responsibility for the established violation of law is applied by a political body – the Seimas. The removal from office for a gross violation of the Constitution and a breach of the oath is possible only after the Constitutional Court gives the conclusion that the person has grossly violated the Constitution

and breached the oath. The Seimas may not remove the state officials referred to in Article 74 of the Constitution from office through impeachment proceedings for a gross violation of the Constitution and a breach of the oath if the Constitutional Court holds that the actions of the person concerned are not in conflict with the Constitution, the Constitution has not been grossly violated, and the oath has not been breached.

The Seimas *in corpore*, a group of not less than 1/5 of all the members of the Seimas, the President of the Republic, the Government, courts, as well as natural and legal persons, may apply to the Constitutional Court concerning the compliance of legal acts adopted by referendum, laws, other acts of the Seimas, the acts of the President of the Republic, or the acts of the Government with higher-ranking legal acts, *inter alia* (and, first of all), with the Constitution (Paragraphs 1–4 of Article 106 of the Constitution). There is variation in the scope of the right of all these entities to apply to the Constitutional Court for an investigation into the constitutionality of a legal act, as well as in the conditions for implementing this right.

The Seimas *in corpore* and a group of not less than 1/5 (i.e. not less than 29) of all the members of the Seimas have the right to apply to the Constitutional Court concerning the constitutionality of all legal acts whose review is assigned to the competence of the Constitutional Court. Such a right of the Seimas *in corpore* can be explained by noting that, under the Constitution, the form of government of the State of Lithuania is a parliamentary republic; parliamentary democracy is consolidated in the Constitution. This may also explain the right of the Seimas *in corpore* to verify the constitutionality of its own legal acts; neither the President of the Republic nor the Government has this right. The Seimas applies to the Constitutional Court by adopting an appropriate resolution, in which a petition of the Seimas is set out. An application to the Constitutional Court by the Seimas, as well as by the President of the Republic, concerning the constitutionality of a legal act suspends the validity of this legal act (Paragraph 5 of Article 106 of the Constitution).

The right of a group of not less than 1/5 of all the members of the Seimas to apply to the Constitutional Court concerning the constitutionality of all legal acts whose review is assigned to the competence of the Constitutional Court can be attributed to the fact that, under the Constitution, Lithuania is not only a parliamentary republic, but it is also a pluralistic parliamentary democracy, which implies the effective guarantees for the activity of a parliamentary minority, *inter alia*, the opposition. According to the Law on the Constitutional Court, a petition of such a group of members of the Seimas to the Constitutional Court must be signed by all the members of the Seimas who are applying to the Constitutional Court, while specifying, at the same time, the representative (representatives) of their group, and the signatures of the said members of the Seimas must be approved by the Speaker of the Seimas or a Deputy Speaker of the Seimas. The will of the members of the Seimas to apply to the Constitutional Court must be expressed in a clear and unambiguous manner, i.e. it must be clear that, by the time the petition has been received at the

Constitutional Court, the members of the Seimas have not changed their will to apply to the Constitutional Court (whereas the subsequently expressed will of the members of the Seimas to withdraw their signature for the petition filed with the Constitutional Court is not taken into consideration).

The right of the President of the Republic and the Government to apply to the Constitutional Court is limited, as they may apply concerning the constitutionality of not all legal acts falling within the competence of the Constitutional Court: the President of the Republic may apply only concerning the acts of the Government, while the Government may address the Constitutional Court only concerning laws and other acts adopted by the Seimas. This constitutional limitation on the right of the President of the Republic and the Government to apply to the Constitutional Court can be explained by the constitutionally consolidated models of parliamentary democracy and the dualist executive, as well as by the system of interinstitutional checks and balances. Under the Constitution, the President of the Republic has the powers, inherent in the form of government of a parliamentary republic, to influence the legislative process by exercising the right to a suspensive veto and, therefore, is not granted the power to challenge laws or other acts of the Seimas before the Constitutional Court; however, the President of the Republic, in exercising control over the activity of the Government, has the right to challenge its acts before the Constitutional Court. Meanwhile, as the President of the Republic is the Head of State and is involved in the formation of the Government, the Government is not granted the authority to challenge the acts of the President of the Republic before the Constitutional Court; nevertheless, given the constitutional powers of the Government to execute laws, it has the power to challenge laws and other acts of the Seimas before the Constitutional Court.

Under the Constitution, the right to apply to the Constitutional Court concerning the constitutionality of all legal acts falling within its competence is also granted to courts, as well as to natural and legal persons. However, in order for this right to be implemented, there is the necessary condition of *locus standi*: any court may apply to the Constitutional Court only if a legal act that is requested to be reviewed in terms of its constitutionality is applicable in the case before the court; a natural or legal person may apply to the Constitutional Court only if a legal act that is requested to be reviewed in terms of its constitutionality served as the basis for adopting a decision that may have violated the constitutional rights or freedoms of that natural or legal person (in addition, natural and legal persons may apply to the Constitutional Court only for the defence of their own constitutional rights or freedoms and not those of other persons; neither are they allowed to file an *actio popularis* petition).

It should be emphasised that, under the Constitution, courts have not only the right, but also the duty, to apply to the Constitutional Court in the event that they have reasonable doubts regarding the constitutionality of a legal act applicable in the case before them. This duty is determined by the constitutional mission of courts to

administer justice: if courts failed to fulfil this duty, they would risk adopting an unfair decision based on an anticonstitutional legal act. Under the Constitution, the power to apply to the Constitutional Court is conferred on all courts, i.e. ordinary courts of all levels and systems. They may address the Constitutional Court both on the initiative of any of the parties to the case under consideration and on their own initiative. Courts apply to the Constitutional Court by adopting an appropriate order and, at the same time, suspending the consideration of the case until the issue concerning the constitutionality of an applicable legal act is resolved by the Constitutional Court.

Natural and legal persons acquired the right to apply to the Constitutional Court concerning the constitutionality of all legal acts falling within the competence of the Constitutional Court as of 1 September 2019, when the institution of individual constitutional complaints, which strengthens the protection of constitutional rights and freedoms by complementing the possibility of indirect access to the Constitutional Court through ordinary courts, was consolidated in the Constitution. In addition to the above-mentioned requirement of *locus standi*, the right of natural and legal persons to address the Constitutional Court concerning the constitutionality of a legal act applied with respect to them is, under the Constitution and the Law on the Constitutional Court, subject to more conditions: first, a natural or legal person must have exhausted other effective legal remedies, i.e. the final and non-appealable decision must be adopted by a court in the case in which the person made an attempt to defend his/her constitutional rights or freedoms (it is taken into consideration that the first effective remedy for protecting human rights is their defence in ordinary courts); second, the petition must be filed with the Constitutional Court within the specified time limit – not later than within four months of the day that the final and non-appealable decision of the court came into force (this ensures the stability of legal relationships and the legal system, which could be undermined by the possibility for all persons to challenge the constitutionality of legal acts at any time). This second condition is not applicable to other entities that have the right to apply to the Constitutional Court.

The Constitution does not explicitly establish *the parameters according to which the Constitutional Court examines whether an impugned law or another legal act is in conflict with the Constitution.* These parameters are consolidated in the Constitution implicitly. The Constitutional Court investigates the compliance of the impugned laws and other legal acts with the Constitution in terms of: (1) the content of norms; (2) the scope of regulation; (3) the form; and (4) the procedure established in the Constitution for adopting, signing, or publishing them or the procedure for their entry into force.

The consolidation of the doctrine on the reinterpretation (correction) of the official constitutional doctrine in constitutional jurisprudence should be regarded as a feature indicating the maturity of constitutional review in Lithuania. This doctrine is aimed at creating the preconditions for ensuring the consistent development of constitutional jurisprudence, while allowing, in certain cases, for the possibility

of correcting the previous constitutional doctrine. The doctrine on the correction of the official constitutional doctrine means the objective to protect the already consolidated jurisprudential constitution from internal threats. This doctrine should also be linked to the recognition of the idea of *the jurisprudential constitution*.

The reinterpretation (correction) of the official constitutional doctrine is the exclusive competence of the Constitutional Court. The continuity of the official constitutional doctrine and its consistent development embody the main rule of jurisprudential evolution. The correction of jurisprudence is an exception, justifiable solely in cases where this is objectively unavoidable and necessary. The necessity for an exception must always be rationally proved and constitutionally justified. The jurisprudence of the Constitutional Court has chosen a rather original way of determining the admissibility of corrections to the official constitutional doctrine. First of all, the general requirement is fixed: corrections are justifiable only where they are objectively necessary, constitutionally justified, and rationally substantiated. For the additional assessment of the admissibility of corrections, the Constitutional Court has identified two types of criteria. Some of these criteria serve to substantiate the admissibility of reinterpretation (correction), while the others indicate inadmissibility. The reinterpretation (correction) of the official constitutional doctrine may be determined exclusively by such circumstances as: the necessity to raise possibilities for implementing the innate and acquired rights of persons and their legitimate interests; the necessity to defend and protect the constitutionally consolidated values to a greater extent; the need for creating more favourable conditions in order to reach the aims of the Lithuanian nation that are declared in the Constitution and on which the Constitution itself is based; or the necessity to expand possibilities for constitutional review in the state in order to guarantee constitutional justice and ensure that no legal act (part thereof) that is in conflict with higher-ranking legal acts has immunity from being removed from the legal system. The reinterpretation (correction) of the official constitutional doctrine is inadmissible if it brings changes to the system of values enshrined in the Constitution, denies the compatibility of these values, reduces the guarantees for the protection of the supremacy of the Constitution in the legal system, denies the concept of the Constitution as an integral act and a coherent system, lowers the constitutional guarantees for the rights and freedoms of persons, or alters the constitutionally consolidated model of the separation of powers. After the Constitutional Court corrects the official constitutional doctrine, constitutional justice cases are considered and decisions are taken on the basis of the revised official constitutional doctrine.

In the light of the legal regulation laid down in the Law on the Constitutional Court, three stages of constitutional justice proceedings (consideration of a case) can be singled out: the preliminary investigation of an application to the Constitutional Court; the preparation of a case for a judicial hearing of the Constitutional Court; and the consideration of a case at a judicial hearing of the Constitutional Court.

The main purpose of the preliminary investigation of an application (petition or inquiry) includes the following: (1) to ascertain that the grounds established in the Law on the Constitutional Court for refusing to consider a petition or an inquiry are not present; (2) to ascertain that the grounds established in the said law for returning a petition or an inquiry to the petitioner are not present; (3) to establish which issues must be clarified before preparing the case for a hearing; and (4) to ascertain whether a complaint filed by a natural or legal person meets the requirements specified in the Law on the Constitutional Court for the content of a petition, as well as whether a time limit should be set for removing the deficiencies of a petition (attachments thereto) filed by a natural or legal person.

The Constitutional Court refuses to consider (in full or in part) a petition requesting an investigation into the compliance of a legal act with the Constitution if: (1) the petition has been filed by an institution or a person that does not have the right to apply to the Constitutional Court; (2) the consideration of the petition does not fall within the jurisdiction of the Constitutional Court; (3) the constitutionality of the legal act specified in the petition has already been investigated by the Constitutional Court and the ruling given by the Constitutional Court on this issue is still in force; (4) the Constitutional Court has already commenced the consideration of a case on the same issue; (5) the petition is based on non-legal reasoning; or (6) the petition of a natural or legal person has been filed after the time limit (of four months from the day that the final and non-appealable decision of a court came into force, as established in the law for filing such a petition with the Constitutional Court) has been missed (except where the preliminary investigation reveals that this time limit has been missed due to important reasons).

A petition (in full or in part) is returned to the petitioner if: (1) the petition (including attachments thereto) does not meet the requirements established in the Law on the Constitutional Court for its content; (2) the natural or legal person has not exhausted all remedies provided for by law for defending his/her constitutional rights or freedoms, including the right to apply to a court; or (3) the natural or legal person has failed to remove the deficiencies of the petition under the procedure and time limits established by the Law on the Constitutional Court.

The preparation of a case for a judicial hearing of the Constitutional Court is the second stage of constitutional justice proceedings; it begins after the petition or inquiry has been accepted and the preparation of the case for a judicial hearing is commenced. By a separate ordinance, the President of the Constitutional Court appoints a justice (justices) responsible for preparing the case for a judicial hearing. This justice has the powers to carry out all the steps necessary for preparing the case for a judicial hearing, including asking questions of the persons participating in the case (their representatives), witnesses, and specialists, as well as collecting other evidence. When a case has been prepared sufficiently, as a rule, the decision is adopted at a procedural sitting of the Constitutional Court to assign the case for consideration at a judicial hearing (unless the grounds for dismissing the constitutional justice proceedings become apparent).

The consideration of a case at a judicial hearing of the Constitutional Court is the final stage of constitutional justice proceedings, resulting in the adoption and publication of a final act of the Constitutional Court. A judicial hearing may be held under written or oral procedure. Constitutional justice cases are normally considered under written procedure, unless the Constitutional Court decides by its reasoned decision to hear a case under oral procedure. Where a case is considered under written procedure, the persons participating in the case implement their procedural rights before the beginning of the judicial hearing and do not participate in the hearing itself. A judicial hearing held under oral procedure is public, unless the Constitutional Court decides to hold a closed hearing in order to safeguard important constitutional values such as state security or human dignity and private life. The presence of at least six justices of the Constitutional Court is necessary for a judicial hearing to take place.

A judicial hearing held under oral procedure consists of three main stages: the preparatory part of the hearing; the investigation of evidence (the consideration of the case on its merits); and judicial disputes. A judicial hearing is concluded by adopting the final act of the Constitutional Court not later than within one month of completing the consideration of the case at the judicial hearing. The rulings and conclusions of the Constitutional Court, as well as its decisions on the interpretation of its final acts, are adopted if more than half (i.e. at least five) of all the justices of the Constitutional Court vote in favour (decisions on dismissing a case require a majority vote of the justices present at the sitting, i.e. at least four justices must vote in favour where the minimum permissible number of justices (i.e. six) participates). After a final act of the Constitutional Court is adopted, it is always pronounced publicly in the courtroom and the judicial hearing and the case itself are, thus, concluded.

Under Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution, the entry into force of the final acts of the Constitutional Court is linked to their official publication, i.e. the final acts of the Constitutional Court enter into force on the day of their official publication. As a rule, the official publication of a final act of the Constitutional Court takes place on the same day as its public pronouncement in the courtroom of the Constitutional Court. The rulings of the Constitutional Court and its decisions on the interpretation of its rulings enter into force on the day of their publication in the Register of Legal Acts. The conclusions of the Constitutional Court and its decisions on dismissing a constitutional justice case enter into force on the day of their publication on the website of the Constitutional Court.

Under the Constitution, in exceptional cases, where this is necessary for administering constitutional justice and protecting constitutional values, the Constitutional Court has the powers to postpone the entry into force of its ruling by which a certain legal act is declared to be in conflict with the Constitution, i.e. it may set a later date for the official publication of such a ruling. The following are constitutionally justifiable overriding reasons to postpone the entry into force of a ruling of the Constitutional Court: (1) the need to fill legal regulatory

gaps *(lacunae legis)* that would arise and could deny certain values defended and protected by the Constitution if the ruling of the Constitutional Court were officially published (concurrently resulting in the removal of an anticonstitutional regulation from the legal system) immediately after its pronouncement at the hearing of the Constitutional Court; (2) the need to reallocate state financial resources by means of adopting the respective amendments to the related laws, in order for this ruling of the Constitutional Court to be implemented; or (3) the need to provide for *a vacatio legis* to prepare for the implementation of this ruling by enacting the appropriate new legal regulation.

The final acts of the Constitutional Court have the same legal force as the Constitution, since, under Paragraph 2 of Article 107 of the Constitution, they are final and not subject to appeal; their legal force may not be overruled by the repeated adoption of a legal regulation declared anticonstitutional; in addition, the final acts of the Constitutional Court interpret the provisions of the Constitution itself. Thus, the Constitution consolidates the *erga omnes* model of constitutional review, under which the final acts (in particular, rulings) of the Constitutional Court have an impact on the whole legal system and are universally binding (i.e. are equally binding on all legal entities, not excluding the Constitutional Court itself). The impact of the rulings of the Constitutional Court on the legal system is primarily manifested in the fact that legal acts (parts thereof) declared in conflict with the Constitution are, under Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution, removed from the Lithuanian legal system for good and may no longer be applied. The final acts of the Constitutional Court provide the official concept of the provisions of the Constitution, which is binding on all.

Such legal force of the final acts of the Constitutional Court implies the negative and positive constitutional duties of law-making and law-applying entities. The main negative duties derive from the prohibition, laid down in Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution, to apply an anticonstitutional legal act from the day of the entry into force of the ruling of the Constitutional Court declaring this act to be in conflict with the Constitution, as well as from the prohibition, arising from Paragraph 2 of Article 107 of the Constitution, to overrule the legal force of a final act of the Constitutional Court. In the event of the conclusions of the Constitutional Court, the duty not to overrule the legal force of a final act of the Constitutional Court means the prohibition to deny, change, or question such conclusions. The main possible positive duties include: (1) the duty to declare no longer in force a legal act that has been found in conflict with the Constitution by a ruling of the Constitutional Court; (2) the duty to amend a legal regulation found to be anticonstitutional, so that it is no longer in conflict with the Constitution; and (3) the duty to lay down a new legal regulation designated to implement a certain ruling of the Constitutional Court by ensuring the protection of constitutional rights and other constitutional values. In the context of the conclusions of the Constitutional Court, there is the positive duty for the Seimas to have due regard to a conclusion of the Constitutional Court in cases where the Seimas implements such a conclusion by means of a law-applying act.

Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution provides for the general rule that the legal effect of decisions adopted by the Constitutional Court is prospective, i.e. Lithuania, as well as most other states that have constitutional justice institutions, established the *ex nunc* model of the effect of final acts adopted by the Constitutional Court. However, the *ex nunc* model of the effect of final acts adopted by the Constitutional Court does not exist in its pure form, i.e. it also contains the elements of the *ex tunc* model, which provide the preconditions for the Constitutional Court in exceptional constitutionally justifiable cases to deny the presumption of the constitutionality of legal acts and their consequences. In other words, the general rule laid down in Paragraph 1 of Article 107 of the Constitution that the legal effect of decisions adopted by the Constitutional Court is prospective is not absolute.

The constitutionally justifiable exceptions where a ruling of the Constitutional Court is applied retroactively stem from the overall constitutional regulation consolidating the supremacy of the Constitution: these exceptions comprise exclusive cases where, once an exception is not applied to the general rule that the legal effect of decisions adopted by the Constitutional Court is prospective, the principle of the supremacy of the Constitution, along with the related constitutional principle of the rule of law, would be denied and, thus, the requirements of administering constitutional justice would be violated; in other words, if a ruling of the Constitutional Court were not applied retroactively in these cases, an anticonstitutional situation would be created. There are five exceptions to the *ex nunc* effect of final acts adopted by the Constitutional Court; these exceptions fall into two groups according to whether a ruling of the Constitutional Court is applied retroactively *erga omnes* (to everyone) or only *inter partes* (the parties to a particular case).

Although, under Paragraph 2 of Article 107 of the Constitution, the final acts of the Constitutional Court are final and not subject to appeal, there are constitutionally justifiable instances where a constitutional justice case may have a certain continuity. The interpretation of the final acts of the Constitutional Court is the most widely known case in this respect. The right to initiate proceedings upon a petition requesting the interpretation of a final act of the Constitutional Court is accorded to the entities specified in the Law on the Constitutional Court (Paragraph 1 of Article 61). However, this does not mean that no requirements stem from the Constitution with respect to the entities entitled to apply to the Constitutional Court for the interpretation of its final act: a final act of the Constitutional Court may be interpreted where this is necessary to ensure that it is properly executed and complied with, including in the course of lawmaking or administering justice. Therefore, the Constitutional Court may be addressed concerning the interpretation of its final act by the entities that are related to the implementation of this final act of the Constitutional Court. A final act of the Constitutional Court may be interpreted upon the petitions filed by the persons that participated in the case (the petitioner, the party concerned, their representatives), also by the Seimas, the President of the Republic, the Government, the President of the Supreme Court, the Prosecutor General, and the Minister of Justice; in addition,

a final act of the Constitutional Court may be interpreted on the initiative of the Constitutional Court itself (e.g. where the interpretation of the provisions of a final act is necessary for the purpose of administering justice, but the particular court hearing the respective case has no right under the Law on the Constitutional Court to request the interpretation of that final act). Given that the interpretation of the provisions of a final act of the Constitutional Court may be necessary for the purpose of administering justice by courts, it may be appropriate to consider granting all courts the right to request such interpretation, irrespective of whether or not they acted as the petitioner in the constitutional justice case in which the respective final act was adopted; or this right could be accorded at least to the President of the Supreme Administrative Court of Lithuania, which forms the uniform case law of administrative courts (bearing in mind that this right is granted to the President of the Supreme Court).

The interpretation of a final act of the Constitutional Court does not imply a new constitutional justice case; therefore, when interpreting its final act, the Constitutional Court is not allowed to change its content, i.e. the Constitutional Court is prohibited from the following: (1) interpreting what was not investigated in the constitutional justice case in which the final act was adopted; (2) reviewing the final act; (3) interpreting the arguments or reasons of the final act or those related to formulating or consolidating its separate provisions if these arguments or reasons are not specified in the final act itself that is being interpreted and are indicated in the petition requesting the interpretation of this final act; or (4) correcting the official constitutional doctrine set out in the final act.

Another situation where a constitutional justice case has the continuity that does not alter the final act adopted in that case concerns the correction of final acts adopted by the Constitutional Court (Article 58 of the Law on the Constitutional Court). The correction of the final acts of the Constitutional Court essentially differs from the interpretation of its final acts in that the correction of the acts of the Constitutional Court only removes inaccuracies and proofreading errors contained in the text, while the content of the provisions set out in the act is not disclosed to further extent; the official constitutional doctrine is not developed through the correction of acts adopted by the Constitutional Court. An act of the Constitutional Court may be corrected only by a decision of the Constitutional Court.

In exceptional cases, the Constitutional Court may review its final acts (Article 62 of the Law on the Constitutional Court). In contrast to the interpretation and correction of the final acts of the Constitutional Court, the review of these acts means a substantial alteration in their content. Therefore, under the Constitution, the review of the final acts of the Constitutional Court should be particularly rare and exceptional; it should be based on an objective constitutional necessity and should raise no doubts as to the impartiality and independence of the Constitutional Court. The review of the final acts of the Constitutional Court may not be triggered by such circumstances as political expediency, change in the composition of the Constitutional Court, public opinion, or change in political power. The constitutional

grounds dictated by an objective constitutional necessity for reviewing a final act of the Constitutional Court concern cases where such new and essential circumstances become apparent that could have determined a different content of the final act if these circumstances had been known to the Constitutional Court at the time when the final act was adopted. In other words, the Constitution gives rise to the necessity to review such a final act of the Constitutional Court that would have been judged as manifestly incorrect specifically at the time of its adoption if all significant circumstances existing at that time had been known. The development of the official constitutional doctrine, the application of new methods of the interpretation of law, or constitutional amendments may not serve as the constitutional grounds for the review of a final act of the Constitutional Court. Accordingly, the constitutional grounds permitting the Constitutional Court to review its final act should comprise such factual circumstances that did exist at the time of the consideration of the case, but were unknown to the Constitutional Court and became apparent only at a later stage. A final act of the Constitutional Court may be reviewed only on the initiative of the Constitutional Court itself, although various legal entities may, in the Constitutional Court, raise the issue concerning the review of its final act.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai ir jų projektai

1. Lietuvos valstybės Konstitucija. *Lietuvos valstybės žinios*, 1920, Nr. 37.
2. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799.
3. Klaipėdos teritorijos statutas. *Vyriausybės žinios*, 1924, Nr. 169/1168.
4. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios,* 1928, Nr. 275-1778.
5. Valstybės Tarybos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 283-1813.
6. Statutinio teismo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 474-3326.
7. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 608-4271.
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucija (pagrindinis įstatymas). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1978, Nr. 11-130.
9. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1988 m. birželio 22 d. nutarimas „Dėl pasiūlymų tobulinti konstitucinius įstatymus ir didinti liaudies deputatų tarybų vaidmenį". *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1988, Nr. 19-188.
10. Rezoliucija Nr. 25 „Dėl Konstitucinio teismo įsteigimo". *Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis: steigiamasis suvažiavimas 1988 m. spalio 22–23 d.* Vilnius: Mintis, 1990.
11. Sąjūdžio Seimo tarybos 1988 m. lapkričio 20 d. nutarimas. *Sąjūdžio žinios,* 1988, Nr. 52.
12. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucija (pagrindinis įstatymas). *Tiesa,* 1989, Nr. 50 (13969).
13. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucijos (pagrindinio įstatymo) projekto paaiškinamasis tekstas. *Tiesa*, 1989, Nr. 50 (13969).
14. Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas). *Kauno aidas*, 1989 m. sausio 26 d.
15. Lietuvai reikia tikros konstitucijos (projektas). *Atgimimas*, 1989 m. sausio 27 d.
16. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1989 m. gegužės 18 d. įstatymas dėl Lietuvos TSR konstitucijos 11, 31, 37 ir 70 straipsnių pakeitimo. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1989, Nr. 15-166.
17. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1989 m. lapkričio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos TSR konstitucijos (pagrindinio įstatymo) 70 straipsnio taikymo tvarkos". *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1989, Nr. 32-432.
18. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Lietuvos valstybės konstitucijos.* Vilnius: Mokslo leidykla, 1989.
19. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo". *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0.
20. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl valstybės pavadinimo ir herbo". *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0.
21. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo". *Vyriausybės žinios*, 1990-03-31, Nr. 9-224.
22. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1990, Nr. 23-557.

23. Deklaracija „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatų įgaliojimų“. *Lietuvos Respublikos svarbiausių dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11d. – 1990 m. gegužės 11 d.).* Vilnius: Mintis, 1990.
24. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys.* T. I. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1991.
25. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys.* T. I. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1991.
26. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. lapkričio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucingumo raidos“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 32-847.
27. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. gruodžio 10 d. nutarimas „Dėl Laikinosios komisijos Konstitucijos projektui parengti sudarymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 36-978.
28. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 16-415.
29. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. sausio 16 d. nutarimas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 3-47.
30. Konstitucijos projektas. *Lietuvos aidas*, 1992 m. gegužės 1 d., Nr. 84.
31. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. birželio 9 d. pareiškimas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys.* T. II. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1992.
32. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Konstitucinių problemų derinimo grupės 1992 m. liepos 30 d. protokolas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 24-708.
33. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. rugpjūčio 4 d. nutarimas „Dėl pritarimo Aukščiausiosios Tarybos konstitucinių problemų derinimo grupės protokolui“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 24-708.
34. Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą“ 1992 m. rugpjūčio 20 d. parengas patobulintas Konstitucijos projektas. *Atgimimas*, 1992 m. rugsėjo 11 d.
35. Sąjūdžio Seimo pareiškimas Lietuvos žmonėms dėl pateikto svarstymui Lietuvos TSR Konstitucijos projekto. *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos sąjūdis 1988–1991*. Kaunas: Šviesa, 2010.
36. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 31-954.
37. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos projekto pateikimo referendumui“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 31-957.

38. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios,* 1992, Nr. 33-1014.
39. Lietuvos Respublikos 1992 m. spalio 25 d. įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“. *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.
40. Konstitucijos projekto skirsnių alternatyvios redakcijos. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*,* f. 2, ap. 4, b. 1813.
41. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko 1992 m. lapkričio 6 d. potvarkis. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, f. 2, ap. 4, b. 1816.
42. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas. *Lietuvos aidas*, 1992-12-29, Nr. 253-0.
43. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-89.
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.
45. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. I-79 „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 7-141.
46. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 16 d. nutarimas Nr. I-94 „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo“. *Lietuvos aidas*, 1993-03-19, Nr. 52-0.
47. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 16 d. nutarimas Nr. I-95 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo darbo organizavimo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 9-203.
48. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. I-100 „Dėl Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo“. *Lietuvos aidas*, 1993-03-20, Nr. 53-0.
49. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 23 d. nutarimas Nr. I-105 „Dėl J. Žilio paskyrimo Konstitucinio Teismo pirmininku“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 10-240.
50. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. balandžio 22 d. nutarimas Nr. I-135 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pastato“. *Lietuvos aidas*, 1993 m. balandžio 24 d.
51. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. I-186 „Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių“. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 24-561.
52. Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. liepos 13 d. laikinasis įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo papildymo“. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 30-679.
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas. *Lietuvos aidas,* 1993 m. rugpjūčio 4 d.
54. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 15-249.
55. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 43-772.
56. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 46-851.
57. Lietuvos Respublikos Prezidento 1994 m. liepos 13 d. dekretas Nr. 355 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1062.
58. Lietuvos Respublikos Prezidento 1995 m. balandžio 7 d. dekretas Nr. 596 „Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui ratifikuoti Europos 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, jos Ketvirtąjį, Septintąjį ir Vienuoliktąjį protokolus“. *Valstybės žinios,* 1995, Nr. 31-712.
59. Lietuvos Respublikos 1995 m. balandžio 27 d. įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“. *Valstybės žinios,* 1995, Nr. 37-913.
60. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 64-1503.

61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 73-1749.
62. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ galiojimo sustabdymo laikinasis įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 6-89.
63. Memorandumas Šiaurės Atlanto Aljanso valstybių parlamentams. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 7-144.
64. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 11-241.
65. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 60-1948.
66. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 1999, Nr. 109-3176.
67. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 4, 14 straipsnių papildymo ir 5 straipsnio pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 6-154.
68. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 52-1487.
69. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
70. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 13-480.
71. Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3088.
72. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 68-2774.
73. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 14-540.
74. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 34-1418.
75. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 7, 13, 17, 18, 19, 26, 77, 78, 84 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 108-4815.
76. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios,* 2004, Nr. 111-4123.
77. Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. lapkričio 2 d. nutarimas Nr. IX-2533 „Dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl Seimo rinkimų įstatymo Raseinių vienmandatėje rinkimų apygardoje, Nr. 42, pažeidimo“. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 163-5953.
78. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 48-1701.
79. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2006 m. kovo 1 d. sprendimas Nr. 753 „Dėl darbo grupės individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijai ir su tuo

susijusių teisės aktų pataisoms parengti sudarymo“. Žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.271212?jfwid=3ciqi7pok*.

80. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. X-1264 „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.
81. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo ratifikavimo“ projektas Nr. XP-2896. Žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.315722?jfwid=-ub28xvh8d*.
82. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Estijos Respublikos Vyriausybės susitarimo dėl draudimo stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, įskaitymo ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3168.
83. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo dėl Seimo nutarimo „Dėl Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo projekto 2009 m. vasario 5 d. aiškinamasis raštas Nr. XIP-310. Žr. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.336706?jfwid=jpvqwihas*.
84. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. XI-234 „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 49-1942.
85. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. XI-577 „Dėl Seimo nutarimo „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 152-6823.
86. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinio įstatymo 17 straipsnio pakeitimo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 135-6404.
87. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 531 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 154-7262.
88. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.
89. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 132-6657.
90. Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. spalio 23 d. dekretas Nr. 1K-1248 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 124-6233.
91. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimas Nr. XI-2378 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 129-6478.
92. Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. lapkričio 7 d. dekretas Nr. 1K-1262 „Dėl paklausimo Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 130-6542.
93. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. XI-2417 „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų Biržų–Kupiškio vienmandatėje rinkimų apygardoje Nr. 48 pripažinimo negaliojančiais“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 133-6766.

94. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. XI-2420 „Dėl 2012 m. spalio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų galutinių rezultatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje nustatymo“. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 133-6768.
95. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. *Oficialus leidinys C,* 2008-0509, Nr. 115-1.
96. Europos Sąjungos sutartis. *Oficialus leidinys C*, 1997-11-10, Nr. 340-173.
97. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. lapkričio 7 d. nutarimas Nr. XII-583 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymas pagal priėmimo tvarką neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 117-5846.
98. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. TAR, 2014-01-07, Nr. 63.
99. Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 19 d. nutarimas Nr. XII-962 „Dėl Neringos Venckienės Lietuvos Respublikos Seimo nario mandato panaikinimo“. TAR, 2014-06-19, Nr. 7797.
100. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 531, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015-05-25, Nr. 8037.
101. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. XII-2289 „Dėl apkaltos Lietuvos Respublikos Seimo nariui Vytautui Gapšiui pradžios ir kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą“. TAR, 2016-04-07, Nr. 8285.
102. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. TAR, 2016-12-13, Nr. 28737.
103. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Žr. *https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR*.
104. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymas. TAR, 2017-01-31, Nr. 1764.
105. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-2159. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=3ciqi9dlj*.
106. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIP-431. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=sql10wggu*.
107. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIP-432. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=89x1te5wd*.
108. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 409 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimo Nr. 728 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR, 2017-06-07, Nr. 9650.
109. Lietuvos Respublikos miškų įstatymo Nr. I-671 2, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 18 ir 19 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2017-07-14, Nr. 12233.
110. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo ratifikavimo“ projektas Nr. XIIIP-2315. *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/7a5b5ec06e*

4411e89bb0cb50d0500eab?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=bac1c46c-12a6-49f7-b896-6705d6af9316.

111. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. XIII-1021 „Dėl pritarimo Lietuvos sporto universiteto reorganizavimui prijungimo prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto būdu“. TAR, 2018-01-17, Nr. 702.
112. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. spalio 18 d. nutarimas Nr. XIII-1537 „Dėl privalomojo referendumo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 12 straipsnio pakeitimo paskelbimo“. TAR, 2018-10-23, Nr. 16530.
113. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. spalio 25 d. nutarimas Nr. XIII-1596 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. XIII-1537 „Dėl privalomojo referendumo dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 12 straipsnio pakeitimo paskelbimo“ 2 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2018-10-29, Nr. 17095.
114. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-04-02, Nr. 5330.
115. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 520 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą“. TAR, 2019-05-31, Nr. 8705.
116. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12371.
117. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12370.
118. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12373.
119. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12376.
120. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 531, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67^1 ir 67^2 straipsniais įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12391.
121. Lietuvos Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 26 d. dekretas Nr. 1K-55 „Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pavadavimo“. TAR, 2019-08-26, Nr. 13484.
122. Lietuvos Respublikos Prezidento 2019 m. spalio 4 d. dekretas Nr. 1K-81 „Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pavadavimo“. TAR, 2019-10-04, Nr. 15853.
123. Lietuvos Respublikos 2019 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. TAR, 2018-12-20, Nr. 2018-20968.
124. Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. XIII-2768 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 2 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2019-12-27, Nr. 21363.
125. Lietuvos Respublikos 2020 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. TAR, 2019-12-27, Nr. 2019-21410.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

126. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 17 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta470/content.*
127. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas. *Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žinios*, 1993, Nr. 47-949.
128. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 51-991.
129. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. spalio 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 54-1060.
130. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 66-1260.
131. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1993, Nr. 61-1166.
132. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 70-1320.
133. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 21 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 72-1364.
134. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 7-116.
135. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 13-2210.
136. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 31-562.
137. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas. *Valstybės žinios,* 1994, Nr. 54-1033.
138. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 57-1120.
139. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 94-1852.
140. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 9-199.
141. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. 38/94. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta424/content.*
142. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. 1/95. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo archyvas (nebuvo oficialiai paskelbtas). *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta423/content*.
143. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 57-1433.
144. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 86-1949.
145. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-2007.

146. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.
147. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1996, Nr. 20-537.
148. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 25-630.
149. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada. *Valstybės žinios,* 1996, Nr. 114-2644.
150. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1997, Nr. 15-314.
151. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 9 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta392/content.*
152. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimo atitaisymas. *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 50.
153. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 5-99.
154. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 18-435.
155. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1998, Nr. 29-784.
156. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta374/content.*
157. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 39-1044.
158. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1998, Nr. 91-2533.
159. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004.
160. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 112-3114.
161. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimo atitaisymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 38.
162. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 42-1345.
163. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimo atitaisymas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 43.
164. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 1999, Nr. 50-1624.
165. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 61-2015.
166. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 90-2662.

167. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 101-2916.
168. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192.
169. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 4-100.
170. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 14-370.
171. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2015, Nr. 23-585.
172. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.
173. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 30-840.
174. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 49-1424.
175. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 54-1587.
176. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 88-2724.
177. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2000, Nr. 105-3318.
178. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 5-143.
179. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, Nr. 10-295.
180. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 29-938 (atitaisymas *Valstybės žinios,* 2001, Nr. 30).
181. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 3 d. sprendimo atitaisymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 36.
182. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2001, Nr. 33-1108.
183. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 37-1259.
184. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 39-1373.
185. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2001, Nr. 56-1997.
186. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276 (atitaisymas *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 86).
187. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 87-2977.

188. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2001, Nr. 102-3636.
189. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 5-186.
190. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 24 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 44-1678.
191. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 48-1867 (atitaisymas – *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 69).
192. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2003, Nr. 55-2199.
193. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2002, Nr. 62-2515.
194. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 72-3080.
195. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 82-3529.
196. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 93-4000.
197. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 94-4048.
198. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.
199. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 113-5057.
200. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.
201. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 24-1004.
202. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 51-1701.
203. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.
204. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 57-2006.
205. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903.
206. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.
207. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 103-4611.
208. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 109-4887.

209. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.
210. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 11 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 24-740.
211. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 26-822.
212. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2004, Nr. 38-1236.
213. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 38-1237.
214. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600.
215. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.
216. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.
217. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2004, Nr. 135-4903.
218. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 163-5955.
219. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708 (atitaisymai – *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 186; 2011, Nr. 33).
220. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6709.
221. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2005, Nr. 9-289.
222. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 19-623.
223. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 21-664.
224. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 71-2561.
225. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 152-5605.
226. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 113-4132.
227. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 134-4819.
228. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2005, Nr. 146-5332.
229. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 7-254.

230. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 8-284.
231. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 10-369.
232. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1048.
233. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 30-1050.
234. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 30-1051.
235. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 36-1292.
236. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 38-1349.
237. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 51-1894.
238. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 52-1917.
239. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 65-2400.
240. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475 (atitaisymai – *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 137; 2011, Nr. 33).
241. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 90-3529.
242. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957 (atitaisymai – *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 127, 137).
243. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 104-3985.
244. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 123-4650.
245. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 126-4805.
246. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas. *Valstybės žinios,* 2006, Nr. 127-4849.
247. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 140-5569.
248. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 8-329.
249. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 15-567.
250. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 52-2025.

251. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta549.*
252. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 57-2200.
253. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 65-2529.
254. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 72-2865.
255. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios.,* 2007, Nr. 76-3019.
256. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 90-3580.
257. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 96-3892.
258. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 98-3984.
259. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 110-4511.
260. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.
261. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 118-4830.
262. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2007, Nr. 126-5132.
263. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 129-5246.
264. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 134-5427.
265. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 136-5529.
266. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 5-173.
267. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 15-520.
268. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 23-852.
269. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 23-853.
270. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 34-1224.
271. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2008, Nr. 62-2353.

272. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. liepos 4 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 78-3080.
273. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2008, Nr. 114-4367.
274. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 14 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 119-4512.
275. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4991.
276. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4992.
277. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4493.
278. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 130-4994.
279. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 6-170.
280. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 25-988.
281. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 58-2251.
282. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 4 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 67-2713.
283. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* Nr. 106-4434.
284. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4888.
285. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 134-5859.
286. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 148-6632.
287. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 151-6798.
288. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 18-830 (atitaisymai – *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 64; 2011, Nr. 33).
289. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 25-1179.
290. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 46-2219.
291. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 22 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 48-2335.
292. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 52-2568.

293. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2010, Nr. 56-2766.
294. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.
295. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 79-4078.
296. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. liepos 2 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 80-4181.
297. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 106-5466.
298. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada. *Valstybės žinios,* 2010, Nr. 128-6545.
299. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 136-6944.
300. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 3-93.
301. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 20-967.
302. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 32-1503.
303. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 111-5228.
304. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 111-5227.
305. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 118-5564.
306. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 129-6116.
307. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 136-6469.
308. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 160-7591.
309. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 109-5528.
310. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 26-1200.
311. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 40-1973.
312. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 12 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 45-2198.
313. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 47-2309.

314. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 2 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 52-2583.
315. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 10 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 55-2727.
316. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 30 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 62-3128.
317. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 78-4063.
318. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 105-5330.
319. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo G. Mesonio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimo. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone1.pdf*.
320. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo E. Šileikio atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutarimo. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2012-09-05_n_atsk_nuomone2.pdf*.
321. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada. *Valstybės žinios,* 2012, Nr. 125-6285.
322. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 30 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 127-6405.
323. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 7 d. potvarkis Nr. 2B-60 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“ [neskelbta].
324. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 131-6607.
325. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. lapkričio 15 d. potvarkis Nr. 2B-76 „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 133-6796.
326. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 140-7189.
327. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 152-7779.
328. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 19-938.
329. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios,* 2013, Nr. 20-975.
330. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 22-1068.
331. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. kovo 13 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 28-1333.
332. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. kovo 18 d. įsakymas Nr. 4B-6 „Dėl Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų išsiuntimo“ [neskelbta].
333. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-32 „Dėl pareiškėjo prašymo grąžinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 45-2232

334. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 103-5079.
335. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 116-5807.
336. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. TAR, 2014-01-20, Nr. 299.
337. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2014-01-24, Nr. 478.
338. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 3 d. nutarimas. TAR, 2014-02-04, Nr. 963.
339. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta35/content.*
340. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas. TAR, 2014-02-28, Nr. 2336.
341. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas. TAR, 2014-03-10, Nr. 2907.
342. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.
343. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo 2014 m. balandžio 2 d. pavedimas atlikti dokumentų ir rašysenos ekspertizę. Konstitucinės justicijos byla Nr. 3/2014, t. VII, l. 38–42.
344. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 27 d. nutarimas. TAR, 2014-05-27, Nr. 5709.
345. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada. TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.
346. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta46/content.*
347. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta60/content.*
348. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.
349. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta63/content.*
350. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta65/content.*
351. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 7 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta68/content.*
352. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. spalio 13 d. nutarimas. TAR, 2014-10-13, Nr. 13988.
353. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2014 m. spalio 21 d. potvarkis Nr. 2B-148. Žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta701/content*.
354. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta69/content.*

355. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutarimas. TAR, 2014-11-10, Nr. 16400.
356. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. TAR, 2014-12-22, Nr. 20411.
357. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas. TAR, 2015-01-15, Nr. 650.
358. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. TAR, 2015-02-27, Nr. 3023.
359. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. TAR, 2015-04-03, Nr. 5147.
360. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 15 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1218/content.*
361. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. TAR, 2016-01-01, Nr. 1.
362. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarimas. TAR, 2015-06-16, Nr. 9641.
363. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 10 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1475/content.*
364. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1478/content.*
365. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1504/content.*
366. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1511/content.*
367. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. TAR, 2017-01-02, Nr. 1.
368. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. TAR, 2015-11-19, Nr. 18423.
369. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1534/content.*
370. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. TAR, 2015-12-30, Nr. 21030.
371. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1541/content.*
372. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 5 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1557/content.*
373. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 13 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1560/content.*
374. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. sausio 25 d. nutarimas. TAR, 2016-01-25, Nr. 1547.
375. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutarimas. TAR, 2016-02-02, Nr. 2124.

376. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 2017-01-02, Nr. 2.
377. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2016 m. kovo 18 d. pranešimas. *Valstybės žinios*, 2016-03-18, Nr. 5410.
378. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. 17B-2 „Dėl Konstitucinio Teismo aktų projektų rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ [neskelbta].
379. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-04-27, Nr. 10540.
380. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 9 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1604/content.*
381. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1605/content.*
382. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas. TAR, 2016-05-16, Nr. 12865.
383. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas. TAR, 2016-06-27, Nr. 17705.
384. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas. TAR, 2016-06-29, Nr. 17828.
385. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2016-07-08, Nr. 19478.
386. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. spalio 5 d. nutarimas. TAR, 2016-10-05, Nr. 24590.
387. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 7 d. nutarimas. TAR, 2016-12-07, Nr. 28387.
388. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutarimas. TAR, 2016-12-23, Nr. 29337.
389. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas. TAR, 2017-02-24, Nr. 3068.
390. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 2017-03-15, Nr. 4356.
391. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. liepos 4 d. nutarimas. TAR, 2017-07-04, Nr. 11471.
392. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. rugsėjo 7 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1739/content.*
393. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. spalio 20 d. sprendimas. TAR, 2017-10-20, Nr. 16602.
394. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 8 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1756/content.*
395. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 1 „Dėl prašymo atidėti Konstitucinio Teismo posėdį“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 22–24.

396. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 2 „Dėl Konstitucinio Teismo nušalinimo visa sudėtimi“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 25–26.
397. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 3 „Dėl prašymo atidėti bylos nagrinėjimą“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 27–28.
398. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 16 d. protokolinis sprendimas Nr. 4 „Dėl prašymo išreikalauti papildomą medžiagą“. Konstitucinės justicijos byla Nr. 7/2017, t. V, b. l. 29–30.
399. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1763/content.*
400. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1768/content.*
401. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada. TAR, 2017-12-19, Nr. 20413.
402. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada. TAR, 2018-01-02, Nr. 60.
403. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1772.*
404. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas. TAR, 2018-03-05, Nr. 3510.
405. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1805/content.*
406. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 16 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1820/content.*
407. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. balandžio 17 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1821/content.*
408. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 4 d. nutarimas. TAR, 2018-05-04, Nr. 7217.
409. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 8 d. sprendimas. TAR, 2018-05-08, Nr. 7472.
410. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.
411. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 29 d. nutarimas. TAR, 2018-06-29, Nr. 10929.
412. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2018 m. rugpjūčio 20 d. potvarkis Nr. 2B-41 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1845/content*.
413. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2018 m. rugsėjo 13 d. potvarkis Nr. 2B-50 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo“. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1861/content*.
414. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1862/content.*

415. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 5 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1866/content.*
416. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. lapkričio 8 d. protokolinis sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo". Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 26–27.
417. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 5 d. protokolinis sprendimas „Dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo". Konstitucinės justicijos byla Nr. 16/2016, b. l. 34–35.
418. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutarimas. TAR, 2018-12-19, Nr. 20843.
419. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas. TAR, 2019-01-11, Nr. 439.
420. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1897/content.*
421. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 18 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1904/content.*
422. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 1 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1906/content.*
423. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas. TAR, 2019-02-15, Nr. 2373.
424. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas. TAR, 2019-03-01, Nr. 3464.
425. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 21 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1917.*
426. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 2 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1921/content.*
427. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.
428. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas. TAR, 2019-04-18, Nr. 6411.
429. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas. TAR, 2019-05-17, Nr. 7876.
430. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 28 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1933/content.*
431. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 29 d. nutarimas. TAR, 2020-01-02, Nr. 1.
432. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. liepos 2 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1947/content.*
433. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2019 m. rugpjūčio 14 d. potvarkis Nr. 2B-34 „Dėl prašymo išankstinio tyrimo". Žr. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1957/content*.

434. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 3 d. sprendimas Nr. 17B-2. *https://www.lrkt.lt/lt/administracine-informacija/reglamentas-ir-nuostatai/konstitucinio-teismo-kanceliarijos-nuostatai/1462*.
435. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1963/content.*
436. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. 17B-3. TAR, 2019-09-06, Nr. 14273.
437. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT24-S14/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1966/content.*
438. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 6 d. sprendimas. TAR, 2019-09-06, Nr. 14274.
439. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 19 d. sprendimas Nr. KT26-S15/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1968/content.*
440. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT27-A-S16/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1969/content*.
441. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. KT28-A-S17/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1970/content*.
442. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT29-A-S18/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1971/content*.
443. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT30-A-S19/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1972/content*.
444. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT32-A-S21/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1975/content*.
445. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT33-A-S22/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1976/content*.
446. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1977/content*.
447. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT35-A-S24/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1978/content*.
448. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT36-A-S25/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1981/content*.
449. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1982/content*.
450. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1983/content*.
451. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. KT40-A-S29/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1985/content*.
452. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KT42-A-S30/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1988/content*.
453. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 6 d. sprendimas Nr. KT43-A-S31/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1989/content*.
454. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 8 d. nutarimas. TAR, 2019-11-08, Nr. 17963.

455. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. KT46-A-S33/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1992/content*.
456. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 13 d. sprendimas Nr. KT47-A-S34/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1993/content*.
457. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT48-A-S35/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1994/content*.
458. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. KT49-A-S36/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1995/content*.
459. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. KT50-A-S37/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1996/content*.
460. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.
461. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 27 d. sprendimas Nr. KT55-S41/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1999/content.*
462. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. KT56-S42/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2003/content.*
463. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. KT57-A-S43/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2002/content*.
464. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT61-A-S47/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2007/content.*
465. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT62-A-S48/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2008/content.*
466. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT63-A-S49/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2009/content.*
467. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT65-A-S51/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2011/content.*
468. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 11 d. sprendimas Nr. KT64-A-S50/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2010/content.*
469. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimas. TAR, 2019-12-18, Nr. 20438.
470. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT67-A-S53/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2014/content.*
471. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT76-N15/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2024/content*.
472. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT79-A-S64/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2025/content.*
473. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT81-A-S66/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2027/content.*
474. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT83-A-S68/2019. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2029/content.*
475. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimas. TAR, 2019-12-19, Nr. 20629.

476. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2019 m. gruodžio 30 d. pranešimas. TAR, 2019-12-30, Nr. 21605.
477. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 30 d. pranešimas Nr. 2B-56P. TAR, 2019-12-30, Nr. 21605. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2035/content*.
478. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 30 d. sprendimas. *https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2036/content.*

Mokslinė literatūra

479. ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 42–50.
480. ANDRIULIS, V. Konstitucinės priežiūros Lietuvoje pradai Valstybės tarybos (1928–1940) veikloje. *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje:* konferencijų medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995.
481. ARNOLD, R. *The individual constitutional complaint (Verfassungsbeschwerde) in German Law with comparative references to Ukrainian Law*. *https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2018)016-e*.
482. BACEVIČIUS, V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 94–104.
483. BALTRIMAS, J. Rėmimasis precedentais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2015, Nr. 85-100.
484. BARAK, A. Constitutional Interpretation. *L'interprétation constitutionnelle* (sous la direction de F. Mélin-Soucramanien). Paris: Dalloz, 2005.
485. BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių ar laisvių esmę paneigiančių atvejų konstatavimas konstitucinėje jurisprudencijoje ir jų analizė. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 3 (65).
486. BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014.
487. BIRMONTIENĖ, T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 148–160.
488. BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės rinkimų doktrinos raida. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2011, Nr. 3 (23), p. 248–272.
489. BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2013, Nr. 3 (31), p. 240–263.
490. BIRMONTIENĖ, T. Konstitucinio Teismo aktų, kaip teisės šaltinių konstitucinės doktrinos bruožai. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Konstituciniam Teismui – 20 metų.* Vilnius: Lietuvos Konstitucinis Teismas, 2014.
491. BIRMONTIENĖ, T. «Невидимі» поправки до конституційого: роль конституционого суду. Із *Вісник Конституційного Суду України.* Київ: Конституційний Суд України, 2016, № 4–5, p. 223–238.

492. BIRMONTIENĖ, T. Avoiding political influence on Constitutional Courts - is this mission possible? Iš *Current Constitutional issues: a jubilee book on the 40th anniversary of scientific work of prof. Bogusław Banaszak*. Warszawa: C. H. Beck, 2017, p. 3–23.
493. BIRMONTIENĖ, T. Impeachment as Constitutional Liability: Lithuanian experience in the comparative context. Iš Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzocha, Andrzej Szmyt (eds.). *Development of Constitutional Law through Constitutional Justice: Landmark decisions and their impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Gdansk, 2019, p. 37–58.
494. BLAŽYTĖ-BAUŽIENĖ, D.; TAMOŠAITIS, M.; TRUSKA, L. *Lietuvos Seimo istorija. XX–XXI a. pradžia.* Vilnius: Baltos lankos, 2009.
495. BREWER-CARIAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators: a Comparative Law Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
496. BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos poveikis Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai. *Teisė*, 2013, t. 89, p. 136–158.
497. BUTVILAVIČIUS, D. *Konstitucijos pataisos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S).Vilnius, 2013.
498. COUTRON, L. Identification du revirement en droit de l'Union européenne et la normativité de la jurisprudence. *Le revirement de jurisprudence en droit européen* (sous la direction de Éric Carpano), Bruxelles: Bruylant, 2012.
499. ČEPAITIS, V. *Su Sąjūdžiu už Lietuvą: nuo 1988 06 03 iki 199 03 11*. Vilnius: Tvermė, 2006.
500. DANĖLIENĖ, I. Aspekty konstytucyjne statusu sądów administracyjnych Litwy orazichsędziów. *Aktualne problemy Polskiego i Litewskiego prawa konstytucyjnego.* Red. Górecki, D. Łódź: Uniwersytet Łódzki, 2015, p. 187–201.
501. DANĖLIENĖ, I. Responding to Threats to the Rule of Law and Fundamental Rights: the Evolving Powers of the Constitutional Court. Iš *Venice Commission: Joint Council on Constitutional Justice*: Mini Conference „Courageous Courts: Security, Xenophobia and Fundamental Rights". Strasbourg: Council of Europe, 2017, p. 65–72.
502. DANĖLIENĖ, I. Viaţa de familie: Tensiuni între politică şi drept. *Buletinul Curţii Constituţionale*, Nr. 2/2017 (3), Chişinău: Curtea Constituţională a Republicii Moldova, 2017, p. 32–47.
503. DANĖLIENĖ, I. The Judicial Role in Constitutional Amendment and Dismemberment. *Taiwan Constitutional Court Reporter*, Taipei: Constitutional Court of Taiwan, 2018, p. 89–96.
504. DANĖLIENĖ, I. *Beprecedentė konstitucinė krizė Moldovoje: ką lėmė savaitgaliniai šalies Konstitucinio Teismo sprendimai? http://www.teise.pro/index.php/2019/06/18/i-daneliene-beprecedente-konstitucine-krize-moldovoje-ka-leme-savaitgaliniai-salies-konstitucinio-teismo-sprendimai/*.
505. DANĖLIENĖ, I. Who is Entitled to the Right to Respect for Family Life Under the European Union Law? *Teisė*, 2019, t. 110, p. 24–45.
506. DANĖLIENĖ, I.; KETURAKIENĖ, A. *Ką svarbu žinoti prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/10/duk-web.pdf*.

507. DEVIATNIKOVAITĖ, I. Statutinis teismas: įstatymų projektai, aiškinamieji raštai, diplomatų pokalbiai (1930–1935). *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 91–114.
508. DI MANO, Th. *Le juge constitutionnel et la technique des décisions « interprétatives » en France et en Italie*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1997.
509. DI MANO, Th. Les revirements de jurisprudence du juge constitutionnel. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel,* 2006, Nr. 20.
510. ESMEIN, A. *Konstitucinės teisės principai (prancūzų ir palyginamieji)*. T. I, d. I. Teisininkų draugijos leidinys, Kaunas, 1932.
511. FAVOREU, L. Europe occidentale. *Le contrôle juridictionnel des lois. Légitimité, effectivité et développements récents* (publié par Louis Favoreu et John-Anthony Jolowicz). Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 1986.
512. FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.
513. FERNANDEZ SEGADO, F. Les revirements de la jurisprudence constitutionnelle en Espagne. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, 2006, Nr. 20.
514. FLORCZAK-WĄTOR, M. Constitutional Court as the guarantor of the separation of powers. *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice:Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzoha, Andrzej Szmyt (eds). Gdansk, 20–23 September 2018. Gdansk university press, 2019, p. 127–142.
515. FROMONT, M. Les revirements de jurisprudence de la Cour constitutionnelle fédérale d'Allemagne. *Les Cahiers du Conseil constitutionnel*, 2006, Nr. 20.
516. GARLICKI, L. Constitutional Courts versus Supreme Courts. *International Journal of Constitutional Law*, 2007, Nr. 5 (1).
517. GARLICKI, L. Die Ausschaltung des Verfassungsgerichtshofes in Polen? (Disabling the Constitutional Court in Poland). Iš *Transformation of Law Systems in central, Eastern and Southeastern Europe in 1989–2015*. Liber Amicorum in Honorem Prof. Dr. Dres. H. C. Rainer Arnold. Andrzej Szmyt and Boguslaw Banaszak. Gdansk university press, 2016, p. 63–78.
518. GARLICKI, L.; DERLATKA, M. Constitutional Court of Poland – 1996–2018. *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice: Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzoha, Andrzej Szmyt (eds) Gdansk, 20–23 September 2018. Gdansk university press, 2019, p. 151–168.
519. GERHARDT, M. H. *The Federal Impeachment Process.* Second edition. Princeton University Press, 1995.
520. GRANAT, M. Can Common Courts examine the compatibility of the law with the constitution? (The Issue of Concrete review of the Constitutionality of the Law in Poland). *Constitutional Justice and Evolution of Individual Rights*: XIXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Chisinau, 8–9 June 2017. Regensburg university press, 2018, p. 325–332.
521. GRICIŪNAS, P. Europos Sąjungos teisės taikymo tipai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2018, t. 109.

522. GRINC, J. Constitutional Stability and Dynamics in the Czech Republic. *International Comparative Jurisprudence*, 2019, Volume 5, Issue 1. *http://Idx.doi.org/10.13165/j.icj.2019.05.003*.
523. JAEGER, M. Notion et politique du revirement. Propos introductifs. *Le revirement de jurisprudence en droit européen* (sous la direction de Éric Carpano). Bruxelles: Bruylant, 2012.
524. JAKUBČIONIS, A.; SINKEVIČIUS, V.; ŽALIMAS, D. Sovietų Sąjungos agresija ir Lietuvos okupacija 1940–1990 metais. Pasipriešinimas sovietinei okupacijai: Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018.
525. JAKULEVIČIENĖ, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
526. JARAŠIŪNAS, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūrio į Konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33 (25), p. 30–41.
527. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
528. JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
529. JARAŠIŪNAS, E., *et. al. Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
530. JARAŠIŪNAS, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
531. JARAŠIŪNAS, E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
532. JARAŠIŪNAS, E. Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija,* 2006, Nr. 12 (90), p. 24–33.
533. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 34–49.
534. JARAŠIŪNAS, E.; SPRUOGIS, E. *Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2007, Nr. 4 (80).
535. JARAŠIŪNAS, E. Le principe constitutionnel de l'État de droit dans la jurisprudence de la Cour constitutionnelle de la République de Lituanie, Démocratie et liberté: tension, dialogue, confrontation. *Mélanges en l'honneur de Slobodan Milacic* (ed. J. Du Bois de Gaudusson, P. Claret, P. Sadran, B. Vincent). Bruxelles: Bruylant, 2007.
536. JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 39–70.
537. JARAŠIŪNAS, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*, 2010, Nr. 2 (120), p. 23–52.
538. JOVAIŠA, K. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis)*. Vilnius: Teisės institutas, 2002.

539. KACZOROWSKI, P. Epistemology of Constitution. Iš GORNISIEWICZ, A.; SZLACHTA, B. (eds.) *The Concept of Constitution in the History of Political Thought*. The Hague: De Gruyter Open, 2017.
540. *Kelias į nepriklausomybę. Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. Kaunas: Šviesa, 2010.
541. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
542. KRUPAVIČIUS, A.; POGORELIS, R. Rinkimų sistema ir rinkimai. Iš *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
543. KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (1). *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 23 (15), p. 46–70.
544. KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 24 (16), p. 57–70.
545. KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 16–31.
546. KŪRIS, E. *Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga (2002 m. kovo 15–16 d., Vilnius). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
547. KŪRIS, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (1). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 26 (18), p. 36–47.
548. KŪRIS, E. Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2). *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 27 (19), p. 59–70.
549. KŪRIS, E. *Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.
550. KŪRIS, E. Teisės ir faktų tyrimo persipynimas konstitucinės justicijos bylose. *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje.* Tarptautinė konferencija 2005 m. birželio 30 d. – liepos 1 d., Vilnius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.
551. KŪRIS, E. Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 12 (90), p. 7–14.
552. KŪRIS, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
553. KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija,* 2009, Nr. 2 (116), p. 131–149.
554. KŪRIS, E. (moksl. red.) Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
555. KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 7–27.
556. KŪRIS, E. Konstitucinis Teismas. Iš *Lietuvos teisinės institucijos* (mokslinis redaktorius ir sudarytojas E. Kūris). Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
557. KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai.* Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
558. KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias nuomones: keli bihevioristiniai aspektai. *Jurisprudencija,* 2012, Nr. 19 (3), p. 1031–1058.

559. KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 54–92.
560. KUZAVINIS, K. *Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
561. LANE, J.-E. *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
562. LAPINSKAS, K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje. *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje:* konferencijų medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995.
563. LAURINAVIČIUS, Č.; SIRUTAVIČIUS, V. Lietuvos istorija. T. XII, d. I: *Sąjūdis: nuo „persitvarkymo" iki Kovo 11-osios*. Lietuvos istorijos institutas. Vilnius: Baltos lankos, 2008.
564. *Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje*: Europos Konstitucinių Teismų XIV kongresas (Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.), pagrindinis pranešimas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2008.
565. *Lietuva pasaulio galingųjų akiratyje 1988–1991. Nepriklausomybės atkūrimo užkulisiai žymiausių politikų memuaruose*. Vilnius: Algimantas, 2005.
566. *Lietuvos kelias. Lietuvos Persitvarkymo sąjūdis*. Parengė S. Ardžiūnas, L. Gruzdytė, O. Volungevičiūtė. Vilnius: Viltis, 1989.
567. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017.
568. *Lietuvos Sąjūdis ir valstybės idealų įgyvendinimas*. Sudarė D. Blažytė *et. al*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1988.
569. *Lietuvos teisė 1918–2018. Šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
570. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
571. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.
572. LIMBACH, J. The Concept of the Supremacy of the Constitution. *The Modern Law Review*, 2001, vol. 64.
573. MAKSIMAITIS, M.; VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
574. MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius: *Justitia*, 2001.
575. MAKSIMAITIS, M. Konstitucinis Teismas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos projekte. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 52 (44), p. 19–26.
576. MAKSIMAITIS, M. *Valstybės taryba Lietuvos teisinėje sistemoje (1928–1940)*. Vilnius: Justitia, 2006.
577. MAKSIMAITIS, M. Lietuvos Respublikos okupacija ir aneksija 1940 m. „Sovietinės teisės" sistemos prievartinis įdiegimas. Iš *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
578. MASIULIS, B. Valstybės Taryba. *Teisininkų žinios*, 1958, Nr. 25–26.
579. MASTOR, V. Essai sur la motivation des décisions de justice. Pour une lecture simplifiée des décisions des Cours constitutionnelles. *Annuaire International de Justice Constitutionnelle*, t. XV, 1999, Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 2000.
580. MENDES, G. Brazilijos konstitucinė jurisdikcija: nekonstitucinės legislatyvinės omisijos problema. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (10), p. 95–110.

581. MESONIS, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 4 (118), p. 47–62.
582. MESONIS, G. Konstitucijos interpretavimo kokybės: „common sense“ ir mokslinė doktrina. *Logos*, 2010, Nr. 63, p. 68–79.
583. MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai.* Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
584. MESONIS, G. Subjektyvumo faktorius interpretuojant konstituciją. *Logos*, 2011, Nr. 68, p. 37–51.
585. MESONIS, G. Konstitucinės jurisprudencijos kaitos problema: Konstitucijos reinterpretacija. *Viešosios teisės raida de jure ir de facto problematika,* Vilnius: Leidykla MES, 2013.
586. MILIUVIENĖ, J. *Quis custodet ipsos custodes?* Konstitucinės jurisprudencijos plėtojimą lemiantys veiksniai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 69–90.
587. OZOLAS, R. Lietuvos Respublikos Konstitucijos prielaidos. *Lietuvos Respublikos Konstitucija penkerių metų retrospektyvoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998.
588. PACTET, P.; MELIN-SOUCRAMANIEN, F. *Droit constitutionnel.* 27e édition mise à jour septembre 2008, Paris: Dalloz, 2008.
589. PARDINI, J.-J. *Le juge constitutionnel et le „fait“ en Italie et en France*. Paris: Economica, Aix-en-Provence: PUAM, 2001.
590. *Pasaulio valstybių konstitucijos*. T. II. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.
591. *Pasaulio valstybių konstitucijos*. T. III. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.
592. PFERSMANN, O. Poniatyje razdelenija vlastei i problema „vlasty vo vlasty“. *Konstytucionnoje pravo: vostočnoevropeiskoje obozrenije*, 2004, Nr. 2 (47).
593. PONTHOREAU, M.-C. Cultures constitutionnelles et comparaison en droit constitutionnel. Contribution à une science du droit constitutionnel. *Mélanges en honneur de Slobodan Milacic. Démocratie et liberté: tension, dialogue, confrontation*. Bruxelles: Bruylant, 2007.
594. PUKANASYTĖ, I. Kai kurie teisės į laisvus rinkimus interpretavimo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje aspektai. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 155–180.
595. PUKANASYTĖ, I. Atstovaujamosios demokratijos institutai. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2017.
596. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, 2015, t. 960, p. 201–224.
597. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2017.
598. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Poreikis, prielaidos ir galimybės plėsti paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvadų nagrinėjimo teisenos objektų sąrašą. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47), p. 58–78.
599. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, išvadas, sprendimus: teisinio reguliavimo problemos ir tobulinimo galimybės. *Teisė*, 2019, t. 111, p. 92–111.

600. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas objektai ir subjektai: teisinio reguliavimo problemos ir jų sprendimo galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.
601. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu. *Teisė*, 2019, t. 112, p. 70–90.
602. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. The Legal Force of Conclusions by the Lithuanian Constitutional Court and the Issue of Their (Non-)Finality: Has the Time Come to Amend the Constitution? *Review of Central and East European Law*, vol. 44 (2019), p. 232–268.
603. RAGAUSKAS, P. *Įstatymų leidyba Lietuvoje: teorinis aspektas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), 2004.
604. RAGAUSKAS, P. Konstitucinio Teismo vaidmuo įstatymų leidyboje. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 1 (43), p. 8–54.
605. RINKEVIČIUS, V. Šešeri Konstitucinio Teismo metai. *Justitia*, 1999, Nr. 1.
606. RÖMERIS, M. Įstatymų konstitucingumas. *Teisė,* 1925, Nr. 7.
607. RÖMERIS, M. Valstybės Taryba. *Teisė*, 1929, Nr. 16.
608. RÖMERIS, M. *Lietuvos sovietizacija 1940–1941 m.* Augsburgas, 1949.
609. RÖMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Fotografuotinis leidinys. Vilnius: Pozicija, 1994.
610. ROUSSEAU, D.; GAHDOUN, P.-Y.; BONNET, J. *Droit du contentieux constitutionnel*. 11e édition, Paris: LGDJ, 2016 (Section II. L'élargissement des actes contrôlés; p. 5/15–6/15): *http://www.lextenso.fr/droit-du-contentieux-constitutionnel*.
611. ROZNAI, Y. *Unconstitutional Constitutional Amendments. The Limits of Amendment Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
612. SCHMITT, C. *Constitutional Theory*. Durham: Duke University Press, 2008.
613. SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 67 (59), p. 7–19.
614. SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, Nr. 2, p. 250–286.
615. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinių įstatymų samprata: teoriniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (104), p. 28–38.
616. SINKEVIČIUS, V. Seimo narių rinkimai: kai kurie teoriniai ir praktiniai rinkimų teisės aspektai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 9 (111), p. 54–65.
617. SINKEVIČIUS, V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas – pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams. *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1 (115), p. 123–153.
618. SINKEVIČIUS, V. Mokesčių konstitucinė doktrina: kai kurios reformavimosi problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 3 (3), p. 25–51.
619. SINKEVIČIUS, V. *Parlamento teisės studijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011.
620. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18 (2), p. 497–516.

621. SINKEVIČIUS, V. How to execute the judgement of the Strasbourg Court in the case *Paksas v. Lithuania*? *Przegląd prawa i administracji*. Pod redakcją Mariusza Jabłońskiego. Wroclaw: Wydawnictwo Uniwersytetu Wroclawskiego, 2013, t. XCII.
622. SINKEVIČIUS, V. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracija Lietuvos teisės sistemoje. *Nepriklausomybės sąsiuviniai: istorijos ir kultūros žurnalas*, 2013, Nr. 1 (3).
623. SINKEVIČIUS, V. Ar Konstitucijos 125 straipsnio pataisa neprieštarauja Konstitucijai? *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (1), p. 7–24.
624. SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (4), p. 939–956.
625. SINKEVIČIUS, V. Kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimą Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas? *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21 (3), p. 907–923.
626. SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos keitimo apribojimai. *Jurisprudencija*, 2015, Nr. 22 (2), p. 206–230.
627. SINKEVIČIUS, V. Nauji legislatyvinės omisijos „nebuvimo" aspektai: pastabos Konstitucinio Teismo nutarimo paraštėse. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2015, Nr. 2 (38), p. 288–323.
628. SINKEVIČIUS, V. Legislatyvinė omisija Konstitucinio Teismo nutarimuose: kai kurie diskusiniai klausimai. *Jurisprudencija*, 2017, Nr. 2, p. 238–255.
629. SINKEVIČIUS, V. *Lietuvos parlamento teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 391.
630. SINKEVIČIUS, V. 1990 m. kovo 11-osios aktas. Iš *Lietuvos teisė 1918–2018: šimtmečio patirtis ir perspektyvos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
631. SINKEVIČIUS, V. Nusikaltimas, kaip apkaltos pagrindas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija,* 2018, Nr. 25 (2), p. 312–332.
632. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. Iš *Lietuvos teisė, 2018: esminiai pokyčiai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
633. SKAISTYS, A. Priesaikos institutas ir jo įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54 (46), p. 16–28.
634. SMITH, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas lyginamuoju aspektu. Iš *Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995.
635. SMITH, E. Judicial Review of Legislation in a Comparative Perspective. Iš *Constitution as a legal base for a system and functions of organs of the state*. Tallinn: Estonian Academy, 1996, p. 75–83.
636. SMITH, E. Constitutional Judges and Other Means for Ensuring Compliance with the Constitution. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 123–131.
637. SMITH, E. *The Constitution as an Instrument of Change.* Stockholm: SNS Förlag, 2003.
638. STAČIOKAS, S. Lietuvos Respublikos konstitucingumo tradicijos. *Lietuvos teisės kūrimo principai:* tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995.

639. STANKEVIČIUS, Č. Tariamo suvereniteto įtvirtinimas Lietuvos TSR konstitucijose 1988–1990 metais: procesas ir samprata. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2017, Nr. 3 (47), p. 79–118.
640. STATKEVIČIUS, M. Apkaltos padariniai. *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 50–63.
641. STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 77 (69), p. 65–81.
642. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo ir teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80), p. 100–111.
643. STAUGAITYTĖ , V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4 (8), p. 245–287.
644. SVARAUSKAS, A. Studija apie moderniojo parlamentarizmo raidą Lietuvoje. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9.
645. SZMYT, A. Dispute over the publication of judgments of the Constitutional Tribunal in Poland in 2015–2018 (genesis, course, finale). *Development of Constitutional Law Through Constitutional Justice: Landmark Decisions and their Impact on Constitutional Culture*: XXth International Congress on European and Comparative Constitutional Law. Rainer Arnold, Anna Rytel-Warzoha, Andrzej Szmyt (eds). Gdansk, 20–23 September 2018. Gdansk university press, 2019, p. 329–348.
646. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
647. ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1.
648. ŠILEIKIS, E. Apkaltos proceso sampratos pokyčiai Lietuvos Respublikoje. *Konstituciniai valdžių sandaros principai*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2008.
649. ŠILEIKIS, E. Apkaltos instituto konceptualaus supratimo paieška. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19 (3), p. 955–985.
650. ŠILEIKIS, E. Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje įtaka Lietuvos Konstitucijos aiškinimui. Iš *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisinei sistemai*. Vilnius, 2014.
651. ŠILEIKIS, E. Konstitucijos 25-mečio fenomenas: subrandinimo veiksniai ir iššūkiai. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 7–26.
652. TANASE, A. Constitutional Justice – Guarantee of Constitution's Supremacy. Iš *Konstitucionalas tiesas loma konstitucionalo vertibu aiszardziba: tiesas pieteikums Satversmes tiesai*. Riga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2013.
653. TAUBE, C. Constitutionalism in Estonia, Latvia and Lithuania. Iš *A study in comparative constitutional law*. Uppsala: Iustus Förlag, 2001.
654. TAUBE, C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika. Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius, 2002, p. 201–212.
655. TRACEVIČIŪTĖ, R. Prezidentų inauguracijos: megztųjų berečių užkarda, aiškiaregė ir padangę raižę lėktuvai. *https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prezidentu-inauguracijos-megztuju-bereciu-uzkarda-aiskiarege-ir-padange-raize-lektuvai-56-1155762.*

656. TUSHET, M. Constitution. Iš ROSENFELD, M.; SAJO, A. (eds.) *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
657. URBAITIS, K. Konstitucinės kontrolės raida Lietuvoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, Nr. 2 (26).
658. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
659. VAIČAITIS, V. *Prezidento apkalta 2003–2004 (dokumentų rinkinys*). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
660. VAIČAITIS, V. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 61–76.
661. VAIČAITIS, V. Šiuolaikinė konstitucionalizmo samprata. *Teisė*, 2017, t. 104, p. 90–105.
662. VAITIEKIENĖ, E.; MESONIS, G. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.
663. VALSONOKAS, R. *Klaipėdos problema*. Fotografuotinis leidinys. Vilnius: Leidybos fotocentras „Vaizdas", 1989.
664. *Valstybės Tarybos nuomonės teisės klausimais (1929–1937).* Kaunas: Lietuvos teisininkų draugija, „Spindulio" bendrovės spaustuvė, 1937.
665. *Viešosios teisės raida de jure ir de facto problematika.* Vilnius: Leidykla MES, 2013.
666. VINKLERIS, P. Lietuvos konstitucinės teisės tradicijų klausimu. *Lietuvos teisės tradicijos:* mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Justitia, 1997.
667. WEBER, A. *European Constitutions Compared*. München: Verlag C. H. Beck, 2019.
668. ZAGREBELSKY, G. Existe-t-il une politique jurisprudentielle de la Cour constitutionnelle italienne? *Les Cahiers du Conseil constitutionnel,* 2006, 20.
669. ŽALIMAS, D. Sąjūdis ir Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimas. Iš *Kelias į nepriklausomybę: Lietuvos sąjūdis 1988–1991*. Sudarė B. Genzelis ir A. Rupšytė. Kaunas: Šviesa, 2010.
670. ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
671. ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014.
672. ŽALIMAS, D. Amžinosios nuostatos – demokratinės santvarkos ir konstitucinės tapatybės garantija. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2015, Nr. 2 (38), p. 324–330.
673. ŽALIMAS, D. The Individual Constitutional Complaint as an Effective Instrument for the Development of Human Rights Protection and Constitutionalism, 2015. *http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/07/2015-10-02-individualcomplaint-kiev.pdf*.
674. ŽALIMAS, D. The Official Constitutional Doctrine: Concept, Significance and the Main Principles of Development. Iš *Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві (матеріали міжнародної конференції, присвяченої 20-ій річниці Конституційного Суду України, Київ, 7–8 жовтня 2016 року)*. Київ: BAITE, 2016, p. 197–214.
675. ŽALIMAS, D. Konstitucinio Teismo galios: plėsti negalima riboti. Iš *Tarptautinė konferencija „Konstitucijos įgyvendinimas: patirtis ir problemos"* (konferencijos medžiaga – straipsnių rinkinys). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016. *http://ebooks.mruni.eu/product/tarptautin-konferencija-konstitucijos-gyvendinimas-patirtis-ir-problemos*.

676. ŽALIMAS, D. *Hierarchy of Constitutional Principles as Criteria of Constitutionality of Constitutional Amendments*. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/09/hierarchy-of-constitutional-principles-as-criteria-of-amendments_batumi2017.pdf*.
677. ŽALIMAS, D. Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika. *Jurisprudencija*, 2017, Nr. 24 (1), p. 35–49.
678. ŽALIMAS, D. National Constitutional Paradigm and the Principles and Norms of International and EU Law. *Journal of the Association of Constitutional Justice of the Countries of the Baltic and Black Sea Regions. BBCJ 2nd Congress: the Role of Constitutional Courts in Interpreting the Provisions of National Constitutions in the Context of the Generally Recognized Principles and Norms of International Law and EU Law, Judgments of International Courts*. Kyiv: Конституційний Суд України, 2017, Nr. 1, p. 34–52.
679. ŽALIMAS, D. Konstitucija – jurisprudencinė Konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida, dabartis.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2017.
680. ŽALIMAS, D. Input Paper: Constitutional Principles as Higher Norms? Is It Possible to Determine a Hierarchy within the Constitution? Unamendable (Eternal) Provisions in Constitutions and the Judicial Review of Constitutional Amendments. Iš *XVIIth Congress of the Conference of European Constitutional Courts: Role of Constitutional Courts in Upholding and Applying Constitutional Principles*. Batumi: the Constitutional Court of Georgia, 2018, t. I, p. 85–96.
681. ŽALIMAS, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 25 (1), p. 38–68.
682. ŽALIMAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucija – jurisprudencinė konstitucija. Iš *Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2018.
683. ŽALIMAS, D. Teisėtumo patikra Konstitucinio Teismo sprendimuose: patikros principai ir kriterijai. = Likumības pārbaude konstitucionālās tiesas nolēmumos: pārbaudes principi un kritēriji. Iš *Likumu kvalitātes izvērtēšana konstitucionālās teisas nolēmumos: vērtēšanas kritēriji un principi = Įstatymų kokybės vertinimas Konstitucinio Teismo sprendimuose: vertinimo kriterijai ir principai.* Satversmes tiesas 2017. Gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2019, p. 7–62.
684. ŽALIMAS, D. *Valstybės geopolitinės orientacijos principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje*. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/04/zalimas_lt-konstitucijos-diena.pdf.*
685. ŽALIMAS, D. *Viability of the Constitution and the Role of the Constitutional Court*. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/06/viability-of-theconstitution-lvivroundtable.pdf*.
686. ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio komentaras. *Teisės problemos*, 1999, Nr. 1–2.
687. ŽILYS, J. Iš konstitucionalizmo istorijos. Konstitucijos koncepcijos metmenys – žingsnis Lietuvos Respublikos Konstitucijos link. *Justitia*, 2001, Nr. 3.
688. ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
689. ŽILYS, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės prielaidos. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30 (22), p. 161–172.

690. ŽILYS, J. Konstitucija kaip laisvės raiškos teisinė politinė forma. *Parlamento studijos*, 2006, Nr. 6, p. 123–152.
691. ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai.* Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
692. ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucijos koncepcijos metmenys. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*: *istorijos ir kultūros žurnalas,* 2017, Nr. 1 (19).

Teismų sprendimai

693. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1995 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Bryan prieš Jungtinę Karalystę* (peticijos Nr. 19178/91).
694. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Wille prieš Lichtenšteiną* (peticijos Nr. 28396/95).
695. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Paksas prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 34932/04).
696. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 3 d. sprendimas byloje *Hasan Uzun prieš Turkiją* (peticijos Nr. 10755/13).
697. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2014 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Vučkovič ir kiti prieš Serbiją* (peticijų Nr. 17153/11, 17157/11 ir kt.).
698. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Baka prieš Vengriją* (peticijos Nr. 20261/12).
699. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1964 m. liepos 15 d. sprendimas byloje C-6/64 *Costa v. ENEL*.
700. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo generalinės advokatės Juliane Kokott 2008 m. birželio 12 d. išvada byloje C239/07 *Julius Sabatauskas ir kt*.
701. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2008 m. spalio 9 d. sprendimas byloje C-239/07 *Julius Sabatauskas ir kt*.
702. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. vasario 27 d. sprendimas byloje C-64/16 *Associacao Sindical dos Juizes Portugueses.*
703. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. liepos 25 d. sprendimas byloje C-216/118 *Minister for Justice and Equality*.
704. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo Didžiosios kolegijos 2019 m. birželio 24 d. sprendimas byloje C-619/18 *Komisija prieš Lenkiją.*
705. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje C-192/18 *Komisija prieš Lenkiją.*
706. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-544/2005.
707. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2012.
708. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-174-303/2019.
709. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-4373-629/2019.

710. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. birželio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-78/2012.
711. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2019 m. gruodžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1552-525/2019.

Informacinė literatūra, kiti šaltiniai

712. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. ir 1985 m. gruodžio 13 d. rezoliucijos *Basic Principles on the Independance of the Judiciary* (Nr. 40/32 ir 40/4146).
713. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiklos efektyvumo ir atsakomybių“ CM/Rec(2010)12, priimta 2010 m. lapkričio 17 d. *https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805afb78.*
714. ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro rinkimų vertinimo misijos ataskaita. Varšuva, 2013 m. sausio 3 d. *https://www.osce.org/lt/odihr/elections/98706?download=true*.
715. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studija „*Report on the Independance of the Judicial System Part I: Independance of Judges“ (CDL-AD(2010)004).*
716. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studija „*Report On the Rule of Law (SDL-AD(2011)003).*
717. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studija „*Compilation of Venice Commission Opinions, Reports and Studies on Constitutional Justice*“ *(CD-PI(2015)002).*
718. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) nuomonė Nr. 698/2012 dėl Moldovos Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumo *(Amicus Curiae Brief on the Immunity of Judges for the Constitutional Court of Moldova) (*CDL-AD(2013) 008*)*.
719. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studija Nr. CDL-AD(2010)039rev „*On Individual Access to Constitutional Justice*“.
720. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) studija „*Draft Report on the Freedom of Expression of Judges“ (CDL (2015)025).*
721. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) nuomonė „*On Amendment to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal Poland*“ *(CDL-AD(2016)001).*
722. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) nuomonė „*On the Act on the Constitutional Tribunal“ (CDL-AD(2016)025).*
723. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija) Gerosios rinkimų praktikos kodeksas: gairės ir paaiškinamoji ataskaita (*Code of Good Practice in Electoral Matters – Guidelines and Explanatory Report. Electoral Law)*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008.
724. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtinumo apžvalga. *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/prasymu-priimtinumo-apzvalga/639.*

725. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo svetainės skilties „Neišnagrinėtų prašymų sąrašas“ duomenys. *https://www.lrkt.lt/lt/prasymai/neisnagrinetu-prasymu-sarasas/370*.
726. *Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018 m*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019. *https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf*.
727. Lietuvos gyventojų ir genocido tyrimo centro svetainė. *genocid.lt/centras/lt/147/c/*.
728. Teisingumo ministro P. Leono paaiškinimas Apygardų teismams, Taikos teisėjams, teismo tardytojams, Valstybės gynėjams ir notarams. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 5-70.
729. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos (vienuoliktojo šaukimo) dešimtoji sesija. 1988 m. lapkričio 17–18 d.: stenogramos*. Vilnius: Mintis, 1989.
730. Pretendentų į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjus sąrašas. *Tiesa*, 1993 m. vasario 5 d.
731. *Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija. 1993 m. liepos 1 d., 66, 67 posėdžiai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.
732. Seimo nario V. P. Andriukaičio kalba. *Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija.1993 m. balandžio 15 d.; 21, 22 posėdžiai (45)*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1993.
733. BENIUŠIS, V. E. Kūris: primityvi politika manęs nedomina. ELTA, 2008 m. kovo 20 d. *http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20080320b.html*.
734. Gapšys, V. Apkaltos procedūra teisiškai negalima. *https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/v-gapsys-apkaltos-procedura-teisiskai-negalima.d?id=71232780*.

Toma Birmontienė, Ingrida Danėlienė, Egidijus Jarašiūnas,
Vytautas Sinkevičius, Dainius Žalimas

KONSTITUCINIAI GINČAI
Monografija

Mokslinis redaktorius Vytautas Sinkevičius

Kalbos redaktorė Monika Rutkauskienė
Maketuotoja ir viršelio autorė Neringa Sviščiauskaitė

Tiražas 200 egz.
Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, 08303 Vilnius
www.mruni.eu

Spausdino UAB „BMK leidykla“
www.bmkleidykla.lt

Monografijoje analizuojama Konstitucijos samprata, Konstitucijos viršenybės principas kaip konstitucinės kontrolės pagrindas. Nagrinėjama Konstitucinio Teismo vieta teismų sistemoje, jo nepriklausomumo garantijos, Konstitucinio Teismo įgaliojimai tiriant įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat teikiant išvadas. Analizuojamos konstitucinės doktrinos reinterpretavimo problemos, tyrinėjamas individualaus konstitucinio skundo institutas, nagrinėjama konstitucinių ginčų teisena. Remiantis gausia moksline ir praktine medžiaga sistemiškai ir nuosekliai analizuojami ne tik konstitucinių ginčų teisiniai pagrindai, bet ir teorinės bei praktinės problemos, kylančios sprendžiant konstitucinius ginčus.

Monografija pirmiausia skirta teisės mokslininkams, besidomintiems konstitucine teise, konstitucine justicija. Ji gali būti labai naudinga visiems subjektams, ketinantiems kreiptis į Konstitucinį Teismą, įskaitant fizinius ir juridinius asmenis, taip pat visų Lietuvos teismų teisėjams, kitiems praktikuojantiems teisininkams, Seimo ir Vyriausybės nariams, valstybės tarnautojams, politologams, istorikams ir kitiems asmenims, kurie domisi Konstitucija ir jos viršenybės užtikrinimu.

9 789955 199816